T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÇANKIRI İLİ VE YÖRESİ AĞIZLARI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahmet BURAN

HAZIRLAYAN
Özkan AYDOĞDU

2011

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÇANKIRI İLİ VE YÖRESİ AĞIZLARI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN	HAZIRLAYAN
Prof. Dr. Ahmet BURAN	Özkan AYDOĞDU

Jürimiz, 28/11/2011 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu ~~yüksek lisans~~ / doktora tezini oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Necati DEMİR
2. PROF. DR. AHMET BURAN
3. Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER
4. Doç. Dr. Ercan ALKAYA
5. Yrd. Doç. Dr. Hilmet YILMAZ

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

ÇANKIRI İLİ VE YÖRESİ AĞIZLARI

Özkan AYDOĞDU

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Dili Bilim Dalı
ELAZIĞ – 2011, Sayfa: XXI + 697

Bu çalışmada, Çankırı ili ve yöresinde konuşulan ağzın özellikleri ses bilgisi ve şekil bilgisi açısından belirlenmiş, ölçünlü dilden farklılık gösteren unsurları tespit edilmiştir.

Çalışmamız, "*Giriş*", "*Dil İncelemesi*", "*Metinler*", "*Sonuç*" ve "*Sözlük*" bölümlerinden oluşmaktadır. "*Giriş*" bölümünde, Çankırı'nın tarihi ve etnik yapısı ile ilgili bilgiler verilmiştir. "*Dil İncelemesi*" bölümünde, derlenip yazıya aktarılan metinler ışığında Çankırı ili ve yöresi ağızlarının ses ve şekil bilgisi özellikleri tespit edilmiştir. "*Metinler*" bölümünde, çalışma konusuna kaynak oluşturabilecek nitelik arz eden 129 metin, çeviri yazı işaretleri kullanılarak yazıya aktarılmıştır. "*Sonuç*" bölümünde, Çankırı ili ve yöresi ağzının özellikleri ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. "*Sözlük*" bölümünde ise ağız yöresine ait bir sözlük oluşturulmuştur.

Yaptığımız çalışma neticesinde Çankırı ili ve yöresi ağızları, bazı ses ve şekil bilgisi farklılıklarından dolayı iki ağız bölgesine ayrılmıştır. Bu iki ağız bölgesi haricinde şimdiki zaman çekimindeki farklılık dolayısıyla iki de ağız adacığı tespit edilmiştir.

Yörenin genelinde görülen ve Çankırı ili ve yöresi ağızlarının karakteristik özellikleri olarak öne çıkan unsurlar şunlardır: Yörede birincil (aslî) uzunluklar varlıklarını devam ettirmektedirler; hece kaynaşması ve ünsüz düşmesi ile oluşmuş ikincil ünlü uzunlukları da oldukça boldur; *kapalı e* (è) ünlüsü, yöremizde işlek olarak

kullanılmaktadır; yörede art damakta boğumlanan *g̲* ve *k̲* ünsüzleri ile yarı-kalın *ó* ve *ú* ünlüleri karakteristik seslerdir; *ñ* sesi yöremizde kelime ve eklerde varlığını korumaktadır; yörede *ḳ* ile *ġ* 'nin boğumlanma yerlerini gırtlağa çekmesiyle süreksiz gırtlak ünsüzleri *ḫ* ve *ɣ* duyulmaktadır; özellikle bünyesinde *y* ünsüzü bulunan kelimelerde dil benzeşmesi, incelme yönünde bozulmaktadır; Eski Türkiye Türkçesinin sürekli yuvarlak ünlüyle kullanılan ekleri, yöremizde varlığını devam ettirmekte ve bu durum düzlük-yuvarlaklık uyumunun sıklıkla bozulmasına sebep olmaktadır; tonlulaşma ve sızıcılaşma yörede kurallı olarak karşımıza çıkmaktadır; ünsüz benzeşmelerinden *-nn- < -nl-* ve *-rr- < -rl-* benzeşmeleri yoğun olarak görülmektedir; vasıta hâli eki, ek yığılması ve gerileyici ünsüz benzeşmesiyle ortaya çıkan *+ınan, +inen, +unan, +ünen* ve *+nan, +nen* 'dir; şimdiki zaman çekiminde kullanılan genel ek *-yo* 'dur; gelecek zaman çekiminin I. teklik ve çokluk ile II. teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde hece kaynaşması görülmektedir; I. teklik şahıs çekimlerinde *-n, -ın, -in, -un, -ün* ekleri kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi Ağızları, Çankırı Ağzı, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi.

ABSTRACT

Doctorate Thesis

DIALECTS OF THE DISTRICT OF ÇANKIRI

Özkan AYDOĞDU

The University of Fırat
The Institute of Social Science
The Department of Turkish Language and Literature

In this study, the properties of the accent spoken in Çankırı and its region are determined in terms of phonetic and morphological guides. The facts of this accent that differ from the standard language are identified.

The study consists of "*Introduction*", "*The Language Research (Investigation)*", "*Texts*", "*Conclusion*" and "*Dictionary*" sections. The information related to the historical and the ethnical structure of Çankırı and the phonetic and the morphological guides of Çankırı and its region determined by using texts adapted to the writing by compiling are given in Section "Introduction" and Section "The Language Research", respectively. In Section "Texts", 129 texts having major source characteristics for the study are adapted to the writing by using translation-writing signs. A general evaluation about the properties of the accent spoken in Çankırı and its region is given in the Conclusion. The dictionary related to the accent is composed for the Section "Dictionary".

According to the results obtained for the study, the accent of Çankırı and its region is divided into two accent regions because of its dissimilarities in phonetic and morphological guides.

Some properties that are generally observed in the region come forward as the characteristics of the accent of Çankırı and its region. These highlights include the following: The major long vowels in the region continue to hold their assets; the minor long vowels occured by contraction and consonant falling are also very abundant; the "closed e" is used as a well-kept in the region; the unvoiced *g* and *k* being constricted in

the region and the semi phonetics back vowels *ó* and *ú* are the characteristic voices; the *ñ* voice protects its existence in the words and suffixes in the region; the occlusive larynx consonants *ƙ* and *ɠ* are heard only by taking the point of articulation of *ķ* and *ġ* to the larynx in the region; especially in the words having phonetic consonant y, the palatal harmony is disturbed towards the palatalisation; the suffixes of old Turkey Turkish used already with the rounded vowel continue to hold their assets and cause often disturbing in the labial harmony; the voicing and the spirantisation are appeared grammatically in the region; the assimilations *-nl- > -nn-* and *-rl- > -ll-* from the consonant assimilation are observed intensely; the instrumental case is the suffixes of *+ınan, +inen, +unan, +ünen* and *+nan, +nen* emerged from the pleonasm and the regressive assimilation; the general suffix used in the present continuous tense is the suffix *-yo* ; the fusion of syllables is observed in the conjugation of first single and plural person and second single and plural person in the future tense; the suffixes *-n, -ın, -in, -un, -ün* are used in the first single persons conjugations.

Key Words: The dialects of Turkey Turkish, The Çankırı dialect, Phonetic guide, Morphological guide.

İÇİNDEKİLER

ÖZET II
ABSTRACT IV
İÇİNDEKİLER VI
ÖN SÖZ XV
ESER KISALTMALARI XVII
DİĞER KISALTMALAR XVIII
METİNLERDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ XIX

GİRİŞ 1
1. TARİH 1
1.1. Anadolu'nun Fethinden Önce Çankırı 1
1.2. Danişmentliler Döneminde Çankırı 2
1.3. Anadolu Selçukluları Döneminde Çankırı 3
1.4. Beylikler Döneminde Çankırı 4
1.4.1. Çobanoğulları Beyliği Döneminde Çankırı 4
1.4.2. Candaroğulları Beyliği Döneminde Çankırı 6
1.5. Osmanlılar Döneminde Çankırı 10
1.6. Milli Mücadele Döneminde Çankırı 10
1.7. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Çankırı 11
1.7.1. Coğrafya 11
1.7.2. Nüfus 14
2. ÇANKIRI VE YÖRESİNİN ETNİK YAPISI 15
2.1. Kayı 16
2.2. İğdir (İgdir) 16
2.3. Bayındır (Bayındur) 17
2.4. Avşar (Afşar) 17
2.5. Eymür (Eymir) 18
2.6. Kınık 18
2.7. Yuva (Yıva, İva) 18
2.8. Büğdüz 19
2.9. Yazır 19

2.10. Çavundur (Çavuldur) ……..... 19
2.11. Ala-Yuntlu (Ala-Yundlu) ……..... 19
2.12. Salur ……... 20
2.13. Dodurga (Todurga) ……..... 20
3. ÇANKIRI İLİ VE YÖRESİ AĞIZLARININ GENEL DURUMU …….. 20

BİRİNCİ BÖLÜM
DİL İNCELEMESİ 38
I. SES BİLGİSİ …… 39
1. ÜNLÜLER ……. 39
1.1. Normal Süreli Ünlüler ……..... 39
1.1.1. á Ünlüsü …… 39
1.1.2. à Ünlüsü …… 39
1.1.3. å Ünlüsü …… 40
1.1.4. ė Ünlüsü …… 40
1.1.5. ẻ Ünlüsü …… 41
1.1.6. í Ünlüsü ……. 41
1.1.7. ĭ Ünlüsü ……. 42
1.1.8. ỉ Ünlüsü ……. 42
1.1.9. ó Ünlüsü …… 43
1.1.10. ȯ Ünlüsü …….. 44
1.1.11. ú Ünlüsü …… 45
1.2. Uzun Ünlüler ……..... 46
1.2.1. Birincil (Aslî) Uzun Ünlüler …… 46
1.2.2. İkincil Uzun Ünlüler …… 48
1.3. Kısa Ünlüler ……..... 54
1.3.1. ă Ünlüsü …… 54
1.3.2. ĭ Ünlüsü ……. 54
1.3.3. ỉ Ünlüsü …… 55
1.3.4. ŭ Ünlüsü …….. 56
1.3.5. ủ Ünlüsü …… 56

1.4. Geniz Ünlüleri ……..... 57
1.5. İkiz Ünlüler ……..……..... 57
1.5.1. Eşit İkiz Ünlüler …… 58
1.5.2. Yükselen İkiz Ünlüler ……... 58
1.5.3. Alçalan İkiz Ünlüler…….. 59
1.6. Dil Benzeşmesi…….... 60
1.6.1. Türkçe Kelimelerde Dil Benzeşmesi……. 60
1.6.2. Yabancı Kelimelerde Dil Benzeşmesi……... 66
1.6.3. Dil Benzeşmesinin Bozulması……... 67
1.7. Uyum Değişmesi ……. 69
1.8. Dudak Benzeşmesi ……..…..... 70
1.8.1. Kelimelerde Yuvarlaklaşma ……. 70
1.8.2. Fiil Kök ve Gövdelerinde Yuvarlaklaşma …… 72
1.8.3. Ek Alarak Donmuş Kelimeler …….. 72
1.9. Ünlü Değişmeleri ……..…..... 78
1.9.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi…… 78
1.9.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması…… 80
1.9.3. Geniş Ünlülerin Daralması…….. 81
1.9.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi…….. 82
1.9.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması…….. 83
1.9.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi…….. 84
1.10. Ünlü Düşmesi……...….. 84
1.10.1. Ön Seste Ünlü Düşmesi……... 84
1.10.2. İç Seste Ünlü Düşmesi……..... 85
1.10.3. Son Seste Ünlü Düşmesi…….. 85
1.11. Hece Kaynaşması ……..... 85
1.12. Hece Yutumu ……..... 86
1.12.1. -de'li hecelerden birinin yutulması ……. 86
1.12.2. -ne'li hecelerden birinin yutulması ……. 86
1.12.3. -re'li hecelerden birinin yutulması ……..... 86
1.12.4. -ye'li hecelerden birinin yutulması ……. 86
1.13. Ünlü Türemesi ……..... 86
1.13.1. Ön Türeme …….. 86

1.13.2. İç Türeme …… 87
1.13.3. Son Türeme 87
2. ÜNSÜZLER ……... 89
2.1. Yazı Dilinde Bulunmayan Ünsüzler ……..... 89
2.1.1. Ç Ünsüzü …….. 89
2.1.2. F Ünsüzü ……... 89
2.1.3. ġ Ünsüzü ……... 89
2.1.4. g̲ Ünsüzü ……... 90
2.1.5. ģ Ünsüzü ……... 90
2.1.6. ɡ̲ Ünsüzü ……... 90
2.1.7. ḥ Ünsüzü ……... 90
2.1.8. ḫ Ünsüzü ……... 91
2.1.9. ķ Ünsüzü ……... 91
2.1.10. ḱ Ünsüzü ……... 91
2.1.11. ƙ Ünsüzü ……... 91
2.1.12. K Ünsüzü ……... 92
2.1.13. Ķ Ünsüzü …… 92
2.1.14. k̲ Ünsüzü ……... 92
2.1.15. ñ Ünsüzü ……. 92
2.1.16. P Ünsüzü ……. 93
2.1.17. r̥ Ünsüzü …….. 93
2.1.18. S Ünsüzü ……. 93
2.1.19. T Ünsüzü ……... 93
2.1.20. y̥ Ünsüzü ……... 93
2.2. Ünlü-Ünsüz Uyumu ……..... 94
2.2.1. Ünlü-Ünsüz Uyumunun Bozulması……... 95
2.3. Ünsüz Uyumu ……. 95
2.4. Ön Ses Ünsüzleri ……..... 95
2.4.1. c- ünsüzü ……... 95
2.4.2. f- ünsüzü ……... 96
2.4.3. h- ünsüzü ……... 96

2.4.4. j- ünsüzü ……... 96
2.4.5. l- ünsüzü ……... 96
2.4.6. m- ünsüzü ……... 97
2.4.7. n- ünsüzü ……... 97
2.4.8. r- ünsüzü ……... 97
2.4.9. z- ünsüzü ……... 98
2.5. Ünsüz Değişmeleri ……..... 98
2.5.1. Ön Ses Ünsüz Değişmeleri …….. 98
2.5.2. Ön Seste Ünsüz Türemesi …… 101
2.5.3. Ön Seste Ünsüz Düşmesi …….. 102
2.5.4. İç Ses Ünsüz Değişmeleri ……. 102
2.5.5. İç Seste Ünsüz Türemesi ……..... 110
2.5.6. İç Seste Ünsüz Düşmesi ……..... 110
2.5.7. Ünsüz İkizleşmesi ……..... 113
2.5.8. İki Ünsüzün Tekleşmesi ……... 114
2.5.9. Ünsüzlerde Yer Değiştirme ……. 114
2.5.10. Son Ses Ünsüz Değişmeleri …… 115
2.5.11. Son Seste Ünsüz Düşmesi …….. 117
2.5.12. Son Seste Ünsüz Türemesi ……. 118
II. ŞEKİL BİLGİSİ ……... 121
1. İSİMLER ……... 121
1.1. İsim Türetme (Yapım) Ekleri ……..... 121
1.1.1. İsimden İsim Türetme Ekleri …… 121
1.1.2. Fiilden İsim Türetme Ekleri …….. 130
1.2. Hâl Ekleri ……... 132
1.2.1. İlgi Hâli ……... 132
1.2.2. Yükleme Hâli ……... 135
1.2.3. Yönelme Hâli …… 137
1.2.4. Bulunma Hâli …… 138
1.2.5. Ayrılma Hâli ……. 139
1.2.6. Eşitlik Hâli …… 139
1.2.7. Vasıta Hâli …… 140
1.2.8. Yön Gösterme Hâli ……... 141

1.3. İsimlerde Çokluk ……..... 142
1.4. İyelik Ekleri ……..... 143
1.4.1. Teklik I. Şahıs İyelik Eki …….. 143
1.4.2. Teklik II. Şahıs İyelik Eki ……. 144
1.4.3. Teklik III. Şahıs İyelik Eki ……... 145
1.4.4. Çokluk I. Şahıs İyelik Eki ……. 146
1.4.5. Çokluk II. Şahıs İyelik Eki ……... 147
1.4.6. Çokluk III. Şahıs İyelik Eki …….. 148
1.5. Aitlik Eki ……. 148
1.6. Soru Eki ……... 149
2. ZAMİRLER …….. 150
2.1. Şahıs Zamirleri ……..... 150
2.1.1. Teklik Birinci Şahıs Zamiri …….. 150
2.1.2. Teklik İkinci Şahıs Zamiri …… 151
2.1.3. Teklik Üçüncü Şahıs Zamiri ……. 152
2.1.4. Çokluk Birinci Şahıs Zamiri …… 152
2.1.5. Çokluk İkinci Şahıs Zamiri ……... 153
2.1.6. Çokluk Üçüncü Şahıs Zamiri …… 153
2.2. Dönüşlülük Zamiri ……..... 154
2.3. İşaret Zamirleri ……..... 156
2.4. Soru Zamirleri ……..... 159
2.5. Belirsizlik Zamirleri ……..... 160
3. SIFATLAR …… 167
3.1. Niteleme Sıfatları ……..... 167
3.2. Belirtme Sıfatları ……..... 167
3.2.1. İşaret Sıfatları ……..... 167
3.2.2. Sayı Sıfatları ……. 168
3.3.3. Soru Sıfatları ……. 169
3.3.4. Belirsizlik Sıfatları …… 170
4. ZARFLAR ……..... 174
4.1. Yer ve Yön Zarfları ……..... 174
4.2. Zaman Zarfları.……..... 175
4.3. Tarz (Niteleme ve Durum) Zarfları……..... 180

4.4. Azlık-Çokluk Zarfları……..... 182
4.5. Soru Zarfları……..... 184
5. FİİLLER ……..... 185
5.1. Fiil Türetme Ekleri ……..... 185
5.1.1. Fiilden Fiil Türetme Ekleri ……... 185
5.1.2. İsimden Fiil Türetme Ekleri …….. 189
5.2. Şahıs Ekleri …….. 190
5.2.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri …….. 190
5.2.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri ……... 191
5.2.3. Emir Kipindeki Şahıs Ekleri ……. 191
5.3. Haber Kipleri ……... 192
5.3.1. Şimdiki Zaman Kipi ……. 192
5.3.2. Geniş Zaman Kipi ……. 199
5.3.3. Görülen Geçmiş Zaman Kipi …… 210
5.3.4. Duyulan Geçmiş Zaman Kipi ……... 214
5.3.5. Gelecek Zaman Kipi ……. 216
5.4. Dilek (Tasarlama) Kipleri ……..... 221
5.4.1. Şart Kipi …… 221
5.4.2. İstek Kipi …….. 222
5.4.3. Gereklilik Kipi …….. 224
5.4.4. Emir Kipi …….. 225
5.5. Fiillerin Birleşik Kipli Çekimleri ……..... 228
5.5.1. Hikâye Birleşik Zaman ……. 228
5.5.2. Rivayet Birleşik Zaman …… 231
5.5.3. Şart Birleşik Zaman ……..... 233
5.6. Soru Eki ……... 235
5.7. Birleşik Fiiller ……..... 236
5.7.1. Bir İsim ve Bir Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller ……. 236
5.7.2. Tasviri Fiiller …… 237
5.8. Ek-Fiil …….. 239
5.8.1. Ek-Fiilin Geniş (Şimdiki) Zaman Kipi ……. 239
5.8.2. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zaman Kipi …… 240
5.8.3. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman Kipi …… 241

5.8.4. Ek-Fiilin Şart Kipi …… 241
5.9. Fiilimsiler …….... 242
5.9.1. İsim-Fiiller (Mastarlar) ……. 242
5.9.2. Sıfat-Fiiller …… 244
5.9.3. Zarf-Fiiller …… 247
6. EDATLAR ……..... 255
6.1. Ünlem Edatları ……. 255
6.1.1. Ünlemler 255
6.1.2. Seslenme Edatları 256
6.1.3. Cevap Edatları 257
6.1.4. Gösterme Edatları 258
6.2. Bağlama Edatları ……. 259
6.2.1. Sıralama Edatları 259
6.2.2. Denkleştirme Edatları 260
6.2.3. Karşılaştırma Edatları 261
6.2.4. Cümle Başı Edatları 261
6.2.5. Sona Gelen Edatlar 265
6.3. Son Çekim Edatları …….. 266
6.3.1. Yalın ve İlgi Hâlinden Sonra Kullanılanlar 266
6.3.2. Yönelme Hâlinden Sonra Kullanılanlar 268
6.3.3. Ayrılma Hâlinden Sonra Kullanılanlar 270

SONUÇ……... 273

İKİNCİ BÖLÜM
METİNLER 275
Derleme Bölgesi 01
Kızılırmak İlçesi ……. 276
Derleme Bölgesi 02
Merkez İlçesi …….. 300
Derleme Bölgesi 03
Korgun İlçesi …….. 327

Derleme Bölgesi 04
Eldivan İlçesi …….. 344
Derleme Bölgesi 05
Şabanözü İlçesi ……..... 368
Derleme Bölgesi 06
Orta İlçesi ……..... 397
Derleme Bölgesi 07
Çerkeş İlçesi …… 422
Derleme Bölgesi 08
Bayramören İlçesi ……... 450
Derleme Bölgesi 09
Atkaracalar İlçesi …… 470
Derleme Bölgesi 10
Kurşunlu İlçesi …… 486
Derleme Bölgesi 11
Ilgaz İlçesi ……... 506
Derleme Bölgesi 12
Yapraklı İlçesi …… 530

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SÖZLÜK …… 554

KAYNAKLAR …….. 692

ÖZGEÇMİŞ …….. 697

TABLO VE HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Çankırı ili Siyasi Haritası……..……..... 34
Harita 2: Örnek Metin Verilen Yerleşim Yerleri ve Metin Numaraları …… 35
Harita 3: Çankırı ili Ağız Yöreleri ……..……..... 36
Harita 4: Ağız Adacıkları ……..…..... 37
Tablo 1: Ünlüler Tablosu ……..……..... 57
Tablo 2: Ünsüzler Tablosu ……..……..... 94

ÖN SÖZ

Çankırı ili ve yöresi ile ilgili ilk çalışma Ahmet Caferoğlu'na aittir. Bu çalışmanın haricinde yöremizle ilgili olarak şimdiye kadar, dört yüksek lisans ve birkaç lisans tezi hazırlanmıştır. Ancak Çankırı ili ve yöresinin tamamının incelendiği herhangi bir araştırma bu güne kadar yapılmamıştır. Bu çalışmayla Türkiye Türkçesi ağızlarının bir bölümü daha tamamlanmış olmaktadır.

Çalışmamızın temelini Çankırı ve yöresinden yapılan derlemeler oluşturmaktadır. Bu derlemeler; doğal ortamlarda, ses kayıt cihazına kaydedilmek suretiyle daha çok dil özelliklerini koruyan bayanlardan yapılmıştır. Kaynak şahıslarla ne kadar çok konuşulursa dil özelliklerinin de o kadar iyi yansıtılacağından dolayı kaynak şahıslar mümkün olduğu kadar uzun konuşturulmuştur.

Yapılan derlemelerin hemen hepsi yazıya aktarılmış, ağız özelliği belirgin olanlar "*Metinler*" başlığı altında çalışmamızda yer almıştır. Metinlerin yazıya aktarılması sırasında, ağız araştırmalarında birliğin sağlanabilmesi bakımından Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan "Ağız Araştırmaları Çeviriyazı İşaretleri" kullanılmıştır.

Çalışmamız *Giriş*, *Dil İncelemesi*, *Sonuç*, *Metinler* ve *Sözlük* olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. *Giriş* bölümünde ağırlık yörenin dil özelliklerinin şekillenmesinde önemli olan konulara yer verilmiştir. Hemen arkasından, tarihle bağlantılı olarak, dil incelemelerinde birinci derecede ihtiyaç duyulan bilgiler arasında bulunan etnik konular üzerinde durulmuştur.

Dil İncelemesi bölümü ses ve şekil bilgisi araştırmalarını içermektedir. Bu bölüm Çankırı ve yöresinde yaptığımız derlemeler üzerine kurulmuştur. Dilin tarihî gelişmelerini belirleyebilmek için zaman zaman bizden önce yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır. Bazı konularda, örnek çok fazla olduğu için tamamına yer verilmemiştir. Örneklerin devamını bildirmek için (...) işareti kullanılmıştır. Seçilen örneklerin hemen yanına, kolayca anlaşılabilmesi için, yazı dilindeki karşılıkları parantez içerisinde yazılmıştır. Yazı diliyle farklılık göstermeyen örneklerde ve uzun cümlelerde bu yola başvurulmamıştır.

Sonuç bölümünde, Çankırı ili ve yöresi ağzları ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Yörenin karakteristik ağız özellikleri maddeler hâlinde verilmiştir.

Metinler, Çankırı ve yöresinden 2010-2011 yılları arasında yapılan derlemelere dayanmaktadır. Yaptığımız çok sayıda derlemeden yeterli olduğunu düşündüğümüz 129 tanesine bu bölümde yer verilmiştir.

Metinler yazılırken konular birbirinden ayrılmış ve maddelenerek verilmiştir. Kaynak şahıslarla ilgili bilgilerin yanında, bu ayrıntılar iyi bir biçimde yansıtılmaya çalışılmıştır.

Sözlük bölümü metinlerde geçen ve yaptığımız soruşturmalar yoluyla tespit ettiğimiz kelimelerden oluşmaktadır. Anlamından sonra numara verilmiş sözcükler metinlerden alınmıştır. Yanlarında numara olmayanlar ise Derleme Sözlüğü'nden elde edilen kelimelerdir.

Bu çalışma konusunu belirleyen, maddi ve manevi desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet Buran'a; kütüphanelerinden istifade etme izni veren ve yol gösteren hocalarım Prof. Dr. Necati Demir'e ve Yrd. Doç. Dr. Hikmet Yılmaz'a; kaynak temininde yardımını esirgemeyen Arş. Gör. Ülker Şen'e; ayrıca beni derleme yaparken yalnız bırakmayan ve bir çok sıkıntıya katlanan Dr. Osman Kubilay Gül'e, Arş. Gör. İpek Yıldız'a, Arş. Gör. Ebru Bozpolat'a; bilgisayar ile ilgili konularda çıkan sorunları büyük bir ustalıkla çözen Öğr. Gör. İbrahim Özbakır'a; her konuda destek gördüğüm Dr. Fatih Özek'e ve bu çalışma sırasında bana uygun çalışma şartları sağlayan eşim Gülşen Aydoğdu'ya teşekkürü zevkli bir borç bilirim.

SİVAS, 2011 Özkan AYDOĞDU

ESER KISALTMALARI

AAİÇE	:	*Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, bk. A. Buran
BYA	:	*Bartın ve Yöresi Ağızları*, bk. Z. Korkmaz
DVA	:	*Devrez Vadisi Ağzı Ses ve Şekil Bilgisi*, bk. İ. Yağcı
EA	:	*Eldivan İlçesi (Çankırı) Ağzı*, bk. İ. Bayrak İşcanoğlu
GBAA	:	*Güney-Batı Anadolu Ağızları*, bk. Z. Korkmaz
KBAYA	:	*Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*, bk. A. Buran
KüYA	:	*Kütahya ve Yöresi Ağızları*, bk. T. Gülensoy
KYA	:	*Kırşehir ve Yöresi Ağızları*, bk. A. Günşen
NYA	:	*Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, bk. Z. Korkmaz
OİYA	:	*Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, bk. N. Demir
SİYA	:	*Sivas İli ve Yöresi Ağızları*, bk. N. Demir
ŞYA	:	*Şabanözü Yöresi Ağzı*, bk. İ. Keleş
TOİYA	:	*Tokat İli ve Yöresi Ağızları*, bk. N. Demir
TRYA	:	*Trabzon ve Yöresi Ağızları*, bk. N. Demir
UİA	:	*Uşak İli Ağızları*, bk. G. Gülsevin
YİA	:	*Yapraklı İlçesi (Çankırı) Ağzı*, bk. M. Kiremit
ZBKİA	:	*Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları*, bk. M. E. Eren

DİĞER KISALTMALAR

age.	:	Adı geçen eser
agm.	:	Adı geçen makale
agt.	:	Adı geçen tez
agy.	:	Adı geçen yer
bk.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
krş.	:	Karşılaştırınız
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa
TDAY	:	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
Ü.	:	Üniversite
vb.	:	Ve benzeri, ve başkası
Yay.	:	Yayınları, yayını

METİNLERDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

a. İşaretler:

- : Normalden uzun ünlü.

˘ : Normalden kısa ünlü.

~ : Geniz ünlüsü.

˙ : Normalden kapalı ünlü.

° : Yarı yuvarlak ünlü (üstte).

´ : Yarı ince, yarı kalın ünlü.

º : Düşmek üzere olan ünsüz işareti (altta).

´ : Ünsüzlerde teşekkül noktasının öne kayması.

‿ : Ulama işareti.

‿ : İkiz ünlü işareti.

b. Ünlüler:

ā : Normalden uzun a sesi.

á : Yarı kalın, düz, geniş (a-e arası) ünlü.

ȧ : Yarı geniş, düz, kalın (a-ı arası) ünlü.

å : Yarı yuvarlak geniş, düz, kalın (a-o arası) ünlü.

ē : Normalden uzun e sesi.

ė : Yarı geniş, düz, ince (e-i arası) ünlü.

ȩ̊ : Yarı yuvarlak geniş, ince (e-ö arası) ünlü.

ī : Normalden uzun ı sesi.

í : Yarı kalın, düz, dar (ı-i arası) ünlü.

ĭ : Normalden kısa ı sesi.

i̊ : Yarı yuvarlak, kalın, dar (ı-u arası) ünlü.

ī : Normalden uzun i sesi.

i̊ : Yarı yuvarlak, ince, dar (i-ü arası) ünlü.

ĭ : Normalden kısa i sesi.

ō : Normalden uzun o sesi.

ó : Yarı kalın, yuvarlak, geniş (o-ö arası) ünlü.

ȯ : Yarı geniş, yuvarlak, kalın (o-u arası) ünlü.

ö : Normal ö sesi.

ȫ : Normalden uzun ö sesi.

ū : Normalden uzun u sesi.

ŭ : Normalden kısa u sesi.

ú : Yarı kalın, yuvarlak, dar (u-ü arası) ünlü.

ǖ : Normalden uzun ü sesi.

ǔ : Normalden kısa ü sesi.

c. Ünsüzler

Ç: Süreksiz, yarı tonlu, diş eti (c-ç arası) ünsüzü.

F : Sızıcı, yarı tonlu, diş dudak (v-f arası) ünsüz.

ġ : Süreksiz, tonlu, art damak ünsüzü.

g : Süreksiz, tonlu, orta damak ünsüzü.

ǵ : Kalın ünlülerle kullanılan ön damak g ünsüzü.

ɡ : Süreksiz, tonlu, gırtlak g'si.

ḥ : Sızıcı, nefesli, tonlu-tonsuz, gırtlak ünsüzü.

ḫ : Sızıcı, tonsuz, art damak ünsüzü.

ḳ : Süreksiz, tonsuz, art damak k ünsüzü.

ḱ : Kalın ünlülerle kullanılan ön damak k ünsüzü.

ƙ : Süreksiz, tonsuz, gırtlak k'si.

Ḳ: Süreksiz, yarı tonlu, art damak (ḳ-ġ arası) ünsüzü.

K: Süreksiz, yarı tonlu, ön damak (k-g arası) ünsüzü.

k : Süreksiz, tonsuz, orta damak, yarı kalın ünlülerle hece kuran k ünsüzü.

ñ : Tonlu, damaklı geniz ünsüzü.

P : Süreksiz, yarı tonlu, çift dudak, (b-p arası) ünsüzü.

r̥ : Düşmek üzere olan r ünsüzü.

S : Sızıcı, yarı tonlu, aslı diş (z-s arası) ünsüzü.

T : Süreksiz, yarı tonlu, asıl diş, (d-t arası) ünsüzü.

y̰ : Düşmek üzere olan y ünsüzü.

GİRİŞ

1. TARİH

1.1. Anadolu'nun Fethinden Önce Çankırı

Çankırı'nın tarih öncesi dönemi ile ilgili olarak çok fazla çalışma yoktur. Tarih öncesi devirle ilgili olarak kaynak teşkil edebilecek en önemli çalışma, 1947 tarihinde Türk Tarih Kurumu tarafından yaptırılan kazı sonucunda bölgede Kastamonu, Çankırı ve Çerkeş-Tosya yollarının kesiştiği yerde Salman Höyük'ün bulunmuş olmasıdır. Kazıyı yöneten İsmail Kılıç Kökten'e göre bu höyükte bulunan çanak ve çömlekler, Tunç Çağı'ndan kalmıştır. Daha sonra C. A. Burney tarafından yapılan kazılar da bu bilgileri doğrular şekildedir[1].

Yapılan araştırmalar sonucunda Çankırı ili sınırları içerisinde; Akseki, Alıca, Bedren, Konak, Maltepe, Unur Tepesi, Salur Höyük, İnandıktepe höyükleri gibi tarih öncesi devirlere ait pek çok arkeolojik alan tespit edilmiştir[2].

Çankırı bölgesine ilk yerleşimler prehistorik dönemde seyrek bir şekilde başlamıştır. Hitit ve Kaşga arasında bulunan Çankırı, bu iki devletin mücadelelerine sahne olmuştur. Bu nedenle yerleşimler, düzenli bir şekilde yapılamamıştır. Hititlerin yıkılmasından sonra bölgede sakin bir dönem başlamıştır. Bu sayede pek çok küçük köy ve kasaba kurulmaya başlanmıştır[3].

Çankırı bir süre Galatlar'ın egemenliğinde kalmışsa da milattan kısa bir süre önce Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine geçmiştir.

İstanbul, jeopolitik önemi yanı sıra dinî olarak da önemli bir şehir olarak dikkat çekmektedir. 1054 tarihinde Roma'nın ikiye ayrılması ile birlikte Ortodoksluğun merkezi olan İstanbul, İslamiyet için de önem arz etmektedir. Peygamber Efendimizin, "*İstanbul mutlaka feth olunacaktır. Onu fetheden kumandan ne iyi, ne hayırlı kumandandır. Onun askeri de ne iyi, ne hayırlı askerdir.*" hadisi nedeniyle İslam dünyasında İstanbul'un fethi önemli bir mesele olarak gündeme gelmiştir. Araplar da

---

[1] *Çankırı il Yıllığı*, Çankırı, 1999, s. 14, 15.

[2] Ayla Sevim ve Cesur Pehlivan, "Dünden Bugüne Çankırı: Çankırı'nın Tarih Öncesi", *Geçmişten Geleceğe Çankırı,* Çankırı Valiliği III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri (28-29 Eylül 2005), Çankırı, 2005, s. 125-127.

[3] Bahattin Ayhan, "Türklerden Önce Çankırı Çankırı'nın Genel Tarihçesi", *Geçmişten Geleceğe Çankırı,* Çankırı Valiliği III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri (28-29 Eylül 2005), Çankırı, 2005, s. 330, 331.

Peygamber efendimizin övgüsüne mazhar olmak için İstanbul'u fethetmeye çalışmışlardır. Bu amaçla yapılan seferler sırasında Arap orduları İstanbul güzergâhında ilerleyen ordunun güvenliğini sağlamak amacıyla Çankırı bölgesini ele geçirmeye çalışmışlardır. Emeviler döneminde iki, Abbasiler döneminde ise bir defa İstanbul'a sefer düzenlenmiş ve bu seferler sırasında Çankırı, üç kez Arap işgaline uğramıştır[4].

1071 Malazgirt zaferi sonrasında Anadolu'ya daha kolay yerleşme imkânı bulan Türkler, ciddi kuvvetlerle karşılaşmadan Anadolu içlerine kadar ilerlemişlerdir. Bu ilerleyiş sırasında Çankırı, Emir Danişmend'in kumandalarından Emir Karatekin (Karatigin) tarafından 1082-1083 yıllarında fethedilmiştir[5].

1.2. Danişmentliler Döneminde Çankırı

Çankırı, Karatekin'in bölgeyi fethetmesi ile birlikte Danişmentli hakimiyetine girmiştir. Karatekin aynı zamanda Kastamonu ve Sinop'u da ele geçirmeyi başarmıştır[6].

Danişmentlilerin tarihi incelendiğinde Haçlılar ile mücadelenin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Danişmentliler, Haçlıların Anadolu'dan kolayca geçmesine izin vermemek için ellerinden geleni yapmışlardır. 1100 yılında Suriye'de yerleşen Haçlılar, Malatya civarında mağlup edilmiştir. Ele geçirilen esirler Niksar'da hapsedilmiştir. Buradaki esirleri kurtarmak için harekete geçen büyük bir haçlı ordusu Çankırı üzerinden Niksar'a doğru yola çıkmıştır. Danişment Ahmet Gazi, 1101 yılında Amasya civarında bu orduyu imha etmeyi başarmıştır[7]. Haçlıların bu sefer sırasında Çankırı'yı da ele geçirmeyi denemişseler de başarı sağlayamamışlardır. Çankırı'da bulunan Türk garnizonu, kuvvetli bir direniş ile şehri teslim etmemiştir[8]. Bir başka kaynakta ise 1101 tarihinde Çankırı'nın Haçlı ordusu tarafından ele geçirildiği ve

---

[4] Kemal Şahin, "Emeviler Döneminden (714-715) Anadolu Selçukluları Dönemine Kadar Çankırı'nın Rolü", *Geçmişten Geleceğe Çankırı,* Çankırı Valiliği III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri (28-29 Eylül 2005), Çankırı, 2005, s. 323-326.

[5] Ahmet Kankal, "16. Yüzyıl Osmanlı İdari Taksimatında Çankırı Sancağı ve Çankırı Kazası", *Geçmişten Geleceğe Çankırı*, Çankırı Valiliği III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri (28-29 Eylül 2005), Çankırı, 2005, s. 185.

[6] Osman Turan, *Selçuklular Döneminde Türkiye*, Ötüken Yay., İstanbul, 2005, s. 96.

[7] Turan, age., s. 134.

[8] Turan, age., s. 167.

Bizanslılar tarafından yağmalandığı ancak daha sonra bölgenin Danişmentliler tarafından yeniden ele geçirildiği bildirilmektedir[9].

1132 yılına gelindiğinde Çankırı, yeniden Bizans İmparatorluğunun topraklarına katılmıştır. Bu durum Emir Danişmend tarafından kabul edilmemiş ve 1133 yılında çıkılan sefer sonucunda Çankırı yeniden Dânişmendlilerin eline geçmiştir. Buna rağmen bölgede Dânişmendli-Bizans mücadelesi devam etmiştir[10].

1530 yılında kaleme alınan Kengırı Livâsı Tapu Tahrir Defterinde, yörede Koç-Hisar (günümüzdeki Ilgaz ilçesi) kazasına bağlı Dânişmend (Dânişmen) adlı bir köy olduğu görülmektedir[11]. Bu köy, aynı ismini günümüzde de korumaktadır. Bu kayıt, Dânişmendlilerin yöredeki varlığını göstermesi açısından önemlidir.

Dânişmendliler'in yaptıkları fetihler ile ilgili elimizde fazla kaynak yoktur. Ancak Anadolu sahasında teşekkül etmiş *Dânişmend Gazi Destanı*'nda, Çankırı'nın fethi ile ilgili olarak ayrı bir bölüm bulunmaktadır. Eserde Çankırı, *Mankuriyye* adıyla geçmektedir. Çankırı'nın fethi destanda ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır[12].

1.3. Anadolu Selçukluları Döneminde Çankırı

Danişmentliler ile Bizans arasındaki mücadele Danişmentlilerin zayıflamasına neden olmuştur. Bu durumu iyi değerlendiren Selçuklu hükümdarı I. Mesut, Çankırı ve havalisini 1142 tarihinde kesin olarak egemenliği altına almıştır[13].

Sultan Mesut, 1155 tarihinde vefat etmiştir. Vefatından önce Türk töresine uygun olarak ülkeyi oğulları arasında paylaştırmıştır. Bu paylaşımda Ankara, Çankırı ve Kastamonu en küçük oğlu Şehinşah'a (Sanisan) kalmıştır[14].

Mesut'un vefatından sonra yerine oğlu II. Kılıç Arslan geçmiştir. Şehinşah, Konya'da hükümdarlığını ilan eden ağabeyine bağlılığını bildirmiştir. Buna rağmen ülkenin haneden mensuplarının ortak malı sayılması nedeniyle huzursuzluklar devam etmiştir. Bizans İmparatoru Manuel, Kılıç Arslan'a karşı Şehinşah'ı Selçuklu tahtına

---

[9] Kankal, age., s. 185, 186.

[10] Kankal, age., s. 185, 186.

[11] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları)*, Başbakanlık Yay., Ankara 1997, s. 126.

[12] Necati Demir, *Dânişmend Gazi Destanı*, Hece Yay., Ankara, 2006, s. 196-207.

[13] Kankal, age., s. 185, 186.

[14] Turan, age., s. 218.

geçirmek için bir ittifak oluşturmayı denemiştir. İlk başlarda bu ittifak II. Kılıç Arslan'ı pek müşkül bir durumda bırakmış olsa da Anadolu birliğini yeniden sağlamayı başarmıştır. Yerine düşünülen Şehinşah, hakimiyet bölgesini ağabeyine terk ederek İstanbul'a kaçmıştır[15].

II. Kılıç Arslan tarafından sağlanan birlik, onun ülkeyi on bir oğlu arasında paylaştırması ile yeniden bozulmuştur (1186). Çankırı ve Kastamonu Ankara merkez olmak üzere Muhiddin Mes'ûd'un payına düşmüştür[16].

Muhiddin Mes'ûd, gerek askerî gerekse ilmî yönden üst düzey bir yönetim göstermiştir. 1204 yılına kadar hakimiyet kurduğu bölgeyi mükemmel bir şekilde yönetmeyi başarmıştır. Bununla birlikte Anadolu siyasi birliğini sağlamayı ve daha sonra Gürcistan seferine çıkmayı hedefleyen kardeşi Süleyman geride Mes'ûd gibi güçlü bir yöneticinin kalmasını istememiştir. Bu nedenle kardeşinin bulunduğu Ankara kalesini kuşatmıştır. Ciddi bir direnişle karşılaşmasına rağmen, kalede erzak sıkıntısının baş göstermesi üzerine kale düşmüştür. Böylece Çankırı da dahil olmak üzere Muhiddin Mes'ûd'un hakimiyeti altındaki topraklar yeniden Selçukluya katılmıştır[17].

1.4. Beylikler Döneminde Çankırı

Moğol istilası ile birlikte Anadolu Selçuklu Devleti gücünü kaybetmiştir. Moğolların Anadolu'yu vergiye bağlayıp bölgeden ayrılması üzerine Anadolu'da bir otorite boşluğu yaşanmıştır. Bu boşluk esnasında, Anadolu'nun pek çok yerinde Türk Beylikleri ortaya çıkmıştır.

Tarihî kaynaklar, Çankırı yöresinde kurulmuş iki beylikten söz etmektedir. Bunlardan ilki, Çobanoğulları'dır. İkincisi ise Candaroğulları Beyliği'dir.

1.4.1. Çobanoğulları Beyliği Döneminde Çankırı

Çobanoğulları'nın Hüsamettin Çoban Bey tarafından Kastamonu merkez olarak kurulduğu kabul edilmektedir. Hüsamettin Çoban Bey'in bölgenin ilk emiri Karatekin'in soyundan geldiği düşünülmektedir. Fetihler sırasında Türklerin sıkça yaptığı bir uygulama olarak fethedilen yerlerin fethi yapan kumandana ikta olarak

[15] Turan, age., s. 230.

[16] Turan, age., s. 242.

[17] Turan, age., s. 285, 286.

verilmesi usulü göz önünde bulundurulduğunda Hüsamettin Bey'in Karatekin soyundan gelmiş olma ihtimalinin kuvvetlendiği görülmektedir[18].

Beyliğin merkezi Kastamonu olmakla birlikte Ankara'ya kadar hakim olduğu görüşü araştırmacılar arasında yaygın bir kanı olarak dikkat çekmektedir. Özellikle I. İzzettin Keykavus'un kardeşi Alaaddin Keykubat'ın bulunduğu kaleyi fethinden sonra imzalanan anlaşma sırasında Hüsamettin Çoban Bey'in de hazır bulunması bu kanıyı kuvvetlendirmektedir. Bu durumun da gösterdiği gibi Hüsamettin Çoban Bey bağımsızlığını tam olarak ilan etmiş değildir. Selçukluya bağlı ve onların Bizans'a karşı akınlarını yöneten bir komutan niteliğindedir[19].

Hüsamettin Çoban Bey'in ölümünden sonra yerine oğlu Alp Yürek Bey geçmiştir. Bu dönem Moğolların Anadolu'yu işgaline rastlamaktadır. Bununla birlikte Alp Yürek Moğollara tabi olma siyaseti izleyerek bölgenin karışıklıklardan etkilenmemesini sağlamıştır. Fakat bunun sonucu olarak da Moğollar bölgenin gelirlerinin neredeyse tamamı Moğollara verilmiştir[20].

Çobanoğulları'nın bu sessizliği Alp Yürek'in ölmesi ile son bulmuştur. Yerine geçen oğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan sadece kendi beyliğinde değil, Selçukluların siyasetinde de etkin rol oynamaya başlamıştır. Öncelikle Anadolu'yu İlhanlıların egemenliğinden kurtarmak isteyen II. Mesud'u desteklemiş ve Konya'da Selçuklu tahtına çıkmasına yardımcı olmuştur[21]. Bu yardım önceli bir yardım olarak görülmelidir. Zira Anadolu'nun en sakin ve Moğol istilasından askerî olarak en az etkilenmiş yerlerinden bir tanesi Çobanoğulları bölgesidir. Bu nedenle Muzafferiddin Yavlak Arslan'ın II. Mesud'un tahta çıkmasında başrolü oynadığı şüphesizdir.

Tahta ilk çıktığında İlhanlılara karşı bir politika izeleyen II. Mesud, kardeşi Rükneddin Kılıçarslan'ın ayaklanması ile İlhanlılara yaklaşmıştır. Böylece İlhanlılar ve II. Mesud arasında bir iş birliği söz konusu olmuştur. Rükneddin Kılıçarslan'ın Kastamonu çevresinden topladığı Türkmenlerle ayaklanması nedeniyle II. Mesud'un idare ettiği İlhanlı ordusu bölgeye sefer düzenlemiştir. Bu durum Muzafferiddin Yavlak Arslan Bey'in umduğundan farklı gelişmeler olduğunu göstermektedir. Bu olaylar karşısında İlhanlıların elinde oyuncak olan II. Mesud'u desteklemekten vazgeçmiş ve

---

[18] Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar,* TTK Basımevi, Ankara, 1991, s. 36.

[19] Yücel, age., s. 37.

[20] Yücel, age., s.40-42.

[21] Yücel, age., s.42-47.

bölge Türkmenlerinin hakkını tek başına savunma kararı almıştır. Muzafferiddin Yavlak Arslan giriştiği bu mücadelede 1291-1292 yılında şehit olmuştur. Buna rağmen II. Mesud ve Moğol kuvvetleri bölgeyi ele geçirmeyi başaramamışlardır[22].

Muzafferiddin Yavlak Arslan'dan sonra yerine oğlu Mahmut geçmiştir. Mahmut Bey dönemi faaliyetlerle ilgili olarak yeterli bilgi maalesef yoktur. Elde edilebilen sınırlı bilgiler ışında bu dönemde daha çok Bizans ile mücadele edildiği anlaşılmaktadır. Özellikle Mahmut Bey'in kardeşi Ali Bey komutasında Bizans'a düzenlenen seferlerde büyük başarılar kazanılmıştır. Sakarya nehrinin batısına kadar her yer ele geçirilmiştir. Daha sonra Bizans ile anlaşma yapılarak dostane ilişkiler başlamıştır. Daha önceleri Bizans seferlerine Çobanoğullarına tabi olarak katılan Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Bey, bu anlaşmadan sonra yalnız başına Bizans üzerine seferlere devam etmiştir[23].

Kastamonu'nun üç yüz altmış sipahisinden biri olan Candaroğlu'nun Mahmut Bey'i öldürmesi ile beylik yıkılmış ve yerini Candaroğulları Beyliği'ne bırakmıştır[24].

1.4.2. Candaroğulları Beyliği Döneminde Çankırı

Candaroğulları Beyliği'nin kurucusu ve atası Şemseddin Yaman Candar (1281-?) olarak kabul edilmektedir. Candar unvanı nedeniyle Selçuklu sarayına mensup ümeradan olduğu düşünülmektedir. Yaşadığı dönem itibariyle Moğollara tabi olmuş ve tam bağımsız hale gelememiştir. Hayatı boyunca hakimiyeti Eflani ve çevresini aşamamıştır[25].

Şemseddin Yaman Candar'dan sonra yerine oğlu Süleyman Paşa (1309-1340) beyliğin başına geçmiştir. Babasına göre daha etkin bir siyaset izlediği anlaşılan Süleyman Paşa Çobanoğlu Mahmut'u öldürerek Çobanoğlu Beyliği'ne son vermiş ve beyliğinin merkezini Kastamonu'ya taşımıştır. Bu olay vesilesiyle Çankırı da Candaroğlu hakimiyetine girmiştir[26].

Türk devlet teşkilatı geleneğine uygun olarak hareket eden Süleyman Paşa topraklarının yönetimini oğulları Ali ve İbrahim'e bırakmıştır. Bu paylaşım olumlu

---

[22] Yücel, age., s. 47, 48.

[23] Yücel, age., s. 48, 49.

[24] Yücel, age., s. 49.

[25] Yücel, age., s. 55-57.

[26] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Basımevi, 1988, s. 122.

sonuçlar vermiş ve Karadeniz ticareti için kilit noktalardan birisi olan Sinop ele geçirilmiştir[27]. Bu durum Candaroğlulları'nın ekonomik olarak da gelişme göstereceği ve güçleneceği manasına gelmektedir.

Süleyman Paşa beyliğinin ilk bölümünde Moğolların hakimiyetini kabul etmeye devam etmiştir. Adına bastırdığı sikkede Ebu Said Bahadır Han'ın ismine yer vermesi bunun en büyük göstergesidir. Ayrıca Moğolların Anadolu'daki isyanları bastırmak için 1314 tarihinde çıktıkları seferde Süleyman Paşa Karabük'e kadar giderek İlhanlılar'a bağlılığını bildirmiştir. Siyasi olarak anlaşılabilir olan bu bağlılık durumu Moğolların Anadolu valisi Demirtaş'ın valiliğinin sona ermesi (1335), daha sonra da Said Ebu Bahadır Han'ın ölümü üzerine değişmiştir. Bu tarihten sonra Süleyman Paşa sikkelerinde es-Sultanu'lâzam ünvanını kullanmaya başlamıştır[28].

Süleyman Paşa'nın vefatından sonra yerine sırasıyla İbrahim Bey, Yakup Bey ve Adil Bey'in geçtikleri kabul edilmektedir. Fakat bu Beylerin dönemi ile ilgili olarak yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Yalnızca bu dönemde Candaroğlu donanmasının Venedik ve Ceneviz donanmaları ile mücadele edecek kadar güçlendiği düşünülmektedir[29].

Candaroğulları ile ilgili olarak daha kesin bilgilere ulaşılmaya başlanması Adil Bey'den sonra Bey olan Kötürüm Bayezid (1361-1385) zamanında olmuştur. Gerek Bayezid'in aktif bir politika izlemesi gerekse Osmanlı ve Kadı Burhaneddin ile olan temasları nedeniyle bu dönem hakkında ciddi kaynaklara ulaşmak mümkün olmaktadır.

Osmanlı Devleti ile Candaroğulları arasındaki münasebet ile ilgili kayıtlara ilk kez Kötürüm Bayezid zamanında rastlanmaktadır. I. Murad'ın oğulları için düzenlediği sünnet düğününe Kötürüm Bayezid bir elçi ile nadir hediyeler yollamıştır[30]. Bu duruma bakılarak Osmanlı ile Candaroğlulları arasındaki münasebetlerin dostane geliştiğini söylemek yanlış olmaz kanaatindeyiz. Fakat Osmanlı'nın hızla büyümesi ve güçlenmesi nedeniyle bir müddet sonra iki beylik arasındaki ilişkilerin bozulacağını tahmin etmek güç değildir.

Kötürüm Bayezid Bey'in başlarda izlediği akıllıca politikalar sayesinde beylik, Türk beylikleri ile iyi ilişkiler kurmayı başarmıştır. Bayezid'in en büyük hatası ise

---

[27] Uzunçarşılı, age., s. 122.

[28] Yücel, age., s. 60.

[29] Yücel, age., s. 66-68.

[30] Yücel, age., s. 71.

damadı olan Amasya Beyi Ahmed Bey'e Kadı Burhaneddin ile giriştiği mücadelede yardım etmek olmuştur. Oğlu İsfendiyar Bey komutasında güçlü bir birliği damadına yardıma yollamıştır. Bu yardım sonucu değiştirmemiş, Kadı Burhaneddin Ahmed Bey ve ordusunu dağıtmıştır[31]. Dönem göz önüne alındığında Anadolu'da Osmanlı'yı dengeleyebilecek en önemli gücün Kadı Burhaneddin olduğu görülmektedir. Kötürüm Bayezid Bey bu yardım sayesinde Osmanlı'ya karşı ittifak yapabileceği önemli bir müttefiki kaybetmiş görünmektedir.

Bu yardım yalnızca müttefik kaybettirmekle kalmamış, beylik içerisinde iç karışıklıkların baş göstermesine de neden olmuştur. Bayezid Bey'in oğlu Süleyman babasının beyliği kardeşi İskender'e bırakmak niyetinde olduğunu öğrenerek kardeşini öldürmüştür. Bunu haber alan Bayezid Bey de olayın sorumluları olarak tespit ettiği öz kızını ve Süleyman'ın çocuklarını öldürtmüştür. Bu olay üzerine Süleyman Bey isyan ederek Osmanlı'ya sığınmıştır. Bu sayede Osmanlı, beyliğin iç işlerine karışma fırsatını yakalamıştır[32].

Kötürüm Bayezid Bey Osmanlı'nın üzerine geleceğini tahmin ederek Kadı Burhaneddin ile bozulan arasını düzeltmeye çalışmış, hatta bu uğurda kuvvetlerine damadının topraklarını dahi yağmalatmıştır. Bu çabaları sırasında Süleyman, I. Murad'ın kendisine verdiği ordu ile babasının üzerine gitmiş ve Kastamonu'yu ele geçirmiştir. Bayezid Sinop'a çekilmiştir. Daha sonra Süleyman Osmanlı baskısına dayanamayarak şehri Osmanlılara terk etmiştir. Fakat halk Osmanlı'ya karşı birleşerek Bayezid'in şehre yeniden dönmesini sağlamıştır. Daha sonra Süleyman yeniden I. Murad'dan yardım istemiştir. Bu istek kabul edilmiş ve Süleyman yeniden Kastamonu üzerine yollanmıştır. Bu sefer diğerine göre daha başarılı geçmiş, Kastamonu Süleyman'ın (1385-1392) eline geçmiştir[33].

Süleyman Paşa'nın I. Murad sayesinde beyliği ele geçirdiği açıktır. Bu nedenle Osmanlı ile dostane ilişkiler içinde olması normal karşılanmalıdır. Bu dostluk I. Bayezid'in tahta geçmesinden sonra da bir müddet devam etmiştir.

Yıldırım Bayezid'in tahta geçtikten hemen sonra kardeşi Yakub'u öldürtmesi nedeniyle ona karşı Anadolu beylikleri ittifak yapmışlardır. Karamanoğulları, Kadı Burhaneddin, Saruhan, Germiyan, Menteşe ve Hamitoğulları bu ittifakta yer almıştır.

---

[31] Uzunçarşılı, age., s. 126.

[32] Yücel, age., s. 72.

[33] Uzunçarşılı, age., s. 126, 127.

Böyle bir durumda Candaroğlu Süleyman, Bayezid'in yanında yer almayı tercih etmiştir. Bizans ve Sırp kuvvetleri ile güçlendirilmiş Osmanlı ordusuna Candaroğulları da büyük sayılabilecek bir kuvvetle katılmıştır. 1389-1390 yılında yapılan bu seferde Bayezid Anadolu siyasi birliği açısından büyük bir adım atmıştır. Süleyman Paşa'nın siyasi tavrı bu seferden sonra değişmiştir. Bayezid'in bütün Anadolu'yu ele geçirmeden durmayacağını anlayan Süleyman Paşa, ona karşı ittifak oluşturma çabasına girmiştir. Bu çabaları sonuç vermiş ve Kadı Burhaneddin ile Vezirköprü'de bir görüşme yaparak Osmanlı'ya karşı bir ittifak antlaşması yapmaya muvaffak olmuştur[34].

Süleyman Paşa'nın verdiği bu kararın ne kadar isabetli olduğu 1391 tarihinde anlaşılmıştır. Bayezid, kendi ittifakından ayrılan Candaroğlu'na karşı tedbir alma ihtiyacı hissetmiş ve sefer hazırlığına girişmiştir. Fakat Kadı Burhaneddin, Yıldırım'ı Kastamonu üzerine gitmemesi, aksi halde kendisine savaş ilan edeceği konusunda uyarması üzerine seferden vazgeçilmiştir. 1392'de Yıldırım'ın ikinci seferi de aynı sebepten sonuçsuz kalmıştır. Bayezid, başarısız bu iki sefer sonunda Candaroğlu Beyliği'ni ele geçirmenin önemini daha iyi kavramış ve yeni bir sefer hazırlığına girişmiştir. Bu seferde elini çabuk tutan Bayezid, Kadı Burhaneddin'in orduları yetişmeden Kastamonu'yu ele geçirmiş ve Süleymen Paşa'yı öldürmüştür. Böylece beylik topraklarının büyük bir kısmı Osmanlı'nın eline geçmiştir[35].

Beyliğin Kastamonu bölümü Osmanlı'nın eline geçmiş olmasına rağmen Süleyman Paşa'nın kardeşi İsfendiyar Bey (1392-1439) Sinop'ta beyliği devam ettirmeyi başarmıştır. Daha sonra Sinop'ta Osmanlı tarafından muhasara edilmişse de başarı sağlanamamıştır[36].

Yıldırım Bayezid'in Anadolu'da estirdiği fırtına Ankara savaşı ile sona ermiştir. İsfendiyar Bey savaştan önce Timur'u destekleyen beylerden olduğu için savaştan en kârlı çıkan beylerden biri olmuştur. İsfendiyar Bey bu hamlesi sayesinde Sinop dışında Kastamonu, Çankırı ve Kalecik'i de beyliğine katmayı başarmıştır. Güçlenen İsfendiyar Bey, Osmanlı şehzadeleri arasında yaşanan iktidar mücadelesini de yakından takip etmiş ve bu mücadelelerde sevk ve idareci rolü üstlenmiştir[37].

---

[34] Yücel, age., s. 76-78.

[35] Uzunçarşılı, age., s.128.

[36] Yücel, age., s. 83-86.

[37] Yücel, age., s. 88, 89.

Çelebi Mehmet'in ilk yıllarında İsfendiyar Bey ile dostane ilişkiler sürmüştür. Hatta Osmanlı'nın Karaman ve Eflak seferine İsfendiyar Bey bir ordu ile katılmıştır. Fakat Eflak seferinden sonra oğlu Kasım'ın Osmanlı himayesinde kalması Çelebi Mehmet ile İsfendiyar Bey'in arasını açmıştır. Çelebi Mehmet'in İsfendiyar Bey'e bir name yollayarak Kastamonu, Bakırküresi, Çankırı ve Kalecik'in Kasım'a verilmesini istemesi üzerine ilişkiler tamamen bozulmuştur. İsfendiyar Bey'in bunu kabul etmemesi üzerine silahlı bir çatışma yaşanmış ve İsfendiyar Bey Osmanlı hakimiyetini tanımak zorunda kalmıştır. Kastamonu ve Bakırküresi İsfendiyar Beyin isteği üzerine kendisine bırakılmış, Tosya, Çankırı ve Kalecik de Kasım'a verilmiştir. Böylece Candaroğlu Beyliği, biri yarı müstakil, diğeri Osmanlı tabiyetinde olmak üzere ikiye bölünmüştür[38]. Çankırı bu sayede, Osmanlı egemenliğine girmiştir.

1.5. Osmanlılar Döneminde Çankırı

Kasım Bey'in 1464 tarihinde vefat etmesinden sonra Çankırı ve civarı tam anlamıyla Osmanlı Devletine katılmış ve Anadolu eyaletine bağlı bir sancak haline gelmiştir. Çankırı, Osmanlı için doğuya yapılan seferlerde önemli bir menzil yeri olmuştur[39]. Ayrıca II. Bayezid'in oğullarından Alemşah'ın oğlu Osman Çelebi de bir süre Çankırı'da sancak beyliği yapmıştır[40].

XVI. yüzyıl sonlarında Osmanlı idari sisteminin bozulmaya başlamasıyla birlikte Çankırı'da da sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. Çankırı XVII. ve XVIII. yüzyıllarda çıkan isyanlardan en fazla etkilenen yerleşim yerlerinden biri olmuştur[41].

1.6. Milli Mücadele Döneminde Çankırı

Ülkenin itilaf devletleri tarafından işgal edilmeye başlaması üzerine Anadolu halkı kendi kendisini müdafaa etmek mecburiyetinde kaldığını anlamıştır. Anadolu'nun pek çok yerinde bölgesel direniş örgütleri kurarak olası işgallere karşı kendi gücüyle direnmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla kurulan müdafaa-i hukuk cemiyetlerinden biri de

---

[38] Uzunçarşılı, age., s.130-132.

[39] Kankal, age., s. 187, 188.

[40] "Çankırı" maddesi, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 3, s. 1950, Anadolu Yay., İstanbul, 1982.

[41] Bu dönemlerde yaşanan isyanlar hakkında detaylı bilgi için bk. Ahmet Elibol, *Yakınçağ Başlarından Tanzimat'a Kadar Çankırı (1789-1839)*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2005, s. 15.

Çankırı da kurulmuştur. Balcızade Müfti Ata Efendi başkanlığında kurulan Çankırı Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı halktan büyük destek görmüştür. Teşkilatın azaları incelendiğinde encümen azaları, meclis idare azaları gibi devlet görevlilerinin de teşkilatta yer aldığı anlaşılmaktadır[42].

Milli Mücadele'ye Çankırı halkı da büyük ilgi göstermiştir. Çankırı'da bulunan cami-i kebirde kılınan öğle namazının ardından Çankırılılar avluda toplanmış ve vatanı müdafaa için hiçbir fedakârlıktan kaçmayacaklarına dair yemin etmişlerdir[43]. Çankırı'nın, Ankara'ya yakın olması nedeniyle milli mücadelenin sağlıklı devam edebilmesi için önem arz ettiği açıktır. Bu nedenle Çankırı halkının verdiği bu destek en azından Ankara'nın güvenliği için elzem görünmektedir.

Çankırı Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı haricinde milli mücadeleye katkı sağlamak amacıyla iki teşkilat daha kurulmuştur. Bunlar Çankırı Gençler Mahfeli ile Çerkeş Gençler Mahfelidir. Bu teşkilatlar milli kültürü geliştirmeyi amaçlamışlarsa da milli mücadele sırasında üzerlerine düşen görevi yapmaktan da geri durmamışlardır. Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'na faaliyetlerinde yardımcı olarak milli mücadeleye desteklerini göstermişlerdir[44].

1.7. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Çankırı

1.7.1. Coğrafya[45]

1.7.1.1. Konum

Orta Anadolu'nun kuzeyinde, Kızılırmak ile Batı Karadeniz ana havzaları arasında yer alan Çankırı, 40° 30' ve 41º kuzey enlemleri ile 32° 30' ve 34º doğu boylamları arasında yer almaktadır. İlin komşuları batıda Bolu, kuzeybatıda Karabük, kuzeyde Kastamonu, doğuda Çorum ve güneyde Ankara ile Kırıkkale'dir. Denizden yüksekliği 723 metre olup, ülke topraklarının ‰ 94'lük bölümünü oluşturan toplam 7 388 km²'lik bir alana sahiptir.

---

[42] Teşkilatta görevli kişilerin tam listesi için bk. "Milli Mücadele Döneminde Müdafaa-i Hukuk Teşkilatları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün, Bugün, Yarın*, İstanbul, 1986, S. 8, s. 13.

[43] *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*, 26 Ağustos 1921, s. 2.

[44] Çankırı ve Çerkeş Gençler Mahfelleri hakkında detaylı bilgi için bk. Mustafa Yeşilay, *Milli Mücadele Yıllarında Çankırı (1919-1922)*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2000, s. 38, 39.

[45] Bu başlık altında verilen bilgiler Çankırı Valiliğinin sanal ağ sayfasından alınmıştır http://www.cankiri.gov.tr/default_B0.aspx?content=1132 (Erişim Tarihi: 25.10.2011).

1.7.1.2. Coğrafi Yapı

1.7.1.2.1. Dağlar

Çankırı topraklarının yaklaşık % 60'ı dağlar ve yüksek tepelerden oluşmaktadır. İlin kuzey sınırındaki dağlar, aynı zamanda en yüksek kesimini teşkil etmektedir. Kuzey Anadolu dağlarının ikinci sırasındaki Ilgaz Dağları, doğu-batı düzleminde uzanmaktadır. En yüksek noktası 2587 metre olan söz konusu dağ sırasının üzerinde Küçükhacet Tepesi (2546 m.), Büyükhacet Tepesi (2587 m.), Kulpi (1980 m.), Bulancak (1935 m.), Altunsivrisi (1934 m.) ve Kocadağ (1763 m.) bulunmaktadır. Aynı zamanda Çankırı ve Kastamonu arasındaki doğal sınırı il sınırına dönüştüren Ilgaz Dağları, Kurşunlu civarında Sofra Sırtları ve Çerkeş yöresinde Doğu ve Çamlıca olmak üzere iki kola ayrılmaktadır.

Ilgaz Dağları'nın güneyinde ise Çorum ile Kastamonu/Tosya sınırından başlayarak batıya doğru yönelen Erikli, Sarıkaya, Karakaya, Ilısılık, Yapraklı, Doğdu, Taşyakası, Batıbeli ve Dumanlı Dağları, yaklaşık 2000 m. yüksekliğe uzanan yeni bir sıra oluşturur.

Bu sıraların daha güneyinde kalan bölgede de Çerkeş-Gerede ve Kızılcahamam sınırı boyunca bir diğer dağ sırası uzanır. Bu sırada Çit, Karataş, Işık, Elden, Aydos, Eldivan ve Bozkır Dağları yer almaktadır. İlin kuzeybatısında ise Karabük ve Bolu ile doğal sınırı oluşturan Hodalca, Elaman ve Eğriova Dağları yer almaktadır. Kent merkezi civarında yer alan Hıdırlık Kaşı, Meryemana Tepesi ile Sarıdağ ise güneybatı düzleminde uzanan diğer büyüklü küçüklü tepelerle birlikte, ileride Taşyakası, Dumanlı ve Aydos Dağlarını oluşturarak devam etmektedir.

1.7.1.2.2. Ovalar

Çankırı'da Kızılırmak Havzası dışında kayda değer önemli ovalar yoktur. Ne var ki bu havzanın da sularının tuzlu olması sulanabilen tarım arazisinin sınırlı olmasına sebep olmaktadır. İldeki ovalar başlıca beş başlıkta incelenebilir:

1.7.1.2.2.1. Kızılırmak Havzası Ovaları

Bölgenin coğrafi konumuna göre oldukça geniş olan havzanın Çankırı topraklarındakalan bölümü yaklaşık 30 km uzunluğundadır. Havzada batı-doğu doğrultusunda uzanan geniş ova ile bu ovanın kolları, bölgenin en büyük akarsuyu olan Kızılırmak'la birleşen çeşitli çay ve derelerin yatakları boyunca, kuzeye doğru yaklaşık 25 km uzanmaktadır. Bu ovalarda her türlü tarıma uygun alüvyonlu topraklar bulunmaktadır.

1.7.1.2.2.2. Devrez Çayı Çevresindeki Ovalar

Söz konusu ovalar Kurşunlu'nun güneyinden başlayıp Devrez Çayı boyunca uzanarak Ilgaz İlçesi çevresinde genişleyen ovalardır. Ilgaz'a kadar yaklaşık 2 km'lik dar bir şerit çizen ovalar, buradan itibaren genişlemeye başlar. Devrez Çayı'nın suladığı bu ovalarda da her türlü tarıma uygun alüvyonlu topraklar bulunmaktadır.

1.7.1.2.2.3. Tatlıçay Çevresindeki Ovalar

Bu bölgedeki ovalar Tatlıçay ve Korgun Çayı'nın birleşme noktasında olup, söz konusu çay sularının tuzlu olması sebebiyle tarıma yönelik sulama yapılmamaktadır.

1.7.1.2.2.4. Orta İlçesindeki Ova

İlçe dahilinde bulunan ve doğudan batıya doğru uzanan ova 15 km uzunluğunda ve yaklaşık 2 km genişliğindedir.

1.7.1.2.2.5. Çerkeş Ovası

Oldukça küçük sayılabilecek ova alüvyonlu topraklarla kaplıdır.

1.7.1.2.3. Yaylalar

Dağların hakim olduğu İl arazisinde "Yayla" tanımına uygun arazilerin sayısı pek fazla değildir. Genel arazinin yaklaşık % 2,5-3'ünü oluşturan bu yaylalar ise Ilgaz Dağları üzerinde bulunan Mülayim ve Karapınar Yaylaları, Yapraklı Yaylası ile Taşyakası, Aydos ve Dumanlı Dağları üçgeninde bulunan Sanı Yaylası ile Eldivan, Aydos, Karapazar ve Aliözü Yaylalarıdır. Yaylaların bitki örtüsü ve ekolojik yapıları, özellikle dağ turizmi ile tracking sporu için son derece uygundur.

1.7.1.2.4. Akarsular

İl sınırları içindeki akarsuların en büyüğü, aynı zamanda ülkemizin en uzun nehri olan Kızılırmak'tır. Kara ikliminin tüm özelliklerinin görüldüğü ilde, akarsuların akış miktarlarında meteorolojik değişimlere paralel olarak düzensizlikler görülmekte, yazları bazı sularda azalma görülürken, irili ufaklı dere ve çayların tamamen kuruduğu görülmektedir. Bu durumun tersine ilk ve sonbaharda ise dere ve çaylarda su miktarının artarak normal ortalamaların üzerine çıktığı gözlemlenmektedir. Eskiden ciddi can ve mal kayıplarına yol açan taşkınların, son yıllarda alınan önlemler sayesinde tehlike oluşturmadığı bilinmektedir. Çankırı İli sınırları içerisinde bulunan akarsuların en önemlisi Kızılırmak'tır. 85.00 m^3/sn'lik debisi olan nehrin yaklaşık 30 km'lik bölümü Çankırı sınırları içinde kalmakta ve geçtiği bölgedeki tarımsal araziyi sulamaktadır.

Ankara'nın Kızılcahamam ilçesinden doğarak Orta, Kurşunlu ve Ilgaz'ın topraklarını sulayan Devrez Çayı ise 211 km uzunluğunda ve 8.9 m^3/sn'lik debiye

sahiptir. Önemli bir kolu da kent merkezinden geçen Tatlıçay (Acıçay'la birleşerek) 96 km uzunluğunda olup sularının tuzlu olmasından dolayı yararlanılan bir akarsu değildir. Terme Çayı ya da kaynağındaki ismiyle Şabanözü Çayı, Çankırı-Ankara sınırını çizdikten sonra Acıçay'la birleşir. Gerek bulunduğu konum, gerekse akışı açısından sulamaya ve tarıma uygun olan Uluçay, Kurşunlu ve Çerkeş'ten gelen küçük çaylarla beslenmektedir. Oldukça hızlı akışı olan ve Uluçay'la birleşen Melan (Soğanlı) Çayı ise ilerleyen kesimlerinde Filyos ırmağına karışmaktadır.

1.7.1.2.5. Göller

Çankırı sınırları içinde önemli büyüklükte göl bulunmamaktadır. Küçük ve orta ölçekli göller ise kışın su toplayan, yazın ise kuruyan göllerdir. İl sınırları içerisinde; Kamış, Hacılar, Uzun, Bozyaka, Yayla, Hasır, Dumanlı, Pazar, Büyük, Dipsiz, Çöp, Bakkal, Gül, Sülük, Kadıgil isimlerinde göller bulunmaktadır. Çankırı'da tarım ve hayvancılığa yönelik olarak yapılmış bulunan Eldivan-Seydi, Karadere, Saray, Şabanözü Göleti, Mart, Karaören, Kurşunlu-Dumalı, Korgun-Maruf, Yapraklı-Gürgenlik gibi göletler bulunmaktadır Çankırı'da ayrıca 53 milyon m³ hacminde ve net 6.200 hektar alanı sulayabilen Güldürcek Barajı bulunmaktadır.

1.7.2. Nüfus[46]

Çankırı İli'nin Cumhuriyet Döneminden önceki nüfus verilerine ilişkin bilgiler salnamelerde ve bazı araştırmacıların aktarmalarında alınabilmektedir. 1869 yılında yayımlanan ve Çankırı Sancağını da içeren I. Kastamonu Vilayeti Salnamesindeki verilere göre Kalecik kazası da dâhil olmak üzere Çankırı Sancağının toplam nüfusu 66.731 kişidir. Yüzyılın (19. yy.) başlarında ise Çankırı Sancağının nüfusu erkek 77.417; kadın 76.375 olmak üzere toplam 153.792 olmuştur.

Cumhuriyet Döneminde gerçekleştirilen ilk genel nüfus sayımı sonuçlarına göre (1927) Çankırı İli'nin nüfusu 157.219'dur. Sayım yıllarına/TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) göre Çankırı İli'nin nüfus verileri şu şekildedir:

YILLAR	NÜFUS
1927	157.219
1935	177.587
1940	183.782
1945	197.356
1950	217.188
1955	228.232

[46] Bu başlık altında verilen bilgiler Çankırı Valiliğinin sanal ağ sayfasından alınmıştır http://www.cankiri.gov.tr/default_B0.aspx?content=216 (Erişim Tarihi: 25.10.2011).

1960	241.452
1965	250.706
1970	261.367
1975	265.468
1980	258.436
1985	263.964
1990	279.129
1997 (İkametgaha Göre)	252.424
2000	270.355
2007 (ADNKS)	174.012
2008 (ADNKS)	176.093
2009 (ADNKS)	185.019

Çankırı nüfus yoğunluğu sürekli olarak Türkiye genelinin altında olmasına karşın 1950'lere değin İl ve İlçe nüfus yoğunlukları arasındaki fark çok büyük değildi. Örneğin 1927 yılında Türkiye'de nüfus yoğunluğu 18; Çankırı'da da 18'dir. 1950 yılında Türkiye'de 27, Çankırı'da 24'tür. Ancak 1980 yılında Türkiye'de 58, Çankırı'da ise 31'dir. 2000'li yıllara gelindiğinde Ülkemizde nüfus yoğunluğu 85 civarlarındayken, İlimizde 36'dır. Burada temel etkenlerden biri il dışına yönelik hareketinin yoğun bir şekilde yaşanmasıdır.

Çankırı'ya bağlı iki ilçe, Eskipazar ve Ovacık 1995 yılında Karabük'e bağlanmıştır. Nüfusun değerlerindeki gelişimde bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

İlde nüfusun yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında genç nüfus yapısının varlığı görülmektedir.

2. ÇANKIRI VE YÖRESİNİN ETNİK YAPISI

Anadolu'ya yirmi dört Oğuz boyundan yirmi üçünün geldiği kesin olarak bilinmektedir. Sadece Alka-Evli boyu ile ilgili kesin bilgi mevcut değildir[47].

Ağızların etnik yapı ile ilişkisini ortaya koymakta ise bir takım güçlükler yaşanmaktadır. Bunun en temel sebebi, Anadolu'da yaşayan Oğuz boylarının mensup oldukları boy adlarını bırakmaları ve XV. yüzyıldan itibaren *Yörük* veya *Türkmen* şeklinde genel bir adlandırılmayla anılmalarıdır[48]. Bu sebeple Oğuz boylarının

[47] Faruk Sümer, *Oğuzlar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1992, s. 173.

[48] Zeynep Korkmaz, "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu", *TDAY-Belleten*, Ankara, 1971, s. 23.

Anadoludaki varlığını tespit etmek için daha çok Tahrir Defterlerinde yer alan yerleşim yeri adları esas alınmaktadır[49].

Çankırı ili ve yöresinde Oğuz boy adlarının verildiği çok sayıda yerleşim yeri bulunmaktadır. Bu durum, yörenin Oğuz yurdu olduğunu kanıtlayan önemli bir göstergedir.

Tapu Tahrir Defterlerine dayanarak hazırladığımız bu bölüme, XVI. yüzyılda Kengırı Livâsına bağlı olan ancak günümüzde farklı illerin sınırları içerisinde kalan yerleşim yerleri alınmamıştır.

Çankırı ili ve yöresinde Oğuz Türkleriyle ilgili yerleşim yerleri ile ilgili bulgularımız şu şekildedir:

2.1. Kayı:

XVI. yüzyılda yazılmış defterlerde Anadolu'da Kayılara ait 94 yerleşim adı bulunduğu görülmektedir ve bu Kayı oymakları, daha çok Anadolu'nun orta ve batı taraflarında bulunmaktadırlar[50].

1530 yılına ait Kengırı Livâsı Tapu Tahrir Defterlerinde, yörede Kayı adını taşıyan 6 yerleşim yeri görülmektedir. Bu köyler şunlardır: Yaka-Kayı Köyü (Koç-Hisar, günümüzdeki Ilgaz ilçesi), Bazar-Kayısı Köyü (Koç-Hisar, günümüzdeki Ilgaz ilçesi), Hatun-Kayısı Köyü (Kurşunlu ilçesi), Yukarı-Kayı Köyü (Karı-bazarı, günümüzdeki Orta ilçesi), Aşağı-Kayı Köyü (Karı-bazarı, günümüzdeki Orta ilçesi) ve Kayı Köyü (Kengırı, günümüzdeki Çankırı merkez ilçesi)'dür[51].

Günümüzde Ilgaz ilçesinde Kayı Köyü ve Orta ilçesinde de Kayılar Köyü ile birlikte Kayıören Köyü bulunmaktadır. Bunların dışında Eldivan ilçesinde Hisarcıkkayı, Gölezkayı köyleri; Korgun ilçesinde Kayıçivi Köyü; Şabanözü ilçesinde de Çaparkayı Köyü bulunmaktadır.

2.2. İğdir (İgdir)

XVI. yüzyılda Anadolu'da İğdirlerle ilgili 43 köy ve ekinlik görülmektedir[52].

---

[49] bk. Tuncer Gülensoy, "24 Oğuz Boyunun Anadoludaki İzleri", *Türk Halkbilim Arştırmaları Yıllığı 1977*, Ankara 1979, s. 73-98.

[50] Sümer, age., s. 176.

[51] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları)*, Başbakanlık Yay., Ankara 1997, s. 124-131.

[52] Sümer, age., s. 259.

1530 yılında kaleme alınan Kengırı Livâsı Tapu Tahrir Defterlerinde, yörede İğdir adını taşıyan iki yerleşim yeri görülmektedir. Söz konusu köyler şunlardır: İğdir Köyü (Kurşunlu ilçesi) ve İğdircik Köyü (Kurşunlu ilçesi)'dür[53].

Bugün de Çankırı ili Kurşunlu ilçesinde ve ayrıca Yapraklı ilçesinde İğdir isminde birer köy bulunmaktadır.

2.3. Bayındır (Bayındur)

XVI. yüzyılda Anadolu'da Bayındırlarla ilgili 52 köy ve ekinlik tespit edilmiştir[54]. 1530 yılında kaleme alınan Kengırı Livâsı Tapu Tahrir Defterlerinde, yörede Bayındır adını taşıyan 2 yerleşim yeri görülmektedir. Bunlar: Baş-Bayındır Mezrası (Kengırı, günümüzdeki Çankırı merkez ilçesi) ve Bayındır Köyü (Kengırı, günümüzdeki Çankırı merkez ilçesi)'dür[55].

Günümüzde de aynı köy Çankırı merkezde varlığını devam ettirmektedir. Ayrıca Çerkeş ilçesinde Bayındır Köyü; Orta ilçesinde de Tutmaçbayındır, Ortabayındır ve Derebayındır köyleri bulunmaktadır.

2.4. Avşar (Afşar)

Bu boya ait XVI. yüzyılda 86 yer adı tespit edilmiştir ve bu yönüyle sayı olarak Kayılardan sonra ikinci sırada yer almaktadır[56].

1530 yılına ait Kengırı Livâsı Tapu Tahrir Defterlerinde, yörede Avşar (Afşar) adını taşıyan bir yerleşim yeri görülmektedir. Söz konusu köy, Afşar Köyü (Kengırı, günümüzdeki Çankırı merkez ilçesi)'dür[57].

Günümüzde Çerkeş ilçesinde Afşar ismini taşıyan bir köy bulunmaktadır.

---

[53] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları)*, Başbakanlık Yay., Ankara 1997, s. 127.

[54] Sümer, age., s. 236.

[55] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları)*, Başbakanlık Yay., Ankara 1997, s. 125.

[56] Sümer, age., s. 175, 204.

[57] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları)*, Başbakanlık Yay., Ankara 1997, s. 124.

2.5. Eymür (Eymir)

XVI. yüzyılda Anadolu'da Eymürlerle ilgili 71 yer ismi tespit edilmiştir[58]. 1530 yılına ait Kengırı Livâsı Tapu Tahrir Defterlerinde, yörede Eymür (Eymir) adını taşıyan iki yerleşim yeri görülmektedir. Bunlar: Eymür Köyü (Çerkeş) ve Eymircik Mezrası (Kengırı, günümüzdeki Çankırı merkez ilçesi)'dır[59].

Eğmür Köyü, günümüzde de Çerkeş ilçesinde adını korumaktadır.

2.6. Kınık

Bu boya ait XVI. yüzyılda 81 yer adı tespit edilmiştir ve bu yönüyle sayı olarak Kayılardan ve Avşarlardan sonra üçüncü sırada yer almaktadır[60].

1530 yılında kaleme alınan Kengırı Livâsı Tapu Tahrir Defterlerinde, yörede Kınık adını taşıyan iki yerleşim yeri görülmektedir. Söz konusu köyler şunlardır: Kara-Kınık Köyü (Çerkeş ilçesi) ve Kınık Köyü (Koç-Hisar, günümüzdeki Ilgaz ilçesi)'dür[61].

Bugün de Çerkeş ilçesinde Kınık Köyü bulunmaktadır.

2.7. Yuva (Yıva, İva)

Bu boya ait XVI. yüzyılda Anadolu'da 21 yer adı tespit edilmiştir[62]. 1530 yılında kaleme alınan Kengırı Livâsı Tapu Tahrir Defterlerinde, yörede Yuva adını taşıyan 2 adet yerleşim yeri görülmektedir. Söz konusu köyler şunlardır: Yuva Köyü (Karı-bazarı, günümüzdeki Orta ilçesi) ve Yuva Köyü (Koç-Hisar, günümüzdeki Ilgaz ilçesi)'dür[63].

Günümüzde de Orta ilçesinde Yuva ve Ilgaz ilçesinde de Yuvademirciler Köyü bulunmaktadır.

---

[58] Sümer, age., s. 254.

[59] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları)*, Başbakanlık Yay., Ankara 1997, s. 126.

[60] Sümer, age., s. 267.

[61] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları)*, Başbakanlık Yay., Ankara 1997, s. 128.

[62] Sümer, age., s. 266.

[63] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları)*, Başbakanlık Yay., Ankara 1997, s. 131.

2.8. Büğdüz

XVI. yüzyılda Anadolu'da Eymürlerle ilgili 22 yer ismi tespit edilmiştir[64]. 1530 yılında kaleme alınan Kengırı Livâsı Tapu Tahrir Defterlerinde, yörede Büğdüz adını taşıyan bir yerleşim yeri görülmektedir. Söz konusu köyler şunlardır: Büğdüz Köyü (Karı-bazarı, günümüzdeki Orta ilçesi)'dür[65].

Büğdüz Köyü, bugün de Orta ilçesinde ismini korumaktadır.

2.9. Yazır

XVI. yüzyılda Anadolu'da Yazırlarla ilgili 24 yer ismi tespit edilmiştir[66]. 1530 yılında kaleme alınan Kengırı Livâsı Tapu Tahrir Defterlerinde, yörede Yazır adını taşıyan bir yerleşim yeri görülmektedir. Söz konusu köy, Yazır Köyü (Kurşunlu)'dür[67].

Günümüzde Çankırı ilinde Yazır ismini taşıyan köye rastlanılmamıştır.

2.10. Çavundur (Çavuldur)

XVI. yüzyılda Anadolu'da Çavundurlarla ilgili 21 yer ismi tespit edilmiştir[68]. 1530 yılında kaleme alınan Kengırı Livâsı Tapu Tahrir Defterlerinde, yörede Çavundur adını taşıyan bir yerleşim yeri görülmektedir. Söz konusu köy, Çavundur Köyü (Kurşunlu)'dür[69].

Büğdüz Köyü, bugün de Kurşunlu ilçesinde bir belde olarak ismini korumaktadır.

2.11. Ala-Yuntlu (Ala-Yundlu)

Bu boya ait XVI. yüzyılda Anadolu'da 44 yer adı tespit edilmiştir[70]. 1530 yılında kaleme alınan Kengırı Livâsı Tapu Tahrir Defterlerinde, yörede Ala-Yundlu adını

---

[64] Sümer, age., s. 261.

[65] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları)*, Başbakanlık Yay., Ankara 1997, s. 125.

[66] Sümer, age., s. 191.

[67] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları)*, Başbakanlık Yay., Ankara 1997, s. 131.

[68] Sümer, age., s. 240.

[69] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları)*, Başbakanlık Yay., Ankara 1997, s. 125.

[70] Sümer, age., s. 256.

taşıyan bir yerleşim yeri görülmektedir. Söz konusu köy, Ala-Yundlu Köyü (Çerkeş)'dür[71].

Günümüzde Çankırı ilinde bu isimle bir yerleşim yeri bulunmamaktadır.

2.12. Salur

Bu boya ait XVI. yüzyılda Anadolu'da 51 yer adı tespit edilmiştir[72]. 1530 yılında kaleme alınan Kengırı Livâsı Tapu Tahrir Defterlerinde, yörede Salur adını taşıyan bir yerleşim yeri görülmektedir. Söz konusu köy, Salur Köyü (Karı-bazarı, günümüzdeki Orta ilçesi)'dür[73].

Günümüzde de Orta ilçesinde Salur Köyü, ismini korumaktadır.

2.13. Dodurga (Todurga)

Bu boya ait XVI. yüzyılda Anadolu'da 24 yer adı tespit edilmiştir[74]. 1530 yılında kaleme alınan Kengırı Livâsı Tapu Tahrir Defterlerinde, yörede Todurga adını taşıyan bir yerleşim yeri görülmektedir. Söz konusu köy, Todurga Köyü (Milan kazası)'dür[75].

Günümüzde Çerkeş ilçesinin sınırları içerisinde kalan köy, ismini korumaktadır. Ayrıca Orta ilçesinde de Dodurga isimli bir belde bulunmaktadır.

3. ÇANKIRI İLİ VE YÖRESİ AĞIZLARININ GENEL DURUMU

Belirleyebildiğimiz kadarıyla, Çankırı ili ve yöresi ile ilgili ilk çalışma Ahmet Caferoğlu'na aittir (Ahmet Caferoğlu, *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*, TDK yay., Ankara, 1994). Çankırı ili ağzı şimdiye kadar, dört yüksek lisans[76] ve birkaç lisans

---

[71] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları)*, Başbakanlık Yay., Ankara 1997, s. 124.

[72] Sümer, age., s. 327.

[73] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları)*, Başbakanlık Yay., Ankara 1997, s. 130.

[74] Sümer, age., s. 199.

[75] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları)*, Başbakanlık Yay., Ankara 1997, s. 131.

[76] İlyas Yağcı, *Devrez Vadisi Ağzı Ses ve Şekil Bilgisi*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1986. ; Mehmet Kiremit, *Yapraklı İlçesi (Çankırı) Ağzı*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1986. ; İrfan Keleş, *Şabanözü Yöresi Ağzı*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek

tezine konu olmuştur[77]. Ancak Çankırı ili ve yöresinin tamamının incelendiği herhangi bir araştırma bu güne kadar yapılmamıştır.

Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili bir çok araştırmacı tarafından tasnifler yapılmıştır[78]. Bunlar arasında tasnife esas alınan malzemenin zenginliği açısından Leylâ Karahan'ın çalışması öne çıkmaktadır.

Karahan'ın tasnifine göre Çankırı ili ve yöresi ağızları, Batı grubu ağızları içerisinde Beypazarı, Çamlıdere, Kızılcahamam, Güdül, Ayaş (Ankara); Göynük, Mudurnu, Seben, Kıbrısçık (Bolu); Tosya (Kastamonu); Boyabat (Sinop); Çorum merkez, İskilip (dağ köyleri hariç); Bayat, Kargı, Osmancık (Çorum) ağızlarıyla birlikte IV. alt ağız grubunda yer almaktadır. İnceleme alanımız içerisinde yer alan Kızılırmak ilçesi, Leylâ Karahan tarafından ayrı bir alt grupta değerlendirilmiştir. Bu ilçe ve çevresi VIII. alt grupta yer alan Ankara merkez, Haymana, Bâlâ, Şereflikoçhisar, Çubuk, Kalecik; Kırıkkale merkez, Keskin; Çorum merkez ilçesi ile güneyindeki ilçeler; Kırşehir; Nevşehir; Niğde; Kayseri; Şarkışla, Gemerek (Sivas) ve Yozgat yöreleriyle birlikte değerlendirilmiştir[79].

Kızılırmak ilçesi, Leylâ Karahan tarafından yapılan tasnifte farklı bir alt grupta gösterilmişse de yöreyle ilgili yeterli malzemenin bulunmadığı da belirtilmiştir[80].

Kızılırmak ilçesinden yapılan derlemeler değerlendirildiğinde, I. ağız yöresinden farklı olarak sadece şimdiki zaman ve geniş zaman çekimlerinin I. çokluk şahıs çekimlerinde *-z, -ız, -iz, -uz, -üz* ekleri yerine *-ḳ, -ḵ (<-ḳ), -ḫ (<-ḳ), -ıḫ (<-ıḳ), -ik, -uḫ (<-uḳ), -ük* eklerinin; yine aynı şekilde emir / istek kipi I. çokluk şahıs çekiminde *-alım, -elim* ekleri yerine *-aḫ (<-aḳ), -ek* eklerinin kullanıldığı görülmüştür. Aynı ekler Kızılırmak ilçesi dışında, yine I. ağız yöresinde yer alan Şabanözü ilçesindeki bir konuşmacıda da görülmektedir [dōruyoḳ (<*doğruyoruz*) (43/34), yaparıḫ (<*yaparız*)

Lisans Tezi), Ankara, 1986. ; İlknur Bayrak İşcanoğlu, *Eldivan İlçesi (Çankırı) Ağzı*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.

[77] bk. Tuncer Gülensoy ve Ercan Alkaya, *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Akçağ Yay., Ankara 2003.

[78] Geniş bilgi için bk. Ahmet Buran, "Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies*, Volum 6/1 Winter 2011, s. 41-54.

[79] Leylâ Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara 1996, s. 2, 116-117.

[80] Karahan, age., s. 117, 177.

(43/50), da<u>ı</u>lırıḫ (<*dağılırız*) (43/66), toplanuruḫ (<*toplanırız*) (43/65), yirik (<*yeriz*) (43/66), bişirik (<*pişiririz*) (43/50)].

Hatta yine aynı konuşmacıda ve Eldivan ilçesinden başka bir konuşmacıda, Kızılırmak ilçesinde rastlayamadığımız gelecek zaman çekiminde de aynı eklerin kullanıldığı görülmektedir [varaca<u>ı</u>ḫ (<*varacağız*) (43/15), yapaca<u>ı</u>ḫ (<*yapacağız*) (43/17), yīcuḫ (<*yiyeceğiz*) (30/56)]. Bütün bunlar göz önüne alınarak Kızılırmak ilçesi de I. ağız yöresi içinde değerlendirilmiştir.

Karahan'ın çalışmasında Ovacık ve Eskipazar ilçeleri de Çankırı ağzının dışında tutulmaktadır. Karahan çalışmasını hazırlarken, Çankırı iline bağlı olan ve III. alt ağız grubunda gösterilen bu ilçeler, günümüzde Karabük iline bağlandığı için inceleme alanımızın dışında kalmıştır[81].

Ancak özellikle bu ilçelere komşu olan sınır köylerinde III. alt grubun özellikleri görüldüğünden, o yöre bir ağız adacığı olarak tespit edilmiştir.

Yaptığımız incelemelerden elde edilen sonuçlara göre Çankırı ili ve yöresi ağızları, iki ağız yöresine ayrılmaktadır. I. ağız yöresini Merkez ilçe, Korgun, Eldivan, Şabanözü, Ilgaz, Yapraklı ve Kızılırmak ilçeleri oluşturmaktadır.

II. ağız yöresini ise I. ağız yöresinden çeşitli farklılıklar gösteren Orta, Çerkeş, Bayramören, Kurşunlu ve Atkaracalar ilçeleri oluşturmaktadır.

Bu iki ağız yöresi haricinde, şimdiki zaman çekiminin farklılığı sebebiyle iki ağız adacığı da ortaya çıkmıştır.

Ağız bölgeleri ve ağız adacıkları ile ilgili özelliklere geçmeden önce Çankırı ili ve yöresi ağızlarının genelinde ortak olan özellikler ile ilgili bilgiler verilecektir. Bu özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında, yazı dilimizde bulunan *a, ı, o, u; e, i, ö, ü* ünlüleri haricinde, çeşitli ses olayları neticesinde gelişen farklılaşmış ünlüler de bulunmaktadır. Bunlar; *ā, á, ȧ, å, ã, ă, ē, ė, ē̇, e̊, ī, í, ĭ, i̊, ī̇, i̊̇, ĭ̇, ō, ó, ȯ, ō̈, ū, ŭ, ú, ṻ, ŭ̈, ő* ünlüleridir.

2. Çankırı ili ve yöresi ağızları, birincil (aslî) uzun ünlülü şekillerin varlıklarını devam ettirmeleri açısından oldukça zengindir. Birincil (aslî) uzun ünlülü sözcüklerimiz

[81] Karahan, age., s. 117.

şunlardır: āl, ārt-, āş, āçÇı (<*aş+çı*), āz, dāş (<*taş*), ġādın (<*kadın*), ġāl- (<*kal-*), ġāl- (<*kal-*), ġālḳ- (<*kalk-*), ġālḫ- (<*kalk-*), ġār- (<*kar-*), ġār- (<*kar-*), ġārı (<*karı*), ġārı (<*karı*), sāç (<*sac*), sāş (<*sac*), tāt, dāt (<*tat*), vār, yār-, yārın, yāş, yāz-, yāz, ēl (<*halk, insan topluluğu*), ēlli, ēn- (<*in-*), ērkek, ērkeg (<*erkek*), ērken, ēş, ēy- (<*eğ-*), ēyil- (<*eğil-*), dē-, dēp- (<*tep*), gēt- (<*git-*), vēr-, yēşer-, yīḫa- (<*yıka-*), yīḳa- (<*yıka-*), īşleme, dī- (<*de-*), dīne- (<*dinle-*), dīnen- (<*dinlen-*), ōyna-, bōşat- (<*boşalt-*), yōḳ, yōḫ (<*yok*), yōḳ (<*yok*), dȫrt, yȫrü- (<*yürü-*), yȫrük, bū.

3. Yöremizde, *ğ, ġ, h, ḫ, k, ḳ, r, n (<ñ), v (<ğ), y* ünsüzlerinin erimesi veya düşmesi sonucu oluşan hece kaynaşması ve ünsüz düşmesi sebebiyle ikincil ünlü uzunluklarının oluştuğu sıkça görülmektedir: ekmāñ (<*ekmeğin*), eşşēn (<*eşeğin*), bulaşī (<*bulaşığı*), etdīnde (<*ettiğinde*), dōmluyum (<*doğumluyum*), çōmuz (<*çoğumuz*), ȫtdürürük (<*öğüttürürüz*), tavūmuz (<*tavuğumuz*), yüzū (<*yüzüğü*), tātadan (<*tahtadan*), ēşidür (<*ekşitir*), çīnar (<*çiğner*), īnelernen (<*iğnelerle*), ōlum (<*oğlum*), ȫretmen (<*öğretmen*), būday (<*buğday*), verūdün (<*verirdin*), ...

4. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında tespit edebildiğimiz ikiz ünlü örnekleri şunlardır: *aa, ee, ıı, ii, uu, üü, úú, ıa, ie, ua, uã, üe, úe, oa, oã, aı, ai, āi, au, eü, eú, ou, óú, óü, öü.*

5. Türkçenin yazılı tarihî metinlerinde, Türkiye Türkçesi ağızlarında, Azerbaycan Türkçesi başta olmak üzere diğer kimi Türk lehçelerinde görülen *kapalı e* (ė) ünlüsü, yöremizde de işlek olarak kullanılmaktadır: ġėdiyo (<*gidiyor*), dėrdük (<*derdik*), gėşmişlerden (<*geçmişlerden*), bėş (<*beş*), gėydürdüler (<*giydirirler*), ėyi (<*iyi*), ėtme (<*etme*), ėndürdüler (<*indirdiler*), ...

İlk hece dışında da inceltici özelliğe sahip ünsüzlerin etkisiyle görülmektedir: gömülėceg (<*gömülecek*), gitmėyincek (<*gitmeyince*), evlenėcek (<*evlenecek*), biçėcēñ (<*biçeceksin*), yimėye (<*yemeye*), yinmėye (<*yenmeye*), isTemėye (<*istemeye*), ...

6. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında geniz ünlülerininin varlığı da görülmektedir. Zamirlerdeki *ñ* ünsüzünün düşmesi sebebiyle *a* ünlüsü nazallığı üzerine almaktadır: baã (<*bañа*), saã (<*sañа*), oã, (<*oña*), buã (<*buña*), şuã (<*şuña*), uã (<*oña*), ...

7. Bazı özel durumlar dışında, dil benzeşmesi çok kuvvetlidir denilebilir. Yazı dilimizde istisnalar arasında yer alan bazı kelime ve ekler ile alıntı sözcüklerin

bölgemizde uyuma girdiği görülmektedir: biliyem (<*biliyorum*), baḫarḳan (<*bakarken*), zabālayın (<*sabahleyin*), olmaz_ımış (<*olmaz imiş*), yarınḳı (<*yarınki*), yoḫ_ḫı (<*yok ki*), alma (<*elma*), ḥanġısı (<*hangisi*), memnün (<*memnun*), mezeller (<*mezarlar*), ḥalal (<*helal*), ...

8. Dil benzeşmesinin incelme yönünde bozulması yörenin karakteristik özelliklerinden birisidir. Özellikle bünyesinde *y* ünsüzü bulunan kelimelerde karşımıza çok sık çıkmaktadır: aliyom (<*alıyorum*), buliyin (<*bulayım*), arabayi (<*arabayı*), salçiyi (<*salçayı*), ġonuşiyin (<*konuşayım*), yapiyoz (<*yapıyoruz*), ...

9. Dil benzeşmesinin kalınlaşma yönünde bozulması da yörede kurallı olmasa da görülmektedir. Özellikle *-ğ-* ünsüzü erirken yanında bulunan ünlüyü kalınlaştırarak uyumu bozmaktadır: dārdi (<*değerdi*), yemā (<*yemeği*), yedā (<*yedeğe*), dedūn (<*dediğin*), ...

10. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında dudak benzeşmesi yazı diline göre oldukça ileridir. Yazı dilinde uyuma girmeyen bir çok sözcüğün yörede uyuma girdiği görülmektedir: çabıḳ (<*çabuk*), ġalbırdan (<*kalburdan*), doḫdur (<*doktor*), motur (<*motor*), ḥamır (<*hamur*), zor_unan (<*zor ile*), su_y_unan (<*su ile*), süd_ünen (<*süt ile*), yōdu_ḳu (<*yoktu ki*), uyudum_udu (<*uyudum idi*), zor_udu (<*zor idi*), ...

Ancak yörede Eski Türkiye Türkçesinin bir mirası olarak yuvarlak ünlüyle kullanılan kelime ve ekler, dudak benzeşmesini sıkça bozmaktadır: bilezüg (<*bilezik*), altun (<*altın*), ġaşuḫ (<*kaşık*), açuḳ (<*açık*), yapduḫlarımız (<*yaptıklarımız*), deişdürmeg (<*değiştirmek*), bitürdüg (<*bitirdik*), yaḫuluṛ (<*yakılır*), deildür (<*değildir*), datlu (<*tatlı*), ıssuz (<*ıssız*), ġalabaluḫ (<*kalabalık*), yapduḳ (<*yaptık*), ġapanur (<*kapanır*), ...

11. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında yazı dilinde bulunan *b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z* ünsüzleri doğal olarak bulunmaktadır. Bu ünsüzlere ek olarak, kelime içerisinde bulunan ünlü ve diğer ünsüzlerden dolayı yukarıda sayılan ünsüzlerden az çok farklılaşmış *Ç, F, ġ, g, ǵ, g, ḥ, ḫ, ḳ, ḱ, ḵ, Ḳ, K, k, ñ, P, ṛ, S, T, y* sesleri de bulunmaktadır.

12. Türkiye Türkçesi ağızlarının tümünde olduğu gibi Çankırı ili ve yöresi ağızlarında da iç seste yan yana bulunan ünsüzlerden birincisi tonsuz da olsa ikincisi her

zaman tonludur. Bu durum ünsüz uyumunun bozulmasına sebep olmaktadır: malcılıḳda (<*malcılıkta*), ġurbetde (<*gurbette*), dövletden (<*devletten*), elekden (<*elekten*), yapdurullaŗ (<*yaptırırlar*), deişdürmeg (<*değiştirmek*), bıraḫdım (<*bıraktım*), çıḫdın (<*çıktın*), yemekciler (<*yemekçiler*), aşcı (<*aşçı*), çifci (<*çiftçi*), ...

13. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında *ö, ü* ünlüleriyle hece kuran *g* ve *k* ünsüzlerinin boğumlanma yerlerini art damağa çekmeleriyle *g̲* ve *k̲* ünsüzleri oluşmaktadır. Yanlarındaki ünlülerin de yarı kalınlaşması (*ö > ó, ü > ú*) neticesinde yörede ünlü-ünsüz uyumu bozulmaktadır. Yöremizde kurallı olarak görülen bir olaydır: böyúk̲ (<*büyük*), k̲óye (<*köye*), k̲útúk̲ (<*kütük*), verdúk̲leri (<*verdikleri*), g̲úzel (<*güzel*), g̲ólge (<*gölge*), g̲özleme (<*gözleme*), g̲únneri (<*günleri*), g̲úndüz (<*gündüz*), ...

Aynı şekilde *d, ğ, ñ, t* ünsüzlerinin yanlarındaki ince ünlüleri kısmen kalınlaştırmasıyla (*ö > ó, ü > ú*) da ünlü-ünsüz uyumsuzluğu meydana gelmektedir: dúvennen (<*düvenle*), *túrkü* (<*türkü*), túrbe (<*türbe*), dúñúr (<*dünür*), túkendi (<*tükendi*), dúlbet (<*tülbent*), súdden (<*sütten*), ótesinden (<*ötesinden*), óñünde (<*önünde*), dókerüz (<*dökeriz*), ótekileri (<*ötekileri*), dóşeriz (<*döşeriz*), ónüne (<*önüne*), ...

14. *ñ* sesi yöremizde kelime ve eklerde varlığını korumaktadır: yeñi (<*yeni*), soñ (<*son*), doñuz (<*domuz*), deñiz (<*deniz*), ġızıñ evine (<*kızın evine*), çocūñ emē (<*çocuğun emeği*), borcuñ (<*borcun*), ēviñizden (<*evinizden*), biliyoñ (<*biliyorsun*), ...

Ancak yazı dili ve kitle iletişim araçlarının etkisiyle yörede yoğun bir *ñ > n* değişimi görülmektedir.

15. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında *ğ* ünsüzü bir, iki örnek hariç kurallı bir şekilde hiç duyulmaz: e͡er (<*eğer*), çīnar (<*çiğner*), de͡úl (<*değil*), yāmır (<*yağmur*), ōrendīmizi (<*öğrendiğimizi*), ōlum (<*oğlum*), *dōru* (<*doğru*), *būday* (<*buğday*), ...

16. Çankırı ili ve yöresi ağızlarının belirleyici özelliklerinden birisi de ön ve iç seste art damak ünsüzleri *ḳ* ile *ġ* 'nin boğumlanma yerlerini gırtlağa çekerek *ḳ > ḵ* ve *ġ > g̱* değişimiyle süreksiz gırtlak ünsüzlerine dönüşmeleridir: ḵonuyō (<*konuyor*), ḵına (<*kına*), ḵarılar (<*karılar*), baḵla (<*bakla*), aḵrāba (<*akraba*), yoḵluḵdan (<*yokluktan*), g̱olundan (<*kolundan*), g̱adar (<*kadar*), g̱ınasına (<*kınasına*), g̱urban (<*kurban*), fag̱at (<*fakat*), ōlg̱unu (<*olgunu*), peyg̱amberiñ (<*peygamberin*), ılg̱az (<*Ilgaz*), ...

17. Son seste gırtlaklaşma olayı sadece *ḳ* ünsüzünde (*-ḳ > -ƙ*) görülmektedir. Çankırı ili ve yöresi ağzının önemli değişmelerindendir: çanaƙ (<*çanak*), oturduƙ (<*oturduk*), çoƙ (<*çok*), yoƙ (<*yok*), dondurmacılıƙ (<*dondurmacılık*), ġırƙ (<*kırk*), çubuƙ (<*çubuk*), tovuƙ (<*tavuk*), burçaƙ (<*burçak*), ...

18. Yörenin en belirgin özelliklerinden biri de ön ses ve iç seste görülen *k > g*, *ḳ > ġ* tonlulaşmasıdır: gendi (<*kendi*), güçÇüg (<*küçük*), gişi (<*kişi*), ġışlıḫ (<*kışlık*), ġıyı (<*kıyı*), ġızım (<*kızım*), kēsgin (<*keskin*), esgi (<*eski*), asgerlik (<*askerlik*), dutġundur (<*tutkundur*), başġa (<*başka*), faġat (<*fakat*), ...

Eski Türkçenin kelime başı *k-* ünsüzünü koruyan örneklerin sayısı sınırlıdır: k̲únde (<*günde*), k̲ȫzle (<*gözle*), k̲ólgesinde (<*gölgesinde*), kölgede (<*gölgede*), k̲ólgelik (<*gölgelik*), kelen (<*gelen*), kömerüz (<*gömeriz*), k̲ómiyalā (<*gömüyorlar*).

19. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında ön seste *t- > d-* tonlulaşması da kurallı olarak görülmektedir: dutuyōlar (<*tutuyorlar*), daḫım (<*takım*), datlı (<*tatlı*), depede (<*tepe*), duz (<*tuz*), daşırdım (<*taşırdım*), daş (<*taş*), deyze (<*teyze*), ...

Az sayıda örnekte yazı dilinde tonlulaştığı hâlde, Eski Türkçenin kelime ön *ses t-* ünsüzünün kendisini koruduğu görülmüştür: tikenner (<*dikenler*), tāliyolar (<*dağılıyorlar*), temin (<*demin*), tikellerdi (<*dikerlerdi*).

20. İç seste *-t- > -d-* tonlulaşması da sık görülmektedir: südünü (<*sütünü*), üsdüne (<*üstüne*), isdemē (<*istemeğe*), dēsdiler (<*testiler*), ısladırız (<*ıslatırız*), usda (<*usta*), ...

21. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında bazı kelimelerin eski şeklin devamı olarak ön ses *b-* ünsüzünü koruduğu görülmektedir: bekmez (<*pekmez*), bek (<*pek*), bişiriyo (<*pişiriyor*), barmaḫ (<*parmak*), ...

22. Çankırı ve yöresi ağızlarının ayırt edici özelliklerinden bir tanesi de kurallı olarak iç ve son seste görülen *ḳ > ḫ* sızıcılaşmasıdır: çıḫdı (<*çıktı*), çıḫiyo (<*çıkıyor*), daḫı (<*takı*), doḫsan (<*doksan*), çocuḫlar (<*çocuklar*), oḫunurdu (<*okunurdu*), aldıḫ (<*aldık*), olaraḫ (<*olarak*), çoḫ (<*çok*), s̲ouḫ (<*soğuk*), ġırḫ (<*kırk*), ...

23. Bölgemiz ağızlarının en fazla dikkat çeken özelliklerinden biri de iç ve son seste görülen *ç > ş* sızıcılaşmasıdır: yamaşlar (<*yamaçlar*), işdiler (<*içtiler*), gėşdi (<*geçti*), g̲öşdü (<*göçtü*), güşlü (<*güçlü*), saşlı (<*saçlı*), aşlıḫdan (<*açlıktan*), bişdig

(<*biçtik*), ġāşsañ (<*kaçsan*), üş (<*üç*), ġaş (<*kaç*), sāduş (<*sağdıç*), ġoş (<*koç*), geş (<*geç*), ...

24. Çankırı ili ve yöresi ağızlarının en genel özelliklerinden birisi *-nn- < -nl-* ilerleyici benzeşmesidir: yannış (<*yanlış*), şennig (<*şenlik*), ayrannı (<*ayranlı*), kesinnikle (<*kesinlikle*), ayranna (<*ayranla*), unnarı (<*onları*), günneri (<*günleri*), ...

25. Gerileyici ünsüz benzeşmelerinden ise *-ll- < -rl-* benzeşmesi kurallı olarak görülmektedir: ḥazıllallar (<*hazırlarlar*), tallada (<*tarlada*), giydürüller (<*giydirirler*), mezellie (<*mezarlığa*), tüllü (<*türlü*), oturullā (<*otururlar*), ...

26. Yörede kullanılan vasıta hâli eki, *ile* edatıyla *-n* vasıta halinin ek yığılmasıyla birleşmesi ve gerileyici ünsüz benzeşmesiyle ortaya çıkmış olan *-ınan, -inen, -unan, -ünen* ve *-nan, -nen* 'dir: at_ınan (<*atla*), patoz_unan (<*patozla*), tarım_ınan (<*tarımla*), parañ_ınan (<*paranla*), zor_unan (<*zorla*), su_y_unan (<*suyla*), süd_ünen (<*sütle*), ip_inen (<*iple*), söz_inen (<*sözle*), köy_ünen (<*köyle*), arabaynan (<*arabayla*), bıçānan (<*bıçakla*), daḫsidnen (<*taksitle*), ireçbellīnen (<*rençberlikle*), elimiznen (<*elimizle*), elbīseynen (<*elbiseyle*), ...

27. Sonu *-ḳ / -k* ile biten sözcüklere *i-* cevher fiili ve *-ınan / -inen* vasıta hâli eklendiğinde, *-ḳ-/-k- > -ġ-/-g- >-ğ-* değişmesi olmakta, daha sonra *-ğ-* ünsüzü erimekte veya düşmekte ve karşılaşan iki ünlünün birleşerek bir uzunluk oluşturmaktadır (*-lıḳ-ınan > -lığınan > lıınan > līnan / -luḳ-idik > -luğuduḳ > -luuduḳ > -lūduḳ*). Yörede sıklıkla görülmektedir: çifcilīnen (<*çiftçilikle*), ġalabalīsan (<*kalabalıksan*), ġalabalīdı (<*kalabalıktı*), ireçbellīnen (<*rençberlikle*), aylīken (<*aylıkken*), malcılīnan (<*malcılıkla*), yōsa (<*yoksa*), çoḳlūduḳ (<*çokluktuk*), ġalabalīḫan (<*kalabalıkken*), ...

28. Yükleme hâli ekini *-ı, -i, -u, -ü* 'dür. Ancak *-aḳ / -ek* ile biten sözcükler yükleme hâli ekini aldıklarında önce *-ḳ-/-k- > -ġ-/-g- >-ğ-* değişmesi olmaktadır. Daha sonra ise *-ğ-*'nin erimesi veya düşmesiyle iki ünlü yan yana gelmektedir. Bu durumda yükleme hâli eki, ilerleyici ünlü benzeşmesiyle *-ağı> -aı> -aa> -ā / -eği> -ei> -ee> -ē* olmaktadır: ocā (<*ocağı*), *bayrā* (<*bayrağı*), *toprā* (<*toprağı*), *yemē* (<*yemeği*), *ekmē* (<*ekmeği*), ...

29. Şimdiki zaman, geniş zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve gelecek zaman kipi I. teklik şahıs çekimlerinde *-n, -ın, -in, -un, -ün* ekleri kullanılmaktadır: ġāriyon (<*karıyorum*), gidiyon (<*gidiyorum*), ġoyiyun (<*koyuyorum*),

baḫarın (<*bakarım*), ederün (<*ederim*), ānadın (<*anladım*), gelin_oldun (<*gelin oldum*), girmişin (<*girmişim*), geçmişündür (<*geçmişimdir*), ekecēn (<*ekeceğim*), dīnicen (<*dinleyeceğim*), yaḫacan (<*yakacağım*), ...

Emir / İstek kipi I. teklik ve çokluk şahıs çekiminde de son sesi *n* 'li eski şekillerin kullanıldığı görülmektedir: ne_bileyin (<*ne bileyim*), giriyin (<*gireyim*) (7/18), oluyun (<*olayım*) (8/39), alalın (<*alalım*), yapalın (<*yapalım*)), yiyelin (<*yiyelim*), ...

Bununla birlikte *-m* 'li şekillerin de işlek olarak yörede kullanıldığını da görmekteyiz.

30. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında şimdiki zaman çekiminde kullanılan genel ek, *-r* ünsüzünün düşmesiyle oluşmuş *-yo* şeklidir: dīyom (<*diyorum*), oturiyon (<*oturuyorum*), soriyosuñ (<*soruyorsun*), geydüriyo (<*giydiriyor*), ölçiyoz (<*ölçüyoruz*), vuruyoñuz (<*vuruyorsunuz*), donadiyolar (<*donatıyorlar*), ...

31. Geniş zaman çekiminde ek ünsüzünün düşmesi sebebiyle, ekin görevini bağlantı ünlüsünün yüklendiği görülmektedir: bişirisiñ (<*pişirirsin*), geçürüsüñ (<*geçirirsin*), yapılı (<*yapılır*), duru (<*durur*), gelū (<*gelir*), ...

32. Çoğunlukla bünyesinde *r* ünsüzü bulunan ettirgen fiil gövdelerine geniş zaman eki getirildiğinde, üst üste gelen *-r* 'li hecelerden biri yutularak kaybolmaktadır: oturuz (<*otur-ur-uz*), büşürüz (<*büşür-ür-üz*), basduruz (<*basdur-ur-uz*), vurum (<*vur-ur-um*), çekdürsüñ (<*çekdür-ür-sün*), getürüz (<*getür-ür-üz*), ...

33. Yine geniş zaman II. teklik şahıs çekiminde hece kaynaşması görülmektedir: düreñ (<*dürersin*), dāvet_eden (<*davet edersin*), ġatıñ (<*katarsın*), tanın (<*tanırsın*).

34. Geniş zaman, geniş zamanın hikayesi ve şart çekiminde, geniş zaman ekinin düz ünlüyle kullanıldığı da görülmektedir: g̱órerik (<*göreriz*), durar (<*durur*), vurarsın (<*vurursun*), g̱órerlē (<*görürler*), durardı (<*dururdu*), vurarlardı (<*vururlardı*), g̱órerdúk̲ (<*görürdük*), görer__miydiñ (<*görür müydün*), durarsa (<*durursa*), g̱órerlerse (<*görürlerse*), görersen (<*görürsen*), ...

35. Gelecek zaman çekiminin I. teklik ve çokluk ile II. teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde hece kaynaşması görülmektedir: ölecen (<*öleceğim*), varacam (<*varacağım*), ġonuşacāz (<*konuşacağız*), göçecez (<*göçeceğiz*) (37/4), annadacañ (<*anlatacaksın*), ekeceñ (<*ekeceksin*), duracañız (<*duracaksınız*), gidecēniz (<*gideceksiniz*), ...

36. Emir / İstek I. teklik ve çokluk şahıs çekimleri işlek olarak kullanılmaktadır: vereyin (<*vereyim*), ġonuşiyin (<*konuşayım*), oturiyim (<*oturayım*), yediriyim (<*yedireyim*), alalın (<*alalım*), yiyelin (<*yiyelim*), yapdıralım (<*yaptıralım*), düşünelim (<*düşünelim*), ...

37. Yörede, şimdiki zaman ile geniş zamanın hikâye üçüncü teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde, ayrıca ek-fiilin görülen geçmiş zaman üçüncü teklik şahıs çekiminde sonda sebebi belirlenemeyen bir *-n* türediği görülmektedir: oynaniyodun (<*oynanıyordu*), ānniyodun (<*anlıyordu*), yapmiyodun (<*yapmıyordu*), yaıyōdun (<*yağıyordu*), kesiyōlardın (<*kesiyolardı*), óyleydin (<*öyleydi*), vardın (<*vardı*), yōdun (<*yoktu*), çōdun (<*çoktu*), on üşlüydün (<*on üçlüydü*), ...

I. AĞIZ YÖRESİNİ BELİRLEYEN ÖZELLİKLER

1. Şahıs zamirinin III. teklik ve çokluk şekilleri, işaret zamiri teklik ve çokluk şekilleri ile işaret sıfatındaki *o* ünlüsü I. ağız yöresinde darlaşmaz. Yazı dilindeki gibi geniş şekliyle kullanılır.

2. I. ağız yöresinde işaret zamiri *şu* 'nun ünlüsünün genişlemesiyle oluşmuş *şo* ve ünlüsünün hem genişleyip hem de uzun telaffuz edildiği *şō* şeklinin kullanıldığı görülmektedir. Bu şekilde kullanımına II. ağız yöresinde rastlanılmamıştır: şo (<*şu*), şora (<*şura*), şorda (<*şurada*), şordan (<*şuradan*), şoralardan (<*şuralardan*), şoriya (<*şuraya*), şoràya (<*şuraya*). ; şō (<*şu*), şōra (<*şura*), şōriya (<*şuraya*), şōrada (<*şurada*), şōrda (<*şurada*), şōrdan (<*şuradan*), şōna (<*şuna*), şōnuñdan (<*şunundan*).

İşaret sıfatının ünlüsünün genişlemiş şekliyle daha çok I. ağız yöresinde kullanıldığı görülmektedir: *şo* gadar (<*şu kadar*), *şo* ġarşıki tepeden (<*şu karşıki tepeden*), *şo* ġarşı (<*şu karşı*), *şo* yanna (<*şu yana*).

3. Eski Türkçede işlek olarak kullanılan Batı Türkçesine de geçen fakat Eski Türkiye Türkçesinden sonra kaybolan ettirgenlik eklerinden *-ġur* 'un da yöremizde I. ağız yöresinde kullanıldığı görülmektedir. Sınırlı sayıdaki kullanımında ekin sonundaki *-r* sesinin düştüğü görülmektedir: durġudacañ (<*durduracaksın*), durġudiyoduḳ (<*durduruyorduk*), durġuduruz (<*durdururuz*), durġudiyolā (<*durduruyorlar*), durġudiyalardı (<*durduruyorlardı*).

4. Zarf türetmekte kullanılan aşağıdaki eklerin, I. ağız yöresinde kullanıldığı görülmektedir:

+dan, +den (< tegin): Yörede yönelme hâli ekinden sonra eski *tegin* edatından çıkmış ve hece kaynaşmasına uğramış *+dan/+den* eki, "*+a/+e kadar*" anlamında zaman zarfları kurmaktadır. Özellikle I. ağız yöresinde görülmektedir: ġurbanadan (<*kurbana kadar*), āşamadan (<*akşama kadar*), āḫşamadan (<*akşama kadar*), sabaḥadan (<*sabaha kadar*).

-anda, -ende / -andan, -enden: *-an, -en* sıfat-fiil ekine bulunma veya çıkma hali eki getirilerek zaman anlamı taşıyan zarflar elde edilir. I. ağız yöresinde görülmektedir: olanda geliller (<*olduğunda / olduğu zaman gelirler*), kesenden_sōna (<*kesdikten sonra*).

+caḫ, +cek (< çaḳ): Yönelme hâli ekinden sonra gelerek "*kadar*" anlamında zaman zarfları kuran bu ek, aslında sınırlama görevi yapan *çak* edatının ekleşmesiyle oluşmuştur: ġaḥasíyacaḫ (<*kalkasıya kadar*), doḫsan_beşecek (<*doksan beşe kadar*).

+ca,+ce (< çaḳ): *çaḳ* edatının sonundaki *-ḳ* ünsüzünün düşmesi ve ekleşmesiyle ortaya çıkmıştır. I. ağız yöresinde kullanılmaktadır: āşamaca (<*akşama kadar*), ő́lenece (<*öğlene kadar*), yatsíyaca (<*yatsıya kadar*), *zabāḥaca* (<*sabaha kadar*), pazar g̲únece (<*pazar gününe kadar*), gidenece (<*gidene kadar*), ...

5. Şimdiki zaman ve geniş zaman I. çokluk şahıs çekimlerinde şahıs ekinin son sesinin tonlulaştığı örneklerin sayısı az olmakla birlikte tamamı I. ağız yöresinde görülmektedir: asiyos (<*asıyoruz*), diyos (<*diyoruz*), oyniyos (<*oynuyoruz*), yatiyos (<*yatıyoruz*), döniyōs (<*dönüyoruz*), yatiyos (<*yatıyoruz*), bekleris (<*bekleriz*).

6. Gelecek zaman I. çokluk şahıs çekiminde *-ğ-* ünsüzünün erimesiyle şahıs ekinin ikiz ünlülü olarak kullanıldığı görülmektedir (*-ac<u>au</u>z, -c<u>au</u>z, -ece<u>ú</u>z, -ėce<u>ü</u>z, -ece<u>ü</u>z*). Bu şekliyle I. ağız yöresinde daha yaygın kullanılmaktadır: çalışac<u>au</u>z (<*çalışacağız*), olac<u>au</u>z (<*olacağız*), yaḫac<u>au</u>z (<*yakacağız*), bulac<u>au</u>z (<*bulacağız*), doyurc<u>au</u>z (<*doyuracağız*), sürdüreceüz (<*sürdüreceğiz*), gidėceüz (<*gideceğiz*), sürece<u>ú</u>z (<*süreceğiz*), gidece<u>ú</u>z (<*gideceğiz*).

II. AĞIZ YÖRESİNİ BELİRLEYEN ÖZELLİKLER

1. İkinci ağzı bölgesinin ayırt edici özelliklerinden en önemlisi, şahıs zamirinin III. teklik ve çokluk şekilleri, işaret zamiri teklik ve çokluk şekilleri ile işaret sıfatındaki *o* ünlüsünün darlaşarak *u* şeklinde kullanılmasıdır.

Şahıs zamirinde darlaşmaya örnekler: u (<*o*), unu (<*onu*), unuñ (<*onun*), uña (<*ona*) ; unnar (<*unnar*), unnarı (<*onları*), unnarıñ (<*onların*).

Yarı-darlaşmış şekli de sadece II. ağız yöresinde görülmektedir: ȯ (<*o*); ȯnu (<*onu*) ; ȯnnar (<*onlar*).

İşaret zamirinde darlaşmaya örnekler: u (<*o*); unu (<*onu*), unuñ (<*onun*), uña (<*ona*), una (<*ona*), uã (<*ona*), unda (<*onda*), undan (<*ondan*), ura (<*ora*), uriya (<*oraya*), urda (<*orada*), urdan (<*oradan*) ; unnar (<*onlar*), unnarı (<*onları*), unnardan (<*onlardan*).

İşaret sıfatında darlaşmaya örnekler: *u* maya (<*o maya*), *u* ḥalaya (<*o halaya*), *u* yandan (<*o yandan*), *u* sedir (<*o sedir*), *u* vazīfeyi (<*o vazifeyi*), *u* maḥalleniñ (<*o mahallenin*), *u* ādeT (<*o âdet*), *u* beyazı (<*o beyazı*).

Yarı-darlaşmış şekli de II. ağız yöresinde görülmektedir: *ȯ* zaman (<*o zaman*), *ȯ* zamanıñ şeyinde (<*o zamanın şeyinde*).

2. *-ġ- / -ḳ-, -ğ- > -y-* değişmesi, yöremizde II. ağız yöresinin ayırt edici özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. I. ağız yöresinde hiç görülmemiştir: sāya (<*sağa*), yāyi (<*yağı*), tere_yāyı (<*tereyağı*), sāyinca (<*sağınca*), tere_yāyi (<*tereyağı*), āyşam (<*akşam*).

3. Vasıta hali ekinin ek yığılması sonucu genişlemiş olan *-ılan, -ilen, -ulan, -ülen / -lan, -len* şekli bölgede sadece II. ağız yöresinde görülmüştür: onuñ_ulan (<*onunla*), şekerlen (<*şekerle*), ellen (<*elle*), ók̲úzlerlen (<*öküzlerle*), elimiz_ilen (<*elimizle*), tūlaylan (<*tuğlayla*).

4. II. ağız yöresinde "*öyle, böyle*" zarfları, isimden isim yapma eki *-lik* getirilerek genişletilmiştir: işde *öylelik* ḥalletdúk̲, gitdi (<*işte öyle hallettik, gitti*), öylelik (<*öyle*), *öylelik* g̲ünümüz_túkendi. (<*öyle günümüz tükendi*), böylelik (<*böyle*), *böylelik* vaḥdımız geşdi (<*böyle vaktimiz geçti*), *böylelik* g̲ünümüz_geşdi işde (<*böyle günümüz geçti işte*), şimdi böylelik (<*şimdi böyle*).

5. Şimdiki zamanın çekiminde olumsuzluk eki -ma, -me; *y* ünsüzünün etkisiyle daralmaya uğradığı hâlde, II. ağız yöresinde daralmadığı görülmektedir: olmayo (<*olmuyor*), yapmayolar (<*yapmıyorlar*), yapmayoz (<*yapmıyoruz*), ġullanmayan (<*kullanmıyorum*), yapmayalar (<*yapmıyorlar*), olmay (<*olmuyor*), duramayon (<*duramıyorum*), dōramāyuz (<*doğramayız*), olmāyo (<*olmuyor*), yaḫmāyon

(<*yakmıyorum*), yapmāyuz (<*yapmayız*), olmāy (<*olmuyor*), olmāyo (<*olmuyor*), bilmēyoz (<*bilmiyoruz*), bilmēyon (<*bilmiyorum*).

6. Şimdiki zaman çekiminde kullanılan ve şimdiki zaman eki *-yur* 'dan gelişen *-yu* şekli (bk. 5.3.1. Şimdiki Zaman Kipi), sadece II. ağız yöresinde görülmektedir: ġoyiyun (<*koyuyorum*), ġōyun (<*koyuyorum*), gidiyun (<*gidiyorum*), yaḫiyun (<*yakıyorum*), gidiyum (<*gidiyorum*), ediyum (<*ediyorum*), duriyum (<*duriyorum*), doḫuniyu (<*dokunuyor*), dōriyu (<*doğruyor*), oliyu (<*oluyor*), oḫuniyu (<*okunuyor*), bālaniyu (<*bağlanıyor*), yatiyu (<*yatıyor*), āliyular (<*alıyorlar*), g̲ötüriyulā (<*götürüyorlar*).

Çankırı ili ve yöresinde şimdiki zaman çekiminin farklılığı sebebiyle iki ağız adacığı da ortaya çıkmıştır:

I. Ağız Adacığı

Şimdiki zaman çekimi sebebiyle ortaya çıkan I. ağız adacığı, Çerkeş ilçesinde Soğanlı (Melan) Çayı'nın kuzeyinde kalan yerleşim yerleri ile Bayramören ilçesinde yer alan Gürgenli Dağı'nın kuzeyinde kalan yerleşim yerlerinde tespit edilmiştir. Söz konusu adacıkta, şimdiki zaman çekiminin III. teklik ve çokluk, yer yer de I. ve II. teklik çekimlerinde *-yar, -yer* ekinden gelişen *-ya, -ye* şeklinin kullanıldığı görülmektedir (bk. 5.3.1. Şimdiki Zaman Kipi). Bu adacığın şimdiki zaman çekiminde aynı eki kullanan Karabük'e bağlı Ovacık ve Eskipazar ilçeleri ile Kastamonu'ya sınır olması bu illerin şimdiki zaman çekiminin idari sınırları aşarak bu bölgeye kadar nüfuz ettiğini göstermektedir. Ovacık ve Eskipazar ilçelerinin daha önce Çankırı iline bağlı olduklarını da belirtmek yerinde olacaktır: ġonuşiyan (<*konuşuyorum*), arayam (<*arıyorum*), yoliyan (<*yoluyorsun*), yaşiyan (<*yaşıyorsun*), geliya (<*geliyor*), g̲örükiya (<*görüküyor*), oḫudiya (<*okutuyor*), ifāde_aliya (<*ifade alıyor*), ḫabar_veriliya (<*haber veriliyor*), böyiya (<*büyüyor*), ya<u>i</u>ya (<*yağıyor*), gidiya (<*gidiyor*), ödiye (<*ödüyor*), bide__da<u>ı</u>diye (<*pide dağıtıyor*), geziye (<*geziyor*), duriye (<*duruyor*), ediyalar (<*ediyorlar*), oyniyalar (<*oynuyorlar*), ödiyalā (<*ödüyorlar*), isdiyalā (<*isdiyorlar*), biniyalā (<*biniyorlar*), çı<u>ı</u>riyalā (<*çığırıyorlar*), yapiyalā (<*yapıyorlar*), geliyalā (<*geliyorlar*), ...

II. Ağız Adacığı

II. ağız adacığı ise Orta ilçesinin Kalfat Köyü'nde tespit edilmiştir. Bu ağız adacığında şimdiki zaman çekiminin III. teklik ve çokluk ile I. çokluk şahıslarında, *-ir*

ekinden gelişen *-ī* şeklinin daha işlek olarak kullanıldığı görülmektedir (bk. 5.3.1. Şimdiki Zaman Kipi): yetişī (<*yetişiyor*), olī (<*oluyor*), sürī (<*sürüyor*), tütī (<*tütüyor*), dādī (<*dağıtıyor*), aḫī (<*akıyor*), gelī (<*geliyor*), küsdürī (<*küstürüyor*), çevirīz (<*çeviriyoruz*), yapīz (<*yapıyoruz*), ġutlīz (<*kutluyoruz*), yaḫīlar (<*yakıyorlar*), giydirīlar (<*giydiriyorlar*), yapīlar (<*yapıyorlar*), beslīlar (<*besliyorlar*), deyīler (<*diyorlar*), çalīler (<*çalıyorlar*), da<u>ı</u>dīler (<*dağıtıyorlar*), da<u>ı</u>dīleŗ (<*dağıtıyorlar*), giyīleŗ (<*giyiyorlar*), ...

ÇANKIRI											
20	KORGUN										
53	73	KIZILIRMAK									
116	96	169	ÇERKEŞ								
19	39	63	135	ELDİVAN							
52	32	105	67	70	ILGAZ						
83	63	136	33	102	34	KURŞUNLU					
101	81	154	16	120	51	12	ATKARACALAR				
107	87	160	50	125	57	23	35	BAYRAMÖREN			
64	84	108	35	56	83	49	32	66	ORTA		
40	61	82	59	32	92	73	55	90	24	ŞABANÖZÜ	
29	49	82	146	48	81	113	130	136	93	70	YAPRAKLI

Harita 1: Çankırı İli Siyasi Haritası

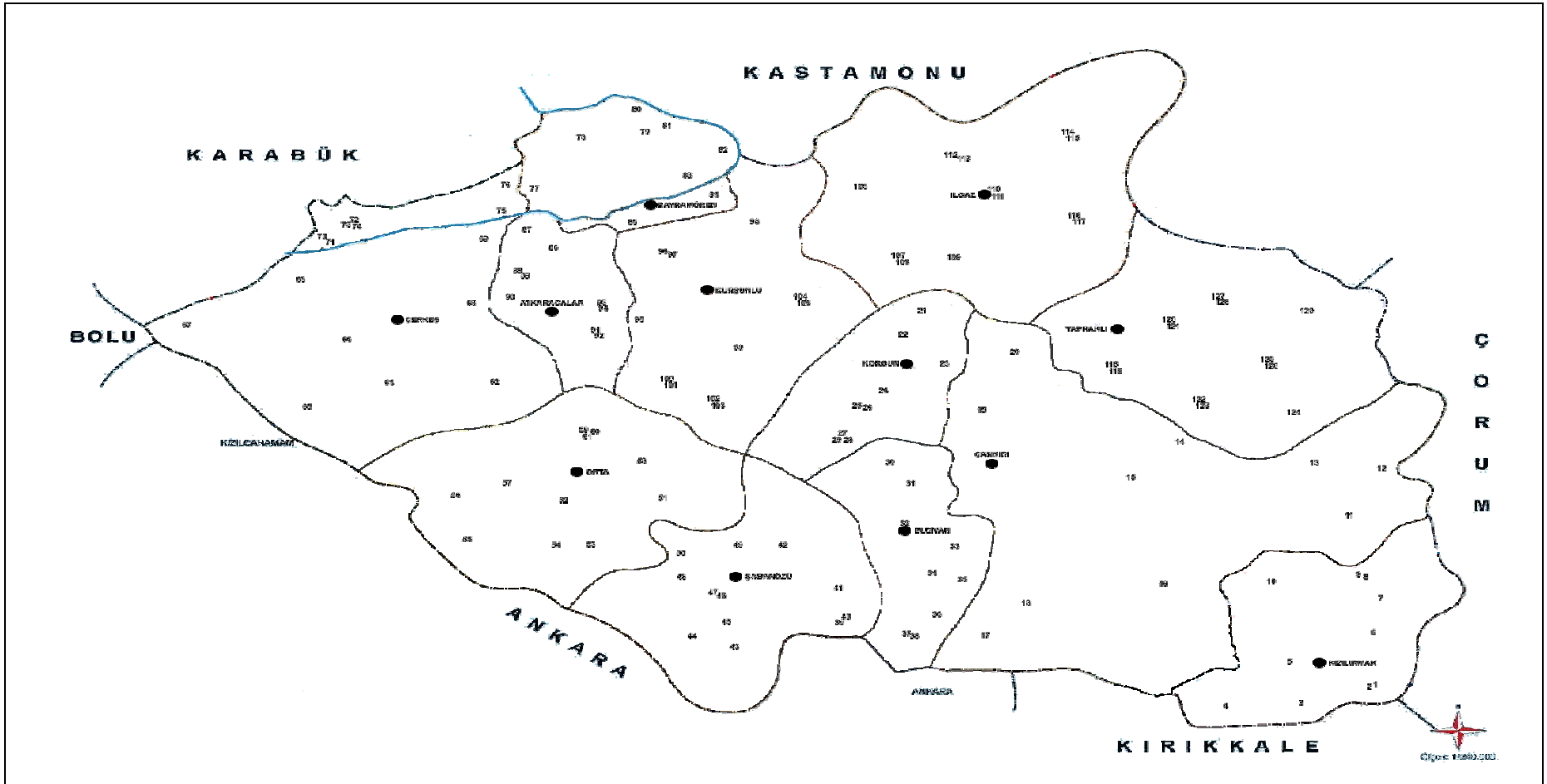

Harita 2: Örnek Metin Verilen Yerleşim Yerleri ve Metin Numaraları

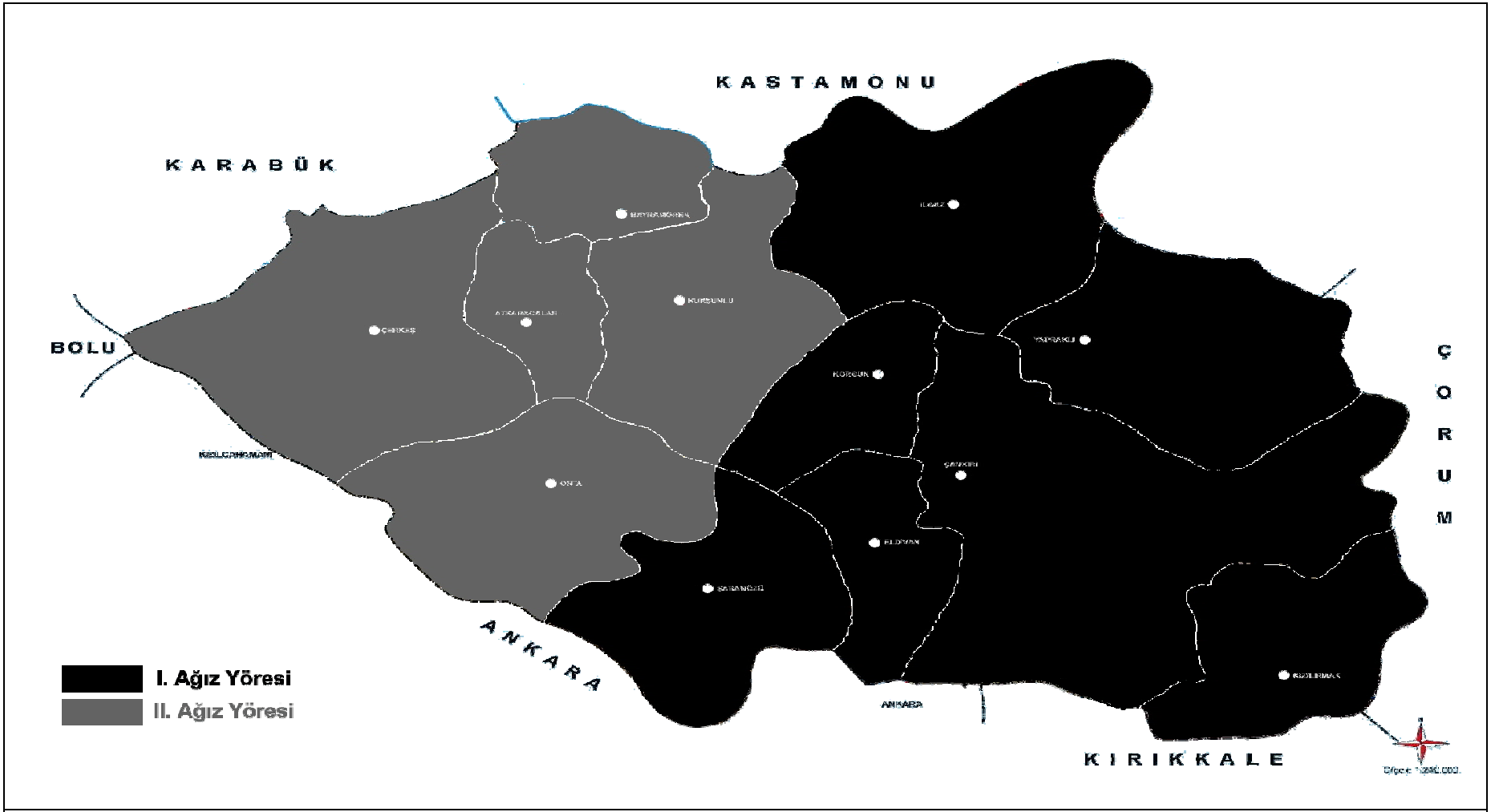

Harita 3: Çankırı İli Ağız Yöreleri

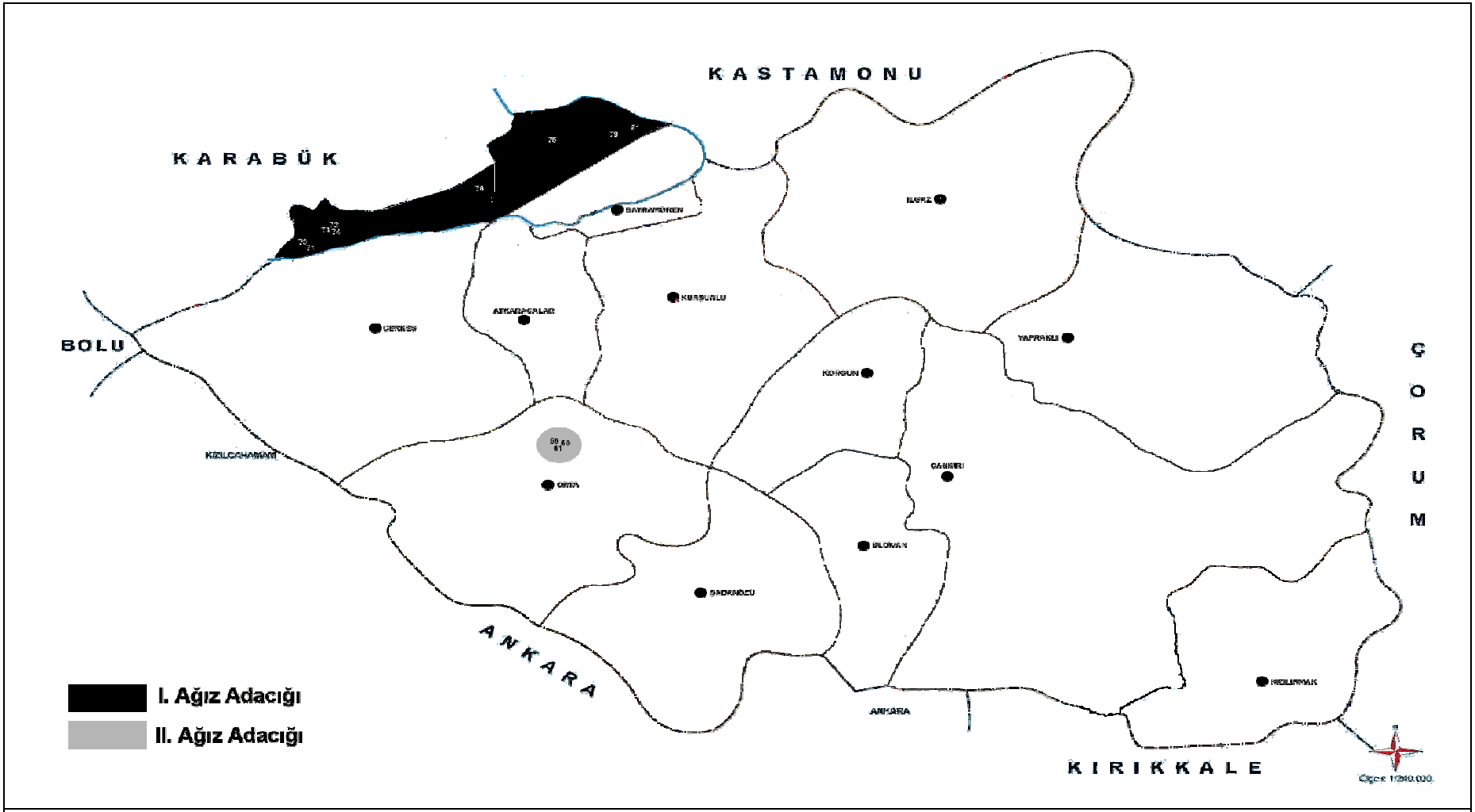

Harita 4: Ağız Adacıkları

BİRİNCİ BÖLÜM
DİL İNCELEMESİ

I. SES BİLGİSİ

1. ÜNLÜLER

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında, yazı dilimizde bulunan *a, ı, o, u; e, i, ö, ü* ünlüleri haricinde, çeşitli ses olayları neticesinde gelişen farklılaşmış ünlüler de bulunmaktadır[82]. Bunlar; *ā, á, ȧ, å, ã, ă, ē, ė, ḗ, ể, ī, í, ĭ, i̊, ī, i̊, i̋, ō, ó, ȯ, ő, ū, ŭ, ú, ű, ŭ, ő* ünlüleridir.

Yazı dilimizde bulunmayan ve çalışma sahamızda görülen ünlüler, boğumlanma süreleri esas alınarak *normal süreli ünlüler*, *uzun ünlüler*, *kısa ünlüler* ve *ikiz ünlüler* başlıkları altında incelenecektir.

1.1. Normal Süreli Ünlüler

Normal süreli ünlüler, normal söz temposuyla ortalama bir sürede boğumlanan ve duyulur hale gelen ünlülerdir[83].

1.1.1. á Ünlüsü

Yarı kalın, yarı ince, düz, geniş, *a* ile *e* arası bir ünlüdür[84].

Çalışma bölgemizde, genelde inceltme özelliğine sahip *y* ve *l* ünsüzlerinin etkisiyle oluştuğu görülmektedir: bidáynen (<*pideyle*) (1/31), inşaatlárdá (<*inşaatlarda*) (14/33), fuḫāríyá (<*fukaraya*) (16/19), tarafdán (<*tarafdan*) (30/18), paráynen (<*parayla*) (38/22), aḫşama ġadár (<*akşama kadar*) (106/23), yaylá (<*yayla*) (52/48), tarḥanáyí (<*tarhanayı*) (59/30), ġoláyları (<*kolayları*) (60/5), olmáyo (<*ol-ma-yor*) (60/11), fiyatláríní (<*fiyatlarını*) (110/42), ḥaláy çekellerdi (<*halay çekerlerdi*) (119/22) ...

1.1.2. ȧ Ünlüsü

Yarı geniş, yarı dar, düz, kalın, *a* ile *ı* arası bir ünlüdür[85]. Çankırı ili ve yöresinde çok fazla duyulan bir ünlü değildir.

---

[82] Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki ünlü varlığı ile ilgili geniş bilgi için bk. Mukim Sağır, "Anadolu Ağızlarında Ünlüler", *TDAY-Belleten*, Ankara, 1997, s. 377-389.

[83] Buran, *KBAYA*, s. 25.

[84] Diğer ağızlardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 21. ; Demir, *OİYA*, s. 55. ; Demir, *TOİYA*, s. 76. ; Demir, *TRYA*, s. 133. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 80. ; Eren, *ZBKİA*, s. 19. ; Gülensoy, *KüYA*, s. 19. ; Günşen, *KYA*, s. 18. ; Korkmaz, *NYA*, s. 31. ; Korkmaz, *BYA*, s. 9.

[85] Diğer ağızlardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 21. ; Demir, *OİYA*, s. 56. ; Demir, *TOİYA*, s. 77. ; Demir, *TRYA*, s. 135. ; Eren, *ZBKİA*, s. 19. ; Gülensoy, *KüYA*, s. 19. ; Gülsevin, *UİA*, s. 13. ; Günşen, *KYA*, s. 19. ; Korkmaz, *NYA*, s. 29. ; Korkmaz, *GBAA*, s. 9.

Yöremizde daraltma özelliğine sahip *y* ünsüzünün tesiriyle ortaya çıkmaktadır: oràya (<*oraya*) (4/32), buràya (<*buraya*) (12/10), çıḫmàyacaḫ (<*çıkmayacak*) (37/29), odàya (<*odaya*) (77/19), yapdırmàyan (<*yaptırmayan*) (101/5), ...

1.1.3. å Ünlüsü

Yarı yuvarlak, geniş, kalın, *a* ile *o* arası ünlüdür[86]. Pek fazla duyulan bir ünlü değildir.

Bu ünlünün ortaya çıkışında dudak ünsüzlerinin etkisi görülmektedir: båbasının (<*babasının*) (13/37), *båbam* (<*babam*) (25/22), yåḫud (<*yahut*) (45/20), nüfås (<*nüfus*) (53/2), ovådan (<ovadan) (81/12), ...

1.1.4. ė Ünlüsü

Yarı geniş, yarı dar, düz, ince, *e* ile *i* arası bir sestir. Daha çok *i* sesine yakındır. *Kapalı e* (ė) ünlüsü; Türkçenin yazılı tarihî metinlerinde[87], Türkiye Türkçesi ağızlarında[88], Azerbaycan Türkçesi başta olmak üzere[89], diğer kimi Türk lehçelerinde[90] görülmektedir.

Yöremizde sözcüklerin ilk hecesinde *ė* ünlüsünün kullanımı kararsızlık göstermektedir. Aynı sözcüğün hem *ė* hem de *i* ile kullanıldığı görülmektedir. Derlediğimiz metinlerde, ilk hecesinde *ė* ünlüsü bulunan kelimeler şunlardır: yėmek (<*yemek*) (1/42), gėdiyo (<*gidiyor*) (3/16), dėrdük (<*derdik*) (8/22), gėşmişlerden (<*geçmişlerden*) (13/9), dėde (<*dede*) (16/6), dėyzen (<*teyzen*) (25/19), ėrkekler (<*erkekler*) (30/31), yėlleşeyim (<*yerleşeyim*) (31/13), ėvet (<*evet*) (36/7), yėrlisi (<*yerlisi*) (40/1), nėriye (<*nereye*) (43/3), ėşerim (<*eşerim*) (43/69), dėyneg (<*değnek*)

---

[86] Diğer ağızlardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 21. ; Demir, *OİYA*, s. 56. ; Demir, *TOİYA*, s. 77. ; Demir, *TRYA*, s. 135. ; Eren, *ZBKİA*, s. 19. ; Gülensoy, *KüYA*, s. 20. ; Gülsevin, *UİA*, s. 13. ; Günşen, *KYA*, s. 19. ; Korkmaz, *GBAA*, s. 9.

[87] Orhan Yavuz, "Türkçede Kapalı e", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi,* S. 6, Konya, 1991, s. 271-306; K. Thomsen, "Türkçede Kapalı e", (Çev: Günay Karaağaç), *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 51, Aralık, 1997, s. 193-196.

[88] Diğer ağızlardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 21. ; Demir, *OİYA*, s. 56. ; Demir, *TOİYA*, s. 79. ; Demir, *TRYA*, s. 138. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 82. ; Eren, *ZBKİA*, s. 19. ; Gülensoy, *KüYA*, s. 21. ; Gülsevin, *UİA*, s. 13. ; Günşen, *KYA*, s. 99. ; Korkmaz, *NYA*, s. 34. ; Korkmaz, *GBAA*, s. 5.

[89] Geniş bilgi için bk. Ahmet Buran ve Ercan Alkaya, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yay., Ankara, 2007, s.79.; Muharrem Ergin, *Azeri Türkçesi*, İstanbul, 1981, s. 89-90.

[90] Ahmet B. Ercilasun, *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*, Ankara, 1996, s. 3-34.

(52/12), bèş (<*beş*) (55/42), gèydürdüler (<*giydirdiler*) (66/19), dèyişildi (<*değişildi*) (87/30), èyi (<*iyi*) (93/17), ètme (<*etme*) (109/54), èndürdüler (<*indirdiler*) (126/48), ...

Yabancı kökenli kelimelerde de *e* > *è*, *i* > *è* değişimiyle kullanıldığı görülmektedir: bi_şèy (<*bir şey*) (4/37), hèyeti (<*heyeti*) (5/54), hècaza (<*Hicaz'a*) (6/30), kèşge (<*keşke*) (27/24), èsāsen (<*esasen*) (32/2), sène (<*sene*) (38/27), baḥçèye (<*bahçeye*) (83/16), èlyaza (<*İlyas'a*) (100/7), ...

Kapalı e 'nin ünlüleri inceltme ve daraltma özelliğine sahip ünsüzlerin etkisiyle ilk hece dışında kullanıldığı da görülmektedir: çalmayi_verèyim (<*çalmayıvereyim*) (6/35), işdè (<*işte*) (17/31), gömülèceg (<*gömülecek*) (22/43), gitmèyincek (<*gitmeyince*) (25/27), evlenècek (<*evlenecek*) (30/22), gidèceüz (<*gideceğiz*) (54/48), elèkden (<*elekten*) (59/29), öylèydi (<*öyleydi*) (70/9), gidècēse (<*gidecekse*) (83/30), biçècēñ (<*biçeceksin*) (110/4), ...

1.1.5. ê Ünlüsü

Yarı yuvarlak, yarı düz, geniş, ince, *e* ile *ö* arası bir ünlüdür[91]. Bölgede sık duyulan bir ünlü değildir.

Dudak ünsüzlerinden *v* ile *m* 'nin yuvarlaklaştırıcı etkisiyle karşımıza çıkmaktadır: dêvamlı (<*devamlı*) (9/16), dêvām_ediyo (<*devam ediyor*) (56/28), vêrüller (<*verirler*) (56/34), dêvletde (<*devlette*) (71/55), cêvüzlerimiz (<*cevizlerimiz*) (78/9), cêvab_verüllē (<*cevap verirler*) (88/41), cêmaat (<*cemaat*) (124/22), ...

1.1.6. í Ünlüsü

Yarı kalın, yarı ince, düz, dar, *ı* ile *i* arası bir ünlüdür[92]. Bölgede çok sık duyulan bir ünlüdür.

Bu ünlü, yörede özellikle inceltici özelliğe sahip *y, l, ş* ünsüzlerinin etkisiyle sıkça duyulmaktadır: ġíymalı (<*kıymalı*) (10/49), acíyan (<*acıyan*) (14/34), teslim_almayíncaḥ (<*teslim almayınca*) (37/7), topladım_míydı (<*topladım mıydı*) (41/4), salçasíynan

---

[91] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 22. ; Demir, *OİYA*, s. 56. ; Demir, *TOİYA*, s. 80. ; Demir, *TRYA*, s. 139. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 83. ; Eren, *ZBKİA*, s. 20. ; Günşen, *KYA*, s. 20. ; Korkmaz, *NYA*, s. 30.

[92] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 22. ; Demir, *OİYA*, s. 56. ; Demir, *TRYA*, s. 143. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 85. ; Eren, *ZBKİA*, s. 20. ; Gülensoy, *KüYA*, s. 21. ; Günşen, *KYA*, s. 20. ; Korkmaz, *NYA*, s. 32. ; Korkmaz, *GBAA*, s. 7.

(<*salçasıyla*) (46/3), ḥayvaníynan (<*hayvanıyla*) (57/43), çarşíya (<*çarşıya*) (67/2), yáşím (<*yaşım*) (79/16), ayaḳ ġabílárí (<*ayakkabıları*) (91/62), fiyatláríní (<*fiyatlarını*) (110/42), yatsulayín (<*yatsılayın*) (127/21), ...

Bölgede çok yaygın olarak *y* ünsüzünün daraltıcı ve inceltici etkisiyle *a* > *í* ve *u* > *í* değişimiyle de karşımıza çıkmaktadır: torbíya (<*torbaya*) (1/11), turşíya (<*turşuya*) (10/10), fuḫāríyá (<*fukaraya*) (16/19), ġonyíya (<*Konya'ya*) (18/10), ġuzíynan (<*kuzuyla*) (24/20), sobíya_(<*sobaya*) (39/19), ġīyícañ (<*kıyacaksın*) (51/28), yabíynan (<*yabayla*) (63/2), ovalíyí_ovalíyí (<*ovalaya ovalaya*) (65/12), paríynan (<*parayla*) (65/44), sofríya (<*sofraya*) (67/25), candarmíydım (<*jandarmaydım*) (71/46), ġazmíynan (<*kazmayla*) (73/21), ġurşunlíya (<*Kurşunlu'ya*) (96/1), ...

İnce sıradan ünlülere sahip kelimelerin bünyesinde bulunan kalınlaştırıcı *d, g, ğ, k, n, t* ünsüzlerinin etkisiyle ünlülerin boğumlanma noktası art damak bölgesine kaymakta, bu ünsüzlerin yanında bulunan *i* sesi kalınlaşarak *ı*'ye değişmektedir[93]. Çalışmamızda bir tek örneğine rastlanmıştır: geldíñ (<*geldin*) (6/41).

1.1.7. i̊ Ünlüsü

Yarı yuvarlak, yarı düz, kalın, dar, *ı* ile *u* arası bir ünlüdür[94].

Bu ünlü, özellikle Eski Türkiye Türkçesinde yuvarlak ünlü taşıyan kelime ve eklerin yazı dilinin etkisiyle düzleşme eğilimi göstermesiyle ortaya çıkmaktadır: yayi̊ḳ (<*yayık*) (13/71), toplanı̊rı̊z (<*toplanırız*) (30/34), vardı̊r (<*vardır*) (37/67), yapmayı̊z (<*yapmayız*) (57/27), yapı̊lū (<*yapılır*) (65/8), toplanı̊llar (<*toplanırlar*) (77/40), āldı̊lar (<*aldılar*) (84/44), yapardı̊ḫ (<*yapardık*) (86/8), satı̊n_alurdu (<*satın alırdı*) (96/6), tı̊rpannan (<*tırpanla*) (96/7), ...

Bazen de aslında yuvarlak ünlü taşıyan kelimelerde bir düzleşme görülmektedir: yımı̊rta (<*yumurta*) (12/32), veyāḫı̊t (<*veyahut*) (18/28), bı̊çı̊ḫ (<*buçuk*) (90/41), mı̊ratlar (<*muratlar*) (111/16), ġı̊ş_burnu (<*kuşburnu*) (123/50), ...

1.1.8. i̊ Ünlüsü

Yarı yuvarlak, yarı düz, ince, dar, *i* ile *ü* arası bir ünlüdür[95].

---

[93] Demir-Şen, *SİYA*, s. 85.

[94] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 23. ; Demir, *OİYA*, s. 57. ; Demir, *TOİYA*, s. 82. ; Demir, *TRYA*, s. 144. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 85. ; Eren, *ZBKİA*, s. 20.

Yöremizde Eski Türkiye Türkçesinde yuvarlak ünlülü olan kelime kök, gövde ve eklerin bazıları, yazı dilinin etkisiyle düzleşme sürecine girmiştir: der̊iz (<*deriz*) (13/63), gel̊ir (<*gelir*) (33/3), ind̊ir̊irler (<*indirirler*) (61/13), gel̊ib (<*gelip*) (115/21), ...

Bölgede fazla olmasa da dudak ünsüzlerinin tesiriyle bir yuvarlaklaşma eğilimi görülmektedir: cev̊izli (*cevizli*) (51/21), f̊irdes (<*Firdes*) (53/1), sev̊im (<*Sevim*) (66/1), b̊iberini (<*biberini*) (74/41), kerb̊icnen (<*kerpiçle*) (78/32), ...

1.1.9. ó Ünlüsü

Yarı kalın, yuvarlak, geniş *o* ile *ö* arası bir ünlüdür[96].

Ön damaktaki ö ünlüsünün boğumlanma noktasının artdamak sınırına kayması ile oluşmuştur. Daha çok *k, g, ğ, ñ* ünsüzlerinin yanlarındaki ünlüleri kalınlaştırmasıyla ortaya çıkmaktadır[97]. Bütün Orta Anadolu ağızlarında görülen bu kalınlaştırıcı etki, Orta Anadolu ağızlarında ünlü uyumunun bozulmasına da sebeb olmaktadır[98].

Araştırma bölgemizde *d, g, ğ, k, ḳ, n, ñ, t* ünsüzlerinden sonra veya önce gelen *ö* sesleri kısmen kalınlaşmaktadır: g̲ótürmeyiz (<*götürmeyiz*) (1/21), k̲óyde (<*köyde*) (2/3), g̲óremez (<*göremez*) (5/20), k̲ómüş (<*kömüş, manda*) (5/44), g̲óre (<*göre*) (6/3), k̲ómür (<*kömür*) (7/11), ótesinden (<*ötesinden*) (8/20), óñünde (<*önünde*) (12/50), k̲óşelik (<*köşelik*) (13/17), óñlerine (<*önlerine*) (13/51), k̲ótü (<*kötü*) (15/9), dókerüz (<*dökeriz*) (17/40), dóver_biçerler (<*döverbiçerler*) (18/23), ónce (<*önce*) (18/34), ótekileri (<*ötekileri*) (30/22), dól_g̲úderdúk̲ (<*döl güderdik*) (32/45), dóşeriz (<*döşeriz*) (34/33), ónüne (<*önüne*) (127/34), ...

Bazı sözcüklerde kalınlaştırıcı etkiye sahip *g, ğ, v (<ğ), ñ* ünsüzleri düşerken kendinden önceki ünlüyü kalınlaştırmıştır: dóü̲şmedig (<*dövüşmedik*) (3/29), sóverdi (<*söverdi*) (18/50), óü̲nde (<*önünde*) (25/57), bóü̲n (<*bugün*) (34/5), só̲ú̲tler (<*söğütler*) (42/56), ...

---

[95] Diğer ağızlardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 23. ; Demir, *OİYA*, s. 57. ; Demir, *TOİYA*, s. 84. ; Demir, *TRYA*, s. 147. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 87. ; Eren, *ZBKİA*, s. 20. ; Korkmaz, *NYA*, s. 30.

[96] Diğer ağızlardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 23. ; Demir, *OİYA*, s. 57. ; Demir, *TOİYA*, s. 85. ; Demir, *TRYA*, s. 150. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 88. ; Eren, *ZBKİA*, s. 20. ; Günşen, *KYA*, s. 21. ; Korkmaz, *NYA*, s. 33. ; Korkmaz, *BYA*, s. 9. ; Korkmaz, *GBAA*, s. 8.

[97] Korkmaz, *NYA*, s. 33.

[98] Korkmaz, *NYA*, s. 38, ayrıca s. 50'de dipnot 158.

Bazı sözcüklerde de kalınlaştırıcı bir ünsüzün etkisi olmadan görülmektedir: óyle (<*öyle*) (3/16), óbür (<*öbür*) (15/21), şóyle (<*şöyle*) (18/27), sóyledüún (<*söylediğin*) (23/25), bóyle (<*böyle*) (30/33), órgünüñ (<*örgünün*) (36/50), órerdúk (<örerdik) (81/37), bólūmüz (<*bölüğümüz*) (118/6), bóyüklerimiz (<*büyüklerimiz*) (126/30), ...

1.1.10. ó Ünlüsü

Yarı geniş, yarı dar, yuvarlak, kalın, *o* ile *u* arası bir ünlüdür. *o>u* ile *u>o* değişikliğinin ara noktasıdır[99].

Bölgede II. ağız yöresinin belirleyici özelliklerinden bir tanesi III. teklik ve çokluk şahıs zamirlerinde, işaret zamirinin teklik ve çokluk şekillerinde ve işaret sıfatında, *o* ünlüsünün darlaşmış şekli *u* 'nun da kullanılmasıdır. Bir, iki istisna hariç *ó* ünlüsünün bu kelimelerin bünyesinde bulunan *u* sesinin yazı dilimize yaklaşması neticesinde, II. ağız yöresinde duyulduğu görülmektedir.

Şahıs zamirinde: ó (<*o*) (88/6) (91/9), ónnar (<*onlar*) (96/44), ónu (<*onu*) (126/30).

İşaret zamirinde: óranıñ (<*oranın*) (12/71), óralar (<*oralar*) (37/25), ó (<*o*) (45/41) (77/48) (91/7) (94/24), ónu (<*onu*) (77/46) (83/21) (84/16) (87/9) (91/8) (96/36) (98/7), órdan (<*oradan*) (77/50) (88/53), ónun (<*onun*) (85/24), órda (<*orada*) (37/84) (77/55) (88/4).

İşaret sıfatında: ó adam (<*o adam*) (22/47), ó zaman (<*o zaman*) (69/32) (71/26) (82/4), ó olay (<*o olay*) (126/42).

Yukarıda belirtilen kelime türleri haricinde bu sese az sayıda örnekte rastlanılmaktadır: yóḫarda (<*yukarıda*) (34/36), patóz (<*patoz*) (69/11), óvadan (<*ovadan*) (81/49), móda (<*moda*) (96/35), yónanda (<*Yunan'da*) (126/45), ólur (<*olur*) (127/41).

[99] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 23. ; Demir, *OİYA*, s. 57. ; Demir, *TOİYA*, s. 85. ; Demir, *TRYA*, s. 151. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 89. ; Eren, *ZBKİA*, s. 20. ; Gülensoy, *KüYA*, s. 22. ; Günşen, *KYA*, s. 22. ; Korkmaz, *NYA*, s. 30. ; Korkmaz, *GBAA*, s. 10.

Şu örneklerde ise daraltıcı özelliğe sahip *y* ünsüzün etkisisi ile görülmektedir: ġóyiyoduḳ (<*koyuyorduk*) (10/8), ġóyar (<*koya*) (10/10), ġóyaruz (<*koyarız*) (83/47), ġóyacan (<*koyacaksın*) (86/14).

1.1.11. ú Ünlüsü

Yarı kalın, yarı ince, yuvarlak, dar, *u* ile *ü* arası bir ünlüdür[100].

Kalınlaştırıcı etkiye sahip *k, g, ğ, ñ* ünsüzlerinin etkisiyle orta damak bölgesinde, dil sırtının orta damağın ön kısmına yükselmesi ile boğumlanan kalınlaşmış bir *ü* ünlüsüdür[101].

Araştırma bölgemizde *d, g, ğ, k, ḳ, n, ñ, t* ünsüzlerinden sonra veya önce gelen *ü* sesleri kısmen kalınlaşmaktadır. Yörenin en belirgin ağız özelliklerindendir. Bu özellik yüzünden kalınlık-incelik uyumu sıkça bozulmaktadır: g̲ún (<*gün*) (1/10), k̲ünde (<*günde*) (2/60), dúvennen (<*düvenle*) (5/46), *túrkü* (<*türkü*) (6/32), şúk̲úr (<*şükür*) (6/57), dúñürcülüe (<*dünürcülüğe*) (7/1), ḥúng̲úr ḥúng̲úr (<*hüngür hüngür*) (8/28), k̲úbre (<*gübre*) (14/15), túrbe (<*türbe*) (20/77), geldúñ (<*geldin*) (25/1), k̲úlleme (<*külleme*) (30/51), k̲ók̲úmüze (<*kökümüze*) (37/11), dúñúr (<*dünür*) (40/29), k̲úrekde (<*kürekte*) (44/2), túkendi (<*tükendi*) (90/22), dúlbet (<*tülbent*) (98/8), súdden (<*sütten*) (56/29), ...

Bazı sözcüklerde kalınlaştırıcı etkiye sahip *g, ğ, v (<ğ), ñ* ünsüzleri düşerken yanlarındaki ünlüyü yarı kalınlaştırmıştır: dúún (<*düğün*) (3/14), dúúnüm (<*düğünüm*) (19/24), söyledüún (<*söylediğin*) (23/25), bildúúnce (<*bildiğince*) (23/64), böyüúñ (<*büyüğün*) (25/3), deúl (<*değil*) (27/7), sóútler (<*söğütler*) (42/56), úúdüb (<*öğütüp*) (73/12), süreceúz (<*süreceğiz*) (126/19), ...

Bazı sözcüklerde de kalınlaştırıcı bir ünsüzün etkisi olmadan görülmektedir: úç (<*üç*) (2/2), ústünden (<*üstünden*) (3/24), demúr (<*demür*) (13/2), súrerdik (<*sürerdik*) (18/29), yúzünde (<*yüzünde*) (38/81), súnnîsi (<*Sünnisi*) (44/35), kesúlúr (<*kesülür*) (49/11), erzúrúmda (<*Erzurum'da*) (124/37), ...

---

[100] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 23. ; Demir, *OİYA*, s. 57. ; Demir, *TOİYA*, s. 87. ; Demir, *TRYA*, s. 155. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 91. ; Eren, *ZBKİA*, s. 20. ; Gülensoy, *KüYA*, s. 22. ; Günşen, *KYA*, s. 22. ; Korkmaz, *NYA*, s. 33. ; Korkmaz, *BYA*, s. 9. ; Korkmaz, *GBAA*, s. 7.

[101] Korkmaz, *NYA*, s. 33-34.

1.2. Uzun Ünlüler

Uzun ünlüler, boğumlanma süreleri normal süreli ünlülerden biraz daha uzun olan ünlülerdir[102].

1.2.1. Birincil (Aslî) Uzun Ünlüler

Bir dilin bilinen ilk örneklerinden beri uzun olan ünlüleridir. İlk örnek her zaman ve mutlaka doğru ve aslî şekil olmayabilir. Ancak daha önceki biçimi bilinmediği ve daha sonra herhangi bir ses olayı ile değişmediği için, ilk örnekten itibaren uzun ünlülü olan şekillere "birincil / aslî uzun ünlüler" denir[103].

Türk dilindeki birincil (aslî) uzun ünlüler ile ilgili bir çok kıymetli çalışma, Türk dilinin tarihi ve çağdaş lehçeleri ile ağızlarda bu ünlülerin varlığını kesin olarak ortaya koymaktadır[104].

Çankırı ili ve yöresi ağızları, birincil (aslî) uzun ünlülü şekillerin varlıklarını devam ettirmeleri açısından oldukça zengindir. Derlediğimiz metinlerde tespit edebildiğimiz örnekler şunlardır[105]:

āl: (66/17), (86/26).

ārt-: (10/56), (16/33), (58/39).

āş: (56/21), (116/2). ; **āçÇı** (<*aş+çı*): (56/62).

āz: (83/18), (83/44), (83/46).

dāş (<*taş*): (60/45), (98/24).

---

[102] Buran, *KBAYA*, s. 26.

[103] Ahmet Buran, "Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler", *Prof. Dr. Ahmet Buran - Makaleler*, Yay. Haz: Ercan Alkaya, S. Kaan Yalçın, Murat Şengül, Turkish Studies Publication Series-V, Ankara 2008, s. 290.

[104] Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Talat Tekin, *Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler*, Hacettepe Üniversitesi Yay., Ankara, 1975. ; Osman Nedim Tuna, "Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller", *TDAY-Belleten 1960,* Ankara, 1988, s. 213-282. ; Zeynep Korkmaz, *GBAA*, s. 16-23. ; Zeynep Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesinde Aslî Ünlü (Vocal) Uzunlukları", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. 1, Ankara, 1995, s. 443-458. ; Zeynep Korkmaz, "Batı Anadolu Ağızlarında Aslî Ünlü Uzunlukları Hakkında", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. 2, Ankara, 1995, s. 123-127. ; Cahit Başdaş, "Türkiye Türkçesinde Aslî Uzunluk Belirtileri", *Turkish Studies*, Volum 2/2 Spring 2007, s. 89-101. ; Fatih Özek, "Arapkir/Malatya Ağzında Birincil Uzun Ünlüler", *Prof. Dr. Ahmet BURAN ARMAĞANI Turkish Studies*, Volume 4/8 Fall 2009, s. 1954-1964.

[105] Bu kelime listesi oluşturulurken Talat Tekin'nin "*Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler*" adlı çalışmasının 249-271. sayfaları arasındaki liste esas alınmıştır.

ġādın (<*kadın*): (37/22), (37/34).

ġāl- (<*kal-*): (4/43), (6/42), (19/26), (54/39), (57/49), (89/29), (99/26), (108/35), (109/29), (11/32), (129/59). ; **ġāl-** (<*kal-*): (6/28), (37/20), (57/3), (68/1), (106/22).

ġālķ- (<*kalk-*): (120/28). ; **ġālḫ-** (<*kalk-*): (37/57), (57/49), (83/13), (85/29), (110/10).

ġār- (<*kar-*): (94/18), (110/28). ; **ġār-** (<*kar-*): (37/13).

ġārı (<*karı*): (59/49), (112/28), (116/38). ; **ġārı** (<*karı*): (37/22).

sāç (<*sac*): (34/20), (95/23), (99/35). ; **sāş** (<*sac*): (55/10), (79/24), (89/19).

tāt: (56/38), (82/23). ; dāt (<*tat*): (54/42), (59/18).

vār: (60/15).

yār-: (67/8), (70/4), (83/6).

yārın: (11/30), (18/53), (40/68), (47/33), (112/22), (118/47), (127/49), (129/11).

yāş: (34/3), (63/15), (67/53), (68/8), (71/28), (87/23), (91/14), (96/8), (106/9), (119/5), (120/1).

yāz-: (10/13), (10/40).

yāz: (50/22), (96/6).

ēl (<*halk, insan topluluğu*): (54/66).

ēlli: (65/1), (67/51), (69/16).

ēn- (<*in-*): (78/12).

ērkek: (1/19), (11/14), (12/28), (14/31), (17/13), (42/31), (55/39), (81/3), (82/8), (95/6), (112/16), (125/15), (127/13). ; **ērkeg** (<*erkek*): (12/35), (95/5).

ērken: (69/13).

ēş: (58/32), (58/70), (74/11), (74/12).

ēy- (<*eğ-*): (59/37). ; **ēyil-** (<*eğil-*): (59/37).

dē-: (7/13), (74/35), (102/60), (116/59), (119/24), (129/57).

dēp- (<*tep*): (70/22), (150/21).

gēt- (<*git-*): (7/16), (104/31).

vēr-: (1/21), (6/29), (25/19), (83/41).

yēşer-: (23/64).

yīḫa- (<*yıka-*): (3/10), (67/19), (69/13), (116/63). ; **yīķa-** (<*yıka-*): (88/16).

İşleme: (54/18).

dī- (<*de-*): (2/34), (3/37), (7/30), (10/34), (12/9), (14/6), (17/11), (19/33), (20/4), (21/44), (23/30), (26/3), (32/29), (36/20), (38/29), (39/78), ...

dīne- (<*dinle-*): (13/11), (23/24), (39/76), (69/33), (81/29), (87/25), (91/17), (110/36), (115/27), (123/5).

dīnen- (<*dinlen-*): (52/43), (79/19), (104/15).

yī- (<*ye-*): (35/3), (39/1).

ōl-: (2/43), (3/37), (90/17), (105/6).

ōyna-: (39/79), (58/33), (103/10).

bōşat- (<*boşalt-*): (32/11).

yōḳ: (8/44), (18/17), (20/42), (25/21), (48/13), (63/2), (68/6), (69/33), (77/31), (81/26), (96/5), (119/6), (122/8), (123/54). ; **yōḫ** (<*yok*): (7/38), (22/39), (35/3), (62/10), (68/6), (70/22), (73/18), (82/26), (83/48), (91/7). ; **yōḵ** (<*yok*): (11/6), (69/29), (82/14), (102/45), (112/55), (115/10).

dȫrt: (58/28).

yȫrü- (<*yürü-*): (69/26).

yȫrük: (24/5).

bū: (46/68), (52/35).

1.2.2. İkincil Uzun Ünlüler

Dilin bilinen ilk örneklerinde uzun olmamalarına karşılık *ünsüz düşmesi*, *ünsüz erimesi*, *ünlü birleşmesi* ve *hece kaynaşması* gibi nedenlerle sonraki dönemlerde uzamış ünlülere ikincil uzun ünlüler denir[106].

Kelime içerisinde meydana gelen her ünsüz düşmesi mutlaka bir ünlü uzunluğuna sebep olmaz. Bu ünsüz düşme ve erimesi ünlü uzunlukları oluşturabileceği gibi, kimi zaman ünlü kısalması, kalınlaşma, incelme, daralma, genişleme, yuvarlaklaşma ve düzleşme gibi ses olaylarının ortaya çıkmasına da sebep olur[107].

Yöremizde ikincil uzun ünlülerin ortaya çıkışının şebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

---

[106] Buran, agm., s. 290-291.

[107] Buran, agm., s. 292.

Bir kelimede iki ünlü arasında bulunan *ğ, ġ, h, ḥ, k, ḳ, r, n (<ñ), v (<ğ), y* ünsüzleri düştükleri veya eridiklerinde yan yana gelen iki ayrı hecenin ünlüleri birleşip kaynaşarak bir uzun ünlü oluştururlar.

Kelime içindeki *ğ, ġ, ḥ, ḳ, n (<ñ), r, y* ünsüzlerinin düşmesi sebebiyle, düşen sesin boşluğunu telafi etmek için bir önceki ünlünün uzadığı görülür.

Ünlü ile biten sözcükle ünlü ile biten ek karşılaşarak bir uzun ünlü oluştururlar. Bu durumun sebebi, ünlüler arasında *y* ünsüzünün ortaya çıkmaması veya yarı ünlü özelliğindeki *y* ünsüzünün eriyerek diğer ünlülerle birleşmesidir[108].

Sözcük birleşmeleri sonucunda da uzunluklar oluşur. Bu birleşmeler sonucunda meydana gelen uzunluklar üç şekilde olur: İlk olarak edat veya yardımcı fiil gibi bir yardımcı sözcüğün bir temel sözcüğe katılması ve ekleşmesi sırasında meydana gelen ünlü karşılaşmasıyla; ikinci olarak ekleşme sırasında sözcük tabanındaki ünlü ile ek ünlüsünün karşılaşmasıyla; üçüncü olarak ise birleşik kelime oluşumu sırasında ünlü ile biten bir sözcüğün ünlü ile başlayan bir sözcüğün birleşmesi veya konuşma sırasında doğal durağının kaldırılıp birleştirerek söylenmesiyle meydana gelen ünlü karşılaşmasıyla olmaktadır[109].

Vurgu, tonlama ve sorudan kaynaklanan ünlü uzunlukları da görülmektedir. Bunlar sözcüklerin ünlüleri üzerinde kurallı olmayan bir uzunluk oluştururlar[110].

1.2.2.1. ā Ünlüsü

Boğumlanma süresi normal süreli ünlülerden daha uzun olan *a* sesidir. Bu sesin oluşmasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır:

Hece Kaynaşmasıyla Oluşanlar: āsīni (<*eksiğini*) (1/28), ekmāñ (<*ekmeğin*) (6/17), barnā (<*parmağı*) (16/9), ūraşacāmuz (<*uğraşacāmız*) (20/6), dā (<*daha*) (23/1), ilā (<*ilahi*) (25/55), oḳlāsı (<*oklavası*) (30/26), ev_zābı (<ev sahibi) (54/58), yedā (<*yedeğe*) (104/4), aşşāda (<*aşağıda*) (106/34), ...

Ünsüz Düşmesiyle Oluşanlar: zabālayın (<*sabahleyin*) (1/43), tātadan (<*tahtadan*) (3/7), sāliyodu (<*sağlıyordu*) (14/19), ġāli (<*gayri*) (44/14), ānadaman (<*anlatamam*)

[108] Buran, agm., s. 297.

[109] Buran, agm., s. 301.

[110] Buran, agm., s. 301.

(70/22), yāmassa (<*yağmazsa*) (77/45), yamaşlā (<*yamaçlar*) (62/12), vādur (<*vardır*) (67/44), āşam (<*akşam*) (81/64), ġadā (<*kadar*) (91/38), ...

Ünlü Karşılaşmasıyla Oluşanlar: burā (<*bura+(y)+a*) (22/11), almān (<*alma-(y)-an*) (77/30), ...

Sözcük Birleşmesiyle Oluşanlar: cumārtesi (<*cuma+ertesi*) (3/16), nāpiyo (<*ne yapıyor*) (16/59), nāpallardı (<*ne yaparlardı*) (31/39), ...

Vurgu ve Tonlama Sebebiyle Oluşanlar: dışardākĭ (<*dışardakı*) (12/43), burā (<*bura*) (20/1), ordā (<*orada*) (40/75), ḥā (<*ha*) (43/67), yā (<*ya*) (55/41), ...

Yabancı Kökenli Kelimelerde: İki *a* sesinin yan yana bulunduğu yabancı kökenli kelimelerde bazen *a* sesleri birleşerek bir uzun ünlü oluştururlar: inşāt (<*inşaat*) (38/40), sātlig (<*saatlik*) (52/48), müsāde (<*müsaade*) (80/11), cemāt (<*cemaat*) (124/26), ...

1.2.2.2. ē Ünlüsü

Normal süreli ünlülerden daha uzun boğumlanan *e* sesidir. Bu sesin oluşmasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır:

Hece Kaynaşmasıyla Oluşanlar: dēl (<*değil*) (5/38), eşşēn (<*eşeğin*) (40/35), düşşēnen_müşşēnen (<*döşekle möşekle*) (48/47), gidecēñ (<*gideceksin*) (61/36), eşşē yuḥarı (<*aşağı yukarı*) (93/16), ...

Ünsüz Düşmesiyle Oluşanlar: üç_etēdi (<*üç etekti*) (1/47), yisinnē (<*yesinler*) (22/39), hēbe (<*heybe*) (36/100), ēşidür (<*ekşitir*) (53/13), dēşeT (<*dehşet*) (61/25), gēşler (<*gençler*) (77/24), tēlikelig (<*tehlikelik*) (123/26), ...

Ünlü Karşılaşmasıyla Oluşanlar: baçÇē (<*bahçe+(y)+e*) (79/18), ...

Sözcük Birleşmesiyle Oluşanlar: nēdelim (<*ne edelim*) (52/14), cümērtesi (<*cuma+ertesi*) (79/14), nēdeceñ (<*ne edeceksin*) (95/26), şēdüken (<*şey ederken*) (114/34), ...

Vurgu ve Tonlama Sebebiyle Oluşanlar: gózēlce (<*güzelce*) (17/45), herkēz (<*herkes*) (50/21), nerdē (<*nerde*) (74/32), hē (<*he*) (85/35), ...

1.2.2.3. ē̇ Ünlüsü

Boğumlanma süresi normal süreli ünlülerden daha uzun olan *ė* sesidir. Sık duyulan bir ünlü değildir. Bu sesin oluşmasının sebepleri şunlardır:

Hece Kaynaşmasıyla Oluşanlar: keşgē̇ni (<*keşkeğini*) (79/27), ekmē̇ (<*ekmeği*) (69/24), ...

Sözcük Birleşmesiyle Oluşanlar: şēder (<*şey eder*) (79/14), nētceñiz (<*ne edeceksiniz*) (79/27), şēdürüz (<*şey ederiz*) (114/29), ...

1.2.2.4. ī Ünlüsü

Normalden daha uzun süre boğumlanan *ı* ünlüsüdür. Bu sesin oluşmasının sebepleri şunlardır:

Hece Kaynaşmasıyla Oluşanlar: bulaşī (<*bulaşığı*) (1/31), ḥazırlī (<*hazırlığı*) (27/21), sandīndan (<*sandığından*) (32/30), tavī (<*tavuğu*) (39/4), çıbī (<*çubuğu*) (40/13), olmadī (<*olmadığı*) (84/30), ...

Ünsüz Düşmesiyle Oluşanlar: çīnar (<*çiğner*) (1/69), aarī (<*ağarır*) (18/23), ġī (<*kız*) (35/20), ġalabalīdı (<*yesinler*) (60/46), tī (<*tığ*) (81/10), çobannīnan (<*çobanlıkla*) (90/39), yapdırī (<*yaptırır*) (120/35), ...

Vurgu ve Tonlama Sebebiyle Oluşanlar: ḥī (<*hı*) (23/1), amanīn (<*amanın*) (39/1), ...

1.2.2.5. Ī Ünlüsü

Normal *i* sesinden daha uzun süre boğumlanan *i* sesidir. Bu sesin oluşmasının sebepleri şunlardır:

Hece Kaynaşmasıyla Oluşanlar: ne__bilīm (<*ne bileyim*) (1/24), etdīnde (<*ettiğinde*) (2/18), geşlīmizde (<*gençliğimizde*) (14/22), dīldi (<*değildi*) (31/40), ōrendīmizi (<*öğrendiğimizi*) (36/53), oynīcañ (<*döşekle möşekle*) (41/10), ecīni (<*azcığını*) (43/43), vurmīcaḫ (<*vurmayacak*) (56/51), ġullanīm (<*kullanıyorun*) (59/32), giyīleŗ (<*giyiyorlar*) (60/20), beslīlar (<*besliyorlar*) (61/22), toplīcaḫ (<toplayacak) (74/38), beşīñ (<*beşiğin*) (78/32), bildīm (<*bildiğim*) (86/44), yārennī (<*yarenliği*) (96/46), baba_yiītlīne (<*babayiğitliğine*) (102/37), şēdüken (<*şey ederken*) (114/34), ...

Ünsüz Düşmesiyle Oluşanlar: çīnerdik (<*çiğnerdik*) (9/6), ītiyācından (<*ihtiyacından*) (12/67), çifcilīnen (<*çifçilikle*) (14/12), hüsīn (<*Hüseyin*) (18/9), ī (<*iyi*) (20/8), ītisasda (<*ihtisasta*) (24/32), īşşallāḫ (<*inşallah*) (30/57), bişirī (<*bişirir*) (48/42), ītiyallar (<*ihtiyarlar*) (57/28), bī (<*bir*) (63/24), īnelernen (<*iğnelerle*) (65/18), bi_şī (<*bir şey*) (108/8), īsan (<*insan*) (116/27), virī (<*verir*) (129/27), ...

Ünlü Karşılaşmasıyla Oluşanlar: sekizlīm (<*sekizli+y+im*) (37/88), yīñ (<*ye-y-in*) (51/7), ...

Sözcük Birleşmesiyle Oluşanlar: *yānīse* (<*yana ise*) (1/19), şīderdik (<*şey ederdik*) (18/41), nīdcekler (<*ne edecekler*) (79/21), ...

Vurgu ve Tonlama Sebebiyle Oluşanlar: cumartesī (<*cumartesi*) (12/29), ḥanī (<*hani*) (46/26), bitīyo (<*bitiyor*) (50/7), birincī (<*birinci*) (52/6), üç_etegdī (<*üç etekti*) (55/23), ...

1.2.2.6. ō Ünlüsü

Boğumlanma süresi normal süreli ünlülerden daha uzun olan *o* sesidir. Bu sesin oluşmasının sebepleri şunlardır:

Hece Kaynaşmasıyla Oluşanlar: yōruḥ (<*yoğururuz*) (1/2), yōrub (<*yoğurup*) (17/43), pōça (<*poğaça*) (20/30), dōmluyum (<*doğumluyum*) (36/38), çōmuz (<*çoğumuz*) (96/6), ōl (<*oğul*) (105/11), ...

Ünsüz Düşmesiyle Oluşanlar: dōrarıḥ (<*doğrarız*) (1/3), sōna (<*sonra*) (16/12), dōru (<*doğru*) (18/11), yapiyōdun (<*yapıyordun*) (20/11), ōlum (<*oğlum*) (25/18), yōarda (<*yukarda*) (32/42), yōdum (<*yoktum*) (37/62), döniyōs (<*dönüyoruz*) (38/63), yō (<*yok*) (42/30), yōsa (<*yoksa*) (43/33), sōra (<*sonra*) (44/37), çōdun (<*çoktu*) (47/13), geçmiyōduḥ (<*geçmiyorduk*) (52/33), yōmuşmuş (<*yokmuşmuş*) (56/26), ōşalaruz (<*okşalarız*) (83/10), fotōraflar (<*fotoğraflar*) (104/44), ...

Sözcük Birleşmesiyle Oluşanlar: nōlacaḳ (<*ne olacak*) (13/47), nōldūndan (<*ne olduğundan*) (22/51), nōlur (<*ne olur*) (54/65), ...

Vurgu ve Tonlama Sebebiyle Oluşanlar: şō (<*şu*) (1/66), şōriya (<*şuraya*) (17/38), ōrda (<*orada*) (20/79), *ōriya* (<*oraya*) (116/32), ...

Yabancı Kökenli Kelimelerde: İki *o* sesinin yan yana bulunduğu yabancı kökenli kelimelerde bazen *o* sesleri birleşerek bir uzun ünlü oluştururlar: ġōperatif (<*kooperatif*) (5/22), ƙōperatifinden (<*kooperatifinden*) (32/13).

1.2.2.7. ő Ünlüsü

Normalden daha uzun süre boğumlanan *ó* sesidir. Bu ünlünün oluşmasında *-ğ-* ünsüzünün düşerken veya erirken ünlüyü yarı-kalınlaştırması etkili olmaktadır. Şu sebeplerden dolayı ortaya çıkmaktadır:

Hece Kaynaşmasıyla Oluşanlar: dő̄lünce (<*döğülünce*) (19/16), dő̄yoz (<*döğüyoruz*) (39/6), ődürdúḳ (<*öğütürdük*) (118/34), ...

Ünsüz Düşmesiyle Oluşanlar: g̋önünden (<*gönlünden*) (3/19), ő́renci (<*öğrenci*) (14/41), ő́lenece (<*öğlene kadar*) (17/67), şő́le (<*şöyle*) (19/22), g̋öler (<*gökler*) (23/55), ő́reniyolar (<*öğreniyorlar*) (27/2), ő́retmen (<*öğretmen*) (42/2), bő́ründe (<*böğründe*) (121/12), ...

Vurgu ve Tonlama Sebebiyle Oluşanlar: g̋özel (<*güzel*) (1/16), g̋özelden (<*güzelden*) (26/24), g̋özleme (<*gözleme*) (39/60), ...

1.2.2.8. ō Ünlüsü

Normal süreli ünlülerden daha uzun süre boğumlanan olan *ö* sesidir. Çoğunlukla ünsüz düşmesinden dolayı ortaya çıkmaktadır:

Hece Kaynaşmasıyla Oluşanlar: ōtdürürük (<*öğüttürürüz*) (1/2), ōdüyoduk̄ (<*öğütüyorduk*) (47/21), ...

Ünsüz Düşmesiyle Oluşanlar: bōründen (<*böğründen*) (2/41), ōretmen (<*öğretmen*) (12/4), sōleniyo (<*söyleniyor*) (21/10), ōle (<*öyle*) (40/27), şōle (<*şöyle*) (45/17), bōle (<*böyle*) (47/29), ōsüzlükde (<*öksüzlükle*) (55/44), ōlen (<*öğlen*) (56/37), gōnünü (<*gönlünü*) (61/12), dōdüñ (<*dövdün*) (71/34), ōünde (<*önünde*) (115/7), ...

Vurgu ve Tonlama Sebebiyle Oluşanlar: bōyle (<*böyle*) (36/95), gōzleme (<*gözleme*) (39/60), ōyle (<*öyle*) (52/43), şōyle (<*şöyle*) (69/9), gōzel (<*güzel*) (123/43), ...

1.2.2.9. ū Ünlüsü

Normal *u* sesinden daha uzun süre boğumlanan *u* ünlüsüdür. Şu sebeplerden dolayı ortaya çıkmaktadır:

Hece Kaynaşmasıyla Oluşanlar: ūtdürük (<*öğüttürürüz*) (1/12), susuzlūn (<*susuzluğun*) (5/52), çocūnan (<*çocukla*) (13/15), durmū (<*tırmığı*) (16/72), dedūn (<*dediğin*) (20/62), çocūña (<*çocuğuna*) (36/35), tavūmuz (<*tavuğumuz*) (41/4), yūriyo (<*yoğuruyor*) (43/24), oldūmuzda (<*olduğumuzda*) (54/12), g̋úçÇūkene (<*küçükken*) (69/2), sararsūz (<*sararsınız*) (83/46), çarūmnan (<*çarığımla*) (129/7), ...

Ünsüz Düşmesiyle Oluşanlar: vurūsaḫ (<*vurursak*) (2/32), būda (<*burada*) (6/47), yūḫa (<*yufka*) (12/50), meşūrdur (<*meşhurdur*) (34/12), oturū (<*oturur*) (37/59), būday (<*buğday*) (46/22), vaṛdū (<*vardır*) (64/2), acū (<*azcık*) (78/20), ūraşurduḫ (<*uğraşırdık*) (80/3), tūla (<*tuğla*) (101/2), ...

Vurgu ve Tonlama Sebebiyle Oluşanlar: yavrūm (<*yavrum*) (35/61), şūrda (<*şurada*) (48/40), olur_mū (<*olur mu*) (51/20), yapiyodūñ (<*yapıyordun*) (56/21), bunū (<*bunu*) (61/34), ...

1.2.2.10. ū Ünlüsü

Normalden daha uzun süre boğumlanan *ü* sesidir. Bu sesin oluşmasının sebepleri şunlardır:

Hece Kaynaşmasıyla Oluşanlar: verdū (<*verdiği*) (2/4), gúçÇūdü (<*küçükdü*) (10/20), gördūn (<*gördüğün*) (16/20), böyūm (<*büyüğüm*) (26/8), gúçÇūkene (<*küçükken*) (43/58), ūdürdúk (<*öğütürdük*) (62/20), kemūnden (<*kemiğinden*) (101/9), yüzū (<*yüzüğü*) (106/11), ...

Ünsüz Düşmesiyle Oluşanlar: bilū (<*bilir*) (21/15), verūdün (<*verirdin*) (25/4), yiye_bülūsen (<*yiyebilirsen*) (54/5), getürūdúk (<*getirirdik*) (57/12), ekilū (<*ekilir*) (62/6), ...

Vurgu ve Tonlama Sebebiyle Oluşanlar: bütūn (<*bütün*) (27/22), yūzüg (<*yüzük*) (37/42), gúcūñ (<*gücün*) (43/6), böyū (<*büyü*) (59/47), dūmdüz (<*dümdüz*) (81/30), bölūg (<*bölük*) (88/44), ...

1.3. Kısa Ünlüler

Normal söz temposuyla ortalama bir süreden biraz daha erken boğumlanan seslere kısa ünlüler denir[111].

1.3.1. ă Ünlüsü

Boğumlanma süresi normal süreli ünlülerden daha kısa olan *a* sesidir.

Az sayıdaki örnekte görülmektedir: tărăna (<*tarhana*) (55/1), sonă (<*sonra*) (57/4), patătes (<*patates*) (57/12), ġarăcă (<*karaca*) (75/7), yıḫămiya (<*yıkamaya*) (78/4), górmeyălā (<*görmüyorlar*) (81/38), danışmayălardı (<*danışmıyorlardı*) (81/42).

1.3.2. ĭ Ünlüsü

Normal süreli ünlülerden daha kısa süre boğumlanan *ı* sesidir.

Ek fiilin ve vasıta hâli ekinin ilerleyici ünlü benzeşmesine uğramış ekleşmemiş şekillerinde karşımıza çıkmaktadır: var_ĭdın (<*var idi*) (8/22), dolaşır_ĭmış (<*yüzük*)

[111] Buran, *KBAYA*, s. 28.

(18/21), ġayış_ĭnan (<*kayış ile*) (36/25), var_ĭsa (<*var ise*) (44/33), at_ĭnan (<*at ile*) (61/17), oda_y_ĭdı (<*oda idi*) (118/44), ...

Vurgusuz orta hece ünlüsü olarak da karşımıza çıkmaktadır: vāsĭtaya (<*vasıtaya*) (16/12), yapĭsında (<*yapısında*) (23/37), ḥatĭrıña (<*hatırına*) (57/40), yarĭsına (<*yarısına*) (69/22), ...

Bir kaç örnekte belirtme hâli eki ve iyelik ekinin kısaldığı görülmektedir: onnarĭ (<*onları*) (57/9), onnarĭ (<*onları*) (65/23), ayaḳlarĭnı (<*gücün*) (65/33), soanĭnı (<*soğanını*) (67/32), ġārnĭnı (<*karnını*) (81/14), meydanĭnda (<*bölük*) (90/23), ...

r- ve *l-* ile başlayan yabancı dillerden alınmış kelimelerde ön seste, yan yana iki ünsüz bulunan alıntı kelimelerde ise iç seste türediği görülmektedir: ĭrāzı (<*razı*) (2/29), pĭrofesörüm (<*profesörüm*) (32/80), lāğāyĭd (<*lakayd*) (36/10).

Şu örnekte de Türkçe bir kelimede iki ünsüz arasında türemiştir: atmışĭda (<*altmışta*) (32/65).

Metinlerde rastladığımız amĭca (<*amca*) (85/9) örneğinde ise bir türeme değil eski şeklin devamıdır (amca < amıca < abıca < aba eçe+si)[112].

1.3.3. ĭ Ünlüsü

Normalden daha kısa süre boğumlanan *i* sesidir.

Ek fiilin ve vasıta hâli ekinin ekleşmemiş şekillerinde karşımıza çıkmaktadır: biçer ĭnen (<*biçer ile*) (14/13), gúçÇüg_ĭken (<*küçük iken*) (126/15).

Vurgusuz orta hece ünlüsü olarak da karşımıza çıkmaktadır: ġoyĭyoz (<*koyuyoruz*) (11/33), getĭrir (<*getirir*) (12/24), devĭrimizde (<*devrimizde*) (63/3), ...

Bir kaç örnekte belirtme hâli eki ve iyelik ekinin kısaldığı görülmektedir: bizĭ (<*bizi*) (64/29), birĭsi (<*birisi*) (81/18), arāzisĭni (<*arazisini*) (127/2).

Yan yana iki ünsüz bulunan yabancı kelimelerde ise iç seste türediği görülmektedir: edĭrāfını (<*etrafını*) (5/61), cemĭle (<*cemre*) (56/40), metĭre (<*metre*) (73/22).

---

[112] Ayrıntılı bilgi için bk. Talat Tekin, "Amca ve Teyze Kelimeleri Hakkında", *Makaleler III Çağdaş Türk Dilleri*, Grafiker Yay., Ankara, 2005, s. 201-208.

Şu örnekte Türkçe bir kelimede iki ünsüz arasında türemiştir: segi̯zen (<*seksen*) (39/47). Yazı dilindeki kullanımı dikkate alındığında bir türeme olarak algılanan bu durum aslında, kelimenin asli sesini korumasıdır. Çünkü *seksen* kelimesi, *sekiz* ile *on* kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur (*seksen < sekiz + on*).

Konuşmacıların bazı kelimelerde ünlüleri olduğundan kısa telaffuz ettiği görülmektedir: televi̯zyonda (<*televizyonda*) (6/30), ilāhi̯ (<*ilahi*) (21/20), yimmi̯ (<*yirmi*) (24/30), ünüversi̯te (<*televizyonda*) (32/10), dey̆i̯_vereyin (<*deyivereyim*) (57/36), ...

1.3.4. ŭ Ünlüsü

Normal *u* ünlüsünden daha kısa süre boğumlanan bir sestir.

Ek fiilin ve vasıta hâli ekinin ilerleyici ünlü benzeşmesine uğramış ekleşmemiş şekillerinde karşımıza çıkmaktadır: bu_y_ŭdu (<*bu idi*) (17/27), ġoru_y_ŭmuş (<*koru imiş*) (24/11), motur_ŭnan (<*motor ile*) (39/24), var_ŭduḫ (<*var idik*) (57/17), su_y_ŭnan (<*su ile*) (95/21), onuñ_ŭnan (<*oda idi*) (126/10), ...

Vurgusuz orta hece ünlüsü olarak da karşımıza çıkmaktadır: oyŭnu (<*oyunu*) (62/29), dutŭşur (<*tutuşur*) (77/50), yalŭñuz (<*yalnız*) (123/57), ...

Bir kaç örnekte belirtme hâli eki ve iyelik ekinin kısaldığı görülmektedir: onŭ (<*onu*) (13/66), sonŭnda (<*sonunda*) (52/28), unŭ (<*onu*) (86/19).

Konuşmacıların bazı kelimelerde ünlüleri olduğundan kısa telaffuz ettiği görülmektedir: ġoyŭ_verecēm (<*koyuvereceğim*) (52/21), otŭriyolar (<*oturuyorlar*) (22/10), ...

1.3.5. ŭ̈ Ünlüsü

Boğumlanma süresi normal *ü* sesinden daha kısa olan *ü* sesidir.

Yöremizde çok az duyulan bir sestir: regŭ̈latör (<*regülatör*) (5/28), önŭ̈ne (<*önüne*) (22/21), çevrülŭ̈dür (<*çevrilidir*) (46/58), deyŭ̈lür (<*deyilir*) (58/20), getŭ̈riyolardı (<*getiriyorlardı*) (116/29).

1.4. Geniz Ünlüleri

Geniz yolu açıkken boğumlanan ünlüler, genizlik (nazallık) özelliği kazanır. Çoğunlukla *ñ* ünsüzü düştükten sonra ünlüler onun nazallığını korurlar. Bu şekilde söylenen ünlülere, geniz ünlüleri denir[113].

ã: Çankırı ili ve yöresi ağızlarında zamirlerdeki *ñ* ünsüzünün düşmesi sebebiyle *a* ünlüsü nazallığı üzerine almaktadır: baã (<*bañа*) (2/50), oã, buã (<*oña, buña*) (3/2), şuã şuã (<*şuña şuña*) (17/5), saã (<*saña*) (17/69), uã (<*oña*) (83/22), ...

	DÜZ ÜNLÜLER							
	Geniş	**Geniş Uzun**	**Geniş Kısa**	**Yarı Geniş**	**Yarı Geniş Uzun**	**Dar**	**Dar Uzun**	**Dar Kısa**
Kalın	a	ā	ă	ȧ		ı	ī	ĭ
Yarı Kalın	á					í		
İnce	e	ē		ė	ē̇	i	ī	ĭ
	YARI DÜZ YARI YUVARLAK ÜNLÜLER							
Kalın	å					o̊		
İnce	e̊					i̊		
	YUVARLAK ÜNLÜLER							
Kalın	o	ō		ȯ		u	ū	ŭ
Yarı Kalın	ó	ő				ú		
İnce	ö	ȫ				ü	ü	ŭ

***Şekil 1*:** Ünlüler Tablosu

1.5. İkiz Ünlüler

İkiz ünlü, yan yana bulunan iki ünlünün ayrı heceler meydana getirmeden bir nefes baskısıyla çıkarılmasına denir. İkiz ünlüler, bir kelime içerisinde bulunan *-ğ-, -h-, -ḥ-, -v-, -y-* gibi hafif boğumlanmalı ünsüzlerin eriyip düşerek iki ünlüyü karşılaştırması ve son sesi ünlüyle biten bir kelimenin ilk sesi ünlüyle başlayan bir kelimeyle yan yana gelmesi gibi nedenlerle karşımıza çıkmaktadırlar[114].

[113] Demir, *TOİYA*, s. 88.

[114] Buran, *KBAYA*, s. 29.

1.5.1. Eşit İkiz Ünlüler

Eşit ikiz ünlüler, bünyesinde aynı türden iki ünlü bulunduran ikiz ünlülerdir[115].

aa: ocaa (<*ocağa*) (1/4), zaabları (<*sahipleri*) (10/52), saa (<*sana*) (16/38), paalı (<*pahalı*) (24/23), aaçdan (<*ağaçtan*) (40/12), aa (<*ağa*) (43/52), laabı (<*lakabı*) (119/45), armaan (<*armağan*) (124/21), ...

ee: şee (<*şeye*) (1/5), deel (<*değil*) (2/29), şeerdekiler (<*şehirdekiler*) (20/38), eer (<*eğer*) (22/15), deermennerde (<*değirmenlerde*) (39/55), leenner (<*leğenlerde*) (46/7), seet (<*saat*) (65/23), beenirdik (<*beğenirdik*) (112/15), ...

ıı: āşıındır (<*aşığımdır*) (6/24), yıın (<*yığın*) (18/27), baş_sālıı (<*başsağlığı*) (47/25), yıılır (<*yığılır*) (48/41), çııriyalā (<*çığırıyorlar*) (74/13), sıır (<*sığır*) (81/19), āylıım (<*aylığım*) (99/2), ...

ii: iiydi (<*iyiydi*) (3/28), diil (<*değil*) (8/37), emekliim (<*emekliyim*) (24/15), yiiñ (<*yiyin*) (35/8), baba_yiidmiş (<*babayiğitmiş*) (36/61), āskerliim (<*askerliğim*) (48/24), diirmende (<*değirmende*) (84/11), şii (<*şeyi*) (124/47), ...

uu: uurladı (<*uğurladı*) (23/35), yuurd (<*yoğurt*) (51/13), buunḳu (<*bugünkü*) (66/11), yuuracañ (<*yoğuracaksın*) (84/33), çocuḳluumuzdā (<*çocukluğumuzda*) (116/40), ...

üü: düünnerde (<*düğünlerde*) (4/15), düürlüe (<*dünürlüğe*) (74/12), çörüü (<*çöreği*) (77/4), düüm (<*düğüm*) (101/8), ...

úú: bildúúnce (<*bildiğince*) (23/64), dúúnnerimiz (<*düğünlerimiz*) (27/28), úúdüb (<*öğütüp*) (73/12), ...

1.5.2. Yükselen İkiz Ünlüler

Yükselen ikiz ünlüler, ikinci ünlüsü birinciye göre geniş olan ikiz ünlülerdir[116]. Derlediğimiz metinlerde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

ıa: yıarduḳ (<*yığardık*) (9/7), çaydanlıa (<*çaydanlığa*) (20/25), samannıa (<*samanlığa*) (69/11), mezallıa (<*mezarlığa*) (77/22), ġayıa (<*kayığa*) (115/4), ...

ie: işçilie (<*işçiliğe*) (3/2), delie (<*deliğe*) (18/41), gēşlie (<*gençliğe*) (24/16), dier (<*diğer*) (31/17), yienimin (<*yeğenimin*) (96/32), ...

---

[115] Buran, *KBAYA*, s. 30.

[116] Buran, *KBAYA*, s. 30.

ua: çolua çocua (<*çoluğa çocuğa*) (2/48), tavua (<*tavuğa*) (16/48), muafaza (<*muhafaza*) (34/24), suan (<*soğan*) (51/28), çualiyo (<*çoğalıyor*) (57/16), ...

uã: buã (<*buna*) (3/2), şuã şuã (<*şuna şuna*) (17/5), uã (<*ona*) (83/22).

üe: dúñürcülüe (<*dünürcülüğe*) (7/10), kómürlüe (<*kömürlüğe*) (7/18), ēsüe (<*eksiğe*) (125/19), ...

úe: incúez maḥallesi (<*İncüğez Mahallesi*) (69/1).

oa: soan (<*soğan*) (13/57), poaçasını (<*poğaçasını*) (21/53), boa (<*boğa*) (95/13), doaynan (<*duayla*) (109/57), ...

oã: oã (<*ona*) (3/2), (17/69), (32/52), (40/35), ...

1.5.3. Alçalan İkiz Ünlüler

İkinci ünlüsü birinciye göre dar olan ikiz ünlülere, alçalan ikiz ünlüler denir[117].

aı: aızlarını (<*ağızlarını*) (1/6), ḱaıd (<*kağıt*) (12/15), daıdırız (<*dağıtırız*) (17/34), aır (<*ağır*) (34/9), varacaıḫ (<*varacağız*) (43/15), ...

ai: saiyodun (<*sağıyordum*) (20/42), yaiyodu (<*yağıyordu*) (31/45), ...

āi: bacanāiydi (<*bacanağıydı*) (102/38), sāibimiz (<*sahibimiz*) (120/44), ...

ei: deişdirecēdik (<*değiştirecektik*) (5/3), deirmende (<*değirmende*) (13/61), deil (<*değil*) (30/9), ceizini (<*çeyizini*) (34/32), isTeiñe (<*isteğine*) (60/26), çörei (<*çöreği*) (77/5), ...

au: austos (<*ağustos*) (16/34), veyaut (<*veyahut*) (71/59), daulur (<*dağılır*) (77/45), ġapacauz (<*kapacağız*) (91/56), çalışacauz (<*çalışacağız*) (116/40), ...

eü: deüştürdüler (<*değiştirdiler*) (32/11), gidèceüz (<*gideceğiz*) (54/48), sürdüreceüz (<*sürdüreceğiz*) (116/27), ...

eú: deúl (<*değil*) (27/17), çift süreceúz (<*çift süreceğiz*) (126/19), gideceúz (<*gideceğiz*) (126/44).

ou: ġouñ (<*koyun*) (8/45), çou (<*çoğu*) (13/36), souḫ (<*soğuk*) (28/16), yourd (<*yoğurt*) (34/15), doumluyum (<*doğumluyum*) (48/55), bouşullardı (<*boğuşurlardı*) (91/56), ...

óú: sóútler (<*söğütler*) (42/56).

---

[117] Buran, *KBAYA*, s. 30.

óü: dóüşmedig (<*döğüşmedik*) (3/29), óünde (<*önünde*) (25/57), bóün (<*bugün*) (34/5), sóütlē (<*söğütler*) (71/21), ...

öü: böüklerimiz (<*büyüklerimiz*) (5/70), öün (<*öğün*) (11/14), böün (<*bugün*) (43/15), öümüzden (<*önümüzden*) (55/19), döülmüş (<*dövülmüş*) (59/9), ...

1.6. Dil Benzeşmesi

1.6.1. Türkçe Kelimelerde Dil Benzeşmesi

Türkçenin en önemli ve en eski dikkat çekici özelliklerinden biri dil benzeşmesidir.

Gelişmesini yazılı metinlerle takip edebildiğimiz Türkçe kelimelerin ve eklerin tamamına yakınında kalınlık-incelik uyumunun bulunması bunun en büyük delilidir[118].

Çankırı ve yöresi ağızlarında, bazı özel durumlar dışında, dil benzeşmesi çok kuvvetlidir denilebilir. Yazı dilimizde istisnalar arasında yer alan bazı kelime ve eklerin bölgemizde uyumlu olduğu görülmektedir.

Yazı dilinde kalınlık-incelik uyumunun dışında kalan kelime ve eklerin durumu bölgemiz ağzında şu şekildedir:

1.6.1.1. Şimdiki Zaman Eki

Şimdiki zaman eki *-yor*, yazı dilinde uyumun dışında kalan en baştaki eklerdendir. Bölgemiz ağızlarında, *-yar, -yer* ve *-ır, -ir, -ur, -ür* 'den gelişen şimdiki zaman ekleri sebebiyle uyumun sağlandığı görülmektedir (bk. 5.3.1. Şimdiki Zaman Kipi): arayam (<*arıyorum*) (81/53), biliyem (<*biliyorum*) (72/25), ēkiy (<*ekiyor*) (3/4), böyiy (<*büyüyor*) (74/26), öldürüy (<*öldürüyor*) (104/28), yetişī (<*yetişiyor*) (59/34), sürī (<*sürüyor*) (59/37), tütī (<*tütüyor*) (59/50), gelī (<*geliyor*) (61/18), küsdürī (<*küstürüyor*) (61/24), diyī (<*diyor*) (43/73), ödiye (<*ödüyor*) (70/45), geziye (<*geziyor*) (78/30), gidiye (<*gidiyor*) (73/17), gidiliye (<*gidiliyor*) (87/32), ad_veriliye (<*ad veriliyor*) (87/32), çevirīz (<*çeviriyoruz*) (59/16), deyīler (<*diyorlar*) (59/32), ...

1.6.1.2. -ken (iken) Zarf-Fiil Eki

Büyük bir çoğunlukla *i-* fiili düşmüş ve ekleşmiştir. İnce sıradan ünlüye sahip olan kelimelerin tamamı uyumludur: bişirirken (<*pişirirken*) (1/16), genc_iken (<*genç iken*) (2/9), ... Bölgemiz ağzında kalın sıradan ünlüye sahip olan kelimelere eklendiğinde

[118] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi,* Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul, 2006, s. 70-72.

çoğunlukla kalınlık-incelik uyumunun bozulduğu görülmektedir: çocūken (<*çocukken*) (12/79), olurken (<*olurken*) (32/3), aylīken (<*aylıkken*) (35/50), ḥaşlarken (<*haşlarken*) (114/35), ...

-ken 'den *-a / -e* pekiştirme ekiyle genişletilen *-kene* şekli de ince sıradan ünlüye sahip olan kelimelerde uyumu bozmamaktadır: gelürkene (<*gelirken*) (30/8), küçūkene (<*küçükken*) (43/57), ... Ancak kalın ünlülü kelimelere geldiğinde, çoğunlukla kalınlık-incelik uyumuna uymamaktadır: yaparkene (<*yaparken*) (16/2), çōkene (<*çokken*) (20/68), bu boylardakene (<*bu boylardayken*) (32/45), oḫuldaykene (<*okuldayken*) (110/20), varkene (<*varken*) (120/20), ...

Bununla birlikte yörede uyuma giren örneklerin sayısı da az değildir: baḥarḳan (<*bakarken*) (65/55), ġavuşuḳan (<*kavuşurken*) (81/13), basarḵan (<*basarken*) (86/10), ayrılurḵan (<*ayrılırken*) (101/10), çocuḫḵan (<*çocukken*) (102/2), yaparḫan (<*yaparken*) (1/16), ġuruḫan (<*kururken*) (43/38), çıḫarḫan (<*çıkarken*) (58/27), yayladayḫan (<*yayladayken*) (61/38), oḫuldayḫan (<*okuldayken*) (88/8), ġılarḫan (<*kılarken*) (91/60), oḫuduḫan (<*okuturken*) (102/32), ġalabalīḫan (<*kalabalıkken*) (106/45), ġaynarḫana (<*kaynarken*) (43/58), çocūḫana (<*çocukken*) (73/5), atarḫana (<*atarken*) (91/57), ...

1.6.1.3. +leyin Eki

Yazı dilimizde kalın sıradan ünlüyle biten kelimelere de *+leyin* şeklinde gelerek uyumu bozan bu ekin yöremizde sıklıkla uyuma girdiği görülmektedir: yatsulayın (<*yatsıleyin*) (104/40), āḫşamlayın (<*akşamleyin*) (12/33), āşamlayın (<*akşamleyin*) (110/5), sabaḫlayın (<*sabahleyin*) (23/50), sabaḫlayın (<*sabahleyin*) (116/42), zabalayın (<*sabahleyin*) (19/6), zabalayın (<*sabahleyin*) (36/79), zabalayın (<*sabahleyin*) (42/6), zabālayın (<*sabahleyin*) (1/43), zabālayın (<*sabahleyin*) (17/19), zabālayın (<*sabahleyin*) (22/23), ...

Uyum dışında kalan örneklerin sayısı da az değildir: sabaḫleyin (<*sabahleyin*) (104/9), sabāleyin (<*sabahleyin*) (81/16), zabaḫleyin (<*sabahleyin*) (58/3), zabaḫleyin (<*sabahleyin*) (98/7), zabaleyin (<*sabahleyin*) (10/27), zabāleyin (<*sabahleyin*) (16/4), zabāleyin (<*sabahleyin*) (78/34), ...

1.6.1.4. i- Fiilinin Zaman Eki Almış Biçimleri

Bölgemizde *i-* fiilinin ekleşmemiş şekli çoğunlukla ilerleyici ünlü benzeşmesiyle, bir önceki kelimenin son ünlüsü ile kalınlık-incelik açısından uyum içerisindedir: donadiyolar_ıdı (<*donatıyorlar idi*) (23/50), olmaz_ımış (<*olmaz imiş*) (23/32), inzibat ıdım (<*inzibat idim*) (3/28), var_ıdın (<*var idi*) (124/15), perişan_ımış (<*perişan imiş*) (2/16), faḳır_ısañ (<*fakir isen*) (22/29), yaḫın_ısa (<*yakın ise*) (1/56), lāzım_ısa (<*lazım ise*) (61/26), ...

Kalınlık-incelik uyumuyla birlikte düzlük-yuvarlaklık uyumuna girdiği de görülmektedir: olur_udun (<*olur idi*) (129/53), uyudum_udu (<*uyudum idi*) (6/26), zor udu (<*zor idi*) (60/7), ātmış_doḫuz_umuş (<*altmış dokuz imiş*) (7/41), ...

1.6.1.5. +ki Aitlik Eki

Yazı dilinde birkaç istisna hariç aykırılık gösteren bu ek, bölgemizde kalınlık-incelik uyumu bakımından kararsızlık göstermektedir:

İnce sıradan kelimelere geldiğinde ek ünlüsü uyumu bozmamaktadır: şindiki (<*şimdiki*) (1/45), öteki (<*öteki*) (2/23), şiysindeki (<*şeyindeki*) (8/42), gendininkini (<*kendininkini*) (10/15), öncekiler (<*öncekiler*) (14/3), şeerdekiler (<*şehirdekiler*) (20/38), bizimkiler (<*bizimkiler*) (25/13), benimki (<*benimki*) (27/33), köydekileriñ (<*köydekilerin*) (31/4), evelki (<*evvelki*) (32/38), óñceki (<*önceki*) (38/27), ...

Kalın sıradan kelimelere geldiğinde çoğunlukla ince ünlüsünü koruyup uyumun dışında kalmıştır: onunkinden (<*onunkinden*) (2/45), ġızıl_ırmaḫdaki (<*Kızılırmak'taki*) (5/28), aramızdaki (<*aramızdaki*) (21/35), burdakini (<*buradakini*) (30/10), bununki (<*bununki*) (35/21), altındaki (<*altındaki*) (36/26), dāmadınki (<*damadınki*) (42/37), çıḳmaḳdaki (<*çıkmaktaki*) (61/33), ...

Bununla birlikte kalın sıradan ünlülere sahip kelimelere geldiğinde ilerleyici ünlü benzeşmesiyle uyuma giren örnekler de vardır: yarınḳı (<*yarınki*) (66/11), zamanḳı (<*zamanki*) (71/16), bunuñḳu (<*bununki*) (95/17), zamanḳı (<*zamanki*) (108/33), burdaḫılar (<*buradakiler*) (1/56), ocaḫdaḫı (<*ocakdaki*) (1/64), ġārşıḫı (<*karşıki*) (22/6), ġārşıdāḫı (<*karşıdaki*) (52/12), tarafdaḫı (<*tarafdaki*) (60/38), burdaḫı (<*buradaki*) (78/2), sırtıñdaḫıları (<*sırtındakileri*) (81/54), şurdaḫı (<*şuradaki*) (84/34), yuḫardaḫı

(<*yukardaki*) (102/58), tarafdāḫı (<*tarafdaki*) (104/22), yaşındāḫı (<*yaşındaki*) (105/21), ...

1.6.1.6. ki Bağlacı

ki bağlacı da yöremizde kalınlık-incelik uyumu açısından karasızlık göstermektedir.

İnce sıradan ünlüye sahip olan kelimelerde uyum bozulmamaktadır: demek_ki (<*demek ki*) (2/52), dellerdi_ki (<*derlerdi ki*) (6/32), dedim_ki (<*dedim ki*) (30/51), yėlleşeyim_ki (<*yerleşeyim ki*) (31/13), dedi_ki (<*dedi ki*) (36/63), gidemezdik ki (<*gidemezdik ki*) (40/48), der_ki (<*der ki*) (56/35), demişler ki (<*demişler ki*) (71/5), ...

Bölgemiz ağzında tespit ettiğimiz örneklerden çoğu kalınlık-incelik uyumunun dışındadır: olur_ki (<*olur ki*) (1/76), yōdu_ki (<*yoktu ki*) (8/17), ġonuşamazdıḳ_ki (<*konuşamazdık ki*) (11/17), bilmiyom_ki (<*bilmiyorum ki*) (21/34), annaduḳ_ki (<*anladık ki*) (32/75), bilmiyom_ki (<*bilmiyorum ki*) (98/1), yoḳ_ki (<*yok ki*) (121/23), ...

Uyuma giren örneklerin sayısı da oldukça fazladır: olacaḫ_ḳı (<*olacak ki*) (35/18), baḫsan_ḳı (<*baksan ki*) (56/63), meselā_ḳı (<*mesela ki*) (63/15), var_ḳı (<*var ki*) (87/35), meselā_ḫı (<*mesela ki*) (63/39), yoḫ_ḫı (<*yok ki*) (73/17), yaşíyamadım_ḳı, bilmeyen_ḳı (<*yaşıyamadım ki, bilmiyorum ki*) (74/8), ġoymazdı_ḳı (<*koymazdı ki*) (103/23), yoḳ_ḳı (<*yok ki*) (121/20), ...

Kalınlık-incelik uyumuyla birlikte düzlük-yuvarlaklık uyumuna girdiği de görülmektedir: yōdu_ḳu (<*yoktu ki*) (7/29), yoḳ_ḳu (<*yok ki*) (87/5), yōdu_ḳu (<*yoktu ki*) (89/4), ...

1.6.1.7. ile Edatı

Çankırı ve yöresi ağızlarından derlediğimiz metinlerde *ile* biçimiyle sadece bir örnekte kullanılmıştır: yāmur *ile* ġar (<*yağmur ile kar*) (6/20).

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında en fazla kullanılan *-ınan, -inen, -unan, -ünen* biçimi ise, birkaç örnek dışında, uyuma girmiştir: óḳúz_ınan (<*öküzle*) (2/9), at_ınan (<*atla*) (4/25), yourd_ınan (<*yoğurtla*) (12/60), tarım_ınan (<*tarımla*) (20/6), parañ_ınan (<*paranla*) (22/18), talaş_ınan (<*talaşla*) (34/20), ġoñşular_ınan (<*komşularla*) (39/50), ip

inen (<*iple*) (36/21), söz_inen (<*sözle*) (37/65), bit_inen (<*bitle*) (38/35), herif_inen (<*herifle*) (39/50), biçer_inen (<*biçerle*) (105/13), düven_inen (<*düvenle*) (110/8), ...

Kalınlık-incelik uyumuyla birlikte düzlük-yuvarlaklık uyumuna girdiği de görülmektedir: un_unan (<*unla*) (7/5), zor_unan (<*zorla*) (104/33), su_y_unan (<*suyla*) (20/12), süd_ünen (<*sütle*) (21/46), ókúz_ünen (<*öküzle*) (42/18), köy_ünen (<*köyle*) (22/6), yourd_unan (<*yoğurtla*) (17/38), ...

Ek yığılması sonucu genişlemiş *ilen* edatının bir örnekte uyuma girdiği görülmüştür: onuñ_ulan (<*onunla*) (81/3).

1.6.1.8. için Edatı

Yörede, yazı dilinden farklı olarak *için* şeklinin dışında *uçun*, *üçün* ve *içün* şekilleri de kullanılmaktadır. Kalın ünlülü bir kelimeden sonra geldiğinde kurallı olarak uyumun dışında kaldığı görülmektedir: olmadī_için (<*olmadığı için*) (2/64), onuñ_için (<*onun için*) (4/3), tarım için (<*tarım için*) (13/7), góz_ġorḥusu_için (<*göz korkusu için*) (14/39), ġarışdī_için (<*karıştığı için*) (18/5), ġapatmaḫ_için (<*kapatmak için*) (36/42), doyurmaḫ_için (<*doyurmak için*) (44/18), çalışmaḫ_için (<*çalışmak için*) (45/2), yāmur için (<*yağmur için*) (46/65), onuñ_için (<*onun için*) (49/11), oldū_için (<*olduğu için*) (82/24), ġış_için (<*kış için*) (84/1), ȯnun_için (<*onun için*) (85/24), para_toplamaḫ_için (<*para toplamak için*) (90/26), yādū_için (<*yağdığı için*) (92/8), ġış_için (<*kış için*) (114/25), ġalmadī_için (<*kalmadığı için*) (122/2), bunun_için (<*bunun için*) (124/49), ...

oldū_üçün (<*olduğu için*) (18/45), geldūm_üçün (<*geldiğim için*) (20/81), almadūmūz_üçün (<*almadığımız için*) (30/44), onuñ_üçün (<*onun için*) (35/38), allāḫ üçün (<*Allah için*) (63/18), oy_üçün (<*oy için*) (64/3), ...

ġış_*içün* (<*onun için*) (129/29).

Yazı dilinde yalnızca *için* şekli olan bu edatın bölgemizde bazen arkaik biçimi korunmuş olup *uçun* biçiminde kullanılmaktadır[119]. Bu örneklerde uyuma da girdiği görülmektedir: onuñ_uçun (<*onun için*) (18/5), onuñ_uçun (<*onun için*) (37/8), yāmur uçun (<*yağmur için*) (68/17), ...

[119] *için* edatının arkaik yapısı için bk. Zeynep Korkmaz, "uçun/üçün/için v.b. Çekim Edatları Üzerine", *TDAY-Belleten 1961*, s. 31 -35.

1.6.1.9. Birleşik Kelimelerde

bir ve *az* kelimelerinden oluşan *biraz*, kelimesi kararsızlık sergilemektedir. Bazen ilerleyici ünlü benzeşmesiyle *birez* biçiminde söylenerek uyuma girmektedir: birez (<*biraz*) (1/56), birez (<*biraz*) (3/45), birez (<*biraz*) (10/36), birez (<*biraz*) (53/16), birez (<*biraz*) (100/16), birez (<*biraz*) (104/28), ...

Bazen de yazı dilinde olduğu gibi uyumun dışında kalmaktadır: biraz (4/31), biraz (10/58), biraz (13/66), biraz (24/33), biraz (30/55), biraz (44/23), biraz (60/29), biraz (73/15), biraz (82/13), biraz_da (92/20), biraz (98/11), biraz (106/56), biraz (116/26), biraz (123/57), ...

1.6.1.10. ḥani / ḥangi Sözcüklerinde

Yazı dilimizde kalınlık-incelik uyumunun dışında olan bu iki kelime bölgemiz ağızlarında kararsızlık sergilemektedir:

hani sözcüğünün uyuma girdiği örnekler: ḥanı (<*hani*) (3/24), ḥanı (<*hani*) (13/68), ḥanı (<*hani*) (20/6), ḥanı (<hani) (35/42), ḥanı (<hani) (43/20), ḥanı (<*hani*) (59/4), ḥanı (<*hani*) (79/26), ḥanı (<*hani*) (104/24), ḥanı (<*hani*) (122/12), ḥanı (<*hani*) (13/68), ...

hani sözcüğünün uyuma girmediği örnekler: ḥani (1/78), ḥani (13/5), ḥani (20/29), ḥani (30/33), ḥani (38/23), ḥani (45/5), ḥani (63/26), ḥani (83/44), ḥani (100/31), ḥani (111/14), ḥani (122/32), ...

hangi sözcüğünün uyuma girdiği örnekler: ḥanġısı (<*hangisi*) (23/51), ḥanġısında (<*hangisinde*) (44/28), ḥanġısını (<*hangisini*) (59/1), ḥanġısı (<*hangisi*) (65/34), ḥanġı (<*hangi*) (113/10).

hangi sözcüğünün uyuma girmediği örnekler: ḥangi (24/32), ḥangisi (27/6), ḥangi (<*hangi*) (27/24).

1.6.1.11. alma / ḳardaş, ġardaş / ana Sözcüklerinde

Yazı dilimizde uyum dışında kalmış olan fakat daha önceki dönemlerde kalınlık-incelik uyumuna giren kelimelerin yöremizde uyuma girmiş şekillerine de rastlanmaktadır:

alma (<elma): alma (<*elma*) (43/62), almalı (<*Elmalı*) (53/1), almaynan (<*elmayla*) (58/16), alma (<*elma*) (116/34).

ḳardaş, ġardaş (<kardeş): ḳardaşlarım (<*kardeşlerim*) (11/36), ġardaşuz (<*kardeşiz*) (27/32), ġardaşları (<*kardeşleri*) (39/44), ġardaşınıñ (<*kardeşinin*) (45/22), ġardaşımız (<*kardeşimiz*) (55/20), ġardaş_ımış (<*kardeş imiş*) (63/23), ġardaşım (<*kardeşim*) (81/26), ġardaşım (<*kardeşim*) (99/26), ...

ana (<anne): anasını (<*annesini*) (1/27), anasının (<*annesinin*) (13/37), anayı (<*anneyi*) (25/10), ana (<*anne*) (39/18), anamdan (<*annemden*) (52/1), anam (<*annem*) (66/21), anañ (<*annen*) (72/41), anasına (<*annesine*) (90/16), anamgiliñ (<*annemgilin*) (105/3), ...

1.6.2. Yabancı Kelimelerde Dil Benzeşmesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında genellikle yabancı kelimelerdeki ünlüler, asıllarındaki şekillerle muhafaza edilmiştir. Bununla birlikte Türkçedeki kuvvetli uyumdan dolayı bazı kelimelerin dil benzeşmesine girdiği görülmektedir. Bu benzeşme çoğunlukla ilerleyici, bazen de gerileyici ve hem ilerleyici hem de gerileyici olmak üzere üç şekilde görülmektedir:

1.6.2.1. İlerleyici Ünlü Benzeşmesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında yabancı sözcüklerin, daha çok ilerleyici ünlü benzeşmesiyle uyuma girdiği görülmektedir: z<u>aa</u>bları (<*sahipleri*) (10/52), şofor (<*şoför*) (22/36), mezeller (<*mezarlar*) (25/33), tāḫıb (<*takip*) (38/71), nasıb (<*nasip*) (54/67), nüfüs (<*nüfus*) (56/3), veyehüt (<*veyahut*) (57/47), acamılīmız (<*acemiliğimiz*) (57/51), alaf (<*alev*) (87/34), üzgernen (<*rüzgarla*) (93/7), memnün (<*memnun*) (102/23), esses (<*esas*) (129/18), ...

1.6.2.2. Gerileyici Ünlü Benzeşmesi

Bölgemiz ağızlarında örnekleri fazla değildir: ḥalal (<*helal*) (2/43), ebdesinizi (<*abdestinizi*) (22/53), mühitleŗ (<*muhitler*) (29/8) ebdesli (<*abdestli*) (102/14), eteş (<*ateş*) (124/31), ...

1.6.2.3. İlerleyici-Gerileyici Ünlü Benzeşmesi

Hem kalınlaşma hem de incelme yönünde olmaktadır. Bir kelimede görülmektedir: davulçuynan barabar (<*davulcuyla beraber*) (7/34), ḥayvaníynan barabar (<*hayvanıyla beraber*) (57/43), barabar gideller (<*beraber giderler*) (125/16).

1.6.3. Dil Benzeşmesinin Bozulması

Çankırı ve yöresi ağızlarının Türkiye Türkçesi ağızlarının genelinde olduğu gibi kalınlık-incelik uyumsuzluğu da görülmektedir. Kelime içerisinde bulunan kalınlaştırıcı ünsüzle kalınlaşma yönünde, inceltici özelliğe sahip olanlar ise incelme yönünde sözcüklerdeki uyumu bozmaktadır.

1.6.3.1. Kalınlaşma Yönünde

-ğ- ünsüzü erirken yanında bulunan ünlüyü kalınlaştırarak uyumu bozmaktadır: dārdi (<*değerdi*) (2/38), dernāmız (<*derneğimiz*) (6/11), ekmāñ (<*ekmeğin*) (6/17), yemā (<*yemeği*) (7/31), yedā (<*yedeğe*) (104/4), dedūn (<*dediğin*) (20/62), geldūnuz (<*geldiğiniz*) (67/29), bildūn (<*bildiğin*) (70/14), *yetüşdūmu* (<*yetiştiğimi*) (74/10), ...

İnce sıradan ünlülere sahip kelimelerin bünyesinde bulunan *d, g, ğ, k, t* ve *ñ* ünsüzlerinin tesiriyle ünlülerin boğumlanma noktasını art damak bölgesine kaydırmakta, bu ünsüzlerin yanında bulunan yuvarlak ince (*ö, ü*) ünlülerin yarı kalınlaşmasına yol açmaktadır[120]. Bu durum Türkiye'nin iç kesimlerinin doğal olarak da Çankırı'nın önemli ağız özelliklerindendir: geldíñ (<*geldin*) (6/23), dóüşmedig (<*dövüşmedik*) (3/29), dókerüz (<*dökeriz*) (17/40), dóşeriz (<*döşeriz*) (34/32), dúzlük (<*düzlük*) (38/42), dúún (<*düğün*) (39/28), súdüñ (<*sütün*) (98/3), górseñ (<*görsen*) (27/24), gómerler (<*gömerler*) (33/3), góz (<*göz*) (35/36), gólge (<*gölge*) (40/4), gúcūñ (<*gücün*) (43/6), gúnner (<*günler*) (57/37), gúpre (<*gübre*) (63/4), kóy (<*köy*) (62/9), kómür (<*kömür*) (73/21), kótü (<*kötü*) (74/26), óküz (<*öküz*) (124/4), kúpe (<*küpe*) (7/22), kúlleriz (<*külleriz*) (17/46), kúçüg (<*küçük*) (36/2), kúrekde (<*kürekte*) (44/2), ekdúk (<*ektik*) (49/10), böyúk (<*büyük*) (51/12), yúk (<*yük*) (81/7), túkendi (<*tükendi*) (90/22), túrk (<*Türk*) (119/42), túrbe (<*türbe*) (20/77), ótesinden (<*ötesinden*) (8/20), ótekileri (<*ötekileri*) (30/22), óñünde (<*önünde*) (12/50), óñceki (<*önceki*) (38/27), óñü (<*önü*) (123/8), ...

1.6.3.1.1. Gelecek Zaman Kipi ve Sıfat-Fiil Ekinde

Teklik birinci ve ikinci şahıs çekiminde, kelime bünyesinde bulunan *-ğ-* ünsüzü eriyip düşmeden önce yanında bulunan ünlüyü kalınlaştırmaktadır. Örneği fazla değildir: dīcām (<*diyeceğim*) (2/21), verecāz (<*vereceğiz*) (2/23), gelecānı (<*geleceğini*) (2/47), ...

---

[120] bk. Korkmaz, *NYA*, s. 48-49.

1.6.3.2. İncelme Yönünde

Bölgemiz ağızlarında incelme yönünde uyumun bozulması daha ağırlıktadır. Özellikle bünyesinde *c, ç, s, ş, y, z* ünsüzü bulunan ek ve köklerde karşımıza çok sık çıkmaktadır:

1.6.3.2.1. Şimdiki Zaman Çekiminde

Yöre genelinde şimdiki zaman ekinin bağlantı ünlüsünün, II. ağız adacığında da geniş zaman ekinden gelişen şimdiki zaman ekinin uyumu incelme yönünde bozduğu görülmektedir: yapiyoḫ (<*yapıyoruz*) (3/2), aliyom (<*alıyorum*) (5/37), ġaldıramiyoz (<*kaldıramıyoruz*) (35/3), oliyodu (<*oluyordu*) (48/45), doliylardı (<*doluyorlardı*) (60/22), mayalaniyo (<*mayalanıyo*) (83/8), olī (<*oluyor*) (59/34), aḫī (<*akıyor*) (60/38), ārī (<*ağrıyor*) (64/18), ġabarī (<*kabarıyor*) (84/28), bide_daıdiye (<*pide dağıtıyor*) (76/2), yapīz (<*yapıyoruz*) (59/17), ġutlīz (<*kutluyoruz*) (60/37), yaḫīlar (<*yakıyorlar*) (59/56), çalīler (<*çalıyorlar*) (59/55), ...

1.6.3.2.2. Teklik Birinci Şahıs Emir / İstek Eki

Çankırı ili ağızlarında, kalın sıradan ünlülere sahip kelimelere geldiğinde *-y-* ünsüzünün tesiriyle, kurallı denilebilecek bir biçimde uyum bozulmaktadır: ānadiyin (<*anlatayım*) (69/19), aliyin (<*alayım*) (108/26), ġonuşiyin (<*konuşayım*) (74/33), buliyin (<*bulayım*) (70/28), oturiyim (<*oturayım*) (7/13), baḫīn (<*bakayım*) (61/1), yapīm (<*yapayım*) (5/26), bakīm (<*bakayım*) (31/1), ...

1.6.3.2.3. Hâl Eklerinde

Yöremizde kalın sıradan ünlü ile biten kelimeler yükleme hâli eki aldığında araya kaynaştırma ünsüzü olarak *-y-* girmektedir. Bu ses daha sonra kalınlık-incelik uyumunu bozmaktadır: orayi (<*orayı*) (6/8), tallayi (<*tarlayı*) (22/32), arabayi (<*arabayı*) (43/11), burayi (<*burayı*) (52/1), ġınayi (<*kınayı*) (55/21), ġapiyi (<*kapıyı*) (58/28), yāyi (<*yağı*) (59/5), salçiyi (<*salçayı*) (60/31), zobiyi (<*sobayı*) (64/19), turşiyi (<*turşuyu*) (65/17), ārpiyi (<*arpayı*) (70/3), tarḥaniyi (<*tarhanayı*) (74/4), ...

1.6.3.2.4. +gil İsimden İsim Yapma Ekinde

+gil eki, hep ince ünlülü olduğu için kalın sıradan kelimelere geldiğinde kalınlık-incelik uyumunun dışında kalmaktadır: paḫlagillernen (<*baklagillerle*) (5/7), babasıgil (<*babasıgil*) (10/25), ġaynanamgil (<*kaynanamgil*) (19/29), davulcu__ōlugil (<*Davulcuoğlugil*) (37/10), anamgiliñ (<*annemgilin*) (105/3), ...

İnce sıradan ünlülü kelimelerde ise doğal olarak uyum bulunmaktadır: seyit_aligil (<*Seyit Aligil*) (37/11), ḥacı_memişgil (<*Hacı Memişgil*) (59/23), ...

1.6.3.2.5. +daş / +deş İsimden İsim Yapma Ekinde

+daş/+deş isimden isim yapma eki, araştırma bölgemizde kalınlık-incelik bakımından kararsızlık sergilemektedir. Bazı örneklerde uyuma uygun eklendiği görülmektedir: arḥadaş (<*arkadaş*) (2/32), vatandaş (<*vatandaş*) (4/36), ḳardaşlarım (<kardeşlerim) (11/36), ġardaşım (<*kardeşim*) (26/8), ...

Şu örneklerde ise ek ünlüsü kalınlık-incelik uyumunun dışında kalmıştır: ḳardeşlerim (<*kardeşlerim*) (11/38), ġārdeşim (<*kardeşim*) (25/49), ḳız_ḳardeşimiñ (<*kız kardeşimin*) (31/36), ġardeşmiş (<*kardeşmiş*) (36/1), ...

1.6.3.2.7. i- Fiilinde

Ek-fiil genellikle bir önceki kelimenin ünlüsüyle uyum içerisindedir. Ancak az da olsa uyumun dışında kalan örnekler de görülmektedir: ġārdaş_imiş (<*kardeş imiş*) (56/57), az_idi (<*az idi*) (15/18), var_idi (<*var idi*) (115/25), ne ḥāl_ise (<*ne hâl ise*) (61/43).

1.6.3.2.8. Alınma Kelimelerde

Yabancı dillerden alınmış kelimelerin bir kısmı yöremiz ağzında uyuma girerken, büyük bir kısmı ise asli şekillerini koruyarak uyum dışında kalmıştır.

Uyumun dışında kalmış çok sayıda alınma kelimeden bazı örnekler: nişan (<*nişan*) (1/28), ehdiyār (<*ihtiyar*) (2/15), nüfūsu (<*nüfusu*) (28/7), baḥçe (<*bahçe*) (46/22), nāhiyede (<*nahiyede*) (56/27), ītiyaçlarını (<*ihtiyaçlarını*) (34/33), lefḥa (<*levha*) (38/70), maḥalle (<*mahalle*) (40/59), *ayle* (<*aile*) (45/44), ilāhīynen (<*ilahiyle*) (65/53), meselā (<*mesela*) (88/2), münāsib (<*münasip*) (102/13), peyġamberin (<*peygamberin*) (107/2), hiḱāye (<*hikâye*) (115/13), ...

1.7. Uyum Değişmesi

Kelimelerin kök ve gövdelerinde bulunan inceltme veya kalınlaştırma özelliğine sahip ünsüzler, kelime bünyesindeki ünlüleri bazen tamamen değiştirmektedir. İnce sıradan ünlülerle kurulan kelime kalın sıraya; kalın sıradan ünlülere sahip kelimeler ise ince sıraya değişmektedir. Bu durum hem Türkçe hem de alınma kelimelerde görülmektedir. Bölgemiz ağzından bazı örnekler şunlardır: çīnar (<*çiğner*) (1/69),

dānānıñ (<*değneğinin*) (2/33), mīsir (<*mısır*) (26/9), ezicik (<*azıcık*) (35/28), eccig (<*azıcık*) (35/62), turḳunuñ (<*türkünün*) (39/76), zamḥarı (<*zemheri*) (52/26), seet (<*saat*) (65/23), terefde (<*tarafta*) (81/31), ḥızmatçı (<*hizmetçi*) (81/49), reyin (<*rayın*) (91/20), misircilik (<*mısırcılık*) (117/8), ...

1.8. Dudak Benzeşmesi

Dudak benzeşmesi, kelime ve eklerin düzlük-yuvarlaklık uyumu ile ilgilidir. Türkçenin ilk yazılı metinlerinden beri gelişmesini takip edebildiğimiz ancak kalınlık-incelik uyumu kadar sağlam olmayan bir uyumdur.

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında dudak benzeşmesi zayıftır. Yörede çok sayıda kök ve ekte düzlük-yuvarlaklık uyumunun olmadığı görülmektedir.

1.8.1. Kelimelerde Yuvarlaklaşma

Yazı dilimizde düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalan kelimeler bölgemizde de aynı durumu sergiler: tapuları (<*tapuları*) (8/13), davul (<*davul*) (10/21), savurmaḫ (<*savurmak*) (18/30), ārmut (<*armut*) (21/55), çamur (<*çamur*) (36/93), yāmur (<*yağmur*) (42/55), tavuḫ (<*tavuk*) (59/19), ġavurması (<*kavurması*) (65/2), ġavuşuñ (<*kavuşun*) (79/36), çavuş (<*çavuş*) (119/18), ...

Yazı dilinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyup bölgemiz ağızlarında uymayan pek çok kelime bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı eski şekillerini korumaktadır: bilezüg (<*bilezik*) (22/17), altun (<*altın*) (55/22), ġaşuḫ (<*kaşık*) (81/39), çamaşur (<*çamaşır*) (78/4), yasduḳları (<*yastıkları*) (58/44), demür (<*demir*) (49/3), ...

Yazı dilinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan bazı kelimelerin bölgemiz ağızlarında uyuma girdiği görülmektedir: çabıḳ (<*çabuk*) (2/57), ġalbırdan (<*kalburdan*) (39/56), yāmır (<*yağmur*) (18/44), ...

Yazı dilinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan yabancı dillerden alınma bazı kelimelerin bölgemiz ağızlarında uyuma girdiği görülmektedir: doḫdur (<*doktor*) (78/20), motur (<*motor*) (103/5), ḫamır (<*hamur*) (17/43), mazud (<*mazot*) (22/31), ...

Yazı dilinde uyuma girmeyen *-i* ek-fiilinin yöremizde kalınlık-incelik uyumuyla birlikte düzlük-yuvarlaklık uyumuna girdiği de görülmektedir: olur_udun (<*olur idi*) (129/53), uyudum_udu (<*uyudum idi*) (6/26), zor_udu (<*zor idi*) (60/7), ātmış_doḫuz umuş (<*altmış dokuz imiş*) (7/41), ...

Yazı dilinde uyuma girmeyen *ile* edatının ek yığılması ve gerileyici ünsüz benzeşmemeyle oluşmuş şeklinin (*inen*) de kalınlık-incelik uyumuyla birlikte düzlük-yuvarlaklık uyumuna girdiği görülmektedir: un_unan (<*un ile*) (7/5), zor_unan (<*zor ile*) (104/33), su_y_unan (<*su ile*) (20/12), süd_ünen (<*süt ile*) (21/46), köy_ünen (<*köy ile*) (22/6), yourd_unan (<*yoğurt ile*) (17/38), ...

Ek yığılması sonucu genişlemiş *ilen* edatının da düzlük-yuvarlaklık uyumuna girdiği görülmektedir: onuñ_ulan (<*onun ile*) (81/3).

Yazı dilinde sadece *ki* şeklinde kullanılan bağlacın yöre ağzında kalınlık-incelik uyumuyla birlikte düzlük-yuvarlaklık uyumuna da girdiği görülmektedir: yōdu_ḳu (<*yoktu ki*) (7/29), yoḳ_ḳu (<*yok ki*) (87/5), yōdu_ḵu (<*yoktu ki*) (89/4), ...

1.8.2. Fiil Kök ve Gövdelerinde Yuvarlaklaşma

Dudak ünsüzü *b* 'nin etkisiyle kelime köküdeki düz ünsüzün yuvarlaklaşarak uyumun bozulmasına sebep olduğu görülmektedir: büşüriyoz (<*pişiriyoruz*) (42/6), yiye bülūsen (<*yiyebilirsen*) (54/5), yapa_bülūrseñ (<*yapabilirsen*) (56/21), büber (<*biber*) (67/3), ...

1.8.3. Ek Alarak Donmuş Kelimeler

Eski Türkiye Türkçesinde bazı ekler kurallı olarak düz ünlü, bazıları da yuvarlak ünlü taşımaktadır[121]. Eski Türkiye Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlü taşıyan ekler, yöremizde varlığını devam ettirmektedir. Bu durum, yörede düzlük-yuvarlaklık uyumunun sıklıkla bozulmasına sebep olmaktadır.

1.8.3.1. -uḳ, -ük Fiilden İsim Yapma Eki

Eski Türkiye Türkçesinde daima yuvarlak ünlü ile karşımıza çıkan eklerden biri -*uḳ, -ük*'tür[122]. açuḵ (<*açık*) (110/39), saruḵ (<*sarık*) (127/19), yayuḵ (<*yayık*) (13/70), açuḳ (<*açık*) (30/9), ġıruḵ (<*kırık*) (53/11), yapuşuḵ (<*yapışık*) (63/21), saruḵ (<*sarık*) (8/26), yayuḳlarda (<*yayıklarda*) (56/33), delük (<*delik*) (70/48), ...

---

[121] F. Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, Akçağ Yay., Ankara, 2005, s. 27-40.

[122] Timurtaş, age., s. 29.

1.8.3.2. -duḳ, -dük Sıfat-Fiil Eki

Ek ünlüsü, Eski Türkiye Türkçesinde yuvarlak ünlüyledir. Çankırı ili ağızlarında da çoğunlukla bu miras korunmuştur: tanuduḫ_munuduḫ (<*tanıdık manıdık*) (57/41), yapduḫlarımız (<*yaptıklarımız*) (86/2), *ġıyduḫdan*_sōna (<*kıydıktan sonra*) (67/36), *ētdügleri* zaman (<*ettikleri zaman*) (80/4), *istedügleri* tātliyi (<*istedikleri tatlıyı*) (82/24), *giydūmuz* gelinnikler (<*giydiğimiz gelinlikler*) (30/8), *geldūnuz* çerkeş (<*geldiğiniz Çerkeş*) (67/29), *geldū*_ġadar (<*geldiği kadar*) (92/19), ėtdūmuz (<*ettiğimiz*) (112/1), yedūmuz (<*yediğimiz*) (118/36), ...

1.8.3.3. -dur-, -dür- Fiilden Fiil Yapan Ek

Ek ünlüsü, Eski Türkiye Türkçesi döneminde ve daha önceki dönemlerde çoğunlukla yuvarlaktır: aluşturdular (<*alıştırdılar*) (24/14), deüştürdüler (<*değiştirdiler*) (32/11), ġāldurur (<*kaldırır*) (41/11), dolandurullaṛ (<*dolandırırlar*) (47/56), yarduriyoz (<yardırıyoruz) (54/6), ġapdurmazlā (<*kaptırmazlar*) (58/48), ġıldurdu (<*kıldırdı*) (68/9), ġızdururduḫ (<*kızdırırdık*) (78/33), basduruz (<*bastırırız*) (83/20), ġarışdurduñ (<*karıştırdın*) (94/33), bildürseydiñ (<*bildirseydin*) (104/54), deişdürmeg (<*değiştirmek*) (109/34), geydürüllerdi (<*giydirirlerdi*) (119/33), ...

1.8.3.4. -ur-, -ür- Fiilden Fiil Yapan Ek

Ek ünlüsü, Eski Türkçeden beri genellikle yuvarlak ünlü taşımaktadır: geçürdükden_sōna (<*geçirdikten sonra*) (20/23), büşüriyoz (<*pişiriyoruz*) (42/6), ġaçuramaz (<*kaçıramaz*) (58/46), yaturuduḫ (<*yatırırdık*) (65/47), geçürüsüñ (<*geçirirsin*) (72/6), bitürdüg (<*bitirdik*) (80/19), ...

Çankırı ili ağızlarında ekin uyuma girmeye başladığı görülmektedir: batıriyō (<*batırıyor*) (8/39), geçirmiyo (<*geçirmiyor*) (12/80), bitirmişler (<*bitirmişler*) (34/16), geçiririz (<*geçiririz*) (83/10), ...

1.8.3.5. -uş-, -üş- Fiilden Fiil Yapan Ek

Düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan eklerdendir: yetüşdürmeg (<*yetiştirmek*) (13/24), deüştürdüler (<*değiştirdiler*) (32/11), *ġaruşduru ġaruşduru* (<*karıştıra karıştıra*) (65/13), ...

Bununla birlikte genel olarak düzlük-yuvarlaklık uyumu mevcuttur: dóüşmedig (<*dövüşmedik*) (3/29), gúzelleşdirme (<*güzelleştirme*) (5/22), toluşur (<*doluşur*) (13/36), sıḫışurdun (<*sıkışırdın*) (52/22), ġolaylaşdurdulaṛ (<*kolaylaştırdılar*) (60/6),

ġoşuşdurullar (<*koşuştururlar*) (65/33), uyuşiyo (<*uyuşuyor*) (84/50), g̲örüşürüz (<*görüşürüz*) (96/34), ...

1.8.3.6. -ul-, -ül- Fiilden Fiil Yapan Ek

Ek ünlüsü, Eski Türkçeden beri genellikle yuvarlak ünlü taşımaktadır. yapulurdu (<*yapılırdı*) (16/17), donatulur (<*donatılır*) (42/38), çevrülŭdür (<*çevrilidir*) (46/58), sıḫulursa (<*sıkılırsa*) (58/70), yaḫuluŗ (<*yakılır*) (95/2), verülüŗ (<*verilir*) (97/19), yatulurdu (<*yatılırdı*) (113/10), ġatulur (<*katılır*) (126/28), ...

Çankırı ili ağızlarında ekin uyuma girmeye başladığı görülmektedir: dȍlür (<*döğülür*) (1/15), yırtıliyodu (<*yırtılıyordu*) (2/57), bozulur (<*bozulur*) (5/66), g̲ötürüliyodu (<*götürülüyordu*) (10/20), ġurulurdu (<*kurulurdu*) (15/21), kesilürdü (<*kesilirdi*) (16/18), virildi (<*verildi*) (40/21), süzüliyo (<*süzülüyor*) (107/16), gidilür (<*gidilir*) (127/30), ...

1.8.3.7. +dur, +dür Bildirme Eki

Eski Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ek ünlüsü genellikle yuvarlaktır: merādur (<*meradır*) (13/25), ġalabadur (<*kalabadır*) (16/100), ķaradur (<*karadır*) (23/21), senedür (<*senedir*) (29/3), de<u>i</u>ldür (<*değildir*) (46/58), bāludur (<*bağlıdır*) (57/1), yaḫındur (<*yakındır*) (118/30), ...

Bununla birlikte yazı dilinin etkisiyle uyuma girmeye başlamıştır: topraḫdır (<*topraktır*) (4/49), senedir (<*senedir*) (20/16), böyledir (<*böyledir*) (37/46), meraḫlıyımdır (<*meraklıyımdır*) (59/36), ḥazırdır (<*hazırdır*) (88/46), ...

1.8.3.8. +lu, +lü İsimden İsim Yapma Eki

Eski Türkiye Türkçesinde ek ünlüsü hep yuvarlaktır. Yörede uyumun bozulduğu örneklerin sayısı fazla değildir: datlu (<*tatlı*) (55/12), ġārşuluḫlu (<*karşılıklı*) (123/59), tavlu (<*tavlı*) (34/27), delüklü (<*delikli*) (70/47).

Çankırı ve yöresi ağızlarında düzlük-yuvarlaklık uyumuna girdiği görülmektedir: dālı (<*dağlı*) (1/79), yaşlı (<*yaşlı*) (4/12), ḫāyırlı (<*hayırlı*) (7/31), datlı (<*tatlı*) (10/39), emekli (<*emekli*) (29/2), <u>k</u>úlfetli (<*külfetli*) (32/27), işli (<*içli*) (39/64), taḫsilli (<*tahsilli*) (45/18), ...

1.8.3.9. +suz, +süz İsimden İsim Yapma Eki

Eski Türkiye Türkçesinde ek ünlüsü hep yuvarlaktır. Yörede uyumun bozulduğu örneklerin sayısı fazla değildir: ḫaķsuz (<*haksız*) (23/46), *çekirdeksüz* (<*çekirdeksiz*)

(43/63), üzersüz (<*üzersiz*) (60/27), şabġasuz (<*şapkasız*) (69/21), terbiyesüzler (<*terbiyesizler*) (71/40), cānsuz (<*cansız*) (74/27), ıssuz (<*ıssız*) (90/2).

Çankırı ve yöresi ağızlarında düzlük-yuvarlaklık uyumuna girdiği görülmektedir: ḥırsızlıḫ (<*hırsızlık*) (2/43), ḥazırlıḫsız (<*hazırlıksız*) (6/43), yersiz (<*yersiz*) (16/15), bellisiz (<*bellisiz*) (25/50), çaysız (<*çaysız*) (61/35), mayasız (<*mayasız*) (84/29), ...

1.8.3.10. +luḳ, +lük İsimden İsim Yapma Eki

Eski Türkiye Türkçesinde ek ünlüsü hep yuvarlaktır. Yörede uyumun bozulduğu örneklerin sayısı fazla değildir: sāluḫ (<*sağlık*) (30/58), ġalabaluḫ (<*kalabalık*) (54/57), ġalabalūduƙ (<*kalabalıktık*) (108/33), mezellüg (<*mezarlık*) (125/23), gelinnüg (<*gelinlik*) (21/9).

Çankırı ve yöresi ağızlarında düzlük-yuvarlaklık uyumuna girdiği görülmektedir: ırġatlıḳ (<*ırgatlık*) (16/65), aırlıḳ (<*ağırlık*) (17/25), aylıḳ (<*aylık*) (24/29), ġalabalıḳ (<*kalabalık*) (27/15), iilik (<*iyilik*) (129/24), çamlıġ (<*çamlık*) (38/43), ḥastalıġ (<hastalık) (40/24), tembellig (<tembellik) (92/15), aḳrabalıḫ (<*akrabalık*) (11/36), suvacılıḫ (<*sıvacılık*) (14/23), *āşlıḫ* (<*açlık*) (69/19), muḫdarlıḫ (<muhtarlık) (79/4), ġıtlıƙ (<kıtlık) (116/55), malcılıƙ (<*malcılık*) (117/8), gelinlīmiz (<*gelinliğimiz*) (30/7), kendilīnden (<*kendiliğinden*) (106/39), samannıḳlara (<*samannlıklara*) (18/32), ġurbannıḳ (<*kurbanlık*) (20/61),

1.8.3.11. +cuḳ, +cük İsimden İsim Yapma Eki

Eski Türkiye Türkçesinde yuvarlak ünlülü olan bu ek, bazı örneklerde bu özelliğini korunmuştur: eccük (<*azıcık*) (13/68), ovacua (<*Ovacık'a*) (14/44), kėsecūnkiler (<*Kesecik'inkiler*) (22/7), şu ġadarcuḫ (<*şu kadarcık*) (51/9), ġızılcuḫ (<*kızılcık*) (67/30), incecüg (<*incecik*) (67/36), acuḳ (<*azıcık*) (68/29), ḥarmancua (<*Harmancık'a*) (80/23), ēvcüg (<*evcik*) (125/8).

Bazı örneklerde ise yazı dilinin etkisiyle uyuma girmiştir: ecik (<*azıcık*) (7/5), uvacıḳ (<*Ovacık*) (16/98), eccik (<*azıcık*) (35/36), ezicig (<*azıcık*) (1/44), kėsecig (<*Kesecik*) (21/1), çevrecig (<*Çevrecik*), ...

1.8.3.12. +cu, +cü İsimden İsim Yapma Eki

Eski Türkiye Türkçesinde ek ünlüsü hep yuvarlaktır. Yörede uyumun bozulduğu örneklerin sayısı fazla değildir: çalġucu (<*çalgıcı*) (52/53), kiremütçü (<*kiremitçi*) (66/1), demürcüler (<*demirciler*) (87/2).

Bu ek, Çankırı ili ve yöresi ağızlarında çoğunlukla düzlük-yuvarlaklık uyumu içerisindedir: yabancı (<*yabancı*) (11/24), manici (<*manici*) (23/13), bālamacı (<*bağlamacı*) (38/49), bekçi (<*bekçi*) (40/20), ormancı (<*ormancı*) (42/3), yaylacı (<*yaylacı*) (61/38), döbetçi (<*nöbetçi*) (65/29), mezarcı (<*mezarcı*) (72/19), demirci (<*demirci*) (101/1), eczācı (<*eczacı*) (109/47), zūrnacı (<*zurnacı*) (116/21), ...

1.8.3.13. -ġu, -gü Fiilden İsim Yapma Eki

Tespit edebildiğimiz örneklerde uyuma girdiği görülmüştür: sayġı (<*saygı*) (5/70), sevgi (<*sevgi*) (4/12), bilgi (<*bilgi*) (5/6), uyķusu (<*uykusu*) (39/75), ğaygısı (<*kaygısı*) (16/52), sayğıyı (<*saygıyı*) (36/9), ...

Bir tek örnekte uyumun dışında kaldığı tespit edilebilmiştir: yayğu (<*yaygı*) (110/39).

1.8.3.14. -ġun, -gün Fiilden İsim Yapma Eki

Metinlerde geçen örneklerin tamamına yakınının uyuma girdiği görülmektedir: kēsgin (<*keskin*) (3/6), dutġundur (<*tutkundur*) (33/1), uyġun (<*uygun*) (71/6), düzgün (<*düzgün*) (80/5), darġın (<*dargın*) (100/25), ...

Bir örnekte düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulduğu görülmüştür: yanġunda (<*yangında*) (80/9).

1.8.3.15. -duķ, -dük Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarının Eski Türkiye Türkçesinin mirasını koruduğu görülmektedir: alduķ (<*aldık*) (20/43), yapduķ (<*yaptık*) (91/42), ġıyduķ (<*kıydık*) (94/11), çıḫduķ (<*kaçdım*) (100/34), ītiyarladuķ (<*ihtiyarladık*) (14/47), yapduķ (<*yaptık*) (20/7), daşınduķ (<*taşındık*) (38/21), çıḫduķ (<*çıktık*) (57/18), başladuķ (<*başladık*) (90/8), bıraḫduḫ (<*bıraktık*) (14/12), daḫduḫ (<*taktık*) (24/34), yaşlanduḫ (<*yaşlandık*) (52/4), yāpduḫ (<*yaptık*) (100/27), yatduġ (<*yattık*) (91/20), ķaḫduġ (<*kalktık*) (91/21), ētdük (<*ettik*) (79/4), vēdük (<*verdik*) (108/31), istedük (<*istedik*) (112/14), gitdük (<*gittik*) (117/12), geldüg (<*geldik*) (22/14), bitirdüg (<*bitirdik*)

(54/65), ödedüg (<*ödedik*) (85/24), yidüg (<*yedik*) (112/39), beendüg (<*beğendik*) (114/4), bekledüg (<*bekledik*) (126/50), ...

Uyuma giren örneklerin sayısı da az değildir: yapdıḳ (<*yaptım*) (29/3), aldıḳ (<*aldık*) (10/47), ḳaldıḳ (<*kaldık*) (31/32), bulaşdıḳ (<*bulaştık*) (48/8), satdıḵ (<*sattık*) (39/45), başladıḵ (<*başladık*) (44/25), ġaldıḵ (<*kaldık*) (104/4), aldıḫ (<*aldık*) (1/26), bıraḫdıḫ (<*bıraktık*) (28/5), satdıḫ (<*sattık*) (35/36), yatdıḫ (<*yattık*) (91/20), yaydıḫ (<*yaydık*) (98/29), girdik (<*girdik*) (7/14), istedik (<*istedik*) (10/20), dikdik (<*büyüttüm*) (38/9), çekdik (<*çektik*) (102/8), verdig (<*verdik*) (5/16), kēsdig (<*kestik*) (7/7), yidig (<*yedik*) (35/56), çekdig (<*çektik*) (102/6), girdig (<*girdik*) (107/27), ...

1.8.3.16. -ur, -ür Geniş Zaman Eki

Genellikle düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmeyen eklerdendir: getürün (<*getiririm*) (58/70), çevürün (<*çeviririm*) (60/28), alursuñ (<*alırsın*) (42/13), ılıdursuñ (<*ılıtırsun*) (98/4), getürürsüñ (<*getirirsin*) (91/53), ġarışdurusuñ (<*karıştırırsın*) (59/10), çıurusuñ (<*çığırırsın*) (95/9), ēşidüsüñ (<*ekşitirsin*) (59/27), geçürüsüñ (<*geçirirsin*) (72/6), eridüsüñ (<*eritirsin*) (105/9), ġapanur (<*kapanır*) (14/42), mayalanur (<*mayalanır*) (20/13), ekilür (<*ekilir*) (15/3), gelür (<*gelir*) (42/56), verü (<*verir*) (82/7), dolaşū (<*dolaşır*) (88/5), annaşuruz (<*anlaşırız*) (91/40), derüz (<*deriz*) (13/61), yirüz (<*yeriz*) (17/71), söylerüz (<*söyleriz*) (58/25), toplanuruḫ (<*toplanırız*) (43/65), ederük (<*ederiz*) (43/55), bilürsüñüz (<*bilirsiniz*) (41/18), toplanurlar (<*toplanırlar*) (13/41), suvarurlar (<*suvarırlar*) (42/29), bayramlaşurlar (<*bayramlaşırlar*) (127/34), ġapadurlā (<*kapatırlar*) (58/49), ...

-ll- < -rl- değişikliğinde de ek ünlüsü çoğunlukla yuvarlaklığını korumuştur: alullar (<*alırlar*) (23/34), bārullar (<*bağırırlar*) (54/32), toplanullar (<*toplanırlar*) (84/21), yapdurullaṛ (<*yapdırırlar*) (22/45), dolandurullaṛ (<*dolandırırlar*) (47/56), alulla (<*alırlar*) (111/4), çıḫarullā (<*çıkarırlar*) (81/65), gelüller (<*gelirler*) (21/29), giydürüller (<*giydirirler*) (26/15), indürüller (<*indirirler*) (58/49), çevrüller (<*çevirirler*) (59/13), verüller (<*verirler*) (47/32), ...

Uyuma giren örneklerin sayısı da oldukça fazladır: giderim (<*giderim*) (25/48), severim (<*severim*) (41/6), utanırım (<*utanırım*) (7/12), çalışırım (<*çalışırım*) (25/40), bilirsiñ (<*bilirsin*) (85/47), āyırırsıñ (<*ayırırsın*) (27/30), ḳaynatırsın (<*kaynatırsın*)

(30/4), ġalır (<*kalır*) (1/7), dolaşır (<*dolaşır*) (12/27), ġaldırır (<*kaldırır*) (36/25), veri (<*verir*) (12/52), çeviri (<*çevirir*) (34/21), mayalarız (<*mayalarız*) (17/40), toplarız (<*toplarız*) (37/83), çıḫarırız (<*çıkarırız*) (84/4), bişiririk (<*pişiririz*) (1/5), börtledirik (<*pörtletiriz*) (1/9), bilirsiñiz (<*bilirsiniz*) (120/60), alıllar (<*alırlar*) (12/34), ḳaynadıllar (<*kaynatırlar*) (30/3), dolaşıllar (<*dolaşırlar*) (61/34), çıḫardıllar (<*çıkartırlar*) (109/16), bindirirler (<*bindirirler*) (7/40), giydirirler (<*giydirirler*) (12/37), gelirler (<*gelirler*) (39/30), ...

1.8.3.17. Şimdiki Zaman Ekinde

Şimdiki zaman eki, ağız genelinde düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmakla birlikte I. ve II. ağız adacıklarında ve bazı konuşmacılarda *-yar, -yer* ve *-ır, -ir, -ur, -ür* 'den gelişen şimdiki zaman ekleri sebebiyle uyumun sağlandığı görülmektedir (bk. 5.3.1. Şimdiki Zaman Kipi): arayam (<*arıyorum*) (81/53), biliyem (<*biliyorum*) (72/25), ēkiy (<*ekiyor*) (3/4), öldürüy (<*öldürüyor*) (104/28), yetişī (<*yetişiyor*) (59/34), gelī (<*geliyor*) (61/18), diyī (<*diyor*) (43/73), ödiye (<*ödüyor*) (70/45), geziye (<*geziyor*) (78/30), gidiye (<*gidiyor*) (73/17), çevirīz (<*çeviriyoruz*) (59/16), deyīler (<*diyorlar*) (59/32), ġullanmayan (<*kullanmıyorum*) (74/35), bilmeyen (<*bilmiyorum*) (58/32), k̲ótülemeyen (<*kötülemiyorum*) (74/33), gidemeyum (<*gidemiyorum*) (99/20), ...

1.8.3.19. +muz, +müz Çokluk I. Şahıs İyelik Eki

Ek, az sayıdaki örnekte düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kalıp Eski Türkiye Türkçesi özelliklerini devam ettirmektedir: gitdīmüz (<*gittiğimiz*) (17/68), oyunnarumuz (<*oyunlarımız*) (41/17), yaylamuz (<*yaylamız*) (52/47), yaturumuz (<*yatırımız*) (123/33), tapularumuz (<*tapularımız*) (8/14), gelürümüz (<*gelirimiz*) (20/60), söylenümüz (<*söylenimiz*) (102/52), ...

Ekin yazı dili ve aydın konuşmasının etkisiyle uyuma girdiği görülmektedir: ölennerimiziñ (<*ölenlerimizin*) (1/54), gēçimimiz (<*geçimimiz*) (3/1), evimizde (<*evimizde*) (4/44), aḳlımız (<*aklımız*) (5/5), ḥalalarımız (<*oğlu*) (8/9), ḥambarımıza (<*ambarımıza*) (9/8), yapdīmızdan (<*yaptığımızdan*) (4/3), ufaḳlīmızda (<*ufaklığımızda*) (16/21), çaydannīmız (<*çaydanlığımız*) (35/54), gitdīmiz (<*gittiğimiz*) (7/11), geşlīmizde (<*gençliğimizde*) (14/22), gelinlīmiz (<*gelinliğimiz*) (30/7), yemēmizi (<*yemeğimizi*) (10/37), keşkēmiz (<*keşkeğimiz*) (59/8), ...

1.8.3.20. +un, +ün; +nun, +nün İlgi Hâli Eki

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulduğu örneklerin sayısı fazla değildir: ḥocanuñ dedī (<*hocanın dediği*) (100/27), yaygunuñ başına (<*yaygının başına*) (110/41), delüklünüñ içine (<*deliklinin içine*) (98/23).

1.8.3.21. Zarf-Fiil Ekleri

Özellikle çok heceli kelimelerde, bünyesinde bulunan yuvarlak ünlüyü korumaktadır: ēkşidükçe (<*ekşidikçe*) (65/11), yapduḫça (<*yapdıkça*) (63/12), ḳalmadūmūz_üçün (<*kalmadığımız için*) (30/44), yāmur yādū_için (<*yağmur yağdığı için*) (92/8), geldū_ġadā (<*geldiği kadar*) (70/18), dedūn_gibi (<*dediğin gibi*) (84/24), aradūñuz_gibi (<*aradığınız gibi*) (104/24), geldū zaman (<*geldiği zaman*) (114/18), denk geldūm vaḫıt (<*denk geldiğim vakit*) (60/4), ...

Fakat Çankırı ili ve yöresi ağızlarında genel olarak zarf-fiil ekleri düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmiştir: ġalabalıḳlåşdıḫca (<*kalabalıklaştıkça*) (90/3), ḥarb etdīnde (<*harp ettiğinde*) (2/18), olmadī_için (<*olmadığı için*) (2/64), ġarışdī_için (<*karıştığı içn*) (18/4), ġalmadī_için (<*kalmadığı için*) (122/2), geldī_için (<*geldiği için*) (12/4), bildīmiz_ġadarıyla (<*bildiğimiz kadarıyla*) (4/2), dedīm_gibi (<*dediğim gibi*) (2/66), dedī_gibi (<*dediği gibi*) (100/27), başladī gün (<*başladığı gün*) (7/29), ġaldırdī gün (<*kaldırdığı gün*) (45/5), ḥarb_yapdī zaman (<*harp yaptığı zaman*) (48/27), vurulmadī gün (<*vurulmadığı gün*) (71/48), yidī gün (<*yediği gün*) (43/10), getirdīn zaman (<*getirdiğin zaman*) (12/11), gitdīn gün (<*gittiğin gün*) (30/14), ...

1.9. Ünlü Değişmeleri

Ünlüler, yanlarındaki ünlülerin veya ünsüzlerin etkileriyle değişmektedirler. Genel olarak ünlü değişmeleri, ünsüzlerin ünlülere olan etkisiyle meydana gelmektedir[123]. Yöremizde tespit ettiğimiz ünlü değişmeleri şunlardır:

1.9.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

1.9.1.1. a > e değişmesi

[123] Korkmaz, *NYA*, s. 56.

birez (<*biraz*) (104/28), eme (<*ama*) (52/9), ḥaley (<*halay*) (1/42), ebdesinizi (<*abdestinizi*) (22/53), ezicik (<*azıcık*) (35/28), mezer (<*mezar*) (88/17), tebī (<*tabi*) (74/30), nesi (<*nasıl*) (54/9), ...

1.9.1.2. a > i değişmesi

oriya (<*oraya*) (1/62), ġoymiyacañ (<*koymayacaksın*) (11/27), buriya (<*buraya*) (16/42), oḫumiya (<*okumaya*) (22/49), ḥatırliyamadım (<*hatırlayamadım*) (32/39), odiya (<*odaya*) (50/10), mayişi (<*maaşı*) (129/25), ġaynaya_ġaynayi (<*kaynaya kaynaya*) (55/7), ...

1.9.1.3. a > á değişmesi

paráynen (<*parayla*) (38/22), būdáy (<*buğday*) (57/25), ġoláyları (<*golayları*) (60/5), ġadár (<*kadar*) (106/23), ustáynan (<*ustayla*) (68/24), ...

1.9.1.4. a > í değişmesi

torbíya (<*torbaya*) (1/11), fuḫāríyá (<*fukaraya*) (16/19), sobíya_(<*sobaya*) (39/19), ġīyícañ (<*kıyacaksın*) (51/28), yabíynan (<*yabayla*) (63/2), paríynan (<*parayla*) (65/44), sofríya (<*sofraya*) (67/25), candarmíydım (<*jandarmaydım*) (71/46), ġazmíynan (<*kazmayla*) (73/21), ...

1.9.1.5. ı > i değişmesi

silası (<*sılası*) (6/54), çalışiyom (<*çalışıyorum*) (24/16), arabayi (<*arabayı*) (43/11), olmayinca (<*olmayınca*) (129/29), ḥaci (<*hacı*) (69/35), aciyodu (<*acıyordu*) (2/60), ecik (<*azıcık*) (107/49), salidan (<*salıdan*) (96/32), başi (<*başı*) (96/37), ...

1.9.1.6. ı > í değişmesi

datlíynan (<*tatlıyla*) (1/23), ġapíya (<*kapıya*) (11/33), topladım_míydı (<*topladım mıydı*) (41/4), aldíydím (<*aldıydım*) (64/20), tarḥanayí (<*tarhanayı*) (72/3), yáşím (<*yaşım*) (79/16), ...

1.9.1.7. u > í değişmesi

turşíya (<*turşuya*) (10/10), ġuru_ġuríya (<*kuru kuruya*) (16/13), oḫíyacaḫ (<*okuyacak*) (43/9), gonşíya (<*komşuya*) (66/4), davulcíya (<*davulcuya*) (40/71), ...

1.9.1.8. u > ü değişmesi

cümertesi (<*cumartesi*) (84/18), ünvan (<*unvan*) (36/82), fasülle (<*fasulye*) (53/22), mühitleŗ (<*muhitler*) (29/8), nüfüs (<*nüfus*) (56/3), ...

1.9.1.8. u > ö değişmesi

böün (<*bugün*) (18/44), böün (<*bugün*) (22/52), böünkü (<*bugünkü*) (46/30), ...

1.9.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

1.9.2.1. e > a değişmesi

dīcām (<*diyeceğim*) (2/21), barabar (<*beraber*) (57/43), ḥalal (<*helal*) (2/43), ataşı (<*ateşi*) (55/38), alaf (<*alev*) (87/34), ḥabar (<*haber*) (91/34), ...

1.9.2.2. i > ı değişmesi

çīnar (<*çiğner*) (1/69), perişan_ımış (<*perişan imiş*) (2/16), *ḥızmatçı* (<*hizmetçi*) (81/49), var_ımış (<*var imiş*) (38/53), acamılīmız (<*acemiliğimiz*) (57/51), inzibat_ıdım (<*inzibat idim*) (3/28), yanı (<*yani*) (15/5), at_ınan (<*at ile*) (46/41), lāzım_ısa (<*lazım ise*) (61/26), meselā_ḳı (<*mesela ki*) (63/15), faḥır (<*fakir*) (22/29), vaḥıd (<*vakit*) (86/36), ...

1.9.2.3. i > í değişmesi

geldíñ (<*geldin*) (6/41).

1.9.2.4. i > u değişmesi

ātmış_doḥuz_umuş (<*altmış dokuz imiş*) (7/41), zor_udu (<*zor idi*) (49/3), meşḥur udu (<*meşhur idi*) (120/10), onuñ_ulan (<*onun ile*) (81/3), yourd_unan (<*yoğurt ile*) (39/55), motur_unan (<*motor ile*) (20/71), ...

1.9.2.5. ö > ó değişmesi

ḳóye (<*köye*) (2/22), dóüşmedig (<*dövüşmedik*) (3/29), ģórmedim (<*görmedim*) (19/29), ḳómüş (<*kömüş, manda*) (5/44), ģóre (<*göre*) (6/3), ḳómür (<*kömür*) (7/11), ótesinden (<*ötesinden*) (8/20), óñünde (<*önünde*) (12/50), ḳóşelik (<*köşelik*) (13/17), óñlerine (<*önlerine*) (13/51), ḳótü (<*kötü*) (15/9), dókerüz (<*dökeriz*) (17/40), dóver biçerler (<*döverbiçerler*) (18/23), ģólge (<*gölge*) (40/4), ģólümüz (<*gölümüz*) (42/28), dóşeriz (<*döşeriz*) (34/33), sóverdi (<*söverdi*) (18/50), óünde (<*önünde*) (25/57), bóün (<*bugün*) (34/5), sóútler (<*söğütler*) (42/56), óyle (<*öyle*) (3/16), ģómerüz (<*gömeriz*) (69/14), söyledüún (<*söylediğin*) (23/25), bóyle (<*böyle*) (30/33), órerdúḳ (<örerdik) (81/37), ...

1.9.2.6. ü > u değişmesi

turḳunuñ (<*türkünün*) (39/76), nufus (<*nüfus*) (104/59), ...

1.9.2.7. ü > ú değişmesi

g̲ún (<*gün*) (1/10), k̲únde (<*günde*) (2/60), dúvennen (<*düvenle*) (5/46), *túrkü* (<*türkü*) (6/32), şúk̲úr (<*şükür*) (6/57), k̲úbre (<*gübre*) (14/15), túrbe (<*türbe*) (20/77), g̲úçÇüg (<*küçük*) (78/40), k̲ók̲úmüze (<*kökümüze*) (37/11), dúñúr (<*dünür*) (40/29), k̲úrekde (<*kürekte*) (44/2), túkendi (<*tükendi*) (90/22), dúlbet (<*tülbent*) (98/8), g̲úzel (<*güzel*) (88/45), dúún (<*düğün*) (3/14), söyledüún (<*söylediğin*) (23/25), böyüúñ (<*büyüğün*) (25/3), sóútler (<*söğütler*) (42/56), úç (<*üç*) (2/2), ústünden (<*üstünden*) (3/24), g̲úmüş (<*gümüş*) (91/39), ...

1.9.3. Geniş Ünlülerin Daralması

1.9.3.1. a > ı değişmesi

orıya (<*oraya*) (2/38), şurıya (<*şurayı*) (5/49), yuḳıya (<*yufkaya*) (55/36), ...

1.9.3.2. a > ȧ değişmesi

orȧya (<*oraya*) (4/32), burȧya (<*buraya*) (12/10), çıḫmȧyacaḫ (<*çıkmayacak*) (37/29), odȧya (<*odaya*) (77/19), yapdırmȧyan (<*yaptırmayan*) (101/5), ...

1.9.3.3. e > ė değişmesi

yėmek (<*yemek*) (1/42), dėrdük (<*derdik*) (8/22), gėşmişlerden (<*geçmişlerden*) (13/9), dėde (<*dede*) (16/6), dėyzen (<*teyzen*) (25/19), yėlleşeyim (<*yerleşeyim*) (31/13), yėrlisi (<*yerlisi*) (40/1), ėşerim (<*eşerim*) (43/69), dėyneg (<*değnek*) (52/12), bėş (<*beş*) (55/42), dėyişildi (<*değişildi*) (87/30), bi_şėy (<*bir şey*) (4/37), yėnirdi (<*yenirdi*) (16/19), baḫçėye (<*bahçeye*) (83/16), çalmayi_verėyim (<*çalmayıvereyim*) (6/35), işdė (<*işte*) (17/31), gömülėceg (<*gömülecek*) (22/43), gitmėyincek (<*gitmeyince*) (25/27), evlenėcek (<*evlenecek*) (30/22), gidėcēse (<*gidecekse*) (83/30), biçėcēñ (<*biçeceksin*) (110/4), ...

1.9.3.4. e > i değişmesi

yirde (<*yerde*) (8/42), yidinci (<yedinci) (10/54), diriz (<*deriz*) (12/72), ermiyen (<*ermeyen*) (16/36), neriye (<*nereye*) (18/22), tenciriye (<*tencereye*) (23/67), giçim (<*geçim*) (40/11), iyer (<*eğer*) (83/29), virirseg (<*verirsek*) (118/29), yardım_ider (<*yardım eder*) (126/22), diil (<*değil*) (8/37), diirmende (<*değirmende*) (84/11), şii (<*şeyi*) (124/47), giriyin (<*gireyim*) (7/18), biliyim (<*bileyim*) (13/4), siliyin (<*sileyim*) (104/22), ...

1.9.3.5. o > u değişmesi

ġuyarlar (<*koyarlar*) (13/64), sufra (<*sofra*) (17/7), ġuvalaruz (<kovalarız) (41/11), dualı (<*doğalı*) (52/1), çualiyo (<*çoğalıyor*) (57/16), suan (<*soğan*) (61/27), yuurdlu (<*yoğurtlu*) (67/9), ġavanuza (<*kavanoz*) (76/20), unnardan (<*onlardan*) (84/39), doḫdur (<*doktor*) (78/20), telefun (<*telefon*) (85/26), motur (<*motor*) (103/5), ...

1.9.3.5. o > ȯ değişmesi

patȯz (<*patoz*) (69/11), ȯvadan (<*ovadan*) (81/49), mȯda (<*moda*) (96/35), ġȯyiyoduḳ (<*koyuyorduk*) (10/8), ġȯyar (<*koya*) (10/10), ġȯyaruz (<*koyarız*) (83/47), ġȯyacan (<*koyacaksın*) (86/14), ȯnnar (<*onlar*) (96/44), ȯnu (<*onu*) (126/30), ȯranıñ (<*oranın*) (12/71), ȯralar (<*oralar*) (37/25), ȯrdan (<*oradan*) (77/50), ȯ adam (<*o adam*) (22/47), ȯ zaman (<*o zaman*) (69/32), ȯ olay (<*o olay*) (126/42), ...

1.9.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi

1.9.4.1. ı > a değişmesi

yatar (<*yatır*) (37/80), ḱaat (<*kağıt*) (48/6).

1.9.4.2. i > a değişmesi

zaabları (<*sahipleri*) (10/52).

1.9.4.3. i > e değişmesi

eniyolar (<*iniyorlar*) (23/53), geyer (<*giyer*) (86/25), etfāyecilē (<*itfaiyeciler*) (80/22), ehdiyār (<*ihtiyar*) (2/15), deeldi (<*değildi*) (1/48), deermende (<*değirmende*) (53/15), şeerdekiler (<*şehirdekiler*) (20/38), seerdiyolar (<*seğirtiyorlar*) (3/24), ...

1.9.4.4. i > ė değişmesi

ġėydürdüler (<*giydirdiler*) (69/19), ėyi (<*iyi*) (93/17), ġėtmez (<*gitmez*) (120/31), ėndürdüler (<*indirdiler*) (126/48), ...

1.9.4.5. u > o değişmesi

dovā (<*dua*) (8/22), yoḫallarda (<*yukarılarda*) (31/24), aşşā yoḳarı (<*aşağı yukarı*) (56/2), şo (<*şu*) (59/37), şordan (<*şuradan*) (115/6), ...

1.9.4.6. ü > ö değişmesi

gözel (<*güzel*) (55/33), hökümetiñ (<*hükümetin*) (121/19), yörı̊yüş (<*yürüyüş*) (32/77), hörmeti (<*hürmeti*) (13/10), yörü (<*yürü*) (59/48), böyük (<*büyük*) (78/3), böyüdürsün (<*büyütürsün*) (74/23), ...

1.9.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

1.9.5.1. a > o değişmesi

bobayı (<*babayı*) (25/10), yoḥud (<*yahut*) (45/24), tovuḳ (<*tavuk*) (81/26), bobam (<*babam*) (109/52), ...

1.9.5.2. a > å değişmesi

båbasının (<*babasının*) (13/37), båbam (<*babam*) (25/22), yåḥud (<*yahut*) (45/20), nüfås (<*nüfus*) (53/2), ovådan (<ovadan) (81/12), ...

1.9.5.3. e > ḙ değişmesi

dḙvamlı (<*devamlı*) (9/16), dḙvām_ediyo (<*devam ediyor*) (56/28), vḙrülleŗ (<*verirler*) (56/34), dḙvletde (<*devlette*) (71/55), cḙvüzlerimiz (<*cevizlerimiz*) (78/9), cḙvab_verüllē (<*cevap verirler*) (88/41), cḙmaat (<*cemaat*) (124/22), ...

1.9.5.4. ı > ı̊ değişmesi

yayı̊ḳ (<*yayık*) (13/71), toplanı̊rı̊z (<*toplanırız*) (30/34), vardı̊r (<*vardır*) (37/67), yapmayı̊z (<*yapmayız*) (57/27), yapı̊lū (<*yapılır*) (65/8), toplanı̊llar (<*toplanırlar*) (77/40), āldı̊lar (<*aldılar*) (84/44), yapardı̊ḳ (<*yapardık*) (86/8), satı̊n_alurdu (<*satın alırdı*) (96/6), tı̊rpannan (<*tırpanla*) (96/7), ...

1.9.5.5. ı > u değişmesi

saruḳ (<*sarık*) (127/19), yayuḳ (<*yayık*) (13/70), açuḳ (<*açık*) (30/9), yapduḳlarımız (<*yaptıklarımız*) (86/2), ġāldurur (<*kaldırır*) (41/11), aluşturdular (<*alıştırdılar*) (24/14), yaḳuluŗ (<*yakılır*) (95/2), datlu (<*tatlı*) (55/12), ḥaḳsuz (<*haksız*) (23/46), sāluḳ (<*sağlık*) (30/58), ġalabaluḳ (<*kalabalık*) (54/57), alduḳ (<*aldık*) (20/43), yapduḳ (<*yaptık*) (91/42), yaparum (<*yaparım*) (58/68), alursuñ (<*alırsın*) (42/13), yaylamuz (<*yaylamız*) (52/47), ...

1.9.5.6. i > ı̊ değişmesi

cevı̊zli (*cevizli*) (51/21), fı̊rdes (<*Firdes*) (53/1), sevı̊m (<*Sevim*) (66/1), bı̊berini (<*biberini*) (74/41), kerbı̊cnen (<*kerpiçle*) (78/32), ...

1.9.5.7. i > u değişmesi

girdūñuz (<*girdiğiniz*) (20/7), onuñ_uçun (<*onun için*) (18/5), dedūm (<*dediğim*) (54/14), yāmur_uçun (<*yağmur için*) (68/17), bildūn (<*bildiğin*) (70/14), ...

1.9.5.8. i > ü değişmesi

çelük (<*pişiriyoruz*) (39/79), büşüriyoz (<*pişiriyoruz*) (42/6), keklük (<*keklik*) (43/68), kemṻ (<*kemiği*) (102/57), yapa_bülürşeñ (<*yapabilirsen*) (56/21), büber (<*biber*) (67/3), dedūm (<*dediğim*) (71/20), verdūmüz (<*verdiğimiz*) (110/31), ...

1.9.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

1.9.6.1. ö > e değişmesi

eyle (<*öyle*) (43/31), beyle (<*böyle*) (93/4), şeyle (<*şöyle*) (105/10), ...

1.9.6.2. u > ı değişmesi

yımırtalı (<*yumurtalı*) (65/5), çıbīnı (<*çubuğunu*) (39/69), bızāsı (<*buzağısı*) (41/7), tavī (<*tavuğu*) (39/4), ḥamır (<*hamur*) (17/43), mıḥdar (<*muhtar*) (55/25), ...

1.9.6.3. u > i̊ değişmesi

yımi̊rta (<*yumurta*) (12/32), veyāḥi̊t (<*veyahut*) (18/28), bi̊çi̊ḥ (<*buçuk*) (90/41), mi̊ratlar (<*muratlar*) (111/16), g̊i̊ş_burnu (<*kuşburnu*) (123/50), ...

1.9.6.4. ü > i değişmesi

g̲úni (<*günü*) (1/29), öldi (<*öldü*) (102/7), güci (<*gücü*) (72/22), ...

1.10. Ünlü Düşmesi

Çeşitli fonetik sebeplerle kelimelerdeki bazı ünlüler düşmektedir. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında bu ses olayı şu şekillerde gelişmektedir:

1.10.1. Ön Seste Ünlü Düşmesi

Yazı dilimizde *sıcak* şeklinde kullandığımız sözcük, *isig* gövdesi ile *+cak* ekinin birleşmesinden oluşmuştur (sıcak < ısıcak < isig+cak)[124]. Bu nedenle bu sözcüğün ön sesinde bir ünlü düşmesi söz konusudur.

[124] bk. Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I (A-N)*, TDK Yay., Ankara, 2007, s. 419.

Derlediğimiz metinlerde, birkaç örnekte yazı dilinde olduğu gibi *sıcak* sözcüğünün ön sesinde bulunan dar *ı* ünlüsünün düştüğü görülmektedir: sıcaḳ (<*sıcak*) (36/68), sıcaḫ sıcaḫ (<*sıcak sıcak*) (84/41), sıcaınan (<*sıcağıyla*) (98/23).

Ancak yörede genellikle ön sesteki ünlünün korunduğu görülmektedir: ıccaḫ (<*sıcak*) (86/13), iccaḫ_iccaḫ (<*sıcak sıcak*) (95/25), ısıcaıynan (<*sıcağıyla*) (1/6), ısıcaḳlarda (<*sıcaklarda*) (16/85), ısıcaḫ (<*sıcak*) (64/19), ısıcaḳda (<*sıcakta*) (110/12), ...

1.10.2. İç Seste Ünlü Düşmesi

Yalın veya eklerle genişletilmiş üç veya daha çok heceli sözcüklerde iç seste akıcı veya yarı ünlü durumundaki bir ünsüz ile akıcı, yarı ünlü, sızıcı veya süreksiz ünsüzlerden birinin arasında bulunan ve açık bir heceden sonra gelen, dar açık hece ünlüleri genellikle düşmektedir[125]: yanna (<*yanına*) (85/18), burnuna (<*burnuna*) (6/54), omzunda (<*omzunda*) (27/22), ōlumuñ (<*oğlumun*) (35/45), burdan (<*buradan*) (40/19), şordan (<*şuradan*) (115/6), eyce (<*iyice*) (20/21), ġarnını (<*karnını*) (95/26), ...

Yabancı dillerden alınmış, iç seste yan yana iki ünlü bulunduran kelimelerde de ünlü düşmesi görülür: inşāt (<*inşaat*) (38/40), sātlig (<*saatlik*) (52/48), müsāde (<*müsaade*) (80/11), cemāt (<*cemaat*) (124/26), ...

1.10.3. Son Seste Ünlü Düşmesi

Ünlü ile biten bir kelime, yine ünlüyle başlayan bir kelimeyle bağlantılı söylenirse ilk kelimenin son ünlüsü düşmektedir: müsād_etmiş (<*müsaade etmiş*) (24/9), ell_ikisi (<*elli ikisi*) (70/17), ort_asyadan (<*orta asyadan*) (37/2), toyġ_aşı (<*toyga aşı*) (39/10), helv_alan (<*helva alan*) (39/37), öyl_edellē (<*öyle ederler*) (81/57), ort_oḫul (<*ortaokul*) (88/30), tarḫan_aşı (<*tarhana aşı*) (39/84), ...

1.11. Hece Kaynaşması

Hece kaynaşması, Türkiye Türkçesi ağızlarında sıkça görülen bir ses olayıdır. Kelime içerisinde bulunan *g, ğ, h, k, ñ, r, v, y* gibi ünsüzler eriyince iki veya daha çok komşu hece tek hece hâline gelir[126]. Bölgemizde görülen hece kaynaşması örneklerinden bazıları şunlardır: ayāna (<*ayağına*) (118/40), anlīcān (<*anlayacağın*) (22/29), ekmēni

[125] Korkmaz, *NYA*, s. 64.

[126] Demir-Şen, *SİYA*, s. 137.

(<*ekmeğini*) (21/23), varlīn (<*varlığın*) (1/40), dīcēm (<*diyeceğim*) (49/17), yīcēñi (<*yiyeceğini*) (51/22), ḥarb_etdīnde (<*harp ettiğinde*) (2/18), ġurdūnda (<*kurduğunda*) (121/19), ābeyim (<*ağabeyim*) (32/63), ūdürüz (<*öğütürüz*) (39/55), dīcem (<*diyeceğim*) (114/55), yapacāñ (<*yapacaksın*) (48/45), dīyin (<*diyeyim*) (20/4), ne blīm (<*ne bileyim*) (25/15), ...

1.12. Hece Yutumu

Hece yutumu, aynı kelime içerisinde komşu bulunan eşit veya benzer iki heceden birinin söyleyiş zorluğundan dolayı kaybolması ile ortaya çıkan ses olayıdır[127]:

1.12.1. -de'li Hecelerden Birinin Yutulması

şin_de (<*şim-di de*) (30/23), şimden(<*şim-di-den*) (92/17), şīn_de (<*şim-di de*) (110/29).

1.12.2. -ne'li Hecelerden Birinin Yutulması

yanda (<*yan-ın-da*) (7/14) (42/38) (129/46), zamanda (<*zaman-ın-da*) (10/31).

1.12.3. -re'li Hecelerden Birinin Yutulması

Çoğunlukla bünyesinde *r* ünsüzü bulunan ettirgen fiil gövdelerine geniş zaman eki getirildiğinde, üst üste gelen *-r* 'li hecelerden biri yutularak kaybolmaktadır[128]: oturuz (<*otur-ur-uz*) (12/24), büşürüz (<*büşür-ür-üz*) (54/5), basduruz (<*basdur-ur-uz*) (83/20), vurum (<*vur-ur-um*) (36/20), çekdürsüñ (<*çekdür-ür-sün*) (84/11), getürüz (<*getür-ür-üz*) (13/76), getdi (<*get-ir-di*) (39/44), ōtdum (<*ot-ur-dum*) (74/13), g̱ótdülē (<*g̱ót -ür-dü-ler*), ...

1.12.4. -ye'li Hecelerden Birinin Yutulması

sōliyin (<*söy-le-ye-yin*) (120/4), dīyin (<*di-ye-yim*) (20/4), ...

1.13. Ünlü Türemesi

1.13.1. Ön Türeme

Bilindiği gibi Türkçe kelimeler *r-, l-* ünsüzleriyle başlamaz. Bu seslerle başlayan yabancı dillerden alınma kelimelerde ön seste bazen ünlü türediği görülür: örüsger (<*rüzgar*) (18/31), ürüzġar (<*rüzgar*) (18/46), urus (<*Rus*) (2/22), urum (<*Rum*)

---

[127] Demir-Şen, *SİYA*, s. 137.

[128] Korkmaz, *BYA*, s. 21.

(118/21), ilimon (<*limon*) (76/16), iraḥat (<*rahat*) (52/9), iradyonun (<*radyonun*) (116/44), ileen (<*leğen*) (84/52), irezil (<*rezil*) (58/39), ilaḥana (<*lahana*) (55/35), ıramazanda (<*Ramazan'da*) (27/26), ileçber (<*rençber*) (117/8), ...

Bir örnekte türeyen ünlü, normalden daha kısa duyulmuştur: ĭrāzı (<*razı*) (2/29). Birer örnekte de *z-, n-* ve *m-* ünsüzüyle başlayan kelimelerde ön seste ünlü türemesi görülmüştür: izehir (<*zehir*) (16/48), imillet (<*millet*) (46/19), ināmına (<*namına*) (47/40).

1.13.2. İç Türeme

İç sesteki ünlü türemesi çoğunlukla alıntı kelimelerde görülmektedir: radiyo (<*radyo*) (26/17), pilan_piroje (<*plan proje*) (32/62), tıraḥdörnen (<*traktörle*) (64/27), kompile (<*komple*) (37/25), moderinleşdi (<*modernleşti*) (46/24), tiren (<*tren*) (91/10), metire (<*metre*) (100/28), ...

Bazı örneklerde türeyen ünlü, normalden daha kısa duyulmuştur: metĭre (<*metre*) (73/22), cemĭle (<*cemre*) (56/40), atmışĭda (<*altmışta*) (32/65), pĭrofesörüm (<*profesörüm*) (32/80), edĭrāfını (<*etrafını*) (5/61), ...

Metinlerde rastladığımız segizen (<*seksen*) (44/1), (55/46), (93/17), ... ve segĭzen (<*seksen*) (39/47), (124/2) örneklerinde ise bir türeme değil eski şeklin devamıdır (seksen < sekiz + on).

Aynı şekilde amĭca (<*amca*) (85/9) örneğinde de bir türeme değil eski şeklin devamıdır (amca < amıca < abıca < aba eçe+si)[129].

1.13.3. Son Türeme

-ken ekinin bazı kullanışlarında, sonda bir *-a / -e* ünlüsü türediği görülmektedir. Kelime sonunda türeyen bu ünlü, aslında *+a / +e* pekiştirme unsurudur. Aynı unsur, şart

[129] Ayrıntılı bilgi için bk. Talat Tekin, "Amca ve Teyze Kelimeleri Hakkında", *Makaleler III Çağdaş Türk Dilleri*, Grafiker Yay., Ankara, 2005, s. 201-208.

kipinin II. teklik şahıs çekiminde de karşımıza çıkmaktadır (*+sañ+a / +sen+e*)[130]: ġaynarḫana (<*kaynarken*) (43/58), çocūḫana (<*çocukken*) (73/5), g̱úderkene (<*giderken*) (6/26), yaparkene (<*yaparken*) (16/2), çōkene (<*çokken*) (20/68), sorsana (<*sorsana*) (3/43), sō̄lesene (<*söylesene*) (10/44), baḫsaña (<*baksana*) (35/8), ...

[130] Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bk. Ahat Üstüner, Türkçedeki +-A Pekiştirme Ekinin Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanılışı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2000, Cilt:10, S. 1, s. 189-206. ve Leylâ Karahan, "Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf-Fiil Ekleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ'a Armağan*, Yıl XXXII/1-2, (1994), Ankara, 1996, s. 205-236.

2. ÜNSÜZLER

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında yazı dilinde bulunan *b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z* ünsüzleri doğal olarak bulunmaktadır. Bu ünsüzlere ek olarak, kelime içerisinde bulunan ünlü ve diğer ünsüzlerden dolayı yukarıda sayılan ünsüzlerden az çok farklılaşmış *Ç, F, ġ, g̱, ģ, ɡ, ḥ, ḫ, ḳ, ḱ, ƙ, Ḳ, K, k̲, ñ, P, r̥, S, T, y̥* sesleri de bulunmaktadır[131].

2.1. Yazı Dilinde Bulunmayan Ünsüzler

Boğumlanma yerleri ve özellikleri açısından standart Türkiye Türkçesinde bulunan seslerden kısmen farklılaşarak ortaya çıkan ve bölgemiz ağızlarından tespit edilen ünsüzler şunlardır:

2.1.1. Ç Ünsüzü

Yarı tonlu, *c* ile *ç* arası ünsüzdür. Süreksiz, tonlu diş eti ünsüzü *c* ile süreksiz, tonsuz diş eti ünsüzü *ç* arasında boğumlanan bir sestir[132]: g̱úçÇüg_g̱úçÇüg (<*küçük küçük*) (51/3), baçÇē (<*bahçeye*) (79/18), eçÇük (<*azıcık*) (129/26), saçÇı (<*sazcı*) (48/53), āçÇı (<*aşçı*) (56/62), ...

2.1.2. F Ünsüzü

Katı, sızmalı, tonlu diş-dudak ünsüzü *v* ile katı sızmalı tonsuz *f* arasında duyulan bir ünsüzdür[133]: çarşaFı (<*çarşafı*) (43/19), ġuFa (<*kova*) (52/35), masraF (<*masraf*) (63/37), eFendime (<*efendime*) (104/43), Fistan (<*fistan*) (1/49), ...

2.1.3. ġ Ünsüzü

Süreksiz, tonlu, art damak ünsüzüdür[134]: başġa (<*başka*) (7/4), ġovalardı (<*kovalardı*) (14/38), ġayalar (<*kayalar*) (23/4), yazlıġ (<*yazlık*) (35/32), ġışın (<*kışın*) (40/2), ġızım (<*kızım*) (46/17), ġullanīm (<*kullanıyorum*) (59/32), ġırmızı (<*kırmızı*) (66/20), ġucāna (<*kucağına*) (78/31), yufġa (<*yufka*) (84/25), uçacaġ (<*uçacak*) (95/23),

---

[131] Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki ünsüz varlığı ile ilgili geniş bilgi için bk. Mukim Sağır, "Anadolu Ağızlarında Ünsüzler", *TDAY-Belleten*, Ankara, 1997, s. 391-409.

[132] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 48. ; Demir, *OİYA*, s. 78. ; Demir, *TOİYA*, s. 110. ; Demir, *TRYA*, s. 216. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 114.

[133] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 48. ; Demir, *OİYA*, s. 78. ; Demir, *TOİYA*, s. 111. ; Demir, *TRYA*, s. 218. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 114. ; Eren, *ZBKİA*, s. 35. ; Gülsevin, *UİA*, s. 19.

[134] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 48; Demir, *OİYA*, s. 79; Demir, *TRYA*, s. 218 Gülensoy, *KüYA*, s. 49; Günşen, *KYA*, s. 53.

ġadar (<*kadar*) (100/11), ḥaḳġın (<*hakkın*) (109/41), şapġa (<*şapka*) (115/14), ġorucumuz (<*korucumuz*) (119/43), ...

2.1.4. g̱ Ünsüzü

Süreksiz, tonlu, ön damak ünsüzü olan *g* sesinin yarı kalın ünlülerin yanında boğumlanmasıyla oluşmuştur[135]: g̱úzel (<*güzel*) (1/76), g̱ötürür (<*götürür*) (20/48), g̱úderdúḳ (<*güderdik*) (32/45), g̱ölge (<*gölge*) (40/4), g̱özleme (<*gözleme*) (51/20), g̱ünneri (<*günleri*) (61/9), g̱úndüz (<*gündüz*) (74/16), g̱österiyolar (<*gösteriyorlar*) (83/34), g̱úşlernen (<*güçlerle*) (96/31), g̱ömlēñ (<*gömleğin*) (104/33), ...

2.1.5. ǵ Ünsüzü

Kalın ünlülerle hece kuran ön damak ünsüzüdür[136]. Yabancı dillerden alınan kelimelerde görülür: ürüzǵar (<*rüzgar*) (18/46), rüzǵar (<*rüzgar*) (40/7), tālimǵāḥ (<*talimgah*) (88/49), ...

2.1.6. g̲ Ünsüzü

Süreksiz, tonlu, gırtlak ünsüzüdür[137]: g̲oluna (<*koluna*) (1/45), g̲adınnar (<*kadınlar*) (12/28), g̲adar (<*kadar*) (20/9), g̲ızım (<*kızım*) (26/2), ōlg̲unu (<*olgunu*) (35/20), g̲oyun (<*koyun*) (52/3), urg̲an (<*urgan*) (69/5), g̲ız (<*kız*) (79/10), g̲urban (<*kurban*) (102/22), yayg̲u (<*yaygı*) (110/39), ...

2.1.7. ḥ Ünsüzü

Sızıcı, tonsuz, art damak ünsüzüdür[138]: ḥayvannar (<*hayvanlar*) (6/2), maḥsullar (<*mahsüller*) (18/23), soḥbet (<*sohbet*) (32/43), zabaḥ (<*sabah*) (42/6), *ḥanġısında* (<*hangisinde*) (44/28), baḥçalardan (<*bahçelerden*) (57/12), ḥoca (<*hoca*) (68/7),

---

[135] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Demir, *OİYA*, s. 79. ; Demir, *TOİYA*, s. 111. ; Demir, *TRYA*, s. 219. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 115. ; Eren, *ZBKİA*, s. 35.

[136] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 48. ; Demir, *OİYA*, s. 79. ; Gülsevin, *UİA*, s. 18.

[137] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 49. ; Günşen, *KYA*, s. 55. ; Korkmaz, *NYA*, s. 71. ; Korkmaz, *GBAA*, s. 58.

[138] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Demir, *OİYA*, s. 79. ; Demir, *TOİYA*, s. 111. ; Demir, *TRYA*, s. 219. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 115. ; Eren, *ZBKİA*, s. 34.

ḥamurlaruz (<*hamurlarız*) (84/26), ḥanımıñ (<*hanımın*) (91/48), allāḫ (<*Allah*) (116/16), ḥanı (<*hani*) (122/12), ...

2.1.8. ḫ Ünsüzü

Sızıcı, tonsuz, art damak *h* sesidir[139]: dolduruḫ (<*doldururuz*) (1/5), yoḫ (<*yok*) (13/7), çıḫmadım (<*çıkmadım*) (23/38), faḫır (<*fakir*) (35/29), çalışdıramadıḫ (<*çalıştıramadık*) (43/20), ḫartal (<*Kartal*) (52/6), yıḫanırsa (<*yıkanırsa*) (64/4), arḫadaşlar (<*arkadaşlar*) (77/17), saḫlallar (<*saklarlar*) (90/30), bozuḫ (<*bozuk*) (109/1), ḫırlı (<*hırlı*) (120/1), ...

2.1.9. ķ Ünsüzü

Süreksiz, tonsuz art damak ünsüzüdür. Genellikle kalın ünlülerle hece oluşturmaktadır[140]: çabıķ (<*çabuk*) (2/57), ḥaķlarımız (<*haklarımız*) (11/18), saarduķ (<*sağardık*) (20/44), başķa (<*başka*) (32/23), ķırmızı (<*kırmızı*) (43/34), çocuķ (<*çocuk*) (60/39), yapraķ (<*yaprak*) (77/25), ķucāna (<*kucağına*) (86/40), doķuz (<*dokuz*) (103/26), oķuyun (<*okuyun*) (109/31), yıķaruz (<*yıkarız*) (119/7), ...

2.1.10. ḱ Ünsüzü

Kalın ünlülerle hece kuran ön damak ünsüzüdür[141]. Yabancı dillerden alınan kelimelerde görülür: ḱādını (<*kağıdını*) (1/37), ḱāyası (<*kahyası*) (3/20), inḱār (<*inkar*) (11/17), ḱār (<*kâr*) (14/13), hiḱāyesi (<*hikâyesi*) (20/79), meḱān (<*mekân*) (24/6), fedāḱár (<*fedakâr*) (25/42), ḱātibiydi (<*katibiydi*) (32/63), beḱār (<*bekâr*) (33/13), ...

2.1.11. ǩ Ünsüzü

Süreksiz, tonsuz gırtlak ünsüzüdür: çanaǩ (<*çanak*) (5/9), üveliyoǩ (<*üfeliyoruz*) (7/6), aǩrāba (<*akraba*) (11/23), yoǩ (<*yok*) (22/55), daşınduǩ (<*taşındık*) (38/21), ķalǩmiyō (<*kalkmıyor*) (52/45), ġaşuǩlarnan (<*kaşıklarla*) (65/27), oǩuyollar (<*okuyorlar*) (80/16), ǩāḫdı (<*kalktı*) (90/40), ǩıydıǩdan (<*kıydıktan*) (94/7), ...

---

[139] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 48. ; Demir, *OİYA*, s. 79. ; Demir, *TOİYA*, s. 111. ; Demir, *TRYA*, s. 219. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 115. ; Eren, *ZBKİA*, s. 34. ; Gülsevin, *UİA*, s. 18. ; Günşen, *KYA*, s. 55. ; Korkmaz, *NYA*, s. 71.

[140] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Demir, *OİYA*, s. 79. ; Demir, *TOİYA*, s. 111. ; Demir, *TRYA*, s. 219. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 115.

[141] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 48. ; Demir, *OİYA*, s. 79. ; Eren, *ZBKİA*, s. 35. ; Gülsevin, *UİA*, s. 19.

2.1.12. K Ünsüzü

Süreksiz, yarı tonlu, ön damak ünsüzüdür. *k* ile *g* sesleri arasında duyulmaktadır[142]: Kendimiz (<*kendimiz*) (1/66), ēsKiden (<*eskiden*) (16/30), Kişi (<*kişi*) (25/56), bilezüK (<*bilezik*) (42/40), erüK (<*erik*) (59/35), Kişi (<*kişi*) (80/22), seKiz (<*sekiz*) (96/18), ...

2.1.13. Ķ Ünsüzü

Yarı tonlu art damak ünsüzüdür. *ķ* ile *ġ* arası bir sestir[143]: Ķar (<*kar*) (13/62), Ķonserve (<*konserve*) (19/15), ḥalĶa (<*halka*) (36/23), başĶa (<*başka*) (39/64), Ķına (<*kına*) (59/56), Ķazanda (<*kazanda*) (79/5), ...

2.1.14. <u>k</u> Ünsüzü

Orta damak ünsüzüdür. Yarı kalın ünlülerle hece kurar[144]: <u>k</u>ómüş (<*kömüş, manda*) (5/44), düşünemedú<u>k</u> (<*düşünemedik*) (25/11), ó<u>k</u>úz (<*öküz*) (40/67), böyú<u>k</u> (<*büyük*) (51/12), túr<u>k</u>ú (<*türkü*) (58/34), çün<u>k</u>ú (<*çünkü*) (65/40), <u>k</u>óye (<*köye*) (77/37), <u>k</u>útú<u>k</u> (<*kütük*) (88/3), verdú<u>k</u>leri (<*verdikleri*) (118/13), ...

2.1.15. ñ Ünsüzü[145]

Dil sırtının yumuşak damakta kapanması ile boğumlanan birleşik damak ünsüzüdür[146]: ekmāñ (<*ekmeğin*) (6/17), óñlerine (<*önlerine*) (13/51), deñizde (<*denizde*) (18/21), dīyoñuz (<*diyorsunuz*) (26/3), soñ (<*son*) (37/88), dúñúr (<*dünür*) (40/29), yaluñuz (<*yalnız*) (55/44), uña (<*ona*) (70/5), yeñilen (<*yenilen*) (77/18), ġaderiñe (<*kaderine*) (85/13), doñar (<*donar*) (98/31), bildürseydiñ (<*bildirseydin*) (104/54), ...

---

[142] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 48. ; Demir, *OİYA*, s. 79. ; Demir, *TOİYA*, s. 111. ; Demir, *TRYA*, s. 220. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 115. ; Gülensoy, *KüYA*, s. 49. ; Gülsevin, *UİA*, s. 19.

[143] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 48. ; Demir, *OİYA*, s. 79. ; Demir, *TOİYA*, s. 111. ; Demir, *TRYA*, s. 220. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 116. ; Gülensoy, *KüYA*, s. 49.

[144] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Demir, *OİYA*, s. 79. ; Demir, *TOİYA*, s. 112. ; Demir, *TRYA*, s. 221. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 116. ; Eren, *ZBKİA*, s. 34.

[145] Bu ünsüzün yapısı ile ilgili geniş bilgi için bk. Saadet Çağatay, "Türkçede ñ~g Sesine Dair", *TDAY-Belleten 1954*, s. 15-30.

[146] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 48. ; Demir, *OİYA*, s. 79. ; Demir, *TOİYA*, s. 112. ; Demir, *TRYA*, s. 221. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 116. ; Eren, *ZBKİA*, s. 33. ; Gülensoy, *KüYA*, s. 49. ; Gülsevin, *UİA*, s. 18. ; Günşen, *KYA*, s. 54. ; Korkmaz, *NYA*, s. 71.

2.1.16. P Ünsüzü

Süreksiz dudak ünsüzleri olan *b* ile *p* arası duyulan bir sestir[147]: hēPsi (<*hepsi*) (30/17), Pekmez (<*pekmez*) (44/13), iPrāhim (<*İbrahim*) (46/55), Pilav (<*pilav*) (67/1), Püşürüller (<*pişirirler*) (79/6), laPa_laPa (<*lapa lapa*) (81/32), saPri (<*Sabri*) (91/15), taPlaya (<*tablaya*) (111/28), ...

2.1.17. r̥ Ünsüzü

Düşmek üzere olan *r* ünsüzüdür[148]: otururr̥ken (<*otururken*) (5/70), gelir̥ (<*gelir*) (18/23), genşler̥ (<*gençler*) (21/14), şur̥da (<*şurada*) (28/3), var̥ (<*var*) (47/35), ġadar̥ (<*kadar*) (59/23), yapiyolar̥ (<*yapıyorlar*) (65/43), vadur̥ (<*vardır*) (71/19), ...

2.1.18. S Ünsüzü

Katı, sızmalı diş ünsüzleri olan *z* ile *s* arasında telâffuz edilen bir sestir[149]: hebiSi (<*hepsi*) (27/8), hēbSi (<*hepsi*) (80/19), maydunuS (<*maydanoz*) (83/4), tēSat (<*tesisat*) (88/43), Sāten (<*zaten*) (91/61).

2.1.19. T Ünsüzü

Yarı tonlu, *d* ile *t* arası ünsüzdür[150]: dörT (<*dört*) (3/1), üsTüne (<*pekmez*) (12/77), Tābi Tābi (<*tabi tabi*) (24/29), duTam (<*tutam*) (43/32), dala_baTa (<*dala bata*) (52/38), yaşanTı (<*yaşantı*) (68/1), yapTuḳları (<*yaptıkları*) (80/10), ādeT (<*âdet*) (86/27), işTe (<*işte*) (108/32), isTemiye (<*istemeye*) (111/4), ...

2.1.20. y̰ Ünsüzü

Düşmek üzere olan *y* ünsüzüdür[151]: g̱úyey̰ (<*güvey*) (96/19) (96/20).

---

[147] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 49. ; Demir, *OİYA*, s. 80. ; Demir, *TOİYA*, s. 112. ; Demir, *TRYA*, s. 222. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 116. ; Eren, *ZBKİA*, s. 35. ; Gülensoy, *KüYA*, s. 48. ; Gülsevin, *UİA*, s. 19.

[148] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Demir, *OİYA*, s. 80. ; Demir, *TOİYA*, s. 112. ; Demir, *TRYA*, s. 222. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 116. ; Eren, *ZBKİA*, s. 34. ; Gülensoy, *KüYA*, s. 49. ; Günşen, *KYA*, s. 53. ; Korkmaz, *NYA*, s. 70.

[149] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Demir, *OİYA*, s. 80. ; Demir, *TOİYA*, s. 112. ; Demir, *TRYA*, s. 222. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 116.

[150] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Demir, *OİYA*, s. 80. ; Demir, *TOİYA*, s. 113. ; Demir, *TRYA*, s. 223. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 116. ; Eren, *ZBKİA*, s. 35. ; Gülsevin, *UİA*, s. 19.

[151] Diğer ağzılardaki örnekleri için bk. Buran, *KBAYA*, s. 99. ; Demir, *OİYA*, s. 80. ; Demir, *TOİYA*, s. 113. ; Demir, *TRYA*, s. 223. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 117. ; Eren, *ZBKİA*, s. 34. ; Gülsevin, *UİA*, s. 19. ; Korkmaz, *NYA*, s. 70.

	Süreksiz			**Sızıcı**			**Sürekli**	
	-	- +	+	-	- +	+	+	+
Çift Dudak	p	P	b				m	
Diş-Dudak				f	F	v		
Asıl Diş	t	T	d	s	S	z	n	r r̥
Diş Eti	ç	Ç	c	ş		j		l
Ön Damak	ḱ k	K	ǵ g			ğ	ñ	y y̥
Art Damak	k̲ ḳ	Ḳ	g̲ ġ	ḫ			ñ	
Gırtlak	ƙ		ɠ	ḥ				

+: Tonlu Ünsüz -: Tonsuz Ünsüz - +: Yarı Tonlu Ünsüz

Şekil 2: Ünsüzler Tablosu

2.2. Ünlü-Ünsüz Uyumu

Türkçedeki ünsüzlerin bir bölümünün kalın ve ince şekli vardır. Türklerin tarih boyunca kullandıkları alfabelerin bazılarında bu ayrım gözetilmiş, arkada ve önde boğumlanan ünsüzlerin karşılıkları ayrı ayrı işaretlerle gösterilmiştir. Göktürk alfabesi en güzel örneklerden biridir.

Ünlü-ünsüz uyumu doğal olarak bölgemiz ağızlarında da bulunmaktadır. Kalın ünsüzler (*ḳ, ġ, ḫ*), kalın ünlülerle (*a, ı, u, o*) hece kurmaktadır: ġaçıncı (<*kaçıncı*) (88/48), ġuraḫlıḫ (<*kuraklık*) (37/61), ġışın (<*kışın*) (50/19), ġolunda (<*kolunda*) (47/59), ḳaşlarıñ (<*kaşların*) (23/21), oḳuyun (<*okuyun*) (109/31), ḳız_ḳardeşimiñ (<*kız kardeşimin*) (31/36), ...

İnce ünsüzler (*k, g*) de ince ünlülerle (*e, i, ü, ö*) hece kurmaktadır: delük (<*delik*) (70/48), düzgün (<*düzgün*) (80/5), kesin (<*kesin*) (20/10), ēsgi (<*eski*) (6/3), köycek (<*köyce*) (116/42), kimsem (<*kimsem*) (112/51), kendi (<*kendi*) (15/23), gece (<*gece*) (21/24), ...

2.2.1. Ünlü-Ünsüz Uyumunun Bozulması

d, g, ğ, k, n, t gibi ünsüzler yanlarındaki ince ünlüleri kalınlaştırma özelliğine sahiptir[152]. Bu kalınlaştırma, bu ünsüzle kurulan hecelerde görülmekte ve kelimenin tamamına etki etmemektedir. Bu sebeple yöremizde ünlü-ünsüz uyumunun sıklıkla bozulduğu görülmektedir: k̲óşiye (<*köşeye*) (96/37), g̲ún (<*gün*) (1/43), k̲óyümüzüñ (<*köyümüzün*) (5/54), dókeller (<*dökerler*) (61/43), óñlerine (<*önlerine*) (13/51), túkendi (<*tükendi*) (90/22), işdúk̲ (<*içtik*) (52/3), dördlúk̲ (<*dörtlük*) (6/36), ...

2.3. Ünsüz Uyumu

Ünsüz uyumu, Türkçe kelimelerde tonlu ünsüzlerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra da tonsuz ünsüzlerin gelmesi olayıdır[153].

Türkiye Türkçesi ağızlarının tümünde olduğu gibi Çankırı ili ve yöresi ağızlarında da iç seste yan yana bulunan ünsüzlerden birincisi tonsuz da olsa ikincisi her zaman tonludur[154]. Bu durum ünsüz uyumunun bozulmasına sebep olmaktadır: malcılı̱kda (<*malcılıkta*) (24/16), savaşda (<*savaşta*) (16/25), g̱urbetde (<*gurbette*) (91/42), dövletden (<*devletten*) (70/44), elekden (<*elekten*) (112/6), yapdurullar̥ (<*yaptırırlar*) (22/45), d̲eişdürmeg (<*değiştirmek*) (109/34), bıraḫdım (<*bıraktım*) (6/30), çıḫdın (<*çıktın*) (57/38), yemekciler (<*yemekçiler*) (7/31), aşcı (<*aşçı*) (44/3), çifci (<*çiftçi*) (119/5), ...

2.4. Ön Ses Ünsüzleri

Türkçe kelimeler, *ğ-* ve *ñ-* ünsüzleri ile başlayamaz. Yine Türkçe kelimelerin ön seslerinde *c, f, h, j, l, m, n, r, z* ünsüzleri de bulunamaz. Bu ünsüzlerle başlayan kelimeler ya yabancı dillerden alınmış ya da ses değişmesine uğramıştır. Çankırı ili ve yöresinden derlediğimiz metinlerde bu ön ses ünsüzlerinin durumu şu şekildedir:

2.4.1. c- ünsüzü

Çoğunlukla yabancı dillerden alınan kelimelerin ilk sesidir: canım (<*canım*) (1/44), cenāzeyi (<*cenazeyi*) (12/45), ciddiyin (<*ciddiyim*) (15/8), cezā (<*ceza*) (41/14),

---

[152] Korkmaz, *NYA,* s. 31.

[153] Buran, *KBAYA*, s. 51.

[154] Korkmaz, *BYA*, s. 18.

cümlemizden (<*cümlemizden*) (76/13), cẻvab (<*cevap*) (88/41), cāmiye (<*camiye*) (96/34), ...

2.4.2. f- ünsüzü

Az sayıdaki yansıma sözcük dışında, bu sesle başlayan bütün kelimeler yabancı dillerden alınmadır: fırsat (<*fırsat*) (5/62), faaliyet (<*faaliyet*) (11/21), festival (<*festival*) (32/25), fasülle (<*fasulye*) (57/23), fikrinde (<*fikrinde*) (63/20), farḳlı (<*farklı*) (83/25), ...

Özel isimlerin ön sesinde de bulunmaktadır: feyzi (<*Feyzi*) (8/30), feti (<*Fethi*) (18/49), fi̊rdes (<*Firdevs*) (53/1), ...

2.4.3. h- ünsüzü

Yabancı dillerden alınan kelimelerin ilk sesidir: herkesiñ (<*herkesin*) (1/33), hökümete (<*hükümete*) (2/23), hiç (<*hiç*) (3/30), hizmetiñiz (<*hizmetiniz*) (5/17), ḥāsılātı (<*hasılatı*) (6/7), ḥāne (<*hane*) (11/2), ḥuzūru (<*huzuru*) (16/36), ...

Ön seste *ḳ- > ḥ-* değişiminden dolayı ḥani, ḥangi gibi Türkçe sözcüklerde görülmektedir: ḥanı (<*hani*) (3/24), ḥanı (<*hani*) (13/68), ḥani (13/5), ḥani (20/29), ḥani (30/33), ḥanġısında (<*hangisinde*) (44/28), ḥanġısını (<*hangisini*) (59/1), ḥangi (24/32), ḥangisi (27/6), ...

Türkçe cevap edatı *he* 'de ön seste görülmektedir**:** hē (<*he*) (1/5), (12/36), (21/20), (30/32), ...

2.4.4. j- ünsüzü

Türkiye Türkçesi ağızlarında çok az karşılaşılan *j-* sesi de yabancı dillerden alınma kelimelerde görülür: jandarma (<*jandarma*) (18/47), jeoloġ (<*jeolog*) (37/28).

2.4.5. l- ünsüzü

Tamamı yabancı dillerden girmiş kelimelerin ilk sesidir: lastig (<*lastik*) (2/59), laḥana (<*lahana*) (17/57), loḥanta (<*lokanta*) (25/26), lefḥa (<*levha*) (38/70), lāyıḥ (<*layık*) (44/9), leende (<*leğende*) (84/52), ...

Bu sesle başlaması gereken kelimelerin ön sesinde ünlü türemesi görülmektedir: ilimon (<*limon*) (76/16), ileen (<*leğen*) (84/52), ilaḥana (<*lahana*) (55/35), ...

2.4.6. m- ünsüzü

Yabancı dillerden alınma kelimelerin ilk sesidir: millet (<*millet*) (1/49), mēmur (<*memur*) (2/18), motur (<*motor*) (6/4), mināreden (<*minareden*) (22/41), maalle (<*mahalle*) (40/58), meselā (<*mesela*) (56/14), ...

Yabancı kaynaklı özel isimlerin ilk ünsüzü durumunda da olabilmektedir: memet (<*Mehmet*) (2/2), musdafa (<*Mustafa*) (63/2), ...

Türkçe tekrarlarda karşımıza çıkmaktadır: ġollar_mollar (<*kollar mollar*) (36/45), ērişte_mėrişte (<*erişte merişte*) (43/41), tanuduḫ_munuduḫ (<*tanıdık manıdık*) (57/41), soba_moba (<*soba moba*) (69/29), ava_mava (<*ava mava*) (85/45), būday_mūday (<*buğday muğday*) (113/2), ...

Türkçe soru eki de *m-* ile başlamaktadır**:** tamam_mı (<*tamam mı*) (5/3), öyle_mi (<*öyle mi*) (27/34), yoḳ_mu (<*yok mu*) (104/9), türkü_mü (<*türkü mü*) (43/75), annadın mı (<*anladın mı*) (16/93), olu_mu (<*olur mu*) (14/36), atdıḳ_mı (<*attık mı*) (85/17), söyleyim_mi (<*söyleyeyim mi*) (83/37), ...

2.4.7. n- ünsüzü

Yabancı dillerden ödünç alınan kelimelerin ilk ünsüzüdür: nişan (<*nişan*) (1/28), namāzımızı (<*namazımızı*) (13/34), nüfūsu (<*nüfusu*) (28/7), nēsib (<*nasip*) (49/10), nöbetçi (<*nöbetçi*) (65/32), naylonuñ (<*naylonun*) (110/40), ...

Türkçe'de '*ne*' soru zamiri ile bundan türeme kelimelerde ön seste görülmektedir: *ne* ġatarsañ (<*ne katarsan*) (1/14), *neyini* söyliyeyim (<*neyini söleyeyim*) (5/10), *nerden* geldīni (<*nereden geldiğini*) (5/6), *neden* ölüyo bunnar (<*neden ölüyor bunlar*) (48/4), *neriye* çıḫacañ (<*nereye çıkacaksın*) (69/22), *nerde* büyüdüyoz (<*nerede büyütüyoruz*) (74/31), ...

2.4.8. r- ünsüzü

Bu sesle başlayan yabancı dillerden alınmış pek çok kelime Türkçede kullanılmaktadır: raḥat (<*rahat*) (11/33), ramazan (<*ramazan*) (13/32), radiyo (<*radyo*) (32/44), raḥmet (<*rahmet*) (61/44), romatizme (<*romatizma*) (85/28), rengi (<*rengi*) (104/52), reçetesi (<*reçetesi*) (109/7), ...

Özel isimlerin ilk sesi olarak da karşımıza çıkmaktadır: rum (<*Rum*) (24/40), rızā (<*Rıza*) (44/1), rusyaynan (<*Rusya'yla*) (48/27), rāfet (<*Rafet*) (106/59), ...

Bu sesle başlayan yabancı dillerden alınmış kelimelerde, ön seste bazen ünlü türemesi görülmektedir: örüsger (<*rüzgar*) (18/31), ürüzǵar (<*rüzgar*) (18/46), urus (<*Rus*) (2/22), urum (<*Rum*) (118/21), ıraatlıḫ (<*rahatlık*) (81/33), iradyonun (<*radyonun*) (116/44), irezil (<*rezil*) (58/39), ıramazanda (<*Ramazan'da*) (27/26), iramazan (<*Ramazan*) (126/26), ireçbellig (<*rençberlik*) (68/2), ...

2.4.9. z- ünsüzü

Yabancı dillerden alınan sözcüklerde görülmektedir: zarar (<*zarar*) (2/41), zerre (<*zerre*) (5/29), zurna (<*zurna*) (22/8), zaman (<*zaman*) (37/43), zāten (<*zaten*) (51/34), zor (<*zor*) (59/37), zeytin (<*zeytin*) (83/46), zannetdim (<*zannettim*) (85/3), zaptiyeler (<*zaptiyeler*) (93/11), zemheri (<*zemheri*) (100/47), ...

2.5. Ünsüz Değişmeleri

2.5.1. Ön Ses Ünsüz Değişmeleri

2.5.1.1. Ön Seste Gırtlaklaşma

Çankırı ili ve yöresi ağızlarının belirleyici özelliklerinden birisi de art damak ünsüzleri *ḳ* ile *ġ* 'nin boğumlanma yerlerini gırtlağa çekerek *ḳ* > *ḵ* ve *ġ* > *ḡ* değişimiyle süreksiz gırtlak ünsüzlerine dönüşmeleridir.

2.5.1.1.1. ḳ- > ḵ- değişmesi

Bu değişim, Çankırı ili ve yöresi ağızlarının belirleyici özelliklerindendir[155] ve sadece kalın ünlülerle hece kurmaktadır. Örneği boldur: ḵonuyō (<*konuyor*) (7/28), ḵına (<*kına*) (17/16), ḵarılar (<*karılar*) (30/32), ḵızım (<*kızım*) (43/15), ḵapandı (<*kapandı*) (47/13), ḵaḫdı (<*kalktı*) (57/42), ḵara (<*kara*) (63/2), ḵalannar (<*kalanlar*) (75/18), ḵomşulara (<*komşulara*) (80/16), ḵıyĭyoz (<*kıyıyoruz*) (94/7), ...

2.5.1.1.2. ġ- > ḡ- değişmesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarının belirleyici özelliklerinden biri olan bir değişimdir[156]. Ünsüz sadece kalın ünlülerle hece kurmaktadır. Örneği oldukça fazladır:

---

[155] Aynı değişim ve örnekleri için bk. Kiremit, *YİA*, s. 22. ; Keleş, *ŞYA*, s. 30. ; İşcanoğlu, *EA*, s. 47.

[156] Aynı değişim ve örnekleri için bk. Korkmaz, *NYA*, s. 71, 81.; Günşen, *KYA*, s. 55.; Yağcı, *DVA*, s. 69. ; Kiremit, *YİA*, s. 22. ; İşcanoğlu, *EA*, s. 47.

gızıñ (<*kızın*) (1/18), gonaḳ (<*konak*) (16/8), gaziyom (<*kazıyorum*) (25/40), golundan (<*kolundan*) (36/79), gadar (<*kadar*) (42/45), gınasına (<*kınasına*) (74/13), gonşíya (<*komşuya*) (66/4), gorduḫ (<*korduk*) (78/31), gurban (<*kurban*) (102/22), gurşunu (<*kurşunu*) (70/28), ...

2.5.1.2. Ön Seste Tonlulaşma

Ön ses ünsüz değişmesi, Türkiye Türkçesi ağızlarında en sık görülen değişikliklerdendir. Kelime başında ünsüz değişmesi genellikle tonlulaşma yönündedir.

2.5.1.2.1. p- > b- değişmesi

p- > b- değişmesi, Çankırı ili ve yöresi ağızlarında bazı kelimelerde kurallı denilebilecek bir biçimde görülmektedir: baldırcan (<*patlıcan*) (1/2), bide (<*pide*) (19/4), bekmezi (<*pekmezi*) (30/2), baḫalı (<*pahalı*) (49/13), bazardan (<*pazardan*) (53/10), bombalı (<*pompalı*) (95/4), ...

Yazı dilindeki kullanıma göre tonlulaşmış olan bazı örnekler, aslında eski şekillerini devam ettirmektedirler: bek (<*pek*) (44/24), bişiriyo (<*pişiriyor*) (60/33), büşüriyollā (<*pişiriyorlar*) (85/3), barmaḫ (<*parmak*) (113/11), buñarı (<*pınarı*) (120/47), ...

Şu örneklerde, eski şekillerin yazı diline yaklaştığı görülmektedir: Pekmez_inen (<*pekmez ile*) (44/13), Püşüriyoz (<*pişiriyoruz*) (65/14), Püşürüller (<*pişirirler*) (79/6), ...

2.5.1.2.2. ç- > c- değişmesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında az sayıdaki kelimede görülmektedir: cehiz (<*çeyiz*) (1/35), cizmeleriñ (<*çizmelerin*) (38/35), cıblaƙ (<*çıplak*) (91/2), cōḫca (<*çokça*) (95/3), cember (<*çember*) (116/39), cerez (<*çerez*) (127/17), ...

2.5.1.2.3. t- > d- değişmesi

Eski Türkçede kelime başında *d-* sesi yok idi. Zamanla tonlulaşma sonucu bazı kelimelerin başında *t- > d-* değişmesi görüldü ve bu hem ağızlarda hem de yazı dilinde de yaygınlaştı: duruyō (<*duruyor*) (7/5), dörd (<*dört*) (19/32), dökületeg (<*dökülecek*) (35/61), doyurmaḫ (<*doyurmak*) (44/18), davar (<*davar*) (71/14), dayandım (<*dayandım*) (78/5), ...

Yazı dilinde *t-* 'li olmasına karşın yöremizde özellikle kalın sıradan ünlülere sahip kelimelerin ön sesinin tonlulaşarak *d-* olması birkaç istisna haricinde kurallıdır: dutuyōlar (<*tutuyorlar*) (6/12), daḫım (<*takım*) (12/37), datlı (<*tatlı*) (21/39), dutġundur (<*tutkundur*) (33/1), depede (<*tepede*) (43/52), duz (<*tuz*) (60/33), daşırdım (<*taşırdım*) (70/41), daş (<*taş*) (92/7), daḫalla (<*takarlar*) (110/9), deyze (<*teyze*) (123/57), ...

Az sayıda örnekte yazı dilinde tonlulaştığı hâlde, Eski Türkçenin kelime ön *ses t-* ünsüzünün kendisini koruduğu görülmüştür: tikenner (<*dikenler*) (2/58), tāliyolar (<*dağılıyorlar*) (43/4), temin (<*demin*) (55/29), tikellerdi (<*dikerlerdi*) (118/41).

2.5.1.2.4. k- > g- değişmesi

Eski Türçede ön seste bulunan *k-* sesi, zaman içerisinde büyük çoğunlukla tonlulaşmıştır. Yazı dilimizde bu değişmenin pek çok örneği vardır: gidiyoduḳ (<gidiyorduk) (2/67), geçelleŗ (<*geçerler*) (22/50), gözüñ (<*gözün*) (70/57), gece (<*gece*) (80/23), götürüllē (<*götürürler*) (106/51), gücümüñ (<*gücümün*) (112/52), ...

Bölgemiz bu bakımdan yazı dilinden daha da ileridedir. Bazı kelimelerdeki *k- > g-* değişmesi, neredeyse kurallı olarak görülmektedir: gendi (<*kendi*) (15/16), güçÇüg (<*küçük*) (51/4), gişi (<*kişi*) (62/27), ...

Bazı kelimeler değişmenin ara aşamasındadır: Kendimiz (<*kendimiz*) (1/66), Kişi (<*kişi*) (25/56), ...

Bazı kelimelerde Eski Türkçenin kelime başındaki *k-* ünsüzü kendisini korumuştur: k̲ünde (<*günde*) (2/60), k̲ȫzle (<*gözle*) (18/31), k̲ölgesinde (<*gölgesinde*) (27/11), kölgede (<*gölgede*) (35/53), k̲ölgelik (<*gölgelik*) (38/43), kelen (<*gelen*) (70/15), kömerüz (<*gömeriz*) (70/16), k̲ómiyalā (<*gömüyorlar*) (73/29).

2.5.1.2.5. ḳ- > ġ- değişmesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında en yaygın ses değişmelerinden biridir. Bazı istisnalar dışında Çankırı ili ve yöresi ağızlarında kurallaşmıştır: ġalabalıḫ (<*kalabalık*) (3/17), ġalmış (<*kalmış*) (16/25), ġaldıralım (<*kaldıralım*) (32/27), ġışlıḫ (<*kışlık*) (35/18), ġıyılarda (<*kıyılarda*) (42/28), ġızım (<*kızım*) (50/6), ġuru (<*kuru*) (56/6), ġurududuḫ (<*kuruturduk*) (67/15), ġullanacan (<*kullanacaksın*) (74/35), ġolumu (<*kolumu*) (78/6), ġonuşullardı (<*konuşurlardı*) (90/6), ġoruz (<*koruz*) (108/18), ġonşu (<*komşu*) (116/31), ...

Çok az örnekte yazı dilindeki şekil korunmuştur: ḳadınnar (<*kadınlar*) (13/69), ḳaldı (<*kaldı*) (32/9), ḳırḳ (<*kırk*) (56/42), ...

2.5.1.2.6. s- > z- değişmesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında sıkça görülmektedir: züpürüyoḫ (<*süpürüyoruz*) (3/46), zaabları (<*sahipleri*) (10/52), zebze (<*sebze*) (13/51), zopalardan (<*sopalardan*) (18/38), zabalayın (<*sabahleyin*) (36/79), zıralarda (<*sıralarda*) (95/2), ...

İç sesteki yarı tonlulaşma çok yaygın değildir: hebiSi (<*hepsi*) (27/8), tēSat (<*tesisat*) (88/43), ...

2.5.1.3. Ön Seste Tonsuzlaşma

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında çok sık görülen bir değişme değildir.

2.5.1.3.1. d- > t- değişmesi

Örneği azdır: tomatis (<*domates*) (5/8), tomatadan (<*domatesten*) (35/24), ...

2.5.1.3.2. b- > p- değişmesi

Örneği azdır: paḫla (<*bakla*) (1/2), paḫlagillernen (<*baklagillerle*) (5/7), pacanıñ (<*bacanın*) (5/52), paḳlava (<*baklava*) (39/8), paḫlavayı (<*baklavayı*) (58/37), ...

2.5.1.3.3. c- > ç- değişmesi

Birkaç kelimede görülmektedir: çibimizde (<*cebimizde*) (48/2), çibinnig (<*cibinlik*) (66/18), çenāze (<*cenaze*) (70/15), ...

2.5.1.3.4. v- > f- değişmesi

Bir kelimede görülmektedir: fişne (<*vişne*) (45/8).

2.5.1.3.5. z- > s- değişmesi

Örneği azdır: sāten (<*zaten*) (56/26), sattin (<*zaten*) (31/11), ...

Yarı tonsuzlaşmış bir örnek de görülmüştür: Sāten (<*zaten*) (91/61).

2.5.1.4. Ön Seste Sızıcılaşma

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında çok sık görülen bir değişme değildir.

2.5.1.4.1. ç- > ş- değişmesi

İki örneği görülmüştür: şünkü (<*çünkü*) (64/22), şünki (<*çünkü*) (127/47).

2.5.2. Ön Seste Ünsüz Türemesi

Çankırı ili ve yöresinde sık rastlanan bir ses olayı değildir. Bölgemizde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

2.5.2.1. h- türemesi

Çankırı ilinin tamamında yaptığımız soruşturma ve araştırmalarda şu örneklere rastlanmıştır: hevet (<*evet*) (84/29), ḥambarımızı (<*ambarımızı*) (96/10), ḥaşūre (<*aşure*) (43/61), helbetde (<*elbette*) (59/45), ...

2.5.2.2. y- türemesi

Örneği fazla değildir: yerişdi (<*erişti*) (3/25), yerişmī (<*erişmiyor*) (61/24), yesir oynarduḫ (<*esir oynardık*) (62/27), yesir aldular (<*esir aldılar*) (129/59), ...

2.5.3. Ön Seste Ünsüz Düşmesi

Ön seste ünsüz düşmesi, Çankırı ili ve yöresi ağızlarında pek karşılaşılan ses olayı değildir. Bölgemizde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

2.5.3.1. h- düşmesi

erifler (<*herifler*) (48/16), apörlürnen (<*hoparlörle*) (88/13).

2.5.3.2. y- düşmesi

Türkiye Türkçesi ağızlarının birçok bölgesinde *yılkı, yirmi, yıldız, yılan*, ... gibi kelimelerin ön sesindeki *y-* ünsüzünün düştüğü bilinmektedir[157]. Bölgemiz kurallı bir biçimde *y-* sesini muhafaza etmektedir.

2.5.4. İç Ses Ünsüz Değişmeleri

2.5.4.1. İç Seste Gırtlaklaşma

Çankırı ili ve yöresi ağızlarının belirleyici özelliklerinden birisi de art damak ünsüzleri *ḳ* ile *ġ* 'nin boğumlanma yerlerini gırtlağa çekerek *ḳ* > *ḫ* ve *ġ* > *ğ* değişimiyle süreksiz gırtlak ünsüzlerine dönüşmeleridir.

2.5.4.1.1. -ḳ- > -ḫ- değişmesi

Yöremizin ayırt edici özelliklerindendir[158]. Ünsüz sadece kalın ünlülerle kullanılmaktadır. Örneği boldur: baḫla (<*bakla*) (5/8), aḫrāba (<*akraba*) (11/23), yoḫluḫdan (<*yokluktan*) (23/32), ġırḫını (<*kırkını*) (39/40), ḳalḫmiyō (<*kalkmıyor*) (52/45), çıḫdı (<*çıktı*) (63/3), yıḫallar (<*yıkarlar*) (72/21), ...

---

[157] Karahan, age., s. 31-32.

[158] Aynı değişim ve örnekleri için bk. Kiremit, *YİA*, s. 22. ; Keleş, *ŞYA*, s. 30. ; İşcanoğlu, *EA*, s. 47.

2.5.4.1.2. -ġ- > -g- değişmesi

Yöremizin ayırt edici özelliklerindendir[159]. Ünsüz sadece kalın ünlülerle kullanılmaktadır. Örneği oldukça fazladır: fagat (<*fakat*) (1/49), gaygısı (<*kaygısı*) (16/52), ölgunu (<*olgunu*) (35/20), peygamberiñ (<*peygamberin*) (66/2), gavga (<*kavga*) (79/32), ılgaz (<*Ilgaz*) (106/1), ...

2.5.4.2. İç Seste Tonlulaşma

Türkiye Türkçesi ağızlarında tonlulaşmaya doğru bir eğilim vardır. Bu durum doğal olarak Çankırı ili ve yöresi ağızlarında da önde gelen özelliklerdendir. Bu tonlulaşmalardan bir kısmı kalıcı tonlulaşmalar iken bir kısmı ise ünsüzün iki ünlü arasında kalması neticesinde oluşan geçici tonlulaşmalardır.

2.5.4.2.1. -p- > -b- değişmesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında iç seste *-p- > -b-* değişmesinin çok yaygın olduğu söylenemez: hebisi (<*hepsi*) (27/15), merkeblernen (<*merkeplerle*) (39/67), hēbisini (<*hepsini*) (39/67), ḥabdan (<*harpten*) (59/32), sāhiblerine (<*sahiplerine*) (47/26), ...

İç sesteki yarı tonlulaşma çok yaygın değildir: hēPsi (<*hepsi*) (30/17), laPa_laPa (<*lapa lapa*) (81/32), ...

2.5.4.2.2. -t- > -d- değişmesi

Bölgemizde çok yaygın olarak görülür: südünü (<*sütünü*) (21/44), yetdī (<*yettiği*) (11/32), üsdüne (<*üstüne*) (36/19), isdemē (<*istemeğe*) (78/38), ġaynadur (<*kaynatır*) (20/25), yamaçda (<*yamaçta*) (45/33), dēsdiler (<*testiler*) (12/66), ḥasdacaḳ (<*hastaca*) (72/9), çıḫardursun (<*çıkartırsın*) (16/75), ısladırız (<*ıslatırız*) (34/26), ġuruduruz (<*kuruturuz*) (39/56), usda (<*usta*) (32/60), ...

Yarı tonlulaşma da yaygındır: isTiyolar (<*istiyorlar*) (3/19), üsTüne (<*üstüne*) (12/77), işTe (<*işte*) (31/28), annaTılan (<*anlatılan*) (36/81), taḫTa (<*tahta*) (47/8), eTrāfını (<*etrafını*) (60/22), ...

2.5.4.2.3. -ç- > -c- değişmesi

Kelime kök ve gövdelerinde çok sık rastlanılmayan bir değişikliktir. Eklerde ise sık rastlanılmaktadır: cōḫca (<*çokça*) (95/3), raḥatca (<*rahatça*) (123/13), yemekciler

---

[159] Aynı değişim ve örnekleri için bk. Korkmaz, *NYA*, s. 71, 81.; Günşen, *KYA*, s. 65, 66.; Yağcı, *DVA*, s. 69. ; Kiremit, *YİA*, s. 22. ; İşcanoğlu, *EA*, s. 47.

(<*yemekçiler*) (7/31), ortaḫcı (<*ortakçı*) (11/23), aşcı (<*aşçı*) (44/3), bekci (<*bekçi*) (45/34), yazlıḫcı (<*yazlıkçı*) (78/25), álektrikci (<*elektrikçi*) (85/3), g̱údekci (<*güdekçi*) (88/4), otobüscü (<*otobüsçü*) (106/45), çifci (<*çiftçi*) (119/5), ...

Yarı tonlulaşan ünsüz örnekleri ise şunlardır: āçÇı (<aşçı) (56/62), g̱úçÇüg g̱úçÇüg (<*küçük küçük*) (51/3), baçÇē (<*bahçeye*) (79/18), ...

2.5.4.2.4. -k- > -g- değişmesi

Araştırma alanımızda çok yaygındır: şennigde (<*şenlikte*) (52/52), eşgiyā (<*eşkiya*) (71/49), kēsgin (<*keskin*) (3/6), esginiñ (<*eskinin*) (50/8), g̱úçÇügden (<*küçükten*) (90/36), asgerlik (<*askerlik*) (102/35), segiz (<*sekiz*) (106/22), ...

Yarı tonlulaşma örnekleri: ēsKiden (<*eskiden*) (16/30), teKrar (<*tekrar*) (61/33), seKiz (<*sekiz*) (96/18), ...

2.5.4.2.5. -ḳ- > -ġ- değişmesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında yaygın bir değişme türüdür: dutġundur (<*tutkundur*) (33/1), başġa (<*başka*) (63/39), daḳġa (<*dakika*) (104/15), ḥaḳġın (<*hakkın*) (109/41), baḳġal (<*bakkal*) (114/58), muḥaḳġaḳ (<*muhakkak*) (31/13), ġabusġa (<*kapuska*) (76/15), faġat (<*fakat*) (45/1), ...

Yarı tonlulaşma aşamasında kalmış örnekler: ḥalḲa (<*halka*) (36/23), başḲa (<*başka*) (39/64), ...

2.5.4.2.6. -f- > -v- değişmesi

Metinlerimizde bir tek örneği görülmüştür: üveliyoƙ (<*üfeliyoruz*) (7/6).

Bölgemizde daha çok yarı tonlulaşma örneği tespit edilebilmiştir: çarşaFı (<*çarşafı*) (43/19), masraFı (<*masrafı*) (49/13), taraFını (<*tarafını*) (65/48), eFendime (<*efendime*) (104/43), ...

2.5.4.3. İç Seste Tonsuzlaşma

Çankırı ili ve yöresinin genel eğilimi tonlulaşma yönündedir. Tonsuzlaşma olaylarına ise çok az rastlanmaktadır. Genellikle konuşan insanın konuşma özelliğine bağlı tonsuzlaşma örnekleri şunlardır:

2.5.4.3.1. -c- > -ç- değişmesi

zebzeçi (<*sebzeci*) (53/10), pançar (<*pancar*) (53/25), davulçu (<*davulcu*) (2/31), düñürçülüe (<*dünürcülüğe*) (7/10), yardımçısı (<*yardımcısı*) (37/51), ...

Yarı tonsuzlaşma örnekleri şunlardır: saçÇı (<sazcı) (48/53), eçÇüg (<*azıcık*) (59/34), eçÇük (<*azıcık*) (129/26), ...

2.5.4.3.2. -v- > -f- değişmesi

Genellikle alınma sözcüklerde görülmektedir: terafihden (<*teravihten*) (19/47), lefḥa (<*levha*) (38/70), ġayfe (<*kahve*) (48/6), cefāhir (<*cevahir*) (54/36), çufal (<*çuval*) (107/33), ...

Bölgemizde yarı tonsuzlaşma örnekleri de tespit edilebilmiştir: pilaFı (<*pilavı*) (44/6), ġuFa (<*kova*) (52/35), ...

2.5.4.3.3. -z- > -s- değişmesi

Genellikle ünsüz benzeşmesi sebebiyle görülmektedir: yāmassa (<*yağmazsa*) (3/41), sayamassıñ (<*sayamazsın*) (12/8), yimessiñ (<*yemezsin*) (27/26), açmassaḳ (<*açmazsak*) (52/44), yüssū (<*yüzüğü*) (119/23), ...

2.5.4.4. İç Seste Sızıcılaşma

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında iç seste sızıcılaşma örneklerinin sayısı oldukça fazladır.

2.5.4.4.1. -ç- > -ş- değişmesi

-ç- > -ş- değişmesi de Kıpçak Türkçesi özellikleri arasında sayılmaktadır[160]. Aynı durum Kıpçak Türkçesinin kolu olan Kazak Türkçesinde de yürürlüktedir[161].

Bölgemiz ağızlarının en fazla dikkat çeken özelliklerinden biri de *ç > ş* değişmesidir[162]: yamaşlar (<*yamaçlar*) (18/2), işdiler (<*içtiler*) (5/16), gėşdi (<*geçti*) (44/14), gǫşdü (<*göçtü*) (57/17), gėşmişlerden (<*geçmişlerden*) (13/9), güşlü (<*güçlü*) (90/4), saşlı (<*saçlı*) (36/73), aşlıḥdan (<*açlıktan*) (38/30), seşdiler (<*seçtiler*) (88/32), bişdig (<*biçtik*) (100/13), ġāşsañ (<*kaçsan*) (69/21), ...

---

[160] Recep Toparlı-M. Sadi Çöğenli, Nevzat H. Yanık, *El-Kavânînü'l-Külliyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, Ankara, 1999, s. 10/a.

[161] Mustafa Öner, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, TDK Yay., Ankara, 1998, s. 15, 232, 235.

[162] Diğer ağızlardaki örnekleri için bk. Demir, *OİYA*, s. 87. ; Demir, *TOİYA*, s. 122. ; Demir, *TRYA*, s. 245. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 127. ; Eren, *ZBKİA*, s. 38. ; Gülensoy, *KüYA*, s. 58. ; Gülsevin, *UİA*, s. 62. ; Günşen, *KYA*, s. 68. ; Korkmaz, *NYA*, s. 90.

2.5.4.4.2. -ķ- > -ḫ- değişmesi

Çankırı ve yöresi ağızlarının ayırt edici özelliklerinden bir tanesi de iç ses *-ķ- > -ḫ-* değişmesidir. Yörenin tamamında yoğun olarak görülmektedir: çıḫdı (<*çıktı*) (1/21), ġorḫudiyolarmış (<*korkutuyorlarmış*) (12/10), çıḫiyo (<*çıkıyor*) (21/51), baḫamiyon (<*bakamıyorum*) (30/54), daḫı daḫallar (<*takı takarlar*) (42/39), doḫsan (<*doksan*) (52/2), ġalḫacaġ (<*kalkacak*) (61/1), yīḫar (<*yıkar*) (69/13), doḫdur (<*doktor*) (78/20), yapduḫlarımız (<*yaptıklarımız*) (86/2), çocuḫlar (<*çocuklar*) (96/21), taḫdir (<*taktir*) (109/6), yaḫışursa (<*yakışırsa*) (116/38), oḫunurdu (<*okunurdu*) (123/2), ...

2.5.4.4.3. -ġ- / -ķ-, -ğ- > -ñ- değişmesi

Az sayıdaki örnekte görülmektedir: yıñarduķ (<*yığardık*) (90/43), eñer (<*eğer*) (55/28), deñişdi (<*değişti*) (17/5) (35/2) , yuñururs*un* (<*yoğurursun*) (39/61), *yuñuruz* (<*yoğururuz*) (60/27), yoñsa (<*yoksa*) (110/48), ...

2.5.4.4.4. -ġ- / -ķ-, -ğ- > -y- değişmesi

Bu değişim bölgemizde II. ağız yöresinin ayırt edici özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır: sāya (<*sağa*) (54/55), yāyi (<*yağı*) (59/5), tere_yāyı (<*tereyağı*) (59/19), sāyinca (<*sağınca*) (65/21), sāyinca (<*sağınca*) (98/4), tere_yāyi (<*tereyağı*) (98/27), yāyi (<*yağı*) (98/30) (98/33).

akşam sözcüğünde de görülmektedir: āyşam (<*akşam*) (81/51) (81/66).

2.5.4.4.5. -g- / -k-, -ğ- > -y- değişmesi

Çankırı ili ve yöresinin tamamında çok yaygın olarak görülen bir değişmedir[163]: deynek (<*değnek*) (2/32), öylenleyin (<*öğlenleyin*) (5/15), eyeynen (<*eğeyle*) (9/5), eylenme (<*eğlenme*) (12/14), baş_eymez (<*Başeğmez*) (20/2), deynā (<*değneği*) (56/9), eyer (<*eğer*) (58/46), seymen (<*seğmen*) (61/14), deyişdürdü (<*değiştirdi*) (62/2), deyirmene (<*değirmene*) (67/15), eylence (<*eğlence*) (70/10), eyleniyo (<*eğleniyor*) (104/8), deyirmende (<*değirmende*) (105/4), eylenmeye (<*eğlenmeye*) (112/55), deynek (<*değnek*) (123/16), ...

[163] Aynı değişme için bk. Korkmaz, *BYA*, s. 4.

2.5.4.4.6. -ç- / -c- > -j-değişmesi

Çankırı ili ve yöresinde genel bir değişme değildir. Birkaç örnek tespit edilmiştir: ejdatdan (<*ecdattan*) (13/2), mejbūren (<*mecburen*) (16/58), ejdādımız (<*ecdadımız*) (28/2), mejbur (<*mecbur*) (109/3), ...

2.5.4.5. Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

Akıcı ünsüzlerin telâffuz noktaları birbirine yakın olduğu zaman birbirilerinin yerine kullanılmaktadırlar. Çankırı ve yöresi ağızlarında akıcı ünsüzler arasındaki değişmeler şu şekildedir:

2.5.4.5.1. -l- > -n- değişmesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında *ile* edatının ek yığılmasıyla genişlemiş şekli (ile+n), *-n- < -l-* gerileyici benzeşmesiyle, kurallı denilebilecek bir biçimde *-ınan, -inen, -unan, -ünen* ve *-nan, -nen* olarak kullanılmaktadır: ók̲úz_ınan (<*öküzle*) (2/9), yo<u>ur</u>d ınan (<*yoğurtla*) (12/60), patoz_unan (<*patozla*) (14/13), navruz_unan (<*nevruzla*) (100/52), zor_unan (<*zorla*) (104/33), su_y_unan (<*suyla*) (20/12), süd_ünen (<*sütle*) (21/46), ip_inen (<*iple*) (36/21), söz_inen (<*sözle*) (37/65), ók̲úz_ünen (<*öküzle*) (42/18), mevlüd_ünen (<*mevlitle*) (110/21), biçer_inen (<*biçerle*) (105/13), düven_inen (<*düvenle*) (110/8), ısıca<u>ı</u>ynan (<*sıcağıyla*) (1/6), moturnan (<*motorla*) (2/10), ġatırlarnan (<*katırlarla*) (3/5), makineynen (<*makineyle*) (20/43), daḫsidnen (<*taksitle*) (33/12), elimiznen (<*elimizle*) (39/56), elbīseynen (<*elbiseyle*) (40/31), ...

Ayrıca Çankırı ili ve yöresi ağızlarının karakteristik özelliklerinden birisi *-nn- < -nl-* değişmesidir: d<u>úü</u>nnerine (<*düğünlerine*) (1/32), yannış (<*yanlış*) (16/53), şennig (<*şenlik*) (26/6), ayrannı (<*ayranlı*) (34/13), kesinnikle (<*kesinlikle*) (42/43), ayranna (<*ayranla*) (56/31), ġadunnā (<*kadınlar*) (62/19), unnarı (<*onları*) (70/21), g̲únneri (<*günleri*) (87/6), ...

2.5.4.5.2. -m- > -n- değişmesi

Örneği çok değildir, bir kelimenin çeşitli biçimlerinde karşımıza çıkmaktadır: şindi (<*şimdi*) (1/15), (6/30), (12/65), ... ; şindik (<*şimdi + ök*) (33/9), (63/10), (65/43), ... ; hinci (<*şimdi*) (114/24), (114/42), ... ; hincik (<*şimdi + ök*) (114/2), (114/9), ... ; şincik (<*şimdi + ök*) (112/33), ... ; şinci (<*şimdi*) (112/33).

2.5.4.5.3. -ñ- > -m- değişmesi

-ñ- > -n- > -m- aşamalarından sonra ortaya çıkmaktadır. *-ng-* sesi bölündükten sonra *n* tarafını tercih edilen kelimelerde görülmektedir. Bu değişimin bir sonraki aşaması *n > m* değişmesidir. Metinlerimizde *komşu* kelimesinin *ġonşu* [(10/15), (16/95) (66/4), ...] şeklinin de kullanılması, bu değişimin ilk basamağını göstermesi açısından önemlidir[164]: ġomşum (<*ḳonşu <ḳoñşu*) (2/42), ġomşu (<*ḳonşu <ḳoñşu*) (17/65), ġomşuları (<*ḳonşu <ḳoñşu*) (40/36), ... ; gómlēni (<*gönlek <göñlek*) (47/56), gómlek (<*gönlek <göñlek*) (54/18) (81/47), ...

2.5.4.5.4. -ñ- > -n- değişmesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında *-ñ-* ünsüzü, kelime ve eklerde kendini korumaktadır. Ancak zaman içinde, özellikle eklerde yazı dili ve aydın konuşmasının etkisiyle *-n-* 'ye değiştiği görülmektedir: ḳara_deniz (<*deñiz*) (46/69), yeni (<yeñi) (28/5), son (<*soñ*) (69/19), gónlünü (<*göñül*) (<gönül) (10/18), fikrinde (<*fikriñde*) (63/20), davarınız (<*davarıñız*) (48/6), ġızınızı (<*kızıñızı*) (114/4), ...

2.5.4.5.5. -r- > -l- değişmesi

Sık görülen bir değişimdir: erzulum (<*Erzurum*) (6/18), bilāder (<*birader*) (14/13), tālih (<*tarih*) (18/17), cemleler (<*cemreler*) (56/40), yōriyelek (<*yürüyerek*) (69/26), selbes (<*serbest*) (110/44), gúleş (<*güreş*) (121/22), ...

2.5.4.6. İç Seste Ünsüz Benzeşmeleri

Bir ünsüzün kendine komşu olan veya olmayan herhangi bir ünsüze tesir ederek onu çeşitli yönlerden, tamamen veya kısmen kendisine benzeştirmesi olayıdır. Ünsüz benzeşmeleri yönüne göre *ilerleyici* ve *gerileyici*, durumuna göre ise *tam* ve *yarım* benzeşme olarak ikiye ayrılmaktadır[165].

2.5.4.6.1. İlerleyici Benzeşme

Bir ünsüzün kendisinden sonra gelen başka bir ünsüze etki ederek kendisine benzeştirmesi olayıdır[166].

---

[164] bk. Demir, *TRYA*, s. 250.

[165] Buran, *KBAYA*, s. 50.

[166] Buran, *KBAYA*, s. 51.

2.5.4.6.1.1. Yarım Benzeşme

Benzeştirme vazifesi gören ünsüzün, diğer ünsüzü çeşitli bakımlardan (mesela, dudak sesi olması bakımından) kendisine benzeştirmesi olayıdır[167]. Örnekleri şunlardır:

-nn- < -ñl- değişmesi: annaturlardı (<*anlatırlardı <añla-*) (13/10), dinnerdig (<*dinlerdik <diñle-*) (4/14), ...

-mb- < -nb- değişmesi: istambulda (<*İstanbul*) (13/10).

2.5.4.6.1.2. Tam Benzeşme

Benzeştirme vazifesi gören ünsüzün, diğer ünsüzü tam manasıyla kendisine benzeştirmesi olayıdır[168]. Bölgemiz ağızlarında bir kısmı kurallı olarak görülmektedir:

-ll- < -ly- değişmesi: sandalle (<*sandalye*) (47/35), fasülle (<*fasulye*) (53/23), dörd millon (<*dört milyon*) (22/31), on millara (<*on milyara*) (27/18), ...

-mm- < -rm- değişmesi: Bir kelimede görülmektedir: yimmi_beş (<*yirmi beş*) (10/12) (32/64), yimmi, yimmi_beş (<*yirmi, yirmi beş*) (22/3) (43/3), yimmi (<*yirmi*) (56/52), ...

-nn- < -nl- değişmesi: Çankırı ili ve yöresi ağızlarının en genel özelliklerinden birisidir. *-nl-* sesleri yan yana geldiğinde çoğunlukla *-nn-*'ye değişmektedir. "*n* " ünsüzüyle biten bir sözcüğe "*l* " ünsüzüyle başlayan ek getirildiğinde görülmektedir: dúünnerine (<*düğünlerine*) (1/32), yannış (<*yanlış*) (16/53), şennig (<*şenlik*) (26/6), ayrannı (<*ayranlı*) (34/13), kesinnikle (<*kesinlikle*) (42/43), ayranna (<*ayranla*) (56/31), ġadunnā (<*kadınlar*) (62/19), unnarı (<*onları*) (70/21), gúnneri (<*günleri*) (87/6), ...

2.5.4.6.1.3. Gerileyici Benzeşme

Bir ünsüzün kendisinden önce gelen bir ünsüze etki ederek kendisine benzeştirmesi olayıdır[169]. *-ll- < -rl-* ve *-ss- < -zs-* benzeşmelerinin haricindeki diğer çeşitlerin örneği azdır.

-ll- < -rl- değişmesi: Çankırı ili ve yöresi ağızlarının en genel özelliklerinden birisidir. Genellikle "*r*" ünsüzüyle biten bir sözcüğe "*l*" ünsüzüyle başlayan ek getirildiğinde görülmektedir: ḥazıllallar (<*hazırlarlar*) (1/56), tallada (<*tarlada*) (18/26), giydürüller (<*giydirirler*) (26/15), ḥayıllı (<*hayırlı*) (35/67), mezellie (<*mezarlığa*)

---

[167] Buran, *KBAYA*, s. 51.

[168] Buran, *KBAYA*, s. 51.

[169] Buran, *KBAYA*, s. 51.

(47/25), reçbellik (<*rençberlik*) (57/4), tüllü (<*türlü*) (65/24), verüllerse (<*verirlerse*) (78/39), oturullā (<*otururlar*) (86/35), ...

-çç- < -hç- değişmesi: baçÇē (<*bahçeye*) (79/18).

-mm- < -hm- değişmesi: memmed (<*Mehmet*) (9/1).

-ss- < -ls- değişmesi: ossun (<*olsun*) (2/29) (14/20), ...

-cc- < -sc- değişmesi: *ıccaḫ* (<*sıcak*) (86/13), iccaḫ iccaḫ (<*sıcak sıcak*) (95/25.

-cc- < -zc- değişmesi: eccük (<*azcık*) (13/68), eccig (<*azıcık*) (35/62), ...

-çç- < -zc- değişmesi: eçÇüḳ (<*azcık*) (50/24).

-ss- < -zs- değişmesi: yāmassa (<*yağmazsa*) (3/41), sayamassıñ (<*sayamazsın*) (12/8), yimessiñ (<*yemezsin*) (27/26), açmassaḳ (<*açmazsak*) (52/44), ...

2.5.5. İç Seste Ünsüz Türemesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarından derlediğimiz metinlerde, iç seste ünsüz türemesiyle ilgili örnekler şunlardır:

2.5.5.1. -h- / -ḫ- türemesi

saḫat (<*saat*) (58/4), sehetine (<*saatine*) (74/17).

2.5.5.2. -n- türemesi

menşur (<*meşhur*) (40/19).

2.5.5.3. -v- türemesi

dovā (<*dua*) (8/22), duvāya (<*dua*) (56/61).

2.5.5.4. -r- türemesi

ġurtlaruz (<*kutlarız*) (59/54).

2.5.5.5. -y- türemesi

Yabancı kelimelerde karşımıza çıkmaktadır ve yaygındır: mayişini (<*maaşını*) (14/19), ayle (<*aile*) (40/74), dayrelerde (<*dairelerde*) (115/2), aydat (<*aidat*) (28/15), vesāyid (<*vesait*) (35/40), ...

2.5.6. İç Seste Ünsüz Düşmesi

Yazıya aktardığımız metinlerde, iç seste ünsüz düşmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

2.5.6.1. -d- düşmesi

Bir tek kelimede karşımıza çıkmaktadır: g̲ünüz (<*gündüzün*) (119/28), (129/23).

2.5.6.2. -f- düşmesi

Az sayıdaki kelimede karşımıza çıkmaktadır: çit (<*çift*) (17/55), yūḳayı (<*yufkayı*) (34/18), ...

2.5.6.3. -ğ- düşmesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında *ğ* ünsüzü bir, iki örnek hariç kurallı bir şekilde hiç duyulmaz. Bu durumun ağızlara Peçenek Türkçesinden geçen bir özellik olduğu belirtilmektedir[170].

Çankırı ili ve yöresi ağızlarının belirleyici özelliklerinden biri de iç seste *-ğ-* ünsüzünün erime veya düşme yoluyla söylenmemesidir. Bu ünsünün düşmesi neticesinde sıklıkla bir ünlü uzunluğu meydana gelmektedir[171]. Bazen de düşme esnasında yanındaki ünlüleri kalınlaştırdığı da görülmektedir: çīnar (<*çiğner*) (1/69), de<u>ú</u>l (<*değil*) (27/17), yāmır (<*yağmur*) (18/44), ōrendīmizi (<*öğrendiğimizi*) (36/53), ōlum (<*oğlum*) (39/16), *dōru* (<*doğru*) (54/10), *būday* (<*buğday*) (62/6), ūraşiyon (<*uğraşıyorum*) (96/31), ...

2.5.6.4. -h- / -ḥ- düşmesi

h / ḥ, iç seste düşme eğilimli bir ünsüzdür. Bu ses düştükten sonra çevresindeki ünlüler bazen daha uzun söylenmektedir. Örneği boldur: p<u>aa</u>lı (<*pahalı*) (24/23), z<u>aa</u>bları (<*sahipleri*) (10/52), ġāve (<*kahve*) (64/11), ītiyarladılar (<*ihtiyarladılar*) (61/45), mütüş (<*müthiş*) (36/7), meşur (<*meşhur*) (42/26), meraba (<*merhaba*) (62/1), māf_oldu (<*mahv oldu*) (30/53), heralde (<*herhalde*) (43/49), tātalara (<*tahtalara*) (107/38), ş<u>ee</u>r (<*şehir*) (127/46), ...

2.5.6.5. -k- / -ḳ- düşmesi

Araştırma bölgemizde yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır: vātin (<*vaktin*) (22/17), āşam (<*akşam*) (82/18), g̲ő̲ler (<*gökler*) (23/55), ōsüzlükde (<*öksüzlükte*) (55/44), ēşisin (<*ekşisin*) (94/22), ...

---

[170] Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi ve örnekler için bk. Demir, *SİYA*, s. 133.

[171] Aynı değişme için bk. Korkmaz, *BYA*, s. 4.

2.5.6.6. -l- düşmesi

Çankırı ili ve yöresinde iki sözcükte yaygın olarak görülmektedir: ġaḳdı (<*kalktı*) (114/10), ġaḥardı (<*kalkardı*) (4/29), atmış (<*altmış*) (22/57), ātmış (<*altmış*) (120/1), ...

2.5.6.7. -n- düşmesi

Örnekleri boldur: piriş (<*pirinç*) (116/12), dúlbet (<*tülbent*) (98/8), geşler (<*gençler*) (50/21), dek (<*denk*) (57/41), taḫ_savar (<*tanksavar*) (23/37), anos (<*anons*) (33/5), īşallāḥ (<*inşallah*) (49/11) , ...

2.5.6.8. -ñ- düşmesi

Bu olay ancak sesin bölünmesinden sonra gerçekleşmiş olabilir. *ñ* sesi bölündükten sonra *ġ/ğ* ile temsil edilmiş, bu ses bir sonraki aşamada düşmüştür. Yani sesin düşmesi *-ñ- / -ng-> -ġ- / -ğ- > -ø-* değişmeleriyle ortaya çıkmıştır. Ses düşmesinden sonra bir önceki ünlü kurallı denilebilecek bir şekilde uzamıştır[172]: öümüzden (<*öğümüzden < öñümüzden*) (55/19), sōna (<*soğna < soñna < soñra*) (6/27), sōra (<*soğra < soñra*) (32/52), dīniyō (<*diğniyor < diñniyor < diñliyor*) (87/25), ānadurlardı (<*aġnatırlardı < añnatırlardı < añlatırlardı*) (16/25), ...

Yönelme hâli eki aldığında baña ve saña kelimeleri, *ñ* bölünmesinde *ġ/ğ* tarafını tercih eder. *g/ğ* sesleri hem kolay erimekte hem de kolayca diğer seslere değişebilmektedir. Bunun sonucunda bazı ses olayları gelişmektedir[173]. Bazı örneklerde nazallık, a ünlüsüne kaymaktadır (*baña > bağa > baã / baa*): baã (<*bana*) (2/50), (23/40), (35/12), ... ; baa (<*bana*) (92/15), (104/11), (107/3), ...: saã (<*sana*) (17/69), (74/27), (105/9), ... ; saa (<*sana*) (16/38), (33/11), ...

2.5.6.9. -r- düşmesi

İç seste *-r-* ünsüzünün düşmesi Çankırı ili ve yöresi ağızlarının ayırt edici özelliklerinden bir tanesidir. Başlıca örnekleri şunlardır:

Şimdiki zaman çekiminde birkaç istisna hariç her zaman düşmektedir: veriyom (<*veriyorum*) (5/38), ġāriyoḫ (<*karıyoruz*) (7/3), atliyosuñ (<*atlıyorsun*) (36/21), sattıliyo (<*satılıyor*) (51/11), oḫuniyu (<*okunuyor*) (97/11), ūraşiyoz (<*uğraşıyoruz*) (80/46), ...

---

[172] Demir, *TRYA*, s. 257.

[173] Demir, *TRYA*, s. 258.

Geniş zaman ekinin ünsüzünün düşmesi de yörenin önde gelen özelliklerindendir: ġavurusuñ (<*kavurursun*) (19/40), ġarışdurusuñ (<*karıştırırsın*) (59/10), gō̄türüsün (<*götürürsün*) (86/21), yapılı (<*yapılır*) (27/16), duru (<*durur*) (8/34), olu (<*olur*) (59/19), ġalusuñuz (<*kalırsınız*) (81/40), geçe_bilūseñ (<*geçebilirsen*) (70/57), oturūdun (<*otururdun*) (9/13), bilüdü (<*bilirdi*) (110/19), ...

2.5.6.10. -t- düşmesi

Örneği azdır: ebdesinizi (<*abdestinizi*) (22/53), rasliyo (<*rastlıyor*) (36/85), çifcilikden (<*çiftçilikten*) (38/40), üsden (<*üstden*) (30/1), ...

2.5.6.11. -v- düşmesi

Yabancı dilden alınmış bir sözcükte görülmüştür: topal_tefig (<*Topal Tevfik*) (8/43), tefig (<*Tevfik*) (36/103).

2.5.6.12. -y- düşmesi

Sık düşen ünsüzlerden birdir: böüklerimiz (<*büyüklerimiz*) (5/70), sō̄liyim (<*söyleyeyim*) (17/52), bō̄le (<*böyle*) (45/19), şō̄le (<*şöyle*) (62/29), ō̄le (<*öyle*) (120/22), hēbe (<*heybe*) (36/100), kef (<*keyif*) (110/20), ...

2.5.6.13. -z- düşmesi

Örneği azdır: ecük (<*azıcık*) (114/61), acıḫ (<*azıcık*) (74/6), ...

2.5.7. Ünsüz İkizleşmesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında tespit edebildiğimiz ünsüz ikizleşmesi örnekleri şunlardır:

2.5.7.1. -çç- < -ç- değişmesi

güççüg_güççüg (<*küçük küçük*) (35/6), gēççimiz (<*geçimimiz*) (53/10), āççiyoz (<*açıyoruz*) (67/39), biççiyo (<*biçiyor*) (117/7), çiççeg (<*çiçek*) (129/17), ...

2.5.7.2. -ff- < -f- değişmesi

āfferin (<*aferin*) (27/2).

2.5.7.3. -kk- < -k- değişmesi

ekkiniñi (<*ekinini*) (16/13), şekker (<*şeker*) (56/45).

2.5.7.4. -mm- < -m- değişmesi

ammā (<*ama*) (6/36), emme (<*ama*) (20/14), ḥammal (<*hamal*) (109/18), ...

2.5.7.5. -nn- < -n- değişmesi

yannı (<*yanı*) (14/27), yanna (<*yana*) (47/9), ...

2.5.7.6. -pp < -p- değişmesi

deppe (<*tepe*) (63/9), deppōsu (<*deposu*) (80/36).

2.5.7.7. -şş- < -ş- değişmesi

aşşā (<*aşağı*) (1/72), eşşeklernen (<*eşeklerle*) (18/15) döşşē (<*döşeği*) (26/22), ġaşşıḳ (<*kaşık*) (38/48), yaşşayoz (<*yaşıyoruz*) (53/12), beşşie (<*beşiğe*) (65/49), dışşariya (<*dışarıya*) (72/6), fişşek (<*fişek*) (85/51), ...

2.5.7.8. -ss- < -s- değişmesi

yüssük (<*yüzük*) (12/15), essas (<*esas*) (21/46), nassı (<*nasıl*) (37/53), ...

2.5.7.9. -tt- < -t- değişmesi

sattiyo (<*satıyor*) (24/27), sattin (<*zaten*) (31/11) gettiriyo (<*getiriyor*) (39/39), göttürū (<*götürür*) (47/40), ättiyoduñ (<*atıyordun*) (56/9), ...

2.5.7.10. -yy- < -y- değişmesi

oliyyō (<*oluyor*) (101/6), büyyüg (<*büyük*) (124/49).

2.5.8. İkiz Ünsüzün Tekleşmesi

Araştırma bölgemizde bir kelimede görülmektedir: evel (<*evvel*) (8/17), eveli (<*evveli*) (5/11), evelce (<*evvelce*) (21/15), ...

2.5.9. Ünsüzlerde Yer Değiştirme

Çankırı ve yöresi ağızlarında ünsüzlerin yer değiştirmesi, çok karşılaşılan bir olay değildir. Ünsüzlerde yer değiştirmenin komşu olmayan ünsüzler arasında ve komşu ünsüzler arasında olmak üzere iki şekli vardır.

2.5.9.1. Komşu Olmayan Ünsüzler Arasında

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında komşu olmayan ünsüzler arasında yer değiştirmeye az tesadüf edilmiştir: ireli (<*ileri*) (3/21), samırsaḳliyoz (<*sarımsaklıyoruz*) (21/5), öcüd (<*ödünç*) (57/24), dināyete (<*diyanete*) (104/9).

2.5.9.2. Komşu Ünsüzler Arasında

Komşu ünsüzler arasındaki yer değiştirme de pek sık görülen bir olay değildir. Tespit edilen örnekler şunlardır:

2.5.9.2.1. -şk- < -kş-

eşkirdi (<*ekşirdi*) (10/3).

2.5.9.2.2. -lm- < -ml-

melmeketlerde (<*memleket*) (79/55).

2.5.9.2.3. -ḥr- < -rḥ-

taḥrana (<*tarhana*) (83/2).

2.5.9.2.4. -lv- < -vl-

elviyā (<*evliya*) (126/29).

2.5.10. Son Ses Ünsüz Değişmeleri

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında son ses ünsüzlerindeki değişmeleri, son seste ünsüz değişmeleri, son seste ünsüz düşmeleri ve son seste ünsüz türemeleri olarak üç ana başlık altında inceleyebiliriz.

2.5.10.1. Son Seste Gırtlaklaşma

2.5.10.1.1. -ķ > -ƙ değişmesi

Çankırı ili ve yöresi ağzının önemli değişmelerindendir: çanaƙ (<*çanak*) (5/9), oturduƙ (<*oturduk*) (13/31), çoƙ (<*çok*) (23/59), yoƙ (<*yok*) (39/23), dondurmacılıƙ (<*dondurmacılık*) (42/17), ġırƙ (<*kırk*) (55/14), çubuƙ (<*çubuk*) (61/23), tovuƙ (<*tavuk*) (81/26), burçaƙ (<*burçak*) (103/3), ...

2.5.10.2. Son Seste Tonlulaşma

Ölçünlü dilde son seste, tonlu ünsüzlerden *-b, -c, -d, -g /-ġ* bulunmamaktadır. Ancak ağızlarda bu kuralın işlemediği görülmektedir. Son seste görülen tonlulaşma olayında, bir sonraki kelimenin ünlüyle başlamasının büyük etkisi görülmektedir:

2.5.10.2.1. -p > -b değişmesi

doldurub (<*doldurup*) (1/70), ġalıb (<*kalıp*) (3/32), mektub (<*mektup*) (23/15), unudub (<*unutup*) (56/59), ...

2.5.10.2.2. -ç > -c değişmesi

gec (<*geç*) (11/9), tāc (<*taç*) (26/15), aac (<*ağaç*) (45/38), sādıc (<*sağdıç*) (91/55), piric (<*pirinç*) (116/17), ...

2.5.10.2.3. -t > -d değişmesi

çesid (<*çeşit*) (1/30), dörd (<*dört*) (17/27), süd (<*süt*) (36/68), g̱āyed (<*gayet*) (45/40), yuurd (<*yoğurt*) (51/13), ...

2.5.10.2.4. -k > -g değişmesi

içeceg (<*içecek*) (2/6), geldüg (<*geldik*) (22/14), cāhillig (<*cahillik*) (36/28), böyüg (<*büyük*) (59/35), peg (<*pek*) (80/13), incecüg (<*incecik*) (94/23), ...

2.5.10.2.5. -ḳ > -ġ değişmesi

malcılıġ (<*malcılık*) (11/3), ġalḫacaġ (<*sebep*) (61/1), oynarduġ (<*oynardık*) (91/14), çoluġ çocuġ (<*çoluk çocuk*) (116/59), ...

2.5.10.2.6. -s > -z değişmesi

herkez (<*herkes*) (2/3), hērkez (<*sebep*) (54/16), ...

2.5.10.3. Son Seste Tonsuzlaşma

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında son ses ünsüzlerinde tonsuzlaşma örnekleri fazla değildir. Tespit ettiklerimiz şunlardır:

2.5.10.3.1. -z > -s değişmesi

asiyos (<*asıyoruz*) (10/21), güs (<*güz*) (51/16), maydonus (<*maydanoz*) (39/65), döniyōs (<*dönüyoruz*) (38/63), ...

2.5.10.3.2. -v > -f değişmesi

pilaf (<*pilav*) (55/4), alaf (<*alev*) (87/34).

2.5.10.4. Son Seste Sızıcılaşma

Çankırı ve yöresi ağızlarında son seste sızıcılaşma örnekleri şunlardır.

2.5.10.4.1. -ç > -ş değişmesi

-ç>-ş değişmesi, daha çok kelime içinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak kelime sonunda değişiklik yaşayan örnekler de az değildir: üş (<*üç*) (6/49), ġaş (<*kaç*) (8/50), sāduş (<*sağdıç*) (36/28), ġoş (<*koç*) (103/19), geş (<*geç*) (57/43), ...

2.5.10.4.2. -ç > -j değişmesi

-ç > -j değişmesi, daha çok kelime içinde karşımıza çıkmaktadır. Kelime sonunda değişiklik yaşayan bir örnek görülmüştür: hij (<*hiç*) (27/1).

2.5.10.4.3. -ķ > -ḫ değişmesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarının belirleyici özelliklerinden biridir. Örnekleri oldukça boldur: aldıḫ (<*aldık*) (1/26), olaraḫ (<*olarak*) (18/17), çoḫ (<*çok*) (32/36), ufaḫ ufaḫ (<*ufak ufak*) (43/39), souḫ (<*soğuk*) (59/34), ġırḫ (<*kırk*) (81/20), ...

2.5.10.5. Akıcı Ünsüzler Arası Değişmeler

Çankırı ve yöresi ağızlarında sıkça görülen bir değişme değildir. Az sayıda örneğe rastlanılmıştır.

2.5.10.5.1. -r > -l değişmesi

Örneği azdır: dāil (<*dair*) (85/17), deftel (<*defter*) (101/24).

2.5.10.5.2. -r > -n değişmesi

Bir kelimede görülmektedir: ġadan (<*kadar*) (85/40), ġadan (<*kadar*) (124/42).

2.5.10.5.3. -n > -m değişmesi

Gerileyici yarım benzeşmeyle oluşmuş bir örneği vardır: om_beş (<*on beş*) (1/39), om_beş (<*on beş*) (24/30).

2.5.10.6. Diğerleri

2.5.10.6.1. -s > -ş değişmesi

Bir kelimede görülmektedir: herkeş (<*herkes*) (21/35), herkeş (<*herkes*) (27/12), ...

2.5.11. Son Seste Ünsüz Düşmeleri

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında son seste ünsüz düşmesi, özellikle akıcı ünsüzlerde sık rastlanılan ses olaylarından biridir.

2.5.11.1. Akıcı Ünsüzler

Akıcı ünsüzler, *l, m, n, r, y* ünsüzleridir. Bu ünsüzlerden özellikle *r, y* ve *l*'nin iç ve son seste düşme eğiliminde oldukları bilinmektedir. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında tespit edebildiğimiz örnekler şunlardır:

2.5.11.1.1. -l düşmesi

nası (<*nasıl*) (2/19), nassı (<*nasıl*) (109/18), ...

2.5.11.1.2. -n düşmesi

zāte (<*zaten*) (3/9), zatti (<*zaten*) (79/19), ...

2.5.11.1.3. -r düşmesi

Fiil çekimlerinde çokluk III. şahıs ekinin son sesi düşmektedir: duriyola (<*duruyorlar*) (78/26), geliyolā (<*geliyorlar*) (21/19), bālallā (<*bağlarlar*) (86/26), daşıllā (<*taşırlar*) (73/8), çıḫdılā (<*çıktılar*) (58/5), buldula (<*buldular*) (109/14), demişlē (<*demişler*) (99/27), gitmişle (<*gitmişler*) (108/28), diyeceklē (<*diyecekler*) (63/40), ...

Şimdiki zaman teklik III. şahısta zaman ekininin ünsüzü *r* 'nin düştüğü görülmektedir: gezdiriyo (<*gezdiriyor*) (35/49), bişiriyo (<*pişiriyor*) (43/8), sattıliyo (<*satılıyor*) (51/11), yāmiyō (<*yağmıyor*) (124/42), geliyō (<*geliyor*) (129/39), ...

Geniş zaman teklik III. şahısta zaman ekininin ünsüzü *r* 'nin düştüğü görülmektedir: yapılı (<*yapılır*) (27/16), yapdırı (<*yaptırır*) (18/35), çeviri (<*çevirir*) (34/21), yapulu (<*yapılır*) (82/22), gelǖ (<*gelir*) (91/8), virü (<*verir*) (102/33), yapdırī (<*yaptırır*) (120/35), ...

Çokluk ekinde de sıklıkla düştüğü görülmektedir: ḥocalā (<*hocalar*) (21/19), ineklē (<*inekler*) (83/14), yāşlıla (<*yaşlılar*) (106/9), ġadunnā (<*kadınlar*) (62/19), ḥayvannā (<*hayvanlar*) (81/23), bunna (<*bunlar*) (116/31), ekinne (<*ekinler*) (113/4), ...

bir kelimesinde de sık görülmektedir: bi (<*bir*) (1/26) (15/17) (27/3) (32/35) ...

Başka örnekler de bulunmaktadır: ġada (<*kadar*) (84/41), ...

2.5.11.1.4. -y düşmesi

bi_şe (<*bir şey*) (<8/17), şī (<*şey*) (<20/22), ...

2.5.11.2. Diğerleri

2.5.11.2.1. -ḳ düşmesi

anca (<*ancak*) (20/66), acū (<*azcık*) (78/20), ...

2.5.11.2.2. -t düşmesi

çif (<*çift*) (81/20), serbes (<*serbest*) (123/28), abdes (<*abdest*) (10/59), eş_dos (<*eş dost*) (122/22), ...

2.5.11.2.3. -z düşmesi

olma_mı (<*olmaz mı*) (127/23), söylenme_mī (<*söylenmez mi*) (39/73), ...

2.5.12. Son Seste Ünsüz Türemesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında kelime sonunda *-k / -ḳ, -m, -n, -y* seslerinin türediği görülmüştür:

2.5.12.1. -k / -ḳ türemesi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında genellikle *-ınca / -ince / -unca / -ünce* zarf-fiil ekinin, *ġayrı* edatının ve *şimdi* kelimesinin sonunda görülen bir türemedir. Daha doğrusu bir türeme değil, *ok / ök* pekiştirme edatının bir kalıntısıdır[174]. Ancak ölçünlü dildeki kullanımdan farklı olması sebebi ile bu başlık altında yer verilmiştir:

bālayıncaḳ (<*bağlayınca + oḳ*) (8/47), oluncaḳ (<*olunca + oḳ*) (10/55), gelincek (<*gelince + ök*) (10/55), dikelincek (<*dikelince + ök*) (18/39), çıḫıncaḫ (<*çıkınca + oḳ*) (37/72), oluncaƙ (<*olunca + oḳ*) (71/5), āçmíyíncaƙ (<*açmayınca + oḳ*) (74/14), ölüncek (<*ölünce + ök*) (101/15), ...

ġaylik (<*gayrı + ok*) (114/9), ġayluḳ (<*gayrı + ok*) (80/10), gaylıḳ (<*gayrı + ok*) (107/16).

şindik (<*şimdi + ök*) (33/9), (63/10), ... ; hincik (<*şimdi + ök*) (114/2), (114/9), ... ; şincik (<*şimdi + ök*) (112/33), (114/11).

2.5.12.2. -m türemesi

Kelimelerin sonunda görülen ve Türkiye Türkçesi ağızlarında sıkça karşımıza çıkan bu türeme de aslında Eski Türkçedeki *ma / me* edatının ekleşmesiyle ortaya çıkan pekiştirme görevindeki *+m* ekidir[175]: illām (<*illa + m*) (11/30), meersem (<*meğerse + m*) (32/77), sōram (<*sonra + m*) (78/7), ...

2.5.12.3. -n türemesi

Şimdiki zaman ile geniş zamanın hikâye üçüncü teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde, ayrıca ek-fiilin görülen geçmiş zaman üçüncü teklik şahıs çekiminde sonda sebebi belirlenemeyen bir *-n* türediği görülmektedir[176]: oynaniyodun (<*oynanıyordu*) (47/53), ānniyodun (<*anlıyordu*) (52/37), yapmiyodun (<*yapmıyordu*) (108/15), yaıyōdun (<*yağıyordu*) (124/42), kesiyōlardın (<*kesiyolardı*) (124/25),

---

[174] Geniş bilgi için bk. Ahat Üstüner, *Türkçede Pekiştirme*, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ, 2003, s. 225-231. ve Zeynep Korkmaz, "Türkçede ok / ök Kuvvetlendirme (İntensivum) Edatı Üzerine", *TDAY-Belleten 1961*, s. 13-29.

[175] Geniş bilgi için bk. Ahat Üstüner, age., s. 220-224. ve Gülensoy, *KüYa*, s. 69.

[176] Aynı olay ile ilgili olarak bk. Eren, *ZBKİA*, s. 46. ; Günşen, *KYA*, s. 81-82. ; Korkmaz, *NYA*, s. 101-102. ; Korkmaz, *BYA*, s. 27.

óyleydin (<*öyleydi*) (8/21), vardın (<*vardı*) (47/2), yōdun (<*yoktu*) (44/12), çōdun (<*çoktu*) (52/21), on_üşlüydün (<*on üçlüydü*) (129/55), ...

Bunun dışında birkaç kelimede de *-n* türemesi görülmektedir. Aslında bu da bir türeme değildir. Günümüzde artık kullanılmayan *-n* vasıta hâli ekinin kelimelere getirilmesiyle oluşmuş şekillerdir. Ölçünlü dildeki kullanımından farklı olduğu için bu başlık altında ele alınmıştır: bilen (<*bile + n*) (68/11), ḥālbūkin (<*halbuki + n*) (38/58), keren (<*kere + n*) (84/8).

2.5.12.4. -y türemesi

Bir kelimede karşımıza çımaktadır: ney (<*ne*) (1/29), (6/62), ...

II. ŞEKİL BİLGİSİ

1. İSİMLER

1.1. İsim Türetme (Yapım) Ekleri

1.1.1. İsimden İsim Türetme Ekleri

+lıḳ, +lik, +luḳ, +lük: Türkiye Türkçesi ağızlarında, dolayısıyla Çankırı ili yöresi ağızlarında en çok kullanılan isimden isim yapma eklerinden biridir. Yazı dilinde *-lıḳ, -lik, -luḳ, -lük* şekilleri bulunan ekin araştırma bölgemizde ses değişikliklerinden dolayı çeşitli biçimleri ortaya çıkmıştır.

Yazı dilinde olduğu gibi *-lıḳ, -lik, -luḳ, -lük* biçimleri doğal olarak vardır: ḥazıllıḳ (<*hazırlık*) (8/17), gecelik (<*gecelik*) (10/34), malcılıḳ (<*malcılık*) (11/28), aaçlıḳ (<*ağaçlık*) (12/7), k̲öşelik (<*köşelik*) (13/17), amelelik (<*amelelik*) (14/23), seferberlik (<*seferberlik*) (16/43), ırġatlıḳ (<*ırgatlık*) (16/65), aırlıḳ (<*ağırlık*) (17/25), yoḳluḳ (<*yoḳluḳ*) (19/29), zepzecilik (<*sebzecilik*) (20/66), faḳırlıḳ (<*fakirlik*) (22/38), aylıḳ (<*aylık*) (24/29), ġalabalıḳ (<*kalabalık*) (27/15), çifçilik (<*çiftçilik*) (32/46), ġarşılıḳ (<*karşılık*) (32/52), geşlik (<*gençlik*) (38/44), dúzlük (<*düzlük*) (39/42), saḥurluḳ (<sahurluḳ) (39/85), bācılıḳ (<*bağcılık*) (40/18), şenlik (<şenlik) (40/65), ormancılıḳ (<ormancılık) (42/4), ġolluḳ (<*kolluk*) (47/59), ġolaylıḳ (<*kolaylık*) (49/15), belediyelik (<belediyelik) (56/2), reçbellik (<*rençberlik*) (57/4), askerlik (<*askerlik*) (69/25), yemekcilik (<*yemekçilik*) (80/39), emeklilik (<*emeklilik*) (103/6), misircilik (<*mısırcılık*) (117/8), yārenlik (<yarenlik) (123/43), iilik (<*iyilik*) (129/24), ...

+lıġ, +lig, +luġ, +lüg : Bazı örneklerde son ses ünlüsü tonlulaşmıştır: g̲úçlülüg (<*güçlülük*) (2/64), k̲ómürlüg (<*kömürlük*) (7/19), malcılıġ (<*malcılık*) (11/3), k̲óycülüg (<*köycülük*) (11/11), ḥayvancılıġ (<*hayvancılık*) (22/30), dúñürlüg (<*dünürlük*) (23/47), çobancılıġ (<*çobancılık*) (25/24), yazlıġ (<*yazlık*) (35/32), çamlıġ (<*çamlık*) (38/43), ḥastalıġ (<hastalık) (40/24), emeklilig (<*emeklilik*) (45/44), bey fendilig (<*beyefendilik*) (48/44), sātlig (<*saatlik*) (52/48), tembellig (<*tembellik*) (92/15), dutġunluġ (<*tutkunluk*) (115/25), yoḫluġ (<*yokluk*) (118/32), s̲ouḫluġ (<*soğukluk*) (127/43), ...

+lıḫ, +luḫ : Ekin son sesinin sızıcılaşmasıyla oluşmuş bu şeklin yöremizde sıkça kullanıldığı görülür: sālıḫ (<*sağlık*) (1/81), ḥarçlıḫ (<*harçlık*) (2/7), yoḫluḫ (<*yokluk*) (2/16), ġalabalıḫ (<*kalabalık*) (3/17), ḥazırlıḫ (<*hazırlık*) (7/21), aḳrabalıḫ (<*akrabalık*)

(11/36), suvacılıḫ (<*sıvacılık*) (14/23), ḥuzūrsuzluḫ (<*huzursuzluk*) (16/39), ocaḫlıḫ (<*ocaklık*) (20/45), aylıḫ (<*aylık*) (32/74), ġışlıḫ (<*kışlık*) (35/18), ġuraḫlıḫ (<kuraklık) (37/31), çoḳluḫ (<çokluk) (37/77), usdalıḫ (<*ustalık*) (38/39), çocuḫluḫ (<*çocukluk*) (41/17), a<u>ı</u>rlıḫ (<*ağırlık*) (44/26), dostluḫ (<*dostluk*) (52/24), yaluñuzluḫdan (<*yalnızlıktan*) (55/44), bolluḫ (<*bolluk*) (59/53), *āşlıḫ* (<*açlık*) (69/19), yaramazlıḫ (<*yaramazlık*) (71/34), muḫdarlıḫ (<*muhtarlık*) (79/4), ır<u>aa</u>tlıḫ (<*rahatlık*) (81/33), oḫumuşluḫ (<*okumuşluk*) (85/16), bāşlıḫ (<*başlık*) (95/10), āyrılıḫ (<*ayrılık*) (99/10), yoḫluġ (<*yokluk*) (118/32), zorluḫla (<*zorlukla*) (123/31), ...

+lıḳ, +luḳ : Ekin bu şekli de yörede sıklıkla kullanılmaktadır: yolculuḳ (<*yolculuk*) (14/47), yoḳluḳdan (<*yokluktan*) (23/32), yazlıḳ (<*yazlık*) (35/32), avcılıḳ (<*avcılık*) (40/10), dondurmacılıḳ (<*dondurmacılık*) (42/17), insanlıḳ (<*insanlık*) (48/45), <u>aa</u>çlıḳ (<*ağaçlık*) (52/49), ġalabalıḳ (<*kalabalık*) (61/14), ç<u>ou</u>nluḳla (<*çoğunlukla*) (63/28), bayramlıḳ (<*bayramlık*) (66/6), ġapıcılıḳ (<*kapıcılık*) (68/28), aylıḳ (<*aylık*) (71/25), pilavlıḳ (<*pilavlık*) (75/5), aşūralıḳ (<*aşurelik*) (81/2), yoḳluḳ (<*yokluk*) (102/6), ġıtlıḳ (<kıtlık) (116/55), malcılıḳ (<*malcılık*) (117/8), şu_ġadarlıḳ (<*şu kadarlık*) (124/36), ...

+lī, +lĭ, +lū, +lŭ : Sonu *-ḳ/-k* ile biten sözcüklere *i-* cevher fiili ve *-ınan/-inen* vasıta hâli eklendiğinde, *-ḳ-/-k-* > *-ġ-/-g-* >*-ğ-* değişmesi olmakta, daha sonra *-ğ-* ünsüzü erimekte veya düşmektedir ve karşılaşan iki ünlü birleşerek bir uzunluk oluşturmaktadır (+lıḳ+ınan > -lığınan > l<u>ı</u>nan > līnan / -luḳ+idik > -luğuduḳ > -l<u>uu</u>duḳ > -lūduḳ). Yörede sıklıkla görülmektedir: çifcilīnen (<*çiftçilikle*) (14/12), ġalabalīsan (<*kalabalıksan*) (17/37), ġalabalīdı (<*kalabalıktı*) (18/36), ireçbellīnen (<*rençberlikle*) (35/3), aylīken (<*aylıkken*) (35/50), malcılīnan (<*malcılıkla*) (46/26), yōsa (<*yoksa*) (54/62), çoḳlūduḳ (<*çokluktuk*) (99/36), ġalabalīḫan (<*kalabalıkken*) (106/45), ġalabalūduḳ (<*kalabalıktık*) (108/33), ...

+lıḳ, +lik, +luḳ, -lük eklerinden sonra ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde, *-ḳ-/-k-* > *-ġ-/-g-* >*-ğ-* değişmesi olmakta, daha sonra *-ğ-* ünsüzü erimekte veya düşmektedir. Karşılaşan iki ünlü kurallı olarak kaynaşıp uzun ünlü durumuna gelmektedir: varlīn (<*varlığın*) (1/40), birlīm (<*birliğim*) (3/27), özellī (<*özelliği*) (4/31), susuzlūn

(<*susuzluğun*) (5/52), ayrılīn (<ayrılığın) (6/55), malcılī (<*malcılığı*) (14/20), geşlīmizde (<*gençliğimizde*) (14/22), asgerlī (<*askerliği*) (18/47), ḥazırlī (<*hazırlığı*) (27/21), gelinlīmiz (<*gelinliğimiz*) (30/7), çocuḳlūmuzda (<*çocukluğumuzda*) (31/40), ocaḫlīma (<*ocaklığıma*) (35/54), boşlūn (<*boşluğun*) (36/19), çobancılī (<*çobancılığı*) (40/10), iyilī (<*iyiliği*) (41/23), loḥusalī (<*lohusalığı*) (46/49), *acamılīmız* (<*acemiliğimiz*) (57/51), mezellīni (<*mezarlığını*) (60/40), çamlīñ (<*çamlığın*) (81/52), baba_yiitlīne (<*babayiğitliğine*) (102/37), kendilīnden (<*kendiliğinden*) (106/39), dünürlū (<*dünürlüğü*) (110/15), çocuḳlūm (<*çocukluğum*) (111/1), ḥasdalī (<*hastalığı*) (120/12), acemilī (<*acemiliği*) (123/24), ġıtlīnda (<*kıtlığında*) (129/22), ...

Bazen ise karşılaşan iki ünlü kaynaşmayarak ikiz ünlü şeklinde kullanılmaktadır: işçilie (<*işçiliğe*) (3/2), kómürlüe (<*kömürlüğe*) (7/18), ekincilie (<*ekinciliğe*) (16/60), mezellie (<*mezarlığa*) (22/43), gēşlie (<*gençliğe*) (24/16), asgerlie (<*askerliğe*) (32/79), baş_sālıı (<*başsağlığı*) (47/25), āskerliim (<*askerliğim*) (48/24), ucaḫlıa (<*ocaklığa*) (69/30), düñürlüe (<*dünürlüğe*) (72/10), mezallıa (<*mezarlığa*) (77/22), āylıım (<*aylığım*) (99/2), ırġatlıa (<*ırgatlığa*) (107/24), çocuḳluumuzdā (<*çocukluğumuzda*) (116/40), ...

Çankırı ili ve yöresinde yuvarlaklaşmadan dolayı ek ünlüsünün düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kaldığı az sayıda örneğe rastlanılmıştır: sāluḫ (<*sağlık*) (30/58), ġalabaluḫ (<*kalabalık*) (54/57), ġalabalūduƙ (<*kalabalıktık*) (108/33), mezellüg (<*mezarlık*) (125/23).

Bir örnekte *+lük* ekinin ünlüsünün yarı kalın olarak *+lúḳ* şeklinde kullanıldığı görülmüştür: dördlúk (<*dörtlük*) (6/36).

+nıḳ, +nik, +nuḳ, +nük : Sonu *-n* sesiyle biten isimlere geldiğinde, ilerleyici ünsüz benzeşmesiyle ortaya çıkmaktadır: gelinnik (<*gelinlik*) (7/36), samannıḳlara (<*samannlıklara*) (18/32), ġurbannıḳ (<*kurbanlık*) (20/61), şennik (<*şenlik*) (26/13), bostannıḳ (<*bostanlık*) (30/43), müslümannıḳdan (<*müslümanlıktan*) (38/56), kesinnikle (<*kesinlikle*) (42/43), günnük (<*günlük*) (46/29), çounnuḳ (<*çoğunluk*) (50/21), derinnik (<*derinlik*) (73/23), yārennik (<*yarenlik*) (96/36), çobannıḳ (<*çobanlık*) (100/8), ...

+nig, +nüg : Bazı örneklerde *-nik, -nük* eklerinin son seslerinin tonlulaştığı görülür. Metinlerimizde kalın ünlülü şekillerinde (*-nıḳ, -nuḳ*) tonlulaşma örneğine

rastlanılmamıştır: gelinnüg (<*gelinlik*) (21/9), şennig (<*şenlik*) (26/6), gelinnig (<*gelinlik*) (30/8), zenginnig (<*zenginlik*) (59/53), çibinnig (<*cibinlik*) (66/18), benzinnig (<*benzinlik*) (104/13), düzennig (<*düzenlik*) (125/3), ...

+nıƙ : Metinlerimizde iki örnekte rastlanmıştır: ġurbannıƙ (<*kurbanlık*) (12/57), baƙannıƙlar (<*bakanlıklar*) (80/28).

+nıḫ : Şu örneklerde ekin son sesinin sızıcılaştığı görülmüştür: ġaribannıḫ (<*garibanlık*) (21/9), çobannıḫ (<*çobanlık*) (73/27).

+nī : Bir örnekte sondaki *-ḳ/-k* 'nin *-inen/-ınan* vasıta hâlinin birleşmesi sırasında *-ḳ-/-k-* > *-ġ-/-g-* >*-ğ-* değişmesine uğradığı, daha sonra *-ğ-* ünsüzünün erimdiği veya düştüğü ve karşılaşan iki ünlünün birleşerek bir uzunluk oluşturduğu görülmektedir (-nıḳ-ınan > -nığınan > -nıınan > -nīnan): (çobannīnan (<*çobanlıkla*) (90/39).

+nıḳ, +nik eklerinden sonra ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde, *-ḳ-/-k-* > *-ġ-/-g-* >*-ğ-* değişmesi olmakta, daha sonra *-ğ-* ünsüzü erimekte veya düşmektedir. Karşılaşan iki ünlü kurallı olarak kaynaşıp uzun ünlü durumuna gelmektedir. Metinlerimizde örneği azdır: ormannīmız (<*ormanlığımız*) (4/35), gelinnī (<*gelinliği*) (30/9), yārennī (<*yarenliği*) (96/46), benzinnīñ (<*benzinliğin*) (104/14).

Bir örnekte ise karşılaşan iki ünlü kaynaşmayarak ikiz ünlü şeklinde kullanılmaktadır: samannıa (<*samanlığa*) (69/11).

Bir örnekte ek ünlüsünün düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kaldığı görülmüştür: gelinnüg (<*gelinlik*) (21/9).

+cı, +ci, +cu, +cü / +çı, +çi, +çu, +çü : Bilindiği gibi yazı dilinde *+cı, +ci, +cu, +cü ; +çı, +çi, +çu, +çü* şekilleri vardır. Çankırı ili ve yöresi ağızlarındaki durum şöyledir: tapucu (<*tapucu*) (8/13), yabancı (<*yabancı*) (11/24), manici (<*manici*) (23/13), bālamacı (<*bağlamacı*) (38/49), bekçi (<bekçi) (40/20), dúñúrcü (<*dünürcü*) (40/29), ormancı (<ormancı) (42/3), yaylacı (<*yaylacı*) (61/38), döbetçi (<*nöbetçi*) (65/29), mezarcı (<*mezarcı*) (72/19), davulcu (<*davulcu*) (90/20), demirci (<demirci) (101/1), eczācı (<*eczacı*) (109/47), depocu (<*depocu*) (109/49), zūrnacı (<*zurnacı*) (116/21), ...

+Çı : Ekin ön ses ünsüzünün yarı tonlulaşmasıyla oluşmuştur: saçÇı (<sazcı) (48/53), āçÇı (<aşçı) (56/62).

+şü : Bir örnekte ekin ünsüzünü *ç > ş* değişimine uğradığı tespit edilmiştir: düñürşü (<*dünürçü*) (97/10).

Şu örneklerde ünsüz uyumu yoktur: davulçu (<*davulcu*) (2/31), düñürçülüe (<*dünürcülüğe*) (7/10), yemekciler (<*yemekçiler*) (7/31), ortaḫcı (<*ortakçı*) (11/23), yardımçısı (<*yardımcısı*) (37/51), aşcı (<*aşçı*) (44/3), bekci (<*bekçi*) (45/34), yazlıḫcı (<*yazlıkçı*) (78/25), álektrikci (<*elektrikçi*) (85/3), gúdekci (<*güdekçi*) (88/4), otobüscü (<*otobüsçü*) (106/45), çifci (<*çiftçi*) (119/5), ...

Şu örnekler ise düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalmıştır: çalġucu (<*çalgıcı*) (52/53), kiremütçü (<*kiremitçi*) (66/1), demürcüler (<*demirciler*) (87/2).

+lı, +li, +lu, +lü: İsimlerden sıfat yapmaktadır. Bölgemiz ağızlarında yazı dilinde olduğu gibi *+lı, +li, +lu, +lü* şekilleri mevcuttur: dālı (<*dağlı*) (1/79), ḳóylü (<*köylü*) (2/18), yaşlı (<*yaşlı*) (4/12), salyalı sümüklü (<*salyalı sümüklü*) (6/34), ḥāyırlı (<*hayırlı*) (7/31), dẽvamlı (<*devamlı*) (9/16), datlı (<*tatlı*) (10/39), gırmızılı (<*kırmızılı*) (12/38), daşımalı (<*taşımalı*) (16/54), tüblü (<*tüplü*) (20/14), etli (<*etli*) (20/34), südlü (<*sütlü*) (21/40), toplu (<*toplu*) (22/10), emekli (<*emekli*) (29/2), ḳúlfetli (<*külfetli*) (32/27), işli (<*içli*) (39/64), taḥsilli (<*tahsilli*) (45/18), peynilli (<*peynirli*) (51/21), yourdlu (<*yoğurtlu*) (55/3), noḥutlu (<*nohutlu*) (59/9), davullu (<*davullu*) (63/37), tüllü (<*türlü*) (65/24), ḳadrōlu (<*kadrolu*) (71/26), maydunuzlu (<*maydanozlu*) (94/33), örtülü (<*örtülü*) (105/6), ġutlu (<*kutlu*) (111/11), ...

Şu örnekler ünlü uyumu dışında kalmıştır: datlu (<*tatlı*) (55/12), ġārşuluḫlu (<*karşılıklı*) (123/59), tavlu (<*tavlı*) (34/27), delüklü (<*deliklı*) (70/47).

+nı, +ni-, +nu, +nü : Son sesi *-n* olan kelimelerde, ilerleyici ünsüz benzeşmesiyle *-nı, -ni-, -nu, -nü* şeklindedir: ceyrannı (<*cereyanlı*) (13/69), ayrannı (<*ayranlı*) (34/13), düzenni (<*düzenli*) (37/52), deli ġannı (<*delikanlı*) (43/61), unnu (<*unlu*) (53/16), dumannı (<*Dumanlı*) (61/32), nişannı (<*nişanlı*) (66/8), ġurşunnu (<*Kurşunlu*) (94/2), osmannılardan (<*Osmanlılardan*) (106/2), ...

+sız, +siz, +suz, +süz: *+lı, +li-, +lu, +lü* ekleriyle olumlu bir vasıf kazandırılmış adlardan, olumsuz sıfatlar yapmaktadır. Görev ve şekil bakımından çoğunlukla yazı dilinden farksız olarak *+sız, +siz, +suz, +süz* ekleriyle tespit edilmiştir: ḥırsızlıḫ (<*hırsızlık*) (2/43), ḥazırlıḫsız (<*hazırlıksız*) (6/43), susuz (<*susuz*) (13/5), yersiz

(<*yersiz*) (16/15), ḥuzūrsuzluḫ (<*huzursuzluk*) (16/39), bellisiz (<*bellisiz*) (25/50), ȫsüzlükde (<*öksüzlükte*) (55/44), çaysız (<*çaysız*) (61/35), davulsuz (<*davulsuz*) (63/38), mayasız (<*mayasız*) (84/29), ...

Şu örnekler düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalmıştır: ḥaḳsuz (<*haksız*) (23/46), *çekirdeksüz* (<*çekirdeksiz*) (43/63), üzersüz (<*üzersiz*) (60/27), şabġasuz (<*şapkasız*) (69/21), terbiyesüzler (<*terbiyesizler*) (71/40), cānsuz (<*cansız*) (74/27), ıssuz (<*ıssız*) (90/2).

+ki: Aitlik ifade eder. Bölgemizde büyük çoğunlukla *+ki* biçiminde görülmektedir: şindiki (<*şimdiki*) (1/45), öteki (<*öteki*) (2/23), onunkinden (<*onunkinden*) (2/45), ġızıl ırmaḫdaki (<*Kızılırmak'taki*) (5/28), şiysindeki (<*şeyindeki*) (8/42), gendininkini (<*kendininkini*) (10/15), öncekiler (<*öncekiler*) (14/3), şeerdekiler (<*şehirdekiler*) (20/38), aramızdaki (<*aramızdaki*) (21/35), bizimkiler (<*bizimkiler*) (25/13), benimki (<*benimki*) (27/33), burdakini (<*buradakini*) (30/10), kóydekileriñ (<*köydekilerin*) (31/4), evelki (<*evvelki*) (32/38), bununki (<*bununki*) (35/21), altındaki (<*altındaki*) (36/26), óñceki (<*önceki*) (38/27), dāmadınki (<*damadınki*) (42/37), çıḳmaḳdaki (<*çıkmaktaki*) (61/33), ...

Birkaç kelimede kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmiştir: yarınḳı (<*yarınki*) (66/11), buúnḳú (<*bugünkü*) (66/11), zamanḳı (<*zamanki*) (71/16), bununñḳu (<*bununki*) (95/17), böünkü (<*bugünkü*) (46/30), ...

+ḳı : Bir tek örneğe rastlanılmıştır. Burda da kalınlık-incelik uyumuna girmiştir: zamanḳı (<*zamanki*) (108/33).

+ḫı : Yörede ek ünlüsünün sızıcılaşmış şekli de kullanılmıştır. Bu kullanımla ek kalınlık-incelik uyumuna girmiştir: burdaḫılar (<*buradakiler*) (1/56), ocaḫdaḫı (<*ocakdaki*) (1/64), ġārşıḫı (<*karşıki*) (22/6), ġārşıdāḫı (<*karşıdaki*) (52/12), tarafdaḫı (<*tarafdaki*) (60/38), burdaḫı (<*buradaki*) (78/2), sırtıñdaḫıları (<*sırtındakileri*) (81/54), şurdaḫı (<*şuradaki*) (84/34), yuḫardaḫı (<*yukardaki*) (102/58), tarafdāḫı (<*tarafdaki*) (104/22), yaşındāḫı (<*yaşındaki*) (105/21), ...

+cıḳ, +cik, +cuḳ, +cük: İsimden küçültme ve sevgi ifade eden isimler yapar. Yazı dilimizde olduğu gibi *+cıḳ, +cik, +cuḳ, +cük*'tür: ecik (<*azıcık*) (7/5), uvacıḳ (<*Ovacık*)

(16/98), eccik (<*azıcık*) (35/36), gölcükden (<*Gölcük'ten*) (57/17), ḥarmancıḳ (<*Harmancık*) (81/1), acıḳ (<*azıcık*) (94/28), ...

+cig, +cüg, +cuġ : Yörede sondaki ünsüzün tonlulaşmış olduğu şekli de kullanılmaktadır: ezicig (<*azıcık*) (1/44), kėsecig (<*Kesecik*) (21/1), incecüg (<*incecik*) (67/36), *sıırcuġ* (<*sığırcık*) (92/11), çevrecig (<*Çevrecik*) (123/1), ēvcüg (<*evcik*) (125/8), ...

+Çük, +Çüg : Ekin ön ses ünsüzünün yarı tonlulaşmasıyla oluşmuştur: eçÇüg (<*azıcık*) (59/34), eçÇük (<*azıcık*) (129/26).

+cıḥ, +cuḥ : Sondaki ünsüzün sızıcılaşmasıyla meydana gelmiştir: ovacuḥ (<*Ovacık*) (14/45), şu ġadarcuḥ (<*şu kadarcık*) (51/9), ufacıḥ (<*ufacık*) (56/31), ġızılcıḥ (<*kızılcık*) (67/27), ġızılcuḥ (<*kızılcık*) (67/30), acıḥ (<*azıcık*) (74/6),

+cuƙ : Yörede bir tek örneğine rastlanılmıştır: acuƙ (<*azıcık*) (68/30).

+cū : Bir örnekte sondaki *-ḳ* düşmüş ve bir önceki ünlü uzamıştır: acū (<*azcık*) (78/20).

Eski Türkiye Türkçesindeki gibi, yuvarlak ünlülü örneklere rastlanmaktadır[177]: eccük (<*azıcık*) (13/68), ovacua (<*Ovacık'a*) (14/44), kėsecūnkiler (<*Kesecik'inkiler*) (22/7), şu ġadarcuḥ (<*şu kadarcık*) (51/9), ġızılcuḥ (<*kızılcık*) (67/30), incecüg (<*incecik*) (67/36), acuḳ (<*azıcık*) (68/29), ḥarmancua (<*Harmancık'a*) (80/23), ēvcüg (<*evcik*) (125/8).

Bir örnekte ünsüz uyumunun bozulduğu görülmektedir: sıırçuḳlar (<*sığırcıklar*) (92/12).

Bir örnekte ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde, *-ḳ-/-k-* > *-ġ-/-g-* >*-ğ-* değişmesi olmakta, daha sonra *-ğ-* ünsüzü erimekte veya düşmektedir.. Karşılaşan iki ünlü kurallı olarak kaynaşıp uzun ünlü durumuna gelmektedir: kėsecūnkiler (<*Kesecik'inkiler*) (22/7).

Bazen ise ünlülerin kaynaşarak birleşmediği ve ikiz ünlü oluştuğu görülmektedir: ḥarmancua (<*Harmancık'a*) (80/23), ovacua (<*Ovacık'a*) (14/44), yalaycıa (<*Yalaycık'a*) (115/1),

---

[177] Geniş bilgi için bk. Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yay., Ankara, 2007, s. 116.

+cağız, +ceğiz: Edebî dilde küçültme, sevgi ve acınacak durum ifade etmektedir. Bu şekliyle metinlerde rastlanmamıştır.

+cāz : *-ğ-* ünsüzünün düşmesi veya erimesiyle yan yana gelen iki ünlü birleşerek uzun ünlü haline gelmiştir. Bir tek konuşmacıda görülmüştür: sonnacāzım (<*sonracağızım*) (107/9), (107/10), (107/22), (107/27), (107/30), (107/34).

+daş: Eşlik ve ortaklık ifade eden bu ekin kullanılışı sınırlıdır: arḫadaş (<*arkadaş*) (2/32), vatandaş (<*vatandaş*) (4/36), ḳardaşlarım (<kardeşlerim) (11/36), ġardaşım (<*kardeşim*) (26/8), ...

Şu örneklerde ek ünlüsü kalınlık-incelik uyumunun dışında kalmıştır: ḳardeşlerim (<*kardeşlerim*) (11/38), ġārdeşim (<*kardeşim*) (25/49), ḳız__ḳardeşimiñ (<*kız kardeşimin*) (31/36), ġardeşmiş (<*kardeşmiş*) (36/1), ...

+ncı, +nci, +ncu, +ncü: Asıl sayı sıfatlarına gelerek sıra bildiren sayı sıfatları yapmaktadır. Yörede yazı dilinde olduğu gibi *+ncı, +nci, +ncu, +ncü* ekleriyledir: ikinci (<*ikinci*) (6/40), birinci (<*birinci*) (8/30), sekizinci (<*sekizinci*) (9/4), elli_ikinci (<*elli ikinci*) (10/53), beşinci (<*beşinci*) (32/71), üçüncü (<*üçüncü*) (42/61), altıncı (<*altıncı*) (61/39), onuncu (<*onuncu*) (67/31), dördüncü (<*dördüncü*) (70/11), ġaçıncı (<*kaçıncı*) (88/48), doḫuzuncu (<*dokuzuncu*) (124/36), ...

+ar, +er / +şar, +şer: Sayı isimlerinden paylaştırma sayı sıfatları yapar. Ek, ses değişmesine uğramamıştır. Araştırma bölgemizden tespit ettiğimiz örnekler şöyledir: birer (<*birer*) (11/22), ikişer (<*ikişer*) (11/22), beşer (<*beşer*) (20/57), altışar (<*altışar*) (20/57), ...

+leyin: Birden fazla ekin birleşerek meydana getirdiği isimden isim yapma ekidir: öylenleyin (<*öğleleyin*) (4/29), zabaleyin (<*sabahleyin*) (10/27), geceleyin (<*geceleyin*) (14/31), gündüzleyin (<*gündüzleyin*) (58/4), ...

+layın : Yörede ölçünlü dilin aksine kalınlık-incelik uyumuna girmiş şekli de kullanılmaktadır: zabālayın (<*sabahleyin*) (1/43), āḫşamlayın (<*akşamleyin*) (12/33), sabaḫlayın (<*sabahleyin*) (23/50), zabalayın (<*sabahleyin*) (39/88), sabalayın (<*sabahleyin*) (42/31), zabaḫlayın (<*sabahleyin*) (58/7), yatsulayın (<*yatsıleyin*) (104/40), āşamlayın (<*akşamleyin*) (110/5), ...

+layín : Bir kaç örnekte *y* ünsüzünün ekin ünlüsünü yarı-inceltmesiyle kalınlık-incelik uyumu bozulmaktadır: zabalayín (<*sabahleyin*) (39/30), *sabalayín* (<*sabahleyin*) (47/16), yatsulayín (<*yatsıleyin*) (127/15), ...

+neyin : Sonu *-n* ile biten bir kelimede ilerleyici ünsüz benzeşmesiyle ortaya çıkmaktadır: zamanneyin (<*zamanleyin*) (1/13), (1/23).

+nayın : Aynı kelimenin kalınlık-incelik uyumuna girmiş şeklinde karşımıza çıkmaktadır: zamannayın (<*zamanleyin*) (4/12), (4/44), (4/51), (15/15), (20/38), (4/12), (4/44), (4/51), (15/15), (20/38).

+nayín: Yine aynı kelimede *y* ünsüzünün yarı-inceltmesiyle oluşmuştur: zamannayín (<*zamanleyin*) (38/15), (38/25), (38/26), (38/27), (38/47), (52/15), (127/6).

+man, +men: İsimden isim yapan bu ek kelimeye abartmalı bir anlam kazandırmaktadır: ġocaman (<*kocaman*) (20/84), g̱ókmen (<*gökmen*) (39/1), dikmene (<*dikmene*) (61/32), g̱óçmen (<*göçmen*) (128/1), ...

+ey: İşlek bir ek değildir: ak̤ g̱úney (<*Akgüney*) (85/1), g̱úney_dou (<*güneydoğu*) (32/80).

+gil: Fazla işlek olmayan bir ektir. Bölgemizden tespit ettiğimiz örnekler yazı dilinde olduğu gibi kalınlık-incelik uyumunun dışındadır: paḫlagillernen (<*baklagillerle*) (5/7), babasıgil (<*babasıgil*) (10/25), ġaynanamgil (<*kaynanamgil*) (19/29), davulcu_ōlugil (<*davulcuoğlugil*) (37/10), ḥacı_memişgil (<*Hacı Memişgil*) (59/23), anamgiliñ (<*annemgilin*) (105/3), ...

+ca, +ce / +ça, +çe: Örneği azdır: türkçeyi (<*Türkçeyi*) (36/55), türkçesini (<*Türkçesini*) (80/29), türkçeynen (<*Türkçeyle*) (100/29), ...

-çė : Bir örnekte *y* ünsüzünün etkisiyle kapalı e ile kullanılmıştır: tükçėye (<*Türkçeye*) (103/9).

+an, +en: Örneği azdır: ōlan (<*oğlan*) (1/37), hasan_ōlan (<*Hasanoğlan*) (46/68), erennerden (<*erenlerden*) (61/41), ...

+kek: Örneği azdır: ērkekleri (<*erkekleri*) (1/19), ėrkekler (<*erkekler*) (30/31), eşşek (<eş-kek[178]) (47/2), ...

[178] Ergin, age., s. 175.

+keg : Son sesi tonlulaşmış şekli de kullanılmaktadır: ėrkeg (<*erkek*) (45/13), ērkeg (<*erkek*) (95/5), ...

+az: Örneği azdır: ayaz (<*ayaz*) (61/19).

+l, +ıl, +il: Örneği azdır: yeşil_çimen (<*Yeşilçimen*) (66/1), yeşil (<*yeşil*) (94/8), ġızıl_ırmaḳ (<*Kızılırmak*) (4/1).

1.1.2. Fiilden İsim Türetme Ekleri

-ca, -ce: Az sayıda örneği bulunmaktadır: eylence (<*eğlence*) (21/13), ēlencesi (<*eğlencesi*) (77/15), eylenceli (<*eğlenceli*) (125/27), ...

-ıcı, -ici, -ucu, -ücü: Genellikle aşırılık ve devamlılık bildirir: g̱örücü (<*görücü*) (10/18), çeviriciyindir (<*çeviriciyimdir*) (60/28), derin dondurucusu (<*derin dondurucusu*) (76/21), da<u>ı</u>tıcıları (<*dağıtıcıları*) (85/41), yazıcıydı (<*yazıcıydı*) (102/40), ġoruyucu (<*koruyucu*) (115/8), ...

-anaḳ, -enek: Bölgemizde iki kelimede görülmüştür: gelenekten (<*gelenekten*) (42/10), g̱órenek (<*görenek*) (56/23), ...

-aḳ, -ek: Bu ekle isim yapılmış fiillerin örnekleri şunlardır: **g**onaḳ (<*konak*) (16/8), ġucaḳ (<*kucak*) (40/45), uçaḳ (<*uçak*) (49/7), yataḳ (<*yatak*) (91/39), ...

-aḫ : Yörede ekin son sesinin sızıcılaşmış şekli de kullanılmaktadır: bıçaḫlarnan (<*bıçaklarla*) (51/2), oraḫ (<*orak*) (26/20), ġucaḫladı (<*kucakladı*) (36/62), ġaçaḫ (<*kaçak*) (36/74), ġuraḫlıḫ (<*kuraklık*) (37/61), dırnaḫdan (<*tırnaktan*) (51/5), yalaḫ (<*yalak*) (62/1), yataḫ (<*yatak*) (81/47), ...

-aƙ : Ekin bu şekli de kullanılmaktadır: yataƙ (<*yatak*) (8/17), oraƙ (<*orak*) (18/25), ġaçaƙ (<*kaçak*) (64/26), ...

-ḳ/-k, -ıḳ, -ik, -uḳ, -ük: Yöremizde bu ekle türetilmiş isimler şunlardır[179]: eleklernen (<*eleklerle*) (7/6), ƙapaḳlı (<*kapaklı*) (98/17), açuḳ (<*açık*) (30/9), ġazıḳ (<*kazık*) (4/16), ışıḳları (<*ışıkları*) (30/46), bulaşıḳ (<*bulaşık*) (46/35), cıvıḳ (<*cıvık*) (114/47), delik (<*delik*) (39/53), dēşik (<*değişik*) (41/10), yayuḳlarda (<*yayıklarda*) (56/33), bozuḳ (<*bozuk*) (58/30), buçuḳ (<*buçuk*) (82/16), s<u>ou</u>ḳ (<*soğuk*) (93/17),

[179] Ekin ağızlardaki farklı kullanımları için bk. Ahmet Buran, "-Ik Ekinin Anadolu Ağızlarında Kullanılışı", *TDAY-Belleten 1994*, Ankara, 1996, s. 11-18.

bulaşıḳ (<*bulaşık*) (46/35), cıvıḳ (<*cıvık*) (114/47), delik (<*delik*) (39/53), dēşik (<*değişik*) (41/10), delük (<*delik*) (70/48), bölükden (<*bölükten*) (85/40), ...

-ġ/-g, -ig, -üg : Son ses *-ḳ/-k* 'nin tonlulaşmış olduğu örnekler şunlardır: deişig (<*değişik*) (24/40), ēksig (<*eksik*) (88/40), girişig (<*girişik*) (112/49), örtüg (<*örtük*) (1/50), bölüg (<*bölük*) (88/38), ...

-ḫ, -ıḫ, -uḫ : *-ḳ* 'nın sızıcılaşmasıyla ortaya çıkmıştır: açıḫ (<*açık*) (1/47), saruḫ (<*sarık*) (127/19), yayuḫ (<*yayık*) (13/70), ġuşaḫ (<*kuşak*) (10/31), yuvarlaḫ (<*yuvarlak*) (18/41), yalaḫ (<*yalak*) (62/1), ...

-ḵ, -ıḵ, -uḵ : Ekin bu şekli yörede sıkça kullanılmaktadır: yayıḵ (<*yayık*) (13/71), açuḵ (<*açık*) (110/39), ġavruḵ (<*kavruk*) (17/49), ġıruḵ (<*kırık*) (53/11), yapuşuḵ (<*yapışık*) (63/21), ġapaḵ (<*kapak*) (101/3), bozuḵ (<*bozuk*) (110/40), saruḵ (<*sarık*) (8/26), ışıḵ (<*ışık*) (91/1), ġarışıḵ (<*karışık*) (103/4), cıvıḵ (<*cıvık*) (107/50), yuvarlaḵ (<*yuvarlak*) (98/17), ...

Şu örnekler düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalmıştır: açuḵ (<*açık*) (110/39), saruḫ (<*sarık*) (127/19), yayuḫ (<*yayık*) (13/70), açuḳ (<*açık*) (30/9), ġıruḵ (<*kırık*) (53/11), yapuşuḵ (<*yapışık*) (63/21), saruḵ (<*sarık*) (8/26), yayuḳlarda (<*yayıklarda*) (56/33), delük (<*delik*) (70/48), ...

-maç: Az kullanılan bir ektir: tutmaç (<*tutmaç*) (17/35), bazlamaç (<*bazlamaç*) (30/27), dutmaç (<*tutmaç*) (39/57).

-mac : Bir örnekte son sesteki -ç'nin tonlulaştığı görülmektedir. Bunda bir sonraki kelimenin ünlüyle başlamasının etkisi görülür: bazlamac_ederüz (<*bazlamaç ederiz*) (54/3).

-ġın, -gin, -ġun, -gün / -ḳın, -kin, -ḳun, -kün: Yörede ḳ/k'li şeklinin örneğine rastlanmamıştır: kēsgin (<*keskin*) (3/6), dutġundur (<*tutkundur*) (33/1), uyġun (<*uygun*) (71/6), düzgün (<*düzgün*) (80/5), yanġunda (<*yangında*) (80/9), darġın (<*dargın*) (100/25), ...

Bir örnekte düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulduğu görülmüştür: yanġunda (<*yangında*) (80/9).

-gun : Bir örnekte tespit edilmiştir: ōlgunu (<*olgunu*) (35/20).

-ġı, -gi / -ḳu, -kü: Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: sayġı (<*saygı*) (5/70), sevgi (<*sevgi*) (4/12), bilgi (<*bilgi*) (5/6), uyḳusu (<*uykusu*) (39/75), ...

-ġı, -ġu : Ekin bu şekline şu örneklerde rastlanılmıştır: ġayġısı (<*kaygısı*) (16/52), sayġıyı (<*saygıyı*) (36/9), yayġu (<*yaygı*) (110/39), sayġı (<*saygı*) (123/4).

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kalan bir örnek görülmüştür: yayġu (<*yaygı*) (110/39).

-ı, -i, -u, -ü: Genellikle ünlü uyumu çerçevesi içerisinde kullanılmaktadır: ġapı (<*kapı*) (36/45), sürü (<*sürü*) (42/22), dou (<doğu) (70/20), ġómüyü (<*gömüyü*) (105/15), taḫı (<*takı*) (4/22), sayı (<*sayı*) (115/15), saçı (<*saçı*) (124/22), sancım (<*sancım*) (78/12), gezi (<*gezi*) (96/50), ...

Düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan örnekler şunlardır: sayu (<*sayı*) (13/45), ayru (<*ayrı*) (114/28), *yazu* (<yazı) (116/46), …

-m: Sık kullanılan eklerdendir: giyim (<*giyim*) (8/18), yarım (<*yarım*) (14/33), annamı (<*anlamı*) (16/102),daıdım (<*dağıtım*) (18/52), üretim (<*üretim*) (24/21), yelleşim (<*yerleşim*) (63/9), alım_verim (<*alım verim*) (91/38), deprem (<*deprem*) (63/7), doum (<*doğum*) (78/9), ...

-ın, -in, -un, -ün: Yörede işlek olarak kullanılan bir ektir: bütün (<*bütün*) (8/19), kesin (<*kesin*) (20/10), düzen (<*düzen*) (37/53), ēkin (<*ekin*) (54/30), uzun (<*uzun*) (59/38), yıın (<*yığın*) (79/59), düün (<*düğün*) (81/43), gelin (<*gelin*) (86/20), ...

-ç: Çok yaygın kullanılan bir ek değildir: ġazanç (<*kazanç*) (54/67).

Bir örnekte ünlüyle başlayan bir ek geldiği için tonlulaşma olmuştur: üşencimizden (<*üşencimizden*) (74/38).

Başka bir örnekte *-ç > -ş* değişimi görülmektedir: inaş (<*inanç*) (120/57).

1.2. Hâl Ekleri

1.2.1. İlgi Hâli

Çankırı ili ve yöresinde ilgi hâlindeki son sesin bazen *-ñ* 'li bazen isse *-n* 'li kullanıldığı görülmektedir. Yöreyle ilgili daha önce hazırlanmış çalışmalara bakıldığında, çalışmaların üçünde yalnız *-ñ* 'li şeklin kullanıldığı görülmektedir[180]. Daha

[180] Yağcı, *DVA*, s. 85. ; Kiremit, *YİA*, s. 33. ; Keleş, *ŞYA*, s. 38.

yakın bir tarihte yapılmış olan çalışmada ise *-ñ* ve *-n* 'li şekillerin karışık kullanıldığı görülmektedir[181].

Bu durum günümüzde kitle iletişim araçlarının ve aydın konuşmasının yöre ağzı üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu ve *-ñ* 'li kullanımın yerini giderek ölçünlü dildeki *-n* 'li kullanıma bıraktığını göstermektedir. Aynı konuşmacı da bile bu eğilim kendini göstermekte ve konuşmacı her iki şekli de kullanmaktadır: *filancanıñ* ōluna *filancanın* ġızı (<*filancanın oğluna filancının kızı*) (40/39), *suyun* içine. parayı *suyuñ* içine atarız (<*suyun içine. Parayı suyun içine atarız.*) (91/55), ...

+ıñ, +iñ, +uñ, +üñ / +ın, +in, +un, +ün:

+ıñ, +iñ, +uñ, +üñ : Ünsüzle biten kelimelere gelmektedir: ġazanıñ içine (<*kazanın içine*) (1/4), ġızıñ evine (<*kızın evine*) (3/17), yeriñ altına (<*yerin altına*) (5/39), tallamızıñ başında (<*tarlamızın başında*) (6/26), onnarıñ üzerine (<*onların üzerine*) (8/14), āskeriñ gişmesi (<*askerin geçmesi*) (8/37), ambarlarıñ üsdünde (<*ambarların üstünde*) (10/6), böyükleriñ annatması (<*büyüklerin anlatması*) (13/8), daşlarıñ arası (<*taşların arası*) (16/20), çamuruñ içinde (<*çamurun içinde*) (52/38), bidonuñ içine (<*bidonun içine*) (86/14), ġolumuñ birisi (<*kolumun birisi*) (104/23), naylonuñ āltı (<*naylonun altı*) (110/40), yoluñ ġıyısında (<*yolun kıyısında*) (123/35), suyuñ başına (<*suyun başına*) (2/61), çolūmuñ çocūmuñ ġazancını (<*çoluğumun çocuğumun kazancını*) (5/38), şerbetini ġoruḫ üzümüñ (<*şerbetini koyarız üzümün*) (1/70), óküzüñ g̲ónünden (<*öküzün gönünden*) (2/56), k̲óyümüzüñ hėyeti (<*köyümüzün heyeti*) (5/54), dü̲ünüñ oldū g̲ún (<*düğünün olduğu gün*) (47/49), g̲ólüñ ġıyısında (<*gölün kıyısında*) (48/19), gücümüñ yetdū̲ ġadar (<*gücümün yetdiği kadar*) (112/52), ...

Son sesi *ġ, h, ḫ, k, ḳ* ünsüzleri ile biten kelimelerde, işaret edilen ünsüzler bazen düşmekte veya erimekte, bu seslerden önceki ünlü ile ek ünlüsü kaynaşıp uzun ünlü hâline gelmektedir: yemēñ içine (yemeğin içine) (1/14), çocūñ ismi (<*çocuğun ismi*) (1/52), ekmāñ ardı (<*ekmeğin ardı*) (6/17), inēñ ilk südünü (<*ineğin ilk sütünü*) (21/44), eşşēñ üsdüne (<*eşeğin üstüne*) (36/62), çocūñ emē (<*çocuğun emeği*) (109/53), abdul şen_ocāñ evi (<*Abdul Şenocak'ın evi*) (108/1), sicāñ çoḫ olacānı (<*sıcağın çok olacağını*) (18/46), mamāñ üzerinde (<*Mamak'ın üzerinde*) (85/43), ...

[181] İşcanoğlu, *EA*, s. 72.

+ın, +in, +un, +ün : Ünsüzle biten kelimelere gelmektedir: yāın içine (<*yağın içine*) (1/4), o zamānın_da yemişi (<*o zamanın da yemişi*) (2/52), adamların gónlünü (<*adamların gönlünü*) (10/18), ḳadınnarın yanına (<*kadınların yanına*) (11/14), evlerimizin óñlerine (<*evlerimizin önlerine*) (13/51), yāmırın yaacānı (<*yağmurun yağacağını*) (18/46), tirenlerin şeflerini (<*trenlerin şeflerini*) (25/45), yolların ışıḳları (<*yolların ışıkları*) (30/47), sāducun elbiseleri (<*sağdıcın elbiseleri*) (42/36), en gúçÇüg ōlumun çocūna (<*en küçük oğlumun çocuğuna*) (83/44), suyun içine (<*suyun içine*) (91/55), oḫulun yanına (<*okulun yanına*) (106/45), şeyḫ_yonuzun mezeri (<*Şeyh Yunus'un mezarı*) (126/34), gúcümüzün yetdī (<*gücümüzün yettiği*) (11/32), ḳóyün yerlisi (<*köyün yerlisi*) (13/30), tıraḫtörün ön tekeri (<*traktörün ön tekeri*) (15/8), ...

Son sesi *ġ, h, ḫ, k, ḳ* ünsüzleri ile biten kelimelerde, işaret edilen ünsüzler bazen düşmekte veya erimekte, bu seslerden önceki ünlü ile ek ünlüsü kaynaşıp uzun ünlü hâline gelmektedir: susuzlūn yüzünden (<*susuzluğun yüzünden*) (5/52), çepellūn ġoru (çeperliğin koru) (24/11), boşlūn üsdüne (<*boşluğun üstüne*) (36/19), yelmūn ucunu (<*yelmüğün ucunu*) (89/28), olūn içine (<*oluğun içine*) (91/58), ġızıl_ırmān ḳóyü (<*Kızılırmak'ın köyü*) (10/1), toprān altı (<*toprağın altı*) (37/30), allān emriynen (<*AllahÓın emriyle*) (11/32), ekmēn arasına (<*ekmeğin arasına*) (84/37), ...

İki örnekte teklik birinci şahış zamiri, yazı dilinin aksine *+in* ekini almıştır: *benin* bilişin (<*benim bilişim*) (8/34), *benin* yaş (<*benim yaşım*) (124/2).

+nıñ, +niñ, +nuñ, +nüñ / +nın, +nin, +nun, +nün:

+nıñ, +niñ, +nuñ, +nüñ : Ünlüyle biten kelimelere gelmektedir: dānānıñ ucunu (<*değneğinin ucunu*) (2/33), o kişiniñ ismini (<*o kişinin ismini*) (5/2), odasınıñ öñünde (<*odasının önünde*) (7/11), gişmeniñ mümkünü (<*geçmenin mümkünü*) (8/36), cāminiñ óñünde (<*caminin önünde*) (12/50), ġarıncanıñ hesābı (<*karıncanın hesabı*) (14/24), buranıñ esgi adamları (<*buranın eski adamları*) (16/2), biriniñ üsTünden (<*birinin üstünden*) (18/56), depeniñ dorūnda (<*tepenin doruğunda*) (25/33), ġazānıñ ismi (<*kazanın ismi*) (32/1), onuñ ānamını (<*onun anlamını*) (35/13), bunuñ mīdesi (<*bunun midesi*) (36/67), tālimgāḫ ġursunuñ ġumandanı (<*talimgah kursunun kumandanı*) (88/49), ḥocanuñ dedī (<*hocanın dediği*) (100/27), yaygunuñ başına (<*yaygının başına*) (110/41), böyūnüñ adı (<*büyüğünün adı*) (1/52), ıldızım köyünüñ ġārşısında (<*Ildızım*

Köyü'nün karşısında) (24/11), tel örgünüñ altından (<*tel örgünün altından*) (36/50), delüklünüñ içine (<*deliklinin içine*) (98/23), *ekmāñ* ardı (<*ekmeğin ardı*) (6/17), çocūñ emē (<*çocuğun emeği*) (109/53), ...

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulduğu örneklerin sayısı fazla değildir: ḥocanuñ dedī (<*hocanın dediği*) (100/27), yaygunuñ başına (<*yaygının başına*) (110/41), delüklünüñ içine (<*deliklinin içine*) (98/23).

+nın, +nin, +nun, +nün : Ünlüyle biten kelimelere gelmektedir: dünyānın ḥāli (<*dünyanın hali*) (6/45), bāzısının içinde (<*bazısının içinde*) (9/11), ḳapının arḫasına (<*kapının arkasına*) (11/16), båbasının yanına (<*babasının yanına*) (13/37), babanın söyledīdir (<*babanın söylediğidir*) (15/17), aḫlının yetdū (<*askerin geçmesi*) (16/28), bekcinin arḫasından (<*bekçinin arkasından*) (36/49), birbirĭnin aḳrābāsı (<*birbirinin akrabası*) (40/76), onun altında (<*onun altında*) (21/38), onun benzin deppōsu (<*onun benzin deposu*) (80/35), büyügünün yanına (<*büyüğünün yanına*) (78/28), ...

+ñ: İki konuşmacıdan yapılan derlemede, ilgi hâlinin ünlüyle biten kelimeye doğrudan *+ñ* ekinin eklenmesiyle yapıldığı görülmektedir: ġaynāñ, ġaynatāñ elini (<*kaynananın, kaynatanın elini*) (39/33), ġaynanāñ iyisi (<*kaynananın iyisi*) (41/23).

1.2.2. Yükleme Hâli

+ı, +i, +u, +ü: Büyük bir çoğunlukla yazı dilinden farksızdır: *baldırcanı* dōrarıḫ (<*patlıcanı doğrarız*) (1/3), *gelecānı* biliyoḫ (<*geleceğini biliyoruz*) (2/47), *gēçimi* sāliyoḫ (<*geçimi sağlıyoruz*) (3/2), daḫa *ilerisini* bilemiyom (<*daha ilerisini bilemiyorum*) (4/1), her ev *yemēni* getĭrir (<*her ev yemeğini getirir*) (12/24), *sizi* kim īḳaz_ėtdi (<*hasılatı biçemedim*) (25/46), *ġınayı* yaḳallar (<*kınayı yakarlar*) (39/30), souḫ *suları işdúk* (<*soğuk suları içtik*) (52/3), *onnarı* yaparduḫ (<*onları yapardık*) (67/2), ondan_sōna *gelini*_çıḫaruz (<*ondan sonra gelini çıkarırız*) (82/24), *onu* iki gún bekledüsün (<*onu iki gün bekletirsin*) (83/6), ben *şunu* yapdım, *bunu* yapdım. (<*ben şunu yaptım, bunu yaptım*) (87/9), ġaynar *suyu*_da ġoy içine (<*kaynar suyu da koy içine*) (94/16), *āvcunu* sıḫar (<*avcunu sıkar*) (95/7), *üsdünü*_de ōrteriz (<*üstünü de örteriz*) (98/6), *gómüyü* gómüb geldükden_sōna verĭyola (<*gömüyü gömüp geldikten sonra veriyorlar*) (105/15), *ölüsünü*_bile görmedim (<*ölüsünü bile görmedim*) (108/28), en esgi *kóyü* oraymış (<*en eski köyü oraymış*) (129/19), ...

+ĭ, +ĭ̯, +ŭ, +ŭ̯: Yörede yükleme hâli ekinin bazen normalden kısa telaffuz edildiği görülmektedir: *buralarĭ* heb sularduḫ (<*buraları hep sulardık*) (57/23), *onnarĭ* torbalardan çıḫarduruz (<*onları torbalardan çıkartırız*) (65/23), şindi *bizĭ̯* āyırdılar (<*şimdi bizi ayırdılar*) (64/29), *bizĭ̯* de oriya ġodu (<*bizi de oraya koydu*) (102/40), *onŭ* da gene aynı o dibde döverdúḳ (<*onu da gene aynı o dipte döverdik*) (13/66), *onŭ* da giydirillerdi (<*onu da giydirirlerdi*) (45/28), ondan sōna *onŭ* da bi ġóle dókeller (<*ondan sonra onu da bir göle dökerler*) (61/43), *unŭ* da daḫarı̊z (<*onu da takarız*) (86/19), ...

-ıḳ/-ik, -uḳ/-ük ile biten sözcükler yükleme hâli ekini aldıklarında ise önce *-ḳ-/-k-* > *-ġ-/-g-* >*-ğ-* değişmesi olmakta, daha sonra *-ğ-* ünsüzü erimekte veya düşmektedir. Yan yana gelen iki ünlü, birleşip kaynaşarak uzun ünlü haline gelmektedir (*-ığı* > *-ıı*> *ī* / *-iği*> *-ii* > *-ī*/ *-uğu* > *-uu*> *ū*): *ışī* alamiyoz (<*ışığı alamıyoruz*) (35/38), *tavī* dōrarız (<*tavuğu doğrarız*) (39/4), *çobancılī* da biz biliyoz da *avcılī* bilmiyoz. (<*çobancılığı da biz biliyoruz da avcılığı bilmiyoruz*) (40/10), *mıḫdallī* onnā aldı (<*muhtarlığı onlar aldı*) (64/29), çoḫ yapiyoduḫ *ireçbellī* (<*çok yapıyorduk rençberliği*) (68/3), *askellī* filan ben siirtiñ batmanda yapdım (<*askerliği filan ben Siirt'in Batman'da yaptım*) (71/47), sallarduḫ bōle *beşī* (<*sallardık böyle beşiği*) (78/42), *yüzū* ġāldırırdı (<*yüzüğü kaldırırdı*) (106/11), bubamgil gitmişle, *dünürlū* yapmışla (<*babamgil gitmişler, dünürlüğü yapmışlar*) (110/15), *çeltū* şindi ısladuƙ (<*çeltiği şimdi ısladık*) (117/5), ...

Bazen ise yan yana gelen ünlüler birleşip kaynaşarak bir uzun ünlü oluşturmaz ve ve ikiz ünlü olarak kalır: *toprai* çalarıḫ (<*toprağı çalarız*) (1/72), *bayrai* dikiyolar (<*bayrağı dikiyorlar*) (7/32), ġazanıñ dibine *yai* eridüsüñ (<*kazanın dibine yağı eritirsin*) (105/8), *öfelei* biliyoz (<*efeleği biliyoz*) (74/39), *dīnei* şöyle atarduḫ (<*değneği şöyle atardık*) (117/5), ...

+a, +e: *-aḳ / -ek* ile biten sözcükler yükleme hâli ekini aldıklarında önce *-ḳ-/-k-* > *-ġ-/-g-* >*-ğ-* değişmesi görülür. Daha sonra ise *-ğ-*'nin erimesi veya düşmesiyle iki ünlü yan yana gelir. Bu durumda yükleme hâli eki, ilerleyici ünlü benzeşmesiyle *-ağı*> *-aı*> *-aa*> *-ā / -eği*> *-ei*> *-ee*> *-ē* olur: yāni *bayrā* asiyos buralara (<*yani bayrağı asıyoruz buralara*) (10/21), yerden *toprā* aliyo (<*yerden toprağı alıyor*) (36/92), gine āynı *yemē* filan verüz (<*gine aynı yemeği filan veririz*) (70/8), *ekmē* yaslayıb da ġōyon (<*ekmeği*

yaslayıp da koyuyorsun) (84/35), *tezē_müzē* heb ġırallā (<*tezeği müzeği hep kırarlar*) (91/59), *evlē* adımlaruz (<*evleği adımlarız*) (100/3), ...

Bazı örneklerde *-ğ-* ünsüzünün erirken ekin ünlüsünü kalınlaştırarak ünlü uyumunu bozduğu görülür: ondan_sōna *yemā* yediriyōlar (<*ondan sonra yemeği yediriyorlar*) (7/31), bu *deynā* burda ġoyi̯yoduḥ burda (<*bu değneği burda koyuyoduk burda*) (56/9), ...

1.2.3. Yönelme Hâli

+a, +e: Genellikle yazı dilinden ve aydın konuşmasından farklılığı yoktur: ġazanıñ *içine* ġoyarıḥ (<*kazanın içine koyarız*) (1/4), *hökümete* verecāz (<*hükümete vereceğiz*) (2/23), ġızıñ *evine* malzeme gidiyo (<*kızın evine malzeme gidiyor*) (3/17), *esgiye* dayalı (<*eskiye dayalı*) (4/4), bu *arāzīye* su geleceg, dediler (<*bu araziye su gelecek dediler*) (5/18), ēsgi *düzene_g̱óre* (<*eski düzene göre*) (6/3), *torbíya* ġōyoḥ (<*torbaya koyuyoruz*) (7/3), *allaḥa* ısmarladuḥ (<*Allah'a ısmarladık*) (8/25), gelirdik *ġabımıza_ġ*orduḳ yavrum (<*gelirdik kabımıza koyardık yavrum*) (10/5), yāmur_*duāsına* çıḥarız yāni (<*yağmur duasına çıkarız yani*) (12/19), af_edersiñ *buriya_ḳ*adár şo̅le oturūsuñ (<*af edersin buraya kadar şöyle otursun*) (13/17), ...

-aḳ / -ek ile biten sözcükler yönelme hâli ekini aldıklarında, sonda *-ḳ-/-k-* > *-ġ-/-g-* >*-ğ-* değişmesi görülür. Daha sonra ise *-ğ-*'nin erimesi veya düşmesiyle yan yana gelen iki ünlü, birleşip kaynaşarak uzun ünlü haline gelir (*-ağa* > *-aa*> *ā* / *-eğe* > *-ee*> *ē*): ben *soḳā* gitdim (<*ben sokağa gittim*) (19/44), saat doḥuzdan_sona gelene *ayā_ġ*ālḥılmaz (<*saat dokuzdan sonra gelene ayağa kalkılmaz*) (37/57), *ucā_ġ*orsun (<*ocağa koyarsın*) (89/15), orada biz *yedā_ġ*aldıḳ (<*orada biz yedeğe kaldık*) (104/4), bu *dēnē* deerse iş bozulur (<*bu değneğe değerse iş bozulur*) (5/66), *ekmē* dürülür (<*ekmeğe dürülür*) (17/49), birbirimize *yemē* giderüz (<*birbirimize yemeğe gideriz*) (19/47), bi ġız olursa *isdemē* giderüz (<*bir kız olursa istemeğe gideriz*) (78/38), bi tebsi *börē* beş yumırta, dörd yumırta (<*bir tepsi böreğe beş yumurta, dört yumurta*) (94/31), ...

Şu örnekte *-ḥ* ünsüzünün düşmesi veya erimesiyle bir uzunluk oluşmuştur: *zabā ġadaraḳ* türkü çaırıllardı (<*sabaha kadar türkü çağırırlardı*) (48/54).

Yörede yan yana gelen ünlülerin birleşip kaynaşarak bir uzun ünlü oluşturmadığı ve ikiz ünlü olarak kaldığı da sıkça görülmektedir: *ocaa* ġoruḥ (<*ocağa koyarız*) (1/4),

işçilie gidiyoḫ (<*işçiliğe gidiyoruz*) (3/2), bi teg ekincilie ġaliyoz (<*bir tek ekinciliğe kalıyoruz*) (16/60), yuvarlaḫ bi daşı o *delie* şīderdik (<*yuvarlak bir taşı o deliğe şey ederdik*) (18/41), *diree* çarpiyo orda (<*direğe çarpıyor orda*) (108/26), *dúñürcülüe* gidiliyo (<*dünürcülüğe gidiliyor*) (7/10), *ırġatlıa* gidiyōduḫ (<*ırgatlığa gidiyorduk*) (107/24), *samanlıa* samanı basarduġ (<*samanlığa samanı basardık*) (113/5), ġışın *ġayıa* binme (<*kışın kayığa binme*) (115/4), meselā *çaydanlıa* ġuyar ġaynadur (<*mesela çaydanlığa koyar kaynatır*) (20/25), *çubua* hemen bi ḥabar_verüz (<*Çubuk'a hemen bir haber veririz*) (54/41), *çocua* nası baḫarsın (<*çocuğa nasıl bakarsın*) (74/23), suyu çıḫartmışlar *tavua* içirmüşler (<*suyu çıkartmışlar tavuğa içirmişler*) (16/48), ...

1.2.4. Bulunma Hâli

+da, +de: Çankırı ili ve yöresinde bulunma hâli ekinin sadece tonlu biçimi kullanılmaktadır, tonsuz biçimine metinlerimizde hiç rastlanılmamıştır: *ocaḫda* ēyce bişiririk. (<*ocakta iyice pişiririz*) (1/4), beg *ġafamda* ġalmiyo_ki benim (<*pek kafamda kalmıyor ki benim*) (2/14), su *depōmuz_*neyi var *orda* (<*su depomuz ne var orada*) (3/38), *malcılıḳda* para var (<*malcılıkta para var*) (24/16), bu ḥacılarnan bizim ḵóyüñ *arasında* olacādı (<*bu Hacılar'la bizim köyün arasında olacaktı*) (5/31), *nüfusda* ḳırḫ_iki dōmluyun (<*nüfusta kırk iki doğumluyum*) (8/58), ḵóy bāsı vardı *yamaçda* (<*köy bağı var yamaçta*) (45/33), *ayaḫda* oturduḳ yāv (<*ayakta oturduk yav*) (13/31), *çocuḫluḫda* oyniyoduḫ (<*çocuklukta oynuyorduk*) (14/25), *savaşda* çoḳ ġalmış (<*savaşta çok kalmış*) (16/25), ben şindi *üs_ġatda* yatiyon (<*ben şimdi üst katta yatıyorum*) (78/28), mesela *dērslerde* sıḳıntıyı çekerdüg tabī. (<*mesela derslerde sıkıntıyı çekerdik tabi*) (80/41), beş *yerde* zoba va, benim bu *evde* (<*beş yerde soba var, benim bu evde*) (81/31), heb *ġurbetde* yapdım ben (<*hep gurbette yaptım ben*) (91/42), *seferbellikde* rusyadan ġāçmış (<*seferberlikte Rusya'dan kaçmış*) (103/25), bin_üç_yüz_ġırḫ_*üçde* getdim (<*bin üç yüz kırk üçte gitdim*) (118/3), kel *herifde* iş yoḳ (<*kel herifte iş yok*) (59/36), *dibekde* döverdúḵ (<*dibekte döverdik*) (67/7), ...

+Ta: Bir tek örnekte ekin yarı tonlu şekline rastlanılmıştır: *etimesutTaydım_*da (<*Etimesğut'taydım*) (3/27).

1.2.5. Ayrılma Hâli

+dan, +den: Çankırı ili ve yöresinde ayrılma hâli ekinin tonlu biçimi kullanılmaktadır, tonsuz biçimine metinlerimizde sadece iki örnekte rastlanılmıştır: *ālındıḫdan* sōna (<*alındıktan sonra*) (1/23), *tātadan* da şȭle *daşdan* dişleri vaṛ (<*tahtadan da şöyle taştan dişleri var*) (3/7), *sivasdan* geldīni söyleller (<*Sivas'tan geldiğini söylerler*) (4/4), *aḫar_yaḫıtdan* çoḫ sıḫıntımız var (<*akaryakıttan çok sıkıntımız var*) (5/9), *yavrulardan* ayrı gāldım dostlarım (<*yavrulardan ayrı kaldım dostlarım*) (6/56), ēskiden *topraḫdan* yapılma dēsdiler vardı (<*eskiden topraktan yapılma testiler vardı*) (12/66), yetmiş_*beşden*_sōna motorlu vāsĭtaya geçildi (<*yetmiş beşten sonra motorlu vasıtaya geçildi*) (16/12), *dövletden* allāḫ rāzı olsun (<*devletten Allah razı olsun*) (70/44), ben yabancı *ḵóyden* evlendim (<*ben yabancı köyden evlendim*) (96/29), *bişdikden*_sōra patozda ġīyolā (<*biçdikten sonra patozda kıyıyorlar*) (102/48), *elekden* geçiriyoduġ (<*elekten geçiriyorduk*) (112/6), *atatürkden* bi sene evel öldü babam (<*Atatürk'ten bir sene evvel öldü babam*) (121/9), ...

+tan, +ten: Metinlerimizde ekin tonsuz şeklinin kullanıldığı iki örnek görülmüştür: *erikten* besTil__de yaparduḫ (<*erikten pestil de yapardık*) (107/34), *māsustan* (<*mahsustan*) (58/47).

1.2.6. Eşitlik Hâli

+ca, +ce / +ça, +çe:

+ca, +ce : Çankırı ili ve yöresi ağızlarında bir örnek haricinde hep tonlu ünsüzle kullanılmıştır: boyca (<*boyca*) (1/48), onca (<*onca*) (30/53), bolca (<*bolca*) (69/19), ġızılca (<*Kızılca*) (104/1), ēyce (<*iyice*) (1/4), iyice (<*iyice*) (3/14), sādece (<*sadece*) (16/102), gózēlce (<*güzelce*) (17/45), evelce (<*evvelce*) (16/21), öylece (<*öylece*) (44/40), şöylece (<*şöylece*) (105/6), ...

+ça,+çe : āḫça (<*akça*) (69/1).

Ünsüz uyumu dışında kalan örnekler şunlardır: cōḫca (<*çokça*) (95/3), raḫatca (<*rahatça*) (123/13).

+caḳ, +cek: Çankırı ili ve yöresi ağızlarında yazı dilinde kullanılmayan Türkçenin ikinci eşitlik hâli ekine ait az sayıda örnek tespit edilmiştir. Ekin, ön ses ünsüzünün tonsuz şekliyle kullanımına rastlanılmamıştır:

+caḳ : ḫasdacaḳ (<*hastaca*) (72/9).

+cek : k̲óylücek (<*köylüce*) (37/72), k̲óycek (<*köyce*) (82/8), k̲óylücek (<*köylüce*) (102/25), köycek (<*köyce*) (116/42), k̲óycek (<*köyce*) (119/31).

1.2.7. Vasıta Hâli

+ınan, +inen, +unan, +ünen: Çankırı ili ve yöresi ağızlarında sıkça kullanılan vasıta hâli ekidir. *ile* edatıyla *+n* vasıta halinin ek yığılmasıyla birleşmesi ve gerileyici ünsüz benzeşmesiyle ortaya çıkmaktadır[182]: ók̲úz_ınan (<*öküzle*) (2/9), at_ınan (<*atla*) (4/25), nüfūs_unan (<*nüfusla*) (5/37), un_unan (<*unla*) (7/5), yo̲urd_ınan (<*yoğurtla*) (12/60), patoz_unan (<*patozla*) (14/13), tarım_ınan (<*tarımla*) (20/6), parañ_ınan (<*paranla*) (22/18), talaş_ınan (<*talaşla*) (34/20), ġoñşular_ınan (<*komşularla*) (39/50), navruz_unan (<*nevruzla*) (100/52), zor_unan (<*zorla*) (104/33), su_y_unan (<*suyla*) (20/12), süd_ünen (<*sütle*) (21/46), ip_inen (<*iple*) (36/21), söz_inen (<*sözle*) (37/65), bit inen (<*bitle*) (38/35), herif_inen (<*herifle*) (39/50), ók̲úz_ünen (<*öküzle*) (42/18), otobüs ünen (<*otobüsle*) (88/15), mevlüd_ünen (<*mevlitle*) (110/21), köy_ünen (<*köyle*) (22/6), biçer_inen (<*biçerle*) (105/13), düven_inen (<*düvenle*) (110/8), yo̲urd_unan (<*yoğurtla*) (17/38), ...

+ĭnan, +i̯nen, +ŭnan, +ŭ̯nen: Ekin ekleşmesinin ara evresini oluşturduğu söylenebilir. *+ŭ̯nen* şekline metinlerde rastlanmamıştır. Metinlerimizde yer alan örnekler şunlardır: ġayış_ĭnan (<*kayışla*) (36/25), yā_y_ĭnan (<*yağla*) (48/23), at_ĭnan (<*atla*) (61/17), biçer_i̯nen (<*biçerle*) (14/13), motur_ŭnan (<*motorla*) (39/24), su_y_ŭnan (<*suyla*) (95/21), onuñ_ŭnan (<*onunla*) (126/10).

+nan, +nen: *ile* edatının ünlüsünün düşmesi ve ekleşmesiyle ortaya çıkan *+nan, +nen* şekli yörede en sık karşımıza çıkan şekildir[183]: ısıca̲ınan (<*sıcağıyla*) (1/6), moturnan (<*motorla*) (2/10), ġatırlarnan (<*katırlarla*) (3/5), arabaynan (<*arabayla*) (5/13), bıçānan (<*bıçakla*) (7/9), onunnan (<*onunla*) (8/24), çolūnan__çocūnan (<*çoluğuyla çocuğuyla*) (13/14), ārtanínyan (<*artanıyla*) (16/33), du̲ānyan (<*duayla*) (17/22), ġoca_ġaríynan (<*kocakarıyla*) (25/7), zopaynan (<*sopayla*) (31/41), datlíynan

[182] Ekin yapısı ve Anadolu ağızlarındaki örnekleri ile ilgili geniş bilgi için bk. Ahmet Buran, *AAİÇE*, s. 238.

[183] Ekin yapısı ve Anadolu ağızlarındaki örnekleri ile ilgili geniş bilgi için bk. Ahmet Buran, *AAİÇE*, s. 238.

(<*tatlıyla*) (37/70), ġaşşīnan (<*kaşıkla*) (38/48), makineynen (<*makineyle*) (20/43), bennen (<*benle*) (25/47), daḫsidnen (<*taksitle*) (33/12), ireçbellīnen (<*rençberlikle*) (35/3), paráynen (<*parayla*) (38/22), elimiznen (<*elimizle*) (39/56), elbīseynen (<*elbiseyle*) (40/31), ...

+ılan, +ilen, +ulan, +ülen / +lan, +len: Ek yığılması sonucu genişlemiş olan bu şeklin örneği fazla değildir[184]. II. ağız yöresinde, üç konuşmacıda görülmüştür: onuñ ulan (<*onunla*) (81/3), şekerlen (<şekerle) (81/4), ellen (<*elle*) (84/16), ók̲úzlerlen (<*öküzlerle*) (100/4), elimiz_ilen (<*elimizle*) (100/13), tūlaylan (<*tuğlayla*) (101/2).

+n: Yazı dilinde de işlekliğini kaybetmiş olan Türkçenin ilk zamanlarındaki vasıta hali eki, sınırlı sayıda örnekte ve genelde zamanla alakalı kelimeler ve bazı edatlarda görülmektedir[185]: yazın (<*yazın*) (11/27), baḫārın (<*baharın*) (12/19), g̲úzün (<*güzün*) (40/31), ġışın (<*kışın*) (50/19), ōlen (<*öğlen*) (56/37), bi_keren (<*bir kere*), ġāmetini bilen (<*ikametini bile*) (68/11), ilkin (<*ilk önce*) (68/26), ikindin (<*ikindi*) (46/47), gündüzün (<*gündüz*) (75/14), ḥālbūkin (<*hâlbuki*) (38/58), ...

+la, +le: Ölçünlü dilin etkisiyle etkisiyle bölgemiz ağızlarında da kullanılmaktadır: ġadarıyla (<*kadarıyla*) (4/2), du_ā̲la (<*duayla*) (12/36), dırmuḳla (<*tırmıkla*) (16/73), otobusla (<*otobüsle*) (22/46), malcılıḳla (<*malcılıkla*) (24/24), ayaḳlaríyla (<*ayaklarıyla*) (30/1), tarımla (<*tarımla*) (32/13), oraḫla (<*orakla*) (49/2), neyle (<*neyle*) (55/37), tamāmiyle (<*tamamıyla*) (62/11), g̲özle (<*gözle*) (63/21), ...

Şu örneklerde kalıplaşmış durumdadır: óyle (<*öyle*) (3/16), şöyle_böyle (<*şöyle böyle*) (4/11), böle (<*böyle*) (18/46), şōle (<*şöyle*) (22/54), bōle (<*böyle*) (20/12), ēle (<*öyle*) (79/17), óle (<*öyle*) (32/62), şóyle (<*şöyle*) (18/27), bóyle (<*böyle*) (34/20), ...

1.2.8. Yön Gösterme Hâli

+ra, +re: Bazı kelimelerde kalıplaşmış olarak kullanılır: bura (<*bura*) (5/51), *ora* (<*ora*) (8/2), sonra (<*sonra*) (14/6), sōra (<*sonra*) (32/52), şōra (<*şura*) (36/31), şura (<*şura*) (40/13), nere (<*nere*) (67/28), üzere (<*üzere*) (109/34), ...

+na: Şu kelimede ilerleyici ünsüz benzeşmesiyle *+na* şeklindedir: sonna (<*sonra*) (73/7), (95/7), (107/16), (108/22), ...

---

[184] Ekin yapısı ve Anadolu ağızlarındaki örnekleri ile ilgili geniş bilgi için bk. Ahmet Buran, *AAİÇE*, s. 239.

[185] Ahmet Buran, *AAİÇE*, s. 236.

+arı, +eri: yoḫarı (<*yukarı*) (8/4), dışarı (<*dışarı*) (20/56), yuḫarı (<*yukarı*) (22/12), yoḳarı (<*yukarı*) (31/23), ileri (<*ileri*) (68/28), içeri (<*içeri*) (84/34), ...

1.3. İsimlerde Çokluk

+lar, +ler: İsimlerde çokluk yazı dilimizde olduğu gibi *-lar, -ler* ekiyle yapılmaktadır: cüvablar (<*cevaplar*) (1/6), ġomşular (<*komşular*) (3/16), ḥambarlar (<*ambarlar*) (9/8), yayuḫlar (<*yayıklar*) (13/69), sufralar (<*sofralar*) (15/20), dúñürcüler (<*dünürcüler*) (17/9), şeerdekiler (<*şehirdekiler*) (20/38), genşler (<*gençler*) (21/14), köçegler (<*köçekler*) (22/18), kóyler (<*köyler*) (27/18), ...

+laṛ, +leṛ : Bölgede son sesin düşmek üzere olduğu örnekler de görülmektedir: deli_ġannılaṛ (<*delikanlılar*) (56/48), genşleṛ (<*gençler*) (21/14), mühitleṛ (<*muhitler*) (29/8), bizimkileṛ (<*bizimkiler*) (63/15), dērsleṛ (<*dersler*) (68/13), büyükleṛ (<*büyükler*) (69/32), ...

+lā, +lē : Sondaki *-r* sesinin düşmesi ve bir önceki ünlünün uzamasıyla oluşmuştur: ḥocalā (<*hocalar*) (21/19), cumālā (<*cumalar*) (61/2), yamaşlā (<*yamaçlar*) (62/12), buralā (<*buralar*) (63/23), meyvalā (<*meyvalar*) (67/14), mādencilē (<*madenciler*) (70/33), sóütlē (<*söğütler*) (71/21), etfāyecilē (<*itfayeciler*) (80/22), ērkeklē (<*erkekler*) (81/3), ineklē (<*inekler*) (83/14), ...

+la, +le : Örneği fazla değildir. *-le* şekline metinlerde rastlanmamıştır: yāşlıla (<*yaşlılar*) (106/9), uşaḳla (<*uşaklar*) (116/46), onla (<*onlar*) (22/15), arabala (<*arabalar*) (81/55), ...

+nar, +ner: *-n* ile biten kelimelere gelen ek, ilerleyici ünsüz benzeşmesi ile *+nar, +ner* olmaktadır: onnar (<*onlar*) (1/25), ġadınnar (<*kadınlar*) (4/41), ḥayvannar (<*hayvanlar*) (6/2), tırpannar (<*tırpanlar*) (9/5), satannar (<*satanlar*) (12/57), ekinner (<*ekinler*) (18/24), gúnner (<*günler*) (27/35), yelleşenner (<*yerleşenler*) (29/8), leenner (<*leğenler*) (43/37), erenner (<*erenler*) (71/13), deyirmenner (<*değirmenler*) (73/12), ...

+naṛ, +neṛ : Bölgede son sesin düşmek üzere olduğu az sayıda örnek görülmektedir: ġadınnaṛ (<*kadınlar*) (77/14), bunnaṛ (<*bunlar*) (90/37), torunnaṛ (<*torunlar*) (112/55), bilenneṛ (<*bilenler*) (71/31).

+nā, +nē : Sondaki *-r* sesinin düşmesi ve bir önceki ünlünün uzamasıyla oluşmuştur: onnā (<*onlar*) (21/31), bunnā (<*bunlar*) (22/29), ōlannā (<*oğlanlar*) (58/46),

ġadunnā (<*kadınlar*) (62/19), ḥayvannā (<*hayvanlar*) (81/23), düünnē (<*düğünler*) (83/26), gelennē (<*gelenner*) (68/12), ...

+na, +ne : Örneği fazla değildir: ḥayvanna (<*hayvanlar*) (106/39), onna (<*onlar*) (116/31), bunna (<*bunlar*) (116/31), ekinne (<*ekinler*) (113/4).

1.4. İyelik Ekleri

Teklik I. şahıs: *+m, +ım, +im, +um, +üm ; +in* (Bir örnekte)

II. şahıs: *+ñ, +ıñ, +iñ, +uñ, +üñ ; +n, +ın, +in, +un, +ün*

III. şahıs: *+ı, +i, +u, +ü, +sı, +si, +su, +sü*

Çokluk I. şahıs: *+mız, +miz, +muz, +müz*

II. şahıs: *+ñız, +ñiz, +ñuz, +ñüz ; +nız, +niz, +nuz, +nüz ; +z* (Bir örnekte)

III. şahıs: *+ları, +leri; +narı, +neri*

1.4.1. Teklik I. Şahıs İyelik Eki

+m, +ım, +im, +um, +üm / +in:

+m, +ım, +im, +um, +üm : Çoğunlukla yazı dilimizden farklılığı yoktur: babam (<*babam*) (5/14), aḫrabam (<*akarabam*) (7/17), ġaynatam (<*kaynatam*) (7/42), ġāvem (<*kahvem*) (24/19), kimsem (<*kimsem*) (112/51), dedem (<*dedem*) (8/32), adamım (<*adamım*) (2/15), dayım (<*dayım*) (6/34), esvablarım (<*esvaplarım*) (7/37), işim (<*işim*) (17/67), yeenim (<*yeğenim*) (25/12), ābeyim (<*ağabeyim*) (32/63), yavrum (<*yavrum*) (35/8), tansiyonum (<*tansiyonum*) (74/34), sorunum (<*sorunum*) (102/9), gúnüm (<*günüm*) (104/38), dúúnüm (<*düğünüm*) (7/41), gőnüm (<*gönlüm*) (26/24), sözüm (<*sözüm*) (126/9), ...

-ḳ / -k ile biten sözcüklere geldiğinde *-ḳ-/-k- > -ġ-/-g- >-ğ-* değişmesi görülür. Daha sonra ise *-ğ-*'nin erimesi veya düşmesiyle yan yana gelen iki ünlü, birleşip kaynaşarak uzun ünlü haline gelir: dīcām (<*diyeceğim*) (2/29), ocaḫlīma (<*ocaklığıma*) (35/54), birlīm (<*birliğim*) (3/27), bildīm (<*bildiğim*) (4/25), ġulām (<*kulağım*) (36/64), ġabām (<*kabağım*) (39/9), annadacām (<*anlatacağım*) (39/72), diyecēm (<*diyeceğim*) (110/46), çocuḳlūm (<*çocukluğum*) (111/1), yapdūm (<*yaptığım*) (32/79), çocūm (<*çocuğum*) (35/4), ...

Bazen bir uzunluk meydana gelmez ve karşılaşan ünlüler, ikiz ünlü olarak kalır: āskerliim (<*askerliğim*) (48/24), āylıım (<*aylığım*) (99/2).

Şu örnekler düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kalmıştır: gönderdȭm (<*gönderdiğim*) (85/30), diyi_vėrdȭm (<*diyiverdiğim*) (112/40), dedȭm (<*dediğim*) (123/19).

+ın : Bir örnekte teklik birinci şahısta kullanıldığı görülmüştür: bilişin (<*bilişim*) (8/34).

1.4.2. Teklik II. Şahıs İyelik Eki

Çankırı yöresi ağızlarında teklik II. şahıs iyelik eki aslında *-ñ* 'lidir. Ancak kitle iletişim araçları ve ölçünlü dilin etkisiyle *-n* 'li şekiller de yaygın olarak kullanılmaktadır. Bölgede çok yoğun bir *ñ > n* değişimi göze çarpmaktadır.

+ñ, +ıñ, +iñ, +uñ, +üñ / +n, +ın, +in, +un, +ün:

+ñ, +ıñ, +iñ, +uñ, +üñ : aḫrabañ, tāluḳatıñ (<*akraban, talukatın*) (7/33), eliñe (<*eline*) (16/66), ḥalıñ (<*halin*) (22/17), ḳaşlarıñ (<*kaşların*) (23/21), tarafıñ (<*tarafın*) (24/3), yanıña (<*yanına*) (26/21), eviñe (<*evine*) (113/5), diliñe (<*diline*) (6/43), babaña (<*babana*) (36/9), torunuña (<*torununa*) (36/35), durumuña (<*durumuna*) (60/26), odunuñ (<*odunun*) (81/30), borcuñ (<*borcun*) (85/20), ölüñ_diriñ (<*ölün dirin*) (27/14), g̱ücüñ (<*gücün*) (43/8), g̱ȫnüñ (<*gönlün*) (54/45), gözüñ (<*değirmenler*) (70/57), ...

-ḳ / -k ile biten sözcüklere geldiğinde sonda *-ḳ-/-k- > -ġ-/-g- >-ğ-* değişmesi olmakta, daha sonra *-ğ-* ünsüzü erimekte veya düşmektedir. Yan yana gelen iki ünlü, birleşip kaynaşarak uzun ünlü haline gelmektedir: ekmēñi (<*ekmeğini*) (81/32), dēnēñi (<*değneğini*) (18/39), parmāñı (<*parmağını*) (21/23), ayāña (<*ayağına*) (129/9), yīcēñi (<*yiyeceğini*) (51/22), gidecēñ (<*gideceğin*) (61/36).

Bazen bir uzunluk meydana gelmez ve karşılaşan ünlüler, ikiz ünlü olarak kalır: isTeiñe (<*isteğine*) (60/26).

+n, +ın, +in, +un, +ün : Bölgemizde, ölçünlü dilin etkisiyle kullanılmaktadır: çocuḫların (<*çocukların*) (5/20), ḥalın_vaḫdın (<*halin vaktin*) (22/45), yaşın (<*yaşın*) (33/13), ēlin (<*elin*) (36/10), emsālın (<*emsalin*) (47/55), evin (<*evin*) (99/33), cebinde (<*cebinde*) (54/38), fikrinde (<*fikrinde*) (63/20), ōlun (<*oğlun*) (15/16), amcan (<*amcan*) (25/18), ġolunda (<*kolunda*) (47/59), ġoynunda (<*koynunda*) (21/25), g̱özün (<*gözün*) (26/25), k̲öyüne (<*köyüne*) (104/16), ...

-ḳ / -k ile biten sözcüklere geldiğinde *-ḳ-/-k- > -ġ-/-g- >-ğ-* değişmesi olur.. Daha sonra *-ğ-*'nin erimesi veya düşmesiyle yan yana gelen iki ünlü, birleşip kaynaşarak uzun ünlü haline gelir: ayāna (<*ayağına*) (118/40), anlīcān (<*anlayacağın*) (22/29), ekmēni (<*ekmeğini*) (21/23), varlīn (<*varlığın*) (1/40), ...

Bazen bir uzunluk meydana gelmez ve karşılaşan ünlüler, ikiz ünlü olarak kalır: ekmein (<*ekmeğin*) (116/9), yüreine (<*yüreğine*) (23/63).

Düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalan az sayıda örneğe rastlanmıştır: evünde (<*evinde*) (116/9), dedūn (<*dediğin*) (84/24), ...

1.4.3. Teklik III. Şahıs İyelik Eki

+ı, +i, +u, +ü, +sı, +si, +su, +sü / +a, +e:

+ı, +i, +u, +ü, +sı, +si, +su, +sü : Ünlü uyumlarına göre, çoğunlukla yazı dilinde olduğu gibi sekiz ekle karşımıza çıkmaktadır: dadı (<*tadı*) (1/17), dişleri (<*dişleri*) (3/7), āzında (<*ağzında*) (8/34), èşi dosdu (<*eşi dostu*) (13/35), ōlu (<*oğlu*) (19/27), yourdu (<*yoğurdu*) (20/46), gōnü (<*gönlü*) (21/14), ürünü (<*ürünü*) (32/24), bızāsı (<*buzağısı*) (43/37), sandalyası (<*sandalyesi*) (44/20), amcası (<*amcası*) (45/24), denesini (<*tanesini*) (54/6), depesine (<*tepesine*) (59/56), türbesi (<*türbesi*) (61/30), ġurusunu (<*kurusunu*) (84/2), ġoruyucusu (<*koruyucusu*) (115/7), davulçusu (<*davulcusu*) (1/41), sütlüsü (<*sütlüsü*) (46/13), ölüsünü (<*ölüsünü*) (108/27), ...

-ıḳ / -ik, -uḳ / -ük ile biten sözcükler yükleme hâli ekini aldıklarında ise *-ḳ-/-k- > -ġ-/-g- >-ğ-* değişmesi olmakta, daha sonra *-ğ-* ünsüzü erimekte veya düşmektedir. Yan yana gelen iki ünlü, birleşip kaynaşarak uzun ünlü haline gelmektedir (*-ığı > -ıı> ī / -iği> -ii > -ī/ -uğu > -uu> ū / -üğü > -üü> ū*): bulaşī (<*bulaşığı*) (1/31), malcılī (<*malcılığı*) (43/37), özellī (<*özelliği*) (4/31), istedīni (<*istediğini*) (15/16), ġabūnu (<*kabuğunu*) (13/65), çocūnu (<*çocuğunu*) (16/56), tavū (<*tavuğu*) (27/35), bölünde (<bölüğünde) (85/41), yetişmedū (<*yerişmediği*) (89/20), kemūnden (<*kemiğinden*) (101/9), ...

+a, +e : *-aḳ / -ek* ile biten sözcüklere geldiğinde *-ḳ-/-k- > -ġ-/-g- >-ğ-* değişmesi görülür, daha sonra *-ğ-* ünsüzü erir veya düşer. Yan yana gelen iki ünlü, birleşip kaynaşarak uzun ünlü haline gelir: ġulāndan (<*kulağından*) (25/18), ufāna defēne (<*ufağına tefeğine*) (33/11), gelecānı (<*geleceğini*) (2/47), yemēni (<*yemeğini*) (21/52), gómlēni (<*gömleğini*) (47/56), ...

Az sayıda örnekte düzlük-yuvarlaklık uyumu bozulmuştur: ġarusu (<*karısı*) (68/23), yetişmedū (<*yerişmediği*) (89/20), kemūnden (<*kemiğinden*) (101/9), dedū (<*dediği*) (106/29), evüne (<*evine*) (116/21).

1.4.4. Çokluk I. Şahıs İyelik Eki

+mız, +miz, +muz, +müz: Genellikle farklı bir söylenilişle karşılaşılmaz: ölennerimiziñ (<*ölenlerimizin*) (1/54), gēçimimiz (<*geçimimiz*) (3/1), evimizde (<*evimizde*) (4/44), aḳlımız (<*aklımız*) (5/5), ḥalalarımız (<*oğlu*) (8/9), ḥambarımıza (<*ambarımıza*) (9/8), soñumuz (<*sonumuz*) (24/21), yavrumuz (<*yavrumuz*) (36/40), ġursumuz (<*kursumuz*) (54/48), çoumuz (<*çoğumuz*) (70/55), g̱ünümüz (<*günümüz*) (38/50), dúúnümüz (<*düğünümüz*) (40/68), g̱ücümüz (<*gücümüz*) (52/45), ...

Bir örnekte bağlantı ünlüsü yarı kalınlaşmıştır: ḵóḵümüze (<*kökümüze*) (37/11).

-ıḳ / -ik, -uḳ / -ük ile biten sözcüklere geldiğinde *-ḳ-/-k- > -ġ-/-g- >-ğ-* değişmesi görülür. Daha sonra ise *-ğ-*'nin erimesi veya düşmesiyle yan yana gelen iki ünlü, birleşip kaynaşarak bağlantı ünlüsünü uzun ünlü haline getirir (*-ığımız > -ıımız> īmız / -iğimiz> -iimiz > -īmiz/ -uğumuz > -uumuz> ūmuz / -üğümüz > -üümuz > ūmüz*): yapdīmızdan (<*yaptığımızdan*) (4/3), ufaḳlīmızda (<*ufaklığımızda*) (16/21), çaydannīmız (<*çaydanlığımız*) (35/54), gitdīmiz (<*gittiğimiz*) (7/11), geşlīmizde (<*gençliğimizde*) (14/22), gelinlīmiz (<*gelinliğimiz*) (30/7), çocuḳlūmuzda (<*çocukluğumuzda*) (31/40), tavūmuz (<*tavuğumuz*) (41/4), ġodūmuzu (<*koyduğumuzu*) (43/44), g̱úçÇüklūmüzde (<*küçüklüğümüzde*) (62/3), gördūmüz (<*gördüğümüz*) (112/1), bólūmüz (<*bölüğümüz*) (118/6), ...

-aḳ/-ek ile biten sözcüklere geldiğinde ise yan yana gelen iki ünlüden biri yuvarlak olduğu için düz olan bağlantı ünlüsünün benzeşmeyle uzun yuvarlak ünlüye dönüştüğü görülür (*-ağımız > -aımız> āmız / -eğimiz> -eimiz > -ēmiz*): daḫacāmızı (<*takacağımız*) (1/22), dēnāmızı (<*değneğimizi*) (2/33), dernāmız (<*derneğimiz*) (6/11), yemēmizi (<*yemeğimizi*) (10/37), ġoyŭ_verecēmiz (<*koyuvereceğimiz*) (52/22), keşkēmiz (<*keşkeğimiz*) (59/8), ...

Şu örneklerde kök ünlüsü düz iken yuvarlak ünlüye sahip olan ek takip etmiştir: giydūmuz (<*giydiğimiz*) (30/8), oyunnarumuz (<*oyunlarımız*) (41/17), yaylamuz (<*yaylamız*) (52/47), topladūmuz (<*topladığımız*) (61/30), salladūmuz (<*salladığımız*) (76/9), *ėtdūmuz* (<*ettiğimiz*) (112/1), yedūmuz (<*yediğimiz*) (118/36), giydūmuz

(<*giydiğimiz*) (118/37), yaturumuz (<*yatırımız*) (123/33), tapularumuz (<*tapularımız*) (8/14), ġatıldūmuz (<*katıldığımız*) (16/22), ūraşacāmuz (<*uğraşacağımız*) (20/6), *bildūmuz* (<*bildiğimiz*) (20/20), gelürümüz (<*gelirimiz*) (20/60), almadūmuz (<*almadığımız*) (20/61), söylenümüz (<*söylenimiz*) (102/52), verdūmüz (<*verdiğimiz*) (110/31), yedūmüz (<*yediğimiz*) (118/33), ...

1.4.5. Çokluk II. Şahıs İyelik Eki

Çankırı yöresi ağızlarında çokluk II. şahıs iyelik eki aslında *-ñ* 'lidir. Ancak kitle iletişim araçları ve ölçünlü dilin etkisiyle *-n* 'li şekiller de yaygın olarak kullanılmaktadır. Bölgede çok yoğun bir *ñ > n* değişimi göze çarpmaktadır.

+ñız, +ñiz, +ñuz, +ñüz / +nız, +niz, +nuz, +nüz / +z:

+ñız, +ñiz, +ñuz, +ñüz : hizmetiñiz (<*hizmetiniz*) (5/17), anañızı (<*ananızı*) (18/50), namazıñızı (<*namazınızı*) (22/53), ēviñizden (<*evinizden*) (23/17), yūḳañıza (<*yufkanıza*) (34/18), muḥabbetiñiz (<*muhabbetiniz*) (37/59), çāyıñızı (<*çayınızı*) (38/62), eliñizden (<*elinizden*) (59/42), avluñuza (<*avlunuza*) (59/41), gölüñüzden (<*gölünüzden*) (23/20), ...

-ıḳ / -ik, -uḳ / -ük ile biten sözcüklere geldiğinde *-ḳ-/-k- > -ġ-/-g- >-ğ-* değişmesi olmakta, daha sonra *-ğ-* ünsüzü erimekte veya düşmektedir. Yan yana gelen iki ünlü, birleşip kaynaşarak bağlantı ünlüsünü uzun ünlü haline getirmektedir (*-ığıñız > -ııñız> īñız / -iğiñiz> -iiñiz > -īñiz/ -uğuñuz > -uuñuz> ūñuz / -üğüñüz > -üüñüz > ūñüz*). Örneği azdır: çolūñuzu çocūñuzu (<*çoluğunuzu çocuğunuzu*) (2/28), girdūñuz (<*girdiğiniz*) (20/7), aradūñuz (<*aradığınız*) (104/24).

-aḳ / -ek ile biten sözcüklere geldiğinde ise yan yana gelen iki ünlüden biri geniş olduğu için dar olan bağlantı ünlüsünün benzeşmeyle uzun geniş ünlüye dönüştüğü görülür (*-ağıñız > -aıñız> āñız / -eğiñiz> -eiñiz > -ēñiz*). Metinlerimizde bir örneği görülmüştür: daılacāñız (<*dağılacağınız*) (44/39).

Az sayıda örnekte düzlük-yuvarlaklık uyumu bozulmuştur: girdūñuz (<*girdiğiniz*) (20/7), aradūñuz (<*aradığınız*) (104/24).

+nız, +niz, +nuz, +nüz : Ölçünlü dilin etkisiyle yörede karşımıza çıkmaktadır: branjınız (<*branşınız*) (24/44), davarınız (<*davarınız*) (48/6), ġızınızı (<*kızınızı*) (114/4), ebdesinizi (<*abdestinizi*) (22/53), işinize (<*işinize*) (7/13), ḵóyünüzüñ (<*köyünüzün*) (5/4), g̱örüşünüze (<*görüşünüze*) (88/40).

-ıḳ / -ik, -uḳ / -ük ile biten sözcüklere geldiğinde önce *-ḳ-/-k- > -ġ-/-g- >-ğ-* değişmesi olmakta, daha sonra *-ğ-* ünsüzü erimekte veya düşmektedir. Yan yana gelen iki ünlü, birleşip kaynaşarak bağlantı ünlüsünü uzun ünlü haline getirmektedir (*-ığınız > -ın̲ınız> ınız / -iğiniz> -ii̲niz > -īniz/ -uğunuz > -uu̲nuz> ūnuz / -üğünüz > -üü̲nüz > -ünüz*). Örneği azdır: geldūnuz (<*geldiğiniz*) (67/29), oldūnuz (<*oluğunuz*) (128/3), dedūnüz (<*dediğiniz*) (41/11).

Az sayıda örnekte düzlük-yuvarlaklık uyumu bozulmuştur: geldūnuz (<*geldiğiniz*) (67/29), dedūnüz (<*dediğiniz*) (41/11).

+z : Ek bünyesinde bulunan *ñ* ünsüzü ikiye ayrılmış ve *ġ/ğ* sesine dönüşmüştür. Daha sonra ise *ġ/ğ* sesi de düşmüş veya erimiş, ek *+z* şekline dönüşmüştür[186]. Metinlerimizde bir örneği görülmüştür: sāyezde (<*sayenizde*) (24/32).

1.4.6. Çokluk III. Şahıs İyelik Eki

+ları, +leri / +narı, +neri:

+ları, +leri : Son sesi *-n* ünsüzü ile biten kelimeler hariç yazı dilinde olduğıu gibi *+ları, +leri* eki kullanılmaktadır: a̲ızlarını (<*ağızlarını*) (1/6), adlarını (<*adlarını*) (1/54), āltlarını (<altlarını) (3/46), ġoduḫları (<*koydukları*) (7/12), bināları (<*binaları*) (8/50), ihtiyaçlarını (<*ihtiyaçlarını*) (12/57), óñlerine (<*önlerine*) (13/51), ellerine (<*ellerine*) (17/14), evlerinden (<*evlerinden*) (22/10), geldüklerini (<*geldiklerini*) (24/5), i̲ilerinden (<*iyilerinden*) (30/56), ...

+narı, +neri : Son sesi *-n* olan kelimelerde, ilerleyici ünsüz benzeşmesi ile *+narı, +neri* biçimi kullanılmaktadır: yannarına (<*yanlarına*) (32/47), ḫayvannarını (<*hayvanlarını*) (47/16), noḫsannarını (<*noksanlarını*) (109/16), seymenneriynen (<*seymenleriyle*) (58/7), dúú̲nnerini (<*düğünlerini*) (66/9), ...

1.5. Aitlik Eki

+ki: Yazı dilindeki gibi kurallı olarak sürekli ince ünlülü kullanımına ait örnekler şunlardır: şindiki (<*şimdiki*) (1/45), g̲arşıki (<*karşıki*) (1/66), öteki (<*öteki*) (2/23), şurdaki (<*şuradaki*) (5/28), gendininkini (<*kendininkini*) (10/15), şe̲erdekiler (<*şehirdekiler*) (20/38), yoḫarıki (<*yukarıki*) (20/77), aramızdaki (<*aramızdaki*) (21/35),

[186] Ek ile ilgili örnekler için bk. Demir-Şen, *SİYA*, s. 155-156.

burdakini (<*buradakini*) (30/10), şurdaki (<*şuradaki*) (31/7), bununki (<*bununki*) (35/21), dāmadınki (<*damadınki*) (42/37), çıḳmaƙdaki (<*çıkmaktaki*) (61/33), ḵóylerdeki (<*köylerdeki*) (68/18), ...

+ḳı, +ḳu / +ḫı, +ḫu / +ƙı, +ƙu:

+ḳı, +ḳu : Ekin ünlü uyumuna uyduğu örnekler şunlardır: yarınḳı (<*yarınki*) (66/11), zamanḳı (<*zamanki*) (71/16).

İki örnekte düzlük-yuvarlaklık uyumuna girdiği görülür: *bunuñḳu* (<*bununki*) (95/17), buunḳu (<*bugünkü*) (66/11).

+ḫı, +ḫu : Ekin bünyesindeki *ḳ* ünsüzünün sızıcılaşmasıyla ortaya çıkmaktadır. *+ḫu* şekline metinlerimizde rastlanılmamıştır. Örneği boldur: burdaḫılar (<*buradakiler*) (1/56), ocaḫdaḫı (<*ocaktaki*) (1/63), *ġārşıḫı* (<*karşıki*) (22/6), ġārşıdāḫı (<*karşıdaki*) (52/12), tarafdaḫı (<*tarafdaki*) (60/38), burdaḫı (<*buradaki*) (78/2), sırtıñdaḫıları (<*sırtındakileri*) (81/54), şurdaḫı (<*şuradaki*) (84/34), şurdāḫı (<*şuradaki*) (100/23), yuḫardaḫı (<*yukardaki*) (102/58), tarafdāḫı (<*tarafdaki*) (104/22), yaşındāḫı (<*yaşındaki*) (105/21), aḫlındaḫını (<*aklındakini*) (105/23), ...

+ƙı, +ƙu : Ekin bu şekline bir örnekte rastlanılmıştır: zamanƙı (<*zamanki*) (108/33).

1.6. Soru Eki

mı, mi, mu, mü: Soru eki Çankırı yöresinde yazı dilindeki kullanımdan herhangi bir farklılık göstermez: ḳışa_mı (<*kışa mı*) (1/1), tamam_mı (<*tamam mı*) (5/3), ḫambarıñ_mı (<*ambarın mı*) (9/10), evliyā_mı (<*evliya mı*) (23/52), óyle_mi (<*öyle mi*) (27/34), deil_mi (<*değil mi*) (28/1), evli_misiñ (<*evli misin*) (33/13), meslek_mi (<*meslek mi*) (38/39), ḫıdırellezde_mi (<*hıdırellezde mi*) (43/54), sorun_mu (<*sorun mu*) (61/1), turşusunu_mu (<*turşusunu mu*) (67/19), doḫdur mu (<*doktor mu*) (78/20), yoḳ mu (<*yok mu*) (104/9), düün_üçün_mü (<*düğün için mi*) (114/26), bazar günü_mü (<*pazar günü mü*) (7/29), türkü_mü (<*türkü mü*) (43/75), ...

2. ZAMİRLER

Zamirler nesneleri temsil veya işaret yoluyla karşılayan sözcüklerdir. Nesnelerin dildeki gerçek karşılıkları olmadıkları hâlde gerektiğinde onları ifade etmektedirler[187].

2.1. Şahıs Zamirleri

Bu zamirler varlıkları şahıslar hâlinde ve temsil suretiyle karşılayan sözcüklerdir[188]. Çankırı ili yöresinde kullanılan şahıs zamirleri ve hâl ekleriyle kullanımları şu şekildedir:

Yalın Hâl	İlgi Hâli	Yükleme Hâli	Yönelme Hâli	Bulunma Hâli	Ayrılma Hâli
ben	benim benin	beni	baña baa baã baan	bende	benden
sen	seniñ senin	seni	saña saa saã saan	sende	senden
o ȯ u	onuñ onun unuñ	onu ȯnu unu	oña ona oã uña	onda ȯnda	ondan
biz	bizim	bizi	bize	bizde	bizden
siz	siziñ sizin	sizi	size	sizde	sizden
onlar onnar ȯnnar unnar	onnarın onnarıñ unnarıñ	onnarı unnarı	onlara onnara	onlarda onnarda	onnardan unnardan

2.1.1. Teklik Birinci Şahıs Zamiri

Ben: Yalın hâlde yazı dilimizden farklılığı yoktur: ben (<*ben*) (1/24), (2/28), (20/42), (35/14), (41/7), (54/9), (64/10), (84/26), ... ; beni (<*beni*) (6/61), (8/48), (17/8), (21/11), (23/42), ... ; bende (<*bende*) (6/40), (10/57), (58/54), (85/9), ... ; benden (<*benden*) (25/46), (45/43), (57/24), ...

İlgi hâli eki almış şekli düzlük-yuvarlaklık uyumuna uygun olarak *benim* şeklindedir: benim (<*benim*) (3/27), (4/24), (5/43), (6/34), (7/17), (10/42), ...

[187] Ergin, age., s. 262-263.

[188] Ergin, age., s. 265.

Yazı dilimizden farklı olarak şunlar tespit edilmiştir:

Bir örnekte ilgi hâli almış şekli *benin* olarak görülmektedir: benin bilişin (<*benim bilişim*) (8/34).

Yönelme hâli almış şeklinde hem *ñ* 'li (baña) hem *n* 'li (bana) kullanımı görülmektedir. İletişim araçları ve aydın konuşmasının etkisiyle bölgemizde *ñ* 'ler giderek *n* 'ye değişmektedir: baña (<*bana*) (2/42), (6/27), (11/35), (17/11), (23/63), (25/42), (36/13), (54/60), (58/10), ... ; bana (<*bana*) (11/23), (25/20), (85/6), ...

İki örnekte baan şekline de rastlamaktayız: baan (<*bana*) (76/6), (88/42).

Yönelme hâli eki aldığında baña kelimesi, *ñ* bölünmesinde *ġ/ğ* tarafını tercih eder. *g/ğ* sesleri hem kolay erimekte hem de kolayca diğer seslere değişebilmektedir. Bunun sonucunda bazı ses olayları gelişmektedir[189]. Bazı örneklerde nazallık, a ünlüsüne kaymaktadır (*baña > bağa > baã / baa*). Örnekleri şunlardır: baã (<*bana*) (2/50), (23/40), (35/12), (36/30), (48/4), ... ; baa (<*bana*) (92/15), (104/11), (107/3), ...

2.1.2. Teklik İkinci Şahıs Zamiri

Sen: Yazı diliyle ve aydın konuşmasıyla paralellik göstermektedir: sen (<*sen*) (2/68), (5/63), (8/3), (11/24), (15/16), (17/8), (22/52), ... ; seni (<*seni*) (11/36), (16/66), (17/8), (23/27), ... ; sende (<*sende*) (24/31), (66/2), (85/28), ... ; senden (<*senden*) (25/3), (37/43), (57/24), (61/12), ...

İlgi hâli almış şeklinde hem *ñ* 'li (seniñ) hem *n* 'li (senin) kullanımı görülmektedir. İletişim araçları ve aydın konuşmasının etkisiyle bölgemizde *ñ* 'ler giderek *n* 'ye değişmektedir: seniñ (<*senin*) (5/20), (22/29), (24/44), (25/18), (71/37), (77/33), (81/44), (87/4), (99/33), (109/22), ... ; senin (<*senin*) (16/85), (33/14), (36/27), (85/2), (109/41), (120/61), ...

Yönelme hâli eki aldığında *ñ* ünsüzünden kaynaklı ses değişimleri burda da görülmektedir (*saña > sağa > saã / saa*): saã (<*sana*) (17/69), (25/22), (32/50), (34/22), (74/27), (105/9), ... ; saa (<*sana*) (16/38), (33/11), ...

Bir örnekte *saan* şekline rastlamaktayız: saan (<*sana*) (108/13).

[189] Demir, *TRYA*, s. 307.

2.1.3. Teklik Üçüncü Şahıs Zamiri

o / ȯ / u:

o : Yazı diline paralel olarak yörede de kullanılmaktadır. o (<*o*) (2/34), (3/20), (5/58), (8/19), (9/14), ... ; onu (<*onu*) (14/31), (31/31), (33/54), (36/86), (37/61), ... ; onda (<*onda*) (119/24). ; ondan (<*ondan*) (36/53), (120/21), (123/56), ...

İlgi hâli ekinde asıl olarak *ñ* 'li (onuñ) şekiller kullanılmaktadır. Ancak aydın konuşmasının etkisiyle *n* 'li şekiller de (onun) görülmektedir: onuñ (<*onun*) (17/64), (18/9), (25/39), (32/36), (35/45), (43/11), ... ; onun (<*onun*) (80/35), (100/33), (106/29), (118/22), ...

Yönelme hâli ekinde de asıl olarak *ñ* 'li şekiller (oña) kullanılmaktadır. Yine aydın konuşmasının etkisiyle *n* 'li şekiller de (ona) görülmektedir. Ayrıca *ñ* 'nin etkisiyle ses değişmeleri olmaktadır (*oña > oğa > oã*): oña (<*ona*) (5/58), (6/24), (8/45), (27/26), (37/63), ... ; ona (<*ona*) (40/30), (85/15), (102/59), (124/51), ... ; oã (<*ona*) (3/43), (17/69), (32/52), (36/30), (37/51), (65/34), ...

ȯ : Bölgemizde *o* zamirinin yarı daralmış şekli de II. ağız yöresinde (Orta, Çerkeş, Bayramören, Kurşunlu, Atkaracalar) duyulmaktadır. Üç örneği görülmüştür: ȯ (<*o*) (88/6), (91/9). ; ȯnu (<*onu*) (126/30).

Metinlerimizde ilgi, yönelme, bulunma ve ayrılma hâli ile kullanımına rastlanılmamıştır.

u : Çankırı ili ve yöresinde *o* zamirinin daralmış şekli, II. ağız yöresinde (Orta, Çerkeş, Bayramören, Kurşunlu, Atkaracalar) duyulmaktadır. I. ağız yöresinde (Merkez ilçe, Korgun, Eldivan, Şabanözü, Ilgaz, Yapraklı, Kızılırmak) bir örnek [unu (<*onu*) (41/11)] tespit edilmiştir: u (<*o*) (62/24), (69/6), (74/26), (85/33). ; unu (<*onu*) (82/27), (85/23), (88/16), (91/17). ; unuñ (<*onun*) (61/30), (82/26). ; uña (<*ona*) (83/42), (97/19).

Metinlerimizde bulunma ve ayrılma hâli ile kullanımına rastlanılmamıştır.

2.1.4. Çokluk Birinci Şahıs Zamiri

Biz: Çankırı ili ve yöresi ağızlarında, kök hâlinde ve hâl ekleriyle kullanılışı, yazı diliyle ve aydın konuşmasıyla paralellik göstermektedir: biz (<*biz*) (1/20), (2/9), (4/3), (5/3), (7/2), ... ; bize (<*bize*) (11/19), (12/79), (32/76), (37/10), ... ; bizi (<*bizi*) (38/2),

(68/9), (69/4), (69/30), ... ; bizde (<*bizde*) (70/22), (77/2), (80/5), (86/24), ... ; bizden (<*bizden*) (5/14), (8/8), (24/3), (38/59), ...

İlgi hâli eki almış şekli yazı dili ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna uygun olarak *bizim* şeklindedir: bizim (<bizim) (1/21), (4/2), (5/5), (6/14), (9/1), ...

2.1.5. Çokluk İkinci Şahıs Zamiri

Siz: Kök hâlinde ve eklerle kullanılışı yazı dilindeki gibidir: siz (<*siz*) (5/72), (7/13), (11/22), (14/42), (16/68), ... ; size (<*size*) (35/34), (68/33), (75/6), (81/39), ... ; sizi (<*sizi*) (2/28), (23/1), (25/45), ... ; sizde (<*sizde*) (100/19).

Ayrılma hâliyle kullanımına metinlerimizde rastlanılmamıştır.

Yazı dilinden farklı olarak ilgi hâli ekinde asıl olarak *ñ* 'li şekiller (siziñ) kullanılmaktadır. Yine aydın konuşmasının etkisiyle *n* 'li şekiller de (sizin) görülmektedir: siziñ (<*sizin*) (2/28), (5/17), (34/35), (52/30), (62/36), ... ; sizin (<*sizin*) (31/36), (56/45), (129/44).

2.1.6. Çokluk Üçüncü Şahıs Zamiri

onlar / onnar / ȯnnar / unnar:

onlar : Çankırı ili ve yöresinde yazı dilinin etkisiyle kullanılmaktadır. Kullanımına hemen hemen hiç rastlanılmamaktadır: onlar (<*onlar*) (4/13). ; onlara (<*onlara*) (6/39). ; onlarda (<*onlarda*) (99/40).

İlgi, yükleme ve ayrılma hâliyle kullanımına metinlerimizde hiç rastlanılmamıştır.

onnar : İlerleyici ünsüz benzeşmesiyle ortaya çıkmaktadır. Yörede en sık kullanılan şekil budur: onnar (<*onlar*) (1/52), (7/43), (8/8), (11/18), (13/9), (18/10), (22/18), ... ; onnara (<*onlara*) (30/23), (37/39), (39/46), (40/64), (50/26), (58/34), (63/17), ... ; onnarı (<*onları*) (44/18), (57/48), (119/18), (125/12), (129/50), ... ; onnarda (<*onlarda*) (117/8). ; onnardan (<*onlardan*) (109/20).

Yazı dilinden farklı olarak ilgi hâli ekinde asıl olarak *ñ* 'li şekiller (onnarıñ) kullanılmaktadır. Yine aydın konuşmasının etkisiyle *n* 'li şekiller (onnarın) daha fazla görülmektedir: onnarıñ (<*onların*) (8/14), (63/17), (109/13). ; onnarın (<*onların*) (11/17), (37/50), (37/51), (72/20), (119/17), (126/8), (126/9).

ȯnnar : Ön sesi yarı daralmış ve ilerleyici ünsüz benzeşmesine uğramış şekil, sadece yalın hâlde ve bir örnekte görülmektedir: ȯnnar (<*onlar*) (96/44).

unnar : Ön sesi daralmış ve ilerleyici ünsüz benzeşmesine uğramış bu şekil, bölgede sadece II. ağız yöresinde (Orta, Çerkeş, Bayramören, Kurşunlu, Atkaracalar) duyulmaktadır: unnar (<*unnar*) (68/16), (91/13), (97/9). ; unnarı (<*onları*) (82/3).

Yazı dilinden farklı olarak ilgi hâli ekinde sadece *ñ* 'li şekiller (unnarıñ) kullanılmaktadır: unnarıñ (<*onların*) (85/23), (97/17).

Yönelme, bulunma ve ayrılma hâliyle kullanımına metinlerimizde rastlanılmamıştır.

2.2. Dönüşlülük Zamiri

Bu zamir, asıl şahıs zamirlerinden daha kuvvetli bir ifadeye sahip olan, onlardan anlam bakımından daha kuvvetli ve katmerli olan şahıs zamiridir. Türkiye Türkçesinde dönüşlülük zamiri, "asıl, öz" anlamına gelen *kendi* sözcüğünün iyelik eki almış şeklidir. *kendi* sözcüğü iyelik eklerini alarak şahısların özlerini, asıllarını, kendilerini ifade ederek zamir olarak şahısları temsil eder[190].

Çankırı ili ve yöresinde çoğunlukla dönüşlülük zamirinin ön ses ünsüzünün tonlulaştığı görülmektedir.

Teklik I. Şahıs:

Yöremizde ön seste tonlu ünsüzle kullanılmaktadır: gendim (<*kendim*) (20/42), (74/18), (100/44). ; gendimde (<*kendimde*) (6/28).

Teklik II. Şahıs:

Yazı dili ve aydın konuşmasından farklılık göstermeyen örnekler: kendin (15/23). ; kendine (36/95).

Yöremizde ön seste tonlu ünsüzle kullanıldığı örnekler: gendin (<*kendin*) (48/45). ; gendiñe (<*kendine*) (123/23).

Teklik III. Şahıs:

Yazı dili ve aydın konuşmasından farklılık göstermeyen örnekler: kendini (13/14), (35/49). ; kendi (13/50), (15/22), (21/35), (65/44), (94/6), (120/42). ; kendisi (31/9), (82/15) ; kendine (94/7), (128/8).

---

[190] Ergin, age., s. 272.

Yazı dili ve aydın konuşmasından farklılık göstermeyen ve dönüşlülük zamirinin tekrarından oluşmuş örnekler: kendi kendine (77/55), (106/41).

Ön ses ünsüzü tonlulaşan örnekler: gendi (<*kendi*) (1/81), (6/38), (13/14), (15/16), ... ; gendini (<*kendini*) (2/3), (49/14), (59/37) ... ; gendiye (<*kendine*) (2/54), gendine (<*kendine*) (6/17), (36/85) ; gendininkini (<*kendininkini*) (10/15), ; gendisini (<kendisini) (77/32) ; gendisi (<*kendisi*) (91/27), (106/41) ; gendiniñ (<kendinin) (93/1)

Dönüşlülük zamirinin tekrarından oluşmuş örnekler: gendi_gendine (<*kendi kendine*) (38/55), (40/47), (77/54), (98/28), ... ; kendi gendine (<*kendi kendine*) (98/6).

Ön sesin tonlulaştığı ve ikinci ünlüsünün yuvarlaklaştığı örnekler: gendü (<*kendi*) (8/13) ; gendünü (<*kendini*) (81/18).

Çokluk I. Şahıs:

Yazı dilimizdeki gibi ön ses ünsüzünün tonsuz olarak kullanıldığı örnekler: kendimiz (4/46), (71/23), (82/8), (128/17). ; kendimizi (5/43).

Yazı dili ve aydın konuşmasından farklılık göstermeyen ve dönüşlülük zamirinin tekrarından oluşmuş örnekler: kendi kendimize (31/43).

Ön ses ünsüzünün yarı tonlu olarak kullanıldığı bir örnek tespit edilmiştir: Kendimiz (<*kendimiz*) (1/66).

Ön ses ünsüzü tonlulaşan örnekler: gendimiz (<*kendimiz*) (3/9), (16/79), (20/7), (21/20), (35/39), ... ; gendimiziñ (<*kendimizin*) (35/63).

Ön sesin tonlulaştığı ve ikinci ünlüsünün yuvarlaklaştığı örnekler: gendümüz (<*kendimiz*) (20/63). ; gendümüzü (<*kendimizi*) (13/55). ; gendümüze (<*kendimize*) (55/34).

Çokluk II. Şahıs:

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında derlediğimiz metinlerde bir örneğine rastlanılmamıştır.

Çokluk III. Şahıs:

Yazı dilindeki gibi ön ses ünsüzünün tonsuz olduğu bir örnek görülmüştür: kendileri (75/18).

Ön ses ünsüzünün tonlulaştığı bir örnek tesbit edilmiştir: gendilerine (<*kendilerine*) (103/23).

Metinlerimizde dönüşlülük zamirinin tekrarından oluşmuş bir örnek görülmüştür: gendi gendilerine (<*kendi kendilerine*) (30/32),

2.3. İşaret Zamirleri

Bu zamirler işaret etmek, göstermek suretiyle nesneleri karşılayan sözcüklerdir. İşaret zamirleri nesneleri bir yer içerisinde gösterir, onlara yerlerine göre işaret ederler. Bu zamirlerle belirtilen varlıklar vasıflarıyla değil, yerleriyle ifade edilmiş olmaktadır[191].

Çankırı ili ve yöresinde yazı dilinde kullanılan işaret zamirlerinin yanında, ses değişimlerine uğrayan şekiller de görülmektedir.

bu: Yazı dilinden farklı olmayan örnekler şunlardır: bu (2/43), (3/43), (5/28), (8/31), ... ; bunu (2/25), (5/17), (6/27), (8/30), ... ; bunun (11/25), (83/41), (124/50), ... ; buna (24/9), (126/18), (128/16). ; bunda (24/21), (36/21), (123/20). ; bundan (5/27), (13/26), (14/16), (18/9), ... ; bura (3/36), (5/51), (8/1), (10/1), ... ; buranın (37/2), (40/1), (73/20), (126/2). ; buraya (5/18), (11/9), (21/30), (70/47), ... ; burada (15/7), (20/19), (35/29), (61/19), ... ; buradan (23/29), (93/10). ; burası (2/1), (6/1), (13/1), (14/2), ...

Yazı dilinden farklılık gösteren örnekler ise şunlardır: bunuñ (<*bunun*) (1/41), (5/37), (16/70), (19/24), ... ; buña (<*buna*) (1/40), (17/11), (30/13), (36/50), ... ; bu̲ã̲ (<*buna*) (3/2), (21/16). ; buranıñ (<*buranın*) (8/10), (13/5), (16/2), (17/2), ... ; buriya (<*buraya*) (2/37), (3/5), (5/52), (6/12), ... ; burȧya (<*buraya*) (12/10), (37/7), (71/7), (74/28). ; burda (<*burada*) (1/79), (4/6), (5/5), (6/32), ... ; burdan (<*buradan*) (2/65), (5/4), (14/42), (16/6), ...

şu / şo / şō:

şu : Yazı dilinden farklı olmayan örnekler şunlardır: şu (1/52), (6/40), (8/31), (25/18), ... ; şunu (8/30), (16/62), (22/54), (23/46), ... ; şundan (122/31). ; şura (16/20), (36/44), (40/13), (42/56), ... ; şuranın (36/84), (124/13). ; şurada (45/10). ; şurası (8/11), (29/6), (47/34).

Yazı dilinden farklılık gösteren örnekler ise şunlardır: şuña (<*şuna*) (23/46), (30/53), (71/5), ; şu̲ã̲ (<*şuna*) (17/5). ; şuriya (<*şuraya*) (2/36), (5/56), (12/7), (22/12), ...

[191] Ergin, age., s. 273.

; şuriye (<*şuraya*) (85/16) ; şuriyi (<*şuraya*) (89/19) ; şurıya (<*şuraya*) (5/49), ; şurda (<*şurada*) (4/35), (5/52), (8/2), (13/22), ... ; şurdan (<*şuradan*) (17/65), (30/19), (32/51), (37/81), ... ; şurlar (<*şuralar*) (81/27), (84/39), (112/47).

şo : I. ağız yöresinde, zamir ünlüsünün genişlediği de görülmektedir. II. ağız yöresinde örneğine rastlanılmamıştır: şo (<*şu*) (32/49). ; şora (<*şura*) (36/98). ; şorda (<*şurada*) (33/16), (37/32), (39/68), (42/56), (43/14), (48/19), (115/6). ; şordan (<*şuradan*) (2/57). ; şoralardan (<*şuralardan*) (2/57). ; şoriya (<*şuraya*) (13/45), (34/25). ; şorȧya (<*şuraya*) (13/46).

şō : I. ağız yöresinde, zamir ünlüsünün hem genişlediği hem de uzadığı da görülmektedir. II. ağız yöresinde örneğine rastlanılmamıştır: şō (<*şu*) (120/39). ; şōra (<*şura*) (36/31) ; şōriya (<*şuraya*) (2/31), (2/36), (5/60), (17/36), (41/12), (110/38), (120/45), (123/16), ; şōrada (<*şurada*) (3/37), ; şōrda (<*şurada*) (5/71), (6/37), (42/56), (116/47), (123/5), ; şōrdan (<*şuradan*) (110/43), ; şōna (<*şuna*) (4/17), ; şōnuñdan (<*şunundan*) (8/21).

o / ȯ / u:

o : o (<*o*) (1/21), ; onu (1/13), (2/32), (5/15), (6/42), ... ; onun (4/49), (12/59), (19/23), (30/56), ... ; ona (11/17), (37/81), (45/39), (82/14), (98/18), (102/25). ; onda (4/47), (5/62), (34/22), (89/20), ... ; ondan (12/76), (19/35), (20/59), (40/8), ... ; ora (3/38), (100/4), (102/39), (118/9), ... ; oranın (42/58). ; oraya (71/4), (80/46), (109/35), (126/47), (128/1), (129/34). ; orada (13/26), (20/54), (42/11), (75/13), (104/4), (109/6). ; oradan (88/15). ; orası (4/40), (32/2), (37/89), (119/2), ...

Yazı dilinden farklılık gösteren örnekler ise şunlardır: onuñ (<*onun*) (1/31), (4/3), (7/14), (12/61), (13/64), (16/81), (18/18), ... ; oña (<*ona*) (1/5), (2/32), (5/62), (7/40), (8/23), ... ; oã (<*ona*) (37/68), (43/47), (53/23), (83/18), (122/5), (123/16). ; oranıñ (<*oranın*) (16/3), (25/29), (32/2), (52/48), (63/10). ; oriya (<*oraya*) (1/62), (4/30), (5/30), (8/6), (10/26), (11/15), ... ; orıya (<*oraya*) (5/41), (30/33). ; orȧya (<*oraya*) (4/32), (8/39), (104/44). ; orda (<*orada*) (1/11), (2/33), (3/28), (4/35), (5/33), (6/26), (8/15), ... ; ordan (<*oradan*) (1/62), (3/27), (5/4), (6/12), (7/34), (16/41), ...

ȯ : Yörede *o* zamirinin yarı-dar şekli de görülmektedir: ȯ (45/41), (77/17), (77/48), (91/7), (94/24). ; ȯranıñ (12/71). ; ȯralar (37/25). ; ȯrda (37/84), (77/55),

(88/4). ; ȯrdan (77/50), (88/53). ; ȯnu (77/46), (83/21), (84/16), (87/9), (91/8), (96/36), (98/7). ; ȯnun (85/24).

u : Çankırı ili ve yöresi ağızlarında *o* zamirinin darlaşmış şekli de kullanılmaktadır. Bu şekil II. ağız yöresinde (Orta, Çerkeş, Bayramören, Kurşunlu, Atkaracalar) duyulmaktadır. I. ağız yöresinde (Merkez ilçe, Korgun, Eldivan, Şabanözü, Ilgaz, Yapraklı, Kızılırmak) bir örnek [u (<*o*) (10/4)] tespit edilmiştir: u (<*o*) (61/5), (81/2), (83/10), (86/9), (91/51), (94/17). ; unu (<*onu*) (51/12), (51/29), (60/8), (65/55), (71/50), (74/11), (76/20), (82/2), (83/19), (91/13), (96/13). ; unuñ (<*onun*) (60/29), (97/3), ; uña (<*ona*) (70/5), (77/21), (83/23). ; una (<*ona*) (51/26), (51/33). ; u̲ã̲ (<*ona*) (83/22). ; unda (<*onda*) (74/30), ; undan (<*ondan*) (53/4), (56/30), (60/6), (72/3), (83/22), (86/9), (89/10), (96/46). ; ura (<*ora*) (55/45), (68/21). ; uriya (<*oraya*) (61/4), (63/10), (75/7). ; urda (<*orada*) (61/23), (62/19), (69/33), (70/49), (71/15), (77/42), (87/24), (91/23), (97/9). ; urdan (<*oradan*) (59/23), (61/33), (69/26), (77/53), (85/6), (93/13).

bunlar / bunnar:

bunlar : Çankırı ili ve yöresi ağızlarında yazı dili kullanılan *bunlar* şekli sadece üç örnekte görülmektedir: bunlar (32/16), (122/13). ; bunları (108/18).

bunnar : Çankırı ili ve yöresi ağızlarında asıl olarak kullanılan şekildir. Gerileyici ünsüz benzeşmesiyle *bunnar* hâline gelmiş olan zamir, işlek olarak kullanılmaktadır: *bunnar* (<bunlar) (10/25), (11/35), (12/15), (13/31), (16/24), (26/42), (28/17), ... ; *bunnarı* (<bunları) (4/58), (8/34), (9/29), (10/21), (11/34), (13/28), (15/26) ... ; *bunnarın* (<bunların) (6/12) (24/46), (28/13), (45/22), (49/13), ... ; *bunnara* (<bunlara) (7/54), (39/65), (42/34), (45/29), (79/36), ... ; *bunnardan* (<bunlardan) (67/11), ...

şunnar / şonnar: Yöremizde yazı dilindeki şekliyle (şunlar) işaret zamiri olarak kullanıldığı örnek tespit edilememiştir.

şunnar : Çankırı ili ve yöresi ağızlarında asıl olarak kullanılan şekildir. Gerileyici ünsüz benzeşmesiyle oluşan bu şeklin örnekleri şunlardır: şunnar (<*şunlar*) (7/1). ; şunnarıñ (<*şunların*) (73/2), (74/21) ; şunnara (<*şunlara*) (71/38), (116/31).

şonnar : Bir örneğe rastlanmıştır: şonnar (<*şunlar*) (7/1).

onnar / unnar: Yöremizde yazı dilindeki şekliyle (onlar) işaret zamiri olarak kullanıldığı örnek tespit edilememiştir.

onnar : Çankırı ili ve yöresi ağızlarında en sık kullanılan şekildir. Gerileyici ünsüz benzeşmesi ile oluşmuştur: onnar (<*onlar*) (1/25), (9/10), (12/73), (21/10), (30/5), (44/14), (52/16), (63/19), ... ; onnarı (<*onları*) (3/12), (15/14), (21/20), (46/16), (58/43), (73/11), (80/15), (100/30), ... ; onnara (<*onlara*) (63/42), (98/17). ; onnarıñ (<*onların*) (25/42), (43/37), (48/20). ; onnardan (<*onlardan*) (12/73), (20/18), (30/28), (43/68), (53/8), (67/16), (86/13), (100/29), (106/13), (125/18), ...

unnar : Ön ses ünlüsünün daralması ve gerileyici ünsüz benzeşmesi ile oluşmuş bu şekil, II. ağız yöresinde (Orta, Çerkeş, Bayramören, Kurşunlu, Atkaracalar) duyulmaktadır. II. ağız yöresinde (Merkez ilçe, Korgun, Eldivan, Şabanözü, Ilgaz, Yapraklı, Kızılırmak) bir örnek [unnar (<*onlar*) (47/4)] tespit edilmiştir: unnar (<*onlar*) (84/43), (87/3). ; unnarı (<*onları*) (60/10), (60/24), (70/21), (76/15), (77/35), ; unnardan (<*onlardan*) (84/39).

Metinlerimizde yönelme ve bulunma hâliyle ilgili örnek tespit edilememiştir.

2.4. Soru Zamirleri

Bu zamirler nesneleri soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan, onları soru halinde ifade eden, onları sormak için kullanılan sözcüklerdir[192].

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında kullanılan soru zamirleri yazı dilinde kullanılanlardan farklılıklar göstermektedir.

ne / ney:

ne : Hem yalın hâlde hemde değişik ekler almış şekillerle karşımıza çıkmaktadır: *ne* ġatarsañ (<*ne katarsan*) (1/14), *neyini* söyliyeyim (<*neyini söleyeyim*) (5/10), *nerden* geldīni (<*nereden geldiğini*) (5/6), *neynen* doyuracaz(<*neyle doyuracağız*) (11/1), neriye gidiyoñuz (<*nereye gidiyorsunuz*) (24/13), *neresini* yīcuḫ (<*neresini yiyeceğiz*) (30/56), *neden* bişiriseñ (<*neden pişirirsen*) (39/8), *neyle* bitdiyseñiz (<*neyle bitdiyseniz*) (55/37), *neriye* çıḫacañ (<*nereye çıkacaksın*) (69/22), *nerde* büyüdüyoz (<*nerede*

[192] Ergin, age., s. 276.

büyütüyoruz) (74/31), *neler* geldi (<*neler geldi*) (85/42), *nesin* oliyo (<*neyin oluyor*) (87/4), *nere* oldūnu (<*nere olduğunu*) (104/16), ...

ney : Son seste bir *-y* türemiş şekli de kullanılmaktadır: *ney* yapiyōsaḫ (<*ne yapıyorsak*) (1/29), *neyli* isderseñ (<*neyli istersen*) (65/5), *ney* gibi (<*ne gibi*) (85/36), *ney* delim (<*ne edelim*) (89/8), ...

kim: Hem yalın hâlde hemde değişik ekler almış şekillerle karşımıza çıkmaktadır: *kim* ne verise (<*kim ne verirse*) (12/31), *kimler* getirdi (<*kimler getirdi*) (25/14), sen *kimsiñ* yavrum (<*sen kimsin yavrum*) (27/2), *kimin* evindeydi (<*kimin evindeydi*) (30/5), *kimiñ*, benim_mi (<*kimini benim mi*) (57/2), *kime* elini vurusa (<*kime elini vurursa*) (88/6), eviñ irādesi *kimde* (<*evin iradesi kimde*) (95/19), ...

ġaçı: Yörede yazı dilindeki gibi ön seste tonsuz ünsüzlü şekline rastlanmamıştır. Ön ses ünsüzünün tonlulaşmasıyle oluşmuş şekli kullanılmaktadır. Bir örneği görülmüştür: ayın *ġaçında* (<*ayın kaçında*) (27/20).

ḫangisi / ḫanġısı:

ḫangisi : Bir örneğine rastlanmıştır: k̲óyüñ *ḫangisi* (<*köyün hangisi*) (27/6).

ḫanġısı : Uyuma girmiş şekli de görülmektedir: *ḫanġısı* olu̯rsa olsuñ (<*hangisi olursa olsun*) (23/51), *ḫanġısında* olursa (<*hangisinde olursa*) (44/28), gönüm *ḫanġısını* çekerse (<*gönlüm hangisini çekerse*) (59/1), *ḫanġısı* yaḫalarsa (<*hangisi yakalarsa*) (65/34).

2.5. Belirsizlik Zamirleri

Bu zamirler nesneleri belirsiz bir şekilde temsil eden sözcüklerdir. Asıl belirsizlik zamirlerinin sayısı çok az olup Türkçede belirsiz olarak temsil etme işi daha çok belirsizlik zamiri gibi kullanılan iyelik şekilleri ile sağlanmaktadır[193].

Yöremizde belirsizlik zamiri olarak kullanılan sözcükler şunlardır:

başġası:

Yörede yazı dilindeki gibi iç seste tonsuz ünsüzlü (başḳası) şekline rastlanmamıştır. İç ses ünsüzünün tonlulaşmasıyle oluşmuş şekline de (başġası) bir örnekte rastlanılmıştır: başġasını (<*başkasını*) (123/52).

[193] Ergin, age., s. 279.

çou / çō:

çou : Yöremizde *ğ* ünsüzü hemen hiç duyulmadığı için -ğ->-*ø*- aşamasından sonra *çou* şekli ortaya çıkmaktadır: *çou* ıstanbulda (<*çoğu İstanbul'da*) (27/5), köydekileriñ *çou* (<*köydekilerin çoğu*) (31/4), *çounun* da af_ėdersiñ gādını öldü (<*çoğunun da af edersin kadını öldü*) (37/22), *çou* at_ïnan gelir (<*çoğu atla gelir*) (61/17), *çoumuz* mevlüdlü ediyoz şindi (<*çoğumuz mevlitli ediyoruz şimdi*) (70/8), ...

çō : Bir örnekte ikiz ünlünün kaynaşarak uzun ünlü oluşturduğu görülmüştür: *çōmuz* satîn_alurdu gine (<*çoğumuz satın alırdı gine*) (96/6).

hepsi / hePsi / hebsi / hebisi:

hepsi : Örnekleri şunlardır: *hepsini* aliyolar şindi (<*hepsini alıyorlar şimdi*) (8/21), ölüm götürdü *hepsini* (<*ölüm götürdü hepsini*) (10/17), *hepsini* yaparuz yemeklerden (<*hepsini yaparız yemeklerden*) (20/5), *hepsinden__*de yapiyoz (<*hepsinden de yapıyoruz*) (67/18), allāḥ rāzı olsuñ, *hepsinden_*de (<*Allah razı olsun hepsinden de*) (76/12), *hepsine* yemek vėriyoz (<*hepsine yemek veriyoruz*) (107/17), ...

hePsi : Bir konuşmacıda görülmüştür: *hePsi* emekli yani (<*hepsi emekli yani*) (31/5), dierleri *hePsi*, köyüñ yerlisi *hePsi* (<*diğerleri hepsi, köyün yerlisi hepsi*) (31/16).

hebsi : Bazı kullanımlarda da kelime içindeki -*p*- 'ler tonlulaşarak -*b*- olur: *hebsinden* yapiyoz (<*hepsinden yapıyoruz*), ondan_sōna *hebsi* biter (<*ondan sonra hepsi biter*) (22/25), hebsini biliyodum (<*hepsini biliyordum*) (39/77), *hebsi* ġāşdı (<*hepsi kaçdı*) (81/25), ...

hebisi : Bazı kullanımlarda bir ünlü türediği görülür: *hebisi* ḥazır (<*hepsi hazır*) (27/15), aḥa böyle *hebisi* ayrı_ayrı (<*aha böyle hepsi ayrı ayrı*) (35/13), *hebisi* olur (<*hepsi olur*) (39/71), eme raḥat_durmasaḥ *hebisi* olur orda (<*ama rahat durmasak hepsi olur orada*) (52/10), *hebisinden_*de yaparduḥ (<*hepsinden de yapardık*) (67/9), ...

herkes / hērkes / herkez / hērkez / herkeş / hērkeş:

herkes : Örnekleri şunlardır: *herkesiñ* bütcesine_göre (<*herkesin bütçesine göre*) (1/33), *herkes* anġarada, çanḳırıda (<*herkes Ankara'da Çankırı'da*) (11/2), şindi *herkes* birbirine gārışdı (<*şimdi herkes birbirine karıştı*) (37/13), şindi ġalan *herkes* moderinleşdi (<*şimdi kalan herkes modernleşti*) (46/24), tabî *herkes* ānniyodun (<*tabi herkes anlıyordu*) (52/37), ...

hērkes : İlk ünlüsünün uzun telaffuz edildiği örnekler azdır. İki konuşmacıda görülmüştür: onu *hērkese* ikrām_idellē (<*onu herkese ikram ederler*) (65/41), ēsgiden köyde *hērkes* ḳalabāydı (<*eskiden köyde herkes kalabaydı*) (112/34).

herkez : Sondaki ünsüzün tonsuz söylendiği örnekler boldur: *herkeziñ* burnuna ḳoḫar silası (<*herkesin burnuna kokar sılası*) (6/54), *herkez* birbiriniñ evine gider (<*herkes birbirinin evine gider*) (12/22), şindi ġaylī *herkez* daıldı (<*şimdi artık herkes dağıldı*) (26/12), *herkez* sā_ol, dir (<*herkes sağ ol, der*) (37/59), *herkezin* davarı var_ıdı (<*herkesin davarı var idi*) (42/14), ...

hērkez : İlk ünlüsünün uzun telaffuz edildiği örnekler boldur: yav şimdi *hērkez* ḥāliyle giye_biliyodu (<*yav şimdi herkes hâliyle giyebiliyordu*) (2/53), *hērkez* kendi bişiriyo (<*herkes kendi pişiriyor*) (15/23), şindi *hērkez* ātıl deel_ki (<*şimdi herkes atıl değil ki*) (54/16), şindi *hērkez* daıldı, gitdi (<*şindi herkes dağıldı, gitdi*) (62/5), *hērkez* gelirdi odíya (<*herkes gelirdi odaya*) (77/27), ...

herkeş : Bu ses değişiminin sebebi, *s* ve *ş* ünsüzlerinin boğumlanma yerleri ve biçimlerinin birbirine yakın olmasıdır[194]. Örneği boldur: hē *herkeş* gidiyo (<*he herkes gidiyor*) (21/29), yimekden_sōna duā yapallar, *herkeş* dālır (<*yemekten sonra dua yaparlar, herkes dağılır*) (30/36), *herkeşin* sehem_sehem baı vardı bōle (<*herkesin sehem sehem bağı vardı*) (45/35), orda *herkeş* yēlli (<*orada herkes yerli*) (71/16), sabaḥlayın ġazannarda ġaynadur *herkeş* (<*sabahleyin kazanlarda kaynatır herkes*) (116/42), ...

hērkeş : İlk ünlüsünün uzun telaffuz edildiği örnekler azdır. Üç örneği görülmüştür: *hērkeş* işde oturdu (<*herkes işte oturdu*) (68/6), *hērkeş* sırasına_góre otururdu (<*herkes sırasına göre otururdu*) (71/33), *hērkeş* evine dāliyodu (<*herkes evne dağılıyordu*) (116/39).

öteki / óteki:

öteki : Örnekleri şunlardır: *ötekiler* saḫlanırdı (<*ötekiler saklanırdı*) (2/37), *öteki* bol aḫiyo (<*öteki bol akıyor*) (28/6), *ötekiler_de* gelī (<*ötekiler de geliyor*) (78/23), *öteki* beni sever (<*öteki beni sever*) (110/48), *öteki* der onda yüssüg (<*öteki der onda yüzük*) (119/24), ...

---

[194] Ahmet Buran, "Türkçede ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında ş/s Meselesi", *Prof. Dr. Ahmet Buran - Makaleler*, Yay. Haz: Ercan Alkaya, S. Kaan Yalçın, Murat Şengül, Turkish Studies Publication Series-V, Ankara 2008, s. 314.

óteki : Ön ses ünlüsünün yarı-kalın olduğu iki örnek tespit edilmiştir: ótekileri heb everdik (<*ötekileri hep evlendirdik*) (30/22), ótekiler vururdur (<*ötekiler vururdu*) (88/4).

biri: Örnekleri şunlardır: *biri* yārın gelir (<*biri yarın gelir*) (11/30), *birimiz* çeviri (<*birimiz çevirir*) (34/21), *biri* orda bekliyo (<*biri orada bekliyor*) (46/62), *biri* oynīdu (<*biri oynuyordu*) (60/14), *biri* ġayseride, ōlumun *biri* anġarada (<*biri Kayseri'de, oğlumun biri Ankara'da*) (108/4), ...

birisi: Örnekleri şunlardır: *birisiniñ* adı, benim adamıñ adı (<*birisinin adı, benim adamın adı*) (1/53), *birisi* oriya gitdi (<*birisi oraya gitti*) (25/25), *birisi* vurdu_muydu böyle giderdi (<*birisi vurdu muydu böyle giderdi*) (62/22), *birisi* anḳarada, *birisi* ıstanbulda (<*birisi Ankara'da, birisi İstanbul'da*) (70/44), aşşāda_da *birisi* vardın (<*aşağıda da birisi vardı*) (85/15), ...

öbürü: *öbürüne* atacan (<*öbürüne atacaksın*) (36/26), *öbürü* girerdi (<*öbürü girerdi*) (45/12), *öbürü* seirdiyodu (<*öbürü seğirtiyordu*) (119/29), ...

bāzısı: Yörede hep ilk ünlüsü uzun olarak kullanılmıştır: *bāzısı*_da içinde durur ama *bāzısının* içinde duramaz (<*bazısı da içinde durur ama bāzısının içinde duramaz*) (9/11), bāzısı davullu ederdi, bāzısı davulsuz eder (<*bazısı davullu ederdi, bazısı davulsuz eder*) (63/37), ōlum bāzısı yapar, bāzısı bide alur (<*oğlum bazısı yapar, bazısı pide alır*) (76/1).

kimi: Örnekleri şunlardır: *kimi* ġuru ider, *kimi*_de şiy_der (<*kimi kuru eder, kimi de şey eder*) (34/26), *kimi* yā göttürū, *kimi* tuz göttürū (<*kimi yağ götürür, kimi tuz götürür*) (47/41), *kimi* ev aldı (<*kimi ev aldı*) (54/66), ġovalarduḫ kim *kimi* dutarsa (<*kovalarduk kim kimi tutarsa*) (106/18), *kimi* arḫadan zopa atardı (<*kimi arkadan sopa atardı*) (127/27), ...

kimisi: Örnekleri şunlardır: *kimisi* derdi yoḳ, *kimisi* derdi var (<*kimisi derdi yok, kimisi derdi var*) (20/80), he *kimisi* bā_ḳurdan (<*he kimisi Bağ-Kur'dan*) (32/29), *kimisi* allāḫdan didi (<*kimisi Allah'tan dedi*) (40/21), *kimisi* yuḫa dir (<*kimisi yuha der*) (53/8), *kimisi* ayran dādī (<*kimisi ayran dağıtıyor*) (60/5), ...

falan / felan / filan / falanca / felanca / filanca: Bu sözcükler hem tek başlarına kullanılarak hem de isimlerden sonra gelerek bir belirsizlik ifade ederler[195].

falan : ġuruyunca ġabımıza_*falan* ġöyiyoduḳ onu (<*kuruyunca kabımıza falan koyuyorduk*) (10/7), develernen_*falan* şey gelmiş, kereste gelmiş (<*develerle falan şey gelmiş, kereste gelmiş*) (14/7), yüz_elli_*falan* var (<*yüz elli falan var*) (24/26), k̲öye nüfūsunu *falan* geçitdirdi burda (<*köye nüfusunu falan geçirttirdi burda*) (31/10), hiç rüzġar_*falan* yoḳ ġış günü (<*hiç rüzgar falan yok kış günü*) (40/7), buriya iki s̲a̲at, üç s̲a̲at_*falan* gelir, yāya (<*buraya iki saat, üç saat falan gelir, yaya*) (77/48), ayaḫ_ġabı_*falan* yoḫ (<*ayakkabı falan yok*) (91/2), işde cezaynan_*falan* s̲a̲at üçe_ḡadár devām_ederdi (<*işte cazayla falan saat üçe kadar devam ederdi*) (106/26), ēsgiden para_*falan* yōdu (<*eskiden para falan yoktu*) (115/24), ērkekler ḥalay_*falan* çekerdi (<*erkekler halay falan çekerdi*) (127/13), ...

felan : *felan* bi_şeyler (<*falan bir şeyler*) (61/27), yedi_yüz, yedi_yüz_atmış metre *felan* aşşādayduḫ (<*yedi yüz, yedi yüz altmış metre falan aşşağıdaydık*) (70/38), orda su *felan* boldu yāni (<*orada su falan boldu yani*) (71/21), sekiz gün_*felan* durar (<*sekiz gün falan durur*) (72/5), pilavlıḳ bulġur_*felan* bi_şiyler toplarız (<*pilavlık bulgur falan bir şeyler toplarız*) (75/5), ammā şindi o eseller_*felan* bitdi (<*ama şimdi o eserler falan bitti*) (76/7), gelinneri_*felan* döverdi (<*gelinleri falan döverdi*) (79/33), yāni anġara üsülü_*felan* dīl (<*yani Ankara usulü falan değil*) (82/9), davul zurna_*felan* getümedim (<*davul zurna falan getirmedim*) (110/22), patetės_*felan* beg ekemeyüz yāni (<*patates falan pek ekemeyiz yani*) (114/27), ...

filan : kėsecūnkiler_*filan* billeşiyodu (<*Kesecik'inkiler filan birleşiyordu*) (22/7), oda_*filan* yoḳ (<*oda filan yok*) (57/40), bi sāniye_*filan* yapuşuḳ duriyo (<*bir saniye filan yapışık duruyor*) (63/21), ġapı_*filan* kitliyen olmadı (<*kapı filan kilitleyen olmadı*) (66/21), bi̊berini_*filan* hēbsini ġatarsıñ (<*biberini filan hepsini katarsın*) (74/41), domatis *filan* ġatarsañ ġat içine (<*domates filan katarsan kat içine*) (84/12), zornan buldular tireni_*filan* (<*zorla buldular treni filan*) (91/17), ātmış_yedi_*filan* var (<*altmış yedi filan var*) (99/1), anam_*filan* yemin etdi (<*anam filan yemin etti*) (108/6), ...

---

[195] Benzer kullanım ve örnekleri için bk. Günşen, *KYA*, s. 120.

falanca : dediler, *falancíya* sor (<*dediler, falancaya sor*) (104/10).

felanca : temsil, savaşda *felanca*, ne diller ona (<*temsil, savaşta falanca, ne derler ona*) (8/29).

filanca : *filancada* beş lira, ġuruş varmış (<*filancada beş lira, kuruş varmış*) (2/19), *filancanıñ* ōluna *filancanın* ġızı virilmiş (<*filancanın oğlu filancanın kızı verilmiş*) (40/39), bóün *filancana filanca* ocaḳ yaḫiyomuş (<*bugün filancayla filanca ocak yakıyormuş*) (118/48).

ne / ney / neyi / neyin: *ne* sözcüğü de isimlerden sonra gelerek *falan* anlamında belirsizlik ifade eder[196]. Yörede çok yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir.

ne : ārpa, būday_*ne* bi_şiyler ēkiyoḫ (<*arpa, buğday falan bir şeyler ekiyoruz*) (3/3), kómür ġoduḫları yer_*ne* varmış (<*kömür koydukları yer falan varmış*) (7/12), ben hiç bilmeyen, öyle cehizler_*ne* (<*ben hiç bilmiyorum öyle çeyizler falan*) (86/33), ḥocalar_*ne* duā yapiyo (<*hocalar falan dua yapıyor*) (120/43), ...

ney : bulğur_*ney* aliyoḫ zāte şindi (<*bulgur falan alıyoruz zaten şimdi*) (3/9), sularımız_*ney* aḫiyo (<*sularımız falan akıyor*) (30/45), mevlüd_*ney* oḫuduyoz (<*mevlit falan okutuyoruz*) (42/52), onu_da gine yumurtaynan_*ney* yoñuruz (<*onu da yine yumurtayla falan yoğururuz*) (51/6), bi on sene_*ney* mıḫdarlıḫ yapdım bu kóyde (<*bir on sene falan muhtarlık yaptım*) (118/28), yazın yimmi_beş ḥāneye_*ney* çıḫiyō (<*yazın yirmi beş haneye falan çıkıyor*) (123/38), ...

neyi : bulaşī_*neyi* yoḫ onuñ (<*bulaşığı falan yok onun*) (1/31), biçer_*neyi* yōdu (<*biçer falan yoktu*) (16/67), ḳapılarını_*neyi* buldular (<*kapılarını falan buldular*) (25/30), ġonserve_*neyi* yaparuz (<*konserve falan yaparız*) (35/24), biliyoñuz_mu, abdal mūsāyı_*neyi* siz (<*biliyor musunuz Abdal Musa'yı falan siz*) (43/16), taḫmīnī atmış_*neyi* vardur (<*tahmini altmış falan vardır*) (53/3), buranın ḥānesi_*neyi* ġalmadı (<*buranın hanesi falan kalmadı*) (126/2), ...

neyin : burası yüz_elli ḥāne_*neyin* vardı (<*burası yüz elli hane falan vardı*) (15/1), ǿlenden_sōna ikindi_*neyin* gelini ġız evinden alur, gidellerdi (<*öğleden sonra ikindi falan gelini kız evinden alır, giderlerdi*) (19/11), segsen_*neyin* talebesi var_ıdı (<*seksen falan talebesi vardı*) (118/27).

---

[196] Benzer kullanım ve örnekleri için bk. Günşen, *KYA*, s. 120-121.

şey / şėy / şiy / şe / şi / şē / şĪ: *şey* kelimesi de belirsizlik ifade eden bir zarf göreviyle kullanılır[197].

şey : ḥani *şey* yapdīmızdan (<*hani şey yaptığımızdan*) (4/3), dúünnerde *şey* vardı (<*düğünlerde şey vardı*) (14/30), var, *şeyde* var o (<*var, şeyde var o*) (29/9), sōna *şeyi* yapan usda (<*sonra şeyi yapan usta*) (32/60), rusyaynan *şeyiñ* ḥarb_yapdī zaman ben askerdeydim (<*Rusyayla şeyin harp yaptığı zaman ben askerdeydim*) (48/27), ...

şėy : şuralara *şėy* ġurduḳ (<*şuralara şey kurduk*) (10/48), şu suyuñ üsdünde giden *şėy* (<*şu suyun üstünde giden şey*) (23/39), şiy, *şėyde* duriyo ilēnde (<*şey, şeyde duruyor leğende*) (43/37), onu ben ḥanı anlamam_da bayanların yapdī *şėy* (<*onu ben hani anlamam da bayanların yaptığı şey*) (122/12), ...

şiy : hiç bi_*şiy* toplamazdıḳ (<*hiçbir şey toplamazdık*) (1/64), atalar tā *şiyden*, ḥorasandan (<*atalar ta şeyden, Horasan'dan*) (18/7), ölümlerde, şindi *şiy* olur (<*ölümlerde şimdi şey olur*) (30/37), işde duāyı *şiyde* oḫiyolar (<*işte duayı şeyde okuyorlar*) (43/9), şöyle şiyi vā (<*şöyle şeyi varor*) (68/20), damat arabayı *şiye* çarpiyo (<*damat arabayı şeye çarpıyor*) (108/26), ...

şe : o zaman bi_*şe* yōdu_ki (<*o zaman bir şey yoktu ki*) (8/17), el vurdu_muydu *şe* yapardu*ġ* (<*el vurdu muydu şey yapardık*) (62/28), hērkezden *şe* alū (<*herkesten şey alır*) (88/38), ...

şi : onnar ölüb *şi*_idincek (<*onlar ölüp şey edince*) (8/46), bi_sürü, bi_sürü bi_*şi* (<*bir sürü, bir sürü bir şey*) (22/27), ...

şē : çoluḳ_çocuḳ yemiye bi_*şē* bulamiyo (<*çoluk çocuk yemeye bir şey bulamıyor*) (1/80), şindi saña *şē*_edemem (<*şimdi sana şey edemem*) (13/25), ne_*şē* oldūnu ne biliyom ben (<*ne şey olduğunu ne biliyorum ben*) (54/9), ...

şĪ : bi_*şĪler* annatıllardı (<*bir şeyler anlatırlardı*) (2/14), ordan_da *şĪ* yapardu*ḳ* (<*ordan da şey yapardık*) (20/22), baḫçiye bi_*şĪler* yapmaḳ isdiyolar (<*bahçeye bir şeyler yapmak istiyorlar*) (92/15), ne oḫula gitdim, ne bi_şĪ etdim (<*ne okula gittim, ne bir şey ettim*) (108/8), ...

[197] Benzer kullanım ve örnekleri için bk. Gülensoy, *KüYA*, s. 92; Günşen, *KYA*, s. 120.

3. SIFATLAR

Sıfatlar, nesneleri vasıflandırmak ve belirtmek suretiyle karşılayan kelimelerdir[198]. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında kullanılan sıfatlar, görev bakımından yazı dilinden bazı fonetik değişiklikler dışında, farklılık göstermezler.

3.1. Niteleme Sıfatları

Nesnelerin vasıflarını bildiren sıfatlardır[199]: *beyaz* topraḫ (<*beyaz toprak*) (4/49), *çeşidli* ġonuşmalar (<*çeşitli konuşmalar*) (16/27), *gözel* bi yer (<*güzel bir yer*) (71/22), *uzun* kepçeler (<*uzun kepçeler*) (98/31), *esgi* düzen (<*eski düzen*) (106/28), *oynadūmuz* oyunnar (<*oynadığımız oyunlar*) (119/27), *çekirdeksüz* üzümlerden (<*çekirdeksiz üzüm*) (43/63), *yaşlı* bi adam (<*yaşlı bir adam*) (124/51), *ēşi* maya (<*ekşi maya*) (51/9), *büyük* ġövalara (<*büyük kovalara*) (10/4), *demür* oraḫlarla (<*demir oraklarla*) (49/3), *yeñilen* taraf (<*yaşındaki*) (115/16), ...

3.2. Belirtme Sıfatları

Nesnelerin bünyesinde olan bir vasfı göstermeyen, onları şu veya bu şekilde belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar; isimleri işaret, sayı, soru ve belirsizlik bakımından belirttikleri için dörde ayrılırlar[200].

3.2.1. İşaret Sıfatları

Yöremizde yazı dilindeki işaret sıfatları kullanılmakla birlikte, bazı ses değişiklikleri görülmektedir.

bu: Yazı dilimizdeki şekilden bir farklılık yoktur: *bu* ḵóyde (<*bu köyde*) (2/2), *bu* mevsimde (<*bu mevsimde*) (16/11), *bu* gece (<*bu gece*) (21/24), *bu* çocuḫlar (<*bu çocuklar*) (32/45), *bu* yöreye (<*bu yöreye*) (40/40), *bu* yanna (<*bu yana*) (52/13), *bu* muḫdar (<*bu muhtar*) (62/2), *bu* yellerden (<*bu yerlerden*) (78/31), *bu* ḥarmannarda (<*bu harmanlarda*) (89/33), *bu* ḥafda (<*bu hafta*) (96/44), *bu* cāmiye (<*bu camiye*) (106/5), *bu* ḥālde (<*bu hâlde*) (126/2), ...

---

[198] Ergin, age., s. 244.

[199] Ergin, age., s. 246.

[200] Ergin, age., s. 247.

şu / şo:

şu : Çankırı ili ve yöresi ağızlarında yazı dilimizden farklılığı yoktur: *şu* k̲ómürlükde (<*şu kömürlükte*) (7/13), *şu* puñar (<*şu pınar*) (13/6), *şu* toprā (<*şu toprağa*) (36/93), *şu* arabayi (<*şu arabayı*) (43/11), *şu* k̲óşiye (<*şu köşeye*) (96/37), *şu* iradyonun (<*şu radyonun*) (116/44), ...

şo : Yörede, *şo* şekli de tespit edilmiştir. İki örnek haricinde [*şo* tel (<*şu tel*) (59/37), *şo* ġapíya (<*şu kapıya*) (105/22)] I. ağız yöresinde görülmektedir. Örneği azdır: *şo* g̲adar (<*şu kadar*) (32/49), *şo* ġarşıki tepeden (<*şu karşıki tepeden*) (32/59), *şo* ġarşı (<*şu karşı*) (120/46), *şo* yanna (<*şu yana*) (127/26).

o / ȯ / u:

o : Yörede işlek olarak kullanılmaktadır: *o* zaman (<*o zaman*) (3/7), *o* deneyi (<*o taneyi*) (13/64), *o* köçegler (<*o köçekler*) (22/18), *o* tarafdan (<*o taraftan*) (38/6), *o* súdden (<*o sütten*) (56/29), *o* ḥayvannā (<*o hayvanlar*) (81/23), ...

ȯ : Yarı-dar ünlüyle tespit edilen şekil daha çok sıfatın darlaşmış halininin (*u*) kullanıldığı II. ağız yöresinde (Orta, Çerkeş, Bayramören, Kurşunlu, Atkaracalar) görülmektedir: *ȯ* adam (<*o adam*) (22/47), *ȯ* zaman (<*o zaman*) (69/32) (71/26) (83/13), *ȯ* olay (<*o olay*) (126/42).

u : Sıfatın daralmış şekli, II. ağız yöresinde (Orta, Çerkeş, Bayramören, Kurşunlu, Atkaracalar) duyulmaktadır. I. ağız yöresinde (Merkez ilçe, Korgun, Eldivan, Şabanözü, Ilgaz, Yapraklı, Kızılırmak)) örneğine rastlanılmamıştır: *u* maya (<*o maya*) (51/13), *u* ḥalaya (<*o halaya*) (61/14), *u* yandan (<*o yandan*) (68/8), *u* sedir (<*o sedir*) (71/28), *u* vazīfeyi (<*o vazifeyi*) (74/14), *u* maḥalleniñ (<*o mahallenin*) (82/20), *u* ādeT (<*o âdet*) (86/27), *u* beyazı (<*o beyazı*) (100/37), ...

3.2.2. Sayı Sıfatları

Yöremizde kullanılan sayı sıfatları, birkaç ses değişimi dışında yazı diliyle paralellik göstermektedir.

3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilimizden herhangi bir farklılığı yoktur: *bir* g̲ún (<*bir gün*) (1/43), *bi* deynek (<*bir değnek*) (2/31), *üç* armud_ācımız (<*üç armut ağacımız*) (1/80), *üş* sene (<*üç sene*) (23/38), *dörT* tāne (<*dört tane*) (46/18), *dörd* g̲ún

(<*dört gün*) (17/38), *beş* senedür (<*beş senedir*) (32/14), *altı* tāne (<*altı tane*) (103/21), *yėdi* kişi (<*yedi kişi*) (102/27), *segiz* dene (<*sekiz tane*) (42/41), *doḫuz* çocūm (<*dokuz çocuğum*) (44/42), *on* çeşid (<*on çeşit*) (45/7), *on bir* tāne (<*on bir tane*) (37/41), *om_beş* kilo (<*on beş kilo*) (24/30), *yimmi_beş* sene (<*yirmi beş sene*) (42/16), *yīrmi_dörd* beyit (<*yirmi dört beyit*) (6/37), *dörd_yüz* kilo (<*dört yüz kilo*) (2/24), *dörd_yüz_seksen* lira (<*dört yüz seksen lira*) (85/18), ...

3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Asıl sayı isimlerine *-nci* eki getirilerek yapılır ve sıra bildirir. Yazı dilinden farklı bir duruma rastlanmamıştır: *ikinci* devriye (<*ikinci devreye*) (6/40), *birinci* ordu (<*birinci ordu*) (8/30), *sekizinci* ayda (<*sekizinci ayda*) (9/4), *elli_ikinci* günü (<*elli ikinci günü*) (10/53), *üçüncü* ayın biri (<*üçüncü ayın biri*) (42/61), *altıncı* ayda (<*altıncı ayda*) (61/39), *onuncu* ayda (<*onuncu ayda*) (67/31), *dördüncü* gün (<*dördüncü gün*) (70/11), *ġaçıncı* aydı (<*kaçıncı aydı*) (52/51), *ġaçıncı* bölüg (<*kaçıncı bölük*) (88/48), ...

3.2.2.3. Paylaştırma Sayı Sıfatları

-ar, -er, -şar, -şer ekleri getirilerek yapılır. Yazı dilinden herhangi bir farklılığı yoktur: *birer* sırıḳ (<*birer sırık*) (17/14), *ikişer* inē (<*ikişer ineği*) (34/5), *beşer* kişi (<*beşer kişi*) (126/50), *otuzar* lira (<*otuzar lira*) (38/23), ...

3.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatı

Kurallı olarak *+da, +de* ekiyle yapılmaktadır: *beş_onda_yedi* santım_metre (<*beş onda yedi santimetre*) (23/36), *yüzde bir* kişi (<*yüzde bir kişi*) (102/18).

yarım sözcüğü "*ikide bir (1/2)*" manasına geldiği için kesir sayı sıfatı olarak değerlendirilebilir[201]: *yarım* metre (<*yarım metre*) (14/33), *yarım_saatde* (<*yarım saatte*) (61/36), *yarım_aydan* (<*yarım aydan*) (101/17).

buçuk sözcüğü de *"ikide bir (1/2)*" manasına geldiği için bu başlık altında değerlendirilmiştir: *iki_buçuḫ* sene (<*iki buçuk sene*) (18/48), *bir_buçuḫ* ay (<*bir buçuk ay*) (45/35), ...

3.3.3. Soru Sıfatları

Bazı ses değişimleri dışında yazı dilinden bir farklılık görülmemektedir:

[201] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yay., Ankara, 2003, s. 392.

ḳaç / ġaç / gaç:

ḳaç : Derlediğimiz metinlerde, yazı dilindeki gibi ön sesi tonsuz olarak tek örnek tespit edilmiştir: *ḳaç* ḥāne (<*kaç hane*) (21/34).

ġaç : Yörede kurallı olarak ön ses ünsüzünün tonlulaşmış şekli kullanılmaktadır: *ġaç* adım (<*kaç adım*) (5/67), *ġaç* yaşında (<*kaç yaşında*) (20/84), *ġaç* ayda (<*kaç ayda*) (36/59), *ġaç* bilezúḳ (<*kaç bilezik*) (42/33), *ġaç* para (<*kaç para*) (103/18), ...

gaç : Bir örneğine rastlanılmıştır: *gaç* kişi (<*kaç kişi*) (106/51).

ḥangi / ḥanġı:

ḥangi : Sözcük metinlerimizde iki örnekte sıfat olarak kullanılmıştır: *ḥangi* ḥastānedesiñ (<*hangi hastanedesin*) (24/32), *ḥangi* birini (<*hangi birini* (27/24).

ḥanġı : Bir örnekte de kalınlık-incelik uyumuna girmiştir: *ḥanġı* köylüsüñ (<*hangi köylüsün*) (113/10).

ne / ney:

ne : Örnekleri şunlardır: ben *ne* cüvablar vereyin (<*ne cevaplar vereyim*) (2/1), *ne* zaman (<*ne zaman*) (5/18), *ne* tarafdan (<*ne taraftan*) (16/4), *ne* türlü (<*ne türlü*) (54/2), *ne* vaḫıd (<*ne vakit*) (79/27), *ne* gúnāḥ işlediyse (<*ne günah işlediyse*) (101/19), ...

ney : İki örnekte sıfatın sonunda *-y* türemiştir: *ney* deyişi (<*ne deyişi*) (43/67), *ney* işimiz (<*ne işimiz*) (89/8).

nasıl / nası / nassı:

nasıl : Yazı dilindeki şekliyle iki örnekte tespit edilmiştir: *nasıl* fermāne (<*nasıl fermane*) (10/32), *nasıl* ḥātıra (<*nasıl hatıra*) (123/31).

nası : Sadece son ses ünsüzünün düştüğü örnekler şunlardır: *nası* oyun (<*nasıl oyun*) (22/9), *nası* çevre (<*nasıl çevre*) (25/28), o *nası* laf (<*o nasıl laf*) (35/8), *nası* bulaşıḳ (<*nasıl bulaşık*) (46/35).

nassı : Metinlerimizde sıkça geçmesine rağmen soru sıfatı olarak kullanıldığı örneğe rastlanılamamıştır.

3.3.4. Belirsizlik Sıfatları

Yöremizde kullanılan belirsizlik sıfatları, ses değişimleri dışında yazı diliyle paralellik göstermektedir.

az: *az* kişiye (<*az kişiye*) (6/30), *az* bi eşyāydı (<*az bir eşyaydı*) (15/17), *az* bi_şī (<*az bir şey*) (30/32).

başḳa / başḲa / başġa / bāşġa:

başḳa : Yazı dilimizdeki şekliyle yöremizde de kullanılmaktadır: *başḳa* yelleri (<*başka yerleri*) (20/19), *başḳa* tarafdán (<*başka tarafdan*) (30/18), *başḳa* iliñ (<*başka ilin*) (31/12), *başḳa* k̲óyde (<*başka köyde*) (40/39), *başḳa* bi ismi (<*başka bir ismi*) (119/20), ...

başḲa : Bir örnekte iç ses ünsüzünün yarı-tonlulaştığı görülmüştür: *başḲa* yillerde (<*başka yerlerde*) (39/64).

başġa : İç seste -ḳ-> ġ- değişikliğiyle oluşmuş şekil daha yoğun kullanılmaktadır: *başġa* şekilde (<*başka şekilde*) (6/28), *başġa* bi oyun (<*başka bir oyun*) (14/34), *başġa* gece (<*başka gece*) (19/6), *başġa* türlü (<*başka türlü*) (20/25), *başġa* k̲óyler (<*başka köyler*) (33/1), *başġa* zaman (<*başka zaman*) (65/53), *başġa* k̲óyde (<*başka köyde*) (40/39), *başġa* g̲onşíya (<*başka komşuya*) (66/4), *başġa* bi iş (<*başka bir iş*) (89/31), *başġa* yellere (<*başka yerlere*) (116/53), ...

bāşġa : Bir örnekte ilk ünlüsünün uzun söylendiği görülmüştür: *bāşġa* yellerde (<*başka yerlerde*) (67/48).

bāzı: Çankırı ili ve yöresinde ilk ünlüsünün kurallı olarak uzun telaffuz edildiği görülmektedir: *bāzı* yolcular (<*bazı yolcular*) (35/42), *bāzı* yörelerde (<*bazı yörelerde*) (46/42), *bāzı* yellerde (<*bazı yerlerde*) (50/9), *bāzı* k̲óylerde (<*bazı köylerde*) (84/39), *bāzı* gēşler (<*bazı gençler*) (119/15).

bir_ġaç / bi_ġaç / bī_ġaç / bi_ƙaç : Yörede yazı dilinde kullanılan şekle (birkaç) rastlanmamıştır.

bir_ġaç : Bu şeklin bir örneği görülmüştür: *bir_ġaç* yatak (<*birkaç yatak*) (8/17).

bi_ġaç : İşlek olarak kullanılan şekil budur: *bi_ġaç* ev (<*birkaç ev*) (12/79), *bi_ġaç* kişi (<*birkaç kişi*) (22/29), *bi_ġaç* kişi (<*birkaç kişi*) (30/55), *bi_ġaç* senedir (<*birkaç senedir*) (37/31), *bi_ġaç* inē (<*birkaç ineği*) (41/21), *bi_ġaç* yerde (<*birkaç yerde*) (63/14), *bi_ġaç* tāne (<*birkaç tane*) (109/40), ...

bī_ġaç : Bu şeklin bir örneği görülmüştür: *bī_ġaç* gişi (<*birkaç kişi*) (4/13).

bi_ƙaç : Bu şeklin iki örneği görülmüştür: *bi_ƙaç* g̲ún (<*birkaç gün*) (84/52), *bi_ƙaç* ƙab (<*birkaç kap*) (87/18).

bir / bi / bī:

bir : Yazı dilimizdeki şekliyle yörede de kullanılmaktadır: *bir* kimse (<*bir kimse*) (8/36), *bir* durum (<*bir durum*) (11/10), *bir* k̲óylü (<*bir köylü*) (25/44), *bir* gece (<*bir gece*) (36/80), *bir* ġarı (<*bir karı*) (58/4), ...

bi : Çankırı ili ve yöresi ağızlarında asıl olarak son ünsüzü düşmüş şekli yoğun olarak kullanılmaktadır: *bi* yerlerde (<*bir yerlerde*) (1/61), *bi* ehbab (<*bir ahbab*) (2/65), *bi* aḫşam (<*bir akşam*) (4/20), *bi* mikdārını (<*bir miktarını*) (5/24), *bi* ġız (<*bir kız*) (6/24), *bi* tenesi (<*bir tanesi*) (8/35), *bi* g̲adın (<*bir kadın*) (12/2), *bi* su (<*bir su*) (14/6), *bi* adam (<*bir adam*) (16/47), *bi* g̲ún (<*bir gün*) (18/21), *bi* mühendis (<*bir mühendis*) (32/67), ...

bī : Son sesi düşmüş ve ünlüsü uzamış iki örneğe rastlanmıştır: *bī* amca (<*bir amca*) (103/24), *bī* ġumandan (<*bir kumandan*) (126/42).

biraz / birez:

biraz : *biraz* topraḫ̲ (<*biraz toprak*) (4/48), *biraz* tāmirāt (<*biraz tamirat*) (28/15), *biraz* yemek (<*biraz yemek*) (63/36), *biraz* duz (<*biraz tuz*) (84/7), *biraz* fakillig (<*biraz fakirlik*) (92/20), *biraz* ġíyma (<*biraz kıyma*) (94/36), *biraz* para (<*biraz para*) (101/15), *biraz* patatis (<*biraz patates*) (106/56), ...

birez : Yörede az sayıda örnekte de olsa kalınlık-incelik uyumuna girdiği görülmektedir: *birez* de su (<*biraz da su*) (3/45), *birez* bi_şīler (<*biraz bir şeyler*) (1/56).

bütün: *bütün* ērkekler (<*bütün erkekler*) (11/14), *bütün* arabalar (<*bütün arabalar*) (31/18), *bütün* millet (<*bütün millet*) (33/2), *bütün* ġomşuları (<*bütün komşuları*) (40/36), *bütün* çevre k̲óyler (<*bütün çevre köyler*) (56/61), *bütün* oralar (<*bütün oralar*) (62/11), *bütün* aaçlar (<*bütün ağaçlar*) (77/53), ...

çoḳ / çoḫ:

çoḳ : *çoḳ* ḥazīne şiyleri (<*çok hazine şeyleri*) (25/32), *çoḳ* k̲óy (<*çok köy*) (27/5), *çoḳ* emekli (<*çok emekli*) (32/32), *çoḳ* biberimiz (<*çok biberimiz*) (39/15), *çoḳ* felāket k̲óyler (<*çok felaket*) (46/61), *çoḳ* yemekler (<*çok yemekler*) (59/2), *çoḳ* meşaḳḳatlar (<*çok meşakkatlar*) (102/5), ...

çoḫ : Son ses ünsüzünün sızıcılaşmasıyla oluşan şekil de sıklıkla kullanılmaktadır: *çoḫ* bālar (<*çok bağlar*) (4/46), *çoḫ* sıḫıntımız (<*çok sıkıntımız*) (5/9), *çoḫ* iş (<*çok iş*) (35/61), *çoḫ* tavūmuz (<*çok tavuğumuz*) (41/4), *çoḫ* eziyetimiz (<*çok eziyetimiz*) (78/35), *çoḫ* vaḫit (<*çok vakit*) (107/24), ...

çou: İç seste -ğ->-ø- gelişmesi sonucu ortaya çıkmıştır: *çou* k̲óyü (<*çoğu köyü*) (13/36), *çou* ġız (<*çoğu kız*) (102/15), *çou* deli ġannılar (<*çoğu delikanlılar*) (118/44).

filan / falancı:

filan : *filan* yerde (<*filan yerde*) (85/5), *filan* yere (<*filan yere*) (124/13).

falancı : *falancı* cumā g̲ünü (<*falancı cuma günü*) (77/37).

fazla: *fazla* misāfir *(<fazla misafir*) (47/29), *fazla* ġar *(<fazla kar*) (124/39), *fazla* bi şey *(<fazla bir şey*) (128/7).

her: *her* g̲ün (<*her gün*) (2/61), *her* damlanıñ (<*her damlanın*) (5/9), *her* sene (<*her sene*) (8/56), *her* şey (<*her şey*) (10/34), *her* köyde (<*her köyde*) (12/17), *her* evde (<*her evde*) (46/25), *her* taraFını (<*her tarafını*) (65/48), ...

hiç: *hiç* kimseye (<*hiç kimseye*) (6/36), *hiç* kimse (<*hiç kimse*) (39/41), *hiç* kimse (<*hiç kimse*) (100/24).

hiç_bi / hic_bi / hij_bi:

hiç_bi : *hiç_bi* özellī (<*hiçbir özelliği*) (4/31), *hiç_bi* annamı (<*hiçbir anlamı*), (16/102), *hiç_bi*_şiy (<*hiçbir şey*) (21/33), *hiç_bi* yere (<*hiçbir yere*), (65/49), *hiç_bi* iş (<*hiçbir iş*) (80/10), *hiç_bi* āded (<*hiçbir âdet*), (87/15), ...

hic_bi : *ç* ünsüzünün tonlulaşarak *c* olduğu örnekler de vardır: *hic_bi*_şī (<*hiçbir şey*) (11/21), *hic_bi* yerde (<*hiçbir yerde*) (80/43), ...

hij_bi : *ç* ünsüzünün tonlulaşarak *c* olduktan sonra süreklileşerek *j* 'ye dönüştüğü bir örnek tespit edilmiştir: *hij_bi* asgerlik ḫatırası (<*hiçbir askerlik hatırası*) (126/37).

öbür / óbür:

öbür : *öbür* tarafları (<*öbür tarafları*) (3/37), *öbür* g̲ün (<*öbür gün*) (47/33), *öbür* sene (<*öbür sene*) (106/40), *öbür* eve (<*öbür eve*) (119/32), *öbür* ġonşununki (<*öbür komşununki*) (122/8), ...

óbür : Bir örneğine rastlanılmıştır: *óbür* maḫalle (<*öbür mahalle*) (15/21).

4. ZARFLAR

Zarflar; fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir[202].

4.1. Yer ve Yön Zarfları

Yer ve yön zarfları, fiildeki oluş ve kılışın yerini ve yönünü belirleyen zarflardır[203].

Yer ve yön zarfları, Çankırı ili ve yöresi ağızlarında genellikle yazı dilimizle paralelik göstermektedir. Farklılık bazı kelimelerde ses değişmeleri ve düşmeleri şeklindedir. Metinlerden seçtiğimiz örnekler şunlardır:

ileri / ireli:

ileri : yāşlı *ileri* oturụ̊rdu (<*yaşlı ileri otururdu*) (87/24), o *ileri* götürüdü (<*o ileri götürürdü*) (102/4).

ireli : Ünsüz göçüşmesi sonunda oluşmuştur: *ireli* geri edeller (<*ileri geri ederler*) (17/20), *ireli* giderseñiz (<*ileri giderseniz*) (35/16), ...

geri: şöle *geri* çekil (<*şöyle geri çekil*) (5/57), *geri* geliyoduḳ (<*geri geliyorduk*) (22/5), o *geri* götürüdü (<*o geri götürürdü*) (102/4), ...

aşşā: Yörede yazı dilindeki şekliyle (aşağı) hiç kullanılmamaktadır. Kelime içindeki -*ğ*- düştükten sonra karşılaşan ünlüler birleşip kaynaşarak uzun ünlü hâline gelir. Daha sonra da ünsüz ikizleşmesiyle kelime yörede, kurallı olarak *aşşā* şeklinde kullanılır: indirik *aşşā* (<*indiririz aşağı*) (1/72), indirik *aşşā* (<*indiririz aşağı*) (1/72), *aşşā* ġayiyoduḳ (<*aşağı kayıyorduk*) (14/28), köy *aşşā* iniyo buriya (<*köy aşağı iniyor buraya*) (37/3), *aşşā* daşınduḳ (<*aşağı taşındık*) (38/21), ...

aşşaı : Bir örnekte karşılaşan ünlüler, ikiz ünlü olarak kalmıştır: *aşşaı* ovíya inerdúḳ (<*aşağı, ovaya inerdik*) (81/12).

---

[202] Korkmaz, age., s. 451.

[203] Korkmaz, age., s. 498.

yuḫarı / yoḫarı: Yazı dilindeki şekliyle (yukarı) hiç kullanılmamıştır.

yuḫarı : İç seste *-ḳ- > -ḫ-* sızıcılaşmasıyla oluşan şeklin de örneği azdır: *yuḫarı* çıḫiyo yol (<*yukarı çıkıyor yol*) (38/70), *yuḫarı* da çıḫamadım (<*yukarı da çıkamadım*) (64/24).

yoḫarı : İç seste sızıcılaşma ve ilk hecede ünlü genişlemesi olmuş biçimi, en sık kullanılan şekildir: aşşādan *yoḫarı* şöyle (<*aşağıdan yukarı şöyle*) (22/3), yirmiden hiç *yoḫarı* çıḳmiyo (<*yirmidem hiç yukarı çıkmıyor*) (34/3), *yoḫarı* çıḫaruz (<*yukarı çıkarız*) (58/65), tallalara *yoḫarı* gitdi (<*tarlalara yukarı gitti*) (91/16), ...

içeri: Yazı dilindeki şekilden bir farklılık göstermez: *içeri* ġonurdu (<*içeri konurdu*) (17/23), *içeri* gireydiñiz (<*içeri gireydiniz*) (21/36), e *içeri* girin (<*e içeri girin*) (37/90), bi *içeri* girmediñiz (<*bir içeri girmediniz*) (53/31), şu *içeri* tava ġoruz (<*şu içeri tava koyarız*) (84/34), ...

dışarı: şiyini *dışarı* virmezlerdi (<*şeyini dışarı vermezlerdi*) (23/68), *dışarı* bile çıḫamiyon (<*dışarı bile çıkamıyorsun*) (30/54), *dışarı* çıḳdīm zaman (<*dışarı çıktığım zaman*) (64/17), *dışarı* çıḫamazduḫ (<*dışarı çıkamazdık*) (124/39), ...

öte : anġaradan *öte* getmedim (<*Ankara'dan öte gitmedim*) (6/62), şimdi çocūña *öte* git, diyemiyosun (<*şimdi çocuğuna öte git, diyemiyorsun*) (36/35), bēn *öte*, eve gidiyon zatti (<*ben öte, eve gidiyorum zaten*) (6/62).

4.2. Zaman Zarfları

Zaman zarfları; bir oluş ve kılışın zaman içindeki yerini bildiren, daha açık bir anlatımla fiillerin, sıfat-fiillerin ve zarf-fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözlerdir[204].

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında pek çok zaman zarfı örneği tespit edilmiştir. Bazıları şöyledir:

+dan, +den (< tegin): Yörede yönelme hâli ekinden sonra eski *tegin* edatından çıkmış ve hece kaynaşmasına uğramış *+dan/+den* eki, "*+a/+e kadar*" anlamında zaman zarfları kurmaktadır[205]. Özellikle I. ağız yöresinde görülmektedir: ġurbanadan (<*kurbana*

[204] Korkmaz, age., s. 517.

[205] Zeynep Korkmaz, "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu", *TDAY-Belleten*, Ankara, 1971, s. 30.

kadar) (20/59), āşamadan (<*akşama kadar*) (124/41), āḫşamadan (<*akşama kadar*) (129/5), sabaḥadan (<*sabaha kadar*) (129/5), āyşamadan (<*akşama kadar*) (81/51).

+caḫ, +cek /+ca, +ce (< çaḳ): Yönelme hâli ekinden sonra gelerek "*kadar*" anlamında zaman zarfları kuran bu ek, aslında sınırlama görevi yapan *çak* edatının ekleşmesiyle oluşmuştur. Aynı edatın Çağatay Türkçesinde de aynı görevde *çaġlıġ, çaġlıḳ, çaḳlıḳ, çaḳlı* (< çaḳ+lıġ) şekliyle kullanıldığı görülmektedir[206].

çaḳlı edatı, Kuzey Grubu Türk lehçelerinde günümüzde de kullanılmaktadır. Yöremizde olduğu gibi ekleşmiş şekliyle de (*+çaḳ*); Tatar, Kırgız, Başkurt, Karakalpak ve Kırım Tatar Türkçelerinde karşımıza çıkmaktadır[207].

+caḫ, +cek : I. ağız yöresinde, *çaḳ* edatının ekleşmesiyle "*kadar*" anlamında zaman zarfları kurulmaktadır. Ekleşme sonrasında kalınlık-incelik uyumuna girdiği de görülmektedir: bunnar *ġaḫasíyacaḫ* bişürdüm (<*bunlar kalkasıya kadar pişirdim*) (19/44), *doḫsan_beşecek* buralarda böyle gezdim (<*doksan beşe kadar buralarda böyle gezdim*) (52/2).

+ca,+ce : Edatın onundaki *-ḳ* ünsüzünün düşmesi ve ekleşmesiyle ortaya çıkmıştır. I. ağız yöresinde kullanılmaktadır[208]: tandırda *āşamaca* ekmek_iderüz (<*tandırda akşama kadar ekmek ederiz*) (17/44), *āşamaca* çalişiyoñ (<*akşama kadar çalışıyorsun*) (41/21), ő̈lenece, *āşamaca* gider ōturuz. (<*öğlene kadar, akşama kadar gider otururuz*) (17/67), *yatsíyaca* da geliniñ ḳocasınıñ öñünde dururdu (<*yatsıya kadar gelinin kocasının önünde dururdu*) (17/44), bi ḳına iderdik *zabāḫaca* (<*bir kına ederdik sabaha kadar*) (17/16), pazar *gűnece* davul_çalınırdı (<*pazar gününe kadar davul çalınırdı*) (46/30), şindi *on beşinece* bi_şiy olmaz (<*şimdi on beşine kadar bir şey olmaz*) (17/53), siz *çıḫanaca* oturiyim (<*siz çıkana kadar oturayım*) (7/19), *gidenece* dāmadıñ yüzünü gelin gőrmiyodu (<*gidene kadar damadın yüzünü gelin görmüyordu*) (17/9).

bugün / bugűn / bö̈ün / bó̈ün:

bugün : Yazı dilimizdeki şekliyle bir örneğe rastlanılmıştır: bugün (<*bugün*) (106/31).

---

[206] Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, MEB Yay., İstanbul, 1992, s. 30.

[207] Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bk. Ercan Alkaya, *Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar*, Manas Yay., Elazığ, 2007, s. 273-284.

[208] Aynı kullanım Kırşehir ve yöresinde de görülmektedir. bk. Günşen, *KYA*, s. 107.

bugún : *g* ünsüzünün etkisiyle *ü* ünlüsü yarı-kalınlaşmıştır: bugún (<*bugün*) (19/42), (25/38), (94/37), (104/7).

böün : İlk hece ünlüsünün dudak ünsüzü *b* 'nin tesiriyle yuvarlaklaşması, ilerleyici ünsüz benzeşmesiyle ilk hece ünlüsünün incelmesi ve iki ünlü arasında kalan -*g*- 'nin önce -*ğ*- olması sonra da erimesiyle oluşmuştur: böün (<*bugün*) (18/44), (22/52), (43/15), (46/30), (48/46), ...

bóün : -*g*- ünsüzü erirken kalınlaştırıcı özelliğinden dolayı ilk hece ünlüsünü yarı-kalınlaştırmıştır: bóün (<*bugün*) (34/5), (118/47), (126/19), (127/49).

dün: dün (<*dün*) (11/29), (30/55), (35/36), (78/27), ...

yarın / yārın:

yarın : Yazı dilimizdeki şekliyle de kullanılmaktadır: yarın (<*yarın*) (46/53), (47/39), (81/64), (78/27).

yārın : Yörede ilk ünlüsü uzun olarak da telaffuz edilmektedir: yārın (<*yarın*) (11/30), (18/53), (40/68), (112/22), (118/47), ...

şimdi / şindi / şindik/ hinci / hincik / şincik:

şimdi : Yazı dilimizdeki şekliyle de kullanılmaktadır: şimdi (<*şimdi*) (2/2), (13/12), (15/5), (16/13), (25/57), (32/14), (49/16), (52/43), ...

şindi : şindi (<*şimdi*) (1/15), (6/30), (12/65), (21/27), (34/39), (54/2), (62/3), (77/7), (86/3), (97/13), ...

şindik : şindik (<*şimdi + ök*) (33/9), (63/10), (65/43), (67/17), (71/25), (76/21), (83/26), (87/7), (88/34), (92/20), (106/21), (107/45), (112/32), (116/25), (117/14), (118/49), ...

hinci : Bir konuşmacıda görülmektedir: hinci (<*şimdi*) (114/24), (114/42), (114/11), (114/16).

hincik : Aynı konuşmacıda görülmektedir: hincik (<*şimdi + ök*) (114/2), (114/9), (114/11), (114/16), ...

şincik : Yine aynı konuşmacıda görülmektedir: şincik (<*şimdi + ök*) (112/33), (114/11), (114/33).

şinci : Bir örneği görülmüştür: şinci (<*şimdi*) (112/33).

erken / ērken:

erken : erken (<*erken*) (46/34), (81/16).

ērken : Bir örneği görülmüştür: ērken (<*erken*) (69/13).

gece: gece (<*gece*) (11/25), (19/47), (21/13), (26/12), ...

geceleyin / giceleyin:

geceleyin : geceleyin (<*geceleyin*) (16/31).

giceleyin : giceleyin (<*geceleyin*) (41/19).

gündüz / gündüz / günüz:

gündüz : gündüz (<*gündüz*) (77/14).

gündüz : gündüz (<*gündüz*) (11/25), (36/52), (40/72), (45/14), ...

günüz : günüz (<*gündüz*) (119/28), (129/23).

gündüzün: gündüzün (<*gündüzün*) (75/14).

gündüzleyin: gündüzleyin (<*gündüzleyin*) (58/4).

aḫşam / āşam: Yazı dilindeki *aḳşam* şekline metinlerimizde rastlanılmamıştır.

aḫşam : aḫşam (<*akşam*) (19/7), (37/56), (58/6), (82/17), (100/6), (106/14), ...

āşam : āşam (<*akşam*) (1/43), (26/21), (42/5), (54/46), (74/16), (81/24), ...

āḫşamlayın / āşamlayın:

āḫşamlayın : āḫşamlayın (<*akşamleyin*) (12/33),

āşamlayın : āşamlayın (<*akşamleyin*) (110/5).

sabaḥ / sabā / zabaḥ / zabā:

sabaḥ : sabaḥ (<*sabah*) (60/43).

sabā : sabā (<*sabah*) (6/8).

zabaḥ : zabaḥ (<*sabah*) (16/3), (17/66), (42/6), (58/31), ...

zabā : zabā (<*sabah*) (16/16), (39/89).

sabaḥleyin / sabaḥlayín / sabaḥlayın / sabalayín / sabalayın / sabāleyin / zabaḥleyin / zabaleyin / zabalayín / zabalayın / zabāleyin / zabālayın / zabāyín:

sabaḥleyin : sabaḥleyin (<*sabahleyin*) (104/9).

sabaḥlayín : sabaḥlayín (<*sabahleyin*) (58/62).

sabaḥlayın : sabaḥlayın (<*sabahleyin*) (23/50), (90/27), (116/42).

sabalayín : sabalayín(<*sabahleyin*) (47/16).

sabalayın : sabalayın(<*sabahleyin*) (43/31).

sabāleyin : sabāleyin (<*sabahleyin*) (81/16).

zabaḥleyin : zabaḥleyin (<*sabahleyin*) (58/3), (83/1), (98/7).

zabaleyin : zabaleyin (<*sabahleyin*) (10/27).

zabalayín : zabalayín (<*sabahleyin*) (39/30).

zabalayın : zabalayın (<*sabahleyin*) (19/6), (36/79), (39/17), (42/6), (54/20).

zabāleyin : zabāleyin (<*sabahleyin*) (16/4), (72/13), (78/34), (83/13).

zabālayın : zabālayın (<*sabahleyin*) (1/43), (17/19), (22/23), (104/58).

zabāyín : zabāyín (<*sabahleyin*) (81/15).

ōlen / öylen / ő́len:

ōlen : ōlen (<*öğlen*) (7/23), (47/42), (56/37), (65/36), (82/13), (100/4), ...

öylen : öylen (<*öğlen*) (58/34), (69/13), (82/22), (83/31).

ő́len : ő́len (<*öğlen*) (17/67), (19/10).

ōlenleyin / öylenleyin:

ōlenleyin : ōlenleyin (<*öğlenleyin*) (22/23), (115/24).

öylenleyin : öylenleyin (<*öğlenleyin*) (4/29), (5/15).

yazın: yazın (<*yazın*) (11/27), (14/24), (26/2), (28/17), ...

ilk_yazın: ilk_yazın (<*ilkyazın*) (19/26), (20/40), (20/58).

ḳışın / ƙışın / ġışın:

ḳışın : ḳışın (<*kışın*) (78/26), (84/5).

ƙışın : ƙışın (<*kışın*) (30/43).

ġışın : ġışın (<*kışın*) (1/12), (7/7), (11/27), (14/23), (29/1), (38/44), (42/42), (50/19), (57/16), ...

ilkin: ilkin (<*ilkin*) (23/55), (52/6), (55/21), (68/26), (70/9), (74/3), (121/21), ...

evel / eveli / evelī / evvel / evveli:

evel : evel (<*evvel*) (8/17), (17/55),

eveli : eveli (<*evveli*) (5/11), (20/2), (32/6), (46/31), ...

evelī : evelī (<*evveli*) (18/10), (47/10), (54/2), ...

evvel : evvel (<*evvel*) (128/9),

evveli : evveli (<*evvel*) (4/20), (129/17).

evelce: evelce (<*evvelce*) (21/15).

evvelā: evvelā (<*evvela*) (70/27), (97/3), (104/7).

ezel / ezelī:

ezel : ezel (<*ezel*) (39/82), (43/26).

ezelī : ezelī (<*ezeli*) (1/31), (39/73), (43/28).

ḫālā: ḫālā (<*hâlâ*) (6/9), (12/26), (77/35).

ḫālen: ḫālen (<*hâlen*) (8/34), (67/48), (77/52), (87/18), (110/33).

sonra / sonă / sōna /sōra:

sonra : sonra (<*sonra*) (9/1), (28/4).

sonna : sonna (<*sonra*) (78/7).

sonă : sonă (<*sonra*) (85/37).

sōna : sōna (<*sonra*) (2/43), (4/27), (7/4), (8/35), (62/27), (70/31), (98/25), ...

sōra : sōra (<*sonra*) (94/18), (102/47).

4.3. Tarz (Niteleme ve Durum) Zarfları

Tarz zarfları, bir oluş veya kılışın niteliğini, nasıl yapıldığını, ne durumda olduğunu bildiren zarflardır. Zarfların büyük bir kısmını tarz zarfları oluşturur[209].

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında kullanılan tarz (niteleme ve durum) zarflarından seçtiğimiz örnekler şunlardır:

öyle / óyle / öle / ȫle / óle / ő́le:

öyle : öyle (<*öyle*) (1/34), (3/2), (13/21), (35/22), (63/25), ...

óyle : óyle (<*öyle*) (3/16), (17/58), (37/52), (102/31), ...

öle : öle (<*öyle*) (10/11), (31/11), (64/26), ...

ȫle : ȫle (<*öyle*) (2/21), (40/21), (58/56), (66/10), ...

óle : óle (<*öyle*) (32/62).

ő́le : ő́le (<*öyle*) (20/64), (32/75), (38/65).

böyle / bóyle / böle / bȫle / bóle / bő́le:

böyle : böyle (<*böyle*) (3/35), (12/39), (31/41), (62/23), ...

bóyle : bóyle (<*böyle*) (19/2), (34/39), (58/40), ...

böle : böle (<*böyle*) (20/14), (31/48), (56/7), ...

bȫle : bȫle (<*böyle*) (2/24), (20/12), (70/3), (73/7), ...

bóle : bóle (<*böyle*) (32/63).

---

[209] Korkmaz, age., s. 499.

bő̈le : bő̈le (<*böyle*) (20/64), (38/65).

öylelik / böylelik: II. ağız yöresindeki iki konuşmacıda "*öyle, böyle*" zarfları, isimden isim yapma eki *-lik* getirilerek genişletilmiştir.

öylelik : işde *öylelik* ḥalletdúk, gitdi (<*işte öyle hallettik, gitti*) (90/19), öylelik (<*öyle*) (90/21), *öylelik* g̲ünümüz tükendi. (<*öyle günümüz tükendi*) (90/22).

böylelik : böylelik (<*böyle*) (70/37), *böylelik* vaḫdımız geşdi (<*böyle vaktimiz geçti*) (90/11), *böylelik* g̲ünümüz g̲eşdi işde (<*böyle günümüz geçti işte*) (90/32), şimdi böylelik (<*şimdi böyle*) (90/47).

şöyle / şóyle / şöle / şo̅̈le / şő̈le :

şöyle : şöyle (<*şöyle*) (16/26), (36/1), (40/12), (62/24), ...

şóyle : şóyle (<*şöyle*) (18/27), (23/33), (32/49), ...

şöle : şöle (<*şöyle*) (5/57), (10/22), (129/13), ...

şo̅̈le : şo̅̈le (<*şöyle*) (40/13), (62/29), (78/6), (119/24), ...

şő̈le : şő̈le (<*şöyle*) (19/22).

iyi / i̲i̲:

iyi : iyi (<*iyi*) (3/34), (16/10), (23/1), (31/1), (40/45), (55/33), (63/38), (70/25), ...

i̲i̲ : i̲i̲ (<*iyi*) (12/25), (33/7), (44/4), (84/41), ...

iyice/ iyicene:

iyice : iyice (<*iyice*) (3/14), (43/36), (51/10), (55/16), (94/17).

iyicene : iyicene (<*iyice + gine*)[210] (95/20).

güzel / g̲úzel / gözel / go̅̈zel / g̲ózel / g̲ő̈zel:

güzel : güzel (<*güzel*) (3/46), (30/29), (35/23), (94/14), (114/36), ...

g̲úzel : g̲úzel (<*güzel*) (3/28), (20/24), (30/15), (43/49), (84/28), (124/41), ...

gözel : gözel (<*güzel*) (55/33).

go̅̈zel : go̅̈zel (<*güzel*) (123/43).

g̲ózel : g̲ózel (<*güzel*) (39/87), (51/5), (91/25).

g̲ő̈zel : g̲ő̈zel (<*güzel*) (1/16), (53/21).

güzelce / g̲úzelce / g̲ózelce / gözelcene / g̲úzelcene:

güzelce : güzelce (<*güzelce*) (94/14).

[210] Ayrıntılı bilgi için bk. Ercan Alkaya, "Eski Türkçe -qıña Ekinin Türk Lehcelerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kullanımı Uzerine", Turkish Studies, Volume 3/4, Summer 2008, s. 43-52.

gúzelce : gúzelce (<*güzelce*) (20/14), (46/37), (67/36), (89/18), (94/16), ...

gózelce : gózelce (<*güzelce*) (20/21), (67/19).

gözelcene : gözelcene (<*güzelce + gine*)[211] (43/48).

gúzelcene : gúzelcene (<*güzelce + gine*)[212] (94/15), (98/10).

hiç / hic / hij:

hiç : *hiç* beceremem (<*hiç beceremem*) (7/12), *hiç* bilmiyom (<*hiç bilmiyorum*) (24/4), *hiç* bilmiyem (<*hiç bilmiyorum*) (30/6), *hiç* yinmez (<*hiç yenmez*) (35/18), *hiç* duymadım (<*hiç duymadım*) (56/1), *hiç* górmedim (<*hiç görmedim*) (80/31), ...

hic : *hic* duymadım (<*hiç* duymadım) (16/29), *hic* olmasa (<*hiç olmasa*) (20/60), *hic* bilmiyon (<*hiç bilmiyorum*) (116/52), *hic* arḫana baḫmadan (<*hiç arkana bakmadan*) (120/56), ...

hij : *hij* eilme (<*hiç eğilme*) (27/1).

yalıñız / yalŭñuz:

yalıñız : şindi ben burda *yalıñızım* (<*şimdi ben burda yalnızım*) (39/50).

yaluñuz : oturuyoz *yaluñuz* (<*oturuyoruz yalnız*) (52/43), bilmen_ki yavrum *yaluñuz* ōsüzlükde böyüdüm (<*bilmem ki yavrum yalnız, öksüzlükte büyüdüm*) (55/44), ben *yaluñuz* eve gelin oldum (<*ben yalnız eve gelin oldum*) (76/5), *yaluñuz* ġāldım evlerde (<*yalnız kaldım evlerde*) (99/26), aḥa ben_de burda sade *yaluñuz* duriyon (<*aha ben de burda sade yalnız duruyorum*) (125/22), ...

4.4. Azlık-Çokluk Zarfları

Azlık-çokluk zarfları, bir sıfatın bir zarfın veya fiildeki oluş ve kılışın miktarını, ölçüsünü ve derecesini belirleyen zarflardır[213].

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında kullanılan azlık-çokluk zarfları seçtiğimiz örnekler şunlardır:

eñ / en:

eñ : *eñ* aşşā (<*en aşağı*) (87/6), *eñ* üsdün (<*en üstün*) (110/2), *eñ* çoḳ (<*en çok*) (114/28), *eñ* aşşā (<*en aşağı*) (120/34), *eñ* iyi (<*en iyi*) (127/40).

---

[211] Ayrıntılı bilgi için bk. Alkaya, agm., s. 43-52.

[212] Ayrıntılı bilgi için bk. Alkaya, agm., s. 43-52.

[213] Korkmaz, age., s. 517.

en : *en* son (<*en son*) (8/55), *en* az (<*en az*) (11/2), *en* ilkin (<*en ilkin*) (23/54), *en* yaḫın (<*en yakın*) (25/16), *en* çoḳ (<*en çok*) (46/2), *en* önce (<*en önce*) (58/62), *en* güçÇüg (<*en küçük*) (78/9), *en* esgi (<*en eski*) (129/19), ...

daḫa / dā / taḫa:

daḫa : *daḫa* g̋özel (<*daha güzel*) (1/16), *daḫa* fazlası (<*daha fazlası*) (12/55), *daḫa* esgi (<*daha eski*) (28/2), *daḫa* datlı (<*daha tatlı*) (39/59), *daḫa* sōna (<*daha sonra*) (60/10), *daḫa* sālıḫlı (<*daha sağlıklı*) (74/26), *daḫa* iyi (<*daha iyi*) (98/15), ...

dā : *dā* iyi (<*daha iyi*) (23/1), *dā* şiyli (<*daha şeylı*) (21/39), *dā* iyi (<*daha iyi*) (59/11).

taḫa : *taḫa* iiydi (<*daha iyiydi*) (81/35).

pek / peK / peg / bek / beg:

pek : *pek* óyle fazla yapmayız (<*pek öyle fazla yapmayız*) (19/36), *pek* bilmiyorum (<*pek bilmiyorm*) (31/26), *pek* bilīdim (<*pek biliyordum*) (59/39), *pek* óyle fazla yapmayız (<*pek öyle fazla yapmayız*) (19/36), *pek* óyle fazla yapmayız (<*pek öyle fazla yapmayız*) (19/36),

peK : pek yoḳ (<*pek yok*) (60/30).

peg : *peg* durmuyoruz (<*pek durmuyoruz*) (31/32), *peg* fazla (<*pek fazla*) (46/25), *peg* g̋özel (<*pek güzel*) (53/21), *peg* çoḫ (<*pek çok*) (59/51), *peg* yoƙ (<*pek yok*) (71/16), *peg* yapılmaz (<*pek yapılmaz*) (82/23), *peg* möhüm (<*pek mühim*) (91/55), ...

bek : *bek* de ḱār olmiyo (<*pek de kâr olmuyor*) (14/13), *bek* de böyük (<*pek de büyük*) (23/51), *bek* de faḫır (<*pek de fakir*) (44/24), *bek* fazla (<*pek fazla*) (47/29), ...

beg : *beg* oynamadım (<*pek oynamadım*) (3/22), *beg* çoḫ (<*pek çok*) (41/4), *beg* gúzel (<*pek güzel*) (43/49), *beg* ġonuşġan (<*pek konuşkan*) (123/32), ...

çoḳ / çoƙ / çoḫ / çoġ:

çoḳ : *çoḳ* g̋úzel (<*çok güzel*) (6/2), *çoḳ* mütiş (<*çok müthiş*) (15/6), *çoḳ* aır (<*çok ağır*) (34/9), *çoḳ* fazlaydı (<*çok fazlaydı*) (46/24), *çoḳ* dalġalı (<*çok dalgalı*) (80/5), *çoḳ* ġolay (<*çok kolay*) (99/28), *çoḳ* iyi (<*çok iyi*) (109/60), ...

çoƙ : *çoƙ* neşeliydi (<*çok neşeliydi*) (17/16), *çoƙ* az (<*çok az*) (42/26), *çoƙ* yaşaduḫ (<*çok yaşadık*) (52/50), *çoƙ* ḳolay (<*çok kolay*) (66/25), ...

çoḫ : *çoḫ* esgi (<*çok eski*) (4/4), *çoḫ* bȫyüg (<*çok büyük*) (13/36), *çoḫ* zor (<*çok zor*) (22/54), *çoḫ* çalışdım (<*çok çalıştım*) (36/6), *çoḫ* severin (<*çok severim*) (59/30), *çoḫ* temiz (<*çok temiz*) (71/39), *çoḫ* bilüdüm (<*çok bilirdim*) (114/17), ...

çoġ : *çoġ* versiñ (<*çok versin*) (125/3).

biraz / birez:

biraz : *biraz* yüksek (<*biraz yüksek*) (4/31), *biraz* ġurur (<*biraz kurur*) (20/32), *biraz* çoaldı (<*biraz çoğaldı*) (63/4), *biraz* duriye (<*biraz duriyor*) (73/17), *biraz* ii (<*biraz iyi*) (77/30), *biraz* uzunsa (<*biraz uzunsa*) (82/13), *biraz* durar (<*biraz durur*) (98/12), ġısaydı *biraz* (<*kısaydı biraz*) (126/39), ...

birez : *birez* ācizlendi (<*biraz acizlendi*) (2/25), *birez* de onu şēder (<*biraz da onu şey eder*) (53/16), *birez* de düven sürerdüg (<*biraz da düven sürerdik*) (100/16), *birez* beri geldim (<*biraz beri geldim*) (104/28), ...

fazla: *fazla* yapmayız (<*fazla yapmayız*) (19/36), *fazla* geldi (<*fazla geldi*) (64/29), *fazla* da vere biliyo (<*fazla da verebiliyor*) (103/19), *fazla* deil (<*fazla değil*) (112/21), *fazla* yapmadım (<*fazla yapmadım*) (129/59), ...

ġāyet / gāyet:

ġāyet : *ġāyet* ince (<*gayet ince*) (95/23), *ġāyet* iyiydi (<*gayet iyiydi*) (106/28).

gāyet : *gāyet* bol (<*gayet bol*) (106/8).

az: *az* ederiz (<*az ederiz*) (34/24), *az* oldūndan (<*az olduğundan*) (35/26), *az* olursaḫ (<*az olursak*) (50/26), *az* yoliyan (<*az yoluyorsun*) (70/26), *az* ġıraın (<*az kırarım*) (94/32), alan *az* oliyo (<*alan az oluyor*) (102/18), *az* ekiyolardın (<*az ekiyorlardı*) (124/5), ...

4.5. Soru Zarfları

Soru zarfları, fiildeki oluş ve kılışı çeşitli yönlerden soru yoluyla belirleyen zarflardır[214].

Derlediğimiz metinlerde yer alan soru zarfı örnekleri şunlardır:

[214] Korkmaz, age., s. 523.

nasıl / nası / nassı / nesi:

nasıl : *nasıl* ayrıliyim (<*nasıl ayrılayım*) (23/29), *nasıl* geldi (<*nasıl geldi*) (25/14), *nasıl* yapıliyo (<*nasıl yapılıyor*) (105/8), ...

nası : *nası* yapiyoḫ (<*nasıl yapıyoruz*) (7/3), *nası* oliyo (<*nasıl oluyor*) (25/45), *nası* muafaza ediyoz (<*nasıl muhafaza ediyoruz*) (34/24), *nası* baḫarsın (<*nasıl bakarsın*) (74/23), *nası* olur (<*nasıl olur*) (109/30), ...

nassı : *nassı* oturuṛsa (<*nasıl otururbut*) (37/53), *nassı* yapulū (<*nasıl yapılır*) (65/2), *nassı* gelin_oldum (<*nasıl gelin oldum*) (79/15), *nassı* bārıṛdı (<*nasıl bağırırdı*) (81/55), *nassı* tamamliyoñ (<*nasıl tamamlıyorsun*) (109/18), ...

nesi : *nesi*_mi gelin_geldim (<*nasıl mı gelin geldim*) (54/9).

neden: *neden* ölüyo bunnar (<*neden ölüyor bunlar*) (48/4).

niye: *niye* geliyim (<*niye geleyim*) (11/31), *niye* başlar (<*niye başlar*) (16/39), *niye* dikiliyoñuz (<*niye dikiliyorsunuz*) (21/15), *niye* yėlleşeyim_ki (<*niye yerleşeyim ki*) (31/13), *niye* öyle ġaldı (<*niye öyle kaldı*) (54/64), *niye* ġonuşiyin (<*niye konuşayım*) (79/34), *niye* ürkmedi (<*niye ürkmedi*) (91/24), ...

5. FİİLLER

Fiiller, iş ve hareket bildiren sözlerdir. Fiiller karşıladıkları ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirirler[215].

Türkçede, fiillere ekler getirmek suretiyle yeni anlamlı fiiller türetilebildiği gibi isim unsurlarına da ekler getirmek suretiyle yeni fiiller türetibilmektedir.

5.1. Fiil Türetme Ekleri

5.1.1. Fiilden Fiil Türetme Ekleri

Çankırı ili ve yöresi ağızları fiilden fiil türetme ekleri açısından zengindir. Eski Türkiye Türkçesinin mirası olan, bazı eklerin düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalması ve birkaç ses değişimi haricinde yazı diliyle paralellik göstermektedir.

-ma- / -me-: Fonksiyonu fiillerin olumsuzunu yapmak olan ve Türkçede eskiden beri kullanılan en işlek fiilden fiil yapma ekidir[216]: ġötürmeyiz (<*götürmeyiz*) (1/21), şē

[215] Korkmaz, age., s. 527.

[216] Ergin, age., s. 200.

edemem (<*şey edemem*) (13/25), etmeñ (<*etmeyin*) (22/54), ġonuşmayız (<*konuşmayız*) (40/62), gelmedi (<*gelmedi*) (52/9), bilmen (<*bilmem*) (60/44), üraşaman (<*uğraşamam*) (71/51), yāmayince (<*yağmayınca*) (83/51), olmasaydı (<*olmasaydı*) (99/7), çıḫmadım (<*çıkmadım*) (108/3), ...

Yazı dilinde *y* ünsüzünün etkisiyle daralmaya uğradığı hâlde, yörede değişime uğramayan örnekler de vardır. Ek önündeki ünlünün genişliğini koruması, bazen de uzun telaffuz edilmesi *yorır* fiilinin ekleşmesi sırasında kaybolan seslerin telafisi ile alakalıdır. Özellikle II. ağız yöresinde görülmektedir: oynamayoz (<*oynamıyoruz*) (48/12), olmayo (<*olmuyor*) (51/17), yapmayolar (<*yapmıyorlar*) (52/18), yapmayoz (<*yapmıyoruz*) (54/2), ġullanmayan (<*kullanmıyorum*) (74/35), yapmayalar (<*yapmıyorlar*) (74/35), olmay (<*olmuyor*) (84/7), duramayon (<*duramıyorum*) (99/4), dōramāyuz (<*doğramayız*) (84/7), olmāyo (<*olmuyor*) (84/22), yaḫmāyon (<*yakmıyorum*) (84/27), yapmāyuz (<*yapmayız*) (84/43), olmāy (<*olmuyor*) (84/46), olmāyo (<*olmuyor*) (86/39), bilmēyoz (<*bilmiyoruz*) (86/25), bilmēyon (<*bilmiyorum*) (86/32).

-mı-, -mi-, -mu-, -mü- : Yörede ekten sonra *y* ünsüzü varsa bu ünsüzün daraltıcı ve inceltici etkisi sebebiyle hemen hemen her zaman (özellikle şimdiki zaman ekinde) *-mi* olarak kullanılmaktadır. Yazı dilimizde de örnekleri olmakla birlikte, yörede çok ileri düzeydedir: yapmiyolar (<*yapmıyorlar*) (1/78), g̱ormiyon_mu (<*görmüyor musun*) (7/24), ġoymiyacañ (<*koymayacaksın*) (11/27), baḫamiyon (<*bakamıyorum*) (30/54), olmiyo (<*olmuyor*) (39/31), olmiyannar (<*olmayanlar*) (50/19), oḫuyamiyo (<*okuyamıyor*) (68/11), ġalmiyacaḫ (<*kalmayacak*) (100/25), durmiyo (<*durmuyor*) (116/28), vurdurmiyacādın (<*vurdurmayacaktın*) (123/22), ōturmiyoz (<*oturmuyoruz*) (123/54), ...

Yazı dilimizde görülen değişime uygun olarak sadece *-mu-* şekline rastlıyoruz. *-mı-, -mü-* şekilleri yörede hiç kullanılmamaktadır: olmuyodu (<*olmuyordu*) (3/26), ġomuyoḫ (<*koymuyoruz*) (7/4), durmuyoruz (<*durmuyoruz*) (31/32), dutmuyo (<*tutmuyor*) (48/10), olmuyo (<*olmuyor*) (102/31), duymuyon (<*duymuyorum*) (117/15).

-mȧ-, -mė- : Bazen *y* ve *s* gibi inceltici ve daraltıcı özelliği olan ünsüzlerin etkisiyle ünlüsü yarı-darlaşmaktadır: gitmėyincek (<*gitmeyince*) (25/27), ölmėseg

(<*ölmesek*) (30/58), bilemèyiz (<*bilemeyiz*) (37/17), çıḫmàyacaḫ (<*çıkmayacak*) (37/29), diyemèssiñ (<*diyemezsin*) (77/44), yapdırmàyan (<*yaptırmayan*) (101/5).

-dır-, -dir-, -dur-, -dür- / -tır-, -tir-, -tur-, -tür-:

-dır-, -dir-, -dur-, -dür- : Çankırı ili ve yöresi ağızlarında birkaç istisna hariç Eski Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ön ses ünsüzü tonlu ve yuvarlak ünlülü olarak (*-dur-, -dür-*) kullanılmaktadır[217]: donadurlardı (<*donatırlarda*) (8/22), ġaynaduruz (<*kaynatırız*) (13/66), ġaldururduġ (<*kaldırırdık*) (16/31), yapdurullaṛ (<*yaptırırlar*) (22/45), ġāldurur (<*kaldırır*) (41/11), dolandurullaṛ (<*dolandırırlar*) (47/56), yarduriyoz (<yardırıyoruz) (54/6), ġapdurmazlā (<*kaptırmazlar*) (58/48), ḳāldurdular (<*kaldırdılar*) (60/24), ġıldurdu (<*kıldırdı*) (68/9), ġızdururduḫ (<*kızdırırdık*) (78/33), basduruz (<*bastırırız*) (83/20), ġarışdurduñ (<*karıştırdın*) (94/33), bildürseydiñ (<*bildirseydin*) (104/54), deişdürmeg (<*değiştirmek*) (109/34), geydürüllerdi (<*giydirirlerdi*) (119/33), toḫuşdururduḫ (<*tokuştururduk*) (43/59), *doldurduḫ* (<*doldururduk*) (65/47), durdurur (<*durdurur*) (96/39), öldüriyo (<*öldürüyor*) (104/27), dövdüriyoz (<*dövdürüyoruz*) (107/12), sürdürecen (<*sürdüreceksin*) (116/25), ...

Düz ünlüyle kullanılışı az sayıda örnekte görülmektedir: çēkdiriyoduḫ (<*çektiriyorduk*) (3/11), yapdıriyō (<*yaptırıyor*) (12/17), bindiriyolardı (<*bindiriyorlardı*) (16/3), yapdıracāz (<*yaptırıyor*) (35/31), aaçlandırma (<*ağaçlandırma*) (37/24), giydirirdi (<*giydirirdi*) (45/29), ...

-tır-, -tir-, -tur-, -tür- : Ön ses ünsüzünün tonsuz olduğu üç örnek tespit edilebilmiştir. Bu örneklerde de ekin ünlüsü yuvarlaktır: aluşturdular (<*alıştırdılar*) (24/14), deüştürdüler (<*değiştirdiler*) (32/11), yaptur (<*yaptır*) (104/5).

-ır-, -ir-, -ur-, -ür-: Ek ünlüsü, Eski Türkiye Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlü taşımaktadır[218]. Bölgemiz ağzı bu mirası korumaktadır: savuriyoduḫ (<*savuruyorduk*) (3/8), duyurmadım (<*duyurmadım*) (6/28), geçürdükden_sōna (<*geçirdikten sonra*) (20/23), büşüriyoz (<*pişiriyoruz*) (42/6), ġaçuramaz (<*kaçıramaz*) (58/46), yaturuduḫ (<*yatırırdık*) (65/47), geçürüsüñ (<*geçirirsin*) (72/6), bitürdüg (<*bitirdik*) (80/19), ...

---

[217] Timurtaş, age., s. 136.

[218] Timurtaş, age. s. 135.

Düz ünlülü örneklerin sayısı da az değildir: batıriyō (<*batırıyor*) (8/39), geçirmiyo (<*geçirmiyor*) (12/80), içirmüşler (<*içirmişler*) (16/48), bitirmişler (<*bitirmişler*) (34/16), geçirириz (<*geçiririz*) (83/10), ...

-l-, -ıl-, -il-, -ul-, -ül-: dōlür (<*döğülür*) (1/15), yırtıliyodu (<*yırtılıyordu*) (2/57), bozulur (<*bozulur*) (5/66), g̲ötürüliyodu (<*götürülüyordu*) (10/20), ġurulurdu (<*kurulurdu*) (15/21), kesilürdü (<*kesilirdi*) (16/18), virildi (<*verildi*) (40/21), süzüliyo (<*süzülüyor*) (107/16), gidilür (<*gidilir*) (127/30), ...

Düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalan örneklerin sayısı oldukça fazladır: yapulurdu (<*yapılırdı*) (16/17), donatulur (<*donatılır*) (42/38), çevrülŭdür (<*çevrilidir*) (46/58), sıḫulursa (<*sıkılırsa*) (58/70), yaḫuluṛ (<*yakılır*) (95/2), verülüṛ (<*verilir*) (97/19), yatulurdu (<*yatılırdı*) (113/10), ġatulur (<*katılır*) (126/28), ...

-ş-, -ış-, -iş-, -uş-, -üş-: Örnekleri şunlardır: dóüşmedig (<*dövüşmedik*) (3/29), g̲üzelleşdirme (<*güzelleştirme*) (5/22), yetüşdürmeg (<*yetiştirmek*) (13/24), toluşur (<*doluşur*) (13/36), deüştürdüler (<*değiştirdiler*) (32/11), sıḫışurdun (<*sıkışırdın*) (52/22), ġolaylaşdurdulaṛ (<*kolaylaştırdılar*) (60/6), *ġaruşduru_ġaruşduru* (<*karıştıra karıştıra*) (65/13), ġoşuşdurullar (<*koşuştururlar*) (65/33), uyuşiyo (<*uyuşuyor*) (84/50), annaşuruz (<*anlaşırız*) (91/40), g̲örüşürüz (<*görüşürüz*) (96/34), bōşiyolar (<*boğuşuyorlar*) (106/38), ...

-ın-, -in-, -un-, -ün-: Sık kullanılan bir ektir: bulunmamışdır (<*bulunmamıştır*) (31/29), g̲örüniyo (<*görünüyor*) (37/81), alınır (<*alınır*) (61/4), toplanır (<*toplanır*) (12/40), ġapanur (<*kapanır*) (14/42), bitlendürmez (<*bitlendirmez*) (68/10), saḳlanur (<saklanır) (120/6), sālanırdı (<*sağlanırdı*) (128/13), yaḫalanursa (<*yakalanırsa*) (41/11), çalunur (<*çalınır*) (50/5), yıḫanur (<*yıkanır*) (54/42), ...

-t- / -d-

-t- : ġapatırıḫ, (<*kapatırız*) (1/7), çıḫatdırıllardı (<*çıkarttırırlardı*) (4/16), ānaturdu (<*anlatırdı*) (19/29), ḳaynatırsın (<*kaynatırsın*) (30/4), otutduriyoduḫ (<*oturtturiyorduk*) (35/33), annatıllardı (<*anlatırlardı*) (75/17), otutdururdu (<*oturtturdu*) (103/25), virdütdürmezdi (<*verdirttirmezdi*) (114/15), ...

-d- : Eski Türkiye Türkçesinde olduğu gibi iki ünlü arasında kalınca tonlulaşmaktadır[219]. Örnekleri boldur: börtledirik (<*pörtletiriz*) (1/9), ġaynadırdıḳ (<*kaynatırdık*) (10/1), otladur (<otlatır) (13/26), çıḫardursun (<*çıkartırsın*) (16/75), ısladırız (<*ıslatırız*) (34/26), ġuruduruz (<*kuruturuz*) (39/56), *çıḫardurdu* (<*çıkartırdı*) (41/3), oḫududu (<*okuturdu*) (68/10), ısıduruz (<*ısıtırız*) (74/6), ...

-ġu- (<-ġur-): Eski Türkçede işlek olarak kullanılan Batı Türkçesine de geçen fakat Eski Türkiye Türkçesinden sonra kaybolan ettirgenlik eklerindendir[220]. Bölgede, I. ağız yöresinde kullanıldığı görülmektedir. Sınırlı sayıdaki kullanımında ekin sonundaki *-r* sesinin düştüğü görülmektedir: durġudacañ (<*durduracaksın*) (20/62), durġudiyoduḳ (<*durduruyorduk*) (105/5), durġuduruz (<*durdururuz*) (114/39) (114/40), durġudiyolā (<*durduruyorlar*) (114/42), durġudiyalardı (<*durduruyorlardı*) (114/42).

5.1.2. İsimden Fiil Türetme Ekleri

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında isimden fiil yapma ekleri, ses değişmeleri dışında yazı dilinden farklılık göstermemektir.

+a-, +e-: Örnekleri şunlardır: ġapanur (<*kapanır*) (14/42), yaşadūm (<*yaşadığım*) (23/70), boşanu (<*boşanır*) (106/41), oynamiyodum (<*oynamıyordum*) (3/13), özür diledi (<*özür diledi*) (25/46), benzer (<*benzer*) (128/13), ...

+al-, +el-: Çok kullanılan bir ek değildir: boşalır (<*boşalır*) (17/32), azalınca (<*azalınca*) (20/37), çoalū (<*çoğalır*) (55/16), boşaldırız (<*boşaltırız*) (98/8), daraliyoñ (<*daralıyorsun*) (122/25), düzelmiş (<*düzelmiş*) (126/51), ...

+ar-, +er-: Çok kullanılan bir ek değildir: aariyo (<*ağarıyor*) (46/32), ġızaracaḳ (<*kızaracak*) (20/21), ġarariyo (<*kararıyor*) (35/53), suvardım (<*suvardım*) (25/39), everdik (<*everdik*) (30/22), ...

+ıḳ-, +ik-, +uḳ-, +ük-: Az kullanılan eklerdendir: birikdiriyoḫ (<*biriktiriyorduk*) (7/3).

+ıḫ- : Ek ünsüzünün sızıcılaşması sonucu oluşmuştur: acıḫmış (<*acıkmış*) (41/22), acıḫdırdıñ (<*acıktırdın*) (94/37).

---

[219] Timurtaş, age. s. 136.

[220] Ergin, age., s. 214.

+le-, +la-: Çok kullanılan eklerdendir: ḥazırlaniyosa (<*hazırlanıyorsa*) (1/35), faydalanamiyoz (<*faydalanamıyoruz*) (5/29), adımlarsıñ (<*adımlarsın*) (5/67), otladur (<*otlatır*) (13/26), uurladı (<*uğurladı*) (23/35), evlenmedi (<*evlenmedi*) (33/14), ḥaşlarsıñ (<*haşlarsın*) (34/14), yourdlarız (<*yoğurtlarız*) (39/58), seslenir (<*seslenir*) (40/33), aırlarduḳ (<*ağırlardık*) (57/48), ġutlamazlar (<*gutlamazlar*) (60/355), üflerüz (<üfleriz) (70/16), azalladıñ (<*azarladın*) (71/34), kilitleniṛ (<*kilitlenir*) (74/20), bālaniyu (<*bağlanıyor*) (97/18), yālarsıñ (<*yağlarsın*) (116/3), sālanırdı (<*sağlanırdı*) (128/13), ...

+li-, *+lu, +lü-* : Yörede ekten sonra *y* ünsüzü varsa bu ünsüzün daraltıcı ve inceltici etkisi sebebiyle genellikle *-li* olarak kullanılmaktadır: sāliyoḥ (<*sağlıyoruz*) (3/9), ġarşıliyōlar (<*karşılıyorlar*) (12/57), başliyo (<*başlıyor*) (17/31), ḥatırliyamadım (<*hatırlayamadım*) (32/39), ḥaşliyoñ (<*haşlıyorsun*) (34/14), bāliyosun (<*bağlıyorsun*) (36/17), yourdliyoz, samırsaḳliyoz (<*yoğurtluyoruz, sarımsaklıyoruz*) (21/5), mayaliyom (<*mayalıyorum*) (94/25), ...

Yazı dilinde olduğu gibi sadece daraldığı da görülmektedir: söylüyolar (<*söylüyorlar*) (7/28), söylüyoz (<*söylüyoruz*) (36/53), topluyoduḳ (<*topluyorduk*) (20/19), topluyoz (<*topluyoruz*) (120/42), topluyoduḳ (<*topluyorduk*) (93/35).

+lė- : Bir örnekte yarı dar ünlüye dönüşmüştür: demlėyeydin (<*demleyeydin*) (55/42).

5.2. Şahıs Ekleri

5.2.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Bunlar, şahıs zamirlerinin zamanla ekleşmesinden oluşmuş bulunan şahıs ekleridir. Bu şahıs ekleri; şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, duyulan geçmiş zaman, istek ve gereklilik kiplerinin çekimlerinde kullanılır[221].

Teklik I. Şahıs: ; -n, -ın, -in, -un, -ün ; -m, -ım, -im, -um, -üm

Teklik II. Şahıs: -sıñ, -siñ, -suñ, -süñ ; -s̊iñ ; -sın- -sin, -sun, -sün
-ñ, -iñ, -uñ,; -n, -ın

Teklik III. Şahıs: Eksiz

[221] Korkmaz, age., s. 571.

Çokluk I. Şahıs: -z, -ız, iz, -uz, -üz ; -i̊z, -i̊z ; -is

-k, -ḳ, -ik, -ük ; -ƙ (<-*ḳ*); -ḫ, -ıḫ, -uḫ (<-*ḳ*) ; -ġ (<-*ḳ*) ; -g (<-*k*)

Çokluk II. Şahıs: -siñiz, -suñuz, -süñüz ; -siniz, -sunuz, -ñız, -ñiz, -ñuz ; -iñiz, -uñuz ; -niz ; -ünüz

-z, -ız ; -sūz

Çokluk III. Şahıs: -lar, -ler ; -la, -le (<-*lar, -ler*); -laṛ, -leṛ (<-*lar, -ler*); -lā, -lē (<-*lar, -ler*)

5.2.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Bu ekler, aslında birer iyelik eki iken, zamanla fiil çekimlerinde şahıs gösteren ekler olarak kullanılmışlardır. Bunlar, görülen geçmiş zaman ve şart kipi çekimlerinde kullanılmaktadır[222].

Teklik I. Şahıs: ; -ın, -in, -un ; -m, -ım, -im, -um, -üm

Teklik II. Şahıs: -ñ ; -n

Teklik III. Şahıs: Eksiz

Çokluk I. Şahıs: -ḳ, -k ; -k̲ (<-*k*) ;-ƙ (<-*ḳ*); -ḫ (<-*ḳ*) ; -ġ (<-*ḳ*) ; -g (< -*k*)

Çokluk II. Şahıs: -ñız, -ñiz, -ñuz, -ñüz ; -z (Bir örnekte)

Çokluk III. Şahıs: -lar, -ler ; -la, -le (<-*lar, -ler*); -laṛ, -leṛ (<-*lar, -ler*) ; -lā, lē (<-*lar, -ler*)

5.2.3. Emir Kipindeki Şahıs Ekleri

Emir kipinde kip ekleriyle şahıs ekleri iç içe girmiştir. Fiile getirilen kip eki aynı zamanda şahısı da karşılamaktadır. Bu kipte her şahıs için ayrı bir emir eki vardır[223].

Teklik I. Şahıs: -eyin, -iyin, -uyun ; -eyim, -iyim, -uyum ; -am, -em ; -in, -ī̈n ; -im, -ī̈m

Teklik II. Şahıs: Eksiz

Teklik III. Şahıs: -sıñ- -siñ, -suñ, -süñ ; -sın- -sin, -sun, -sün

---

[222] Korkmaz, age., s. 571-572.

[223] Korkmaz, age., s. 572.

Çokluk I. Şahıs: -alın, -elin ; -alım, -elim ; -aḫ (<-*aḳ*)

Çokluk II. Şahıs: -ñ, -ıñ, -iñ, -uñ, -üñ ; -ın, -in, -un, -ün

Çokluk III. Şahıs: -sinler ; -sınnar, -sinner, -sünner ; -sünner̥ ; -sinnē

5.3. Haber Kipleri

5.3.1. Şimdiki Zaman Kipi

Şimdiki zaman kipi diğer Türkiye Türkçesi ağızlarında olduğu gibi[224] Çankırı ili ve yöresi ağızlarında da çok değişik şekiller gösteren zaman eklerinden biridir.

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında kullanılan şimdiki zaman ekleri şunlardır: *-yor, -yo, -yō ; -yol ; -yu ; -ya, -ye ; -ıy, -iy, -uy, -üy ; -ī.*

-yor eki Türkçenin asli şimdiki zaman eki değildir. Eski Türkçe döneminde şimdiki zaman için özel bir ek kullanılmamış, geniş zaman ekleri hem geniş zamanı hem de şimdiki zamanı ifade etmiştir. Şimdiki zaman eki olarak kullandığımız *-yor* eki ancak 16. yüzyıldan itibaren ekleşmeye başlamıştır. Bu sebeble *-yu* ;*-ya, -ye* ; *-y* ve *-ī* eklerinin ölçünlü dilde kullanılan *-yor* ekinden gelişmediği sonucu çıkmaktadır[225].

Yörede yazı dili ve aydın konuşmasının etkisiyle *-yor* şeklinin kullanıldığı görülmekle birlikte, bu kullanım oldukça sınırlıdır. Üçüncü çokluk şahıs çekiminde gerileyici ünsüz benzeşmesi sebebiyle az sayıda örnekte ek, *-yol* şeklinde kullanılmıştır *(-yollar, -yollā*). Bununla birlikte Çankırı ili ve yöresi ağızlarında şimdiki zaman çekiminde kullanılan genel ek, *-r* ünsüzünün düşmesiyle oluşmuş *-yo* şeklidir. Bu ekin her iki ağız yöresinde de kullanılan ortak şimdiki zaman eki olduğu görülmektedir. Bazı konuşmacıların ekin ünlüsünü uzatarak *-yō* şeklinde kullandıkları da tespit edilmiştir.

Çankırı ili ve yöresinde şimdiki zaman çekiminin farklılığı sebebiyle iki ağız adacığı da ortaya çıkmıştır. Şimdiki zaman çekimi sebebiyle ortaya çıkan I. ağız adacığı Çerkeş ilçesinde Soğanlı (Melan) Çayı'nın kuzeyinde kalan yerleşim yerleri ile Bayramören ilçesinde yer alan Gürgenli Dağı'nın kuzeyinde kalan yerleşim yerlerinde

---

[224] Geniş bilgi için bk. Tuncer Gülensoy, "Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara, 1985, s. 281-295.

[225] Fatih Özek, "Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri", *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, 20-25 Ekim 2008, Ankara, s. 1-2.

tespit edilmiştir. Söz konusu adacıkta, şimdiki zaman çekiminin III. teklik ve çokluk, yer yer de I. ve II. teklik çekimlerinde *-ya, -ye* şeklinin kullanıldığı görülmektedir[226]. Bu adacığın şimdiki zaman çekiminde aynı eki kullanan Karabük'e bağlı Ovacık ve Eskipazar ilçeleri ile Kastamonu'ya sınır olması bu illerin şimdiki zaman çekiminin idari sınırları aşarak bu bölgeye kadar nüfuz ettiğini göstermektedir. Ovacık ve Eskipazar ilçelerinin daha önce Çankırı iline bağlı olduklarını da belirtmek yerinde olacaktır.

-ya, -ye eki, *-yor* ekinin ünlüsünün düzleşmesiyle ortaya çıkmamıştır. Bu ek müstakil olarak kullanılan bir şimdiki zaman eki olan *-yar, -yer* 'den gelişmiştir. Ekin son ses ünsüzünün düşmesiyle ortaya çıkmıştır (*-ya, -ye < -yar, -yer*). Aynı ek, günümüzde *-yaar, -yeer* şeklinde Türkmen Türkçesinde de kullanılmaktadır[227].

II. ağız adacığı ise Orta ilçesinin Kalfat Köyü'nde tespit edilmiştir. II. ağız adacığı ise Orta ilçesinin Kalfat Köyü'nde tespit edilmiştir. II. ağız adacığı ise Orta ilçesinin Kalfat Köyü'nde tespit edilmiştir. Bu ağız adacığında şimdiki zaman çekiminin III. teklik ve çokluk ile I. çokluk şahıslarında, *-ī* şeklinin daha işlek olarak kullanıldığı görülmektedir.

Şimdiki zaman çekiminde kullanılan *-ī* eki hem geniş zaman hem de şimdiki zaman ifadesi taşıyan *-ir* ekinin ünsüzünün düşmesi ve bunun sonucunda ünlü uzunluğu oluşmasıyla ortaya çıkmıştır (*-ī < -ir*)[228].

Yukarıda anılan şimdiki zaman çekimlerinin haricinde II. ağız yöresinde az sayıda örnekte *-yu* şeklinin kullanıldığı görülmektedir. *-yu* eki, *-yor* ekinin ünlüsünün darlaşmasıyla ortaya çıkmamıştır. Eski Türkçe ve Uygur döneminde de şimdiki zaman eki olarak kullanılan *-yur, -yür* ekinden gelişmiştir[229].

Yine yörede dağınık olarak az sayıda örnekte de *-ıy, -iy, -uy, -üy* şeklinin kullanıldığı görülmektedir. Bu şekil de geniş zaman eki *-ır, -ir, -ur, -ür* 'den gelişmiştir.

---

[226] Aynı kullanım için bk. Korkmaz, *BYA*, s. 16.

[227] Özek, "Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri", s. 6.

[228] Özek, "Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri", s. 5.

[229] Özek, "Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri", s. 6-7.

Ekin ünsüzünün düşmesiyle oluşan uzun ünlünün kısalırken yarı ünlü *y* ünsüzünü türetmesiyle oluşmuştur (*-ıy, -iy, -uy, -üy < -ī, -ī, -ū, -ū < -ır, -ir, -ur, -ür*)[230].

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında şimdiki zaman I. çokluk şahsın çekiminde şahıs eki *-z* (az sayıda örnekte -z > -s değişimi görülmektedir) iken I. ağız yöresinde Kızılırmak ilçesinde ve Şabanözü ilçesinde bir konuşmacıda *-ḳ, -ḵ* (<-ḳ), *-ḫ* (<-ḳ) eklerinin kullanıldığı görülmektedir.

Şimdiki zaman çekiminin Çankırı ili ve yöresi ağızlarındaki genel durum ise şöyledir:

Teklik I. Şahıs:

-yon: ġāriyon (<*karıyorum*) (3/45), gidiyon (<*gidiyorum*) (8/56), dīyon (<*diyorum*) (20/42), ḳazaniyon (<*kazanıyorum*) (24/17), oturiyon (<*oturuyorum*) (30/40), ölüyon (<*istiyorum*) (36/66), baḫiyon (<*bakıyorum*) (48/9), yīyon (<*yiyorum*) (57/7), veriyon (<*veriyorum*) (71/43), yatiyon (<*yatıyorum*) (78/29), āniyon (<*anlıyorum*) (87/36), ūraşiyon (<*uğraşıyorum*) (96/31), soriyon (<*soruyorum*) (109/58), yetiyon (<*yetiyorum*) (129/16), ...

-yan: ġonuşiyan (<*konuşuyorum*) (74/33).

-yun: ġoyiyun (<*koyuyorum*) (59/33), ġōyun (<*koyuyorum*) (84/28), gidiyun (<*gidiyorum*) (99/32), yaḫiyun (<*yakıyorum*) (99/34).

-yorum: biliyorum (<*biliyorum*) (36/88), yapiyorum (<*söylüyoruz*) (68/12), ġorḵuyorum (<*korkuyorum*) (109/12), ...

-yom: dīyom (<*diyorum*) (2/50), veriyom (<*veriyorum*) (5/38), soriyom (<*soruyorum*) (16/38), ġorḫiyom (<*korkuyorum*) (21/11), yıḫiyom (<*yıkıyorum*) (43/19), isdiyom (<*istiyorum*) (71/56), bekletiyom (<*bekletiyorum*) (94/22), düşünüyom (<*düşünüyorum*) (122/21), ...

-yam: arayam (<*arıyorum*) (81/53).

-yem: biliyem (<*biliyorum*) (72/25).

-yum: gidiyum (<*gidiyorum*) (99/20), ediyum (<*ediyorum*) (99/39), duriyum (<*duriyorum*) (99/39).

---

[230] Özek, "Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri", s. 5.

Teklik II. Şahıs:

-yosuñ: atliyosuñ (<*atlıyorsun*) (36/21), biliyosuñ (<*gidiyorum*) (61/10), oḫuyosuñ (<*okuyorsun*) (71/37), ġaziyosuñ, çıḫariyosuñ (<*kazıyorsun, çıkarıyorsun*) (73/22), buluyosuñ (<*buluyorsun*) (77/13), veriyosuñ (<*veriyorsun*) (77/33), biliyosuñ (<*biliyorsun*) (80/14), soriyosuñ (<*soruyorsun*) (102/15), yalan_söyliyosuñ (<*yalan söylüyorsun*) (109/23).

-yosun: yatiyosun (<*yatıyorsun*) (16/14), süzdüriyosun (<*süzdürüyorsun*) (30/2), taḫiyosun (<*takıyorsun*) (36/16), bāliyosun (<*bağlıyorsun*) (36/17), vuriyosun (<*vuruyorsun*) (36/22), biliyosun (<*yalan söylüyorsun*) (36/84), söylüyosun (<*söylüyorsun*) (86/40), geliyosun (<*geliyorsun*) (114/8).

-yoñ: biliyoñ (<*biliyorsun*) (2/4), soruyoñ (<*soruyorsun*) (5/64), ediyoñ (<*ediyorsun*) (7/22), aliyoñ (<*alıyorsun*) (22/53), ḫaşliyoñ (<*haşlıyorsun*) (34/14), çališiyoñ (<*çalışıyorsun*) (41/21), geliyoñ (<*geliyorsun*) (56/10), gettiriyoñ (<*getiriyorsun*) (64/26), ġuyi̊yoñ (<*koyuyorsun*) (71/58), g̱órüyoñ (<*görüyorsun*) (81/37), çekdiriyoñ (<*ediyorsun*) (94/23), yōriyoñ (<*yoğuruyorsun*) (107/44), süriyoñ (<*sürüyorsun*) (116/13), döviyoñ (<*dövüyorsun*) (123/23), ...

-yon: Aslında I. teklik şahısta kullanılan bu ek, yörede *ñ > n* değişiminden dolayı II. teklik şahısta az da olsa kullanılmaya başlanmıştır: g̱órüyon (<*görüyorsun*) (8/52), dikiyon (<*dikiyorsun*) (13/46), buliyon (<*buluyorsun*) (22/37), geziyon (<*alıyorsun*) (33/16), görüyon (<*görüyorsun*) (56/16), vuriyon (<*vuriyon*) (123/23), ...

-yan: yoliyan (<*yoluyorsun*) (70/26), yaşiyan (<*yaşıyorsun*) (70/36).

Teklik III. Şahıs:

-yor: dīyor (<*diyor*) (12/6), geliyor (<*geliyor*) (38/42), dövüyor (<*dövüyor*) (94/14), gelişiyor (<*gelişiyor*) (13/20), bāriyor (<*bağırıyor*) (109/11), ...

-yo: ġalmiyo (<*kalmıyor*) (2/14), oḫuniyo (<*okunuyor*) (8/44), ġonuşiyo (<*konuşuyor*) (16/36), aḫiyo (<*akıyor*) (28/6), gezdiriyo (<*gezdiriyor*) (35/49), bişiriyo (<*pişiriyor*) (43/8), sattıliyo (<*satılıyor*) (51/11), geydüriyo (<*giydiriyor*) (66/15), çıḫiyo (<*çıkıyor*) (84/18), duriyo (<*duruyor*) (94/27), yėtiyo (<*yetiyor*) (103/7), çarpiyo (<*çarpıyor*) (108/26), ġılıniyo (<*kılınıyor*) (127/29), ...

-yō: ola_biliyō (<*olabiliyor*) (2/55), çıḫıyō (<*çıkıyor*) (6/51), yapiyō (<*yapıyor*) (15/9), ġūyō (<*koyuyor*) (60/33), yāmiyō (<*yağmıyor*) (124/42), geliyō (<*geliyor*) (129/39), ...

-yu: doḫuniyu (<*dokunuyor*) (59/31), dōriyu (<*doğruyor*) (60/32), oliyu (<*oluyor*) (61/20), oḫuniyu (<*okunuyor*) (97/11), bālaniyu (<*bağlanıyor*) (97/18), yatiyu (<*yatıyor*) (99/29), ...

-y: ēkiy (<*ekiyor*) (3/4), oliy (<*oluyor*) (3/43), yapdıriy (<*yaptırıyor*) (3/43), *doḫuniy* (<*dokunuyor*) (59/31), böyiy (<*büyüyor*) (74/26), öldürüy (<*öldürüyor*) (104/28), atiy (<*atıyor*) (115/6).

-ī: yetişī (<*yetişiyor*) (59/34), olī (<*oluyor*) (59/34), sürī (<*sürüyor*) (59/37), tütī (<*tütüyor*) (59/50), dādī (<*dağıtıyor*) (60/6), aḫī (<*akıyor*) (60/38), gelī (<*geliyor*) (61/18), küsdürī (<*küstürüyor*) (61/24), diyī (<*diyor*) (43/73), ārī (<*ağrıyor*) (64/18), gelī (<*geliyor*) (78/23), ġabarī (<*kabarıyor*) (84/28), evlenī (<*evleniyor*) (84/23),

-ya: geliya (<*geliyor*) (70/37), g̱örükiya (<*görüküyor*) (71/23), oḫudiya (<*okutuyor*) (71/42), yapiya (<*yapıyor*) (72/15), ifāde_aliya (<*ifade alıyor*) (72/26), sürüliya (<*sürülüyor*) (73/9), gidiya (<*gidiyor*) (73/24), ḥabar_veriliya (<*haber veriliyor*) (73/29), böyiya (<*büyüyor*) (74/27), atiya (<*atıyor*) (74/34), yiniya (<*yeniyor*) (74/38), ya<u>i</u>ya (<*yağıyor*) (79/21), başım_āriya (<*başım ağrıyor*) (79/30), gidiya (<*gidiyor*) (74/16).

-ye: ödiye (<*ödüyor*) (70/45), bide_da<u>ı</u>diye (<*pide dağıtıyor*) (76/2), geziye (<*geziyor*) (78/30), duriye (<*duruyor*) (73/17), gidiye (<*gidiyor*) (73/17), gidiliye (<*gidiliyor*) (87/32), ad_veriliye (<*ad veriliyor*) (87/32).

Çokluk I. Şahıs:

-yoruz: besliyoruz (<*besliyoruz*) (12/58), gidiyoruz (<*gidiyoruz*) (28/16), durmuyoruz (<*durmuyoruz*) (31/28), dīyoruz (<*diyoruz*) (36/20), veriyoruz (<*veriyoruz*) (44/29), saymiyoruz (<*saymıyoruz*) (56/40), gidiyoruz (<*gidiyoruz*) (77/36), yapiyoruz (<*yapıyoruz*) (83/18), yıƙiyoruz (<*yıkıyoruz*) (94/14), içiyoruz (<*içiyoruz*) (109/1), ...

-yoz: biçiyoz (<*biçiyoruz*) (5/14), ġoyĭyoz (<*koyuyoruz*) (11/33), kesiyoz (<*kesiyoruz*) (21/3), suvariyoz (<*suvariyoruz*) (32/20), büşüriyoz (<*pişiriyoruz*) (42/6), yaḫiyoz (<*yakıyoruz*) (52/43), temizliyoz (<*temizliyoruz*) (64/23), ūraşiyoz

(<*uğraşıyoruz*) (80/46), baḥaratliyoz (<*baharatlıyoruz*) (94/7), ölçiyoz (<*ölçüyoruz*) (104/24), dīniyoz (<*dinliyoruz*) (110/36), yōriyoz (<*yoğuruyoruz*) (125/31), ...

-yōz: yetişdiriyōz (<*yetiştiriyoruz*) (67/5), çıḥariyōz (<*çıkarıyoruz*) (84/4), yapiyōz (<*yapıyoruz*) (84/10), yapiyōz (<*yapıyoruz*) (107/34).

-yos: asiyos (<*asıyoruz*) (10/21), diyos (<*diyoruz*) (36/11), oyniyos (<*oynuyoruz*) (36/20), yatiyos (<*yatıyoruz*) (126/6).

-yōs: döniyōs (<*dönüyoruz*) (38/63), yatiyos (<*yatıyoruz*) (126/6).

-īz: çevirīz (<*çeviriyoruz*) (59/16), yapīz (<*yapıyoruz*) (59/17), ġutlīz (<*kutluyoruz*) (60/37).

-yoḳ: döküyoḳ (<*döküyoruz*) (7/5), dōruyoḳ (<*doğruyoruz*) (43/34).

-yoƙ: üveliyoƙ (<*üfeliyoruz*) (7/6).

-yoḫ: duruyoḫ (<*duruyoruz*) (1/33), ekiyoḫ (<*ekiyoruz*) (2/10), biliyoḫ (<*biliyoruz*) (2/47), götürüyoḫ (<*götürüyoruz*) (2/68), yapiyoḫ (<*yapıyoruz*) (3/2), gidiyoḫ (<*gidiyoruz*) (3/2), sāliyoḫ (<*sağlıyoruz*) (3/2), ēkiyoḫ (<*ekiyoruz*) (3/3), sürüyoḫ (<*sürüyoruz*) (3/6), birikdiriyoḫ (<*birikdiriyoruz*) (7/3), ġōyoḫ (<*koyuyoruz*) (7/3), ḡāriyoḫ (<*karıyoruz*) (7/3), ēliyoḫ (<*eliyoruz*) (7/6), ġuruduyoḫ (<*kurutuyoruz*) (7/6), kesiyoḫ (<*kesiyoruz*) (7/9), yapiyoḫ (<*yapıyoruz*) (43/22), yūruyoḫ (<*yoğuruyoruz*) (43/32), dōruyoḫ (<*doğruyoruz*) (43/35), ġavuriyoḫ (<*kavuriyoruz*) (43/43), ...

Çokluk II. Şahıs:

-yosunuz: araşdıriyosunuz (<*araştırıyorsunuz*) (25/2).

-yoñuz: giriyoñuz (<*giriyorsunuz*) (16/99), ġonuşduriyoñuz (<*konuşturuyorsunz*) (21/11), geliyoñuz (<*geliyorsunuz*) (24/13), dīyoñuz (<*diyorsunuz*) (26/3), şīdiyoñuz (<*şey ediyorsunuz*) (34/7), vuruyoñuz (<*vuruyorsunuz*) (36/33), biliyoñuz (<*biliyorsunuz*) (43/16), geziyoñuz (<*geziyorsunuz*) (53/30), biliyoñuz (<*biliyorsunuz*) (71/28), deyoñuz (<*diyiyorsunuz*) (81/22), şediyoñuz (<*şey ediyorsunuz*) (87/35), hesab ede biliyoñuz (<*hesap edebiliyorsunuz*) (118/19), ...

-yōñuz: biliyōñuz (<*biliyorsunuz*) (13/13), iniyōñuz (<*iniyorsunuz*) (38/69).

Çokluk III. Şahıs:

-yorlar: taḫiyorlar (<*takıyorlar*) (127/19).

-yollar: otturiyollar (<*oturuyorlar*) (80/12), o̓kuyollar (<*okuyorlar*) (80/16), yapiyollar (<*yapıyorlar*) (80/17), ūraşiyollar (<*uğraşıyorlar*) (116/45).

-yollā: büşüriyollā (<*oturuyorlar*) (79/6), ġıliyollā (<*kılıyorlar*) (80/10), veriyollā (<*veriyorlar*) (87/19), bişiriyollā (<*pişiriyorlar*) (107/21), veriyollā (<*oturuyorlar*) (126/6).

-yolar: yaḫiyolar (<*gidiyorlar*) (3/23), donadiyolar (<*donatıyorlar*) (12/41), eniyolar (<*iniyorlar*) (23/53), gediyolar (<*gidiyorlar*) (34/29), ḥopliyolar (<*hopluyorlar*) (39/81), yidiriyolar (<*yediriyorlar*) (52/52), bāliyolar (<*bağlıyorlar*) (66/17), bōşiyolar (<*boğuşuyorlar*) (106/38), ...

-yolaẹ: veriyolaẹ (<*veriyorlar*) (22/9), yapiyolaẹ (<*yapıyorlar*) (65/43), çıḫariyolaẹ (<*çıkarıyorlar*) (83/35), ayıriyolaẹ (<*ayırıyorlar*) (90/44), ekiyolaẹ (<*ekiyorlar*) (117/3).

-yola: duriyola (<*duruyorlar*) (78/26), veriyola (<*veriyorlar*) (81/41), dīyola (<*diyorlar*) (106/5), verīyola (<*veriyorlar*) (110/15), başliyola (<*başlıyorlar*) (112/54).

-yolā: telefon_ediyolā (<*telefon ediyorlar*) (6/12), geliyolā (<*geliyorlar*) (21/19), ġomiyolā (<*koymuyorlar*) (55/24), ḥarciyolā (<*harcıyorlar*) (63/12), buliyolā (<*buluyorlar*) (71/6), otŭruyolā (<*oturuyorlar*) (81/18), bindiriyolā (<*bindiriyorlar*) (91/54), ġīyolā (<*kıyıyorlar*) (102/49), dīyolā (<*diyorlar*) (112/2), ...

-yōlar: gidiyōlar (<*gidiyorlar*) (1/24), taḫiyōlar (<*takıyorlar*) (7/21), ġarşıliyōlar (<*karşılıyorlar*) (12/57), gėdiyōlar (<*gidiyorlar*) (127/2), getiriyōlar (<*getiriyorlar*) (129/47), ...

-yular: āliyular (<*alıyorlar*) (99/25).

-yulā: g̲ótüriyulā (<*götürüyorlar*) (99/30).

-īlar: yaḫīlar (<*yakıyorlar*) (59/56), giydirīlar (<*giydiriyorlar*) (60/25), yapīlar (<*yapıyorlar*) (61/21), beslīlar (<*besliyorlar*) (61/22).

-īler: deyīler (<*diyorlar*) (59/32), çalīler (<*çalıyorlar*) (59/55), da̲ıdīler (<*dağıtıyorlar*) (60/11).

-īleẹ: da̲ıdīleẹ (<*dağıtıyorlar*) (60/11), giyīleẹ (<*giyiyorlar*) (60/20).

-yalar: ediyalar (<*ediyorlar*) (73/2), oyniyalar (<*oynuyorlar*) (74/13).

-yalā: ödiyalā (<*ödüyorlar*) (70/46), isdiyalā (<*isdiyorlar*) (71/53), biniyalā (<*biniyorlar*) (73/10), çı̲ıriyalā (<*çığırıyorlar*) (74/13), yapiyalā (<*yapıyorlar*) (76/12), geliyalā (<*geliyorlar*) (78/24), ...

Olumsuzu: bilmiyorum (<*bilmiyorum*) (4/6), ġonuşmiyorum (<*konuşmuyorum*) (78/38), bilmiyom (<*bilmiyorum*) (2/63), bilmiyorun (<*bilmiyorum*) (30/47), saz çalmiyon (<*saz çalmıyorum*) (6/35), yolmiyan (<*yolmuyorum*) (70/25), ġullanmayan (<*kullanmıyorum*) (74/35), bilmeyen (<*bilmiyorum*) (58/32), k̲ótülemeyen (<*kötülemiyorum*) (74/33), gidemeyum (<*gidemiyorum*) (99/20), inmeylā (<*inmiyorlar*) (99/40), gelmeyi (<*gelmiyor*) (99/41), ēdemeyun (<*edemiyorum*) (99/21), gidemeyun (<*gidemiyorum*) (99/23), bilmiyem (<*bilmiyorum*) (30/6), diyemiyosun (<*diyemiyorsun*) (36/35), g̲arışamiyosun (<*karışamıyorsun*) (83/40), g̲óremiyoñ (<*göremiyorsun*) (30/10), bilmiyor (<*bilmiyor*) (25/17), geçirmiyo (<*geçirmiyor*) (12/80), çıƙmiyō (<*çıkmıyor*) (14/14), olmayu (<*olmuyor*) (99/28), olmay (<*olmuyor*) (84/7), açmay (<*açmıyor*) (97/13), yerişmī (<*yetişmiyor*) (61/24), daşiyamaya (<*taşıyamıyor*) (81/18), olmiya (<*olmuyor*) (71/12), gelmeye (<*gelmiyor*) (73/19), bilmiyoruz (<*bilmiyoruz*) (57/31), ēkmiyoz (<*ekmiyoruz*) (5/8), bilemiyos (<*bilemiyoruz*) (30/44), bilemiyoķ (<*bilemiyoruz*) (4/41), ġomuyoḫ (<*koymuyoruz*) (7/4), çıķmiyoñuz (<*çıkmıyorsunuz*) (38/38), oturmiyollā (<*oturmuyorlar*) (80/8), gelmiyalar (<*gelmiyorlar*) (78/25), yemiyolar̥ (<*yemiyorlar*) (119/16), yapmayolar (<*gelmiyor*) (51/18), gelmiyolā (<*gelmiyorlar*) (55/17), yapmiyola (<*yapmıyorlar*) (112/31), yapmiyōlar (<*yapmıyorlar*) (55/6), yapmiyalā (<*yapmıyorlar*) (72/14), ...

5.3.2. Geniş Zaman Kipi

Geniş zaman eki bünyesinde çok kolay düşen *-r* sesini barındırdığı için geniş zaman çekiminde çok değişik şekiller karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten dolayı geniş zaman ekinin görevini bağlama ünlüsünün üstlendiği örneklerin sayısı oldukça fazladır.

Bünyesinde *r* ünsüzü bulunan ettirgen fiil gövdelerine geniş zaman eki getirildiğinde, üst üste gelen *-r*'li hecelerden biri yutularak kaybolmaktadır[231]

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında geniş zaman birinci çokluk şahsın çekiminde şahıs eki *-ız, -iz, -uz, -üz* iken I. ağız yöresinde Kızılırmak ilçesinde iki, Şabanözü ilçesinde ise bir konuşmacıda *-ik, -ük / -ıḫ, -uḫ* (<-ıķ, -uķ) eklerinin kullanıldığı görülmektedir.

Geniş zaman çekiminde dikkat çeken diğer bir husus da sıklıkla düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulduğunun görülmesidir.

---

[231] Korkmaz, *BYA*, s. 21.

Teklik I. Şahıs:

-arın: baḫarın (<*bakarım*) (30/57), yaparın (<*yaparım*) (32/79), ḳalḫarın (<*kalkarım*) (58/62), ataran (<*atarım*) (70/28), ġıraran (<*kırarım*) (94/32), sataran (<*satarım*) (110/42), ...

-erin: giderin (<*giderim*) (8/38), örerin (<*örerim*) (58/67), içerin (<*içerim*) (61/37), ekerin (<*ekerim*) (112/48), ...

-erün: ederün (<*ederim*) (55/32).

-run: ġorun (<*korum*) (58/63).

-urun: olurun (<*olurum*) (54/53), olurun (<*olurum*) (74/12).

-ürün: bişürün (<*pişiririm*) (58/66), getürün (<*getiririm*) (58/70), çevürün (<*çeviririm*) (60/28).

-rım: tamamlarım (<*tamamlarım*) (109/15).

-rim: söylerim (<*söylerim*) (6/40), eylerim (<*eylerim*) (35/41).

-rüm: yürürüm (<*yürürüm*) (25/47).

-arım: ḳızarım (<*kızarım*) (11/26), ġaḫarım (<*kalkarım*) (17/66), ġuyarım (<*koyarım*) (39/19), yaparım (<*yaparım*) (64/11), satarım (<*satarım*) (110/41), ...

-arum: yaparum (<*yaparım*) (58/68).

-erim: dāvet_ederim (<*davet ederim*) (17/54), giderim (<*giderim*) (25/48), severim (<*severim*) (41/6), dikerim (<*dikerim*) (59/36), ederim (<*ederim*) (89/54), ...

-ırım: utanırım (<*utanırım*) (7/12), çalışırım (<*çalışırım*) (25/40), ġaldırım (<*kaldırırım*) (36/24).

-irim: gelirim (<*gelirim*) (30/34).

-urum: ġonuşurum (<*konuşurum*) (4/2), olurum (<*olurum*) (10/59), vurum (<*vururum*) (36/20).

-ürüm: ölürüm (<*ölürüm*) (99/31), götürüm (<*götürürüm*) (104/16).

Teklik II. Şahıs:

-rsıñ: adımlarsıñ (<*adımlarsın*) (5/67), ḥaşlarsıñ (<*haşlarsın*) (34/14), yıḫarsıñ (<*yıkarsın*) (65/17), yālarsıñ (<*yağlarsın*) (116/3), ...

-arsıñ: çaḫarsıñ (<*çakarsın*) (5/64), ġalḫarsıñ (<*kalkarsın*) (25/4), ġaçarsıñ (<*kaçarsın*) (65/32), saçarsıñ (<*saçarsın*) (113/3), ...

-arsuñ: açarsuñ (<*açarsın*) (19/41), ġoyarsuñ (<*koyarsın*) (97/4).

-rsiñ: dirsiñ (<*dersin*) (35/22), rendelersiñ (<*rendelersin*) (59/28), isdersiñ (<*istersin*) (118/43), ...

-ersiñ: af_edersiñ (<*af edersin*) (6/3), çekersiñ (<*çekersin*) (16/73), dökersiñ (<*dökersin*) (72/5), dikersiñ (<*dikersin*) (91/8), ...

-ırsıñ: varırsıñ (<*varırsın*) (1/19), ġaynadırsıñ (<*kaynatırsın*) (1/77), ġarışırsıñ (<*karışırsın*) (63/33).

-irsiñ: ġıra_bilirsiñ (<*kırabilirsin*) (65/5), bilirsiñ (<*bilirsin*) (85/47), yıḫarsıñ (<*yıkarsın*) (65/17), yālarsıñ (<*yağlarsın*) (116/3), ...

-rsuñ: ġorsuñ (<*korsun*) (5/65).

-ursuñ: ġonuşursuñ (<*konuşursun*) (1/19), alursuñ (<*alırsın*) (42/13), ılıdursuñ (<*ılıtırsun*) (98/4), ...

-ürsüñ: büşürürsüñ (<*pişirirsin*) (54/1), çekdürsüñ (<*çektirirsin*) (84/11), getürürsüñ (<*getirirsin*) (91/53).

-ürsi̊ñ: verürsi̊ñ (<*verirsin*) (115/25).

-ırs̥ıñ: āyırır̥sıñ (<*ayırırsın*) (27/30).

-ir̥süñ: şīdir̥süñ (<*şey edersin*) (84/11).

-ür̥süñ: bişürür̥süñ (<*pişirirsin*) (74/40).

-isiñ: bişirisiñ (<*pişirirsin*) (34/15).

-usuñ: ġavurusuñ (<*kavurursun*) (19/40), ġarışdurusuñ (<*karıştırırsın*) (59/10), vurusuñ (<*vurursun*) (91/8), çı̲ı̲rusuñ (<*çığırırsın*) (95/9), ...

-üsüñ: bişirüsüñ (<*pişirirsin*) (59/10), ēşidüsüñ (<*ekşitirsin*) (59/27), geçürüsüñ (<*geçirirsin*) (72/6), eridüsüñ (<*eritirsin*) (105/9), ...

-ū̲süñ: ġoy_verū̲süñ (<*koyuverirsin*) (56/53).

-üsi̊ñ: baḫı_verü_müsi̊ñ (<*bakıverir misin*) (110/39).

-rsın: ālarsın (<*ağlarsın*) (8/28), toplarsın (<*toplarsın*) (16/69), duzlarsın (<*tuzlarsın*) (108/21), ...

-arsın: satarsın (<*satarsın*) (16/76), yaparsın (<*yaparsın*) (39/85), vurarsın (<*vurursun*) (65/31), ġararsın (<*kararsın*) (83/5), ...

-rsun: ayıḳlarsun (<*ayıklarsın*) (19/40), ḥaşlarsun (<*haşlarsın*) (59/9), ġorsun (<*korsun*) (89/15), ...

-arsun: ġıyarsun (<*kıyarsın*) (19/40).

-rsin: belersin (<*belersin*) (74/23), dersin (<*dersin*) (78/16), ...

-ersin: döversin (<*döversin*) (13/62), serersin (<*serersin*) (37/42), gidersin (<*gidersin*) (104/47), ...

-rsün: temizlersün (<*temizlersin*) (19/40), serersin (<*serersin*) (37/42), gidersin (<*gidersin*) (104/47), ...

-ırsın: ḳaynatırsın (<*kaynatırsın*) (30/4).

-ırsun: alırsun (<*alırsın*) (16/66).

-ursun: çıḫardursun (<*çıkartırsın*) (16/75), yuñurursun (<*yoğurursun*) (39/61).

-ürsün: götürürsün (<*götürürsün*) (16/76), gelürsün (<*gelirsin*) (27/26), vürürsün (<*verirsin*) (102/14), ...

-ürsün: böyüdürsün (<*büyütürsün*) (74/23).

-usun: alusun (<*alırsın*) (89/15).

-üsün: bekledüsün (<*bekletirsin*) (83/7), götürüsün (<*götürürsün*) (86/21), bişürüsün (<*pişirirsin*) (89/15), dövdürüsün (<*dövdürürsün*) (116/1), ...

-añ: yapañ (<*yaparsın*) (51/20), açañ (<*açarsın*) (51/20), gūyañ (<*koyarsın*) (51/21), şaşañ (<*şaşarsın*) (51/22), ġatañ (<*katarsın*) (59/28).

-eñ: düreñ (<*dürersin*) (51/21).

-en: dāvet eden (<*davet edersin*) (17/53).

-ıñ: ġatıñ (<*katarsın*) (129/47).

-ın: tanın (<*tanırsın*) (36/91).

Teklik III. Şahıs:

-r: bekler (<*bekler*) (30/2), patlar (<*patlar*) (36/70), der (<*der*) (56/35).

-ṛ: bekleṛ (<*bekler*) (58/46).

-ar: dutar (<*tutar*) (1/7), çıḫar (<*çıkar*) (38/23), çıḫar (<*çıkar*) (42/58), durar (<*durur*) (65/23), durar (<*durur*) (86/13), ...

-er: gider (<*gider*) (1/18), girer (<*girer*) (5/58), içer (<*içer*) (20/25), sürer (<*sürer*) (37/45), çeker (<*çeker*) (63/42), görer (<*görer*) (74/14), ...

-eṛ: gideṛ (<*gider*) (96/49).

-ır: ġalır (<*kalır*) (1/7), dolaşır (<*dolaşır*) (12/27), ġaldırır (<*kaldırır*) (36/25), daıdır (<*dağıtır*) (47/34), hazırlanır (<*hazırlanır*) (61/6), ...

-ır̥: ġaldırır̥ (<*kaldırır*) (44/24), bıraḫır̥ (<*bırakır*) (106/41), ...

-ir: getirir (<*getirir*) (1/56), yidirilir (<*yedirilir*) (12/51), gelir (<*gelir*) (40/17), erir (<*erir*) (58/13), seirdir (<*seğirtir*) (115/9), ...

-ir̥: gelir̥ (<*gelir*) (18/23), dikilir̥ (<*dikilir*) (34/31), verilir̥ (<*verilir*) (45/6), yėnir̥ (<*yenir*) (59/7), kilitlenir̥ (<*kilitlenir*) (74/20), verir̥ (<*verir*) (101/6), ...

-ur: olur (<*olur*) (4/3), ġapanur (<*kapanır*) (14/42), mayalanur (<*mayalanır*) (20/13), donatulur (<*donatılır*) (42/38), ġonuşur (<*konuşur*) (72/26), ...

-ur̥: olur̥ (<*olur*) (21/8), alunur̥ (<*alınır*) (22/42), toplanulur̥ (<*toplanılır*) (34/11), yapulur̥ (<*yapılır*) (82/21), ġına_yaḫulur̥ (<*kına yakılır*) (95/2), ...

-ür: dȫlür (<*döğülür*) (1/15), ekilür (<*ekilir*) (15/3), dėyü_verür (<*deyiverir*) (16/71), gelür (<*gelir*) (42/56), büyür (<*büyür*) (74/31), verülür (<*verilir*) (83/32), ...

-ür̥: bilür̥ (<*bilir*) (20/84), düşürür̥ (<*düşürür*) (45/25), verür̥ (<*verir*) (47/32), gidülür̥ (<*gidilir*) (56/61), gettürür̥ (<*getirir*) (62/16), gelür̥ (<*gelir*) (88/5), ...

-ı: yapılı (<*yapılır*) (27/16), yapdırı (<*yaptırır*) (18/35), alı (<*alır*) (106/16), ...

-i: veri (<*verir*) (2/5), veri (<*verir*) (12/52), çeviri (<*çevirir*) (34/21), getiri (<*getirir*) (47/29), ...

-u: duru (<*durur*) (8/34), olu (<*olur*) (59/19), yapulu (<*yapılır*) (82/22), oturu (<*oturur*) (110/11), ġavuru (<*kavurur*) (112/10), ...

-ü: ötütdürü (<*ötüttürür*) (18/34), getürü (<*getirir*) (59/12), verü (<*verir*) (82/7), bildürü (<*bildirir*) (88/12), virü (<*verir*) (102/33), ...

-ī: aarī (<*ağarır*) (18/23), yapdırī (<*yaptırır*) (120/35).

-Ī: bişirī (<*pişirir*) (48/42).

-ū: oturū (<*oturur*) (37/59), toplanū (<*toplanır*) (83/36), olū (<*olur*) (86/23), dolaşū (<*dolaşır*) (88/5), yapulū (<*yapılır*) (97/11), ...

-ṻ: gelṻ (<*gelir*) (22/41), verülṻ (<*verilir*) (87/33), gelṻ (<*gelir*) (91/8), ...

Çokluk I. Şahıs:

-rız: mayalarız (<*mayalarız*) (17/40), toplarız (<*toplarız*) (37/83), dȫrarız (<*doğrarız*) (39/4), aırlarız (<*ağırlarız*) (82/12), ...

-rı̊z: dȫrarı̊z (<*doğrarız*) (39/65), yıḫarı̊z (<*yıkarız*) (64/6), mayaları̊z (<*mayalarız*) (83/15).

-arız: yıḫarız (<*yıkarız*) (5/61), yaparız (<*yaparız*) (12/19), yazarız (<*yazarız*) (34/20), ġuyarız (<*koyarız*) (59/5), saçarız (<*saçarız*) (86/43), saarız (<*sağarız*) (98/4), ...

-arỉz: yaparỉz (<*yaparız*) (39/11), ġılarỉz (<*düşürür*) (64/6), saçarỉz (<*saçarız*) (69/10), daḫarỉz (<*takarız*) (86/19), ...

-ırız: daıdırız (<*dağıtırız*) (15/14), ġaynadırız (<*kaynatırız*) (35/26), batırırız (<*batırırız*) (65/18), çıḫarırız (<*çıkarırız*) (84/4), boşaldırız (<*boşaltırız*) (98/8), ...

-riz: deriz (<*deriz*) (12/6), kúlleriz (<*külleriz*) (17/46), dóşeriz (<*döşeriz*) (34/32), diriz (<*deriz*) (53/8), döşeriz (<*döşeriz*) (98/19), ...

-rỉz: derỉz (<*deriz*) (13/63), derỉz (<*deriz*) (53/28).

-ris: bekleris (<*bekleriz*) (12/46).

-eriz: çizeriz (<*çizeriz*) (5/61), keseriz (<*keseriz*) (12/20), dóveriz (<*döveriz*) (39/7), ēkeriz (<*ekeriz*) (61/24), süzeriz (<*süzeriz*) (98/4), duā ederiz (<*dua ederiz*) (126/27), ...

-erỉz: keserỉz(<*keseriz*) (17/35), ederỉz (<*ederiz*) (21/38), dókerỉz (<*dökeriz*) (54/30), ...

-iriz: geliriz (<*geliriz*) (12/40), bişiriz (<*pişiririz*) (37/85), bindiriz (<*bindiririz*) (61/13), geçiririz (<*geçiririz*) (83/10), deişdiriz (<*değiştiririrz*) (98/25), ...

-ỉrỉz: bitỉrỉz (<*bitiririz*) (82/25).

-ruz: ġoruz (<*koruz*) (17/36), oynaruz (<*oynarız*) (21/9), ġuvalaruz (<*kovalarız*) (41/11), toplaruz (<*toplarız*) (67/27), başlaruz (<*başlarız*) (91/41), yālaruz (<*yağlarız*) (107/42), ...

-aruz: yaparuz (<*yaparız*) (17/34), ġararuz (<*kararız*) (39/55), soḫaruz (<*sokarız*) (51/32), açaruz (<*açarız*) (65/6), ḳazaruz (<*kazarız*) (82/8), ġalḫaruz (<*kalakarız*) (95/28), baḫaruz (<*bakarız*) (114/3), ...

-ıruz: toplanıruz (<*toplanırız*) (17/59), ġaynadıruz (<*kaynadırız*) (17/60).

-uruz: oturuz (<*otururuz*) (12/24), ġavuruz (<*kavururuz*) (21/52), daıduruz (<*dağıtırız*) (44/38), aluruz (<*alırız*) (60/31), ġalduruz (<*kaldırırız*) (78/40), annaşuruz (<*anlaşırız*) (91/40), oḫuduruz (<*okuturuz*) (110/21), ...

-rüz: derüz (<*deriz*) (13/61), yirüz (<*yeriz*) (17/71), söylerüz (<*söyleriz*) (58/25), üflerüz (<*üfleriz*) (70/16), belirlerüz (<*belirleriz*) (91/40), ...

-erüz: düverüz (<*döveriz*) (13/61), giderüz (<*gideriz*) (47/38), dürerüz (<*düreriz*) (67/42), inerüz (<*ineriz*) (83/14), sürerüz (<*süreriz*) (100/4), ekerüz (<*ekeriz*) (114/26), defn ederüz (<*defnederiz*) (120/35), ...

-irüz: gelirüz (<*geliriz*) (17/67), bişirüz (<*pişiririz*) (19/3), geçirirüz (<*geçiririz*) (114/44).

-ürüz: getürüz (<*getiririz*) (13/76), ūdürüz (<*öğüttürüz*) (39/55), büşürüz (<*pişiririz*) (54/5), gelürüz (<*geliriz*) (69/14), g̱örüşürüz (<*görüşürüz*) (96/34), şē̄dürüz (<*şey ederiz*) (114/29), ...

-rıḫ: dōrarıḫ (<*doğrarız*) (1/3), talarıḫ (<*talarız*) (1/4), ġaparıḫ (<*kaparız*) (1/6), ıslarıḫ (<*ıslarız*) (1/12), toplarıḫ (<*toplarız*) (1/28), yıḫarıḫ (<*yıkarız*) (1/32), ...

-arıḫ: soyarıḫ (<*soyarız*) (1/3), daḫarıḫ (<*takarız*) (1/32), çıḫarıḫ (<*çıkarız*) (4/30), yaparıḫ (<*yaparız*) (43/50), ...

-ırıḫ: ġapatırıḫ (<*kapatırız*) (1/8), ġaynadırıḫ (<*kaynatırız*) (1/70), da<u>ı</u>lırıḫ (<*dağılırız*) (43/66), ...

-ruḫ: ġoruḫ (<*koruz*) (1/4).

-uruḫ: ġuruduruḫ (<*kuruturuz*) (1/2), dolduruḫ (<*doldururuz*) (1/5), yōruruḫ (<*yoğururuz*) (1/14), toplanuruḫ (<*toplanırız*) (43/65), ...

-rik: elerik (<*eleriz*) (1/2), beklerik (<*bekleriz*) (1/68), derik (<*deriz*) (4/30), dirik (<*deriz*) (43/52), yirik (<*yeriz*) (43/66), ...

-erik: sererik (<*sereriz*) (1/9), dō̄kerik (<*dökeriz*) (1/11), g̱örerik (<*görürüz*) (1/28), süzerik (<*süzeriz*) (1/73), ...

-irik: bişiririk (<*pişiririz*) (1/5), börtledirik (<*pörtletiriz*) (1/9), getirik (<*getiririz*) (1/69), bişirik (<*pişiririz*) (43/50), ...

-erük: ederük (<*ederiz*) (43/55).

-ürük: ō̄tdürürük (<*öğüttürürüz*) (1/2), ūtdürük (<*öğüttürürüz*) (1/12), g̱ötürük (<*götürürüz*) (43/56).

Çokluk II. Şahıs:

-rsiñiz: dersiñiz (<*dersiniz*) (6/69).

-ersiñiz: inersiñiz (<*inersiniz*) (14/43), gidersiñiz (<*dersiniz*) (16/101), (38/62), (61/35).

-ersiniz: gidersiniz (<*gidersiniz*) (35/67).

-irsiñiz: otura bilirsiñiz (<*oturabilirsiniz*) (80/11), bilirsiñiz (<*bilirsiniz*) (120/60).

-ursuñuz: bulursuñuz (<*bulursunuz*) (123/56).

-usuñuz: ġalusuñuz (<*kalırsınız*) (81/40).

-ürsüñüz: bilürsüñüz (<*bilirsiniz*) (41/18), bilür müsüñüz (<*bilir misiniz*) (58/32).

-üsüñüz: bilü müsüñüz (<*bilir misiniz*) (60/44).

-arsūz: sararsūz (<*sararsınız*) (83/46).

Çokluk III. Şahıs: Az sayıdaki örnek yazı diliyle paralellik gösterir. Yörede düzlük-yuvarlaklık uyumunun sıkça bozulduğu görülmektedir. Gerileyici ünsüz benzeşmesiyle ek ünsüzü *-r 'nin -l* olması ve *-r* ünsüzünün kolay düşmesi sebebiyle çok sayıda varyant oluşmaktadır. Örnekleri şunlardır:

-rlar: bālarlar (<*bağlarlar*) (36/25), ġorlar (<*korlar*) (83/33), ġatlarlar (<*katlarlar*) (44/10), oḫurlar (<*okurlar*) (55/27), dōrarlar (<*doğrarlar*) (39/65), ...

-rlaẹ: ġorlaẹ (<*korlar*) (11/12).

-rlā: ḥazıllarlā (<*hazırlarlar*) (88/16), ġuvalarlā (<*kovalarlar*) (58/47), ġorlā (<*korlar*) (74/15), oynarlā (<*oynarlar*) (55/39), ...

-llar: toplallar (<*toplarlar*) (12/31), oynallar (<*oynarlar*) (56/48), ātlallar (<*atlarlar*) (55/39), saḫlallar (<*saklarlar*) (90/30), ḥoplallar (<*hoplarlar*) (39/80), ...

-llaẹ: oynallaẹ (<*oynarlar*) (22/23), atlallaẹ (<*toplarlar*) (22/27).

-llā: ġollā (<*korlar*) (65/31), bālallā (<*bağlarlar*) (86/26), daşıllā (<*taşırlar*) (73/8), oḫullā (<*okurlar*) (76/5), oynallā (<*oynarlar*) (81/65), ...

-arlar: yazarlar (<*yazarlar*) (1/35), duyarlar (<*duyarlar*) (12/44), ġuyarlar (<*koyarlar*) (44/8), yaparlar (<*yaparlar*) (55/12), basarlar (<*basarlar*) (111/12), ...

-arlaẹ: atarlaẹ (<*atarlar*) (58/29), yaparlaẹ (<*bağlarlar*) (111/9), yaḫarlaẹ (<*yakarlar*) (111/12), saçarlaẹ (<*saçarlar*) (111/29).

-arla: taḫarla (<*takarlar*) (111/6), saçarla (<*saçarlar*) (111/29).

-arlā: yaparlā (<*yaparlar*) (57/9).

-allar: çaḫallardı (<*çakarlar*) (4/16), saallar (<*sağarlar*) (18/34), baḳallar (<*bakarlar*) (31/13), çıḳallar (<*çıkarlar*) (46/64), yıḳallar (<*yıkarlar*) (72/21), ...

-allaẹ: yapallaẹ (<*yaparlar*) (22/22), yaḫallaẹ (<*yakarlar*) (55/38), ġuyallaẹ (<*koyarlar*) (86/5), ...

-alla: daḫalla (<*takarlar*) (110/9), taḫalla (<*takarlar*) (111/6).

-allā: ġırallā (<*kırarlar*) (56/31), yıallā (<*yığarlar*) (73/8), ġurallā (<*kurarlar*) (81/3), ...

-ırlar: daıdırlar (<*dağıtırlar*) (10/39), cezālandırırlar (<*cezalandırırlar*) (37/61), toplanırlar (<*toplanırlar*) (44/27), çıḫardırlar (<*çıkartırlar*) (127/20), ...

-ıllar: alıllar (<*alırlar*) (12/34), ḳaynadıllar (<*kaynatırlar*) (30/3), dolaşıllar (<*dolaşırlar*) (61/34), çıḫardıllar (<*çıkartırlar*) (109/16), ...

-ĭllar: toplanĭllar (<*toplanırlar*) (77/41).

-ıllar̥: alıllar̥ (<*alırlar*) (22/43).

-ılla: alılla (<*alırlar*) (111/4), toplanılla (<*toplanırlar*) (111/11).

-ıllā: ġāldırıllā (<*kaldırırlar*) (65/37), alıllā (<*alırlar*) (82/24), ...

-ılar: dolandırılar (<*dolandırırlar*) (46/66).

-urlar: vururlar (<*vururlar*) (5/68), toplanurlar (<*toplanırlar*) (13/41), suvarurlar (<*suvarırlar*) (42/29), bayramlaşurlar (<*bayramlaşırlar*) (127/34), ...

-ur̥lar: doldurur̥lar (<*doldururlar*) (42/29).

-urlā: otururlā (<*otururlar*) (129/41).

-ur̥lā: ġapadur̥lā (<*kapatırlar*) (58/49).

-ullar: ġonuşullar (<*konuşurlar*) (8/49), alullar (<*alırlar*) (23/34), ġorḫudullar (<*korkuturlar*) (40/46), bārullar (<*bağırırlar*) (54/32), oḫudullar (<*okuturlar*) (64/14), toplanullar (<*toplanırlar*) (84/21), savurullar (<*savururlar*) (90/43), ġaldurullar (<*kaldırırlar*) (111/28), ...

-ullar̥: yapdurullar̥ (<*yapdırırlar*) (22/45), dolandurullar̥ (<*dolandırırlar*) (47/56).

-ulla: toplanulla (<*toplanırlar*) (82/17), oturulla (<*otururlar*) (95/10), alulla (<*alırlar*) (111/4), ġaruşdurulla (<*karıştırırlar*) (111/9), ...

-ullā: dādullā (<*dağıtırlar*) (56/45), yapdurullā (<*yaptırırlar*) (65/42), oḫudullā (<*okuturlar*) (72/22), çıḫarullā (<*çıkarırlar*) (81/65), toplanullā (<*toplanırlar*) (88/37), ...

-ula: donatula (<*donatırlar*) (96/21).

-ulā: daıdulā (<*dağıtırlar*) (76/1), oḫudulā (<*okuturlar*) (88/22).

-rler: derler (<*derler*) (6/55), süslerler (<*süslerler*) (12/41), yirler (<*yerler*) (17/63), söylerler (<*söylerler*) (55/25), ...

-r̥ler: dir̥ler (<*derler*) (29/9).

-rleŗ: derleŗ (<*derler*) (55/36).

-rlē: derlē (<*derler*) (58/48), kefinnerlē (<*kefenlerler*) (88/17).

-ller: diller (<*derler*) (4/3), söyleller (<*söylerler*) (4/5), yeller (<*yerler*) (127/36), ...

-llē: istellē (<*isterler*) (22/14), kitlellē (<*kitlerler*) (59/28), işlellē (<*işlerler*) (67/46), dellē (<*derler*) (89/2), ...

-erler: keserler (<*keserler*) (10/38), giyerler (<*giyerler*) (30/15), görerler (<*görürler*) (61/7), binerler (<*söylerler*) (103/15), ...

-erlē: g̱örerlē (<*görürler*) (63/32), içerlē (<*içerler*) (110/26).

-eŗlē: ederlē (<*ederler*) (55/59).

-eller: deleller (<*delerler*) (5/49), içeller (<*içerler*) (12/48), keseller (<*keserler*) (20/38), ekeller (<*ekerler*) (42/27), g̱ómeller (<*gömerler*) (56/34), dikeller (<*dikerler*) (63/35), giyeller (<*giyerler*) (96/26), örteller (<*örterler*) (111/28), gideller (<*giderler*) (125/16), ...

-elleŗ: gömelleŗ (<*gömerler*) (22/44), gidelleŗ (<*giderler*) (56/37), ...

-elle: gidelle (<*giderler*) (96/21).

-ellē: dönellē (<*dönerler*) (22/47), idellē (<*ederler*) (65/41), örellē (<*örerler*) (67/46), sürellē (<*sürerler*) (73/8), düzellē (<*düzerler*) (81/63), ...

-irler: bindirirler (<*bindirirler*) (7/40), giydirirler (<*giydirirler*) (12/37), gelirler (<*gelirler*) (39/30), ...

-iller: veriller (<*verirler*) (1/37), getiriller (<*getirirler*) (37/70), geliller (<*gerlirler*) (61/5), ...

-illeŗ: gelilleŗ (<*gelirler*) (22/45), gelilleŗ (<*gelirler*) (81/62).

-illē: oḫuyu_virillē (<*okuyuverirler*) (22/50), gelillē (<*gelirler*) (81/69), verillē (<*verirler*) (86/40).

-ürler: gelürler (<*gelirler*) (13/38), verürler (<*verirler*) (125/16), şey_dürler (<*şey ederler*) (127/33), gettürürler (<*getirirler*) (127/35).

-ürleŗ: verürleŗ (<*verirler*) (55/12).

-üller: gelüller (<*gelirler*) (21/29), giydürüller (<*giydirirler*) (26/15), indürüller (<*indirirler*) (58/49), çevrüller (<*çevirirler*) (59/13), g̱ótürüller (<*götürürler*) (73/33), Püşürüller (<*pişirirler*) (79/6), verüller (<*verirler*) (195/46), ...

-üller̥: gelüller̥ (<*gelirler*) (21/28), verüller̥ (<*verirler*) (47/32), getürüller̥ (<*getirirler*) (58/37), ḥabar g̱önderüller̥ (<*haber gönderirler*) (91/34), ...

-üllē: verüllē (<*verirler*) (22/15), gētürüllē (<*getirirler*) (63/43), bişürüllē (<*pişirirler*) (73/31), gelüllē (<*gelirler*) (88/15), götürüllē (<*götürürler*) (106/51), ...

-ülē: verülē (<*verirler*) (106/52).

Olumsuzu: Geniş zamanın I. çokluk şahıs olumsuz çekiminde dikkat çeken iki durum görülmüştür. Birincisi, bir konuşmacıda I. çokluk şahıs geniş zaman olumsuzluk çekiminde geniş zaman eki *r* 'nin korunmuş olmasıdır[232]: g̱atmarız (<*katmayız*) (53/14), ġatmaruz (<*katmayız*) (53/16).

İkinci durum ise bir başka konuşmacıda görülmüştür. Bu konuşmacı da geniş zamanın I. çokluk şahıs olumsuzluk çekiminde yazı dilindeki *-ma, -ma* yerine *-maz, -mez* ekini kullanmıştır: bilmezüz (<*bilmeyiz*) (54/2), etmezüz (<*etmeyiz*) (54/50).

Diğer olumsuz çekim örnekleri şunlardır: bilmen (<*bilmem*) (22/56), içmen (<*içmem*) (23/20), tanıman (<*tanımam*) (36/91), gitmen (<*gitmem*) (54/53), ānadaman (<*anlatamam*) (70/21), ūraşaman (<*uğraşamam*) (71/51), ġārışman (<*karışmam*) (110/47), gidemen (<*gidemem*) (116/21), bilmem (<*bilmem*) (2/16), sōlemem (<*söylemem*) (50/32), demem (<*demem*) (87/13), sevmem (<*sevmem*) (11/10), getiremem (<*getirmem*) (6/41), satmam (<*satmam*) (24/26), yapamam (<*yapamam*) (48/35), g̱óremen (<*göremezsin*) (30/10), bulamazsıñ (<*bulamazsın*) (120/20), bilmezsiñ (<*bilmezsin*) (125/20), sayamassıñ (<*sayamazsın*) (12/8), alamassıñ (<*satmam*) (77/51), duramassıñ (<*duramazsın*) (95/4), ġaynatmassın (<*kaynatmazsın*) (83/44), istemezsin (<*istemezsin*) (27/25), diyemezsin (<*diyemezsin*) (36/34), yapma_mı (<*yapmaz mı*) (76/11), olma_mı (<*olmaz mı*) (127/23), bozulmaz (<*bozulmaz*) (1/6), yapmaz (<*yapmaz*) (23/59), ġaḳmaz (<*kalkmaz*) (40/73), sēvmez (<*sevmez*) (59/30), üşümez (<*üşümez*) (74/26), gitmeyüz (<*gitmeyiz*) (78/39), yapmāyuz (<*yapmayız*) (84/43), ḳonuşamayız (<*konuşamayız*) (102/61), g̱ótürmeyiz (<*götürmeyiz*) (1/21), g̱órmezsiñiz (<*görmezsiniz*) (16/68), çıḫardamassıñız (<*çıkartamazsınız*) (38/63), inanmassıñız (<*inanmazsınız*) (109/58), yapmazlar (<*yapmazlar*) (11/26), ġapdurmazlā

[232] Aynı kullanım için bk. Korkmaz, *BYA*, s. 26.

(<*kaptırmazlar*) (58/48), vermezler (<*vermezler*) (1/57), söyletmezle (<*söyletmezler*) (55/28), ...

5.3.3. Görülen Geçmiş Zaman Kipi

Yazı dilimizde, görülen geçmiş zaman ekinin ilk ünsüzünün hem tonlu hem tonsuz şekli kullanılmaktadır. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında ise ekin ilk ünsüzü kurallı bir biçimde sürekli tonludur. İlk ünsüzün tonsuz olduğu şekle hiç rastlanılmamıştır.

Ayrıca düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kalan örneklerin sayısının oldukça fazla olduğu da görülmektedir.

Teklik I. Şahıs:

-dın: ānadın (<*anladım*) (104/42), ġāçdın (<*kaçdım*) (127/11).

-din: besledin (<*besledim*) (127/24).

-dun: gelin_oldun (<*gelin oldum*) (116/57).

-dım: bıraḥdım (<*bıraktım*) (6/30), ġāḥdım (<*kalktım*) (19/42), yapdım (<*yaptım*) (42/4), dayandım (<*dayandım*) (78/5), ayıƙladım (<*ayıkladım*) (112/46), ...

-dim: etdim (<*ettim*) (1/41), everdim (<*everdim*) (33/10), zannetdim (<*zannettim*) (43/11), söyledim (<*kaçdım*) (65/53), getdim (<*gittim*) (118/3), ...

-dum: dōdum (<*doğdum*) (17/2), unutdum (<*unuttum*) (32/38), ōtdum (<*oturdum*) (74/13), doḫudum (<*dokudum*) (87/11), ġāldum (<*kaldım*) (108/35), ...

-düm: bişürdüm (<*pişirdim*) (19/44), böyütdüm (<*büyüttüm*) (39/45), sōledüm (<*söyledim*) (43/74), sevindüm (<*kaçdım*) (104/7), dedüm (<*kaçdım*) (123/19), ...

Teklik II. Şahıs:

-dıñ: annadıñ (<*anladın*) (25/3), yıḫadıñ (<*yıkadın*) (65/18), azalladıñ (<*azarladın*) (71/34), yapdıñ (<*yaptın*) (85/50), yuvarladıñ (<*yuvarladın*) (94/34), ...

-diñ: bildiñ (<*bildin*) (16/72), ḥoş_geldiñ (<*hoş geldin*) (27/1), çeldiñ (<*söyledim*) (56/8), geldiñ (<*kaçdım*) (81/50), ...

-duñ: ġurtulduñ (<*kurtuldun*) (41/13), ġarışdurduñ (<*karıştırdın*) (94/33), ġonuşduñ (<*konuştun*) (112/53), ...

-düñ: ġördüñ (<*gördün*) (23/24), dōdüñ (<*dövdün*) (71/34), getdüñ (<*getirdin*) (98/21), ...

-dın: ġapatdın (<*kapattın*) (36/78), yapdın (<*yaptım*) (94/35), annadın (<*anladın*) (25/46), çıḫdın (<*çıktın*) (57/38), ...

-din: geldin (<*geldin*) (31/14).

-dun: duydun (<*duydun*) (102/24).

-dün: böldün (<*böldün*) (13/68), bildün (<*bildin*) (43/27), yürüdün (<*yürüdün*) (78/16), **gördün** (<*gördün*) (36/17), gömdün (<*gömdün*) (22/52), ...

Teklik III. Şahıs:

-dı: çıḫdı (<*çıktı*) (1/21), **g**aldı (<*kaldı*) (25/2), yıldı (<*yığıldı*) (42/60), ḳaldırdı (<*kaldırdı*) (61/22), ...

-di: geldi (<*geldi*) (18/57), gitdi (<*gitti*) (25/25), gėşdi (<*geçti*) (44/14), dedi (<*dedi*) (69/16), bitdi (<*bitti*) (77/8), ...

-du: tutdu (<*tuttu*) (5/9), ġodu (<*koydu*) (43/75), oḫutdu (<*okuttu*) (90/7), ġondu (<*kondu*) (109/53), dourdu (<*doğurdu*) (19/33), ġurudu (<*kurudu*) (30/42), soḳdu (<*soktu*) (85/48), ġonuşdu (<*konuştu*) (117/13), ...

-dü: öldü (<*öldü*) (36/38), g̲öşdü (<*göçtü*) (57/17), g̲órdü (<*gördü*) (79/7), düşdü (<*düştü*) (122/18), g̲ótdü (<*götürdü*) (91/21), ...

Çokluk I. Şahıs:

-dıḳ: yapdıḳ (<*yaptım*) (29/3), aldıḳ (<*aldık*) (10/47), ḳaldıḳ (<*kaldık*) (31/32), bulaşdıḳ (<*bulaştık*) (48/8), ...

-dıḵ: satdıḵ (<*sattık*) (39/45), başladıḵ (<*başladık*) (44/25), ġaldıḵ (<*kaldık*) (104/4), ...

-dıḫ: aldıḫ (<*aldık*) (1/26), bıraḫdıḫ (<*bıraktık*) (28/5), satdıḫ (<*sattık*) (35/36), yatdıḫ (<*yattık*) (91/20), yaydıḫ (<*yaydık*) (98/29), ...

-dik: girdik (<*girdik*) (7/14), istedik (<*istedik*) (10/20), dikdik (<*büyüttüm*) (38/9), çekdik (<*çektik*) (102/8), ...

-dig: verdig (<*verdik*) (5/16), kēsdig (<*kestik*) (7/7), yidig (<*yedik*) (35/56), çekdig (<*çektik*) (102/6), girdig (<*girdik*) (107/27), ...

-duḳ: ġorduḳ (<*korduk*) (10/5), alduḳ (<*aldık*) (20/43), yapduḳ (<*yaptık*) (91/42), ġıyduḳ (<*kıydık*) (94/11), çıḫduḳ (<*kaçdım*) (100/34), ...

-duƙ: oturduƙ (<*oturduk*) (13/31), ĭtiyarladuƙ (<*ihtiyarladık*) (14/47), yapduƙ (<*yaptık*) (20/7), daşınduƙ (<*taşındık*) (38/21), çıḫduƙ (<*çıktık*) (57/18), ālduƙ (<*aldık*) (84/42), başladuƙ (<*başladık*) (90/8), āyrulduƙ (<*ayrıldık*) (99/36), unutduƙ (<*unuttuk*) (114/24), yatuşduƙ (<*yatıştık*) (118/31), ...

-duḫ: ġurutduḫ (<*kuruttuk*) (1/81), bıraḫduḫ (<*bıraktık*) (14/12), daḫduḫ (<*taktık*) (24/34), oturduḫ (<*oturduk*) (41/23), yaşlanduḫ (<*yaşlandık*) (52/4), yuduḫ (<*yuduk*) (65/18), dōduḫ (<*dövdük*) (78/11), yāpduḫ (<*yaptık*) (100/27), oḫutduḫ (<*okuttuk*) (107/9), ālduḫ (<*aldık*) (129/22), ...

-duġ: oḫutduġ (<*okuttuk*) (25/24), oḫuduġ (<*okuduk*) (42/49), yatduġ (<*yattık*) (91/20), ƙaḫduġ (<*kalktık*) (91/21).

-dük: g̱ördük (<*gördük*) (6/64), g̱öründük (<*göründük*) (39/28), g̱ömdük (<*gömdük*) (43/54), ētdük (<*ettik*) (79/4), vēdük (<*verdik*) (108/31), istedük (<*istedik*) (112/14), gitdük (<*gittik*) (117/12), ...

-dúk̲: biçdúk̲ (<*biçdik*) (16/67), yedúk̲ (<*yedik*) (19/44), g̱ördúk̲ (<*gördük*) (23/1), böyütdúk̲ (<*büyüttük*) (42/1), ekdúk̲ (<*ektik*) (49/10), bitürdúk̲ (<*bitirdik*) (57/53), çekdúk̲ (<*çektik*) (69/19), gitdúk̲ (<*gittik*) (80/22), ḥalletdúk̲ (<*hallettik*) (90/19), dedúk̲ (<*dedik*) (100/22), geldúk̲ (<*geldik*) (123/31), ...

-düg: g̱öçdüg (<*göçtük*) (13/47), geldüg (<*geldik*) (22/14), ölçdürdüg (<*ölçtürdük*) (37/28), bitirdüg (<*bitirdik*) (54/65), ödedüg (<*ödedik*) (85/24), yidüg (<*yedik*) (112/39), b<u>ee</u>ndüg (<*beğendik*) (114/4), bekledüg (<*bekledik*) (126/50), ...

Çokluk II. Şahıs:

-dıñız: yapdıñız (<*yaptınız*) (31/2), āldıñız (<*aldınız*) (100/31).

-diñiz: geldiñiz (<*geldiniz*) (22/1), bitirdiñiz (<*bitirdiniz*) (34/18), dediñiz (<*dediniz*) (55/29).

-duñuz: olduñuz (<*oldunuz*) (21/35).

-düñüz: g̱ördüñüz (<*gördünüz*) (88/52).

Çokluk III. Şahıs:

-dılar: aldılar (<*aldılar*) (2/25), āyrıldılar (<*ayrıldılar*) (13/21), toplandılar (<*toplandılar*) (30/56), daḫdılar (<*taktılar*) (60/5), ġapatdılar (<*kapattılar*) (122/3), ...

-dĭlar: āldĭlar (<*aldılar*) (84/44).

-dılaŗ: bıraḫdılaŗ (<*bıraktılar*) (60/17), ġapatdılaŗ (<*kapattılar*) (80/8), yıḫdılaŗ (<*yıktılar*) (80/8), donatdılaŗ (<*donattılar*) (96/27).

-dıla: aldıla (<*aldılar*) (116/24), ġapatdıla (<*kapattılar*) (109/2), bıraḫdıla (<*bıraktılar*) (106/21).

-dılā: çıḫdılā (<*çıktılar*) (58/5), āldılā (<*aldılar*) (63/29), bıraḫdılā (<*bıraktılar*) (73/5), ḳāzdılā (<*kazdılar*) (75/3), toplandılā (<*toplandılar*) (88/44), ...

-diler: işdiler (<*içtiler*) (5/16), ģósterdiler (<*gösterdiler*) (23/40), getdiler (<*getirdiler*) (39/44), seşdiler (<*seçtiler*) (88/32), dikdiler (<*diktiler*) (126/50), ...

-dileŗ: yidileŗ (<*yediler*) (58/5), geldileŗ (<*geldiler*) (58/6), söyledileŗ (<*söylediler*) (58/10), verdileŗ (<*verdiler*) (90/13).

-dile: dedile (<*dediler*) (104/11), verdile (<*verdiler*) (107/3), geldile (<*geldiler*) (108/10), gitdile (<*gittiler*) (108/29).

-dilē: geldilē (<*geldiler*) (58/5), ēydilē (<*eğdiler*) (59/37), gitdilē (<*gittiler*) (64/3), etdilē (<*ettiler*) (80/44), verdilē (<*verdiler*) (86/18), bişdilē (<*biçtiler*) (129/2), ...

-dular: durdular (<*durdular*) (11/30), aluşturdular (<*alıştırdılar*) (24/14), ḳāldurdular (<*kaldırdılar*) (60/24), ġoydular (<*koydular*) (108/29), aldular (<*aldılar*) (129/59), ...

-dulaŗ: ġolaylaşdurdulaŗ (<*kolaylaştırdılar*) (60/6), buldulaŗ (<*buldular*) (91/26).

-dula: buldula (<*buldular*) (109/14).

-dulā: ġavurdulā (<*kavurdular*) (78/19), bozdulā (<*bozdular*) (79/7), oḫutdulā (<*okuttular*) (80/44), durdulā (<*durdular*) (104/20), yoldulā (<*yoldular*) (129/2), ...

-düler: öldüler (<*öldüler*) (7/43), yörüdüler (<*yürüdüler*) (8/53), deüştürdüler (<*değiştirdiler*) (32/11), ġeydürdüler (<*giydirdiler*) (66/19), ģótdüler (<*götürdüler*) (90/13), verdüler (<*verdiler*) (114/8), ...

-dülē: örtdülē (<*örttüler*) (58/3), bindürdülē (<*bindirdiler*) (58/8), geçürdülē (<*geçirdiler*) (66/19), ģótdülē (<*götürdüler*) (78/19).

Olumsuzu: gitmedin (<*gitmedim*) (8/57), giyinmedin (<*giyinmedim*) (58/2), durmadın (<*durmadım*) (108/13), getirmedim (<*getirmedim*) (1/50), ōrenemedüm (<*öğrenemedim*) (80/43), çıḫmadım (<*çıkmadım*) (108/3), bilemediñ (<*bilemedin*) (20/40), vermediñ (<*vermedin*) (85/22), gelmedi (<*gelmedi*) (30/18), olmadı (<*olmadı*)

(96/4), dóüşmedig (<*dövüşmedik*) (3/29), beenmedig (<*beğenmedik*) (5/13), g̲órmedik (<*görmedik*) (75/15), getütdürmedúk̲ (<*getirttiremedik*) (88/27), ekemedük (<*ekemedik*) (116/13), düşünemedúk̲ (<*düşünemedik*) (25/11), virmedik (<*vermedik*) (43/54), gidemedüg (<*gidemedik*) (54/66), bulamaduḳ (<*bulamadık*) (116/27), ġarşılaşmaduḫ (<*karşılaşmadık*) (123/27), yaḫalamadıḫ (<*yakalamadık*) (3/29), yapamaduḳ (<*yapamadık*) (25/10), girmediñiz (<*girmediniz*) (53/31), yapamadınız (<*yapamadınız*) (91/25), g̲ótürmediler (<*götürmediler*) (43/54), gelmedilē (<*gelmediler*) (85/33), yollamadılar (<*yollamadılar*) (96/28), yapmadılar (<*yapmadılar*) (118/49), ...

5.3.4. Duyulan Geçmiş Zaman Kipi

Çankırı ili ve yöresinde kullanılan duyulan geçmiş zaman kip eki yazı dilinde olduğu gibi *-mış, -miş, -muş, -müş* 'tür. Zaman ekinde herhangi bir ses olayı tespit edilememiştir. Yazı dilinden farklılık arz eden ses değişimleri, şahıs eklerinde görülmektedir.

Teklik I. Şahıs:

-mişin: girmişin (<*girmişim*) (89/4).

-mişün: geçmişündür (<*geçmişimdir*) (116/19).

-muşum: vurmuşum (<*vurmuşum*) (36/29).

Teklik II. Şahıs:

-mişsiñ: çekmişsiñ (<*çekmişsin*) (71/41).

-mişiñ: vērmişiñ (<*vermişsin*) (25/20).

-muşuñ: oḫumuşuñ (<*okumuşsun*) (22/51).

-mışın: ġalmışın (<*kalmışsın*) (16/66).

Teklik III. Şahıs:

-mış: yanmış (<*yanmış*) (12/4), ġalmış (<*kalmış*) (16/3), açılmış (<*açılmış*) (23/7), yazdırmış (<*yazdırmış*) (53/3), yazmış (<*yazmış*) (85/19), çıḳmış (<*çıkmış*) (120/49), yāmış (<*kalmışsın*) (124/41), ...

-miş: dimiş (<*demiş*) (8/43), gelmiş (<*kalmışsın*) (16/42), yardım_itmiş (<*yardım etmiş*) (38/60), yelleşmiş (<*kalmışsın*) (63/24), gitmiş (<*gitmiş*) (99/13), düzelmiş (<*kalmışsın*) (126/51), ...

-muş: şehīd_olmuş (<*şehit olmuş*) (8/33), ġoymuş (<*kalmışsın*) (14/4), oḫumuş (<*okumuş*) (39/55), dourmuş (<*doğurmuş*) (46/52), oturmuş (<*oturmuş*) (99/17), zāyi olmuş (<*zayi olmuş*) (109/41), ...

-müş: gótürmüş (<*götürmüş*) (12/9), ölmüş (<*ölmüş*) (16/48), çürümüş (<*çürümüş*) (35/42), böyümüş (<*büyümüş*) (80/33), dókmüş (<*dökmüş*) (104/21), dönmüş (<*dönmüş*) (115/2), ...

Çokluk I. Şahıs:

-mişiz: demişizdür (<*demişizdir*) (79/29).

Çokluk II. Şahıs:

-muşuñuz: bulmuşuñuz(<*bulmuşsunuz*) (91/26).

-müşünüz: górmüşünüzdür (<*görmüşsünüzdür*) (37/33).

-mişsiñiz: gelmişsiñiz (<*gelmişsiniz*) (75/6), girmişsiñiz (<*girmişsiniz*) (79/34).

Çokluk III. Şahıs:

-mışlar: toplamışlar (<*toplamışlar*) (2/50), yapmışlar (<*yapmışlar*) (12/71), çıḫarmışlar (<*çıkarmışlar*) (30/4), yaşamışlar (<*yaşamışlar*) (56/59), yıḫılmışlar (<*yıkılmışlar*) (91/24), dālmışlar (<*dağılmışlar*) (129/20), ...

-mışla: almışla (<*almışlar*) (108/28), yapmışla (<*yapmışlar*) (110/15), yollamışla (<*yollamışlar*) (110/18).

-mışlā: ıslamışlā (<*ıslamışlar*) (116/13).

-mişler: dimişler (<*demişler*) (8/45), girmişler (<*girmişler*) (16/42), kesmişler (<*kesmişler*) (24/8), bitirmişler (<*bitirmişler*) (34/17), şētmişler (<*şey etmişler*) (80/25), çekmişler (<*çekmişler*) (104/56), dikmişler (<*kalmışsın*) (120/52), ...

-mişle: gelmişle (<*gelmişler*) (106/7), gitmişle (<*gitmişler*) (108/28).

-mişlē: yelleşmişlē (<*yerleşmişler*) (93/15), demişlē (<*demişler*) (99/27), gelmişlē (<*gelmişler*) (114/2), işġāl_etmişlē (<*işgal etmişler*) (126/48).

-muşlar: durmuşlar (<*durmuşlar*) (16/43), soymuşlar (<*soymuşlar*) (36/40), ġomuşlar (<*koymuşlar*) (42/10), olmuşlar (<*olmuşlar*) (90/2), ...

-muşlā: ġoymuşlā (<*koymuşlar*) (85/18).

-müşler: düşürmüşler (<*düşürmüşler*) (8/55), içirmüşler (<*içirmişler*) (16/48), getürmüşler (<*getirmişler*) (30/6), górmüşler (<*görmüşler*) (38/58), çevürmüşler (<*çevirmişler*) (115/3).

Olumsuzu: oḫumamışıñ (<*okumamışsın*) (22/51), ēkememiş (<*ekememiş*) (19/31), düşmemiş (<*düşmemiş*) (35/21), bişürmemiş (<*pişirmemiş*) (41/22), gitmemiş (<*gitmemiş*) (106/38), şe_itmemiş (<*şey etmemiş*) (127/9), patlamamış (<*patlamamış*) (8/34), açmamış (<*açmamış*) (124/41), dikmemişler (<*dikmemişler*) (24/8), ...

5.3.5. Gelecek Zaman Kipi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında gelecek zaman kip ekinin bünyesindeki *-ḳ/-k* ünsüzünün düşmesi veya erimesinden dolayı ses değişimleri meydana gelmektedir. I. teklik ve çokluk şahıslarda zaman ekinin son sesi *-ğ-* erimiş, hece kaynaşması sonucu uzun ünlü meydana gelmiştir. İkinci teklik ve çokluk şahısta çoğunlukla hece kaynaşması veya hece yutumu görülmektedir. Ayrıca kip ekinin ilk ünlüsünün düştüğü örneklere de sıkça rastlanmaktadır.

Gelecek zaman I. çokluk şahıs çekiminde *-ğ-* ünsüzünün erimesinden sonra karşılaşan iki ünlü bir uzun ünlüye dönüşmeyip ikiz ünlü olarak kalmıştır (*-acauz, -cauz, -eceúz, -ėceüz, -eceüz*). Bu şekliyle I. ağız yöresinde daha yaygın kullanılmaktadır.

Teklik I. Şahıs:

-ecen: ölecen (<*öleceğim*) (8/45), öldürecen (<*öldüreceğim*) (36/66), verecen (<*vereceğim*) (85/4), gónderecen (<*göndereceğim*) (88/57), gidecen (<*gideceğim*) (96/32), gidicen (<*gideceğim*) (110/39), sürdürecen (<*kalmışsın*) (116/26), ...

-ecēn: ekecēn (<*ekeceğim*) (112/47).

-icen: gelicen (<*geleceğim*) (85/19).

-cen: dīnicen (<*dinleyeceğim*) (81/29), düün ėtcen (<*düğün edeceğim*) (114/8).

-acan: yaḫacan (<*yakacağım*) (64/22).

-acān: üraşacān (<*uğraşacağım*) (112/51).

-acam: varacam (<*varacağım*) (26/21), vuracam (<*vuracağım*) (36/13), olacam (<*olacağım*) (122/31), ...

-acām: yapacām (<*yapacağım*) (39/89), goyacām (<*koyacağım*) (43/13), yaḫacām (<*yakacağım*) (43/14).

-ecem: kesecem (<*keseceğim*) (36/54), idecem (<*edeceğim*) (39/18), isdiyecem (<*isteyeceğim*) (88/49), dīnenecem (<*dinleneceğim*) (104/15), gidecem (<*gideceğim*) (104/35).

-cem: gitcem (<*gideceğim*) (99/33), dīcem (<*diyeceğim*) (114/55).

Teklik II. Şahıs:

-acaƙsın: alacaƙsın (<*alacaksın*) (91/4).

-acaḫsıñ: duracaḫsıñ (<*duracaksın*) (23/41), alacaḫsıñ (<*alacaksın*) (109/45).

-acaḫsın: baḫacaḫsın (<*alacaksın*) (13/25), yapacaḫsın (<*yapacaksın*) (15/5), vuracaḫsın (<*vuracaksın*) (36/13), yanacaḫsın (<*yanacaksın*) (80/22), alacaḫsın (<*alacaksın*) (109/41).

-acañ: durġudacañ (<*durduracaksın*) (20/62), annadacañ (<*anlatacaksın*) (22/38), yapacañ (<*yapacaksın*) (36/87), satacañ (<*satacaksın*) (47/20), ġuyacañ (<*koyacaksın*) (51/29), baḫacañ (<*bakacaksın*) (60/46), yōracañ (<*yoğuracaksın*) (84/29), doyuracañ (<*doyuracaksın*) (95/26), çıḫacañ (<*çıkacaksın*) (124/40), ...

-cañ: alcañ (<*alacaksın*) (84/9).

-acāñ: çıḫacāñ (<*çıkacaksın*) (5/63), yapacāñ (<*yapacaksın*) (48/45), nāpacāñ (<*ne yapacaksın*) (79/2), savuracāñ (<*savuracaksın*) (110/13), ġonuşacāñ (<*konuşacaksın*) (112/54), ...

-acan: ne_yapacan (<*ne yapacaksın*) (10/17), arayacan (<*arayacaksın*) (13/21), alacan (<*alacaksın*) (16/34), tutacan (<*tutacaksın*) (36/26), soracan (<*soracaksın*) (74/18), ġöyacan (<*koyacaksın*) (86/14), oḫíyacan (<*okuyacaksın*) (100/27), ...

-acān: nāpacān (<*ne yapacaksın*) (2/58), çıḳaracān (<*çıkaracaksın*) (21/21).

-ícañ: ġīyícañ (<*kıyacaksın*) (51/28).

-icañ: yıḫicañ, paḫlicañ (<*yıkayacaksın, paklayacaksın*) (81/23).

-ican: ālayican (<*ağlayacaksın*) (101/10).

-īcañ: oynīcañ (<*oynayacaksın*) (41/10).

-īcan: toplīcan (<*toplayacaksın*) (31/50).

-eceksin: ekeceksin (<*ekeceksin*) (15/6), diyeceksin (<*diyeceğim*) (87/11).

-eceñ: ekeceñ (<*ekeceksin*) (22/31), geleceñ (<*geleceksin*) (37/46), devireceñ (<*devireceksin*) (41/15), göttüre__bileceñ (<*götürebileceksin*) (57/41), gideceñ (<*gideceksin*) (70/60), nēdeceñ (<*ne edeceksin*) (79/2), bileceñ (<*bileceksin*) (79/30), gideceñ (<*gideceksin*) (124/40), ...

-ecēñ: dikecēñ (<*dikeceksin*) (5/63), verecēñ (<*vereceksin*) (25/20), sürecēñ (<*süreceksin*) (110/8).

-ecen: gidecen (<*gideceksin*) (16/34).

-ėceñ: geçėceñ (<*geçeceksin*) (70/57), verėceñ (<*vereceksin*) (85/20), gidėceñ (<*gideceksin*) (97/14).

-ceñ: söyletceñ (<*söyleteceksin*) (112/55).

-cen: getircen (<*getireceksin*) (37/69).

-ėcēñ: biçėcēñ (<*biçeceksin*) (110/4).

-ėcēn: gelėcēn (<*geleceksin*) (88/50).

-iceñ: isdiyiceñ (<*isteyeceksin*) (38/15), dikiceñ (<*dikeceksin*) (41/14), sōliceñ (<*söyleyeceksin*) (74/31).

-īcėñ: yīcėñ (<*yiyeceksin*) (17/47).

-īcen: yīcen (<*yiyeceksin*) (16/35), dīcen (<*diyeceksin*) (35/52).

Teklik III. Şahıs:

-acaḳ: yapacaḳ (<*yapacak*) (11/29), nōlacaḳ (<*ne olacak*) (13/47), ġızaracaḳ (<*kızaracak*) (20/21), soḫacaḳ (<*sokacak*) (30/32), annatacaḳ (<*anlatacak*) (34/7), ḳaḫacaḳ (<*kalkacak*) (54/56), yaacaḳ (<*yağacak*) (93/6), ...

-caḳ: olcaḳ (<*ne olacak*) (22/30), nōlcaḳ (<*ne olacak*) (32/81).

-īcaḳ: ġaynīcaḳ (<*kaynayacak*) (84/9).

-acaḵ: yaacaḵ (<*yağacak*) (18/44), olacaḵ (<*olacak*) (47/20), varacaḵ (<*varacak*) (110/46), ...

-caḵ: nōlcaḵ (<*ne olacak*) (81/61).

-acaḫ: yapdıracaḫ (<*yaptıracak*) (4/37), yaḫalanacaḫ (<*yakalanacak*) (5/59), duyulacaḫ (<*duyulacak*) (16/27), olacaḫ (<*olacak*) (27/12), oturacaḫ (<*oturacak*) (37/52), oḫíyacaḫ (<*okuyacak*) (43/9), yapacaḫ (<*yapacak*) (73/32), baḫacaḫ (<*bakacak*) (85/7), çarpacaḫ (<*çarpacak*) (91/27), barışacaḫ (<*barışacak*) (100/25), oyniyacaḫ (<*oynayacak*) (119/20), ...

-īcaḫ: toplīcaḫ (<*toplayacak*) (74/38), yıḫīcaḫ (<*yıkayacak*) (77/43), ġorīcaḫ (<*koruyacak*) (82/27).

-caḫ: durcaḫ (<*duracak*) (84/52).

-acaġ: çıḫacaġ (<*çıkacak*) (16/34), daḫılacaġ (<*yapacak*) (61/7), uçacaġ (<*uçacak*) (95/23), oḫunacaġ (<*okunacak*) (124/45).

-ecek: gelecek (<*gelecek*) (2/63), defn_edilecek (<*defnedilecek*) (15/11), gidecek (<*gidecek*) (30/23), şēdecek (<*şey edecek*) (74/34), nēdecek (<*ne edecek*) (79/9), bōyüyecek (<*büyüyecek*) (117/6), dīnenecek (<*dinlenecek*) (124/45), ...

-ėcek: evlenėcek (<*evlenecek*) (30/23).

-icek: gelicek (<*gelecek*) (30/47), nēdicek (<*ne edecek*) (79/8).

-cek: dīcek (<*diyecek*) (79/35), yardım_etcek (<*yardım edecek*) (112/51).

-acek: yapacek (<*yapacak*) (8/17).

-eceg: ėdeceg (<*edecek*) (2/7), geleceg (<*gelecek*) (5/18), geçeceg (<*geçecek*) (13/43), besliyeceg (<*besleyecek*) (27/19), dóküleceg (<*dökülecek*) (35/61), keseceg (<*kesecek*) (46/65), vereceg (<*verecek*) (77/34), g̱ótüreceg (<*götürecek*) (91/26), g̱özetleyeceg (<*gözetleyecek*) (96/29), ...

-ceg: gelceg (<*gelecek*) (85/33).

-ėceg: gömülėceg (<*gömülecek*) (22/43), gelėceg (<*gelecek*) (41/21), gidėceg (<*gidecek*) (44/18), verėceg (<*verecek*) (85/30), ekėceg (<*ekecek*) (93/2), öpüşėceg (<*öpüşecek*) (100/25).

-iceg: geliceg (<*gelecek*) (16/34).

-īceg: ēkşīceg (<*ekşiyecek*) (84/14).

Çokluk I. Şahıs:

-acāz: ġonuşacāz (<*konuşacağız*) (14/1), baḫacāz (<*bakacağız*) (30/58), ġaḫacāz (<*kalkacağız*) (38/21), yaḫacāz (<*yakacağız*) (48/46), yapacāz (<*yapacağız*) (60/30), barışacāz (<*barışacağız*) (100/26), yapduracāz (<*yaptıracağız*) (104/46), savuracāz (<*savuracağız*) (115/21), ...

-acaz: doyuracaz (<*doyuracağız*) (11/1), baḫacaz (<*bakacağız*) (38/1), yapacaz (<*yapacağız*) (80/24), çıḫacaz (<*çıkacağız*) (103/18).

-caz: napcaz (<*ne yapacağız*) (30/23).

-ecāz: verecāz (<*vereceğiz*) (2/23),

-acauz: ġapacauz (<*kapacağız*) (91/56), çalışacauz (<*çalışacağız*) (116/40), olacauz (<*olacağız*) (116/45), yaḫacauz (<*yakacağız*) (125/6), bulacauz (<*bulacağız*) (125/7).

-cauz: doyurcauz (<*doyuracağız*) (116/56),

-ecēz: diyecēz (<*diyeceğiz*) (14/1), ödiyecēz (<*ödeyeceğiz*) (38/23), gelecēz (<*geleceğiz*) (114/4).

-ecez: göçecez (<*göçeceğiz*) (37/4), verecez (<*vereceğiz*) (85/6), gónderecez (<*göndereceğiz*) (85/29), gidecez (<*gideceğiz*) (104/3).

-eceüz: sürdüreceüz (<*sürdüreceğiz*) (116/27).

-ėceüz: gidėceüz (<*gideceğiz*) (54/48).

-eceúz: süreceúz (<*süreceğiz*) (126/19), gideceúz (<*gideceğiz*) (126/44).

-acaıḫ: varacaıḫ (<*varacağız*) (43/15), yapacaıḫ (<*yapacağız*) (43/17).

-cuḫ: yīcuḫ (<*yiyeceğiz*) (30/56).

Çokluk II. Şahıs:

-eceksiñiz: edeceksiñiz (<*edeceksiniz*) (90/36).

-acañız: duracañız (<*duracaksınız*) (53/30), daḫacañız (<*takacaksınız*) (79/11).

-eceñiz: gideceñiz (<*gideceksiniz*) (70/56).

-ecēñiz: dönecēñiz (<*döneceksiniz*) (14/44).

-ecēniz: gidecēniz (<*gideceksiniz*) (14/42).

-ėceñiz: verėceñiz (<*vereceksiniz*) (34/7).

-īceñiz: beslīcēñiz (<*besliyeceksiniz*) (129/50).

-ceñiz: nētceñiz (<*ne edeceksiniz*) (79/27).

Çokluk III. Şahıs:

-caḳlar: annadacaḳlar (<*anlatacaklar*) (87/7).

-acaḳlar: annadacaḳlar (<*anlatacaklar*) (87/7).

-caƙlar: saçacaƙlar (<*saçacaklar*) (117/5).

-acaḫlar: yapacaḫlar (<*yapacaklar*) (36/82), alacaḫlar (<*alacaklar*) (38/17), ānadacaḫlar (<*anlatacaklar*) (106/9).

-ȧcaḫlar: alȧcaḫlar (<*alacaklar*) (52/37).

-ecekler: gelecekler (<*gelecekler*) (17/55).

-ėcekleŗ: gidėcekleŗ (<*gidecekler*) (117/15).

-eceklē: diyeceklē (<*diyecekler*) (63/40).

-cekler: nīdcekler (<*ne edecekler*) (79/21).

Olumsuzu: bilemīcen (<*bilemeyeceğim*) (55/14), büşürmēcen (<*pişirmeyeceksin*) (84/8), bilemīcēn (<*bilemeyeceğim*) (129/18), söylemiyeceksiñ (<*söylemeyeceksin*) (109/40), ġoymiyacañ (<*koymayacaksın*) (11/27), yaḫalanmīcāñ (<yakalanmayacaksın) (5/63), yimīceñ (<*yemeyeceksin*) (84/47), demīceñiz (<*demeyeceksiniz*) (88/52), vermīcēñ (<*vermeyeceksin*) (127/1), yollamiyacaḳ (<*yollamayacak*) (35/45), çıḫmàyacaḫ (<*çıkmayacak*) (37/29), vurmīcaḫ (<*vurmayacak*) (56/51), çaldırmayacaḫ (<*çaldırmayacak*) (96/30), ġalmiyacaḫ (<*kalmayacak*) (100/25), gelmīcek (<*gelmeyecek*) (30/47), ...

5.4. Dilek (Tasarlama) Kipleri

5.4.1. Şart Kipi

Araştırma bölgemizde şart çekimi yazı diliyle paralellik göstermektedir. Farklılıklar şahıs şahıs ekinde görülmektedir.

Şart kipinin II. teklik şahış çekimi, az sayıda örnekde *+a / +e* pekiştirme unsuruyla genişletilerek emir kipi görevinde kullanılmaktadır[233]: sorsana (<*sorsana*) (3/43), sölesene (<*söylesene*) (10/44), baḫsaña (<*baksana*) (35/8), ...

Teklik I. Şahıs:

-sam: çaırsam baırsam (<*çağırsam bağırsam*) (6/68), mektub_yassam yollasam (<*mektup yazsam yollasam*) (23/15), keklük olsam (<*keklik olsam*) (43/68), ġaḫsam (<*kalksam*) (91/22), öle_ġalsam (<*ölekalsam*) (99/31), ...

-sem: dėsem (<*desem*) (4/2), gitsem (<*gitsem*) (32/79), versem (<*keklik olsam*) (94/19), ...

Teklik II. Şahıs:

-sañ: duysañ (<*duysan*) (8/28), alsañ (<*alsan*) (14/15), baḫsañ (<*baksan*) (40/24), ġāşsañ (<*kaçsan*) (69/21), yazsañ (<*yazsan*) (101/24), sorsañ (<*sorsan*) (110/34), ...

-san: baḫsan (<*baksan*) (56/63), lafa_ġarışsan (<*lafa karışsan*) (87/24).

-señ: deseñ (<*desen*) (6/42), görseñ (<*görsen*) (27/24), görseñ (<*görsen*) (46/50), geçseñ (<*geçsen*) (70/58), etseñ (<*etsen*) (84/34), üfleseñ (<*kalksam*) (95/23), ...

-sen: gelsen (<*gelsen*) (27/24), desen (<*desen*) (64/11).

---

[233] Geniş bilgi için bk. Ahat Üstüner, *Türkçede Pekiştirme*, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ, 2003, s. 197-199.

Teklik III. Şahıs:

-sa: dursa (<*dursa*) (1/6), olsa (<*olsa*) (11/26), yapılsa (<*yapılsa*) (40/73), bulunsa (<*bulunsa*) (69/8), yaḫalansa (<*etsen*) (80/26), baḫsa (<*baksa*) (126/18), ...

-se: ekilse (<*ekilse*) (14/40), gelse (<*gelse*) (74/1), verse (<*verse*) (114/23), ...

Çokluk I. Şahıs:

-saḳ: yapsaḳ (<*yapsak*) (17/52).

-saḫ: yaşasaḫ (<*yaşasak*) (126/18).

-sek: g̱örsek (<*görsek*) (2/19), ala_bilsek (<*alabilsek*) (35/39), gelsek (<*gelsek*) (116/35).

-seg: gitseg (<*gitsek*) (96/12).

Çokluk II. Şahıs:

-señiz: içseñiz (<*içseniz*) (127/50).

Çokluk III. Şahıs:

-salar: sātsalar (<*satsalar*) (2/6).

Olumsuzu: yazmasam (<*yazmasam*) (55/14), olmasa (<*olmasa*) (20/60), yāmasa (<*yağmasa*) (34/38), dēmese (<*değmese*) (5/67), isdemese (<istemese) (79/13), durmasaḫ (<*durmasak*) (52/10), ölmėseg (<*ölmesek*) (30/58), ...

5.4.2. İstek Kipi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında birinci teklik ve çokluk şahıslarda işlek bir durumdadır. İkinci teklik şahısta bir örneğe rastlanılmış, diğer şahıslarla ilgili örneğe rastlanılamamıştır.

Yazı dilinden farklı olarak çoğunlukla teklik birinci şahısta istek eki ve yardımcı ünsüz düşmüş, ekin görevi kurallı olarak *i* sesine yüklenmiştir. *-y-* ünsüzünün inceltici ve daraltıcı etkisiyle ekin kalın sıradan ünlülü kelimelere bile *-iyin, -iyim, -in, -īn, -im, -īm* şeklinde geldiği görülmektedir.

Çokluk birinci şahıs eki olarak *-alın, -elin / -alım, -elim* şekli kullanılırken I. ağız yöresinde Kızılırmak ilçesinde bir konuşmacıda *-aḫ* (<-aḳ) ekinin kullanıldığı görülmektedir.

Teklik I. Şahıs:

-eyin: ne_bileyin (<*ne bileyim*) (2/7), vereyin (<*vereyim*) (9/15), diyi_vereyin (<*deyivereyim*) (27/24), gösdereyin (<*göstereyim*) (34/17), nēdeyin (<*ne edeyim*) (76/23), gideyin (<*gideyim*) (122/22), ...

-iyin: giriyin (<*gireyim*) (7/18), oḳuyu_vėriyin (<*okuyuvereyim*) (23/35), sıkiyin (<*sıkayım*) (30/52), ānadiyin (<*anlatayım*) (69/19), ürküdiyin (<*ürküteyim*) (91/19), siliyin (<*sileyim*) (104/22), aliyin (<*alayım*) (108/26), ġonuşiyin (<*konuşayım*) (74/33), buliyin (<*bulayım*) (70/28), annadiyin (<*anlatayım*) (85/2), ...

-uyun: oluyun (<*olayım*) (8/39).

-eyim: söyliyeyim (<*söyleyeyim*) (5/10), diyeyim (<*diyeyim*) (25/15), yėlleşeyim (<*yerleşeyim*) (31/13), gideyim (<*gideyim*) (79/18), söyleyim (<*söyleyeyim*) (83/37), ...

-iyim: oturiyim (<*oturayım*) (7/13), veriyim (<*vereyim*) (11/37), ānadiyim (<*anlatayım*) (35/51), ne_biliyim (<*ne bileyim*) (93/16), yediriyim (<*yedireyim*) (94/10), annatiyim (<*anlatayım*) (104/3), ...

-uyum: ġuruyum_muruyum (<*kuruyayım muruyayım*) (7/13).

-in: dīyin (<*diyeyim*) (20/4), deyin (<*diyeyim*) (101/22), söyleyin (<*söyleyeyim*) (104/52), sōleyin (<*söyleyeyim*) (120/7), ...

-īn: yapīn (<*yapayım*) (23/42), ne_blīn (<*ne bileyim*) (41/1), baḫīn (<*bakayım*) (61/1), sōlīn (<*söyleyeyim*) (61/5), ne_blīn (<*ne bileyim*) (79/1), deyi_verīn (<*deyivereyim*) (105/9), nēdīn (<*ne edeyim*) (112/50), ...

-am: ġurtulam (<*kurtulayım*) (23/18), baḫam (<*bakalım*) (72/25), baḫam (<*bakalım*) (126/2).

-em: ne_blem (<*ne bileyim*) (99/19).

-im: sōliyim (<*söyleyeyim*) (17/53), dīyim (<*diyeyim*) (65/35).

-īm: ne_bilīm (<*ne bileyim*) (1/24), yapīm (<*yapayım*) (5/26), sōlīm (<*söyleyeyim*) (5/69), ne_blīm (<*ne bileyim*) (25/15), bakīm (<*bakayım*) (31/1), nāpīm (<*ne yapayım*) (35/49), gidīm (<*gideyim*) (43/3), ...

Teklik II. Şahıs:

-asın: sā_olasın (<*sağ olasın*) (4/54), sā_olasın (<*sağ olasın*) (42/64).

Teklik III. Şahıs:

Metinlerimizde örneğine rastlanılmamıştır.

Çokluk I. Şahıs:

-alın: alalın (<*alalım*) (25/10), yapalın (<*yapalım*) (89/31).

-elin: çay_içelin (<*çay içelim*) (21/17), yiyelin (<*yiyelim*) (38/4).

-alım: baḫalım (<*bakalım*) (1/27), çıḫalım (<*çıkalım*) (4/32), ġaçalım (<*kaçalım*) (16/49), nāpalım (<*ne yapalım*) (17/11), ġaldıralım (<*kaldıralım*) (32/27), yapdıralım (<*yaptıralım*) (35/30), oturalım (<*oturalım*) (116/33), ...

-elim: g̱üldürelim (<*güldürelim*) (17/15), diyelim (<*diyelim*) (37/57), gidelim (<*gidelim*) (48/3), nēdelim (<*ne edelim*) (52/45), düşünelim (<*düşünelim*) (91/33), dīnenelim (<*dinlenelim*) (104/15), ġabul_edelim (<*kabul edelim*) (110/23), ...

-aḫ: ġonuşaḫ (<*konuşalım*) (2/28).

Çokluk II. Şahıs:

Metinlerimizde örneğine rastlanılmamıştır.

Çokluk III. Şahıs:

Metinlerimizde örneğine rastlanılmamıştır.

Olumsuzu: ġonuşmiyaḫ (<konuşmayalım) (2/40), yalan_ġonuşmayım (<*yalan konuşmayayım*) (2/51), sȫlemeyim (<*söylemeyeyim*) (50/31), yük_olmayın (<*yük olmayayım*) (125/22), ġarışmiyim (<*karışmayayım*) (7/14), girmeyin (<*girmeyeyim*) (20/80), söylemeyin (<*söylemeyeyim*) (129/20), ...

5.4.3. Gereklilik Kipi

Çankırı ili ve yöresi ağızlarından derlediğimiz metinlerde yazı dilimizde gereklilik kipi için kullanılan *-malı, -meli* ekine, aynı işlevle iki örnekte rastlanılmıştır:

Teklik III. Şahıs:

-malı: atmalı (<*atmalı*) (41/24).

Çokluk I. Şahıs

-malıyız: yapmalıyız (<*yapmalıyız*) (24/22).

Eski Türkiye Türkçesinin son dönemlerinde ortaya çıkan *-malı, -meli* eki, şekil olarak Osmanlı Türkçesinin ilk dönemlerinde sıfat-fiiller türetmek için kullanılmıştır[234]. Metinlerimizde de bu tür kullanımına rastlanmaktadır: *daşımalı* ücret (<*taşımalı ücret*)

[234] Ergin, age., s. 313.

(68/7), *taşımalı* oldu (<*taşımalı oldu*) (42/48), basmalı (<*basmalı*) (65/25), *binmeli* şaban_özü (<*binmeli Şabanözü*) (36/12).

Türkçede gereklilik anlamı, yalnızca fiillere *-malı, -meli* eki getirilerek sağlanmamaktadır[235]. Eski Türkiye Türkçesinde, gereklilik kipi için ayrıca bir ek bulunmaması sebebiyle şart kipine *gerek* kelimesi eklenmek suretiyle yapılmaktaydı (-*sa gerek*)[236]. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında da gereklilik anlamının *-mak,-mek* eki almış fiile, *gerek* sözcüğünün Arapça karşılığı olan *lāzım* sözcüğünün eklenmesiyle sağlandığı görülmektedir. Aynı kullanım diğer ağızlarda da görülmektedir[237]. Yörede örneği fazla değildir:

Teklik III. Şahıs:

-mak lāzım: gēzmek lāzım (<*gezmek lazım*) (25/33), gȯrmek lāzım (*gezmek lazım*) (25/34).

-maḫ lāzım: sormaḫ lāzım (<*sormak lazım*) (47/62).

5.4.4. Emir Kipi

Emir teklik ve çokluk birinci şahıs çekimleri istek eki ile karşılanmaktadır. Ayrıca çokluk üçüncü şahıs ekinde ilerleyici ünsüz benzeşmesi görülmektedir (-nl- > -nn-).

Teklik I. Şahıs:

-eyin: ne_bileyin (<*ne bileyim*) (2/7), vereyin (<*vereyim*) (9/15), diyi_vereyin (<*deyivereyim*) (27/24), gösdereyin (<*göstereyim*) (34/17), nēdeyin (<*ne edeyim*) (76/23), gideyin (<*gideyim*) (122/22), ...

-iyin: giriyin (<*gireyim*) (7/18), oḵuyu_vėriyin (<*okuyuvereyim*) (23/35), sıkiyin (<*sıkayım*) (30/52), ānadiyin (<*anlatayım*) (69/19), ürküdiyin (<*ürküteyim*) (91/19), siliyin (<*sileyim*) (104/22), aliyin (<*alayım*) (108/26), ġonuşiyin (<*konuşayım*) (74/33), buliyin (<*bulayım*) (70/28), annadiyin (<*anlatayım*) (85/2), ...

-uyun: oluyun (<*olayım*) (8/39).

-eyim: söyliyeyim (<*söyleyeyim*) (5/10), diyeyim (<*diyeyim*) (25/15), yėlleşeyim (<*yerleşeyim*) (31/13), gideyim (<*gideyim*) (79/18), söyleyim (<*söyleyeyim*) (83/37), ...

---

[235] -malı, -meli eki dışındaki şekiller ile ilgili bilgi için bk. Necati Demir, "Türkçede Gereklilik Kipi ve Anlamdaşları", *TDAY-Belleten 2003/I*, Ankara, 2006, s. 11-22.

[236] Timurtaş, age., s. 150.

[237] Bk. Buran, *KBAYA*, s. 68. ; Demir-Şen, *SİYA*, s. 194. ; Günşen, *KİYA*, s. 146.

-iyim: oturiyim (<*oturayım*) (7/13), veriyim (<*vereyim*) (11/37), ānadiyim (<*anlatayım*) (35/51), ne_biliyim (<*ne bileyim*) (93/16), yediriyim (<*yedireyim*) (94/10), annatiyim (<*anlatayım*) (104/3), ...

-uyum: ġuruyum_muruyum (<*kuruyayım muruyayım*) (7/13).

-in: dīyin (<*diyeyim*) (20/4), deyin (<*diyeyim*) (101/22), söyleyin (<*söyleyeyim*) (104/52), sōleyin (<*söyleyeyim*) (120/7), ...

-İn: yapīn (<*yapayım*) (23/42), ne_blīn (<*ne bileyim*) (41/1), baḫīn (<*bakayım*) (61/1), sōlīn (<*söyleyeyim*) (61/5), ne__blīn (<*ne bileyim*) (79/1), deyi__verīn (<*deyivereyim*) (105/9), nēdīn (<*ne edeyim*) (112/50), ...

-am: ġurtulam (<*kurtulayım*) (23/18), baḫam (<*bakalım*) (72/25), baḫam (<*bakalım*) (126/2).

-em: ne_blem (<*ne bileyim*) (99/19).

-im: sōliyim (<*söyleyeyim*) (17/53), dīyim (<*diyeyim*) (65/35).

-İm: ne_bilīm (<*ne bileyim*) (1/24), yapīm (<*yapayım*) (5/26), sōlīm (<*söyleyetim*) (5/69), ne_blīm_(<*ne bileyim*) (25/15), bakīm (<*bakayım*) (31/1), nāpīm (<*ne yapayım*) (35/49), gidīm (<*gideyim*) (43/3), ...

Teklik II. Şahıs: Eki yoktur.

ġuy (<*koy*) (1/16), bıraḳ (<*bırak*) (14/16), doldur̥ (<*doldur*) (22/39), buyur (<*buyur*) (45/39), yap (<*yap*) (51/35), süz (<*süz*) (81/15), ānad (<*anlat*) (87/10), gel (<*gel*) (104/11), deyi_ver (<*diyiver*) (110/42), ...

Teklik III. Şahıs:

-sıñ: ālasıñ (<*ağlasın*) (6/51), arasıñ (<*arasın*) (43/68), yapsıñ (<*yapsın*) (71/43).

-siñ: esirgesiñ (<*esirgesin*) (1/59), geçsiñ (<*diyeyim*) (23/70), eşkisiñ (<*ekşisin*) (43/36), girsiñ (<*girsin*) (54/28), gitsiñ (<*gitsin*) (71/43), ...

-suñ: olsuñ (<*olsun*) (1/52), ġurusuñ (<*kurusun*) (43/13), ossuñ (<*olsun*) (73/33), ...

-süñ: g̱órsüñ (<*görsün*) (46/51), görsüñ (<*görsün*) (110/11).

-sın: açılsın (<*açılsın*) (24/10), ḳaḫsın (<*kalksın*) (46/34), yapsın (<*yapsın*) (71/44), yāsın (<*yağsın*) (83/50), ālsın (<*alsın*) (116/50), ...

-sin: versin (<*versin*) (6/16), söylesin (<*söylesin*) (30/52), dīnesin (<*dinlesin*) (39/76), ēşisin (<*ekşisin*) (94/22), ...

-sun: ḥayırlı_ossun (<*diyeyim*) (7/32), dutsun (<*tutsun*) (44/32), ġuysun (<*koysun*) (54/31), dursun (<*dursun*) (120/7), ...

-sün: g̱ótürsün (<*götürsün*) (33/9), döksün (<*döksün*) (116/50).

Çokluk I. Şahıs: İstek ekiyle karşılanmaktadır:

-alın: alalın (<*alalım*) (25/10), yapalın (<*yapalım*) (89/31).

-elin: çay_içelin (<*çay içelim*) (21/17), yiyelin (<*yiyelim*) (38/4).

-alım: baḫalım (<*bakalım*) (1/27), çıḫalım (<*çıkalım*) (4/32), ġaçalım (<*kaçalım*) (16/49), nāpalım (<*ne yapalım*) (17/11), ġaldıralım (<*kaldıralım*) (32/27), yapdıralım (<*yaptıralım*) (35/30), oturalım (<*oturalım*) (116/33), ...

-elim: g̱úldürelim (<*güldürelim*) (17/15), diyelim (<*diyelim*) (37/57), gidelim (<*gidelim*) (48/3), nēdelim (<*ne edelim*) (52/45), düşünelim (<*düşünelim*) (91/33), dīnenelim (<*dinlenelim*) (104/15), edelim (<*gideyim*) (110/23), ...

-aḫ: ġonuşaḫ (<*konuşalım*) (2/28).

Çokluk II. Şahıs:

-ñ: yiñ (<*yeyin*) (99/4), ıslañ (<*ıslayın*) (100/35).

-ıñ: ġılıñ (<*kılın*) (22/53), çıḫıñ (<*çıkın*) (39/62), g̱ılıñ (<*kılın*) (68/13), varıñ (<*varın*) (123/56), ...

-iñ: yi̱iñ (<*yeyin*) (35/8), geliñ (<*gelin*) (37/78), gidiñ (<*gidin*) (79/36), veriñ (<*verin*) (102/30), ...

-uñ: ġou̱ñ (<*koyun*) (8/45), ġonuşuñ (<*konuşun*) (72/26), doyuruñ (<*doyurun*) (81/39), buyruñ (<*buyurun*) (109/26), sā_oluñ (<*sağ olun*) (126/51), ...

-üñ: getürüñ (<*getirin*) (100/28).

-ın: yapın (<*yapın*) (21/16), alın (<*alın*) (35/14), baḳın (<*bakın*) (39/10), baḫın (<*bakın*) (126/48), ...

-in: gidin (<*gidin*) (7/13), gedin (<*gidin*) (23/47), yi̱in (<*yeyin*) (35/14), için (<*için*) (35/53), gelin (<*gelin*) (39/68), ...

-un: ġoyun (<*koyun*) (23/47), buyrun (<*buyurun*) (39/89), uçun (<*uçun*) (65/54), oḳuyun (<*okuyun*) (109/31), ġaldurun (<*kaldırın*) (129/49), ...

Çokluk III. Şahıs:

-sinler: etsinler (<*etsinler*) (8/48).

-sınnar: ġovmasınnar (<*kovmasınlar*) (69/30).

-sinner: beklesinner (<*beklesinler*) (35/67).

-sinnē: yisinnē (<*yesinler*) (22/39).

-sünner: öldürsünner (<*öldürsünler*) (6/38).

-sünner̥: dóüş̧sünner̥ (<*döğüş̧sünler*) (6/38).

5.5. Fiillerin Birleşik Kipli Çekimleri

Çankırı ili ve yöresi ağızları fiillerin birleşik kipli çekimleri bakımından zengindir. Araştırma bölgemizde fiillerin birleşik çekimlerinde ünlü ve ünsüz düşmesi ile ünlü ve ünsüz değişmesi sık karşılaşılan ses olaylarındandır. Bazı ekler de ilerleyici veya gerileyici ünsüz benzeşmelerinden dolayı yazı diline göre farklılıklar göstermektedir.

5.5.1. Hikâye Birleşik Zaman

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında şimdiki zaman, geniş zaman, görülen geçmiş zaman ve gelecek zamanın hikâyesi işlektir. Duyulan geçmiş zaman, istek ve şartın hikâyesine seyrek rastlanmaktadır. Gerekliliğin hikâyesine ise metinlerimizde rastlanmamıştır.

Şimdiki zaman ile geniş zamanın hikâye üçüncü teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde, sonda sebebi belirlenemeyen bir *-n* türediği görülmektedir[238].

5.5.1.1. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Teklik I. Şahıs: saiyodun (<*sağıyordum*) (20/42), ediyodun (<*ediyordum*) (110/3), bilmīdim (<*bilmiyordum*) (59/22), gidīdum (<*gidiyordum*) (59/50), oynamiyodum (<*oynamıyordum*) (3/13), g̲örüyodum (<*görüyordum*) (17/9), besliyodum (<*besliyordum*) (57/5), ...

Teklik II. Şahıs: g̲örüyodun (<*görüyordun*) (17/8), āttiyoduñ (<*atıyordun*) (56/9), yıyoduñ (<*yığıyordun*) (110/13), giremiyodun (<*giremiyordun*) (123/4), yapiyōdun (<*yapıyordun*) (20/11), ...

Teklik III. Şahıs: oynaniyodun (<*oynanıyordu*) (47/53), ānniyodun (<*anlıyordu*) (52/37), yapmiyodun (<*yapmıyordu*) (108/15), yaıyōdun (<*yağıyordu*) (124/42), alīdu

---

[238] Aynı olay ile ilgili olarak bk. Eren, *ZBKİA*, s. 46. ; Günşen, *KYA*, s. 81-82. ; Korkmaz, *NYA*, s. 101-102. ; Korkmaz, *BYA*, s. 27.

(<*alıyordu*) (60/4), oluyodu (<*oluyordu*) (2/12), oturiyodu (<*oturuyordu*) (13/8), yaiyodu (<*yağıyordu*) (31/45), isdiyōdu (<*istiyordu*) (102/19), ...

Çokluk I. Şahıs: ġōyoduḫ (<*koyiyoduk*) (1/44), ġayiyoduƙ (<*kayıyorduk*) (14/27), ekiyoduḳ (<*ekiyorduk*) (23/30), biçiyoduġ (<*biçiyorduk*) (102/47), sürüyōduḫ (<*sürüyorduk*) (3/7), büşürüyōduḳ (<*pişiriyorduk*) (20/50), gidiyōduƙ (<*gidiyorduk*) (116/31), bilīduḫ (<*biliyorduk*) (59/57), ġoyīduḳ (<*koyuyorduk*) (60/8), ...

Çokluk II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: kesiyōlardın (<*kesiyolardı*) (124/25), daḫīlardı (<*takıyorlardı*) (60/22), danışmayălardı (<*danışmıyorlardı*) (81/42), yapiyodular (<*yapıyorlardı*) (38/47), daḫiyolardı (<*takıyorlardı*) (7/38), götürüyolardı (<*götürüyorlardı*) (115/17), donadiyolar_ıdı (<*donatıyorlar idi*) (23/50), taḫiyolar_ĭdı (<*takıyorlar idi*) (17/4), veriyolar_ĭdı (<*veriyorlar idi*) (125/19), ...

5.5.1.2. Geniş Zamanın Hikâyesi

Teklik I. Şahıs: söyletdürürdün (<*söylettirirdim*) (33/17), ġullanırdın (<*kullanırdım*) (85/45), getürüṛdim (<*getirirdim*) (21/54), temizleṛdim (<*temizlerdim*) (68/28), verürdüm (<*verirdim*) (88/45), buldururdum (<*buldururdum*) (85/23), gezerdim (<*gezerdim*) (92/3), ...

Teklik II. Şahıs: ġarışdırdıñ (<*karışdırırdın*) (83/6), içerdiñ (<*içerdin*) (84/41), ġaçardıñ (<*kaçardın*) (18/39), getürüdün (<*getirirdin*) (47/10), oturūdun (<*otururdun*) (9/13), g̱óttürürdün (<*götürürdün*) (124/21), binerdin (<*binerdin*) (91/51), ...

Teklik III. Şahıs: gelmezdin (<*gelmezdi*) (47/29), gezerdin (<*gezerdi*) (8/19), getirdin (<*getirirdi*) (4/21), ġarışdırīdı (<*karıştırırdı*) (18/51), olūdu (<*olurdu*) (89/27), verūdü (<*verirdi*) (83/30), diyi_verürdü (<*deyiverirdi*) (29/9), durardı (<*dururdu*) (65/49), oḫududu (<*okuturdu*) (68/10), virdütdürmezdi (<*verdirttirmezdi*) (114/15), ġoymazdı (<*koymazdı*) (103/23), bilüdü (<*bilirdi*) (110/19), g̱ótürüṛdü (<*götürürdü*) (39/83), olur_udun (<*olur idi*) (129/53), ...

Çokluk I. Şahıs: yapardı̊ḫ (<*yapardık*) (86/8), geliṛdig (<*gelirdik*) (38/45), savurūduƙ (<*savururduk*) (96/9), savurudı̊ḫ (<*savururduk*) (47/9), sōliyemezdúḳ (<*söyleyemezdik*) (120/27), g̱órerdúḳ (<*görürdük*) (32/56), ġaldururduġ (<*kaldırırdık*)

(16/31), oluṛduġ (<*olurduk*) (65/28), ūdüdük (<*öğütürdük*) (67/13), ısıdıduḫ (<*ısıtırdık*) (107/31), vurarduk̄ (<*vururduk*) (69/5), getürü_vürürdük (<*getiriverirdik*) (102/40), ...

Çokluk II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: gitmezlerdin (<*gitmezlerdi*) (124/19), g̱ötürüllerdin (<*götürürlerdi*) (124/21), yaḫallardın (<*yakarlardı*) (8/24), ġoyurlardın (<*koyarlardı*) (8/18), çıḫatdırıllardı (<*çıkarttırırlardı*) (4/16), söylerdiler (<*söylerlerdi*) (54/33), vurarlardı (<*vururlardı*) (106/15), yapallaṛdı (<*yaparlardı*) (4/27), toplanıllardı (<*toplanırlardı*) (115/12), deller_idi (<*derlerdi*) (115/13), dellerdi (<*derlerdi*) (118/6), ...

5.5.1.3. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Teklik I. Şahıs: bindiydim (<*bindiydim*) (7/35), dėdiydim (<*dediydim*) (34/19), alamadiydım (<*alamadıydım*) (79/19), āsdıydım (<*astıydım*) (104/41), aldíydím (<*aldıydım*) (64/20), sōledim_idi (<*söyledim idi*) (6/30), belledim_idi (<*belledim idi*) (112/46), uyudum_udu (<*uyudum idi*) (6/26), ...

Teklik II. Şahıs: istediydiñ (<*istediydin*) (104/37).

Teklik III. Şahıs: dediydi (<*dediydi*) (7/16), baḫı_verdiydi (<*bakıverdiydi*) (32/69), gētdiydi (<*gittiydi*) (104/31), çıḫdíydı (<*çıktıydı*) (60/16), ...

Çokluk I. Şahıs: çıḫdiyduḫ (<*çıktıydık*) (32/72), getirdiydik (<*getirdiydik*) (35/57), gitdiydúk̲ (<*gittiydik*) (78/10), ḫazırladiyduḫ (<*hazırladıydık*) (100/32), ...

Çokluk II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: çıḫartdırdılardı (<*çıkarttırdılardı*) (37/17), yapdılardı (<*yaptılardı*) (48/19), aldılardı (<*aldılardı*) (126/47), ōretdilerdi (<*öğrettilerdi*) (96/39), ...

5.5.1.4. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Metinlerimizde iki örneğe rastlanılmıştır:

Teklik I. Şahıs: ġazanmışıydın (<*kazanmıştım*) (88/59), çalışmışdım (<*çalışmıştım*) (109/5).

5.5.1.5. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Teklik I. Şahıs: dīcekdim (<*diyecektim*) (65/16), yıḫíyacādım (<*yıkıyacaktım*) (43/15), atacādım (<*atacaktım*) (85/47).

Teklik II. Şahıs: gorecēdiñ (<*görecektin*) (60/46), gāçacādıñ (<*kaçacaktın*) (123/22), vurdurmiyacādın (<*vurdurmayacaktın*) (123/22).

Teklik III. Şahıs: gidecekdi (<*gidecekti*) (90/37), galacādı (<*kalacaktı*) (5/31), baḳacādı (<*bakacaktı*) (34/18).

Çokluk I. Şahıs: deişdirecēdik (<*değiştirecektik*) (5/3).

Çokluk II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: gitceklerdi (<*gideceklerdi*) (7/11).

5.5.1.6. Şartın Hikâyesi

Teklik I. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Teklik II. Şahıs: olsaydın (<*olsaydın*) (33/16), bildürseydiñ (<*bildirseydin*) (104/54) górseydin (<*görseydin*) (78/16).

Teklik III. Şahıs: olsaydı (<*olsaydı*) (35/20), solmasaydı (<*solmasaydı*) (99/8).

Çokluk I. Şahıs: etseydig (<*etseydik*) (31/35),.

Çokluk II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

5.5.1.7. İsteğin Hikâyesi

Teklik I. Şahıs: getireydim (<*getireydim*) (53/18)

Teklik II. Şahıs: sevmiyeydiñ (<*sevmeyeydin*) (26/26), demlėyeydin (<*demleyeydin*) (55/42).

Teklik III. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk I. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk II. Şahıs: gireydiñiz (<*gireydiniz*) (21/36), içeydiñiz (<*içeydiniz*) (39/90).

Çokluk III. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

5.5.1.8. Gerekliliğin Hikâyesi

Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

5.5.2. Rivayet Birleşik Zaman

Şimdiki zaman, geniş zaman, duyulan geçmiş zaman ve gelecek zamanın rivayetinde az sayıda örnek tespit edilirken, şart ve isteğin rivayetine metinlerde rastlanmamıştır.

5.5.2.1. Şimdiki Zamanın Rivayeti

Teklik I. Şahıs: benziyomuşun (<*benziyormuşum*) (109/28), oliyomuşun (<*oluyormuşum*) (109/50).

Teklik II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Teklik III. Şahıs: ġātiyomuş (<*katıyormuş*) (7/8), baḫiyomuş (<*bakıyormuş*) (50/11), dīyomuş (<*diyormuş*) (101/12), ...

Çokluk I. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: ġōyolarmış (<*koyuyorlarmış*) (7/4), ġorḫudiyolarmış (<*korkutuyorlarmış*) (12/10), dīyolarmış (<*diyorlarmış*) (36/56), anlatiyolarmış (<*anlatıyorlarmış*) (123/2), g̲özliyolarmış (<*gözlüyorlarmış*) (127/8), görüyolar_ĭmış (<*görüyorlar imiş*) (109/50), ...

5.5.2.2. Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti

Derlediğimiz metinlerde sadece teklik III. şahıs çekimine rastlanılmıştır.

Teklik III. Şahıs: ş̲eetmişmiş (<*şey etmişmiş*) (4/37), getirmişmiş (<*getirmişmiş*) (35/57), bozulmuşmuş (<*bozulmuşmuş*) (93/11), ölmüşmüş (<*ölmüşmüş*) (66/23), ...

5.5.2.3. Geniş Zamanın Rivayeti

Teklik I. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Teklik II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Teklik III. Şahıs: gidermiş (<*gidermiş*) (1/61), sürermiş (<*sürermiş*) (36/84), olurmuş (<*olurmuş*) (18/22), ġurulurmuş (<*kurulurmuş*) (32/5), görürmüş (<*görürmüş*) (8/42), gider_imiş (<*gider imiş*) (106/36), gelür_ümüş (<*gelir imiş*) (106/40), olmaz_ımış (<*olmaz imiş*) (23/32), dolaşır_ĭmış (<*dolaşır imiş*) (18/21), ...

Çokluk I. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: gidellermiş (<*giderlermiş*) (1/62), ġorlarmış (<*koyarlarmış*) (8/42), dermişler (<*derermiş*) (18/14), ūdüllermiş (<*öğütürlermiş*) (23/34), g̲üleşillermiş (<*güreşirlermiş*) (36/81), da̲ıdularmış (<*dağıtırlarmış*) (106/37), verirler_imiş (<*verirler imiş*) (5/2), biçemezler_imiş (<*biçemezler imiş*) (23/33), keseller_imiş (<*keserler imiş*) (106/42), bulurlar_ĭmış (<*bulurlar imiş*) (120/7), ...

5.5.2.4. Gelecek Zamanın Rivayeti

Teklik I. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Teklik II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Teklik III. Şahıs: olacaḳmış (<*olacakmış*) (32/78), yapacāmış (<*yapacakmış*) (36/96), yapışacāmış (<*yapışacakmış*) (59/55), olacāmış (<*olacakmış*) (126/45), ...

Çokluk I. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: edėcėklermiş (<*edeceklermiş*) (8/40).

5.5.2.5. Şartın Rivayeti

Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

5.5.2.6. İsteğin Rivayeti

Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

5.5.3. Şart Birleşik Zaman

Bölgemizde geniş zamanın şartı işlek olarak kullanılmaktadır. Şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman ve gelecek zamanın şartı daha seyrek kullanılırken, duyulan geçmiş zamanın şartı ile ilgili bir örnek tespit edilmiştir.

5.5.3.1. Şimdiki Zamanın Şartı

Teklik I. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Teklik II. Şahıs: ediyosan (<*ediyorsan*) (7/22), gidiyosañ (<*gidiyorsan*) (35/41).

Teklik III. Şahıs: ḥazırlaniyosa (<*hazırlanıyorsa*) (1/35), geliyosa (<*geliyorsa*) (58/68), veriyōsa (<*veriyorsa*) (6/16), ...

Çokluk I. Şahıs: yapiyōsaḫ (<*yapıyorsak*) (1/29).

Çokluk II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

5.5.3.2. Geniş Zamanın Şartı

Teklik I. Şahıs: dutarsam (<*tutarsam*) (2/38), yazarsam (<*yazarsam*) (6/41), varırsam (<*varırsam*) (43/18), yenersem (<*yenersem*) (36/89), istersem (<*istersem*) (35/28), ...

Teklik II. Şahıs: ġatarsañ (<*katarsan*) (1/14), yaparsañ (<*yaparsan*) (32/43), oḫudursañ (<*okutursan*) (43/6), yirseñ (<*yersen*) (51/7), yapa_bülürseñ (<*yapabilirsen*)

(56/51), dutarsañ (<*tutarsan*) (63/20), geçe_bilūseñ (<*geçebilirsen*) (70/57), edemesseñ (<*edemezsen*) (86/21), görersen (<*görürsen*) (102/13), istersen (<*istersen*) (30/16), ...

Teklik III. Şahıs: yāmassa (<*yağmazsa*) (3/41), durarsa (<*dururs*a) (20/59), dutarsa (<*tutarsa*) (106/18), ġatulusa (<*katılırsa*) (114/34), olūsa (<*olursa*) (65/40), yetişmez_ise (<*yetişmez ise*) (89/21), ...

Çokluk I. Şahıs: yapabilirsek (<*yapabilirsek*) (54/45), alursaḳ (<*alırsak*) (8/13), açmassaḳ (<*açmazsak*) (52/44), daḫarsaḫ (<*takarsak*) (1/22), vurūsaḫ (<*vururs*ak) (2/32), giderseg (<*gidersek*) (32/54), beenürseg (<*beğenirsek*) (114/3), ...

Çokluk II. Şahıs: olursaz (<*olursanız*) (82/2), isterseñiz (<*isterseniz*) (14/43), dirseñiz (<*derseniz*) (34/16), giderseñiz (<*giderseniz*) (35/16).

Çokluk III. Şahıs: yapmazlarsa (<*yapmazlarsa*) (65/43), górerlerse (<*görürlerse*) (23/46), verüllerse (<*verirlerse*) (78/39), yaḫalallarsa (<*yakarlarsa*) (65/32), ...

5.5.3.3. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Teklik I. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Teklik II. Şahıs: ısladıysañ (<*ısladıysan*) (100/40), devirdiyseñ (<*devirdiysen*) (41/13).

Teklik III. Şahıs: ġaşdıysa (<*kaçdıysa*) (36/61), yapdiysa (<*yaptıysa*) (87/17), tutmadiysa (<*tutmadıysa*) (101/19), girdiyse (<*girdiyse*) (22/15), verdiyse (<*verdiyse*) (72/2), taḫdiyse (<*taktıysa*) (115/26), olduysa (<*gittiydik*) (67/25), ...

Çokluk I. Şahıs: beendüyseg (<*beğendiysek*) (114/4).

Çokluk II. Şahıs: bitdiyseñiz (<*bitdiyseniz*) (55/37).

Çokluk III. Şahıs: yalvardılarsa (<*yalvardılarsa*) (109/54), soydularsa (<*soydularsa*) (104/44).

5.5.3.4. Duyulan Geçmiş Zamanın Şartı

Metinlerimizde bir örneğe rastlanılmıştır:

Teklik III. Şahıs: yıḫanmışsa (<*yıkanmışsa*) (22/42).

5.5.3.5. Gelecek Zamanın Şartı

Teklik I. Şahıs: yıḫīcāsam (<*yıkıyacaksam*) (58/66).

Teklik II. Şahıs: yapacāsañ (<*yapacaksan*) (1/77).

Teklik III. Şahıs: yetişecekse (<*yetişecekse*) (82/13), yènecēse (<*yenecekse*) (56/36), binecēse (<*binecekse*) (61/11), ...

Çokluk I. Şahıs: yapacāsaḫ (<*yapacaksak*) (1/30), ġonuşacaḫsaḫ (<*konuşacaksak*) (121/10).

Çokluk II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: gitceklerdi (<*gideceklerdi*) (7/11).

5.6. Soru Eki

Çankırı ili ve yöresinde soru ekinin kullanımı yazı diliyle paralellik göstermektedir. Fiillerden sonra gelen soru ekinin örnekleri şu şekildedir:

Teklik I. Şahıs: gitmem_mi (<*gitmem mi*) (9/13), diyeyim_mi (<*diyeyim mi*) (25/15), söyleyim_mi (<*söyleyeyim mi*) (83/37), deyi_verīn_mi (<*deyivereyim mi*) (105/9), ...

Teklik II. Şahıs: annadın_mı (<*anladın mı*) (16/93), daşır_mısın (<*taşır mısın*) (54/38), ānadıñ_mı (<*anladın mı*) (56/20), alacañ_mı (<*alacak mısın*) (86/34), bilir_misiñ (<*bilir misin*) (18/25), yiin_mi, yimeñ_mi (<*yer misin, yemez misin*) (36/31), gorīn_mi (<*görüyor musun*) (40/42), geşdiñ_mi (<*geçtin mi*) (81/50), eylendiñ_mi (<*eğlendin mi*) (104/38), görer_miydiñ (<*görür müydüñ*) (110/29), biliyoñ_mu (<*biliyor musun*) (2/4), biliyo_musuñ (<*biliyor musun*) (4/47), biliyosuñ_mu (<*biliyor musun*) (80/14), baḫa bilün_mü (<*bakabilir misin*) (16/10), bildün_mü (<*bildin mi*) (43/27), baḫı_verü_müsi̊ñ (<*bakıverir misin*) (110/39), ...

Teklik III. Şahıs: basdı_mı (<*bastı mı*) (16/71), olma_mı (<*olmaz mı*) (55/20), vuracaḫ_mı (<*vuracak mı*) (56/51), yapılma_mı (<*yapılmaz mı*) (59/27), ġılmaz_mı (<*kılmaz mı*) (127/45), gider_mi (<*gider mi*) (14/45), gelicek_mi (<*gelecek mi*) (30/47), ola_bilir_mi (<*olabilir mi*) (71/41), geleceg_mi (<*gelecek mi*) (122/24), ġaldırmiyo_mu (<*kaldırmıyor mu*) (7/24), olu_mu (<*olur mu*) (14/36), galiyo_mu (<*kalıyor mu*) (43/76), büyür_mü (<*büyür mü*) (74/31), ...

Çokluk I. Şahıs: atdıƙ_mı (<*attık mı*) (85/17), olu_muyuz (<*olur muyuz*) (76/7), dėdüg_mü (<*dedik mi*) (56/19), ...

Çokluk II. Şahıs: āldıñız_mı (<*aldınız mı*) (100/31), bitirdiñiz_mi (<*bitirdiniz mi*) (34/18), bilir_misiñiz (<*bilir misiniz*) (43/25), geliyoñuz_mu (<*geliyor musunuz*) (37/46),

edemiyoñuz_mu (<*edemiyor musunuz*) (118/20), bilür_müsüñüz (<*bilir misiniz*) (58/32), gördüñüz_mü (<*gördünüz mü*) (88/53), ...

Çokluk III. Şahıs: oḫutdulā_mı (<*okuttular mı*) (80/44).

5.7. Birleşik Fiiller

5.7.1. Bir İsim ve Bir Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında yaygın olarak kullanılan yardımcı fiiler; *et-, ėt-(<et-), it- (<et-), ol-* ve *yap-* 'tır diyebiliriz. Bu fiiller, genellikle yabancı dillerden alınmış kelimelere gelmektedir.

et- / ėt- / it-:

et- : almannan urusuñ ḥarb_etdīnde (<*harp et-*) (2/17), şindi ziyāret_ediyolar (<*ziyaret et-*) (3/40), beni_de īdam_edellerse etsinler (<*idam et-*) (8/48), biz orda raḥat edemeyiz (<*rahat et-*) (11/34), dıraḫtornan ḥall_ediyoz (<*hallet-*) (14/13), dāved_ederiz köylüyü (<*davet et--*) (21/38), dışardan et ihrāc_ediyo (<*ihraç et-*) (24/22), meselā k̲óynen münāḳaşa etmesem (<*münakaşa et-*) (31/12), onu tāḫıb_et işde (<*takip et-*) (38/71), devām_etmiyo (<*devam et-*) (40/50), istersen hisab_et (<*hesap et-*) (48/55), *ecük* gendimiz yardım_etdúk̲ (<*yardım et-*) (70/45), ḳayb_etdilē işde öyle (<*kaybet-*) (75/3), bi ġadun telefun_etdi (<*telefon et-*) (85/26), biz anġarada düün_etdúk̲ (<*düğün et-*) (95/16), gızı memnün_etmek_üçün (<*memnun et-*) (102/23), anam_filan yemin etdi (<*yemin et-*) (108/6), islāḥ_etmiye gelmiş dīyolar (<*ıslah et-*) (121/6), işġāl_etmişlē (<*işgal et-*) (126/48), defn_etdin_miydin yemek verüller (<*defnet-*) (129/45), ...

ėt- : almannan urusuñ ḥarb_ėtdīnde (<*harp et-*) (2/18), evet devām_ėdiyō (<*devam et-*) (12/26), şindi allāḥı inḱār_ėdersek yannış olur (<*inkar et-*) (16/95), sizi kim īḳaz_ėtdi (<*ikaz et-*) (25/45), af_ėdersiñ (<*af et-*) (35/35), hemen ītiraz_ėder (<*itiraz et-*) (36/36), işde hisab_ėt yāni (<*hesap et-*) (42/62), ben düün ėtcen (<*düğün et-*) (114/8), tārif_ėdeyin size (<*tarif et-*) (118/2), buriya hicret_ėtmiş (<*hicret et-*) (121/3), o͡ā yardım_ėderdi (<*yardım et-*) (122/9), ...

it- : yāni isrāf_itmiyō (<*israf et-*) (9/10), dāved_iderler k̲óye (<*davet et-*) (12/29), adamın bi tene, küfür_itmiş (<*küfür et-*) (16/8), ben_de sa͡ā teşekk̲úr_iderim yavrum (<*teşekkür et-*) (17/70), o͡rda ġuran ḥatim_ideriz k̲óylücek (<*hatim et-*) (37/84),

elviyālar, şıḫlar yardım_itmiş (<*yardım et-*) (38/60), şindi ōlan telefon_itdi (<*telefon et-*) (39/17), müsāde_idersen (<*müsaade et-*) (40/29), hisāb_it isdersen (<*hesap et-*) (48/26), herkez mezellīni ziyāret_ider (<*ziyaret et-*) (60/40), hērkese ikrām_idellē (<*ikram et-*) (65/41), gider, defn_idellē (<*defnet-*) (88/17), et taḫsim_idellē orda (<*taksim et-*) (103/16), bi āzı_yaḫışan duā iderdi (<*dua et-*) (127/17), ...

ol-: ġıza, allāḥıñ emri dúñür olduḫ (<*dünür ol-*) (1/26), şindi pişmān oluyolar (<*pişman ol-*) (5/32), dedem orda şehīd_olmuş (<*şehit ol-*) (8/33), ġ genşler mecbur_oldu çanḳıriya (<*mecbur ol-*) (11/4), onnar ġayb_oldu (<*kaybol-*) (13/30), şindi bőle ḥasta olunca (<*hasta ol-*) (20/65), emekli_oldum_da geldim (<*emekli ol-*) (29/2), sā_olun (<*sağ ol-*) (40/78), nēsib_olursa inşallāḥ (<*nasip ol-*) (49/10), üç etēnen gelin_olurdun (<*gelin ol-*) (54/12), dövletden allāḥ rāzı olsun (<*razı ol-*) (70/44), sormaḫ ayıb_olmasın ḥani (<*ayıp ol-*) (85/25), raḥmetlig oldu benim ġari (<*rahmetli ol-*) (104/32), senin ḥaḳġın zāyi_olmuş şimdiye_ġadár (<*zayi ol-*) (109/41), asger bütün uyuz_oldu (<*uyuz ol-*) (118/7), ordan hendekden tērhis_oldum (<*terhis ol-*) (121/17), ...

yap-: yėmek yapiyōduḫ, hē (<*yemek yap-*) (1/42), aḥa ḥazırlıḫ yapiyolar (<*hazırlık yap-*) (7/21), ġırḫ_altı ay asgellik yapdım (<*askerlik yap-*) (23/69), temizliyolar, banyosunu yapiyolar (<*banyo yap-*) (36/79), ḥanı şindi pintik yapiyolar (<*piknik yap-*) (48/20), bütün çevre ḵóyler ānadın_mı, dāvet_yapallar (<*davet yap-*) (56/62), ben bi ḥatā yapdım (<*hata yap-*) (71/33), tālim yapardıġ, başġa ne yapacaz (<*talim yap-*) (80/24), ōḫula gidenner gezi_yapallaḫ (<*gezi yap-*) (96/50), sabaḥı_da muāmele yapduracāz (<*muamele yaptır-*) (104/46), ondan_sonna bunnarnan şenlig_yapiyolā (<*şenlik yap-*) (107/22), yāni gēşler toplaniyo, zoḥbet_yapiyolar (<*sohbet yap-*) (119/16), tabī ḥazıllıḳ yapiyollar (<*hazırlık yap-*) (129/40), ...

5.7.2. Tasviri Fiiller

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında tasviri fiillerden yaygın olarak kullanılanlar *yeterlik* ve *tezlik* 'tir. Bunun dışındaki tasviri fiiller pek kullanılmaz.

5.7.2.1.Yeterlik

giye_biliyodu (<*giyebiliyordu*) (2/53), ola_bilür (<*olabilir*) (8/14), baḫa_bilün (<*bakabilirsin*) (30/10), ala_bilsek (<*alabilsek*) (35/39), diye_biliriz (<*diyebiliriz*) (36/5), göçmeye_bilir (<*göçmeyebilir*) (37/6), yanaşa_bilir (<*yaşanabilir*) (48/51), yiye_bülūsen (<*yiyebilirsen*) (54/5), vuru__bilürsek (<*vurabilirsek*) (56/9), yapa__bülürseñ

(<*yapabilirsen*) (56/21), göttüre_bileceñ (<*götürebileceksin*) (57/41), ġıra_bilirsiñ (<*kırabilirsin*) (65/5), geçe_bilū (<*geçebilir*) (70/56), otura_bilirsiñiz (<*oturabilirsiniz*) (80/11), bula_bilirsek (<*bulabilirsek*) (91/6), vere_biliyo (<*verebiliyor*) (103/19), hesab ede_biliyoñuz_mu (<*hesap edebiliyor musunuz*) (118/19), ...

Olumsuzu: bilemiyoḳ (<*bilemiyoruz*) (2/53), ödiyemedik (<*ödeyemedik*) (5/25), ēkememiş (<*ekememiş*) (19/31), inemezdúḳ (<*inemezdik*) (23/55), ġóremen (<*göremezsin*) (30/10), alamiyoz (<*alamıyoruz*) (35/39), gidemezsin (<*gidemezsin*) (40/6), bilemeyom (<*giyebiliyordu*) (48/35), bulamazduḫ (<*bulamazdık*) (52/22), ġāçamazduḫ (<*kaçamazdık*) (69/22), alamassıñ (<*alamazsın*) (77/51), yapamadınız (<*yapamadınız*) (91/25), duramassıñ (<*duramazsın*) (95/4), ḳonuşamayız (<*konuşamayız*) (102/61), bulamassa (<*bulamazsa*) (115/15), ġazanamadı (<*kazanamadı*) (117/18), doḫunamayız (<*dokunamayız*) (120/57), bulamazlardın (<*bulamazlardı*) (124/17), ...

5.7.2.2. Tezlik

oƙuyu_vėriyin (<*okuyuvereyim*) (23/35), ovu_vėriyoz (<*ovuveriyoruz*) (35/54), ġoyu__vėr (<*koyuver*) (110/40), yatı__virdi (<*yatıverdi*) (18/56), oḫuyu__virillē (<*okuyuverirler*) (22/50), ġoyu_virüyüm (<*koyuvereyim*) (34/22), annadı_virür̥dü (<*anlatıverirdi*) (103/26), bālayı_verirdi (<*bağlayıverirdi*) (124/33), yapı_veriyolar (<*yapıveriyorlar*) (1/31), dėyü_verür (<*deyiverir*) (16/71), ölü_verdi (<*ölüverdi*) (19/25), diyi_vereyin (<*deyivereyim*) (27/24), baḫı_verdiydi (<*bakıverdiydi*) (32/69), ġoyu veriṛdik (<*koyuverirdik*) (43/59), deyĭ_vereyin (<*deyivereyim*) (57/36), veri_veriyō (<*veriveriyor*) (60/6), isdeyi_verüllē (<*isteyiverirler*) (79/9), ini_verdi (<*iniverdi*) (85/37), çıḫı_verürdük (<*çıkıverirdik*) (102/41), ...

Olumsuzu: ġoyu__vermezler (<*koyuvermezler*) (6/10), çalmayi__verėyim (<*çalmayıvereyim*) (6/35), esmeyi_verürse (<*esmeyiverirse*) (115/20), ...

5.8. Ek-Fiil

Ek-fiil, Eski Türkçedeki *er-* "olmak" yardımcı fiilinin *er- > ir- > i-* şeklinde değişimiyle ekleşmiş olan biçimidir. *i-* ek-fiilinin dildeki görevi, isim soylu kelimeleri fiiil durumuna getirmek ve basit zamanlı kiplerden birleşik zamanlı kipler yapmaktır[239].

Ek-fiilin dört kipi vardır. Bunlar geniş (şimdiki) zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve şart kipleridir.

5.8.1. Ek-Fiilin Geniş (Şimdiki) Zaman Kipi

Bu kip Eski Türkçedeki *er-ür-men, er-ür-sen* vb. geniş zaman çekimindeki *er-* yardımcı fiiliyle geniş zaman gösteren *-ür* ekinin birbirleriyle kaynaşarak eriyip kaybolmaları ve çekimde şahıs gösteren *-men, -sen* zamirlerinin de birer ek kalıntısı hâlinde devamı ile oluşmuştur[240].

i- fiilinin geniş zamanının üçüncü teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde, diğer çekimlerden farklı olarak Eski Türkçedeki *tur-* yardımcı fiilinin geniş zaman çekimi olan *tur-ur* şeklinden değişime uğramış *-dır, -dir, -dur, -dür / -tır, -tur, -tur, -tür ; -dırlar, -dirler, -durlar, -dürler / -tırlar, -tirler, -turlar, -türler* ekleri kullanılmaktadır[241].

Teklik I. Şahıs: dōmluyun (<*doğumluyum*) (8/58), yaşımdayın (<*yaşındayım*) (24/15), emekliin (<*emekliyim*) (31/31), varın (<*varım*) (50/2), buraliyin (<*buralıyım*) (67/53), iyiyin (<*iyiyim*) (72/1), çavuşuyun (<*çavuşuyum*) (88/34), şāhidin (<*şahidim*) (100/44), mümessiliyin (<*mümessiliyim*) (109/22), köylüyün (<*köylüyüm*) (116/56), kómürlüklerdeyim (<*kömürlüklerdeyim*) (7/19), geliniyim (<*geliniyim*) (17/2), ġızıyım (<*kızıyım*) (89/1), yaşındayım (<*yaşındayım*) (119/3), doumluyum (<*doğumluyum*) (5/11), türküm (<*Türk'üm*) (24/42), ...

Teklik II. Şahıs: ḥastānedesiñ (<*hastanedesin*) (24/32), kimsiñ (<*kimsin*) (27/2), ġarımsıñ (<*karımsın*) (36/76), çobansıñ (<*çobansın*) (56/8), yerindesüñ (<*yerindesin*) (17/47), köylüsüñ (<*köylüsün*) (113/10), nassın (<*nasılsın*) (62/1), şöylesin (<*şöylesin*) (104/56), omzumdasın (<*omuzumdasın*) (36/24), askersin (<*askersin*) (36/56), güçÇüksün (<*küçüksün*) (33/13), ...

---

[239] Korkmaz, age., s. 702.

[240] Korkmaz, age., s. 703.

[241] Korkmaz, age., s. 703.

Teklik III. Şahıs: topraḫdır (<*topraktır*) (4/49), böyledir (<*böyledir*) (37/46), dāvetlidir (<*davetlidir*) (40/67), ḥazırdır (<*hazırdır*) (88/46), asılıdur (<*asılıdır*) (46/55), vardur (<*vardır*) (52/48), dōrudur (<*doğrudur*) (90/14), meşḫūrdur (<*meşhurdur*) (94/4), şöyledür (<*şöyledir*) (100/12), bo̅yükdür (<*büyüktür*) (122/33), çevrülŭdür (<*çevrilidir*) (46/58), ...

Çokluk I. Şahıs: dúñürük (<*dünürüz*) (1/27), ḫāneyiz (<*haneyiz*) (17/52), ġardaşuz (<*kardeşiz*) (27/32), bālıyız (<*bağlıyız*) (125/39), i̲iyiz (<*iyiyiz*) (31/1), faḫırız (<*fakiriz*) (35/35), k̲óylüyüz (<*köylüyüz*) (56/59), tertibüz (<*tertibiz*) (122/35), dünürcüyüz (<*dünürcüyüz*) (114/6), bālıyız (<*bağlıyız*) (125/39), ...

Çokluk II. Şahıs: nassıñız (<*nasılsınız*) (31/1), nerelisiñiz (<*yaşındayım*) (41/24), kimsiñiz (<*kimsiniz*) (117/15), ...

Çokluk III. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

5.8.2. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zaman Kipi

i- ek-fiiline görülen geçmiş zaman eki getirilerek yapılmaktadır. Ek-fiilin görülen geçmiş zaman üçüncü teklik şahıs çekiminde sonda sebebi belirlenemeyen bir *-n* türediği görülmektedir[242]

Teklik I. Şahıs: topundaydın (<*topundaydım*) (23/37), emekliydin (<*emekliydim*) (68/3), motorcuydun (<*motorcuydum*) (70/40), bölükdeydin (<*bölükteydim*) (88/48), köydeydin (<*köydeydim*) (107/52), var_ıdın, asger_idin (<*var idim, asker idim*) (126/41), tanḳçıydım (<*tankçıydım*) (3/27), yaşındaydım (<*yaşındaydım*) (36/38), yanındadım (<*yanındaydım*) (78/27), ufādım (<*ufaktım*) (108/13), suvāriydim (<*süvariydim*) (121/15), inzibat_ıdım (<*inzibat idim*) (3/28), āsker_idim (<*asker idim*) (129/4), yōdum (<*yoktum*) (37/52), meşlisdeydim (<*meclisdeydim*) (85/23), uyanūdum (<*uyanıktım*) (88/32), g̲úşlüydüm (<*güçlüydüm*) (20/70), ...

Teklik II. Şahıs: *nerdeydiñ_idin* (<*neredeydiñ*) (37/61).

Teklik III. Şahıs: óyleydin (<*öyleydi*) (8/21), vardın (<*vardı*) (47/2), böyleydin (<*böyleydi*) (47/54), belāydın (<*belaydı*) (88/10), reşber_idin (<*rençber idi*) (126/41), var_ıdın (<*var idi*) (124/15), yōdun (<*yoktu*) (44/12), çōdun (<*çoktu*) (52/21), on

[242] Aynı olay ile ilgili olarak bk. Eren, *ZBKİA*, s. 46. ; Günşen, *KYA*, s. 81-82. ; Korkmaz, *NYA*, s. 101-102. ; Korkmaz, *BYA*, s. 27.

üşlüydün (<*on üçlüydü*) (129/55), fazlaydı (<*fazlaydı*) (4/12), canlıydı (<*canlıydı*) (14/22), var_ĭdı (<*var idi*) (16/24), aır_ĭdı (<*ağır idi*) (81/10), neşeliydi (<*neşeliydi*) (17/15), iiydi (<*iyiydi*) (48/56), yerimiz_idi (<*yerimiz idi*) (35/32), zebil_idi (<*sebil idi*) (120/10), oḫuldu (<*okuldu*) (42/48), zor_udu (<*zor idi*) (60/7), çōdu (<*çoktu*) (80/26), menşur_udu (<*meşhur idi*) (40/19), g̱úçÇūdü (<*küçüktü*) (10/20), ...

Çokluk I. Şahıs: var_ŭduḫ (<var idik) (57/17), anḳaradaydıḳ (<*emekliyim*) (46/27), fākir_idik (<*fakir idik*) (10/35), çileliydik (<*çileliydik*) (125/5), çoḳlūduḳ (<*çokluktuk*) (99/32), burdayduḳ (<*çavuşuyum*) (92/2), ordayduḫ (<*ordaydık*) (80/36), var_ŭduḫ (<*var idik*) (57/17), aşşādayduḫ (<*aşağıdaydık*) (70/38), çileliydüg (<*çileliydik*) (125/7), güçÇükdüg (<*küçüktük*) (18/36), candarmaydıḳ (<*jandarmaydık*) (48/30), işlerdeydúḳ (<*işlerdeydik*) (89/8), cāmideydúḳ (<*camideydik*) (100/23), ...

Çokluk II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

5.8.3. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman Kipi

i- ek-fiiline duyulan geçmiş zaman eki getirilerek yapılmaktadır. Derlediğimiz metinlerde sadece teklik III. şahıs çekimine rastlanılmıştır.

Teklik III. Şahıs: perişan_ımış (<*perişan imiş*) (2/16), var_ĭmış (<*var imiş*) (8/41), ormanmış (<*ormanmış*) (24/8), ismiymiş (<*ismiymiş*) (32/35), esgidenmiş (<*eskidenmiş*) (33/11), baba_yiidmiş (<*babayiğitmiş*) (36/61), ġārdaş_imiş (<*kardeş imiş*) (56/57), evdemiş (<*evdeymiş*) (59/49), soldaymış (<*soldaymış*) (123/58), yer_imiş (<*yer imiş*) (127/6), ātmış_doḫuz_umuş (<*altmış dokuz imiş*) (7/41), yōmuş (<*yokmuş*) (8/36), ġoru_y_ŭmuş (<*koru imiş*) (24/11), doluymuş (<*doluymuş*) (38/35), ayrulūmuş (<*ayrılıkmış*) (58/14), üçüymüş (<*üçüymüş*) (36/4), ...

5.8.4. Ek-Fiilin Şart Kipi

i- ek-fiiline şart eki getirilerek yapılmaktadır.

Teklik I. Şahıs: nerdeysem (<*nerdeysem*) (109/52).

Teklik II. Şahıs: ġalabalīsan (<*kalabalıksan*) (17/37), faḳır_ısañ (<*fakir isen*) (22/29), zengin_iseñ (<*zengin isen*) (22/28) ...

Teklik III. Şahıs: yaḫın_ısa (<*yakın ise*) (1/56), varsa (<*varsa*) (5/42), yoḫsa (<*yoksa*) (17/67), var_ĭsa (<*var ise*) (20/27), burdaysa (<*burdaysa*) (22/48), ġaç_ısa (<*kaç ise*) (37/66), faḫır_ısa (<*fakir ise*) (44/23), ḥayvan_ısa (<*hayvan ise*) (45/22), ġurban_ısa (<*kurban ise*) (60/40), lāzım_ısa (<*lazım ise*) (61/26), nişansa (<*nişansa*) (72/10), dışardiysa (<*dişardayda*) (77/11), uzunsa (<*uzunsa*) (82/13), ġalabalīsa (<*kalabalıksa*) (106/51), yōsa (<*yoksa*) (120/13), yānĭse (<*yanaysa*) (1/19), neden_ise (<*neden ise*) (4/40), ḥāneyse (<*haneyse*) (10/51), şimdiyse (<*şimdiyse*) (13/12), neyse (<*neyse*) (16/13), iyĭse (<*iyiyse*) (22/17), ġuvvetliyse (<*kuvvetliyse*) (60/4), nerdeyse (<*nerdeyse*) (72/16), neyse (<*neyse*) (100/37), şey_ise (<*şey ise*) (127/35), ...

Çokluk I. Şahıs: maḥallediysaḫ (<*mahalledeysek*) (82/21).

Çokluk II. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

5.9. Fiilimsiler

Fiilimsiler; ad, sıfat ve zarf görevi yüklenmiş olan fiil şekilleridir. Bir oluş, bir, kılış ve bir durum bildirdikleri, olumlu ve olumsuz biçimleri yapılabildiği, bir türü zaman gösteren ekler de alabildiği için bu yönleriyle fiil özelliği taşırlar. Ancak, çekime girmemiş olmaları dolayısıyla, diğer yönleri ile de ad sınıfına girerler[243].

5.9.1. İsim-Fiiller (Mastarlar)

Çankırı ili ve yöresinde kullanılan isim-fiil ekleri, ses değişiklikleri dışında yazı diliyle paralellik göstermektedir.

-maḳ, -mek: Çankırı ili ve yöresi ağızlarında işlek olarak kullanılan bir ektir: yemek (<*yemek*) (1/30), dimek (<*demek*) (4/40), yıḫamaḳ (<*yıkamak*) (4/41), sürmek (<*sürmek*) (5/47), ēkmek (<*ekmek*) (10/1), gitmek (<*gitmek*) (14/43), oḫutmaḳ (<*okutmak*) (16/58), gēzmek (<*gezmek*) (25/33), ġuymaḳ (<*koymak*) (55/22), yidürmek (<*yedirmek*) (70/4), çıḫmaḳ (<*çıkmak*) (77/37), g̱ülmekden (<*gülmekten*) (91/23), yapmaḳ (<*yapmak*) (92/16), çaḳmaḳ (<*çakmak*) (100/17), ḳōşmaḳ (<*koşmak*) (103/11), çalışmaḳ (<*çalışmak*) (124/17), ...

Yörede görülen yazı dilinden farklı şekiller şunlardır:

---

[243] Korkmaz, age., s. 863.

-maġ, -meg : Son sesteki *-ḳ/-k* 'nin tonlulaşmasıyla ortaya çıkmaktadır: ekmeg (<*ekmek*) (1/63), yemeg (<*yemek*) (3/15), ēlemeg (<*eğlemek*) (13/14), göçmeg (<*göçmek*) (16/58), biçmeg (<*biçmek*) (22/30), sürdürmeg (<*sürdürmek*) (27/23), bıraḫmamaġ (<*bırakmamak*) (36/14), dȫşemeg (<*döşemek*) (40/32), vermemeg (<*vermemek*) (100/33), ...

-maḫ : Son sesteki *-ḳ* 'nın sızıcılaştığı örnekler de boldur: çaḫmaḫ (<*çakmak*) (16/74), savurmaḫ (<*savurmak*) (18/30), ġapatmaḫ (<*kapatmak*) (36/42), sormaḫ (<*sormak*) (38/38), doyurmaḫ (<*doyurmak*) (44/18), çalışmaḫ (<*çalışmak*) (45/2), sormaḫ (<*sormak*) (47/62), vurmaḫ (<*vurmak*) (56/10), ġaymaḫ (<*kaymak*) (59/4), çalışmaḫ (<*çalışmak*) (70/36), çarpışmaḫ (<*çarpışmak*) (71/52), toplamaḫ (<*toplamak*) (90/26), ...

-maƙ : Ekin bu şekli de yörede kullanılmaktadır. Örneği azdır: ġaymaƙ (<*kaymak*) (38/20), çıḳmaƙdaki (<*çıkmaktaki*) (61/33), çaḳmaƙ (<*çakmak*) (110/8).

-ma, -me: Yazı dilimizde olduğu gibi *-ma, -me*'dir. Fiil isimleri, bazen de eşya, yemek ve alet isimleri yapmaktadır: yarma (<*yarma*) (1/1), vurma (<*vurma*) (3/24), sulama (<*sulama*) (5/10), çalışma (<*çalışma*) (6/3), ġullanma (<*kullanma*) (11/6), donatma (<*donatma*) (12/35), aldırma (<*aldırma*) (19/33), bazlama (<*bazlama*) (20/13), oḫuma_yazma (<*okuma yazma*) (32/70), ġayma (<*kayma*) (37/9), süzme (<*süzme*) (39/12), gȫzleme (<*gözleme*) (44/7), ĭşleme (<*işleme*) (54/18), kireçleme (<*kireçleme*) (64/18), bükme (<*bükme*) (67/35), el_öpme (<*el öpme*) (90/26), ...

-mi : İnceltici ve daraltıcı özelliği olan *y* ünsüzünün etkisiyle ek ünlüsünün hem inceldiği hem de daraldığı görülmektedir. Örneği boldur: yemiye (<*yemeye*) (1/80), gelin_almiya (<*gelin almaya*) (3/18), yaḫmiya (<*yakmaya*) (12/11), mezer_ġazmiya (<*mezar kazmaya*) (15/2), satmiya (<*satmaya*) (20/53), oḫumiya (<*okumaya*) (22/49), çif_sürmiye (<*çift sürmeye*) (36/60), ...

-mȧ, -mė : Bazen de *y* ünsüzünün etkisiyle ünlüsü yarı-darlaşmaktadır: ayrılmȧya (<*ayrılmaya*) (110/28), yimėye (<*yemeye*) (69/2), yinmėye (<*yenmeye*) (86/15), isTemėye (<*istemeye*) (111/4).

-ış, -iş, -uş, -üş: Yazı dilimizdeki kullanışından bir farklılık göstermemektedir: ġalışıma (<*kalışıma*) (6/69), bilişin (<*bilişim*) (8/34), yannış (<*yanlış*) (16/53), gelişini,

gidişini (<*gelişini, gidişini*) (25/13), dönüş (<*dönüş*) (29/3), açılışı (<*açılışı*) (32/66), yörİyüş (<*yürüyüş*) (32/77), deyişi (<*deyişi*) (43/67), duyuşum (<*duyuşum*) (49/16), yapışına (<*yapışına*) (60/4), görüşünüze (<*görüşünüze*) (88/40), duyuşumuz (<*duyuşumuz*) (120/50), ...

5.9.2. Sıfat-Fiiller

Çankırı ili ve yöresinde kullanılan sıfat-fiil ekleri, ses değişiklikleri dışında yazı diliyle paralellik göstermektedir.

-ası, -esi: Örneği fazla değildir: raḥmet_*olası* (<*rahmet olası*) (108/34), elinde mumlar *yanası* (<*elinde mumlar yanası*) (111/15), dāhi mŕratlar *göresi* (<*dahi muratlar göresi*) (111/16).

-malı, -meli: Eski Türkiye Türkçesinin son dönemlerinde ortaya çıkan *-malı, -meli* eki, şekil olarak Osmanlı Türkçesinin ilk dönemlerinde sıfat-fiiller türetmek için kullanılmıştır[244]. Metinlerimizde de bu tür kullanımına rastlanmaktadır: *daşımalı* ücret (<*taşımalı ücret*) (68/7), *taşımalı* oldu (<*taşımalı oldu*) (42/48), basmalı (<*basmalı*) (65/25), *binmeli* şaban_özü (<*binmeli Şabanözü*) (36/12).

-an, -en: Yazı dilindeki kullanımıyla paralellik göstermektedir: olamiyan (<*olamayan*) (2/53), atan (<*atan*) (5/66), ġalan (<*kalan*) (14/41), yapan (<*yapan*) (39/39), olannar (<*olanlar*) (66/8), ġalḫanı (<*kalkanı*) (116/58), satannar (<*satanlar*) (12/57), eken, biçen (<*eken, biçen*) (27/5), ġurban_kesen (<*kurban kesen*) (76/3), yeñilen (<*yenilen*) (77/18), gelenneriñ (<*gelenlerin*) (81/63), yetişenner (<*yetişenler*) (92/20), bilmiyene (<*bilmeyene*) (96/40), ...

-acaḳ, -ecek: Yazı dilimizdeki şekliyle kullanımına az sayıda örnekte rastlanmaktadır: *satacaḳ* māsül (<*satacak mahsül*) (13/52), yiyecek (<*yiyecek*) (12/34), *ġuyacaḳ* yer (<*koyacak yer*) (100/38), ġonuşacaḳ (<*konuşacak*) (45/28), *girecek* şekilde (<*girecek şekilde*) (98/18), ...

Ekin yöremizde görülen farklı şekilleri şunlardır:

-acaġ : altından *ġalḫacaġ* bi sorun_mu (<*altından kalkacak bir sorun mu*) (61/1).

---

[244] Ergin, age., s. 313.

-acaḫ : mal *yayılacaḫ* yer (<*mal yayılacak yer*) (73/27), yaḫacaḫ (<*yakacak*) (129/27).

-ȧcaḫ : mal *ġoyȧcaḫ* bir yerin yoḫ (<*mal koyacak bir yerin yokr*) (32/66).

-acaḳ : *oturacaḳ* yer (<*oturacak yer*) (32/66).

-ėcek : *yinėcek* yiri (<*yenecek yeri*) (30/56).

-eceg : *yīceg_*ġadar, *içeceg_*ġadar (<*yiyecek kadar, içecek kadar*) (2/6), *geleceg* sene (<*gelecek sene*) (14/42), dili *döneceg_*ġadar (<*dili dönecek kadar*) (45/28), *giyeceg* yōdu, *yiyeceg* yōdu (<*giyecek yoktu, içecek yoktu*) (89/3), *giyeceg* elbise (<*giyecek elbise*) (118/41), *gideceg* yer (<*gidecek yer*) (122/23), kendine ihdiyāc_*edeceg_*ġadar (<*kendine ihtiyaç edecek kadar*) (128/8).

-ėceg : *yiyėceg* ekmek (<*yiyecek ekmek*) (118/32).

Bu ekten sonra ünlüyle başlayan başka bir ek geldiğinde son seste bulunan *-ḳ,-k* sesleri iki ünlü arasında önce tonlulaşmakta, daha sonra ise erimektedir. Karşılaşan iki ünlü de birleşip kaynaşarak bir uzun ünlü meydana getirmektedir. Örneği oldukça boldur: *daḫacāmızı__*da, *yedirecēmizi__*de *içirecēmizi__*de (<*takacağımızı da, yedireceğimizi de içireceğimizi de*) (31/40), baḫacā (<*bakacağı*) (17/28), *oḫíyacān* zaman (<*okuyacağın zaman*) (30/33), annadacām (<*anlatacağım*) (39/72), yāmırın *yaacānı*, ürüzġar *olacānı* (<*yağmurun yağacağını, rüzgar olacağını*) (18/46), *anlīcān* (<*anlayacağın*) (22/29), *daılacāñız* vaḫıd (<*dağılacağınız vakit*) (44/39), düün *olacā* ġún (<*düğün olacağı gün*) (91/45), diyecēm (<*diyeceğim*) (5/43), dīcēm (<*diyeceğim*) (49/17), yīcēñi (<*yiyeceğini*) (51/22), *ġoyü_verecēmiz* yer (<*koyuvereceğimiz yer*) (52/22), *gelecē* ġún (<*geleceği gün*) (61/5), *gidecēñ* yer (<*gideceğin yer*) (61/36), ...

Bir örnekte karşılaşan iki ünlü birleşip kaynaşmayarak ikiz ünlü olarak kalmıştır: *çıḫacaı* zaman (<*diyeceğim*) (97/14).

Bazı örneklerde *-ğ-* ünsüzünün erirken ekin ünlüsünü kalınlaştırarak ünlü uyumunu bozduğu görülür: dīcām (<*diyeceğim*) (2/21), gelecānı (<*geleceğini*) (2/47), ...

-maz, -mez: Yazı dilindeki kullanımıyla paralellik göstermektedir. Örneği azdır: yaramazlıḫ (<*yaramazlık*) (71/34), *ārımaz* başı, *sancımaz* dişi (<*ağrımaz başı, sancımaz dişi*) (105/19), *yanmaz* tavada (<*yanmaz tavada*) (125/35), ...

-ar, -er / -ır, -ir, -ur, -ür: Örneği fazla değildir. *aḫar* su (<*akarsu*) (35/64), *taḫ savar* taburu (<*tanksavar taburu*) (23/37), *ġaynar* ġazana (<*kaynar kazana*) (41/24), *benzer* ot (<*benzer ot*) (19/38), *döer biçerler* (<*biçerdöver*) (49/7), *oḫur yazardır* (<*okuryazar*) (88/30), gózle *górünür* şekilde (<*gözle görünür şekilde*) (63/21), ...

-mış, -miş, -muş, -müş: Yazı dilindeki kullanımıyla paralellik göstermektedir: gelmiş gèşmişlerden (<*gelmiş geçmişlerden*) (13/9), *dövülmüş* dene (<*döğülmüş tane*) (94/15), *ġaynamış* südden (<*kaynamış sütten*) (84/46), *süzülmüş* altun (<*süzülmüş altın*) (110/35), ...

-dıḳ, -dik, -duḳ, -dük: Yazı dilinden farklı olarak ekin sadece ön ses ünsüzü tonlu olan şekilleri kullanılmaktadır: *çıḫdıḳdan* sōna (<*çıktıktan sonra*) (4/20), tanıdıḳlar (<*tanıdıklar*) (12/69), *geldikden* sōna (<*geldikten sonra*) (17/9), geldiklerini (<*geldiklerini*) (29/10), ekdiklerimize (<*ekdiklerimize*) (38/3), gitdüklerini (<*gittiklerini*) (8/49), etdükleriñ (<*ettiklerin*) (23/63), söyledüklerini (<*söylediklerini*) (58/10), dedüklerimiz (<*dediklerimiz*) (95/27), *gitmedükden* sōna (<*gitmedikten sonra*) (120/30), ...

Ekin yöremizde görülen farklı şekilleri şunlardır:

-dıƙ : *ƙıydıƙdan* sōra (<*kıydıktan sonra*) (94/7),

-dıḫ, -duḫ : *çaldıḫdan* sōna (<*çaldıktan sonra*) (12/60), *çıḫdıḫdan* sōna (<*çıktıktan sonra*) (37/73), *ġoduḫları* yer (<*kodukları yer*) (7/12), tanuduḫ munuduḫ (<*tanıdık manıdık*) (57/41), yapduḫlarımız (<*yaptıklarımız*) (86/2), *soyduḫları* yere (<*soydukları yere*) (104/47), *ġıyduḫdan* sōna (<*kıydıktan sonra*) (67/36), ...

-düg : *ētdügleri* zaman (<*ettikleri zaman*) (80/4), *istedügleri* tātliyi (<*istedikleri tatlıyı*) (82/24).

-dúḳ : *girdúḳ* yerden (<*girdik yerden*) (20/9), górdúḳleri (<*gördükleri*) (81/27), *gitdúḳleri* zaman (<*gittikleri zaman*) (84/30), *verdúḳleri* otlar (<*verdikleri otlar*) (118/13).

Bu ekten sonra ünlüyle başlayan başka bir ek geldiğinde son seste bulunan *-ḳ,-k* sesleri iki ünlü arasında önce tonlulaşmakta, daha sonra ise erimektedir. Karşılaşan iki ünlü de birleşip kaynaşarak bir uzun ünlü meydana getirmektedir. Örneği oldukça boldur: *aldīm* para (<*aldığım para*) (5/36), *ġaldırdī* gún (<*kaldırdığı gün*) (45/5), dışarı

çıḳdīm zaman (<*dışarı çıktığım zaman*) (64/17), *bildīmiz_*ġadarıyla (<*bildiğimiz kadarıyla*) (4/2), *içdī* su (<*içtiği su*) (24/3), *getirdī* hediyelerden (<*getirdiği hediyelerden*) (58/35), *vurdū* zaman (<*vurduğu zaman*) (25/55), *duydūmuza* g̲óre (<*duyduğumuza göre*) (32/35), *buldūn* zaman (<*bulduğun zaman*) (37/43), *yapdūñ* işi (<*yaptığın işi*) (87/10), ekmek *yapdūm* yer (<*ekmek yaptığım yer*) (99/35), ...

Bazı örneklerde *-ğ-* ünsüzünün erirken ekin ünlüsünü kalınlaştırarak ünlü uyumunu bozduğu görülür: *giydūmuz* gelinnikler (<*giydiğimiz gelinlikler*) (30/8), *geldūnuz* çerkeş (<*geldiğiniz Çerkeş*) (67/29), *geldū_*ġadar (<*geldiği kadar*) (92/19), ėtdūmuz (<*ettiğimiz*) (112/1), yedūmuz (<*yediğimiz*) (118/36), ...

5.9.3. Zarf-Fiiller

Zarf-fiiller, fiillere getirilen ve onların zarf olarak kullanılmasını sağlayan eklerle türetilirler. Ancak bu eklerle oluşturulanların haricinde isim-fiil ile sıfat-fiilerin çekim ekleriyle genişletilmiş şekillerinin, hâl eklerinin ve zaman eklerinin de zarf-fiil göreviyle kullanıldığı görülmektedir.

5.9.3.1. Zarf-Fiil Ekleriyle Yapılanlar

-a, -e: Bu zarf-fiil eki genelde tekrarlarda kullanılır, tek olarak kullanılmaz. Eskiden tek olarak da kullanılırken Eski Türkiye Türkçesinden sonra artık kullanılmamıştır[245]: dala_baTa (<*dala bata*) (52/38), dīnene_dīnene (<*dinlene dinlene*) (52/43), yürüye_yürüye (<*yürüye yürüye*) (78/15), g̲úle_g̲úle (<*güle güle*) (79/35), ġarışdıra_ġarışdıra (<*karıştıra karıştıra*) (59/10), ba<u>ı</u>ra_ba<u>ı</u>ra (<*bağıra bağıra*) (111/11), oḫuya_oḫuya (<*okuya okuya*) (66/15), ...

Günümüzde sadece edat olarak kulanılan *di-y-e* sözcüğünde ve zaman ifade eden *kal-a* ve *geç-e* sözcüklerinde tek olarak kullanılmaktadır[246]: g̲óşmesin_*diye* (<*göçmesin diye*) (12/73), bozulmasın_*diye* (<*bozulmasın diye*) (60/34), yapsın_*diye* (<*yapsın diye*) (71/44), gidecem_*diye* (<*gideceğim diye*) (104/35), çalışac<u>au</u>z_*diye* (<*çalışacağız diye*) (116/40), ...

diye sözcüğünün bünyesindeki *y* ünsüzünün daraltıcı etkisi veya ilerleyici ünlü benzeşmesi sebebiyle *e > i* değişmesi görülmektedir. Örneği boldur: yapiyō_*diyi*

[245] Ergin, age., s. 339.

[246] Ergin, age., s. 339.

(<*yapıyor diye*) (15/9), alalın_*diyi* (<*alalım diye*) (25/10), yaḫın_*diyi* (<*yakın diye*) (47/16), ġaziyoz_*diyi* (<*kazıyoruz diye*) (75/3), olmaz_*diyi* (<*olmaz diye*) (101/12), ġālmadı_*diyi* (<*kalmadı diye*) (112/32), ...

Bu zarf-fiil eki birleşik fiilleri kurmada da kullanılmaktadır[247]: giye_biliyodu (<*giyebiliyordu*) (2/53), ola_bilür (<*olabilir*) (8/14), yanaşa_bilir (<*yaşanabilir*) (48/51), yiye_bülūsen (<*yiyebilirsen*) (54/5), ...

-ı, -i, -u, -ü: Günümüzde sadece birleşik fiiller kurmakta kullanılan ek, tek başına veya tekrar şeklinde zarflar türetme görevini *-a, -e* ekine bırakmıştır[248]. Yöremizde ise Eski Türkiye Türkçesinde olduğu gibi[249] canlı olarak zarf-filler kurmaktadır: ovalayı oḫşalayı (<*ovalaya okşalaya*) (19/18), ġarışdırı_ġarışdırı (<*karıştıra karıştıra*) (21/46), apalayı_apalayı (<*apalaya apalaya*) (36/47), üraşı_üraşı (<*uğraşa uğraşa*) (112/49), daılı daılı (<*dağıla dağıla*) (129/19), ovalíyí_ovalíyí (<*ovalıya ovalıya*) (65/12), yörüyü yörüyü (<*yürüye yürüye*) (81/12), ġaruşduru_ġaruşduru (<*karıştıra karıştıra*) (65/13), ...

Birleşik filler kurarken de kullanılmaktadır: yatı_virdi (<*yatıverdi*) (18/56), oḫuyu virillē (<*okuyuverirler*) (22/50), isdeyi_verüllē (<*isteyiverirler*) (79/9), ölü_verdi (<*ölüverdi*) (19/25), ...

-ıp, -ip, -up, -üp / -ıb, -ib, -ub, -üb: Türkçenin en eski zarf-fiil eklerinden biridir. Yöremizde yazı dilindeki gibi tonsuz ünsüzlü şeklinin kullanımı sınırlıdır: meraḳ_edip (<*merak edip*) (31/27), yapıp (<*yapıp*) (106/48), bulup (<*bulup*) (19/14).

Yörede bir kaç istisna haricinde hep tonlu ünsüzle kullanılmaktadır: ġarışdırıb (<*karıştırıp*) (2/10), söyleyib (<*söyleyip*) (6/44), yapıb (<*yapıp*) (20/34), toplanıb (<*görüşünüze*) (40/65), gidib (<*gidip*) (73/12), unudub (<*unutup*) (105/23), oturub (<*oturup*) (112/50), doldurub (<*doldurup*) (1/70), unudub (<*karıştırıp*) (56/59), soudub (<*soğutup*) (84/8), ġótürüb (<*götürüp*) (3/11), çöküb (<*görüşünüze*) (43/23), úúdüb (<*öğütüp*) (73/12), ...

Şu örneklerde düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulduğu görülmektedir: alub (<*alıp*) (116/22), atub (<*atıp*) (25/54), yetişdürüb (<*yetiştirip*) (13/52), getürüb (<*söyleyip*) (129/36), ...

---

[247] Ergin, age., s. 340.

[248] Ergin, age., s. 340.

[249] Timurtaş, age., s. 156.

Bir örnekte Eski Türkçede olduğu gibi ünlüyle biten kelimeye doğrudan eklendiği görülmüştür[250]: yaḫalab (<*yakalayıp*) (26/13).

-araḳ, -erek: Bölge ağızlarında kullanılma sıklığı bakımından önde gelen eklerden biridir[251]: olaraḳ (<*olarak*) (11/23), yaş olaraḳ (<*yaş olarak*) (21/1), apalíyaraḳ (<*apalayarak/emekleyerek*) (36/47), sekerek (<*sekerek*) (5/58), çövürerek (<*çevirerek*) (34/14), yürüyerek (<*yürüyerek*) (36/39), dua ederek (<*dua ederel*) (103/14), ...

-araḳ : köy olaraḳ (<*köy olarak*) (75/14), ḳataraḳ (<*katarak*) (94/24), olaraḳ (<*olarak*) (109/47), imece olaraḳ (<*imece olarak*) (126/21), ...

-araḫ : sīnaraḫ (<*sığınarak*) (2/42), oḫuyaraḫ (<*okuyarak*) (4/22), ebe olaraḫ (<*ebe olarak*) (18/39), meyve olaraḫ (<*meyva olarak*) (27/9), baḫaraḫ (<*duyuşum*) (31/17), yarışaraḫ (<*yarışarak*) (36/22), ġāvuraraḫ (<*kavurarak*) (65/4), ...

-araḫdan (<-araḳdan), -erekden: *-araḳ/-erek* zarf-fiil ekine uzaklaşma hâli *+dan/+den* eki getirilerek yapılmaktadır: olaraḫdan (<*olarak*) (4/33), gredi_alaraḫdan (<*kredi alarak*) (5/24), çoban olaraḫdan (<*çoban olarak*) (8/7), oḫuyaraḫdan (<*okuyarak*) (47/57), diyerekden (<*diyerek*) (88/28), ...

-ınca, -ince, -unca, -ünce: Bölgede yoğun olarak kullanılan ek, yazı dilimizden bir takım ses değişiklikleri göstermektedir: çalmayınca (<*çalmayınca*) (1/71), ġazanınca (<*kazanınca*) (5/2), ġuruyunca (<*kuruyunca*) (10/7), yapınca (<*yapınca*) (16/55), durunca (<*durunca*) (19/18), ōturunca (<*oturunca*) (37/56), deyince (<*deyince*) (2/11), ödiyemeyince (<*ödeyemeyince*) (5/26), giyince (<*giyince*) (16/92), dőlünce (<*döğülünce*) (19/16), öpünce (<*öpünce*) (39/33), ġörünce (<*görünce*) (43/11), ...

Şu örneklerde kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulduğu görülmektedir: *bildúúnce* (<*bildiğince*) (23/64), gidi_virünce (<*gidiverince*) (30/49), olmayinca (<*olmayınca*) (11/4), olmayínca (<*olmayınca*) (51/17), sāyinca (<*sağınca*) (65/21), yāmayince (<*yağmayınca*) (83/51), ġuruyince (<*kuruyunca*) (94/28), ...

Bir konuşmacıda ekin iyelik ekiyle genişletilmiş şekli görülmüştür: gelincesi (<*gelince*) (58/29), (58/31).

---

[250] Annemarie von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, (Tercüme: Mehmet Akalın), TDK Yay., Ankara 1988., s. 84.

[251] Ekin yapısı için bk. Zeynep Korkmaz, "Türkçedeki -arak/-erek Zarf-Fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. I, Ankara, 1995, s. 128-132.

-ıncı, -inci, -uncu, -üncü: İlerleyici ünlü benzeşmeşi veya ekin bünyesinde bulunan *c* ünsüzünün etkisiyle son sesteki ünlü daralmaktadır: esirgeyinci (<*esirgeyince*) (1/60), bitinci (<*bitince*) (23/2), indirinci (<*indirince*) (39/11), vermeyinci (<*vermeyince*) (78/41), bāḥşiş almayıncı (<*bahşiş almayınca*) (58/28), duruluncu (<*durulunca*) (1/73), ...

-uncı : İki örnekte *c* ünsüzünün etkisiyle son ses ünlüsünün daraldığı görülmektedir: sōyuncı (<*soğuyunca*) (1/10), oluncı (<*olunca*) (17/59).

Şu örneklerde kalınlık-incelik uyumunun bozulduğu görülmektedir: yatmayinci (<*yatmayınca*) (16/10), ġoyinci (<*koyunca*) (16/62).

-ıncaḳ, -incek, -uncaḳ, -üncek: -ınca, -ince, -unca, -ünce ekine *oḳ / ök* pekiştirme edatı getirilerek yapılmıştır[252]: bālayıncaḳ (<*bağlayınca + oḳ*) (8/47), oluncaḳ (<*olunca + oḳ*) (10/55), oluncaḳ (<*olunca + oḳ*) (58/32), aarıncaḳ (<*ağarınca + oḳ*) (84/4), şi idincek (<*şey edince + ök*) (8/46), gelincek (<*gelince + ök*) (10/55), dikelincek (<*dikelince + ök*) (18/39), gitmėyincek (<*gitmeyince + ök*) (25/27), virincek (<*verince + ök*) (40/22), ölüncek (<*ölünce + ök*) (101/15), ...

Yörede kullanılan diğer şekiller şunlardır:

-íncaḳ, -uncaḳ : oluncaḳ (<*olunca + oḳ*) (71/5), āçmíyíncaḳ (<*açmayınca + oḳ*) (74/14).

-ıncaḫ: çıḫıncaḫ (<*çıkınca + oḳ*) (37/72), almayíncaḫ (<*almayınca + oḳ*) (37/7), dōrayıncaḫ (<*doğrayınca + oḳ*) (84/7).

-alı, -eli: oldu *olalı* (<*oldu olalı*) (5/51), dúúnüm *olalı* (<*düğünüm olalı*) (7/41), emekli *olalı* (<*emekli olalı*) (70/33), motullā *çıḫalı* (<*motorlar çıkalı*) (89/28), biz *yetişeli* (<*biz yetişeli*) (57/29), seni *seveli* (<*seni seveli*) (58/55), buriya *geleli* (<*buraya geleli*) (59/20), adam *öleli* (<*adam öleli*) (107/52), ...

-ken: Bölgemizde *-ken* ekinin değişik şekilleri kullanılmaktadır. Yazı diliyle paralel kullanımına şu örnekler verilebilir: bişirirken (<*pişirirken*) (1/16), genc iken (<*genç iken*) (2/9), çocūken (<*çocukken*) (12/79), olurken (<*olurken*) (32/3), aylīken

[252] Geniş bilgi için bk. Ahat Üstüner, *Türkçede Pekiştirme*, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ, 2003, s. 225-231. ve Zeynep Korkmaz, "Türkçede ok/ök Kuvvetlendirme (İntensivum) Edatı Üzerine", *TDAY-Belleten 1961*, s. 13-29.

(<*aylıkken*) (35/50), ḥaşlarken (<*haşlarken*) (114/35), g̱úçÇüg_ĭken (<*küçük iken*) (126/15), ...

Yazı dilinden farklılık gösteren şekiller şunlardır:

-ḳan / -ƙan, -ḫan : Yazı dilinde kalın sıradan kelimelere geldiğinde kalınlık-incelik uyumunu bozan ekin yöremizde uyuma girdiği görülmektedir: baḫarḳan (<*bakarken*) (65/55), ġavuşuḳan (<*kavuşurken*) (81/13), basarƙan (<*basarken*) (86/10), ayrılurƙan (<*ayrılırken*) (101/10), çocuḫƙan (<*çocukken*) (102/2), yaparḫan (<*yaparken*) (1/16), ġuruṛḫan (<*kururken*) (43/38), çıḫarḫan (<*çıkarken*) (58/27), yayladayḫan (<*yayladayken*) (61/38), oḫuldayḫan (<*okuldayken*) (88/8), ġılarḫan (<*kılarken*) (91/60), oḫuduḫan (<*okuturken*) (102/32), ġalabalīḫan (<*kalabalıkken*) (106/45), ...

Bir örnekte uyuma girmiş ekin son ses ünsüzünün düştüğü görülmektedir: oḫurƙa (<*okurken*) (88/8).

-ḫana, -kene : Türkiye Türkçesi ağızlarında yaygın olarak kullanılan bu ek, *+a / +e* pekiştirme unsuru ile genişlemiştir[253]: ġaynarḫana (<*kaynarken + e*) (43/58), çocūḫana (<*çocukken + e*) (73/5), atarḫana (<*atarken + e*) (91/57), gelirkenē (<*gelirken + e*) (1/55), g̱úderkene (<*giderken + e*) (6/26), yaparkene (<*yaparken + e*) (16/2), çōkene (<*çokken + e*) (20/68), gelürkene (<*gelirken + e*) (30/8), bu boylardakene (<*bu boylardayken + e*) (32/45), küçūkene (<*küçükken + e*) (43/57), oḫuldaykene (<*okuldayken + e*) (110/20), varkene (<*varken + e*) (120/20), ...

-madan, -meden: Türkçenin ilk dönemlerinden itibaren kullanılagelen ek, Eski Türkçe döneminde *-matın, -metin / -madın, -medin* şeklinde kullanılmaktaydı[254]: çalmadan (<*çalmadan*) (1/77), dōmadan (<*doğmadan*) (16/92), ġavurmadan (<*kavurmadan*) (43/44), vurmadan (<*vurmadan*) (58/13), soḫmadan (<*sokmadan*) (69/25), baḫmadan (<*bakmadan*) (120/56), gitmeden (<*gitmeden*) (6/31), düşünmeden

[253] Ayrıntılı bilgi ve diğer ağızlardaki örnekler için bk. Ahat Üstüner, "Türkçedeki +-A Pekiştirme Ekinin Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanılışı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2000, Cilt:10, S. 1, s. 189-206 ve Leylâ Karahan, "Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf-Fiil Ekleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ'a Armağan*, Yıl XXXII/1-2, (1994), Ankara, 1996, s. 205-236.

[254] Gabain, age., s.156.

(<*yürüyüş*) (11/39), g̱órmeden (<*görmeden*) (81/41), inmeden (<*inmeden*) (86/43), gelmeden (<*gelmeden*) (124/36), ...

-İşin (<-işin): Eski Türkiye Türkçesinde Karamanlıca sahasında görülen ve aynı sahadaki ağızlarda bugün de yaşayan[255] bu ekin bir örneğine rastlanılmıştır. Bu örnekte de iç sesteki *-y-* ünsüzün düşmesiyle hece kaynaşması sonucu bir ünlü uzunluğu oluşmuştur: on_beş gün *dīşin* (<*on beş gün deyince*) (114/42).

5.9.3.2. Sıfat-Fiil Eklerinden Genişlemiş Olanlar

Sıfat-fiil eklerinden genişlemiş şekillerin zarf-fiil görev ve manasında kullanılması, Türkiye Türkçesi ağızlarının diğer bölgelerinde de görülmektedir[256].

-ana ġadar, -ene ġadar: *-an, -en* sıfat-fiil ekinin *+a/+e* yönelme hâli eki ile genişlemesi ve daha sonra üzerine Arapça *kadar* edatının eklenmesiyle oluşmuştur: bozulana_ġadar (<*bozulana kadar*) (45/34), toplíyana_ġadar (<*toplayana kadar*) (45/34), diyene_ġadar (<*diyene kadar*) (1/77), dikene_ġadar (<*dikene kadar*) (5/61), binene_ġadar (<*binene kadar*) (42/24), bitene_ġadar (<*bitene kadar*) (45/34), ...

-anda, -ende / -andan, -enden: *-an, -en* sıfat-fiil ekine bulunma veya çıkma hali eki getirilerek zaman anlamı taşıyan zarflar elde edilir[257]. I. ağız yöresinde görülmektedir:

-anda, -ende : olanda geliller (<*olduğunda / olduğu zaman gelirler*) (45/34).

-andan, -enden : kesenden_sōna (<*kesdikten sonra*) (43/43).

-dıḳça/-dikçe/-duḳça/-dükçe: Eski Türkiye Türkçesinde de yaygın olarak kullanılmaktadır[258]. *-duḳ/-dük* sıfat-fiil eki üzerine *-ça/-çe* eşitlik hâli eki getirilerek genişlemiştir. Yörede yazı dilindeki şekliyle sadece bir örneğe rastlanılmıştır: ēkşidükçe (<*ekşidikçe*) (65/11).

Yazı dilinden farklılık arz eden şekiller şunlardır:

-duḫça : yapduḫça (<*yapdıkça*) (63/12).

-dıḫca : ġalabalıḫlåşdıḫca (<*kalabalıklaştıkça*) (90/3).

---

[255] Ergin, age., s. 346.

[256] Geniş bilgi için bk. Ahat Üstüner, *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*, TDK Yay., Ankara, 2000; Karahan, agm., 205-236.

[257] Aynı yapıdaki kullanım örnekleri için bk. Günşen, *KYA*, s. 153.

[258] Gülsevin, age., s. 131.

-dīndan/-dĪnden/-dūndan/-dn̄den (<dığından/-diğinden/-duğundan/-düğünden): Metinlerimizde sadece teklik üçüncü şahıs eki *+u* ve *+dan/+den* uzaklaşma hâli ekiyle genişletilmiş şekline rastlanmıştır. *-ınca/-ince; -dığı için* manalarında kullanılmaktadır: bȳyüg oldūndan (<*büyük olduğundan*) (13/37), nōldūndan (<*ne olduğundan*) (22/51), doñdurucu oldūndan (<*dondurucu olduğundan*) (59/33).

-dīnda/ -dĪnde/ -dūnda/ -dn̄de (<-dığında /-diğinde /-duğunda /-düğünde): Bölgemizde sık duyulan şekillerden biri değildir. Teklik üçüncü şahıs iyelik eki, *-n-* koruyucu ünsüz ve *+da/+de* bulunma hâli ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Eski Anadolu Türkçesininde de kullanılmaktadır[259]. *-duk/-dük* ekinin son ünsüzü bu birleşmede iki ünlü arasında kalmış, önce tonlulaşmış sonra da erimiştir. Karşılaşan iki ünlü kaynaşmış ve bir uzun ünlü oluşturmuştur: ḥarb_etdīnde (<*harp ettiğinde*) (2/18), ġurdūnda (<*kurduğunda*) (121/19).

-dī/ -dĪ/ -dū /-dn̄ için, üçün (-dığı /-diği/ -duğu /-düğü için): İyelik eki ve *için* edatının *-duḳ/-dük* sıfat-fiil eki üzerine gelmesiyle ortaya çıkmıştır: olmadī_için (<*olmadığı için*) (2/64), ḡarışdī_için (<*karıştığı için*) (18/4), ġalmadī_için (<*kalmadığı için*) (122/2), geldī_için (<*geldiği için*) (12/4), oldū_üçün (<*olduğu için*) (40/4), yaḫın oldū_üçün (<*yakın olduğu için*) (77/52), ḳalmadūmūz_üçün (<*kalmadığımız için*) (30/44), yāmur yādū_için (<*yağmur yağdığı için*) (92/8), ...

-dī/ -dĪ/ -dū /-dn̄ ḳadar, ġadar, ḡadā (-dığı/ -diği/ -duğu/ -düğü kadar): İyelik eki ve *kadar* edatının *-duḳ/-dük* sıfat-fiil eki üzerine gelmesiyle ortaya çıkmıştır: bildīmiz ġadarıyla (<*bildiğimiz kadarıyla*) (4/2), bildīm_ḳadaríyla (<*bildiğim kadarıyla*) (86/44), geldū_ḡadā (<*geldiği kadar*) (70/18), elinden geldū_ġadar (<*elinden geldiği kadar*) (92/19), ...

-dī/ -dĪ/ -dū /-dn̄ gibi (-dığı / -diği/ -duğu/ -düğü gibi): Sıfat-fiil eki üzerine iyelik eki ve *gibi* edatının getirilmesiyle oluşturulmuştur: dedīm_gibi (<*dediğim gibi*) (2/66), dedī_gibi (<*dediği gibi*) (100/27), dedūn_gibi (<*dediğin gibi*) (84/24), aradūñuz_gibi (<*aradığınız gibi*) (104/24), ...

-dī /-dĪ /-dū /-dn̄ zaman, ḡún, vaḫıt (<-dığı/ -diği/ -duğu/ -düğü zaman, gün, vakit): Araştırma bölgemizde çok rastlanılan zarf-fiil görevinde kullanılan şekillerdendir. Sıfat-

[259] Gülsevin, age., s. 128.

fiil eki üzerine iyelik eki ve *zaman, gün* gibi zaman bildiren kelimelerin getirilmesiyle oluşturulmuştur: başladī gún (<*başladığı gün*) (7/29), ġaldırdī gún (<*kaldırdığı gün*) (45/5), ḥarb_yapdī zaman (<*harp yaptığı zaman*) (48/27), vurulmadī gún (<*vurulmadığı gün*) (71/48), yidī gún (<*yediği gün*) (43/10), geldī zaman (<*geldiği zaman*) (47/50), vurdū zaman (<*vurduğu zaman*) (25/55), oldū gún (<*olduğu gün*) (88/18), düşürdū zaman (<*düşürdüğü zaman*) (36/27), geldū zaman (<*geldiği zaman*) (114/18), çıḳdīm zaman (<*çıktığım zaman*) (64/17), getirdīn_zaman (<*getirdiğin zaman*) (12/11), gitdīn gún (<*gittiğin gün*) (30/14), denk_geldūm vaḫıt (<*denk geldiğim vakit*) (60/4), ...

-˚r -maz/-˚r -mez: Yazı dilinde de kullanılmaktadır. Tezlik bildiren bir kuruluştur: vuru_vurmaz (<*vurur vurmaz*) (36/29), ḳalḫar_ḳalḫmaz (<*kalkar kalkmaz*) (60/43).

5.9.3.3. İsim-Fiil Eklerinden Genişlemiş Olanlar

Araştırma bölgemizde, isim-fiillerden genişleyerek zarf-fiil görevinde kullanılan şekiller fazla değildir.

-maynan, -meynen: İsim-fiil eki *-ma, -me* 'nin yörede kullanılan vasıta hâli eki *-nan, -nen* ile birleşmesinden oluşmuştur. Örneği azdır: olmaynan (<*olmayla*) (58/19), çalışmaynan (<*çalışmayla*) (118/12), oḫumaynan (<*okumayla, davet etmeyle*) (124/19).

5.9.3.4. Zarf-fiil Görevinde Kullanılan Zaman Ekleri

Türkiye Türkçesi ağızlarının diğer bölgelerinde olduğu gibi araştırma sahamızda da görülen geçmiş zaman ekinin, zarf-fiil eki görevi yaptığı örnekler görülmektedir.

-di_miydi, midi / -dı_míydı / -du_muydu, mudu / -dü_müydü, müdü: Yörede oldukça işlek olarak kullanılan şekillerden biri de görülen geçmiş zaman eki ile soru ekinin birleşmesinden oluşan yapıdır. *-ınca/-ince* manasındadır: yerişdi_miydi (<*erişti miydi*) (3/25), geldíñ_miydi (<*geldin miydi*) (6/41), dedi_miydi (<*dedi miydi*) (46/20), yāmadı_miydi (<*yağmadı mıydı*) (77/36), geldi_midi (<*geldi miydi*) (84/31), dādi_midi (<*değdi miydi*) (2/38), atdı_míydı (<*görüşünüze*) (41/15), çıḳdı_míydın (<*çıktı mıydı*) (56/22), buldu_muydu (<*buldu muydu*) (12/62), ġurudu_muydu (<*kurudu muydu*) (20/33), vurdu_muydu (<*vurdu muydu*) (62/23), oldu_mudun (<*oldu muydu*) (124/18), öldü_müydün (<*öldü müydü*) (129/44), górdüñ_müydü (<*gördün müydü*) (32/55), getdüñ müydü (<*getirdin miydi*) (98/21), geldi_müdü (<*geldi miydi*) (43/4), ...

5.9.3.5. Arkaik Zarf-Fiil Eki

-in: Türkçe öncesi zamandan gelen ve Moğolca ile de ortaklaşan Eski Türkçenin bu zarf-fiil eki[260] bölge ağızlarında *de-* fiilinde kullanılmaktadır[261]. Yazı dilimizde bu ek yerini tamamem *-e* (<di-y-e) ekine bırakmıştır: ev ġursun_deyin (<*ev kursun diye*) (54/26), dursun_deyin (<*dursun diye*) (54/31).

6. EDATLAR

Edatlar; tek başlarına anlamları olmayan, gramer vazifeleri bulunan fakat anlamlı kelimelerle birlikte kullanılarak onları destekleyen kelimelerdir. Edatlar ünlem edatları, bağlama edatları ve son çekim edatları olmak üzere üçe ayrılırlar[262].

6.1. Ünlem Edatları

Ünlem edatları; his ve heyecanları, sevinç, keder, ıztırap, nefret, hayıflanma, coşkunluk vs. gibi ruh hallerini; tabiat seslerini, seslenmeleri; tasdik, red, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlardır[263].

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında tespit etiğimiz ünlem edatları şunlardır:

6.1.1. Ünlemler

yav: *yav* ġapıyı kitliyolar, para isTiyolar (3/19), *yav* şindi şōle bir durum var (11/10), *yav* bōle bi_şiy olur_mu yā (24/22), *yav* mejbur ora heyelan (37/3), *yav* yerinden mi ƙalḫiyo gidecēñ yer (61/35), çoḫ terbiyesüzler *yav* (71/40), *yav* biz ekserī tob, fitbol (82/1), *yav* unu yapmāyuz (84/42), *yav* beş gişi benden oliyo, beş gişi_de bu arḫadaşdan oluyo (91/5), o_da dedi_ki *yav* beş, on ġuruş_da sen ver, dedi (104/33), her_şey ekerdüg *yav* (113/2), yav sıvasda bizim torun_da var emmē (118/23), *yav* ben beg ġonuşġan adam deilim ammā (123/32), ...

yā: *yā* nası_idib ġörsek dellerdi (2/19), *yā* o da işde ilgileniyo her_şei (3/20), *yā* biz üretim yapmalıyız (24/21), *yā* ānatdı emme *yā* geşdi, gitdi ġızım (38/52), *yā* ben ānadaman öyle şeyleri (70/20), *yā* ben geleli nerdeyse yētmiş, yētmiş_sekiz sene oldu

---

[260] Gabain, age., s. 86-87.

[261] Ekin yapısı için bk. Zeynep Korkmaz, "Türkçede -*n* Zarf-Fiil Eki ile -pan/-pen Eki ve Türemeleri", *TDAY-Belleten 1984*, s. 151-165.

[262] Ergin, age., s.348.

[263] Ergin, age., s.348.

(84/41), *yā* onu bi yere dikersiñ, vurusuñ (91/8), *yā* işde yāşlıla ne ānadacaḫlar (106/9), *yā* bizim geşlīmizde ḥaláy_çekellerdi (119/21), ...

amān / aman:

amān : *amān* o nası laf (35/8), *amān* ninni nerde aḫlıña gelèceg (41/21), turşu işde *amān* ne dīcekdim (65/16), *amān* unutdum, gitdi (105/24), ...

aman : *aman* yavrum kim yapacaḫ (43/50), *aman* şeye āliyular ya teyibe filan (99/24), *aman* oturub_da nēdīn (112/49), ...

āḫ / aḫ:

āḫ : hiç ālama *āḫ* ġızım (58/18), *āḫ* g̲örseydin (78/15), ...

aḫ : amān *aḫ* yavrum (39/46), *aḫ* bi_tānem (46/49), *aḫ* nası büyütdüm (78/2), sen de sā_ol *aḫ* ōlum (112/12), ...

vay: *vay* ammına ġodūmun durmū *vay* dimiş (16/72).

oḫō: *oḫō*, sekiz sene çobannıḫ_etdim ben (73/27), *oḫō* dedi, üç s<u>aa</u>te_g̲adar adam istanbula varmışdır dedi (104/53).

ḫaydi / ḫadi:

ḫaydi : üç gún_sōna *ḫaydi* baḫalım derik (1/27), *ḫaydi* geldiler (85/24), ...

ḫadi : ḫadi ōle dellerdi (2/21), *ḫadi* g̲úle_g̲úle ḫocam *ḫadi* (31/50), bi sürü ġonuşu vēdim *ḫadi* (99/42), ...

ḫaḫ: *ḫaḫ* orta_asyadan (18/7), *ḫaḫ* yāmur_d<u>uā</u>sına_da çıḫiyo (23/53), *ḫaḫ* <u>oā</u> ġatiyo, ḫamırı (43/47), ...

tüh: yā bu zamana_g̲ada bi bardaḫ çay_içerdiñ yā. *tüh* (84/41).

6.1.2. Seslenme Edatları

a: āmin *a* ġuzum (55/46), hēbsi ġāḫdı *a* ōlum (81/38), işde başġa bi iş yapmazduḳ, *a* yavrum (89/31), *a* adam dedi (104/44), ...

yāḫu: *yāḫu* işde o zamānın_da yemişi oydu demek_ki (2/51), *yāḫu* dedi, mal_masat ġuyacaḳ yer bulamadım (100/38).

lan: *lan* burda dède var, demişler (16/5), *lan* nası ġaçacan (36/43), *lan* siḳTir git, *lan* (48/7), ...

ulan: *ulan* derdim (6/34), *ulan* gitdi (85724), nè yapdıñ *ulan*, dedi (85/50), dèyo_ḳu *ulan* diyo (91/15), ...

ēhey / hēy:

ēhēy : şindi *ēhēy* ne oyna çıḫan vār (60/15).

hēy : *hēy*, *hēy* (99/5).

6.1.3. Cevap Edatları

evet: *evet* ḱaḫyalı ḵóyü (4/1), *evet* gúvey_başı_ekmē (19/13), imece yapdı, *evet* (32/59), ondan gelmiş, *evet* (40/9), *evet* aaç_yayuḳlarda (56/32), *evet* beymelik, ḳışla ḵóyü (70/1), *evet*, datları farḳlı_olu (83/25), *evet*, dedim (109/19), *evet* eylence yapiyōlardın (124/24), *evet* bayır_zebze şindi yamaç_başı_diyi deüşdürdüler (125/38), ...

hē (<evet): *hē* talarıḫ, oña talarıḫ derik (1/5), duāla yapılır *hē* (12/36), *hē* onnarı biz gendimiz yapiyoz heb (21/20), *hē* ƙarılar oyun yapallar (30/32), *hē*, güveniyom, diyo (36/96), *hē*, bura ḳasaba belediyelik yāni (46/1), *hē* şebit dėriz biz (53/8), *hē* ġadınnar eylenirdi (70/12), *hē* dış_ġapı, anġarada yapdım (85/35), dōma_böyüme buralıyın, *hē* (107/51), *hē* sōna yīyoduḫ (116/66), *hē* saḫlambac işde (120/7), ...

yoḳ / yoƙ / yoḫ / yō:

yoḳ : *yoḳ* ben daḥa yeni gitdim (8/56), *yoḳ*, öyle bi_şey yoḫ (13/50), *yoḳ* ġuş_burnu gibi deil (35/6), *yoḳ*, öyle bi_şiy yoḳ bizim burda (55/35), *yoḳ*, ōlannā bekler (58/46), ...

yoƙ : *yoƙ*, yaḫalanan olmadı (80/26), *yoƙ*, gósterme_de yoḫ (6/29), *yoƙ* ēskiden_de olmaz, şindi_de yapmayız (17/51), *yoƙ*, yoƙ ōle bi_şiyler yōdu (40/27), ...

yoḫ : *yoḫ* o çorbayı yapmayız (46/10), *yoḫ*, bizim burda siñ_siñ yōdu (70/10), *yoḫ*, burda ḥazır yapan yoḫ (73/31), *yoḫ* almam (86/20), *yoḫ*, kesinnikle doḫunamayız (120/57), ...

yō : *yō*, *ısıcaıynan* ġapatırıḫ, ġaynaríynan (1/6), *yō* heç dóüşmedig yā (3/29), *yō*, aynı arāzī ɢarışdī_için (18/4), *yō* ıstanbulda emekli_oldum_da geldim yāni (29/2), *yō*, türbede hiç_bi_şey yapılmaz (47/38).

ḥāyır / ḥayır:

ḥāyır : *ḥāyır* arāzīye su basiyō (5/32), *ḥāyır*, yapraƙ sararız (17/57), *ḥāyır* nevrüzde, navruzda_ney hiç öyle bi_şiy (46/16), *ḥāyır* şurdan çubuƙ var (61/22),

ḥayır : *ḥayır* demiş, ben askernen üraşaman demiş (71/51), *ḥayır*, dōramāyuz, olmay dōrayıncaḫ (84/7), ...

elbetde / helbetde / elbet (<elbette):

elbetde : *elbetde* yapiyoz (21/3),

helbetde : şindi kimse āzını açmeyi. *helbetde* (59/65).

elbet : bayram arası düün edemesseñ gōtürüsün *elbet* (86/22), *elbet* nerden geldün, ġayli bilmem ben (93/15), istedük *elbet* (112/14).

tabi / tābi / tabī:

tabi : ē *tabi* çoḫ esgi cānım (4/4), *tabi* baş aamız var, iki tāne (37/48), *tabi* ēsgiden atnan *tabi* (77/12), *tabi* cānım, mevlüd oḫuniyo (119/8), ...

tābi : *tābi* dörd aylıḳ ġuzu (24/29), *tābi* dāla dāla şindi herkes birbirine ġārışdı (37/12), *tābi* būdeye beñzer (56/22), *tābi* cānım, toplallā (103/18), ...

tabī : baş aa var ıdı *tabī* (106/29), *tabī* eczāneleriñ malları (109/15), *tabī* çifcilig üzerine (119/6), *tabī* gúçÇük gúçÇük pözüliyoz böyle (125/31), *tabī* var (126/33), ...

tamam: *tamam*, dōru (4/39), *tamam*, diyo (36/101), ...

pekī: *pekī* ne isdiyoñ sen benden (71/65), anġariya mı gidèceñ. *pekī*. (85/32), ...

6.1.4. Gösterme Edatları

işte / işTe / işde / işdė:

işte : *işte* bi tānesiynen danışdıḫ (6/26), *işte* öyle, sayı alırdı (122/5).

işTe : *işTe* annatmışlardır (31/28), böyle olu, *işTe* (108/32), başı bu *işde*, bu yapdıriy (3/43).

işde : ḥattā aḥa işde şu puñar aliyoz aḥa bōle (13/6), *işde* ōrda yatannar da (20/79), bu daş *işde* o depeden geldi (32/59), *işde* burda toplanıllar (50/28), sellik, sel deresi *işde* burası (71/9), ...

işdė : *işdė* burdan (31/9), *işdė* baḫ oriya su vurduriyoz şimdi (37/26), başġa da *işdė* ḳóyde oynumuz bunnar (41/18), *işdė* böyle söylerüz (58/25), *işdė* yāşlılarıñ devām etdü gibi bizimkiler de devām ediyo (63/15), ...

aḥa / aḥan / aḥa bu:

aḥa : üç tene davulçusu vardı, *aḥa* bunuñ (1/41), ondan sōna *aḥa* buriya yerleşmişler (16/49), *aḥa* şunu, şuña virelim (23/46), *aḥa* şurda yapiyoz (34/17), *aḥa* şindi hiç aḫlıma gelmedi (65/53), *aḥa* ondan sōna düün yapiyoz (107/3), *aḥa* şuriya soyiyoduḳ (116/62), *aḥa* şura oda y ĭdı (118/44), *aḥa* böyle çileliydik yavrum (125/5), *aḥa* ordan daılı daılı buralara dālmışlar (129/19), ...

aḥan : *aḥan* ben bunuñ başına duvaḫ vurdum (1/48), *aḥan* bizim bu (3/43), yāv *aḥan* meselā şey derdúḳ (13/44), ben *aḥan* taḥa yeni geldim (78/26), *aḥan* bu ġorucumuz (119/33), *aḥan* duydūm bu ġadar (121/4), ...

aḥa bu: *aḥa bu* sefer vatan ġurtuldu (8/48), geçim *aḥa bu* arāzī üzerinde malcılīnan (13/3), *aḥa bu* elmacıda (35/1), *aḥa bu* binālar gibi (118/9), *aḥa bu* ḳóylü (125/37), ...

tā: *tā* irelde bi teg bi muḥācīr vardı (13/29), atalar *tā* şiyden, ḥorasandan (18/7), baḫ, *tā* şurda baḫ (30/12), yumruḳ ġadar bebe *tā* baş köşiye oturiyo (40/55), *tā* o binanın yanına (56/8), o ġayadan *tā* şeye ġadar meselā (71/11), *tā* cierden bairdım (88/44), *tā* başdan belli buğaydur (118/18), ...

tē: daḥa dünden *tē* şeyde (7/39), gelinnik *tē* bu yanda (30/12), iki sene önce *tē* yoḫardan *tē* sarı bi yer ġórükiyo yā (71/10), *tē* yoḫardan biniyoduḫ (115/4), meselā tē yaturlar ḥorosandan gelmiş derler (121/2), ...

dē: *dē* depeniñ üstde bizim bāmız (1/66), yāni bura *dē* iki ġún uzaḫdur (13/24), *dē* bi ġünde ġoca tarlayı yülüb, biçib gidiyolar (48/17), *dē* ġırḫ sene evelī (54/10), aşşāsı *dē* çayıñ dibinde (80/6), ondan sōna *dē* şu bināda da yemek verüz (101/4), *dē* şu yamalara, meşelere saḳlanırlarmış (120/6), ...

dēy: *dēy* şu depede var (3/40), anam *dēy* segĭzen yaşında öldü (39/47), *dēy* yayla zamānı (59/3), *dēy* üç yüz on üşlü (129/55), ...

6.2. Bağlama Edatları

Bağlama edatları; kelimeden küçük dil birliklerini, kelime, kelime grupları ve cümleleri şekil veya mana bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında bir ilişki kuran edatlardır[264].

Çankırı ili ve yöresi ağızlarında, yazı dilindeki bağlama edatlarından ses değişimleri ile ortaya çıkmış pek çok edat bulunmaktadır.

6.2.1. Sıralama Edatları

Çankırı ili ve yöresi ağızlarından derlediğimiz metinlerde sıralama edatlarından *ve* 'ye hiç rastlanılmamakta, *ile* edatı ve varyantlarının da kullanımının çok sınırlı olduğu görülmektedir. Bu, yöremizde *ile* edatının artık tamamen ekleştiğini göstermektedir.

[264] Ergin, age., s. 352.

ve: Metinlerimizde *ve* sıralama edatına hiç rastlanılmamıştır.

ile / ınan / inen / unan / ŭnan / ünen:

ile : hiç durmadan yāmur *ile* ġar yaar (6/20).

ınan : bi ḥanım_*ınan* senin_gibi bi deli_ġannı geldi gine (85/8).

inen : canım içine pişirirkene noḫut_*inen* fasülye ġoyaruz (19/17).

unan : navruz_*unan* ḥıdır_ėlyazıñ arası ġırḳ_beş gün (100/52).

ŭnan : Bir örnekte edatın ekleşmeden önceki ara safhası tespit edilmiştir: bi duTam duz_*ŭnan* un (43/32).

ünen : ondan_sōna şu ġārşıḥı köy_*ünen* buranıñ talebesi billeşiyodu (22/6), öküz *ünen* düven var_ıdı (115/18).

6.2.2. Denkleştirme Edatları

veya / veyā:

veya : ayda *veya* ḥaftada onuñ gününü belirlerler (37/38), süzgüden *veya* ḳalburdan geçiriz (46/8).

veyā : onnar duyarlar cenāzeyi *veyā* telefon ederiz, gelirler (12/45), orda bi iki niḱāt namaz_ġılallar *veyā* ġurban keseller yāmur_için (46/64), tek yımırtasına, beş yımırtasına *veyā* yimmi yımırtasına (56/52), yav baḫlava *veyā* şeker_müker, bi_şey gótürüz (91/36), gelüllē eve *veyā* ġalabalīsa odíya götürüllē (106/51), ...

yaḫut / yaḫud / yāḫud / yåḫud / yoḫud :

yaḫut : ya altı *yaḫut* yėdi kişi (8/57),

yaḫud : on tane yımırta *yaḫud* yirmi teneşer yımırta alullar (56/29),

yāḫud : ġara_yollarında_mı olacaḫ *yāḫud* şeyde_mi bayındırlıḳda_mı olacaḳ (32/67), e işde öümüzden çekellerdi *yāḫud* ġardaşımız *yāḫud* anamız, babamız sözün gelimi (55/20), ...

yåḫud : ḥani ġırmızı *yåḫud* yeşil (45/20).

yoḫud : öñünden ġardaşı *yoḫud* amcası, dayısı varsa dayısı öñünden çekiyodu atın (45/24).

veyāḫut / veyāḫı̊t / veyehüt / veyāḫud / veyaut / veyaud / veyāt / veyād:

veyāḫut : uzaḫdan atarız oña. *veyāḫut* da fırsat bulursañ yaḫınına varır_da vurursuñ (5/62), ēvlerde çay_içeller *veyāḫut*_da bıraḫır, giderler yāni (12/48), yemeg, ya bide getiriller *veyāḫut* da ḳóylerde şēler var meselā (64/8).

veyāḫît : ókúz inen *veyāḫît* ki ġatır ınan gelirdig ḥarmana (18/28),

veyehüt : ordan misāfiller gelürdü, o yandan. *veyehüt* o kóylerden gelürdü misāfir dar vaḫıtda (57/47),

veyāḫud : tallaya giderüz *veyāḫud* bosdana giderüz (83/16), unnā da ya bi düşünelim, dellē *veyāḫud* olmaz, dellē (91/33).

veyaut : büyūm olaraḫ azalladıñ *veyaut* da beni dōdüñ (71/34).

veyaud : båbam öldü *veyaud* anam öldü *veyaud* da gardeşim vefād etdi (88/13).

veyāt : pekī ne isdiyoñ sen benden. *veyāt* da ben senden ne isdiyom pekī (71/56).

veyād : dúúnnerde bi ókúz kesilirdi *veyād* inek kesilirdi (40/67).

6.2.3. Karşılaştırma Edatları

hem ... hem: *hem* o deneden *hem* sütlüsü olur (46/13), *hem* ḥava *hem* su (52/47), *hem* o işi yapdım *hem* bu işi yapdım (57/6), işde *hem* cāmimiz var *hem* misāfir ḥānemiz var (64/15), *hem* depocu hem eczācı *hem* pansumancı olaraḳ bi ġadro geldi (109/49), ...

ya ... ya / yā ... yā:

ya ... ya : e tabī *ya* bide daıdır *ya* yemek verür (47/34), *ya* yemeg, *ya* bide getiriller (64/8), *ya* ōlan çocū *ya* ḳız çocū verillē (86/41), ort oḫul mēzunu *ya* üç kişi vardı *ya* dörd kişi vardır (88/30),

yā ... yā : *yā* bide yapdıriyo *yā* yemek veriyō (47/27), *yā* ġırḳında *yā* ell ikinci gece, eti kemūnden ayrıliyo, dellerdi (101/9), şimdi iki bin *yā* var *yā* yoḳ (103/5).

ne ... ne: *ne* sen beni górüyodun, *ne* ben seni górüyodum (17/9), *ne* ālayin *ne* de soriyon (23/28), şindiniñ adamı *ne* yapa bilir *ne* de yanaşa bilir (48/51), iraḥat durusañ *ne* vuġuat olū, *ne* bi şe olur (52/9), *ne* geldim *ne* górdüm (54/53), *ne* reçbellig *ne* bi şey (87/21), *ne* ben deyin, *ne* sen işit (101/23), ...

6.2.4. Cümle Başı Edatları

ama / amā / amma / ammā / eme / emme / emmā:

ama : *ama* ḥırsızlıḫ bilmem şu, bu ōlmazdı (2/43), eller başġa her şey ġōyolarmış *ama* biz ġomuyoḫ (7/4), *ama* şindi dörd tene ōlan everdim (17/27), *ama* ip var eliñde (36/14), *ama* seniñ evinde var (77/33), benim çocuḳlar var *ama* ben gitmeyon (106/58), *ama* şindi her yer ġapandı (122/28), ...

amā : *amā* şindi emekli mayişini aliyo (14/19), bilmiyo, *amā* bu ḥatā kimde (25/17), o da ġaḥdı ayaa *amā* olan baã oldu (36/30), *amā* burda çevrülŭdür (46/58), *amā* şindik iyer kóy içinden alırsañ öyle ōlen yemē yoḥdur (83/31), *amā* böyle ras gelmediydi (100/43), *amā* bunnar düüne gidellerdin (124/20), ...

amma : *amma* bizim zamānımızda gelir (92/19).

ammā : *ammā* biz zerre ġadar faydalanamiyoz (5/29), *ammā* çoḳ mütiş ġavun oliyo (15/4), *ammā* bu gúzel yāni (28/6), *ammā* ben açım dimiye dermānım yoḳ (36/64), *ammā* āzıñıza lāyıḥ (44/9), *ammā* işde bacaḥlarım āriyo (64/16), *ammā* çoḵ savaşda ḵalannar olmuş yāni (75/18), *ammā* şindi baḥiyolar cehize (86/32), *ammā* şindi bizim zamānımız gibi deil (102/15), *ammā* onu biz de bilemiyoz yāni (123/2), ...

eme : *eme* raḥat durmasaḥ hebisi olur orda, deil mi (52/9), söyleyin *eme* ben (59/52), vallaḥa yavrum çoḥ bilīduḥ *eme* heb unutdum (59/57).

emme : oḥul açuḥ *emme* bi doḥuz, on ő́renci var (14/41), *emme* ovu vėriyoz nāpīm (35/54), *emme* ben de bilmiyom bi şiyi (43/20), onnar evelī varmuşdur *emme* şindi biz onnarı biz de bilmezüz (54/2), baḥ, şurda aacı var *emme* şindik yoḥ (67/30), *emme* çocuḥlā orda (81/33), ne blem çoḳ var *emme* işde unutduḵ (99/19), bi, iki yere tāyin māyin istedi *emme* çıḵaramadı (118/25), ...

emmā : devlet para veriyo *emmā* devletiñ verdŭ para mazodu ġurtarmiyō (49/14), *emmā* biz yetişeli yapılmadı (57/28), *emmā* dīnī bayramlarımızı güzel şekilde ġutlīz yani (60/36), şey, noḥut da ekiyoduḥ *emmā* o olmiyo ārtı (68/4), ēsgiden yapiyodum *emmā* şindi yapamiyon yavrum (76/11), *emmā* bu yaygu burda açuḵ (110/39), hē imḱānlar ġıtdı *emmā* yāni hiç bi şiynen, zorlūnan ġarşılaşmaduḥ o zaman yāni (123/27), ...

çünkü / çünki / çünkú / şünkü / şünki:

çünkü : *çünkü* su, suyu yoḥ bu kóyüñ (2/3), *çünkü* ġaçmazsa yaḥalanacaḥ (5/59), *çünkü* mallar dışarda yayıliyodu (20/55), sene atmış birde öldü *çünkü* (36/38), *çünkü* yaḥın oldū üçün bize (77/52).

çünki : *çünki* mal goyàcaḥ bir yerin yoḥ (37/6), *çünki* buralarda bi ġışları bi vaḥıd geçiremiyoñ (122/21).

çünḵú : *çünḵú* yėmēmizi yapallā (65/40), *çünḵú.* ben ātmış beş yaşındayin (70/29), yemeg *çünḵú* şey evinden çıḫmazdı yemeg (80/14).

şünkü : *şünkü* baca iyi diil, çekmiyō (64/22).

şünki : *şünki* vaḳdi yoḫdur beg fazla (127/47).

eyer / eer / iyer (<eğer):

eyer : bi çocūñ istedū bi yer olursa *eyer* (78/38), *eyer* on iki yúḳ olmasa biz āç ġalduḫ derdúḳ (81/7), *eyer* atmış, yetmiş kişi olusa üç kişi aludu (106/32), ġızı beenürseg *eyer* (114/3), ...

eer : *eer* iş yoluna girdiyse (22/15), *eer* onnarnan soḥbet yaparsañ (32/42), *eer* onu bi buliyin (70/28), *eer* davul gelürse sekiz gún düün yapallardı (90/20), günüm gelince *eer* param yetişmesse isderim, dedim (104/39), *eer* ġızıñ góynü varsa olur (125/15), ...

iyer : *iyer* ġız yabandan gelėcēse, yabana gidėcēse, u ġız verüllerse *iyer* (83/29), amā şindik *iyer* kóy içinden alırsañ öyle ōlen yemē yoḫdur (83/31), adam, cenāze sāhibi *iyer* zengin ise cenāzeniñ oldū gún verülü (88/18), *iyer* adam zengin ise yemekli yapulur (91/46).

faġat / faḫat / faġat (<fakat):

faġat : şindi on, om beş ḥāne de *faġat* yazın otuz beş, ġırḫ ḥāne oliyo bu (45/1), *faġat* orda bek çevrili deildür (46/57), *faġat* şimdi o yoḳ (115/23).

faḫat : faḫat aḫan yüz malımız var (37/21), *faḫat* yüz yirmi ḥāne var (57/15), *faḫat* zaman zaman yalaycıa dönmüş (115/1), ...

faġat : *faġat* böyle Fistan giydirdiler millet (1/49).

illā / illā ki / illām / ille:

illā : *illā* yazarsam, defderde ġāliyo (6/41).

illā ki : mevlüd āyrı, o çörē *illā ki* yapılır yāni (12/53).

illām : *illām* gelin. ōlum ben niye geliyim (11/30).

ille : *ille* söyle (59/51), *ille* şu olacaḫ diye bi şeler yoḫdu (77/26).

yalıñız / yaluñuz / yalŭñuz / yalınız / yalnız / yannız:

yalıñız : *yalıñız* şurası var ki buranıñ şu ġapaḫlíynan bizim arāzimiz bi. (8/11), ben ölecen *yalıñız* dabancamı yanıma ġouñ, demiş (8/45), *yalıñız* kóyde duran yoḳ (15/1),

yalıñız saat doḫuzu geçdikden_sōna kimse gelmez (37/60), *yalıñız* k̲óyüñ ismi ġadı_özü (63/27).

yaluñuz : yaluñuz şiyiñ altında yaşiyan, boruyla yaşiyan āzında. (70/36), yaluñuz fiyatlāríní deyi_ver baña (110/42), *yaluñuz* şurda birisi meselā yapraḳlıdan gelirmiş (120/50).

yalŭñuz : *yalüñuz* ki o, belki biraz daḥa benden bilir (123/57).

yalınız : yāni g̲óçmen_de *yalınız* nerden geldīni bilemiyon (128/1).

yalnız : şindi *yalnız* bi anarşit işi var (129/14).

yannız : *yannız* ay_çiçē tarlayı k̲ótü yapiyō_diyi çoḳ ekmiyoz (15/9).

ġayli / ġāyli / gayli / gaylī / ġāli / ġaylik (<ġayrı + oḳ) / ġayluḳ (<ġayrı + oḳ) / gaylıḳ (<ġayrı + oḳ)

ġayli : *ġayli* ġarārince torbada durur (1/11), o bitdi_*ġayli* (7/39), şindi *ġayli* başġa deñişdi örnein (17/5), şindi *ġayli* onnar gitdi (19/22), say *ġayli*, say (27/10), orlar öldü *ġayli* (30/43), ĭtiyarladıġ *ġayli* (35/44), *ġayli* burda dúún olmiyo_da (39/31), şindi biz_de *ġayli* yapmiyoz_da (55/7), *ġayli* aluşduḫ (59/21), o zaman *ġayli* bıraḫdılaṛ, atı (60/17), unutdum_*ġayli* onnarı (65/52), o yanda yoḫ *ġayli* bi_şey (70/58), *ġayli* ġalmadı (73/19), gelürken yarı yolda *ġayli* yürüyemedim hiç (78/13), ben_*ġayli* yaşımı_başımı aldım (79/1), şindi *ġayli* öyle_etmeyelē (86/24), sōnadan gendisi ġorḫdu *ġayli* (91/27), *ġayli* bilmem ben (93/15), ḥarmanda *ġayli* birez_de düven_sürerdüg (100/16), üraşacān *ġayli* (112/51), hinci unutduḳ ōlum, yavrum *ġayli* (114/24), ...

ġāyli : şindi o ġāḫdı *ġāyli*. o davul, zurna yoḳ *ġāyli* (112/20).

gayli : ġaraşıñ içine girdi *gayli* (78/18).

gaylī : şindi *gaylī* hepsinden māfuz_ġalduḳ (26/10).

ġāli : e şindi onnar gėşdi_*ġāli* (44/14), üç gün sōna_mı *ġāli* (114/5).

ġaylik (<ġayrı + oḳ): hincik *ġaylik* şey ġaḳdı (114/9).

ġayluḳ (<ġayrı + oḳ): şindi *ġayluḳ* namaz_ġıliyollā (80/10).

gaylıḳ (<ġayrı + oḳ): ondan_sonna onu gaylıḳ bişiriyoz (107/16).

yoḳsa / yoḫsa:

yoḳsa : mal olaran_mı *yoḳsa* (20/58).

yoḫsa : bunuñ mīdesi patlar yoḫsa dedi (36/70), *yoḫsa* saz_ınan muz_ınan mı (91/41).

anca (<ancak): *anca* işde böyle eş_dost dek_gelecek_de, tanuduḫ_munuduḫ olacaḫ da eviñe öyle göttüre_bileceñ (57/40), *anca* ēvdeki uslulā bilüdü (110/19).

6.2.5. Sona Gelen Edatlar

da, de: tarana_*da* yaparıḫ (1/9), şurda_*da* var, orda_*da* (20/84), onnar_*da* annatmadılar yāni (31/27), çobancılī_*da* biz biliyoz_*da* avcılī bilmiyoz (40/10), yuurd_*da* ġuyaruz, ayran_*da* ġuyaruz (51/13), yedisinde_*de* verüller (54/61), gúpre_*de* çıḫınca verim biraz çoaldı (63/4), size_*de* sȫlemişlerdir belki (75/6), ġāynamış südden_*de* yapiyoruz (83/22), erkekleriñ_*de* ayrı yeri vardı (97/9), ...

bile / bilen (<bile + n):

bile : daḥa şindi_*bile* toplayanımız yoḫ (1/64), ġonuşma_*bile* ḥaḳlarımız yōdu (11/18), bizim bu ḵóyümüzde soan_*bile* yoḫ (13/58), meselā şindi etli ḥamur *bile* yapiyolar (20/34), başında fesi_*bile* var (30/20), ġavurmayı_*bile* dōru_dürüsd bilemezler yāni (44/6), yimeye_*bile* yapmayolar (51/18), radyo_*bile* yoḫdu (75/11), şindi tovuḳ_*bile* bēslemeye ġardaşım (81/26), gȫttüriyolā iki ay, üç ay duramayon_bile şehirde (99/4), yaş seksen oldu, gēşdi bile (110/9), talebe ġalmadī_için oḫulu_*bile* ġapatdılar (122/2), ...

bilen (<bile + n): ben daḥa cāminiñ ġāmetini_*bilen* yapiyorum temsilī (68/11), saña danışmayălardı_*bilen*. hīç danışmadıla baña, hīç sormadıla_*bilen*. (81/42).

deil / deel / diil / dēl / dīl (<değil):

deil : yālıḳ *deil*. şeylik. çerezlik. (15/7), ḥacı_memet *deil*, ḥacı_hüsīn *deil*, onuñ babaları_da *deil*, onuñ babaları. (18/9), her taraf *deil*, sāde bizim bu aşşā taraf (30/48), bizim_gibi çocuḳlara. sizin_gibi çocuḳlara *deil* (56/45), onnarıñ nāmına *deil*, allāḫ_üçün her_şey (63/18), burdaḫı evimiz *deil*, aşşāda evimiz taḥa vā (78/2), fazla *deil* üç gün (112/22), şindi sade sen *deil*, ben *deil* herkezin de mayişi var (129/25), ...

deel : erişte *deel*, erişte. ġıyma_ḥamırı (43/41), şȯirevit *deel*. oluḳ dėrdik (45/39).

diil : yāni bu ḵóyde *diil* sāde mal, her ḵóyde aynıydı (24/24), benim ġızım o, gelin *diil* o (86/20).

dēl : şindi bāzar gúnü *dēl*, cumā aḫşam gúnü gidellerdi oriya (10/26), o gelinnig *dēl*, gelinnik tē bu yanda (30/12).

dīl : oḫul burda *dīldi*. arḥa taraftaydı (31/40), yāni anġara üsülü_felan *dīl*. ḳóycek mezellie giderüz (82/9).

ki, kine / ḳı, ḳu ; ḫı, ḫu ; ƙı, ƙu:

ki : yāḥu işde o zamānın_da yemişi oydu demek_*ki* (2/52), bilmiyom_*ki* ḳaç ḥāne oliyo (21/34), ḳóyde yaşlınıñ biri dedi_*ki* buña ekmek vermen (36/63), ḥoca der_*ki* yemēmiz var (56/35), bilmiyom_*ki* elli_dörd doumluyum (98/1), ōlan yoḳ_*ki* dúün olsun (121/23), ...

ḳı : bu ġab_ġara olacaḫ_*ḳı* (35/18), bi_de baḫsan_*ḳı* ānadı_míydın, maḥşar_gibi (56/63), şindi meselā_*ḳı* yāmur_duāsına çıḳdı_míydı oralara gidiyoñ (63/15), bi şē var_*ḳı* soriyoñ (87/35).

ḳu : ben dīyom_*ḳu* o çocuḫlara bi tene_de baã verin (2/50), bizim gúnümüzde yōdu *ḳu* onnar (7/29), ḥosur_ḥosur ġabarī içinde o öyle gúzel oliyo_*ḳu* (84/28), gelen yoḳ_*ḳu* (87/5), dėyo_*ḳu* ulan diyo (91/15).

ḫı : meselā_*ḫı* başġa bi ḳóyden gelin alacañ (63/39), şindi ḥoca yoḫ_*ḫı* (73/17).

ḫu : beyinden ḥāsda_olan iyi olmayu_*ḫu* (99/28).

ƙı : bēn çocuḫlūmu yaşíyamadım_*ƙı*, bilmeyen_*ƙı* ben ōsüzlükden meydana_geldim (74/8), böyúḳler ġoymazdı_*ƙı* bizi (103/23), yetişen yoƙ_*ƙı* heb yapan_da (121/20).

ḳu : vallaḥa ōlum ben ne oldūmu bilmiyon_*ƙu* vallāhi (75/6), bilmeyon_*ƙu* ben (79/16), ben bilmēyon_*ƙu* benim ġızların cehizine baḫan olmadı (86/32), ġızı_filan duymadum_*ƙu* ben (86/41), yōdu_*ƙu* bi_şey ēsgiden (89/4).

6.3. Son Çekim Edatları

Son çekim edatları, çekim eki görevi gören edatlardır. İsimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hallerini yaparlar[265].

6.3.1. Yalın ve İlgi Hâlinden Sonra Kullanılanlar

6.3.1.1. uçun / üçün / içün / için:

uçun : onuñ_*uçun* pelit_özü (18/5), onuñ_*uçun*_da geç ġaldıḫ (37/8), ḥā yāmur_*uçun* da işde öylece kesiyoduḫ (68/17).

[265] Ergin, age., s. 365.

üçün : yaşlı oldū_*üçün* āniyolardı (18/45), yabandan geldūm_*üçün* derinneri bilemiyon bek (20/81), vallāḥa ġorḥiyom. onuñ_*üçün* (21/11), siz sırf bu iş_*üçün*_mü geldiñiz (22/1), gelinnīñ üsdüne giymeg_*üçün* (30/14), vallā ƙışın ḳalmadūmūz_*üçün* bilemiyos (30/44), yazın geliyoz_yā onuñ_*üçün* (35/38), dulda oldū_*üçün* tabī (40/4), onuñ_*üçün* allāḥ herkeze ġolaylıḳ versiñ (49/15), tek gişi olurun, gelmen. onuñ_üçün. (54/54), gözel daılur_da onuñ_*üçün* ederüz onu (55/33), buralar onuñ_*üçün* böyle bu ḥālde gāldı (57/19), onnarıñ nāmına deil, allāḥ_*üçün* her_şey (63/18), işde oy_*üçün* gitdilē (64/3), yāni millete yidürmek_*üçün* (70/4), ben seniñ_*üçün* ġonuşmiyorum yāni, toplum_*üçün* (71/37), ōlum ecük ḥasdacaḳ_gibi onuñ_*üçün* (72/9), çünkü yaḫın oldū_*üçün* bize (77/52), onuñ_*üçün* bāzı araba geldi_miydi. u zannetdim (85/33), gelenner_*üçün* (88/19), yō cenāze_*üçün* (101/18), bi_şiyler getiriyolardı gızı memnün_etmek_*üçün* (102/23), denemeg_*üçün* istediydim (104/36), onuñ_*üçün*_da bizim bura süzülmüş altun (110/35), düün_*üçün*_mü (114/26), o īsannar, onna birbirlerine, eylenmeg_*üçün* (116/49), onuñ_*üçün* ben el ġapısında böyüdüm (121/9).

içün : bunnarın ḥaḳġını_da vermeg_*içün* onuñ dar_ġurbanını keseriz (44/36), gelenner_*içün* (88/19), ġış_*içün* aḥa ḥoşaf kesellerdin, gūz meyvālarından (129/29).

için: beg o_gadar bi gūçlülüg olmadī_*için* biliyoñ_mu ḳóylerde (2/64), onuñ_*için* diyi (4/3), bu yannıya geldī_*için* satı yüzü olmuş yāni bu ḳóy (12/4), yav var ammā yoḫ, tarım için yoḫ (13/7), tabī gōz_ġorḥusu_*için* o bizi ġovalardı (14/39), yō, aynı arāzī garışdī_*için* (18/5), ordan öñünü ardını ġapatmaḫ_*için* işde bi kilim parçası kesmişler (36/42), onuñ_*için* iniyoz yāni (37/3), tabī onnarı doyurmaḫ_*için* (44/18), çalışmaḫ_*için* gitdi (45/2), ġurban keseller yāmur_*için* (46/65), onuñ_*için* yāni elimizden gelen şeyi üraşiyoz (49/11), çoḫ ġalabalıḫ oldū_*için* (82/24), ġış_*için* ġonserve yaparız (84/1), şindi ònun_*için*. sormaḫ ayıb_olmasın ḥani. (85/24), para_toplamaḫ_*için* veyāḥud_da ādetde o (90/26), yāmur yādū_*için* şedellerdi (92/8), düün_*için* zaman belirleniyo (107/7), ġış_*için* her_şeyi yapiyoz biz yāni (114/25), talebe ġalmadī_*için* oḫulu_bile ġapatdılar (122/2), onuñ_*için* yāni āḫir zaman peygamberi çıḳdı_diyi bunun_*için* dīyolar (124/49), onun_*için* ḥayvancılīnan üraşiyodu (128/12).

6.3.1.2. diye / diyi:

diye : g̲öşmesin_*diye* yāni (12/73), onnara baḫiyoz_*diye* annadın_mı (25/53), ġaçamasın_*diye* (36/41), yoḳ, ḥani var_*diye* yalan_mı sȫleyin (57/53), bozulmasın_*diye* (60/34), yapsın_*diye* (71/44), gidecem_*diye* (104/35), çalışac̲uz_*diye* (116/40), ...

diyi : orda_da ören_*diyi* bi yer varmış (12/2), yalıñız, yannız ay_çiçē tarlayı k̲ötü yapiyō_*diyi* çoḳ ekmiyoz (15/9), tarıma elverişli_*diyi*, açılsın_*diyi* (24/10), yaḫın_*diyi* (47/16), ġaziyoz_*diyi* (75/3), olmaz_*diyi* (101/12), ġālmadı_*diyi* (112/32), ...

6.3.1.3. gibi:

onu_da ḥamur yōrur_*gibi* teşdiñ içinde yōruruḫ (1/13), būday dȫlünce beyaz_*gibi* olur (19/16), başġa k̲öyler_*gibi* d̲eil (33/1), ḥava mard_ayı_*gibi* dimişler (40/8), biz şeherli_*gibi* yaşşayoz (53/12), daş_*gibi* durardı orda (65/49), şindi manda_*gibi* otŭruyolā af_edersiñ (81/18), evelki_gibi tembellig yoḳ (92/15), vallāhi ben seniñ_*gibi* bir çocuḳ, ne rastladım ne_de gördüm, dedi (109/22), hiç açmamış_*gibi* (124/41), ...

6.3.1.4. üzere:

d̲eişdürmeg *üzere* oraya duriyo (109/34).

6.3.2. Yönelme Hâlinden Sonra Kullanılanlar

6.3.2.1. ḳadar / ḳadár / ġadar / ġadár / ġadaṛ / ġada / ġadā / ġadaḳ / ġadáḳ / ġadan / ġadana / gadar / gadár / gadā / ġā (<kadar) / ḫa (<kadar):

ḳadar : aḫşama_*ḳadar* gidiyoduḫ, toḫŭmumuzu ēkiyoduḫ (5/45), ben ovac̲ua_*ḳadar* gitdim (14/45), şimdiye_*ḳadar* otuz, ḳırk senedir dışarda oturiyoz (31/34), o zaman buralara_*ḳadar* ġar y̲aiyodu (31/47), benim bildīm_*ḳadaríyla* yāni (86/44).

ḳadár : af_edersiñ buriya_*ḳadár* şȫle oturūsuñ (13/18).

ġadar : ġuruyum_muruyum diyene_*ġadar* dadı bozulur (1/17), tıraḫtörün ön tekeri *ġadar* enli olur (15/8), o gelinceye_*ġadar* beni ġaldururlar (25/21), otuz yaşımıza_*ġadar* yāni (42/16), şindi burdan ġoy_verūsüñ, oriya_*ġadar* gider (56/54), geceniñ bi yarĭsına *ġadar* onnarı temizlerdúḳ (69/22), uña_da iki kilo_*ġadar* bi y̲uurd ġuyaruz içine, üsdüne yine (83/23), ondan ḥamurları bu_*ġadar* açiyoz, mayalı ḥamurları (94/9), ben seni k̲óyüne_*ġadar* götürüm (104/16), zabaḫa_*ġadar* çoḫ zaman beklerdüg başında (115/20), meselā ş̲eer yerlerinde iftara_*ġadar* ottururlar, muḥabbet yaparlar (127/47), ...

ġadár : aḫşama *ġadár* arḫasına tatlı vardı (106/23), senin ḥaḳġın zāyi olmuş şimdiye *ġadár*, dedi (109/41), şu *ġadár* bi çocuḫ (115/26), başġa zaman oturmazlar, saḥura *ġadár* (129/42), ...

ġadaṛ : yaza *ġadaṛ* yīñ (51/7), tam *urdan* dut, buriya *ġadaṛ* ḥacı memişgil (59/23), şu *ġadaṛ* ēkmek verüllerdi (69/24), o *ġadaṛ* (81/34), unnarı ġuvalaruz, unnarı *dutasiya* ġadaṛ. böyle bi oyunumuz vardur (82/3), şu *ġadaṛ* g̱ümüş (91/38).

ġada : yā bu zamana *ġada* bi bardaḫ çay içerdiñ yā (84/41).

ġadā : benim bi baḫçem mezere *ġadā* (59/35), tam buramıza *ġadā* (60/23), bu *ġadā* (69/5), o *ġadā* (81/47), çay servisi yapulu, öylene *ġadā* (82/22), şu *ġadā* altın (91/38), ikide ġalḫaruz, üçe *ġadā* ekmeg yaparuz (95/28), o deppōnuñ ordan şuriya *ġadā* (115/5).

ġadaḳ : bu *ġadaḳ* (56/13).

ġadáḳ : şindi o *ġadáḳ* yoḫ malcılıḫ (52/20).

ġadan : canım bu *ġadan* mı iyiydi (85/40), şindi o *ġadan* ēsgisi gibi ġar yāmiyō her tarafda (124/42), ondan sōna ērtesi āḫşama ġadan aç (129/12).

ġadana : tam eve gelib girince *ġadana* (22/23), yaza *ġadana* yėrdüg (96/11), ēlbisesini giyeller, ġoluna al bālallar, bu *ġadana* (96/26), ēydāma *ġadana* vā (96/40).

g̱adar : beg o *g̱adar* bi g̱úçlülüg olmadī için biliyoñ mu k̲óylerde (2/64), o girdúk̲ yerden beri bu tarafa *g̱adar* (20/9), ḥa işde dilim dönmiyo o *g̱adarı* ānadiyim (35/51), benim davar şu *g̱adar* olmuş (42/45), o aḫşamdan da o *g̱adar* düün bulaşīnı da ġorlardı (46/34), bu zamāna *g̱adar* ben ġurbetde g̱āldım (57/2), ben bu *g̱adar* biliyem (72/25), tamam, bu *g̱adar* da yeter (82/27), elliye *g̱adar* bizim köyde oḫul yōdu (103/9), seni dedi, nerde soydularsa oràya *g̱adar* git (104/44), ireçbeller beg o *g̱adar* oturmaz yāni (127/47).

g̱adár : gece sāt on iki, bire *g̱adár* (106/24), saat üçe *g̱adár* devām ederdi (106/26), tamam ōlum, bu *g̱adár* işde (117/19).

g̱adā : elimizden geldū *g̱adā* onnara yemek verüz (70/18), bu *g̱adā* yāni (70/46), o *g̱adā* (81/43), bu *g̱adā* (83/21).

ġā (<kadar): ne *ġā* (8/50).

ḫā (<kadar): bu_*ḫā* (36/17).

6.3.2.2. göre / ǵóre:

göre : şindi bizim duyuşumuza_*göre* satı_diyi bi g̱adın varmış (12/3), ġudretine *göre* (70/54), gendilerine_*göre* annadırlardı (103/23).

ǵóre : herkeşiñ bütcesine_*ǵóre* (1/40), ēsgi düzene_*ǵóre* (6/3), şindi gendi aralarına *ǵóre* (16/24), yāni duydūmuza *ǵóre*. (32/36), kēndine_*ǵóre* tabī (42/21), yemēmiz sırasına_*ǵóre* ayāmıza gelürdü (57/35), yapışına, yāni gelişine_*ǵóre* (60/4), ēskileriñ deyişine_*ǵóre* üç ġardaş_ımış (63/23), hērkeş sırasına_*ǵóre* otururdu, yāşlılar (71/33), vaḫıda_ǵóre deerlendürüz yāni (82/13), durumuna_*ǵóre* şeyin (88/15), herkez kendine *ǵóre* (94/7), onuñ súdüne_*ǵóre* mayanıñ şeyi var (98/5), adamına_*ǵóre* yāni (124/33), şindi herkezin ġudretine_*ǵóre* yemekleri (127/39), ...

6.3.2.3. dōru (<doğru):

hē ovacua_*dōru* dönecēñiz (14/44), atmış_ikiye_dōru gidiyo (22/58), çerkeşe_*dōru* gidiyo o taraflar (31/25), sacıñ üsdünde ġavurdulā onnarı, altıma_*dōru* yaydılā (78/19), ...

6.3.2.4. ġarşı:

bi diyecēmiz yoḫ devlete *ġarşı* yāni şindi (102/11).

6.3.3. Ayrılma Hâlinden Sonra Kullanılanlar

6.3.3.1. sonra / sonna / sonnacāzım / sona / sōna / sonă / sōra / sōram (<sonra + m):

sonra : ondan_*sonra* üç g̱ún, üç gecede_mi ne (14/6), ondan_*sonra* o aacı oriya atmışlar (16/5).

sonna : ondan_*sonna* yıallā, tallalara (73/7), ondan_*sonna* ġınayı_yaḫarsıñ (95/7), ondan_*sonna* onu g̱aylıḳ bişiriyoz (107/16), ondan_*sonna* ġabına basarsın (108/22).

sonnacāzım : ondan_*sonnacāzım* şey mevlüd_oḫutduḫ (107/9), ondan_*sonnacāzım* şey, ayran (107/22), ondan_*sonnacāzım* şırasını da ġaynaduduḫ (107/27), ondan *sonnacāzım* ondan şey_edidük (107/30).

sona : ondan_*sona* onnarnan maḥalle arasından gider (8/24), ondan_*sona* en çoḳ meyve, zebze olur (32/13), misal diyelim saat doḫuzdan_*sona* gelene ayā_ġālḫılmaz

(37/57), ondan_*sona* üç gün, ē davul çalunur (50/5), ondan_*sona* yuñuriyoñ heb (65/10), namazdan_*sona*, yemek yirüz (82/22), ondan_*sona* onu gúçÇüg_gúçÇüg pazı_ederüz (95/21), ondan_*sona* ḥocíya gitdúk̲ (100/40), ondan_*sona* da gelin_oldum (116/55), ...

sōna : alıb_vērdikden_*sōna* ġaylī ne daḫarsaḫ (1/22), biçdikden_*sōna* savuruduḳ (9/6), cenāzeyi defn_etdikden_*sōna* ġíymalıyı veriz (12/47), zāti cenāzeyi yerine ġoduḳdan_*sōna* oḫumuşuñ, oḫumamışıñ (22/51), yimekden_*sōna* du̲ā yapallar (30/35), çaydan_*sōna* yṻzüg_oynallar (37/63), iki, üç gún_*sōna* dökeriz sabaḫ ezeni (46/7), undan *sōna* ġız evine giderdúk̲ (60/18), iki geceden_*sōna* ērtesi gún dóküyoz şallarıñ üsdüne (84/15), yedi gúnden_*sōna* çıḫıb ġurbannarı āldıñız_mı (100/31), düvenden *sōna* yu̲yoduñ (110/13), yatsudan_sōna dāmādı ġorlardı. (119/39), ...

sonă : ondan_*sonă* reçbellik_de yapdım (57/4).

sōra : o_da ondan_*sōra* yā dutardı yā ġarşılıḳ verürdü yāni oã̲ (32/52), amā ġırḫından_*sōra* ḥanı o cemde (44/35), ondan_*sōra* iki yaş_sonna (78/7), ƙıydıƙdan_*sōra* gúzēlcene baḥaratliyoz (94/7), ondan_*sōra* ók̲úzlerlen orayı sürerüz (100/4), ġazdıḫdan *sōra* cenāzeyi defn_ederüz (102/25), ...

sōram (<sonra + m): ondan_*sōram* bi ġızım oldu (78/7).

6.3.3.2. keri / kēri / kēli / gēri / gēli:

Türkçe olan ve *sonra* edatıyla aynı anlamda kullanılan günümüz ağızlarında varlığını sürdüren bir edattır[266]. İç seste *-r- > -l-* değişimi görülmektedir.

keri : ondan_*keri* tamam (72/22).

kēri : undan_*kēri* işde sekiz gün_felan durar. undan_*kēri* çārşaflara dókersiñ dışşariya (72/5), undan_*kēri* uyduñ_muydu, torbíya ġoyaruz (74/6), undan_*kēri* yimèye başlarsıñ (76/17), ondan_*kēri* acū sancım geçdi (78/20), bu zobàyı_da yaƙ, odunuñ olduḫdan_*kēri* (81/30), ondan_*kēri* su Ḳorduḫ, yapardıḫ (86/6).

kēli : ondan_kēli şöyle dörd köşe g̲alıb var, g̲alıba bāsiyolar (3/32), ondan_*kēli* yemini atiyom içine (3/45), motur olduḫdan_*kēli* hepsini yapiyo yāni (38/11), ondan_*kēli* burda zaptiyeler varmışmış (93/11), ondan_*kēli*, söz kesildikden_*kēli* gidiyo (107/4), ondan_*kēli* o oturdu_mu, onu süzer, süzer g̲ōrduḫ (107/32), taḥranayı ġārduḫdan_*kēli* de

[266] bk. Korkmaz, *BYA*, s. 23.

hincik evelī yirmi gün_filan durġudiyolā (114/41), yourduḫdan_*kēli* yazaruz (114/46), tarlíya sāçduḫdan_*kēli* ilācını sāçiyoñ (116/6).

gēri : basduḫdan_*gēri* onuñ üsdüne duzunu, sirkesini dolduriyoz (67/20), ondan *gēri* gel k̲óye (81/15), duvaḫ serpüldúk̲den_*gēri* ḥarmana çıḫarullā gelini (81/65), ġavurduḫdan_*gēri* şerbet_atıb helve_yapiyolā (81/67).

gēli : toyġa olduḫdan_*gēli* yayla_çorbası olmaz (59/14), ondan_gēli düün olū (63/33), onda durduḫdan_*gēli* açiyoz, baḫiyoz (67/25), uyuşduḫdan_*gēli* beziñ arasına ġōyo, suyunu çekiyō (84/50).

6.3.3.3. beri / belli:

beri : o girdúk̲ yerden *beri* bu tarafa_gadar (20/9), g̲úçÇüklūmden_*beri* hiç ḥıdırellezi, navruzunu_nuvruzunu hiç bilmiyoruz (57/31), böyle ötden_*beri* süt ġaynadı (98/21), ...

belli : yāni ēskiden_*belli* gelme, sülāle bóyle gelir yāni (37/12), tā başdan_*belli* buğaydur (118/18).

6.3.3.4. dolayı:

ondan *dolayı* iki senedür yapılmiyo (32/27), k̲óy isminden *dolayı* şöyle derler (36/1), ondan *dolayı* (38/51), ġız_alıb vermeden *dolayı* böyle devām_ėder (40/77).

6.3.3.5. öte:

anġaradan *öte* getmedim (6/62), çaydan *ötesi* ġastamonu, araca_bālı (80/1).

6.3.3.6. ārı:

dāıñ arḫasından_*ārı* gidersiñiz (38/62), burdan_*ārı* döniyōs (38/63).

SONUÇ

Ağız araştırmaları zaman ve teknoloji ilerledikçe daha da güçleşmektedir. Kitle iletişim araçlarının en ücra köylere bile ulaşması, işsizlik nedeniyle büyük şehirlere göç edilmesi vb. nedenler yaptığımız çalışma sırasında bizi sıkıntıya düşüren etkenlerin başında gelmekteydi. Çankırı ili ve yöresinde yaptığımız derleme çalışmaları sırasında saydığımız bu nedenlerden ötürü birçok ağız özelliğinin kaybolmakta olduğunu gördük.

Özellikle ölçünlü dilin ve televizyonun etkisiyle, yörede kelime ve eklerdeki *ñ* ünsüzünün (*yeñi, onuñ, arabañ*) yerini giderek *n* 'ye bırakması (*yeni, onun, araban*); birinci teklik şahıs çekiminde *n* 'li şekillerin (*giderin, alayın*) yerlerini giderek *m* 'li şekillere (*giderim, alayım*) bırakması, yöre ağzında gün geçtikçe artarak devam etmektedir.

Eski Türkiye Türkçesinin mirasını koruyan yöremizde, yuvarlak ünlülü kelime ve eklerin büyük bir hızla düzleşmeye başladığı da görülmektedir. Aynı konuşmacıda bile bazı kelime ve eklerin hem yuvarlak hem de düz ünlülü olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

k̲óy, g̲ún gibi bünyesinde boğumlanma yerlerini art damağa doğru kaydırmış *k̲* ve *g̲* ünsüzleri bulunduran sözcüklerin ölçünlü dildeki gibi *köy* ve *gün* şeklinde söylenmesi de yaygınlaşmaktadır.

Belirttiğimiz bu hususlara rağmen yöremiz, ağız araştırmaları açısından hâlen büyük bir zenginliğe sahiptir. Ancak metinleri derlediğimiz bu nesilden sonraki kuşak, ağız özelliklerini büyük ölçüde yitirmiş olacaktır. Yaptığımız çalışma sonunda ulaştığımız en önemli sonuç, ağız araştırmalarının bir an önce hızlandırılması gerektiğidir.

Yörede görülen bazı farklılıklar sebebiyle Çankırı ili ve yöresi ağızları iki ağız yöresine ayrılmaktadır. I. ağız yöresini Merkez ilçe, Yapraklı, Ilgaz, Korgun, Eldivan, Şabanözü ve Kızılırmak oluşturmaktadır. II. ağız yöresi ise Orta, Çerkeş, Bayramören, Atkaracalar ve Kurşunlu ilçelerinden oluşmaktadır.

Bu ağız yöreleri haricinde şimdiki zaman çekiminin farklılığı sebebiyle iki de ağız adacağı tespit edilmiştir.

Çankırı ili ve yöresi ağızlarıyla ilgili bu tespitlerimizden sonra yöre ağzının karakteristik özellikleri ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz:

1. Bölgede, birincil (aslî) uzunlukların birçok kelimede korunduğu görülmektedir.

2. Ünsüz düşmesi ve hece kaynaşması sebebiyle oluşan ikincil uzunluklara da sıkça rastlanmaktadır.

3. *Kapalı e* (ė) ünlüsü, yöremizde işlek olarak kullanılmaktadır.

4. Özellikle bünyesinde y ünsüzünü barındıran kelimelerde, dil benzeşmesinin incelme yönünde bozulması yörenin karakteristik özelliklerindendir.

5. Eski Türkiye Türkçesinin bir mirası olarak yuvarlak ünlüyle kullanılan kelime ve ekler, dudak benzeşmesini sıkça bozmaktadır.

6. Yazı dilinde tonlu ve tonsuz şekilleri olan eklerin birkaç istisna hariç sadece tonlu şekilleri kullanılmaktadır. Bu sebepşe ünsüz uyumu bozulmaktadır.

7. Çankırı ili ve yöresi ağızlarının belirleyici özelliklerinden birisi de ön ve iç seste art damak ünsüzleri *ḳ* ile *ġ* 'nin boğumlanma yerlerini gırtlağa çekerek *ḳ* > *ḵ* ve *ġ* > *ḡ* değişimiyle süreksiz gırtlak ünsüzlerine dönüşmeleridir.

8. Ön ve iç seste *ḳ* > *ġ*, *k* > *g* ve *t* > *d* tonlulaşmaları kurallı bir şekilde görülmektedir.

9. İç ve son seste *ḳ* > *ḫ* sızıcılaşması yörenin karakteristik özelliklerindendir. *ç* > *ş* sızıcılaşması da sıkça görülmektedir.

10. *-nn-* < *-nl-* ilerleyici ünsüz benzeşmesi ile *-ll-* < *-rl-* gerileyici ünsüz benzeşmesi yöremizin en belirgin özelliklerindendir.

11. Yörede işlek olarak kullanılan vasıta hâli eki, *ile* edatıyla *-n* vasıta halinin ek yığılmasıyla birleşmesi ve gerileyici ünsüz benzeşmesiyle ortaya çıkmış olan *-ınan, -inen, -unan, -ünen* ve *-nan, -nen* 'dir.

12. Çankırı ili ve yöresi ağızlarında şimdiki zaman çekiminde kullanılan genel ek, *-r* ünsüzünün düşmesiyle oluşmuş *-yo* şeklidir. Bu ekin dışında *-yur* ; *-yar, -yer* şimdiki zaman ekleri ve *-ır, -ir, -ur, -ür* geniş zaman eklerinden gelişen şekiller de kullanılmaktadır.

13. Geniş zaman çekiminde ek ünsüzünün düşmesi sebebiyle, ekin görevini bağlantı ünsüzünün yüklendiği görülmektedir.

14. Üst üste gelen *r* 'li hecelerden biri yutulmaktadır.

15. Gelecek zaman çekiminin I. teklik ve çokluk ile II. teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde hece kaynaşması görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
METİNLER

DERLEME BÖLGESİ 01
KIZILIRMAK İLÇESİ

1

Adı Soyadı : Hava Yiğitoğlu, 79 yaş
Derleme Yeri : Korçullu Köyü - Kızılırmak
Derleme Tarihi : 20. 10. 2010
Konusu : **a.** Kışa Hazırlık
b. Kız İsteme ve Düğün Âdetleri
c. Doğum Âdetleri
ç. Pekmez Yapımı

a.

ġorçullu. ḳorçullu ḵóyü. oliyo. ḳışa_mı. bulğur yaparıḫ, yarma yaparıḫ, un elerik. şāparıḫ, yōruḫ. unu ȫtdürürük. paḫla ġuruduruḫ, baldırcan ġonserve yaparıḫ. baldırcanı dōrarıḫ, ġabūnu soyarıḫ. ondan_sōna tomatisini_de dōrarıḫ. yāın içine ġuyarıḫ. ēyce talarıḫ, ocaḫda. ġazanıñ içine ġoyarıḫ, ocaa ġoruḫ. ocaḫda ēyce bişiririk. hē talarıḫ, oña talarıḫ derik. şee dolduruḫ, şişelere. ġonserve şişeleri var_yā. aızlarını ġaparıḫ. iki sene, üç sene dursa bozulmaz. yō, ısıcaıynan ġapatırıḫ, ġaynaríynan. ġaynaríynan ġapatırıḫ. o zaman dutar, ḥavası içinde ġalır. açılmaz ārtı.

tarana_da yaparıḫ. taranayı_da. iri taranayı, yarmayı börtledirik. sererik şee ileenleriñ içine. sōyuncı ayranıñ süzmesiynen ġararıḫ. iki ġún, üç ġún, beş ġún. ġayli ġarārince torbada durur, dolduruḫ torbíya. taḥtalarıñ üsdüne dȫkerik, orda ġuruduruḫ. ġuruduruḫ. ġışın ıslarıḫ. hē şȫle. ince taranayı_da. yarmayı ūtdürük dērmende, yarmayı. beyaz olur o zamanneyin taranası. onu_da ḥamur yōrur_gibi teşdiñ içinde yōruruḫ. içine_mi. īçine ne ġatarsañ ġat. içine, özellikle yemēñ içine narpuz yaḫılır, sārımsaḫ dȫlür, mercimeg ġuyulur. salça ġuyulur. isterseñ şindi yaparḫan ġuy, isterseñ bişirirken ġuy. bişirirken ġoyarsañ daḥa gȫzel olur. şindi ġoyarsañ tabī ġuruyum_muruyum diyene_ġadar dadı bozulur.

b.

hē. ilk önce ġadın gider ġızıñ anasíynan, ġız_ınan ġonuşur. gȫnü varsa, adam senden yānĪse iki ḳadınnan varırsıñ, ġonuşursuñ. ērtesi g̱ún_de ērkekleri gider, adamlara. ġıza, allāḥıñ emri ġızına dúñürük, derik. biz dúñür giderken bi_şey g̱ótürmeyiz, şindi çıḥdı o. ȫle bizim g̱ünümüzde o yōdu yavrum. alıb_vērdikden sōna ġaylĪ ne daḥarsaḥ, daḥacāmızı_da, yedirecēmizi_de içirecēmizi_de o zamanneyin yaparıḥ. ālındıḥdan_sōna, ē şindi ġıza dúñür giderken datlíynan gidiyolar, ne_bilĪm ben çiçēnen gidiyōlar. ne_bilĪm neynen. bizim g̱ünümüzde onnar yōdu.

olmaz olur_mu. şindi buġún ġıza, allāḥıñ emri dúñür olduḥ, aldıḥ verdik. bi çay içdik, geldik. iki g̱ún_sōna, üç g̱ún_sōna ḥaydi baḥalım derik. anasını, babasını toplarıḥ. aḫrebelerinden gendi aḫrebelerimiznen giderik ġızıñ nişan āsĪni g̱órerik. altın yapiyōsaḥ, esbab aliyōsaḥ ney yapiyōsaḥ āsĪni_g̱órerik. gelinci ertesi g̱úni bi ġazan ġurarıḥ. babasınıñ evine, ġızıñ. ġaç çesid yemek yapacāsaḥ, şindi bide yaḥın ġaylĪ, bidáynen yapı_veriyolar şindi. bulaşī_neyi yoḥ onuñ. biz ezelĪ bulaşıḥ yıḥarıḥ. nişanını daḥarıḥ, dúünnerine ne zaman g̱ücümüz yetiyōsa, bi sene_mi duruyoḥ ġayli, bi_buçuḥ sene_mi duruyoḥ, altı ay_mı duruyoḥ. herkesiñ bütcesine g̱óre. dúünümüzü_de yaparıḥ, aḥa öyle.

olmaz_mı. cehizi yazarlar. cehiz olur. cehiz_mi. şindi ne cēzi ḥazırlaniyosa daḥımını, ġaryola yatānı, ḥālısını, elbĪsesini. nerde, nesi varsa. anası_da yapar, ōlan evi_de yapar. cehizini_de yazarlar, ġızıñ babasınıñ eline ḱādını veriller. ḥaydi baḥalım.

dúün eskiden üç g̱ún sürüyōdu, bi ḥafda sürüyōdu, om_beş g̱ún sürüyōdu. herkeşiñ bütcesine_g̱óre. varlīn varsa bi ḥafta dúün çaldıriyōdun. ben buña üç tene davulnan etdim dúünü. bi teg ōlan. üç tene davulçusu vardı, aḥa bunuñ. o zaman saz yōdu, yalan sȫlemeyim. yėmek yapiyōduḥ, hē. ḥaley_de çekilir, davul_da çalınır. ġına bir g̱ún evelisĪ. biz ġınayı āşam yaḥardıḥ, zabālayın gelini çıḥardırdıḥ. şindi onu. az_buçuḥ oluyōdu canım. ezicig bi altın ġōyoduḥ. ġōyoduḥ. dāmadıñ

goluna altın bāliyoduḫ, boynuna poşu bāliyoduḫ. ezelde ōyleydi, işde şindiki daḥa.

üç_eteg giyerdi. bizim gúnümüzde üç_etēdi. şindiki_gibi gelinner yüzü açıḫ deeldi ōlum. bizim boyca duvaḫ vardı başında. duvādı, aḥan ben bunuñ başına duvaḫ vurdum. elbīse giydirdim_de gētirdim. fagat böyle Fistan giydirdiler millet, ben Fistannan gelin getirmedim. yüzünü örtüg gelsiñ geliniñ, dedim.

c.

bebēñ ismini_mi. bebēñ ismini, ēsgiden böyükler ġordu. dedesi, ebesi var_ısa onnar gordu. hē. şu olsuñ çocūñ ismi dellerdi. bunuñ adı ensar. böyūnüñ adı dedesiniñ adı. bōyük, ġaynatamıñ adı. sādıḫ. birisiniñ adı, benim adamıñ adı. ömer. ölennerimiziñ adlarını ġoyu ġoyu_verdik.

geliyolar. bebek górmeye gelirkenē onnar bebeklere daḫım alıllar. daḥa yaḫın_ısa bi gúçÇüg altın ider getirir. burdaḫılar_da loḫum ḥazıllallar. birez bi_şīler ḥazıllallar. bi çay_içiriller. şerbet vermezler. loḫum veriller, çay veriller. yalan sōlemeyim.

olmadı. albasması_neyi olmadı. allāḫ, cenābı allāḫ cümleyi esirgesiñ. böyük allāḫ esirgeyinci hiç bi_şī olmaz. albasdı ilerden olurmuş, ilerden_de. ġan_gidermiş gelinden. ġan_gidermiş, ocā varmış sunġurluda. daḥa başġa bi yerlerde, şu yan daḥa bi kóylerde. oriya gidellermiş, ordan ekmeg getirillermiş, ġum getirillermiş, duz verillermiş ocaḫdaḫı adamlar. o zaman giçer, gidermiş ḥasdalī.

ç.

hiç bi_şiy toplamazdıḫ. hiç bi_şiy, daḥa şindi_bile toplayanımız yoḫ. yoḫ ōle bi_şiy. şu bayırda ne biter. bāmız var_ıdı. bālarımız vardı. dikerdik bāları, tarlíya Kendimiz. tarlada bālar oluyō. dē depeniñ üstde bizim bāmız, şō garşıki depeniñ. ġaynadiyōduḫ.

pekmezi_mi. bekmezi, üzüm yetenice beklerik baa. üzüm yetinci keserik, üzümü doldurur, getirik. çīnar gelinner şirevitlerde. şirevit derik biz. üzümü doldurub_da çīnadımıza şirevit derik. şerbetini ġoruḫ üzümüñ, ġaynadırıḫ. topraḫ çalarıḫ içine, topraḫ. topraḫ çalmayınca ekşi_bekmez olur. toprā özel, dē depede toprāmız var. bayırda. beyaz topraḫ. toprau çalarıḫ. ġaynadırıḫ, indirik aşşā.

kesdirme durulur. duruluncu süzerik teştiñ içine. yaḫarıḫ altını ġaynadırıḫ. ġarışdırır̥, ġarışdırır̥ ġaynadırıḫ.

ā_bekmez yapacāsaḫ içine ayran ġoyarıḫ çōḫca. şindi inēñ ayranından ġoydu muydu g̱úzel bekmez olur_ki, keten_gibi olur. ayran ġuyar, ā_bekmez yaparıḫ. ġara bekmez yaparsañ öyle g̱aynadırsıñ. eşgi yapacāsañ topraḫ çalmadan ġaynadırsıñ. eşgi bekmez. ḥani çalḫama yapallardı ezelī. şindi yapmiyolar, ġaylī onnar yoḫ.

bizim burda yoḫ. o dē āşır k̲óylerde, besdil. dālı k̲óylerde. bizim burda bi_şī yok̲_ki. çoluḫ_çocuḫ yemiye bi_şē bulamiyo. üç armud_ācımız vardı, onnar_da gendi ḥālinde ġurutduḫ. yetmiş_doḫuz. yetmiş_doḫuz. ḥava, yi̱id_ōlu. size_de sālıḫ yavrum.

2

Adı Soyadı : Mehmet Yiğitoğlu, 83 yaş
Derleme Yeri : Korçullu Köyü - Kızılırmak
Derleme Tarihi : 20. 10. 2010
Konusu : **a.** Köyde Geçim
b. Seferberlik Zamanı
c. Çocuk Oyunları
ç. Bayram Âdetleri

a.

ben ne cüvablar vereyin yāni. burası g̱orçullu k̲óyü. ġızıl_ırmā_bālı. hē. çanġırınıñ ġazāsı yāni. ufak̲ bi ġazāsı. memet, yi̱id_ōlu. yaş, seksen_úç. şimdi bu k̲óyde geçim, herkez gendini anca idāre_edebiliyo. çünkü su, suyu yoḫ bu k̲óyüñ. ġıraç arāzī. meselā çoḫ verdū̱ zaman bire beş, altı veriyō. biliyoñ_mu. verim böyle. az verdū̱ zaman üç, dörd veri. işde idāre_ediyōlar. būday, arpa bu_ġadar. işde bāzen bi ġıraca bi ġavun ekiyōlar yā, yīceg_ġadar, içeceg_ġadar oluyō. sātsalar_da bi, iki araba ġavundan nē ėdeceg. işde bi ḥarçlıḫ aliyōlar. böyle yāni. ne_bileyin işde mercimeg, noḫud ekiyōlar. idāre_ediyōlar böyle işde bu k̲óy.

biz genc_iken_mi. ók̲úz_ınan giderdig tarlíya, nadas_yapardıḫ. herg_yapardıḫ yāni. sürerdig, ḥani şindi moturnan ġarışdırıb_da ēkin ekiyoḫ yā. aynı ók̲üznen

böyle ġarışdırırdıḫ, g̲úz gelib_de ēkin deyince gider ekerdik. ekerdig, allaḫ ne verise o zaman ilaç, g̲úbre bi_şī yōdu. ot oluyodu ekinner. işde idāre_ediyoduḫ. ġaribannıḫ, bi_şiyler vardı bu k̲óyde.

b.

bi_şīler annatıllardı_yā, beg ġafamda ġalmiyo_ki benim, biliyoñ_mu. işde ne bilīn. bāzen ḥani ehdiyār ġarılar biliyoñ_mu, anā benim derdi adamım ḥarbde ġaldı, derdi. bilmem bi_şī derdi ġadınnar, zavallılar. perişan_ımış adamlar. yoḫluḫ var. daḥa benim zamānımda_bile o, yalan sōlemeyim_de, almannan urusuñ ḥarb etdīnde. almannan urusuñ ḥarb_ėtdīnde bu k̲óylerden mēmur geldi. zāti k̲óylü ne olur, para yōdu o zaman. para, filancada beş lira, ġuruş varmış yā nası_idib g̲órsek dellerdi. beş ġuruş, on ġuruş nasiysa g̲órsek dellerdi. ḥani bizler bilmiyoḫ_da. dīcām, ḥadi ōle dellerdi.

o zaman almannan urus ḥarbiymiş_de iki mēmur geldi k̲óye. bu k̲óye. ādamına_g̲óre, saña beş_yüz kilo ekin yazdı, hökümete verecāz. öteki_de sekiz_yüz kilo, üç_yüz kilo, dörd_yüz kilo. adamıñ yāni vāriyetine_g̲óre, g̲úcüne_g̲óre. bōle yazdı. anniyoñ_mu, adam yazdı. dīcām, ḥani bunu_da milletden aldılar. millet birez ācizlendi, zāti aç ġarnı. elinden_de hökümet aldı. ācizlendi. biliyoñ_mu. evet. öşr. işde aldılar heb. o zaman ismet paşa var_ımış başımızda. şindi işiñ ḥaḳġını ġonuşaḫ. ben sizi birez āç_ġodum yā, siziñ çolūñuzu çocūñuzu gevura teslim etmedim, demiş. yine de allaḥ ĭrāzı_ossuñ, d̲ee̲l_mi. yine de allaḥ rāzı_ossuñ. dīcām böyle, ḥani bi_şīler bōle geldi, geçdi.

c.

d̲úün̲nerde davulçu çalardı, biz ḥalay_çekerdik. hē. yapardıḫ. şōriya bi deynek dikerdik. üç, beş arḫadaş oña atardı. vurūsaḫ vurduḫ. onu bi, onu bekliyen olurdu orda. āniyoñ_mu. o birimize dānānıñ ucunu d̲ee̲rse, biz ordan dēnāmızı almadan bu sefer o beklerdi. ḥolu dīyoduḫ. ḥolu oyunu. işde dīcām bōle bi_şīler oynardıḫ. hē.

oynardıḫ. saḫlambac_oynardıḫ. aḥa şōriya birimiz yumuşurduḫ, şōle şuriya. yumuşurdun, ötekiler saḫlanırdı. āniyoñ_mu. işde bir, ikisi gelirdi elini buriya dārdi. eli dādi_midi ben dutarsam, onu dutarsa bu sefer o yumuşurdu orıya. bi şīler yāni. hē bōle oyunnar yapardıḫ.

girerdik, yalan_da ġonuşmiyaḫ. şimdi nasıl biliyoñ_mu. bu k̲óyde ḥani beg ōle bi zarar yapılmaz_da. meselā, adam meselā benim baıñ bōründen geçerken benim bādan iki salḫım üzüm alır, yerdi. ġomşum bāzen, baña sīnaraḫ yāni. bōle bi_şīler ōlurdu. ama ḥırsızlıḫ bilmem şu, bu ōlmazdı. ḥalal_ederdi. sōna veyāḥud adam benim bosdanıñ ġıyısından giderken bi ġavun alır, yerdi. e bu ḥalal_ederdig yav. ben_de onunkinden alırdım. şindi yalan ġonuşmiyaḫ yāni, işiñ ḥagīgisi. bi şīler işde. hē ōleydi zamannarda.

ç.

şimdi efendi, bu yanı bayram gelecānı biliyoḫ. ōle herkez iyi, k̲ótü ufaḫ defek bi şeker_mėker alırdı. çolua çocua cāmide olsuñ, k̲óyde. şu çocuḫlar, ufaḫ çocuḫlar şimdi eline bi poşet aliyolar, maḥalle maḥalle geziyolar. bi poşet şeker toplamışlar, şōle. ben dīyom_ḳu o çocuḫlara bi tene_de baā̲ verin. getirib_veriyolar. yoḫdu, yalan_ġonuşmayım. çoḫ çoḫ leblebi veriyolar. hē, leblebi veriyolar. yāḥu işde o zamānın_da yemişi oydu demek_ki. hē, bōle işde.

yav şimdi hērkez ḥāliyle giye_biliyodu. olan gīyodu, olamiyan_da giyemiyodu. e tabī̄ az_çoḫ gine herkez bi gendiye bi temizlig yapar canım. ḥāliyle. yāni dīcām patron, ola_biliyō bōle bi şīler.

çarıḫ. çarıḫ, benim babam. óküzüñ g̲ónünden. babam benim dolu çarıḫ dikerdi. dikerdi, biz_de ayāmıza giyerdig. çabıḳ yırtıliyodu şordan. şoralardan. yerde sürükliyoduḫ, ayāmıza tikenner batiyōdu yine_de. nāpacān. adnan menderes çıḫınca lastig çıḫdı. adnan menderes çıḫıb_da lastig çıḫında yalın_ayaḫlıḫdan ayaḳlarımız aciyodu yā ḥani. lastī k̲únde yıḫardıḫ. çünkü yaln_ayaḫlıḫdan ġurtulduḫ bi parça. her g̲ún olur_mu canım. yā işde bāzen aḥa suyuñ başına varınca. yāni zaman buldūn yārin. k̲únde demem bu yāni. hē arada_sırada yıḫardıḫ yāni. vallā bilmiyom ne gelecek, bi_şiy yoḫ.

beg o_gadar bi g̲úçlülüg olmadī_için biliyoñ_mu k̲óylerde. dúünnerde oluyodu. geliyodu, şu k̲óyden baña bi oḫuyuntu veriyodu bi ehbab. biz burdan meselā gidiyoduḳ üç, beş kişi o k̲óyde. o k̲óyde işde aynı deminki dedīm_gibi ḥālay_çekiyoduḳ, oyun oynuyoduḳ, maḫam_sōlüyoduḳ. g̲ótürüyoduḫ. ġoyun, ōlaḫ,

toḫlu ne varsa. oḫuyuntu, dīyoduḫ. oḫuyuntu götürüyoḫ. bȫle götürüyoduḫ. sen_de sā_ol.

3

Adı Soyadı : Hüsnü Ağar, 57 yaş
Derleme Yeri : Hallaçlı Köyü - Kızılırmak
Derleme Tarihi : 20. 10. 2010
Konusu : **a.** Köyde Geçim
b. Düğün Âdetleri
c. Çeşitli Konular

a.

hüsnü, aar. ḥalaçlı. çanḳırı. evet. elli dörT. buralıyım ben. gēçimimiz aḥa reçbellik yapiyoḫ_yā. oã, buã işçilie gidiyoḫ. öyle gēçimi sāliyoḫ. topraḫ var_da ortaḫ bizim_yā. ārpa, būday_ne bi_şiyler ēkiyoḫ. benim yoḫ sulu, ḳóyüñ var_da. ḳóy her şey ēkiy, pancar_mancar_yā. ȫle yapiyolar, hē.

ēsgiden buriya oturum yapiyoduḫ. düven_sürüyoduḫ ġatırlarnan_da. elimiz inen, tırpannan. hē kēsgin_idi. bȫle yie sürüyoḫ, yie. öyle yapiyoḫ hē. düven şöyle, tātadan_da şȫle daşdan dişleri varẹ. öyle onnan sürüyōduḫ. hē. o zaman tınaz yapıb yabaynan savuriyoduḫ. ȫle yapiyoduḫ hē.

gendimiz un ödüyoduḫ ēkini. ȫle gēçim sāliyoḫ, hē. bulğur_ney aliyoḫ zāte şindi, o zaman yapiyoduḫ_da. bulğuru önce ġaynadiyōduḫ. yīḫiyoduḫ sōna. gótürüb deermende çēkdiriyoduḫ, hē. deermen ġızıl_ırmaḫda yapdıriyoḫ_da. hüseynide. beg onnarı ben bilemiyom_ki.

b.

vallaḥa ben beg oynamiyodum. yalan yoḫ_yā. beg oynamiyodum_yā işde. beg bilemiyom_ki iyice yā. dúún üç gún_ney sürüyō. cumā gúnü başliyo, bazar gúnü soña_eriyō. cumā gúnü bayraḫ_dikilir. cumā ȫleden sōna yemeg_ney veriller. bayraḫ. ġomşular gelir heb ziyārete. dúún óyle oliyo. cumārtesi baş gėdiyo. bazar gúnü_de. yāni ġalabalıḫ gidiyō, ġızıñ evine malzeme gidiyo. öyle yapiyolar. bazar gúnü_de gelin_almiya gidiyolar. getiriyolar gelini. oluyo, oluyo. ȫle_de yapiyolar.

yav ġapıyı kitliyolar, para isTiyolar. g̱ő̱nünden ne. şē, ōlan babası. hē. sādıç_da oluyo, hē. yā o da işde ilgileniyo her_şei. dāmaTdan yanı_yā. dúún ḱāyası_da oluyo. hē o_da oluyo. o_da ireli gelen her işe bāḫiyo. hē.

ben beg oynamadım dīyom_yā. ḥalay_ney çekiyolar işde. hē siñ_siñ önce oynuyolardı_da şindi yoḫ yā. yav ataş_ney yaḫiyolar. yere gāzıḫ çaḫıb urġannan seerdiyolar ḥanı. ataşıñ üstünden atliyolar. vurma yoḫ_da yaḫaliyolar birbirlerini. hē. at var_ıdı, hē. yarış_yapallardı, dēnek yarışı. kim kime yerişdi_miydi, vururlardı ardından. öyle yapallardı. g̱úreş beg olmuyodu yav ő̄le yā.

c.

benim acemī birlīm etimesutTaydım_da, tanḳçıydım. ordan anteb islāhiyiye getdim, orda bitirdim. şindi yoḫ yā. āsgerlīm iiydi, inzibat_ıdım ben_de. g̱úzel bitirdim asgerlī. yō heç dóüşmedig yā. hīş_de yaḫalamadıḫ yā. tērslig gelmedi ḥani öyle hiç.

hē amalelig yapiyodum yā. kērpice önce çamuru gāriyolar g̱úzel samannaca. ondan_kēli şöyle dörd köşe galıb var, galıba bāsiyolar. şő̄le çekdi_midi, çıḫiyo g̱úzelce. çamurdan oluyō hē. çamura saman ġātiyolar şő̄le. hē. buralara ekdī. bāşġan daḥa iyi bilir_de. bizim bāşġan başġa. aaç dikiyoḫ yav işde, aḥa balamutdan. şey erig çiidi, ġaysı, bādem çiidi. bi_şiyler yapiyoḫ aḥa. böyle ediyoḫ. hē. öyle, öyle. devlet_de yardım_ediyo. çam_ney veriyo. allāḥ rāzı olsun. yav bura ġayalar dīyolar, bunnara yā. bu yannarı şu ġale, ġale şōrada. bu öbür tarafları, su depōmuz_neyi var orda. boz_depe_neyi ora. oralar öyle.

yā ben beg bilemiyom orasını, irelisini yā. hē ben duymadım yā. türbemiz dēy şu depede var, orda. beg bilemiyom yav ben o_ḳadar̥. şindi ziyāret_ediyolar, hē. yō, ő̄le bi_şiy_de isdemiyolar yā. gurban_da, bāzı şeye yāmur_ney yāmassa o zaman gidib kēsiyolar_da. hē öyle oliy. yav ḥōca getiriyolar, ġuran_oḫuyolar. öyle oliy işde. aḥan bizim bu, bu. başı bu işde, bu yapdıriy. oā̃ sorsana.

ben şindi mala baḫmiya gidiyom yā. evde mallar var_da, kimse yoḫ. mallara. önce yemini ġāriyon, küspeynen. ondan_kēli yemini atiyom içine. birez_de su atiyom, ġāriyom. öyle veriyom. āltlarını temizliyoḫ, züpürüyoḫ güzel yā. bunnar, saman atiyoḫ āltına. önce beton var_da, beton altına saman atiyoḫ.

4

Adı Soyadı : Veis Yazar, 67 yaş
Derleme Yeri : Kahyalı Köyü - Kızılırmak
Derleme Tarihi : 20. 10. 2010
Konusu : **a.** Köyde Yaşam
b. Düğün Âdetleri
c. Dağ ve Tepe İsimleri
ç. Pekmez Yapımı

a.

evet ḱaḥyalı ḵóyü. ġızıl_ırmaḳ, çanḳırı. evet. ḵóye_mi. vallāḥa daḥa ilerisini bilemiyom. şindi biliyom dėsem yalan_ġonuşurum. bizim bildīmiz_ġadarıyla ḱaḥya çoḥ olur diller. yāni gendi aramızda biz ḥani şey yapdīmızdan. onuñ_için diyi. ē tabi çoḥ esgi cānım, esgiye dayalı. ġara_ġol_ney varmışmış. sivasdan geldīni söyleller. evet, sivasdan. evet ȫleymiş. tabi tabi. ben atmış_yedi yaşındayım, bilmiyorum ben. daḥa öncesini bilmiyom.

ē önceden burda ḵóy_odaları var_ıdı. ḥani ġış ġünlerinde. ḵóy odalarına gelirdig. üç, beş tāne ḵóy_odası vardı. oralarda oturūduḳ. soḥbet_ederdik. büyükler soḥbet_ederdi, biz_de dinlerdig bunnarı. soḥbet, işde ḵóy yerinde ne olacaḥ. efendim, bu sene ēkinler şȫle oldu. raḥmet bol olursa maḥsüller şöyle_böyle_diyi bi_şiyler anlatıllardı tabī. kenarda oturūduḥ, ēsgiden. kenarda. imḳānı_mı var. sayġı, sevgi çoḥ fazlaydı o zamannayın. bir, iki yaşlı vardı. ḥanı irelde ḥarbe girilmiş. bī_ġaç gişi vardı. onlar anlatırdı, ḥarp şeylerinden yāni. hē. evet, evet, evet. onnarı dinnerdig yāni.

b.

hē. evet. düünnerde mi. düünnerde ēsgiden ē burda meydanlıḳda bi tura dillerdi, bi ġazıḥ çaḥallardı. oyun_çıḥatdırıllardı. ē ġazıḳ çaḳallar, urġan bālallardı. şȫle dolaşıllardı. şōna aşma oyunu dillerdi. iki kişi şey yapardı, öyle oynallardı. ḥalay_çekellerdi. geceleri siñ_siñ dillerdi. ateş_yaḥar ȫle oynallardı. şindi yoḥ onnar tabi.

öyle bi tören yoḳ. gelin çıḫdıḳdan_sōna bi aḫşam, yatsıdan evveli dāmad donanma şeyi vardı. ē ḥoca getirdin. üç beş arḳadaş getirdin. üç, beş arḳadaş mintan giydirillerdi elbīse giydirillerdi, oḫuyaraḫ tabī. öyle bi taḫı yoḫdu. ē tabī başına şapġalardan. ġasket, şapġa. evet, evet, ġasket vardı.

gelin, tabi gündüzden getirilirdi. gēlini_mi. gelini getirirken ḥani benim bildīm_ġadarıyla daḥa önceden bilmiyom_da, at_ınan getirirlermişmiş. benim yetişdīmde_de at_arabasıyla getirirdik. şindi bi tāne. tabī tabī. ō, ġāyet tabi. davul, zurna var_ıdı tabī_ki. güreş_yapallarḍı. sōna cirid_oynallardı, atlarnan. ġoşu yapallardı, genşler. tabī, tabī. dörd gün, üç gün. cuma gün, perşembe gün öylenleyin ġaḫardı, bazar gün inerdi. yā.

c.

burda yoḫ, yoḫ. burda yoḫ. var. ḥācet_Tepesi derik. oriya çıḫarıḫ. evet ḥacet Tepesi. yoḫ, hiç_bi özellī yoḫ_da tepe biraz yüksek oldū_için. meselā aḥa şu ġārşıya çıḫallardı. mezerlīn oràya. önceden büyükler ḥacata_çıḫalım diyerekden ora, ḥacet depesi olaraḫdan ġalmış. evet, evet. ḥacete_çıḫdıḳları_için.

vallā ārāziniñ var, bayırı şeylerin ammā öyle tepe şeyi olaraḫ. türü derik meselā, şurda ormannīmız var. şu ġārşıda. işde orda_da meşe_aaçları_neyi var. aḥa ondan palit, palıt_mı dīyolar. hē pelit şeylerinden. onuñ_için oralarda öyle vatandaş şeetmişmiş. hē. öyle bi_şėy depemiz yoḫ. ġazı_yapdıracaḫ, şöyle böyle bi. öyle bi buluntu.

tamam, dōru. evet ondan. he tamam. annaşıldı_da bizim oralarda ḥani idil ġuyusu. idil_ġuyusu dillerdi. neden_ise o idil_ġuyusu dimek, ne dimek. orasını ḥani bilemiyoḳ. bilemiyoḳ. killig. kil. esgiden ġadınnar çamaşırı yıḫamaḳ_için o kistden getirillerdi. sabun yerine onu getirillerdi. killig_diyi ondan. evet ondan ismi ġālmış.

ç.

evet. evet. ē bizim evimizde o zamannayın tarḥana, tarḥana olurdu. bulġur olurdu. bekmez yapallardı. peynir bol olurdu. o zamannar davar. tabī, tabī, tabī. kendimiz yapardıġ. var_ıdı bālar, var_ıdı. çoḫ bālar vardı. bekmez_mi. bekmezde ḥani getirirdig, taḥtadan şirevit diller biliyo_musuñ, onu. onda çīnerdi ġadınnar.

şīresi aḫardı. ondan_sōna_da ocaḫda kesdiriller. ġaynadıllardı. biraz topraḫ atallardı. tabī, tabī. mayası topraḫdır onun. evet beyaz topraḫ.

o zaman çoḫdu. davar çoḫdu burda. dē çoḫ davar vardı. bir sürü davar çıḫardı. o zamannayın davar_da çōdu, büyüg_baş ḥayvan_da çōdu. şindi yoḳ daḥa. ġalmadı. veis yazar. veis. ātmış_yedi. sā_olasın. sā_olasın. biz_de.

5

Adı Soyadı : Bekir Yılmaz, 71 yaş
Derleme Yeri : Tımarlı Köyü - Kızılırmak
Derleme Tarihi : 20. 10. 2010
Konusu : **a.** Köy ile İlgili Bilgiler
b. Çocuk Oyunları

a.

tımarlı ḳóyü. ġızıl_ırmaḫ, çanḳırı. bu sipāhīlerden ġalmış. ḥāyır. ḥani savaşlarda sipāhīler şei ġazanınca, savaşı. o kişiniñ ismini verirler_imiş. tamam mı. biz bu isimi beenmedig deişdirecēdik, anḳaradan dediler böyle_böyle deişdirmen. ḳóyünüzüñ ismi gúzel, dediler. burdan böyle oldu yāni. ordan gelme, sipāhīlerden gelme. ondan, bizim aḳlımız. dedelerimiz, babalarımız burda yetişmiş. nerden geldīni bilmiyoz. ondan biz bi bilgi duymadıḫ. duymadıḫ.

burda ārpa, būday, paḫlagillernen geçinilir. baḫlagillerden bīber, batlıcan, tomatis, baƙla. mercimeg_ēkmiyoz. eken ḳóylerimiz var_da biz ēkmiyoz yāni. biz her damlanıñ altına bi çanaƙ tutdu_mu, beceremiyoz yāni. aḫar_yaḫıtdan çoḫ sıḫıntımız var. efendim, neyini söyliyeyim saña. bi_de bu ḳóyüñ sulama işi var. ben bin_doḳuz_yüz_ġırḫ doumluyum. āskere gitmeden eveli burada bi sulama pırojesi var_ıdı. ta o zaman. ġırḫ, şēlerde diyecēm. elli_doḫuz, atmışlarda gitdim āskere. burda bi arabaynan bi üş, dörd kişi geldiler. birisi de bizim bu ḥavāleden, işci. adamlar su istedi bizden. biz tırpan biçiyoz. babam raḥmetlik, hemen. biz ēskiden yourdu torbıya doldururduḫ, süzülürdü. onu_da öylenleyin tekrār ġarışdırıṛ, ıslar öyle yerdig. onu verdig adamlara. susadı. işdiler.

dedik, yā siziñ hizmetiñiz ne. babam bunu sōliyen. dedi, amca bu dedi biz buraya, buraları ölçüb_biçiyoz. bu arāzīye su geleceg, dediler. babam dedi_ki ne zaman gelir bēfendi. adamıñız olursa bir, iki senede gelir. adamıñız olmazsa daḥa seniñ_de çocuḫların g̱óremez, ben_de g̱óremem, dedi. babam g̱óremedi, ben_de g̱óremiyom, baḫ.

ben buraya bi ġōperatif ġurdum. k̲óy g̱üzelleşdirme dernē olaraḫ. ġızıl ırmaḫdan arāzīniñ depesine yani son ḥaddine beş kilometre. borusunu döşedim, her_şeyini moturunu ġurdum. tabī devletden gredi_alaraḫdan bi mikdārını. başaramadıḫ. ḥani başaramadıḫ derken yapdıḫ, borcunu ödiyemedik. netekim fes getdig. borcunu ödiyemeyince ne yapīm. devlete segzen, doḫsan_bin lira para o zamanıñ. yetmiş, segzenleriñ. bundan yirmi_seKiz, otuz sene öncesi.

bizim şurdaki, ġızıl_ırmaḫdaki, regŭlatör var. bu bizim k̲óyüñ adınadır, hebisi. ammā biz zerre_ġadar faydalanamiyoz. o zamānıñ belediye r̲eisi, muḫdarı, bizim k̲óyüñ muḫdarı o zamānıñki. oriya ġaydırmışlar. artıḫ ḥarac_ınan bu iş. bu ḥacılarnan bizim k̲óyüñ arasında olacādı, arāzī daḥa çoḫ suyuñ altında ġalacādı. şindi pişmān oluyolar ammā iş işden geşdi. ḥāyır arāzīye su basiyō. o elētrig üretmesini āyrı ġanal ġazdılar, ġarallar var aşşāda, elētrī orda üreteceg. yoḫardan ḥamzalıdan. ḥamzalíya_ġadar geldi, orda elētrig üretiyolar. bu ara ġaldı. bu ara ġaldı.

su gelse. ben bi ufaḫ çifçiyim. senede aldīm para yim_beş, otuz milyar. sekiz, on nüfūs_unan. bu parayı aliyom. aḫar_yaḫıtına bunuñ ben, yirmi_milyarını aḫar yaḫıta veriyom. bu dile ġolay, dēl_mi. yirmi. ben çolūmuñ çocūmuñ ġazancını su parasına veriyom. yeriñ altına biz, otuz, ġırḫ metriye sontac indim ben. üç, dörd tāne sontaç. on beş, yirmi milyara māl_oluyō bi sontaç. birinden randuman_aldıḫ. e burda bi tıraḫdör zabānan orıya ġurdūn_zaman bi depo mazot yaḫiyo, raḥatlıḫnan yāni. yāḫmiyo diyen varsa sōlesiñ. deposu iki_yüz milyon. bī_şey ġalmiyō. yāni biz sāde kendimizi oyalamış oluyoz. oyalamış oluyoz. benim diyecēm bu.

babamızıñ zamānında óküz, k̲ómüş zamānında bundan raḥat_ıdıḫ. bundan raḥat_ıdıḫ. aḫşama_ḳadar gidiyoduḫ, toḫŭmumuzu ēkiyoduḫ. yaz gelince tırpannan biçiyoduḫ. dúvennen nadasımızı yapiyoduḫ. şey yāni herg_etmeg yāni toprā. yāni sürmek, sürmek. e biz bunnarı yaparken borcumuz yōdu, mazot yōdu, bi_şey

yōdu. hiç_bi_şey yōdu. ġaz_lambasíynan oturdūmuz bundan raḥat_ıdı, baḫ. ġaz lambasını biliyoñ_mu sen. ḥā. şȫle bi tenėkeyi deleller, içine ġazı ġorlar. şurıya_da bi bu_ġadar bi fitil. isinde otur.

bu oda aşşā_yoḫarı, bura oldu olalı yetmiş, segzen senelig oldu. ḵóy yoḫardaydı. susuzlūn yüzünden buriya geldiler. şurda iki kişi otŭrurdu, pacanıñ kenārında tezēnen. gerisi burda buz_gibi otŭrurdu. yōdu bi_şiy. o bundan raḥat_ıdı. o bundan raḥat_ıdı. benim diyecēm bu_ġadar. bu ḵóyümüzüñ hėyeti. biraz_da onnan ġonuş. o zaman benim diyecēm bu_ġadar yāni.

b.

bizim geşlig zamānımızda_mı. şuriya dikilirdik, sekteleme oynardıḫ, tek ayānan. baḫ. şöle geri çekil. şindi şöyle. böyle. böyle_böyle, burdaki adama deperseñ o girer içeri. sekerek hē. oña vururlar bu sefer ḥani. o ġaçacaḫ çünkü ġaçmazsa yaḫalanacaḫ. tabĭ.

ondan_sōna şōriya bi şȫle taḫoz dikeriz. buña ḥolu deller, lot deller. elimizde ġoca deynekler, bunuñ edĭrāfını çizeriz. onu yıḫarız. onu dikene_ġadar adam, dā ūraşır. dayāḫ yoḫdur onda. dayaḫ yoḫ. uzaḫdan atarız oña. veyāḥut_da fırsat bulursañ yaḫınına varır_da vurursuñ. yaḫalanmĭcāñ. hē sen dikecēñ oñu.

bi_de vardır çelik. şöyle bi dēnek çaḫarsıñ yere. sen onnarı soruyoñ. bunuñ üsdüne şöyle bi parça ġorsuñ. burdan dēnēnen vurursuñ oña. tamam_mı. onu ordan atan adam bu sefer bunuñ yaḫınına gelene_ġadar, bu dēnē deerse iş bozulur. dēmese adımlarsıñ oñu. ġaç adım. elli adımda, yüz adımda, iki_yüz adımda çıḫacāñ. budur yāni.

bizim çocuḫlūmuzda biz ḱāıd bilmezdik. efendime sȫlĭm. ḱāıd vardı_da onnarı bilmezdik. çünkü sayġı vardı, efendi. şurda biz böüklerimiz oturuṛken gelib de şuriya oturamazdıḫ. şōrda dikilirdik. bekir, yılmaz. bin_doḫuz_yüz_ġırḫ doumluyum. yetmiş_bir. siz_de sā_oluñ.

6

Adı Soyadı : Mustafa Yılmaz, 80 yaş
Derleme Yeri : Kavlaklı Köyü - Kızılırmak
Derleme Tarihi : 21. 10. 2010
Konusu : **a.** Köyde Yaşam
b. Cenaze Âdetleri
c. Âşıklık Geleneği
ç. Pekmez Yapımı

a.

merḥaba yavrum, sā_ol. evet ġavlaḫlı. evet ġızıl_ırmā_bālı burası. yaşandı, ēsgiden ḥayvannar üzerindeydi, şindi arabalar çıḫdı. hērkez işine başladı, çoḳ gúzel çalışma var. ēsgi düzene_góre. ēsgiden af_edersiñ malları ġoşardıḫ. önceden óküz, ondan_sōna at, efendim ġātır, ondan_sōna motur, feleg bizi öte dünyā gótür. o_ġadar. sā_ol. böyleydi işde.

olmaz olū_mu. bizim burda öyle birbirine müştādı ḳóylümüz. şȭleydi. ben meselā ırġatlıḫdan geç ġaldım. ḥāsılātı biçemedim. ġonu_ġonşu gelirdi, o gún benim orayi çalar, biçerlerdi. ben_de elnen barābar sabā ġoşardım dúvene, óküze. yardımlaşma çōdu, önceden çōdu bizim burda. bu ḳóyde. daḥa_da ḥālā birbirini ġoyu_vermezler. ḳóyümüz çoḳ iyi.

b.

şindi_de anḳarada dernāmız var. ḳóy_dernā. orda çocuḫlar bi cenāze oldu muydu, hemen cenāzeyi ordan dutuyōlar arabayı buriya telefon_ediyolā. burda ufaḫ_tefek bidesi şu_bu yapıliyo. buriya geliyolar, cenāzeyi defn_ediyolar. yemeklerini yīyolar, çekib_gidiyolar. bizim dernāmız iyi. yā, yā, yā verilir. oḫudulur. ġırḥında, yedi gún_sōna bi oḫudulur. ondan_sōna ġırḫında oḫudulur. ondan_sōna_da vasısınıñ olur górevi. meselā uşaḳları veriyōsa, versin de versin. ekmāñ ardı kesilmez, cenābı allāḥıñ bi emri. verise veri, vermezse gendine olan. bȭleydi. erzulum, he.

c.

erzulum dāları da ne yaman aar
hiç durmadan yāmur ile ġar yaar
beşikden ġaḫannar ġızaḫda ġayar
bol bol zenaatiñ bu mu erzurum

dīyō. yā.

ben āşıındır. var ıdı ya. çanġırıdan bi ġız geldi ünüversetiliymiş, oña verdim. kitablarını aldı, ġodu gitdi. önceden oldu, zamānında genc iken ufaḳ mal gúderkene bi. ben uyudum, uyudum. bi tallamızıñ başında orda uyudum udu. işte bi tānesiynen danışdıḫ. ondan sōna cenābı allāḫ baña bunu verdi. ben de heç kimseye duyurmadım, gendimde ġāldı, durdu. dışariya yaymadım. yoḫ, başġa şekilde geldi. yoḳ, gósterme de yoḫ. işde allāḥıñ vērgisi, neyse. bilemem. cenābı allāḥıñ vergisiydi. şindi de bıraḫdım. televĭzyonda sōledim idi bi, az kişiye hėcaza gitmeden. bi arḫadaş ınan ġarşılaşdıydıḫ. şindi de istemiyom.

bizim burda esgiden dellerdi ki ḥocalar, túrkü çalan, şarḳı çalan. ḥani disiplin önceden çōdu, ḥaḳīḳat üzerinde çōdu. túrkü çalan, şarḳı çalan öte dünyā giderken salyalı sümüklü gideceg dellerdi. ḥoca da benim dayım ıdı. ulan derdim, biz ōte dünyāda, burda çalmayi verėyim ben de dedim. saz çalmiyon. sāde dördlúḳ, dördlúḳ. ben de çalmayi verėyim dedim, hiç kimseye de şe etmem. ammā şindi burda bi adam ölsüñ, yīrmi dörd beyit oña söylerdim. meselā şōrda birisi dóüşsünner, birbirlerini öldürsünner. onnara söylerdim. gendi ḳóyümüzde meselā gēşlerden birisi, öldüñ müydü, onlara söylerdim. çōdu allāḥıñ vērgisi. hē. öyleydi.

şindi bende şu var. dördlū şindi söylerim, söylerim, söylerim. ikinci devriye geldíñ miydi, aynı dördlúḳleri yan yana getirememem. illā yazarsam, defderde ġāliyo. yazmasam onnar uçuyo, gidiyo. bi daḫa aynı onu tekrarla deseñ, o şekil gelmiyo. başġa şekil geliyo bu vaḫid. hē, ḥazırlıḫsız. cebiñde ne varsa, allāḫ diliñe ne gelirse onu söyleyib gidiyoñ.

işde böyle dünyānın ḥāli
yaman çekiyō da anġara yolu
būda kimsem yoḫ anġara dolu

benim evlād anġarada bilāder

iki tāne ōlum_da üş tāne ġızım
benim bōleymiş alnımda yazım
çıḫıyō canlarım ālasıñ ġuzum
çile beniz, ben çileden ayrıldım

bitmiyō ki mıstīmıñ çilesi
herkeziñ burnuna ḳoḫar silası
buña derler ayrılīn yarası
yavrulardan ayrı gāldım dostlarım

dīyō. e şúḵúr allāḥıñ keremine, bin kere şúḵúrler olsuñ. böyle. seksen.

dünyādan kesildi ekmēm, aşım
sormañ dostlarım seksendir yaşım
arada ġaldı_da bu mıstıḫ başım
ġader beni būdan alıb gitmiyō

dīyō. musdafā. ney. mıstıḫ, mıstıḫ, hē. anġaradan öte getmedim. bi izmire getdik, duz_ġólüne. orayı_da beceremedik. ġózlerimiz şişdi, bilmem_ne. döndük, geldik ḳóye gerisin geri. neler, neler, neler. hēbsini ġórdük yavrular. bu ġúnnerine şúḵúr. yā.

soy_ismimi sorarsañ adıdır yılmaz
mārurlanma āşıḫ bu dünyā saña_da ġalmaz
çaırsam baırsam çocuḫlar gelmez
ara yėrde ġalışıma ne dersiñiz

dīyō. ne ġúlüyoñ. ben söylerim. söylerim.

7

Adı Soyadı : Şaziye Akyapın, 69 yaş
Derleme Yeri : Karamürsel Köyü - Kızılırmak
Derleme Tarihi : 21. 10. 2010
Konusu : **a.** Kış Hazırlığı
b. Düğün Âdetleri

a.

ġara_mürsel. piriş, noḥud, bulġur, tarana. ondan_sōna çorba. şonnar, şunnar ne var_ısa. baldırcan, fasille. ġuru_fasille, yaş_fasi̊lle. bunnar hebsi. biz_mi. taranayı nası yapiyoḫ. yourdu birikdiriyoḫ. torbíya ġōyoḫ, süzülüyō. onu_da ġāriyoḫ, eller başġa her_şey ġōyolarmış ama biz ġomuyoḫ. bi duz ġōyoḫ. sōna gōyoḫ heb yemek yapar_gibi. un_unan ġāriyoḫ, duruyō ecik beş, altı ġún. şee döküyoḳ güneşe. onu da üveliyoḳ. eleklernen ēliyoḫ. ġuruduyoḫ, torbíya ġōyoḫ.

ġışın, hē. başġa ġışa, bulğur. kēsdig, hē. kēsdig, ḥamur_da kēsdig. ḥamuru. ḥamura, yėller yumırta_mumırta ġātiyomuş_yā, bilmiyom. yumırta, nişasta. bunnardan ġātiyoḫ. bıçānan kesiyoḫ, makine bizde yoḫ.

b.

evet. dúñürcülüe gidiliyo, gelinimiz var evde bi. bunnar düñürçülüe gitceklerdi. şeyiñ, düñür gitdīmiz adamıñ şōle odasınıñ öñünde şu ḵómür ġoduḫları yer_ne varmış. etme dedim. ben beg utanırım. hiç beceremem o işleri. dēdim ētmeñ, siz düñürçülüe gidin. ben siz gelene şu ḵómürlükde oturiyim, işinize ġarışmiyim dedim. ben beg utaniyom dedim. onuñ yanda evler var, yeñi. girdik yerde. ben utaniyom, hiç gitmedīm yer, ben utaniyom.

şindi benim ġızlar_mızlar gētdiler, ōlanlar_ney. dedi, anam bōle dediydi, anam bōle dediydi. ben dedim utanırım. o adamlar benim aḫrabam_da ġonuşdūm yer dēl dedim. ben utanırım. ben, siz şu ḵómürlüe giriyin dedim. odanıñ öñünde ḵómürlüg var. ondan_sōna o ḵómürlüklerdeyim, siz çıḫanaca oturiyim, dedim. vallāḥa.

ġız_da, hē. verdiler. aḥa ḥazırlıḫ yapiyolar. yṻsüg taḫiyōlar. ondan_sōna k̲úpe, yṻsüg. ḥaƙ_ediyosan bunnardan ediyoñ, ḥaƙ_edemiyosan şerbet_içili, büyük. şerbet. ondan_sōna bo̅̈le yapıliyo. üç. o̅̈len. cumā g̲ún bayraḫ ġaḫiyo. e bayraḫ ġaldırmiyo_mu siziñ dúún. şo̅̈le şeyiñ, ata_türküñ bayrānı g̲órmiyon_mu. onnarı, şu ambarlarıñ üsdüne dikiyoḫ. hē. dúún evi.

hē. ērtesi g̲ún_de ġına_yaḫıliyō. hē. yō, erkek ġınasını bilmiyōduḫ, yeni çıḫdı daḥa o. ġınada ne yapıliyo. işde ġınaya toplaniyo k̲óylü, geliniñ ġınasını yaḫiyōlar. ondan_sōna. söylüyolar tabī. altın ġor, para ġor. ƙonuyō hē. āçmiyo. bizim g̲ünümüzde yōdu_ḳu onnar. bazar g̲ünü_mü. başladī g̲ún. yemeg ḥazırlaniyo, şee gidiyolar. cāmiye. cāmide adamlar buyruñ dīyolar. masalar, sandalyeler diziyolar. ondan_sōna yemā yediriyōlar. ḥāyırlı_ossuñ dīyo millet. yemekciler daıliyo. aḫrabañ olannar bayraḫları, bayraı dikiyolar. ḥayırlı_ossun dīyolar, işde o.

var tabī, eliñ k̲óyüne gidersen__de k̲óyde__de var. aḫrabañ, tāluƙatıñ davulçuynan barabar geliniñ evine gidiyolar, ordan gelini alıb_gēliyolar. ata, ben ata bindiydim_yā. ben ata bindim, hē. ben ata bindim_de gēlinner heb arabaynan geldiler, ġızlar_ney. tabī gelinnik gīyo. ondan_sōna.

yōdu. heb esvablarım_ney duruyō, daḥa esvablarım_ney. üç_eteg, hē. telek, duvaḫ. tavuḫ telēni boyiyolar, ondan_sōna onu daḫiyolardı. şindi yōḫ, o bitdi ġayli. daḥa dünden tē şeyde, ıƙbalda gelini ata bindirdiler, dedim hiç mi araba yoḫ, taḫsi yoḫ dedim. oña bindirirler.

benim mi. ātmış_doḫuz_umuş. hē. dúúnüm olalı elli_bir sene oldu. dede, şu oturan ne. ben_de ġaynatam vardı, onu dīyo sandım öyle. ġaynatam vardı, gaynanam vardı. öldüler onnar, getdiler. şāziye, aḫyapın. aḫyapın. hē.

8

Adı Soyadı : Veysel Boyacı, 73 yaş
Derleme Yeri : Boyacıoğlu Köyü - Kızılırmak
Derleme Tarihi : 21. 10. 2010
Konusu : **a.** Köy ile İlgili Bilgiler
b. Düğün Âdetleri
c. Köy Odası Sohbetleri

a.

boyacı k̲óyü. boyacı_ōlu k̲óyü. bura ḳızıl_ırmaġ ilçesine_bālı. ēsgiden bayan puñara_bālıydı. bayan_pınarı, şurda k̲úrt k̲óyü vardur. āri. ora_da k̲úrt k̲óyüdür, bura_da k̲úrt k̲óyüdür, şu yanımız. bura türk k̲óyü. türk k̲óyü. türk k̲óyü bizim. sen ḳırmancı. āri, ḳırmancısın, ḳırmancı. söyle. buriya aslında yoḫarı_özden, yapraḫlınıñ yoḫarı_özden gelmeyiz biz buriya.

oriya_da ġastamonunuñ, aracıñ mendik k̲óyünden gelmiş adam çoban olaraḫdan. mendik k̲óyünden. aracıñ mendik k̲óyünden. aḳrābā, hemen hemen aḳrābā. şurda iki ḳırmancı var, başġa yoḳ. onnar_da bizden alma. onnar_da bizim ḥalalarımız, deyzelerimizden birisini almışlar. hē. ġız_alıb verme öyle var.

buranıñ ilk k̲óy muḫdarılī_da benin. ben bu k̲óyü o k̲óylerden ayırdım. ilk muḫdar_da benin. şindi k̲óy muḫdarlī olaraḫdan yaşiyo. yalıñız şurası var_ki buranıñ şu ġapaḫlíynan bizim arāzimiz bi.

tapucu gelürse yėñiden tapuları işde alursaḳ gendü k̲óyümüzüñ tapusu, arāzisi ola_bilür. şindi bizim tapularumuz heb o k̲óylülere ai̲d. onnarıñ üzerine. ġara_mürseliñ üzerine. benim orda var. ġara_mürselde. yoḫarı_özde bizim yillerimiz var, yaylalarımız var. yapraḫlınıñ yoḫarı_özde. yoḫarı_özüñ orda.

b.

evel, o zaman bi_şe yōdu_ki ne ḥazıllıḳ yapacek. bir_ġaç yataḳ, bi sanduḳ, bi giyim elbise. ondan_sōna ġatırıñ üstüne aff_edersiñ, atıñ üstüne ġoyurlardın iki yannı. bizim bi ḥaley vardın, k̲óyüñ bütün etrāfını gezerdin. dúün olannar, o gezerdin. şindi heb beyaz eşya aliyō. buz dolabından, ótesinden, doñdurucusuna. şōnuñdan bunuñdan hepsini aliyolar şindi. o zaman_da óyleydin.

var_ïdın. ġafamızı donadurlardı bizde yā. dovā_yapallardın, āmin_dėrdük. ondan_sōna gúvei, maşrapaynan sepet. ondan_sōna oña çırayı ġoyallardın. ateşi yaḥallardın, onunnan. elektirik_melektirik yoḫ tabī. ondan_sona onnarnan maḥalle arasından gider, oriya. gúveyi bi şeye ġuyallardın. allaḥa ısmarladuḫ. bi elbise giyürlerdin. bi cübbe, ġafa saruḳ. hē, hē. fes_taḥallardın. hē yaparken duāsını yapallardın.

c.

ēsgiden içinde ġonuşannarı duysañ ḥúngúr_ḥúngúr ālarsın. ēsgiden savaş ġonuşullardın. savaş. temsil, savaşda felanca, ne diller ona. paşa. fevzi_paşa. temsili ata_türk şunu yapmış, feyzi_paşa bunu yapmış. birinci ordu ġomutanı şunu yapmış. çanaḳ_ḳalede şu olmuş, bu olmuş.

ō çanaḳ_ḳalede, ben vardım_da. çanaḳ_ḳalē askerde gitdim de, dedem orda şehīd_olmuş. ondan_sōna orda yir_altında ḳorġannar var. depeniñ altında toplar var. daḥa hiç patlamamış, mermi āzında duruyo. şindi orda ḥālen duru, benin bilişin.

sōna top mermisiniñ bi tenesi üç_yüz kilo vardır dīyo adam. yāni o çanaḳ ḳaleden gişmeniñ mümkünü yōmuş. yāni bir kimse o çanaḳ_ḳale otursuñ, yilli topların ḥālinde uçaḳ_da giçemez, yāni āskeriñ gişmesi mümkün diil. zāten meḥmed çavuş, baḫdı gidiyō ıstanbula salliyō_ġayli. īdam_eden, gidersem giderin dīyō. īdam olursam_da oluyun diyo. depeden ingilizi oràya batıriyō. sōna onu_da īdam edėcėklermiş.

bi_de ne paşa varmış yāv. bi paşa var_ïmış. o paşa_da ötekiniñ altında altın görürmüş, gelibolu şiysindeki yirde. ondan_sōna altına altın ġorlarmış, üsdüne yourd_çalallarmış. o topal_tefig denen bi ġumandan var_ımış, dimiş ki. o zaman tabī ġuran_oḫuniyo heb, yeñi yazı yōḳmuş ki yoḳ o zamanıñ devrinde. ondan_sōna oña dimişler, dimiş_ki birisi ben ölecen yalıñız dabancamı yanıma ġouñ, demiş.

bizim o ġapalı tabud yoḳ o zaman. adam ondan_sōna onnar ölüb şi_idincek, ondan_sōna allāḥu_ekber deyib ellerini bālayıncaḳ ġalḫiyō, çaḫiyō oña mermiyi. aḥa bu sefer vatan ġurtuldu, dīyō. beni_de īdam_edellerse etsinler. odalarda ġonuşullardı ēsgi adamlar. yemene gitdüklerini ġonuşullar, ārabistana gitdüklerini

ġonuşullar. osmanlılar, temsil ārabistanda ne_ġā, ġaş bināları var osmannılarıñ. heb vīran_olmuş gitmiş.

ben beş kere gitdim ümreynen barābar, ḥacca. ondan_sōna g̱örüyon_ki oralarda, o çöllerde çarīnan nası yörüdüler. o develernen nası gidib geliyōlar çöllerde. biz arabaynan gidemiyoz yāv. ōle ya dörd_yüz_elli kilometire mekkeynen medīneniñ arası, ōle dīyolar. en son dörd_yüz_on_yėdiye düşürmüşler.

yoḳ ben daḥa yeni gitdim. her sene gidiyom ben. uçānan gidiyon. ben daḥa otobüsnen hiç gitmedin. yā efendi. veysel boyacı. boyacı_ōlu ilk muḳdarı benin. ana dōmu óyle, ḳırḥ_ikiliyin şindi. nüfusda ḳırḥ_iki dōmluyun. sen_de sā_ol. g̱úle g̱úle.

9

Adı Soyadı : Mehmet Ali Boyacı, 69 yaş
Derleme Yeri : Boyacıoğlu Köyü - Kızılırmak
Derleme Tarihi : 21. 10. 2010
Konusu : Tarım Etkinlikleri

memmed_ali. boyacı. boyacı_ōlu ḵóyü. hē bizim ḵóyümüz tabī. sonra. sōnadan gelmişler. ātmış_doḥuz_neyi var. dúvennen sürerdúḵ, patosnan savuruduḳ. óküznen sürerdúḵ. toḥumu, ġāsım ayında. óküz_inen ekerdúḵ. elimiznen savurūduḳ_yā, ḥarmannarı. elimiznen. biçme_de sekizinci ayda. tırpannan, tırpannan. şöyle çengel tırpannar var_yā, onnan. bilerdúḵ onnarı. eyeynen. biçdikden_sōna savuruduḳ. çīnerdik dúvennen, dúven sürerdúḵ şöyle sapları alurduḳ. onnan sürerdúḵ. sürerdúḵ. yıarduḳ, savuruduḳ. samanı bi yannı eder, būdayı bi yannı. būdayı_da alur, gelür, ḥambarımıza_ġoyarduḳ. işde ḥambarlar bunnar. hē, ḥambarlara_ġoyarduḳ.

ḥambarıñ_mı. onnar ēkini şey_itmiyō yāni isrāf_itmiyō. bitlendürmez, ondan efendim yaşlanmaz. fāre, bāzısı_da içinde durur ama bāzısının içinde duramaz. fāreden_de ġorur.

vardı, olmaz_mı_yā. gitdim, gitmem_mi_yā. oturūdun, ġonuşurdun. nasılsıñ, iyi_misiñ. neñ var, neñ yoḳ. olan, olmayana sorardın. o_da şōle bōle, işde param

yoḳ, ēkinim yoḳ. aḥa gel, ben saña vereyin. şöle böle muḥabbet_edellerdin. öyle. gitmem_mi. dėvamlı gidiyoz_yā.

10

Adı Soyadı : Satı Kılıç, 68 yaş
Derleme Yeri : Yeniyapan Köyü - Kızılırmak
Derleme Tarihi : 22. 10. 2010
Konusu : **a.** Kış Hazırlığı
b. Kız İsteme ve Düğün Âdetleri
c. Bayram Hazırlıkları
ç. Cenaze Âdetleri

a.

bura yeni_yapan ḳóyü, hē. ġızıl_ırmān ḳóyü, hē. e bulġur_ġaynadırdıḳ. ēkmek yapardıḳ, ġış_ekmē. tarana_ġarardıḳ. şey tarana şindi, ayran_toplardıḳ. ayran toplardıḳ, ayranı şē_ederdig. helkelere ḳorduḳ, eşkirdi. yāni ġóva, ġóva. şöle büyük ġóvalara. ġóvalarda ġarardıḳ. u sekiz gún dururdu. sekiz gün_sōna gótürüb sererdig, ufadırdıḳ. güneşe_veridik, gelirdik ġabımıza_ġorduḳ yavrum.

yō, yuḥallarda, ambarlarıñ üsdünde. hē, ambarlarıñ üsdü. ḳuruduyōduḳ. üfeliyoduḳ, hē. üfeliyōduḳ, ġalburnan eliyoduḳ, hē. ġuruyunca ġabımıza_falan ġóyiyoduḳ onu.

turşu_da ġuriyoduḳ yavrum. hēr_şiy yapiyōduḳ yāni. salatalīnan, kelem_inen. kelem, hē. kelem, şöle ot. şöle. kelem_inen. turşíya_mı. su ġóyar. sārmsaḳ ġorduḳ, biber ḳorduḳ, sirke ġorduḳ. ecik su_ḳorduḳ. öle ḳurardıḳ yavrum.

erişte_de yapiyoduḳ. yimmi_beş, otuz yumurta ġatiyoduḳ. o yumurtaynan yōriyoduḳ. yāziyoduḳ, güneşe veriyoduḳ. kesiyoduḳ, bıçaḫlarnan. hē, bıçaḫlarnan kesiyoduḳ. evvelden makine yōdu. bıçānan kesiyōduḳ. çocuḳlar çōdu. yāni dörd, beş çocūmuz var_ıdı. yō, yō. ġonşular yardıma_gelmedi. herkes gendininkini yapiyodu yavrum. yetiyodu, hē. çōduḳ, çoḫlūduḳ. şindi yoḳ, ölüm götürdü hepsini. yavrum, ne_yapacan.

b.

hē. hē. gitdik. yāni g̲örücü_gitdik. g̲örücü_gitdik. orda adamların g̲önlünü yapdıḳ. g̲örü g̲ötüriyoduḳ. loḳum g̲ötüriyoduḳ, pisküvü g̲ötüriyoduḳ, çerez g̲ötüriyoduḳ. hē g̲ötürüliyodu. istedik. ġız g̲úçÇūdü, úç sene durdu. úç sene_sōna dúününü_yapdıḳ. dúün, beş g̲ún sürüliyō. hē. davul_çaliyō. yāni bayrā_asiyos buralara. dúün_evi oldū. yāni melmeketlerde, k̲óylere şöle daıdırdıḳ şeyleri. ġart. hē ġart_daıdırdıḳ. ġonşular heb gelirdi. yā ġoyun_keserdik yā inek_keserdik. pilav yapardıḳ, fasülle_yapardıḳ. öle yellerdi.

çehiz vardı ammā babasıgil fākir_idi. ev getirdi o, hē. ḳına_da yapılırdı, he. şindi bāzar g̲ünü dēl, cumā aḫşam g̲ünü gidellerdi oriya. şeyini yapallardı. ġınasını yaḫarlardı. zabaleyin arabalar gelirdi. evvelde şey yōdu. at arabası var_ıdı. at arabasına biner, giderlerdi. giderlerdi, gelini_çıḫardırlardı. gelirlerdi, ekmēni yerlerdi. daılırlardı. evvelde ata_bindiriyolardı.

yāni heb ipek giyerdi. ġumaş ipekler giyerdi. ġırmızı, sarı ipekler giyerdi. úsdüne_de şȭle bi ġuşaḫ vardı zamanda, şal_ġuşā derlerdi. onu geçiridik_ġafasına. yüzü örtülü, ȭle getiridik gelini. úç_eteg giyerdi. giyilirdi, hē. nasıl fermāne yavrum. o vaḫıd yōdu. şindi var ammā o vaḫıd yōdu. şindi var. şindi gelinner gīyō. yāni gecelik_de gīyō. yāni tuvalet_mi dīyolar onu gīyō. her şey gīyolar. o vaḫıd yōdu, biz fākir_idik o vaḫıd, hē.

c.

e birez, yā fasülle_büşürdük yā bulğur_büşürüdük yā baldırcan_büşürüdük. bi yemēmizi yapardıḳ. yāni yemek úç dēldi, bi tēdi. on kişi olsun, bi teg yemek. fākirlig vardı zamanda ḥa. bayramlarda yāni bi tavuḫ_keserler, pilav_yaparlar. yāni yemek_yaparlar. ġonşular gelir. şeker_daıdırlar, loḳum_daıdırlar. datlı_da açıliyo, hē. açiyolar. yāni esgide ekmēnen yāziyoduḳ, cevüz_ġoyiduḳ, şey_ġoyiduḳ. öyle, öle açıb_yīyorlardı. hē, her_şiyi yapiyoduḳ.

ç.

ben elinkini bilmem. baḫ, sifte (?) ādet dēldi. şindi benim ōlum öldü. on sekiz yaşındaydı. şėde, askerde öldü. şehid_oldu, hē. buriya geldi, getirdiler. yāni sekiz g̲ún, beş g̲ún getürmediler. şeydeydi, şu sāhillerde. yāni o. sȭlesene lan.

istanbul dēl ōlum. durğut_reisdeydi, durğud_reisde. manisa dēl. şey, bodrum, bodrum. bodrum hē, ordaydı.

orda beş günden_sōna cenāzesini getirdiler. ġıymalı yapdıḳ. ayran aldıḳ. heb millete yāni dāved_etdik. şuralara şėy ġurduḳ, masa. herkes yedi, işdi. çekdiler, gitdiler. veriliyo, her zaman veriliyo yāni. bizim bura her zaman yāni ġíymalı yapıliyō bunnara. yemek getiriyolardı. evelde biz yemek. ġonşunun bi çou, adam ölürse bu kóy ġaç ḥāneyse heb yemek o eve gótürürdü. zamanda. şindi ōle dēl. şindi ġíymalı, zaabları yapiyō.

ġırḥında mevlüd_oḥuniyō, yāni elli_ikinci gúnü yapiyolar. davar kesiyoz. yemek yapiyoz. yidinci gúnde helvasını yapiyoz. hē. şindi sōna_da yāni vaḥıd gelincek, bi sene oluncaḳ bi inek kesiyoz. yāni kóylü heb geliyō. heb geliyo. yemekleri yapiyoz, ġazannarda. herkes yīyō, içiyō. ārtanı_da ġonşulara veriyoz. mısāfırlara veriyoz, aliyolar gidiyolar. ḥa böyle ōlum. başġa yoḳ bende işde.

yaş atmış_beş, atmış_sekiz. ātmış_sekiz, hē. çalışmada_da, biraz_da işde dincilik var. namaz_ġıliyom, abdes_aliyom ondan. ġurban_olurum, vallā. satı. he. satı ġılıç. ġurban olurum. sā_ol siz, siz_de.

DERLEME BÖLGESİ 02
MERKEZ İLÇESİ

11

Adı Soyadı : Celal Karakoç, 62 yaş
Derleme Yeri : Danabaşı Köyü - Merkez
Derleme Tarihi : 22. 10. 2010
Konusu : **a.** Köy ile İlgili Bilgiler
b. Köy Odası
c. Köyde Yaşam
ç. Çeşitli Konular

a.

ḳarnımızı neynen doyuracaz. dana_başı. hē. merkeze_bālı. nufūsa baḫarsan bu k̲óy şindi en az ya üç_yüz ḥāne. yāni kimse yoḫ burda. herkes anġarada, çanḳırıda. malcılıġ para yapmadı, ekin para yapmadı. millet aç ġaldı. genşler mecbur_oldu çanḳıriya. anġariya, çanḳıriya g̲óşdüler. oḫul, adam olmayinca, nufūs olmayınca oḫul_da yo̱k.

aslında bi_de işme sularımız yōdu. işme suyu yo̱k. ġullanma suyu, ġuyulardan ġullaniyoduḳ. mal_melar ġuyuda içiyō. ḥa dışarda bir su geldi. yeni iki üç senedir. o suyu vatandaş şe_yapdı amā herkes evi_mevi yıḫdı. satdı, gitdi. şindi buraya gelse en aşşā elli_milyar, yüz_milyarnan teşkilāt ḳuramiyo. var. gec_geldi tabī. yav şindi şō̱le bir durum var. siyāseti sevmem, siyaset düşünmem_de. iki devre özal yapdı yāni on sene. on sene_de bu yapdı. yirmi senedir k̲óycülüg geri geri gitdi. yāni seksenden_sōna devamlı geriledi.

b.

şindi bizim yetiştidīmizde ḳadınnar. k̲óyüñ odası vardı. k̲óy odasında bütün ērkekler üç ö̲ün, vaḫıd orda yimek yirdi. hiç ḳadınnarın yanına gelinmezdi. yatma zamanı gelirdik. ḳadınnar_da oriya gelmez. biz genşler gelirdik. yemē alır, odíya g̲ótürürdük. böyükler orda otururdu. böyükler orda otururdu, biz_de ḳapının arḫasına geçerdik. ābi ona inḱār yoḳ. biz onnarın yanında ġonuşamazdıḳ_ki.

ġonuşma_bile ḥaḳlarımız yōdu. ama sevgi_de, onnar_da şehirde, bazarda geldikleri zaman en ḳıymetli. biz yola giderdik atın üstünde. onnar gelirdi, biz giderdig. bize ne şehirde varsa getirirlerdi. bizi_de severlerdi.

c.

emekliler geliyo, hēpsi gelir. faaliyet hic_bi_şī. heb emekliler geliyo. ben_de ḳıziyom. şindi bi, benim on malım varsa yav birer, ikişer inek siz_de alın. kimsenin ġapına süt, yourd olmasın. aʿkrāba olaraḳ doḫaniyō bana. bazıları ortaḫcı ḳoymuş. yabancı adam dışarda gelmiş. onda süt ġoniyo. yā sen bu adamın emēne, gece davarda g̱ündüz malda. bunun peynirine şeyine g̱óz_dikilmez. paraynan_da olsa kendi eliñle yapman iyidir. bāzı ḳızarım bana şe_yapmazlar. aslında dīyo, sen bizi k̲óye ġoymiyacañ amā dīyō. biz ġışın gidiyoz, yazın geliyoz.

ç.

hep k̲óyde malcılıḳ, çifcilig yapdım. olduḳ, bā_ḳurdan emekli_oldum. emekli olsa ne yapacaḳ. çocuḫlar dīyō_ki baba gelin. biz, dün geldiler torunlar, ōlan gelinlernen. āşama_ġadar durdular. biri yārın gelir. yā siz burda biz. illām gelin. ōlum ben niye geliyim. bu ḥavayı orda bulamam. suyu bulamiyom. e yumırtamız var, südümüz var, peynirimiz var. gendi malımız var. g̱ücümüzün yetdī. fazla dersen aḥa altı, yedi inek ġapíya ġoyi̯yoz. fazla oldū zaman satiyoz. biz orda raḥat edemeyiz.

yaş, atmış_iki. ḥanım baḫiyō baña. ḥalamın ġızı. bizde beg yabancı alıb vermezler. aḳrabalıḫ_da. bazı bizim ḳardaşlarım derdi baña, baban seni zornan verdi bize. bu_da derdi, zornan deil_de. yabancíya verecēme dayına veriyim_de dayınıñ gelini olur hiç olmazsa. ė şindi baḫiyom, ḳardeşlerim geliyō baña hiç düşünmeden. bunnarnan samimīler, benden daḥa iyiler. celal, ġara_ġoç.

12

Adı Soyadı : Satılmış Göcen, 49 yaş
Derleme Yeri : Satıyüzü Köyü - Merkez
Derleme Tarihi : 22. 10. 2010
Konusu : **a.** Köy ile İlgili Bilgiler
b. Koyde Yaşam
c. Düğün Âdetleri
ç. Cenaze Âdetleri
d. Köyde Geçim ve Peynir Yapımı
e. Köyde Bulunan Ahşap Evler

a.

çanġırı satı_yüzü k̲óyü. merkez k̲óyü. evet merkez k̲óyü. şu aşşāda satı isminde bi ġadın varmış. orda_da ören_diyi bi yer varmış. baḫ ören. şu ġarşıda, ordan gelmiş. yāni ēsgiye_g̲óre, şindi bizim duyuşumuza_göre satı_diyi bi ġadın varmış. satının yüzü yanmış, bu yannıya geldī_için satı yüzü olmuş yāni bu k̲óy. satı_yüzü k̲óyü.

ora. ġara_bayrı deriz. işde orasını beg bilemiyorum_da. ġara_payrı dīyor oriya. şuriya dedenin_ġaş dīyolar, orda türbe var. şu ġarşıda. evet, a̲a̲çlıḳ yer. evet. dedenin_ġaş dīyōlar. orda otuz_iki tene a̲a̲ç var, sayamassıñ yāni. yā. var dīyolar yāni. ēsgiler dīyo. yāni şindi ȫretmen çocuḳları g̲ótürmüş oriya, sayamamış. evet sayamamış. gece ġorḫudiyolarmış o a̲a̲çları keserseñ, burȧya getirirseñ yāni mesele yaḫmiya_neyi. orda yaḫarsan bi_şey yoḫ_da buriya getirdīn_zaman. evet yāni gece rüyāsında ġorḫudiyolarmış. öyle bi_şey var yāni orda.

b.

neler yapardıḫ. bāmız baḥçemiz var aşşālarda. baḥçe_ekerdig, sulardıḳ. eylenme. k̲óy odaları vardı. ēskiden oralarda eylenirdik. oyun_oynarduḫ tabī. yā şindi ḱa̲ıd_oynardıḳ yāni. ḱa̲ıd. yāni bu üşlü, yüssük. yüssüg_oynardıḫ. evet. yüssüg_oynardıḫ, saḳlardıḳ yāni yüssū̄. böyle bi_şeyler vardı ēskiden. şindi k̲óy odaları yoḫ. k̲óy ġonā var. devlet yapdıriyō, evet. her köye her köyde var. şindi, şu anda her köyde var yāni.

ē her sene baḥārın şey yaparız biz. yāmur_duāsına çıḫarız yāni. bōle yāmur duāları olur. mevlüd_olur yāni böyle. türbiye evet. davar keseriz, mal keseriz yāni. böyle şeyler olur yāni, baḥārın ġutlama. evet

arefe günündē, herkez birbiriniñ evine gider. bayramlaşmiya gider. cāmide bayramlaşdıḫdan_sōna aḫrabalara bayramlaşmiya gideriz yāni. olur. her maḥallede toplu yemeg_olur. evet. her ev yemēni getirir toplu, oturuz böyle şeylere sereriz bi minderler böyle ḥarmana. ḥavalar ii olursa. veyā odalarda. ēskiden odalardaydı, şindi ḥarmannarda oliyo yānı. evet devām_ėdiyō, ḥālā devam ediyō.

c.

köyde olur. köyde. üş gún sürer. cumā gúnü başlar. köyde davul dolaşır. her ḥāniye gider. ondan_sōna_da ayle şey dolaşır yāni böyle. gadınnar, ērkekler yāni buyrun_ider dāved_iderler kóye. dāved_iderler. cumā gúnü o yapılır. cumartesī oḫuyucu çıḫar. evet. ēskiden ġadınnar şöyle şey giyerler, üç_eteg deriz biz. üç_eteg giyerler. onnan dolaşıllar. oḫuyucular evlerden şey toplallar yāni böyle. kim ne verise onu toplallar. yımr̊ta toplallar. para veren, para veri. yr̊murta veren, yr̊murta veri. onnar_da bi ōtururlar āḫşamlayın onu baḳġala veyā bi_şiyden alıb paraynan yiyecek alıllar, yerler yāni onu. ādet var.

ērkeg_evinde düün_için pazar gúnü dāmādı donadırlar. donatma var. orda ḥoca donadır, damadı. imam. elbisesini giydiriller, duā yaparlar. duāla yapılır hē. farḳlı olaraḳ daḫım elbise giydirirler. beline şey bālallar, omzuna şöyle eşarb. ġoluna şey, gırmızılı bi şey, gurdele. dāmād oldū belli olsun_diye. başḳa, fes giydirirler. böyle olur işde, başġa. belli olur, evet. gelin almiya giderken arabalar toplanır, ġonşular toplanır. gideriz. ordan gelinimizi alır, geliriz. ēsgiden at var_ıdı. şindi araba donadiyolar yāni. arabayı böyle ġurdale var. onu şeyler_inen, süslerler arabayı. gelin_almiya gideriz.

ç.

cenāzede, dışardākī şeyler gelir yāni. böyle dışarı. bizim şindi anġarada yetmiş, seksen ḥāne var. şindi, şu anda. evet. çanġırıda var. onnar duyarlar cenāzeyi veyā telefon ederiz, gelirler. onnar gelmeyince cenāzeyi defn_etmeyiz yāni. bekleris. dernekler var, anġarada dernek var. çanġırıda var, dernek. ġíymalı

yapdırırlar. ġíymalı getiriller burda, cenāzeyi defn_etdikden_sōna ġíymalıyı veriz. herkez, ēvlerde çay_içeller veyāḥut_da bıraḥır, giderler yāni.

mevlüd_oḥutdurulur. ġırġısında, ellisinde mevlüd_oḥutdurulur. o ḥafda şey yaparlar. yūḥa, çöreg. cumā g̲ünü cāminiñ óñünde çöreg. yāni biz yūḥa dėriz. çöreg, helvā. cumā g̲úne dek_getiriz cāmide. millete yidirilir yāni. cumā g̲ünü evet, ġalabalıḥda yāni. ġalabalıḥ. sevābına, sevābına. ondan_sōna_da mevlüd veri yāni. mevlüd āyrı, o çörē illā_ki yapılır yāni. evet.

d.

ārpa, būday, fī. malcılıġ_olur yāni. mal çoḳ burda. şindi bizim bi sıır̲a giden, sıır̲ diriz biz. çoban dutarız. dörd_yüze yaḥın mal var. k̲óyde. evet. daḥa fazlası var. evlerinde bulunan var yāni. cins mallar evde. sıır̲a ġatmiyoz. süd için_de. peynir ihtiyaçlarını ġarşılıyōlar. var. var. ġurbana_da satannar var, ġurbannıḳ. ġurbana_da besliyoruz. böyle. yav malcılıḳ yapiyoruz.

yapıliyo. çī südü makineye, şeye. onun üsdünü sıyırır peyniri. pişiriyolar südü. ondan_sōna çaliyolar. çaldıḥdan_sōna. mayası var. yo̲ur̲d_ınan şe_yapiyolar onu. çaliyolar yānı. südü bişirdikden_sōna. ısı derecesi var onuñ. o dereceyi, şeyi buldu_muydu yo̲ur̲du ġūyolar, çaliyolar. ondan_sōna süzdüriyolar, torbíya ġoyĭyolar. bez torbíya ġoyĭyolar, süzdüriyolar. peynir oliyō yāni. yālı, g̲úzel peynir olur burda. g̲úzel peynir olur.

şindi meselā bi ḥāne otuz dēsdi peynir aldı. biz dēsdi diriz. yāni şöyle dēsdiler var. ēskiden topraḥdan yapılma dēsdiler vardı. şindi laylonlara basiyōlar bo̅le. beş kiloluḥ, üç kiloluḥ laylonlara. onu, ītiyācından fazlasını satiyo, bazarlarda. evet. zāten burda anġarada olannar geliyō burda üç dēsdi, beş dēsdi. tanıdıḳlar, çevriye satılīyō yāni. her ḥāneden şindi yirmi, otuzdan fazla dēsdi satılır yāni. satılır.

e.

o evler aḥşab binā. özellī iki ġat yapmışlar, āltı aḥır meselā. o̍ranıñ altı aḥır. bi tarafı giyme ev. kēpiçden_de olan var. biz lime tūla diriz. a̲a̲c arası örüliyo. onnar_da, onnardan_da olan var. o taḥdalar dēsdek yāni dayama. g̲óşmesin_diye

yāni. sā, sola yatmasın_diye. tek ġatlı bi_şey oldū_için, tūla oldū_için. bizim çoçuḳlūmuzdan_bēli kiremit var.

ondan önce topraḫ ev varmış tabī. topraḫ damlar. ōz atiyolar, özüñ üsdüne ufaḫ aaçlardan döşüyolar. onuñ üsdüne biz kil diriz. kili getiriyolar, üsTüne seriyolar. çīniyolar yāni onu. daş_gibi oldū zaman. yoḫ ayaḫlarımıznan çīnerdúḳ biz çocūken. hē o bi ġaç ev vardı, bize ḫoşaf verillerdi. ḫoşafnan çīnerdúḳ biz. suyu geçirmiyo kil. o kil suyu geçirmiyo. evet. satılmış göcen. atmış_iki doumluyun.

13

Adı Soyadı : Mustafa Gökdemir, 71 yaş
Derleme Yeri : Ünür Beldesi - Merkez
Derleme Tarihi : 22. 10. 2010
Konusu : **a.** Köy ile İlgili Bilgiler
b. Köy Odası
c. Bayram Âdetleri
ç. Köyde Geçim

a.

burası ünür. çanḳırı merkeze_bālı. belediyēli. belediyelik. hē. mısdafā gók demúr. gók_demir. yaş yetmiş_bir. otuz_doḫuz doum. hē. bi ejdatdan duydūmuz ünür kóyü yāni. ünür. tabī ünür, evet. ünür. geçim aḫa bu arāzī üzerinde malcılīnan. ḫa ne biliyim beş, on mal oliyo. mal, davar, ġoyun, ġuzu. ēkib_biçiyoz aḫan bōle geçiniyoz işde. bizim buranıñ ġırsal memleket, susuz. su yoḳ. ḫani öle bi sulu arāzīmiz yoḳ. ḫattā aḫa işde şu puñar aliyoz aḫa bōle. var, şebeke sular_da var. yav var ammā yoḫ, tarım için yoḫ.

b.

oturiyodu. odamız vardı tabī, burda. oturuyōduḳ yav şindi böyükleriñ annatması tabī ḫatrımda ġalmamış_ki. ē gelmiş_gèşmişlerden onnar_da irelisinde górmüşlerini annaturlardı tabī. yā. tabī ēsgiden şimdiniñ hörmeti ḳonusunda, tabī ḫaḳ hörmet var_ıdı. sayġı var_ıdı. şindi tabī bōyükler ġonuşur, gēşler dīner. böle bi

toplum var_ıdı, bi feyz insannarda, bi ünsiyet var_ıdı. ammā şimdiyse hepiniz_de biliyōñuz ḥani bu ortamı, şeyini. şimdi bi televizyon çıḫdı, mālim yā. şindi televüzyon çıḫdı, her şey gendi ḥaberlerinle, efendim kendini ēlemeg_için çolūnan çocūnan evinde vaḫdini geçiriyō.

ḥa çıḫiyolar şindi. odalar_da ġalmadı. herkeziñ evinde odası var. ḥa. ēsgiden böyle tūla evler ne gezsin. topraḫ binālar. sobalarda ḳóşelik. af_edersiñ buriya ḳadár şo̅le oturūsuñ. ḥayat böyleydi. şindi allā şúḳúr, ḳómür sobası her_şey var. buzdolabı, ipraġazı. biz bunnarı bilmiyoduḳ. sōnadan bi ġaz_ocağı çıḫdı. onnarı bile bizim ḥoşumuza giderdi yav. tabī ḥāliyle melmeketimiz gelişiyor.

var, torun_torba. öyle arayacan_da. var yimmi_beş otuz tāne. āyrıldılar. çanġırıda_da var. şurda öte yüzde bizim bi_şēlerimiz vardı, ḳómlerimiz. ḳómler. aıllarımız var. hē ḳóm, ağıl. davar, mal. bizim bu arāzīde bizim şey, merāmız hiç yoḳ. mal yetüşdürmeg_için. bu öte yir boşdur. yāni bura dē iki gún uzaḫdur, şindi saña şē_edemem. daşa çıḫacaḫ_da baḫacaḫsın. o yüz merādur yāni. o yüze gótürür malımızı orada otladur, buralar biçildi_miydi o zaman getürüz. durum bundan ibāret ōlum.

burda yoḳdur dışarda. burda hiç yoḳdur yoḳ. burda benim bilimim, hiç yoḫdur. tā irelde bi teg bi muḥācīr vardı, burda bi zamānında. o_da raḥmed_eylesin öldü, gitdi. onnar ġayb_oldu. burda hiç yabancı yoḫdur bu ḳóyde. bu ḳóyün yerlisi heb ḳóyün yerlisi. ayaḫda oturduḳ yāv. vallāḥī olmadı.

c.

şimdi ramazanda, bayramda gene āynı. esgi ramazan, bayram ḳonusunda. aḥa şindi bi_teg merkez cāmīmiz vardı. şindi dörd, beş tene cāmi oldu, maḥallelerde cāmi var. bayramlarda toplanuruz, cāmilerimize. namāzımızı ġılar, vedālaşuruz, ayruluruz. e ġurbanda ġurban keser herkez. bayram gúnü èşi_dosdu, çolū_çocū toluşur. şindi bu ḳóyüñ, bu ḳóyden çou ḳóyü çanġırıda. bu ḳóy çoḫ bo̅yüg oldūndan. herkez anasının, båbasının yanına, eşinin_dosdunun yanna gelürler. burda bayramlarını yaparlar, giderler. bu ḳóyün çou çanġırıda şindi. çanġırı, anġara, polatlı. daıldı yāni ḥāliyle.

öyle bi yarenlig yoḫ. yoḳ yārenlig yoḳ. yārenlig yoḳ. şindi şey olur dúún dönbe ḥani gelin, evlenme şēleri olur_yā. o zaman toplanurlar. dúún_dönbe yaparlar. oynarlar, muḥabbet yaparlar. ōlum olmaz olur_mu. tabī ḥāliyle yav. vaḫid neynen geçeceg yav çocuḫluḫda.

yāv aḥan meselā şey_derdúḳ. met oynarduḫ ḥani. çarparduḳ bōle birbirimize yāni. sayu_sayar bilmem_ne yaparduḫ. dana oynarduḫ. dikeriz şoriya. deynēnen. meselā dikiyon şoŕaya bi toḳmaḳ. bōle vurūduḫ. çevürdüdük o. birbirimizi ġovalarduḳ. dutarduḫ, oynarduḫ işde. oyun bōle gėçerdi işde. nōlacaḳ. góçdüg çoçuḫluḫdan yav. şindiki çoçuḫlar ekserde şey oyniyo. maş, tob. ekserīye şindiki, onnar ōle oyniyolar yāni. allāḥ allāḥ.

ç.

yoḳ cānım. yoḳ, óyle bi_şey yoḫ. şindi mēşur bi_şey, aḥa işde kendi evlerimizin óñlerine ufaḳ_defeg bi_şēler ekeriz, zebze ḳonusunda. anca o_ġadar işde. ōle fazla bi yāni yetişdürüb_de satacaḳ māsül yoḫ, bizim bu ēkin_ekmekden başġa. arpa, būday, fī, mercimeg_ēkerler. yāni gelür, maḥsül bundan gelür. öyle zebze ġonusunda yoḫdur burda. ē sulūñ olmayinca nōlacaḫ.

nerde bulacan tomates. o zaman. ōlum o zaman nōlacaḳ. gendümüzü şē türü meselā tarana, bulġur. kēndinden ḳóylümüzden yā, süt, peynir. bunnarı bulundurūduḳ. ḥa çarşíya giderdüg meselā, ḥani patatis. bunnarı. soan, patatis. bizim bu ḳóyümüzde soan_bile yoḫ. ḥattā şu ḳóy vardı, beş_dud ḳóyü. bunnarı alurduḳ, bunnarnan geçinürlerdi.

tarana. hē tarḥana, bulġur, keşkeg, yarma ḥani gendi şeyimizin. būdayı düverüz ḥani diş_inen deirmende, aynı bulġur. o keşkeg derüz biz. ē tabī būday, būdayın bütünü o. bütün būdayı dōversin bōle aḳ_Ḳar_gibi çıḳar. ḥani dikdi bōle. ēsgiden bōle bi dibek derĭz, dibek. mādem ufaḫlıḫdan başladıḫ. bōyle bi dibek vardur. onuñ içine, deneyi ġuyarlar. soluḫlu toḫmaḳ ḳút ḳút, döve_döve o deneyi. onun ġabūnu soyarlar böyle. oña keşkeg derüz.

biraz daḥa işde bōle, yarma. bulġuru ġaynaduruz, bişürüz. onŭ_da gene aynı o dibde döverdúḳ. oña_da bulġur derdúḳ. deermende elimiznen çekerdúḳ böyle. ḥā onŭ_da eccük böldün_mü, o_da yarma olur yāni. onu_da ḥanı ayran. inēmizi.

döverdúḳ, ayran çalḫarduḳ. şindi ceyrannı yayuḫlar var. o zaman ḳadınnar elleriynen döverlerdi böyle. gúmbür, gúmbür, gúmbür. oña biz yayuḫ derüz. taḫta yayḭḳ yā. böyle döverlerdi. gėçim bundan ibāret.

14

Adı Soyadı : İsmail Kılıç, 57 yaş
Derleme Yeri : Bayındır Köyü - Merkez
Derleme Tarihi : 22. 10. 2010
Konusu : **a.** Köy ile İlgili Bilgiler
b. Köyde Geçim
c. Çocuk Oyunları
ç. Çeşitli Konular

a.

evet anladım. hē. peki ya şindi ne ġonuşacāz. biz ne diyecēz. yāni ēsgilerden, yapılan işlerden_mi. hē, evet. merkeze_bālı. burası bayındır köyü. onu bilemiyorum, onu daḫa öncekiler bilür. onu ben bilemiyorum, bu bayındur nerden gelmiş. evet. bu ismi sōnadan ġoymuş. önceden bizim bu ḵöy şu ġól var_yā o gólüñ altındaymışmış. ḵöy ordaymışmış.

ordan buriya_da bi su çıḳmış. asa_suyu dḭyolar. ondan_sonra üç gún, üç gecede_mi ne. bi cāmi yapılmış. develernen_falan şey gelmiş, kereste gelmiş. ondan_sonra ḵöy bi yol ordan buriya daşınmış. ḥāyır. ilk yerleşim şu ḵöy, gólüñ altı. o gólü ben_de bilmiyom_da öyle dḭyolar. hē öyle anlatiyo. ordan buriya daşınmışlar.

b.

meslek yoḳ. meslek, inşaatlarda suvacıydım. hē. ėşde şindi_de bi yol o işi bıraḫduḫ, emekli olunca bu iş_inen üraşiyoz. çifcilḭnen. ārpa, būday. dıraḫtornan ḥall_ediyoz. patoz_unan, biçer_ĭnen. evet. bek_de ḱār olmiyo bilāder. olmiyō, ēsgi dadı yoḫ. ekin beş_yüz lira, masraf anca çıḳmiyō_bile bizim masrafım. bedava

çalışmış oliyoz. bi gún bi ton kúbre alsañ altı_yüz_elli, altı_yüz_atmış lira. mazotunu bıraḳ.

ēsgiden geçim bundan iyiydi. malcılıḫ_da vardı. ondan_sona ekin_de para yapiyodu. ēsgiden bundan iyiydi. eskiden meselā ēmekli yōdu, bi_şey yōdu. adam burda ekmēnen, biçmēnen geçimini sāliyodu. amā şindi emekli mayişini aliyo. bu işi yapiyo. malcılī_da var gine. iki, üş tāne malı var. gine_de allāḥa şúḳúr ossun_da zor geçim yapiyo. yetmiyō.

canlıydı. yüz_yirmi ḥāne var_ıdı bura bizim geşlīmizde. işde genşler o zamannarı anḳaraya gidiyoduḫ. inşaatlárdá amelelik, suvacılıḫ yapiyoduḫ. ġışın geliyōduḫ, yīyoduḫ. ġarıncanıñ hesābı. yazın bi daḥa gidiyoduḫ.

c.

çocuḫluḫda oyniyoduḫ. oḫula gidiyoduḫ. ondan_sōna ġış mevsimlerinde ġayıḫ ġayniyoduḫ. çoḫ oliyodu, ġar çoḫ oliyodu. burda acāyib ġar oliyodu. meselā belli bi şu ḳóyüñ ardında ġayiyoduḳ. ondan_sonra ḳóy aḥa depeden öte yannı yuḫardan aşşā. ḳóyüñ óñünden aşşā ġayiyoduḳ. mezelliklerden aşşā ġayiyoduḫ. ōle bi yol yapiyoduḫ ġızaḫlara.

oyun_oyniyoduḫ. bizim çocuḳlūmuzda dúünnerde şey vardı. eteş_yaḫarduḫ geceleyin, siñ_siñ oynarduḫ. ondan_sōna ērkeklerden bayan olurdu, onu alur ġaçarduḫ. tura oynarduḫ. tura. urġan parçaları var. belli bir yerde oynarduḫ onu. yarım metre, bi metre keserdúḳ. onu birbirimize vuruduḳ. amaç işde oyun o. o oyun. canı acíyan tabī yeñiliyo. canı acíyan yeñiliyodu. başġa bi oyun yōdu. aḥa böyledi işde. saḫlambaç_da oynarduḫ tabī. saḫlambaç_da oynarduḫ.

olmaz olu_mu. çoḫ ġalabāydı. dīyom_yā işde yüz_yirmi ḥāneydi bu ḳóy. baa baḫçiye girerdúḳ tabī. elma, armud. sāḥibisi geldi_mi_de ġaçarduḳ. o bizi ġovalardı. yoḫ canım ġaçarduḳ. yoḫ, yoḫ. öyle bir_şey diyen olmazdı. tabī góz ġorḫusu_için o bizi ġovalardı. biz_de ġaçarduḳ.

ç.

oliyo, ekilse_de az. az evet. şindi bu işlernen üraşan yoḳ_ki. millet heb aḫıllandı ġalan, heb şehre góşdü. oḫul açuḫ emme bi doḫuz, on őrenci var. az.

geleceg sene ġapanur dīyolar. siz burdan gúçÇükliye gidecēniz. hē. gúçÇüklüden gitmek isterseñiz çalġuval, balbaan ondan_sōna çanġıriya inersiñiz. o zaman balbaandan dönecēñiz, ovacua_dōru. hē ovacua_dōru dönecēñiz. ovacuḥdan_da ünüre_dōru yol gider_mi, orasını bek bilmem. ben ovacua_ḳadar gitdim_de ordan_da ünüre gider_mi, onu bilmem. ismāil ġılıç. yaş, elli_dörtlüyün. evet. öyle_mi. yā ne dinci yā. ītiyarladuḳ. bi_şey deil. size_de iyi gúnner, ḥayıllı yolculuḳ.

15

Adı Soyadı : Veysel Tosun, 65 yaş
Derleme Yeri : Çivi Köyü - Merkez
Derleme Tarihi : 22. 10. 2010
Konusu : **a.** Tarım Etkinlikleri
b. Cenaze, Evlilik ve Bayram Âdetleri

a.

çivi ḳóyü. merkeze_bālı. burası yüz_elli ḥāne_neyin vardı, yalıñız ḳóyde duran yoḳ. yazın geliyolar. hē yazın ekiyo, biçiyo. ġışın gidiyolar. burda_mı. burda ekserī būday_ekilür, hē. bek_de ėtmiyo. ġavun oliyo, mütiş ġavun oliyo. yeni başladuḥ ammā çoḳ mütiş ġavun oliyo. hiç ġıraşda yāni. ne suyu. yoḥ ġıraç, ġıraşda oliyo. yanı şimdi aḫtarmasını yapacaḥsın. gúzden_de yaḥın çiidini ekeceksin. yazın ekeceksin. çoḳ mütiş ġavun oliyo.

çekirdeg_de çoḳ gider burada. ay_çiçeg. hē. yalıñız şeylik deil ḥā. yālıḳ deil. şeylik. çerezlik. çoḥ büyüg_olur. tıraḫtörün ön tekeri_ġadar enli olur. ciddiyin. çoḳ iri ay_çiçeg olur. yalıñız, yannız ay_çiçē tarlayı ḳótü yapiyō_diyi çoḳ ekmiyoz. ekmeg_isdemiyoz. gine ekiliyo, ekiliyo.

b.

ölü oldū zaman çanġırıdan dernek geliyo. defn_edilecek. ādetimiz, bizim ḳóyün tamāmı gider mezer_ġazmiya. ḳóyde olan genşler giderler, ġazarlar. çanḳırıdan_da geliller. genelde çoḳ ġalabā_olur. yemek verilmez_de. işde ġıymalı neyin mezerden, defn_edilince daılır. ayrannan onnarı daıdırız.

evlilik ādetlerini o zamannayın büyükler yapiyodu. genşler bek öyle şeylere ilgilenmez. sen ōlunu eversen dāhi, ōlun gendi istedīni ġolay_ġolay alamaz yāni. ekserī annenin, babanın söyledīdir. o zaman mı. o zaman çoḫ az bi eşyāydı ama şindi bayā çoḳ eşyā alıniyo. altını, eşyāsı şindi çoḳ, o zaman az_idi. o zaman bi_şey yoḳdu.

bayramlar_neyin şindi ḵóyde insan olmayinca. ēsgiden ḵóyde sufralar ġurulurdu. ḵóy toplanır, o maḥalle o sufrada yerdi. her evden gelir. óbür maḥalle orda, óbür maḥalle orda. ammā şindi ḵóyde kimse yoḳ_ki. hērkez kendi bişiriyo, kendi yīyo. kendin yap, kendin yė. veysel, tosun. ātmış_beş.

16

Adı Soyadı : Adil Durlanık, 66 yaş
Derleme Yeri : Dedeköy - Merkez
Derleme Tarihi : 23. 10. 2010
Konusu : **a.** Köy İsminin Kökeni
b. Köy Odası
c. Köydeki Yerleşim
ç. Çeşitli Konular
d. Tarım Etkinlikleri

a.

merkez dede_ḵóyü. dede_köyü. ġızıl_ırmaḫ. ora_da çanḳıriya_bālı. bura merkeze_bālı. buranıñ esgi adamları, öte yüzde bi yatur var. o bināyı yaparkene oranıñ bināsını, tek aaç ġalmış yetmiyen. o aaç yetmeyince zabaḫ_ola, ḫayr_ola demişler. allāḫ böyúḵ. zabāleyin olmuş. oriya yeşil bir aaç gelmiş. ne tarafdan geldī, nerden geldū kimse. belli deil. ondan_sonra o aacı oriya atmışlar. lan burda dėde var, demişler. dede_ḵóyü ismi burdan gelme.

aacı ġullanmışlar bināya_da şindi aaç şē yapdı. oriya yeñiden binā yapdılar, ġonaḳ yapdılar. artı ḫattā bāzıları inanmamış. adamın bi tene, küfür_itmiş. küfür idince barnāndan şey çıḫiyo, barnā ġopiyo. hē yara çıḳmış. ondan_sora orda yatmayinci, o binānın içinde yatmayinci iyi olmamış. böyle bi_şeyler var.

işde ēsginin düzeni bu. ēsgiden gātır ġoşiyoduḫ. ġatırnan işde bu mevsimde ekin_ekiyoduḫ. amā şimdi yetmişden_sōna, yetmiş_beşden_sōna motorlu vāsĭtaya geçildi. her_şėy ġuru_ġuríya ekiliyo. ekkiniñi, arpañı neyse. bu mevsimde_de yatiyosun.

yoḳ, yoḳ. yersiz olan varsa geliyo, orda yatiyo. yeri olan meselā, yeri olan geliyo, orda yatiyo. bıraḫiyo, gidiyo zabā. yoḳ, yoḳ. ḥā yāmur duāsına gidilürdü oriya. duā yapulurdu, ġuran_oḫunurdu. ḥoca oḫurdu. şē yapardı, duā ederdi. tabī mal giderdi. adaġ_ġurban kesilürdü. mal, davar, sıır kesilürdü. orda yėnirdi, içillerdi. herkez artanı daıdurdu. faḫıra fuḫāríyá. herkėz yerdi.

b.

var_ıdı. şu gördün yer, şu daşlarıñ arası odaydı. aḥa şura, şura. baḫ, şura. bizim ufaḳlīmızda, bura kóy odasıydı. kóy odalarında eskiniñ adamları otururlardı. soḥbet edellerdi. biz_de ġatıldūmuz zamannar oldu cānım. ben_de atmış_altı yaşıma girdim.

şindi gendi aralarına_göre kimisi, meselā benim amcam var_ĭdı raḥmetlik. savaşda çoḳ ġalmış, on_dörd sene. ēsgi savaşda. o mevzuları ānadurlardı. işde esgiden geçim şöyle olacaḳ. zaman gelecek şöyle olacaḫ. zaman geleceg māğribden ġonuşacaḫ maşrıḫdan duyulacaḫ. bu çeşidli ġonuşmalar, bōle. herkez aḫlının yetdū_ġadar.

yoḫ, öyle bi_şey yoḳ. bi_şe yapmazlardı. hic duymadım. ēskiden ḥayat yōdu. yoḫluġ var_ıdı. eskiden. şindi ben gendi üzerime ġonuşiyim. ben ēsKiden altı, yedi şaḳ yāni şindiki tābir beş, altı ton ekin ġaldururduġ. bunnan ben. būday. ton, ekin. ekin_ġaldururduḫ. biz bunnan unlūmuzu yaparduḫ. bulġurumuzu yaparduḫ. ekinimizi ekerdük. ārtaníynan_da bir sene idāre_ederdük. eskiden böyle zebze yōdu. austos ayı geliceg_de, baḥçelerden zebze çıḫacaġ_da, gidecen zebze alacan da zebze yĭcen. şindi eskiynen şindikinin arasında, bilmiyom_ki çoḳ böyük dā var.

yō, yō aynı. aynı. sen bıraḫ, o ḥuzūru bıraḫ. onun aḫlı ermiyen ġonuşiyo ḥuzūru. o aḫlı ermeyen ġonuşiyo ḥuzūru. bi yerde, yoḫluḫ olan bi yerde ḥuzūr olur mu. saa soriyom. meselā şöyle bir bardaḫ çay veremesem, bir ekmek veremesem

bu evde ḥuzūr olur_mu. ḥuzūrsuzluḫ niye başlar, yoḳluḳdan başlar. paḥālılıḳdan başlar. olan bi yerde ḥuzūrsuzluḳ olur_mu. olmaz.

c.

bu dede_köy dinen yer, şu anda bi çivi_dede_köyü daḥa var. esas ordan bölünme gelmiş buriya. burda şu ġarşıda depeniñ, dereniñ içine girmişler, seferberlik zamānı. işde orda bi müddet durmuşlar. duman g̲örünmesin, düşman bizi g̲órmesin. bi zaman durmuşlar orda. ḥattā pul biberi falan ev yerleriniñ hepsi. ḥatta yaḫın zamāna_ġadar orda ağıl vardı. ağılı biliyom ben. ağılı biliyom. ağıl var ıdı.

ēskiden ḥasan dayı_diyi bi adam vardı, o ġonuşurdu. ordan bi su çıḫartmışlar. suyu çıḫartmışlar tavu̲a içirmüşler. tavuḫ ölmüş. lan bu su, izehir demişler, burdan ġaçalım. ondan_sōna aḥa buriya yerleşmişler. hē buriya yerleşmişler. yoḫ, esgisini bilmiyon. o ḥorasandan gelme, onnarı_falan bilmiyon. onnarı bilmiyon.

ç.

on tāne torunum var. üç ġızım, bi ōlum var. çanġırıda, çocuḫ oḫudiyolar. hiç genc yoḫ, en genci benim. genc yoḫ. efendi geçim g̲ayg̲ısı bi yana, şindi bi_de ārtı şindi devletiñ yāni bu sade bu şeye_g̲óre de̲i̲l_de yannış politiğası. benim gendi cāhil aḫlıma_g̲óre. şindi şehriñ içinde daşımalı ücret yapiyo. meselā şehriñ içinde daşımalı yapiyō. yā şehriñ içinde daşımalı yapınca_da şurda merkezī bi k̲óye daşımalı yap. vatandaş köyünde çocūnu oḫutsun. malcılīnı yapsın, şelīni yapsın.

e şindi çocūnu oḫul ġapandı. on senedür, on_beş senedür oḫul ġapalı. e şindi benim çocūm ben_gibi mejbūren oḫutmaḳ zorundayın. mejbūr çanġıriya göçmeg zorunda ġaliyo. vilāyete göçmeg zorunda ġaliyo. ondan_sōna nāpiyo. malīnı melalını satiyō, bıraḫiyo, gidiyo. bi teg ekincili̲e ġaliyoz. işde ekin_de aḥa ekiyo, biçiyo. bıraḫiyo, gidiyo. yazın geliyolar. oḫul tātil oldu_muydu geliyolar, işde üç ay burda ġaliyolar. efendim maḥsülünü, şunu bununu ġoyinci gine çocuḫ mejbūren oḫula gidiyo.

d.

var_ıdı. meselā. ya şindi biz esgiden tırpannan ekin biçerdú̲k̲, ırġatlıḳda. ırġatlıḳ deriz biz. ekin zamānı, biçim zamānı. ārtı kim geri ġalmış, sen geri

ġalmışın. beş, altı gonşu bi aríya gelür. turpanları alırsun eliñe. gidersin. seni ġurtarur, gelürüz. yōdu, biçer_neyi yōdu. turpannan, turpanna. biçdúḵ. ondan_sōna anadutladuruz. anadut. anadut dirlerdi. siz górmezsiñiz, bilmezsiñiz. yaba ayrı, anadut ayrı. anadut, sapı toplarsın. hē. ondan_sōna durmuḫ derüz. ḥattā çocūn bi tānesi temsīlen demiş_ki babasına, baba bunuñ adı ne dimiş. sormuş. ōlum işde dişine basıncı o saña dėyü_verür dimiş. dişine basdı_mı durmuḫ sapı şaḫāna vurunca vay ammına ġodūmun durmū vay dimiş. baḫ, bildiñ ōlum dimiş.

dırmuḳla toplarsın. ondan__sōna gāníynan çekersiñ ḥarmana, yazíya. düvennen sürersiñ. taḫta, altında dişleri vardur. çaḫmaḫ dişleri. onnan sapı ezersiñ. tabī. sōna da_yabayla savurūsun bu sefer. ekini çıḫardursun ġıyíya. ekini eviñe götürürsün. samanı_da evine getürürsün. malını, ihtiyācıñı. fazlasını satarsın işde. esgiden böyliydi imecilig vardı.

tabī. su deirmenneri var_ıdı. orda ōdürdük. unu ōdiyoduḳ. başḳa bi_şiy yōdu. yarma gendimiz yaparduḳ. el deirmenneri var_ıdı. hē, el deirmenneri vardı. keşgek işde onnarı elimiznen yaparduḫ. yarma_da aynı, keşgek_de aynı. deişen bi_şiy yoḫ. ortadan ġırıliyo, yarma oliyo işde. hē. onuñ dış ġabūnu alurlar, sade. keşgēn. durum böyle yāni. esgi düzen. şindiki düzennen esginin arasında yaşam tarzında çoḫ fazla. çoḫ var.

eskiden ben ayāma ayaḳ__ġabı bulamiyodum. ġara_lastik giyerlerdi, o ısıcaḳlarda. góḳ_bez var_ıdı, eskiden góḳ_bez olurdu. góḳ_bez. aynı senin şu pantol gibi góḳ_bez vardı esgiden. onu giyerlerdi. çarşíya gidib_de bi pantol alıb_da bacāna giyemezdi, vatandaş. bi çit ayaḫ_ġabıyı beş sene giyerdi, üç sene giyerdi, iki sene giyerdi.

eskiden ġunduralar var_udu. garıların giydī ġundura. altı gabarālı ġundura. altı gabarālı. ġaymasın_diyi altında şiy çaḫarlardı pul_gibi şöyle. ben ufādım, döl gúderdúḳ biz. eskiden davar, döl. onnarı giyerdúḳ, şuralarım heb yara olurdu. o ġunduraları giyince. şindiki çocuḳlar daḫa anasından dōmadan pırofesör geliyo. annadın_mı.

meslek çifçilig. çifcilig. var. bā_ḳur. çoḫ şükür, çoḫ şükür. allaḥın bōgününe sükür, allāḥ bundan geri ġomasın. çoḫ şükür. çoḫ iyi. şindi allāḥı inḱār_ėdersek yannış olur. iraḥātımız çoḫ iyi.

burda ġara_dayı köyü var. şaḫ_bāba var onuñ üsdünde. alıca var şu istiġāmete. alá_göz var. bazur köyü var, uvacıḳ var, köy çoḫ. hē bozḳır var. ġızıl ırmā giriyoñuz. giderken, ġızıl_ırmā giderken sāda alá_göz var, böyük köy. ġızıl ırmā_bālı oralar. ġalabadur ora. ora alá_göz ġalaba. alá_göz ġalaba. dur hele. olmaz. yā sen bi daḳḳa. siz. gidersiñiz bi daḳḳa. ismim ādil durlanıḫ. durlanıḫ. soy_ismim durlanuḫ. yoḫ hiç_bi annamı yoḫ. sādece bu. yaş işde ġırḫ_beş doumluyun.

17

Adı Soyadı : Emine Genç, 70 yaş
Derleme Yeri : İnandık Köyü - Merkez
Derleme Tarihi : 23. 10. 2010
Konusu : **a.** Kız İsteme ve Düğün Âdetleri
b. Yöresel Yemekler
c. Bayram Âdetleri

a.

inandıƙ. emine genç. yetmiş. var, yedi çocūm var. dördü anġarada üçü çanḳırıda. burda dōdum, burda böyüdüm. buranıñ geliniyim, buranıñ ḳızıyım. vallāḥa bizim günümüzde ġızım bi_şiy yōdu. bi at geliyodu, üsTüne bindiriyolardı. bi yalandan nişan daḫiyolardı, kótü cingen yüzū taḫiyolar_ıdı. onda millet faḫır_ıdı. şindi ġayli başġa deñişdi örnein. āltına döndü, şuã_şuã döndü. at_ınan sözüm oã gidiyoduḳ gelin.

górücü üsülüynen oliyodu. çay_neyi var_ıdı. bi sufra ekmek veriyolardı. çay veriyolar_ıdı. beş, altı kişi geliyodu. ne sen beni górüyodun, ne ben seni górüyodum. dúñürcüler geldikden_sōna gelin olub_da gidenece dāmadıñ yüzünü gelin gormiyodu. eskiden böyleydi. şindi ō ġoluna daḫiyo, geliyo. ḥadi babanne bunu baña verin, buña dīyo. şindi böyle bu moda. nāpalım.

ƙınada_mı. elbīse giyerdi. üç_eteg deller óñden. üç_eteg giyerdi. oyun çıḥardırlardı. ondan_sōna ērkekler şuralarda cinġan oyunu çıḥardırdı. zabāca odada oynardı, g̲ülerdi. elbīse giyerlerdi, ellerine birer sırıḳ alırlardı, milleti gúldürelim_diyi. ēsginin şindi di̲il. şī, şindi üşde_biri yoƙ. ēsgiden çoƙ neşeliydi dúú̲nerimiz bizim. şindi yoƙ. bi ƙına iderdik zabāḥaca, ġarılar g̲óz_yummazdı. oynardıḳ, g̲ülerdik, oyun_çıḥardırdıḳ. bi_şiyler yapardıƙ. şindi hemen iki tanƙırdı ondan_sōna aliyolar, gidiyolar.

ertesi g̲ún_mu. ġınayı aḥşamdan yaḥar. zabālayın olur. gelin gina aḥa böyle oyun oynarlar, ireli_geri edeller. ikindiden_sōna gelinimizi çıḥarduruz. üç_eteg giydirilirdi, başında fes, ġoyça̲ı. üstünde ġıvraƙ. ondan_sōna çıḥardırlardı aḥa yatsíyaca_da geliniñ ḳocasınıñ öñünde dururdu. yatsıdan_sōna_da du̲āynan dāmad gelir, içeri ġonurdu. eskidendi bereket, ḥareket heb. şindi bereket_de yoƙ ḥareket de yoƙ.

canım cehizimiz aḥa gelin gidince döşenirdi bi a̲ırlıḳ, bi ġat yataƙ. bi çit helke, bi sandıƙ. bizim g̲ünümüzde böyleydi. bi ġat yataƙ, bi çit helke. baƙraç. ondan_sōna üş, dörd saḥan. aḥa bu_y_ŭdu geliniñ cehizi. ama şindi dörd tene ōlan everdim. hiç ōle dönüb bi şi̲e baḥacā yoƙ.

ay olmaz olur_mu. olmaz olur_mu ġızım. pilāvından, davar keserler ondan sona mal keserler, pilav yaparlar. ufaḳ yemek yaparlar. bizim g̲ünümüzde sekiz g̲ún davul çalıniyodu k̲óyde. şindi_de işdė bāzı cuma g̲ún başliyo, cumartesi g̲ún gelin_çıḥiyo. yapılmaz olur_mu. şu oda dolar, dolar, boşalır. ōlan evi dolar, dolar, boşalır. ġız evi dolar, dolar, boşalır. heb onnara biz yemek veriz. öte_beri yaparız. gelin gelince cehizinden dürü da̲ıdırız. öyle olur_mu. yaparuz, her_şiyi yaparuz.

b.

keser̊iz. erişte keser̊iz, tutmaç keseriz. şöyle ufaƙ_ufaƙ, g̲úçÇük_g̲úçÇük. ondan sōna böyük ḥamur keseriz, ġuruduruz şōriya ġoruz. bi sene yiriz onu. tarḥana yaparız. ġalabalīsan sekiz ḥaḳ, doḥuz ḥaḳ tarḥana yaparız. şindi unu ōdürüz. unu ōdürüz. ondan_sona yālı yo̲urd_unan ġararız, şōriya ġoruz. onu dörd

gün beklediriz. keşgēnen. keşgēnen döven döver, dövmiyen būdaydan yapar. şōriya mayalarız. o sekiz gün_sōna onu ġaşa dókerüz, laylanuñ üsdüne. o ġuruyunca onu beş, altı gişi oturur, düveriz. elekden geçirdiriz, şōriya yıarız. ġuruduruz herkese ḥaḳ, ḥaḳ daıdırız. aḥa bu böyle.

yaparız. tandırda bişiriz, taşda. tandıra bi_şiye ġoruz, bi laylon ḥamır yōrub giderüz, tandırda āşamaca ekmek_iderüz. yuḳa. ġuru itmeyiz, yaş ideriz. ondan sōna onu yiriz. o bitdi_miydi bi daḥa ideriz. bazlamayı_da mayalarız, gózēlce yazarız, yere sereriz. onu_da saçda bişiriz. saçı kúlleriz. onu_da saçda bişiriz. onu da öyle yiriz. bitdi_miydi bi daḥa ideriz. e kóy yerindesüñ, ne yīcėñ.

madımaḳ_da olur, tekecen_de olur. otdan, tekecen derüz. çıtlaḳ_da olur, ġara ġavruḳ_da olur. tabī. çıtlaḳ, ġara_ġavruḳ ekmē dürülür. tekecen, ondan_sona madımaḳ. ısbanaḳ_da ekerüz. bunnar_da yemek olur. bunnar_da yemek yaparuz. biz yapmayız onnarı. yoḳ ēskiden_de olmaz, şindi_de yapmayız. niye yalan sōliyim. yapmayız. yapsaḳ nerē yapacāz dörd ḥāneyiz. ben bilemem başḳa bi_şiy.

c.

şindi on_beşinece bi_şiy olmaz. on_beşinden_sōna sen beni dāvet_eden, ben seni dāvet_ederim. böyle olur. bayramımızda_da, bayram gelmeden iki, úç gün evel, arası datlımızı yazarız, yemēmizi yaparız. dışarıdan gelecekler, kóyden gelecekler_diyi. sarmamızı sararız, her şeyimizi yaparız, şöyle beş, altı ġab yemē ġoruz. ḥāyır, yapraḳ sararız. yoḳ. kelem alırız, yapraḳ sararız. kelem. laḥana. yoḳ óyle deil. dondurma, dondurma.

helva_çekeriz ġış oluncı. toplanıruz şindi. ġonu_ġoñşu toplanıruz, helva çekerüz. şekeri ocā ġoruz, ġaynadıruz. ecüḳ_de un ġavuruz. şu pişmāniye satıliyo yā, aynı öyle ipek_gibi helva çekerüz. ġonu_ġoñşu toplanır, yirüz. yō hebimiz. çoluḳ_çocuḳ, ērkek dişi heb bi eve toplanıruz, çekerüz. bayramda da aḥa gelirler. yirler, içerler. iki gün, üç gün geleniñ öñüne bi sufra_ġurarız. bi çay veriz. o yapdīmız yemeklerden ġoruz, onuñ önüne. gendi misafiri gelir, ġomşu gelir şurdan. yidiriz, içiriz, ondan_sona herkes işine gider.

ben zabaḫ beşde ġaḫarım. ābdestimizi alır, namazımızı ġılar, çayımızı içerim. işim varsa dutarım, işim yoḫsa oturum. beşde ġaḫarım. gelirüz. ő́lenece, āşamaca gider ōturuz. orda yemēmizi yerüz, çayımızı içerüz. gitdīmüz yerde. ondan_sōna_da ōturuz, ġōnuşuruz. ordan ġaḫar gideriz. o saã gelür, sen oã gider.
70 ben_de saã teşekḵúr_iderim yavrum.

18

Adı Soyadı : İzzet Özdemir, 84 yaş
Derleme Yeri : Aşağıpelitözü Köyü - Merkez
Derleme Tarihi : 23. 10. 2010
Konusu : **a.** Köy ile İlgili Bilgiler
b. Halk Takvimi
c. Tarım Etkinlikleri
ç. Çocuk Oyunları
d. Askerlik Anıları

a.

bura aşşā_pelit_özü. aşşā, pelit, özü. merkez, çanḵıriya_bālı. şindi efendim şu yamaşlar bütün meşeymiş. dā varmış burda, zamānında. dėdeler, bi dīyodu. dā varmış, daa meşiye_de pelit diller, daḫa bi türkcesi. ḫā ondan, şindi ḳaḫdı, gitdi. bura bi ova oldu. ova ġaldı. bi de yoḫarda, yoḫarı_pelit var. yō, aynı arāzī ġarışdī
5 için. arāzī ġarışdı. orda_da vardı pelit, burda_da. onuñ_uçun pelit_özü. aşşā_pelit, yoḫarı_pelit. hē.

atalar tā şiyden, ḫorasandan. bu erzurum ḫorasan deil. ḫaḫ orta_asyadan. ḫorasandan gelmiş, bōyüg ḵór_ḫacı. benim böyük ḵór_ḫacı yāni. ḫacı_memet deil, ḫacı_hüsīn deil, onuñ babaları_da deil, onuñ babaları. bundan üç_yüz sene, dörd
10 yüz sene evelī. gelmiş, ġonyíya yelleşmişler. onnar. ġonyadan taḫsım_olmuşlar. taḫsım_olmuşlar. sen, filanca memlekede_dōru git. sen, şöyle git oriya. şiy, ḵóy ġur. öyle olmuş, benim duydūm.

var. öz_demir_ōlları. öz_demir_ōlları. ḫattā şıḫ_ōlları, o vaḫıd soy_ad yoḫ. şıḫ ōlları, şıḫlara dermişler. hē şıḫ_ōlları. çoḫ zengin gelmişler. develer_inen,

eşşeklernen merkeblernen, sözüm oña bi merkeb yüzü altınları varmış, yúḵ. öyleymiş. gelmişler, buralardan arāzı almışlar. yilleşmişler.

b.

bayramı. yōḵ canım. tālih olaraḫ biliyoz. zēmheri. evet. şindi zēmheri, ġırḵ beş ḡún. ondan_sōna ġırḵ_beş navruz girer. navruz. onuñ içinde mard_doḫuzu var, ondan_sōna cemleler var, yirmi_bir tene. onnar toplanır, ġırḵ_beş ḡún. ondan mard doḫuzu, ondan_sōna navruz, navruzdan_sōna ḫıdır_ilyas. ḫızır ġaradan, ilyaz deñizde yaşiyo. onnar senede bi ḡún yanyana gelirmiş. dünyāyı dolaşır_ĭmış. neriye ūrarsa orā bollū olurmuş. ḫızırdan ilyas. o mānā var. ondan_sōna ḡún dönümü diller. ġırḵ_beş ḡún_sōna. ḡún döner, maḥsullar aarī. yaz geliṛ, dóver biçerler girer. ekinner biçilir. makineler girer. óyle mevsimler vardır.

c.

yoḫdu. yoḫ, yoḫ. şōle bi oraḵ vardır. bilir_misiñ. ḫa orānan biçerdig, ekserī. bi tallada on, on_beş kişi bōle bōle gelirdi, çıḫardı. biçer, biçer gelirdik. desde yapardıḫ. onu yıın yapardıḫ. yıardıḫ şóyle. bi tallada segiz, on tene. yıın deller oña da. bi araba gelir o_da. onu toplar, ókúz_inen veyāḫı̊t_ki ġatır_ınan gelirdig ḫarmana. ḫarmana yayardıḵ, dúven_súrerdik. dúvennen onu saman yapardıḳ. rüzǵarın savurūduḳ. patoz yōdu o vaḫıd. makine yōdu savurmaḫ için.

el_inen. örüsger çıḫacaḫ_da ḵőzle ġaylī. yaba, yaba. taḫta yaba. onnan savuruduḵ. ondan_sōna ekinini bi yannı, samanını samannıḳlara doldurūduḵ. mal çōdu o vaḫıd. bu ḵóyde beş_yüz sıır çıḫardı. beş_yüz mal çıḫardı. aın. aın. bu o aını önce saallar_da bızāya ondan_sōna veriller. aın, dutar. aın bızāyı ötütdürü diller. ötütdürü. isḫal yapdırı. türkcesi ötütdürür. aın ġazı ötütdürü.

ç.

güçÇükdüg. çōḳ ġalabalīdı. bu ḵóyde beş_yüz kişi vardı. çocuḳlar, güçÇüg çocuḳlar_mı. dana_oynu oynardıḵ. dana_oynu. oriya bi_şiy dikerdik, kemik. vurūduḳ. dēnekden, zopalardan. taş ordan atardıḳ. onu devirise hemen. orda bi adam ebe olaraḫ dikilirdi. hemen o onu dikelincek ordan dēnēñi alır, ġaçardıñ sen. ondan_sōna obiri atardı, obiri atardı. óyle oyun, óyle oyun. sōna ġıbi diller. hē. bi

çuḫur şīderdik. yuvarlaḫ bi daşı o delie şīderdik, vura_vura getiridig dēneklernen. ġıbi diller oña_da. ġıbi yāni türkce. daḥa onnarı bilmesiñiz. ḥā. yō, onu duymadım, masalı.

şō̄le bi_şīler ānadırdı, dedem. ḥavíya baḫardı. böün yāmır_yaacaḳ. yāni bilir kişi_gibi onu bililerdi, ānadıllardı. bilmiyom_ki, yaşlı oldū_üçün āniyolardı. yāmırın yaacānı, ürüzġar olacānı. böle sicāñ çoḫ olacānı. onnarı ānadıllardı.

d.

asgerlī, istambulda. beşik__daşda. jandarma ilk__oḫulu vardı orda. jandarmaydım. iki sene, iki_buçuḫ sene. iki_buçuḳ sene. jandarmíya o vaḫıd iki buçuḫ seneydi. ne_gibi. ḥā. ḳomutannardan. bi alay ġomutanı vardı orgeneral, feti tuç. oḫuluñ bütün ġomutanıydı. sóverdi. anañızı_da, bacıñızı_da, ġarıñızı_da. ġarışdırīdı. sóverdi. ihsan tansu vardı. yüz_başı. ondan_sōna bóyle oḫul bizim altı ay súrerdi. altı ay sıtaç_górerdik. ondan_sōna daḥa ġara_ġollara daıdım oliyo.

son zaman bitdi. böün, yārın daıdım olacaḳ. as_tēmen āldı, gitdi. īsan tansu. aldı, gótürdü. depiye. depede oyun__oyniyoz böyle. arḫadaşlar arasında. birbirimiziñ üsdünden atlama, aşma. bi_şīler. oynarken. böyle bi sözüm oã laz_ōlu, bizim yoḫarı_pelit_özüden biriniñ üsTünden atlarken yatı_virdi. yatdı. o da yüzün ġoylu şu dizi şöyle yırtdı, atdı. yırtdı, atdı. óyle işler geldi başımıza. óyle oldu. iki buçuḫ seneyi bitirdik, geldik. bitirdik, geldik. izzet öz_demir. segsen_dörd. segsen dörd. yā segsen_dörd. çō̄ḫ sā_oluñ. çoḫ sā_oluñ. çoḫ sā_oluñ.

19

Adı Soyadı : Asiye Gümüş, 66 yaş
Derleme Yeri : Ayan Köyü - Merkez
Derleme Tarihi : 23. 10. 2010
Konusu : **a.** Düğün Âdetleri
b. Yöresel Yemekler
c. Çeşitli Konular

a.

ayan k̲óyü. çanḳırınıñ āyan k̲óyü. asiye gümüş. amanın benim adımı verme televizyonda. yaşım atmış altı. şey ḥamuru mayalaruz, mayası gelince böyle böyle açarız, tavíya ġoyar bişirüz, dúúnnerde onu yidürüz millete. ēskiden óyleydi, bizim g̲úçÇüklīmüzde. şimdi bāzı pilav yapiyo millet, bāzı ġıymalı yapiyo, bide veriyō. ayrannan yīyo millet şeyleri.

başġa gece ġınamız olur. yapulurdu. ilk g̲ún zabalayın cehiz çıḥardı, ġız evine gelürdü, ōlan evinden. pazar g̲ünü giderdi. o g̲ún aḥşam ōlan ġınası olurdu, herkes toplanur, oynardı. ērtesi g̲ún de aḥşama ġız ġınası olurdu, cumartesi g̲ünü aḥşamı. ġız ġınası olurdu, ġızıñ evinde oynallardı. oyun bitdükden sōna eline ġınasını yaḥallardı herkes daılur, ondan sōna ertesi g̲ún de ő́lenden sōna ikindi neyin gelini ġız evinden alur, gidellerdi.

g̲úvey başı ekmē verürdúḳ işde yāni bu tavāda bişen ekmē şey ya o zaman. evet g̲úvey başı ekmē. onnar bazlamayı, g̲özlemeyi misāfirlerimize yedirüz tabī. devamlı onu bulup da yėdirecek ḥālimiz yoḳ ya. yapar, yedirüdük.

b.

tarḥana, bulġur, kēşgek, turşu, salça, Ḳonserve hebsinden yapiyoz. keşgek, būday var ya. būday dő́lünce beyaz gibi olur, onu bişirüz keşgē. canım içine pişirirkene noḥut inen fasülye ġoyaruz. keşgek aşı pişirirkene. tarḥanayı yourd unan ġararız, beş altı g̲ún durunca onu dóker ḥamuru elimiz inen ovalayı oḥşalayı inceldürüz, ġalburdan elerüz, ġurudur ġabına ġoyar, ġışın yerüz.

evelden şāpiyoduḳ, böyle böyle yufġa gibi açiyoduḳ. onu óyle yapiyoduḳ tatlıyı. yapiyoduḳ sinilere tabī döşüyoduḳ. arasına yānı, şeyini ġōyoduḳ. óyle

yapiyoduḳ. şindi ġayli onnar gitdi, hemen şṓle merdāneynen açiyoz, açiyoz üst üsde. onnan yapiyoz, o da aynı onun gibi oliyo. helva yaparduḫ tabī̄.

c.

beş. bunuñ böyū̄ burda, ötekiler biri çanġırıda ikisi anḳarada, biri ḡól başında, birisi şeyde esatda. amān ġaynanam ben geldīmde, bi senede ölü verdi. bebekler de benim başıma ġāldı. o ben geldim, ilk yazın dúúnüm oldu, ilk baḥar. son baḥarda eylülüñ yirmisinde asgere gitdi. ōlu bi senelik asgerken ġaynanam öldü.

ben bilmiyom, ben yoḳluḳ ḡórmedim. emme ġaynanamgil çoḫ ānaturdu. ġaynatamıñ babası şehid olmuş, asgerde ġālmış, o bi teg bebeynen dul ġarı ēkememiş, biçememiş. boyca ōlunu bi de şindi evermiş. o da ben gibi geleni dourmuş, geleni dourmuş. iki tāne, üç tāne de ölmüş. yedi tenesi de dünyāda dörd ġız, üç ōlan. ēsgiden ḡúnaḫ diyi herkes hemen dourdu. şey dīyodu, aldırma neyi yōdu. dour, geleni dour.

yaparuz, yaparuz. yaparuz. vardı şey, üzümüñ çubūnuñ şey yaprāndan ondan yaparız sarmayı. pazıyı pek óyle fazla yapmayız. laḥanayı sararuz. kelem dėrüz dōrudan. kelem dėrüz, laḥana dėrüz.

toplaruz. toplaruz. oña benzer ot olur tekecen diller, ondan toplaruz. o da şóyle yeşil gibi bir ot, canım. óyle de yinir, yemē de yapulur. ekmē de yapulur. ḡúzel ayıḳlarsun, temizlersün, yursun, yıḳarsun, ġıyarsun. ġavurusuñ onu. şey ekmē bóyle bóyle açarsuñ arasına ġoyar bişirürsün.

bugún mü. bugún yerimden ġāḫdım, ondan sōna namāzımı ġıldım. ondan sōna ōlum aḫşamdan patatis istedi. anne patatis ġızart dedi. patatisi soydum, onu ḥazırladım. bunnar ġaḫasíyacaḫ bişürdüm. yedúḳ, içdúḳ. ben soḳā gitdim. aḥa soḳaḫdan şimdi geldim. ablamdan geldim odur. bundan geldim, ablamdan.

ramazan geceleri mi. ramazan geceleri herkesler aḫşam ekmēni yiyince, terafihden gelince yatar. gece ġalḫar saḥura. yaparuz, birbirimize yemē giderüz, aḫşamları.

20

Adı Soyadı : Niyazi Göktepe, 65 yaş
Derleme Yeri : Başeğmez Köyü - Merkez
Derleme Tarihi : 23. 10. 2010
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Hayvancılık ve Tarım Etkinlikleri
c. Köydeki Türbe

a.

niyāzī gók_depe. işde atmış_beş. atmış_beş. bura_mı. burā anuza kóyü, baş eymez ēsgi adíynan anuza, yeni adíynan baş_eymez. eveli anuzaydı aḥa işde iki senedür_neyi baş_eymez oldu. çanġıriya. buralarda_mı. yemekler işde ġuru_fasülya, pilav ondan_sōna daḥa saña ne dīyin işde. bamyadur, gók_fasülya. yāni bulunan yemeklerden batlıcan, hepsini yaparuz yemeklerden.

şindi bizim buriya yeni su geldi_yā, ḥanı tarım_ınan üraşacāmuz, baḥ o girdüñuz yere biz ḥavuz yapduḳ. suyumuz var. ekiyoz oriya gendimiz yīceg ġadar. óyle fazla deil. bi cevüz dikdúḳ bi tarafına. işde ep_ī dikdi, bıldır sene dikdiler. meyva dikdiler çoḳ, o girdúḳ yerden beri bu tarafa_gadar. ondan_sōna işde ārpa, būday, fiy, buralarda onnar olur kesin. olur.

yapiyoduḥ. ḥamur yapiyōdun, yūḥa ekmek yapiyoduḳ. yufġayı yaslı_aaçda bōle yazar. yufgíya bi_şey ġuymayız. ġuymayız. su_y_unan yōruz, o óyle onu yaparuz, o yūḥa ekmeg_olur. başġa bazlama yaparuz. onu_da yōruz, mayalanur gúzelce. böle yere yazaruz, büşürüz. emme tüblü saçda emme ocaḥda. eveli ocaḥlarımız var_ıdı. şindi onnar geşdi, tavada yapiyoz, tüblü saçda yapiyoz öyle.

salça yaparuz, bekmez yaparuz. dutlar_da olurdu eveli. şindi bi, iki senedir olmiyo o başġa. dutlarımız var_ıdı. dut_bekmezi de yapardıġ, üzüm bekmezi yapardıġ. heb onnardan. ġuş_bunnu reçeli yaparuz, heb onnardan yaparuz heb.

şindi ġuş_burnunu topluyoduḳ. baḳ burada. başḳa yelleri bilmem, bizim buramızda olan bildūmuz. ġuş_burnunu toplarduḳ, gúzelce temizlerdúḳ. böle depesiniñ ġara yeri olur, ayıḳlarduḥ onu. gózelce yıḥardıġ. emme eyce ġızaracaḳ.

tavíya ġorduġ, ġaynadurduġ. ordan_da şī yapardu̇ḳ, dülbetden süzerdüg, geçürdükden_sōna. elekden bi_de dülbetden süzerdúḳ. ġaynardı, oña biraz ḥafif şeker ġoyunca gúzel olur. çayını yapan yapar onu. yapan yapar, çayını_da ġaynadur. meselā çaydanlıa ġuyar ġaynadur, içer óyle. başġa türlü bilmem ben. böyle yaparuz.

yaparuz, gózleme_de yaparuz. peynir ġoruz. meselā içine ne var_ısa dōraruz onnardan. tabī. ısbanaḥ olsun, bizim burada madımaḳ dinenden çoḥ olur. çoḥ olur burda. onnardan yaparuz yaz gelince. ḳış gelince_de işde peynir, meselā ḥani çörek yaparuz, pōça. onnardan.

keserīz, erişte_de keserīz. ḥa tabī, yımırta erişтesi keseriz. onu yazarız gózelce, ondan_sōna_da sereriz, biraz ġurur. ġuruduḳdan_sōna keseriz, gúzel sereriz. biraz daḥa ġurudu_muydu ġuyarız, o gúzel erişte olur, o. yaparuz gúçÇüg ḥamur_da yaparuz. meselā şindi etli ḥamur bile yapiyolar, dolaplarda duriyo. yapıb ġuyunca. he, tabī etli_ḥamur_da yapiyoz, ġūyoz.

dúúnnerde burada heb ekmeg, yālı ekmeg, gózleme yapallardı. eveli. sōna sōna pilava döndü. şindi kóyde adam azalınca gine yāmur_ġurbanı olur. yāmur ġurbanı keseller. o zamannayın bütün şeerdekiler heb kóye gelür. o zaman pilav yapallar, davar keseller, ġurban keseller. ondan_sōna gózel onu pilav yapallar. işde çoḳ gózel olur. ilk_yazın, ilk_yazın. işde bundan bir ay_neyi_sōna. bir ay, bilemediñ işde bir ay, iki ay_sōna. o aralarda keseller. gúnüne_bālı. keseller.

b.

yapiyō, yōḳ yapiyoduḳ. aḥa dīyon_yā, o inekleri heb ben gendim saiyodun. makina, eveli gendim saiyodun. sōna makina alduḳ, makineynen saiyodum. on, on beş tene inek. meselā ġoca ġazanı vardur. onnan berāber ordan saarduḳ, buriya getürüdüm, büşürüdük. baḳ o dışarda ocaḫlıḫ var. o ocaḫlıḫda büşürüdük, böyle temiz ḥavada. tere_yāsı, südü, yourdu çoḳ gózel olurdu. sōna bi_de dışarda yayıliyodu her_şiy yīyodu. böylelikle işde çoḳ, ḥani. peyniri yapardug, böyle çanġıriya gótürür, satardı. böyük cāminiñ óñünde. orda satardı. yaş peynir olaran çoḳ satardı.

şindi inē saiyoduḳ, getiriyoduḳ. büşürüyōduḳ dışarıda. ordan_da getiriyoduḳ eve çaliyoduḳ. o uyuşur, aynı yourd_gibi. ondan_sōna_da şiylere ġuyaruz, böyle ince dülbetlere. üst_üsdünün, suyunu alur orda. iki ġún. ordan_da aluruz, çanġıriya satmiya ġótürür. çoḳ ġózel oliyodu. a şurda evimiz, bi yer baḳ, baḳ dolabıñ orda. orada ġúneş_de ġórmezdi. dışarda yapıb içeri getürürdim.

bütün meselā mersiden sādan_soldan ḥandırıdan. burdan alullardı yaı. çünkü mallar dışarda yayıliyodu, hiç yem vermiyoduḫ. dışarı otdan yayıliyodu. böyle altun_sarısı_gibi olurdu yaı. bi alan beşer, altışar. böle gelen, alan giderdi ġızım.

mal_mı. mal olaran_mı yoḳsa. şindi mallarımız var_ıdı, baḳ. ilk_yazın şindi bu yıl ġuzu aliyolar. ertesi sene iki yaşına gireceg. ġurbanadan durarsa ondan gelürümüz oliyodu. hic olmasa, hiç olmasa altı, yedi milyar gelürümüz oliyodu. tabī ġurbannıḳ satiyoduḳ. aşşā_yoḫarı almadūmuz sene on_milyon, on_iki_milyon, on_yedi_milyon. bōle, bi sene durġudacañ onu. iki yaşına gireceg ġurban dedūn. davarı satduḳdan_sōna çocuḳları yolladuḳdan_sōna gendümüz çoban dutuyoduḳ. evde_de ben çobana baḫiyodun, onnarı ḥallediyodum ōle. büyüdükden, şindi bōle ḥasta olunca.

yoḳ. zepze, zepzecilik yoḳ. anca yīceg_ġadar. emme ekin satiyoz. ekin satiyoz, baḳ. ekin olarandan ārpa, būday onnarı. eveli fī_de ekerdúḳ, malımız çōkene. fī ekiyoduḳ, yulaf ekiyoduḳ. ondan_sōna būday ekiyoduḳ. işde olan şiylerden noḫut. bayā örnek ḳóy oldu bi sene, on_yedi ḳóy içinde. o zamannarı ben çoḫ çalışiyodum, o zaman. meselā gúşlüydüm. turpanı elime aldım_mı, turpan biçiyodun. şindi her_şiy motur_unan. biçer, biçiyō. ondan_sōna patoz, sürüyō. velḥasılı eken, ekiyon_da faġat ben bitdim. bende ḥal ġalmadı. yaşlandım iyi_de deilin işde bek.

c.

var. vardur. aşşāda var bi türbe. arduç var. ben ayyandan geldim. daḥa ilerlerini bilemiyom bek. bi_de şurda var, iki tāne. bi_de yoḫarda, üç tāne. yāmur yaarken oralara gideller, böyle dolanurlar. ḳóyüñ iki tarafını. eliñ var, elime doḫuniyo. o yandan dolanurlardı böyle. o türbe, bu türbe, yoḫarıki túrbe. böyle ḳóyüñ dörd tarafını dolanullardı, yāmur_duāsına çıḫınca.

orda namaz_ḳılallardı. hiḱāyesi_de. işde ōrda yatannar_da. kimisi derdi, ḥanı gúnāḥa girmeyin var. kimisi derdi yoḳ, kimisi derdi var. orasını bilemiyon. dīyon yā yabandan geldūm_üçün derinneri bilemiyon bek. bilemiyon derinneri. yāni gidellerdi. baḳ işde şu dōruda, camıñ dōrusunda yamaşda türbe var_ıdı. orda namaz_ġılallardı. birer tāne para bālar, gelillerdi. öyle biliyon. he, ōrda bi aaç var. ġoca arduç_aacı var. ġocaman. kim bilür̥ ġaç yaşında. şurda_da var, orda_da. ikisinde_de arduc_aacı var.

DERLEME BÖLGESİ 03
KORGUN İLÇESİ

21

Adı Soyadı : Satı Gökçe, 50 yaş
Macide Kahraman, 44 yaş
Derleme Yeri : Kesecik Köyü - Korgun
Derleme Tarihi : 16. 12. 2010
Konusu : **a.** Düğün Âdetleri
b. Yöresel Yemekler

a.

kėsecig kóyü, çanḳırı. kėsecig kóyü, çanḳırı. ben satı góḵçe. yaş olaraḳ elli yaşındayım ben. kóyde_mi. düünde_mi. pilav. pilav, çorba, ġuru_fasülle. ne dek gelürse. öyle. yaparuz onu. tārana yaparuz. elbetde yapiyoz. kesiyoz. ḥamur_da kesiyoz. ērişte, doḫ_tutan. her_şiy yapiyoz. hē. āçiyoz dörd köşe kesiyoz. yourdliyoz, samırsaḳliyoz. öyle. oliyo. işde yapan yapiyo, yapmiyan yapmiyo. işde ōle. pilav, ḳuru_fasülle. şerbetlik. yourt. evet. öyle bi_şīler işde. tatlı yapmiyoz. helva veyā işde dek ne gelirse. yoḵ. şey helvası, irmik.

gece_gınası olurdu. bi gız_ġınası olur, bir_de ōlan_ġınası oliyo. öyle oluŗ. oynaruz. hepsinde. üç_eteg giydürüz, gelinnüg giydürüz. bayāı öyle. fes. var, pul işde. yoḫ. ben bilmiyom_da sōleniyo işde, ēskiden. sōleniyo onnar heb. var, var. vallāḥa siz beni ġonuşduriyoñuz emme vallāḥa ġorḥiyom. onuñ_üçün. yoḫ hiç ōle şiy yoḫ bende. yoḫ canım hiç.

üç. üç ōlan. biri asgerde. yapduḫ, eylence yapduḫ. gece çocuḫlar eylendi. genşler eylendi. vallaḥa bilmiyom onu, gōnü bilür. onu genşleŗ yapar, ōlannar. bayā ōlannar yapar. ayaḫda niye dikiliyoñuz siz. ḥoş_geldiñiz. işde evelce bu bilū işde, buã yapın. ney, ney. gece ġınası_neyi dīyo, nası yapılır dīyo. oã dīyo.

mācide armaan. ḳırḳ_dörd. gelin, çay_içelin. bizim nīşanımız oliyo. bi_de ġına gecesi oliyo. gelin_çıḳarmamız oliyo. gelin_çıḳarmada ādetimiz olmiyo. gelin, geliyo. aliyo, gidiyo. duaynan geliyolā ḥocalā, alıb çıḳarıb gidiyolar. ġına_gecesi

de ġına yakiyoz. ilāhi̯_ediyoz gelinimize. hē onnarı biz gendimiz yapiyoz heb. ne yapi̯n televizyona_mı çıḳaracān. hē. biz öyle işde ġına yakiyoz ġıza. işde

ġınayı getir anne
parmāñı batır anne
bu gece misāfiriz
ġoynunda yatır anne

onnarı sōliyoz. yoḵ. yoḳ. arabaynan. araba var ıdı. eskiden at_mut yōdu. yāni şindi işit. he, he ōle götüriyoz biz. bāzen şiy_ėdeller, ġurban_keser_de burdan sancānan gelülleṛ. ben sancānan geldim, yāni şiynen duāynan. evet. ōlan tarafı. ġız tarafından gelüller. ġıza giderken heb ōlan tarafı gidiyoz. ōle. hē herkeş gidiyo. arabalarnan alıb_geliyoz. şu kóyden geldik. bizim buraya bi gōveç_yaparuz işde. pilav, çorbamız, tatlımız. onnā meşḥur bizim burda. yoḥ yapmayuz. yoḥ, óyle_de bi_şiy olmaz bizim.

b.

hiç, hiç_bi_şiy yapmiyoz. bizim. öyle yoḳ. öyle ādet_mādet. bizim bura bilmiyom_ki ḳaç ḥāne oliyo. var. yüz_elli, yüz_elli. önceden toplaniyolardı. şindi yoḳ. kimse yoḥ herkeş ġurbete_gidiyo. kendi aramızdaki bi iş. ayaḥda olduñuz, içeri gireydiñiz. vallāḥa ḥas_ekmē yaparuz, gözleme ederüz. evet. gözleme ederüz. bayā yōruz teknede, ince ince. hē. öyle yaparuz. ince ekmek yaparuz biz. he öyle.

yaparuz. aşureyi köyümüzün odası var. onun altında bişiriz. dāved_ederi̯z köylüyü. yo, biz datlı_da yaparuz. iki dā, iki dā şiyli yaparuz. datlı_da yaparuz, südlü_de yaparuz. bizimki ōle. şindi deneyi şi̯diyoz, ḥaşliyoz. noḥudunu, fasüllesini onnarı ḥaşlaruz. deneynen_de şiy, ġaynaduruz suyunu. ondan_sōna_da onu şi̯deriz, hepsini ġarışdırız. úsdüne_de çi̯neyib ġavanoz geldükden_sōna indiriz, süd ġataruz. ġara_biber. evet. öyle.

inēñ avuzu_mu. inēñ avuzuna_da burun_avuzu di̯yoz biz. inēñ ilk südünü saiyoz. işde onu avuz yapiyoz. işde ilk avuzunu saiyoz. yoḳ. o şindi. onu saiyoz bi de öbürki essas süd_ünen çeviriyoz onu. ġarışdırı_ġarışdırı, ġarışdırı_ġarışdırı. o öyle, o öyle şiyli putlu putlu oliyo. oña avuz derüz biz. avuz derüz biz oña. yoḳ gendimiz. peynirleri satiyoz canım. peyniri yapiyoz, satiyoz.

bizim buralarda öyle bi_şiy yoḵ. bizim ōle āḥım_şaḥım işimiz yoḵ. oliyo işde. onnar oliyo yāni. ġabaḵ. işde onnarı yapiyoz. var, şuralarda oluyo. topliyoz. ebem bannāı var, yālı_pancar var. ebem_bannāı dīyoz. buralarda çıḥiyo, iki ġanatlı. yemē de yapılū onu. ġavurması_da. ġavuruz_da. hebsini oluyo. yemēni_de yapiyoz, poaçasını_da yapiyoz. börēni_de yapiyoz. var. ısırġan_da var. efelek var. kekük var. ondan papatya var. he onnar çıḥiyo. bizim burda var onnardan. elma vā. āyva, ārmut. öyle işde. helāl olsuñ.

22

Adı Soyadı : İsmail Altun, 61 yaş
Derleme Yeri : Dikenli Köyü - Korgun
Derleme Tarihi : 16. 12. 2010
Konusu : **a.** Çeşitli Konular
b. Kız İsteme ve Düğün Âdetleri
c. Köyde Geçim
ç. Askerlik Anıları
d. Cenaze Âdetleri

a.

siz sırf bu iş_üçün_mü geldiñiz. he dikenli ḵóyü. ḳorğun dikenli ḵóyü. vallaḥa burası ēsgiden yüz_elli, iki_yüz tene talebe çıḥiyodu. burdan. iki_yüz_elli ḥāneydi. bura. aşşādan yoḥarı şöyle. şindi köylerde kimse ġalmadı. yimmi, yimmi_beş ḥāne var. anca yoḳ bile, o_ġadar_da yoḳ bile. oḥul ġapalı. taşıma yapıliyo ḳorğuna.

çocuḳlan, arḳadaşlarnan oḳula gidiyoduḳ, geri geliyoduḳ. eve geliyoduḵ. oyun oyniyolardı. ondan_sōna şu ġārşıḥı köy_ünen buranıñ talebesi billeşiyodu kėsecūnkiler_filan billeşiyodu, gezmiye_gidiyolardı. piknie, yaylíya_maylíya gidiyolardı yāni. var. yapıliyo. şenlikde arabalar gidiyo burdan davul zurna getiriyolar, oralarda eylence yapiyolar. nası oyun. yoḵ. yemek_yeniyo, veriyolaṛ. gendileri evlerinden götŭriyolar, toplu_toplu otŭriyolar böyle.

heb bu depeleriñ isimleri vā. burā ara_burun_ġaş dellē. ara_burun_ġaş deller buriya. ara_burnuñ_ġaş dellē. şuriya ġoru dellē. şuriya yuḫarı_köy dellē. şu ġārşuya düz_ġoru dellē. ēsgiden öyle isim ġonmuş. öyle, heb adları var.

b.

ilk önce gidellē, istellē. allāḥıñ emri, peyġamberiñ ġavliynen dúnúr geldüg dellē. eer iş yoluna girdiyse. onla_da olumlu bulullarsa verüllē. bi, şu gún tāyin edellē. ḥarç_görmiye gideller çanġıriya. öte_beri almiya. ḥarç_görmiye. altun, bilezüg öte_beri almiya. o işlerde biter. düün yaḫın_ısa ḥalıñ_vātin iyïse davul, zurna, köçeg gelü. parañ_ınan oynallā. gelin eve gelü. onnar, o köçegler_filan yemēni yillē, geri_gidellē. bu iş_de böle.

düün iki gún sürerdi. iki, iki. perşembe gün, meselā cumā gün bayraġ_ġalḫar. damadıñ eviniñ önüne bayraḫ_dikilü. ondan_sōna cumartesi gün davul, zurna gelü. oynallā. gece ġınası olū. cumartesiyi bazara bālíyan gece. ġına yapallar_ köy odasında. ondan_sōna bazar gúnü zabālayın_da gine oynallar_filan. ölenleyin saat on_ikide cāmiden çıḳdı_miydi, gelin_almiya gidellē. gelini ġız evinden çıḫarur, ōlan evine ġuyallā. ondan_sōna hebsi biter, bazar günü āşam_da anlarsın_yā.

aḳşam. ġına_gecesi yaḫallā. oynallā, şu ḥarmannarda_filan. oyun_çıḫarulū, teker yaḫallā. onuñ úsdünden filan atlallar_. bi_sürü, bi_sürü bi_şi. eer o_da ḥalın vaḫdın iyiyse, zengin_iseñ. zengin_iseñ düününüñ arḳası, geleni_gideni çoḫ olū. faḳır_ısañ nası_olsa faḫır deller bunnā. kimse gitmez_de. seniñ anlïcān bu işlē böle.

c.

köyde geçim ḥayvancılıġ. ne olcaḳ. böle işde. ēkmeg, biçmeg yoḳ burda. arāzï var_da. şu taraf heb arāzï. neynen ekeceñ. mazud olmuş dörd_millon. bi motur bi tallayi sürer, bi gúnde eker. emmā parası. dönüm parası. tam ekdüñ ḥāsılat, ekini şiyi bulğuru tam eve gelib girince_ġadana bu pava, pava. ēsgiden arpa, būday, fï ekiyolardı. ēsgiden. zebze yoḳ. öküz, ġatır hēpsi var_ıdı. şindi ikï, üç tene motur ediyoñ, sōna_da heb boşda evlerinde duruyo. hēbsi satun, çanġırı.

ç.

asgellï ben anġara mamaḳda yapdım. ordan malatyíya şofor ġursuna gitdim. ordan erzincan, tercan dolandım, geldim. yirmi ay. yoḳ. nerde buliyon ḥatır.

faḳırlıḳ. faḳırlıḫda ne annadacañ. oriye git, oriye git. ġaravana, ġaravana. daşlı mercimek. hē. yōḫ canım. daşı, ġayayı dolduṛ, yisinnē. arada sırada bi irmig helvası çıḫardı. pilav milav. işde bu böyle. aşura çorbası. üzüm ḥoşafı. bunnar.

d.

cenāze ıstanbuldan filan gelū̄. ḥoca selā verū̄, mināreden. cenāze geliyo diyi. eer yıḫanmışsa köyüñ içinden cenāze otobusdan alunuṛ, morġa ġonu. morġdan şu saat gömülèceg diller. sekiz, doḫuz gibi. alıllaṛ, gidelleṛ mezellie. mezellie gömelleṛ. geri gelüllē.

eer ḥalın vaḫdın iyise çanġıradan bide mide yapdurullaṛ. gelilleṛ onu yilleṛ, ayranını içelleṛ. köyde ġalan köyüne, otobusla ıstanbuldan gelen ıstanbula otobusla geri dönellē, gidellē. yedisi, ġırḫı heb oralarda olur. burda olmaz. şindi ȯ adam ıstanbulda yā, cenāze evi ıstanbuldaysa orda olū. burdaysa burda olū. oḫumiya gelilleṛ, köyde ġuran oḫuyannā ḥani. onnar bi ġaç gişi toplanur evde oḫuyu virillē. geçelleṛ, gidelleṛ.

zāti cenāzeyi yerine ġoduḳdan sōna oḫumuşuñ, oḫumamışıñ orda nōldūndan kimseniñ ḥabarı yoḳ ki. tabī̄. bö̲ün cenāzeyi gömdün. bi g̲ún durduḳdan sōna. sen onu ş̲ee aliyoñ. bi g̲ún sōna ordan çıḫıb da namazıñızı ġılıñ, ebdesinizi alıñ, ḥaram yimeñ, şunu şunu etmeñ. ora çoḫ zor, şȫle ediyolar, bȫle ediyolar bi şiy diyen yoḳ ki. ordan gelen yoḵ.

e bilmen noluṛ orda, onu bilen yoḳ bi kere. burda her şey oliyo, geçiyo, gidiyo. yalan dolan gidiyo. isim ismāil altun. elli doumluyum ben. heralde atmış, atmış ikiye dōru gidiyo. bi şe deil.

23

Adı Soyadı : Mustafa Kaya, 90 yaş
Derleme Yeri : İkiçam Köyü - Korgun
Derleme Tarihi : 16. 12. 2010
Konusu : **a.** Maniler
b. Çeşitli Konular
c. Askerlik Anıları
ç. Düğün Âdetleri
d. Yağmur Duası
e. Halk Takvimi

a.

vallāḥa işde sizi gördúk dā iyi olduḳ. iki_çam deil_mi. ḥī. çamları iki bitmiş. çamları iki bitmiş. yā. iki bitinci iki_çam dimişler. sōna_sōna goca çam_olmuş. ambar_daı diller şindi. çoḳ böyümüş, çoḳ böyümüş. her yirde. bura açuḳ, yollar açuḳ, ġayalar açuḳ. işde nerden geldiyse gelmiş, allaḥ yolunu virmiş. yā, yā. ḥorasan_mı, kel ḥasan.

kel ḥasanıñ yolları
açılmış ġolları
ata binmiş geliyo
yine açılmış yol
ata binmiş geliyo
gine açılmış yolları

dīyo. mani_mi.

manici başı_mısıñ
cepahir daşı_mısıñ
mektub_yassam yollasam
cebinde daşır_mısıñ

ben gidiyon ēviñizden
ġurtulam diliñizden

yeşil başlı ördeg olsam
su_içmen gölüñüzden

ḳaradur ḳaşlarıñ alev getirir
ḳaradur ḳaşlarıñ alev getirir
bu gúzellig başa bela getirir
ne górdüñ_de ne dīnediñ
sóyledüúń sözleri

adımı virdim, adım tūran
ben seni buralarda bulaman
ne ālayin ne_de soriyon
nasıl ayrıliyim buradan

b.

ne dīyo. burda geçiniyoduḳ. ēkiyoduḫ tarlalaru. ēkin. būday. fī ekiyoduḳ. var ıdı. inekler var_ıdı, kómüşler var_ıdı. hēr_şiy doluydu, damlar almazdı.

nē. var_ıdı. var_ıdı. yoḳluḳdan. yoḳluḳları ānadullardu. ēkin olmaz_ımış, ēkinneri biçemezler_imiş. işde şóyle olurdu, bóyle. gideller būdayı bazardan alullar, gelüllermiş. ūdüllermiş. yā. şindi gine óyle.

c.

asgellī böyüg_çekmecede. yā. uurladı. uurla. baḫ ben saña oḳuyu_vėriyin. beş onda_yedi santım_metre çapında. ḳırḫ_beş_buçuḫ çap uzunlūnda. bin_doḫuz_yüz ḳırḫ_iki yapĭsında. serī ateşli. ingiliz taḫ_savar taburu. taḫ_savar topundaydın. o topa girdim bi daḥa çıḫmadım. üş sene. yā. bu şey bindürdüler. bi_şėy var_yā. tiren deil. şu suyuñ üsdünde giden şėy. ḥā.

işdė böyüg_çekmeciye. ḥı, ḥı. böyüg_çekmėcede bi yir gósterdiler. baã didiler, sen burda duracaḫsıñ. şóyle gózel bi yir. altına üsdüne baḫdım, yiller iyi. aman didim, beni burdan āyırmañ. ben burda yapĭn. var_ıdı, var_ıdı. yataḳlar iiydi. iyi. yemekler_de iiydi. fasulya, bulġur pilavı, piriç pilavı. hēpsi. ne yėrsen çıḫiyodu. yā.

ç.

ḥı, ḥı. tabī. düününü yapiyoduḳ, ne yapalım. yā. ilk önce düñürcüyü āliyoduḫ. aḥa şunu, şuña virelim. ḥaḳ g̱örerlerse virillerdi. ḥaḳsuz g̱örerlerse vermezlerdi. bi daḥa ġoyun, gedin. bi daḥa gelme dillerdi. dúñürlüg buydu. verdiler. ondan_sōna düün yapiyodun.

düünner. ġına gicesi, g̱ızlarıñ g̱ına gicesi. ōlan ġınası. iki gice oliyodu. yā. dāmad_da giydiriyolardı. damad donadiyolar_ıdı. sabaḫlayın. deli_ġanlular. var_ıdı. bek_de böyük. şóyle çocuḳ. yā. ḥanġısı oluṛsa olsuñ.

d.

evliyā_mı. yatıṛ, var. yidi yatır var. erenlerden. erenlere çıḫiyolar, oḫiyolar. duālar ediyolar, eniyolar. ḥaḫ yāmur_duāsına_da çıḫiyo. ġurban_kesiyolar. yā. ondan_sōna ġīyolar, biçiyolar, yīyolar, içiyolar, gelib_geçiyolar. yā, yā oliyodu. en ilkin g̱ṓler g̱úrlerdi, yāmurlar yaardı. ordan yāmurdan inemezdúḳ. yā. bazı_da yaardı, bazı_da yāmazdı.

e.

zemherī geliyō. zemherī_mi. ġırḫ g̱ünde, ġırḫ_beşde zemherī. ḳasım başliyo. Ḳasım ġırḫ_beş g̱ún. o_da óyle. ondan_sōna zemherī geliyō. ondan_sōna, zemherīden_sōna ḥamsinler geliyo. ḥamsinler çoḳ bi_şiy yapmaz. yaza, yaza gelür. yā. şe oliyo.

yaz gelincek her dereler yurd_olur
sivri_sinek yeşil başlı ġurd_olur
seniñ baña etdükleriñ yüreine derd_olur

yaz gelincek_de hēr dereler yēşeriyō. herkeş bildúúnce geziyo. ḥıdırèllez. işde ḥıdırèllez, bi yannı yaz olurdu, bi yanı ġış olurdu. yā. çıḫiyoduḳ, çıḫiyoduḳ. işde ġurban_kesellerdi, doā_edellerdi. ḥı, hī. hēbsini, hēbsini yapallardı. ġurlardı tenciriye, ġaynardı. o ġaynardı, ġaynardı. onuñ şiyini şiy_itmezdi. soyallardı. şiyini dışarı virmezlerdi. içeriniñ şiyini.

benim yaşım. ben üç_yüz_otuz_doḫuzluyun. ġırḫ_altı ay asgellik yapdım. ḫī. segzen yaşımdayın. geçsiñ. benim yaşadūm yiller iiydi. ḥavası, suyu. böyüg çekmecède. yā. mısdafa ġaya. sā_ol, sen_de sā_ol.

24

Adı Soyadı : Mustafa Çontar, 55 yaş
Mahbub Demir, 61 yaş
Derleme Yeri : Buğay Köyü - Korgun
Derleme Tarihi : 16. 12. 2010
Konusu : Çeşitli Konular

buğay. ḳorğun, buğay. ḳorğun, buğay. ḳorġuñ, buğay köyü. he, he. vallāhi biz_de bilmiyoz. çanḳırınıñ en sulu yeri buradur. evet. çay aḫar burdan. devamlı su çıḫar bizden. çanġırınıñ içdī su_bile burdan gider. burda her tarafıñ sudur. vallā. vallāhi hiç bilmiyom. hiç bilmiyom. ort_asyadan. hiç bilmiyom nerden geldüklerini. genelde şey, yörük. yörük şēlerinden, göçebelerinden. yāni su var diyi dedelerimiz burayı meḱān tutmuş. çoḫ su var. meselā şu depeniñ arḫası, şu oralar heb sudur. çıḫar yāni.

ābi dikmemişler işde. var_ımış_da hēb kesmişler. bura esKiden ormanmış, bu dālar bütün. bizim bu ana_dolunuñ insanı heb ġırmış. devlet_de buna niye müsād etmiş, tarıma elverişli_diyi, açılsın_diyi. meselā şindi şu yoḫarı demir_yolunuñ altlarına çepellūn ġoru dīyolar. ġoru_y_ŭmuş ḥaḳġat. ama ḳārşısı, ıldızım köyünüñ ġārşısında meşe_dā var. orda_da varmış aynı dā. ıldızımlı bi yandan ġırmış, bizimkiler bi yandan. nerden geliyoñuz, neriye gidiyoñuz. ḥayr_ola. ḥā şey olaraḳ.

şindi milleti tembel aluşturdular, devlet. soḳaḵda gezene para_veriyo. bōle bi şiy olamaz yav. ben atmış_bir yaşımdayın, emekliim. baḳ, üretime ḳatḳı_olsun_diyi çalışiyom. şindi bir ġuzu dörd_yüz milyon. yēnim. malcılıḳda para var. gēşlie gel, sen ġarısına annad. adam gidiyo, ıstanbula asgerī ücrete çalışiyo. aç yā. nasıl geçiniyo bilmiyom. vallāhī aç, baḫ. ben ḥanımı durduramadım ıstanbulda. benim ġāvem vardı. param_da çoḫdu. benim ḥanım durmadı orda. burda geldi, ġoyunnan ġuzíynan āláşiyoz. vallāhī baḫ.

devletiñ büyük suçu var bunda. nōlacaḫ bizim soñumuz. yā biz üretim yapmalıyız. dışardan et ihrāc_ediyo. yav bōle bi_şiy olur_mu yā. ne_gibi dümen. paalı olacaḳ. özeliñ_de eline verdiyse. inanma yā. mal yoḳ, olmayan mal tabī paalı

olacaḳ. yav şu yörede, bütün malcılıḳla geçinirdi bu k̲óyler. yāni bu k̲óyde di̲il sāde mal, her k̲óyde aynıydı.

az, yüz_elli_falan var. satmam. yav bu satdı_mı üretim biter. ġuzusunu sattiyo, niye satsın. yavrusunu satiyom ḥocam. ben bunnan geçiniyom ḥocā. allāḥ bereket versiñ, çoḫ para_ḳazaniyon ben. vallaḥā. bi ġuzu dörd_yüz lira, üç_yüz_elli lira. evet. tābi dörd aylıḳ ġuzu. vallaḥā. ben bunnan geçiniyon. Tābi Tābi, vallaḥā baḳ. yirmi kilo, yimmi̇̆_beş kilo. om_beş kilo, on_üç kilo. yoḳ, benim şindi var elli tene. sende var_mı geşdi. geçi hē.

ḥocam ḥangi ḥastānedesiñ. yüksek_i̇̄tisasda ameliyat oldum ben, ġalb grizinden. evet. olmaz. dolandurdular beni, biraz parayı çaldular. vallaḥā. ondan ḥastalandım, ġafíya daḫduḫ. bunu çarpdılar. çarpdılar.

yaş, elli_beş. elli_beş. benim. ġaç. bu, atmışdan fazladur o. ben demir çelikden emekli̇̄in. bu hiç üzülmez. dünyā yanmış, yıḫılmış hi̇̄c aḫlına gelmez. ben ereyli fabriḳasından emekli̇̄in. vallaḥā biz, ben memnunum ḥocam. yaramiyo. çanġıriya gidiyo işde. çanġırı, depoliyolar. yaḳın, yirmi_iki kilo_metre. on_doḫuz çıḫ, ḳorğun. iki_de, üç_de bura, yirmi_iki. yaḫın, yaḫın.

ḥocam, allāḥ rāzı_olsuñ. mustafa. çontar. dei̇̄şig, ben rum asıllıyım. ben_de bilmiyon vallāhi, nedir çontar. conta var, o_da rum bilmem nesi. şėye baḫdım, ama türk ōlu türküm. maḥbub demir. mānāsı. sen üniversiteyi oḫíyan adamsıñ. ḥaḥ, sevgilim mānāsı, doḫdur_da ōle dedi. ben bilmiyodum_da. baḫ, hemen_de biliyoñ şeyi. seniñ şeyiñ o, branjınız o.

25

Adı Soyadı : İsmail Özyurt, 74 yaş
Derleme Yeri : Kayıçivi Köyü - Korgun
Derleme Tarihi : 16. 12. 2010
Konusu : Köy ile İlgili Bilgiler

ḳayı_çivi. ḳayı boylarından. hē. tabi̇̄ biliyoz. biliyoz. yoḳ. sen nerden geldúñ. ne araşdıriyosunuz meselā yāni. eskiden ne ġaldı_ki. eskiden ne ġaldı_ki. eskiden bi oda_diyi bi yer vardı. odíya toplanurduḳ, annadıñ_mı. bi böyüú̲ñ, senden bi yaş

böyük geldi_mi, sen ġalḥarsıñ ona bi yer_verūdün. annadıñ_mı. şindi böyük yoḳ, ḥısım aḳrabā yoḳ. televizyonnar çıḥdı her_şey bozuldu. bozuldu yoḥ, yoḳ. ḥısım aḳrābā aḳreb_oldu. aḳreb_oldu.

ben otuz kişiyin, bi ġoca_ġaríynan bi evdeyin. hērkez ekmek, su telāşesinde. çoluḳ_çocuḳ telāşesinde. hēb dışarlarda. ben dışardā, ātmışdan. elli_üşde gitdim, atmış_altıda geldim. ıstanbula. faġat bizim bi köyümüz vardı, babamız vardı. bobayı, anayı. ḥayıllı duāsını alalın__diyi döndúḳ, geldúḳ. yapamaduḳ, düşünemedúḳ.

çoḥ ēsgi, çoḳ. benim bi yeenim vardı, albay. çanġırıda, āmet durmaz. televizyonnar, çanġırı televizyonnarında buraların gelişini, gidişini, nerden geldi, nasıl geldi, kimler getirdi. bunnarı heb.

vallāhi. saña ben bi_şiy diyeyim_mi. tabī, tabī. yav şindi bi_şiy, yāni ne_blīm ki yāni. benim bildīm ḥısım aḥrabā öldü. benim şindi baḳ, çocuḳlarım var. en yaḥın aḥrābāmı benim çocuḥlarım bilmiyor. bilmiyo, amā bu ḥatā kimde. bizde. ġulāndan dutub_da ōlum şu seniñ amcan, bu seniñ dayın, şu senden, şu ḥalan, şu dėyzen. teg teg gṓstertmiyoz. bilgi vērmiyoz.

vērmişiñ, ne verecēñ. şindi benim ōlan ıstanbulda. allāḥ maḥfazā, bana bi şėy olsa o gelinceye_ġadar beni ġaldururlar. daḥa n_olsun. daḥa n_olsun. yōḳ. yav ben saã ne diyom baḳ. ben, båbam zamānında on_iki kişiydi. båbam öldü, mallar daıldı. ben evlendim, çoluḳ_çocuḳ sāhibi_oldum.

burda insānıñ ġarnı_dōymiyo. çobancılıġ yap dėseñ, yapmiyolar. oḥutduġ. birisi oriya gitdi, şef_oldu. birisi gitdi annadıñ_mı, gidib_de bostancıda birisiniñ ġoltūna girdi, orda loḥanta_açdılar. geçinib_gidiyolar. gidiyo, gidiyo, gidiyo. gitmėyincek yapamiyoz.

nası, nası çevre yāni. vallaḥa bizim burda, bizim şurda yüjek_diyi bi yer var. yüjek. ġavurlar, yüjek diyor. oranıñ içersinde ḥazīne var. ḥazīne var dīyolar ammā. ḳapılarını_neyi buldular. iki_buçuḳ, úç metire. iki, ikiye iki şeklinde böyle büyüg daş çıḥartdılar, burda. devamlı çıḥiyo. ala_daş denen bi yer var, ḥazīne. su gidiyo. ala_daş, ala_şehir. yāni böyle yeller çoḳ, çoḳ ḥazīne şiyleri var yāni.

mezeller. annadıñ_mı. depeniñ dorūnda ġuyu var. yāni var, gēzmek lāzım. gēzmek, g̲órmek lāzım.

askerlig, candarmaydım. silvanda yapdım. hē diyār_baḫır silvanda yapdım. otuz ay yapdım, tērhis_oldum. otuz ay. iki_buçuḳ yıl. yetmiş_dörtden dörd ay aldım. tabī cānım, allāḥıma çoḳ şúḳúr_olsun, ben çalışdım. var. şu depeniñ arḫasında benim annadıñ_mı. yetmiş, seksen tāne meyve ācım var. bug̲ún onnarı suvardım, geldim. baḫ şurda deli_bekir_diyi bi_şiy var, adam var. ben emsal. onuñ ġuyusunu g̲aziyom, daşdan ġuyu. ellerime baḫ. çalışırım.

bēn. bēn. ben iki, ē ġırḳ_iki yaşımda, devlet_demir_yollarına girdim. iki tiren çarpışiyodu, onnarıñ arasına girdim, ġurtardım. fedāḱár olaraḫ baña devlet iş verdi. yā, ben. bana óyle dedi, devlet_demir_yollarının genel şefi. dedi, olamaz yāv. dedi, bir k̲óylü parçası iki tireniñ arasına girib_de tirenneri, ġurtaramaz dedi. neden, nası oliyo, kim yapdı_falan. tirenlerin şeflerini ça̲ırdılar. sizi kim īḳaz_ėtdi. beni g̲ő̈stertdiler. ondan_sōna geldi benden özür_diledi. annadın_mı. benim ġārşımda her adam çalışamaz, bennen berāber. ben burdan yürürüm, çanġıriya giderim.

ġārdeşim, ben saña demin bir şey annatdım ama sen hiç farḫına varmadın yā. böyüg, g̲úçÇüg bellisiz. uyan. iki sene önce bi yāren ocāmız vardı, yārenimiz vardı. yapılmiyo. yapan yoḳ. aḫa bu adamın ġuyusunu g̲āziyoz berāber, daş ġuyu. yalçın ġaya. su çıḫdı, su çıḫdı. vallaḫā. saña ne dedim ben. evde televizyunnar var yā, o şeytannar. o şeytannar çıḫdı, onnara baḫiyoz_diye annadın_mı.

yāv meselā şindi esgiden bizim böyüklerimiz vardı. elini maşíya atub ocā, sobíya vurdū zaman, tam_tam. eli g̲āzmalı iki gişi bi ilā yapardı. ilā, ilāhī. ilāhī. millet heb samud_olurdu. g̲ózēlce dinnerdi. bi Kişi g̲onuşur, elli Kişi dinnerdi. şindi o yo̱ḳ. şimdi cāminiñ o̲ünde dedi_g̲odu. başġa bi_şiy yoḳ. isma̲il öz_yurt.

26

Adı Soyadı : Ümmühan Cebesoy, 78 yaş
Derleme Yeri : Kayıçivi Köyü - Korgun
Derleme Tarihi : 16. 12. 2010
Konusu : **a.** Köyde Yapılan Etkinlikler
b. Düğün Âdetleri
c. Mani Örnekleri

a.

var. k̲óy odamız_da var, k̲óy oḳulumuz. cāmimiz var çoḳ g̲úzel. ġuran oḫunan yerimiz var. her şiyimiz var, hebsi var ɡızım. her şiy var. yazın geliyolar. yazın. çāla festivalı. çāla, çāla. bādem. siz bādem dīyoñuz, biz çāla dīyoz. bizim k̲óyümüzde bādem çoḫ olur. nīsan, mayıs ayı. mayısıñ on_doḫuzunda, yīrmisinde yavrum. başġa ɡızım. yoḫ, ḫıdırellez yoḫ bizde, ḫıdırellez. çoluḫ_çocuġ geliyolar, şennig_yapiyolar. ġuran_oḫiyolar. mevlüd_oḫiyolar. işde bıraḫiyolar, gidiyolar işde.

ümmü_ḫan. cebesoy. yetmiş_yedi, yetmiş_sekiz var ɡızım. benim g̲úçÇük ġardaşım iki tene öldü. benim böyūm ġız_ġardaşım öldü. ben duriyon. her_şey ekerdúḳ. noḫud_da ekdúḳ, paḫla_da ekdúḳ. noḫud, būday, mīsir, pāḳla hēpsini ekerdúḳ. şindi ɡaylī hepsinden māfuz_ġalduḳ.

b.

buranıñ adeti ɡızım şiy, esgiden biz tava_çörē yaparduḫ. yālı yaparduḫ. şimdi. dúúnde gece óyle bi ederdúḳ. şindi ġaylī herkez daıldı. şindi şī_ėdiyolar. ġıymalı çanġırıdan. ġıymalíynan işde g̲úyē_başında şennik_yapiyolar. g̲úyēi donadullar. g̲úyē donadullar. g̲úyē, g̲úyē. g̲úyē dirler bizde. o g̲úyē işde elbīse giydürüller. elbīse_giydürüller. başına tāc_giydürüller. ceked_giydürüller. şiy, doā edeller.

c.

esgiden tallalarda televizyon yōdu, radiyo yōdu. tallalarda birbirimize mani atarduḫ.

tallam tallama ıraḫ
elimde g̲ümüş oraḫ
āşam yanıña varacam
döşşē çifte bıraḳ

mani bilmen ezelden
g̲ṓnüm geçdi g̲ṓzelden
g̲ṓzel g̲özün k̲ór_olsun
sevmiyeydiñ ezelden

27

Adı Soyadı : Feride Göktaş, 68 yaş
Derleme Yeri : Maruf Köyü - Korgun
Derleme Tarihi : 17. 12. 2010
Konusu : **a.** Köy ile İlgili Bilgiler
b. Köyde Yapılan Etkinlikler
c. Düğün Âdetleri

a.

meraba canım. ḥoş_geldiñ. he, he. dōru. dōru gidėceg bu yol ḳorğuna. hij e̲ilme. sen kimsiñ yavrum. neyiñ nesisin. āfferin. ṓreniyolar, soriyolar. baḫsana ne ġadar böyük bi k̲óy. yoḫaríya_da baḫ, aşşāya_da baḫ. dibi k̲óşesi yoḳ. buralar heb ev olacaḫ zamana. ġalabalıḫ. var ġızım. çoḳ. ḥayvan gezdüren çoḳ. davar, inek. eken, biçen. ḥayvancılıḳ. ç̲ou ıstanbulda. bi yannı bu yanda. çoḳ k̲óy, çoḳ yāni. çoḳ, k̲óyüñ ḥangisi nediyo, bilemessiñ. yaz gidiyo. ġış gidiyoz biz ıstanbula. malımız yoḳ, biz öyle yazlıḳ_diyi geliyoz. dolaşıb gidiyoz.

dā çekiyoz, meyva dikiyoz, onuñ dibinde oturiyoz. hebiSi var. neyse. meyve olaraḫ her türlü var. baḫçe olaraḫ_da var. āynısı yīceglerden. salatalıḳ, domatis, fasulya, biber, ġabaḫ. elması, armudu. cevüzü. kirezi, vişnesi. say ġayli, say. ilelledi ġızım, çoḫ ilelledi k̲óy. dibine otur yė, k̲ólgesinde. buralar meraydı.

ḥayvan yayıliyo. ev oldu. herkeş paraynan aldı, ev olacaḫ. baḫ, hep oyuldu ḥazır. ev oralar.

b.

iki dene, üş dene oda var. ḵóy odası. var, var ḵóy odası. yō. ölüñ_diriñ gelür. yėmek verüller. ġalabalıḳ, ġúleş olur. gelen çoḫ olur. oña yemek ġollar, uf. hebisi ḥazır, heb her_şey ḥazır. her ḵóyden geliş yapılı yāni.

var, var, ō. on ḵóy geliyō, var. ġúleşimiz. on ḵóy bi_şėy deúl. heb gelüller, ġúleş_aası var. çevre ḵóyler gelür. ġúleş_aası alur. her sene on_millara. o ġūleşi, o milleti besliyeceg o ġún. yėmek verüller, ġúleş olur. hē belli, senede bi ġún. ayın ġaçında, onu bilemiyon işde. bi ağa alur her sene. beş, on_millar verū_de. zengin bi aa ḵóyümüzden muḥaḳġaḫ alur. her sene ḥazırlī yapmiya, oriya. her sene, her sene. evet. aa, omzunda gezeceg onu alan aa. ēlbetde, bütūn.

insan buraları almaz_mı, ġórdūn tepeleri. on insan olur. sürdürmeg isdiyolar. var, var. sen ḥangi birini diyi_vereyin saña. kėşge gelsen_de, görseñ. sen bi ġórseñ, çıḫıb_da gitmeyi istemezsin. bayramlarımız, ēsgi bayramlarda. dāvedler olur. gelürsün, gidersin. biribiriñe. ıramazanda evde iki kere yimessiñ. o saña, sen oña. hē.

c.

dúúnnerimiz_de iyidir. dúúnner. bura gine ḵóy dúúnü_de. ıstanbul dúúnü_gibi dúúnü olsa. yanı aynı onun masrafından bura_da alışmış, aliyo. aynısı. üç gün, üç gice deil_de. gine ōlan ġınası, ġız ġınası dėrüz biz. üç güne āyırıṛsıñ onu. āyırıṛsıñ gine üç güne. yā.

ferīde, gök_daş. hē. cemile, su_alp. biz ġardaşuz. ablam o benim. ē anca. ġayli bilemiyon. ġaç yaş var aramızda. bayā var. atmış_segiz emme benimki, o daḥa fazla. yetmiş_segiz yaşımdayın. atmış_segiz. óyle_mi. saña_da ġızım. allāḫ saña da iyi ġúnner versiñ. buyuruñ, geliñ bizim.

28

Adı Soyadı : Mevlüt Karadere, 65 yaş
Derleme Yeri : Maruf Köyü - Korgun
Derleme Tarihi : 17. 12. 2010
Konusu : Köy ile İlgili Bilgiler

buyur. esgi, çoḫ esgi. maruf köyü. māruf. o üç_yüz deil mi. ola_bilir. ola_bilir. esgi, köy daḥa esgi. ġara_gulnan getirmişler bunu. bizim ejdādımız üş_yüz sene bunu, suyu işdi. şēden getirmişler işde, o bi dā var şuṛda. ordan getirmişler. e sonra daḥa iyi su getirdig biz ordan. içilmez_deyi yazdılar buriya ġoca yaziynan. e iisi geldi. onu_da bıraḫdıḫ şindi, daḥa uzaḫdan geldi. bu, yeni getirdiler bunu. bu daḥa ġúzel. öteki bol aḫiyo ammā bu ġúzel yāni. içimi ġúzel.

diil. köy, köy. yoḳ, köy. nüfūsu ġalabalıḫ ama köy. bir muḫdarlıḫ. aşşā yuḫarı on_beş mi, on_altı_bin nüfūsu var. ġorġun buriya çalışiyo yāni. ġorğun esāsında biz oriya bālıyız ammā. bizim on ġatından fazla yāni. büyük, büyük. diil. ḳorğun diil. ama biz oriya bālıyız.

şindi ıstanbula paraleliz yāni, oriya bālıyız. o işlerimiz orda, heb bütün. gelirimiz_de ordan yāni. yoḳ. hebisi fabriḳadör, iş adamı oldu. şindi meselā bi dernēmiz var. her şeyi, bu yolları_falan dernek yapdı yāni. suyu, dernek getirdi. büyüg paralar_da ḥarciyo yāni. beş_yüz tene iş adamı var meselā şey, üyesi. sālam olaraḳ. gerisi aydat_veriyo. onnar bi_şe deil de. masrafını ġarşıliyo yāni.

biz_de gidiyoruz yāni. işde böyle biraz tāmirāt işlerimiz var_da. ġışın souḫ oldu_mu gidiyoruz. ev orda, evimiz var yāni. yazın buriya geliriz. baḥçe_muḥçe işde üraşiyoruz. emekliyiz. emekli, işimiz_de var orda yāni. ġurulu işimiz var yāni. biz cam sanayi yapiyoruz. çocuklarımız, işi var orda. atmış_beş. baḥçede üraşiyoz işde. mevlüt, ḳara_dere.

29

Adı Soyadı : Yavuz Ambar, 65 yaş
Derleme Yeri : Maruf Köyü - Korgun
Derleme Tarihi : 17. 12. 2010
Konusu : Çeşitli Konular

yō, ben devamlı ġışın burdayın. ben devamlı burdayın. burası benim. ben devamlı burdayın. emekliyin. se_se_ġadan. yō ıstanbulda emekli_oldum_da geldim yāni. segiz, on senedür yelleşdim burada. dönüş yapdıḳ yāni. hēç gitmiyoz.

var, var. yüz ḥāne, yüz_elli ḥāne var yāni gitmiyen. burası dörd_yüz, dörd_yüz elli ḥāne burası. bura ġalabā. hebisi emekli. bā_ḳurdan, siġortadan. tabī, burası köy odası işde. daḥa irelde muḫtarlıḫ şurası. orda_da var. evet. cāmi yetiyo yāni. o_da bin_beş_yüz_elli_beş_mi. elli_yedi. evet.

ilk yelleşenner. zāte ilk yelleşenner bu mühitleṛ, buralar. cāminiñ kenārına, buralara yerleşmişler. var, şeyde var o. ne diṛler oriya. benim dedem diyi_verürdü geldiklerini_de. yavuz, ambar. atmış_beş.

DERLEME BÖLGESİ 04
ELDİVAN İLÇESİ

30

Adı Soyadı : Zahide Öksüz, 76 yaş
Derleme Yeri : Akçalı Köyü - Eldivan
Derleme Tarihi : 17. 12. 2010
Konusu : **a.** Pekmez Yapımı ile İlgili Bilgiler
b. Yöresel Kıyafet ve Eşyalar
c. Yöresel Yemekler
ç. Çeşitli Konular

a.

çīnellerdi, çīnellerdi. ayaḳlaríyla. ayaḳlaríyla çīnellerdi, üsden aḫardı. bekmezi. he he, bekmezi. toprak̄, topraḳ. onu süzdüriyosun. iki g̱ún, üç g̱ún bekler o. duzlanasíya_ġadar. tabī. evet. ondan_sōna ḳaynadıllar, ondan_sōna. ondan_sōna torbíya ġorsuñ, süzersiñ. ondan_sōna āşama_ġadar ḳaynatırsın. nerden çıḫarmışlar da getirmişler bilmiyoz_ki bunu. kimin evindeydi kim bilir. onnar dibek. onnar üç tānesi. üçü_de dibek. nerden getürmüşler onnarı hiç bilmiyem.

b.

bi camdan baḫarsın. var, var. bizim gelinniklerimiz, gendi gelinlīmiz. gelin gelürkene giydūmuz gelinnikler var. sırtında. ḳınada giyiliyo. özel gelinnig işde. bizim k̲óyümüzün gelinnī. şindi tülden gīyolar_ya, óyle de̲il. açuḳ de̲il_ki. arḫadan baḫa_bilün_mü. gelinnī, burdakini g̱óremen. mankeni g̱óremiyoñ, mankenneri. nerde. o daḥa eccüg irelisinde manken var. o uzun. sıruḫ_gibi. baḫ, baḫ baḫ, burda baḫ. baḫ, tā şurda baḫ. o gelinnig dēl, gelinnik tē bu yanda. ḥı, ḥı.

fermāne o. fermāneyi çıḫarmışlar sırtından. fermāne, diriz buña. gelinnīñ üsdüne giymeg_üçün. ġocaya_giderken. ġocíya_giderkene gīyolar. ilk gelin gitdīn g̱ún giyerler bunu. isterseñ arḫadan baḫ. arḫadan daḥa g̱úzel g̱órükür. arḫadan daḥa net görüniyo. ordan baḫ, istersen.

işde bunnar, ġab_ġacaḫ işde. toplandı k̲óyden. heb k̲óyden toplandı, hēPsi. gendi k̲óyümüzden. başḳa tarafdán gelmedi. baḫ, şindi tā şu bicikden g̲örüniyo gelin. şu bicikden. tā şurdan baƙ. tā ġārşıda. gelin, gelin. manken, manken. baḫ, baḫ, g̲örüniyolar. ikisi_de, başında fesi_bile var. ġıvrā var. hēPsi var. ne. bayraḫ.

ben_mi. ben, yetmiş_altı. yā. gēş duriyoz ammā. işde óyle. dörd tāne çocuḫ var. iki_de ölüm var, altı. ótekileri heb everdik, kimsemiz yoḳ ġaylī evlenècek amā torunnar evlenècek şindi_de. yā. şin_de torunnar gidecek. onnara ḥizmet. napcaz. o da bi ayrı zevk_de.

ekmek_yaslācımız bile var, baḫ. ekmek_yaslācı. baḫ ekmek yaparduḫ. ekmek, ekmek. ekmek yapiyoduḫ onda, yūfḳa. baḫ yirde oḳlāsı_neyi üsTünde duriyo. o_da bazlamaç. bazlama, bazlamaç yapiyoz_yā, onuñ şeyi, taḥtası o_da. d̲eirmen. bulġur d̲eirmeni. bulġur çekmiye. üş, dörd tāne var onnardan. şiy, d̲eirmen çoḫ orda içerde_de. o d̲eirmen. vallaḥa çoḳ güzel oldu_da, daḥa seniye baḫalım. seniye böyüdelim, dīyolar. bi_şiler yapalım, dīyolar. ūraşiyolar bi yanda.

c.

ayrı. ėrkekler orda. ėrkekleri ġoymazlar bizim. iki g̲ún, üç g̲ún sürer. git, soḫacaḳ zıḳḳım. hē ƙarılar oyun yapallar. işde oynallar gendi gendilerine orda. oḫíyacān zaman ḥani bóyle bi oḫuma şeyi olur, yāmur_du_ās_ı olur. orıya toplanullar. yāmur du_ās_ına. olur. her sene toplanı̊rı̊z oriya. ben her sene gelirim k̲óye. du_ā_yı_oḫuruz. yimek yapılır, yimek yiller. yimekden_sōna du_ā yapallar, herkeş dālır.

ölümlerde, şindi şiy olur. ekmek getürüller çanġırıdan. etli ekmek yapdurullar. ġarılar cāminiñ altında yir. ėrkekler, burda yir. ayrı_ayrı. ḳoymazlar. mevlüT tabī. mevlüdümüz çoḳ güzel_olur. nerelisin sen. nīde. o taraflardan bizim tarafda_da var. çekmeceden tarafda. ben o yanda oturiyon. çekmecede. g̲úçÇüg çekmece. sen şindi burda oturdūndan bilmessiñ. he, he.

ç.

evet. bozƙır. hem_de ġaylı oralarda sular olmadūndan heb ġurudu. o tarafları heb şiy yaparduḳ, bostannıḳ yaparduḫ işde. orlar öldü ġayli. su yoƙ. vallā ƙışın ḳalmadūmūz_üçün bilemiyos. yoƙ. elektrig bi yāmur çoḫ g̲úrledū zaman kesiliyo.

o_da o_ḳadaḫ olacaḫ. sularımız_ney var. sularımız_ney aḫiyo. suyumuz var. su k̲órmemiz hiç yoḫ. allāḥa_şúk̲ür o iyi. işde iki āşamdur_da buramızıñ ışıḳları yoḳ, yolların ışıḳları. bilmiyon gelicek_mi elektrikci, gelmīcek_mi. bilmiyorun_ki. her taraf de̲il, sāde bizim bu aşşā taraf.

onnar. üzümler, ḥocā. ḥoca oturiyodu burda. o gidi_virünce biz buriya geldúk̲. ḥoca didi_ki üzümleri ben toplīcan. ben_de didim_ki topla. o_da baḳmadı üzümlere. dedim_ki baḳ, üzümler didim, k̲úlleme oliyo. üzümlerin dedim, ne sıkiyosa onu söylesin. gine o toplasın, ben sıkiyin dedim. ḥani yapiyin didim. boş ver, dimiş. boş_ver olur_mu şuña baḫ. onca üzüm māf_oldu.

hem_de nė yazıḫ_oldu. óyle bi üzüliyon_ki. vallahi baḫamiyon bile. dışarı bile çıḫamiyon, o tarafdan denk_geldūm vaḫıt. çoḫ felākeT_oldu. dün işde biraz. bi ġaç kişi toplandılar, i̲ilerinden yīyolardı. didim, neresini yīcuḫ onun. o yinėcek yiri yoḳ_ki. berbad_oldu üzüm. īşşallāḥ, seniye īşşallāḥ ben baḫarın. dur, baḫalım. daḥa biz bu sene geldig. īşşallāḥ, ölmėseg baḫacāz, īşşallāḥ. allāḥ sāluḫ virirse īşşallāḥ. benim zāhide. evet. öksüz.

31

Adı Soyadı : Mustafa Pehlivan, 55 yaş
Derleme Yeri : Çiftlik Köyü - Eldivan
Derleme Tarihi : 17. 12. 2010
Konusu : **a.** Köy ve Çevre Köyler ile İlgili Bilgiler
b. Çocukken Oynanılan Oyunlar

a.

selāmun_aleyküm, ḥoş_geldiñiz. i̲iyiz sā_oluñ. sizler nassıñız bakīm. iyi ḥoş geldiñiz, sefā geldiñiz_yā. ḥoş_geldiñiz. iyi, çoḫ iyi. çoḫ iyi. iyi yapdıñız. bizim k̲óy böyle işde. dānıḳ, k̲óylerde kimse yoḳ, yāni. herkes istanbulda büyük şehillerde. yā geçim şöyle. artıḳ buralarda tābi hepsi, burda k̲óydekileriñ çou̲, hePsi emekli yani. işde şehillerdekiler_de çalışiyo. çolū_çocū, torunu_torbası oralarda yāni. öyle oralarda idare_ediyo yāni.

yerli. dışarıdan bi şurdaki bi erzurumdan bi adam var. doudan. bi tane şu eviñ altında bi evi var. vallaḥa onuñ nası geldīni bilmiyorum işde. orda herālde ordan bu tarafa gelmiş. buriya geldi. işdė burdan. kendisi aşşāya_da mandıra yapdı, buriya_da ev yapdı. k̲óyüñ yerlisi oldu artıḫ k̲óye nüfūsunu falan geçitdirdi burda. yā sattin genellikle öle oliyo ḥocam. böle dışarıdan tābi başḳa.

burdan ben meselā k̲óynen münāḳaşa etmesem_de başḳa iliñ memleketine niye yėlleşeyim_ki. muḥaḳġaḳ yā düşmanım vardır. işdė yā muḥaḳġaḳ şey baḳallar yāni orda. yā tabī niye geldin, niye geldin_falan diyib. işte ḥayvancılıḳla. işdė ōle, işdė mandırası_falan var. burda ev yapdı. bi teg o var, dierleri hePsi, k̲óyüñ yerlisi hePsi.

burası eldivanın çiflig k̲óyü. burası merkez yāni. dier k̲óylere baḥaraḥ burası merkez yāni. bütün arabalar burdan gider yāni. şurda seydi_k̲óyü var, şu yan tarafda. şu ḳarşuki eldivan sattin. onun yanındaki saray_k̲óyü. ondan_sōna bu yan tarafda sarı_talla var. esgi adı mudun. şindiki yeni adı sarı_talla. işde arḳa taraflarda bi k̲óyler var oralarıñ ismini bilmiyorum işdė.

irelde şaban_özü var, orta var. şu daıñ öbür tarafında. ondan_sōna çubuḳ geliyo. bu aşşāda yannar var. yoḳarı_yannar var, aşşā_yannar var. ondan_sōna çanḳırı geliyo işde. yoḫallarda genek var, gedene var. maruf var, ireliye_dōru. çerkeşe_dōru gidiyo o taraflar.

vallaḥa pek bilmiyorum ḥocam. vallaḥa pek bilmiyorum yani nerden geldiklerini, hiç_de biz meraḳ_edip sormadıḳ. onnar_da annatmadılar yāni. vallaḥa hiç bilmiyorum ḥocam. yani nerden geldiklerini bilmiyorum yāni. işTe annatmışlardır, belki biz bulunmamışdır o toplumda yāni.

yo ben ıstanbuldayım. emekliim yāni, ben_de oḳuldan emekliim. yō ōle geldim emekliin, öyle işdė geldik. annem vardı, onu ziyārete geldik. ōle bayramdan önce ḳaldıḳ. yo ḳış peg durmuyoruz buralarda yāni. aslında muḥāfazalı_falan olsa evler durulur_da işdė ne_bilīm. böyle pek durmadıḳ şimdiye ḳadar otuz, ḳırk senedir dışarda oturiyoz.

ḥocam bi_şey ikrām_etseydig buyrun. oldu ḥadi. benim ismim musdafa. sizinki. bununki yienim olur benim. ḳız_ḳardeşimiñ ōlu. bununki_de musdafa. e tābi. benim pelivan, bununki ḳara. musdafa pelivan benimki.

b.

öyle cānım. şindi k̲óylerde adam ḳalmadı yāni esgiden ġānı arabaları. vallaḥa burda sattin bilmiyorum__ki nāpallardı. esgiden buralarda biz çocuḳlūmuzda yāni oḫul burda dīldi. arḫa taraftaydı, esgi oḫul. yā bi_şeler. saḳlanbac_oynardıġ, ondan_sōna böyle zopaynan met yapardıḳ böyle. uçları keserdig böyle. oynardıḳ, bȫle atardıḳ yāni. bȫle bi_şeler bulurduḳ kendi kendimize.

ḳış olurdu ḳayardıḳ böyle şey yellerde. ḳızaḳ yapardıḳ. öle yapardıḳ yāni. benim çocuḳlūmda öyleydi yāni. evet. esgiden buralara çoḳ ġar ya<u>ai</u>yodu. tam buralara_ġadar ġar ya<u>ai</u>yodu. benim oḳula gitdīm zaman atmış_altıda. o zaman buralara_ḳadar ġar ya<u>ai</u>yodu, her taraf. sōna şu evin arḫasında tepe var böle. oriya çıḫardıg böle. ḳızaġ yapardıḳ, ḳızaḳlarnan bȫle ḳayardıġ bȫle. nerde bȫle şey, yoḳuş aşşā buldun_muydu ordan ġayardıḳ biz. öleydi yāni. yā şindi tabī ȫle, ȫle. şindi ȫle. ḥadi g̲úle_g̲úle ḥocam ḥadi.

32

Adı Soyadı : Muharrem Köroğlu, 72 yaş
Derleme Yeri : Merkez - Eldivan
Derleme Tarihi : 18. 12. 2010
Konusu : **a.** Köy ve Çevresi ile İlgili Bilgiler
b. Çocuk Oyunları
c. Köy Camisinin Yapımı
ç. Askerlik Anıları

a.

burası eldivan. eldivan. ġazānıñ ismi_ya. ormanıñ şeyi. ormanıñ üsdünde bi depe vardı. oranıñ ismini vermişler. orası ildivan_da ėsāsen ildivan olacāmışmış_da eldivan olmuş. ġazā olurken. o depeniñ adı, ismi ildivan. radar var tā yoḫarda, depeniñ radarı vardur. ora ildivan. tā esKilerden gelme ildivan. orda türbe falan var ammā, orda bazar_ġurulurmuş zamānında. bazar_ġurulurmuş. orda. biz bilmeyiz tabī, bu iki, üç_yüz sene, beş_yüz sene eveli.

burası ılġaza şindi baḫiyin, ḳorğun ılġaz elli kilometre_falan var. bura şindi şāban_özüye yaḫın, yirmi_üç kilometre. ḳorġuna yaḫın. atmışda ğazā oldu burası. nāhiyeydi yāni. bi sene nāhiyelikde ḳaldı, ḵóydü yāni. siz, sen nerelisiñiz. dā yeni işde çanḳıriya_da şey geliyo, ünüversi̇̆te geliyo yāni. geldi_de. burda bi ġolu, bi ġol da bizim burda liseyi bōşatdılar. başġa bi liseye deüştürdüler. çit lise var_ıdı yāni.

evet. buranıñ şī̇vesi. emekliyin. ben bā_ḳurdan, bu siġortadan. ben tarım gredi_ḵōperatifinden emekliyin. şindi burası tarımla üraşan bi yer. ondan_sona en çoḳ meyve, zebze olur. kirez birinci sırada olur. kiraz meşür. şimdi şu üç, beş senedür on senedür diyelim, şu sularıñ ḳısalmasından nedeniyle bunnar azaldı. bitdi. yāmuruñ, yāşıñ, sularıñ olmaması nedeniyle bunlar azaldı. şindi bazardan aliyoz, yiyoz, içiyoz.

eken varsa. gendi suyu_da var, sondajı olannar var. onnar erişdiriyo. bāzen sulama ḵōperatifimiz var, onuñ sondajları var. onnarnan idāre ediyoz işde yāni. sıraynan sulama yapiyoz. sıraynan geldi_mi suvariyoz.

yerlisiyim. burdayım. vallaḫa burda işde tarımla meyve, zebze var burda. başġa bi_şeysi yoḳ yāni. ādet olaraḫ burda olan şey, meselā yapraḳlıda olur. meselā būday ekiliyo, ārpa ekiliyo. elma var. būday yāni başḳa bi_şey yoḳ yāni. başġa bi ürünü yoḳ, çeşid.

kirez bayramı yaparuz, güreş yaparız. festival yapulurdu. şindi iki senedür yapmiyoz yāni, yapmiyolar. işde baş_baḳanımız biraz şey yapdı_yā. işde festivalları ġaldıralım, yapmayalım, ḵúlfetli_oliyo_falan dedi_yā. ondan dolayı iki senedür yapılmiyo.

şimdi burda yüzde_doḫsanı dī̇yim emekli. he kimisi bā_ḳurdan, kimisi siġortadan, kimisi emekli sandīndan, kimisi ondan_sōna yeşil ġartı olan meselā. böyle devletden yardımını aliyolar. yāni yüzde_doḳsanı emekli burda. emekli yeri burası. bā_ḫurdan çoḳ emekli var. bā_ḫurdan olsun, siġortadan olsun emekli yani çoḳ yāni burda.

ya onu. esgiden buranıñ adı dümeliymiş. dümeli. benim, zamānında. dümeli. dümeli. ḵóy. ḵóy ismiymiş. şu saray_ḵóyünde bi saray var_ı̆mış. yāni duydūmuza ġóre. orda paşa varmış. buriya_da onuñ bi ġolu gelmiş. tabī̇ çoḫ esgilerden, çoḫ

esgilerden. oriya saray ismini vermişler, buriya_da dümeli ismini vermişler. ḥattā buranıñ bi bundan evelki bi ismi daḥa var_ımış amā ben onu unutdum şindi. ḥatırliyamadım.

gólez_ġayı. şindi bunnar bu gólez_ġayı, hisarcıḳ_ġayı bunnar buriya_bālı, kóy. bi_de şaban_özüne bālı vardı bi ġayı_da, şurda şaban_özünüñ o yanda. onuñ ben irelisini bilmiyom. onuñ ilersini ben bilmiyom. yōarda ḳadınnar_da oturiyodu, eer onnarnan soḥbet yaparsañ.

b.

bizde radiyo var_ıdı, o zamannarı. radiyo dinlerdüg biz. sōna ḥayvanımız, sıırımız, davarımız çōdu. bu çocuḫlar, şindi bu boylardakene biz dól_gúderdúḳ, ḥayvan_gúderdúḳ. biz onnarı yaparduḳ, boş_ġalmazduḳ. çifçilik yaparduḳ. babamız, anamız ırġatlıḳ tallasına giderdi, yannarına giderdüg. oynarduḫ, oynarduḫ. meselā_ki nişan, nişan_daşı. meselā nişan_daşı. meT. saḫlambaç.

meT yāni şo_gadar bi çöp yapallardı. şóyle vurdun_muydu, ġarşıdaki ġarşılardı onu. o_da saã vururdu, elindeki dēnēnen. şóyle bi dēneknen. bi_de ġazuḫ çaḫallardı yere. meselā şu ġazuḫ, meT. şu_da ġolları. şóyle ġollarını şurdan vurdun muydu gine oã giderdi. o_da ondan_sōra yā dutardı yā ġarşılıḳ verürdü yāni oã.

saḫlambac_oynarduḫ. bi ebe olurdu. ondan_sōna şuriya arḫamıza dönerdüg. arḫadaşlar giderdi, saḳlanurdu. biz onu bulurduḳ. biz o yana giderseg, o yandan birisi gelürdü. burda ebelerdi yāni. amā górdüñ_müydü, bayan_gibi. aḥmet ebe. hē biz onnarı górerdúḳ yāni.

c.

atmışda. atmışda bitdi. elli_altıda başladı, atmışda bitdi yāni. daşı_muşu hep ḥalḳ tarafından yapıldı. bu cāmiyi ḥalḳ yapdı. imece tarafından yapıldı. imece yapdı, evet. ḥa şo ġarşıki tepeden çıḳdı bu daş. bu daş işde o depeden geldi. sōna şeyi yapan usda, burda usdaymış. cāmiyi yapan adam, anıt_ḳabirde daş yolunuñ usdasıymış. adam gendi ġafasından bu cāmiyi, bu mināreyi ġafasından çıḫartdı. óle pilan_piroje yōdu yāni. mühendis_de yōdu, o tārihde.

ben yetmiş_iki yaşındayın. benim ābeyim buranıñ ḱātibiydi. ḥalḳdan bóle o zaman şey olaraḳ yimmi_beş ġuruş, elli ġuruş toplardı. imece ḥālinde işde yāni

usdalara verecei paraları ābeyim yapardı yāni o işi. atmışïda, elli altıdan atmışïda. açılışı atmışda oldu yāni.

çanġırıda bi mühendis vardı, o da şeydeydi. ġara yollarında mı olacaḫ yāḫud şeyde mi bayındırlıḳda mı olacaḳ. bi tek bi, o da fen memuruydu. şúḳrü bey isminde. bir, iki kere böyle gelir temeline memeline baḫı verdiydi.

ç.

asgerlikde gitdim. manısada yapdım asgerlī. evet. içinde. oḫuma yazma taburu vardı, bizim zamānımızda. orda ġalduḫ. biz burda beşinci sınıfdan çıḫdiyduḫ, o zaman lise talebesi yerine geçiyoduḳ. baḳ, beşden çıḫduḫ. ya o zaman lise talebeleri tēmen oliyodu. bizim zamānımızda tēmen oliyodu yāni.

iki yıl. atmışda gitdim, ḥattā yirmi yedi mayısda doḫuz aylıḫ on başıydımdı. biz sanki de o zaman annaduḳ ki şeye yōnana çıḫartma diyi biz ő́le ḥazırlıḫ yapıldı, bi gún evel. mermi şeyleri, silaḥları milaḥları daıtdılar bize.

meersem yāni orası demograt partiymiş, izmirde yöríyüş olursa yoḫardan taḳviye olacaḳmış. benim o zamanki yüz başılardan falan duyuşuma góre yāni.

ben yētmiş iki. ben asgerlie gitsem yapdūm yerde gine asgerlī yaparın. inan bu sözüme pírofesörüm. vallāhi giderin, gúney dou. benim yaşım yetmiş, işim bitmiş. nōlcaḳ. muḥarrem kór ōlu.

33

Adı Soyadı : Emine Yılmaz, 55 yaş
Derleme Yeri : Gölezkayı Köyü - Eldivan
Derleme Tarihi : 18. 12. 2010
Konusu : Cenaze ve Düğün Âdetleri

bizim şeimiz dutġundur. başġa kóyler gibi deil. bi cenāzemiz olur, dolar. dúünümüzü yaparız, üç gún ēlenti olur. dúünde, şeyde cenāzede bütün millet duyan gelír, duyan gelir. cenāzeyi gómerler, bi mevlüd oḫullar. kóylü bi yemek verir. ondan sona herkez iştā ne çekerse getürür. yemēni yidirir. ġadınnar ayrı yer, erkekler āyrı yer. ondan sōra ġuran oḫullar. ondan sōra bi anos eder, araba alur gider.

yapallar. dúünümüz_de ii olur. var. anḳarada var_da burda yok. burda yapmazlar cēzi. meselā şeyde, anḳarada cēzi_sereller, bi ḥafda öncesi. millet, gelen. şindik öyle. seymeni getür, gelini g̱ótürsün yāni. burda óyle. benim şindi, şeyin bedriyeyi everdim. vallaḥa sāde daḥa gendi aldī bir_buçuḳ. bir_buçuḳ. o esgidenmiş. bir_buçuḳ millar saa diyi_veriyin, ufāna_defēne para verdim. daḥa bir buçuḳ millar yetmedi bile. daḫsidnen.

evli_misiñ, beḱār_mısın. yaşın ġaç. yim_beş. benim ġızdan güçÇüksün, büyüksün. benim ġızım_da yirmi_bir, yirmi_iki yaşında. evlenmedi senin_gibi işde, çalışiyo. oḫulu beşden bitirdiydi, dışardan göriyo işde, oḫumiya yazıldı.

geziyon_mu köy_köy. deminden şorda olsaydın ben saa ninniyi, māniyi söyletdürürdün. ġarılar var_yā sana ninni söylerdi. emine. yılmaz.

34

Adı Soyadı : Sevim Kazak, 62 yaş
Derleme Yeri : Akbulut Köyü - Eldivan
Derleme Tarihi : 18. 12. 2010
Konusu : **a.** Köy ile İlgili Bilgiler
b. Yöresel Yemekler
c. Düğün Âdetleri
ç. Köyde Bulunan Türbe

a.

mērabā. aḳ_bulut. he. ilkinci adı naḥnaz_ıdı. şindi aḳ_bulut. naḥnaz. şindi aḳ bulut. aḥa óyle. hē. orman k̲óyü, orman. on_iki. aḥa şindi sekiz ġaldı. yirmiye çıḳmiyo. yirmiden hiç yoḫarı çıḳmiyo. yāşlı, hiç genç. bi ebe, bi dede evde. sekiz ḥāne vaṛ. bi ebe, bi dede ġızım. geçimi ḥa, zordur. ekib_biçiyoz, onu yīyoz. ḥayvan, var işde. herkezin birer, ikişer inē. burda oturiyon. dedeynen. dede, bóün anġaraya gitdi, dün. dúün vardın_da bir aḫrābānın. bitmiyo yavrum, bitmiyo. sen nerelisiñ. yāni k̲óyleri şīdiyoñuz. hē. onu_da bilgisayara verėceñiz. annatacaḳ. yoḳ. yoḫ, orda_da yoḳ yavrum.

b.

ġışımız çoḳ aır geçiyo. ġar çoḫ oliyo. üç ay. üç ay ḳar. yazın da ausdosuñ om beşi yaz, om_beşi ġış. bizim buralarda_da óyle diller. om_beşi yaz, om_beşi ġış ġızım. hē óyle. tabī toplanuluṛ. çolūmuz çocūmuz gelir. baḫlava_yazarız. şīdiriz. her_şiy yaparız. hēr_şiyi meşūrdur. keşgē meşūrdur. keşgek aşı bişiriz. niye bilmiyoñ ġızım sen. ayrannı, ayrannı. keşgek diller. ayran çorbası. aḥa bütün deneyi ḥaşlarsıñ. çövürerek ayrannan bişirisiñ. keşgē. būday, he būday. ḥaşliyoñ, bişirisiñ. yourd çorbası.

her_şėyimiz var ġızım. fasülyamız, ne dirseñiz var. baḫlavamız var. yoḳ óyle bi_şiy, yemēmiz yoḳ ġızım. var, aḥa şurda yapiyoz. gel, gösdereyin. bitirmişler. bitirdiñiz_mi ġız yūḳayı. şu ġız baḳacādı yūḳañıza. aḥa bi arḫadaş. tanrı misāfiri. aḥa baḳ, burda yūḳayı yaparız. bi baḫalım dėdiydim. aḥa baḫ şurda ocaḫlıḫda, sāçda yaparız yūḥayı. saçda bişiriz böyle. taḥtalarnan yazarız. talaş_ınan_da bişiriz. birimiz, üçümüz ider. iki, üç kişi, dörd kişi. iki kişi. birimiz çeviri. sevim ġazaḳ. un. aḥa burda baḳ taḥtası. ġoyu_virüyüm saā bi ḵúlte, yė. ēkmeg taḥtası baḫ, onda yazarız. bişirdik. un var, su var, duz var. oḳlaac_ınan yaziyoz, yōriyoz.

nası muafaza ediyoz. ġabına ġoyĭyoz. yōriyoz, saçda bişiriyoz. biz az ederiz. çoḳ itmeyiz. ġuru ėderseñiz, şoriya bi çarşafa sararız. çarşaf_ınan edrāfını ō̄rteriz. orda duru. ısladırız_da. āynı ġızım. kimi ġuru ider, kimi_de şiy_der. yaş ideriz. tavlu dėriz biz. yaş iden, az ider. ġuru iden, çoḫ ider. az ider, yaş iden. az ider. yaş ġuru iden çoḫ ider. bi çuval undan ideriz. óyle yapiyoz.

c.

gelin_alıb vermede. gelini satiyoz, yabana gediyolar. aliyolar, teliynen duvāıynan gidiyolar. bizi_de āladiyolar. biz de óyle yapiyoz, onnar āladiyo. cumā ġún bayraḫ dikilür. cumartesi, pazar alur gideller. cumā ġún bayraḫ dikiliṛ. yāni dúün başlar. ġónderüz. ceizini ġótürüz bi ḥafta, on ġún önce dóşeriz. onnar_da geliniñ ītiyaçlarını getirir. işde óyle. dúünnerde her_şēmiz oliyo ġızım. oyniyoz. geline ġına_yaḫiyoz. altın ġoyĭyoz içine. açmiyō hē. baḫ oralarda_da óyle. āynı. āynı siziñ yóre_gibi. nīdeynen buranıñ bi farḫı yoḫ. daḥa yaḫın.

ç.

yoḳ yavrum. yoḳ. şurda bi türbemiz var, yöḫarda. he bu k̲óyde. adını hīç bilen yoḳ. aḥa yöḫarda, depede. adını hīç bilen yoḫ, buranıñ. ġurban_ney kesiyoz oriya her zaman. yāmur yāmasa çiḫiyoz oriya, kesiyoz. yāmur yāmadı_mı gidiyoz o depiye, keseriz. orda bi meşe var. şindi mescid yapdıḫ böyle. mutfā_ney orda. her_şeysi var.

35

Adı Soyadı : Hanife Zobu, 65 yaş
Derleme Yeri : Elmacı Köyü - Eldivan
Derleme Tarihi : 18. 12. 2010
Konusu : Bahçe İşleri ve Köyde Yaşam

k̲óyde. aḥa bu elmacıda. ēsgiden fene dillerdi. ḥani sōnadan elmacı daḫdılar, bilmiyom_ki yavrum. k̲óyleriñ adı deñişdi_ya. ḥadi gel, sen_de gel ḥadi. bizim bura yavrum, bizim. yōḫ yavrum, ireçbellīnen. baḥçadan bi_şiy ġaldıramiyoz. yīmemize yetiyo, yīyoz. altı Tene çocūm var. gelen alıb_gidiyo, yimesine yetiyo.

elma var, armud var, başġa bi_şiy yoḫ. ovaz var, ayva var. ovaz var_da, dallarında. o_da ayrı bi meyve güççüg_güççüg şöyle. küçüg o çoḳ datlı_oliyo. yoḳ ġuş_burnu_gibi de̲il. o_da bi āyrı. elmalar_da bu sene olmadı. ḫoş_geldiñiz. buyur, elmalarımız_da beg_olmadı. baḫsaña. yi̲iñ, yi̲iñ, yavrum yi̲iñ. amān o nası laf. aḥa o_da öyle bi armud.

altı çocūm var. ġız çocū üçü, üçü ōlan. aḥa biri yanımızda duriyo, ikisi_de anḳarada duriyo. atmış_beş, evet. ḥanife. zobu. evet. ne_bīm, aḥa isimleri öyleymiş, bu adamıñ. soy_adı böyle. ba̲ã_da dīyolar, zobu. vallaḥa bilmiyom yavrum, onuñ ānamını_ney. aḥa böyle hebisi ayrı_ayrı. sert, yumuşaḳları yoḳmuymuş. al yavrum, al. alın yavrum, alın. yi̲in, ben dikdim onnarı heb.

nerde. gölez. gölez, onuñ ilerisi ġayı, gölez_ġayısı. vallaḥa bilmiyom. aḥa ora da ġayı. onuñ ilerisinde_de, ireli giderseñiz ālva_da, ōlaḫlı_diyi ad_daḳmışlar. aḥa ovaz, baḫ. ovaz bu_da. bu ḥamı, yinilmiyo. bu ġara_ġara olacaḳ. hiç_de dibinde yoḳ

yānı. yinmez, yinmez. hiç yinmez bu şindi. bu ġab_ġara olacaḫ_ḳı, ġışlıḫ bu. evet, evet.

hiç dibinde olmamış_mı ġī. bi ōlgunu düşmüş olsaydı. hiş_de ōlgunu düşmemiş, he_mi. sarı yinmiyo, sarı. bu zehir_gibi olur, yinmez. bununki ġab_ġara olacaḫ. āynı sen dirsiñ çürümüş. çürümez ḥālbūki, öyle olur. ḥāmur_gibi olur, ġab ġara_olur. çoḳ güzel_olur. óyle güzel_olur_da yumuşaḫ_olur, sert_olmaz.

ġışlıḫ, ġonserve_neyi yaparuz, yavrum. ġonserve. fasülyadan, tomatadan. domatisden. domatisden, patlıcandan ḳonserve_yaparuz biz heb. ondan_sōna bīberden salça_ġaynadırız. suyumuz ġıt, suyumuz. suyumuz az oldūndan bizim zebzemiz az_oliyo. su yoḫ. yerimiz çoḫ emme. aḥa şurda neler olmaz. su yoḫ. ezicik bi su aḫiyo, aaçlarımıza yetmiyo bile. ġuyu_da vurduramiyoz. yavrum bizim burada işde suyumuz ġıt. su olsa. faḫır kóy, faḫır.

buriya ev_yapdıralım diyoz, aḥa bu bāçeye geldi_miydi oturuyoduḫ. yazın göçüyoduḳ_neyi. o_da evimiz yandı. ġala_ġaldıḫ. şindi aḥa orayı yapdıracāz_da. kóyde evimiz var. orda, kóyde evimiz var. bura yazlıġ yerimiz_idi yānı yazlık. aḥa bóyle misāfir_ney geldi_miydi, buyur_ediyoduḳ, çay_içiriyoduḫ. otutduriyoduḫ. e īşallāḥ nāsib_olur size_de.

faḫırız. anca düzediriz, baḫ hele. bi teg danamız vardı, ḥani af_ėdersiñ malımız. onu dün satdıḫ_da onnan yapdıracāz. bura iki góz, bi_de eccik şöle salon yapacāz. eccik_de şurda óte tarafına tavuḫ_mavuḫ ġōruz. yazın geliyoz_yā onuñ üçün. yazın geliyoz. ışī alamiyoz. faḫırız işde. heb buralara ışıḫ şiyini verdiler. derecesini verdiler_de biz gendimiz alamiyoz. ala_bilsek. ışıḫ olsa yaz_da dur, ġış da dur, bóyle yerde. burdan vesāyid geçiyo, yoldan. nere gidersen git. kóyüñe giderken bin. aḥa seni eylerim ben, eldivana gidiyosañ eldivana gideriz. meselā çanġırıya giderseñ çanġırıya. alan var. ġoñşulardan. ḥanı bāzı yolcular aliyo insanı.

baḫamiyoz, ītiyarladıġ ġayli, adam_da ġocadı ben_de. çay_içmeyince yollamiyacaḳ. bu benim böyüg ōlumuñ. anġarada góçülü ōlum_da. onuñ saḫat ōlu. dün gitdi_de gelecek geri, buriya beton_dökdürmiye gelecek. orda bir aḫrabāsınıñ dúünü varmış_da oña gitdiler. geliniñ aḫrabāsı yāni.

yimēmizi yidik. ḥadi gelin. bardaḫ. tedāvi gúçÇügken oldu bu, yapdırdıḫ. olmadı, olmadı. kendini gezdiriyo işde, nāpīm aḥa. beyniniñ öcülleri ölmüş, öcülleri. üç aylīken oldu. üç aylıḳ çocūken oldu. beyniniñ öcülleri ölmüş, dimiş doḫdur. öcülleri. hücreleri. ḥa işde dilim_dönmiyo o_ġadarı ānadiyim. evet.

e vardır, nōlacaḫ. diliñ dönmeyince ne_dīcen. odunnan yapduḫ, odunnan. baḫsana, tenėke ġodum altına. eccik çaydanlıḫ ġarariyo_ya. gelin, kölgede için. baḫsana benim ocaḫlīma baḫ. gel. çaydannīmız_ney ġara_oliyo emme ovu_vėriyoz nāpīm. aḥa orda ġaynatdım.

tenėkeyi ġodum. yemē_de onuñ üsdünde yapdıḫ, pilav_yapdıḫ. yidig işde şindi. piriç. evet. bulġur_getirdiydik_de piriç_de getirmişmiş gelin, piriç_yapalım dedi. g̱ōnülleri herkezin ne çekerse onu yapdıriyolar. evet. baḫ, bulġurumuz_da var daḥa şiyiñ içinde. ben bu evim yapılınca nāsib_olursa gel, emi. ĭşallāḫ, işşallāḫ.

aḥa o moturnan ordan, çaydan daş_getirib_de buriya dolduriyoz yāni. beton dóküleceg içine. daḥa çoḫ iş var yavrūm. bu talla heb bizim. yuḫarda_da ḥavuzumuz var. baḫ dā g̱órükiyo ḥavuz. g̱órüyoñ. aḥa orda eccig suyumuz var. aaçlarımıza yetiyo. bosdanım ġurudu, baḫsaña. su yetmedi. bura heb gendimiziñ. yoḫ, aḫiyo. aḫar_su_da az. şóyle barnaḫ_gibi aḫiyo, az. evet.

dıraḫdor var. orda daş_dolduriyolar çayda. tıraḫdora biniyoz, gidiyoz, geliyoz. nāpalım yavrum. çocuḫlara ben çay_içiñ_diyi bairdım. çay_demledim_de. iç yavrum, iç. beklesinner. iç, çayıñı iç. olsun, olsun. gidersiniz. allāḫ, ḥayıllı yolculuḫlar virsin. sā_ol ġızım.

36

Adı Soyadı : Tevfik Çoban, 60 yaş
Derleme Yeri : Büyükhacıbey Köyü - Eldivan
Derleme Tarihi : 19. 12. 2010
Konusu : **a.** Köy İsminin Verilişi
b. Çocuk Oyunları
c. Anı
ç. Menkıbe

a.

kóy isminden dolayı şöyle derler. iki ġardeşmiş. biri oriya, biri_de buriya yerleşmiş. burası büyüg_ḥacı_bey olaraḳ ġalmış. büyüg ābisi. kúçüg ābisi_de oriya. bi_de bacıları varmış, ġayı isminde. o_da şu tepenin arḥasında, ġız ġardeşleriymiş. bunnar üç, iki ġardeş, bi ġız ġardeş. üçüymüş, öyle derler. öyle anlatırlar. heb yaşlılar ġaldı. en geşleri aşşā_yuḥarı biziz diye_biliriz. atmış yaşlarında millet, emekli_olub gelenner var. atmış, elli dōmluyum. şúkúr. evet, çoḥ çalışdım.

b.

yārenlik. yāren yapiyorduḳ. yāren_yapiyoduḳ. ḥaftada_bir. ėvet. çoḳ mütüş bir yārenimiz vardı. sıḥı_mısıñ, babaña gósteremessin baş_aaya góstertdīn sayġıyı. evet bōle ēlin gótünde, bōle lāğāyīd bi şekilde_ney. öyle deil, böyle vallahī böyle dururduḥ ġarşısında. ḥattā bi şey oyniyoduḳ, bi zaman. biz oña birdir_bir diyos. bi de binmeli_şāban_özü derler.

urġannan. sen vuracaḥsın. ben sana vuracam. sen_de beni yaḥalab baña vuracaḥsın. tekrār ėbe ben olacam. ama ip var eliñde. ipi bıraḥmamaġ ġaydiyla. birisi esgi atları, ġatırları zamānında şēler vardı, ġayışları. yan_ġayış derler. oḳ ġayışı, yan_ġayışı. iki tānedir. onuñ ucunda demir var. demire taḥiyosun, bāliyosun. belki_de górdün, biliyon. bu_ḥā.

onu sóḳmüş, getirdi şōyle yuḥardan bi sardı baña. şuramdan dolandı bōyle. boşlūn üsdüne tā buriya demir. sanki izi_çıḥdı. nefesim kesildi böyle ama tıḳ yoḳ. öyle ġaldırıb ben_de saña vurum, o yoḳ. birdir_bir oyniyos, şaban_özü dīyoruz biz

oña. binmeli_şāban_özü derler. ip_inen oynaniyo. öbürü üstünden atliyosuñ, bunda da yarışaraḫ vuriyosun. āynı oyun. şaban_özü oyunu. birdir_bir bizim bildīmiz, hē.

yastıġ ġapmaca oyniyoduḫ. genç. herkez böyle ḥalḴa olaraḫ toplanır. ben seni omzuma alır, ġaldırım. sen benim omzumdasın. şimdi ortada bi kişi döner, o yastī bālarlar ġayış_ĭnan, kemernen. onu ġaldırır yuḫardan saña bi çaḫar. sen onu tutacan. yā altındaki góçer ya_da çoḫ sālam_tutarsıñ. sen onu öbürüne atacan. öbürü öbürüne, öbürü öbürüne. düşürdū̄_zaman altdaki senin sırtına biner. öyleydi.

ben_de cāhillig_etdim. gitdim odanıñ damından ġocaman bi zopa. buña bi dene çekdim. vuru_vurmaz çocuḫ düşdü. çoḫ ḥızlı vurmuşum demek_ki. bi_de baḳdım_ki. oã̄ bi_şiy olmadı, o_da ġaḫdı ayaa amā olan baã̄ oldu. yaḫalım_mı. bi deynek_döşemiye başladılar. ellerinde zopa burdan şōra_gibi. yiin_mi, yimeñ_mi. baş_aalar, ikisi bi. vur ḥa, vur.

inanır_mısıñ, ömrümde öyle dayaḫ hiç yimedim. siz baña niye vuruyoñuz, diyemedim. diyemezsin yāni. ġoymazlar, bi daḥa yāren odasına giremessin yāni. böyleydi adetlerimiz. şimdi çocūña öte git, diyemiyosun. torunuña öte git diyemiyosun. hē, hemen ītiraz_ėder.

c.

annatırlardı. ekserī savaşlardan çoḫ annatırlardı. benim dedem, dedemi biliyorum. on_bir yaşındaydım. sene atmış_birde öldü çünkü. ben elli dōmluyum. tam yemenden ġaçmış, gelmiş. yemenden. yürüyerek. yürüyerek orda çekdī şu. çoḳ aç_ġalmış. bunnarı, yavrumuz bizim evlādımız, anadan üryan soymuşlar. ġaçamasın_diye. niye soydular dede, derdim. ġaçamasın diye. cīm_cıblaḳ_etmişler. ordan öñünü ardını ġapatmaḫ_için işde bi kilim parçası kesmişler, ġapatmışlar.

ordan gece esir gampından, ben dīyo ġaçacan. lan nası ġaçacan. üç arġadaş annaşiyolar. siz baña uyacāñız_mı, uymayacāñız_mı. ama bi gór, şura_ġadar vardın böyle, ġapı_gibi ġollar_mollar. yarmaça_gibi böyle adamıñ. ben dīyo, nası ġaçacāmı biliyom. geliyoñuz_mu, gelmiyoñuz_mu.

apalayı_apalayı bekciniñ, şey nöbetçiniñ. apalíyaraḳ bȫyle, emekliyerek. bizim burda baḳ, emeklimeye apalama denir, hē. meselā bu. efendim. emeklemek hē. apalíyaraḳ, emekliyerek böyle gitmiş. bekcinin arḥasından ġırtlānı_sıḫiyo.

belinden ġasaturayı aliyo, sapliyo buña. nöbetcinin yāni. öldüriyo. tel órgünüñ altından nası geşdi, ġaşdıysa ordan ġaçiyō.

yemen nerē türkiye nerē. gece ġaçiyo, ġündüz yatiyo. gece ġaçiyo, ġündüz yatiyo. deveniñ yavrusuna maylaḫ derlermiş. biz ondan ȫrendīmizi söylüyoz. dutdum dīyo, tam deveniñ yavrusunu kesecem arab bairdı ordan dīyo. ḥayt dėdi, dīyo. baḫdım arab, türkçeyi biliyo, diyo. gel, gel müfreze dedi, diyo. o zaman müfreze dīyolarmış asgere. sen askersin. askerin ben, diyo. açsın. açım.

oã elleme dedi, diyo. belinden çıḫısını çıḫartdı diyo, ekmek. şunu al, türkiye bu taraf. sen türk askerisin dedi, diyo. beni bildi, diyo. yolu ġóstermiş. buriya geliyo tā ġaça ġaça ġaça. ġaç ayda geldīni bilmiyo. ḥaymaníya. ḥaymanada bi tallaya düşmüş artıḫ. adam_da çif_sürmiye gelmiş tallasına. baḫiyo, yerde bi asger yatiyo. asger oldū belli diyo, elbiseden. eşşē. adam_da diyo, çoḫ baba_yiidmiş. beni ġucaḫladı eşşēñ üsdüne_atdı diyo. aldı, getirdi ḳóye.

ḳóyde yaşlınıñ biri dedi_ki buña ekmek vermen. artıḫ diyo, nefesim_ney kesildi. ġulām dūyo. anliyom söyliyeni ammā ben açım dimiye dermānım yoḳ, diyor. adam_da ekmeg vermen diyince diyo var_yā eer hemen diyo ġücüm ġuvvetim yerinde olsa ġırtlānı_sıḳacan, öldürecen. ben açlıḳdan ölüyon zāten diyo. ne yapalım dedi, diyo. bunuñ mīdesi ḳúçülmüşdür, bu āçlıḫdan düşmüşdür buriya. buña süd verin. ılıḫ süd verin. sıcaḳ_da deil, souḳ_da deil. ılıḫ süd verin. bi bardaḳ, bi bardaḳ, bi bardaḳ. bu cañlanır dedi, diyo. çoḫ baba_yiid bi adamdı, adam_da. ȫyle yapdılar, diyo. bunuñ mīdesi patlar yoḫsa dedi, diyo. ben ḥayāta döndüm, diyo.

buriya geliyo, dedem. evine giriyo, vuriyo. babası ölmüş. ġaynatasınıñ yanında duriyo ḥanımı_da, ebem. baḫiyo saşlı, saḫallı. saşlar buralarına inmiş, saḫallı_maḫallı perīşān. ē altı aydır, bi senedir yolda ġaçaḫ adam. ben azizin diyo emmē ġarısı tanımiyo. ne azizi diyo_yā. sen kimsin. ben azizin diyo_yā. sen benim ḥānımımsıñ, ġarımsıñ. ben azizin. yoḳ. ġapiyı çarpiyo, ġapatiyo yüzüne.

ordan babası çıḫiyo, ġayın_babası. baḫiyo, ġózlerinden biliyo. yav diyo, bu bizim aziz. niye ġapatdın ġapiyı ġızım. içeri aliyolar. tıraşını_yapiyolar.

temizliyolar, banyosunu yapiyolar. zabalayın jandarma geliyo, ġolundan_tutiyo, ḥadi. geri savaşa. bi daḥa. bir gece ḳaliyo, zabalayın geri savaşa.

ç.

onnan annaTılan bī_şey var. pādişāḥın sarayında sıraynan ġüleşillermiş. önceden ḵóyler arası ġüleşe, ġüleşe, ġüreşe. ünvan yapacaḫlar yāni. şindiki_gibi televizyon yoḫ, radyo yoḫ. biliyosun.

şurda ġavaḫ_yamacı derler, şuranın arḥasına. tarlası var, tarlada çit_sürermiş. oriya bi pehlivan gelmiş. selam_veriyo, aleyküm_selām. gendine rasliyo. diyo_ki bu ḵóyde ḥasan_pehlivan_diye biri varmış. bey_efendi ben onu ariyom, diyo. o_da ne yapacañ, diyo. güreşecem onnan, diyo. güreşib_de ne yapacan ḥasan_pehlivannan, diyor. saraya gidecem, biliyosun, diyo. ünvan yapıb saraya gidecem, diyo. ḥasan pehlivanıñ çoḳ metini, metnini duydum. onu yenersem saraya gidecem. onu geçemessin dediler, diyo çanḳırı topraında. ḥasan_pehlivan var, onu geçemessin.

e ġórseñ ḥasan_pehlivanı tanın_mı. tanıman. eline geçerse ne yaparsın, diyo. gendi benim demiyo_da. eer elime geçerse, diyo. yerden toprā aliyo dīyo, tavlu toprā. bȫyle sıḥacan, çamur ḥāline. tavlu derler, yaş toprā. tavlu topraḳ, yāni şu toprā, tavlu topraḫ derler, yaş topraḳ yāni. eline aliyo, ḥani sabannan süriyo_yā. bȫyle sıḫıb suyunu çıḫartacam onuñ, diyo. kendine o ġadar ġüveniyoñ_mu, diyo o da. hē, güveniyom, diyo. eer ḥasan_pehlivan eliñe geçerse o_da ne yapacāmış biliyoñ_mu, diyo. ḥasan_pehlivanıñ ḵóyü, diyo sabanıñ ucundan tutiyo şȫyle. ġara sabanı biliyoñ_mu. ġaldıriyo, ḥasan_pehlivanıñ ḵóyü_de ḥa şora, diyo.

ḥasan_pehlivan sensiñ, diyo. adam bilmiş. eer o_da diyo seni eliñe geçirise hēbeden. hēbe derler burda. toḫumu aliyo, eline şöyle yapiyo. un_yapiyo elinde. o da seni böyle un_ėder diyo. tamam, diyo. benim sennen güleşeceg hīç_bi_şeyim yoḳ. gerisine_geri döniyo, gidiyo. böyle bi efsānesi_söylenür, dedemin. hē, böyle bi efsānesi_söylenür. isim tefig, çoban. tefig çoban.

37

Adı Soyadı : Abdullah Gülcan, 52 yaş
Derleme Yeri : Hisarcıkkayı Köyü - Eldivan
Derleme Tarihi : 19. 12. 2010
Konusu : **a.** Köy ve Çevresi ile İlgili Bilgiler
b. Köyde Geçim
c. Yârenlik Geleneği
ç. Köyde Bulunan Türbe

a.

hisarcıḳ. hisarcıḳ_ġayı yāni. hisarcıḳ_ḳayı dirler buriya. ġayı boylarından gelme dimek, ort_asyadan. tabi canım. yoḫ. hep buranın yērlisi evet. yüz ḥāne var. yüz ḥāne var_da köy aşşā iniyo buriya. evet. yav mejbur ora heyelan. onuñ_için iniyoz yāni. yoḫsa_ki. cāmimizi_neyi yapdıḫ, teslim_alıb göçecez yāni. elektrī bekliyo millet.

de bu sene belki göçmeye_bilir yāni. çünki mal ġoyácaḫ bir yerin yoḫ, aḫır yoḫ. tabi canım, tābi. bura daḥa yeni olacaḫ. buráya şindi teslim_almayíncaḫ aḫır, dam yapdırmiyolar. devlet. Projeli_yā. onuñ_uçun_da geç ġaldıḫ. şinden_sōna gelmezler. baḥarın herālde buriya ġayma olur.

var tābi. tābi canım. bize davulcu_ōlugil dirler. davulcu_ōlugil dirler, bizim ḵóḵúmüze, sülālemize. osman_ōlugil dirler. yāni seyit_aligil dirler. böyle tābi şiyler var. tābi cānım. yāni ēskiden_belli gelme, sülāle böyle gelir yāni. tābi dāla dāla şindi herkes birbirine ġārışdı_da gine_de devām_ėder yāni. tābi.

vallaḥa ort_asyadan geldīni söyliyo. ġāyı yā. bu ġāyılar, burda ġólez_ġayı var, hisarcıḳ_ġayı var, bir_de çapar_ġayı var. şaban_özüne_bālı, çapar_ġayı. böyle bu ġayıların ismi deişmez dīyolar yāni, ēsgiden_belli. böle bi_şiy dīyolar. bilmiyoz onnarı, bilmiyoz. yoḫ. bi ara ḥarita çıḫartdırdılardı_yā. biz bilemėyiz yāni.

b.

ābi o zamannar ḵóyde malcılıḫ çōdu. davar çōdu. yāni ḵóyde bi geç, heb nüfūs ḵóydeydi. en az beş_bin, on_bin davar vardı. şindi bi kişide iki_yüz davar var

k̲óyde. teg iki_yüz davar var. kimse g̲ālmadı. gēşlig bitincek, bizim yüz_ġırḥ ḥāne şindi k̲óyde oturur ḥānemiz var. ben āzāyım k̲óyde. faḥat aḥan yüz malımız var. k̲óyüñ yarısının malı dahi yoḥ. bi g̲ārı, bi ġoca. çounun da af_ėdersiñ g̲ādını öldü, erkē g̲āldı. erkē öldü. k̲óyde can g̲almadı. gēşlig bitince iş bitdi, k̲óy bitdi yāni.

suyumuz yoḥ ābey. su olmayıncaḥ burda aaçlandırma olmaz. aaçlandırma işde orda, yuḥarı tarafda. ȯralar yāni. o yeşillik kompile bizim k̲óyümüzün. oralar aaçlandırmadır. zebze, meyve oralarda olur. çıḥmiyo ābey, işdė baḥ oriya su vurduriyoz şimdi. k̲óye su_vurduriyoz orda, yüz_ġırḥ metrede su oldūnu söylüyolar. evet. jeoloġ getirdig, ölçdürdüg. yüz_ġırḥ metrede diyo. şindi yetmiş, seksen metre indik. bilmiyoz daḥa. çıḥacaḥ, çıḥmȧyacaḥ onu_da bilmiyoz. faḥat suyuñ oldūnu söyledi ammā ne ġadar dōru bilemiyoz, toprān altı.

buralar bi_ġaç senedir ġuraḥlıḥ gitdi bu iç_anadolu. bizim buriya çoḥ büyüg vurdu. bizim buralarda hep sularımız çıḥiyodu. baḥ, çeşmemiz var burda. şorda. ġurudu. gelirken yoluñ orda g̲órmüşünüzdür, ġurudu. sular kesildi g̲ayb_oldu, çekildi. ne_gibi. óyle bi farḥlılıḥ yoḥ bizim burda. iç_anadolu neyse, aḥa g̲ādın giyimi o. erkēn_de bu. evet. evet.

c.

şindi k̲óyümüzde gine beş tene oda vā. beş tene oda vaṛ, hep döşelidir. şindi orda esgiden yāren yapılırdı. çanḳırınıñ meşḥurdur yāreni. şennik yapılır ḥaftada bir g̲ún misāl. ayda veya ḥaftada onuñ g̲ününü belirlerler. o g̲ún toplanıllar üç beş kişi, ocaḥ deriz biz. ocaḥ_alıb onnar ḥazıllıḳ yapar. yemek, çay onnara aid bu ḥafda.

işde orda oyun çıḥardıllar. yūsüg_oynallar. şindi on bir tāne mendili böyle serersin. ordan bi şeker veya bi yūzüg alıb onuñ altına saḳlallar. onu bulacan. işde onun belirli bi sayıları vardır. birincide buldūn zaman senden tarafa geçer. ikinci buldūn zaman on_iki olur. on_iki sayı, işde bunu. ondan_sōna bu yūzüg bitdikden sōna. bayā sürer o, óyle ġolay bitmez. ondan_sōna cezā_veriller. yüten taraf, yütülen tarafa. diyo ki meselā şō depiye gidib gece ateş_yaḥacañ, geleceñ. böyledir yāni, şennig.

ondan_sōna saz_çalınırdı, oyun_oynanırdı. o gece, sabaḥa_ġadar. tabi baş aamız var, iki tāne. baş aa, baş aa diriz. baş aa var. şindi iki tarafdır o zāten. biri bi tarafda, biri bi tarafda. onnar yönetir. onnarın yanında_da bi, iki tāne söz_kestiren vardır. oã biz söz_kesdiren diriz, baş aanın yardımçısı. onnarın didī olur. hem óyle düzenni oturur yāni, o baş_aa ayānın birini ġaldırdiysa o ġompile óyle oturacaḫ. baş aa nassı oturursa. óyle düzen. şindi gine var, anġarada dernēmiz var. bi ayda bi, iki ayda bi yapiyolar. geliyolar buriya. yüz_elli kişi_neyi var yāni. anġaradan. yine var yārenimiz devām_ėdiyo.

tabi, yemek var. tabī her_şėyin bi sırası olur. şindi ābi baḫ, aḫşam ōturunca saat verüller. misal diyelim saat doḫuzdan_sona gelene ayā_ġālḫılmaz. saat doḫuzdan kim geldiyse önce ayā_ġalḫılır. o arḥadaş dėr_ki merḥaba aalar muḥabbetiñiz şen_olsun. o óyle didikden_sōna herkez sā_ol, dir. o oturū, öteki gider, o. yalıñız saat doḫuzu geçdikden_sōna kimse gelmez. o oã cezādır.

sōnadan onu cezālandırırlar_da ayriyeten. sen nerdeydiñ_idin, māzeretiñ ne. işdė belilli bi_şiy varsa ḥastam vardı, bilmem yōdum dirse, af_edeller. ammā ḵóyde olub_da gelmesse oña cezā keseller. ordan_sōna işdė çay_içeller. çaydan_sōna yūzüg_oynallar. yüzüg bitdikden_sōna bu elde muḥabbet_yapallar. saz_ınan, söz inen. yine oyun oynallar.

ondan iş bitdikden_sōna yemek gelir. gece artıḫ saat ġaç_ısa. özel yemek vardır. şindi bide yapıliyo. esgiden normal ḵóy yemē vardı. pilav, üsdüne tavuḫ kesellerdi. pilav, işdė oã benzer datlı. faḫat şindi bide. ḥazır yāni. hē, anġaradan, çanḳırıdan bideyi veriller. işde saat on_ikide gece, getircen ġārdaşım_diye. gece getiriller. yemek_ḥānemiz var, orda datlíynan, yemēnen işde ayran. bideyi yirler. ondan sōna muḥabbete yine devām_edeller.

bayramda biz cāmiden çıḫıncaḫ ḵóylücek şīderiz. sıråya geçeriz toḫalaşırız, bayramlaşırız. ḵóylücek olur. cāmiden çıḫdıḫdan_sōna_da ḵóyümüzüñ odaları vardır. herkeziñ ġavim_ġavim, mühit_mühit, maḥallesinde. o odalara herkez yemek getirir. yemek, bayram yemēni odada yiriz. evlerde yimeyiz. odada yiriz ondan sōna orda tekrar orda bi daḥa bayramlaşırız. ondan_sōna herkez dālır. tabī

aḫrabasına_ney gezmiye gideller. o ayrı ḳonu. çoḳluḫ olaraḫdan bu işler olur. e k̲óye gidelim, geliñ. çanḳırı, ġır yāni. çanḳırı nōlacaḫ.

ç.

elviyā var tābi. k̲óyümüzde türbemiz var, ġadır_şıḫ_diye. bi_de dede deriz, şu depede_de yatar var. el_divan depesi. şiy vardır. belilli aaçlar var, baḫ depelerde. şurdan g̲örüniyo. aḥa. ora. ona türbe deriz biz. orda yāmur duāsına_ney çıḫarız oralara. ġurban_keseriz yāni onun dibinde. tābi topluca.

şindi onun düzeni, k̲óylücek para_toplarız aramızda. bi ġurban alırız. keseriz, ȯrda ġuran ḥatim_ideriz k̲óylücek. ḥoca oḫur gine aynı orda. beş, on kişi neyse o malı, ġurbanı kesdikden sōna_da bişiriz. k̲óyden bulğur, gendimiz bulğurumuzu, piriç yapmayız. toplarız yā, bulğur onu orda bişiriz. ġurbanıñ ētini orda yiriz. du̲āmızı yaparız geliriz. allāḫ verir̥se verir. o g̲ün ordayız yāni.

elli, elli_iki. elli_sekizlīm. hisarcıḳ_ḳayı. eldivana_bālı. eldivanın soñ k̲óyü zāten orası. ordan öbür tarafı anḳaraya_bālı zāten. yāni arḥa taraf de̲il_de şurdan bu tarafı anḳaraya bālı. tam sınırdayız. benim ismim abdullaḫ, gülcan.

38

Adı Soyadı : Yaşar Özdemir, 77 yaş
Derleme Yeri : Hisarcıkkayı Köyü - Eldivan
Derleme Tarihi : 19. 12. 2010
Konusu : **a.** Köy ve Yaşayış ile İlgili Bilgiler
b. Askerlik Anıları
c. Yârenlik Geleneği
ç. Menkıbe
d. Yöre ile İlgili Bilgiler

a.

aleyküm_selām dayım. i̲iyim. ḥoş_geldiñ. ne yapiyoñuz. nerelerine baḫacaz. nesine baḫacaz. vallāhi ne yapdīmız belli de̲il. bu yıl bu sı̊çan var_yā, bizi bitirdi. ġana̲at_ossun. ekdiklerimize zarār_viriyo. sı̊çan bitirdi bizi yav. sıçannan doñuz başa_g̲üleşiyo. doñuz_da var, ō. baḫçiye girelin, üzüm var. üzüm_yiyelin.

asarcıḫ ġayı. vallaḥa zamānıñda gelmişler. nerden geldīni bilemiyon ābi. biz orasını bilemiyoz. ġayı ḵóyü_mü diyolar, ġayuḫ ḵóyü_mü diyolar. o tarafdan gelmiş, yilleşmiş. ġalmadı, ġalmadı. en genci biziz. aḥan bunnan ben. yetmiş_yedi, yetmiş_beş. yetmiş_yedi, yetmiş_yedi. e nāpīm. çoluḫ_çocuḫ yoḳ, anḳariya gitdiler.

bunnarı_da dikdik_diyi sulamayınca_da olmiyo. sadece var. tāzesi_de var, ġurusu_da var. aḥa ġabaḫ_da yedişdiriyoz. ġıraca bosdan_ekiyoz. ġavun, ġarpuz. onnarnan üraşiyon. teknikler çoḫ oldu ābī, motur olduḫdan_kēli hepsini yapiyo yāni. var. şindi esgiden direktör_alması ġolay deildi biliyoñ_mu. şab_isdiyolardı, para_isdiyolar. şindi aynı baḳġaldan şilet alır_gibi. paran varsa gidiyoñ, aliyoñ, geliyoñ. ġolay, her_şiy ġolay.

gēşlīmizde işde zor diyon_yā. o zamannayín şab_isdiyiceñ, bilmem ne yapacañ. tarla şei, hipotig_yapiyolar yāni, sened_yapiyo. ödiyemesseñ eliñden tallaları alacaḫlar, bilmen ne. devletin işi. saban vardı, ġara_óḵüz vardı. óḵüz, óḵüz. óḵüz, bāzı son zaman ġatır ġoştuḳ. ġatır, óḵüzden_sōna cenābı allāḫ neler viriyō, faḫat. yapamiyoz tabī.

aşşā taşıniyo. bura dar_geliyo. şu burnuñ ordaydıḫ, etrāfı_da ġaymaḳ ihtimālı var_ıdı. ġayĭyodu. ondan aşşā daşınduḳ. bilmem nası ġaḫacāz, altından. devlete borçlandıḫ. paráynen aldıḫ cānım. banġa paráynen verdi. onu_da taḫsid_taḫsid ödiyecēz. otuzar lira, ġırḫar lira para_verdi. yetmişe, seksene çıḫar ḥani. on senede mi yatıracāz, on_beş senede_mi yatıracāz.

b.

yāv şindiki başḳa baba. o zamannayín, biz ġıtlīn çocūyuz. ḥani o zamannayín ġıtlıḫ vardı. askere giderkene biz ġara_vaġonnan gitdik. samsunda yapdım. iki sène yapdıḳ. yāv baḫ. o zamannayín bizim óñceki yapannar var_yā, öñceki yapannar asgerde ne dīyolar biliyoñ_mu. biz ḥayvannara fī çıḫardır dīyo, arpa çıḫardır, arpayı yirdig dīyolar. ḥani ḥayvannara, askerīyeye ġatanalar vardı, o topları çekmek_úçün. biz arpayı yirdig dīyolar, asker, aşlıḫdan. o pappara vardı. pappara_yirdig dīyolar. yimēñ içinde ḳurd çıḫardı, dīyo yānı. pappara dīyolarmış dimek_ki. yapmışlar, o zamannnarı varmış, bi yimek.

ē bizim zamānımıza baƙ. bizim zamānımıza ot yatā vardı. itdi, kir_idi. o tozliyo, ne yapacaḫ. her_gún bit. çamaşır_yıḫa. bitden góz_alınmiyo. adam óyle dīyo, cizmeleriñ içinde bit_inen doluymuş. o seferbellikde ġalannardan, biliyoñ mu. ḥani bizde_de vardı bit, yoƙ deildi. ē ot yatāñ içinde yat. git, souḫ suynan yıḫa bi çayda. gėrisin geri gel gine. yastıḫ ot. batdāniye, batdāniye. óyleydi.

üzüm vardı, şurdan. ē kóye çıḳmiyoñuz_mu. nerden geliyoñuz. sormaḫ dīl de. aleykúm_selām. meslek_mi. meslek, kúrek var. gēşlikde eccig usdalıḫ vardı. duvar usdası, duvar. inşāt. var, çifcilikden bā_ḳur. emekli. buyur. emekli.

c.

ne zaman. o ilk_yazın oliyo, o. yapīyolar. şindi anḳaranıñ geşleri var_yā. anġaranıñ geşleri geliyor, derneg başġanı. burda dāıñ arḥasında bi dúzlük var, çamlıġ var, kólgelig var. gúleş_müleş_yapiyolar. yeñi başladı tābi. yā bizdeki geşlik, kóy odalarında yapardıḫ ḥani. toplanırdıḫ ġışın, ġışın. ḥaftada bi gún, ocaḳ yaḥardıġ. iki kişi, üç kişi. yanyana gelirdig, ḥaftada bi sefer, ḥaftada bi sefer óyle odalarda oturuṛduḫ.

ocaḫ_da o zamannayín yimek_yapiyodular. yimek_yapiyolar. olmaz olur_mu. olmaz olur__mu. ġaşşīnan oynardıġ. zili daḥardıḫ, oynardıḫ. ġaşşıḳ, ġaşşıḳ. ġaşşīnan. ziller vardı, zilleri daḥardıḫ. bi bālamacı olurdu. iki baş_aa olurdu. bi yiid_başı olurdu. yārenlik. gúnümüz geşdi. kóye çıḫıñ. ġoñşular_ınan ġonuşuñ.

ç.

daḥa yaşlılar vardı ya, heb öldü onnar ya. yav biz, tutub_da biz başġa bi_şiy bilemiyoz ki. yā ānatdı emme yā geşdi, gitdi ġızım. var. yatar_da var, türbesi_de var. e var ġayli, böyle bi_şiyer var işde. yā ēsgiden ḥani bi şıḫımız var_ımış. şıḫ diriz ḥani. vallaḥa bilmiyom, kim oldūnu_da bilmiyom. vatandaşıñ birisi. işdė ermiş. oḫumuş__moḫumuş, esgi yazı. yav onnar işde böyle gendi__gendine müslümannıḳdan ānadırlardı yav, müslümannıḳdan. ānadırlardı.

şunu górdüg dirlerdi böyükler biliyoñ_mu ḥani. yā işde o zamannar ḥarbe gitmişler. ḥarbde górmüşler adamı. bu şıḫ dedīmizi, biliyoñ_mu. ḥālbūkin burda. biz onu cepede górdük dimişler, bizden böyükleri. babalarımız, dedelerimiz. ḥani

esgiden dirlerdi_yā elviyālar, şıḫlar yardım_itmiş bilmen türkiye, türklere bilmem neye_diyin. ondan dolayı.

d.

k̲óye çıḫıñ. çāyıñızı içiñ. yoḫ. var, var. var_da dāı̲ñ arḥasından_ārı gidersiñiz. onu_da siz çıḫardamassıñız. burdan_ārı döniyōs, dāı̲ñ arḥasından óyle. o dāı̲ñ ordan, o radarıñ ordan geçiyoz óyle. bundan_sōna yoḳ. óte yannı mart, ġara_ḳocaş şu taraflar. ḥani dāı̲ñ óte yúzünde. o dāı̲ñ óte yúzü ő́le. bu burun bő́le gidiyo eldivanaca. burdan k̲ólezden gidiyo. burdan ine_çıḫa, ine_çıḫa, ine_çıḫa dōru. inandıḫ, avren. aşşālarda onnar_da.

burda şindi g̲úçÇüg_ḥacı_bey, böyüg_ḥacı_bey var. ondan sōna g̲ólez, g̲ólez ġayısı. arabanıñ arḥasından döndün_müydü var_yā, deriye iniyōñuz. dereden devām_ediyoñuz. bi yuḫarı_çıḫiyo yol, eldivanaca. herkes bi lefḥa yazılı_yā. hē, onu tāḫıb_et işde. yaşar, öz_demir. oldu, sā_ol.

DERLEME BÖLGESİ 05
ŞABANÖZÜ İLÇESİ

39

Adı Soyadı : Nazire Gökmen, 74 yaş
Derleme Yeri : Mart Köyü - Şabanözü
Derleme Tarihi : 09. 03. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Düğün Âdetleri
c. Cenaze Âdetleri
ç. Çeşitli Konular
d. Kışa Hazırlık

a.

sivasdan. mart. nazīre gökmen. yetmiş_dört. amanīn. yīmek her_şeyimiz vardır. hēr_şeyimiz. ḥamır biliriz. ētli_ḥamır diriz biz oña. ērişte keseriz. ne_bilīn, daḥa çoḳ her_şėyimiz vardır. kişkeg bişiriz, dúúnerimizde. yaḥni bişiriz. yaḥni, tavī dōrarız. soan dōrarız. yaḥnī tavīnı ġarışdırız, öldürüz. sobanıñ üsdüne ġuyarız. duzunu, biberini, salçasını. olur bi yaḥni. kişgēñ üsdüne dókeriz, tepsilere ġuyunca öyle yinir. kişkeg deneden, dene diriz biz. dóveriz deneyi. deneyi dőyoz yā. keşkeg olur o. dóveriz, börtdürüz. onu ayrı oñaruz. bizim öyledir adetimiz.

paḳlava, yaparız dúúnnerde. ġomposdu. neden bişiriseñ. ġayısı, üzüm. neden olursa olsuñ. ġabaḳ datlısı_da bişiriz. bal ġabāndan. yaparız öyle. dā içerde ġabām var. dadına baḳın bir. şiy, toyġ_aşı diriz biz oña. toyġ_aşı. o_da deneden olur. ġatīnan yaparźz, ōzeriz. onu bişiriz, gózēlcene. onu indirinci üsdüne nānesini ġuyarız. yourtdan yaparız, yourtdan. torbā yourdu, diriz. süzme yourdu. süzme yourdnan yaparız.

burda her_şiy. ġabaƙ, fasilye, patetis, soan. her_şiyi ek. ne ekersen ek, o olur. biber. bu yıl biberler oldu, biber oldu bu yıl. çoḳ biberimiz oldu bu yıl. tarım_ınan üraşiyoz. öllarım var anġaradá. üş dene ōlum var. üş_de ġızım var. üçü_de anġarádá. gelib, gidiyolar. şindi ōlan telefon_itdi. zabalayın ġızımıñ birini

getiriyomuş dāmādíynan. ana ekmeg_it dīyolar. patetisli ekmeg idecem. patetis ġodum sobíya. içine ġuyarım ben börek_gibi. sobada. sobada. fırınıñ var_ısa fırında bişir.

b.

amanīn yavrum sorma, yavrum. ben on_altı yaşında gelin_geldim. on_altı yaşımda geldim, iliñ bebesiniñ ġoynuna girdim. yā. altı dene bebe dourdum. yā. yoḳ aynı. gelinnerim_de aynı ḵóyümden, ben_de aynı ḵóyümdenim. ġızlarımı_da aynı ḵóyüme virdim, buriya. motur_ŭnan geldim. ilk moturnan ben geldim. tabī canım. içerde taḳġam var. gir_de baḳ bi. g̱örünmiye gitdīmde, ġaynanam giydirdi. taḳġayı giydirdi. üç_eteg diriz o zaman. üç_eteg var_ıdı. onu giydirdi, g̱örünmiye gitdik. şaban_özü diriz, şaban_özü biliyoñ_mu. evet. oriya gidiyoduḫ. oriya gitdik, g̱öründük, geldik. dúún oldu. gelin olduḳ. bebe dourduḳ.

ġına_gicemizde_de ġına yaḫiyolar. burda, ġaşda, bacada, evde oynallar. ġınayı yaḳallar. zabalayín_da geline giderler, giydiriller. alır, gelirler. var, var. o ādet öyle sürüyo, gidiyo. e şindi aynı. ġayli burda dúún olmiyo_da ḥani şindi anġaradá oliyo. ēsgilerden aḥa öyle oliyo gine, yapınca. tabī, tābi, tābi. el_öpmiye. ġaynāñ, ġaynatāñ elini öpünce saña veriyo tābi ne verüse.

c.

şiyimiz var bizim. neydi aman. dernēmiz var. cami var. caminiñ altına dernēmiziñ yiri var. cenāze gelince orda yemek veriyolar. yapiyolar. dernek veriyo. alursa aliyo. ḥalı_vaḫdı yirinde olursa. ḥalı_vaḫdı olmassa derneg veriyo. çorba, pilaf, et, ġombosdu. şiy alan aliyo, neydi. helv_alan aliyo. datlı yapan. yapan yapar. biz yapmayız, biz yapmayız_da. satın alınan helvālardan alırlar. camiye öyle helvā olmiyo. datlı yapan, yapdıran oliyo. gettiriyo, çanġırıdan neyden. yēdisinde, ġırḳını viriyolar. öyle yidiriyolar. dolaşdıriyolar. öyle. mevlüd gibi. mevlüdlerimiz bek olur bizim. şindi ne_bilīm ben. bilmem ḥānesini. şindi hiç kimse yoḫ. herkez anġarádá şindi. kimse yoḳ.

ç.

amanīn ben anna_ney g̱órmedim. benim bi ebem var_ıdı. ebemiñ ōlu var_ıdı. ōlu ölünce beni getdiler, g̱úçÇüg ġızı var_ıdı. gelini ġardaşları g̱ótdü. bebe

ġundaƙda ġaldı. ben oriya getdiler. onu böyütdüm. ġocíya satdıƙ. şindi duriyo daḥa anġarádá_dá. ana, baba şiy evde yāni onnara gitdim. bir ay durdum, buriya geldim. anam dēy segi̇̆zen yaşında öldü. babam öldü, anam öldü. amān aḥ yavrum. üş dene ġardaşım öldü. ġaç ġardaşız. üç ōlan, iki ġız. ōlanlar öldü, iki ġız ġaldıƙ. anġarádálár, heb anġarádá ġardaşım, ġarıları_ney.

şindi k̲óyde kimse yoḳ. kimse yoḳ. şindi ben burda yalıñızım. kimse yoḳ. şurda bi ġoñşu var işdė. o ġoñşu_da olmasa kimse yoƙ. yoƙ. herif_inen ikimiz. yazın ġalabalıḥ oliyo. yā bizim yazın burayı adam almaz. deve_delik geliyo. şuriya sobayı yaḳiyoz. yimē yaparız. şuriya sufraları ġuruyolar. yazın geliyolar ḥani ekin, ekmeg ekiyoz. bāmız var, üzüm ġaynadiyoz. bekmez ġaynadiyoz.

d.

yapar. deneyi ūdürüz d̲ee̲rmennerde. yo̲ur̲d_unan ġararuz. bi ḥafta durduruz. çarşaflara dók̲eriz, ġaşa. ġuruduruz. ovaruz elimiznen. ġalbırdan_da geçiriz. elekden, ġalbırdan. torbíya ġuyarız. evet. erişTe yaparız. ḥamır keseriz. dutmaç. böyüg ḥamır. g̲úçÇüg_g̲úçÇüg olur şöyle, dutmaç diriz. ḳare. yo̲ur̲dlarız. mērcimeg ġuyarız içine, öyle daḥa datlı olur. her k̲óyün bi şiyi var, yavrum.

yaparı̊z. yaparı̊z, yaparı̊z. ġısır_ney yaparız. g̊́özleme. g̊̄özleme, cızlama. cızlamayı, su_gibi yuñurursun. sacı yālarız. sacıñ üsdüne o suyu dókerüz. o bişer orda, çeviriz. cızlama dirüz biz oña. suyunda ġararuz, cır_cıvıƙ ḥamır tenciriye, ilēne neyse ġaba. ondan_da tas_ınan alır, alır saca dókeriz. boş oliyo tabī̄. o bükme ayrı oluyo. bükme diriz biz oña. işli. işli diller, başḴa yillerde. her_şey ġoy. ġıyma ġuy, so̲an dōra. peyniriñ içine so̲an dōrarı̊z. maydonus dōrarız. pancardan dōrarlar. yazın otlar çıḥiyo, ısbanaƙlar_mısbanaƙlar onnardan yapiyoz. yaparız yāni. hēbisini yaparız.

yazın gelin, buyurun gelin. bāmız var şorda işde. bāmıza geliñ, ġısmet olursa. üzüm, üzüm. üzüm_ba̲ı̲ var. şiy ameriƙan üzümü. çıbīnı aldıḳ, dikdiydik. yirmi sene oldu. Ḳaysı aşşā bālarda var. e oliyo, olunca. tabī̄ olunca yī̄yoz. tatlaniyo. getiriyon. ġuruduruz. erik_de olur. her_şiy, her_şiy. elma, armud. hebisi olur. annadacām bunnar işdė. ne annadiyin.

öyle şiyler bilmiyon, yoḳ şindi. ezelī. amanīn, söylenme_mī. unutdum gitdi, aḳlıma_mı geliyo. o g̱ún anġariya gidiyoz, bacım_ney_de. ōlanı var, bacımıñ ōlu. abī dīyo, uyḳusu geldi, dīyo. ḳadiriñ dīyo. dīyo, bi şi dīyo túrḳú söyle_de dīyo. dīnesin dīyo. neydi turḳunuñ adı unutdum. neydi ġī. vallaḥā hēb túrküler, oyunnar bendeydi_de unutdum. hebsini biliyodum.

ben oynamadım. varmışdır. ben eliñ evindeydim, dīyon_yā bebiye baƙdım ḥani. oynamadım. ōynallardı, çelük yapallardun. saḳlambac oynallar. dīnēnen şöyle çelerler, oña çelük dellerdi. öyle yapallardı. ip ḥoplallar. şindi gine ḥopliyolar öyle.

o ezelīydi. şindi herkez, çou anġarádá. gelürse evimizde yīyoz. ezel odíya giderdüg. öñceleri. odalara giderdüg ġurup_ġurup. herkez yemēni g̱ótürürdü. odada yillerdi ėrkekler. orda toplu yinirdi, odada. tarḥan_aşı, yanına_da yimēni yapiyoz. salata yaparsın. işde dedīm_gibi g̱ózleme, yazma_çörē. saḥurluḳ. onu_da ġat_ġat yaparız. gine tepside bişiriz şöyle. üsdüne beş, altı ġoruz. ġatter_gibi. öyle yaparız. g̱özel olur.

işde ōlan şitdi zabalayın, ana. ġızı çöreg isdemiş_de. çöregli, şiy patatizli. patatiz ġodum sobanıñ içine. yapacām zabā. gelin buyrun, yiñ. yā. helāl_olsuñ yavrum. e içeri girin_de, bi tas suyumuzu_ney içeydiñiz. siz kim_inen geldiñiz buriya. araba_mı var. evet. tamam. sen beƙar_mısıñ daḥa.

40

Adı Soyadı : Osman Burhanoğlu, 86 yaş
Derleme Yeri : Mart Köyü - Şabanözü
Derleme Tarihi : 09. 03. 2011
Konusu : **a.** Köyde Yaşam ve Geçim
b. Kız İsteme ve Düğün Âdetleri
c. Köydeki Türbe ile İlgili Bilgiler
ç. Yârenlik Geleneği

a.

evet. mart k̲óyü. mart, çoḳ esgi. dede_ōlu buranın yėrlisi. yerlisi dede_ōlu. gelmişler, buriya. buriya gelincek, ġışın gelmişler tabi. ġışın gelincek burā duldaymış. yā bu mart_ayı_gibiymiş, dimişler. ismini mart ġomuşlar. dulda oldū üçün tabī. depe duldaliyo_yā. g̲ólge d̲eil, s̲ouḫ gelmiyo. s̲ouḫ gelmiyo. ġışın bizim k̲óyümüz çoḫ duldadır.

ḳōnaḳ_başa çıḳdı_mydı, bi çifte_ney giderken gidemezsin. amā burda ḥava iyi. onuñ_üçün gelmişler buriya yilleşmişler. lan bura, dimişler hiç rüzǵar_falan yoḳ ġış günü, ḥava mard_ayı_gibi dimişler. ismini mart ġomuşlar. ondan gelmiş, evet.

çoḳ eskiden avcılıḵ, ondan_sōna çobancılıḵ. çobancılī_da biz biliyoz_da avcılī bilmiyoz. reçbellik. bunnan giçim yapiyoduḫ. çocuḳ oynadīmızda şöyle, ayı deriz biz. şeyden yapma. a̲a̲çdan. onnan_da biz oyunnar oynardıḫ. yāni bi. ayıyı şöyle sariyoduḳ ipe. çıbī vardı şu_ġadar. onu şȭle salladın_mıdı, şura dönerdi. evet, topaç, topaç. şindi topaç dīyolar. biz ayı diyoduḫ şindi. yöremiziñ ismi öyleydi. evet.

imece mi. bā_döpme yaparızdı. bā_döpme. sōna bi kimseniñ sapı ġalırsa tallada, herkes ḥarmana gelir_de bȭle başlarda yardım_idilirdi. bā_döpmeye öngücü olaraḳ gidilirdi, yardım_idilirdi. bācılıḳ inad_ınan ekilirdi, inad_ınan. yāni çanġırı vilāyetinde yōdu, bizim k̲óyüñ b̲aı_gibi. menşur_udu. burdan tā hemen_hemen ġınā yaḫınnardan yedi tene bekçi olurdu. parsellenirdi_de bālarıñ. başına bekçi durur̥du.

üzümü satarduḫ, sōna bi şarab_ḥāneye virildi. nitekim ōle didiler. kimisi allāḥdan didi, kimisi şaraba virincek ondan oldu didiler. ḥalbuḳu çıbıḳ çatallaşdı. bā_çıbī. orta yirden bi ḵóḵ çatallaşdı. onu o zamanlarda çoḫ geldi. oña ġanser didiler. topraḫdan ḥastalıġ başladı. beş, altı ḵóḵ. beş, altı. bi_de baḫsañ ikinci sene bā ġurumuş, gitmiş. nē. bekmez_yaparduḳ tabī. evet. üzüm pestili bilmez bizim ḵóyümüz. erikden yapardıḳ. evet. navruz. ḵóy yirinde yoḫdu. ḥıdırellez, ḥıdırellez de var_ıdı. tabī ġutlanmazdı. biliyoduḳ, ġutlanmazdıḳ, ḵóy yerinde. yoḳ, yoḳ ōle bi_şiyler yōdu.

b.

evet. dúñúr giderdik. dúñúrcü müsāde_idersen, ḡónü olurlarsa şindi bi altın daḫılırdı bizim zamānımızda. teg bi altın. dúñúr oldu, gelin ġızımız oldu_diyi. ona yaparsa bi daḫım_elbīse yapardı. ḡúzün_de sararsa bi ġat yataḳ, bi ġat elbīseynen. o_ġadar. şindiki böyle ev dōşemeg bilmem_ne döşemeg, saltanat yoḳ. evet. söz yapıb ġız bābası filanca ḡún gelin. ġonu_ġomşíya seslenir tabī. ġonu_ġomşíya sepledim.

eşşēn sözüm oā̃ bi yanına un sarılıdı, bi yanına odun sarılıdı. ġız evine çörek yapılırdı, yazma_çörē dinen, ġat_ġat. bütün ġomşuları, hemen_hemen olurdu ellĭ, atmış kişi. gelirdi orda ekmēle duā yapılırdı ōlana, geline zāten yüzüg sōna daḫılırdı. yüzüg daḫma sōnaydı, nişanda. nişandaydı. bu söz, söz_ekmē yinirdi. filancanıñ ōluna filancanın ġızı virilmiş, dinirdi. evet. başḳa ḵóyde var, bizim yaḫın ḵóylerimizde. evet, bu yöreye āit.

c.

evliyā burda var. yuḫarı setde, depede. evet türbe. bi_de bi ġarşı depede var, ḡórīn_mi. türbe ḡórüniyo. orda var yatır. ġarşı depede var. ġarşı şeyde var, ġarşı ġavaḳlar var_ya. depeniñ önü. onun şu tarafında yatır orda var. yoḳ. ōle bi aaçlar yoḳ. burayı dillerdi, burayı dillerdi. iki_mi, üç_mü ġaldı, meşe vardı. ġoca_ġoca meşe, ġucaḳ yitişmece. öyle kesilirse işde iyi olmaz falan dillerdi. yanmaz. yanarsa_da alev_alev, alevi çıḫar dillerdi. çocuḫları ġorḫudullar, öyle kesilmezdi. ġururdu gendi_gendine, giderdi.

ç.

büyükler, zāten biz gúçÇükler gidemezdik ki o zaman. dedemiñ yamacına da oturmadım_ki. şindi terbiye var. dedeniñ yanında oturulur_muydu o zaman. onu demezdi, onu bilmiyom tabī. sōna ben yetim böyüdüm tabī. devām_etmiyo. üç seneye_ġadar bi oda caminiñ öte yanda devām_ediyodu. orada ġapandı yāni. herkez evinde. kimse yoḫ şindi yēnim. eskiden odalar dolardı. biz bebeydik, sekiz, on yaşımda, om_beş yaşıma_ġadar bu sofada geri tarafda oturuduḳ. ihtiyarların yanına imḱān yoḳ.

şindi dúún oldu_muydu yumruḳ_ġadar bebe tā baş köşiye oturiyo. böyük, gúçÇū tanımiyo. saygı vardı, itāret, hörmet var_ıdı. yārenlik_de yoḫ şindi. hemen hemen om_beş senedir yoḫ. eskiden var_ıdı. esgiden belki bi maḥallede iki yāren olurdu, ta böyle. bizim bu maalle, dere maalle diller. iki tene yaren oldūnu biliyom ben. üç maḥalle var_ıdı. üç maḥallede üç yaren.

bizim maḥalle bi sene, iki. bi maḥalle iki yaren yapdı. sōna kóylere dāved eylerdik birbirimizi. baḫırlı kóyüynen samimiydik. baḫırlíya geldin_mi. evet. baḫırlíya geldik, ġara_ġoşa gitmeyiz. ġonuşmayız, ġonuşuruz. dúúne_de gitmeyiz, yarene_de gitmeyiz. ama baḫırlınıñ hem dúúnüne gideriz, dāvet_iderse. onnar bize gelidi, biz onnara giderdik.

yoḳ. yoḳ, yoḳ olmaz. anca cāmimize gelir, başḳa yire. toplanıb_da şenlik yapalım diyen olmaz. yoḳ, yoḳ. menşūr yimē, zāten dúúnnerde olsun. dúúnnerde bi óḳúz kesilirdi veyād inek kesilirdi. bütün ġomşular dāvetlidir. evet. ōlan evi tarafından bi ġadın kóyü gezer. yārın dúúnümüz başliyo, dúúnümüze buyuruñ diyi.

bayraḳ ġaldırma, yiid başíynan beş, altı deli_ġannı gelirdi. davulcularnan berāber bayrā dikerdi. o zaman biz davulcíya bi sufra yemeg. başḳa yoḳdur. ġaldırma yōdu. ammā dúún bi ḥafta, üç gún devām_ider. üç gún. gece, gündüz sufra ġaḳmaz hiç. gelen_de boş gelmez. şindi yapılsa_da eski dadı yoḳ.

osman, burḥan_ōlu. evet. ayle ismi, evet. nerden geldīmize dair. biz. ḥacı beyden gelmiş, gúçÇüg_ḥacı_beyden. eldivānıñ öte yandan. ordā, dedemiñ annesi ordan gelmiş. ḥacı_beyli_ōlu, ḥacı_beyli_ōlu. öyle devām_eder. evet, yabancı kimse

yoḳ. evet. aḳrābā, birbiri̇̆nin aḳrābāsı böyle. ġız_alıb vermeden dolayı böyle devām ėder. yaş, seksen_altíya basdım. seksen altının içindeyim şindi. sā_olun. sizlere_de inşallāḥ. bi_şey deil, sā_ol güzelim.

41

Adı Soyadı : Cennet Özdemir, 71 yaş
Derleme Yeri : Bakırlı Köyü - Şabanözü
Derleme Tarihi : 09. 03. 2011
Konusu : **a.** Köy Yaşayışı ile İlgili Bilgiler
b. Çocuk Oyunları

a.

cennet, öz_demir. yetmiş_bir. baḫırlı k̲óyü. şāban_özü, baḫırlı k̲óyü. ne_blī̇n ben. vallaḥa annem baḥçiye giderdi, beni evde bıraḫurdu. çorba yapardım. bi sürü civciv çıḥardurdu annem. bi sürü yımırtalar olurdu. yımırta toplardım bolcana. tavuḫlarımız olurdu, beg çoḫ tavūmuz olurdu. yāni bi topladım_míydı böyle bi tepsi yımırta toplardım.

yımırta toplamasını çoḫ severim. o oriya yımırtlar, o oriya yımırtlar. baḫsañ ki. tavū olan, tavū_da çoḫ olurdu. inē olur, bızāsı olur, danası olur. ne_bilī̇n ben işde. olur. davar olan, davar olur. bizim davarımız_ney yoḫ. şindi yoḫ, şindi. olsa da beş, altı evde var. inek. davar.

b.

neler oynī̇cañ_ki. dēşik. sektele oynarduḳ. ayāmızнan sektelerüz. bi ayāmızı ġāldurur. sek_sek işde. sek_sek dedūnüz. unu ġuvalaruz. kim_ki yaḫalanursa o çoban olur. ip atlaruz. bastı oynaruz. bastı dedī̇m şōriya bi_şiy dikeller şōle. dī̇nē alursuñ fırladursuñ, onu devirdiyseñ ġurtulduñ. deviremediyseñ sen çoban olursuñ. çobana cezā. orda sen onu şī̇deceñ, o danayı dikiceñ. dana diller oña, şöyle bi şiydür, toḫmaḳ_gibi. o sopayı atdı_míydı onu devireceñ. deviremezseñ, çoban o olur.

vallaḥa bizim çocuḫluḫ oyunnarumuz işde, saḫlambac_oynarduḫ. belki bilürsüñüz saḫlambacı. başġa_da işdė k̲óyde oynumuz bunnar. ip_atlarduḫ. ne_bilī̇n

işde. giceleyin saḫlambac_oynarduḫ. ōlan çocuḫları, ġız çocuḫları maḥallenin yāni. maḥallede yāñi.

yoḫ. amān ninni nerde aḫlıña gelèceg. āşamaca çalişiyoñ. geliyoñ, çocuḳlar acıḫmış. evde yemeg yoḫ. ġaynınañ evde yemeg bişürmemiş. evet. ē sekiz, on sene oturduḫ. vallaḥa iyilī de vardı, ḳótülū de. ġaynana deil mi. ġaynanāñ iyisi de olur. ġaynana, ġaynar ġazana atmalı. yoḫ, yoḫ. yoḫ. siz nerelisiñiz. sivaslı. sen. nīde. yoḫ.

42

Adı Soyadı : İsmail Sarı, 77 yaş
Derleme Yeri : Çaparkayı Köyü - Şabanözü
Derleme Tarihi : 09. 03. 2011
Konusu : **a.** Köyde Yaşam ve Geçim
b. Kız İsteme ve Düğün Âdetleri
c. Çeşitli Konular

a.

çapar_ġayı. yetmiş_yedi yaşındayın. beş, altı tene ōlan böyütdúḳ, everdúḳ. ikisini ő̄retmen yapduḳ. hebisini dúúnünü yapduḳ, davulunu yapduḫ. ondan_sōna otuz, ġırḳ yaşımda orman işletmesine girdim. ormancı olaraḫ. yirmi_beş sene ormancılıḳ yapdım. ondan_sōna emekli_oldum.

allaḥ ġabul_etsiñ hecaza gitdim, geldim. şindi bi ḥanım_ınan ēvde āşam büşüriyoz, zabalayın yīyoz. zabaḫ büşüriyoz, āşam yīyoz. cāmiye geliyoz, cāmiden_de eve gidiyoz. ḥaḥ bunnar. başġa bi_şiy. çocuḳlarıñ biri ġāstamonuda ő̄retmen, biri anġarada. gene biri anġarada. bi tenesi_de şaban_özünde elmamaşda çalışiyo, ēvi_de orda. heb ġurtardılar.

çapar_ġayı óyle gelenekden olmuş, óyle tabī. ēsgiden. ēsgiden ġomuşlar çapar_ġayı_diyi. şurda_da bi çapar var orada, şėy. çapar. köy, köy. ora_da çapar, bura_da çapar_ġayı. hē óyle bi_şiy var. orda, ḥorasandan gelen bilmiyom_da. bilmiyom_ki, onu bilemiyom ben. onu bilemiyom ben.

biz çocūken bayā herkezin davarı var ıdı. kimisi davar gúderdi. beş, azısı inē vardı sııra sürerdi. kimisi gider anġarada çalışurdu, istanbulda çalışurdu. meselā biz anġarada yirmi, yimmi beş sene çalışduƙ. otuz yaşımıza ġadar yāni. dondurmacılıƙ yapdıƙ. óyle millet geçindi, gitdi. kimisi reçberlik yapardı dıraḥdornan. óƙúz ünen yapardı, sürerdi. yōdu, óƙúz ünen. óƙúz ünen, düvennen sürerdi ḥarmandan. ānadın mı. savurūdu rüzġarda bóyle. deneden ayırūdu, samandan ayırūdu. bóyle.

şindi malcılıḥ da var. herkezin bi ġaç inē var ġapısında. kēndine góre tabī. de iki sürü de davar var burda işde, iki ḥānede. süt. ilk alınan inekden auz, auz. onu buzālar emer, ondan sōna süde dönünce de buzānan artanı da saaruz. yourd yaparuz, peynir yaparuz. buzā zaḥraya binene ġadar, ondan sōna da. zaḥrā yiene ġadar. zaḥrā yidükden sōna da saaruz inei. virmeyiz buzāya südü. ḥaḥ.

meşur bi şeyi de yoƙ. ne blīm ben. yoƙ bi şiy. bu çapar ġayıda zebze çoƙ az yāni. az. su yoƙ. ānadın mı. heb satun aliyolar. burda marol ekeller, soan ekeller, patėtez ekeller. bazı burda var, şóyle şu ġıyılarda. yuḥarda bi gólümüz var, ḥavuz. orāyi doldururlar, sıraynan suvarurlar yāni, āna. yoƙ. biz duymaduƙ yāni, bilmiyom. yō.

b.

ērkek tarafı. dünür gitdúƙ. dünür giderken bi ƙutu şey götürüdüg çıƙulata. ġızı virirlerdi. biz de dúún ḥarcımızı görerdúƙ. yatānı yaparduƙ, yorġanını yaparduƙ. ġıza, ġaç bilezúƙ isdiyō. üç, dörd. onu yaparduƙ. ānadın mı. ġabını ġaşūnu alurduḥ. ondan sōna üç gún, dörd gún davul çalduruduƙ. gelini getürüdüg eve. üç gún çaldırurduƙ, üç gún. benim bildīm üç.

sādıç var. ufaƙ bi sādıç dikerdúƙ yanına. sāducun elbiseleri ayrı olurdu. dāmadınki ayrı, sāducunki ayrı. ƙúçük çocuƙ, ƙúçük. tabī. iki yaşında, üç yaşında. dāmad donatulur da sāduş da giydürülür, dāmadın yanda burda. sāducun elbisesi ayrı olur, dāmadınki ayrı olur. dāmada daḥı daḥallar. kimisi sāduca daḥar. ondan sōna kimisi alTın daḥar, kimisi bilezüK daḥar, kimisi para daḥar. óyle yapar.

c.

var_ıdı. burda segiz dene oda vardı. var_da çalışmiyo. sāde bu köy ġonā var burda. köy ġonānda oturiyolar. orayı yaḫiyolar. k̲óy odasında ġışın bo̅̈le oturuduḳ, ġışın. ġışın, yāni ġış mevsiminde. yazın kesinnikle bulamazsın. herkez işine, g̲ücüne gider. ġışın oturuduḳ yāni. muḥabbet yapardu̅̈ḳ. işde bo̅̈yükler işde şunu şöyle yapdın, bunu böyle yapdın. kimisi dir̥di, benim davar şu_g̲adar olmuş. benim sıır şu_g̲adar olmuş. işde, şu beşer kez satdım şaban_özünde. bilmem_ne yapdım. böyle g̲onuşullardı yāni. seferbellikden ben duymadım.

oḫul var işde, buralar oḫuldu ġapandı. şaban_özüne taşımalı. taşımalı oldu. biz burda oḫuduġ. bunnar yeni, yeni yapıldı. ben ġırḫ_segizde şey_oldum, bitirdim. ġırḫ_segizde. diplomayı, ilk_oḫul diplomasını, orta_ḫul diplomasını_da işe girince aldım ēldivandan. çapar_ġayı. şurda setin ardında_da bi çapar var. çapar. iki kişi_mi var, bi kişi_mi var. bura_da köy_ġonā. burda_da d̲úún_m̲úún yapiyoz, mevlüd_ney oḫuduyoz. yemek yapiyoz, hē. yatır_mı. yo̅̈ḳ burda yatır. evliyā, yatır yo̅̈ḳ. ēldivanda var. şeyde var, seydi_k̲óyünde. ḥacı_bayram_veli.

yoḳ. yō, yō. çay var buralarda. yāmur, ġar çoḫ y̲aarsa oralardan birer sel, su gelür yāni. başġa yo̅̈ḳ. şōrda şura k̲úme_só̲útler dėrüz. bura, şorda ġarşíya ēşebecene dėrüz yāni. ēşebecene dėrüz. şurda_da bi ġayaca_ġaya var, tepe. ġayalı tepe. oranın dibinden_de su aḫar böyle. neriye. ora, ġavaḫ_bāçası deller, ġavaḫ. ġavaḫ_bāçesi dėller. şindi oriya mandıra yapiyolar. oriya inek mandırası yapiyolar. otuz kişi yıldı_da, oriya mandıra yapiyolar.

benim ismim ısm̲ail sarı. yaş, yetmiş_yedi. otuz_dörd d̲oumluyun. üçüncü ayın biri. işde hisab_ėt yāni. çoḫ şúḳúr, bin şúḳúr yāni. ē iyi_yā otuz sene ormanda gezdim. yirmi tene k̲óyüñ ormanını, dikimini ben dikdim. yirmi tāne. işçiye dikdürdüm yāni āna. ben dikdim_de işciye dikdürdüm. sā_olasın. teşekk̲úr ederim. sā_ol.

43

Adı Soyadı : Satı Sarıoğlu, 75 yaşlarında
Derleme Yeri : Göldağı Köyü - Şabanözü
Derleme Tarihi : 09. 03. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Hıdırellez Kutlamaları

a.

bura gól_dā. gól_dā kóyü. satı, sarı_ōlu. e bilmiyom_ki yaşımı. yaşımı ne bilīm yavrum. oḫumam, yazmam yoḫ. bēn_mi. aḥa şura evim, şura evim yavrum. nėriye gidīm. bi yere gitdīm yoḫ hiç. kóyde yavrum aḥacıḫa vardı, yimmi, yimmi beş ḥāne vardı_da. içinde adam bulunmiyo. ḳış gúnü geldi_müdü tāliyolar ānġariya. çekiyō anġara, adamları hē. ondan_sōna.

yimē_mi. e ġuran_oḫudursañ vā. ġuran_oḫudursañ. cenāzeñ ölürse, gúcūñ yitmesse ġurban alıb_da kesmiye. gidiyoñ, bide yapdırıb geliyoñ şaban_özünde. ġatīnan daıdiyō. cenāzeniñ üsdüne. gúcüñ yiterse şiy, mal kesiyo üsdüne. bişiriyo, yimeg veriyō. aman ne arasıñ. kim duā oḫíyacaḫ. işde duāyı şiyde oḫiyolar, yimek yidī gún oḫiyo, duāyı.

ben_de şiyi şiy zannetdim. şu arabayi górünce. o tā onuñ araba. metiniñ zannetdim, dā da, şu ev yapdı yā. pempe evi, pempe evi. onu geliyō zannetdim. herālde dedim metin geliyō. bu odunnarı şuriya ġoyacām_da ecüg ġurusuñ. ordan gótürüb yaḫacām, şorda aşşā evde. aşşā evde.

böün çamaşır yıḫíyacādım. ƙızım anam, anam dedi. şiye varacaıḫ dedi, abdal mūsíya varacaıḫ, didi. şiy_etme didi. biliyoñuz_mu, abdal_mūsāyı_neyi siz. bulğurcíya, bulğurcíya virdim ya ġızı. ġız bulğurcuda_ya. abdal_mūsā yapacaıḫ, ana dedi. cumartesine varırsam dedi, toplar gelirim. bi laylona bas, dedi. çarşafı sökdüm, çekdim_de. çarşaFı. ellerimnen yıḫiyom, ellerimnen. ġızım makine getirdiydi. satdı ōlum. çalışdıramadıḫ ḥanı bōzulmuş. çalışdıramadıḫ. emme ben de bilmiyom bi_şiyi.

yapiyoḫ_ya yavrum, dizlerimiziñ üsTüne oturamiyoḫ ġaylī. dizleriñ üsTüne çöküb_de, ġırıb da oturamiyoḫ. yā ezelki_gibi. bazlama yapiyom. dünē, dünēn

bazlama yapdım. yapmadım. bazlamayı_mı. yüriyo ḥamırı tekniye. tekneyi biliyoñuz, bilir_misiñiz. tekneyi şiyle, şiy tėknesi oliyo. aaşdan tekne oliyo_ya. şu çıtaḫları geçince, ezel aldıydıḫ.

onda yörunca dókiyo. paḫ_mayayı bildün_mü. paḫ_maya. o paḫ_mayaynan. şindi ezelī dutma_maya var_ıdı. şindi paḳ_maya var. şiy mayası, şeer mayası. dutma_mayası ezelī undan mayasını ġōyoduḫ. böün ekmeg_ėdiyoḫ, ondan maya ġōyoduḫ. ötesi ekmē_ġadar duriyodu, şiyleriñ arasında. ötesi gúñ getirib, ıslayıb tekrar maya dutiyodu āşamdan. sabalayın yōriyoduḫ. eyle ediyoduḫ. hē.

hiç_bi_şiy ġūlmiyo. bi duTam duz_ŭnan un. yüruyoḫ. hē. bi_de su. yoḫ yumırta. yumırta çöreg_iderseñ ġır, yumırtañ varsa. yumırta yōsa ġırma. yoḫ. tarḥana yapiyoḫ. tarḥanayı_da şiynen yapiyoḫ, aman ḳırmızı domatī dōruyoḳ, biber dōruyoḫ. maydonoz dōruyoḫ. yapiyoḫ, onnarnan ġatıb_ġariyoḫ. bi ḥafda duruyo. veyā bi ḥafdadan_da çoḫ durduriyoḫ. eşkimiyo_diyi. eşkisiñ iyice_diyi. şiy, şėyde duriyo ilēnde. laylon leenner bilmiyoñuz mu, laylon leenneri. ḥa onnarıñ üzerine yüriyoḫ, orda durīyo. bi ḥafda, iki ḥafda duriyo. ġuruḫan_da şeyle aḥan şu daşlar_gibi gúçÇüg_gúçÇüg dökiyom. ufaḫ_ufaḫ, ufaḫ_ufaḫ. üfeliyom şeyle. üfeliyoñ. kevgirden geçiriyom. yā. evet.

yapıliyo, yapıliyo. ērişte_mėrişte. erişte deel, erişte. ġıyma_ḥamırı, ġıyma ḥamırı. ērişte pazardan aliyoḫ. e onu_da yōriyolar yumırtaynan, şiynen. ėyle ġīyolar. bişiriyolar. şiy_diyo. ġavuriyoḫ ya. kesenden_sōna ecīni ġavuruyoḫ. ecīni de ġavurmadan ġūyoḫ. ėyle ediyoḫ. ġavurmadan ġodūmuzu ġatī, çorbaynan bişiriyoḫ, ḥanı ġatīnan bişiriyoḫ. çorbası işde ġatīnan bişiriyō, öyle oliyo.

ġatıḫ dedīm. yāv, siz inek. inek sādı_míydı yourt çalmiyoñ, yourd almiyoñuz mu, yourd. ḥa yourd_unan. yourdu öziyo, ġatıḫ yapiyo. ḥaḫ oã ġatiyo, ḥamırı. o ġavrulmadı ḥamırı. ġavrulan ḥamırı_da yānan bişir, gözelcene gine suynan. yānı da üsdünde gezdir, yi. o_da beg gúzel oliyo. vallā var heralde yaş, oralarda var.

b.

aman yavrum kim yapacaḫ. biz bi ḥıdıṛėllezi yaparıḫ. bi_de çorba bişirik. çorbayı yaparıḫ işde. çorbayı bişir. ē ġurban alıllar. şō türbe var ya daḥa, daḥa, daḥa depede. ḥaydar_aa dirik. ḥaydar_aayı oriya gómdüler. ḥaydar_aa burda öldü de. çorumluymuşmuş. çorumluymuşmuş. o_da ġoçu olannarıñ dedesi. oriya

gómdük. virmedik. gótürmediler çoruma. virmedik. ḥıdıṛellezde_mi. e işde onu keseller. bişiririk, pilav_ederük yanına. yir, geliller. yoḫ. yoḫ yav, yumurta_neyi ġaynadancaḫ ne yapacaḫ. yumurtayı ġaynadiyoḫ, oriya gótürük. yemēnen yīyolar.

yoḫ, yoḫ. boyamayı_neyi. o boyamayı ezelī biz yapardıḫ bebelere. küçūkene biz yapardıḫ ezelī. gúçÇūkene. atardıḫ çınġıra yumırtayı. ġaynarḫana boyayı getirir üsdüne ġoyu_veriṛdik. toḫuşdururduḫ yā. toḫuşdururduḫ.

çorba dedīm_de aşır_aşı bişirirdik, aşır_aşı. siz bilmez_misiñiz o aşır_aşını. ḥaşūre, ḥaşūre. aḥa baḫ, şu deli_ġannı biliyo aşūreyi. aşūreyi. aşūre bişirik. yā ėyle yaparıḫ. aşūreniñ_mi. ceviz ġuy, alma dōra. fındıḫ, fıstıḫ ġuy. üzüm ġuy, çekirdeksüz üzümlerden. ḥani şu ufaḫ üzümlerden. ġara_üzüm ġuyarsañ boyalaniyō. süd_ünen bişirik. kimisi şekernen bişiriyo. şireynen. kimisi süd_ünen bişiriyo. süd ünen bişiriyoḫ biz. şurda cem_evinde bişirib orda toplanuruḫ, orda yirik. daılırıḫ.

ney deyişi. sōliyoḫ. sōlenmez olur_mu. ḥā hiç. benim aḫlımda ġalan yoḫ. ne arasıñ, hiç aḫlımda onnardan ġalan yoḫ. yoḫ, hiç yoḫ. yoḫ. ne dīyo. keklük olsam ġaya dibi ėşerim. yō.

keklük olsam çalı dibi ėşerim
zengin olsam ġız peşine düşerim

dīyo. bizim şeyde duydum bu_gadar iki beyidi. televizyonda duydum. ėyle diyī deli_ġannı. ben_mi. e nenni yavrum, nenni yavrum nenni. nenni diyerek sōledüm, uyutdum eyle. nenni yavrum nenni. e başġa bi_şiy dimedim. türkü çārdım emme türküler aḫlımdan çıḫdı. ġodu gitdi yavrum. türkü_mü galiyo. bu gafada türkü galmiyo işde. türkü galiyo_mu. ġalmiyo.

44

Adı Soyadı : Rıza Zaimoğlu, 78 yaş
Derleme Yeri : Kutluşar Köyü - Şabanözü
Derleme Tarihi : 09. 03. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Cenaze Âdetleri

a.

ḳutluşar. rızā. zaim_ōlu. yaş, segizen_doḫuz. evet. yetmiş_doḫuz. şiy yetmiş doḫuz, yetmiş_doḫuz. emekliyim. ġazmada, ḵúrekde çalışiyoz. şindi. şindi bi_de efendim, yō. ben ziraat_banġasından emekliyim. bu aşcıydı orda, aşcı_başı. yemegleri ii bilir. amā yavrum yemeg tārifleri çoḳ_da bilemiyom vallaḥa. yav bizim ḵóyleriñ, bilemiyom vallaḥa işde.

bulġur pilaFı, piriç pilaFı. bunnar diyelim. ġavurmayı_bile dōru_dürüsd bilemezler yāni. ġavurma yapa. ġózleme yapallar. yūfḳa yapallar bunnar. ōrdan tepside böreg, böreg_yapallar yūfġadan. içine şiy ġuyarlar. yumırta, peynir. o bi yazma_çörē vardır ammā āzıñıza lāyıḫ. işde o yūḫadan. şeynen, oḳlavaynan açarlar. aralarına yālarlar, ġatlarlar. yālarlar, ġatlarlar. bi_de üsdüne dolanurlar. şiye_de ġuyarlar. tavada bişiriler.

esgiden baḳlava yōdun, helva yōdun. öküz_helvası diriz biz. bekmezden. unu ġavururlardın. un ġızardı_míydın, ġına_gibi. onu Pekmez_inen ġarışdırıllardı. e şindi onnar gèşdi_ġāli. herifler. baḫlava_açiyo ġadınnar. yufġalar yapıliyo, irmig helvaları yapıliyo. yāni aḫlıña gelen tatlılardan yapıliyo. sütlaç yapıliyo. irmig helvasını, öyle mi.

b.

şindi öldū ġún bi ġurban_keseller. öldū ġún. niye anḳaradan, çanġırıdan adamlar geliyo. aç_mı gidèceg adamlar. tabī onnarı doyurmaḫ_için. şiy ġarışmaz, cenāze sāhibi. ġoñşular onu yapallar. cem_eviniñ şèyi var, yemeg_ḥānesi. iki_yüz gişi alır. iki, üç_yüz sandalyası, masası. orda yemēni yidiriler. lüḵús cem_evimiz yāni. cenāzeyi defn_etdikden_sōna. herkez daılır, gider.

tabī, tabī. cenāze olursa çoḫ gelen olur. çoḫ, çoḫ. telefon var ya. derneg var, derneg var. kutluşar ḵóyü dernē. faḫır ısa biraz yardım ideller cenāzeye. faḫır deel ise herkez gendi ġaldırıṛ. bek de faḫır yoḫ şindi.

tabī canım. biz birinden başladıḳ ya. cenāzeniñ öldū̄ ḡún. o ḡún yemeg verdik. yedisinde veriz. aynı yemē. yine anḳarayı oḫuruz, aırlıḫ anḳarada. o derneg şeynen bildiriyo, telefonnarla. toplanırlar, o yedisini de yirler. ġırḫını yerler. ġırḫı, ell ikisi. işde onu yilleşdiriyoz artıḫ, ḥanġısında olursa. bi sefer veriyoruz. ġırḫından sōna bitiyo.

ḥa bi de şiy var. alevīyiz biz. cem yaparız. ölene, ölene. dar ġurbanı deriz, dar. adı öyle. yāni cem, bildīn cem. cenābı allāḫ onu şiylerde dutmasın yani ye. darda. darda dutmasın. şiyde dutsun yani ye cennetde dutsun. ḵótü yire şiy itmesin. şuçu var ısa af etsin diyi.

şindi yemekleri meselā ġırḫına ġadar verdik ya. ġırḫına ġadar gelen ḥaḳġım helal der, gider. amā ġırḫından sōra ḥanı o cemde. súnnīsi var, ermenīsi var. túrkiyeniñ hebisi var. hebsinde ḥaḳġı vardır. bunnarın ḥaḳġını da vermeg içün onuñ dar ġurbanını keseriz, ondan sōra işi biter.

dar ġurbannū daıduruz. gine bi ġurban keseriz. yemeg, iki öün yemeg veriz. bi aḫşam yemē, bi de gece. ġurban eti bişdikden sōra daılacāñız vaḫıd, saat birde, ikide. dörde ġadar devām eder, cem. bu ḵóy öylece alevī.

ġızım bu ḵóy iki yüz elli ḥāne anġarada. bura şindi virāne, bir ay sōna yimmĭ beş ḥāne, otuz ḥāne olur. benim doḫuz çocūm var, doḫuzu da anġarada. yoḫ, yoḫ. burası ġır. heb ordalar. torunnarımız heb orda oḫiyo. herkez anġarda oḫiyo. burda oḫíyan yoḫ.

45

Adı Soyadı : Mustafa Çakmak, 70 yaş
Derleme Yeri : Bulgurcu Köyü - Şabanözü
Derleme Tarihi : 10. 03. 2011
Konusu : **a.** Düğün Âdetleri
b. Bağcılık ve Pekmez Yapımı

a.

bulğurcu k̲óyü, evet. şaban_özüne bālı. şindi on, om_beş ḥāne_de faġat yazın otuz_beş, ġırḥ ḥāne oliyo bu. ġırḳ ḥāne. oturan yoḥ, ḥāne sayısı. çalışmaḥ_için gitdi. arāzīlerinde çalışiyo.

olurdu, olurdu. dü̲ü̲n olurdu. üç g̲ún. cumādan başlar. bayraḳ ġaldırıllardı. bayraḳ ġaldırdī g̲ún adam inek keserdi, dana keserdi. ḥani dü̲ü̲n ḥazırlīna. e millete yemeg verilir̥. yā. bayraḳ ġaldırıllardı. āşama_da o yemekden işde, yapılan o ġurbandan. kesilen o etden yimeg yapallardı. sekiz, on çeşid yėmeg yapallardı. sarma yapallardı. pilav olurdu. bulğur pilavı. ēt. ġompostu. fişne, şey kiraz. bundan yapallardı, yanïna. ayran. çeşid bol oliyo.

oynanırdı. ateş_yaḥallardı şurada. böyüg, o alana. orda meselā yamaşdan gelen onu ġuvalardı. ordan ġaçardı, çıḥardı. dönerdi. iki kere, üç kere dönerdi. ondan_sōna o çekildi_mi bi yol öbürü girerdi bu yüze. siñ_siñ, siñ_siñ dillerdi. cumartesi g̲ún_de gine oyun_oynallardı. meselā ġadın bi tarafda oynardı, ėrkeg bi tarafda oynardı. davul, davul. ḥalay, ḥalay_çekellerdi. g̲ündüz_ney ḥalay çekellerdi. āşam gine siñ_siñ yapallardı.

o işde bazar g̲ünü oliyodu. soñ gün. dāmada bi. esgiden bu kiremitler_ney yōdu_ki. dam_başlarda. ş̄öle bi dam_başın üzerinde g̲úveyi giydirillerdi. k̲óyden bi yāni oḫumuş, taḥsilli bi adam giydirirdi. du_ā_yla giydirirdi. elbise giydi, elbisesi. boşi daḥallardı. boşiyi daḫallardı. b̄öle bi ḥani şiyler daḥallardı. ḥani ġırmızı yåḥud yeşil. onu ġafasına giydirillerdi. fes, fes işde. fes. daḫiyo, daḥallardı.

gelin almaya giderken_de ordan davul, şiy gelin çıḫartma ḥavası olurdu meselā. orda anası, babası, ġardaşınıñ_da eline varır̥dı. ordan gelini ḥayvan_ısa

ḥayvan, at arabasıysa at arabası. ata biniyolardı, bindiriyolar. öñünden ġardaşı yoḫud amcası, dayısı varsa dayısı öñünden çekiyodu atın. bo̅ründen dutiyodu. olur ya at ḥoplar. düşürür̥.

vardı, sādıç vardı. sādıç bizde beş yaşında, altı yaşında böyle çocuḳdan yapallardı. çocūken. böyle beş yaşında, altı yaşında. ḥani öyle on yaşında, om_beş yaşında olmazdı. ġonuşacaḳ, dili döneceg_ġadar bi çocuḳ dutallardı yanına. onŭ_da giydirillerdi, ġuşadıllardı ḥani. o dāmādıñ yanĭnda. dāmaT onu giydirirdi, aynı elbiseden o_da giyerdi. o çocuḫ, çocuḫ elbisesinden. bu ǵorevi işde, o o̅le bi adet çıḫmış bu. irelsini bilmeyiz de. bi çocuḫ olurdu. evet. öyleydi.

b.

geçim yoḳ bu ḱóyüñ. geçim, heb anġarada, ıstanbulda çalışiyo bu ḱóy. bālar vardı yamaşda burda. o bālar. ḱóy bāsı vardı yamaçda. ḱóy bāsında orda. oriya bekci dutallardı. o_da bā bozulana_ġadar, bitene_ġadar, bi şiy, toplíyana_ġadar adam orda beklerdi. bir ay, bir_buçuḫ ay beklerdi. üzüm. herkeşin sehem_sehem bai vardı bo̅le.

üzümden bekmez yapallardı. bekmezi işde ġaynadiyolardı. şiy eziyolardı. bi oluḳ, oluḳ vardı. aac oluḳ. aac olūn üsdüne sıçriyolar, ezellerdi. oluḳ işde bi aaşdan yapılma. buyur. şi̊revit deel. oluḳ dėrdik. bekmez olū derdik, biz ona. hē. süziyoz. torbíya ġuyallardı. torbada_da topraḳ getirillerdi, oña g̱āyed topraḳ var içinde. beyaz. kireç_gibi aynı. kireç, kireç_gibi topraḳ. mayadır, maya. ȯ mayasını yapardı. bestil yapılmaz ondan. erikden yapallar bestili. bāçe erĭnden. erik var.

ben_de yetmiş yaşındayın hindi. benden genci. yetmiş yaşındayın ben. yā. emeklilig az_buçuḫ var. ayle yoḫ benim. bā_g̱urdan. musdafa. çaḳmaḫ.

46

Adı Soyadı : Cemile Kolsuz, 65 yaş
Derleme Yeri : Gümerdiğin Beldesi - Şabanözü
Derleme Tarihi : 10. 03. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Köyde Yaşam ve Geçim
c. Düğün Âdetleri
ç. Köydeki Türbe ile İlgili Bilgiler

a.

bura gümērdiin, şaban_özü. gümērdiin ķasabası. hē, bura ķasaba belediyelik yāni. tarḥana çorbası, en çoķ meşuru o. tarḥana çorbası buranıñ. ġarışdıriyoz. salçasíynan, biberiynen, nanesiynen, ġıymasíynan. tarḥanayı yavrum deneyi çekiyoz, yarmayı. yarma bilir_misiñiz, bilmez_mi. būdaydan. yarma yaparız onu düveriz. onu_da gótürüŗ deermende çekeriz. şóyle undan galın, ġalınca. onu_da yourd_unan, ayrannan ġararız. şey_gibi, şöle ġatı ḥamır_gibi. ondan_sōna iki, üç gün o bekler, ileennerde. iki, üç gún_sōna dökeriz sabaḥ ezeni. ondan_sōna uvalarız, süzgüden veya ķalburdan geçiriz. ondan_sōna ġurudur, ıslar_ıslar yėriz bi kepçe bi kepçe.

yoḥ o çorbayı yapmayız. özel şey yaparız. toyġa çorbası, mercimek çorbası. souķ, ayran. deneden, o bütün deneden olur. sütlü tōġası olur. mühüm olan düünnerde onnar gider. ondan mercimek çorbası gider en çoķ. evet, o_da aynı büyüg deneden. hem o deneden hem sütlüsü olur. onuñ içine fasülle ġatañ, noḥud ġatañ. yāni oña. aynı aşure_çorbası_gibi olur_da, sütlü olur o. onu biz süd_ünen yaparız. hē.

b.

ḥāyır nevrüzde, navruzda_ney hiç öyle bi_şiy. hiç_bi_şiy onnarı hiç bu ķóy bilmez öyle şileri. eskiden var_ıdı. esgiden, var_ıdı. baḥ ġızım şurda oda var_ıdı. şu tenekeli çevrili yer odaydı. ķóy odasıydı. üş, dörT tāne oda var_ıdı, ķóy odası. şindi_ġala yıķıldı. ihtiyarlarıñ_falan ōle bi_şeyi yoḥ. zāten imillet ihtiyarlanmiya_da

ġalmiyo. atmış, yetmiş dedi_miydi gidiyo. ihtiyar olsa_da ēn fazla işde seksen yaşında.

geçimler işde kimi reçberlik yapar. būday ekeller, baḥçe ekeller. fasülle. işde bunnar_ınan. ḥayvancılıġ var. o_da var, ḥayvancılıġ_da var. şindi zāten millet. esgi dönemde çōdu. atī, davarī yāni çoḳ fazlaydı. şindi ġalan herkes moderinleşdi. herkeziñ çolū_çocū gitdi. her ev iki kişi. her evde iki kişi, iki ihtiyar var. peg fazla da itmiyo bi__tānem. ḥanī malcılīnan ūraşan yoḳ. herkez emekli. e biz anḳaradaydıḳ, emekli_olduḳ geldik buriya.

c.

he. evet. şindi düün burda_da aynı şehir yeri_gibi oliyo. gelinlī gīyo. işde bi günnük. esgiden, esgiden üç gün davul_çalallardı. üç gün, dörd gün. tabī, tabī perşembe ġünü başlardı, böünkü ġünü davul. pazar ġünece davul_çalınırdı. zabaḥ ezeninden eveli geliniñ, damadıñ girdī ġün sabaḥ ezeni dan_davulu, deriz biz ezelde. dan_davulu deller yāni. ḥani diyolar_ki dan_yeri aariyo.

aşşādan dan_yeri ārurkene geliniñ ġapısına gider, ġúveye girdī ġún, davul çalallardı. ḳaḥsın erken_diyi. geliniñ ġúvē girdī ġún. o aḥşamdan_da o_ġadar düün bulaşīnı_da ġorlardı. gelin yıḥasın. ama óyle gelin, nası bulaşıḳ biliyo_musuñ. ġuca ġuca ġazannar. ētler, keşkegler. düünnerde yapılan. en çoḥ onnar olur.

o_da būdaydan, deneden olur. bütün deneden. keşkē bişiriler, ġúzelce. et, kemik suyuynan ġaynatırlar. onuñ üsdüne herkeze tabaḳ_tabaḳ, birer kepçe ġuyarlar o yemekden, onuñ üsdüne et ġuyarlar. oña keşkek derüz. ḳırmızı et, tabī. ḳırmızı et. baḥlavalar. işde o gelin o ġazannarnan zabaḥ ezeni ḳaḥar, ūraşır. yā böyleydi eskiden. şindi o esgi. at_ınan dolanıllardı. atıñ üsdüne gelinlē.

bāzen ıḳbal çıḳariyo_yā şeyde, bāzı yörelerde. at_ınan. ıḥbal. gelin giderkene. geçen gine, bu ḥafta var_ıdı. at_ınan bindirmişler. şeyde, bursada. bursanıñ bi köyünde, ilçesinde. ḥani esgiden bizim burda_da öyleydi. vasayid yōdu, araba yōdu. at_ınan dolandırılardı. şindi burdan bōyle o ḵóyüñ etrafında, böyle cāmileriñ öünde. cāminiñ öüne gelince at durudu. sēmen_de durudu, davul_da durudu. orda bi duā_edellerdi. ordan dolanırlardı. gelin, ikindin ezeninden_sōna evine girerdi. evet.

o zaman. loḥusa. ḥāyır. o zaman eskiden aḥ bi_tānem sen, sen loḥusalī bi górseñ o zaman. bebe_mi dourmuş. mala deer_verilerdi, o zaman geline hiç deer vermezlerdi esgiden. inan_ki, baḥ. ō tabī, işi górsüñ. bebe_mi dourmuş, becik_mi dourmuş hīç. yāni bebeniñ hiç deeri yōdu. inan_ki bi_tānem. yāni hemen böün dour, yarın ḳaḥ. ḳaḥ baḥalım işiñ başına. ip çek, çeşmelerden.

ç.

var. yuḳarı depede. şu bayraġ asılı_yā. bayraġ asılı, şurda bōyük bi bayraġ asılıdur. iPrāhim, şıḥ iPrāhim türbesi. o buriya yerleşmiş. burda iki ḳardeş. işde ḥorasandan gelmişler. esgiden öyle dellerdi. ḥorasandan gelmiş. ondan biri buriya yerleşmiş, biri_de mustaa_vaḳı deriz. orda_da var türbe. faġat orda bek çevrili deildür amā burda çevrülŭdür. içinde bi yatır vardur.

efsāne işde vallaḥa ben_de o ġadar biliyon. orda bi_de sarı_ġız dellerdi. o_da var_ĭdı. o_da türbeydi. e var_da işde ben bek bilemiyom. esgi şeyler bilir. orda o türbelernen işde bu ḵóy. esgiden öyle dillerdi. bu ḵóye çoḳ felāket geleceg amā biri orda bekliyo, biri aşşāda bekliyo bu ḵóyü dellerdi. onnarı. bu ḵóyü ġoriyo, dellerdi. yā, gerçekden. yāni oriya bir gidiyomuş, işde bi türbiye_mürbiye biri. oriya, önce bi oriya çıḳallar. orda bi iki niḱāt namaz_ġılallar veyā ġurban keseller yāmur_için. tekgeye çıḳarlar. onuñ etrafında davarı, ġurban keseceg ġurban dolandırılar. öyle keseller, orda. yāmur_için, yāmur_duāsına çıḳdıḳları zaman. yāni öyle.

bizim. benim babamgiller ḥasan_ōlan tarafından gelmiş, yerleşmiş. bū ġaynatamgil tarafı_da trabzondan gelmiş. he ḳara_deniz tarafından gelmişler. şu amcíya sor sen. o amca ii bilir. cemile. bekle orda hüseyin ābi. cemīle ḳolsuz. yaşım atmış_beş.

47

Adı Soyadı : Satılmış Kalenderoğlu, 70 yaş
Derleme Yeri : Gümerdiğin Beldesi - Şabanözü
Derleme Tarihi : 10. 03. 2011
Konusu : **a.** Köyde Yaşam ve Geçim
b. Cenaze Âdetleri
c. Düğün Âdetleri
ç. Menkıbe
d. Yöre ile İlgili Bilgiler

a.

evet. belediyelik. evet. bilmem. vallāḥa bilmiyom_ki o esgi şeyi. burda óḵúz, eşşek vardın. onnarnan rēçbellik yapılırdın. şindi onnar gitdi. şindi dıraḥdör var. dıraḥdör var, araba var şindi. vesāyid çoaldı. şindi daḥa ġolaylaşdı. tabī. ārpa, būday, fī. bunnar. unnar_da ekilirdin. patatis, soan, domatis, biber. var_ıdın. ēsgiden çıḳan sular vardın. şindi iki tāne ġólet yapıldı. o suları kesdi ġóletler. amā o sularıñ gitdī yere gine gidiyo ġóletlerden.

evet. orānan, turpannan biçilirdin. ġāníynan gelirdin. üç ġünde, dörd günde bi şey sürellerdin, sab. düvennen. taḥTa, altında çaḥmaḥ daşından daş vardur. ġıriyo. evet. ondan_sōna_da savurudḯḥ. rüzǵārdan. dene bi yanna, saman bi yanna. evet. sōna çuvala ġuyar getürüdün. var_ıdın. evelī bu ḵóyden sāde beş_yüz davar çıḥardın. yaylaları bıraḳ. her ēvde, yaylada yüz_elli, iki_yüz davar var_ıdın. var ıdın. az_çoḥ. evet.

yoḳ, ġāvede oturuyo. ḵóy_odası yoḳ. yıḥıldı heb. ḳapandı. çōdun. on, on_beş tāne oda var_ıdın burda. beş tāne oda vardın, bizim ġazā_namazları bazartesi ġünü. dışardan, yaban ḵóylerden adam gelirdin buriya, odalara misāfir olurdun. ḥayvannarını yıḥallardın, sabalayín yaḥın_diyi gidellerdin. şindi öyle yoḳ. şindi adamıñ altında araba var, dıraḥdor var. şindi dıraḥdörün_de giden yoḥ, araba var şindi. tabī ġolay.

şindi daḥa iyi. yā eskiden şindi mayiş alan yōdun. para yōdun, milletde. ekin satacañ, para olacaḳ. var ıdın. su deermenneri var ıdın. evet. deermende ödüyoduḳ. un yaparın. tabī. onnarı da yaparın. onu burda dibekde düvellerdi ġadınnar. elle yapallardın. el deermeniynen çekellerdin. şöyle daşlar var ıdın. onu öyle yapallardın. bulğuru mulğuru öyle çekellerdin. un olanını deermene gótürüllerdin. su deermenneri vardın.

b.

cenāzeyi. yıḥanır. mezellie gótürür, gómülür. namāzı ġılınır. gelinir, baş sālıı sālanır, cenāze sāhiblerine. öyle. evelī öyleydin. şindi cenāze oldū zaman āynısı. gótürüb gómüliyo. adam cenāziye, dışardan adam geliyo misāfir. yā bide yapdıriyo yā yemek veriyō. cenāzeniñ oldū gúñ. yav davar kese, ġomşular yemek getiri. bōle yāni şederdin. ēsgiden dışardan bek fazla misāfir gelmezdin. vesayid yōdun dōru dürüs.

verüllerdin. evet. oḥunurdu. devir de yapılırdın evelī. ē deviri, işde yapallardı ḥocalar gendi aralarında. e şindi yedisini verülleŗ, ġırḥını verüŗ. yārından önce, öbür gún, cumartesi gún gine mevlüd var burda. cenāze mevlüdü. evet, cenāze var. tabī. e tabī ya bide daıdır ya yemek verüŗ. şurası bizim yemeg ḥāne şindi. hē yemeg ḥānesi vaŗ. masa, sandalle dolu içerde.

orası şu bayrān yanında. vallāhi benim bildīm o adam orda yatar. nerden geldīni bilmem. nerden geldīni, ḥorasandan mı gelme, nerden gelme bilmem ben. yō, türbede hiç bi şey yapılmaz. gidiliŗ. yāmur duāsına giderüz oriya. evet. şindi kóyden heb. yarın meselā bi mal alullar iki tene, bi tene. böyüg sıır. para toplallar kóyde, ināmına. gideller orda, o malı keseller. dene, bulğur göttürū. bulğur göttürū kóylü giderken. kimi yā göttürū, kimi tuz göttürū. bulğur göttürüller. yieller oriya. onnan, ġazannarnan pilav yapulur. orda millet yėr. duā yapallar. duāsını eder, ōlen namāzını ġıllallar orda. namāzı ġıldıḳdan sōna pilavı yiller.

c.

evet. üç gún. evet. cumā gún başlardın. cumā gún bayraḥ dikilirdin. cumartesi gün ġına gecesi olurdun. pazar gúnü gelin çıḳardın. evet. dāmāda bi şey yapmazlardın. öyle esgiden para toplama ney yōdun, dāmāda. şindi oliyo. dāmāda

yōdun. eskiden deli_ġannı_başı vardın. yiid_başı dėriz. yāni deli_ġannıların başı. böyle. o ne dėrse, deli_ġannılar onu yapardın.

davul, zurna üç gún çalınırdın. āşama_ġadar davul çalınırdın burda. düünüñ oldū gún. ondan o deli_ġannı_başı sorumlu. o ne dirse, o. odíya geldī zaman düün sahibi çayını, şekerini getiri, bıraḫırdın. bi_de düün ḱāyası dutallardın. çay, ġahve, şeker neyse. öyle şey yapallardın. āşamlar oynallardın. ateş_yaḫardıḫ yazıya siñ siñ oynallardın. oynaniyodun. şindi yoḫ onnar. ḥalay, tabī. āşama_ġadar ḥalay çekeller, genşler durur_mu. böyleydin.

vardın. giydirilirdin. tabī. sādıc olur, yanında bi. emsālın arḫadaşlarıñ olur. böyle bi dolandurullar_kóyüñ içinde, davulnan berāber. ondan_sōna gómlēni, şeyini duāynan oḫuyaraḫdan giydirillerdin. gómlek, böyle şal yani ġuşaḳ. böyle bunnarı giydirirdin. poşu vardın. tabī. işde yālıḫ diller, onuñ şēdib meselā. dāmād oldūn belli, ġolunda ġolluḳ. öyle sādıcıñ vardın. öyle. yoḫ başına daḫmazlardı. yōdun.

yetmiş. var. satılmış ḱalender_ōlu. ne_bilīm ben nerden geliyo. babama sormaḫ lāzım.

48

Adı Soyadı : Ahmet Zeybek, 90 yaş
Derleme Yeri : Büyükyakalı Köyü - Şabanözü
Derleme Tarihi : 10. 03. 2011
Konusu : **a.** Köyde Yaşam ve Geçim
b. Hıdırellez Kutlamaları
c. Askerlik Anıları
ç. Köydeki Türbe ile İlgili Bilgiler
d. Yârenlik Geleneği

a.

evet. evet. doḫsan. neyde. o zaman biz dālarda geziyoduḫ, davar gúdüyoduḫ, óḳúz gúdüyoduḫ. efendim çif_sürüyoduḳ. bazlama çibimizde. şindi bi gel. ḥadi gidelim bi yemek yiyelim. baḥalım, var_mı, o zaman var_mı. böyleyken adamlar

çoḫ ölüyō. biz ölmedik, baḫ doḫsan yaşımızdayım. neden ölüyo bunnar. sen baã ḥabar_vir, ḥadi baḫiyim. oldu_mu.

buyur. böyle ḱaat_gibi, ġayfe_gibi bi şiy yōdu. davarınız, dövelini g̲úderdi. davar g̲úderdük, döl g̲úderdük, óküz g̲úderdik. lan siḳTir git, lan. biz çitçiydik, davar_ınan malnan bulaşdıḳ. sonundan. ben yirmi, otuz, elli, yüz kişiyim ben şindi. om_beş gişi sāde almanyada var. ānadın_mı. baḫiyon_da asır ne g̲özel, amā adamlar işde şe_etmiyo, dutmuyo yāni. çōcuḳlar şuralarda daş_falan_diyi bi_şiyler oynardıḳ, meT_oynardıḳ. hē.

hiç_bi_şiy oynamayoz işde. dāda, daşda davar, sıır g̲údüyoduḳ. ānadıñ_mı. tarlaları yoliyoduḳ esgiden, turpannan biçerdik. yōḳ, yoḳ. yoḫ, hiç_bi_şiy yoḫ. óküzlernen. ġara_saban var. onnan ekerdüg. būday ekerdik, fī ekerdik, arpa ekerdik. ānadıñ_mı. onnarı yolardıḳ. en çoḳ çorānı. oraḳ vardur, orānan yolardıḫ. şindi. sōna turpan çıḫdı, turpannan yapardıḫ. sōna şindi turpanı_da atdılar erifler. dē bi g̲ünde ġoca tarlayı yülüb, biçib gidiyolar. ānadıñ_mı.

b.

ġutlanırdı. altısında ḥıdïr_elleziñ şeyi var_ïdı. ānadıñ. ben āsgerde_de öyle yapdılardı. bi adam gidiyodu, şorda g̲ólüñ, bi g̲ólüñ ġıyısında bi kī̈de, bi muḥabbet yapiyodu. şindi, ḥanı şindi pintik yapiyolar, dī̈yolar. bi_şī̈. onnarıñ adı bile yōdu. pitnik. onnar var_ıdı cānım. peynir var_ıdı, şey yā işde yımırta var_ıdı. tavuḳ. davar, sıır, döl çōdu o zaman. e ġaynadıllardı tabī̈. ġaynaTiyolar, yī̈yolar. yā_y ïnan ġavuriyolar. óyle_de yapallardı. hē. esgisi öyleydi ābey.

c.

āskerl̲iim benim şeyde, burḥāniyede. balıkesiriñ g̲azāsında. āyvalıḫ, burḥāniye. dörd sene. ġırḫ_ikide asker oldum. ġırḫ_altıda, ġırḫ_yedi. ġırḫ_altıda şey, ġırḳ_yedide terhis_oldum. hisāb_it isdersen. çoḳ yoḳlūdu. alan şiynen, şiynen aḥa şeyiñ. rusyaynan şeyiñ ḥarb_yapdī zaman ben askerdeydim. almanların. o tarlalardan şey_yapdıḳ, ekiniñ k̲ókünden, altımıza şey_yapdıḳ o_ġadaraḳ bi_şiy yōdu. taḥtaları gendimiz yapardıḳ.

şindi canı cennetde şindi, āskerin. ot yataḳ. ānadıñ_mı. candarmaydıḳ. hiç_bi şiy olmadı. buraları üç kere, dörd kere silānan geldim. anġariya getdim, on_altı şeyli bi cezāsı vardı, bi adam. bi yol daḥa ġótürdüm, burdan çanġırıdan geşdim. buriya geldim yine ḳóyüme silām_ınan. bi_de şiye, malatyíya ġótürdüm. heb böyle gezerdig biz. işde büyük_yaḳālı dīyolar. ben bu_ġadaraḳ biliyom burayı. bilmeyom. oraları bilemeyom. yoḫ. bilmeyom, bilmedīme şey yapamam.

ç.

var, var. burda_da var, aşşāda_da var. üş tene_mi türbe var. işde şurda bi teg var. esgiden işde bu türbeleri, şindi gine orda baḫ yemek_ney yīyolar. ḳóyüñ şeyi var orda, yimē. cenāzelerde. dúúnümüzde_ney, nerde lāzım oldū zaman. esgiden. gidiliyodu esgiden. daḥa iyi gidiliyodu. esgisi_gibi deil. yāmur_duāsına_da gidiliyolar. buralardan yūḫarı, şūrda aydos var orda. oralara çıḫardıḳ yazın biz, yāmur_duāsına. ḳóylü heb gider, dana ġótürür. daḥa iki, üş tene davar, sıır. yılır alır et. herkez orda bişirī, yer. şindi gine var āynı o.

d.

yārenlie. ben üş, dörd kere yārene ġarışdım. şurda bi oda var, bir. bi_de şurda var, iki. şura_da oda. bu odada üş tāne yāren vardı. yārenlig, bey_fendilig yāni. bi insanlıḳ. gendin yapacāñ. iki baş_aası vardı, iki. iki. yirmi_beş kişi oldū oliyodu. ikimiz böün saña, perşembe ġún ocaḳ yaḥacāz. yāni yirmi kişiniñ yemēni. o ġún ora toplanur. odalar döşelir. şindiki_gibi alı, zili yoḳ_ya. düşşēnen_müşşēnen yaparlardı. yāni öyle olurdu yārenner. çoḫ_ii şeyler yāni. üş tāne bu ḳóyde. yaren. yirmi_beş, ōtuz kişiden biri gúçÇüg baş_aa, biri bōyüg baş_aa olurdu. çavuş_ney yoḳ. bunnarıñ elinde. milledin gendi elinde şindi.

şindiniñ adamı ne yapa_bilir ne_de yanaşa_bilir. yāni millet birbirini seviyodu, öyle birbirine ḥātır sayiyodu. öyle şindiki_gibi deil_idi. óyle giçiyodu, gitdi. oyun geceleyin oynallardı, oyun_oynallardı. saçÇı getirirdik. oyun oynallardı, zabā_ġadaraḳ türkü çaırıllardı. işde öyle giderdi. hē. aḥmet zeybek. doḫsan. üç_yüz_otuz_doḫuz doumluyum. istersen hisab_et. bin kere allāḥıma şúḳúr

ediyon. askerlīm_de çoḫ iiydi ḥa şindi. ayvalıḫ, edremit, burḥāniyede gezdim. yā. çoḫ ii yer.

49

Adı Soyadı : Halil Bulut, 63 yaş
Derleme Yeri : Gürpınar Beldesi - Şabanözü
Derleme Tarihi : 10. 03. 2011
Konusu : Köyde Yaşam

burası gür_pınar, oymaḳ mevkisi. oymaḳ mevkisi. ēsgiden her_şey daḥa zor udu. ḥayvannan súrerdúḳ, óküzle. öküzle súrerdúḳ. oraḫla yolarduḫ. oraḫla. eski demür oraḫlarla yolarduḫ. daḥa zor_udu. bi tarlíya on gún, on_beş gún gelürdúḳ. yoḫ. herkeş şaḥsına aid. yāni çoḳ ġalursañ, en soña ġalursañ ġoñşu yine yardım ediyodu. birbirine yardım_ediyodu. ēsgiden ġalursañ sapıñı getiriyolardı, tallaña yardım__ediyolardı. ḥarmanda dēsteg çıḫiyolardı. şindiyse parañ olmadan bulamiyoñ. şindiyse döer_biçerler çıḫdı. daḥa esgiden patoz yaparduḫ. sap çekerdúḳ. ḥarmanda sap düverdúḳ patozlarnan. şindi onnarı_falan bıraḫduḫ, ė daḥa yeni bıraḫduḫ. şindi düver_biçerle.

būday ekdúḳ. buriya būday ekdúḳ, şindiyse gúpre atiyoz. nēsib_olursa inşallāḥ. bu sene_de sıçan, sıçan çoḫ, sıçan. ĭşallāḥ sıçan_da kesúlúr. onuñ_için yāni elimizden gelen şeyi üraşiyoz. yāni ḳóylü vatandaş, ekin para yapmiyō. gúpre baḥalı, mazod baḥalı. masraFı zor ġurtariyo. devlet para veriyo. devlet para veriyo emmā devletiñ verdū̄ para mazodu ġurtarmiyō. dēsteg veriyō. vatandaş gendini ġurturamiyō. onuñ_üçün allāḥ herkeze ġolaylıḳ versiñ.

şimdi benim yaşım_da atmış_iki, atmış_üç yaşıma gediyom. benim duyuşum, gördūm bu. yāni dīcēm, başġa bi dīcēm yoḫ. teşekḳúr_ederim. ḥayırlı işler, ḥayırlı górevler. ismim ḥalil bulut.

50

Adı Soyadı : İsim bilinmiyor, 60 yaşlarında
Derleme Yeri : Çerçi Köyü - Şabanözü
Derleme Tarihi : 10. 03. 2011
Konusu : **a.** Düğün Âdetleri
b. Köyde Geçim

a.

evet. elli, atmış ḥane var_da şindi şu anda on, on_beş kişi var. heb anḳaradalar. yaz olunca. biz yaz, ġış burdayız. hē. genc_olaraḫ ben varın, gelinim var. şu torunum. e benim düünümde_de işde öyle şey_ney yav. benim düünümde de aynı davul çalındı. üç gün tabī. pazar günü. cumā gún başliyō. cumā gún bayraḫ dikeller, ōlan tarafına. bayraḫ dikeller. ondan_sona üç gün, ē davul çalunur. pazar gün ikindinden_sōna. ġızım gel. ikindinden_sōna işde bi gelin çıḫar. ondan sōna davul biter. pazar gún. cumā gún başliyo, pazar gún bitīyo.

işde üç_ėteg diller. esginiñ işlerinden üç_ėteg. onnardan giyerler. ġınada. tabī. ē bāzı yellerde var_da, bizde yāni burda yoḫ. anḳara_ney, olan yerler_de var tabī. burda yer küçüg oldūna herkes bi odiya seriyo bāzılar. bi altı, on gún beklediyolar çeyizi. gelenner baḫiyomuş oña, tabī hediyeynen baḫiyomuş. bizde yoḳ yāni. şindi doumlarda sürekli anḳaraya gidiyolar. çanġırı meselā. vallaḥa öyle bi_şeyimiz olmadı. ben, üç çocūm var. üçünü normal doum, kóyde. öyle yāni.

b.

biz_mi. eşim çifçi. ōlum şeyde çalışiyo, şāban_özünde. aḫar_suyumuz var. ġuraḫlıḫ oldū sene yetmiyō tabī. yāmur, ġar oldū sene yetiyo. meselā giden sene yētdi suyumuz. domatis, biber, salatalıḫ ne olursa ekiyoz işde. fasülye. onnardan ekiyoz. duydum, olur. tabī. madımaḫ var tabī. onu toplarız, onu yıḫarız. temizler, içini dōrarız. derin_donduruculara ġoyarız, kimisi. kimisi_de ġurudur. derin dondurucusu olmiyannar_da ġurutiyo onu. ġışın ḥaşlayıb yemēni yapiyo.

ḥayvan_ney yoḫ, ḥayvancılıḫ_ney. iki benzim var. üş, dörd_de bi ġomşunuñ var, şu yuḫarda. ḥayvancılıḫ_ney yoḫ. herkēz işinde. çounnuḳ geşler elnamaşda,

şaban_özünde. emekliler anḳaradan geliyolar yāzın. ġapılarınıñ öñlerine, baḥçelere eken ekiyo işde biraz.

souḫ, ġar, ġış işde geçiyo öyle. gine āynı, gine āynıydı. gine āynı eyle yapiyoz. meselā vakid geçmiyo. meselā ġomşíya gidiyoz. onnar bize geliyo, biz onnara gidiyoz. āynı, āynı. bāzen ġalabalıḫ olunca tabī̈ āyrı odíya oliyo_da. az olursaḫ, iki gişi.

bayramlar ġalabalıḳ geçer. işde burda toplanıllar. arafe gün aḫşam yemeg verilir. oruç_açduruz ḵóye. anḳaradan derneg bināmızıñ geşleri var. anḳaradan geliyō, burda yemeg yapiyolar. arafe gün aḫşam oruç_açdıriyolar.

isim sōlemeyim. yoḳ, yoḳ olmaz, bıraḫ. sōlemeyim. yoḫ canım sōlemeyim ismimi. yoḫ canım sōlemem ismi. ḥadi çıḫalım, geliñ. çay_ney içelim.

DERLEME BÖLGESİ 06
ORTA İLÇESİ

51

Adı Soyadı : Nazife Aktaş, 73 yaş
Derleme Yeri : Hüyük Köyü - Orta
Derleme Tarihi : 11. 03. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Ramazan Âdetleri

a.

üyük k̲óyü. isim nazīfe aḳ_daş. yaşım yetmiş_üç. keserüz. erişde. erişdesi şindi içine yumurta ḳataruz. yoñurur, yazaruz. bu elde bıçaḫlarnan, makine varsa makineynen keserüz. dörd köşe_dörd köşe, g̲úçÇüg_g̲úçÇüg. onuñ mantı, ismi. güçÇüg mantı. onu keserüz. yourtlaruz, onu yourtlaruz. g̲úçÇüg_g̲úçÇüg, dörd köşe, g̲úçÇüg_g̲úçÇüg şu dırnaḫdan g̲úçÇüg olur o. beg g̲özel olur. onu_da gine yumurtaynan_ney yoñuruz. onu_da keserüz, ġuruduruz. torbalara dolduruz. telis torbalara dolduruz. yaza_ġadaṛ yīñ, g̲úzün yīñ, ġışın yīñ. ne zaman yirseñ yi. öyle yapallar.

tarḥana_da yapulur. tarḥanȧyı ēşi_maya aluruz, şu_ġadarcuḫ hemen. onu ıslaruz, unu_da içine özerüz iyice. o bi helke, beş kilōluḳ bi helkėye maya olur. üş kilōluḳ yourt helkeleri var_ya. laylon. sattıliyo_ya, işde şeylerde_ney. oña yaparuz onu. ondan_sōna unu_da şeyimiz vardur, ġazannarımız, böyúk̲. ġazana yourdu ġuyaruz, u mayayı_da ġuyaruz. yuurd_da ġuyaruz, ayran_da ġuyaruz. onu şeynen, tarḥanalıḳ g̲úce yaparuz. g̲ócceyi, yarmayı. unu ġararuz, īyce ġararuz. onuñ üsdünü üş g̲ún, dörd g̲ún örterüz. ondan_sōna şöyle meydanlıḳ yere göttürüz. kilimlere, çullara. tabī. zamānı, güs_sonu. güs_sonu yaparuz onu. turşu yoḳ burda. şeyiñ olmayínca, malzemeñ. turşuyu satın alacañ_da. alıb da yapan olmayo. yimeye_bile yapmayolar.

b.

hīç yoḳ, hīç yoḳ. herkez evinden hīç_bi yere çıḳmaz. hīç yoḳ. ıramazanda yapdūñ yemekler, ekmekler olmaz olur_mū. şindi g̱özleme yapañ, ondan_sōna açañ ekmē içine ceviz ġūyañ, düreñ şo̅̈le. ondan yapañ. cevi̊zli ekmek. peynilli ekmek yapañ. ıramazanda ne yīcēñi şaşañ. ondan_sōna, yaparuz burda. heb ḥamur işi. heb ḥamur işi.

ısbanaḳlı_da yaparuz. ısbanaḳlı āyrı. tabī ısbanaḳlı_da yaparuz. ġadımalaḫlı da yaparuz. yellerden toplaruz, madımalaḫ deller. ondan toplaruz. ġadımalā deller una. madımaḳ. kimi yerde madımaḳ dīyolar, kimi yerde bi_şiy dīyolar ne_blīn. ondan_sōna ondan yaparuz ekmek. yapılmaz olu_mu. hēr tüllü g̱özlemesini yaparuz. g̱özleme olur. g̱özel olur. incece ġīyícañ ġadımalānı. s<u>ua</u>n_ınan, yumurtaynan ġavuracañ. unu ekmēñ arasına ġuyacañ. çoḳ g̱özel olur. şey, böreg gibi olur.

su_börē yaparuz. su börēni gine bi ḥamur yūruz. yumurta ġuyaruz, y<u>ou</u>rt ġuyaruz içine. ince_ince yazaruz. suya soḫaruz, sudan çıḫarur_çıḫarur siniye döşerüz. ḥā börek. su_börē deller una. içine_de şey ġuyacañ, ġíyma. ortasına. beş ekmekde bi ġíyma. on ekmekden olur zāten. yarusunda ġíyma ġuyacañ, böreg oliyo o öyle. üş sini yap, dörd sini yap, beş sini yap. bayramlarda_da onu yaparuz.

52

Adı Soyadı : Abbas Dede, 79 yaş
Derleme Yeri : Yaylakent Beldesi - Orta
Derleme Tarihi : 11. 03. 2011
Konusu : **a.** Askerlik Anıları
b. Köyde Yaşam
c. Halk Takvimi
ç. Köy Odası ile İlgili Bilgiler
d. Köyde Yapılan Etkinlikler

a.

ben ne_bilīm. ben babamdan. bi daķġa. anamdan dualı burayi biliyon. depe başında ġuzu_gútdüm, ġoyun_gútdüm. doḫsan_beşecek. buralarda böyle gezdim. temiz ḥavalarda souḫ suları işdúķ. o ġoyun yourdlarını yidúķ. buralarda. şindi_de art_gópe oturduḫ. art_kópe oturduḫ yāni yaşlanduḫ. yetmiş_sekiz, yetmiş_doḫuza girdi. otuz_iki doumluyum. evet.

askerlī ıstanbulda ḫartal, maldepede yapdım. birincī, ilkin gitdīmiz acemilīmizde gepzede yapdım, darıcada. biz istiķām_ıdıḫ. sōna ikinci, ikinci sene ķartal, maltepede yapduḫ, tuğayda. askerlī ordan. yirmi_dörd ay. heç_bi_şiy yoḫ. hiç_bi_şiy gelmedi. vuġuat yoķ. iraḥat_durusañ ne vuġuat olū, ne bi_şe olur. eme raḥat_durmasaḫ hebisi olur orda, deil_mi.

b.

ēsgiden gúçÇūkene bebelernen buralarda oynŭyōduķ. med__dėyneg oynarduḫ. med_dėyneg_deyi şöyle bi şey keserdúķ. onnan. onu_da çelerdúķ, ġārşıdāḫı arḫadaşlar_da o yandan bu yanna atardın. bebelikde öyle. yērde daş vardın. dana daşı. dana_oynarduķ. bunnarı yapardu ķ. başġa nēdelim. çīdeme giderdúķ. bu zamannayın çīdemler bol olur. çīdeme giderdúķ. onu getürŭ yirdúķ. sarı çiçeklerden. yiniyo onnar. çī böyle. çīdem dedin_mi şöyle uzun çıḫardın depelerde. onu ġazıb, gelib, soyub yīyoduḫ. o ġabūnu soyiyoduḫ. bunnarı yīyoduḫ.

ben segiz yaşımda ġuzu_gútmiye çıḫdım. anadın_mı. onnan bu yanna çobancılıḫ. doḫsan_beşde bıraḫdım. bi daḥa. ēsgiden vardın. şindi o_ġadáḳ yoḫ malcılıḫ. tabī esgiden çōdun. bu depelere om_beş sürü çıḫardın. davarı ġoyŭ verecēm yāni sürüleri, ġoyunnarı ġoyŭ_verecēmiz yer bulamazduḫ. sıḫışurdun böyle. sıır öyle, ökúz öyleydin. esgiden öyle bunnar vardı. şimdi bunnar hēbsi ġayb_oldū. esgi ḥayat dostluḫ çōdun. şindi yimeg bol_da hiç dadı yoḳ. insanlıḳ yoḳ. git, git insan souyo birbirinden.

c.

şimdi bizde ḳasım bir. gasım ġırḫ_beş sayaruz. zamḥarı ġırḫ_beş sayaruz. zımḥarı ġırḫ_beş sayaruz. şindi dörd, beş. ḥaḫ zımḥarı. dörd gúnümüz ġaldı, zımḥarı bitmiye, navruza. dörd gúnün sonŭnda ġırḫ_beş sayaruz biz. ondan_sōna üçelli sayaruz. ē om_beşi yani on_doḫuz gún_sōna üçellīmiz olur. üçelli, yaz belli derüz. meseleme böyle. siz nerelisiñiz. elazīlı siziñ o taraf ġış_ġıyāmet. dabī. meseleme böyle deli_ġannı.

ç.

evēt. kóy odalarında oturuyoduḳ. dışardan girdi_miydin böyükler geç demeyince geçmiyōduḫ ireliye. çoturíya bi baḫ dellerdin. çotura. eskiden su çoturaları vardı, su. gelürdün, odalara getürürdúk. onnan ebdes_alıb içellerdin_ney. o suyu_da. ġuFa deil. tāḥtadan. óyle yapallardın. bū şey tarafı, çerkeş tarafında yapallardın. gerede. ordan alıllardı. o çoturayı dolduruṛ gelirdig. yāni ebdes alàcaḫlar. çoturíya bi baḫ dedin_miydin, tabī herkes ānniyodun. gider, getürürdük suyu. bōle yer ne ariyodun. o zamann çamuruñ içinde gidiyoduḫ. dala_baTa, dala baTa.

böyükler işde kitab_oḫullardın en çoḫ. seyretī oḫullardın, seyretī. o_da bi bilgili, ney lan oña bi_şiy dellerdin. ġuran. ēsgi ġurannardan oḫutullardı. yō, yō. öyle bi_şiy yōdun. biz ġuranı duyduḳ, başġa bi_şiy duymaduḫ. bunnarı górdúk. şimdi_de eve_variyoz. zobayı yaḫiyoz. oturuyoz yaluñuz. ōyle dīnene_dīnene. ondan_sōna televizyonu açarsaḫ açiyoz. açmassaḳ, ġapatiyoz. vurub ġafayı

yatiyoz. nēdelim başġa. elimiz dutmuyō, şetmiye yāni. ḳalƙmiyō, g̱ücümüz yetmiyo.

d.

ḥavadan. hem ḥava hem su. suyu, buranıñ suyu dabī, dā şu yanda yaylamuz vardur. bi_buçuḫ sātlig yāni bi yaylá. arabaynan bi saat varmaz. oranıñ ḥavası daḥa burdan Fazla. çamlarıñ dibinde. aaçlıƙ. sarı_şam heb. oralarda_da çoḫ davar gútdúḳ, çoƙ yaşaduḫ oralarda.

oliyo. yaziyo. yapiyoz onu. ġaçıncı aydı, yedinci ayda. şennig_oliyo. şennigde millet oriya toplaşiyo. işde ḥa bi yemeg_yidiriyolar. ondan_sōna oyun oynuyō. çalġucu geliyo. çoḫ orda. ḥaḥ derneg. bunu şey belediye yapar. derneg, belediye. belediye işde bunnar. onnar yapiyolar. dernek. pilaf, bulğur pilafı, ēt. en çoḫ ondan_sōna, ondan_sōna datlı olur, salata olur. başġa. yanı tulumba_datlısı, baḳlava yapallar. bunnar oluṛ. başġa bi_şiy yoḫ işde. abbaz dede. evet. soy_isim dede. dede. sā_ol. saña_da sālıƙ yavrum.

53

Adı Soyadı : Firdevs Çırak, 65 yaşlarında
Derleme Yeri : Elmalık Beldesi - Orta
Derleme Tarihi : 11. 03. 2011
Konusu : Yöresel Yemekler

bura almalı. ġasaba, he. orta ilçesine bālı. fi̊rdes çıraḫ. firdes çıraḫ, fi̊rdes. yaşım_da ne_blī̇n vardur, bilemiyon_ki yavrum. nüfås cüzdanında babam g̱úçÇüg yazdırmış beni. ufaḳ g̱örün_diyi. taḥmī̇nī̇ atmış_neyi vardur. buralarda şey, börek yapallar. undan_sōna baḫlava_yapallar. yemek, şeyli yemeklerden bişiriller, bayramda_neyi. bazlama yaparuz, ocā ġaparuz. bazlama şöyle pazılaruz, pazılarda. ōnu şöyle teker_gibi oluruz, bazlama.

ondan_sōna şebit_yaparlar. hē ince. yuḫa, yuḫa. yuḫayı satiyolar_ya ortada ney. onnardan. hē şebit dėriz biz. yuḫa. kimisi yuḫa dir, biz şebit diriz. öyle yāni. çörek yapallar, türlü_türlü. deişik, zebzeler. burda ēkmiyolar_ki zebze. yoḳ.

ōrtadan alıniyo, bazardan alıniyo. buriya zebzeçi geliyo. e gēççimiz işde burda. biz ireçbellig yapmiyoz şindi. adamıñ ġolu ġıruḳ. ondan, bi teg ōlum var. yoḳ, yoḳ ḥayvancılīmız_da yoḳ. hiç_bi_şiy yoḳ. biz şeherli_gibi yaşşayoz.

tārana_yaparuz, tārana_yaparuz. turşu_yaparuz. tāranayı biz ayran ēşidür, çalḥaruz yayıḥda. ēşidür, ġararuz, yaparuz. un_ney ġatmarız. kimisi un ġatiyo. ayrannan. he būdáynan. dene, dene çekiyoz biz. şeyde, deermende. dene. dibekde düveriz. birez_de onu şēder, dene yaparuz. tāranayı. un ġatmaruz biz. bāzılar unnu yapiyolar_da olmiyo. sarmiyo hiç. bulğur yaparuz işde. dene, bütün aş denesi. bütün deneden toyğa yaparuz. toyğ_aşı. āltıñıza minder getireydim.

toyğ_aşı. bütün dene oliyo_ya bütün, bütün. o bütün deneyi börtledürüz, ondan_sōna şey ġataruz içine, torba_yourdu. ayranı süzdürüyoz_ya torbada. onnan ġataruz içine. ġaruşduruṛ, ġaruşduracaḳ_da bişürüz. peg ġőzel olur o. içine noḥud ġat, üzüm ġat. fasülle, dene ġat. ne ġatarsañ. āşşur, āşşur. he aşşur. işde aşūre, aşūre dīyoz biz oã. yō, yō, yō. āşşūre işde yapiyolar. böyle işde.

yapraḥ_da sarallar. üfeleg oluṛ, üfelek. şeylerde yellerde üfelek bitiyo_ya. şöyle āynı pançar_gibi o, ġoca_ġoca. onnardan saraṛ. bā_dalından sariyolar kimisi. üzümler, şeyler var_ya. ḥā, ḥā asma_yaprā, onnardan_ney. hē üfelek, ondan. şey pazu_dalı oliyo, baḥçalarda bitiyo_ya. onnardan_ney, üfelek. dolma dolduruz. kelemden dolduruz. yaḥni, yaḥni. kelem var_ya bazarlarda. biz kelem deṛiz, kimisi yaḥni dir. onnardan_ney yapiyoz işde. yā. hē.

siz bi burda duracañız, buralarda böyle geziyoñuz. ḥā. iyi, ġúle_ġúle gidiñ yavrum. bi içeri girmediñiz. çay_ney ġuyar içeriz birlikde. vallaḥa. yō. sa_ol, allāḥ rāzı olsuñ. murādıñızı ver yavrum. ḥadi ġúle_ġúle.

54

Adı Soyadı : Fatma Çiçek, 60 yaş
Derleme Yeri : Kayılar Köyü - Orta
Derleme Tarihi : 11. 03. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Düğün Âdetleri
c. Cenaze Âdetleri

a.

bura. ismim fatma çiçek. atmış. gendimiz ne büşürürsüñ, o yemēmiz var. onnar evelī varmuşdur emme şindi biz onnarı biz_de bilmezüz. yapmayoz. ne türlü işde çorba, pilaf. ötesi_berisi. şebid_ėderüz. bazlamac_ederüz. yuḫa ederüz. yuḫa derüz, şebit_deyi. ordan. bazlamac_ederüz. çörek, böreg_ederüz. ordan. yoḳ. şöyle yazaruz. taḫtasíynan saca ġoruz. orda büşürüz. yālı, neli yiye_bülūsen. yapiyoz. gendimiz yapiyoz. nesī. denesini ġurudiyoz, yarduriyoz. gēndimiz_de yourd_unan, ayrannan ġāriyoz. ince_ince dókiyoz. uvalayoz. içine noḫud ġūyoz, mercimeg ġūyoz. bişiriyoz, yīyoz.

b.

şindi nesi_mi gelin_geldim. ben at_ınan, ata bindürdüler gelin_getdiler. ne_şē oldūnu ne biliyom ben. dē ġırḫ sene evelī. unutdum. dōru. at_ınan gelin_geldim. ġār, depe depeydi. ōle gelin_geldim. e şindiyse herkez gelinnig_geyĭyo. salona gótüriyo. bizim üç_etēdi, bizim gelin_oldūmuzda. üç etēnen gelin_olurdun. segiz, on cemberi duvaḫ dellerdi, dikellerdi. ġaralı, gúllü, allı. onnarı ederdúḳ. şindi gelinnig_gīyolar. gelinnī biz bilmedúḳ. işde dedūm. onnar unudulmasun. biz üç etēnen gelin_olduḳ. duvānan gelin_olduḳ. aḫçarı var_ıdı. üsdünde aḫçarı vardu. pullusu var_ıdı. onnarnan gelin_olduḫ. emme şindi hērkez ātıl deel_ki. bizlere yoḫ.

ēsgiden yōdu. şindi gelin ġız, asiyo. şindi açiyo ḥani şēdiyo. ceyizde ne olur. eteg, gómlek, īşleme cemberi, ḥavlu, patik, cembere onnarı döşeyolar. ġonu_ġonşu baḫmasına geliyo. onu ziyāret_ediyolar. verĭriz. biz baş_ekmē yaparız. baş_ekmē deriz. zabalayın pilaF_ederiz, et. ordan ekmēni, ġompostusu ideriz. şey ordan.

ayran_ınan verüz. yemēni belediyede bişürüz. onu verüz. dışardan getürüz. ġına yaparuz. ġınada_da verüz. döner yapallar. döner yapallar.

burda şindi iki g̱ún yapıliyo emme bi gece ġına yaḫiyoz. zabālā baş_ekmē veriyoz. dāmad düzerüz. para toplanur. dāmādıñ başına iki, üç milyar para toplanur. ġōlu_ġoñşu hiç ġomaz, heb toplar verür. elinden ne ġoparsa. ev ġursun deyin. onu_da ederüz. ikindinden_sōna_da, ikindin namāzından çıḫınca_da gelin düzerüz. ḥalḳ toplanur. sēmen_gibi olur. gelin_getürüz. ġūyaruz. ne_bilīn. ertesi g̱ún duāmız_oliyo. işde bu iş. e duāynan girsiñ, kefėniynen çıḫsın. bu duāsını ediyoz.

atiyoz. ēkin_ataruz. içine para_ġataruz. geline dókerı̊z. eline yā verüz. ubruḳ verüz. ne_bilīn işde, burda dursun_deyin. ḥā onu ataruz. ḥambarıñıza ġuysun_deyi bārullar. eve gelin_getürüz. eline yā verüz. ubruḳ verüz. dóke_dóke getürür̥, ġūyaruz. var. mani söylerdiler. ben şindi diyemen. ben yapaman onu. dōru_da. öyle dēy ḥani esgiden edellerdi.

manici başı_mısın
cefāhir daşı_mısın
saña bi emānet versem
cebinde daşır_mısın

diye buyur verillerdi. böyle dellerdi. benim aḫlımda_ġālmiyo.

verülür. cenāze. cenāzeyi ölmeden adam anġaradaysa, şindi burda_da ediyoz. çubua hemen bi ḥabar_verüz. yemēmiz, ġompostusu, ēti, ötesi_berisi gelür. cenāzemiz yıḫanur. yemēni yiyen gider. ēt, pilaf. dātlı. bide_de yapar. adam yoḫ olursa bide yapar. onnarı verüz. ne g̱özel.

özel ıramazannarımızda dāvet_ederüz. ġonu_ġoñşu on sufra olur. beş sufra olur. g̱ṓnüñ ne çekerse yāni. ne yapabilirsek yaparuz. ben saña, sen baã dāvet, bayram bidesīce ederüz. āşam şindi soḥbetimiz boyna var. cuma g̱ún soḥbet ederüz, çarşamba g̱ún āşamları ortadan ḥocamız geliyo, üş dene. soḥbet_ederüz. şindicīma burdan çıḫınca soḥbete gine gidėceüz. burda_da ġursumuz var, toplaniyoz, ediyoz. burda. burda.

öyle, öyle şey etmezüz. bi şey yaparuz. dernek deller, onu yaparuz. öyle ḥıdırellez. ġolu_ġoñşu dışardan çoluḫ_çocuḫ gelür. dernek derüz. şü türbeniñ

üsdünde alanımız vardur, yapıldı. orda ōte_beri millet yapar, çoḫ dışardan dāvet olur. orda edeller. ne geldim ne gördüm, baḫ. yaylada_ney olurun, gitmen. tek gişi olurun, gelmen. onuñ_üçün. orayı yāni yapiyolar_da şeyini bilmeyon.

c.

şindi onu mesac_çekiyolar. sāya sola herkez mesac_çekiyo. şu saḥatde ḳaḫacaḳ, şu saḥatde gelecek. arabası olan binip_geliyo. arabası olmiyan böyüg araba dutiyo, geliyo buriya. ġalabaluḫ, çoḫ ġalabaluḫ olur cenāzemiz. yemē yir. ziyāretini eder. ġonu_ġoñşu birbirini görer. ondan_sōna. giden gider, ev_zābı ġalur. cenāzesi, evi olan. cenāzesi burda olan. e ġonu_ġoñşu burdan hebisi gitmez. ben saña sen baña ziyārete_gelürüz.

yedisinde_de verüller. ġırḫında_da verüller. adamıñ müsaidi var_ısa elinde avcunda ḥani. yoḳlū yōsa yapar. buriya gelürse burda yapar, burda yapmassa şindi çou anġarada. anġarada yapiyo. e şindi burda iki ġoca_ġarı ġaldı. geşler orda. şindi. niye öyle ġaldı. e bi yedi, segiz çocūñ olunca yanında ġalan olmayinca nōlur. öyle her ḥānede. vallaḥa oḫuyanı_da var. şindi bēşi bitirdüg, orta_ḫulu bitirdüg. üsde gidemedüg. esgiden elimiz dar_ıdı. şindi herkez, kimi ev aldı kimi dükġanı var. kimi ēlde çalışiyo. cümle āleme. ḥayırlı nasıb, ḥayırlı ġazanç.

55

Adı Soyadı : Anim Elverdi, 75 yaşlarında
Derleme Yeri : Tutmaçbayındır Köyü - Orta
Derleme Tarihi : 11. 03. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Düğün âdetleri

a.

e ne yapalım yavrum. tārăna yaparuz. yavrum bi zarār gelürse, vallāhi. tārăna yaparuz, maḫarna yaparuz. ordan cümce_ḥamuru derüz biz, yourdlu. yourdlu yaparuz bi_de. kelebekli maḫarna. yourdlu yaparuz. onu yaparuz. pırasa yaparuz, ısbanaḳ yaparuz, toyḲa çorbası yaparuz. e pilaf yaparuz. bütün deneden yourd_unan, yımırta ġıraruz içine, çevürüz. düünnerde onu yaparuz. evelden

keşkeg_ney yaparlarmışmış emme şindi yapmiyōlar. evelden işde gine şey ġuyarlardı, et ġuyarlardı ġaynaya_ġaynayi. evelden yaparlardı, şindi biz_de ġayli yapmiyoz_da. evelden ederlermişmiş.

bazlam, bazlama_da yaparuz. g̱ǿzleme_de yaparuz. g̱ǿzleme yaparuz, cızlama yaparuz. cızlama_da cıvuḫcana ġararuz. dókerüz sāşlara, bī̇şer. onu yirüz işde. cızlama derüz biz_de oña. düünnerde yāni ġomposdu, pilaf, ġuru_fasülle, bi_de datlu. aynı, aynı. oḫunur, oḫunur. datlı yaparlar. birer dene datlu verürleo̱, pilaf verürleo̱. işde bu.

dutmaçÇı_bayındur. dutmaçÇı_bayındur. ben onu bilemī̇cen_yā otuz, ġırk ḫāne vadur. bilmiyon_daḫa. şindi on_bir on, iki ḫāne var şindi. bi ġoca_ġarı, bi adam. yazın ġurub şöyle çoalū, iyice hem_de. bayramda_da. bayramda_da gelen olusa geliyō. gelmesse gelmiyolā. kimisi ġurbanı burda keser, kimisi ōrda keser. olmaz. esgiden_de olmazdı, şindi_de olmiyo.

b.

benim zamānımda, at_ınan geldim. at_ınan. e işde öümüzden çekellerdi yāḫud ġardaşımız yāḫud anamız, babamız sözün gelimi. e olma_mı, oluo̱rdu. işde iki. üç g̱ún. bi g̱ún yúḵ g̱ótürū̄dün. ilkin ġına olurdu. ilkin ġına oluo̱rdu işde, ġınayi yaḫarlardı. işde evelī̇ yāni geliniñ eline altun_ney ġuymaḳ yōdu. şindi altun_ney ġūyolar. ġıyāfet üç_etegdī̇ o zaman. şindi ġaylī̇ gine_de úç_eteg oliyo_da, o_da bi türlü oliyō. başlarına tas ġorlardı evelī̇, şöyle. şindi ġomiyola onu ġaylī̇. ġomiyolā.

söyler, söyleller. mıḫdar soriyo ḫā. söylerler mani, söyleller. sıraynan. iki gişi bi yere, bi gişi bi yere. öyle söyleller. söyleller. ġurannan, ġurannan ederlerse öyle ediyolā. ġurannan. gelüo̱rkene_de oḫurlar, giderkene_de oḫurlar. yāni mani söyletmezle. ġurannan olursa eñer.

keserüz. erişde, erişde. keserüz. e işde temin dedim, ne ḫamuru dediñiz_ya. bizden ondan keserüz_de, gȫnümüz çekince onu yirüz. e mantı_gibi keserüz. āynı mantı_gibi. et ġuyaruz içine. yapılma_mı. yaparuz. keçüg derüz bī̇z. keçüg derüz bī̇z. ondan ġuyaruz, ġíyma ġuyaruz. soannan ġímayi ederün. peyñir işde, peyñiriñ eşi_de. iyi daılur, gözel daılur_da onuñ_üçün ederüz onu.

yoḳ, yoḳ. bekmez yoḳ_da turşu işde gendümüze yetü. eden olū. salatalıḳ, ācur, ilaḥana ġuyarlar. fasülle ġuyarlar tezesinden. yoḳ, öyle bi_şiy yoḳ bizim burda. e yuḳıya yuḥa derler, şepid derleṛ. şepid derleṛ. yoḳ, öyle bi_şiy. bizim burda neyle bitdiyseñiz, öyle gidiyoz yavrum.

siñ_siñe dīyo ḥā. ġına g̱ünü, ġına g̱ünü. siñ_siñ derleṛ oña. ataşı yaḥallaṛ. ātlallar üsdünden, oynarlā. ērkekler oynar. ġızlar_da şeyiñ, ġızıñ dü̲ü̲nü ederlē. onnar_da ēvde oyun, türkü ediyolā. he işde davulnan zurnaynan_da olu öyle_de olu, ḥa yavrum. g̱ücü yeten oliyo, g̱ücü yetmiyen oliyo. yā öyle ederlē.

ġız bi çay demlėyeydin. bu ġadarnan yeter. bėş. iki ġız. iki ġız. iki ġız, üç ōlan. torun dē yirmi, otuz tene vaṛ yavrum. vallaḥa ġīzdan, ōlandan. bilmen_ki yavrum yaluñuz ȫsüzlükde böyüdüm, ȫsüzlükden gitdim. yaluñuzluḥdan. çekdim, çekdim. on_beş, on_altı. uralarda. anim. anim, anim. el_verdi. yaşım yetmiş, segizen vā. āmin a ġuzum. tutmaçÇı_bayındur.

56

Adı Soyadı : Mehmet Sayıcı, 73 yaş
Derleme Yeri : Dodurga Beldesi - Orta
Derleme Tarihi : 12. 03. 2011
Konusu : **a.** Çocuk Oyunları
b. Köyde Geçim
c. Cenaze Âdetleri
ç. Hıdırellez Kutlamaları
d. Köydeki Türbe

a.

dodurġa. ġazā çanġırı. ḥa ortíya. hiç duymadım_be. duymadım. bilmiyom. bu k̲óy aşşā_yoḳarı iki_yüz ḥāne. belediyelik. ġalan iki_bin ḥāne diyėcen_yāv, iki_bin. iki_bin, ḥā iki_bin nüfüs. üç_bin, úç_bin olsun yav. bȫyüg yer, tabī bȫyüg yer. úç bin ḥāne, úç_bin. ne_yapiyoduḳ, biliyo_musuñ. óküz_ünen saban_süriyoduḳ, çift süriyoduḳ. gevene gidiyoduḳ. geven, bu yeṛde biten ot, ḥayvannara yediriyoduḳ. ānadı_míydın. ormandan ġuru odunnarı getiriyoduḳ. yāḥiyoduḳ. yā

boş zamanlarımda met_oynuyoduḳ, met. met vardur. böle deynēnen met, çeldiñ_miydi tā o binanın yanına. ōrdan_da sen çobansıñ, sen gidiyoduñ ōrdan buriya āttiyoduñ. bu deynā buṛda ġoyi̯yoduḥ burda. bu deynā vuru_bilürsek sen geliyoñ, sen çeliyoduñ. ben çoban_oliyodum. tabi vurmaḥ. çele_bilürsek. tālīne. tābi_yā, tabi_yā.

başḳa kös oynuyoduḳ, kös. pişti oyniyacān yere kös oynuyoduḳ, kös. deynekden, deynekden böyle yapiyoduḳ. bu_ġadaḳ. bunu yayi̯yoduḳ böyle, dörd tāne. dörd tāne, böyle atdı_mıdın, ānadı_míydın, kös. onuñ meselā bi, şöyle oliyo annadıñ_mı. ḥā, açuḳ gelürse kös oliyo. bi kös, iki kös, üç kös, beş kös. böyle oyniyoduḳ, kös oyniyoduḳ. yā. deli_ġannıyı görüyon_mu, māşallaḥ. oyunnar ḳaḥdı. onnar ḳalƙdı. yō, yō, yō. şindi.

b.

ḥā geçim burda neydi biliyo_musun. bırçaḳ_ekerdúḳ. bırçaḳ. mercimeg ekerdúḳ. ānadın_mı, fī dėdüg_mü. fī_ekerdúḳ. būday_ekerdúḳ. ārpa_ekerdúḳ. ānadı míydın. ḳablıca_ekerdúḳ. ḳablıca. o_da ānadıñ_mı, ekin. o_da ekin. yā. ġaplıcaynan ānadı_míydın yapa_bülüṛseñ un_da yapiyodūñ, āşlıḥ_bulğuru_da yapa_biliyoduñ. tābi būdeye beñzer. ġabū çıḳdı_míydın būday olū. zēbzelig yoḥdu. şindi burda ġórenek yoḳ, ġórenek. şindi, şimdi hēr meyve oluṛ, burda. yaparsañ. o zaman yoḥdu. bi dāfā insannarımız ānadıñ_míydın bilmiyomuşmuş. bilmiyomuşmuş. öyle patatis_ekmeg, soan_ekmē ānadıñ_míydın, öyle domatis_ekme bilmiyolarmışmış adamlar. sāten para_da yōmuşmuş. bazara_da gidemiyodu, bazara o zaman. burda bazar yoḳdu_da aşşāda ḳazāda vardı, nāhiyede.

fevḳālā malcılıḥ vaṛ burda. dėvām_ediyo. ēh işdė besilicilig_de var, inekçilig de var yāni. neler_mi yapulur. şindi o súdden pendir yapılır, bir. çorba yapulur, iki. ayran çorbası. tabī. dene. dene. tābi yarma. ānadın_míydın. böyle undan böyle ufacıḥ_ufaḳ ġırallā, köfte yaparlar. köfte, köfte. ekmek_köfdesi, ayranna. ḥaḥ. nē. tarḥana yaparlar, çorbadan. şeyden ayrandan. yourd yaparlar. evet aaç_yayuḳlarda. aaç_yayıḳlarda.

c.

cenāzede_mi. cenāzede yemek_vėrülleŗ. şindi cenāzeyi ģómeller, gelüller. ānadı_míydın. ḥoca der_ki yemēmiz var, bütün ġomşular buyursun. bütün ġomşular dāvetli. bārullar. ondan_sōna gideller, ḥangı saatde yėnecēse o saatde gidelleŗ, yelleŗ. emme ōlen saatinde, emme ikindin sātinde emme aḫşam sātinde. şindi. ev yemei. şindi pilaf_yapallar. çorba_yapallar. tātlı_yapallar. et_yemē yapallar. bunnarı yapallar. onnar oķunur. yāsin oḫunur. mevlüd_oķunur. tābi, tābi.

ç.

şindi onnarı bizden böyükleri bilürdi. biz onnarı saymiyoruz yāni. cemĭle vardı. zemḥarı vardı. ģúçÇüg cemĭle vardı. bōyüg cemĭle vardı. işde bundan bir ay sōna işde. hē Tābi. zemherī ķırķ_beş gün. bi zemḥarī daḥa ġırķ_beş gün. tābī, tābī, tābī. ondan_sōnā işde cemĭlelē geliyo. āķ_yel geliyo. āķ_yele gideller dā ķóyüñ öte başına, orda duā_yapallar, āmin deller. ordan gelürken_de çolua_çocua ānadı míydın, şekker, üzüm dādullā. bizim_gibi çocuķlara. sizin_gibi çocuķlara deil. tābī yā tābi. var tābi. işde annādiyom_yā. āķ_yel, āķ_yele giderdik. ḥaḥ.

var tabī ḥıdırellez_de var. ondan_da nāpılı. işde o zaman çifte_gideller. ārpa, būday_ekeller. tābi canım, yumuŗta oynallar burdan deli_ġannılaŗ, annadı_míydın. on tane yımırta yaḥud yirmi teneşer yımırta alullar. buŗdan bōle bi yer yapallar, āna_míydın. heb deli_ġannılar toplanuŗ burdan, yımırta_oynallar. bi_de vurdu_vurıcā gideller, vurdu_vurıcā. o_da nassı ānadı_míydın, vuracaḫ_mı vurmĭcaḫ_mı. iddālaşıllar. tek yımırtasına, beş yımırtasına veyā yimmi yımırtasına. hele bunuñ gibi deli_ġannılar. bek iddāya giderdi. tābī. şindi burdan ġoy_verūsüñ, oriya_ġadar gider. ōrda vururssa vurur, vurmassa oriya yatar. ondan_sōna oriya on, om_beş yumurta olū.

d.

türbe var tabī. tā ġārşıda. ḥasan_dede. ḥasan_dede. işde onnar yedi ġārdaş imiş, onnar. zeyret_dede var. elviyālar var. çoban_dede var. bi_de zeyret_dede var. ḥoşlannar var. işde bunnar. çavuş_dede var. hebisi ġārdaş_imiş bunnarın. bu yörede yaşamışlar. anladıllar. işde anladıllar. işde biz ķóylüyüz ānadı_míydıñ, unudub gidiyoz ānadın_mı.

türbeye duvāya gidülür̥, ānadın_mı. iki tāne, üş tāne ḥayvan kesülür. bütün çevre k̲öyler ānadın_mı, dāvet_yapallar. ġalabalıġ_olur, ānadı_míydın. āçÇı gelir. āçÇı yemekleri bişirir. bi_de baḥsan_ḳı ānadı_míydın, maḥşar_gibi. duvā_yapallar. yāni yāmur_duvāsı. yāmur_duvāsı. yāmur_duvāsı yapallar. yaş, yētmiş_üç. isim mehmet sayıcı.

57

Adı Soyadı : Hüseyin Ozanlar, 76 yaş
Derleme Yeri : Yuva Köyü - Orta
Derleme Tarihi : 12. 03. 2011
Konusu : **a.** Köyde Geçim
b. Köy Yaşantısı
c. Askerlik Hatırası

a.

burası yuva k̲óyü. evet. ōrtíya bāludur burası. ōrtíya beş kilo_metire bir yerdür. kimiñ, benim_mi. hüseyin ozannar. yaşım yetmiş_altı. bu zamāna_g̲adar ben ġurbetde g̲āldım. meslēm bōçacılıġ_börekçilig. bu işlernen meşġul_oldum. evet. ondan_sonä reçbellik_de yapdım. çoluḥ_çocuḥ dāldı, gitdi. yedi, segiz kişiyi besliyodum, bilēmiñ ġuvvetiyne. ānadıñ_mı. burda reçbellī yapardım, ordan giderdim ġurbete. polatlıda on_beş sene g̲āldım. hem o işi yapdım hem bu işi yapdım. şindiyse siḳortíya ayrıldım. emekli paramı tıḳır_yıḳır yī̆yon.

buranıñ yemēniñ menşuru börē olur, su_börē olur. ānadıñ_mı. çorbası olur. yayla_çorbası yapallā. aşūra yapallar. onnarī yapallar. tārana_çorbası yaparlā. g̲óce çorbası, yarmadan. ayrannan, yourd_unan ġatıḳlallar. oña çorba derüz, g̲óce çorbası derüz. tārana yapan, tārana_da yapar. g̲óce_çorbası yapan_da yapar. sōna baḥçalardan fasülle getürūdúk̲. patătes getürūdúk̲. bunnarıñ yemēni yapulurdu. şindi patatis_de ēkmiyoz, fasülle_de ēkmiyoz. ekin_de ēkmiyoz, hiç_bi_şiy yoḳ şindi. hiç_bi_şiy ekmiyoz.

ḥayvancılıḫ da ġālmadı. burası yüz yirmi ḥāne var. faḥat yüz yirmi ḥāne var, yazın çualiyo, ġışın bu aylarda kimse ġālmiyo. on iki, on üç ḥāne ġāliyo. bu yıl on iki ḥāne var ŭduḫ. kimse ġālmiyo, buralar heb depremden ġóşdü böyle. ġólcükden sōna buriya da oldu ya. işde buriya. heb ġóşdü buralar. işde oralara çıḫduḳ biz. ēvler orda ya. ēvler orda. buralar onuñ üçün böyle bu ḥālde ġāldı, çuḳur ḥālinde ġāldı. ānadıñ mı.

burdan da baḥçalarımızı sularduḫ, su gelürdü çeşmelerden. çeşmelerden suyu alurduḫ, baḥçaları sularduḫ. ōrda böyüg çay aḫiyo. o çaydan alurduḫ suyu. buralarĭ heb sularduḫ. o zaman patatis, ġabaḳ, fasülle hebisini ekilürdü. kimisi. yeri olan ekerdi, yeri olmiyan da senden, benden öcüd alurdu, ekerdúḳ. sōna ireçbellīmiz ārpa ekerüz, būdáy ekerdúḳ. fī ekerdúḳ, mercimeg ekerdúḳ. bunnarı ekerdúḳ. evet.

b.

ḥıdırellez hiç ben bilmiyom yapuldūnu. onu da yapmayĭz. onu da yapmayĭz. ḥıdırellezde evvelden ītiyallar, bizim ġúçÇüklūmüzde yapmış onnar emmā biz yetişeli yapılmadı. hērkez daıldı, gitdi. o zaman millet ḳóydeymişmiş, uslulā ḳóydelermişmiş. onnā yapiyomuş. şindi bizim zamānımızdan bu yannı yapılmadı. ġúçÇüklūmden beri hiç ḥıdırellezi, navruzunu nuvruzunu hiç bilmiyoruz. hiç bilmiyoz.

var. ḳóy odası. var ıdı. ḳóy odamız var ıdı. herkeziñ şaḥsī odası var ıdı. yedi ḥāneniñ yedi odası var ıdı burda. evet. āhir zabaḥlayın sāt sekizde, doḳuzda açarduḫ odaları, otturūduḫ orda. geç şeyine ġadar. yemēmiz sırasına ġóre ayāmıza gelürdü. çoluḳ çocuḳ gettürüdü. yaḫındı odalarımız. efendime deyĭ vereyin, saat on bir, on iki ġadar ōtturdūmuz ġúnner olurdu odalarda.

yātsı, terāFīden çıḫdın mı gider odada oturūduḫ. çayımızı, zobamızı, muḥabbetimizi yaparduḫ. faḫat şindi o ādedler, o üsüller ḳaḫdı. kimse yoḫ, oda filan yoḳ. şindi bi misāfir gelse, ḥatĭrıña bi şiy gelmesiñ, āçıḫda ġalū. anca işde böyle eş dost dek gelecek de, tanuduḫ munuduḫ olacaḫ da eviñe öyle göttüre bileceñ. şindi o āded ḳaḫdı. eskiden iiydi. misāfir geldi mi, direkmen odíya

geliyodu. ḥayvaníynan barabar, eskiden ḥayvan var_ıdı, at. böyle şindiki_gibi motur_mutur yōdu.

çerkèşe giderdúk. çerkeş var, bilür_müsün çerkeşi. bizim ġazāyı geş, ġannıca var_ya şurda. ordan döndün_mü, o yol dōru çerkeşe gider. beş saatlig, altı saatlig yola giderdúk ordan. ordan misāfiller gelürdü, o yandan. veyehüt o kóylerden gelürdü misāfir dar vaḫıtda. onnarı_ney aırlarduḳ. ottururduḳ, ƙalḫarduḫ. yirdúk, içirürdúk. bıraḫur onnar gidellerdi. faḫat şindi o ādedler ġālḫdı. kimse ġālmadı. uzaḫlar, yaḫın oldu. yaḫınnar uzaḫ oldu. şu olduḫdan_sōna, tamam.

c.

asgellī ilkin izmir, bornuvadaydım. acamılīmız orda. acamılīmız. ondan_sōna orda üç ay ġālduḫ, izmir bornovada, topçuydum. ondan_sōna geliboluya gitdim. yoḫ. yoƙ, ḥani var_diye yalan_mı sȫleyin. sōna işde āsgellī orda iki sene bitürdúk, geldúk buriya. yedinci ayıñ on, elli_beşiñ yedinci ayıñ on_beşinde āskere gitdim. ānadıñ_mı. beş çocuƙ var. beş çocuƙ var.

58

Adı Soyadı : Dudu Doğan, 56 yaş
Derleme Yeri : Karaağaç Köyü - Orta
Derleme Tarihi : 12. 03. 2011
Konusu : **a.** Düğün Âdetleri
b. Köyde Yaşam

a.

ġara_āç kóyü. çanƙırıya. evet, evet. dudu, duan. elli_altı. vallaḥa ben āynı ēsgisi_gibi üç_etēnen geldim. gelinnig_ney giyinmedin. işde üç_etēnen geldim ben. gózüm_ney ġapalı, üsdüme duvāḳ_ney örtdülē. ġına_mı. ġınamızda zabaḫleyin on bir ġarı geliyo, saḫat on_gibi_ney gündüzleyin. geline bi. ellerime ġına_yaḫdılar. ondan_sōna yėmek yidileŗ, bi sufra. on_bir ġarı. çıḫdılā geri geldilē ēvlerine. ondan sōna tekrer aḫşam geldileŗ, ġına_yaḫdılā. aıtlar_yaḫdılar. ondan_sōna işde ellerime gine sardılā, bāladılā. zabaḫlayın_da gēldiler, seymenneriynen, ƙadınnarnan.

taḫsiye bindürdülē, buriye gētdülē. yāni gelen adamlar. ōlan tarafdan gelennere seymen derüz biz. onnar alur.

e söyledileŗ tabī. vallaḥa benim, ḥani baña söyledüklerini bilmeyen. ēzberimde olannar var. ne söyleyin.

şu depeniñ öte yüzü
g̱ún vurmadan erir buzu
bu neyle ayrulūmuş
içime ġoydu közü

pazarlarda almaynan
dolma olur sarmaynan
hiç ālama āḥ ġızım
ne olū el ġapısı olmaynan

işde böyle. ondan_sōna, daḥa ne deyŭlür.

zeytin zeytinden acı
zeytin zehirden acı
hiç_mi dünyāda bulunmaz
ayrılīñ ilācı

işdė böyle söylerüz.

tabī geliniñ eline āltun ġonū. tabī gelin açmaz ellerini, ġaynına gider āltun ġuyar eline, açar. yaḫaruz. ḳāpıdan girerken_de hiç_bi_şey olmaz_da çıḫarḫan ġapiyi kitlellē. bāḥşiş_almayıncı çıḫartmazlar gelini. benim gelinneriñ dō̄rdü_de öyle, gēldi. o būdayı gelince atarlaŗ. gelin gelincesi atar, bereket yāsın eve_dėyi. gelin_de eve gelince biz cereziñ içine bozuḳ paraları dolduruz, biz_de onuñ depesinden ataruz. gelincesi. ādet oliyo işde k̲óylerde. onnar. ondan_sōnă zabaḥ oluncaḳ_da işde ēş_dosd gelir. duvaḳ derüz biz. bilmeyen siz bilür_müsüñüz.

ondan_sona geliller hērkez burda ōynar, túrk̲ú çāruŗ, şennig yapar. ondan sōna tam öylen ezenine_ġadar bēkelleŗ bizim burda. ondan_sona biz_de onnara ikrām edersek ederi̊z, etmessek ētmeyiz. çıḫallaŗ, gidelleŗ. geliniñ getirdī hediyelerden, tabī eñ yaḫınnarımız, ḥalalarımız, ablalarımız, ḳardeşlerimiz buriye

gelir. geliniñ getdū paḫlavayı açaruz, tavū açaruz, sandeviç getürülleŗ onu açaruz. heb eşe_dosda ikrām_ederüz. maḥallede gelmiyennere verüz, yaşlılara. ondan işde ārtan yemeklerden, şeylerden heb maḥallemize daıdırız. irezil olmasın_diye. işde bóyle yaparuz.

yoḳ cehiz. ēskiden var_ıdı_da şindi yoḳ. ēskiden benim zamānımda var_ıdı. burdan bȫyle baḥçiye urġan yapallardı, urġan bālallardı. ġāzaḳlarımızı, eteklerimizi, bulizlerimizi, o ēski üç_eteklerimizi, onnarı_neyi asarlardı. geliniñ yapdū cehezleri, ġırlentleri, yasduḳları, saḥannarı, tencire, ileen. ēskiden onnar vardı benim zamānında. heb asallar, cehėz beklemiye_de adam çārullā. yāni kimse ġaçuramaz. yoḳ, ōlannā bekler. deli_ġannılā. ġız tarafıñ aḳrabāsı bekleŗ. eyer şindī bi tāne ötden māsustan bi şaḳalayın alub_ġaçmiya gelennere_de ġuvalarlā. ġapdurmazlā, hīç. sōna cehez daldan inmeye derlē. ōlanıñ babası para verüŗ. cehezi indürüller, sandua basallar, ġapaduŗlā. ġızıñ evine, ōlanıñ evine gelüŗ.

b.

işde bȫle vallaḥa başġa. tarlalara giderdüg ēskiden, tarla yolarduḳ. túrḳú çāruduḳ tarlalarda. e çoḳ túrḳú_çāruduḳ vallaḥa.

āḫşam evelī geldi
yedi develi geldi
bu derd bende yōdu
yārim seni seveli geldi

yā ȫle túrḳú_çāruduḳ.

tarla tarlíya ıraḳ
elinde ġúmüş oraḳ
evelī diz_dizeydúḳ yārim
şindi yıldızlardan uzaḳ

öyle söylerdúḳ.

burda_mı. sabaḥlayín ḳalḫarın, en önce zobamı yaḫarın, üsdüne bi çaydannıḳ ġorun. aşşāya inerin. saḥannarımızı siler, süpürüz. beyim boḳlarını atar, yani mallarıñ pisi. ḳóy şeyi, adı boḳ işde, mayıs. e ḳóy şeyi bu. ondan_sōna el_arabasına adam ġuyar, onu atar. ben_de samannarı basarın. inekleri saarın. yoḫarı çıḫaruz,

çayımızı içerüz. südüm bişecēse südümü bişürün. bulaşıḳ yıḫīcāsam bulaşıḳ yıḫarın. gelenekde el işi yaparın, ġazaḵ_örerin devamlı ben. torunnara. ḳazaḵ örerin, ondan pattik_örerin, lif_örerin. her şey yaparum işde, elimden ne geliyosa yaparın.

işde ḳóyüñ işleri böyle. suyuma gider, su getürün. canım sıḫulursa ēşe_dosda giderin. daḥa canım sıḫulursa depelere çıḫarın, gezerin. vallaḥa işde öyle.

59

Adı Soyadı : Fatma Doğan, 68 yaş
Derleme Yeri : Kalfat Beldesi - Orta
Derleme Tarihi : 12. 03. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Çeşitli Konular

a.

fadime. fatma. doan. ātmış_sekiz. ġalfat. gȭnüm ḥanġısını çekerse. ġuru fasülle, pilaf ondan_sōna ısbanaḳ_yemē. ne, allaḥ ne verdiyse yaparuz. çoḳ yemekler var_da. höşmerim. dēy yayla zamānı. höşmerim. höşmerim şindi yayla zamanı nāparuz. ġaymaḫ dókerüz_ya ḥanı. u ġaymā ġarışduruz, ılıduruz, yımırta ġuyarız içine. unnan ġarışduruz, yāyi_da ḳızardır tavíya dókeriz. evür_çevür, evür çevür, ġıp_ġırmızı olū. bu höşürük. höşmerim. yoḫ çaynan_neyi. ayran yaparsıñ yourddan, onnan yėniṛ.

özel yemek, işde deyin ēskiden çōdu. şimdi. ēskiden bizim keşkēmiz oludu. toyġamız oludu. toyġa yourdlu. deneyi ḥaşlarsun, temiz dene, döülmüş. noḥutlu içinde. ġarışdıra_ġarışdıra bişirüsüñ, yourd_ınan ġarışdurusuñ. gel iki_de sen ānat. sen dā iyi bilüsün. ondan_sōna ġarışdıra_ġarışdıra bişirür. ondan_sōna yavrum işde sufra sufra getürü. ġuru_fasülye, pilafıñ üsdüne et. daḥa bi yemekler. muḥallebi çevrüller. yemeg yāni çoḫ olurdu_ya, şindi.

toyġa, kēşkek, yayla_çorbası olū. toyġa olduḫdan_gēli yayla_çorbası olmaz. ġuru_fasülle. teze_fasülle oldū zaman teze_fasülle. işde bi_şiyler oluṛ. muḥallebi ḥani nişasda çevirīz_ya. muḥallebi deyince oña. onnardan olū. bandurma olū.

bandurma şindi yūḫayı yapïz_ya, şebit diriz biz oña. yuḫa ince ince yāparuz, dātlíya_da banduruz. yāsını üsdüne çoḫ dökerüz. tere_yāyı. onnan oturu, yiller. çehiz yemekler. tavuḫ dókeller pilafıñ üsdüne. bi_şiyler olu yavrum işde. ben anġaradaydım, buriya geleli om_beş sene oldu. ben otuz sene anġarada durdum buranıñ. ġayli aluşduḫ.

yoḳ. biz ġırḳ kişiniñ içine. ġırḫ_beş kişiyken ayrılduḫ. ben hiç bilmïdim ġalabalıḫ olduḫlarını. tam urdan dut, buriya_ġadaḫ ḥacı_memişgil. ḥacı_memişgil, yā yavrum. ġalabalıḫlardı heb āyrıldılar. biz anġariya gitdúḳ. geldúḳ buriya ev yapduḳ. işde herif_de ḥasda, böbrek_ḥasdası ġalp ameliyeti. hebisi. sā_ol yavrum. her_şėy var herifde.

evet. tarḥana yapılma_mı. şindi yourd_unan uyutusuñ, eçüg ēşidüsüñ. sōna domatesi, biberi rendelersiñ. şeynen, robotda çekersiñ. onnarı_da ġatañ içine. bi ḥafda duru. undan_sōna düül_düül yaparsıñ, elėkden_de geçürüsüñ. elē vardur onuñ. geçürüsüñ tarḥanáyí. bizim herif sēvmez, ben çoḫ severin_de baña doḫuniyu. mïdeme her_şey doḫuniy yavrum. ācısı deil_de. ot, çay. şey şu telsit_mi deyïler neydi, o ḥabdan ġullanïm. medimalaḳlar_neyi bitdi. dolab doluydu. dērin doñdurucu oldūndan ġoyiyun. medimalānı bitürdúḳ ġışın.

hēr_şey yetişï_de. tabï bizim ḳóy eçÇüg souḫ olï. baḥçelerinde elma benim bi baḥçem mezere_ġadā emmā her şey yetişï. erüK var, elma var, iki fişne var. böyüg olsa çoḫ dikerim, meraḫlıyımdır öyle şeye. kel herifde iş yoḳ. ġafiyi (?), şapır şupur. pis. şo tel ēyildi. iki malım varo, ēydilē. ō herif ḥasda gendini zor sürï. o_da benim_gibi gúçÇüg bi_şiy. herif uzun olu, ġarı gúçÇüg oluo sa olsun.

b.

yā. unutdum pek bilïdim aḫ yavrum. māni_mi isdïn. vallaḥa unutdum.

gele gele geldúḳ
avluñuza dolduḫ
eliñizden ġızıñızı alduḫ
amanım mēlal mēlallı

üş, dörd Kişi. beş, on kişi çāruduḫ. şindi günaḫ deyïler. evelden o çōdu. şindi kimse āzını açmeyi. helbetde.

nennī yavrum nenni

uyu_da böyü̱

ġuzularnan yörü yavrūm yavrūm

öyle deyib. unutdum yavrum. hēr_şeyi unutdum. şu ġārı evdemiş, oña gidīdum. bacası tütī. āmān ondan_sōna gele_gele geldüg eviñizden ƙızıñızı alduḫ. neydi. ġız peg çoḫ bilīdim emme. öndü̱ gún ġızlar_da geldi gine. ille söyle. ġız unutdum yavrum, söyleyin eme ben. ġardaşım öleli ġafam bi ḫoş.

ḥaḥ būdáy ataruz. zenginnig_olsun_diye, bolluḫ_olsun_diyi būdáy ataruz. ondan_sōna gēliniñ geldī ġurtlaruz böyle, sōya_sōya gelini ġurtlaruz. başḳa ḵóyde de dóşe yā_çalīler, duvarlara_neyi. yā_gibi_mi yapışacāmış. biz yā_neyi bilmeyiz, ekin_ataruz depesine. ḥā. biz Ḳına çoḳ yaḫarız. şindi bi ġurub şey yaḫīlar. vallaḥa burda āltın_māltın yoḫ_da. vallaḥa yavrum çoḫ bilīduḫ eme heb unutdum. ben ġoca ġarı oldum. sā_ol yavrum. vallaḥa olmadı emme daḥa.

60

Adı Soyadı : Zeliha Akın, 60 yaş
Derleme Yeri : Kalfat Beldesi - Orta
Derleme Tarihi : 12. 03. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Düğün Âdetleri
c. Yöresel Yemekler
ç. Bayram Âdetleri
d. Köyde Yaşam

a.

burası ġalfat. çanƙırıya bālı, ġalfat ḵóyü. isim zeliḥā aḳın. yaş ātmış. ḥā önce çorba yapīduḫ, ondan_sōna piriş_pilafı, bamya. yabannarda oldū zaman hele dana kesiyoz, davar kesiyoz. yāni etli_de oliyō, pilafıñ üsdüne eti. ondan_sōna yapan helvā alīdu. yapışına, yāni gelişine_ḡóre. adamıñ ġuvvetliyse çoḫ olīdi yemā. durumuna_bālıydı her şey yāni. ēskiden. şindi ġoláyları daḫdılar. kimisi ayran

dādī, kimisi undan_sōna ḳolaynan veri_veriyō. öyle ġolaylaşdurdulaŗ işleri, ēsKiden zor_udu tabī.

deneyi ġaynadīduḫ, döīduḳ ġazanda. içine tavuḫ ġoyīduḳ, et_inen. unu yapīduḫ. undan_sōna fasülle, aynı ḥanī aynı sufra yemē_gibi. patatis, pilaf öyle yapīduḫ unnarı. ēsgiden öyleydi. daḥa_sōna işde dana kesīduḫ, yabannarda. öyle öyle şindi ayran daıdīler, bide daıdīleŗ, işi ġolaylaşdırdılar. bāzan belli olmáyo. gine veren var. etli_metli.

b.

dünnerde şindi, ēsgiden yavrum. ēsgiler işde zilleri daḫīduḫ, şanġır_şanġır oynīduḫ una. iki ġarı bi çıḫīdi. bi türkü çārīdu, biri oynīdu. undan_sōna oldu, olmadı davulnan, ḳóçēnen_de yapīduḫ düünü. şindi ēhēy ne oyna çıḫan vār.

bizim zamānımızda ġayli motur çıḫdíydı. at deil_idi, motur vardı. motur teg tüg vardı, ḳóyde bi, iki motur vardı yāni. o zaman ġayli bıraḫdılaŗ, atı. u zaman öyleydine, o zaman öyleydi. melāl çārıduḳ. undan_sōna ġız evine giderdúḳ, ġınáyá giderkene melāl çārıduḳ.

gelinnig, şindi ġaylī abīye_ney giyīleŗ, ēskiden ġumaş giyinīduḫ. ēskiden ġumaş giyīduḫ. işde ġumaş, üç_ėteg işde. ġumaş dedīm, üç_ėteg. öyle. işde buriya şey daḫīlardı, taḳġā, undan_sōna eTrāfını_da böyle alnan, yeşilnen doliylardı. ġumaşları_da giydirīlardı. önceden böyüg bi al var_ıdı, tam buramıza_ġadā. soñundan şētdilē, üsdüne_de yeşil. unnarı ḳāldurdular şindi. bu el_de gelinnig giydirīlar. şindi gelinnig giydirīlar yavrum. böyle işde.

c.

çōḫ, çōḫ. çōḫ. unu_da yavrum, isTeiñe_góre. var ısa. durumuña_góre. süd_de ġuy, undan_sōna meselā üzersüz süd_ünen yuñuruz. ondan_sōna áz_da maya atarız. açaruz. üş, dörd kişi yazar, ben de çevürün. sāten ben çeviriciyindir ekseriyetī. biraz_da. yāni yufġa_ekmeg, her çeşidi çevürüz unuñ.

bizim burda pekmez peK yoḳ. neynen yapacāz pekmezi. üzüm yoḳ, bi_şiy yoḳ. ḥā öyle. salçiyi ġaynaduruz ḥa. aluruz. onu güs_soñu. güs_soñu meselā canı isdiyen güneşe ġōr. güneş salçası yapar. canı isdemiyenner dōriyu. ḥafif suyunu az

bi_şī aḫıtdıriyo. ondan_sōna ġoyĭyo, ġaynadiyo. öyle. ḥı öyle bişiriyo. duz ġūyō tabī içine, bozulmasın_diye biraz_da. duriyo, ġavanuzlara basiyoz.

ç.

yoḳ, yoḳ. peg öyle. bizim burda öyle olmaz. öle ḥıdırellez_ney ġutlamazlar. bizim dīnī bayramlarımız vadur. ḥā. unnarı yapmazlar. emmā dīnī bayramlarımızı güzel şekilde ġutlīz yani. ġārşı bize gelir. meselā ġārşı buriya gelir. şurda bayramlaşıllar. şu, çay aḫī_ya ortamızdan. öte tarafdaḫı evler bu yanna gelir. burdan mezellie giderüz. ilā sōliye_sōliye gideller. çocuḳ, çocuḳnarnan_ney berāber mezellie, herkez mezellīni ziyāret_ider. āynı gún. bayram gún, ġurban_ısa ġurbannarı keseriz. ērtesi gún ġoñşulara, tanuduḳlarıña gidersin. u zaman bāḳlavamız, börēmiz yāni, u zaman çoḫ olū.

d.

nāparız. biz burda malımız varsa, sabaḥ ḳalḫar_ḳalḫmaz ilk defā zobayı yaḫaruz. çayımızı içerüz. ondan_sōna dama giderüz. bilü_müsüñüz, bilmen. aḫıra. aḫıra, mallarıñ yanĭna. dām, dāş böyle māl. çōdu yāni ēsgiden. çoluḫ_çocuḫ. ġalabalīdı. bebie_mi baḫacañ, dama mı baḫacañ yavrum. bi górecēdiñ.

61

Adı Soyadı : Ahmet Doğan, 81 yaş
Derleme Yeri : Kalfat Beldesi - Orta
Derleme Tarihi : 12. 03. 2011
Konusu : **a.** Düğün Âdetleri
b. Köyde Geçim
c. Bayram Âdetleri
ç. Köydeki Türbe

a.

e sor baḫīn bi, altından ġalḫacaġ bi sorun_mu. öyle_yā. evet ġalfat. evet efendim belediyelik. efendim bizde cumālā. perşembe gún başlar. evet perşembe gún başlar ekseriyet, düünner. efendim, urba_kesme olur. nĭşan deller. he urba kesme deller. meselā ġızıñ urbası alınır, ne var ne yoḳ. ġadınnar uriya, urba_kesme

düününe geliller. efendime sölïn. cehiz ayrı, u gelecē gün gelür cehiz. her_şei ḥazırlanır da. gelecē gün gelir cehiz. urba_kesmede işde ne alınmış, ġoñşular görerler. ne daḫılacaġ, ne alınmış. velḥāsılı unnarı dikiz_edeller. dālıllar. evet. perşembe gúnneri böyle, evet.

efendim, cumā gün aslında bi_şėy yapılmaz. pazar gúnneri, şindi aşşā pazara geldi. biliyosuñ. pazar gúnneri düün yaparız. efendim, burdan gelin evine gideriz. gelin evinde bi ḥaylï ādetler vardır. meselā gelin ata binecēse onuñ binecē ata ġızıñ ġardaşı biner. senden para_almayíncá inmez. velḥāsılı çocūñ gönünü_edeller, atdan indïrïrler. undan_sōna gelini bindiriz.

ġalabalıḳ gidilir. gelin_getirme deller, u ḥalaya bi_şiy demezler. e seymen yoḫ. yabandan gelürse seymen olur. meselā yaban, şu ġoñşu ḳóyden gelürse gelin, seymen olur u zaman. he u zaman seymen olur. aynı ḳóyde seymen olmaz. sōna ēsgi górenēmiz yapalım deller. çou at_ınan gelir. şindi şu annarda vesāyid_inen gelï başḳa. ḥa. evet.

b.

efendim bizde fazla bi_şiy ekilmez, sayın ḥoca. bizim burada fazla ayaz oliyu, fazla ġış oliyu. efendim. ārpa, būday, fï. bunnar olur. ḥayvancılıḫ var, var. ḥayvancılıġ çoḳ ḳóyde. ēsgisi_ġadar yoḳ_da. şindi besi_yapïlar, millet davarı ḳaldırdı aradan. ġara_mal beslïlar. besi_yapïlar. velḥāsılı. ġasab, ḥāyır şurdan çubuḳ var. urda kesdiriller. anġaranıñ yaḫınında çubuḳ var. orda kesdiriller.

sēbze ēkeriz_de bizim burada souḫdan yerişmï, sayın ḥocam. küsdürï bura. ḥaḳġaten buranıñ āyazı_da dēşeT_olur, sıcā_da dēşeT_olur. evet, evet. şöyle gendi yïcēmiz_ġadar. efendim ne lāzım_ısa ekeriz. reçbellie ne lāzımsa. patatis iyi olur, fasülle iyi olur. efendime sōleyin, işde suan_ekeriz. felan bi_şeyler. mercimeg_de ekeriz. mercimeg_de ekeriz. yaş, benim segzen_bir. segzen_bir. ismim aḥmet. aḥmed doan.

c.

var. ḥoca_sinan türbesi var. şu yōḫarda unuñ türbesi. yāmur_duāsına çıḳdū gün toplaşıllar yavrum, başına. yāni yāmur_duāsına çıḫdı_mı, orda āyrıyetden bi duā_yapallar. sonuñdan yuḫarda dumannı vardır, urda dikmene çıḫallar. dikmene

çıḳmaḵdaki maḫsad, yükseklere yāni allāḥa yalvarmaḵ. yükseklerde. teKrar urdan ormanımıza dolaşıllar, ġurban keseller. bunū.

yō ġadınım ġoy. çaysız olur_mu. gine gidersiñiz. yav yerinden_mi ḵalḫiyo gidecēñ yer. allāhı severseñ. yāv biz yarım_saatde çayı içerüz sayın ḥoca. siziñ sāyezde ben_de içerin.

efendim yaylacı yayladayḫan, ḥazīranda_felan biz ġurban_keseriz. yaylacı yayladayḫan. altıncı ayda. velḥāsılı. evet, toplanıb gideriz yūḫarı. ormanda bizim, ġurban keseriz.

erenner, şurda ḵóyüñ üsdünde yavrum. türbe vardır, ondan_sōna ordā ġurban keseller. ḥattā bir ḥafda_ġadar daş_oḫullar. şu_ġadar, şu_ġadar güçÇüg daşı oḫullar ki ondan_sōna onŭ_da bi ḡóle dókeller. ḥagīġaten ḡóle dókerken ne ḥāl_ise cozūr cozūr öter. yāni ḥaḳġaten allāḥ raḥmet verir. verir. bunnar heb tecrübe. sōna bizim ḵóyümüzde din_adamı çōdu, sayın ḥoca. tabī ītiyarladılar, ōldüler. şindi ēsgisi ġadar tēsir yoḵ.

DERLEME BÖLGESİ 07
ÇERKEŞ İLÇESİ

62

Adı Soyadı : Yaşar Çeçtepe, 69 yaş
Derleme Yeri : Yalakçukurören (Güzelyurt) Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 13. 03. 2011
Konusu : **a.** Tarım Etkinlikleri
b. Çocuk Oyunları

a.

meraba iyiyin. sen nassın, iyi_misin. evet g̱úzel_yurt. yalaḫ_çuḫur_ören. hē. bizim bu muḫdar deyişdürdü. g̱úzel_yurt, böyle ismi ġondu. çerkėşe bālı. gēşlīmizde, g̱úçÇüklūmüzde hiç_bi de_i_şen bi_şiy yoḳ yāni. şindi şu durumdan o zamanıñ durumunda yāni. o zaman şindi şöyleydi, yelleşimi k̲óydeydi herkez. şindi hērkez da_ıldı, gitdi.

burda daḥa evvelden būday_ekilū, ārpa_ekilū, fī_ekilū. mercimeg̱_ekellerdi. bi de burçaḳ vardı, burçaḫ_ekellerdi daḥa evvelden. onŭ_da ḥayvannara yedürüllerdi. burda şindi hērkez da_ıldı, gitdi. bunnarı çoḳ eken yoḫ, şindi moturcularıñ elinde ġaldı k̲óy, moturculardа.

yōḫ, yōḫ. ḥasadı şeynen ġaldıriyoduḫ, ók̲üzlernen. şu depeleriñ ārḥası tamāmiyle talladı, heb bütün oralar merāya ġaldı. bu tarafı öyle, o yannı öyle. heb merāya ġaldı yamaşlā. ók̲üznen. sabannan. ġara_sabannan ekiyoduḫ. ēkdúk̲. ondan sōna ē g̱ús_soñu, şey g̱úzün ġaylī giderdúk̲ orda, orānan biçerdúk̲. orānan biçilmiyen yelleri, daḥa iyi yelleri turpannan biçerdúk̲. ók̲üz_arabasíynan gettürürdúk̲, düvennen sürerdúk̲. yabaynan savuruduḳ. e deneyi ayıriyoduḳ. tabī deneyi ayırdı_míydı, samanı samanlı̊ğa. deneyi gettürür̥, çuvallara g̱uyar ḥambara.

deyirmen, ġara_deyirmen vardı. ġara. su, su_deyirmeni. hē. şu ḥacílár deresinde vardı, yalı_yüzünde vardı, ġara_mısdafanıñ altında. heb uralara g̱ótürürdúk̲. su_deyirmennerde. ekini yıḫallardı urda, ġurudullardı ġadunnā. ondan sōna biz g̱ótürdúk̲, ūdürdúk̲ orda. evet.

b.

k̲óy yerinde, bizim burda bi_şiy vardı. dana oynarduḫ. elimize birer deynek, orta yire şō̲le saƙa_gibi bi_şiy ġōrduḫ. onnan oynarduḫ. birisine g̲útdúrdúk̲, birisi vurdu_muydu böyle giderdi. dana, böyle bi çuḫur vardı. çuḫur, şöyle bi çuḫur. çuḫura ġuyarduḫ şöyle. u şey ġuyardı yāni, oynu ġuran adam oriya ġuyardı. ġuyamadı_mı, sen burdan vuruduñ, o yannı gider. o, o yandan. yāni öyle bi oyun vardı.

sōna yesir oynarduḫ, yesir. yesir, meselā üç, beş gişi bu yanda üç, beş gişi o yanda. işde oyun. el bende. el vurdu_muydu şe_yapardu ġ. sōna ara_kes oynardu ġ. ara_kes oyünu. hē ara_kes, meselā şō̲le dolandı_míydı, ediv̆rāfını kesdi_miydi, oyundan çıḫardı o. öyle oyunnā vardı işde.

yetmişe yaḫın işde, ātmış_doḫuz. bu sene yetmişe giriyoz işde. yaşar çeç tepe. evet.

63

Adı Soyadı : Mustafa Kara, 71 yaş
Derleme Yeri : Kadıözü Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 13. 03. 2011
Konusu : **a.** Köyde Geçim
b. Köydeki Deprem
c. Köyde Bulunan Türbe
ç. Köyün Adının Kökeni
d. Düğün Âdetleri

a.

ġadı_özü k̲óyü. çerkeş. yetmişden fazla. bin_doḫuz_yüz_ḳırḳ doumluyun. musdafa ƙara. yōḳdu. düvennen. düvennen süriyo, saman ediyoduƙ. yabíynan savuruyoduƙ. bizim devv̆irimizde. ondan_sōna işde ne çıƙdı allāḫ. böyle_de verimli deildi_de şindi verim, g̲úpre_de çıḫınca verim biraz çoaldı. bu zefer_de mazot

yüsseldi, gúpre yüsseldi. ilacı, şunu_bunu yüsseldi. tirektör ala_bilen aliyo, alamiyan gine aynı yerinde sayĭyo.

b.

bu kóyde bizim çocuƙlūmuzda böyük deprem olmuş. biz ḥayal_meyal biliyoz. heb bu yıḫıliyo. ġırƙ_altı, ġırƙ_yedi gişi birden bizim burdan cenāze çıḫiyo. işde buriya yelleşim yerini deişdürelim dĭyolar. şindi şu deppe var_ya tā uriya, oranıñ arḳasına ev yapıliyo. şindik ġonut yapıliyo. Tabĭ devlet ġırediynan yapıliyo. alacaḫ_mı, almĭcaḫ_mı onu_da bilmiyoz. herkez işde otuz_milyar lira para veriyo. şee yāni yapduḫça mütāhitlē aliyolā. işde oriya ḥarciyolā.

c.

var. şurda bi türbe dĭyoz. bizim, bizden öncekiler_de türbe biliyo. ē biz_de türbe dĭyoz. bi_de arḫada vā. sāda, solda vā. bi_ġaç yerde türbe yāni. yatur, evliyā. işdė yāşlılarıñ devām_etdū_gibi bizimkileŗ_de devām_ediyo. şindi meselā_ḳı yāmur duāsına çıḳdı_míydı oralara gidiyoñ, ġurban kesiyoñ. işde geçerken oralardan, yoluñ oralarda geçerse fātiḫā_edersiñ. yāni ilk defā bu fātihāları onnara, onnarıñ nāmına deil, allāḫ_üçün her_şey. o_da allāḫıñ bi ġulu_da, yāni mertebesi yüssek.

onnar bizim buralarda yoḫ. o taş yapışdıran şeylerde gördüm ben. taş dutiyo. mārdinde gördüm ben. meselā şȫle bi gēndinde bi_şe dutarsañ, fikrinde. oriya daş şȫle gözle görünür şekilde bi sāniye_filan yapuşuƙ duriyo, ondan_sōna düşiyo. mārdinde.

ç.

şindi buralā, ēskileriñ deyişine_göre üç ġardaş_ımış. şurda ali_özü vā, şurda ġara_mısdafa vā. onnar üçü_de bĭ ġardaş_imiş. o oriya yelleşmiş, bu buriya. bi_de bi ġadı dellermiş. bizim buriya. sōna ḳadı_özü olmuş. adamı, öyle deller yāni. ġadı olub_da ēsgi şee, belki ḥani esgiden ḥākimleriñ yerine ġadılar vādı ya. öyle ġadı mı, dāƙma ġadı_mı onŭ_da bilmiyoz. yalıñız kóyüñ ismi ġadı_özü.

yani onu bilen yoƙ_da buranıñ aslında türkiye. türkiyeniñ çounluƙla şeyden geldi, yani ġavimler göçünden_sōna buralara geldi, bizansıñ elinden āldılā. şey

ġabīle_ġabīle. meselā bizim ġabīle ġara_aḥmedgil dellē. ġara_aḥmed_ōlları. işde onnā on_beş, yirmi ḥāne olmuş şindik.

d.

hē. e düün oliyō. düün. nişan_daḳallar, ondan_sōna düün olū. ēlbise ġórerlē. esgi zamānıñ. ondan_gēli düün olū. gelini alıllā, ondan_sōna çoluḳ_çocua ġarışırsıñ velḥāsılı. bi_ġaç gún sürer_ya. bi. yāni her_gún bir, iki sātde biter.

var. yāni túrk bayrānı dikeller, şöyle. burda düün oliyo yāni. bu evde düün oliyo. yuḫa olacaḳ. yuḫa demek, ekmek_filan yapallā. işde orda biraz yemek mümek, işde o masraF_üçün düün evi olacaḫ. bāzısı davullu ederdi, bāzısı davulsuz eder. durumu iyi olmiyan.

esgiden olūdu, ātlı. ata binib şu_kóyden meselā_ḫı başġa bi_kóyden gelin alacañ. ata biner, gidib_gelüllerdi. düün_alayı, ne diyeceklē. seymen_müymen işde gidiyo. sōna talaḫa dellerdi, araba. ḥani dörd tekerli arabalara. talaḫa derlerdi esKiden onnara. yō, yō. dörd tekerli. atlar çeker onu_da. talaḫa dellerdi, ēsgi ismi. velḥāsılı gētürüllē işde. duvaḫ_olū, muvaḫ_olū. ondan_sōna_da biter iş.

64

Adı Soyadı : İsmail Özçelik, 72 yaş
Derleme Yeri : Elpirek Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 13. 03. 2011
Konusu : **a.** Cenaze Âdetleri
b. Çeşitli Konular

a.

evet. yuḫarı_elpirek, aşşā_elpirek. bura, üç maaleniñ bi mıḫdarı vā. yaḫuplar vā, arḫada. şu depeniñ arḫasında. ora. orda_da vardū. burda vardı, segiz on kişi. işde oy_üçün gitdilē. tabī ora ġazā bizim. çanḳırı, vilāyet.

evet. bizim ādetimiz, cenāzede. anḳarada yıḫanırsa burda yıḫamazlā. yāni yıḫan. cenāze sāhibiniñ şiyine_bālı, isteine_bālı. ḥālde burda mefāt_ederse, burda

cenāze yıḫama yeri vā. orda yıḫarı̊z, namāzını ġıları̊z. he defn_ederı̊z. ondan_sōna doā yapılır.

yemek verilir. ya yemeg, ya bide getiriller veyāḫut_da ḵóylerde şēler var meselā. bizim burda yoḫ. sāde bura varo. misāfir_ḥānelē. orda yemek_yapallā. yāni belilli bi kişiler gelū, ḥani evinden gelenner. meselā sen yapiyoñ desen, ben yaparım. ben yapiyom desen sen yaparsıñ di_mi yėmei. ḥā. annadıñ_mı. çay, ġāve, işde yemek. misāfirlere hürmet_ederiz.

tabī, tabī ġırḫında, yedisinde, bi_de ellisinde. evet. baḳ, biliyoñ sen onnarı. mevlüd oḫudullar, ġuran oḫullā. ġadınnar bi tarafda oḫur, erkekler bi tarafda oḫū. işde hem cāmimiz var hem misāfir_ḥānemiz var. var, ikisi_de var.

b.

yaşım, ben otuz_doḳuzluyun. yetmiş_bire gidiyo, yetmiş_ikiye. ammā işde bacaḫlarım āriyo. yā. bu souḫdan oldu. burdan souḫdan oldu. işde bu dışarı çıḳdīm zaman hemen ārī, burda ārımiyo. demek_ki şey vā, sen söyle. kireçleme varo. işde ısıcaḫ dutuyon. zobiyi_da iki bin doḫuzda_míydı, iki_bin_sekizde ġaça aldíydím biliyoñ mu. yüz_ona aldíydím. ḥā çit tepsili, yoḫardan odunu ġoydun_muydu anasını āladiyo.

ḵómür yaḫacan ammā baca_diyi ġorḫudan yaḫamiyon ḵómür. şünkü baca iyi diil, çekmiyō. ḥaftada bi kere siliyoz, temizliyoz. āynısını yapiyo geri. yuḫardan çekmeyo. yuḫarı_da çıḫamadım, bi temizliyeyin.

ya odun bol ammā getiremiyoz. bu ormana giremiyoz. yaḫaladın_míydı hiç baḫmiyo. ēsgisi_gibi diil. ḥā ġaçaƙ gettı̊rı̊rseñ, gettiriyoñ. onŭ_da merkeb yoḫ. öle getitdiriyon ben, tıraḫdörnen.

ismayil, öz_çelik. yā. elpirek. yoḫarı_elpirek, aşşā_elpirek. aslında yaḫuplara bālı bura_da şindi bizĭ āyırdılar, ġārşı maḥalle. fazla geldi oy. mıḫdallī onnā aldı.

65

Adı Soyadı : Emine Aktaş, 57 yaş
Derleme Yeri : Yoncalı Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 13. 03. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Çocuk Oyunları
c. Cenaze Âdetleri
ç. Çocuk Bakımı

a.

çanġırı, çerkeş, yoncallı k̲óyü. ēlli_yedi. badımanaḫ. yème̲i oluyo, g̲özlemesi olū, ġavurması, her_şeyi olur. yemēni nassı yapulū. yānı ġūyoñ, soanını ġūyoñ, salçasını ġūyoñ. badımanā ġīyoz. ondan_sōna ġāvuriyoz. ġāvurduḫdan_sōna ısbanaḳ_gibi bişiriyoz işde. ġāvurmasını_da sāde ġāvuraraḫ. sarımsaḳlı yo̲urt. yımırta ġıra_bilirsiñ üsdüne. neyli isderseñ. g̲özlemesini_de yımırtalı, ġara_biberli filan yaparuz. yufgiyi açaruz, içine ġūyaruz. onu büşürüz, oña g̲özleme derüz biz. evet.

yėmek, her_şey yapı̊lū. fasülle, tarḥăna çorbası. nėy isderseñ, ne_bilīm işde. kēşgek ben bilmiyon. ēsKiler yapiyodu ġayın_vālidem_filan_da. ben onu bilmiyon. tarḥăniyi_da işde yuñuruyoñ, ēkşidiyoñ. işde on g̲ún yatiyo. ġāriyoñ. ondan_sona yuñuriyoñ heb. ēkşidükçe yoñuriyoñ. ondan_sona şeyleriñ üsdüne dökiyoñ, beyaz çarşaflarıñ. ḳurudiyoñ. gēçüriyoñ, ovalíyí_ovalíyí gēçüriyoñ. ġurudiyoñ, işde ondan_sona yavaş_yavaş, ġaruşduru_ġaruşduru büşüriyoñ. ammā ġíymalı yaparsañ ġíymalı, mērcimekli yaparsañ mercimekli. öyle Püşüriyoz. evet. ƙış, yaz farḳ etmiyo.

turşu_da yapiyoz. turşu işde amān ne dīcekdim. laḥāná, şeyli. aḫlıma getüremedim. amān domatis, biber, salatalıḫ, hebisinden. turşiyi_de işde yıḫarsıñ, ī̇nelernen şöyle batırırız. ondan_sōna yuduḫ, yıḫadıñ_míydı ondan_sōna şey_derüz. ġūyaruz tuzunu, sarımsānı, sirkesini. ondan_sona ġapadırız āzını. o olur. olduḫdan sōna yimē başlarız.

peyndiri_de davar, inekden sāyinca maya ġuyaruz. mayíynan uyuduruz ondan_sona uyutduḳdan_sōna_da torbalara basaruz. torbalarıñ üsdüne daş ġoruz. daşdan_sōna_da o durar. bi, iki seet_sōna onnarĭ torbalardan çıḫarduruz, duz ġuyaruz. o bekler. ondan_sōna salamullarız, işde öyle. bāşḳa tüllü_de yapılır işde. onu öyle_de yiye_bilirsiñ. farḳ_etmez. bidona basmalı, şeyden yaparız biz ammā. çökelĭnen birbirine ġaruşduruz, irendelerüz. öyle basaruz.

b.

biz ġaşuḳlarnan oynarduḳ. çocuḳken her_şey oynarduḫ. ne_bilĭm, odundan biz şey, ḥonayri oynarduġ sopalarnan. sopalarnan ḥonayri iki, üç kişi olurduġ. birisi döbetçi ġalırdı. onnan oynarduġ. met oynarduġ. arası_kesme oynarduġ. işde oynarduḳ bi_şiyler.

aacıñ depesine bi met ġollā. meti vurarsın. o adam o deynek vurmassa ordan ġaçarsıñ. onu yaḫalallarsa o orda nöbetçi ġalır. metde_de āynı. arası_kesme_de işde ġoşuşdurullar birbirlerine. bi daşıñ üsdüne şey_deller, ayaḳlarĭnı ġollā. o onu yaḫalar, o onu yaḫalar. ḥanġısı yaḫalarsa o oā basar. öyle.

c.

cenāzĭde. nassı dĭyim işde, gettiriller şey_deller. cāmiye ġollā, yıḳallā. bekler. millet ġuranını oḫur. ġuranını oḫuduḫdan_sōna ordan ōlen namāzından önce ḳalḳarsa hemen ġāldırıllā. sōna ḳalḳarsa, ōlen namāzını ġılduḳdan_sōna. burda işde cenāze_namāzını ġılallā. göttürüllē. mezerlie. dörd kişi gider, mezerini ġazar. evet.

yėmek verir. evet. gelen olūsa tabĭ veriyo yemek. çünḵú yėmēmizi yapallā, bi ġaç kişi. yemek yapar. onu hērkese ikrām_idellē. olmassa, yetişmesse bide yapdurullā, āyrannan bide verĭller. hērkese veriller.

yedisi, ġırḫı yapallarsa yapiyolar. yapmazlarsa hērkez evinde yapiyo. şindik hērkez oḫiyo ġuranını, bi_ġaç kişi topliyo, yapiyo işde. kendi aralarında. ēskiden paríynan yapiyolardı. şindi hērkez, ġúnaḫ dedilē, öyle yapiyo.

ç.

bizim topraḳ var_ıdı. bizim mezellīmiziñ arḥasında bi topraḳ yıḫ, ordan alūduḳ. çuvallara doldurduḫ. onu daş_ınan ısıduduḳ. bebeleri yaturuduḫ. hiç yel filan olmazdı, ālamazdı. ġundaḫ yapardıḳ. her taraFını sarardıḳ. önce sarardıḳ, ġollarını_da sarardıḳ. beşşie bālardıḳ. hiç_bi yere ġıpırdíyamazdı. daş_gibi durardı orda. sıḫılmiyodu, vallaḥa daş_gibi durardı, hiç ḥasda_filan olmazdı. şindikiler ō her gún ḥasda.

söylerdúḳ. şindi bilemiyom, unutdum_ġayli onnarı. ben şindi torunnarıma söyledim, ben ilāhīynen söyledim. aḥa şindi hiç aḫlıma_gelmedi. başġa zaman olsa. lē ilāhe ilallāḥ muḥammedürresūlullāḥ_diyi bunnarı söylerdim. uçun ġuşlar medīneye, unu söylerdim. unu sōliyince uyurdu bebelerim. torunnara baḥarḳan öyle uyudurdum onu. hēr zaman unu sōliyince uyudurdum. bi_şey deil. emine aḫdaş. yoncallı kóyü. çanġırı, çerkeş.

66

Adı Soyadı : Sevim Yeşilçimen, 61 yaş
Derleme Yeri : Kiremitçi Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 13. 03. 2011
Konusu : Kız İsteme ve Düğün Âdetleri

adım, soy_adım sevi̊m yeşil_çimen. kiremütçü kóyü. çanġırı, çerkeş. atmış bir. āmin, sā_ol. işde allāḥıñ emriynen, peygamberiñ ġabliynen. işde sende ōlan bulunmuş, bende gız bulunmuş. ġızıña düñür geldúḳ, dīyoz. işde onnā_da verüse veriyo, olursa oliyo. olmassa, olmaz dīyo. öyle işde başġa gonşíya gidiyoñ.

ādeti_de işde çeyiz gótürüyoñ, datlı_ediyoñ, çiçeg gótürüyoñ. şekerini, cerezini her_şeyini alıb_gidiyoñ. bayramlıḳ gótürüyoz oña. bāzen elbīse aliyomuş da ne giyecēse. altun, bilezúḳ işde.

dúún işde bayramdan_sōna_filan_da başlar. şindi nişannı olannar_filan belki oḫul tātilinden_sōna edeller dúúnnerini. burda bir ay_da süriyo, iki ay_da süriyo, bi

sene süren_de oliyō. nişannı, ḥā. ēsgiden ǒle oliyodu, şindi pazar g̲ún oliyo. b̲uunḳu g̲ún ġınamız oliyodu. yarınḳı g̲ún gelin_alması. pazar g̲ún gelin_alması. bolu g̲ún duvaḫ.

oliyo, oliyo. her_şey oliyo. k̲óy ortasına gidiyo. daḫı daḫiyolar, topliyo. altın daḫan, yāni ġab_ġaşuḫ daḫan, ḥalı daḫan. şey daḫan, bettāniye daḫan. herkeş daḫiyo, ġab_ġaşuḫ. orda şey geydüriyo, dāmādı. ḥocā. oḫuya_oḫuya geydüriyo işde. elbīse, daḫım elbīse geyĭyo. ġravatiydi, çorabiydi. yāni aşşādan_yuḫarı, daḫım elbīse. bāliyolar. āl, yeşil. bālaniyo.

ben çibinnig geydim. o_da yāni düz_urba dīyolardı ēskiden. üç_eteg derĭz biz oña. onu gėydürdüler baña. depeme şöyle bi ökçe_gibi, tas_gibi bi_şiy geçürdülē. ondan_sōna depeme çibinnig atdılā. bi ġırmızı, bi yeşil. onnan gelin_geldim ben. yō. ġapı_filan kitliyen olmadı. benim anam, båbam yōdu. ġardaşım vardı, g̲ardaşım. ben buralı d̲eilin zāten, boz_ōluliyin.

ben ēltimiñ yanına geldim. benim g̲aynanam, g̲aynatam ölmüşmüş. ēlti yanına geldim ben. şöyle ēlti oluniyo yāni. ēlti_de dāmādıñ ġardaşınıñ ḥanımı oliyo. oña ēlti derĭz yāni biz. şindi g̲olay, ēsKi zor_udu tabī. şindi çoƙ ḳolay her şey. d̲úún_etmeler_de g̲olay, gelin_getürme_de g̲olay. yaşama_da g̲olay.

67

Adı Soyadı : Döndü Demirel, 65 yaş
: Cennet Başaran, 61 yaş
Derleme Yeri : Bölükören Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 14. 03. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Turşu Yapımı
c. Yemeklerde Kullanılan Bitkiler
ç. El İşlemeleri

a.

vallāḥa her_şey yapardug̀ yāni. ḥamur keserdüg, çorba bişürürdüg, Pilav, fasille, patatis. ne olsa yapardu̱ḥ yāni. onnarı yapardu̱ḥ. çarşíya gidili_de bi batlıcan_gibi, büber_gibi bi_şey alınırsa alıniyodu, alınmassa şindiki_gibi zebziye düşülmiyodu. zebziye düşülmiyodu ēsgiden, di_mi. tabī̄ öyleydi. kēndimiz_de yetişdiriyōz. patatisi kēndimiz yetişdiriyodu̱ḥ. ötekileri, diyerleri bazar, çarşudan gelenneri çarşudan alıniyodu. evet.

yaparuz. yaparuz. dibekde döverdúk̲, to̱ḥmānan. ba̱ḥ, şurda dibēmiz vadu. onu deer̥mende yārduruduḥ. göce yapardu̱ḥ, çorbasını yapardu̱ḥ. keşgē̱ni öyle yapardu̱ḥ. bütün yapardu̱ḥ. işde öyle yapardu̱ḥ. ayrannı, yuurdlu. hebisinden_de yapardu̱ḥ. südlü.

burda deirmen aşşāda vā, burlarda olmazdı_da. ēsgiden su_deir̥menimiz var ıdı. giderdúk̲. güçÇū̄ken. taḥa dün gapandı deirmenimiz. bizim kēndi deir̥menimiz, un ū̄düdük deir̥menimizde. ondan_sōna işde aḥlat_dövmesi yapardu̱ḥ. meselā şindi aḥlatlı meyvalā vā_ya. o meyvalardan ġırlara gētürürdüg, böyüg to̱ḥmānan döverdúk̲. onu deyirmene götürüdüg, şey yapardu̱ḥ. ēvde ġurududu̱ḥ yellerde, bezlerde. ondan_sōna deirmene gō̄türüb ġavut yapardu̱ḥ. ḥāḥ, ḥāḥ, onnardan.

b.

vallāḥa şindik hēr_şeyi yapiyoz. annavut_büber̥inden yapiyoz, salatalı̱ḥdan, laḥanadan, bō̄berden. acurdan. şey tomatisden. hepsinden_de yapiyoz. laḥana

turşusunu_mu. laḥana. bazardan laḥaniyi getiriyoz, parçaliyoz. g̲özelce yīḥiyoz. bidona bassiyoz. basduḥdan_gēri onuñ üsdüne duzunu, sirkesini dolduriyoz. āzını k̲apatiyoz. ġaç g̲ünde olusa. baḥiyoz arada_bi tabī. ondan_sōna sofralara çıḥariyoz, yīyoz. öyle oliyo. acur_da āynı. öyle yapiyoz āynı işde. duzlu suya basduriyoz, üsdüne su ġuy. sirkesini, suyunu, sarımsānı. ondan_sōna işde ġayli ne şiyi varsa ġūyoz içine. bāsduriyoz. o işde on_beş gün_mü duriyo, ne duriyo. onda durduḥdan gēli açiyoz, baḥiyoz. olduysa gētiriyoz, sofríya ġōyoz. getirmessek, baḥmassaḥ yāni, öyle.

c.

ġızılcıḥ toplaruz. dere kenardan, derelerden. kiren derüz biz oña. kiren olū yāni. bazārda_filan satulu, ġızılcıḥ şöyle_şöyle. siziñ memleket nere. ḥā bilmezler. bizim çerkeş k̲óyümüz, çerkeş vā_ya şindi geldūnuz çerkeş. oriya gētürüllē bazarlara, satallā. ġızılcuḥ böyle. baḥ, şurda a̲acı var emme şindik yoḥ. taḥa olmadı. güs_soñu olū. onuncu ayda_filan.

ḥaḥ, işde yērde topladūmuz badımaḥ. ondan_da yaparuz. āynı. so̲anĭnı dōraruz, sālçasını ġuyaruz. badımasını ġoruz. ġavuruz. ondan_sōna içine bulğur ġuyaruz. suyunu ġuyaruz. ġaynar, bişer. olur. yelmŭ̄_de yirüz. ḥā bi_de içine bükme yaparuz, badımada. bükmiyi_de āynı. içi yālaniyo_ya çarşuda_filan sattıliyo, bazallarda. ben_mi. ben badımiyi g̲úzelce incecüg ġīyĭyon. ġıyduḥdan_sōna so̲annan, salçíynan ġavuriyon. büber, yumırta içine. ġavuriyoz. ekmiyi_de yuḥa yuḥa āççiyoz. içine bi g̲atına ġūyoz, bi g̲atını_da üsdüne ġūyoz. saca atiyoz, saşda pişiyo. ondan_sōna yīyoz yāni. pul_büber attaruz, içine. hēr_şey ġataruz yāni. hēr şey ne varsa evde. bulunusa, bulunmassa yoḥ.

öfelek. öfelek. onuñ_da yemiye āyrı olmaz_da dolması sarulū. āynı içine iç yaparuz. bulğurdan. pilav_gibi yaparuz. içine ġuyaruz, dürerüz. tenciriye_de ġoruz bişürüz. onu tabaḥlara ġuyaruz, üsdüne yu̲urd ġuyaruz. tere_yā ekerüz. onŭ_da öyle yirüz. ḥāşlaruz. ḥāşlaruz, ḥā. ḥāşlanū, ortasında bi şöyle şeyi vādur. ġalın bi damarı. onu aluruz. onu şo̅yle aluruz içini üsdünden, öyle sararuz.

ç.

çōḫ. yapallā. yapallā. işleme işlellē. masa_örtüsü örellē. icābında dantel yapallā. diyemedim. fātig_örellē. çorab_örellē. yoḳ. yōdu. ben hiç g̱ormedim. taḥa da yoḫ. daḥa_da yoḫ. ḥālen yoḫ. yoḫ, yoḫ. bāşġa yellerde bēlki. bilmiyon, de_mi. ne bilen. bizim divānımızda yoḫ. bizim şeyimizde yoḫ, dōru. bura dörd maḥalle, dördünde yoḫ. başġa yerde bilmiyoz.

ben_mi. cennet başaran. yaş atmış_bir. bin_doḫuz_yüz_ēlli doumluyun, yavrum. göy_çuḫur ḵóyü, bölüg_ören maḥallesinden. çerkeş. āynı, āynı. döndü demür_el. yāş atmış_beş. buraliyin, āynı. āynı. çerkeş.

68

Adı Soyadı : Hakkı Asarkaya, 75 yaş
Derleme Yeri : Ahalar Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 14. 03. 2011
Konusu : **a.** Köyde Geçim
b. Köy Odaları
c. Köydeki Türbe
ç. Askerlik Anıları

a.

aḥālar. burā şey, çerkėş işde. hē. burda yaşanTı işde, bi şē gālmadı. ireçbellig ediyoduḫ. hēpsini bıraḫduḫ. emekli oliyo, şēdiyo işde. ben tarımdan emekliydin, oldum. yaşlanduḫ. çoḫ yapiyoduḫ ireçbellī. óḵúz vardı, şey vardı. ēkin, būdáy, ārpa, fīy. mercimek. şey, noḫut_da ekiyoduḫ emmā o olmiyo ārtı. bunnardan ekiyoz, işde öyle.

b.

ḵóy, ḵóy_odasında işde o zaman televizyon yōḳ, bi_şey yōḫ. hērkeş işde oturdu, ēhTiyallar işde şöyle bi sırıya oturdu. ḥoca dutallardı şeylerden, ḵóylerden. bi ḥoca geldi. gerededen, çerkeş ḵóyünün u yandan. ordan yāşlı ḥocalardan. paríynan tutarduḫ. onnā namāzı_g̱ıldurdu, işde ezen_oḫurdu. bizi oḫududu. u zaman, u zamanda.

şindiki yetişenner biz_ġadar oḫuyamiyo. ben daḥa cāminiñ ġāmetini_bilen yapiyorum temsilī. unnā, unnā şindi gelennē bilmiyo. namāzı ġılmasını bilmiyo. yā. biz u zamannar, bize namāz_ġıldurudu. dērsleŗ ō̈retüdü. şöyle ǧılıñ, böyle ǧılıñ diyi şāpardı, oḫududu bizi.

c.

vā. şurda. ġurban_kesiyoz orda, bi_şeyde. bu sene kēsmedúḵ bi. ordan. gēndi aramızda oliyodu. ben aliyodum, unnar_da şēdiyolā, az_çoḫ para_veriyolādı. ben mālzemelerini aliyo, gēndimiz burda kesiyoduḫ. ḥā yāmur_uçun_da işde öylece kesiyoduḫ. ḵóyde, çerkeşden ḥoca ǧótürüyoduḫ burda olmassa. ḵóylerdeki ḥocalardan geliyoduḫ.

vā. yoḫ, yoḫ. çevrúḵ, şöyle şiyi vā. daş_ınan çevrúḵ. daş_ınan çevrúḵ, depede. ēsgiden böyle bi_şiydi. evelī çocuḫlūmda iñil_iñil ederdi ura. e iderdi bilmiyon_ki işde. iñil_iñil öterdi. şindi öyle bi_şėy, ses yoḫ. şindi. yā kesildi ses.

cāmimiz bura. cāmimiz gēndimiz yapduḫ. ḥā. bizim ḵóyüñ uşā, ġarusu, uşā çalışdı. bi usda gō̈tdúḵ. ustáynan işde, bi_de ḵóyden vardı. onnan ikisi yāpdı. cāmimiz çoḫ ii.

ç.

ben şėyde, ilkin denizliye gitdim. denizliden ıstanbul levāzım, sirkeciye geldim. yirmi_dörd ay yāpdım. bi subay āldı beni_yav, şiye aldı. albay. odasına aldı. ǧapıcılıƙ yapdım, odasında. masaları temizleŗdim, odasını ileri_geri şē derdim. alaylardan şey gelüdü, ordan. subaylar gelüdü, ērzaḫ_almiya. benim. acuḵ, tabī biraz öyle şey diil_idi. tabī o zaman acuƙ şiydi. mutlaḥā. yāni biz çoḫ şey çekmedúḵ ammā normaldı gene idāre_ediyodu.

ḥaḵġı asar_ƙaya. ḥaḵġı asar_ƙaya. yaş, yetmiş_beş. otuz_altı doumluyun, bin doḫuz yüz. āmin, sā_ol. size_de allāḥ ömür_versin.

69

Adı Soyadı : Hasan Akçaoğlu, 81 yaş
Derleme Yeri : İncüğez Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 14. 03. 2011
Konusu : **a.** Çocuk Oyunları
b. Tarım Etkinlikleri
c. Cenaze Âdetleri
ç. Askerlik Anıları
d. Köy Odası

a.

ḥasan āḫça_ōlu. avşar, incúez maḥallesi. evet. çerkeş. yaş yētmiş_bir. seksen bir. vallaḥa gúçÇūkene ekmeg bulamiyoduḫ yimėye. çōu gúnümüz āç_geziyoduḫ. e bāzı_bāzı işde. sepe oynarduķ. tura oynarduķ. yazı_Tura. sepe, sepe, sepe. sāḫlanuduḫ, bi vatandaşın biri arardı. bizi buludu. şuriya sepe derdü. başġa, bu ġadā. elimize bi urgan bālarduḫ bi aaca. sopa vurarduķ, gúdekçiye. meselā ḥocamız. ḥocíya verūdúk urganıñ ucunu, boyna ḥocíya vurarduḫ. u birimize vurdu muydu, o alūdu urganıñ ucunu. yā.

b.

vallaḥa geçimĭimizi işde her ēvde bi adam bulunsa buluniyo, bulunmazsa gurbet. hē. ārpa, buyday, fī. ēkiyoz. fī. şōyle bi motur girer, bi ēvlek yazar. o öñüne ġuyaruz tuḥumu. saçarĭz. motur sürer. sōna işde bu ātına gelür, biçerüz. patöz yaparız. kóye gēttürüz. patöz ederüz. samanı samannıa, denesini ḥambara. ḥayvannara verülür.

c.

cenāziyi gúndüz gelüse, ērken yīḫar ḥoca. tabuta goyaruz. öylen namāzından sōna gōtürü, mezerlie gómerüz. ondan_sōna gelürüz, ġomşíya yemek verüz, çay verüz. ondan_sōna başın sā_olsun diyen gider kóyüne.

ne on dedi. ēlli_kisi verüllē. k̲óylü, ġonşíya verüllē. yemek. ġayli ölüm şeyi, ölen evine_bālı u iş. ne yemē yaparsa onu verür. evet.

ç.

ben_mi. yapdım. izmi̊r, afyon. yirmi_dörd ay. ēlli_üşde gitdim, ēlli_beşde geldim. ne ānadiyin āskerde, bolca sopa_yedúk̲. āşlıḫ_çekdúk̲. ne ānadiyin. son ġouş bin gişi varduƙ biz, bi alayda. bi ġazandan çıḫardı yemēmiz. āşam oldu_mu, kēpleri toplallardı. yemek_ḫāniye soan_soymiya, patatis_soymiya. ġāşsañ, şabġasuz sabaḫ neriye çıḫacañ. ġāçamazduḫ. geceniñ bi yarısına_ġadar onnarı temizlerdúk̲. yā.

şu_ġadar̥ ēkmek verüllerdi. hiç. bi ekmē̄ dörde bölellerdi. çorba gelesiye, bitmiş. ġaşūnu soḫmadan çorbíya. yā. bȫyle askerlik yapduḫ biz. tirennen. anġaráya_ġadar tirennen geldim. urdan çerkeş. çerkeşden buriya yȫriyelek. şurdan, ġabaḫdan aşşā. bu tarafdan. gelürdúk̲.

d.

vardı. giderdúk̲. k̲óy odasında ēhdiyallar ataş_yaḫardı. biz şȫyle, ayāmızda çaruḫ yoḫ, çorab yoḫ. dikülüdúk̲ böyle geri yanda. soba_moba yōƙ. bi ucaḫlıḫ, ucaḫlıa iki k̲útúk̲. uslulā ciġara yaḫacaḫ_da, bizi ġovmasınnar_diye ȫyle maşiynan, maşrafiyi g̲özlerdúk̲, su vermiye. su_daıduduƙ, ataş_verüdúk̲. bȫyle çaḫmaḫ, çaḫı nerde ȯ zaman. büyükleo̥. ḥoca dutarduḫ, ġış ḥocası. kitab oḫullardı unnā. öyle onu dīnerdúk̲ urda. ben ne_blīn ḥacım. yoḫ. ēsgilerden. evet, evet. yōḳ, yōḳ. nerde olsun ḥaci.

70

Adı Soyadı : Sefer Kaya, 65 yaş
Derleme Yeri : Kışla Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 14. 03. 2011
Konusu : **a.** Düğün Âdetleri
b. Cenaze Âdetleri
c. Askerlik Anıları
ç. Madencilik ile İlgili Bilgiler
d. Köyde Geçim ve Hayvancılık

a.

bura beymelik, ḳışla. evet beymelik, ḳışla k̲óyü. maḥallesi. bura çerkėşe bālı. çanġıriya bālı. tabī çanġıriya bālı. evet. üç gün. ilk gün, dibek. dibek düverdúk̲. dibek yāni o ārpiyi ġuyarduḫ oriya, döverdúk̲. deli_ġannılā bȫle toplanuduḫ. yāni millete yidürmek_üçün. ḥā yimek_yidürmek_üçün. dabī, dabī, dabī. yārma. kēşgek derüz biz uña. tabī bişiriyoduḫ. evet.

āḫşama misāfillerimiz gelir̥di işde. onnara hürmet_ediyoduk̲. şindi yine öyle de. tabī ēsgisi_gibi. şindi mevlüdlü ediyoz. yāni davullu_filan etmiyoz şindi. ç̲oumuz, ç̲oumuz mevlüdlü ediyoz şindi. gine āynı yemē_filan verüz. mevlüd_oḫur. tabī. ilkin öylėydi yāni ēsgiden. şindi, ḥā. dabī, dabī. elimizden ne gelüse, bi eylence_yapıb geçiyoduḫ yāni. yoḫ, bizim burda siñ_siñ yōdu. yōdu.

ikinci g̲ún gelin_alması. dördüncü gün duvaḫ_diyi bi_şe yaparduḫ. duvaḫ yıḫıldı. yāni ġadınnar_üçün, ġadınnar oynardı yāni. hē ġadınnar eylenir̥di, evet. buyur. yō. bizde ȫle bi_şey bilmiyoz yāni. bāşġa ne yapalım işde, āynı böyle bildūn_gibi. başġa bi_şe bilmiyom ben.

b.

çenāze ādetlerimiz iyi. kelen ġoñşulara yemek verüz. toplanuruz yemek verüz meselā. kömerüz onu. oḫuruz, üflerüz. defn_ederüz. tabī öyle bi_şēler var yāni. var̥. yedisinde, yedisini veriyoz dellē. ġırḫında, ġırḫısında, ellisi, ell_ikisi oludu. elimizden geldū_g̲adā onnara yemek verüz, milleti oḫuruz yāni ġoñşuları. eTrāf ġonşuları, k̲óyleri. böyle şe yaparız yāni.

c.

ben dou beyazıtda. ārıda. ārı, dou beyazıt. yirmi ay. evet. ne_gibi. yā ben ānadaman öyle şeyleri. ben ilk_oḫulu, üş gúnde aldım diplomiyi. ben unnarı ānadaman yāni. yōḫ, yōḫ, yōḫ. anca bizde dēpmúk̲ vardı. daḥa benim potin yaraları burda gitdi. potin yaraları vardı burlarda, onnā daḥa yeñi gitdi yāni. ḥaḫ. dayaḫ çōdu. şindi dayaḫ yoḫ.

ābėy hiç_bi_şey, ot yoldurulardı saña şurda. sen ot yoluyoñ, iyi yolmiyan meselā. sen az yoliyan. gelüllerdi. başlardı depmeye. yā. ısmāil baş_çavuş_diye bi baş_çavuş vardı bizde. anamızı sikdi af_edersin. ḥā ben şindi evvelā, şindi yalan yoḫ. istersem ïdama gitsem evvelā gurşunu oã ataın şindi. eer onu bi buliyin. çünk̲ú. ben ātmış_beş yaşındayin. yāni şimdi gine ōle bi_şey olsun, evvelā gurşunu oã ataın yāñi.

ç.

āskerden geldim, işe girdim. mādene, zonġuldaḫ. evet. sōna_da mādene girdim. yirmi sene orda çalışduḫ. evet. burda on_doḫuz senedir, on_doḫuz senedir burdiyin. emekli_olalı on_doḫuz sene oldu. mādencilē yirmi ay, şey yirmi sene. evet, evet.

oldu_da bizde, bizi dutmadı yāni. oldu, oldu. yā mādende patlama olmassa mādende çalışmaḫ iyi bi_şey yāni. yaluñuz şiyiñ altında yaşiyan, boruyla yaşiyan āzında. nefesiñ borudan, borudan geliya. böylelik. Tabï, Tabï. ben mi. yedi_yüz, yedi_yüz_atmış metre_felan aşşādayduḫ. daḥa bizden aşşāda_da vardı. ḥā üç_yüz yirmi_felan vardı, daḥa onnar bizden aşşāda.

Tabï, Tabï. ben motorcuydun meselā. unnā, vatandaş çıḫaruṛdu. ben motornan unnarı daşırdım yāni ana_yola. Tabï, Tabï. aynı demir_yolu_gibiydi. āynı istasyon_gibi. āynı istasyon_gibi.

d.

burda şindi reşbellik ediyoz. çocuḫlarımın birisi, izmirde. birisi anḵarada, birisi ıstanbulda. dövletden allāḫ rāzı olsun. gredi_çekdúk̲, bi şeyler etdúk̲. ecük gendimiz yardım_etdúk̲. bi_şelē alduḫ. şindi mısdafa ödiye işde, kirā öder_gibi. üş dörd_yüz, üş dörd_yüz ödiyalā yāni. bu_gadā yāni.

buralara bayır dėyoz. şuriya bayır diyoz. buraya delüklü ġaya derüz. delüklü ġaya derüz. evet. orda delüklü ġaya var. delük var yāni bi. ēskiden ġalma. in filan vadur. şu arḫada. tabī, tabī. bizim arāzīmiz de orda. arāzīmiz urda bizim. şu górünen yerde, o depeniñ arḫasına baḫ. yol var, yol dā. o yoldan yuḫarda bizim arāzīlerimiz vā. oralara bi de şindi yol vā. o yollardan yuḫarda arāzīmiz vā yāni.

tabī. ḥayvancılıḫ burdan salaruz, o yannı dōru. mal şindi bu yanda baḫ. bizim geşlīmiz böyle yāni. var. gine var beş, altı gişiniñ. hēr gişiniñ üş, beş malı, on malı, yirmi malı var yāni. ġudretine göre. ben şindi burda bi ḥanım, bi şeyiz. zāten çoumuz öyle.

e yapduḫ işde, şurdan geçe bilū. gėçer. siz ne yana gideceñiz, niyetiñiz. ḥā burdan, burdan geçėceñ. burdan geçe bilūseñ eer, şuriya gözüñ kesiyosa. burdan geçseñ, şurdan kóyüñ girişinde yol vā orda. o yanda yoḫ ġayli bi şey. şurdan geçemessiñ. aşşāda da vā da, aşşādan hiç geçilmez. olū. ordan da olū tabī. tabī, tabī. burdan geçmiye gözüñ kesmesse o yandan gider. o zaman o yandan gideceñ. benim sefer, ġaya. ātmış beş. evet.

71

Adı Soyadı : Sefer Köroğlu, 63 yaş
Derleme Yeri : Kışla Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 14. 03. 2011
Konusu : **a.** Köy ile İlgili Bilgiler
b. Yağmur Duası
c. Köy Odası
ç. Askerlik Anıları

a.

sefer kör ōlu. beymelik kóyü mıḫdarı. beymelik kóyü, ḳışla maḥallesi mıḫdarı. sefer kör ōlu. ātmış üç. āmin. şindi benim soy adım kör ōlu. atalarımızdan duydūmuz bizimkiler, dedemden duydūmuz boludiymişmiş. boludan şu yuḫarda biye diye bi yer var. oraya gelmişler. şindi ġar çoḫ olmuş. u zaman tabī ninen geçiniliyo, ḥayvancılıḫla. ġar çoḫ olunca demişler ki şuña, şuña

bi gezmiye gidelim. geliyolā, buriyi uyġun buliyolā. buranıñ adına Ḳışla, ḥani ġışlaḳ, ġışlamaḫ üçün burâya gelmişler. ḥā benim de soy adım k̲ór ōlu. ḥani atalarımızdan duydūmuz böyle bi şey. böyle yėlleşmişler yāni burâya.

sellik, sel deresi işde burası. sel deresi işde. buriyi baḫ, buriyi k̲óy hizmetleriynen açdıḫ biz. devlet su işlerinden. iki sene önce tē yoḫardan tē sarı bi yer g̲órükiyo yā. o ġayadan tā şeye ġadar meselā. ēsgiden bu vaḫıd, coşardı bizim çocuḫlūmuzda. şindi ġış olmiya. öyle o şekilik.

b.

tabī, tabī. çıḫarduḫ. efendi yāmur doā̲sı, şurda yıpraḫlı erenner diye bi yer vadur. türbe. hēr k̲óy bi ḥaber alu. bizim k̲óy bi davar aldı, siziñ k̲óy bi mal, bi davar götürür. orda yedi, sekiz tāne, on tāne k̲óy keseller urda, yoḫarda şeyi davarı. u zamanḳı zamanda. şindi peg yoḳ. orda herkeş yēlli, yabancı birbirini yēk bilir. doā̲ eder, ḥocalar doā̲ eder. elimizi açaruz böyle. raḥmet doā̲sına çıḫarduḳ.

ḥa erenner diye yer var. onu bilmiyon. o k̲óy ayrı. başḳa k̲óy, şu depeniñ arḫasında. yıpraḳ k̲óyü vaduo orda. beymelik k̲óyü vaduo orda. meydan, baḫ. meydan, köçekler, daşannar, beymelik, yıpraḳ. o dedūm yer, erenner deller. ora sırt, orta yerde yāni. orda su felan boldu yāni. so̲ü̲tlē felan vardı, öyle şekilik. çoḳ gözel bi yer. öyle.

c.

var. vardı, yandı. yandı, biz kendimiz yapduḳ. baḫ şurdan ucu g̲órükiya baḫ, beyaz. baḫ az ucu, depesi g̲órükiya ḥani dörd, çarpı. ḥa orası k̲óy odası baḫ. biz, k̲óy odasında biz. şindik bi odamız var o zaman. ġada üç aylıḳ, altı aylıḫ imam dutallardı. ȯ zaman böyle ḳadrōlu imam yoḫ.

şindik bir, iki, üş tāne sedir vardı. ḥani oturacaḳ yer, ġanepe gibi. sedir deriz. siz bilmem sediri biliyoñuz mu bilmiyorum. şindi u sedirde bi tarafda yāşlı adamlar otururdu. şindi bir tarafda ḳızlar oḫurdu, bi tarafda erkekler oḫurdu, biz. yer yoḫ. ḥani sübḥānekeden elemtereye ġadar, elemtereden ammeye ġadar bilen

kişiler. ondan sōna bilenner dersi geçerdi, bilemiyenner ġalırdı. öyle şekilik kóy ġonāmız vardı. yāşlılarımızla.

hērkeş sırasına góre otururdu, yāşlılar. ben bi ḥatā yapdım. ben, diyelim sen büyūm olaraḥ azalladıñ veyaut da beni dȭdüñ bi yaramazlıḥ yapdım. benim babam, ābim, dedem saña ḥayatda āzını açmaz. emme şindik şu durumda, öyle bi ḥāle geldúk yāni. bizi öyle bi ḥāle getirdiler yāni.

şindik üniversiteye oḫuyosuñ, meselā üniversitedesiñ. ben seniñ üçün ġonuşmiyorum yāni, toplum üçün. ben şu kóyde yetişen deli ƙannılara, şunnara vallāhī ünüversite mēzununu deişmen. benim deli ġannılarım çoḥ temiz üniversite oḫuyannara. ḥani siziñ üçün dēl, çoḥ terbiyesüzler yav górüyoñ allāḥ aşḳına ya. böyle bi şe ola bilir mi ya. sen mekteb ġaḥrı çekmişsiñ ya. seni anañ, babañ oḫudiya meselā. seni anañ, babañ. baḥ, benim ġızım oḫiyo ünüversitede. ben āyda beş yüz elli lira para veriyon ġızıma. benim orda gitsiñ yaramazlıƙ yapsıñ, gitsiñ şöyle yapsın, böyle yapsın diye oḫudiyon ben onu. vatanına, milletine, memlekedine, devletine, allāḥına yarayışlı bi kişi olsuñ diye o ḳızı oḫudiyon ben. emme mālesef.

ç.

hiç. askellī filan ben siirtiñ batmanda yapdım. candarmíydım. benim zamānımda ƙoçero vardı. ḥamido vardı, sülo vardı. jandarmanıñ vurulmadī gún yōdu. eşgiyā bunnar. ƙoçero o zaman zāti en büyük ƙoçero eşgiyā o zaman. o ƙoçeroya, bize unu diyişleri. siirtiñ alay ƙomutanı, gel seni alayıñ başına geç, bu işden vaz geç dimişler. ḥayır demiş, ben askernen üraşaman demiş. ben dālarda raḥātım iyi demiş. benim, işim gücüm ḥani askernen çarpışmaḥ.

yoḳ dīl şindikiler gibi. şindik ne isdiyalā. ḥāyır sebeb ne şindik yāni pekī. şindik kúrdü, túrkü, lazı, çerkezi, poşnā. her ne varsa. bayrāmız bir dīl mi. allāḥımız, peygamberimiz. dīnimiz, ġurānımız da bir. pekī ne isdiyoñ sen benden. veyāt da ben senden ne isdiyom pekī. āynı dȇvletde sen çalışiyo musuñ. pekī seni kúrt diyi ben dȇvlete almiyon mu. askere almiyon mu, oƙula almiyon mu. sen beni

türk_diyi k̲úrdüñ içine ġuymiyoñ_mu. ġuyi̯yoñ. hēr yėre giriyoz, heb barābarız. nė isdiyoñ pekī̆ veyaut_da ben senden ne isdiyon.

72

Adı Soyadı : Feti Çelik, 78 yaş
Derleme Yeri : Yıprak Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 14. 03. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Düğün Âdetleri
c. Cenaze Âdetleri

a.

iyiyin, allāḥa şúk̲ür yavrum. yıpraƙ. evet. çanḳırıya bālı. evet. allāḥ ne veṛdiyse. keşgek_yaparsıñ. fasülle_ġurarsıñ. tarḥana çorbası salarsıñ. evde ne varsa yavrum. tarḥanayi_mı. tarḥanayi datlım, şindī ayranı ġorsuñ torbíya. o aḫar. undan sōna yuurd_olu. onu ġayli içine mālzemesini, ne mālzeme varsa ġatarsıñ. unnan ġararsıñ. undan_kēri işde sekiz gün_felan durar. undan_kēri çārşaflara dókersiñ dışşariya. ġurur, ġālbullardan geçürüsüñ. götürüsüñ eve. evet, evet. toz olur. ēlbetde, iyi olmaz_mı canım. biberiynen. g̲özel. dutar tabī̆. ḥasdíya_g̲óre hele bir tāne.

b.

isdemedim datlım. ōlum ecük ḥasdacaḳ_gibi onuñ_üçün. düün ādetleri işde, düñürlüe gidersiñ. sözüñ olsuñ. nişansa nişan_daḫarsıñ. nişan deilse, dúúnü edersiñ. işde bu_ġadar a. dúún cumartesi, bazar. iki g̲ún. evet. bazar g̲ún gelin alması zāten. ilk g̲ún şey, misāfillere yemek verülū̆. gelen misāfillere. ērtesi g̲ún zabāleyin_de gidersiñ gelin_almaya. evet, gelin_almaya gidersiñ.

yapan yapar. k̲óylülerde zāten çoḳ yapmiyalā şindi. millet şindi şeherde yapiya. arabalā, evelsiydi o. ḥā evel tā, at_ınan tabī̆. yüzümüzü_örtellerdi böyle. dülbend_inen. hē. moturnan geldim. yā ben geleli nerdeyse yētmiş, yētmiş_sekiz sene oldu. o zamandan bu zamāna ne ġalū. yētmiş_sekiz. evet. yētmiş_sekiz yaşımdayım. bu sene tam yētmiş_sekiz. ismim feti çelik. fati çelik. evet.

c.

vallā, ne yaparsıñ. mezar_eşersiñ. üş gişi, dörd gişi mezarcı olū. mezar eşersiñ. mezarcılara eliñde varsa parasını verüsüñ, onnarın tabī üraşmasını. u zamana_ġadar a cenāzeyi yıḳallar, imām_da def_eder. yedisini verüllē, ġırḥını verüllē. ell_ikisini verüllē. ondan_keri tamam. cāmilerde oḫudullā. evet. güci yeten oḫudur, güci yetmiyen neyle oḫutsun. her_şey paríynan. para yōsa.

düün_edellē işde, dedim yā. yō, yō, yō. öyle şey yoḳdu. öyle bi_şey yoḳdu. ben bu_ġadar biliyem. tamam ġayri ġapat. ġapat. sor baḥam, ne sorarsañ sor. bayram gel, ifāde_aliya. bayram aaynan ġonuşuñ, o_da iyi ġonuşur a.

73

Adı Soyadı : Bayram Durmaz, 76 yaş
Derleme Yeri : Yıprak Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 14. 03. 2011
Konusu : **a.** Çeşitli Konular
b. Tarım Etkinlikleri
c. Köy Odası
ç. Köyde Geçim
d. Cenaze Âdetleri

a.

yıpraḳ ḳóyü, yıpraḳ ḳóyü. evet çanġırı, çerkeş. būdáy, arpa. vallaḥā işde ufaḫ_defek bosdan_ediyalar. şunnarıñ. bosdannıḳda. fazla yoḫ. fasülya, ġabaḫ. bi şēler oluṛ işde. ısbanaḫ. bȫyle işde.

vallaḥa ēsgiden yessir_oynallardı, yessir. o onu ġuvalardı, o onu ġuvalardı. çocūḫana. şindi u işleri bıraḫdılā. bıraḫdılā. şindi_de herkeş, oḫul. oḫul telāşesi. he şindi oḫul telāşesi. başġa bi_şey yoḫ.

b.

oraḫ, oraḫ. orānan yoliyoduḫ bȫle. yolma, yolma dellē oña. ondan_sonna yıallā, tallalara. ondan_sona ḥarmana daşıllā. ḥarmanda düven_sürellē. ondan_sōna

būdeyini eve götürüllē. düven ufaḫ bi_şey, öyle böyüg deil. óküznen sürüliya. he, he. üzerine biniyalā. olmaz olu_mu. oliyodu, he. iyi olu.

ēskiden şurda çayda deyiṛmen vādı, çayda. onnarı şindi bıraḫdılā, şindi heb şey. şehillerde deyirmenner var, gidib orda úúdüb geliyalā. şindi şehillerde deyirmenner vā. ataş_deyirmeni şu, bu.

c.

var. kóy odasında imam_dutallardı. ēskiden. dolanudu imam böyle, iki oda olurdu bizim kóyde. ikisinde. birazında, birazında durardı. birazı birinde durardı. öyle namaz_ġılallardı ēskiden. uşaḫları oḫudullardı. aız dersinden. şindi ḥoca yoḫ ḫı, ḥoca ancā biraz duriye, biraz gidiye. şindi ḥoca mı, kóylerde kim ġaldı. ḥoca yōḫ.

ç.

yazın gelmeye, gelmeye. ġayli ġalmadı. ġalmadı. çocuḫlar heb daıldı. ġarabúk, zonġuldaḫ. bizim buranın uşā heb ġarabúk, zonġuldaḫ. bütün orda yāni.

ben zolġuldaḫdan emekliyin. māden. he, kómür mādeni. ġazmíynan. hē ġaziyosuñ, çıḫariyosuñ. yeriñ altında canım. yüz yetmiş metire. altı_yüz metriye ġadar derinnik vā, yeriñ altında. ḥa, altı_yüz metriye_ġadar. oldum. yaş, yetmiş_altı. gidiya. bayram durmaz.

vallaḥa malcılıḫ ediyoz. malcılıḫ. bu kóyde başḳa bi_şey yoḫ. bolca. on_beş, yirmi işde o aralarda öyle mal ediyoz burlarda şindi ġayli. va. yayla öyle uzaḫ diil de var. mal yayılacaḫ yer var. oḫō, sekiz sene çobannıḫ_etdim ben. sekiz sene çobannıḫ_etdim. sekiz sene.

d.

cenāze. herkeşe ḥabar_veriliya. toplaşıb ānadın_mı, kómiyalā işde. toplaşıb herkeşe ḥabar_veriyalā, kómiyalā. yemek verülü. ēvde ne varsa, yemek. çōrbası, salatası. ondan_sōna fasülyesi, ġabā ne varsa bişürüllē, götürüllē. yoḫ, burda ḥazır yapan yoḫ. kóyde kim yapacaḫ. kóyde kimse yoḫ öyle. anca ekmėg_edellē, burda. ondan götürüller millet yėr. sā_ol. allāḥ razı_ossuñ. siz_de sā_oluñ.

74

Adı Soyadı : ????? Gümüş, 60 yaşlarında
Derleme Yeri : Yıprak Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 14. 03. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Düğün Âdetleri
c. Çocuk Bakımı
ç. Yemek Yapmakta Kullanılan Bitkiler

a.

gümüş. çerkeşliyin. çerkeş çanḳırı. yıpraḫ. ne gelse aḫlımıza bişiriyoz. meselā çorba yapiyoz. fasille yapiyoz. noḫud yapiyoz. pilaF yapiyoz. yaparuz. keşgē ilkin ġāynaduruz, sōnadan süd ġuyuruz. öyle bişürüz. başḳa işde aynı bóyle. yaparuz. tarḥaniyi yourd_ınan, hēr bi türlü bi_şey ġataruz içine. öyle yaparuz. yoñuruz. ovalaruz, ġuruduruz. öyle yirüz. yaparuz. peyniri, zobanıñ üsdüne ġoruz. acıḫ ısıduruz. mayası ġuyaruz, çalaruz. ḥā. undan_kēri uyduñ_muydu, torbíya ġoyaruz, suyunu süzdürüz, sıḫduruz. öyle yaparuz.

bēn çocuḫlūmu yaşíyamadım_ḳı, bilmeyen_ḳı ben ōsüzlükden meydana geldim. bilmeyen öyle bi_şey. buyur. yirmi yaşımda evlendim. neyle oldūmu bilmeyen_ḳı, neyle yetüşdūmu_da bilmeyen. dedemiñ yanında böyüdūmden, bilmeyen öyle bi şey yāni. unu bilmiyorum. unu ēşime sor.

b.

unu ēşime sor, ben düürlüe gitmedim. şindi yalan_sōlemiş olurun. ḳız ġınasına gitdim. bōle ōtdum, ōtdum, geldim. oyun_oyniyalar, türkü_çııriyalā. ḳızıñ ḳınası yaḫıb_geliyalā. e ġaynana górer u vazīfeyi. avcunu āçmíyíncaḳ altun ġorlā ya para ġorlā.

gelin ne zaman. meselā āşam aliyalā. gidiya, geliyalā. gündüz alıb_geliyalā. onuñ sehetine_góre şiyiñ, dúún salonuna_góre. ḥa. ġaporasını ilk önceden, ġonuşullā tabī onū. ben vallā gendim_de almadım_da, buña soracan. bēn gelin parası vēmedim. şindi bilmeyen.

kilitleniṛ_mi ḥaci, ben bilmeyen. ben gelin almiya. bi gelin aldım. bi gelin aldım. yāni gitmedim gelin_almiya, gitmedim ben. yola dayanamadım, gitmedim. uzaḫdan aldım. iki ōlumnan bi ġızım vaṛ. āmin.

c.

çocua nası baḫarsın. beşie belersin. sallíya_sallíya böyüdüṛsün. beyā. yōdu. beyā bezler, topraḫ ġoyüyoduḫ altına. beliyoduḫ, tınġır__tınġır sallȧyıb böyüdiyoduḫ. olu. yoḫardan aşşā, bayır aşşā aḫan topraı, ince topraḫlarnan yaparuz. üşümez. u daḥa sālıḫlı böyür. şindikiler belezük böyiyo. ḵótü böyiy yāni. cānsuz böyiya. olmaz. ısıdiyoz tebī. ben ne desem saã. şindi meselā uşā şöyle ġoruz. bunuñ üsdüne böyle belerüz. böyle işde. sararuz. buráya_da toprā ġoruz. ince topraḫ. sarı topraḫ derüz, incecüg.

ḥı ḥı. böyle sariyoz. ġundaḫ derüz. sāllaruz unda belerüz_de. ālar tebī, ālamadan büyür_mü uşaḫ. nenni nerde iş zamānı, nerde büyüdüyoz öyle sȭliceñ. ālasın dursun şurda, ġarnını doyur. nerdē ġaynana, ġaynata döviyo adamı. tabī. saḫlı_mı ġonuşiyin, yalan_mı sȭliyin. ben ḵótülemeyen, yāni olurunu ġonuşiyan.

ç.

tansiyonum şēdecek beni. yoḫ. ecük tansiyonum atiya. gitdim. hiç_bi_şē demiyalā. ḥab ġullanacan dēyalā. ġullanmayan. bilmeyen, aluşdurmadım gēndimi. ḥā unu yīyoz. unū aynı ısbanaḫ yėmē_gibi yapiyoz. yaını ġatiyoz, salçasını ġatiyoz. bulğurunu ġatiyoz içine. bişiriyoz, yīyoz. yoḫ.

ḥā yelmúḵ. toplamayoz. yiniya. kim toplīcaḫ. ḥa üşencimizden toplamayoz. ben, ḳanġal ne lā, bilmeyen. öfelei biliyoz. āynı, dolması oliyo onuñ. aynı dolma, normal dolmiyi. içini yaparsıñ, bȭle sararsıñ. bişürüṛsüñ, yirsiñ. baḫ. içine sālça ġatarsıñ, maydonoz ġatarsıñ, nāne ġatarsıñ. bi̊berini_filan hēbsini ġatarsıñ. ġavurūsuñ. ısbanā, şiyi_de, amān diyemedim, öfelei de az bi börtdürüsüñ. sararsıñ.

75

Adı Soyadı : Mevlüt Ötük, 64 yaş
Derleme Yeri : Dodurga Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 14. 03. 2011
Konusu : **a.** Yağmur Duası
b. Köy Odası

a.

mevlüd ötúk. yaş atmış_dört. burası çerkeş dodurġa kóyü. çanḳırı çerkeş dodurġa kóyü. türbe. bizim çocuḫlūmuzda aşşāda vardı emme oriyi, defīne ġaziyoz_diyi oriyi ƙāzdılā, ḳayb_etdilē işde öyle. gitdi, he.

çıḳarız. yāmur_duāsına köyden bi ġurban şey yaparîz, köy ḥalƙıyla topliyib. undan_sōna işde pilavlıƙ bulġur_felan bi_şiyler toplarız. yā, bulġur. şu pirişliden gelmişsiñiz_ya orda bi tepe vardur. çazcīraḳ_diyi ismi vardır. size_de sölemişlerdir belki. bu pirişli, çaḫmaḫ, ġarăcă_ŭyük, burası. biz uriya çıḫarız, orda barāber ġurban_keseriz. undan_sōna bi ḥoca şe_yaparız. ḥoca bāzı nasiḥat_verir, yāmur duāsı yapar. işde öyle. bu şekilde. yādū zaman_da oliyodu, yāmadū zaman_da oliyodu. her zaman bir olmiyodu yāni.

b.

tabī. çocuḫlūm burda geşdi. televizyon şindi var, u zaman yoḫdu. radyo_bile yoḫdu. u zaman köy odasına toplaniyoduḫ. kóy imamı oliyodu. köy odasına toplaniyoduḫ, işde orada muḥabbet, soḥbet_ediyoduḫ. çocuḳlar, şöyle. imam tutardıƙ yāni, köy olaraƙ. imam gündüzün çocuḳları oḫudurdu. oḫul yōdu u zaman, bizim zamānımızda. biz oƙul górmedik. köy ḥocasında dīnī ders, namaz sūreleri, işde ġuran. bu şekilde onnarı ōrenirdik.

tabī. uslular derîz. tabī. annatıllardı, tabī. askerlīnden_felan herkes annatırdı kendileri. esir_olan duymadıḫ. esir_olan duymadıḫ. ammā çoƙ savaşda ƙalannar olmuş yāni. aşşā_yoƙƙarı u zaman yarı_yarıya savaşda ġalmış, köyüñ geşleri.

76

Adı Soyadı : İsim bilinmiyor, 66 yaş
Derleme Yeri : Çakmak Köyü - Çerkeş
Derleme Tarihi : 14. 03. 2011
Konusu : **a.** Çeşitli Konular
b. Kış Hazırlıkları

a.

çerkèşe bālı. ātmış_altı. ōlum bāzısı yapar, bāzısı bide alur. bide daıdulā. şiynen meyve suyu, ayran. bide_daıdiye çou. bide daıdū. yapallā. yapallā. ƙırḫını da yapallā, ell_ikisini_de yapallā. o zaman işde ġurban_kesen, ġurban keser. ġurban kesmiyen et_alū. pilavíydı, ġompostusuydu derkene verüllē. tabī mēvlüd_oḫudullā. oḫullā. vallaḥa ōlum ben ne oldūmu bilmiyon_ƙu vallāhi. ben yaluñuz eve gelin oldum. ben. yoḫ ōlum baan sorma ḥalam.

biçmez olu_muyuz. biçdúḳ. būdey_ekerdúḳ, ārpa_ekerdúḳ, fī_ekerdúḳ, bırçaḫ ekerdúḳ. ekerdúḳ bunnarı. orānan toplarduḫ. zordu tabī. dēste yaparduḫ. üç ay oraḫ_salladūmuz zaman oldu. tabī.

geliyalā, allāḥa şükúrler_olsun. ēlimden ne gelürse yaparın yavrum. tabī hērkez yapma_mı. datlı yapamiyon şindi, ēsgiden yapiyodum emmā şindi yapamiyon yavrum. unnā gēndileri yapiyalā biz yīyoz. allāḫ rāzı olsuñ, hepsinden de. cümlemizden yavrum.

b.

turşumuzu_da ġuriyoduḫ, hēpsini de yapiyoduḫ emmā şindi yapamiyoz, ḥalan. fasülle turşusu ġurarduḫ, biber turşusu ġurarduḫ. yaparduḫ unnarı. ġabusġa. işde hēbisinden_de yaparduḫ yavrum. allāḫ ne verdiyse. ilimon suyu ġuyarduḫ. sirkesiydi derkene, sarmısaḳ. öyle ġurarduḳ. on_beş gún durardı. Tabī. undan_kēri yimèye başlarsıñ.

yapallā. fasülleden yapallā. damatès, biberden yapallā. bunnardan yapallā. cam ġavanuza yaparuz. unu dolaplara goruz, şu şeye ġodumūzu. poşetde

ġodūmuzu. şindik biñde_biri yapmiya. derin dondurucusu olmiyan yapar, olan yapmaz.

burda yazın ġaliyoz, ġışın çerkeşdėyiz. ḥā. ġışın bēn burda souḫda nēdeyin, şindik duramiyon ōlum.

DERLEME BÖLGESİ 08
BAYRAMÖREN İLÇESİ

77

Adı Soyadı : Satılmış Yüceok, 60 yaşlarında
Derleme Yeri : Çakırbağ (Pirinçli) Köyü - Bayramören
Derleme Tarihi : 17. 05. 2011
Konusu : **a.** Düğün Âdetleri
b. Bayram Âdetleri
c. Yağmur Duası
ç. Ağaçlarla İlgili İnanışlar

a.

burası çaḳır_bā köyü. yeni ismi. esgi ismi pirişli. isim satılmış. satılmış yüce oḳ. yüce_oƙ. evet yüce_oƙ. ya bizim. benim zamānımda bizde ġına olurdu. üç g̱ün sürerdi bizde. evet. ilk g̱ün āşam ġına gecesi, dāmaT tarafından bütün ēvde ġaç ḥāne var, yirmi ḥāne var k̲óyde. bizde çöreg çıḥardı. her evden. düün çörüü. işde düün çörei. meselā toplanurduḳ k̲óy odasına, orda çıḥardı önümüze veyā bi ilā_ede ede ġapı_ġapı gezerdig. her evden çöreg çıḥardı. ortasında bi çıra yanardı, toplanıb gelürdúk̲ ödíya hebsini böyle toplarduḥ. odȧda yirdúk̲. ammā şindi o eseller_felan bitdi.

ikinci g̱ún düün olurdu. ammā davullu olurdu, ammā davulsuz olurdu. ammā olmazdı. maddī duruma_bālı bi şeydi, düün tarafınıñ. bazar g̱ünü çıḥma olurdu. gelin çıḥardı. düün tarafını. ġız çıḥarmaya giderdúk̲, k̲óyden dışardiysa. ammā k̲óyüñ içindeyse k̲óyüñ içinden çıḥarurduḥ. tabi ēsgiden atnan tabi. vesāyit nerden buluyosuñ ēskiden. at_ınan.

tabi duvaḥ olurdu. o üçüncü gün. evet. yoḳ gündüz. gündüz. onu ġadınnar̥ yapardı arasında. ġadın arası, ēlencesi. tabi siñ_siñ oyniyolar. şindi çörek çıḥardı, siñ_siñ oynu oynanılırdı. ya çeşmeniñ başına bi ataş_yaḥarduḥ. işde oyniyan arḥadaşlar döner, döner ataşıñ başında, oynardı. yoḥ. eylencesi vardı. ȯ güleş_gibi yeñen, yeñen yoḥ. onu, güleşdeydi o. yeñilen, yeñilme.

b.

bizde bayramlar, āşam toplanurduḫ odȧya. muḥabbet olurdu. bayram zabaḥı namazdan çıḫarduḫ, bizde ēvlerden helve çıḫardı. helve çıḫardı. ziylāt derdik biz uña. ziylāt. evet ziylāt. toplanurduḫ odȧya, hērkez getürürdü. hēlvesini, bi_şisini. çay_yaparduḫ, toplanur bi āríya. orda_da toplanur yirdúḳ. ondan_sona mezallıa giderdig. gezerdúḳ, duāmıza yapar gelürdúḳ. veḥāsıl yaşlılara giderdig bayramlaşmaya. gēşler, yaşlılara giderdi.

yapraḳ sarması, allāḫ ne verdiyse, evde ne varsa. yoḫ öyle. işde kēşgek yapardı, dōlma yapardı. öyle bi. ille şu olacaḫ_diye bi_şeler yoḫdu. allāḫ ne verdiyse. ya toplanurduḫ odíya, hērkez gelirdi odíya. orda_da yir, içer, ġalḫarduḫ. zabaḥdan maḥalleniñ yarısı götürüliyo. maḥalleniñ bi gün birisi götürür, bi gün bi maḥalle getirirdi. odíya getirirdi.

ya alan alırdı, almān almazdı. biraz ii olan alırdı. olmiyan almazdı. şeker ekserī yōdu bizde. yōḳdu. yani eve geldin_miydi, şeker veren şeker verirdi. ḥēlve veren ḥelve verirdi. adamıñ gendisini_bālı bi_şiy. böyle bi şeker şiyi yoḳdu. ōle bi ādeti yoḳdu. ama seniñ evinde var, veriyosuñ ayrı dāvā. veren veriyodu, veremiyen vermiyodu. yani varsa verir, yoḫsa ne vereceg vatandaş.

c.

var. var. ēsgi ihTiyallar bilü, ammā biz bilmiyoruz unnarı. giderdúḳ. ḥālā gine gidiyoruz. gidiyoruz. şu an_bile gidiyoruz. yāmur yāmadı_miydi, yāmur duāsına çıḫmaḳ isderüz. üş, beş ḳóye ḥabar_verüz. işde falancı cumā gúnü, yāmur duāsı var, türbede. ġurban alan gelir. ḥōcalar, vatandaşlar toplanū. u bizim türbeniñ orda bi daş var. u daşı bi gún eveli yıḫallar. u daşıñ üzerinde ġurbannarı keseller.

toplanı̊llar, geliller. aşşāda_da bi_şey yeri var, çevrili. ġazannar ġaynar. işde kēşgek, pilav, et. her neyse, ne bulduysa ēvden. urda ḥocalā oḫur, duā yapar. yeme kin ama yaarsa, ḥani u ġurbanıñ ġanını yıḫīcaḫ. cenābı allāḫ raḥmet verirse. vermesse, e uña_da bi_şiy diyemėssiñ. cenābı allāḫıñ bilecē bi şey. e ilmini, duāsı yapan bıraḫur, daulur, gider. ḥālā gine duā, şu an yapıliyo. yapılıyo. yāmassa.

ç.

şindi aacı keserseñ günaḥ, ȯnu hērkez biliyo. bi kere bilinmez, çāre yoḫ. şimdi o, olan yer var. var ammā bizde yoḳ. var, olan yer var. meselā bizden, buriya iki saat, üç saat falan gelir, yāya. orda da türbe var, çam aacı bol. ȯ ġompile çıradū, aaçlā. çıra. biz çıra derüz oña.

getir meselā ȯrdan eve. ēvde gendi gendine yanar. dutŭşur ēvde. ordan bi teg çöp alamassıñ. yerinde yanmaz. āl, gel eviñe, ēvde yanar. onu biliyoruz daḥa, çünkü yaḫın oldū üçün bize. ora da türbe. türbe, ḥālen türbe. çünkü orası yandīnı biliyoruz. kimse bi şe getiremez urdan. oldū yerde yanmaz. bütün aaçlar hebsi yerde yatīlı duriyo. ammā ordan evine al, gel. evde yanar gendi gendine. yoḳ, yoḫ. kendi kendine. olur ya gider atarsañ ȯrda söner. o suynan muynan sönmez. urdan kimse bi şe alamaz.

78

Adı Soyadı : Halime Kirpi, 77 yaş
Derleme Yeri : Kavak Köyü - Bayramören
Derleme Tarihi : 17. 05. 2011
Konusu : **a.** Başından Geçen Olay
b. Çocuk Bakımı
c. Kız İsteme

a.

adım ḥalime kirpi. yetmiş yedi, yetmiş altı. burası ġavaḳ ḵóyü dellē. bayramörene. aḫ nası büyütdüm, evelī burdaḫı evimiz deil, aşşāda evimiz taḥa vā. orda büyütdüm ben. ordan bellerdim çocuḵları, beşie bellerdúḳ. benim bu böyük ōlan, muḫdarı. beledim, burda çamaşur yıḫămiya geldim çeşmeye. efendim baḫdım, çocuḫ beşikden çıḫmış, ālayo. ġapiyı da açamadım. dayandım da açamadım. yalvarı yalvarı çocuḫ. ġolumu şȫle uzatdım, ġapiyı şȫle şe yapdım çocū. öyle açdım ġapiyı. ondan sōram bi ġızım oldu, ondan sōra iki yaş sonna. bi ġızım oldu, bi teg ġızım. dörd ōlan bi ġızım var.

ordan, o bi tāne ōlumuñ. en güçÇüg ōlumun tā doum, dālarda doum yapdım. yā. baḫçeye gitdiydúḵ, baḫçemiz vādu, cẻvüzlerimiz vādu. onnarı toplamiya gitdúḵ. adamnan ikimiz. cẻvüzleri dōduḫ, ḥayvannara sarduḫ. yola girdúḵ. sancılandım. sāde burdan giderken sancım vaṛdı. yoldā sancılandım, neyse ēndim oriya. orda cẻvüzleri doḫutduḫ, yola girdúḵ. gelürken yarı yolda ġayli yürüyemedim hiç. orda doum yapdım daḥa. ordan geldúḵ adam ınan berābar ikimiz. uşā ġucāna aldı. ben de yürüye yürüye usul, usul, usul ,usul tam nerden. āḫ górseydin, nası yürüdün dersin. ordan buriya ġadar yürüdüm.

āşam geldim ġayli. yaniyon, her taraflarım. burdan aşşāsı yaniyo. ġaraşıñ içine girdi gayli. iki tāne gadun geldi. benim altıma, bȫle yellerde toprāmız olū. topraḫ topladılā, gótdülē. sacıñ üsdünde ġavurdulā onnarı, altıma dōru yaydılā. u zaman doḫdur mu vā. yaydılā altıma. ondan kēri acū sancım geçdi. öyle öyle başımıza çoḫ şey geldi. hiç unutdum, hebsini unutdum. uzaḫ, uzaḫ. merkeze uzaḫ. yoḫ olmaz olur mu. siz nerden geliyoñuz. sivasdan mı. ḥā iyi.

o burda sāde. ötekiler de gelī, yelleri var aşşāda da. burası üç ġat, aşşāda yapdı evi. üç ġat da burda yapdı. yazın geliyalā. gezmiye geliyalā. öyle durmíya gelmiyalar. gezmiye geliller, gezmiye buriya. tādile geliyalā. yazlıḫcı gelir. öyle temelli ḳışın orda duriyola. istanbulda duriyola. herkezin işi gúcü vā. ben aḥan taḥa yeni geldim. dün geldim, daḥa yeni taḥa. çocūn yanındadım. gúçÇū ōlanın yanında durdum. ordan büyügünün yanına geldim, işde buraya. ben şindi üs ġatda yatiyon. onnar burda yatiyolā.

b.

ne geziye bez, ḥazır bez. bezden, amelikenden bez yaparduḫ. yo topraḫ, topraḫ. nerde bez. bu yellerden topraḫ elerdúḵ, eleklernen. onnarı gorduḫ, muşamba yaparduḫ o çocūñ altı, beşīñ altına. beşīmiz vardı, beşie gorduḫ. bi kerbi̊cnen. kerbi̊ci ġızdururduḫ. o ısıdurdu şu şeyi, toprā. onnarı altına gorduḫ. zabāleyin ġāḫdı mı ney çiş yapallardı. her yerini çamur gibi olurdu çōcuḫların. ġāḫar, yıḫarduḫ. ēsgiden çoḫ eziyetimiz vardı da, şindi ġolaylaşdı her şey. her şey ġolay şindi. çoḫ eziyet vardı ēsgiden.

c.

ġız isdeme. burda giderüz, düürluḫ_etmiye giderüz. bi çocūñ istedū bi yer olursa eyer, bi ġız olursa isdemē giderüz. bi kere giderüz, iki kere giderüz, üç kere giderüz. eyer verüllerse çoḳ gitmeyüz. vermezlerse boyna giderüz. eyer vermezler, daa ġalduruz. benim gúçÇüg ōlan, ortanca ōlan şu denli işde istedúḳ, istedúḳ. ġız da isterdu. vermeyinci daa ġaldurdulā, daḫa da.

çōḫ, çōḫ. nenni_de yavrum nennī, derdúḳ. sallarduḫ bōle beşī, sallarduḫ. diyemen şindi. bilemen, ḫay oul bilemen. unutdum. çoḫ oldu, çōḫ. çoḫ zaman oldu. hic unutdum her_şeyleri. çoḫ biliyodum her_şey_de bilemeyen şindi.

79

Adı Soyadı : Nuri Dur, 80 yaş
Derleme Yeri : Karakuzu Köyü - Bayramören
Derleme Tarihi : 17. 05. 2011
Konusu : **a.** Çeşitli Konular
b. Kız İsteme ve Düğün Âdetleri
c. Çeşitli Konular

a.

nüri dur. nüri dūr. hē. vallaḫa bilmen, ne_blīn. ben_ġayli yaşımı_başımı aldım. bēlki fazladur, belki deildü. bilmen. nāpacāñ, nēdeceñ. ne deyin, ne ġoyun. şindi hic aḫlım yoḫ. her_şeyi yaparduḫ. muḫdarlıḫ_da etdüg, hēyetlig_de etdüg. muḫdarlıḫ_ētdük biz, beş sene muḫdarlıḫ_ētdük. hē. şindi_ġayli iḫdiyarladuḳ.

yaparduḫ. şēde, Ḳazanda. Ḳazanda yaparduḫ, düverdi. odunnan düverlerdi. düverlerdi. cāmide. tabi millet yirdi. Püşürüller. cāmide büşüriyollā. yiller. niye. kötü. yolları yapmayalar. o, bu şe_etdi işde, bozdulā_mozdulā. sel_filan gördü ya nēdicek.

b.

ḳız isdemiye, bubasından isdeyi_verüllē. verü_verüllē işde bu. nēdecek. verillē. bāzıları ayaynan verū, bāzıları öyle verüllē işde. kim gız_isderse ōlana verüllē, nēdecek. vallaḫa ne blīn. kime daḫacañız. böyle bi_şey va_mı. dúür

gidellerdi. verüllerdi. bāzı verüllerdi, bāzı vermezlerdi. canları isderse verüllerdi, canları isdemese vermezlerdi. ḥa böyle.

nişan_daḫallā bi kere cumā gún, cümērtesi gúñ öyle. dolanu. vallaḥā hic hebsini unutdum şindi ġayli. tabī ḥocalā şēder. ben nassı gelin_oldum, ne_blīm ben. bilmeyon_ƙu ben. yáşím bitdī, işim bitdi. yō, yō.

c.

çalışduḫ, çalışmaduḫ. işde ēle oldu. tabī çoluḫ_çocuḫ beslemesi golay_mı. ḥadi gidelim baçÇē, nūri_aa evdiydi. ḥadi gideyim, baḫam. bēn öte, eve gidiyon zatti. yā burda dīnendim. nefes_de alamadiydım. te acuķ dīnendim. ḥadi gidelim.

yoḫ. yoḫarda. yaylada, yaylanın arḫasında. çıḫmadılā bu yıl. bir aydır, bi buçuḫ aydır yaiya. nīdcekler çıḫıb_da. ġurban_kesellē. duvā_edellē. keşkeg_yapallā. ēt_yapallā.

hiç_bi_şiy toplanmaz. toplaruz. çorba. gócē ġatulū. góce_çorbası vurallā. her şey_de olū. şey yapallā. sāşda, yapallā. içine ondan doldurullā. şey yumurta gatallā, öte_beri gatallā. işde öyle.

ne diyo. nereye gidiyoñuz. ḥanı bubañ nerde. bubanneñ nere. evde. ne_diye. geldi_mi ġayli bostandan. bostandan geldi_mi. ne vaḫıd araba var. nētceñiz yaylada şindi, souḫda.

turpannan. gótürüz, yıın_ederdúķ. sürerdúķ. vāḫdında demişüzdür. şindi ne bileceñ. allāḥım yā rabbim. şindi sōliyemem, başım_āriya. sallarsıñ. bāzı dōversiñ, bāzı sallarsıñ.

vardı. ġonuşuduḫ bāzı. bāzı gonuşuduḫ, bāzı gavga_ederdúķ. çoƙ. ġaynanam doñuzdu. gelinneri_felan dōverdi. ben ġayli yaşlandım, dōvemen. ben nė_dīyim, nė. neriye gidiyoñuz_diye niye ġonuşiyin. girmişsiñiz yola, deil_mi ḥacı. demeyen, şindi çamur nērē dīcek. çamurdan. ḥadi. ḥadi uur_olsuñ. ḥadi gúle_gúle. ḥayıllı gidiñ. ḥayıllı gidiñ, ḥayıllı ġavuşuñ çocuḫlarıñıza. kóye. ḥaḫ, ḥadi gúle_gúle.

80

Adı Soyadı : Ahmet Sağlık, 84 yaş
Derleme Yeri : Yaylatepesi Köyü - Bayramören
Derleme Tarihi : 17. 05. 2011
Konusu : **a.** Köyde Geçim
b. Köy Odası
c. Cenaze Âdetleri
ç. Askerlik Anıları

a.

evet. yayla_tepe k̲óyü. çaydan ötesi ġastamonu, araca_bālı. ḳastamonu ḥā. sekzen_dörd. aḥmed. aḥmed sālıḥ. burlarda esgiden ekin_ekerdüg, biçerdüg. işde mal_melal öyle onnarnan üraşurduḥ. ārpa, būday, çavdar. işde böyle şeyleṛ. su olan yellere bāzı baḥçe yaparduḥ. ufaḥ yellere işde. öyle böyüg başġa baḥçe yoḳ bizde. biz. ova_gibi öyle bir yer. düzgün d̲eil, yoḳ. dalġalı arazı, çoḳ dalġalı. baḥsana, aşşāsı dē çayıñ dibinde, daḥa arḥası dağ.

b.

otŭrullardı. eh işde namaz_ġılallardı, bu cāminiñ odasında otŭrullardı esāsen. bu tarafında k̲óy odası vardı. şimdi oturmiyollā. ġapatdılaṛ. cāmi. yıḥdılaṛ, yapduḥ. ondan_sōna tekrar burası yandı yanġunda. tekrar yanġunda yapduḳ, işde öyle. şindi ġayluḳ namaz_ġıliyollā, başḳa hiç_bi iş yapTuḳları yoḥ. oḥulda oturiyollā şindi, oturannā. oḥula müsāde_etdi, millī_ei̲tim. otura_bilirsiñiz dediler, işde öyle otturiyollar. öyle geçiyo.

c.

ḥā. cenāziye. ḥoca ġaldurdu. yemeg peg vemezlerdi. yemeg çünk̲ú şey evinden çıḥmazdı yemeg. biliyosuñ_mu. cenāze evinden yemeg çıḥmazdı. cenāze evinden para, ekmeg vemezlerdi. ḳırḥı, ġırḥı olur, yedisi olur. onnarı yapallā. oḳuyollar, yemek_veriyollar. ḳomşulara. yemeg_yapiyollar, ġuran_oḥuyollar. hēbsini yapiyollar.

ç.

askellī, çaycuma ilk gidişim. ordan anḳaríya geldim, muḥāfız alayına. işde orda bitürdüg, geldig. üç sene. üç sene yapduḫ. yoḫ, hiç_bi_şeyim ġalmadı. hēbSi yandı, gitdi. yō, ne olacaḫ. yoḫ, hiç_bi_şey ġalmadı. hebsi getdi.

ben buriya geldim_de, evin yanına geldim_de evin yanında. bıraḫmadı şeylē, etfāyecilē. yanacaḫsın dedi, iki Kişi dutdular. bizi arabaya atdılar, gitdúḳ ḥarmancua gitdúḳ. orlarda vaḫıd geçürdüg o gece.

ē o zaman zordu yā. tālim yapardug̀, başġa ne yapacaz. askellīn tālimi var. muḥāfız alayı_diyi şētmişler ammā orda biz bol_bol nöbet_beklerdük. bizim nöbet çōdu orda. oliyo tabī, olmaz olu_mu. yaḫalansa cezā_veriyo. yoḳ, yaḫalanan olmadı. bizim orda yaḫalanan olmadı, muḥāfız alayında. şeyin, cumhur_başḳanı ḳóşkü bizim elimizdeydi. şeysi, baḳannıḳlar_da hēbsi bizim elimizde, biz beklerdük heb. bizim bol_bol nöbet vardı, türkçesini sorarsañ. tālim yōdu öyle fazla. bol_bol tālim vardı.

u zaman hiç ġórmedim, iraslamadım. ismet_paşaydı. he ismet_paşa. genel ġurmay_başġanı şúḳrú_paşaydı, şúḳrú ḳanatlı. o_da bu, şu ḳóyüñ, maḥalleniñ öte yanĭnda bazarıñ arḫasında ġúzlük ḳóy dellē. ordan bitmiş, böyümüş. ordan paşa olmuşdur. onu_da bi sefer ġórdüm, paşa oldū ḥālde bizim. zamānımız, asger oldūmuz ḥalda. hā bi defa ġórdüm, böyle nöbet beklerken. orda onun benzin deppōsu varmış. onu, oriyi bi gēzmiye gelmiş. biz de ordayduḫ, nöbetde. u zaman ġórdüm, geriden_geriye.

yemeg, bolca ġuru_fasülyā. noḥuT. mercimeg çorbası, işde böyle. o zaman çoḫ dar_ıdı yemekcilik. bizim zamānımıza.

ne_gibi. ētdügleri zaman olu, ētmedügleri zaman olu tabi. nōlacaḳ tālimde terbiyede, şurda_burda. mesela dērslerde sıḳıntıyı çekerdüg tabī. derslerde, en fazla. yoḫ. hiç yoḫ. oḫul yōdu_ki bizim zamānımıza. oḫul yōdu, hiç yōdu oḳul. bu derelerde böyle, hic_bi yerde oḫul yōdu. ēsgiyi_de ōrenemedüm. onŭ_da yasaḫ etdilē, onŭ_da öyle onu oḫutdulā_mı. onŭ_da yasaḫ_etdilē. ismet paşa.

şindi burda yiyib, içib, yatiyoz burda. vaḫıd, işde git cāmiye, gel eve. bāzı baḥçalarda ūraşiyoz. şurda bi baḥçamız var. işde oraya gidib_geliyoz. yatmaḫla bizim işimiz şimdi. emekliyiz_de. emekli_olduḫ. ḥā. sā_ol. siz_de sā_oluñ.

81

Adı Soyadı : Seher Solmaz, 67 yaş
Derleme Yeri : Harmancık Köyü - Bayramören
Derleme Tarihi : 17. 05. 2011
Konusu : **a.** Köyde Yaşam
b. Kız İsteme ve Düğün Âdetleri

a.

seher solmaz. çanġırınıñ ḥarmancıḳ ḵóyünden. bayramören. yaş atmış_altı. yedi_mi. ātmış_yedi. u bi şey deil. kēşgėk, aşūralıḵ būday va_yā. ondan ġazannara ġurallā, ērkeklē bişürüŗ onu. onuñ_ulan gelen, giden yėr. yanında āyran, bȫrek, dolma, ġabaḵ. allāḫ ne verse. fasülye. biz ēsgiden sāde bi şekerlen çaya para verürdúḵ. soan tavanı doldurduḳ. evig üsdünü. ġabaıñ, soanıñ, şeker_pancarı. aḫlïña ne gelürse. soanıñ, pırasanıñ, hebsi yanıñdaydı.

un_ūdüdük, on_iki yúḵ. ḥambar dōlardı. eyer on_iki yúḵ olmasa biz āç_ġalduḫ derdúḵ. ekin çoḫ olacaḵ. on_iki yúḵ unu helkėlere basarduḵ, ordan ġıdım, ġıdım, ġıdım yėrdúḵ. senede bi defā un_ūdúḵ, bitmezdi. ekin yıḫarduḫ, süürüdúḵ, çöürüdúḵ. deirmene ġótürdúḵ. bizim işlerimiz çoḫ aır_ĭdı. şindi ḥanımlā u zaman tī gibiydi.

burdan bizim yaylíya çıḫarduḫ yayan. aşşaı, ovíya inerdúḵ. ovådan yörüyü yörüyü ḵóye çıḵ. ḵóyden_de ġún ġavuşuḳan tallíyadan çıḵ, yaylíya. yaylíya o mandaları sā. sıır_sızır, malaḳlarıñ ġārnĭnı doyur. malaḳ, manda yavrusu yāni. ondan_gēri gel ḵóye, zabāyín ġún dōmadan inekleri sā. südüñü süz. gel ḵóye. ġún dōmadan guruca inerdúḵ biz, sabāleyin erken. hedi yine talla. bizim mizmi (?) öyleydi.

şindi manda_gibi otŭruyolā af_edersiñ, hēr birĭsi gendünü daşiyamaya ḥanımlā. davar yoḳ, sıır yoḳ. davarı āyrı g̲údellerdi. tekek işi āyr_olurdu. sıır, k̲óy sıırı āyrı. dā_sıırı āyrı. sāde, bilmiyon işde. ġırḥ çif sāde k̲ómüş vardı bizim, manda vardı yāni. on_iki, on_üş vardı bizim bu damda. on_iki dāne manda. siz manda deyoñuz, biz k̲ómüş dīyoz. tamam_mı.

o ḥayvannā çitden gelince dinnenilmez. ısıcaḥ suynan āşam g̲ő́zēl yıḥicañ, paḥlicañ sabunnan, yatacaḥ. yanna her āşam yıḥarduḥ onnarı. şindi öyle bi_şey yoḥ, hebsi ġāşdı. şurlarıñ, g̲órdūn yer davarnan almazdı āşam gelürken. şindi tovuḳ_bile bēslemeye ġardaşım, herif. yōḳ, k̲óyde hebsi k̲ótü. iş g̲órdükleri, ne iş g̲órdúk̲leri. dörd sıır var k̲óyde. o_da k̲óyüñ üzerinde hēb ot işde baḥ şurlar. biz ıstanbula inib_geliyoz, çocuḥlarıñ yanĭna.

ġış çoḥ g̲özel burda. eyer ġafamı dīnicen derseñ. lapa_lapa burlar heb ġar oldu dūmdüz, camdan seyr_et. bu zobàyı_da yaḳ, odunuñ olduḥdan_kēri. öte terefde ġuzineli vaᵒ. beş yerde zoba va, benim bu evde. aşşā ġatda va bi zoba, orda va, orda va. bi_de üs_ġatda vā. istedūñ yerde ōtu. laPa_laPa ġar_yaiyo. ekmēñi et, ġuzineli sobanıñ üsdünde. çorbañı bişür, çayıñı bişür. ıraatlıḥ yā. emme çocuḥlā orda, işde góynüñ orda nedeceñ. o_ġadaᵒ.

ēski taḥa iiydi. dala_çıḥa, dala_çıḥa biz samana giderdúk̲, sırtımızda sepeT. yayuḥ sırtımda suya inerdúk̲. şindi ēvde su vā, elektirik vā, televizyunuñ va. televizyunu nerde g̲órüyoñ. ġaz_lambasíynan biz çorab_órerdúk̲. ġaz_lambasınnan āşam ip_ēriᵒdúk̲ dikiş_dikerdúk̲. hēbsi ġāḥdı a ōlum. hĭç_bi iş g̲órmeyălā.

ben size bi ġaşuḥ çorba ġoyŭyun, ġārnıñızı doyuruñ. siz burlarda āç ġalusuñuz yavrum. nerde yidiñiz. iyi.

b.

ġīz. ġız, deller_ki şindi sen. biz hiç g̲órmeden veriyola şindi. ēsgiden öyleydi. saña danışmayălardı_bilen. hĭç danışmadıla baña, hĭç sormadıla_bilen. ērtesi ḥafda düün, bitdi. on_dörd yaşımdayın. o_gadā.

düñürlū̃ gidellerdi. allāḥıñ emriynen, peygamberiñ gavliynen seniñ ġızı benim ōlana isdiyon, dellerdi. istedi. iki, üç kere gelüllerdi. onu oña bi gavl

verüllerdi, gidellerdi. şeyi_dē, cehiziñ_dē üş, dörd çift çorab, örme. adamlara birer gómlek. bi teg, bi daḫım yataḫ. vur gótüne gitsiñ, af_ėdersiñ. o_ġadā.

düün ḥafdaya, ḥafdaya. bi ḥafda nişan, bi ḥafda düün. yoḫ öyle. ēvlere izavra oliyolardı. ḥızmatçı, ḥızmatçı. evet. iş çōḳ. saña_da baḳ, çaydan aşşā ȯvadan. kóprüden geşdiñ_mi sen bizim. aşşādan_mı geldiñ. tamam. o kóprünüñ orlardan biz. çalışuduḫ āyşamadan, āyşam_da buriya çıḫar ordan da öte, dikmeniñ arḫasına, o çamlīñ arḫasına yaylíya çıḫarduḫ, yayan. beşik sırtımda, ōt burañda malaḳlara. yā çōḫ. emme o gúnneri arayam ben. ıraat_ıdı, düüne_gider_gibi giderdúḳ. ırġatlıḫ bitdi, tarla bitdi. sırtıñdaḫıları soyuyoñ yeñi gelin_gibi. yeñiden gīyellerdi, arabanıñ öñünde, ġacır_ġacır. o arabala nassı bārıṛdı biliyoñ_mu sen.

düün. düün iki gúnde. iki gún olu. ilk gún, yemek_verüllē. ġız, ġız evi. düün yemei. fasülye, ġābaḫ, dōlma, kēşgek. işde öyle şeylē. öyl_edellē yāni. iki gece. bi ġına gecesi, ġız tarafı verū̄. ērtesi gece ōlan verū̄. iki gece. yaḫallā. ġapatū. para. zatten o gece para_verüz biz. ḥerkez para_daḫar. ġınada. daḫı, işde para_atallā. ufaḫ para verüllē. ufaḫ para, öyle deil. nişanda daḫallā, baƙ. iki metiro bāsma. ōyle işde kóy yeri, nōlcaƙ başġa. ēsKiden öyleydi.

ikinci gúnü, duvāƙ. tam yerini çatdıñ. şindi bütün o kóylerden_de gelilleṛ duvā, bu kóylerden. geliniñ başını düzellē böyle, gelenneriñ heb elini_öper. tamam mı. āyşamları, gelin geldi ya bu gece. yarın āşam_da duvāƙ. duvaḫ serpüldúkden gēri ḥarmana çıḫarullā gelini. ḥarmana hērkez gelū̄. oynallā, gülellē.

āyşam_da bi tob ekmeg, bi_te helve yapallaṛ miyānadan. onnan. hē. unu ġavuriyolā böyle, tamam_mı. ġavurduḫdan_gēri şerbet_atıb helve_yapiyolā. miyāna, derüz biz oña. ōndan seniñ ēvde uslu vā. uslularıñ elini öpmiye gidellē. böyügleriñ elini. ikinci gún, üçüncü gún_de öyle. ordan_da gelillē, biter olay. ḥa o_ġadar.

82

Adı Soyadı : Fevzi Meşeli, 55 yaşlarında
Derleme Yeri : Koçlu Köyü - Bayramören
Derleme Tarihi : 17. 05. 2011
Konusu : **a.** Çocuk Oyunları
b. Cenaze Âdetleri
c. Düğün Âdetleri

a.

ḳoçlu. bayramörene_bālı. tabī_ki. yav biz ekserī tob, fitbol. böyle araç kesmesi derüz. onu zāten peg bilen olmaz. ya unu annatacaḫ olursaz çoḫ uzun yāni. beş gişi dutar, beş gişi ġaçar. unnarı ġuvalaruz, unnarı dutasiya_ġadar̥. böyle bi oyunumuz vardur. tabī_ki. cezā, ȯ zamanıñ şeyinde lōḫma gaynatduruduḳ birbirimize. helve_yapduruduḫ. cezāsı bu. evet. evet.

b.

evet. cenāzėyle ilgili ādetlerimiz. cenāzede. istanbuldan veyā burdan bi cenāze ḥaberi duydūmuzda önce ḥocíya selā_verdürüz. ḥoca selā_verü. undan ērkekler, hemen mezellie gider. mezeri kendimiz ḳazaruz ḵóycek. yāni anġara üsülü_felan dīl. ḵóycek mezellie giderüz.

burda aş_evimiz var. burda yemek_bişütdürüz. ērkekler cāminiñ altında, misāfilleri. ġompile ḵóy, gelen misāfiller. ḳadınnar_da burda, ḵóy ġonāmız var. orda aırlarız, gönderiz. yoḫ, ḥazır. şey yaparuz biz. pilaf, patatisli ēt. böyle ney. vaḫıda_góre deerlendürüz yāni. vaḫıd biraz uzunsa, cenāze yeni ōlene yetişecekse ona_góre deerlendürüz. yedisi, ġırḳısı yōḳ. yōḳ. oḫudulur_da āyle aralarında kendisi şu an oḫudur yāni. köylü mevlüd oḫudulur, oḫudan oḫudur.

c.

düünner, bir buçuḳ gün. bir buçuḳ gün. ilk gün ne yapulu. ġına_gecesi olu, aḫşam. ērkekler ōlan evine, ġızlā_da ġız evine toplanulu. odamıza toplanulla erkekler şeyde, genelde. āşam kēşgek ādeti vādur. kēşgek Pişürüllē. kēşgek yėrüz. ērkeklē bi yerde oynar, ḳadınnā bi yerde oynar.

ērtesi gün_de zabaḥdan giderüz ġızı almiya. u maḥalleniñ odası olur, her maḥallede. aynı maḥallediysaḥ aynı odada ōtturuz zāten. ōrda ne yapuluṛ. çay servisi yapulu, öylene_ġadā. öylen namazı ġılarîz. namazdan_sona, yemek yirüz. kēşgek, āyran, tātlı. tabī ki. loḥmiyi peg u zaman, düünde peg yapılmaz_da çoḥ ġalabalıḥ oldū_için. normal istedügleri tātliyi alıllā. ondan_sōna gelini_çıḥaruz, bitîrîz.

yōḥ, yōḥ. çalallā. dāmādıñ ayaḥ_ġabısını çalarsa, çalallarsa sāduç bey unuñ cezāsını_öder. tabī_ki. unu ġorîcaḥ. tamam, bu_gadar_da yeter. fevzi meşeli.

83

Adı Soyadı : Mercan Küçük, 66 yaş
Derleme Yeri : Oymaağaç Köyü - Bayramören
Derleme Tarihi : 18. 05. 2011
Konusu : **a.** Tarhana ve Peynir Yapımı
b. Düğün Âdetleri
c. Çoçuğa İsim Verme
ç. Yöresel Yemekler

a.

buriyi oym_aaç. evet. ātmış_altı. ātmış_altı. zabaḥleyin ġāḥdın_míydı, ucaa çorba ġuyarduƙ. taḥrana çorbası. taḥrana, undan yaparsan, un_tarḥanası yaparsan. un_tarḥanası yaparsan yourtla ġararsıñ unu. içine domatės ġatarsıñ, bîber ġatarsıñ, soan ġatarsıñ, maydunuS ġatarsıñ. un_tarḥanasını öyle yaparsın.

öteki iri_tarḥanayı_da yuurd_unan ġararsın, sāde. taḥranayı yāni. góce deller, unu. yārmasını. iri_taḥrana. biz góce derüz. ondan_sōna ġarışdırdıñ, onu iki gún bekledüsün. öteki taḥranayı, un_taḥranasını yedi gún bekledüsün, bunu iki gún bekledüsün. iri_taḥranayı. ondan_sōna işde ġabın içersinde mayalaniyo. undan sōna şeye dókerîz böyle, çārşafa_dókerîz. temiz bi çārşafa.

unu ōşalaruz, taḥrana olur. ġalburdan geçiririz, u taḥrana olur. undan_sōna ġuruduruz, ġabına ġuyarız, yiriz. aƙlımıza nė zaman gelirse bişiririz. ġışın_da yinir, yazın_da yinir. ikisinde_de yinir taḥrana.

ocaa zabāleyin ġālḫaruz evel. şindi çay ġoyi̯yoz, ȯ zaman çōrba ġōyoduk. damlara inerüz, aullara. ineklē va, ineklerimizi saaruz. südü eve goruz. gider, mallarımızı salaruz. ondan_sōna gelürüz, südü süzerüz. bişürürüz. südü mayaları̯z. undan_sōna işe giderüz, tallaya giderüz veyāḫud bosdana giderüz. baḫçėye giderüz, böyle.

yapiyoruz. südü_saaruz. şöyle āz bi ılıduruz. oã maya ġuyaruz. saati geldi midi uyuşuru̯ o. onu torbaya ġuyaruz. torba böle, beyaz temiz bi torbaya. unu şey yaparuz, peynir yaparuz. şöyle basduruz, daş ġoruz altını, üstüne. o ġalıb_gibi olu. ȯnu böyle keserüz şöyle dilim, dilim. undan_sōna şeye bidona goruz. bu_gadā.

ġāynamış südden_de yapiyoruz. undan_da yapiyoruz. uã da beş, altı kilo süd ġōyoz ocaa. uña_da iki kilo_ġadar bi yuurd ġuyaruz içine, üsdüne yine. evet. u kesilmez öyle. undan_sōna kesilü. unu ısıcaıynan torbaya ġuyaruz. bāsduruz, o daş gibi o_da bi ayrı bi peynir olu. evet, datları farḳlı_olu.

b.

düünnē. şindi kóyde iki gún sürüyodu gine. ēskiden iki gündü, şindik bir gún. bi gece ġına gecesi, ērtesi gún āşam_da düün, bitdi. ilkin ḳēşgek büşürüllerdi burda. kóylü, kóyde. kóy düünnerinde kēşgek büşürüllerdi, ġına āşamı. kēşgek verüllerdi. iyer ġız yabandan gelėcēse, yabana gidėcēse, u ġız verüllerse iyer. yabana gidėcēse ōlan tarafı burda malzeme_verüdü, keşgek büşürüllerdi. düünden gelene yemek_verüllerdi. bu öyleydi. amā şindik iyer kóy içinden alırsañ öyle ōlen yemē yoḫdur. yoḳ. āşam ġına gecesi verülür kóylüye. undan_sōna biter. yumar. açmaz. altun ġorlar eline. he altun veriller. açiyo. televiziyunda hēbsini gósteriyolar yā.

ikinci gún ġız_çıḫariyolaru̯ işde. ḫa duvak_yapiyolar ērtesi gún. duvaḫ_yapallā, millet toplanū kóy yerinde. öyleydi. evel at_ınan giderdi, şindik arabaynan gidiyo. böyle. isim söyleyim_mi. mercan, küçúk.

c.

çocuḫ. k̲óy olanda geliller. geçmiş_olsun demeye geliller. isim, çocua böyükler verirdi. ġaynatasíynan ġaynanası verirdi, isim. ezen_oḫullardı. ezen oḫunu. şindi_de oḫuniyo ezen. şindi_de oḫuniyo. evet. şindi unu, ġarışamiyosun.

biz ilklerini vērdúk̲ de ilk torunnarı. sōnadan olannara. birine bunun, hüseyin verdúk̲. birine. o ilk torunumuzdu, uña_da ġız yāni başġa yerden. isim ilk_nur verdúk̲ oña_da. benim adımı_da en g̲úçÇüg ōlumun çocūna verdik. evet, verilirdi.

ç.

pazı sarma. pazıyı āz bi börtdürüsün, ısıcaḫ suda. ḥani çoḫ ġaynatmassın. hemen gėçer. undan_sōna iç yaparsın. dolma, dolmalıḳ içi. s̲oan. ētli yap, piric inen yap, zeytin_yālı yap. öyle yaparı̊z. sararsūz. şeye, tencireye dizerüz böyle. āz bi su ġóyaruz. böyle bişiririz. ġonur. evet ġonur.

ēkiyoz. toḫumu var onuñ. evet. yōḫ, yōḫ yabanda olmaz. evet. baḫ bu dolma biber. bu. şu sivri, çerliston. sivri_biber. ānca işdė, anca. yapamaduḳ bu yıl, yapamaduḳ. bi_şey yapamaduḳ. evet. amān yāsın_da. biz yāmur isdiyoruz. yāmayince_de çoḳ, her taraf ġurūyo. olmiyo. var, suyumuz var. yoḫ.

84

Adı Soyadı : Kadriye Yılmaz, 56 yaş
Derleme Yeri : Belenli Köyü - Bayramören
Derleme Tarihi : 18. 05. 2011
Konusu : **a.** Kış Hazırlığı
b. Düğün Âdetleri
c. Köy Ekmeği Yapımı
ç. Peynir Yapımı

a.

belenli k̲óyü. bayramören yaḫın, ilçe. yaş elli_altı. ƙadriye yılmaz. ġış_için ġonserve yaparız, dolablara ġoruz. fasülyeyi şī̇dürüz, ġavurū. ġurusunu āyrı yaparız fasülyeniñ. ya içini, içini. bişiriyoz ya ġuru_fasülye. ġabūnu onun

çıḫariyōz. aarıncaḳ ayıḳlarız. ġabūnu çıḫarırız onuñ. ḥarmannarda savuruz. şederiz unu. o ḳışın işde yiniyō.

ġonserve yapmayı̊z da, dolablara ġoruz ḥaşlayíb da yā. ḥa dolab var şindi, hē. ḥayır, dōramāyuz, olmay dōrayıncaḫ. sāde suda ḥāşlayıb, biraz duz ġatıb, unu soudub, poşetlere ġoyub ġoy veriyoñ dolaba. tam büşürmēcen, şöyle bi keren ġaynı̄caḳ, alcañ onu.

yapiyōz tarḥana. öteki iriden yapiyōz biz. un tarḥana yapmam ben. iri tarḥanayı önce deneyi alursuñ, ondan sona diirmende şı̄dırsüñ, çekdürsüñ. āyranı ısıduruz şurda. şiy, tekniye ġūyaruz, ġararuz unu veyāḥud domatis filan ġatarsañ ġat içine. unu da ısıdıb ġatiyoñ.

onu şuriya iki gün duriyo, iki gece yatiyō. üsdünü ō̄rtüyoñ. ēkşı̄ceg o. ondan sōna, iki geceden sōna ērtesi gün dóküyoz şallarıñ üsdüne, çarşaflarıñ üsdüne. onu gőzerden ellen böyle ince ince ellen, ġālburdan geçiriyoz ȯnu. ondan sōna ġuruyō, tarḥana oliyo işde. onu şöyle bi ġaşuḫ şöyle ġaynatiyoñ, içiyoñ. yapiyoñ onu işde.

b.

evet. perşembe günü çıḫardı ēsgiden, şindi cümertesi, bazar çıḫiyo yāni. pērşembe gün ġız çıḫiyodu. cumā gün duvaḳ. o güne, perşembe aḫşamı ġına oliyo. öyle işde. ērtesi gün geline duvaḫ toplanıdı, oynallādı ēsgi. şindi duvaḳ yoḳ. evet. evet. hē, hē. gelini gótürüllerdi toplanullar, oynallardı ēsgiden.

şindi yoḫ öyle. evet. şindi salonda. şindi kóyde düün olmāyo. şeyde oliyo heb, anġarada, ıstanbulda. salonnarda. çocuḳlar da hēb kimisi dışardan evlenı̄. bizimkinin ikisi dışardan ēvlendi. evet. evet. anġarada, ıstanbulda dedün gibi.

c.

yapārduḳ. deirmende un ūtürüz. ondan yaparduḳ biz. yufġa da ederiz, ḥamurlaruz şāşda ederiz. ēsgiden ocaḫda yapardıḳ, şindi tavada yapiyom ben şurda. ocaḫ yaḫmāyon. sobayı yaḫiyon, ḥamuru şuriya yaziyon. burda yapı veriyon, tavayı üsdüne ġōyun. ḥosur ḥosur ġabarı̄ içinde o öyle güzel oliyo ḳu.

onu yōracañ, ḥamurunu. ġatarsın, mayasız olmaz. hevet ḥazır maya ġullaniyoz. bāzen bazar yaḫın, gitdúḳleri zaman e olmadī zaman ısmarlarız biz

bazara. ēskiden ēkşi_ḥamur vardı. çoḳ geldi_midi ḥışır_ḥışır ederdi. ēkşilikden yinmez. şindiki maya öyle deil, ḥazır maya. evet.

yufġaya ġatılmaz maya. onu souḫ suynan yuuracañ, öyle yapacañ. evet, evet. şurdaḫı yapılana. çöreg etseñ unu ġatarsıñ. o_da şu içeri tava ġoruz, içerde yapiyoñ onu. böyle yaziyoñ yire. ekmē yaslayıb_da ġōyon, onu_da şöyle ufaḫ_ufaḫ pazılayıb_da ġōyon. o çöreg āyrı, o āyrı yāni diyelim_ki.

yapiyolā yā bāzı. bāzı ekmēn arasına işli ġoruz. televizyonnarda çıḫiyo yā, āynen öyle. ısbanaḳ ġō, şu ġıvışıḳ. bu şeylerde, tallalarda olu şindi. ġıvışıḳ, ebem ekmē deriz, şurlarda. madımalaḳ deller bāzı ḵóylerde. evet unnardan ġoruz. ısbanaḫ ġoruz. bāzan aluruz, bāzan yetişdürüz yāni buralarda. evet yālanı, iyi olu. sıcaḫ_sıcaḫ çoḫ ii olu. yā bu zamana_ġada bi bardaḫ çay_içerdiñ yā. tüh.

ç.

var. bu sene āldu ̷k mal. çobanımız var, şu tarafda g̱údüyolā. yav unu yapmāyuz. unnar düvey. ġurbana ḥazıllıḫ unnar. önümüzdeki şiye, ġurbana. yoḳ, besicilig deil_de, öyle āldı̊lar otuz tāne. evet.

yaparduḫ. o üç tāne inēmiz var. undan ḥazır yapiyoruz. ılıḫ südden, ġaynamış südden olmāy. yapdım, denedim geçen g̱ún, olmadı. ılıtiyoñ, onu mayalayoñ. biraz beş, on g̱ún yimī̇ceñ onu yānı. kimisi ġanser yapiyo, dī̇yo ya. tāze peynir olmāy dī̇yolar yāni.

yāni şurda ılıtiyoñ ocaḫda, tencerede. ġabūna sırkiyoñ, u mayayı ġatiyoñ, şuriya sariyoñ. ondan_sōna uyuşiyo. uyuşduḫdan_gēli beziñ arasına ġōyo, suyunu çekiyō. ondan_sōna daşıñ altına veriyoñ, o peynir oliyo. kesiyoñ_ġaylī̇. duzlayıb ġōyoñ yāni yerinde. evet. evet. bi ̷kaç g̱ún ileen, leende durcaḫ. şu ḥazır leennerde. öyle ġōyoz. ondan_sōna leene ġoy. ġabına ġōyoz, duzlayıb oliyo peynir. bi_şe deil.

85

Adı Soyadı : Ali Osman Kartal, 85 yaş
Derleme Yeri : Akgüney Köyü - Bayramören
Derleme Tarihi : 18. 05. 2011
Konusu : **a.** Baştan Geçen İlginç Olay
b. Askerlik Anıları

a.

aḳ_g̱úney. evet. bayramörenin aḳ_g̱úney. seksen_beş. yirmi_altı, doum. ali osman ġartal. başıma bi iş geldi, sana annadiyin. senin_gibi bi deli_ġannı geldi. āynı, geç. ben dedim_ki telefoncu, álektrikci geldi zannetdim. indim yanĭna. amca dedi. ḥoş_geldim. ḥoş_bulduḫ, dedi. amca dedi, sana bi ḱaıd verecen dedi. e ver. filan yirde dedi, dükġan açıldı, maaza açduƙ. bunnarı biz heb ḳóye daıdiyoz. ee. urdan gelen ucuzcana, annadın_mı. ucuz mal verecez filan, dedi. bana bi ḱaıd verdi. sōna dedi, müdür gelėceg ḱaıdına baḫacaḫ, dedi.

ōturiyoduḳ, bi ḥanım_ınan senin_gibi bi deli_ġannı geldi gine. amca şu ḱaıdıñı, sana bi ḱaıd verdiler. nerde zarf, dedi. bende dedim. bāḫdı. ā amĭca, dedi. ne vā. senin ġaderiñ ne ġadermiş yav. ne ġaderi. yav sana furun çıḫdı, dedi. furun, fi̊rı̊n. fırın, ḥa. ġaderiñden fırın çıḫdı sana. ḥayr_ola, ne fırını olsun. işde biz bunnarı satiyoz, şöyle_böyle. sana bedāva olaraḫ bi fırın çıḫdı, dedi. allāḫ_allāḫ. dedi, size dedi maazalara böyle heb milleti daıdiyoz. sana, ġaderiñe senin çıƙdı, dedi.

aşşāda_da birisi vardın. ona_da baırdı. amcanıñ, baã dedi_ki sana ġaderiñe fırın çıḫdı. oḫumuşluḫ_da yoḫ_ya. seksen_beş yaşımdayın. şuriye bi imzā_at. furun çıḫdūna_dāil, dedi. imzā_atdıƙ_mı. furunu_da getirdi bi deli_ġannı bi çocuƙ. fağat baḫmadım, yanna_da iki tāne_mi, üş tāne bi tencire ġoymuşlā. dörd_yüz_seksen lira, yazmış. yedi g̱ún_sōna gelicen, dedi. baña bi ḱaıd verdiler. yedi g̱ún_sōna arabaynan böyle geldilē. seniñ. sekiz aydu̥r, ayda seksen lira verėceñ, borcuñ var.

ārḫadaş, dörd_yüz_seksen lirayı ödedim. āldılar. ben_de, benim ōlan_filan anġaradaydı. baba niye böyle yapdıñ sen, baã ḥaber_vermediñ, dedi. ben

meşlisdeydim, bilir_misiñ. ben unnarıñ, u ḱaıd_ınan ben seni unu buldururdum. ulan gitdi. dörd_yüz_seksen lirayı ödedüg ā. ḥaydi geldiler. şindi ȯnun_için. sormaḫ ayıb_olmasın ḥani.

şindi evelsi gün_de bi telefun_geldi. bi_şey oldu gine. bi ġadun telefun_etdi. amca ora nere, dėdi. āḳ_güney dedim, āḳ_güney. seniñ ismiñ. ali osman. ali osman ġartal. amca dėdi, sende dedi, şey var_mı dedi. romatizme dedi, bacaḫlarında. yoḫ ammā dedim, ḥanım_da çoḳ vā. hiç ġālḥamiyo. biz dedi, bi mēmur gónderecez dedi. saḳın para_filan vermeñ. mēmur size ilaç verėceg. saḫın dedi, gönderdȳm adama para_vermeyin dedi telefunda. ben diyodum, böyle araba gelince.

yav bi_şey içelim. baḫ, ġonuşmañ yāni ben. evet. anġariya_mı gidėceñ. pekī. ne, kim gelceg. yō gelmedilē. onuñ_üçün bāzı araba geldi_miydi. u zannetdim. bi mēmur gelėceg diyince.

b.

anġarada yapdım. anġarada. dış_ġapıda. dış_ġapiyi bilȳn_mü. hē dış_ġapı, anġarada yapdım. ney_gibi. biz yirmi_dörd ay_diyi gitdúḳ. ē şey aman, ġırḳ_dörd ay diyi gitdúḳ. yirmi_dörd ayda geldúḳ, sonă ini_verdi. yirmi_dörd ay, bi gün_bile izne ġoy_vermediler. ġoy_vermediler.

çoḳ. çan, şey ġastamonudan vardı, fāiḳ durna isminde bi yüz_başım. canım bu_ġadan_mı iyiydi, o_ġadar iyiydi. beni hic bölükden bi yere vermedi. āynı bölȳnde eyledi. daıtıcıları daıtdı, beni daıtmadı. bi hemşerī_ġadar, çanġırıyı bi hemşerī_gibilerdi. neler geldi başıma. asgellik.

şeye, hüseyin_ġāzinin oriya atışa gitdúḳ. hüseyin_ġāzi var ya, mamāñ üzerinde. oriya bi atışa gitdúḳ. atışa, atış_yapmiya. ben burlarda az_çoḫ bi ava mava_giderdim, silāḫ_ġullanırdın. şindi baña sıra_geldi. makinelideyiz zatten, ben ikinci erim, ikinci tüfeg. ġārşıda yatar ġalḫar hedefler var. āt, dedi. ben beş mermi atacādım. iki_yüz_elli mermi, şeritde. sen bir asgellī edin, bilirsiñ işde. aldī mermiyi çekmeden baña ataş diyince rīr dedi. mermiyi aldı, soḳdu. iki_yüz_elli mermiyi ātiyon, beş mermi_deyi.

yüz_başı geldi. nōldu. vazīfiyi yapduḳ ġomutanım. nė yapdıñ ulan, dedi. ġayb_etdim hedefi. bu ne lan, dedi. anam, baḫdım ġıp_ġırmızı fişşek. ōlum senin

aḫlın neriye gitdi, dedi baña. k̲óye_mi gitdi. anġariya_mı gitdi. çanġıriya_mı. neriye gitdi. şúk̲úr_deyib çıḫdılā. git, başım g̲órmėye, ḥadi git dedi. git, git. böyle git dedi, eliynen.

DERLEME BÖLGESİ 09
ATKARACALAR İLÇESİ

86

Adı Soyadı : Saniye Yazmaz, 68 yaş
Derleme Yeri : Eyüpözü Köyü - Atkaracalar
Derleme Tarihi : 18. 05. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Kız İsteme ve Düğün Âdetleri

a.

sāniye yazmaz. buraliyin. eyüb_özü. nerē, bura nerėye_bālı. at_ġaracalara bālı. ātmış_sekiz. ēsgiden ne yimekler yapalum. ēsgiden yapduḫlarımız k̲óy yimēydi, şindi şehillerden aliyoz.

maḫarna. işde öyle şeyler. yapardıḫ. kēşgek ġazannarda, düünnerde yapulu. dibine yā_eridili. denesini ġuyallaŗ, suyunu ġuyallā. denesini dv̄üyoz dibeklerde. būdaydan. yıḫardıḫ burda, dibeklerde dv̄erdüg. temizlerdig innērde. ondan_kēri su Ḳorduḫ, yapardıḫ.

ne o, mālcıḫ_mı. vardı dabī. yapardı̊ḫ. peynir̥_de, mayasını aliyōduḫ. maya ġoyĭyoduḫ, u uyudiyodu. undan_sōna ġalıbına ġoyĭyoduḫ, peynir oliyodu. üsdüne daş ġoyĭyoduḫdu. duzunu sōnadan ġoyĭyoduḫ, bidona basarƙkan. he bidonnara basiyoz. şindi evelden tenekelere basallardı. şindi bidonnā çıḫdı.

yaparduḫ. láḫana turşusu, fasülle yaparduḫ işde. domatisden_filan yaparduḫ. onnardan yaparduḫ. u_da āynısı. ecük şöyle ıccaḫ suya ġuyarsın, durar içinde. undan_sōna atarsın. bidonuñ içine. büber. duzunu ġuyarsın. başġa ne ġȯyacan. ne zamana yirseñ, o zamana durar u. ġışın. bir ayda_filan anca olur_da ġışın yinmėye o.

b.

evlendirdim. gitdim, istedim ġızları. nēdeyin. dúñür__geldim, allāḫın emriynen ben dúñür_geldim, dedim. verdilē, aḫrābāmız_ıdı. āded nōlacaḫ. gideceñ

bi, nişan derüz biz heni. unŭ da daḫarı̊z. undan sōna düün ederiz. işde öyle. başġa nēdelim. yoḫ almam. benim ġızım o, gelin diil o. aluruz tabī̄ onnarı. bilesüg aluruz, elbī̄se aluruz. bayramda gӧ̄türüz. bayram arası düün edemesseñ gӧ̄türüsün elbet. ēlbise alı̊rı̊z. götürmessek bi ayıblālā kóyde.

düünnē mi. cümertesi günü āşam ġına olū burda. bazar gún gelin çıḫarulū. bizde evelden ikisi bi oludu. şindi ġayli öyle etmeyelē, bilmeyiz biz ġayli unutduḫ her şeyi de. vallaḥa öyle bi şey bilmēyoz peg. gel ġız, sen de gel, gel. geyer tabī̄ üsdüne bi şey, tabī̄. bālallā. buriya āl bālallā, şöyle ġoluna. allı bi şiy. ne bilī̄m. yoḫ canım ġayb olmasıñ diil. ādeT varmış, ādet. ādet varmış öyle. bizde o yōdu, u ādeT. olū. bizde gēndinden gúçÇüg olū.

ġızıñ ġınasında oynallā moynallā ġadınnar. bi ġına yaḫallā, çıḫallā, gidellē. hē gēndileri söylellerdi ēsgiden. ben bilmeyen ki unu, ben türküleri filan. ḥā bardaḫları şey ısladım. şey, çamaşur şeyine. açmaz, altın ġӧyacan eline. evelden yōdu ammā şindi baḫiyolar cehize. ben bilmēyon ḵu benim ġızların cehizine baḫan olmadı. ben hiç bilmeyen, öyle cehizler ne.

bazar gün gidiyoz. hemen giderken alacañ mı canım. ecük biraz burda oyun edellē, türkü edellē öyle. ḥa yimeg yapallā. kitlellē. para vereceñ. isdellerse vereceñ. ben ne blī̄m, o vaḫıd. sandū vardı. sandīnıñ üsdüne oturullā, para alullā. başġa yoḫ. ġaynatadan alullā.

o vaḫıd atnan geliyodu. dėr. cāmiyi dolandurullar bizde, esgiden. ḥā, evelden cāmiyi dolanıdı. şindi yoḫ. diyen olmāyo, bilmēyon ḵu evelden. şindi ġayli denili. niye öyle söylüyosun. gelin inmez ḳucāna çocuḫ verillē, ḳuzu getirilmezler miydi. bilmēyon, ġızı filan duymadum ḵu ben. tabī̄ çocuḫ verillē. ya ōlan çocū ya ḳız çocū verillē. ōlan çocū dellē. yoḳ, burda yō öyle ādet yoḳ. bunnā dókerdi evelden. būday saçarız, yāni gelin inmeden atdan. bereket olsun diyi üsdünden būday atallā. benim bildī̄m ḳadaríyla yāni, ḥacı abla bizden tabī̄ büyük.

87

Adı Soyadı : İbrahim Yorgancı, 75 yaşlarında
Derleme Yeri : Kolavlağı Köyü - Atkaracalar
Derleme Tarihi : 18. 05. 2011
Konusu : **a.** Köy Odası
b. Cenaze Âdetleri
c. İsim Verme Âdetleri

a.

ġol_avlā maḥallesi. k̲úk̲úrdüñ ġol_avlā maḥallesi. k̲úk̲úrt k̲̄öyü. ġol_avlā maḥallesi. burası dörd maḥalle. ġol_avlā, zevdeş, demürcüler, k̲úk̲úrt. fātih. ḥā, unnar taḥa añılmiyo. fātih maḥallesi şu aşşāsı. iprāhim yorġancı. yaşı nāpacan yā. seniñ nesin oliyo. oriya baḫma.

k̲óy_odası gine var. gelen yoḳ_ḳu. esgiden çerkèşe gideceg herif, öte yüzden çerkèşe gideceg. burda yatardı, burdan ḳalḫar, giderdi. salı g̲únneri meselā, eñ aşşā segiz, on kişi olurdu odada. ne annadacaḳlar. şindik ne ānadiyoz. ne ānadiyoz, ne g̲óriyoz.

annatmada bi_şiy yoḳ, g̲órmede ȯnu. annatma, ben ānadiyin. ben şunu yapdım, bunu yapdım. şöyle oldu, böyle oldu. ānaT, ānad. ammā yapdūñ işi göstereceñ. ben şu, şu. baḫ, şu işi yapdım. şu kilimi doḫudum. bu var diyeceksin. öyle bi_şey.

nasīḥaT_mı. bundan fazliydi. yāni bundan fazliydi demem şu. ġış devresinde muḥaḳ̈ḳaḳ̈ ḥoca dutallar_ıdı. ḥoca, ḥoca. o annadırdı yāni_ki. ānadırdı.

b.

cenāzèyi_mi. cenāzèyi ne yapiyoñuz siz. hiç_bi āded yōdu. cenāzede bi āded olmaz. bilmem ġaç g̲ún_sōna ekmeg_verüllē. yèmeg_verüllē. allāḫ ne nasīb yapdiysa. şindik bide yeñi çıḫdı. iki ġaşın içersinde çıḫdı. yèmeg_yapallardı. bi ḳaç ḳab yemeg_yapallardı. tāḳıb_edellē. ḥālen edellē. āynı işde, ekmeg_veriyolā. yedisinde ekmeg_veriyolā, ġırḫında ekmeg_veriyollā. oḫiyollā. oḫullā. oḫullā, oḫullā.

hiç_bi_şiy yoḳ bende. ne reçbellig ne bi_şey. benim ōlan var̥, şurda. biz bi ġaríynan işde burda oturiyoz. raḥatımız iyi. māyişim var. emekliyin, emekli.

c.

bundan fazla sayıliyodu yāşlılā. bizim çocuḫlūmuzda, meselā şu oda var. oda böyúḳ. tā geri yanna otururduḫ biz. yāşlı ileri oturur̥du. urda bi lafa_ġarışsan, sust dellerdi. şindik gēşlerde, yāşlılā bitdi. şindi gēşler ānadiyo, yāşlılā dīniyō. āniyoñ_mu dedūmü. evelden yāşlılā ānadu, gēşler dīnerdü. şindik gēşler ānadiyo, yāşlılā dīniyō.

ney. şindi bu usul taḥa ḥālen gidiyo. vallāḥa ben peg bilmiyon. u işlernen peg yaḫınım olmaz. işde ġulāna ezen_oḫiyollā. tabī muḥaḳġaḳ. muḥaḳġaḫ. şindik adlā_da dėyişildi. adlā_da dėyişildi.

oldu beş, altı sene oldu. burda bi hiḱāyesi geşdi_de. ḥoca öyle dedi. çoḳ ayḳırı_gidiliye, dedi. ad, ad üzerine. ġuranda olmiyan ad_veriliye, dedi. bu insanıñ şiyi nērde bulacaḫ, dedi. ad, ġuran üzerine verülǖ, dedi. aḫmed, mehmed meselā ki. şindik alaf, ataş. böyle diil_mi. meselā. böyle, böyle.

ē siz ne üzerine şediyoñuz şindik. tabī sen ince_ince soriyoñ. bi şē var_ḳı soriyoñ. ḥā bundan bi hisse_alacan, bi_şe_alacan. ben āniyon.

88

Adı Soyadı : Murtaza Akça, 75 yaş
Derleme Yeri : Hüyük Köyü - Atkaracalar
Derleme Tarihi : 18. 05. 2011
Konusu : **a.** Çocuk Oyunları
b. Cenaze Âdetleri
c. Askerlik Anıları

a.

yetmiş_beş yaşımıza girdúḳ. yā. burası üyúḳ ḳóyü. murtazā aḳça. oyunnar efendim, şey oynarduḳ. sanduḳ oynu oynarduḳ. meselā üş, dörd, beş gişi dörd, beş tāne şöle ḳútúḳ aacı toplardıḳ. onnarı atardıḫ. geri_geri giderdiñ, kime basarsa

o g̲údek_g̲úderdi. oã̲ g̲údekci derdúk̲. g̲údekçi şey, ótekiler vururdur, o ȯrda beklerdin. o aaca vururlardı. ānadın_mı. vururlardın. dolaşū gelür̥, bi dā vurulardı öyle. bi o vurudu, bi o vuru. kime elini vurusa ȯ şey yapardı g̲údek_g̲úderdi. ḥa ebe, ebe. g̲údek, ebe. ānadıñ_mı. işde böyle.

başġa işde peg öyle lāmedlardı (?). bizim oḫurt̄ka, oḫuldayḫan öretmen bize tob_oynamayı öyretdi_filan. bi şeyler işde. önceden öyle peg şey yōdun. milletin başı başına belāydın. oynu_moynu nerde g̲óriyo. iş çōdu yā. ḥayvannā_mayvannā başınıñ belāsıydı, g̲úderdin. davar çōdun. ġoyun davarı, geçi davarı. aḥa_da öle.

b.

cenāze, amcasınıñ. cenāze olan evde, cenāze sāhibi bildürü. bābam öldü veya̲ud anam öldü veya̲ud_da ġardeşim vefād_etdi. ānadıñ_mı. apörlürnen yayın yapallā. ānadıñ_mı. şeye ıstanbulda, anġarada olan eşine, dostuna telefon_edellē. oradan gelüllē otobüs_ünen, minibüsnen nėyse. durumuna_g̲óre şeyin. ordan gelüllē. burda yemek_ḥazıllarlā o gelennere vermiye. ānadıñ_mı. unu yīt̄kallā, kefinnerlē. mezer_ġazallā. gider, defn_idellē. ānadıñ_mı. cenāze böyl_olu.

adamın durumuna_g̲óre. adam, cenāze sāhibi iyer zengin ise cenāzeniñ oldū gún verülü. gelenner_içün. ānadıñ_mı. gelenner_üçün. k̲óy_de yir, eşi_dosdu_da. çevre k̲óylerden_de yiller. ānadıñ_mı. öyl_edellē. şeyi, adamınıñ durumu iyiyse ġırḫını_yapallā. ġırḫında iyi yemeg_verüllē. ānadıñ_mı. iyi yemeg_verüllē. ġırḫını çeviriyon, denir. oḫudulā. ġuran_oḫudulā. mevlüd_oḫudulā, evet. oḫudu. adamın durumuna_g̲óre yapallā şeyi. ānadıñ_mı, amcasınıñ.

c.

ben asgellī çanaḳ_ġalede yapdım. ben candarma çavuşuydum. ātmış_bīde. şeyiñ ihtilālında, mendėresiñ. ḥa. yirmi_yedi mayıs_míydı, bilemiyon. şey. menderesiñ, benim zamānımda asıldı. ben askerdeyken. ēvlē. bütün çanaḳ_ġaleniñ şeylerini bekledúk̲. ġapılarda kimse, iki kişi bi araya getütdürmedúk̲_filan. herḥalim ihtilāl_filan olur diyerekden.

ben candarma çavuşuydum. benim zamānımda bölúk̲de yedi, sekiz_yüz bölúk̲, kişi vardı. efendim üç_yüzü, dörd_yüzü oḫur_yazardır. ort_oḫul mēzunu ya üç kişi vardı ya dörd kişi vardır. sekiz_yüz kişiniñ içinde. ānadıñ_mı. ben

uyanūdum, beni candarma çavuş seşdiler. jandarmaydım. çavuş ġursuna gitdim, altı ay çavuş ġursunda durdum. ānadıñ_mı.

şindik subayıñ birisi. benim, nöbetçi çavuşuyun. bi. her āşam tekmil_alullā. sen dā asgellī yapmadıñ. her aḫşam tekmil_alullā bölükde. birinci bölü, ikinci bölü, üçüncü bölü, dördüncü bölük. ben segizinci bölükdeyim, aır bölükde. sondaydım böyle. u şeklinde toplanullā. dörd ḵóşe. nöbetçi subay ortíya gelū. hērkezden şe alū. herangi bi ēksig, noḫsan var_mı. işde segizinci bölüg, bilmem şu ġadar kişi mevcudu. om_beş kişi izinde. beş kişi revirde. efendim şu_ġadar kişi ḥazır. g̱örüşünüze ḥazırdır, ġomutanım. herangi bi ēksig yoḫdur_filan diyerekden cẘvab_verüllē.

şindi hērkez verdi, verdi, verdi. sıra baan geldi. ben_de, jandarma şeydür. ānadıñ_mı. tēSat, elbīse benim. elbīseyi süs yapılı giyerdim ben. ānadıñ_mı. segizinci bölūg dedim, tā cierden baırdım. toplandılā. raḥat, ḥazır_ol. tüfeg omza. selām_dūr. bi asıldım emmē. ben çoḫ g̱úzel ġomut_verürdüm. ānadıñ_mı.

gitdim öñe. işde segizinci bölüg şu ġadar kişi, g̱örüşünüze ḥazırdır ġomutanım, dedim. çavuşum ismiñ ne, dedi. cebinden dēfder çıḫardı. murtaza aḳça, dedim. ġaçıncı bölüg. segizinci bölükdeydin. dedi, tamam. ben dedi, tālimǵāḫ ġursunuñ ġumandanı olacan. ben seni isdiyecem, ben seni yanıma alacan, dedi. sen tālimǵāḫ çavuş ġursunuñ başına gelècēn, didi baña. ānadıñ_mı.

arḫadaşlar didi, işde baḳ hebiniz burda. bize böyle çavuş lāzım. nası ġomut veriyo, g̱órdüñüz_mü dèdi. ġarı_gibi, efendim bizde şu_ġadar, şöyle, demīceñiz, dedi. böyle olacaḫ, dedi. ānadıñ_mı. ȯrdan bizim ġoltūmuz_ġabardı.

ben iki defā_da, üş defā_da buriya izine_geldim. şindik şeye gitdúḵ, om_başı ġursuna. om_başı. bizim bölüg ġomutanı onnara, yanında şey mēmurudur, yāni ġurs mēmuruydu. dèdi ki, bunnarın içinde dèdi, birinci olaraḫdan kim ġazanırsa dèdi. önümüzde bayram vardı. olum, otū. bayram izinine g̱ónderecen onu, dèdi. bizim on_üç kişi segizinci bölükden om_başı ġursuna gitdúḵ. on_üç kişi içinde, birinciyi ben ġazanmışıydın. o gelen bölükleri hebziniñ_de deil_de. ānadıñ. beni g̱ónderdi, izine. segiz g̱ún geldim. on_iki g̱ünde gitdim.

89

Adı Soyadı : Şerife Akça, 70 yaş
Derleme Yeri : Hüyük Köyü - Atkaracalar
Derleme Tarihi : 19. 05. 2011
Konusu : Yöresel Yemekler

benim adım şerīfe. soy_adım aḳça. ben bu k̲óyüñ ġızıyım, bu k̲óyüñ geliniyim. bu k̲óye üyúk̲ dellē. çanġıriya_bālı herḥālim_ki bilmiyom_da. hē at ġaracalara. ēsgiden ne yīyoduƙ, ne var_ıdı. giyeceg yōdu, yiyeceg yōdu. ben girmişin yētmiş yaşıma. yētmiş sene önce ēsgileri ne ānadiyin. yōdu_ƙu bi_şey ēsgiden. ne var_ıdı.

ḥā datlıydı. bi tencire çorba_bişürüdüg, çorba derüz ġayli. yirdúk̲ ġaşuƙ ġaşuƙ, bıraḥur, giderdúk̲ işe. tallada yolma_yolardúk̲, orānan. işde ȫyle işlerdeydúk̲. ney_delim. başġa ney işimiz olu, k̲óy yeriniñ. işde iki ḥayvanıñ varsa onu saardúk̲. işimiz buydu.

böreg_yapallardı, su_börē. undan_sōna bāçamız varsa fasülya_bişürüdüg. patatės_yemē yaparduḳ, patatės ġavuruduḥ ḥalası. yėmēmiz buydu, ēsgiden ne vardı. öyle bazar_mı g̲örüyoduƙ. e şindi her_şey g̲örüliyo. yā işde. başġa_da bi_şey yapmazduḥ. ne yapacan. ne varsa onu yirdúk̲.

tāze fasülyá, ġuru_fasülye yaparuz. tāze fasülye. tāze fasülyeniñ yapılınca ucā_ġorsun, acuḳ_da suyunu alusun. soanını, yānı ġatarsın. ocaƙda bişürüsün. başġa ne olur. ḥā. ekmeg, yaparuz. bazlama yaparuz ocaḳ_başımız va, baƙ. ōrda yaparuz.

āynı, unu ġararuz. yuñuruz g̲úzelce, maya ġataruz. gelür̥, ondan_sona şuriyi yazaruz. onu_da ondan_sōna şey_derüz. büşürüz ocaḥda, sāşda. sacımız vadur. onda bişürüz. işde öyle yaparduḥ. şindi gine yapiyoz biz. bāzen yetişmedū yērde, yetişmez_ise aşşādan getüriyoz, ġarajlardan. yetişüse burda yapiyoz. ḥā işde bu işleri yapiyoz. k̲óy yerinde ne iş olū. ḥā.

yoƙ. madımaƙ toplaruz, bu ḥarmannarda. madımaƙ. madımalaḫ derüz biz aslında. işde şuriya iki, üç ġaruḫ fasülle ederim. şuriya, bāçamız var. oriya, daḥa sürmedúk̲. ot yetişdi. işde oriyi ederüz.

o öfelek her yerde bitiyo, dē ġırlarda. yapmayuz. yapmayuz biz. yelmúk̲. evelden yelmúk̲ tallalarda olūdu. sabannan sürüliyodu. yelmúk̲ çıḫiyodu. şindi motullā çıḫalı, yelmūn ucunu_da górmiyoz. evelden górüliyodu. şindi yoƙ yelmúk̲ melmúk̲. her şey ġāldı. evelden yoncalā var_ŭdu, tallada. ġırmuzu_ġırmuzu şöyle öbeg_öbeg bitellerdi. māvi_gibi öyle çiçegler oludu. şindi onnar_munnar motullar kesdi ġayb_oldu. çekdi, gitdi. işde başġa bi iş yapmazduḳ, a yavrum. ne yapalın.

90

Adı Soyadı : Müslüm Güçlü, 75 yaş
Derleme Yeri : Susuz Köyü - Atkaracalar
Derleme Tarihi : 19. 05. 2011
Konusu : **a.** Köy Odaları
b. Düğün Âdetleri
c. Tarım Etkinlikleri

a.

allāḥa şúk̲úr iyiyin. evet. susuz demişler. evelden buraya bir kişi gelmiş, bi de onuñ yanına gelmiş. kim_ise bilmiyon. iki ḥāne olmuşlar. ıssuz demişler o zaman. sōna ġalabalıƙlàşdıḫca, bu el_de susuz demişler. ben öyle duydum. yetmiş beş. müslüm güşlü.

k̲óy odasında toplanırdı_da biz giremezdúk̲. ḳoymazlardı, uslular vardı. onnar gendi ḥallerine ġonuşullardı. biz_de dışallarda işde şey_derdúk̲. böyle vaḫdımız geşdi. tabī. bize oḫudullardı. bizim, dedem vardı, ġuran_oḫutdu bize. elif cüzünden başladuƙ, ġuranı ḥatım_etdüg. bi daḥa, bi daḥa derken bunnarı oḫurduḫ.

onnar_da tabī abdes, namaz_ġılallar. bize şey_dellerdi. bizi işde odaya modaya ġōymazdı. biz giremezdúk̲ odàya_modàya. tabī, tabī. şimdi sen_de sen, ben_de ben. böylelik vaḫdımız geşdi.

adanada. dört_yol, maraşa gitdim. bi_de bi sivasa gitdúk, gótdúk bizi, gótdüler. tabī. sivasda taḫavül depe vardı orda. beni oḫumaya_verdileŗ. öyle_mi. dōrudur. tabī ġışın souḫdu. çoḫ da serT sōu vardı amā serin_de ḥavası var, souḫ deil yani şey doḫunmiyo.

b.

var. tabī. dúún ādetleri, ġızıñ babasına, anasına giderdig. gitdúk. bi, iki sefer giderdúk. olursa olur, olmassa olmiyo, derdi. ōldu dediler, ondan_sōna bi nışan merāsimi yapardıḫ. tābi. birinin düünü ıstanbulda oldu, birininkini burda yapdıƙ. işde öylelik ḥalletdúk, gitdi.

davulcu vardı o zaman. eer davul gelürse sekiz gún düün_yapallardı. evet. davul_çaldurullardı. vaḫdı ḥoş olan yapardı tabī onu_da. öylelik. tabī. ōlan ġınası olurdu, ġız ġınāsı olurdu. öylelik gúnümüz_túkendi. nasıl. tabī, tabī. o kóy meydanïnda, oḫuluñ şeyde orda, kóy odasınıñ önünde, orda dāmat, sādıç, gúvey şey_dellerdi. oḫudullardı. işde öyle gúnümüz_geşdi yāni.

tabī. sādıcıñ górevi, górevi dāmadıñ yanında gezer, onunla ġonuşullar işde berāber. dāmat, el_öpme zamānı olū, para_toplamaḫ_için veyāḥud_da ādetde o. onnar orda şey_dellerdi, sen söyle. sabaḫlayın oldu_muydu ġına_yāƙallardı, ḥoca dūa_ederdi. ondan_sōna gelini_almaya giderdig. gelini alıllā, gelillerdi. u gece dāmat, ġuyallardı. bi_şiyler yapallardı yāni.

ḫa evet, yapallar. ayaƙ_ġabílárí saḫlallar dāmadıñ. o_da para_verüdü. verüllerdi ayaƙ_ġabiyi. ayaƙ_ġabílárí amā gözlerdi dāmat. saƙlatmazdı yāni, çaldırmazdı. tābi, tābi. böylelik gúnümüz_geşdi işde.

c.

çıḫdım. son zamanda, ātmış yaşımızdan_sōna bi altı sene ġurbete çıḫdım. ıstanbula gitdim. çocuƙlarıñ yanına gitdim. baḫdım, orda yapamadım. ben dedim, gidiyon. yoḫ, dediler. ben gidiyon, ōlum. ben dedim, siz burda ḥapis_mi edeceksiñiz. onnar çalışiyo, ben tabī. tābi. gúçÇügden biz alışmaduḫ.

gúçÇügden gidecekdi. çocuƙ, bunnar̨ gibiyken olsaydı giderdig belki. gidemedúƙ. benim bi båbam vardı, raḥmet_olsun. bizi çoban_etdi. allāḥa şüƙúr işde, çobannīnan vaḥdımız geşdi.

ārpa, būdáy, fī. fī şimdi ƙāḥdı bi ārā_da. biz. būdáy_ekeller şimdi ekseriyet. bir ay, bi_bı̊çı̊ḥ ay gúz_ġuyarduḥ biz. gúz_ġuyardıġ, yāni o ēkinneri toplardıƙ. irġat yolallardı, elimiznen yolardıƙ. tābi. turpannan biçen oludu. düven_sürerdúƙ. tābi. öküzlernen böyle ḥarmana yıñarduƙ. orda düven_sürerdúƙ. savurullar. ēkini ġuyallar ḥambara. ārpayı şeyden ayıriyolar̨, sapdan ayıriyolar̨ yāni būdáyí.

buraya tınaz yınallardı, onu savurullardı. şimdi öyle bi_şey yoƙ. mākineye veriyolar. herif iki_yüz dönüm yer ēkiyo. iki gúnde yüzü ġuyub_atiyo. şimdi böylelik. sā_ol, sā_ol. yā.

91

Adı Soyadı : Hikmet Işık, 63 yaş
Derleme Yeri : Çardaklı Beldesi - Atkaracalar
Derleme Tarihi : 19. 05. 2011
Konusu : **a.** Çocuk Oyunları
b. Anı
c. Düğün Âdetleri

a.

çardaƙlı ġasabası. evet. evet. benim ātmış_üç. hikmet, ışıƙ. ışıƙ. vallaḥa bizim ara_kesme_deyi bi_şeler var_udu. cıblaƙ ayaḥlarnan, ayaḥ_ġabı_falan yoḥ, yalnayaƙ. yalnayaƙ. yalnayaƙ geziyoduḥ. şu ayaḥ_ġabı_falan yoƙ_ƙu, parayı nerden alacaƙsın.

ara_kesme, ara_kesme. serbes_oynarduƙ. yav beş gişi benden oliyo, beş gişi de bu arḥadaşdan oluyo. bu saḥlanırdı, biz ararduġ. bula_bilirsek bu el_de biz saƙlanur̨, bunnar arardı. hē, hē. yōḥ. o āyrı, ȯ āyrı. de oynaduƙ. tut, tut dellē bizde

yā. tut dellē. yā onu bi yere dikersiñ, vurusuñ. ġārşıda adam ġaparsa ȯnu gelῡ, alū. bu el_de ȯ şey yapar. hē ȯ atar.

b.

tiren_mi. tireni bu arḫadaş_ınan. ēsgiden óḵúz_góḵledirdig. şu merada, ḵóy merasında óḵúzleri góḵledïb zivanaya salarduġ. yāni çit_sürdükden_sōna óḵúz, dumannara salmadan on_beş gún öyle góḵledür, ondan_sōna salardıġ.

unu gúderkene bizden uslu iki kişi var, burdan. unnar biribirileriynen ġonuşiyo. biz ēsgiden çelük_çelmük oynarduġ bunnan. u şindi, u iki yāşlılar ġonuşiyo. dėyo_ḳu ulan diyo. memed, dün bizim diyo. saPri burdan, diyo. bi tiren ürkütdü, diyo. burda yoldan bi çıḫdı, tozu dumana tallalara yoḫarı gitdi, dėyo. ben de unu dīniyin. ne zaman, dedim. dün, dedi. dün, dedi. zornan buldular tireni_filan, dedi.

o zaman ben_de ürküdiyin, dedim. ürküd, dedi. bi ḵótü parça olduḫ. bunnan ikimiz, yatdıḫ reyin kenārına. neyse reyin kenārına yatduġ, tiren geldi. tam yanımızdan geçerken bi ƙaḫduġ, çüf. merdivan benim şeyi gótdü, şabḳayı. az daḫa ġaḫsam, ġafam_mafam gideceg.

tiren ürkmedi, gidiyo. arḫama döndüm, baḫdım. u adamlar urda gúlmekden yere_yıḫılmışlar. yanlarına gitdüg. lan ōlum, ürkmedi bu. niye ürkmedi. siz yapamadınız, dedi. dün dedi, bizim yaḫub çoḳ gózel ürkütdü, didi. tallalara yoḫarı gitdi, tām didi. bulmuşuñuz_da zornan buldulaṛ falan, didi. bizi bi daḫa gótüreceg bu. sōnadan gendisi ġorḫdu ġayli. bizi tiren çarpacaḫ. çocūz biz. neyse ne, ġorḫdu bizi gónderemediler.

c.

var. var. evet. gitdim. vallaḫa çocuġ, ġız_ınan annaşduḳdan_sōna ben, şu ġızı alacan, diyo. bi āḫşam düñür. cumā yāni mübārek gecede, bi gece giderüz. düñürlüe_giderüz. ē ġızıñ anası, bubası. biz giderüz. bi, iki_de gomşu aluruz yanımıza. allāḫın emri, peyġamberin ġavliynen ġızına, ġızını ōluma isdemiye geldúḳ. isderüz. unnā_da ya bi düşünelim, dellē veyāḫud olmaz, dellē. düşünelim dellerse arḫamızdan ḥabar_gónderülleṛ. gelin_diyi. giderüz.

tabī. giderken. ilk giderkene. ilk giderken gótmeyüz_de, ikinci_de gótürüz. yav baḫlava veyā şeker_müker, bi_şey gótürüz. şeker. ikincide. ḥā oldu meselā, başlıḳ_kesülüṛ, şēderüz. ērtesi gún bi ġomşulara şöyle söylerüz, bi_ġaç kişi giderüz. şey yaparuz ġayli, masrafları. alım_verim oluruz. şu_ġadā altın, şu_ġadaṛ gúmüş. şu ġadā yataḳ, yorġan, ġaryola. bunnarı şedellē.

undan_sōna annaşuruz, düün gúnün_de belirlerüz. undan_sōna düün gúnü geldi_miydi, başlaruz. ġayli davul, zurnalı_mı yaparuz. yoḫsa saz_ınan muz_ınan mı. unu ġayli aramızda ġonuşuruz. salon, biz salonda yapduḳ zāten. heb ġurbetde yapdım ben.

ēsgiden keşgek var_ıdı. keşgek, yemeg ġırla gidiyodu. yemeg_memeg çōdu. meselā. düün iki gún süriyodu_da yāni. son ġayli, düün olacā gún başlar āḫşamdan yemegler, bilmem_ney. iyer adam zengin_ise yemekli yapulur. burda davul, zurna gelū, saz gelū, köçeg_müçeg. yapallā. yāni kóçeg_de davul, zurna_da geldi_mi burda ḥanımıñ çocū olmaz yāni. bizim burda dedeler vadur, çounuñ olmadı, hiç. ġısır_ġaldı.

var, var. beygir, esgiden beygirnen dolaniyodu. at_ınan, ḥā. yav şindi kóyde bi at var_ıdı, çoḫ sākin_idi. iyiydi u at. tam gelirdi, yanaşırdı, binerdin. u ġayli alışdı, kóyü dolanırdı. para_atarsıñ, ārḫíya. tabī. arḫadan_da çoluḫ_çocuġ toplar. undan_sōna gelin. dāmat dolanduḳdan_sōna bu el_de gelini getürürsüñ, anasınıñ evinden. āynı beygirnen. öyleydi. şindi taḫsilere bindiriyolā, vız. böle.

sādıc var_da burda peg möhüm deil_de. şey, deil yāni sādıc. tabī, tabī. suyun içine. parayı suyuñ içine atarız_da suyuñ içinde bouşullardı, ġapacauz_diyi. tabī. işde gúvey dolaniyodu ya at_ınan, u zaman parayı_atarḫana suyuñ içine atarduġ. olūn içine. yaş tezeglerin içine. kime dutdusan, onuñ. yeni tezeg_kesdiyse onuñ içine atarsın. tezē_müzē heb ġırallā.

unu cāmide yatsı namāzını ġılarḫan yapallardı. ēsgiden yapallardı, şindi yapmayolā. gitsin, gitdi Sāten. unu yapallardı, ḫususī bi gişi bekledüllerdi urda yāni ayaḳ_ġabílárí. nöbet. şindi yoḳ.

92

Adı Soyadı : Şaban Çakır, 79 yaş
Derleme Yeri : Çardaklı Beldesi - Atkaracalar
Derleme Tarihi : 19. 05. 2011
Konusu : **a.** Yağmur Duası
b. Tarım Etkinlikleri

a.

burası çardaḳlı ġasabası. evet. isim çardaḳlı. benim şāban çaḳır. evet. yaş aşşā yetmiş_doḳuz. evet. burdayduḳ, ıstanbuldaydum. ben ġamyoncuyun, sāda solda gezerdim. bizim k̲óyümüz i̲idir. bizim k̲óyümüz boliyle çanġırı arasında medīne sayılır. evet. medīne sayılır. i̲i k̲óydür, temiz k̲óydür, insannarı i̲idir. öyle geleni, gidenneri sayan, sevennerdendir.

arḥadaş dedi_ki yāmur_du̲āsında, söyledi. yāmur_du̲āsında evelden yedi_bin daş oḥullardı, üç_bin daş oḥullardı. çaya atallardı, ḥocalar oḥiya_oḥiya. yāmur yāsın_deye. yāmur yādū_için şedellerdi, yoḥarda da pilaf_filan, öte_beri bi_şiy yapallardı.

sōna çekürge basdı_míydí. bizim k̲óyü çekürge evelden basdı_míydí, çekürge ḥocaları gelürdü. u çekürge ḥocaları oḥurdu, bilmen nāpardı. işde bi sı̲ı̲rcuġ oludu. çekürgeleri yoḥ_ederdi, o sı̲ı̲rcuġ. böyle çoḳ ġalabalıḥ gelürdü sı̲ı̲rçuḳlar. çayıllara ġonallardı. böyle yaylíya, şeye ġonallardı. bi_şey yapallardı.

b.

efendim. su sorunumuz yoḳ. su sorunumuz yoḳ. allāḥa şúḳúrler olsun, şindi k̲óyde vallıġ oldu. evelki_gibi tembellig yoḳ. şindi herkez ba̲a, baḥçiye bi_şīler yapmaḳ isdiyolar.

şimden başliyolar, şimdi sara_yapiyolar. saranın içinde öte_beri yapiyolar. yetişdiriyolar. salatalıḳ, bilmen_ne. marul, ġıvır_zıvır̥ yetişdiriyolar. herkez elinden geldū_ġadar bi_şīler yapiyo. amma bizim zamānımızda gelir, u zaman geşlīmizde yōdu öyle şey. biraz fakillig vardı. ammā sabır çōdu. çōdu. şindik yeni yetişenner, allāḥ rāzı_olsun. sādan_soldan g̲örünen her_şeyi yapmayı_isdiyolar.

93

Adı Soyadı : Sabri Soğuksu, 80 yaş
Derleme Yeri : Bozkuş Köyü - Atkaracalar
Derleme Tarihi : 19. 05. 2011
Konusu : **a.** Tarım Etkinlikleri
b. Köyün Yerleşimi

a.

boz_ġuş. evet. at_ġaracalar. vallaḥa şimdi hērkez gendiniñ ireçbellīnen, şunnan bunnan itişib_yatiyo. ārpa, būday, başġa ne ekėceg. var, var, geliyo. yoḫdu esgiden. esgiden biz orānan yoluyoduḳ, böyle bi tallaları. undan óḳúzlernen sürüyoduḳ. ġara_saban, ġara_sabannan. retdeyi (?) yapiyoduḳ. beyle düven sürüyoduḳ. düven_sürüyoduḳ. yabaynan ḥarmana aḫdariyoduḳ. yāmur_yaarsa toplayoduḳ. topluyoduḳ, ḳaya yaacaḳ, ekin şēdeceg_diye.

deneyi, rüzgernen. üzgernen. e anca, yimemize anca yetiyodu. eskiden böyle yoḳdu. vardı. deirmene un_ȫtmeye gidiyoduḳ. üç gún, beş gún urlarda yatiyoduḳ, ġaliyoduḳ. sıra.

b.

bu ḳóy, ben. şura çocuġ_başındadı, buradan geldūn yer. bu ḳóy bozulmuşmuş ēsgiden. seniñ anlīcān burayi bozulmuş, ondan_kēli burda zaptiyeler varmışmış. gezellē. gezerken burlarda bi çocuġ buliyolar burda. buriya bi ev yapiyolā. evde laf_gótüren, urdan, urdan, urdan toplanıb toplaşiyo. altı ḥāneymiş bura. heb bura. toplaşması bu.

yelleşdiren deil. elbet nerden geldün, ġayli bilmem ben. yelleşmişlē, bunnan eşşē_yuḫarı yüz sene, yüz_elli, iki_yüz sene evelī yelleşmiş. ne_biliyim ben. türk. sapri. sapri. souḳ_su. segizen. bi_şey deil, sā_ol. sen_de sā_ol. ėyi gúnner.

94

Adı Soyadı : Firdimes Bozkuş, 70 yaş
Derleme Yeri : Bozkuş Köyü - Atkaracalar
Derleme Tarihi : 19. 05. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Kış Hazırlığı

a.

firdimez boz_ġuş. yetmiş. burası boz_ġuş köyü. burası at_ḳa. çanḳırı. çanḳırı, ġurşunnu, at_ḳaracalar diyelim. ḥā. çōƙ. su_börē yaparız. ḳıymalı su_börē. mantı yaparız. mantı meşḥūr. dolma yaparız. sarma, yapraḫ sarması. meşḥūr. ondan sōra. yėre_yazma_ekmēmiz çoḫ meşḥūrdur. badıma g̲özlemesi yaparız.

şindi otu topliyoz. burlarda badıma var. topliyoz g̲úzel. ḥā, ot. badıma getü ġız şurdan, bi dāne. şurda va yellerde. çoḫ bol suyla yıḫiyoz, temiz. şe, kendi. herkez kendine_g̲óre. ƙıyĭyoz böyle. ƙıydıƙdan_sōra g̲úzēlcene baḥaratliyoz. ƙara biber, zeytin_yālı böyle ƙarışdıriyoz. isdiyen s̲oa̲n_da ƙatiyo, yeşil_s̲oa̲n.

ondan ḥamurları bu_ġadar açiyoz, mayalı ḥamurları. içine ġoyub_ġapatiyoz. dün ben yapdım. ūrarsañ bi dene yediriyim ben sana, bizde var. tatlíya ḳōyoz o badımayı. böyle satırnan ġırt, ġırt, ġırt, ġırt. ġıyduḳ, ġıyduḳ. işde baḫ. hē. işde bu. ondan_sōra gözleme saçda pişiriyoz. her çeşid sacı. herkez evinde tübde bişiren. g̲úcü yeten şeyde pişiriyo saçda, ocaƙlarda. öyle oliyo işde.

kēşgek meşḥūr. onu būdáyí güzel yıƙiyoruz deneyi. keşgē dövüyor, güzelce dövülmüş dene va_ya, kēşgek. onu g̲úzelcene ocaḫda. yıḫadıḫdan_sōra tere_ya̲ını at içine. ġızarduḳdan_sōra ġuy içine ƙavur böyle. g̲úzelce ġaynar suyu_da ġoy içine, u ġaynar iyice. ġaynar, ġaynar. dola_ġalır böyle. ondan_sōna böyle bi şiy, kepçiyle iyice ġārışdıriyoz. sōra bi tere_ya̲ı daḫa dóküyoruz. ārtıġ yėniyo. şimdi olsa kēşge saña versem yavrum.

b.

ḳışa ne ḥazırliyoz ḳīz. her şėy. turşu. ḥa anne baḫ, bizim taḥranayı annat. ḥā tarḥanayı. esas bizim buranıñ tarḥanası çoḫ ünlü. meşḥūr. tarḥanayı güzel yo̲urdu

mayaladın. u dörd, beş g̱ún. ben sekiz gün, on gün bekletiyom. daḥa_da ēşisin diye. o keşgeklig dānesi dedim yā. onu_da incecüg çekdiriyoñ faPriḳaya. biraz içine böyle maya ƙkataraƙ. ayranı_da iyice ısıdiyoñ ārtıḳ yourd oliyo ȯ. yourdu ısıdiyom böyle ġaruşdura_ġaruşdura. ġaynar_ġaynar. iyice yoğuriyom, mayaliyom. ġapadiyoñ içeriye goydūn torbanıñ içine. ya ġablarıñ içine.

dörd, beş g̱ún duriyo orda. mayalaniyo. g̱ótürüb ġıratna tarḥanayı döküyoñ. dökdükden_sōra böyle, böyle, böyle döküyoñ. acıḳ ġuruyince, ufalanınca g̱özerden, ġalburdan geçiriyom. ērtesi g̱ún bi daḥa seriyom, ġurudiyom. tarḥana. çoḳ gözel bir taḥrana çorbası.

su_börei̱ni_de. g̱úzelcene. şeye, bi tebsi börē beş yumırta, dörd yumırta. bi tebsi böreg, bi tebsi şöyle. beş yumırta. ben az ġırarın, dörd tāne ġırarın. ondan ġíyma_da, ḥazır. maydunuzlu ġíymalarnan ġavurduḫ ġíymasını. ġarışdurduñ maydunuzla. u su_böregli ḥamurlar_da böyle yuvarladıñ. şu_ġadar, şu_ġadar yapdın. ġaynar tavadaki suya atı atı_veriyoñ. hemen kepçeyle çıḫariyoñ. çilingiriñ üsdüne böyle ġōyoñ. tebsiye teg_teg diziyoñ. biraz ġíyma diziyoñ, biraz ḥamur diziyoñ. öyle yapiyoñ. pişiriyoñ ocaḳda. o da yeniyo. beni iyice acıḫdırdıñ bug̱ún sen.

DERLEME BÖLGESİ 10
KURŞUNLU İLÇESİ

95

Adı Soyadı : Bergüzar Baş, 65 yaş
Derleme Yeri : Çavundur Beldesi - Kurşunlu
Derleme Tarihi : 19. 05. 2011
Konusu : **a.** Düğün Âdetleri
b. Yöresel Yemekler

a.

çavundur k̲óyü. adım bergüzār baş. ātmış_beş. dü̲ün yazın başlar, otlarda. bu zıralarda işde. cumartezi, bazar başlar. ġına_yaḫulur. ġına_yaḫulur̥, ġına. dü̲ün olur, ġına_yaḫulur. cōḫca mermi_atulu. īranla īraḳ savaşı_gibi başlar k̲óyüñ içi. vallaḥa baƙ. duramassıñ, duramassıñ. atar o, atar. bombaliyi atar. bombalı tüfeg_atar bu. o ērkeg fatmā.

āyrı olu. ġızlā oynar. gelinner, ġızlar k̲óyde. ērkekler_de ērkeklere bir, iki oynar. yāḫdım. āçmaz. para ister, altun ister. āvcunu sıḫar. ondan_sonna ġınayı yaḫarsıñ, bāşını örtersiñ. ġına ilāsı edersiñ. bazar g̲ünü_de geliniñ ġapısında oynar, çalar, çı̲rusuñ. şeyler_inen. gelini alur̥, çıḫallar. verüller, verüller. ġapiyi kitlellē, para isdellē. sandu̲a oturulla, para isdellē. cehize para isdellē. ġaynata. bāşlıḫ_da isdellē. biz heb bāşlıḫlıyı̊z. bu_da bāşlıḫlı, ben_de bāşlıḫlı. hē, biz bāşlıƙlıyı̊z. evelden öyleydi.

hē. inmez. gine isder gelin. arabadan_da inmez. ne diyeceñ. düve verdú̲k, bo̲a verdú̲k derüz oña_da. he ondan_sōna iner. yapduruz. eline su verüllē, su_dóker. yā verüllē, ġapılara çalar. su dóke_dóke girer içeri. ġaynaniynan ġaynata artus_pertüs. ben nerden yıḫın, ōlum. biz anġarada dü̲ün_etdú̲k. ġaynata iki metreydi, ben neyle yıƙın onu. benim herifim dev_gibiydi. bunuñ̲u ġısaydı, benimki iki metreydi. ben yıḫaman onu, ġāşdım, gitdim. yıḫaman. ġāşdım ben. e bilmem_ki o_da başġa k̲óyleriñ. eviñ irādesi kimde. kim yıḫarsa eviñ dire̲i, irādesi o demekdir. ḥā, ḥā.

b.

yuḫa ekmē iyicene açaruz oḳlaac_ınan, yaslaac_ınan. böyügce. iyicene yoñuruz biz onu. acıḳ ġatı yōruz, su_y_ŭnan. su_y_ŭnan onu, bi_de duz. ondan_sona onu gúçÇüg_gúçÇüg pazı_ederüz. ondan_sōna onu açaruz, saca berāber böyügce. oḳlaac_ınan. ince olacaḳ, ġāyet ince olacaḳ. üfleseñ uçacaġ ḫā. sāçda_da bişürüz.

otlu__ekmē__de acıḳ gúçÇüg ederüz. arasına otları ġoruz, ġavuruz. yumurtaynan, soannan, yānan. bi̊berlice. iccaḫ_iccaḫ. onu_da öyle yaparuz. bazlama yaparuz. çöreg yaparuz. nēdeceñ, aç ġarnını doyuracañ. tabī. tā ēsgiden. şindi dedüklerimiz heb ēsgiden. yeñiden biz bi_şey bilmeyiz. oḫlaac_ekmē. gózleme. ramazanda gózleme yaparuz. gece, üşde. tabī. ikide ġalḫaruz, üçe_ġadā ekmeg_yaparuz. sāçda. bi_şe deil.

96

Adı Soyadı : Kerim Demiröz, 74 yaş
Derleme Yeri : Çatkese Köyü - Kurşunlu
Derleme Tarihi : 20. 05. 2011
Konusu : **a.** Tarım Etkinlikleri
b. Düğün Âdetleri
c. Yârenlik Geleneği
ç. Halk Takvimi ve Hıdırellez

a.

çatkese kóyü. evet. ḳurşunlu, çanġırı ġurşunlíya_bālı. çanġırı ilimiz, ġurşunlu ġazāmız. çatkese kóyüñden kerim demir_öz. kúrd_oullarından kerim demir_öz. yetmiş_dörd.

ēkin, ārpa, būday. fī. bunnarı ēkerdúḳ. olmadı, ḫayvannan nōlur. tallalarımızda böyle ēsgisi_gibi gúpre yōḳ, bi_şiy yōḳ. ēkerdig, biçerdig. ġuyarduḳ. yāz geldi_midi. çōmuz satîn_alurdu gine. yētmezdi_ki. ġalabalıḫ olan her ev.

e tîrpannan, orānan. elimiz_inen böyle biçerdüg. ya öyle. adamıñ varsa, ben gibi yāşlı adamıñ varsa geliller. ḫarman yapardı. ókúzlernen, at_ınan sürerdüg.

savurūduḳ. ondan_sōna denesi bi tarafa düşer, şeyi bi tarafa düşerdi. ēkin bi tarafa düşerdi. alu, gelürdüg. eyi_mi. helkėleṛimizi, ḥambarımızı dolduruduḫ.

yīḫallardı. deermene g̱ótürüdüg, ȫdüdüg, gettürüdüg. ġış, yazı. yaza_ġadana yėrdüg. üç ḥaḳ ēkini, ȫdüdüg. üç ḥaḳ ēkini yaza_ġadana yėrdúḳ. bu. bazara gitseg ney inan, böyle şindi nerde. un, şurda aliyoz. unu beenmeyez. ekmē beenmeyez şindi, ekmegleri. yā. sōr.

ē çubūnan oynarduḫ, tob_oynarduḫ. dóüşüdük. sobe deller. çelig_çomaḳ oynarduḫ. saḳlanı, saḳlambaç yāni. oña sobe, saḳlambaç. dóüşüdük. ġafamızı yararduḳ. gelüdük, barışuduḳ böyle. ya. de, sōr.

b.

dörd, beş. davul olusā seKiz g̱ún sürer. ondan_sona davulsuz olusa çarşamba ġına olu. perşembe, cumā. perşembe g̱úyeṵ girer. cumā g̱ún duvaġ olu. bazar. cümertesi ġına olu. bazar g̱úyeṵ girer. bazartesi duvaḫ olu.

donatula. şindi g̱úyēniñ evine gidelle burdan çocuḫlar. amin_amin oḫuya oḫuya. ordan leblebi, üzüm, ǐde, helvā, ekmek getürüller burda, çocuḫlara verüller. çocuḳlar alır, gider. ondan_sōna yabancı yere gidersē yabancı ġızdan geliṛse gelir. herkez atı varsa atına biner, giderdi. atı yosa yörüyereg giderdi. at arabasiynan gidellerdi. böyleydi. şindi bin dolmuşa, bin şeye. git, gel.

cāmide. ē̆lbisesini giyeller, ġoluna al_bālallar, bu_ġadana. bayā ġoluna bi al, dāmad oldū belli olacaḳ. ġurdele. donatdılaṛ tabī̆. iki tene yanıma, bi tāne sādıcım oldu. onu_da yanımda burda durdu. beni elin k̲óyüne yollamadılar, ben yabancı k̲óyden evlendim. al, sen deil. sen dadacañ. beni g̱özetleyeceg, benim ayaḳ ġabılārímí çaldıṛmayacaḫ. çalallā. para_alacaḫlar.

c.

ē nası, işde böyle işlernen_g̱úşlernen üraşiyon, geliyon, gidiyon. yāni ben salidan sōna gidecen. anḳaraya ġızın yanına gidecen. yienimin yanına. cāmiye geliriz, ōtturuz. şindi öyle ēsgisi_gibi ōda yoḳ, ġāvemiz yoḳ, bi_şī̆miz yoḳ. herif cāmiye gelü, cāmide g̱örüşürüz. bıraḫıṛ, geliriz. herkez evine. yō yō. yoḳ. oda mȯda ȫldi.

var_ıdı. yapiyolardı, şindi ȯnu_da bıraḫdılā. yārennik, şimdi odada toplanıllardı, dizellerdi, k̲óyleri dāvet_ederdúk̲. yāren_başi ōturudu şu k̲óşiye. otururbut oturacañ, ḳalḫarsa ḳalḫacañ. çay_içerse içeceñ, çay_içmesse yoḵ. diziniñ üstünde böyle durdurur. öyle yāma yoḳ. ḥazır_ol_diyi. otuz_iki fārzı ō̄retdilerdi. otuz_iki farzı bilmiyene cezā. ya. ē̄ydāma_ġadana vā. ē̄ydām. āsiyoo̯uz adamı. o ġarar verüllerdi.

yemek_yillerdi. meselā tatlı_yapallardı, baḳlava, loḳma, pilav. efendime sō̄leyin, daḥa ufaḫ_defeg yemek_yapallar. yaḫın ġomşularımızı dāvet_ederdig. bi şē. gelillerdi, ȯnnar. biz onnara. üç gişi gelirdi, dörd gişi gelirdi yanyana. bu ḥafda sende. üç gişi, dörd gişi gelirdi, bi ḥafda sende. bāzı k̲óylerimize giderdig. biz oriya gider, onnar bize. böyle sıraynan yapardıḳ. çanġırı yārennī̄ undan_ġalma.

ç.

baḵ. ḳāsım, ḳāsımdan g̲ún_dönümüne ġırḳ_beş, g̲ún_dönümünden ġış_yarısına ġırḳ_beş. ġış_yarısından ḥıdır_ilyaz, ē navruza ġırḳ_beş. navruzdan ḥıdır_ilyaza ġırḳ beş. böyle ġırḳ_beş, ġırḳ_beş gideo̯. yapmayız. bizim ēsgiden çocuḫlar yapardı_da. ōḫula giden, ōḫula gidenner gezi_yapallao̯. nevruz, şey ḥídırellez bayramı. çocuḫlar. ġaynatıllar. o çocuḳlar yāni. bi yirde oynallardı. şindi yoḵ. şindi hiç_bi şī̄. hēbsi ġapandı bunnar.

97

Adı Soyadı : Sefa Tayyar, 65 yaş
Derleme Yeri : Çatkese Köyü - Kurşunlu
Derleme Tarihi : 20. 05. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Düğün Âdetleri

a.

sor baḫalım. sefā tayyar. sefā. evet. yaş ātmış_beş yaşımdayın. burası çatkese. fasülle yaparım, patitis_yemē yaparın, ondan_sōna pilav yaparın. fasülyeyi, dene_fasülyeyi derseñ. ḥāşlaruz evvelā, ġara_suyi çıḫar unuñ. undan

sōna etiñ varsa yaını, soanını, ētini ġoyarsuñ. salçasını gōrsuñ, suyunu ġoyarsın, ġaynadusuñ. bu, bu. evet. öyle bi_şey gātmiyoz_da biber gataruz, pul_biber. seven yāni şey, yiye_bilene.

b.

cümertesi ġına_oliyo, pazar gelin_alıniyo. ayrı. ġız ġınası meselā şey kóy ġonāmız var, işde şurda bi yer. bi yerde ġadınnar toplanū, cümertesi gün yāni. ġadınnā ġına yaḫar, oyun oynar. erkekleriñ_de ayrı yeri vardı. unnar_da urda yapallā. e ērtesi gún_de ondan_sōna gine düñürşü_filan çıḫar işde. gine kēşgek olū, yemek yapulū düünde. isderseñ düün şeyinde mevlüt_de oḫuniyu bi_de. bi ḥani yaparsañ.

altun isder gelin. şindi. ġolunu açmay. eline altun ġōyĭyoñ, açiyo ondan_sōna ġına ġōyoñ. e bazar gún geliniñ evine gidėceñ tabī_ki. gelin çıḫacaı zaman_mı. yāni ġapıda. unuñ ādeti vardı ōlum. bi ḳapı kitlenir, içerden birisi kitler aḫrābālarından. bi_şiy verülü azdan_çoḫdan. kitlemiyen_de öünden verülū̃, verürse. kitlemez. öyle çıḫar gelin. ya ġaynata gider. unnarıñ şeyi. ġuşaḫ var, niye yoḫ. geliniñ beline ġırmızı ġuşaḫ bālaniyu_yā. düün gúnü çıḫarḫan gardeşi varsa ōlan ġardeşi, uña verülür̥ para. ġaynata tarafı.

98

Adı Soyadı : Güler Gündoğmuş, 57 yaş
Derleme Yeri : Çırdak Köyü - Kurşunlu
Derleme Tarihi : 20. 05. 2011
Konusu : Peynir ve Tereyağı Yapımı

adım, soy_adım güler gün_dōmuş. güler gün_dōmuş. bilmiyom_ki elli_dörd doumluyum. elli_altı_mı oliyo. çırdaḫ köyü. çanḳırı. evet. tabī. ya peyniri şindi mayalı yaparsañ aḫşamdan mayayı ġatarsıñ şeyiñ içine. ılıḫ súdüñ içine. azıcıḫ ılıdursuñ şeyden sāyinca. şindi saarız, süzeriz. getürüz, tencėreye goruz, azıcıḫ ılıtdıñ_míydı maya ġatarız içine, onuñ súdüne_góre mayanıñ şeyi var. mayayı ġataruz, üsdünü_de ōrteriz. ondan_sōna o kendi_gendine orda demlenir, peynir olur.

ȯnu zabaḥleyin böyle peynir ġalïbı var, şöyle dörd k̲óşe ťkasa_gibi āynı. altlarında delikler var, onuñ içine boşaldırız, peçeynen berāber meselā dúlbet. şunu yayarız içine meselā şey, peçesini. ondan_sona onuñ içine yayarız. ed̆irāfını da böyle basdırız şeynen g̲úzelcene. üsdüne_de daş vardır onun, dörd köşe daşımız vardır şöyle bizim, ġalıba_g̲óre. onu basdırız üsdüne, o peynir olur. orda biraz durar. ondan_sōna çıḥardırız unu tepsiniñ içine, bezini d̲eişdiririz. öyle öyle o peynir olur yāni orda.

şey ġaşar_peynir. şey yaparız. kesdirme_peyniri deriz. bir_de onu yaparız. o daḥa iyi olu. o benim dedīm salamur, şindi annatdīm. salamur, tuzlu. ondan_sōna dörd köşe, dörd köşe keseriz böyle. şeye basarız, peynir tenekelerimiz vardır āzı ťkapaḳlı. şöyle yuvarlaťk, onnara basarız. vidonnara_da bassiyolar yāni, büyük vidonnara āzından girecek şekilde şöyle. tuz, tuzlu olur. ona tuz ġatarız işde. öyle bir sıra peynir, bi sıra tuz. böyle döşeriz, peyniri ġōruz içine. bu durar.

şeyde bi_de süT_kesdür̥me_peyniri yaparız. peyniri şey yaparız. şindi südü getdüñ_müydü ġaynadırız ocaḥda. böyle ötden_beri süt ġaynadı, ġaynarkene onuñ içine ayran ġoyarız, tuz ġoyarız. süd kesilir. onu süzer, onu_da peçeniñ içine ġoruz böyle gine. onu_da peçeniñ içine, delüklünüñ içine ġoruz. peçede o böyle sıca̲ınan basdırız, o peynir olur. onuñ üsdüne_de dāşını ġoruz. suyu aḥar, acı suyu. ondan sōna şey yaparız. sōna işde biraz şey yapdı_mı onuñ_da bezini d̲eişdiriz bi daḥa. öyle, öyle o şey yapar.

tere_yāyi_da yayuḳ yayarız, üsdüne gelir o. y̲our̲tla. ḥı ḥı. yay̲ı̲a ġoyarız, ceyrana daḥarız. o, biraz_da su ġoyarız y̲our̲duñ içine. o gendi_gendine yayılır orda. ēskiden yayuḥ yaydıḥ. böyle, böyle, böyle taḥtaynan. ondan_sōna ondan üsdüne gelir o y̲a̲ı̲. yāyi üsdünden bi_de azıcıḥ s̲ou̲ḥ su ġoyarız şöyle. yā onun üsdünde doñar. onu kepçeynen alırız, ucundan b̄öyle. uzun kepçeler vardır, böyle, böyle. alırız. ondan_sona yā, şeyimiz vardır. yā l̲ee̲nnerimiz vardı, ēskiden. onnara ġoyardıḥ, s̲ou̲ḥ suynan yıḥardıḥ yāyi. kepçeynen.

99

Adı Soyadı : Ayşe Çaycı, 67 yaş
Derleme Yeri : Köpürlü Köyü - Kurşunlu
Derleme Tarihi : 20. 05. 2011
Konusu : **a.** Türkü ve Maniler
b. Çeşitli Konular

a.

kópürlü. kópürlü. ġurşunníya. benim mi. ātmış yedi filan var. ayşe çaycı. ben de bu yaluñuz evlerde ġaldım. ne çekdim aḥ yavrum. āylıım da işde iki sene oldu çıḳdı. çocuḳlar başını aldı, gitdi. burlarda duriyon. gȫttüriyolā iki ay, üç ay duramayon bile şehirde. kóye geldim. şurdan bi ekmek yiñ de gidiñ aḥ yavrum. işde kóy. ġoḫar günaḥ. şurda peynir. hēy, hēy. ē ānadan ānadudu, ānatmiyan. benim bubam ȫldü, anam ȫldü. öyle evde türki gibi söylerdi.

bu dālar olmasaydı
çiçei solmasaydı.
ölüm allāḥıñ emri
āyrılıḫ olmasaydı.

şu dālar ulu dālar
etekleri buz bālar.
yārim ġurbete gitmiş
ġalbim durmaz yel ālar.

baırdım satı dėyi,
sāti getir dėyi.
oturmuş da ālayo
nişannım kötü dėyi.

ne blem çoḳ var emme işde unutduḳ. yā.

gidiyum gidemeyum
ben sensiz ēdemeyun.

yārim cāhil ben cāhil

bıraḫıb gidemeyun.

b.

işde ḥadi yeter, epīyce oḫuyu_verdim. bunu söyler ālursuñ. aman şeye āliyular ya teyibe filan. bi_şiye_mi alacaḫ. yā. taḥa çoḳ emme işde ġafam gitdi. adam öldü. ġız ġardaşım vardı o öldü. yaluñuz ġāldım evlerde. adam ġafayı_yėdi benim. ġafadan saḳat_ıdı. g̱ótdülē ıstanbula, bunuñ çāresi yoḳ demişlē. şindi hem ġafadan, beyinden ḥāsda_olan iyi olmayu_ḫu gendi_gendine çoḳ ġolay hem. bi ġānser var bizim burda adam. bi senedir yatiyu. el arabasíynan su_dókmiye_filan g̱ótüriyulā. yā k̲ótü. yā. allāḥ kimseye vēmesiñ. yaluñuz evlerde nēdersiñ oul. evde ben öle_ġalsam ölürüm, kimse yoḳ.

işde ġızıñ yanına, ōlanıñ yanına gidiyun. orda_da duramayun. iki ay, üç ay duramayun. ben evime gitcem, ben evime. ana nīdeceñ souḫda, seniñ evin souḳ, dīyolā. yoḳ diyon, oul diyon. ataş_yaḫiyun, öteki evde_de var soba. burda_da ekmek yapdūm yer. ālçaḳ sobada. ēskiden sāçda yaparduḳ. yā, ēskiden yā. bizim üç_yüz davarımız vardı. āyrulduḳ biz, çoḳlūduḳ. bir evde otuz kişi var_ıdı. uşaḳlā hep ġurbete gitdilē. işde onnā gitdi, biz āyrulduḳ. ben_de yaluñuz evde bekleyin. böyle işde oul.

ēkmeg_ediyum. burlarda duriyum. bāçe ekiyom. işde. k̲óy yeri iyi oliyu. ḥā k̲óy yeri iyi oliyo. ben onlarda bi eve ġoyiyolar bi apartmana inmeylā, çıḫmaylā. kimse gelmeyi. biz ġāpíyı açaruz, ġomşulara giderüz. onnar bize gelü, biz onnara. işde. malımız_filan çōdu. işde böyle. bi sürü ġonuşu_vēdim ḥadi.

100

Adı Soyadı : Satılmış Kaya, 75 yaş
Derleme Yeri : Demirciören Köyü - Kurşunlu
Derleme Tarihi : 20. 05. 2011
Konusu : **a.** Tarım Etkinlikleri
b. Yağmur Duası
c. Halk Takvimi

a.

satılmış ġaya. demirci_ören. ḳurşunnuya. yaş yetmiş_beş. şindi ēskiden mi. ēskiden. ēskiden şöyle gelirdi. toḥum heybiye ġuyarduḳ. ḥayvannan giderdúḵ, óḵúzlernen şeye, tallíya. tallíya varır. evlē adımlaruz, on adımdan bi evlek. evlē adımlaruz, toḥumu_saçaruz. ondan_sōra óḵúzlerlen orayı sürerüz. ō̈len olu, aşşā yoḫarı. ondan_sōna óḵúzlere bi saman daḫaruz. tekrār bi toḥum daḥa saçaruz, bi evlek daḥa. onu_da sürerüz. aḫşam olursa ġoy_verür, gelürüz. aḫşam olmassa biraz daḥa sürerüz. öyle gelürdüg işde. günnerimiz böyle geşdi.

bi yanımız çobannıḳ yapardı. bi yanı. e ḵóyde mal vardı, birazı. bu ḵóyde iki bin ġoyun vardı. ānadıñ_mı. aşşā_yoḫarı yüz, yüz_yirmi_filan óḵúz vardı. sıır vardı yüz_elli. onnarnan, gēçimi onnarnan sālardıḫ.

ēkini, ekini_de oraḫ olurdu. oraḫ. bilir_misiñiz siz oraı. oraḫ şöyle şu ġadar şeyi olur. demürcülere yapdururduḫ onnarı. şöyle ucu şöyledür. oña_da bi sab daḫarduḳ. böyle elimiz_ilen böyle biçerdúḵ. bişdig_miydi, onu deste yapar, bi yere yıarduġ. ordan ƙānı arabası olurdu, óküzleriñ. ƙānı arabasına ġor, ḥarmana getürürdúḵ.

ḥarmanda ġayli birez_de düven_sürerdüg, düvennen. düven. mesela baḳ, aaca böyle taḥtíya çaḫmaḫ_çaḫallardı esgiden. buralara getürüllē, alırduġ onu. çaḳmaḳ çaḫallardı. onu óḵúzlere ġoşarduġ. óküzlernen döne, döne, döne böyle. ānadıñ_mı onu sürerdúḵ. gō̈zde yıarduḳ, yabaynan savurūduḳ. sen nerelisiñ. sivaslı. sizde_de vardur. öyle. var_miydi. var.

b.

çıḫarduḫ. yāmur dōasına şindi şöyle çıḫılū. bizim burda bi ḥoca vardı, yāşla. böyle yāmur dōasına_çıḫalum, dedúḳ. ġoñşular, öyle yāmur dōasına_çıḫılmaz, dedi. cumā ġún hērkez toplansın, dedi. cumā ġún şu aşşā, şurdāḫı cāmideydúḳ. ānadıñ_mı. milleti tobladı. hiç kimse çıḳmasın dışarı, dedi. çıḫarmadı. hēb dėdi, darġın kimse ġalmiyacaḫ, birbiriynen barışacaḫ, öpüşėceg, sarılacaḫ. yāni heb barışacāz, dedi. öyle yāmur dōası olmaz, dedi.

ordan_sōna āynı ḥocanuñ dedī_gibi yāpduḫ. ben dedi, yedi ġún oḫíyacan, dedi. iki metire beyaz getürüñ, dedi. iki metire beyaz getdúḳ. iki metire beyazı, ēsgi türkçeynen yazmış. beyaz, şu ġaput bezlerindenki. meselā ānadıñ. onnardan. onnarı yazmış. bi_de böyle şey geldi. yedi ġún oḫudu.

yedi ġünden_sōna çıḫıb ġurbannarı āldıñız_mı. ālduḫ dedúḳ, ḥani. ġurbannarı ḥazırladiyduḫ. ġurbannarı kes. vereceg, dedi. cenābı allāḫ dedi, vermemek, ġuluna vermemeg. o yaratdı, o vereceg, dedi. vermeg onun şaḫsına yaḫışmaz, dedi. vereceg, dedi. ānadın_mı. dōaya çıḫduḳ. bi yāmur, bi yāmur, bi yāmur. ānadıñ_mı. saña ne_dīm. buralarda mal_masat. u beyazı ġóle ıslañ, dedi. bi yere, çaya. o beyazı baña dediler. ben ġótdüm, ısladım ġóle. iyi bi yer ıslañ, su_filan alursa dedi, sōna her yeri su_alū, dedi ḥoca. neyse ben tabī onu bāladım, ısladım. bi_de ḥoca. birisi geldi baña. yāḫu dedi, mal_masat ġuyacaḳ yer bulamadım, dedi yāv. bütün her yer çamur, çökeg oldu, dedi.

ondan_sona ḥocíya gitdúḳ. ḥoca dedi_ki o beyazı dedi, neriye ısladıysañ, dedi. o beyazı al_da gel, dedi. o beyazı getdúḳ. ḥocíya verdim. ġayli netdīni bilmeyon ḥocanın. ondan_sōna yāmur seyreldi. ondan_sōna seyreldi. yāmur dōasına evelden_de çıḫarduḫ amā böyle ras_gelmediydi. o ḥocada, orda bi iras geldi. yāni ben buña gendim şāhidin. yani bilākis benim öñümde oldu. yāni çoḳ oldu. ḥā.

c.

ḥā şindi. baḫ, şöyle hesāb_ederüz biz. ḳasım. ġasımdan hesāb_ederüz. ġırḳ beş gündür ġasım. ġırḳ_beş gún oldu_mu zemheri geliyo. ġırḳ_beş_de zemherī, doḫsan. zemherīden_sōna ġırḳ_beş gún ġalur, navruza. ġırḳ_beş_de navruza gelū.

doḫsan, ġırḳ_beş daḥa yüz_otuz_beş. ḥā. yüz_otuz_beşde navruz olū. yüz_otuz_beşde navruz gelū. navruz_da. yüz_otuz_beşde navruz geldi_miydi, ḥıdır_ėlyaza ġalū, ġırḳ beş gún. ḥıdır_ėlyaza ġırḳ_beş gún ġalū. ġırḳ_beş gún daḥa şetdīnen. ġırḳ_beş_de ḥıdırellezdür. navruz_unan ḥıdır_ėlyazıñ arası ġırḳ_beş gún. yāni tam altı ay dolar. ġāsımdan ḥıdır_ėlyeze altı aydır. altı ay_da ḥıdırellezden ġāsımdur.

101

Adı Soyadı : Şükriye Karakaya, 70 yaş
Derleme Yeri : Demirciören Köyü - Kurşunlu
Derleme Tarihi : 20. 05. 2011
Konusu : **a.** Cenaze Âdetleri
b. Tarım Etkinlikleri

a.

demirci_ören. cenāze ādetlerimizi. dörd, beş gişi gider mezeri ġazar. ikisi_de suyunu ḥazıllar. tūla getürür. çimento getürür. mezeri ġazan tūlaylan yoḫardan aşā örer, suvar. āzına_da uzun, uzun ġapaḳ. cenāziyi içine aluruz, ġapaḳları gapat. üsdüne toprāḳ örterüz. ondan_sōna dē şu bināda_da yemek_verüz. ḥā. dernek verür. dernek veriyo. bide yapduran bide yapduriyo ōlum. bide yapdırmayan yemek verir̥. yemekde verilir̥, bide_de oliyyō. ikisi_de ġalabalıḳ geliyō.

yedisi veriliyō. ġırḳı veriliyō. esgiden yedi_medi bilmezdúḳ. ġırḳına_da oḫullardı. ġırḳında gideller, başına oḫuyan adam, ḥoca ġırḥ düüm ėderdi. gider, cenāzeniñ başını orda bālardı. yā ġırḳında yā ell_ikinci gece, eti kemūnden ayrıliyo, dellerdi. heyrāt ederdü, kemūnden ayrılurḳan, ālayican mevtaa, dellerdi. o gece ekmek verülüdü. şindi yedi veriyolā, ġırḳ veriyolā, bide ēkmek veriyolā. bilmeyon. şindi imāmlar yoḳ dīyomuş. ēsginiñ imāmları olmaz__diyi verdütdürüllerdi. bilmeyoz.

bi_de ābdüke_gābdüke devir_dönerdig. devir_de yoḳ şindi. devir_de işde cenāzen ölüncek biraz para_ġuyallardı kesiye, ufaḳ para. devürü çevürüllerdi. o ḥoca, sen ḥoca, ben ḥoca. ben buña atardım. sen oña, o oña. ābdüke_gābdüke. yüz

ellide_mi ne_blin, iki_yüze mi, nerdeyse tamamlallardı yarım aydan. hesablardı ḥoca, o parayı o cana bölerdi. yō cenāze_üçün. cenāzeniñ. kefāretin. oruç tutmadiysa, namaz ḳılmadiysa yāni dünyāda ne g̲ünāḥ işlediyse önden çıḥarırdı ḥocalar. yetmiş yaşımdayın.

b.

düven_sürerdük, araba çekerdük, óküz ġoşarduḳ. ondan_sona_da patuz çıḥdı. patuz ederdüg. óḳúz_inen, düven_inen sürerdúḳ. āmān, ayol. ne ben deyin ḥā. öbeg savuruduḥ yabaynan. ne ben deyin, ne sen işit. eliñe bi defder alsañ, bi_de ġalem alsañ. ben desem sen yazsañ deftel_almaz. iyisi_mi çek ḥadi git, neriye giderseñ. şúḳriye ƙara_ƙaya. ḥādi baḥalım.

102

Adı Soyadı : İzzet Turcan, 79 yaş
Derleme Yeri : Taşkaracalar Beldesi - Kurşunlu
Derleme Tarihi : 20. 05. 2011
Konusu : **a.** Köyde Yaşam
b. Kız İsteme Âdetleri
c. Cenaze Âdetleri
ç. Askerlik Anısı
d. Köyde Geçim
e. Yağmur Duası

a.

adım, soy_adım izzet turcan. turcan. burası daş_ġaracalar beldesi. burası çanġıriya bālı. ġurşunnu ġazāsı. ben otuz_iki doumluyun, seksen varın. çocuḥƙan, ēsgiden çölük oynarduḥ şuralarda. ḥot oynarduḥ. dīnei şöyle atarduḥ, oña gelidi. o ileri götürüdü, o geri getirirdü. bunnarı oynarduḥ. başġa işde ḥayvannarnan suya giderdúḳ. suyumuz yōdu. ġadınnar yayuḥlarnan giderdi. ē böyle çoḳ meşaḳḳatlar çekdig yāni. yoḳluƙ.

ġırḥ birde benim babam öldi. annemiñ g̲özleri görmiyodu. bi ġardaşımı ġodum, elli_üşde askere gitdim. yāni çoḳ meşaḳġatlar çekdik yāni. şindi allāḥa

şúk̲úrler olsun, bi_şeye sorunum yoḳ. hepsi, hebisi var. olmiyan bi_şiy yoḳ. hērkez tarımdan emekli. şindi giçim yolumuz iyi, allāḥa şúk̲úrler olsun. bi diyecēmiz yoḫ devlete ġarşı yāni şindi, şu durumda.

b.

ben āsgere gitmeden evlendim. ġız_isdeme burda allaḥıñ emriynen, pėyġamberiñ ġavliynen ġızıña düñür_geldúk̲, dėrsiñ. ondan_sōra münāsib_görersen vürürsün, münāsib_görmessen vermessin. ikinciye bi_de ebdesli, namazlı_mı_diyi soriyosuñ. çou ġız bunu isdeyo. ammā şindi bizim zamānımız_gibi deil. şindi ġız isderse oliyo, isdemesse olmiyo bu işler. bizim zamānımızda vidúḳ, ḥadi allāḥıñ emri tamam. öyleydi.

ēskiden var_ıdı başlıḫ. var_ıdı, var_ıdı. ammā şindi alan az oliyo. yüzde bir kişi çıḳiyo. altın isdiyōdu, g̲úmüş isdiyōdu, bilezüg isdiyōdu. bilmem_ney. adamın durumu yoḫ, nerden vereceg. icābında ġız ġaçiyodu. yāni bu durumlar var, yāni. evlenmedi, u ġızı görmiye bi çiçeg getiriyolar, pasta getiriyolar. ēsgiden bunun ādet, yōdu yav. yoḫdu bi_şiy. ġurban bayramında o zamannarı elbise getiriyolardı icābında. bi_şiyler getiriyolardı ġızı memnün_etmek_üçün.

c.

cenāze ādetleri bizim şindī. cenāze oldūnu duydun_mu giderüz mezeri ġazaruz, k̲óylücek. ġazdıḫdan_sōra cenāzeyi defn_ederüz. adam, ona ēsgiden devir, diyolardı. onu çeviriyolardı. ḥoca eline aliyodu. o oña veriyodu, o oña veriyodu. abdul_ḳadir, abdul_ḳadir. eline parayı aliyodu. ya altı yaḫut yėdi kişi, işde oralarda.

ondan_sōra ḥoca oḫiyo. oḫuduḫdan_sōna deviri çevirdim, dīyo. şunu dīyo, faḫıra veriñ. şunu dīyo dula veriñ. işde bunnarı bu şekil da_ıdiyolardı. şindī peg öyle olmuyo ya. ġuya günaḥları, yėmin_etdiyse bunnar_üçün var_ıdı. başġa k̲óylerde yimek var. bizim k̲óyde o anda yoḳ. ġırḫını oḫuduḫan verüllē yemek. beş on gişi toplallā. ondan_sōra adamın mālī durum iyiysē yimek virü. mālī durum iyi dēl_ise nerden vereceg. yoḳ.

ç.

asgerlik benim yassı_virāndaydı. yüz_seksen_doḫuz piyāde alayında. tıraḳya tarafında. ordan ben ıstanbula, biz iki sene yapduḫ. ıstanbula geldim. ıstanbulda ġaldım işde. bi ġomserin baba_yiitlīne ġalduḫ orda. yā benim onna, burda bizim köylü bi ƙadınnan evliydi, ġurşunnu ġomser. o_da dayımın bacanāiydi. biz gitdik, bizi āldı. postānedeydim ben. böyük postānede. ē orası heb efendime söyleyin. şöför_idi, yazıcıydı. bizĭ_de oriya ġodu, yazımızı. işde biz sabun getürü_vürürdük, bazara çıḫı_verürdük, süpürge aluduḫ. ıstanbuldan, ġabā_daşıñ ordan filan. yāni günümüzū̃ tamamladuḫ.

vallaḥa asgerlik ḥātıram ne olacaḫ, bi_şiy yoḳ. askerlig ḫātırātı şöyle. ġonyalı birisi vardı. ciğara içerdi. ben ciğara içmezdim. o ciğarayı baã verüdü, ben. sabunnarı baã verüdü. ben ḵóye yollardım. yōƙ. bu olayları yaşadıḫ yāni.

d.

burası, giçim çitçilig. mal. fī, ārpa, būday bunnarı. şindi ġoruñġa. ēsgiden óḵúz_inen süriyoduḫ. sōra biçiyoduġ işde. orānan biçiyodu. turpan_murpan, biçer miçer bunnā, bi_şiyler yōdu. şindi biçer_inen biçiyolar. bişdikden_sōra patozda ġīyolā. o zaman patoz yōdu. yabaynan savuracāz. örüskernen ekini ayıracāz. ayırduḫdan_sōra eve alır̥, gelirdig. isder ölç, isder ölçme.

ēsgiden emece var_ıdı. mıḫdar, dellāl bair̥ıdur. bu yolları temizlerdük. malıñ ayāna gelmesin_diyi. bu ēsgi söylenümüz vardı. odalarda toplanuduḳ. çou parası yōdu. beş ġuruş ondan, beş ġuruş ondan toplardı. bi paket ciğara alullardı, o ciğarayı bölellerdi.

e.

yāmur doāsını esgiden daş oḫiyoduḳ. daşları ḥoca oḫiyodu. ondan_sōra ġóle döküyoduḳ. ġóle bi adam ġaḫiyoduḳ. adam ordan bi af_edersiñ bi at ġafası dikiyodu suyuñ içine. ordan millet dailıb_geliyodu. atıñ bayā ġafasının kemū̃. bi oduna çaḫallardı, onu dikellerdi oriya. ġólüñ içine, şu yuḫardaḫı ġól. hē, hē. daḫiyo. onu zatten biri burda oḫurḫan biri ona ġaḫallar birisi, ġólüñ içine. o ordan onu_da diker. allāḫ verüse yaiyo, allāḫ vermesse. allāḫıñ elindeki bir iş dēyo, bu. şurda ġonuşuḫan_bile bi, meselā allāḫ emr_ederse ḳonuşamayız. aluruz yanımızı.

103

Adı Soyadı : İbrahim Sirkeci, 74 yaş
Derleme Yeri : Taşkaracalar Beldesi - Kurşunlu
Derleme Tarihi : 21. 05. 2011
Konusu : **a.** Köyde Geçim
b. Çocuk Oyunları
c. Yağmur Duası
ç. Köy Odası

a.

taş_ķaracalar. ķurşunníya_bālı. ibrāhim sirkeci. yētmiş_dört. vallaḥa gúçÇūken reşbellig yapiyoduḥ. buralar çamurdan çıḥılmiyodu. belde oldu, allāḥ rāzı olsun taş döşendi. ārpa, fī, būday, burçaķ bu_gadar işde. var_ıdı. malcılīnan giçiniyoduķ biz. on_dörd, on_beş sürü ġoyun, geçi var_ıdı. ġarışıķ yāni. beş, altı yüz óküz var_ıdı. inek var_ıdı. şindiye az ġaldı. motur çıķdı hiç_bi_şiy galmadı. şimdi iki_bin yā varo yā yoķ. davar varo. başġa bi_şiy galmadı. hērkez emekli oldu yā, emeklilik hēr_şeyi bıraḥdırdı. yētmiyo amā yėtiyo işde, nāpacan.

b.

evet. vallāhī mal_ınan, cannan. daḥa gúçÇūken oķula gidiyoduķ. oḥul yōdu da gurana_gidiyoduķ. ēsgi tükçėye gidiyoduḥ. elliye_gadar bizim köyde oḥul yōdu. elliden_sōna. ōyniyoduḥ tabī. vallaḥa her_şey oyniyoduķ. mayne oyniyoduķ. yāni ķōşmaķ, o yanna, bu yanna. diyneg oynu oyniyoduķ. çelig oyniyoduķ işde. bunnarı yapiyoduķ.

c.

şimdi eskiden daş doplarduḥ, oḥurduḥ. yetmiş_biñ daş toplarduḥ amā şindi toplamayolā. şindi köy ḥocası āmin, dua_ederek çıķiyo çocuķlā. çou_da meselā türbeniñ yolu var. baḥ, baḥ ķarşıda. moturlarnan binerler, çıḥallā. suyunu, ġazannarı, pilav salallā. et taḥsim_idellē orda. üş tene mal_kesiyoz. hēr sene kesiyoz. köy, kim satarsa ondan aliyolā.

tābi cānım, toplallā. türbiye çıḫacaz, dedin_mi. ġaç para meselā elli lira, yüz lira neyse göynünden ġopan fazla_da vere_biliyo. mal saḥibi olan ġoş_da getire biliyo. yāni allāḫ rāzı olsun, yapiyolā.

ç.

var_ıdı. altı tāne köy odası var_ıdı. altı tāne köy odası var_ıdı. böyükler. ādet bizde böyüklerin yanına gitmezlerdi. hērkez ġademe_gademe meselā, odalarda oturudu. böyúḵler ġoymazdı_ḳı bizi. ānnaturdu bi_şiyle işde, gendilerine_göre annadırlardı. vallaḥa ben seferbellikden annadan bī amca var_ıdı. bizim maḥallede oturiyodu, şurda. o annatırdı. otutdururdu yanına, dizinin dibine. seferbellikde rusyadan ġāçmış. doḳuz sene gāşdım, didi. onu annadı_virüṛdü.

vallaḥa biz o zaman şey yōdu, biz bilmiyoruz pek. ben yedi sene_filan ġuran ġursuna gitdim. bizim bi ısmail ḥoca vardı, allāḫ rāzı_olsun. bu ḵóyün aızdan oḫuturdu çounu. çounu_da ġurannan oḫududu. biz ġırḫ kişi varduḳ, ġurandan oḳurduḳ. bunnar var_ıdı. başġa_da bi bilgimiz yoḳ yāni.

104

Adı Soyadı : Abdullah Çırpanlı, 75 yaş
Derleme Yeri : Kızılca Köyü - Kurşunlu
Derleme Tarihi : 21. 05. 2011
Konusu : Baştan Geçen İlginç Olay

ġızılca_ḵóy. ġurşunníya_bālı. vilāyeti çanḳırı. ġazāsı gurşunnu. ḵóy, ġızılca ḵóy. benim yetmiş_beş. aptullāḫ, çırpanlı. çīrpanlı. anġarada başıma geleni bi annatiyim, bi_de burda annatiyim. baḫ, şimdi. hicaza gidecez, ḥāciya. çanḳırıya gitdúḵ, ġurā_çekdiler. orada biz yedā_ġaldıḳ. yedā_ġalduḫ, burda beklerken allāḥın cumartesi günü bi telefon_geldi. amca sıran geldi, ablayı al gel, muameleñi yaptur, dedi çanḳırıdan.

ben evvelā sevindüm. sōnadan_da aḫlıma şöyle bi fikir geldi. lan bugún cumartesi, bütün mēmurlar tātil. bennen birisi eyleniyo heralde, dedim. pazar gúnü sabaḥleyin ḳurşunníya gitdim, dināyete. aslı var_mı, yoḳ_mu. benim ismim

çıḫdı_mı_deyi. oriya vardıḫ. dediler, falancíya sor. öylen namāzını ġıldıḳdan_sōna sōrdum. baña dediler, salı g̲ún gel dediler, dedi. b̲aa_da pazartesi gün gel, dedile. dedim, heralda dōru.

ordan geldim şurda, ġurşunnu tıra bindim. şurda benzinnig var, şu ġarşıda. becik_ōlu deller. becik_ōlu. ḥa şu benzinnīñ ismi. amca dedi, ben dedi, burda hemşirem var. orda on, on_beş daḳġa dīnenecem. isderseñ dedi, berāber dīnenelim, ben seni k̲óyüne_ġadar götürüm. k̲óyüñ nere oldūnu bilmiyo tabī. ben_de dedim, baḳ şu g̲örünen k̲óy benim k̲óyüm. ben dedim, yürüyerek giderim. gēldim, iki_yüz, üç_yüz metı̄re gēldim. ġārşıma bu tarafdan beyaz bir taḫsi geldi, durdu.

āynı siziñ hesab, o aḫlıma geldi. şimdi baḫ. selāmun_aleyküm. aleyküm selām. yanımda durdulā. şindi şofor, öbür tarafda oliyo_ya. hēmen benden tarafa uzandı. benden tarafa uzandı. şurama beyaz bi_şey dók̲müş, mācun_gibi. benden tarafdāḫı çocuḫ_da amca dedi, şurañda dedi pislig var, şunu siliyin dedi. eliyle beyaz bi beyaz çıḫartdı. ġolumuñ birisi içerde. bi yanı amca, efendim dedi, yükseg depeleri ölçiyoz dedi. seniñ ḥanı ġoca, sen. aradūñuz_gibi. depeleri bize söyle dedi, isimlerini dedi. biz dedi, yazacāz dedi, görevimiz o dedi. ēlim, ġolumuñ biri içerde.

ḥacım, ḥacım, ḥacım. öldüriyo beni. lan dedim, ellerde ne eyiler var yāv. ḥacı_diyi öldürüy dedim. neyse gitdilē. şu birez beri geldim, dıraḫdör geldi k̲óyden. dıraḫdöre bindim, buriya geldim. şu ev, öteki ev benim ev. arılā vā benim. arıları baḫarḫan. ramāzanıñ_da işde yı̄rmisi, yimmi_beşi. bayram yaḫın. muḫdarıñ āylesi başġa yellere gētdiydi. samsundan evlendi_de ġarısı öldü. pide yaparız, toplayıb çocuḫlarna. raḥmetlig oldu benim ġari, altı_ay oldu işde.

o_da dedi_ki yav beş, on ġuruş_da sen ver, dedi. g̲ómlēñ şurda ceb. zor_unan soḫdum yāv. cebiñ içinde_de seksen_iki dolar, ātmış_milyon türk parası. birisinden hicaza gidecem_diye para_istediydim. yuro_mu deller, ne deller oña. ġavur parasına. ānadıñ_mı. üç ay_filan geçdi. amcamıñ ōlu olur. denemeg_üçün istediydim. o_da, o baña dedi_ki amca dedi, benden para_istediydiñ hicaza gidecen deyi dedi. bennen eylendiñ_mi. yoḫ amcanıñ, daḥa benim g̲ünüm belli d̲eil. g̲ünüm gelince e̲er param yetişmesse isderim, dedim.

o gún de yatsulayın. parayı almış, gelmiş. tam yatsulayın. oturduk, neyse. bāḫdım cüzdan yoḫ. eve ġoşdum. cekedi eve asdıydım. āsdıydım. baḫdım orda da yoḫ. raḥmetlig ḥanım dedi ki ānadın, adam seni soymuşlar, dedi. onuñ içinde banḳamatik ġartı var. eFendime söyleyin, o paralar var. nüfüs ḱaıtları, ikimiziñ var. fotōraflar var. a adam dedi, seni dedi, nerde soydularsa oràya gadar git, hiç olmassa dedi.

sabaḥı da muāmele yapduracāz, bazartesi gün. şeye, hicaza gitmeg üçün, arabistana. ordan gidersin. gerisin geri soyduḫları yere vardım. böyle ot, āríya āríya tā ilerisi sulucaḳ kóyü, oriya ġadar kara yolundan gitdim. yok. geldim, muḫdar beni şey yapdíydı burda. yemek dāveti yapdíydı. oña annatdım durumu. o da gara ġola ḥaber verdi.

gara ġolda baş çavuş dedi ki arabanıñ plaḥası ġaç ıdı. eFendime söyliyin, rengi nasıl ıdı. şofor, efendime söyleyin muāvin nasıldı. ġaç sāt oldu. üş sāt oldu. oḥō dedi, üç saate ġadar adam istanbula varmışdır dedi. sen dedi, o zaman baña bildürseydiñ, dedi. o yolları biz bālarduḫ, dedi.

ben de dedim, ne bliyim ben dedim. adamlar geldi ōrda dedim, ḥācım. elim içerde çıḫaramadı. ḥācım şöylesin, ḥācım böylesin diye, dedim cüzdanı çekmişler. şu ġadar para vā. ġara ġolda ifāde aldılar filan. velḥāsılı hērkez. o gitdi. ērtesi gún zabālayın gitdúḳ ġurşunníya. eFendime söyleyin, fotōraf çekdürdúḳ ḫanım ınan. nufusdan nufus ḱaıdı çıḫartduduk. ordan taḳsi dutduḫ. çankıriya gitdúḳ. muāmeleyi yapduduḫ.

105

Adı Soyadı : Gürcü Çırpanlı, 85 yaş
Derleme Yeri : Kızılca Köyü - Kurşunlu
Derleme Tarihi : 21. 05. 2011
Konusu : **a.** Yöresel Yemekler
b. Cenaze Âdetleri
c. Çeşitli Konular

a.

benim hīç ne ġulām duyĭyō, ne ēşidiyō. segizen_beş yaşımdayın ōlum, baña bi_şiy sorma. ne dīyo lan_ki bu. adıñ ne_mi dīyo. ḥā. ġúrcü. buranıñ soy_adı_mı, anamgiliñ soy_adı_mı. çırpannı. amān ōlum. bulġur aşı, ḥamur, çorba, işde salata mulata. başġa ne yapiyoñ. ē. taḥrana_mı. yaparduḳ. denesini deyirmende çekiyoduḳ. ondan_sōna yourd_unan ġāriyoduḳ. şurda durġudiyoduḳ ik_üç gün. şöylece örtülü va_ya. o_gibi ġōrduḳ, ġablara. ḥava açıldı_mı, gún ōldu_muydu döker, ōşalar, ġālburdan geçiridim. ġurudurduḳ. ġōrduḳ torbíya, yirdúḳ.

kēşgek_de yaparduḳ. o nasıl yapıliyo. bütün deneyi dibine, ġazanıñ dibine yaı eridüsüñ. saã deyi_verīn_mi. üsdüne deneyi ġōrsuñ. yaını, keşīni ġōrsuñ dibine, ġaynadusuñ. sōna etini_de ġatarsıñ. bizim şeyle vadı şöyle, keşgek dōvmiye. onnarnan döver, yirsiñ. işde bu böyleydi. böyleydi ay ōl.

oraı vardı, böyle orānan biçiyoduḥ. şindi orānan_filen ekin_biçen vā_mı ōlum. biçer_inen biçiyolā. şindi biçer_inen biçiyolā. şimdi mikser_inen ēkiyolā, biçer_inen bīçiyolā. ēskiyi_misküyü.

b.

veriyōla. gómüyü gómüb geldükden_sōna verīyola. şey, bide yapdırīyola. birer bardaḥ ayrannan verīyola. ēvde_mi. yapana va, yapmiyana yoḳ. yapana vā. gúcüñ yeterse yaparsıñ, gúcüñ yetmezse yapmassıñ. keşgek bişürüler, pilav bişürüler. ondan tas kebābı_filan yapallā. işde onnan verülü, yemee.

c.

neyi. evelī yaparduḫ. amān ōlum insanıñ ārımaz başı, sancımaz dişi olmaz mı. teriñ içindeyim baḫ hele bi kere sen. ben nası teriñ içindeyin. turşuyu murşuyu sen bi iyisi aḫıllı insannara sor. ben nēsi. yetmiş, segzen yaşındāḫı insan, segzen beş yaşındāḫı insanıñ aḫlında ne durar, ay ōlum. şo ġapíya variyo, geliyo. aḫlındaḫını unudub oriya bıraḫıb geliyo, aḫlındaḫını. ḥay ōlum. amān unutdum, gitdi. unutdum, gitdi. bura ġızılca kóy. ġurşunníya.

DERLEME BÖLGESİ 11
ILGAZ İLÇESİ

106

Adı Soyadı : Rafet Tüfekçi, 70 yaş
Derleme Yeri : Kayı Köyü - Ilgaz
Derleme Tarihi : 26. 06. 2011
Konusu : **a.** Köy ile İlgili Bilgiler
b. Köy Odası
c. Yârenlik Geleneği
ç. Köyde Bulunan Türbe
d. Cenaze Âdetleri
e. Çeşitli Konular

a.

ġayı köyü. ılġaz, ġayı köyü. çanḳırı vilāyetimiz. ılgaz ġazāmız. köyde bura gayı köyü. bu ġayı köyünden gelmişle, esgi ġayılardan osmannılardan, ġayı boylarından. evet. tārihi çoḫ ēsgi. tārihi baḫ, cāminiñ orda va, oḫuyan yoḫ. sekiz yüz, doḫuz_yüz senelig buranıñ dārihi, bu cāminiñ.

süleymāniye cāmisiynen āynı yapılmış dīyola, bu cāmiye. o, o yeni. o, o esas tārihi baḫ orda. evet. baḳ, ēsgi tārihi orda. cāminiñ yapılış tārihi. evet. vallaḥa ēskile işde buriya gelmişle. yayla_diyi gelmişle buriya. tabī. ḥavası çoḳ güzel. su bol. suyumuz gāyet bol. suyumuz bol.

b.

tabī, tabī. yā işde yāşlıla ne ānadacaḫlar. gelmiş, geçmiş şundan bundan. yüzüg_oynallardı. şabġaları ġorlardı şöyle sekiz, doḫuz tāne. onnardan işde. zanneden iderdi hemen geli, yüzü̇ gāldırırdı. zannedemiyen arar, buludu. yoḫ cānım işde gavurġasíynan, bi çöreiynen_filan, üzümüynen oynallardı. böyle.

oḫurdu, benim bābam imam_ıdı. onnardan oḫurdu. köyden deli_ġannıla aḫşam geldi_miydi conduḫ_oynallardı. yāni çomā gorlardı şöyle, oynardı. on, om

beş kişi. vurarlardı onu. şu yannı gitdi_miydi, onu buriya getüresiye adam ordan çomānı alı, buriya ġaçardı. gelüdü met_deye vurudu, ondan_sōna bi daḥa.

met oynallardı. arasın oynallardı. yāni ġovallallardı. sekiz kişi olursa dörd kişi sen, dörd kişi ben. ġovalarduḫ kim kimi dutarsa. arada gabā boş bıraḫusan, şuriya bi daş gōrduḫ. geli, buriya ġabaḫ_diyi bāsarduḫ. böyleydi esgiden. öyle bi şiy yōdu. böyle oynallardı. sıra yīyolardı cānım. o sıraya.

c.

çoḫ ēsgiden devām_ederdi amā şindik bıraḫdıla. köyde kimsesi yoḳ. ġışın oldu_mudu segiz, doḫuz kişi, on kişi gāliyō. yāren gecelerinde cimcük ḥamuru kesellerdi. göveç yapallardı. piriç pilavı, bi de çorba. aḫşama_ġadár arḫasına tatlı vardı, arḫasında oynallardı. gece sāt on_iki, bire_gadár. birde yemek yellerdi, üşde daılıllardı. māḫkeme ġuruludu. sen beni verüdün, māḫkemiye ben seni verüdüm. o işde cezaynan_falan saat üçe_gadár devām_ederdi. üşde daılurduḫ. hērkez gider evine, yatardı.

düzen ġāyet iyiydi. şindikde nīr̥de esgi düzen. öylesi bi düzen yoḫ. başġan, baş_aa var_ıdı. baş_aa var_ıdı tabī. onun dedū oludu. ḥafdada bi gün işde iki kişi aluduḫ, sırayı. onnar alur, yir, yaparduḫ. yoḫ cānım. sıraynan aluduḫ. temsilī bugün, bu ḥafda bunnan aluduḫ, ērtesi ḥafda bunnan ikisi alıllardı. iki kişi, ġalabalıḫ olursa üç kişi aludu. eyer atmış, yetmiş kişi olusa üç kişi aludu. otuz, ġırh kişi oldu_muydu iki kişi alur̥du. o yemē yapallardı, yillerdi. işde böyle.

ç.

baḫ burda yoḫarda var, bi tāne yatur. aşşāda var üş tāne. birisi at_ġaracalarına gitmiş. ēskiden at_ġaracalarına giden benim bubam bu cāminiñ imāmıydı. burdan bi tāne ḥayvan, öküz, inek, dana malaya_malaya oriya gider_imiş, ġurbanda. orda keseller_imiş, daıdularmış. ōrda bi son zamanda bi köpek ġavġası ediyolar, köpekler bōşiyolar şeyde. ondan_sōna kesilmiş, gitmemiş.

ḥayvanna kendilīnden gider_imiş, sırayna. bu sene seniñ, yeñi sene benim, öbür sene bunuñ. ġaç ḫāne bura. elli ḫāne. elli senede bi sıra gelür_ümüş saña. böyle geceleyin ḥayvan damdan gendisi boşanu, bıraḫır̥ gider_imiş oriya. kendi

kendine orda zabaḥlayın keseller_imiş. raḥmetlig bubam öyle derdi. yetmiş yaşında öldü. bu köyün imāmıydı.

d.

cenāze ādetleri esgiden bizim köyde, ıstanbuldan gelen cenāzede bu köy ġalabalīḫan otobüscü geldi__miydi, ḥarman oḫulun yanına durardı. oriya, cenāzeden gelen oḫula girerdi. yemek verüdük. her evden yemek gelüdü, oriya. şindi köy azalınca cenāze sāḥibi ıstanbuldan geliken çerkeşden aliyo ēkmek, peynir, zeytin, helvā. geliyo. çay_demleyolar. burda yapıp yīyolā. yidiriyoz.

var, var āynı. gine āynı öyle. yapulur tabī. mevlüd_oḫunū, ġırḫı oḫunū. yedinci gecesi ekmek verüllē. ekmek verüller yedinci gecesi. oḳlaac ekmē deller. yālallā, köyde gaç kişi var_ısa verüllē. gelüllē eve veyā ġalabalīsa odíya götürüllē. odada verülē.

e.

ben ıstanbulda on sene çalışdım. geldim buriya. burda duriyon işde. emekli, tarımdan emekliyin. bā_ƙurdan. bā_ƙurdan. yoḫ hiç geç nufus yoḫ. hiç yoƙ. yirmi yaşından aşşā hiç_bi kimsesi yoḫ. hērkez gitdi, hērkezi götdü. işde emekli atmış, yetmiş yaşında emekliye ayrılannā gelir yazın burda biraz fasulye, biraz patatis ekiyo işde. onnan vaḫıt geçiriyō, ġasımda ḥadi eyvallaḥ ıstanbul. ben gitmeyon. benim çocuḳlar var ama ben gitmeyon. yaz, ġış burdayın. on_iki ay burdayın. yaş, yetmiş. rāfet, tüfekçi. sā_ol. bi_şey deil.

107

Adı Soyadı : Semiha Demirel, 80 yaş
Derleme Yeri : Belören Beldesi - Ilgaz
Derleme Tarihi : 26. 06. 2011
Konusu : **a.** Kız İsteme ve Düğün Âdetleri
b. Pekmez ve Pestil Yapımı
c. Yöresel Yemekler

a.

bel_veren. bel_veren, bel_veren. ḥā. yaş seksen. semiḥā demir_el. var. gitdim. allāḥıñ emriynen gidiyon dünürlüe. allāḥıñ emriynen peyġamberin ġabliynen ġızıñı baa ver_mü derüz. verdile. aḥa ondan_sōna düün yapiyoz. daḥa gitmiyo. ondan_kēli, söz kesildikden_kēli gidiyo. cenber. ondan fistan, cenber. ōte_beri. geliniñ üsdünü ġōyǐyoz götüriyoz.

var. taḥiyoz. taḥiyoz yüzū. o işde söz kesmeye gidince onnarı götüriyoz, yüzū dāḥiyoz. taḥıliyo. düün için zaman belirleniyo. benim ōlum asgerdėydi, altı ay_sōna düün oldu. biz_mi. ġına yapduḥ. bi_de gelin_çıḥarduḥ, işde bu. ġına_da biz kēşgek yapduḥ. ondan_sonnacāzım şey mevlüd_oḥutduḥ, gelin çıḥdī gün. ondan sonnacāzım öyle yapduḥ.

ġazannarda bişiyō kēşgek. şeyden kēşkegligden. kēşkegligden, kēşkegligden. būday_da keşgē dövdüriyoz, ondan yapiyoz. dövdüriyoz_da yapiyoz. ḥa kēşkeglig olur o. ḥā o işde yarma, kēşgek işde. ikisi_de bi. ḥı, ḥı. içine et ġōyǐyoz. biz dā_inē kesiyoz. et ġoyǐyoz. otuz, ġırḥ tāne tavuḥ ġoyǐyoz. yā ġoyǐyoz. ondan büşüriyoz, güdülliyoz. güdülliyoz, güdülliyoz. fişēnen. yayuḳ fişēnen. ḥā böyle güdülliyoz adamnan. ondan_sonna onu gaylıḳ bişiriyoz, süzüliyo. ġalabalıḥ tabī, köylüyü şēdiyoz cānım. hepsine yemek vėriyoz, köylüye. dellal bāriyoz. yīyolā.

yoḥ. davul, zurna yoḥ. olmiyo. düünde, bizim düünde eylence olmiyo. yapmiyolar işde. yō. şey, austosda_filan eylenceyi şeyde, oḥuluñ öñünde yapiyolā. köy o zaman çoḥ ġalabalıḥ oliyo. beş ġazan, altı ġazan kēşgek bişiriyollā. ondan

sonna helvā, çōrba ondan_sonnacāzım şey, ayran. ondan_sonna bunnarnan şenlig yapiyolā. köyün, oḫuluñ öñünde.

b.

āḥ āḥ, biz çoḫ vaḫit geçirdüg çōḫ. ēkin biçiyodūḫ, ırġatlıa gidiyōduḫ, ēkin biçiyōduḫ, ondan_sonna bosdan, gine ēkiyoz_ya bosdan. bosdan ekiyōduḫ. kelem, ekiyōduḫ, pancar ekiyōduḫ. hebisini ekiyōduḫ. yapdūḫ, yapduḫ. ondan_sonna şire ḥāneye girdig_mi, iki gece yatarduḳ. deperdük. ondan_sonnacāzım şırasını da ġaynaduduḫ, torbíya gōrduḫ. toprānan çaliyoz biz. ḥı topraḫ vā. ġara_daşdan getiriyoz toprā. sarı. sarı. ondan.

ondan_sonnacāzım ondan şey_edidük, şire ısıduduḫ. onu_da dōkerdüg. şöyle daşlar, kürēniñ altına gōrduḫ, ısıdıduḫ. onnarı atarduḫ. toprā dōşerdúḳ. ġarışdurduḫ böyle, köpürüdü. ondan_kēli o oturdu_mu, onu süzer, süzer gōrduḫ. şeye ġazannara. yoḫ torbadan. ġıl torba, ġıl_çufal var_ıdı. ondan süzerdig.

yapiyōz. bestil_de yaparduḫ. ondan_sonnacāzım erikten besTil_de yaparduḫ. şeyden acı ġaynaduduḫ. acı, acı. o şey, amān. neydi lan o adı. işde benim aḳlım yoḳ_ki. kirenden, kirenden. kirenden. kiren_de olur bizim burda, kirenne böyle. şey, şey. ondan kirenden ederdük. kirenden ġorduḫ, ġaynadıduḫ. onu süzerdük, ondan_da acı ġaynaduduḫ. bestil_de dōkerdüg, tātalara. tabī, tabī. dökerdig onu, ġaldururduḫ şöyle. ġuruyinceken ġaldururduḫ, şey yaparduḫ. şöyle dürerdüg, bıḫarduḫ, ġōrduḫ. ġışın yiniyo. eziniyo. ezilerdig, yėrdüg, besteli.

c.

ġol_ekmē yap. ġol_ekmē, ġol_ekmē. biz şöyle ġolumuza ardar, ardar yaparuz. saçda bişiriyoz. saçda bişiriyoz. onu yālaruz. işlisi_de vā. isder işlisini et, isder yavanını et. ıspanaḫ ġoy, peynir ġoy, cevi̊z ġoy. ne yaparsañ ġoy. öyle. yoḫ. ḥamur, ecük ġol_ekmēni cıvıḫ yōriyoñ. cıvıḫ yōriyoñ ġol_ekmēni. ondan_sona ḥamur_ekmeg_gibi olmiyo. biz şindik ḥamur_ekmeg ediyoz, baḫ şindi. yere yaz, alur onu bişürürüz. ḥamur_ekmē. o_da āyrı. çöreg āyrı.

şöyle güçüg, güçüg, güçüg çōreg_et. ondan_sonna şey et. amān. şöyle aç, aç, aç, aç. öyle et. öyle ediyoz. cıvıḫ_çöreg et. ḥā. ḥamuru cıvıḫ olu. şöyle yazarız, şey gibi. onuñ ḥamuru deişik. onunki deişik. onun ekmēninki cıvıḫ. ecik ḥamur

yōrdun mu, ḥamur_ekmēnki ecik daḥa cıvık. öyle yapiyoz. sā_ol. sā_ol. semiḥā demir_el benim. dōma_böyüme buralıyın, hē. gitdim, gidiyon. anġaraya gidiyon, ġızlarım var. ben heb bu köydeydin. adam öleli işde ġızların yanına gidiyon. he heb burdaydın. oldum_olasiya burdaydın.

108

Adı Soyadı : Ayşe Şenocak, 65 yaşlarında
Derleme Yeri : Belören Beldesi - Ilgaz
Derleme Tarihi : 26. 06. 2011
Konusu : **a.** Çeşitli Konular
b. Kış Hazırlığı
c. Cenaze Âdetleri

a.

soy_adım ayşe şen_ocaḫ. bura abdul şen_ocāñ evi. bel_veren. bel_veren. ılġaz, çanġırı. gitmedim bi yere. adam burdaydım, bi yere gitmedim hiç. burda durdum böyle. ġurbete çıḫmadım. ġurbete çıḫmadūmdan işde aır geldi baña_da. sā ol, yavrum. vā. iki ōlan, bi ġızım va. biri ġayseride, ōlumun biri anġarada. ġızım_da köyde. burda. yeñi geldi ıstanbuldan o_da. evet. öyle oldu ya yavrum, öyle oldu. anam_filan yemin etdi, vermen diyi. gine verdüler işde. yemin etdi, vermeñ ġızım daḥa ufaḫ_diyi. ben yirmi yaşımdan geldim, yavrum buriya.

ne oḫula gitdim, ne bi_şī etdim. ben hiç bi_şiy bilmiyon, yavrum. cāhil ġafayım. sen iyi, onu iyi bilennere söyle. başġa bilemiyon yavrum. ben işde ordan yirmi yaşımdan geldim. düünümüz nōlacaḫ, ikiydi. bi gün aldılā, geldile. ērtesi_de duvaḫ oldu işde. düünümüz böyle yavrum. öyle ıstanbulda_gibi filan iki, üş günü deil işde. dörd gün, beş gün deil. köy yeri bizim bura.

durmadın. ufādım dīyon_ya saan. nişannı_filan durmadın. ḥa direg āldılā, gēldiler, cayı_vėrüller_deyi. dedeñ_de reşber_idin. bi iş yapmazdın. bi iş yapmiyodun yavrum. ekin eker, biçerdig. bosTan, böyle bosTan ederdüg. başġa bi şey etmezdüg. bunnarı ediyoduk.

b.

ġışa ḥazırlıḳ yavrum ēkerüz, biçerüz, bulġur ġaynaduruz, keşgeklig dōverüz. bunları böyle. bā, bosdan, fasülye_filan bunnarı_da öyle ġoruz. öyle ġoruz, yavrum. turşu yaparuz tabī. yoḫ burda, öyle özel turşu. gendimiz kelekden ġuraruz. kelek, kelek. ġavun, kelek. salatalıḫdan ġuraruz.

yapulu kelek işde. turşu_mu. kelek_turşusu. soyarsın, duzlarsın. iki üç gün durar. ondan_sonna ġabına basarsın. biberini ġorsun. sarımsānı ġorsun. turşu böyle olū. ne bekledüseñ işde. iki gün, üç gün, dörd gün. neyle bekledüseñ. yavrum küp peyniri yapmiyoz. bi teg inēmiz var, ev peyniri yaparuz. eskiden_de yapmazduḫ.

c.

yavrum ḥastalıḫ gelince öliyo. adamım benim ılgaza gitdi, cumā gün. aylıḫ aliyin_diyi. köprüye gelince orda, damat arabayı şiye çarpiyo. diree çarpiyo orda. adama felç geliyo. anġariya götdüler. anġaradan ölüsünü getdiler buriya. böyle oldu işde yavrum. ben. onu almışla, gitmişle ḥasdāniye. ben görmedim, ölüsünü bile görmedim. gitdiler ġasıl_ḥāniye ġoydular. ordan aldıla, gitdile. böyle oldu yavrum.

vēdük, vēdük, vēdük. ē pilav oluṛ, döner olu. böyle olu, yavrum. vallaḥa işde on deyince on_ekmē verüz. ġırḫ gün deyince ġırḫ_ekmē verüz. böyle olu, işTe. böyle olu yavrum. yavrum o zamanḳı dönem ġalabalūduḳ. iki ġız vardın. ġız raḥmet_olası, doumdan o öldü. biri_de işde ġocíya satduḳ, gitdi. şindi ben teg başıma ġāldum. ġoca evde teg başımayın işde.

109

Adı Soyadı : Hüseyin Bidiş, 84 yaş
Derleme Yeri : Aktaş Köyü - Ilgaz
Derleme Tarihi : 26. 06. 2011
Konusu : Başından Geçen Olaylar

bütün ġanalizasyon suyu içiyoruz şimdi, şu anda. bozuḫ sularımız, ġapalı çeşmeler. yedi defā taḥlile gitdi, yedisinde_de bozuḫ çıḫdı. ġapatdıla, gitdile. su yoḳ, mejbur_ġalduḫ, açdıḫ.

asgere gitdīmde birden ona_ġadar yazmayı bilmiyordum. istambulda bi eczā deposunda çalışmışdım. şarḳ merkezi eczā deposu_diye. burda dėmek ki çalışmanıñ. hēr zaman taḫdir_olur, cenābı allāḫ tarafından bilḥassa. orada patron çit maaş verdi. niyē. bir gün geldi, ḥanımınıñ şeyi varmış. reçetesi. cumartesiydi. o gün_de beşik_daşıñ maçı var_ıdı. nāfiz ersin_diye, ġalfamız vardı. ġalfanıñ misāfilleri geldi. ameriḳada_falan. ali beyler_falan dellerdi onna. onnar maça gitdiler.

patron_da o ara geldi, elinde bi reçete. nāfiz bey, nāfiz bey bāriyor. ben tabī ġorḳuyorum ya, işçiyim ya. ḥasan bey dedim, nāfiz beyler ali beyler_falan geldi, dedim. onnarıñ misāfirleri geldi, maça gitdiler, dedim. beşik_daşıñ maçına, dedim. ġara_borsa bilet buldula, o zamanıñ parası on liraya bilet buldula. ōlum dedi, saat ġaşdı. ḥasan bey dedim, noḫsannarı ben tamamlarım dedim. sipārişleriñ. tabī eczāneleriñ malları. noḫsannarını dedim, onnarı dedim listeleri çıḫardıllar, noḫsannarını ben tamamlarım.

nassı tamamliyoñ ōlum sen, dedi. sen ḥammal deil_misiñ, dedi. oḳur_yazar şöför, ḥammal sınıfındasıñ, öyle_mi dedi. evet, dedim. e peki nası. annadıñ_mı. ōrendim onnardan, dedim. firmalardan mal getirirken isimlerini ōrendim mallarıñ, dedim. o şekilde çıḳariyorum, dedim. ḥallā_ḥallāḫ.

on_sekiz senelig eczācılar mümessiliyin, dedi. vallāhi ben seniñ_gibi bir çocuḳ, ne rastladım ne_de gördüm, dedi. ya dedi, yalan_söyliyosuñ dedi, oḳur yazar deil_idim diye. niye söyliyeyin, dedim. ḥammal sıfatında yetmiş_altı lira on

altı ġuruş para_aliyorum. bi arḳadaş geldi, o arada. mübāya mēmuru. ḥasan bey buyruñ_falan didi. böyle böyle ōlum, nāfiz bey gitmiş, dedi. benim reçete var, dedi.

tosun, benim ismim orda. esas ismim hüseyin. bi doḳdora benziyomuşun, tosun dey_verince ötede birisi, öyle ġāldı ismim. tosun, tosun, tosun. tosuna bir sen oḫu, o getürür dedi, ilaçları dedi. nası olur ōlum, dedi. altı ġalem mal var burda, dedi. mili_ġramlar var, santi_ġramlar var_falan, dedi. ḥasan bey siz oḳuyun, ben getürün, dedim. beş tānesini getirdim. altıncıyı, rafı buluyorum. ġārtı var, işde āḳlım ermedi. ġārtına baḫıb_da bu mal bitmiş. iki_yüz mal gelmiş, yüz_doḫsan doḫuz satılmış. bi tāne saḳadı var_ımış, o_da orda. ġıruḳ. firma, deişdürmeg üzere oraya duriyo.

adam baḫdı, baḫdı, baḫdı. rafı var_mı ōlum buranıñ, dedi. var, dedim. ne var, orda dedi. ġārtı var dedim, bi_de ġıruḳ var dedim. tamam ōlum, aramaña gerek yoḳ, dedi. cebinden bi_şey çıḫardı, defder çıḫardı. defderden bi yapraḳ yırtdı. ġasíya götür bunu, dedi. altına bi imza_atdı. saḳın ḥā, dedi. ābim de orda çalışiyo, bi ġaç tāne_de şey var ḥammal sıfatında. saḳın ḥā, onnara söylemiyeceksiñ, dedi. çift maaş alacaḫsın, dedi. senin ḥaḳḳın zāyi_olmuş şimdiye_ġadár, dedi. üç senelig ḥaḳḳın zāyi_olmuş, dedi.

o imzaynan iki keren aldım. bi daḥa imza, baã imzaya gelme, dedi. ben ġasaya söyledim, dėdi. leyi_diyi bi_şey vardı, ġasada adam vardı. leviye söyledim ben, dedi. kimseye söyleme, ordan çit maaş alacaḫsıñ, dedi. ismim ḥüseyin. hüseyin bidiş.

āsgerlīm_de, sıhhiye er eitim alayı izmire, eczācı ġalfası olaraḳ. eczācı ġalfası olaraḳ. ordan anḳara asgerī gülḫāne ḥastānesi. asgerī tıb akādemi. eczānede iki sene hizmetim var. hem depocu hem eczācı hem pansumancı olaraḳ bi ġadro geldi. görüyolar_ĭmış demek_ki beni, taḳdir_oliyomuşun. çalışdīmdan. depolardan mal getiriyordum_falan.

bobam bıraḫmadı. ben nerdeysem ōlum orda, dedi. ḥāfız efendī, devlet ġuşu başına ġondu gidiyo çocūñ. vallāhi ġumandan almiyo bu maaşı, dedi. yāv çocūñ

emē zāyi oliyo, dedi. yapma, ėtme. ne ġadar yalvardılarsa bobam bıraḫmadı. aldı, geldi. amā memnūnun.

ne dedi sonuñda. benim dōam da sana yeter. benim dōam da sana yeter, dedi. ḥāfız efendī, doaynan dediler iş bitmiyor. dünyānıñ altı var, üsTü var. inanmassıñız, vallāhi bāzen eve soriyon. yā benim cebime para ġoyan oldu mu. İşallāḥ keseniñ dibini görmessiñ, dėdi.

yaş, sekzen dörd. çoḳ iyi, çoḳ güzel. çoḫ dikḳatli olun, siz gençsiñiz. çoḫ dikḳatli olun, siz genşsiñiz.

110

Adı Soyadı : İsmail Çaycı, 80 yaş
Derleme Yeri : Merkez - Ilgaz
Derleme Tarihi : 26. 06. 2011
Konusu : **a.** Tarım Etkinlikleri
b. Kız İsteme ve Düğün Âdetleri
c. Çeşitli Konular

a.

orānan, oraḳ. eliynen üç ay, üç ay şeylig yapiyoduḳ. şindi sekiz gün, ılġazda. şu ādam, eñ üsdün irēçber şu adam. sor, sekiz günde ḥambara ġoymuş. şindi. ēsgiden öküz ünen. ben iki ay herg ediyodun. ben iki ay herg ediyodun. ērtesi sene oriya ekin ekiyodun, ērtesi sene o ötiye. orānan biçėcēñ, ırġad ınan biçėcēñ. şindi ādam zabaḫlayın gidiyo, āşamlayın ēkini eve getürüb ġōyĭyo, mis gibi. bundan eyi gün olmaz.

bi de yıın yapiyoz. bi de yıın yapacāñ. onu yıın yapduḫdan sōna öküz ünen dön allāḥ, dön allāḥ düven inen sürecēñ. ġına gibi yapacāñ. şey çaḳmaḳ, daş daḫalla şeyine, altına. o keseceg şeyi. şindi şeye gelince, şindi herif iki saatda ḥarmandan ġālḫiyo. bundan eyi gün olmaz.

o düvennen şindi eere görsüñ, bu ne dersiñ. oturu üzerine sandalyaynan ġāḫay dōvaḫ, ġāḫay dōvaḫ ısıcaḳda. ya alu ġaçar bitin yere. öküz daralınca,

kömüş daralınca. böyleydi. düvenden sōna yııyoduñ, bi_de savuracāñ yabaynan. şindi o işler ġāƙdı.

b.

emīn_ol. emīn_ol, bubamgil gitmişle, dünürlū yapmışla. şerbet dellerdi, şerbet içellerdi ēsgiden. ben ovada on, on_beş tāne manda, kömüş derüz biz, var ıdı. onnarı güdüyodum, o ara gümelililerde yatiyodum. gümelililer̥ vardı. ḥaber yollamışla, köye vadım. şērbed_içmiye gidiyoz, ne diyoñ_deyi. danışmazlardı_da. anca ēvdeki uslulā bilüdü. uslulā. tabī anañ, bubañ bilüdü. meselā ġonşu bilüdü. şuriya gidecez, buyruñ dellerdi. şindi ġız, ōlan daḥa oḫuldaykene tanışiyolā, kef.

biz mevlüd_ünen oḫuduruz, mevlüd yaparĭz. pilav yaparĭz, mevlüd_ünen. ḥattā ben torunumu ēverdim, davul zurna_felan getümedim. burda, baña kimse şu da yap, demedi. meselā şindi ḥoca çerkeşde. şöyle ġabul_edelim, mevlüd_ünen. gitdim ġasdamonudan bi ētlig aldım, böyle işde salı_vēdilē. eFendim piric_idi, yādı derken dāvet_etdim hēr tarafın meselā eşi_dosdu. şey verüz. dāvetiye, ḱaıd verüz. toplanu, yer içerlē. gelin_almiya gidellē.

şindi yāvru, şeyle efendime söyleyin. deyi_vē, düün salunnarı. ōlan ġıza, ġız ōlana ġara_geçi_gibi ġārışiyo. ondan_da olan on_beş gün_geçiyo, ayrılmaya ġarar virĭyolā. ēsgiden ayrılma yüzde_bi görer_miydiñ, duyar_míydıñ sen. şīn_de yüzde yüz, yüze bindi. ismail, soy_adımı_da sorarsan çaycı. yaş seksen oldu, gēşdi bile.

c.

burda oturiyon. siz, ismiñiz. seninki. osman. tam bizim verdūmüz isimler. aygün, nuray. ġızlara_filan öyle isim_virĭyolā. yoḫ o bizde. āḥmed, mēmed, ḥāsan, hüseyin. peyġamber efendimizden gelenek nėyse biz daḥa ḥālen onu tāḫıb_ederüz. kime sorsañ onu tāḫıb_eder. bizim bu memleketde teg dil_çaliyo, bizim bu memleket. çit dil_çalan yoƙ. onuñ_üçün_da bizim bura süzülmüş altun, başġa yelleri dīniyoz.

geçen osmāniyeden, adananıñ osmāniyeden bi arġadaş fıstıḳ_filan gētüriyo. fındıḳ, fıstıḳ şōriya yāyıniyo. ġaç senedür gelü. yanıma geldi. ḥacı dayı ben postāneye gidicen emmā bu yaygu burda açuƙ. baḫı_verü_müsĭñ. lan dayı dedim,

bozuk parañ var_ısa bi naylonuñ āltınıñ oriya ġoyu_vėr. bırak, git. ġorḳma dedim, kimse sen gelmeyince seniñ yaygunuñ başına giden olmaz. ben satarım burdan, dedim. yaluñuz fiyatlárínί deyi_ver baña. sorana ben satarın.

gitdi, geldi. bi_de iki_de çay_söylemiş şōrdan. çay_içerkene ḥacı dayı bizim memlekedimizde olsa diyo, yāni böyle selbes_bıraḫıb gidemezsiñ dīyo. burası süzülmüş altun, diyo. adananıñ osmāniyeden, aḥmed isminde bi çocuk.

diyecēm neriye varacak. bizim burda kürt yok. emme sen kürd ol, türk ol. ben seniñ işine ġārışman. af_edersiñ cinġan yok. boşnaḳ yok. yoḳ_da yoḳ. ḥa yoḳ. teg dil_çalar. bizim böyledü. yoñsa ben bu ġoñşuyu sayarım, bu beni sayar. öteki beni sever. bizim böyle gider. bizim öyle.

111

Adı Soyadı : Hamide Adıgüzel, 86 yaş
Derleme Yeri : Merkez - Ilgaz
Derleme Tarihi : 26. 06. 2011
Konusu : Kız İsteme ve Düğün Âdetleri

ılġaz. merkez. seksen_altı. ismim ḥamide adı_güzel. evet. ben çocuḳlūm ben adam öldükden_sōna geldim ōlum buriya. çocuklūm köyde böyüdü. düünner nasıl ollan yavrum. davul dutallar, zurna dutallā. üç gün sürer. zımbıl_zımbır çalallā. ḳız isTemiye giderkene çay alulla, şeker alulla, tatlı alılla, ḳız isTemėye gideller. allān emriynen_diyi alallar. o ḳardeşiñ_mi. arḫadaşın.

bi yüzük taḫarla. gelin ġaynanasını virmiye gider. bilesüg taḫalla, yüzüg daḫalla. ġulāna küpe daḫalla, saḥat daḫallar. düünü ġararlaşdı. ondan_sōna yemekler, ḳazannar atulu. fasülye, çōrba, keşgek. deneyi döverler, deneden yaparlaẹ. tavuḳları içine doldurulla, böyle pişēnen ġaruşdurulla, ġaruşdurulla. pişēnen, yayuḳ pişē var yā, onuynan. yemelere o keşgek böyle doyulmaz.

yapılır. ḳız ġınasında toplanılla, baıra_baıra. ḥayırlı_olsuñ ġızım, ġınan ġutlu olsun. ġına yaḳmaya giderler ġınayı yaḫarlaẹ. eline para basarlar. altun_da ġorlaẹ eline, altun olmayınca açmazlar. söylenir.

ḥani bu ġızıñ anası
elinde mumlar yanası
dāhi mı̊ratlar göresi
ḳadınım ġınañ ġutlu olsun
varur_da vardūñ evde diliñ datlı olsun

ḥani bu ġızın annesi
elinde mumlar yanası
dāhi mı̊ratlar göresi
a ġızım ġınañ ġutlu olsun
varınca diliñ datlı olsun

böyle.

bir elinde hēlva sapı
bir elinde tava ġulpu
bu da güveyiniñ atı.

gelini taPlaya ġōrlar, öyle ġaldurullar. tablíya otutdurullar, yüzünü örteller. saçarlaṛ. on para, yīm para, beş ġuruş, on ġuruş. āded var. saçarla, ōlum.

112

Adı Soyadı : Şerife Hanım Özdemir, 72 yaş
Derleme Yeri : Danışman (Danişment) Köyü - Ilgaz
Derleme Tarihi : 27. 06. 2011
Konusu : **a.** Kışa Hazırlık ve Yöresel Yemekler
b. Kız İsteme ve Düğün Âdetleri
c. Cenaze Âdetleri
ç. Çoçuğa İsim Verme
d. Tarım Etkinlikleri

a.

işde ėtdūmuz, gördūmüz böyleydi. he, dānişmen köyü. dānışman köyü. işde dānışman köyü dīyolā. hē ılġaza_bālı dānışman köyü dīyolā. şerife_ḥanım öz

demir. yaş yētmiş_iki. e tabī yapiyoduḳ. dene, bulğur, un ūdiyoduḳ. hēr_şiyi yapiyoduḳ, ġış ḥazıllī. yapiyoduḥ. tarḥana, bulğur, yarma hebisini yapiyoduḳ. tarḥana işde, süde ġoy şiye yourda daraḥ dalı_filan ġoyiyoduḳ. undan ġāriyoduḳ. biber, domatės_filan her_birine ġoyub yapiyoduġ işde. ġurudiyoduḳ. elekden geçiriyoduġ, ġışın öyle çorba yapıb_yīyoduḳ.

keşkeg yapiyolā, pilav yapiyolā. işde yapiyolā, çorba_filan işde. çörek yapmiyolā. yapmiyolā, çörek yapmiyolā. helva yapiyolā. helva_da. ēsgiden helva da yapiyolardı. öküz_helvası dillerdi oña_da. undan ġavuru, yānan unu ġavurullardı. unnan, şekernen yapallardı, şerbetle. işde cehizde yapallardı onu, her düünde yapallardı. düünnerde yapallardı. arada gine yaparduḳ biz. arada gine yaparduḳ da dayıñ bek severdi, helva yap derdi. onu yapdurudu.

b.

vā. istedük elbet. iki gelinim, iki ōlum va. siz bilemiyoñ mu, neye dünür dendīni. nerelisiñiz siz. e dünüllüe giderdig. ilk gider ġızı beenirdik, ġarılā. sōna da ērkekleri dünüllüe yollarduḳ. götüriyoduḳ. loḳum_gibi, çiçeg_gibi, şeker_gibi işde öyle böyle datlı bi_şiyler ġor, giderdük. nişan_daḥarduġ. sōna_da biraz nişannı durardı, düün yaparduḳ. nişan ādedi her_bi_şiy yapiyoduḥ. işde elbīsesini, gine öyle bi sini_filan yaparduḥ. helva_filan gine yaparduḳ.

düün, evelī davullu_zurnalı düün olurdu. şindi o ġāḥdı ġāyli. o davul, zurna yoḳ ġāyli. ēsgiden davulnan, zurnaynan olurdu düünnerimiz. üç gün sürerdi, fazla deil üç gün. birinci gün āşamı ġına oludu, yārın işde bazar gün gelin giderdi. bazartesi duvaḳ oludu. öyle oludu işde. gelin şiye gidincek gelini duvaḳ yapallardı. işde toplanudu millet herkez. oynallar, gülellerdi işde. öyleydi.

var_ıdı. ḥayvannara sararduḥ cehizi. beygirlere sararduḥ, çan daḥarduḥ. ġalduru, ġalduru çañ_ınan_filan giderdi cehiz. cehiz. e işde sanduḥ sararduḥ, yataḥ sararduḳ, geliniñ eşyasını sararduḳ. ġız evine gide, gidellerdi. ġız öñü_diye ġız evine toplanullā, gidellerdi heb. her evden bi ġārı. yapiyōdu. şiy ġollardı bi

çeyrek. çeyrek altun ġollardı. ġına_da basallardı. var_ıdı. ben bilemem. her_şiy var ıdı işde, söylellerdi.

c.

cenāze olaraḫ ādet öyle bi_şiy yapmiyola. evelī heb ēvlerden ġurbetden gelennere birer zufra yemeg giderdi. şindik köylerde insan ġālmadı_diyi cenāze evi aşşādan bide yapduriyo, öyle götürüb_de cenāze evinden gidiyo şinci. hērkes, ēsgiden köyde hērkes ḳalabāydı. hērkes evinde, ġoltūna bi zufrasını alan giderdi. milleti aıllardı, gelen misāfilleri, ġoñşuları. şindi kimse yoḳ köyde. iki, üç ev varọ işde.

va, yapiyoz. evelī pilav_filan yapiyoduḫ. şindi_de şiy götütdüriyoz, ġasabadan gine bide götütdüriyoz. benim_de işde ēşim geçen sene bu zaman öldü. ılġazdan götütdürdüg. köylü topladı, öyle yidüg işde.

ç.

ebesi, dėdesi evde kimi varsa o ġordu. o ġordu. oḫunudu. işde diyi_vėrdūm gibi ezen oḫunurdu. çocua artıḫ ne ismi ġoydular. şu dėr_de öyle oḫunur işde. benim çocuḳlarıñ işde dedeleri ġoydu isimlerini. ġoniyodu. ata, dede adı_da ġoniyodu. başġa_da ġoyĭyolā. şindi yeni çıḫannar ne aḫıla geliyosa ġoyiyo. seniñ ismini saylamiyolar seni, yeni gelinner. gendi ġoyĭyolā.

d.

bu yaz daḥa bi_şiy ekmedim. bu sarı, boz baḫsana. güzden burayı belledim idi ben. de ot basmış, yine otunu ayıḳladım. ellerim heb yarıldı, ellerim_filan bi ḥoş oldu. ġara, ġara. fasülye, patatis ne ras_gelürse ekecēn. şurlara domatis_filan ekerin. salatalıḫ, domates, biber. ġapınıñ öñünde iyi oliyo, kötü olmiyo. ġarıḳ yapacān. çamurda girişig ėdilmiyo. çoḫ yaış olmuş_da. ūraşı_ūraşı yapacāñ, aman oturub_da nēdīn.

yoḳ, kimsem yoḳ yardım_etcek. ūraşacān ġayli eni_ġona nēdīn. bi ġarıḳ, iki ġarıḳ yaparın. gücümüñ yetdū_ġadar. sen_de sā_ol aḥ ōlum. çoḫ sā_ol, allāḥ rāzı olsun. heb böyle ġonuşduñ. baḥalım beni böyle ġonuşduñ. heb öyle oña aldıñ.

ġonuşacāñ. çocuḳlar_da beni gonuşduriyo ōrda. böyle sōna_da başliyola, beni eylenmeye, söyletmeye. torunnar̥. ḥa oña aldıñ. heb söyletceñ beni sen. yōḵ.

113

Adı Soyadı : Arif Cengiz, 78 yaş
Derleme Yeri : Danışman (Danişment) Köyü - Ilgaz
Derleme Tarihi : 27. 06. 2011
Konusu : Tarım Etkinlikleri

arıf cengiz. danışman köylüyün. danışmant. ne derseñ de. deişmedi. ben yetmiş_segize gidiyon. būday_mūday, fiy_miy, her_şey ekerdüg yav. yav böyle, böyle saçarsıñ efendime söyliyeyin. ḥā saçarsıñ, öküzünü sürersiñ. eliynen saçarsın. ekinne_mi, austosda. ḥı. araba vardı, öküz arabası vardı. merkeb vardı, merkebnen eviñe götürüyoduñ ḥarmandan. samannıḳlar orda hemen. samannıa samanı basarduġ. oranan biçerdüg ēsgiden.

sōna öküz arabaları vardı, onuñ üsdüne böyle yıallardı. öküzleri ġōşallardı, ḥarmana götürlerdi. ḥarmanda sürerlerdi, düvennen. şöyle geñiş bi düven yā. altı, daş vardı yā. çaḫmaḳ. şeyden ġastamonudan gētürüllerdi. hē ġastamonudan gelürdü. yatulurdu. biliyoñ_da hepimize şiy ġonuşiyoñ. ḥanġı köylüsüñ sen. sıvaz, ḥā. sıvazlı benim yanımda çoḵ yav. iyisi_de vā, şiyi_de var. işde şu beş barmaḫ, hebisi bir_mi. ḥaḫ. iyisi_de vā, şiyi_de var.

114

Adı Soyadı : Yeter Kurt, 69 yaş
Derleme Yeri : Yalaycık Köyü - Ilgaz
Derleme Tarihi : 27. 06. 2011
Konusu : **a.** Kız İsteme ve Düğün Âdetleri
b. Kış Hazırlığı
c. Hamur İşleri

a.

yalaycıḳ köyü. yalaycıḳ köyü, ılġaza_bālı. bunnar heralda şey yapmiya gelmişlē. yaş_mı, atmış_doḫuz. yeter ġurt. var. hincik namaza gitdi. ḥı. gitdüg tabī. vallaḥa biz giderüz, baḫaruz. ġızı beenürseg eyer, ġızı beendiñ_miydi uyar. beendüyseg böyle böyle biz gelecēz, ġızınızı beendüg, derüz. başġa zaman iki gün sōna_mı olur, üç gün sōna_mı ġāli. şēderüz, giderüz. ondan_sōna allāḥıñ emriynen, peygamberin ġavliynen ġızıñıza dünürcüyüz, derüz. öyle isderüz. bi sāde şey çiḳoloto olsun, pasta_gibi felan bi_şey olsun. öyle.

ġızı verdüler. ben düün ėtcen, düünüme geliyosun. bizim düünümüz iki gün olur. bi gün böyle başlar. üç gün yāni, evelī üç gün oliyodu. hincik ġaylik şey ġaḳdı, iki gün yaparuz. ēsgiden üç gün yaparduḫ yāni. davul gelüdü, surnaynan davul. onnar_filan. üç gün yapuludu evelī. şincik yāni, hincik hemen şeyden, salondan alınıb geliniyo. öyle bi_şey ġalmadı.

tabī ġına olur. tabī. ġız ġınası olsun, ōlan ġınası olsun. davulcu tutaruz, davulcu götürüz. köçeg götürüz, her_şey yaparuz. tabī olū. sādıç, ōlanıñ ayaḳ ġabısını kimseye virdütdürmezdi. onunnan gezerdi, öyle. vallaḥa bizim evelī öyle bi_şiy yōdu ōlum. hincik, hincik yapiyolar yāni.

o ġına manisini çoḫ söylerdim amā hincik hiç_bi_şey bilmiyon. evelī çoḫ bilüdüm, aşırı bilüdüm yāni. beni arallardı, gelin geldū zaman. ordan_sōna gelin yāni eve geldū zaman. ondan_sōna ġına gecesi, ġız evine ġına_yaḫmiya giderken. öyle. hincik. vallaḥa şey dėrüz biz, ġına yaḥarkenek

ḥani bu ġızıñ anası
elinde mumlar yanası

allaḥ ōluna verse de

böyle bi_sürü, bi_sürü şeyler söylerdük. hinci unutduķ ōlum, yavrum ġayli.

b.

yazdan tabī şey_etdiñ_miydi yapıliyo tabī. ġış_için her_şeyi yapiyoz biz yāni. düün_üçün_mü. ġışa ḥazıllıġ, biz yavrum biz fasilyeyi çoḫ ekerüz. burda af_edersiñ doñuz çoḫ. patetès_felan beg ekemeyüz yāni. tabī dālara baḥsana, ne ġadar_da. biz fasilye çoḫ ekerüz. ordan_sōna eñ çoķ yāni fasilyeden ġonservesini. yeşilini ayru yaparuz, denesini ayru yaparuz, ġurusunu ayru yaparuz. yāni böyle şēdürüz yāni, ġış_buru toplaruz, işde marmeletini yaparuz. tabī. erig olursa acısını yaparuz, bestilini yaparuz. her_şey yaparuz yāni. bā_baḫçe yoḳ. üzüm bai yoḳ burda, üzüm bai olmaz.

ġonserve yavrum, şincik poşetlere goniyo. evelī ġavanozlara gaynadıb yāni basıb, ġaynadıb. vallaḥa tomates_filan ġatulusa ġatıliyo, ġatılmassa öyle şēdüken ḥaşlarken. tabī. ḥafif, ḥafif ḥaşlaniyo tabī.

taḥrana_felan yaparuz tabī. taḥranamız çoḫ güzel olu. tarḥanamız_mı yavrum. tarḥanamızıñ içine biber gataruz, dère_otu ġataruz, tomatès ġataruz. ordan gine ġırmızı_biber ġataruz. ordan_sōna şey, nāne ġataruz, maydanoz ġoruz. sekiz gün durġuduruz. öyle. sekiz gün durġuduruz. ordan_sōna.

biz undan yaparuz. undan tabī. undan yaparuz. sekiz gün durġuduruz ordan sōna ġāraruz taḥranayı. taḥranayı ġārduḫdan_kēli_de hincik evelī yirmi gün_filan durġudiyolā. bāzı bi ay_da durġudiyalardı öyle. hinci bi on_beş gün dīşin biz taḥranayı dökerüz. çoḫ iyi olur taḥrana. ince taḥrana olu. elekden tabī geçirir, elekden geçirirüz. ince olu. öyle. ġışın_da çorbasını yapar, yerüz yavrum.

c.

ḥamur işi, burda. yaparuz. öyle bazlama yaparuz. bazlamayı biz yōruz, yourduḫdan_kēli yazaruz. bazlama, böyle böyle bazlama yaparuz. şöyle, şöyle yāni. ḥamurunu yōruz. ġatı yaparuz beg şey, cıvıḳ_olmaz. ḥamuruna bi sāde duz ġoruz, bi_de maya ġoruz. başġa bi_şiy olmaz. tabī. un, su onnan yaparuz. yālı ekmek yaparuz, gözleme_gibi. açaruz böyle ilk namazda olsun, arife günlerinde olsun. ne zaman olursa. yāni bi şeyde, bi cenāzemiz_filan oldū zaman. öyle

yaparuz biz. yufġa ekmek yaparuz, yālı ekmek yaparuz. gözleme deil_de yufġa. yufġa yaparuz şöyle.

içini_de. içine ġoruz_da öyle şēde. gönlüñ yaparsan, gönlüñ yaparsan yāni. gönlüñ yaparsan şediyoñ yāni. ġoyi̯yoñ yāni. ġoyi̯yoñ bi_şey. peynir ġorsuñ, meselā şey ġorsuñ. maydonos, aman ne dīcem. aḫlıma gelmedi. ısbanaḳ. ısbanaḫ ġōruz, peynir ġōruz. işde böyle. saçda bişürüz tabī.

fırınımız var_da yāni saçda yaparız. öyle hincik ēsgisi_gibi, bi_de ġaylik heb yaşlı köyde insannā. yāni baḳġal geliyo, ondan aliyolā. yapan yapiyo gine. cıvıḫ çöreg yaparuz. cırcıvi̊ḫ yaparuz. onu saca şeye dökerüz, tepsiye. ordan_sōna fırında bişürüz. cıvıḫ olu. o cırcıvi̊ḫ basaruz, o bişer. somun, böyle ġabarur. tabī ecük cıvıḫ olu. cıvi̊ḫ yaparuz.

115

Adı Soyadı : Zühtü Ağa, 83 yaş
Derleme Yeri : Yalaycık Köyü - Ilgaz
Derleme Tarihi : 27. 06. 2011
Konusu : **a.** Çocuk Oyunları
b. Köy Odası
c. Tarım Etkinlikleri
ç. İmece Geleneği

a.

hē. esas buranıñ ismi yaylacıḳ. ēsgi ismi. faḫat zaman_zaman yalaycıa dönmüş. çoḫ hükümetiñ. çoḳ dayrelerde yaylacıḳ geçiyō. faḫat yaylacī, yalaycıa çevürmüşler. segizen_üç. zühtü, aa. çalışiyoduḳ yā tarlada. oyniyoduḳ. conduḳ oynama, met oynama, ġışın ġayıa binme. tē yoḫardan biniyoduḫ, o deppōnuñ ordan şuriya_ġadā. çıḫariyoduḫ oriya sırtımızda. ordan bin, aşşā. öyle. iş yōdu_ki.

şimdi çatal bi_şey şuriya dikiyoduḳ. şordan çomaḳdan atiy. bi tāne ġoruyucusu var ōünde. ondan_sōna o dikib_de burdan dēnēni alana yetişe bildürdürse o ġoruyucu ġaliyodu. dürtemese o orda devamlı diker onu. conduḳ

fırladı_miydi herkez çomānı almiya, seirdir oriya. ondan_sōna diker_de birine elindeki çomā dürterse tamam. öyle. çocuḳlarıñ işi oydu, böyle. telefon yōḳ, radyo yōḳ televizyon yoḳ. hiç.

b.

oturiyolardı. toplanıllardı. ēsgiden_mi. āsgere giden āsgerlikden ānadu. şey etmiyen böyle hiḱāye yapallā. yüzüg oynama deller_idi, şapḳalarıñ içine yüzüg saḳlallardı. doḫuz, doḫuz şapġa ġorlardı. içine yüzük saḳlallardı. onu adam bulursa, obir tarafa sayı sayıliyo. bulamassa bi daḥa saḳlar, öyle. ġarşılıḳlı tabī. yeñilen taraf mālub ġaliyōdu meselā. yoḳ, onnar bi_şeyler götüriyollardı, odíya öyle. elma, armud bi_şeyler meselā. böyle götürüyolardı. bi eylence yānı.

c.

tabī. öküz_ünen düven var_ıdı. taḥtadan, āltı dişli. daşdan diş çaḳallardı. onun unan sürer, saman oldu_muydu yabaynan savuruduḳ. zor_udu tabī. rüzġar kesili ver, esmeyi_verürse savuramassın. ēserse savuracāñ. zabaḥa_ġadar çoḫ zaman beklerdüg başında. ürüzġar gelı̊b_de savuracāz_diye. öyleydi.

ç.

ēsgiden millet imece, köyde_de gidiyodu. birbirine_de yardım_ediyodu. biri bi_şey yaparsa hebisi yardım_ediyolardı meselā. faġat şimdi o yoḳ. parayı verürsēñ. parayı verürsēñ gelir. ēsgiden para_falan yōdu. ȫlenleyin bi yemek verürsı̊ñ, tamam. yārdım_edellerdi birbirlerine. şimdi millet. dutġunluġ var_idi yāv. bi uslu, bi_şey dediñ_miydi, oludu. şimdi bi ġıravat taḫdiyse bi şu_ġadár bi çocuḫ, tamam. söz onda. usluyu_falan dīneyen yoḳ.

116

Adı Soyadı : Güldihan Kale, 60 yaş
Derleme Yeri : Yerkuyu Köyü - Ilgaz
Derleme Tarihi : 27. 06. 2011
Konusu : **a.** Yapılan Yemekler
b. Çeltik Ekimi
c. Çeşitli Konular
ç. Kış Hazırlığı

a.

keşgē, dāneyi dövdürüsün dibde. onu, içine ecük tavuḫ eti ġorum, olu bi kēşgeklig. kēşgėk. āşını bişürüsün. içine paḳla ġatarsın. onu bi ayrannı çorba, bi yayla çorbası. ondan_sōna ḥamur bişürüsün. ġoluña bi şedersiñ, yālarsıñ, onu yersiñ. çöreg edersiñ. ācıḳ bestiliñ var_ısa onu ezersiñ, yersiñ. ürünüñ varsa yourd unan yersiñ. yumırtañ varsa üsdüne çörein çalarsıñ, onu yersiñ. işde böyle. başġa köy yerinde.

paḳla ekerseñ, paḳla bişürüsün. onu yersiñ. tomates ekersin, salata edersin. onu yersiñ. ġāvunu, ġarpuzu_da paraynan aliyoñ, onnarı ēkemiyoz biz. işde bunnā, yavrum. gēçimi_de tārlaña ekin ekmek, ekersin. evünde ekiniñ ekmein buluniyo. ēkin, ekmek ekemesseñ eviñde bi_şey bulunmaz. yā onu_da gidiyoñ, paraynan aliyoñ.

b.

piriş_de ēkiyoz. daḥa işde, daḥa baḫsaña yavrum yārısı geldi, daḥa ekemedük. iki çuval şey ısladuḫ biz_de, şuriya heb ıslamışlā. tarlayı süriyoñ, suyu dutiyoñ, keşen ediyoñ. suyuñ içinde. ondan_sōna toḥumu çillendiriyoñ, tarlíya saçiyoñ.

tarlíya sāçiyoñ, tarlíya sāçduḫdan_kēli ilācını sāçiyoñ, otunu ayıḳliyoñ. allāḫ büyüg, çeltük oliyo. palduḫ yētiyoñ, dövdüriyoñ piric oliyo, ōlum. böyle. ben_de çalışdım, şindi çalışamiyon. ōlum ben ātmış yaşımda_filan varın. belki geçmişündür. gül_diḥan ḳale, adım. ḳale. gül_diḥan.

c.

düünnerde cehiz yıḫallā. iki, üç. iki daḫım yataḫ edellē. ben şindi hiç bi yere gidemen. iki daḫım yataḳ yatallardı gelin evüne. ondan sōna artıḳ bi zūrnacı getürürlerdi. iki, üç gelin. düñüş oludu, alub gelüllerdi. düün oludu. işde bu. viriyollardı. ben parayı aḳlım hiç sarmiyo. başlıḫ parası filan viriyollardı. ben de aldım iki tene gelin. virdüg, onnara da aldıla başlıḫ parası. yatānı, yorġanını etdük.

şindik biri anġarada, biri çanġırıda. herkeş gitdi. ben de ḥacíynan duruyon. ḥacı da ovíya gitdi şindik. bi adam bulub da tallayı sürdürecen deye. orda biraz yerimiz var, sürdüreceüz. adam bulamaduḳ, köyde īsan yoḳ ōlum. heb anġarada, ıstanbulda millet. yoḳ. yā millet dā teg, gidiyō herkeş. köyde kimse durmiyo. ēsgiden işde davuldu. davul gelmeden zurnacı getüriyolardı. zurnacíynan geliyolardı, gelini alıb getüriyollardı ōlan evüne.

gidiyōduḳ. dā şu ġonşu, şunnara. onna bize bāriyodu, bunna bize bāriyodu. geliñ, burda oturalım. biz ōriya gidiyoduḳ bi gece, ōrda oturiyoduḳ. onna bize bāriyodu. geliñ, burda oturalım diye. ēsgiden īde filan vardı, şindi onnar heb ġurudu. şuriya bi ġālbur īde getiriyoduḫ, bi ġālbur alma getiriyoduḫ. ōriya variyo, orda yiyoduḳ. bize gelsek bizde. neriye varırsan. şindi de çay ġaynadiyo, herfon (?) oliyo. başġa bi şey yoḳ.

oyniyolardı. adamlā zurnaynan şey diyodu, ḥalay çekiyodu. ġarılara da bi ēline bi tef veriyolardı. ġārınıñ birisine, kimiñ āzı yaḫışursa. o çairiyodu, berikiler de oyniyodu. geline bi ipekli cember ġoyiyolardı. hērkeş evine dāliyodu.

çocuḳluumuzdā nerden. ovalara gidib de çalışacauz diye hic oyníyíb cocuḫlūmuzda oynayamazduḫ ōlum, çocuḳlumuzda. işde düünü böyle edellerdi. sabaḥlayın ġazannarda ġaynadur herkeş. bi dellal. köylü köycek gelürdü, yerdi odada. herkeş dālu giderdi. gelini getürüllerdi, güreş edellerdi. şindik köylerde gelin olmuş. şu iradyonun, televizyonuñ içinde senden, benden iyisi mi. geliyolā orda gelin olacauz diye ūraşiyollar. yā şindik öyle.

uşaƙla oḫula giderdi. oḫuldan gelir, yazu_yazallardı. oynarken_filan görmezdim. oḫul şōrdaydı, bizim evimiz_de şurdaydı_da şuriya ev yapduƙ. yıḫıliyo_deyi. başġa bilmiyon. maniyi_de deng_eden ırġat dutallardı, ēsgiden. onna mani_atallardı. o īsannar, onna birbirlerine, eylenmeg_üçün. ḥani elindekini_ne bitiriyo ya. ālsın, döksün. onna. āşamıñ oldūna baḫar, īrġat ġısmısı. seniñ işīñ bitdūne baḳmaz. ēsgiden öyleydi.

hic bilmiyon, ōlum ben. işimiz çōdu. işe giderdük, mal güderdüg. ōlumuz yōdu. işe giderdük, mal güderdük. tarlamızıñ kini ellerinde gütdürüdük, başġa yellere gidemezdük hiç. yazın yanımızda güder. onna iş_dutardı biz_de güderdüg. ondan_sona_da gelin_oldum, gitdim. ōrda_da işde yoƙluƙ, ġıtlıƙ. işde ileri_geri. çalışacauz_da ġārnımızı doyurcauz_diye ūraşuduƙ. işde öyle. bu köylüyün. bu köye gelin_oldun.

ç.

ġış ḥazıllīmız, işde talladan ġalḫanı yīyoz. ēkin_ekiyoz, ekmeg_ekiyoz. yoƙ. çoluġ_çocuġ işde dēyon ya. çöreg_ediyoduḳ, bi_şey_diyoduƙ. tālladan paḳla getüriyoñ, onu büşüriyoñ. ġabaƙ getŭriyoduḫ, onu büşüriyoduƙ yāni.

turşu_da yapiyoduƙ. turşuyu gētiriyoduḫ, soyiyoduƙ. kelemden_de yaparduḳ, bostandan_da. bostanıñ güçÇüklerini şöyle yumruḳ_gibilerini, ġavunnarın. aḥa şuriya soyiyoduḳ, ulu_ortiya bi yīḫiyoduḫ. ecük duz_ekiyoduḳ, duzunu yīḫiyoduḫ. maydunuz ġoyiyoduƙ. ısbanaƙ, aman şey. nāne ġoyĭyoduƙ. dōraḳ ġoyĭyoduƙ. dōraḳ_deyi bi_şey vadur, bizde. ondan_sōna onnan ġuriyoduḳ. biber ġoyĭyoduƙ, oliyōdu bi turşu. hē sōna yīyoduḫ.

117

Adı Soyadı : Emine Yoğurtçu, 75 yaş
Derleme Yeri : Yerkuyu Köyü - Ilgaz
Derleme Tarihi : 27. 06. 2011
Konusu : **a.** Çeltik Ekimi
b. Kız İsteme Âdetleri

a.

yer_ƙuyu. ḥā, ılġaz yer_ġuyu. çanġırı. emine yourtçu. yaş tē yetmiş_beş. bu_da segzenine giriyō. yā. çeltig_ekiliyo. çeltig suyuñ içinde oliyō. suyuñ içinde oliyolar. ekin ekiyolar̥, fasülye ekerüz, soan ekerüz. işde onnarnan, ileçberin işi bu.

çeltū̃ şindi ısladuƙ. keşēnnerde bekliyo, on güne_ġadar saçacaƙlar. saçacaƙlar göllere, suyuñ içinde bo̅yüyecek. ondan_sona patoz geliyo, topliyo. onu, çeltū̃ biççiyo. ġuruduyoz, tosyíya gidiyoz. sattiyolar, üç milyardan. üç milyondan. ileçber, ġazanamiyoz hiç. işde misircilik, malcılıƙ onnarda. başġa bi durum yoƙ yavrum.

b.

ḥā bi teg ōlum var. bi teg_de torunum va. bu yıl düün olacaƙ, oḫulu tātil olunca. torun evlenecek. ġāzilerden. işde dīyon işde, bunnar. başġa yoḫ ādetimiz. yō. neye, dünürlüe. gitdük. ālduḫ her_şeyini. başdan baƙ. dünürlüe gitdük. ōlan beendi, ġonuşdu. gitdi, bubası istedi. o ver̥di. ġāzilerden alduḫ. şurda ġazlardan. ġāzileriñ, o̅retmeniñ ōluydu. onu ālduķ. şindik hēr_bi_şeyini etdüg. düüne gidècekler̥. ben seni hiç duymuyon. kimsiñiz siz. tamam.

bi_şey yoḫ işde. āltununu, incisini, yatānı. evini duttiyoz, ēşirasını aliyoz. düününü yapiyoz, eve yuva ġuriyoz. teyyāre meydanında çalışiyo ōlan. üniversteden çıķdı, oḫudu. hēr yeri ġazandı. imtiḥana giriyo, ġazanamadı. ōlum āynı sen_gibi, fātih. adı fātih yourtçu. tamam. tamam ōlum, bu_ġadár işde.

DERLEME BÖLGESİ 12
YAPRAKLI İLÇESİ

118

Adı Soyadı : Mustafa Çiftçi, 87 yaş
Derleme Yeri : Buğay Köyü - Yapraklı
Derleme Tarihi : 28. 06. 2011
Konusu : **a.** Askerlik Anıları
b. Köy ile İlgili Bilgiler
c. Köy Odası

a.

yaş segsen_yedi. tam dörd sene asgerlīm var yavrum. dörd sene. dörd sene asgerlīm var. geliboluda. o pis yerde ḥā. sene bin_üç_yüz, bin_üç_yüz tārif_ėdeyin size. bin_üç_yüz_ġırḫ_üçde getdim. bin_üç_yüz_ġırḳ_yedide geldim. dörd sene. geliboluda. bu ḵóydeydin. bu ḵóyde. getmedim. bu ḵóyde bitdim, böyüdüm.

sorma, sorma. bölūm bir deñizin ġıyısındaydı. ġazan_āzı dellermiş. ġazan_āzı dellerdi, deniziñ ġıyısındaydı bólūmüz. öyle baluḳ_dutmaya giderdúḳ deñize. asger bütün uyuz_oldu, āşlıḫdan. bütün uyuz_oldu asger āşlıḫdan. o zaman. yoğ udu. dövletde_de yoğ_udu, milletde_de yoğ_udu.

ismet inönü reisi cumḥurdu. oralara bi ġorğannar yapduḳ, aḥa bu binālar gibi. ḳorġan, ḳorğan. tob, tüfek, ışıldaḳ hepsi içine girerdi. binā aḥa böyle, şeyden betondan yaparduḫ. tam hendē vurullādı, böyle binānıñ óñlerine. velḥāsılı çalışmaynan işimiz geşdi orda, efendi. dörd_sene. ōt yataḫ. ot, ot. ot yataḫda yatıb uyuyoñ. ot bóyle. asgeriyeye verdúḳleri otlar vardı, ġatırlara. altımıza sererdüg onnarı. onuñ üsdünde yatarduḫ. taḥta_ġuru bol olurdu. taḥta_gurusu o_ġadar bol olurdu. lākin bit yoğ_udu. bit yoğ_udu. bit yoğ_udu.

b.

vallaḥa efendi baḫ hele, daḥa esgi ġonuşursaḫ bu ḵóy, dē oralardan ırmaḳ ġıyısından, oralardan bi_yerden buriya ġóçmüş. o zamandan bu zamana adı buğay ḵóyün gediyo işde. tā başdan_belli buğaydur.

benim dayım vardı, bin_üç_yüz_on_ikiliydi. oraları hesab_ede_biliyoñuz_mu, edemiyoñuz_mu. bilmiyon. on_ikiliydi. rum memlekedi bura, derdi. rum memlekedi. urum memlekedi, urumlar varmış burda, derdi. şu adam daḥa iyi, benden iyi ġonuşur_yā. ecüg onun_da ġulā_duymaz.

nerelisiñiz efendi. nereli. ō, iyi. çoḫ iyi. sıvasda. yav sıvasda bizim torun_da var emmē. vaiz ḥocası orda. yoḳ. şu āşıḳ_veyseliñ, şarġışlada. ōrda. bi, iki yere tāyin_māyin istedi emme çıḳaramadı.

efendi baḫ hele, bu ḵóyde oḫul_moḫul yoğ_udu. bin_üç_yüz_ġırḫ_dörtde bu oḫul buriya açıldı. segsen_neyin talebesi var_ıdı. ben iyi biliyom. ben beş, altı sene. bi on sene_ney mıḫdarlıḫ yapdım bu ḵóyde. ondan_sōna şindi ilḳ_oḫul bitdi_miydi, çocūn eline bir taḥra, deriz biz taḥra. virirseg, ḥadi ōlum ġúrgen daına oduna. ġúrgen yaḫındur bize, ormana. velḫāsıl o zamandan bu zamāna işde çoḫ ōretmen geldi, geşdi. ġonuşduḳ, yatuşduḳ. böyle geldi, geşdi bu dünyā.

efendi baḫ hele. esgiyi sorma bize. çoḳ yoḫluġ ġórdúḵ. çōḳ yoḳluḳ. yiyėceg ekmek bulamiyoduḫ, yiyėceg ekmek. yedūmüz ġara_arpa_diyi arpa vardı. ġara arpa, arpa. onu ődürdúḵ_de onu ekmeg_eder, yerdúḵ. yoḫluḳ çoḳ ġórdúḵ. ēsgiden. deli_ġannı nerde böyle şindi. allaḫ dövlete hindi çoḳ versin. ḥaḥ, isdiyen yoḳ şindi. ne çalsañ eline, geliyo. her_şey var. allāḥa şúḵúrler_olsun, yedūmuz tükenmiyo. giydūmuz esgimiyo. bol her_şey. bol. yoğ_udu eskiden. çoḳ yoḳluḳ ġórdúḵ, çōḳ. yā.

c.

odalarda oturulurdu. beş dene oda vardı, bu ḵóyde beş. odalarda ġışın oturuṛduḳ. ġonuşurduḳ. irelden, geriden, şurdan, burdan. ayāna ayaḳ_ḳabı bulamazdın. çaruḳ, çaruḳ. mal ġónünden çaruḳ_tikellerdi ayāmıza. giyeceg elbise bulamazduḳ. yoğ_udu efendi, yoğ_udu. dėvletde_de yoğ_udu, milletde_de yoğ_udu.

şindi_mi. bu asırda_mı. e ne isdersiñ, bilmiyon_ki efendi. bi_şīler yapan yoḳ. dē irelde, iki senedür şu oda, aḥa şura oda_y_ĭdı. zoḫbet yelleriydi, çou deli ġannılar. bu sene_de yapmadılar. deli_ġannılar yīyodu burda. yemek yellerdi. sekiz gúnden sekiz gúne iki kişi bi ocaḳ yaḫardı. yāni ekmeg_edellerdi, biliyoñ_mu.

buriya toplanullardı bi ġúñ. bóün sıra sende, yārın sıra bende. yemē yapan ocaḳ yaḫardı. ocaḳ dellerdi oña. bóün filancana filanca ocaḳ yaḫiyomuş. böyleydi. şindik bu sene_de yapmadılar. bilmiyon niye yapmadılar.

yatur. bu ḳóyde yoḳ. yoḫ. he yoḫ. bu ḳóyde yoḳ, efendi. isim, mısdafa çifci.

119

Adı Soyadı : Hasan Yusuf, 63 yaş
Derleme Yeri : Buğay Köyü - Yapraklı
Derleme Tarihi : 28. 06. 2011
Konusu : **a.** Cenaze Âdetleri
b. Köy Odası
c. Düğün Âdetleri

a.

yapraḳlı, buğay ḳóyü. başġa adı yoḳ canım, buğay ḳóyü. o dē bu isim tamām ebelerden dedelerden ġalan buğay ḳóyü. başḳa bi ismi yoḳ. orasını bilmiyon, burdan mı. ben atmış yaşındayım, atmış senedür burdayım ben. tabī. daḫa ondan evelkiler_de heb burdalar. esgi ḳóy bura. yāşım atmış_üç. emekliyin. bā_ḳurdan. çifci bā_ḳur. evet. geçim, ireçbellig. ekin_ekiyoz. arpa, būday_ekiyoz. bā_bostannan aḫa onnan geçim yapiyoz. tabī çifcilig_üzerine. yōḳ. mēşur bi_şiyi yoḳ. yoḳ.

yōḳ cānım. öyle bi_şiy yoḳ. cenāzemiz_olunca cenāze. yıḳaruz, defn_ederüz ondan_sōna_da yemek verüz. tabī yemek_veriyō. tabi cānım, mevlüd_oḫuniyo. emme ġırḳında oḫudiyo, emme adam bi_sene_sōna oḫudiyo, emme iki sene_sōna, emme bir ay_sōna. oḫudiyo tabī. yāsin_ney oḫiyolar. mevlüdünü_oḫudiyolar.

tabī yemek_yapiyoz. mevlüdlerde_de yemek_veriyoz. tabī. tabī cānım, belli yemek_yapılır. ġıymalı veriyoz. şöyle ufaḳ yemek_yapiyoz. bāzı bide yapdıriyolar. bāzı ufaḳ, adam mal_kesiyo. et aliyo. öyle ufaḳ yemek_yapiyō. çeşidli yemeklerle, öyle veriyoz.

c.

ōdamız şura. vallaḥa odada bāzı ottŭriyolar. bāzı gēşler yāren_yīyo. yāren yīyolardı, bi, iki sene. bu sene yemiyolaṛ. yāni gēşler toplaniyo, zoḥbet_yapiyolar. onun belli bir düzeni yoḳ cānım. tabī cānım, iki tene baş aa oliyō onnarın. tabī bi çavuş oliyō. onnarı onnar yönetiyo gēşleri. yav gece oyniyolar. ḥaftada, on_beş gúnde bi yaḥallardı. oynallardı, zoḥbet_edellerdi. sazcı getiriyolardı.

tabī oyun_oyniyolardı. yāv ne oyun oyniyacaḥ odada, gēşlē. tabī başġa yerde de bilmen var_mı, yoḳ_mu. burda. yāni meselā odada bi oyun_çıḳarıllar gēşlē. yā bizim geşlīmizde ḥaláy_çekellerdi, davulnan zurnaynan oynallardı. tabī yüzüg oyunu oynallar. yüzüg saḳlallardı. yav o yüssū̆ şindi bi kişinin eline saḳlallardı. segiz, on gişi şō̆le toplanıllaṛdı. o dērdi onda yüssüg, öteki der onda yüssüg. birinde bulullardı muḥaḳġaḳ. ondan_sōna bi daḥa obiri saḳlardı. öyle oynallardı. yōḳ cānım, cezāsı yoḳ. yoḳ, yoḳ. öyle cezā yoğ_udu. aḥa bu_ġadar.

bizim gēşlīmizde oynadūmuz oyunnar_da dúünnerde ḥaláy_çekerdúḳ. gece ateş yaḥar siñ_siñ oynarduġ. tabī gúnüz. ateşin başında. yāni meselā birisi ateşin başına çıḳar, böyle dönerken öbürü seirdiyodu. o şey_ediyoken öbürü seirdürdü. öyle oynallardı. siñ_siñ. tābi. aḥa böyle.

ç.

evet. o gelin alma, ḳóylü ḳóycek giderdi. meselā o evden gelin_çıḳarıllardı. ordan köye davulnan zurnaynan öbür eve getürüllerdi. ondan_sōna burda dāmad donadurlardı. aḥa burda elbisesini yeniden geydürüllerdi. fesini_müsünü. tabī fes geydürüllerdi. esginin feslerinden. fes__geydürüllerdi. aḥa bi daḫım__elbise geydürüllerdi. hē daḫım giydi. boynuna bi poşu dolallardı şöyle. bi_de fesin üsdüne dolallardı, saruḳ_gibi.

tabī cānım. yā ordan arḫadaşın birisi yapiyo. aḥa şu yeni, esgi yazı oḫuyannar, onnar biliyo gúvē donanmasını. onnar donadurlardı. ḥı iyi olmuş, iyi olmuş. iyi. ondan_sōna gelini getürüllerdi. ondan_sōna_da yatsudan_sōna dāmādı ġorlardı. tabī cānım davul, zurna var. davul, zurna. tabī. saz_da geliyō, davul zurna da geliyō. öyle yaparduḳ dúünneri.

tabī cānım, heb túrk. nassı yāni. tabī cānım. lan ḳōrucu, gel buriya. nerdesin sen. aḥan bu ġorucumuz, bundan_da al biraz bilgi. tabī cānım sülāle isimleri var

tabī k̲óyümüzde. meselā alīler derler, velīler derler. şöyle, böyle isimler. māmudlar deller. ḥa böyle herkeşin bi laabı var. tabī cānım. yoḳ canım, öyle isimler yoḫ. yoḳ öyle isimler. benim ismim ḥasan yusuf. evet. soy ismim yusuf. bi şiy deil efendim.

120

Adı Soyadı : Ömer Hırlı, 60 yaş
Derleme Yeri : Akyazı Köyü - Yapraklı
Derleme Tarihi : 28. 06. 2011
Konusu : **a.** Çocuk Oyunları
b. Köyde Geçim ve Tarım Etkinlikleri
c. Köy Odası
ç. Düğün ve Cenaze Âdetleri
d. Köydeki Türbeler

a.

benim yāş, ātmış. ömer, ḫırlı. biz siñ_siñ_oynarduḫ, ḥalay çekerdúḳ düünnerde. efendime sȫ, ȫle bizim anḫara yöresi_gibi bȫle ġaşşūnan_muşşūnan oynamayı bek bilmezdúḳ biz. sāḫlambac_oynarduġ, g̲úyük oynarduġ. efendime sȫliyin. g̲úyük dellerdi.

meselā sekiz, on kişi bi taraf olur. sekiz, on kişi bi taraf olur. bi taraf gider saḳlanur, dē şu yamalara, meşelere saḳlanırlarmış. gece gider oralardan bulurlar ïmış. hē saḫlambac işde. g̲úyük dellerdi oña. efendime sȫleyin onnar oynanurdu. sōna milletiñ, esgiden iş yōdu gidellerdi dādan büyüg eşşēnen odun getürüllerdi. başġa iş güç yōdu.

b.

ġışın. pekmez. ēsgiden bālarımız çoḳ meşḫur_udu. bekmez zebil_idi yāni burda. çou beş, altı g̲ún bā_bozardı burda. şindi ḥastalıġ geldi, bālar k̲óreldi. yapan, yeñiden yapannar yapiyo yāni. o ḥasdalī sildi. yeniden diken adam varsa dikiyolar. adam yōsa bi_şiy yoḳ. heb viran_oldu.

yazın da meselā herkeş gidiyodu, adamı olan anḳarada çalışiyodu. adamı olmiyan efendime söyle ēkiyodu, biçiyodu. gine g̱úzün anḥarada olannar geliyodu burda.

c.

ēsgiden çoḳ, iki tene oda vardı. çaḥa_çaḥa dolardı millet, otturdu. giderdúḳ dādan odunu eşşeklernen getürürdúḳ odalar devamlı yanardı. odanıñ giziri var_ıdı. gizir derdúḳ biz, odíya baḥan. ḳóylü dutar, gelen misāfirnen ilgilenir.

tābi_tābi. büyükler varkene odada g̱úçÇüḳlerden bi tāne çıt bulamazsıñ. ēskiden var yā belki elli kişi, yüz kişi olurdu odada. bi kişi ġonuşurdu. ondan öteniñ lafa ġarışmazdı. onuñ lafı bitincek saña söz ḥaḳġı gelürse ōle ġonuşiyodun. söz ḥaḳġı gelmezse ōle ġara_düzen, şindiki_gibi_ney ġonuşma yōdu. ayaḳlarını uzadıb bi kere büyūñ yanında kesinnikle oturma yōdu.

ben şāḥsen beş tene bebe büyütdüm. daḥa babamıñ yanında bebelerimi ġucāma almış insan d̲eilim. ḥanıma__da. ḳadınıñ. ḥanımıñ ismini yine sōliyemezdúḳ. o baā̲ sōliyemezdi, ben oā̲. sayġı var_ĭdı, şindi o, öyle bi_şiy yoḵ. ġālḳdı herkeş.

ç.

onda çoḥ. hiç şindi baḥ. yabana bi gelin gidèceg d̲eil_mi, bi ġız gideceg. kimse o ġız gitmedükden_sōna, gelin bu ḳóyden çıḳmaduḳdan_sōna kimse işine g̱úcüne gètmez. bizim cenāzemizde, bizim bu yerde ōle küslüg_müslüg yoḳdur. g̱ān dāvāsı yoḳdur, bizim ḳóyümüzde. cenāze oldu d̲eil_mi. anḵarada bizim şeyimiz var, dernēmiz var. anḵarada_da var, çanġırıda_da var. ordan meselā_ki dērneg otobüsünü dutar, eñ aşşā üş, dörd otobüs_ünen gelo̊rler buriya. herkeş gelir.

cenāzede defn_ederüz. efendime sōleyin, dērnek gider bidesini yapdırī. efendim ġolasını alur. cenāzeyi defn_ederi̊z, gelürüz, odalarda yemeklerini verüz. ondan_sōna çeker, gideller. oḫudulur. ġırḫında, ell_ikisinde onnarı yaparız tābi. onnar mālum her yerde yapıliyo.

d.

tabī cānım. şō dede_meşesi. burda eskiden şey keserdúḳ. dede_meşesi yoḫarda, burası, dilimde diyemedim yā. ġaba_çam. ḥā, burda bi yatur var, orda_da

aır bi çam yatiyo. şee ney, yāmur duāsına oriya çıḫarız biz. aḥa topliyo ġonşu kendi arasında, para topluyoz. mal aliyoz, ġurban kesiyoz. yīceg, pilav milav yapiyoz. ḥocalar ne duā yapiyo. oḫiyo, ġuran oḫiyō. orda şediyoz. olmaz olur mu, olur. oliyo. efendi bizim sāibimiz ġuvvetli burdakiler. bizim sāibimiz ġuvvetli.

şōriya ġatran depesi dīyolar. şuriya ġatran depesi dīyolar. bilmiyom, öyle dīyolar. efendim yoḫarı dede meşesi. şo ġarşı alın meşesi. ġır. hēr yerin efendime sōleyin, mayıs buñarı. vallāhi oralardan mālumātım yoḫ. orda da yatır var. orda da yatır var. orda da yatır var. meşe aacı var. hē.

öyle derler. ordan birisi odun etmiş, vurunca meşeden ġan çıḳmış, derler. duyuşumuz. yaluñuz şurda birisi meselā yapraḳlıdan gelirmiş, ġıFçaḳdan. çamdan yatur mu olur, demiş. şöyle dēpmiş. ḥastalandı çocuḫ, hiç iyi olamadı. öldü, gitdi.

yā şindi meselā ki şey, yatur yatmış, üsdüne aaç dikmişler. aynı şu mezelliklerde meselā çam dikiyoz, mezeriñ başına. demek ki o zaman da öyle yapmışlar. tābi canım. sen ordan odun getür, yem yeşil yanar. tābi canım. şindi elleriñde siil çıḫsıñ. orda īdeler var. īdelerden. īdeyi ġır, şöyle tam ġopartma. meselā şöyle ġır, şey gibi. hic arḫana baḫmadan oḫu, gel. o īdeniñ orda ġurur, burda da siñir ġurur. yoḫ, kesinnikle doḫunamayız. bek işi ras gitmez. inaş var.

nasıl yāni. tābi ilaç yapannar var canım. ebem gómecinden, efendim ısırġandan. şöyle onnarı yiyenner. meselā romatizmiya iyi gelür, derler. ısırġan diyi bi ot vardur. adamı talar. bilirsiñiz ısırġanı. ebem gómeci vardur. işde mayasura iyi gelir, derler. mayasıra. meselā ḫani senin orda mayasur olur yā. büyüg abdes yapamaz, ireli geri. hē. basur mu dīyolar oña. bizde mayasur, derler.

121

Adı Soyadı : Muzaffer Emekli, 80 yaş
Derleme Yeri : Akyazı Köyü - Yapraklı
Derleme Tarihi : 28. 06. 2011
Konusu : Çeşitli Konular

meraba. yapraḫlı, aḳ yazı kóyü. evet. yaş, seksene girdi. isim, muzaffer emekli. evet. orasını bilmiyon, efendi. meselā tē yaturlar ḫorosandan gelmiş

derler, türbedeki yatannar. buriya hicret_ėtmiş, gelmiş derler. tabi. orasını bilmiyon ben, benim oḫumuşlūm yoḫ. tārihi bilmen. aḥan duydūm bu_ġadar. öyle derler. var. cāmınıñ yanında üş tāne yatan var. üş yerde. onnar ne ānatdūnu ben ne biliyim, dēy. ālim tabī. islāḥ_etmiye gelmiş dīyolar, deller. öyle_deyi duyarduḫ. emme bi irelsini bilmiyom. meselā nerden geldi, ne yapdı_diyi orasını bilmen ben.

geçinme çoḳ gúç, zor. arpa, būday. su yoḫ. yoḫ. ġıraç. ben, yedi yaşımda babam öldü. allāḥ raḥmet cümliye. atatürkden bi sene evel öldü babam. onuñ_üçün ben el ġapısında böyüdüm. dōru ġonuşacaḫsaḫ. dōru, yeter benim ġonuşdūm ḱāfi.

oturiyo. oda devām_eder. oda var, iki tāne oda var. bi şāḥıs odası var, bi_de ḵóy odası var. iki tāne. cāminiñ_bṓründe. biri sāda, biri solda. ikisi_de devām eder. soḥbet yaparlar. muḥabbet. ōle oyundur, şey yoḵ. siz nerelisiñiz, sormaḫ ayıb olmasıñ. ḥā, gúzel. iyi, allāḥ başarı versin.

ben askerlī, sarı_ġamışda altı ay ġaldım. suvāriydim. iki sene. ondan_sōna ben anḵara, ıstanbula geldim. otuz_beş gün ıstanbulda ġaldım, suvarī oḫulunda. şeyde sarı_yerde. ordan hendekden tērhis_oldum. ada_bazarı. ḥayvanlıḫ_da, sözüm oã. o zaman, o zor. e tabī. yō, o_ġadar_da yoḫluġ yōdu. ben elli_birde asgere gitdim. elli_üşde tērhis_oldum. hökümetiñ, menderesiñ ġurdūnda. sōna.

dúún olsa_da yoḫ şindi. yoḫ. yetişen yoḵ_ḵı heb yapan_da. davul çalunurdu, bizim ilkin bi yol davul ġonmazdı. dóvülmiyodu. tekge var_diyi. türbe_diyi. sōnadan davul gelürdü, siñ_siñ oynardı gēç. gúleş olurdu. yapıliyodu. da şindi dúún, ōlan yoḳ_ki dúún olsun.

esgiler_mi. sēmen derüz oña. hē, bayrā alur birisi. giderdúḳ ḵóyden getürürken, bi dier ḵóyden. ḵóyden olursa bu evden al, şu eve ġoyu_verürdúḳ, gelini.

122

Adı Soyadı : İsmail Karagöz, 57 yaş
Derleme Yeri : Çevrecik Köyü - Yapraklı
Derleme Tarihi : 28. 06. 2011
Konusu : **a.** Köyde Yaşam
b. Çeşitli Konular

a.

çevrecig. yapraḳlı. şu anda otuz var_mı. ottuz, otuz_beş. elli_filan var_ıdı. ġırḳ beş, elli. tabī. oḫulumuz bile şu anda ġapalı. talebe ġalmadī_için oḫulu_bile ġapatdılar. çocuġ yoḳ şu anda. tabī. oyun_oynar. çotuḳ_diyi oyun oynarduḫ. med oynarduḫ. maç yaparduḫ. bi aaç, ufaḫ kútük. onu dikerdüg. herkezin elinde ayrı bir zopa, oã vururlardı. ḳazanma yoḫdu. işte öyle, sayı alırdı. o_da elimizde gene ufaḫ bi, elinde zopa onnan vururduḫ. ḳarşıdaḳi_de gider, tekrar ona atar. öyle oynarlardı.

tabī, tabī, tabī. yōḳ. meselā ḥarman işlerine kim önce bitirdiyse öbür ġonşununki meselā bitmedi. o, oã yardıma_gider. o, oã yardım_ėderdi. tabī. tabī. özel_de yemek yoḳ. özel yemē dīyo. en özel yemēmiz buranıñ, yöreniñ işde en önemli tarḥana çorbası, dīyim saa. tarḥana. tabī. yā tarḥana çorbasını ben, onu ben ḥanı anlamam_da bayanların yapdī şėy. tarḥana çorbası, piriç pilavı. önemli şeyler bunlardı.

b.

bizim ārpa, būday, esgiden. fī ekerdúḳ. noḫud, mercimeg ekerdúḳ. şimdi_de ārpa, būdaya ġaldı. şöyle yiyecekleyin bi yine ġavun_muvun ne ekerseñ oliyo_da yiyecekleyin. biz pazarlamayı yapamiyoz yāni. yiyecekleyin, eş_dosd yiyecekleyin böyle bi_şiy yapiyo. ekiyoz. ay_çiçek. ḥayvancılıḳ_da azaldı. azaldı. esgiden üç_yüz var_ısa şindi ġırḥa düşdü yāni. davarcılıġ. bin, iki_bin davar var_ıdı. o bitdi bi kere. büyüg_baş_da otuz, ġırḳ arasında bi ḥayvan var yāni.

şindi seneden seniye_de kóyde adam ġalmiyo yāni. ben_de şindi iki sene_sōna ben_de gitmeyi düşünüyom yāni. çünki buralarda bi ġışları bi vaḫıd geçiremiyoñ. gece oldu_muydu bi yere gidemiyoñ. bi eş_dos kimse yoḳ. nere gideyin. beş, altı

kişi var. bi g̲ún gidiyoñ, iki g̲ún gidiyoñ, üçüncüye gideceg yer yoḳ. yāni geleceg birisi. geleceg_mi_diyi şurdan g̲óverdiyoñ gece olunca yāni.

ḥadi g̲úndüz her yerde vaḫıd_geçiriyoñ_da gece oldu_muydu daraliyoñ. esgiden iyiydi. odacılıġ vardı, eş_dost. şindi ġardiyan_ney benim tertib, biz berāberüz. bayā g̲alabalıḫ olurdu yāni. k̲óyüñ içinde çocuḳ sesinden atmış, yetmiş, yüze yaḫın talebe olurdu. oḫulda iki dene, üç dene ȫretmen olurdu. ama şindi her yer ġapandı.

ben elli_dörtlüyün. elli_altı bitdi işde, altıncı ayıñ on_ikisinde elli_yedi yaşında olacam yāni. yāni onu_da şundan sayiyon. o zaman emekli_oliyom_da onu sayiyom yāni. şu üç ay g̲aldı, beş ay g̲aldı. ismā̲il ḵara_göz. ēkrem yardımcı. onun ḥani, o benden bo̅yükdür_de ikimiz āynı tertibiz. benden bo̅yükdür ama o. babası_da aynı öyle söyler. he o atmış vardur. işde elli_sekiz, atmışa yaḫın. o bo̅yükdür_de ikimiz āynı tertibüz yāni.

123

Adı Soyadı : Selahattin Şentürk, 61 yaş
Derleme Yeri : Çevrecik Köyü - Yapraklı
Derleme Tarihi : 28. 06. 2011
Konusu : **a.** Köyde Yaşam ve Geçim
b. Çocuk Oyunları
c. Askerlik Anıları
ç. Çeşitli Konular
d. Sünnet Âdetleri

a.

çevrecig burası. evet yapraḫlíya_bālı. yā vallā yāni biz, bi odalarda anlatiyolarmış ammā onu biz_de bilemiyoz yāni. hē oḫunurdu. o zaman eyi ḥocalar toplanurdu, oḫudurdu çocuḳları. ē şindi ḥani öyle bi şėy_de yoḳ yāni. şindik_de o ḥocalar oḫudiyo yāni. yoḫ cānım giremiyodun. tābi canım sayg̲ı vardı, sevgi vardı. tabi güçükler dīniyodu. yoḫ cānım nerde. şörda pısılıb_duriyodun. dōru.

geçimimiz bizim şiy, tarım_ınan yāni. ēkin_ekiyoz yāni biz. būday, ārpa, fī. evelden mercimeg ekiyoduḫ, onu bıraḫduḫ. e óñü gitmeyince, elinde mal şīdince. būdaydan, ārpadan başġa ekmiyoz. e bıraḫmadı yā. ḥayvancılıḫ_da ġısaldı. evelki gibi deil. ēsgiden ġāyet mal. şu kóyde, en_az yüz mal vardı. şindi otuz mal var, meselā. yāpduḫ. vardı, davarımız vardı evelden bizim. yapan ġalmayınca bitdi. şindi bi tāne davar bulamassıñ burda.

b.

vallaḥa raḥatca geçiriyoduḫ. şiynen üraşiyoduḳ biz yine. ufaḫ_tefeg, meselā bāça_gibi bir şeyler ekiyoduḫ. oraynan üraşiyoduḫ. oyun oliyodu. vallaḥa med_diyi bi_şiy yaparduḫ, onu oynarduḫ. çōtuḳ dėrdúḳ, onu oynarduḫ. med yāni şöyle çeverdúḳ, şōriya bi_şiy dikerdúḳ. aaç. çotuḳ dėrdúḳ. aaç_başı dikerdúḳ. oã deynek. uzaḫdan. orda bi kişi_de tābi bekliyo onu yāni.

vurunca, deyi_verince öteki dikiyōdu. biz bi daḥa vuriyoduḫ. hē, hē. med. çōtuḫ dėdúḳ yāni. aḥa o dedüm_yā, deviriyoz dedim_yā. çōtuḫ dedūm o. hē çōtuḫ. oynaniyodu. onu_da buriya ateş_yaḫiyoduñ bunda. ḥani dúünnerde oliyodu o. dúünnerde oliyodu. ateşiñ başında variyodu, birisi dönüyodu böyle. birisi geliyodu oã vuriyodu. öteki geliyodu, gāçiyodu. hē gāçacādıñ. onu vurdurmiyacādın gendiñe. ē vuriyon, döviyoñ onu yāni. zopa_yīyō.

c.

asgerlī ben ērzincanda yapdım, üç_ay acemilī. ondan_sōna malazgirde gitdim. muşun ġazāsı malazgird. bizim dönemimizde hiç_bi zorluḳ yōdu yāni. ben yetmiş_birde yapdım. hiç_bi zorluḳ yōdu, böyle yāni bi tēlikelig durum yōdu yāni. hē imḱānlar ġıtdı emmā yāni hiç_bi_şiynen, zorlūnan ġarşılaşmaduḫ o zaman yāni. çoḳ serbes yapduḫ.

yirmi_dört yıl_diyi gitdúḳ, yirmi_dört ay_diyi gitdúḳ. acemī birlīne varduḳ, iki ay düşdü asgerlik. hē usda birlīne varduḫ, iki ay_da orda düşdü. yirmi ay asgerlik yapduḳ, geldúḳ. hiç_bi_şiy olmadı. hiç_bi zorluḫla ġarşılaşmadım. nasıl ḥātıra olur bilmiyon_ki. yav ben beg ġonuşġan adam deilim ammā.

ç.

yoḫ burda. yoḫ. yoḫ. burda hiç yaturumuz yoḫ. şu irelki ḵóyde var. yapraḳlíya giderkene, orda aḳ_yazı_diyi var. aḳ_yazı_da var yatur. bi_de beri şiyde saçÇivaz_diyi var. bi tekge_de orda var. yoluñ ġıyısında. saçÇivazinki, aḳ_yaziya giderken hemen.

burda ġırḫ_üç ḥāne var_ıdı. şindi çoḫ düşdü. anḫariya gitdi, ıstanbula gitdi, çanġıriya gitdi. yazın yimmi_beş ḥāneye_ney çıḫiyō. ama şindi on_üç ḥāne_ney bi şiy var. şiyimiz vā. dernēmiz var. senede bi_şiyimiz oluiyo yāni. şöyle bi ġaynaşmamız oliyo. o zaman aḥa bi işde, yemek_memek veriyo dernek. ġıyıdan ḵóşeden_de gelen oliyō. yāni işde deli_ġannılar sāzdur_māzdur bi_şiyler, bi şennik gibi bi_şiyler yapiyolar yāni. yārenlik yoḫ, yoḫ.

yoḫ. yoḫ, ḥanı gȫzel bi ġaynaşma oliyo. cāmide bayramlaşma oliyo. özel yemē yoḫ. ē az_çoḫ ḥāni bi deişiklig_oliyo tabī. her zamanki_gibi olmiyo. misāfir geliyo_diyi yemek_memek yapıliyo yāni.

ora ƙır_ḥarman geçer, ƙır_ḥarman geçer. ƙır_ḥarman geçer. yav ƙır_ḥarman dīyolar oriya. ēskiden tabī atalarımızdan ġalma ad yāni buralar. şu yanna ala_ġır derüz. ġarşiya. ala_ġır, ala_ġır derȉz. şu yanna_da ḥarman_ardı derȉz. yāni her muhītin bi adı oliyo_yā. esgi atalarımızdan duydūmuz bu yāni işde.

vallāḥa burda ġȉş_burnu var. ġȉş_burnu var, āluç var. bizim buralarda bunnar var yāni. ġırda biten. gendi, gendi biten. vallaḥa ḳȉş_burnunu çay_gibi yapıb içenler oliyo yāni. her_şiye faydası var_diyi. başġasını. ebem_gómeci_de var. ġaynadıliyo. ısırġan_da var, içiliyo. onnar_da romatizmiya iyi gelür dīyolar. yāni dizlerindeki romatizmiya. ōturmiyoz şindi. ēskiden oturuliyodu. şindi adam yōḳ_ki. kimse yoḳ.

yaş, ātmış_bir, ātmış_bir. ātmış_bir. ismim selāḥaddin, şen_túrk. şindi bizim mıḫdarın yanına varıñ. bi_de eccük_de ondan bi_şīler bulursuñuz. mıḫdar_da benim deyze_ōlu. hem_de yaşlı_da deil. yalŭñuz ki o, belki biraz daḥa benden bilir. irelde oḫul var_yā. şindi girişde. gelürken soldaymış. hemen aşılī aşınca bu yanna. orda. zāten ġārşuluḫlu evler.

124

Adı Soyadı : Mustafa Şahin, 80 yaş
Derleme Yeri : Büyükakseki Köyü - Yapraklı
Derleme Tarihi : 29. 06. 2011
Konusu : **a.** Köyde Geçim
b. Köy Odası ve Yapılan Etkinlikler
c. Askerlik Anıları
ç. Çeşitli Konular

a.

merḥabā, merḥabā. şúḳúr allāḥa iyiyin. bi acılíyan, sızılíyan yerim yoḳ. benin yaş segi̇zen. hē, segzen. musdafa şāhin. evet. bȳüg_aḳseki ḳóyü. burda bitdim, burda büyüdüm yāni. evet bȳüg_aḳseki_diyi geçiyo. evet, böyüg_aḳseki.

musdafa şāhin. o zaman aḥa óḳüz ġoşuyōduḫ. mālum bi_şiyler, ekin ekiyolardın. az ekiyolardın. yāni herg, nadas yapiyōlardın. öyleydin yāni. az ekiyolardın. ekin_ekiyolar, ekin ekiyolar. ārpa, būday, fī. bunnarı ekiyolar yāni. yōdun, zebze. sōnadan bāçe_mūçe yapdılar. şindi herkezin bāçesi var. her şāḥızın var bāçesi yāni.

b.

var_ıdın oda. esgiden üç tene oda vardın. odalarda böyle sobada şiy bişirillerdin, ġayfe. ġayfe içellerdin. önce çay yōdun, sōnadan çay çıḫdı. ġayfe yapar, bāzen öñünde.

soḫbet yapiyōlardın. aḥa şurdan, burdan. şöyle yapalım, böyle yapalım. işde filan yere yol yapalım. heb ḳóy işi. öyle dillerdin. evet aḥa ḳóy yollarında. şuranın yolu yoḫ. orayı yapalım_diyi laf_edüllerdin. bi aḥa böyle yaḫallardın. maḥalle, maḥalle oda vardın. üş tāne oda var_ıdın. bi teg bura ḳóy odası. yāni odaları herkez ḫayrına verdi, buriya yapdılar odayı.

aḥa genşler, çalışmaḳ yōdun yāni. iş yōdun yāni. iş bulamazlardın. düün müün oldu_mudun, aḥa düünnere gidellerdin. ordan o ḳóye, ordan o ḳóye. ordan öyle oḫurlardın, birbirlerini ēsgi adamlar. oḫumaynan gitmezlerdin. meselā oḫullardın amā bunnar düüne gidellerdin. şamata yapallardın. yāni para

gótürüllerdin. davar alırdın, saçı olaraḫ góttürürdün öyle. yāni armaan. davar alıllardın. cẻmaat toplanırdın. onnar da buriya gótürürdün gelirken. hē aynen. saçı gótütürür, saçı yapallardın. böyle yapallardın esginin adamları.

evet eylence yapiyōlardın. böyle dernek topliyōlardın, davar alıb davar kesiyōlardın. ḥani FelFele yapallardın. davar, davar. yāni FelFele dillerdin oña yāni. böyle cemāt yirdin. berāber beşer lira toplallardın. davar alıllardın, davar kesellerdin. hē oña yāni FelFele dillerdin. yāni şamata yapallardın. evet şamata yapallardın.

yatur. yōdur, yoḳ. hiç bi şiy yōdun. baḳġal muḳġal, hiç bi şiy yōdun. hiç bi şiy yōdun yāni. dúünnerde aḥa dabanca atallardın bol bol. ḥaláy çekellerdin. meselā sēmen oynallardın. aḥa oyun yapallardın. siñ siñ oynallardın, eteş yaḫallardın. şu ḥarmannara. öyle yapallardın. oliyodun, sādıç. sāduc aḥa bi pantol, bi ceked sırtına tamam. kimisi de boynuna bi yālıḫ bālayı verirdi, adamına góre yāni.

c.

erzürüm aşġalede. erzürümün ġazāsında. aşġalede. evet, souḫ. çoḫ. hiç ordan nisan ayı gelmeden şu ġadarlıḳ saḥa, ġara yer góremezdin hiç, aḫ paḫ. doḫuzuncu ayın doḫuzunda gitdim, vardım. baḫdım, dörd barnaḳ ġar var erzúrúmda. zor da deil idin.

böyle fazla ġar yādı míydın içerde ders yaparduḳ. dışarı çıḫamazduḫ, gene ġar buralara gelürdün. tā buralarımıza. neriye çıḫacañ. tālime gideceñ, góremiyoñ. āşamadan gúzel açardın, sabādan düp düz yāmış, hiç açmamış gibi. çoḳ ġar yaıyōdun orda. şindi o ġadan ēsgisi gibi ġar yāmiyō her tarafda.

ç.

şindi ēsgiden, şindi aabey af edersiñ, deccal meccal çıḫacaġ dedin, bizim bi ḥoca vardur, gúlmeç kóyünden. āhir zaman peyġamberi çıḫacaġ. māribden ezen oḫunacaġ maşrıḳdan dīnenecek dėrdin. inanmazduḫ adamın lafına. şindi yapraḫlıdan ezan oḫuniyo, burda namaz ġıliyolar. adam yüz, iki yüz sene geriden şii biliyomuş, meseleyi kitabdan góriyomuş yāni.

ēsgiden böyle bi adam geldi_mi yaşlı, büyüg, biz ayā_ġalḫarlardın, buyrun buyrun_diyi. şindi büyyüg bilen yoḳ, küçÇüg bilen yoḫ. onuñ_için yāni āḫir zaman peygamberi çıḳdı_diyi bunun_için dīyolar.

esgiden bi adam girdikden_sōna hebisi ayā_ġalḫardın. yaşlı bi adam. ona yer verüllerdin. şindi. yoḫ esgi sayġı, sēvgi yoḫ. diyecēm adamlar çoḫ iyi. ēsginiñ adamları muḥabbetliydin. muḥabbetliydin. sā_ol. siz_de sā_olun.

125

Adı Soyadı : Cevriye Karayel, 72 yaş
Derleme Yeri : Yamaçbağı Köyü - Yapraklı
Derleme Tarihi : 29. 06. 2011
Konusu : **a.** Çeşitli Konular
b. Kız İsteme Âdetleri
c. Yöresel Yemekler

a.

cevriye ḳara_yel. otuz_doġuz. yetmiş_bir yaşındayın, ōlum. öyle_mi. nerelisiñ yavrum. ay ōlum esgilē, esgiler çileli, esgi çileli. şindi yine oyuncaḳ_gibi sularımız ney aḫiyo. allaḥım devlete daḥa çoġ versiñ. ya rabbim düzennig versiñ, yavrum. şindi su yōdu esgiden aşşādaydı, şu yüzdeydi ḵóy. ora gayn_oldu, devlet burayı parselledi emme gine_de herkez gendi yapdı. aḥa böyle çileliydik yavrum. dādan odun getirīdúḵ, ormancıdan ġorḫa_ġorḫa. ocaḫ_yaḫacauz, dereden depeden su bulacauz. çoḫ çileliydüg yavrum.

aḥa bāyırlarda ēvcüg yaparduḫ şöyle. öte yüzde bāyırlar var, oralarda ēvcüg yaparduḫ, oynarduḫ. ordan şiy yav gúçÇüg çocuḳlarnan ėv_ėv, ev_ev öyle oynarduḫ a yavrum. oḫul yōdu, benim gúçÇüklīmde_de sōnadan bi ǿretmen geldi. şiyde, odada oḫutdu. en sonu dey sekiz çocuḫ_muydu, doḫuz çocuḫ_muydu, onnarı. ondan oḫul yōdu, sōnadan aḥa buriya çıḫınca yapıldı oḫul emme yavrum. şindi_de kimse yoḳ.

b.

burda ġız_isdemē. soriyolar. variyo, düñür variyolar. allāḥıñ emriynen dirler. eer ġızıñ ġóynü varsa oluṛ. ḵóyüñ içinde olsa bayannar_da gider, ērkekler_de. ḵóyüñ içinde ġórerseler, aḥa ḵóyüñ içinde olunca barabar gideller. verürler, ondan sōna. oliyōdu başlıḥ. para_da yoḥ, o zaman iki_yüz, üç_yüz, yüz_elli öyle veriyolardı. ḥani şindi şuralarda sürünen paralar var yā, onnardan ay oul. öyle veriyolar_ĭdı. işde. ēsüe gidellerdi, birer bi daḥım elbise alullardı. o zaman ayaḳ ġabı_ney yōdu, bi ġundura var_ıdı. ġundura. bilmezsiñ sen belki. bi çift ġundura alullardı.

aḥa ben_de burda sade yaluñuz duriyon. kimseye yük_olmayın_diye gitmeyin yavrum. adam öleli dē doḳuz sene bitdi, on seniye girdi. aḥa şu yüz_de mezellüg. şiy, ēsgiden ġótüriyoduḳ_da şindi şĪdiyolar, derneg şiy getiriyo. dernek var.

düzenniyolar. bu sene bi genc öldü__de düzenniyemediler. her sene düzenniyolar. geliyolar, aḥan buriya toplanurlar. burda yemek yapiyolar. oliyo. oyniyolar, çāriyolar. çalġĭ geliyo. oyniyolar. eylenceli oliyo. çoḳ ġúzel eylence oliyo_da bu yıl bi genc öldü_de eylence zamānı, olmadı yani.

c.

yapiyoz, gine yapiyoz. ince_ekmeg yapiyoz. aḥa böyle evimiziñ bi ġózü tandır. tandır dĪyoz yāni. şĪdiyoz sacı ġapiyoz bacada. ince, yastı_aaçda yapiyoz, ince_ekmeg. ḥamuru yōriyoz, tabĪ ġúçÇük_ġúçÇük pözüliyoz böyle, yastı_aaçda. yaziyoz. böyüg ġoca_ġoca ekmeg yaziyoz. oḳlaac_ınan. bazlanbaç yapiyoz. bazlama yapiyoz.

o şöyle ġúçÇük_ġúçÇük bazlama yapiyoz. onu mayaliyoz, mayaynan. onu geldi_miydi pözülüyoz, yastıliyoz. yanmaz tavada ediyoz ya saçda ediyoz. öyle yapiyoz. yoḳ. öyle ḥurun_gibi_mi. yoḳ. üsdüne biz saç ġapiyoz, saçda bişiriyoz. hē, saçda bişiriyoz. cevriye, ḳara_yel. otuz_doġuz. aḥa bu ḵóylü. bayır_zebzeydi esgiden buranıñ adı, şindi yamaç_başı dĪyolar. evet bayır_zebze şindi yamaç_başı diyi deüşdürdüler. yapraḥlíya bālıyız.

126

Adı Soyadı : Mustafa Yılmaz, 78 yaş
Derleme Yeri : Yamaçbağı Köyü - Yapraklı
Derleme Tarihi : 29. 06. 2011
Konusu : **a.** Köyde Yaşam ve Geçim
b. Köydeki Türbe ve İnanışlar
c. Askerlik Anıları

a.

aleyk̆um_selām. ḥoş_geldiñiz. yamaç_bai. evet yapraḫlíya_bālı. yaşiyoz, gidiyoz baḫam bu ḥālde. buranın ḥānesi_neyi ġalmadı. on, on_beş ḥāne bi_şėy. esgiden otuz_beş ḥāne_ney_idi. yaş yetmiş_sekiz. yoḫ. ḥayır. olmadım.

geçim hiç_bi_şeynen deil. esgiden būday, ārpa ekilürdü. bunnarnan geçiniyoduḫ. ḥāle öyle daḥa. yāni gēşler ekebiliyo. bizim_gibiler ekemiyō. onnar da eki_veriyō bize. üç, beş veriyollā. üç, beş kilo neyse, onu yiyip yatiyos. var_ıdı. davar var_ıdı. evet. güçÇüg_baş ḥayvannarımız var_ıdı. şindi yapamiyoz.

torun_torba, iki ōlum var. ank̆arada. onnarın bi faydası yoḫ baña. benim onnara yoḫ. onnarın_da baña yoḫ. bizim gēşlīmizde sözüm oã işde ḥayvannarnan üraşurduk̆. onuñ_ŭnan vaḫid geçerdi. tabī eylence, oyunumuz var_ıdı. işde bi çelúk̆ diyi bi_şe vardı. onu oynarduk̆. ará_este_diyi bi_şey vardı. ara_este_diyi. ará_keste diyi oyun var_ıdı. oñu oynarduk̆. onu bi yanımız ġaçar bi yanımız seirdür, bi yanımız. işde muk̆darımız. işde böyle yaşantımız, bunnarnan. en çoḳ burda onu yapardu k̆.

biz gúçÇüg_ǐken k̆óy odası, k̆óy odasına yaşlılarımız toplanurdu. bizim yaşda olannar. ondan_sōna geşlerimiz dışarda sözüm oã ḥayvannan_ney üraşurdu. biz_de oralarda oturub_ġonuşurduḫ. işde ne ġonuşalım. aḥa aynı şindiki_gibi ḥani devletimiz şöyle olsa, hökümetimiz buna baḫsa, biz_de yaşasaḫ. böyle bi_şėyler ġonuşurduḳ, ras_gele. k̆óyüñ işlerinde. bóün işde çift süreceúz. işde o zaman sözüm oã óküz_inen, ḥani ḳatır onnarnan.

imece olurdu tabī. kóyüñ yollarında çalışurduḳ, imece olaraḳ. kóyüñ sularında çalışurduḳ. işde böyle işlerde yardım_ider, çalışurduḳ, tabī. sōna biri gendi işine çıḫışamassa öbir ġoñşu oña yardım_iderdi. yāni böyle bi yardım_ınan geçinúrdúk.

b.

ne. ḥa, var. aḥa şu yüzde bi yer var. orda bi türbemiz var. yoḳ, yoḳ, yapılmiyo. duàya giderüz. aḥa arefe gúnneri, iramazan arefesi, ġurban arefesinde, orda bi duā ederiz, gelürüz. aḥa o_ġadar. yapıliyo. orda yapıliyo. orda yapıliyo. kesiliyo. şeyde, yāmur_duvāsında tabī kesiliyo. tabī. tabī_tabī kóyüñ hebisi ġatulur. onu anlatılan o elviyā işde şıḫ yonuz_diyi. şıḫ_yonuz, yunus. şıḫ_yunus. aynen o şıḫ. yoḳ, yoḳ. irelisini bilen yoḳ. çoḳ esgi. çoḳ esgi. yāni daḥa bóyüklerimiz ónu böyle ḥani şeyḫ_yonuz_diye ġonuşurlardı emmā yāni bi eycesi yōdu, öyle bi. ḥā, bilgi yoḫ.

nesi. tabī var. aaç kesmeme. e aaclarımızı bek ġoriyoz yāni. elimizden geldū ġadar, aaç ġoriyoz. var, var, var. işde o şeyḫ_yonuzun mezeri rāfında aaşlar var şindi. onnarı kesemiyoz. ġorḳiyoz yāni, bi ġorḳu var. olan olmuşdur yāni emme esgiden ḥani şindi öyle bi_şey kesmiyoz_da, yoḳ_da. öyle bi ḥādise olmiyo yāni.

c.

istanbulda. ıstanbulda. tārih elli_beş, elli_altı. elli_yedide. hij_bi asgerlik ḥatırası o zaman olmadı. olmadı. iraḥat_ıduḳ. ē az_çoḳ şindiki_gibi deildi yāni. o zaman, daḥa bundan ġısaydı biraz. iki sene. iki yıl. şindi hiç_bi_şiy olmadı, bi zaman elli_altıydı herḥalda, elli_altıda. bi olay oldu sade. bi urum ġalḳışması oldu. ben var_ıdın, asger_idin.

ó olay ben, bilemiyoz biz. ḥani o zaman āsger olaraḫ, eriz yāni. bī ġumandan olub_da birinin yanında ḥani bi ḥaber şē demiyoz. bi gece saḥat ikide, üşde bi alerim çaldı. ḳalḫduḳ o alerimde ḥadin baḳalım gideceúz dediler. o zaman_da bi şey var, savaş_diyi bi_şey var. şeyde, yónanda. savaş olacāmış, bilmem ne olacāmış, bi ḥādise. öyle gidiyodu, biz ondan ġorḫiyoduḳ.

bizi gece aldılardı. o şeye, ıstanbul şişliye. oraya varduḳ tabī. orda asgeri indürdüler cemselerden. ėndürdüler. aḥa işde baḥın, işġāl_etmişlē, şeyleri düḳanları bilmem neleri. buralara kimseyi yanaşdırman. buralarda bekci olaraḳ üçer kişi, beşer kişi dikdiler bu ḥalli. bi gece bekledüg orda. ondan_sōna işde düzelmiş tabī. mısdafa, yılmaz. sā_ol, sā_ol. siz_de sā_oluñ.

127

Adı Soyadı : Abdullah Kara, 73 yaş
Derleme Yeri : Kıvçak Köyü - Yapraklı
Derleme Tarihi : 29. 06. 2011
Konusu : **a.** Köy ile İlgili Bilgiler
b. Düğün Âdetleri
c. Köyde Yaşam
ç. Ramazan ve Bayram Âdetleri

a.

buña bi_şiy vermīcēñ hiç. bu fāḳirin diyennere. şindi benim orda ağıl var, davar_neyi_de var. iki_yüz_elli davar vardı. şindi gėdiyōlar anġariya. ne arāzisĭni ekiyolar, ne malına baḥiyolar. yav ben fāḳirin. yāv zifdin ḳóḳúnú ye, zifdin ḳóḳúnú ye. çalışma yoḳ_yā. mal yoḳ, melez yoḳ.

hē. ġıvçaḳ, ġıvçaḳ. ġıvçaḳ. yav ēsgiden şurda delükler var_yā, maara. bura yāni tā onuñ zamannayín bura ġarantili bi yer_imiş. ġapıcaḳ geçiyomuş. orlarda var_yā delükler. dimek_ki oralardan gózliyolarmış falan. vėyā_da işde öyle bi_şiyler olmuş. ben hiç bilmen_ki. dē bura çoḥ esgi, çoḥ esgi. bilmiyon_ki. yāni bizden iki, üç góbek eveli_neyi şe_itmemiş yāni.

b.

dúún gelenekli, ḳadın meselā bi yere, aḥa şuriya toplanurdu. şindi dúúnnerde ben baḥiyon, anġarada bulundum. ġāçdın. ē gelin orda dikiliyo, herkez góbek atiyo. ēsgiden böyle bi usul yoḥdu yāni. yav eskiden baḳ ġadınnar bi yerde ġına

yapardı. ērkekler ḥalay_falan çekerdi. bu ort_anadoluda ērkekler bȫle g̱óbē ata, g̱óbē ata erkek oynamazdı. oynamazdı yāni.

yāv ḥoca niḱāḥ yapar. yatsulayín. tabī, tabī canım. şindi toplanurlar böyle. işde o zaman ḳavurg̱a_mavurg̱a yāni bek millet zengin de̱il_idi. üzüm_müzüm olmazdı. şindi cerez da̱ıdurlardı. bi āzı_yaḫışan du̱ā iderdi. işde geydirürdü. yav o zaman elbise yōdu yāni oldū_ġadar yeni elbise_giyerdú̱k yāni.

vardı, fes vardı. taḫiyorlar, taḫiyolar. doliyolardı şöyle saruḫ, doliyolardı. şindi onu āzı_yaḫışan birisi ba̱ırırdı yāni. meselā beni mėydāna çıḫardırlar, ben ba̱ıraman_yāni. ḥoca_efendi āmīn derdi. du̱ā edellerdi. yatsulayín_da g̱óttürürlerdi gelinin yanına ġorlardı.

c.

olma_mı cānım. atlara binerlerdi, cirid_oynallardı_falan. tabī babamın_da vardı öyle. vardı canım. ben_de besledin. çoḳ ġısraḫ besledin. yoḫ, yoḫ, yoḫ yoḫ. tām olmazdı_da efeler çıḫardı yāni g̱aba_dayılar. o oña vururdu, ḥani şėyde oyniyolar yā erzurumda. orda gelenek var ȫle. meselā on tāne atlı şo yanna, on tāne atlı şo yanna. baḫalım kimiñ atı çoḫ ġaçiyosa. kimi arḫadan zopa atardı buriya vurunca ḵút indürürdü. böyleydi yāni.

ç.

yav şindi arefe g̱ún, işde. bayram namāzı ġılıniyo yāni. oliyo. şindi gine oliyo. yapiyolar. g̱abre gidilir. öyle bi_şey oliyo yāni. yapiyolar. ēsgiler heb gidiyolar. şindi ġurban bayramında ġurban kesilür. eşi_dosdu şey_yaparlar, ziyāret ederler.

oliyo, cāmiden çıḫınca böyle şey_dürler. eñ yaşlılar başa oturū. öyle, öyle, öyle dolanurlar bi cāminiñ ónüne, bayramlaşurlar. tabī bayram. ondan_sōna ġurban_ısa burda gettirür yemek_yeller. şey_ise gine yemek gettürürler. ḥani ramazan bayramıysa, gine yemek gettürürler. burda yeller işde.

aḫa oda burası. bura, devlet yapdı. bi_de esgi oda var orda, baḳ. esgi a̱aları oldū oda. oriya giden olmiyo. burayı devlet yardım_etdi. devletin bura, şey. işde bāzı geliyolar yāni, gelüller. şindi ramazanda, şindi herkezin ġudretine_g̱óre yemekleri, eñ_iyi yemekleri yapmiya çalışurlar. ramazanda.

şindi ȯlur yāni o, ȯlur o. ēsgisi ġadar olmaz da. meselā anġaradan gelenner. ēsgiden meselā daḥa geniş olurdu. meselā şurda benim elimi ēskiden meselā yirmi kişi öperse şindi üç, beş kişi öper. yāni şindi biraz orda bi souḥluġ, tabi souḥluġ oliyo yāni.

tabī cānım, tābi ġılar yā, müslüman terāvī ġılmaz mı. şindi bāzı ōturannar, gēşler olur da beg oturmazlar. yāni gēşler otturur. meselā şeer yerlerinde iftara ġadar ottururlar, muḥabbet yaparlar. ireçbeller beg o ġadar oturmaz yāni. şünki vaƙdi yoḥdur beg fazla. ē yāni bünye şėy etmez öyledür.

bi şiy diil. yaş yetmiş üç. hē. yav işde bóün, yārın bekliyoz n olacaƙ. şindi cumā yaḥın, bi çayımızı içseñiz. bizim bi ihtiyār ḥacı ḥanım var emme. yā. apdullāḥ ġara. hē, apTullāḥ ġara.

128

Adı Soyadı : Şaban Özkan, 62 yaş
Derleme Yeri : Kıvçak Köyü - Yapraklı
Derleme Tarihi : 29. 06. 2011
Konusu : Köyde Yaşam ve Geçim

ḥā. şindi, şindi ābī oraya ġadar bilemiyon. yāni góçmen de yalınız nerden geldīni bilemiyon. öylesine bi bilgim yoḥ. isim olaraḥ ilk ismi ƙapçaƙ. şu górmüş oldūnuz ġaya var yā. şu iki ġaya arası, ordan da beri geliyo. ondan sōna ilk, ilki. yāni ismi ƙapçaƙ. ondan sōna ķıpçaķ gelmişler. şindi ķıvçaƙ. yāni isim deişdirmişler duruma góre, ḥalġın yaşantısına góre isimleri deişdirmişler. şindi şu andaki ismi ġıvçaḥ, efendi.

çeşme mi. geçim. ḥā. şindi şu anda tarım ınan. ēkin. fazla bi şey olmiyo zāten. arpa, būday, fī. bi, iki ufaḥ defeg de zebze kendine ihdiyāc edeceg ġadar zebze. onnarnan. bundan on beş, yirmi sene evvel ḥayvancılīnan. evet, var ıdı. yav şindi kóyde kimse ġalmadı. en genci benim. ben de atmış yaşımdayın. ben şindiden sōna ne yaparım.

onun_için ḥayvancılīnan üraşiyodu. keçi var_ıdı, ġoyun var_ıdı. efendim buña benzer, sıır. sıırın, mandan, falan_filan derken onnardan geçim sālanırdı. şindi genci, en genci benim. genc heb gėtdi. kimse yoḵ, mal_ınan üraşan.

tabī cānım. ġalabā olmaz_mı yāv. olmaz olur_mu yā. yav şindi suyumuz az. meyve olaraḳ elma aacı var_ıdı, armud_aacı var_ıdı, erig_aacı var_ıdı. buna benzer. imeceyi_de kendimiz yapiyoduḳ. tabī. evet, tabī. nasıl. tabī. yav yoḳ gendi çabamızla, gendi şeyimle. öyle bi sıra_ney falan yōdu.

129

Adı Soyadı : Bayram Ünal, 88 yaş
Derleme Yeri : Çiçek Köyü - Yapraklı
Derleme Tarihi : 29. 06. 2011
Konusu : **a.** Askerlik Anıları
b. Köyde Yaşam
c. Cenaze Âdetleri

a.

ḳırḫ_ikide bi ġıtlığ_oldu. ḳırḫ_ikide. bütün millet mal_gibi yayıldı, yazularda. ot_bişdilē, ot_ınan yedilē. ordan efendim aḥladın yaprānı yoldulā, çorba_yapdılā. efendi, sōnadan allaḥ vēdi, bi yıl_da bolluğ_oldu. şeyde_de ḵırḳ_yedide_de erzurumda ben āsker_idim. ordan efendim, iki metiro ġar_yādı, orda hic taallim nöbet yōdun. ḳar ḵúrerdig, hīç durmamaca. yā. āḫşamadan ḵúrerdúḳ, sabaḥadan yaardı.

ordan efendim, çarūmnan teptişe_dikildúḳ. albay dedi_kine şeyde dedi, ḡón yoḵ_mu dedi, deppoyda dedi. baḫ. mal derīsi, derī. hē ḡón. ḡón deriz biz oña. ōlum dedi, ondan dedi, al_da ayāña dikinsene dedi. çorab_ınan teptişe_dikiliyoz.

çōḫ çileler çekdüg. şėyde_de, o zaman_da bi yirmi ḡún bi tāhin verürlerdi, yārın āḫşamadán ekmeḳ yoḫ. onu hemen ālınca yerdúḳ. ondan_sōna ērtesi āḫşama ġadan aç. çorba verürlerdin. birer tas bi_şiy.

bi gún un_çorbası verdilē. bi baḫdım içine, şöle şöle ġurt var. ġurtlanmış. çoḫ çileler çekdúḳ. şindi yalnız bi anarşit işi var. yāni anarşıḳlar dīyom. şindi bi o tehlike var. yollar bol, gēçim bol. her bi_şiy var. öyle deil mi. yā.

b.

esgi adı. benim bilimim, ben segizen_yedi, segzen_segiz yaşıma yetiyon, çiççeg gider. emme esgiden daḥā bundan yüz_elli sene evveli, iki_yüz_elli sene önce adı va_mı, yoḳ_mu bilemīcēn. esses buriya gelen şu yamaçda bi kóy var. şen faƙı derüz. bu dereli içiniñ en esgi kóyü oraymış. aḥa ordan daılı_daılı buralara dālmışlar. vallāḥa yalan söylemeyin, bilemīcen.

bundan daḥa fazla. misefir gelirdi, giderdi. o ġıtlıḫda. ben gitdim. ġırḫ_ikinin ġıtlında, ordan iskilibe varduḳ. kóylere çıḳduƙ, kóylerden birer, ikişer ālduḫ, gece geldúḳ arḫadaş_inen. gúnüz gelemiyoz. candarma dutiyo, aliyo. öyle kótü ġünner var_ıdın. şindi çoḫ şúḳúr ōlum iilik.

şindi sade sen deil, ben deil herkezin de mayişi var. yeyib içib yatiyoz. yā. allaḥ dövlete, ġurban oldūm allaḥ, dursun dursun versin. eçÇükde faḫır_ısa mayişi yōsa, atmış_beşlig alsa. oã da yiyecek_de virī, yaḥacaḫ_da virī. hepsini verir.

imƙān_mı var. bizim buralarda yoḫ zāten yoḫ. yedinci ayın on_beşi olmayinca ne tomatis, ne üzüm, salatalıḫ hiç bulamazdıḫ. ġış_içün aḥa ḥoşaf kesellerdin, gúz meyvālarından. ordan efendim onu ūdürlerdin, ġavut dellerdin. aḥa ufaḫ_tefek. tarḥana ġararlardın. çayı hiç bilen yoƙ. çay_içmeyi. yoḳ. ordan şey tarḥana içerdúḳ, içine bi ēkmek dōrar, ecük bi peynir aḥa.

şimdi soba bu, hiç yōdun, hiç. soba. şu ocaḫlıḫda, ġoca bi ocaḫlıḫ vardın. beş tene çocuḫ oralara otururduḫ. odunu dayarlardın şöyle, oraya. ısınırduḫ. soba daḥa yaḫında çıḫdı. manġal o zaman ordaki yandı_míydın, o kózü alıb manġala getürüb burada_da şėy_düllerdin, ısınırlardın ihtiyarlar. şeyin üsdüne, neyin. gece şey, yāni yataḳ yapallardın, ocaḫda ısınıllardın. gelir, yatarlardın. üstlerine bi, iki yorġan. bi yorġan.

c.

yapıliyō. ḥoca selā verū. ḳalḫaruz. yani ġaş türlü yemek geliyō, şeher yeri gibi. tabī ḥazıllıḳ yapiyollar. tabī tereFi ġılıniyō. beş vaḫıd namaz_ġılıniyō. oliyō.

çay yaparız, ōturuz. öyle, yāni ḳadir geceleri otururlā. o iyi deerli gecelerde otururlā. başġa zaman oturmazlar, saḥura ġadár.

şimdi cenezede, ēsgiden bi şī yōdun da şimdi dērnek yapdılar. o ceneze öldü müydün dörd yüz bide, beş yüz bide yapallar. bütün sizin gibi áḥbablara, uzaḫdan yaḫından tā anġaradan, ıstanbuldan gelen olur, aḫrābası. onnara, defn etdin miydin yemek verüller. aḥa o şėyden, bideden. ayran, yanda. gúzel yaparlar. etli cānım. çanġırıdan getiriyōlar. burda yapamazlar tabī. çanġırıda içine soan ġatıñ.

ēsgiden ḳabir ġurbanı derlerdin. ölen evin, ölen insanın evinden bi mal keserler, yerlerdi. burda bi, ėyi bi ḥoca var ıdın. bunu ġaldurun, dedi. niye. ceneze çıḫan evden yemek olmaz, dedi. siz onnarı beslīcēñiz, dedi. onu ġaldurdular. o ḥoca ġaldurtdurdu. ondan_sōna_da aḥa bi on_beş, yirmi sene aralarında dērneg çıḫıtdı. şindi dēṛneg var.

aḥa olur_udun. ḥondilli derdüg. dēnek ġorduḳ, ondan ḥoplarduḳ. oḫul yoḳ. dēnek. ḥondilli dellerdin, ḥondilli.

iraḥmetlig babam on_üşlüydün. dēy üç_yüz_on_üşlü. āsgerde yedi sene mekdub_atmadım, derdin. ordan yazuyu bilmiş, oḫumuş. ēsgi yazuyu. bölüg ġumandanı olmuş. ġırḫ tāne neferim var, dērdin.

burdan derdi, ordan ḥarbi etdúḳ, etdúḳ dedi. savunması_da túkendi dedi. ġālduḫ dedi. yesir aldular bizi, dedi. yesir almışlar. ben esas üç sene yapdım. fazla yapmadım. şindi segzen_yedi bitdi, segzen_segize geçdi. bayram. ḥacı bayram. bayram ünal.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SÖZLÜK

- A -

aaç Ağaç. (16/3), (16/7).

aarmaḳ Ağarmak (46/32).

aba 1. Abla, büyük kız kardeş. 2. Yenge (DS-I, s. 2).

aba gibi atmak 1. Büyük söz söylemek, mübalâğalı konuşmak. 2. Yüksekten atmak, palavra savurmak (DS-I, s. 6).

abahandan Ansızın, habersiz, birdenbire (DS-I, s. 6).

abalamak Çocuk emeklemek, emekliyerek yürümeğe başlamak (DS-I, s. 7).

abarī bk. *abo, abō* (DS-I, s. 25).

abca Amca (DS-I, s. 14).

abdal Tamahkâr, açgözlü, cimri (DS-I, s. 15).

abıca bk. *abca* (DS-I, s. 14).

abış İki bacak arası, apış (DS-I, s. 18).

abızamzak Bunak (DS-I, s. 23).

abo, abō Şaşma ve korku ünlemi (DS-I, s. 24).

abraş Çilli ve çopur yüzlü, sarı saçlı, açık renk gözlü adam (DS-I, s. 28).

abu, abū bk. *abo, abō* (DS-I, s. 26).

abuca bk. *abca* (DS-I, s. 14).

acar (I) 1. Yeni (DS-I, s. 38).

acar (II) 1. Kuvvetli, gürbüz, dinç, iriyarı (DS-I, s. 38).

acar (III) 1. Cesur, kabadayı, atılgan, gözüpek, yiğit. 2. Çalışkan, becerikli, hamarat (DS-I, s. 39).

acı Aşısız fidan, yabani ağaç (DS-I, s. 44).

acıgıcı kulağı Kuzukulağı otu (DS-I, s. 46).

acıkıcı Hindiba (DS-I, s. 46).

acı kireç Sönmemiş kireç (DS-I, s. 49).

acıklandırmak Üzecek, can sıkacak şeyler söylemek, yapmak (DS-I, s. 49).

acıklanmak Üzülmek, acımak, müteessir olmak (DS-I, s. 49).

acımuk Çokça buğday tarlasında biten ve delice, karamuk da denilen ot ve tohumu (DS-I, s. 51).

acışmak Birinin ölümüne, felâketine hep birlikte üzülmek, yanmak (DS-I, s. 53).

acı yonca Hayvan yemi olarak kullanılan, küçük ve koyu yeşil yapraklı yabani yonca (DS-I, s. 54).

acuḳ Azıcık (89/15).

açık eşkin Atın sık ve çevik adımlarla yürüyüşü (DS-I, s. 59).

açkı Anahtar (DS-I, s. 56).

açkır bk. *açkı* (DS-I, s. 56).

açuḳ Açık (23/3)

āda Koyu pekmez (DS-I, s. 61).

ada düdüğü Ney (DS-I, s. 61).

adak etmek Adamak, vadetmek (DS-I, s. 62).

adaklı Nezredilmiş, varlığı kutsal bir şey uğruna feda edilmiş, adanmış (DS-I, s. 62).

adarsız Müddeti dolmamış, vakitsiz (DS-I, s. 64).

adıyaman Ayı (DS-I, s. 67).

afat Haylaz, yaramaz çocuk (DS-I, s. 71).

afatlamak Öfkeyle ağzına geleni söylemek, küfretmek, bağırıp çağırmak, paylamak (DS-I, s. 71).

afıl uful Yorgun argın (DS-I, s. 72).

afşar Bir şeyin zıddı, aksi (DS-I, s. 74).

afur Hayvanlara yem verilen yer, yemlik, yalak (DS-XII, s. 4406).

agalama Tahta kürek, sıyırgı (DS-I, s. 75).

ağaç balı Kayısı, erik, badem gibi ağaçların gövde ve dallarından sızan zamk (DS-I, s. 80).

ağarmak Ekinler olgunlaşmak (DS-I, s. 82).

ağdırıklı Dengesiz, eğik, bir yana devrik (yük) (DS-I, s. 87).

ağdırmak Aşağı inmek, yük veya terazide denge bozularak bir yanı ağır gelmek (DS-I, s. 102).

ağı kurdu Ağaç ve çalılarda yuva yapıp yaprak yiyen tırtıl (DS-I, s. 78).

ağıla avluya sığmamak Sağa sola saldırmak (DS-XII, s. 4407).

ağıtmak Ölünün meziyetlerini sayıp dökmek (DS-I, s. 94).

ağı yutmak Zehirlenmek, zehirlenmeye razı olmak (DS-XII, s. 4408).

ağız Şive, bir bölgenin özel konuşma ve söyleme tarzı Gaziantep ağzı (DS-I, s. 94).

ağızını yemek İyisini kendine ayırmak (DS-XII, s. 4408).

ağızlamak Suyu başka bir yöne çevirmek, yöneltmek (DS-I, s. 97).

ağız tutması Yeni doğan yavrunun, anasının ilk sütü ile kabız olması (DS-XII, s. 4408).

ağız vermek Akıl vermek, öğütlemek, kışkırtmak (DS-I, s. 100).

ağmak Yükselmek, yukarı çıkmak (DS-I, s. 103).

ağman Kusur, hata, eksik taraf, kabahat, ayıp, örgensel kusur, hastalık (DS-I, s. 104).

ağnanmak Hayvanlar toprakta yatıp yuvarlanmak (DS-I, s. 106).

ağrı Yönünden, tarafından, -den doğru, -ya doğru, -nın boyunca (DS-I, s. 108).

ağrık Angarya iş, mânevi yük (DS-I, s. 110).

ağrıma bk. *ağrı (II)* (DS-I, s. 109).

ağrımak (I) Yiyecek kokmaya, bozulmaya yüz tutmak (DS-I, s. 82).

ağrımak (II) Hayvanlar sıcağın etkisiyle bir çeşit hastalığa yakalanmak (DS-I, s. 110).

ağşar Çamaşırda kullanılan bir çeşit toprak, kil (DS-I, s. 113).

ağzı kara Boşboğaz, geveze, sır tutmaz (DS-I, s. 117).

ağzı pek Sır vermiyen, ketum (kimse) (DS-I, s. 120).

aha, aḫa İşte, orada, hemen şurada, bu (DS-I, s. 121).

ahacık bk. *aha, aḫa* (DS-I, s. 122).

ahır Hayvan yemliği (DS-I, s. 125).

aḫşam Akşam (4/20).

ahubaba Eskiden esnaf birliğine başkanlık eden ve yargıları esnaflar tarafından mutlak yerine getirilen kimse ki, Kırşehirde yatan "Ahîören" tekkesinin şeyhi veya illerdeki vekili (DS-I, s. 134).

aın İlk süt, ağız (18/33).

aız Ağız. (1/6).

akarca Daima akan çıban, sıraca, fistül (DS-I, s. 139).

akbaş Papatya (DS-I, s. 140).

akdamla Süt, yoğurt (DS-I, s. 146).

akıntılı Eğimi, inişi fazla olan yer, meyilli, eğimli (DS-I, s. 137).

akıtma (I) Hayvanların alnından burnuna doğru uzanan beyaz leke (DS-I, s. 153).

akıtma (II) Alçıdan yapılan tavan süsleri (DS-I, s. 154).

akıtmak İşemek (DS-I, s. 154).

akkayşak Bir çeşit mantar (DS-I, s. 155).

aklanıp paklanmak Kötü işleri bırakmak (DS-XII, s. 4412).

aklık Pudra, düzgün (DS-I, s. 158).

akpakla Beyaz, kuru fasulye (DS-I, s. 141).

aksakarca Dağ tepelerinde görülen beyaz bulut (DS-I, s. 161).

aktan karadan Evet veya hayır, iki şeyden biri (DS-I, s. 162).

aktaraç Sac üstündeki ekmeği çevirmeye yarayan tahta ya da demir araç, evirgeç (DS-XII, s. 4412).

aktaş Mermer, kireç taşı (DS-I, s. 163).

akyel Lodos, güneyden esen yel (DS-I, s. 165).

ala Çok renkli, karışık renkli (DS-I, s. 167).

ala bacak Bacakları benekli, beyaz renkli hayvan (DS-I, s. 171).

alabaş 1. Başı benekli hayvan. 2. Vücudunun yarısı beyaz, yarısı siyah olan kıl keçisi (DS-I, s. 173).

alabele bk. *ala (I)* (DS-I, s. 167).

alaca (I) bk. *ala (I)* (DS-I, s. 168).

alaca (II) Keklik avında kullanılan, çeşitli renklerle boyanmış bez tuzak (DS-I, s. 170).

alaca aş Bulgurla mercimekten yapılan biraz sulu pilâv, lapa (DS-I, s. 176).

alaca karga Saksağan (DS-I, s. 176).

alacalanmak Eriyen karlar arasından yer yer toprak görünmek (DS-I, s. 177).

alacuk Üzeri dal veya hasırla örtülen çoban evi, tarla, bostan, bağ kulübesi, çardak (DS-I, s. 178).

alaf Alev (87/34), (DS-I, s. 182).

alag Tepelerde rüzgâr gören açık yerler (DS-I, s. 186).

ala kanat Büyük ve boz renkli yaban güvercini (DS-I, s. 189).

alakuru Yarı tavlı toprak (DS-I, s. 191).

alakuş Baş örtüsü (DS-I, s. 191).

alan, alañ Açıklık, düzlük yer (DS-I, s. 194).

alan talan Karmakarışık, darmadağınık, altüst (DS-I, s. 196).

alarmak Kızarmak (DS-I, s. 198).

alasan talasan bk. *alan talan* (DS-I, s. 196).

alasemet Yarım yamalak, çok acele, çabucak (DS-I, s. 182).

alaş Büyük ve siyahlı beyazlı bostan köpeği (DS-I, s. 199).

alatav 1. Yarı yaş, yarı kuru toprak, az tavlı yer. 2. Çok pişmiş yemek (DS-I, s. 201).

alavuz Ara bozucu, boşboğaz, geveze, ikiyüzlü, dönek (DS-I, s. 171).

alay Halay (DS-I, s. 203).

alaz Alev (DS-I, s. 205).

alazlama 1. Yüzde ve vücutta çıkan çıbanlar, kızartılar. 2. El, ayak ve yüzün kızarıp şişmesiyle meydana gelen hastalık, yılancık (DS-I, s. 206).

alazlamak Bir şeyi ateşe tutup çekmek, alev yalamak, hafifçe yakmak (DS-I, s. 206).

albasdı bk. *al basma* (1/60).

al basma Kızıla benzer bir çeşit hastalık (1/59), (DS-I, s. 207).

alber, alver Getir (DS-I, s. 208).

albermek Getirmek (DS-I, s. 208).

aldangıç Avutacak, kandıracak, gönül alacak şey, söz (DS-I, s. 209).

algı Haşhaş kozasını çizip akan sütü almaya yarıyan aygıt (DS-I, s. 212).

algın (I) Renksiz, cılız, zayıf, hastalıklı, yılgın (DS-I, s. 213).

algın (II) Lâğım, su yolu (DS-I, s. 214).

algitmek İletmek, götürmek, alıp gitmek (DS-I, s. 211).

algömlek Kızıl hastalığı (DS-I, s. 214).

algun bk. *algın (II)* (DS-I, s. 214).

alıp veremediği olmak Karşılık veremediği bir kötülük görmek (DS-XII, s. 4416).

alığın At üstüne konulan minder (DS-I, s. 216).

alık (I) Eğer, semer, palan, hayvanın beline konulan eski çul (DS-I, s. 216).

alık (II) Zayıf, halsiz, renksiz, soluk (DS-I, s. 217).

alışmak Tutuşmak, yanmaya başlamak (DS-I, s. 220).

alıştırmak (I) Alevlemek, yakmak, tutuşturmak, ateşe vermek (DS-I, s. 186).

alıştırmak (II) İki parçayı birbirine uydurmak, tutturmak (marangoz ve demirciler arasında) (DS-I, s. 221).

alız (I) Zayıf, cılız (DS-I, s. 221).

al kuşak Alâimisema, gök kuşağı (DS-I, s. 192).

allak pullak Karmakarışık, altüst (DS-I, s. 190).

alma Elma (43/62), (DS-I, s. 226).

alpeştambal bk. *algömlek* (DS-I, s. 214).

altatar Altı mermi alan toplu tabanca, altıpatlar (DS-I, s. 231).

altıatar bk. *altatar* (DS-I, s. 231).

altına etmek Çok korkmak (DS-XII, s. 4416).

altınla oynamak Varlıklı olmak (DS-XII, s. 4417).

altı parmak Sırma işlemeli, altı yol çizgili veya çiçekli ipek kumaş, bu kumaştan yapılan gelin elbisesi (DS-I, s. 232).

alt tarafı ne İşin önemsizliğini anlatmak için (DS-XII, s. 4417).

alunluk Boyna takılan süs eşyası (DS-I, s. 234).

aluşturmaḳ Alıştırmak (24/14).

al üstüne al giymek Gösteriş yapmak (DS-XII, s. 4417).

al üstüne mor giymek Çirkin, uyumsuz giyinmek (DS-XII, s. 4417).

alvala Gelincik, tarla gülü (DS-I, s. 234).

al yeşil kuşanmak 1. Çok sevinçli olmak (için). 2. Süslü giyinmek (DS-XII, s. 4417).

āman Kusur, kabahat, uzuv eksikliği (DS-I, s. 236).

amesken, ameskene Bir çeşit küçük, siyah erik (DS-I, s. 238).

ana Esas, asıl, sermaye, temel (DS-I, s. 243).

anā Korku, şaşma, hayranlık bildir ünlem (DS-I, s. 241).

anaç (I) Analaşmış, çok yavru doğurmuş, yaşlanmış, kümes hayvanı, kuş ve evcil memeli hayvan (DS-I, s. 245).

anaç (II) Kurnaz, tecrübeli, bilgili (DS-I, s. 246).

anadut Ekin demetlerini arabaya koymaya ve harmanı aktarmaya yarıyan, üç, dört, beş, yedi çatallı olabilen, uzun saplı aygıt, dirgen, yaba (16/68).

analık Üvey anne (DS-I, s. 249).

ānam Anlam (35/13).

anarı -den doğru, yönünden, tarafından (DS-I, s. 252).

anasını ağlatmak Dövmek, çeşitli kötülük yapmak (DS-XII, s. 4418).

ānatmaḳ Anlatmak (19/29).

anay (II) Bezginlik, bıkkınlık, usanç bildirir ünlem (DS-I, s. 253).

anay bk. *anā* (DS-I, s. 242).

anazut bk. *anadut (I)* (DS-I, s. 248).

andaç Hatıra, hediye, armağan (DS-I, s. 256).

andal 1. Bahçe, bağ ve bostanda sulamayı kolaylaştırmak için, toprağın eğimine göre ayrılmış parçalar, masala, evlek. 2. Evlek sınırı (DS-I, s. 257).

ang İki tarla arasındaki sınır, set şeklindeki ayrıntı (DS-I, s. 240).

añırmak Eşek bağırmak, anırmak (DS-I, s. 266).

añıtlamak, anıtlamak Vurmaya niyet etmek, korkutmak kasdiyle vuracakmış gibi yapmak (DS-I, s. 270).

anız, añız (I) Ekinin biçildikten sonra tarlada kalan köklü sap kısmı (DS-I, s. 271).

anız, añız (II) Ekini biçildikten sonra sürülmeden boş kalan tarla (DS-I, s. 272).

anız biçmek, añız biçmek Tarla kenarındaki hendek, ark ve yol gibi yerlerdeki otları biçmek, yolmak (DS-I, s. 272).

ani, anī bk. *anā* (DS-I, s. 242).

ankazak Ahmak, sersem, akılsız, dangalak, angıt (DS-I, s. 263).

ankut bk. *ankazak* (DS-I, s. 265).

anmak, añmak Açıklamak, söylemek, anlatmak (DS-I, s. 275).

annaç Karşı, ön taraf, gözönü, her taraftan görülebilen yer, meydan, açıklık (DS-I, s. 275).

annam Anlam (16/102).

annatmaḳ Anlatmak (2/14), (13/9), (87/9).

an yeri, añ yeri Sınır yeri, ek yeri (DS-I, s. 281).

apalamak 1. Sallanarak, sendeliyerek yürümek. 2. Çocuk emeklemek, emekliyerek yürümeğe başlamak (bk. *abalamak*) (36/48), (DS-I, s. 283).

apalayı apalayı Emekleye emekleye (36/47).

apörlür Hoparlör (88/13).

aparmak Çalmak, aşırmak, alıp kaçmak, habersiz götürmek, gizlice almak (DS-I, s. 284).

apartmak bk. *aparmak* (DS-I, s. 284).

apazlamak Avuçlamak, avuç dolusu almak (DS-I, s. 286).

apsut Kağnı tekerleğinin ağaç parçaları, ispit (DS-I, s. 291).

aptal Dilenci (DS-I, s. 15).

apuk sapuk Saçma sapan, gelişi güzel, ileri geri, boş söz (DS-I, s. 20).

aracı İki yüzey teşkil eden eriş iplerini birbirinden ayırmaya yarıyan küçük ağaç çivi (DS-I, s. 292).

ara_kesme Saklambaça benzeyen bir çocuk oyunu (91/5).

arası açılmak Dostluk bozulmak (DS-XII, s. 4422).

arasını açmak Aldığını unutturmaya çalışmak, geri vermemek (DS-XII, s. 4422).

ardılmak Abanmak, yaslanmak, dayanmak, yüklenmek (DS-I, s. 304).

ardırmak El ile, sopa ile döğmek (DS-I, s. 307).

ardmak Yükletmek (DS-I, s. 307).

argaç 1. Davarların açıkta toplu olarak yattıkları yer, düz dağ sırtları. 2. Hafif meyilli yer, bayır (DS-I, s. 309).

argın Bir çeşit yabani armut (DS-I, s. 311).

argun bk. *argın* (DS-I, s. 311).

ārı -den doğru, -den yana (38/62), (DS-I, s. 313).

arı dalağı Oğul arılarının el büyüklüğünde yapıp bıraktıkları bal peteği (DS-I, s. 314).

arı gülü Gelincik (DS-I, s. 315).

arık Zayıf, cılız, sıska (DS-I, s. 316).

arıklamak Çalmak (DS-I, s. 318).

arınmak Arlanmak, utanmak (DS-I, s. 321).

arkacı Hamal (DS-I, s. 325).

arkmak Yardım etmek (DS-I, s. 327).

armut gibi düşmek (I) İstemeyerek yardım etmek (DS-XII, s. 4424).

armut gibi düşmek (II) Kolayca düşmek (DS-XII, s. 4424).

arnafa Obur, pis boğaz (DS-I, s. 329).

arnat Üzüm vermiyen kuvvetli üzüm teveği (DS-I, s. 329).

arpalama Çok arpa yemekten ileri gelen bir hayvan hastalığı (DS-I, s. 330).

arpalamak Ağzına geleni söylemek, ne dediğini bilememek (DS-I, s. 331).

arşınlayıp durmak Boş yere gidip gelmek (DS-XII, s. 4424).

ārtı Artık (1/8).

arvana Dişi deve (DS-I, s. 337).

arzuman İstek, şiddetli istek (DS-I, s. 338).

asāletden İyi, kusursuz, güzel (yapılan herhangi bir iş, hareket hakkında) (DS-I, s. 339).

aş 1. Pirinç pilâvı. 2. Çorba. 3. Tarhana (DS-I, s. 348).

āşam Akşam (1/43)

āşamaca Akşama kadar (17/44).

āşamadan Akşama kadar (124/41).

aş deliye galmak Akıllı geçinenler çabucak doyup sofradan çekildikten sonra, yemeğin gerisi ve iyisi, daha önce abdalca davranıp ağır ağır yiyen kişiye kalmak (DS-I, s. 352).

aşır aşı Aşure (43/60).

aşırtmaç Sırt ve bayırların geri tarafı, görünmiyen yüzeyi (DS-I, s. 357).

aşkarsız Yüzsüz, biçimsiz, sevimsiz, çirkin (DS-I, s. 359).

aşlamak Katmak, karıştırmak (DS-I, s. 360).

aşlık (I) Mutfak (DS-I, s. 352).

aşlık (II) Buğday, mısır gibi tahıl, bunlardan yapılan çorbalık, bulgur gibi yemeklikler (DS-I, s. 360).

aşma Çatçat çarığı (DS-I, s. 361).

aşşā Aşağı (1/72).

aşşā yoḫarı Aşağı yukarı (20/61).

aşu Boya yapılan kırmızı toprak (DS-I, s. 363).

aşur bk. *aşu* (DS-I, s. 363).

atak Geveze, mübalâğacı (DS-I, s. 364).

ataş Ateş (55/38), (69/28), (77/16).

ateş almaya gelmek Konuk, kısa süre oturmak (DS-XII, s. 4428).

ateşlerde yanmak İşin sıkıntı ve güçlüklerini çekmek (DS-XII, s. 4428).

atını çözmek Kovmak (DS-XII, s. 4428).

atışmak Saz şairleri birbirlerine şaka yollu karşılıklarda bulunmak (DS-I, s. 369).

atıştırmak (I) Dövmek, tokatlamak (DS-I, s. 370).

atıştırmak (II) Bir şeyler yapmak (DS-XII, s. 4428).

at otlatmak Sözü edilen yeri önceden gezip görmüş olmak (DS-XII, s. 4429).

at oynatmak Çok sevinmek (DS-XII, s. 4429).

auz İlk süt, ağız (42/22)

avara (I) Şaşkın, kararsız, beceriksiz, işsiz, avare (DS-I, s. 376).

avara (II) Verimsiz, çorak toprak (DS-I, s. 376).

avara durmak Boş durmak, çalışmamak (DS-I, s. 377).

ave Abla (DS-I, s. 380).

avı yivi Adamın içi dışı, iciği ciciği (DS-I, s. 384).

avkalamak Azarlamak, tehdit etmek (DS-I, s. 385).

avlağa Ağıl (DS-I, s. 382).

avlağı Bahçelerin etrafına ağaç ve ince dallardan yapılan çit, engel (DS-I, s. 388).

avruk Obur (DS-I, s. 391).

avsunlamak Zehirli hayvan sokmalarına karşı okuyup üfleyerek bağışıklık kazandırmak, şerbetlemek (DS-I, s. 393).

avu Zehir, ağı (DS-I, s. 394).

avu kurdu Tırtıl (DS-I, s. 395).

avuz Yeni doğurmuş bir hayvandan ilk günlerde sağılan, koyu yapışkan süt, ağız (21/44), (DS-I, s. 115).

ayağına gelmek Bir dilekte bulunmak (DS-XII, s. 4431).

ayağını bağlamak Zararsız duruma getirmek (DS-XII, s. 4431).

ayağının çorabı olmamak Yoksul olmak (DS-XII, s. 4431).

ayağının tozuna bakmamak Bilmediği konuda konuşmak, tartışmak (DS-XII, s. 4431).

ayağını taştan esirgemek Boş yere uğraşmamasını sağlamak (DS-XII, s. 4431).

ayak ayak üstüne atmak Kendine güvenir biçimde oturmak (DS-XII, s. 4432).

ayak burçmak Ayak burkulmak (DS-XII, s. 4432).

ayakcak Tırpanla ekin biçenlerin ayaklarına bağladıkları demet (DS-I, s. 400).

ayakçak (I) Merdiven, merdiven basamağı (DS-I, s. 401).

ayakçak (II) Takma ayak (DS-I, s. 401).

ayaklarını çatmak Çekinmeden, rahat biçimde oturmak (DS-XII, s. 4432).

ayaklı Yüksek boylu, iri, bakımlı hayvan (DS-I, s. 403).

ayalama Harman sonunda kalan süprüntüleri, taneleri toplamaya yarıyan kürek (DS-I, s. 405).

ayalamak Harman sonunda kalan tozlu taneleri tırmıkla toplamak, süpürmek (DS-I, s. 405).

ayamak Serbest bırakmak (DS-I, s. 406).

ay avlağı Ay ağılı, hale (DS-I, s. 387).

ayı Topaç (40/14), (DS-I, s. 415).

ayı gibi olmak Çok şişmanlamak (DS-XII, s. 4434).

ayık Zeki, açıkgöz, anlayışlı, açık fikirli, görgülü (DS-I, s. 418).

ayınga Kaçak tütün, tütün (DS-I, s. 418).

ayıtlamak Ayıklamak, seçmek, temizlemek (DS-I, s. 421).

āyle Aile (104/31).

aymak Ayılmak, kendine gelmek (DS-I, s. 426).

ayna taşı Helâ deliğinin arkasına konan büyükçe taş (DS-I, s. 428).

aynalamak Tek tırnaklı hayvan, çoğuncası at, tökezleyip dizini yaralamak (DS-I, s. 427).

ayran geven Aptal, sersem, miskin, budala, beceriksiz, geveze (DS-I, s. 429).

ayrulmaḳ Ayrılmak (13/35).

āyşam Akşam (81/66).

aytar Haberci (DS-I, s. 432).

ay şelvesi Ay ışığı, mehtap (DS-I, s. 431).

ayva gibi olmak Hastalıktan sararmak (DS-XII, s. 4436).

ayvan (II) Mısır, fındık v.b. kurutmaya mahsus zeminden yüksek yer (DS-I, s. 433).

aza, āza Baş sağlığı (DS-I, s. 434).

azınsamak Az görmek (DS-I, s. 439).

azıvermek Bağırıp çağırmak (DS-XII, s. 4437).

azıya almak Çevresindekileri dinlememek (DS-XII, s. 4437).

azman (I) Damızlık olarak ayrılmış erkek keçi, davar (DS-I, s. 442).

azman (II) Çalı ve dikeni bol tarla (DS-I, s. 442).

azman (III) Bitkilerde kök filizi, sürgünü (DS-I, s. 442).

azva Karamuk ağacının kökünden çıkarılan ve göz ağrılarını iyileştirmede kullanılan bir sıvı (DS-I, s. 443).

- B -

bā Üzüm bağı (45/33).

baã Bana (2/50), (35/12), (48/4).

baba (I) Çatılarda, makas ağaçlarının birer ucunun çivilendiği, iki metre kadar uzunlukta ve tam ortada bulunan kalın direk, omurga direği (DS-II, s. 446).

baba (II) Büyük ve onulmaz çıban, veba, dert, hastalık (ilenmelerde) (DS-II, s. 447).

bâba Baba (25/22), (88/12), (90/38).

baba çıkasıca Öl, geber anlamında ilenç olarak kullanılır (DS-II, s. 449).

babal Vebal, günah (DS-II, s. 450).

babış 1. Ördek. 2. Kaz ve ördek yavrusu (DS-II, s. 469).

baca gaşı Ocağın yan veya üst tarafına yapılan lamba, kibrit vb. şeyleri koymaya yarayan raf (DS-II, s. 456).

baca kaşı bk. *baca gaşı* (DS-II, s. 456).

bāçe Bahçe (35/30).

badak (I) 1. Kısa boylu, ufak yapılı, cüce, bodur, tıknaz (DS-II, s. 459). 2. Paytak yürüyen, bacakları çarpık olan (DS-II, s. 460).

badak (II) Tek husyeli hayvan, iyi burulmamış, dişisine yanaşamayan hayvan (DS-II, s. 460).

badak (III) Dermansız, takatsiz, çevik olmayan (DS-II, s. 461).

badak (IV) Yeni kurutulan üzüm arasında kalan yaş taneler (DS-II, s. 461).

badal (I) Kar veya çamurda donmuş, kurumuş, derin, tekerlek ve ayak izi (DS-II, s. 462).

badal (II) Tuzak, fak, tehlike (DS-II, s. 462).

badal (III) Ağacın gövdesinden ilk ayrılan dal, sürgün (DS-II, s. 462).

badala basmak Tuzağa düşmek, aldanmak (DS-II, s. 462).

badas Tuğla (DS-II, s. 463).

badavra Bağdadî duvarlara çakılan tahtalar (DS-II, s. 464).

bademparmak İşaret parmağı (DS-II, s. 465).

badı Kaz (DS-II, s. 465).

badıl badıl Yalınayak (yürümek, dolaşmak) (DS-II, s. 462).

badıma 1. Yol kenarlarında biten, ufak yapraklı, yemeği yapılan bir ot. 2. Örekenin dibi (DS-II, s. 467).

badima bk. *badıma 1.* (DS-II, s. 459).

badımanaḫ bk. *badıma* (65/1).

bagırdak Çocuğun düşmemesi için beşiğe veya salıncağa bağlanan enli kuşak (DS-II, s. 478).

bağırtlak Geveze, yaygaracı, çok bağıran, gürültücü (DS-II, s. 480).

bağışlama El öpme karşılığı verilen mal, arazi (DS-II, s. 481).

bağlama Potin, yemeni (DS-II, s. 482).

bağrı kalkmak 1. Göğsü kabarmak, kıvanmak. 2. Adam olmak, olgunlaşmak. 3. Zenginleşmek (DS-II, s. 485).

bağrı yuka Yufka yürekli, merhametli (DS-II, s. 486).

bahana Sebep, bahane (DS-II, s. 487).

bahça Bahçe (35/3), (57/21), (80/46), (DS-II, s. 458).

bakacak Balkon (DS-II, s. 489).

bakal Karatavuk (DS-II, s. 490).

bakanak Atın ve geviş getiren hayvanların bileği (DS-II, s. 491).

bakarak olmak Beklemek, göz kulak olmak (DS-II, s. 490).

bakırbasma Vücudun yer yer kızarması ile beliren bir hastalık (DS-II, s. 494).

bakrak Bakraç, kova, helke (DS-II, s. 493).

balak 1. Manda yavrusu, malak (DS-II, s. 497). 2. Kedi yavrusu (DS-II, s. 498).

balamut Meşe palamudu (3/35).

balarmak Şişmek, kabarmak, doğurması yaklaşan hayvanın ferci açılıp genişlemek (DS-II, s. 499).

baldırcan Patlıcan (1/2), (DS-II, s. 502).

balgam Karın erimesinden ve yağmurdan meydana gelen sulu çamur (DS-II, s. 503).

bālı Aşık kemiği (DS-II, s. 504).

balım Sevgili kardeşim, arkadaşım, şekerim anlamında daha çok kadınlar arasında kullanılır (DS-II, s. 505).

balkan Sazlık, bataklık (DS-II, s. 507).

baltacık Değirmen taşının ortasında bulunan ve onu döndüren demir, haç şeklindeki aygıt (DS-II, s. 511).

bambil Ekinler taze iken tanelerin özünü yiyen böcek ve bu böceğin sebep olduğu hastalık (DS-II, s. 514).

baña Bana (2/42), (DS-II, s. 515).

bandıkmak Çok susamak, hararetlenmek, fazla istekli olmak (DS-II, s. 518).

bandırma Özel şekilde açılan yufkayı üç köşeli kesip kızgın tereyağına batırıp, tepsiye dizdikten sonra üzerine şeker konularak yapılan cevizli bir çeşit tatlı (DS-II, s. 518).

bangır bangır bağırmak Avazı çıktığı kadar bağırmak (DS-II, s. 520).

barābar Beraber (6/8).

barana Lop yumurtanın üzerine sarımsaklı yoğurt dökülerek yapılan bir yemek (DS-II, s. 525).

barhana, barẖana Grup, takım, kafile, kalabalık, göç, küçük kervan, aile fertleri (DS-II, s. 530).

barılı Muhafazalı (DS-II, s. 532).

barnak Parmak (124/37).

basakbaşı Merdiven başı (DS-II, s. 537).

basdak Merdiven, el merdiveni, merdiven basamağı, iskele (DS-II, s. 536).

basduḫ Pestil (67/21).

basırık Gizli, kapalı yer, hücre (DS-II, s. 541).

baskı (I) Ağırlık, baskı (DS-II, s. 542).

baskı (II) İnzibat, terbiye (DS-II, s. 542).

baskın Pekçok, yığın yığın, bol (DS-II, s. 543).

bastak bk. *basdak* (DS-II, s. 537).

bastı Karakabağın şeker ve cevizle pişirilmesiyle yapılan bir çeşit tatlı (DS-II, s. 546).

bastı Ortaya dikilen bir çubuğun vurulmaya çalışıldığı bir oyun (41/12).

bastık Pestil (DS-II, s. 546).

bastırmak Dişi hayvanı erkekle çiftleştirmek (DS-II, s. 548).

baş biçağı Ustura (DS-II, s. 555).

baş donanma Güveyinin gerdekten bir gece önce yaptırdığı şenlik (DS-II, s. 556).

başaklamak Tahıl ve meyveleri devşirdikten sonra geriye kalan döküntüleri toplamak (DS-II, s. 551).

başlak bk. *başlık (III)* (DS-II, s. 563).

başlak Müstakil (ev) (DS-II, s. 562).

başlı Geçici olmayan, devamlı, sürekli olarak (DS-II, s. 562).

başlık (I) Evlenecek erkeğin kız tarafına verdiği para, mal veya ziynet eşyası, ağırlık (DS-II, s. 562).

başlık (II) Gem (DS-II, s. 563).

başlık (III) Hissesiz, müstakil tarla (DS-II, s. 563).

baş oğul Arının verdiği ilk oğul (DS-II, s. 564).

batasıca İlenç olarak kullanılır (DS-II, s. 569).

batman Büyük, ağır (DS-II, s. 572).

battı battı Değnekle oynanan bir çocuk oyunu (DS-II, s. 573).

bayak Demin, az önce, şimdi (DS-II, s. 575).

bayaktan bk. *bayak* (DS-II, s. 577).

bayatsımak Bayatlamak, bayatlamaya yüz tutmak (DS-II, s. 578).

bayık Doğru, gerçek, şüphesiz (DS-II, s. 579).

baylı Bari, keşke, hiç olmazsa, öyle ise (DS-II, s. 506).

baymak (I) Yiyecek baygınlık vermek, mideyi hafifçe bulandırmak, midede ezinti yapmak (DS-II, s. 582).

baymak (II) Aldatmak, kandırmak, göz boyamak, manyetize etmek, tesir altında bırakmak (DS-II, s. 582).

bayrambeyi olmak Midesi bozulmak, ishal olmak (DS-II, s. 584).

bayram yemeği Dini bayramların birinci günü pişirilen et, pilav ve tatlıdan ibaret yemek (DS-II, s. 584).

baytak bk. *badak I-2.* (DS-II, s. 460).

bazar Pazar (21/22).

bazar ekmeği Çarşıda satılan ekmek (DS-II, s. 586).

bazar helvası Tahin helvası (DS-II, s. 586).

bazartesi Pazartesi (47/14).

bazlama Mısır, arpa, darı ve buğday unlarından yapılan mayalı, mayasız, yağlı, yağsız, şekerli, şekersiz, ince ve kalın pişirilen saç ekmeği (17/45), (DS-II, s. 587).

bazlamaç bk. *bazlama* (DS-II, s. 588).

bedevre Damda üzerine kiremit döşenen veya kiremit yerine örtülen ince tahta (DS-II, s. 595).

beenmek Beğenmek (5/3).

beg Pek. (12/6), (123/32).

beğirmek Hayvan bağırmak, melemek, acı acı ses çıkarmak (DS-II, s. 597).

behiş Dişi domuz, üç dört yaşındaki dişi domuz, dişi yabanî domuz (DS-II, s. 628).

bekeden Kalın yufka şeklinde hamurdan pişirilen yemek, köfter (DS-II, s. 601).

bekemek bk. *beketmek* (DS-II, s. 602).

beketmek Kapatmak, tıkamak, örtmek (DS-II, s. 601).

bekitmek bk. *beketmek* (DS-II, s. 602).

bel Meni, sperma (DS-II, s. 605).

beldir beldir Canlı ve dikkatli bakışı anlatmak için bakmak fiili ile birlikte kullanılır (en çok çocuk için) (DS-II, s. 608).

belemek, bėlemek Çocuğu kundaklamak, sarmak, beşiğe bağlayarak, sararak yatırmak (DS-II, s. 610).

belen Bir çeşit davar hastalığı ki, hayvan arka ayaklarını hareket ettiremez (DS-II, s. 616).

belenmek, bėlenmek Bulaşmak, bulanmak, serpilmek (DS-II, s. 613).

belertmek Gözleri, akını meydana çıkaracak şekilde açmak (DS-II, s. 614).

belezük Sağlam olmayan, hastalıklı (74/26).

belinlemek, beliñlemek Şaşkınlıkla karışık korku duymak, irkilmek, ürkmek, uykudan sıçrayarak korku ile uyanmak, afallamak, şaşırmak (DS-II, s. 618).

beli salık Bel kemiği kırılmış, aşağı çökmüş olan hayvan (DS-II, s. 620).

bellicek Bir kimse tarafından bilinen mantar ocağı (DS-II, s. 623).

benbenci Kendini beğenmiş, kendini öven, gururlu, kibirli, şımarık (DS-II, s. 625).

ben düşmek, beñ düşmek Meyve, en çok üzüm olgunlaşmaya başlamak (DS-II, s. 627).

benillemek bk. *belinlemek, beliñlemek* (DS-II, s. 619).

berçin Perçin (DS-II, s. 631).

bertik İncinme, burkulma (DS-II, s. 636).

bertikmek Ağlayacak hale gelmek, hıçkırarak ağlamak (DS-II, s. 637).

beslek, bėslek Besleme, hizmetçi, evlâtlık (DS-II, s. 640).

bestil Pestil, köfter (DS-II, s. 641).

beşik kertiği Kız ve erkek çocukları beşikte iken nişanlama veya böylece nişanlanmış kız, erkek (DS-II, s. 643).

beşte Sayım vergisi (DS-II, s. 645).

betni 1. Ahırda hayvan yemi konulan oluk şeklindeki yer, yemlik. 2. Tarla belleyecek aygıt (DS-II, s. 646).

beynimek bk. *belinlemek, beliñlemek* (DS-II, s. 619).

bezee Şalvar ve donun uçkur geçirilen yeri (DS-II, s. 650).

bezemek Şifalı olduğuna inanılan çamur, toprak veya suyu ele yüze sürmek (DS-II, s. 651).

bezği bk. *bezee* (DS-II, s. 650).

bezik Soluk, rengini atmış (DS-II, s. 652).

bıcık bk. *bıçık (I)* (DS-II, s. 656).

bıcılkan Kadınların meme uçlarında, çocukların ayaklarında, hayvanların ayak parmaklarıyla bileklerinde ter, pislik, çamur vs. sebeplerden ileri gelen sulu yara (DS-II, s. 656).

bıçık (I) Sel yatağı, dere, dere yatağı (DS-II, s. 655).

bıçık (II) Çalılı, otlu, dikenli yer.

bıdırdaşmak Ağız kavgası yapmak, atışmak (DS-II, s. 661).

bıh etmek Kesmek (Çocuk dilinde) (DS-II, s. 663).

bıldır Geçen yıl (20/8).

bıngıldak, bıñgıldak Bataklık (DS-II, s. 668).

bıngıldamak Et titremek, oynamak, su sıçramak, kımıldamak (DS-II, s. 668).

bırakıntı Bırakılmış kadın (DS-II, s. 668).

bırıtmak Darılmak, alınmak, somurtmak (DS-II, s. 670).

bıtırak Kırlarda yetişen yabanî bir otun dışı dikenli tohumu (DS-II, s. 671).

bıtrak bk. *bıtırak* (DS-II, s. 672).

bıyam Meyan kökü (DS-II, s. 672).

bızā Buzağı (18/34).

bızağılamak Doğurur gibi, çok güçlük çekmek (DS-II, s. 674).

bızıkmak Sıkılmak, sıkışmak, bunalmak (DS-II, s. 675).

bibi 1. Hala. 2. Abla (DS-II, s. 677).

bici bici Hayvanları çağırma ve kovalama ünlemi (DS-II, s. 680).

bicik Köşe, bucak, uç, açı (30/18), (DS-II, s. 775).

bicük Buzağı (DS-II, s. 812).

biçik bk. *bıçık (I)* (DS-II, s. 656).

biçik bk. *bicük* (DS-II, s. 812).

bide Pide (1/30) (37/90).

bikırıcık Bir parça, azıcık, biraz (DS-II, s. 686).

bikleç, bikleeç, bikleğeç Saçta yufka ekmeği çevirmeye yarayan tahta aygıt (DS-II, s. 706).

bilāder Birader (6/48), (14/13).

bilek boşalması Hayvanın ön ve arka ayaklarının çökmesi (DS-II, s. 691).

bili bili Kümes hayvanlarını çağırma ünlemi (DS-II, s. 692).

billeşmek Birleşmek (22/6).

biñ Bin (103/13).

bindallı Gelinlerin giydikleri sırma işlemeli kaftan (DS-II, s. 696).

birhoy, bihoy Bir defa (DS-II, s. 701).

bir kav bir çakmak Kavgaya hazır (DS-II, s. 701).

bisleğeç bk. *bikleç, bikleeç, bikleğeç* (DS-II, s. 706).

bişeğen Çabuk pişen (DS-II, s. 705).

bişek Yayık döğmede kullanılan ağaç (DS-II, s. 705).

bişiy Bir şey (DS-II, s. 705).

bişleeç bk. *bikleç, bikleeç, bikleğeç* (DS-II, s. 707).

bişleneç bk. *bikleç, bikleeç, bikleğeç* (DS-II, s. 707).

bişliheç bk. *bikleç, bikleeç, bikleğeç* (DS-II, s. 707).

bitgi bk. bitik (DS-II, s. 710).

biti Muska (DS-II, s. 710).

bitik (I) Kitap (DS-II, s. 710).

bitik (II) Yapışık, dolaşık, ekli, tüm, donmuş katılaşmış (DS-II, s. 710).

bitinci Bitince (23/2).

bitiyi bk. *bikırıcık* (DS-II, s. 687).

bitleğeç bk. *bikleç, bikleeç, bikleğeç* (DS-II, s. 707).

bitti Saklambaç oyunu (DS-II, s. 712).

biyam bk. *bıyam* (DS-II, s. 672).

bocu Sıra, nöbet (DS-II, s. 716).

bocuk Domuz yavrusu (DS-II, s. 716).

bocut (I) bk. *boduç* (DS-II, s. 719).

bocut (II) Kısa boylu, kötü insan (DS-II, s. 716).

bodak Ayı yavrusu (DS-II, s. 721).

boduç Çam ağacı veya topraktan yapılmış küçük testi, yuvarlak, kulpsuz testi (DS-II, s. 718).

boğarsak bk. *boğasak* (DS-II, s. 724).

boğasak Boğaya gelmiş, boğa isteyen inek, dana (DS-II, s. 724).

boğaz avruğu Hazır yiyici (DS-II, s. 727).

boğle Böyle, böylece (DS-II, s. 768).

boğsu Döşeme tahtalarının altına konulan kalın direk (DS-II, s. 730).

boklağı Hela (DS-II, s. 733).

bol bolamaç bk. *bol bolamat* (DS-II, s. 735).

bol bolamat Bol bol, döke saça, geniş (DS-II, s. 734).

bolu Perşembe (DS-II, s. 735).

botça Koyun ve keçilerin memelerinde olan hastalık (DS-II, s. 743).

boyna Devamlı, sürekli. (54/46).

bõber Biber (67/19).

böcü (I) Kurt (DS-II, s. 755).

böcü (II) Böcek, akrep, çıyan, örümcek vs. (DS-II, s. 756).

böcü börtü bk. *böcü (II)* (DS-II, s. 756).

bödek İç organlar (DS-II, s. 757).

bödelek Böbrek (DS-II, s. 764).

böğ bk. *böcü (II)* (DS-II, s. 756).

böğelek Sığırları rahatsız eden bir çeşit sinek, gübre sineği (DS-II, s. 759).

böğez Bu defa, bu sefer (DS-II, s. 763).

böh bk. *böcü (II)* (DS-II, s. 756).

bõle Böyle (2/24).

bölenmek bk. *belenmek, bėlenmek* (DS-II, s. 613).

böndü bk. *boduç* (DS-II, s. 719).

böngüldek bk. *büngüldek* (DS-II, s. 823).

bõr Böğür. (2/41), (45/24).

börekotu Dereotu, maydanoz cinsinden bir ot (DS-II, s. 769).

börtlet- Az haşlamak (1/9), (DS-II, s. 771).

bö̲ük Büyük (5/70).

bö̲ünkü Bugunkü (46/30).

bövelek bk. *böğelek* (DS-II, s. 760).

böymek Dağılmak, çıkmak (DS-II, s. 773).

böyüg Büyük. (38/68), (45/10).

böyük Büyük (1/59).

buã Buna (3/2).

buba Baba (99/6), (106/42).

bucurgat Vinç (DS-II, s. 777).

bugemek Suyun önüne bent yapıp toplanmasını sağlamak, göl haline getirmek (DS-II, s. 762).

bugenmek Su, önü tutulduğu için toplanmak, birikmek (DS-II, s. 763).

buğanak Sağnak, şiddetli yağmur (DS-II, s. 723).

buğelek bk. *böğelek* (DS-II, s. 760).

buğemek bk. *bugemek* (DS-II, s. 762).

buğez bk. *böğez* (DS-II, s. 764).

buğruce Hayvanların burnuna kaçan bir sinek (DS-II, s. 781).

buhara Baca (DS-II, s. 782).

bukeletmek Güreşte, döğüşte güç durumda bırakmak (DS-II, s. 784).

bulgarı Cura, üç telli saz, uzun saplı bağlama (DS-II, s. 788).

bulgurcuk Küçük dolu tanesi, dolu (DS-II, s. 788).

bulgurçak bk. *bulgurcuk* (DS-II, s. 788).

bulhır Ezme (DS-II, s. 789).

buña Buna (1/40).

buncukmak Yüz hafifçe terlemek (DS-II, s. 792).

buruş 1. Meyve kurusu. 2. Erik hoşafı (DS-II, s. 805).

buylu 1. Kağnı kıravatını biribirine bağlayan ağaç kuşak. 2. Kağnı, araba tekerleğine çakılan tahta çivi (DS-II, s. 807).

buymak Donmak, üşümek (DS-II, s. 809).

buyru bk. *buylu 2.* (DS-II, s. 808).

buzağıdişi Danaburnu denilen ve bitki köklerini yiyen bir böcek (DS-II, s. 809).

buzalacı Gebe inek, manda, gebe hayvan (DS-II, s. 810).

bügülü Büyülenmiş kimse (DS-II, s. 813).

büğdül Batıl (DS-II, s. 813).

büğenk Buzağıların analarını emmelerini önlemek için, ağızlarına takılan sivri uçlu bir aygıt (DS-II, s. 813).

bük Böğürtlen (DS-II, s. 815).

bükdelemek Zor gelmek (DS-II, s. 816).

bükleç bk. *bikleç, bikleeç, bikleğeç* (DS-II, s. 707).

bükme Yufka içerisine patates, soğan, ıspanak, peynir konularak yapılan börek (39/63), (DS-II, s. 817).

bükmek Sığırların erkeklerini kısırlaştırmak (DS-II, s. 818).

büküm Kat, katmer (DS-II, s. 819).

büllenmek bk. *bürlenmek* (DS-II, s. 827).

bünek 1. Suyun önüne çekilen set, bent. 2. Irmağın en derin yeri (DS-II, s. 831).

büngüldek Kaynak, pınar (DS-II, s. 823).

büngüldemek Su topraktan kaynamak (DS-II, s. 823).

bürgü Baş örtüsü (DS-II, s. 825).

bürlenmek Örtünmek (DS-II, s. 827).

bürme Çarşaf, çar (DS-II, s. 826).

bürüme bk. *bürme* (DS-II, s. 826).

büvelek bk. *böğelek* (DS-II, s. 761).

büydül İptali hak (DS-II, s. 832).

büyük dünür Beğenilen bir kızı kadınlar istedikten sonra tekrar isteyen erkek (DS-II, s. 832).

büzdüm Uyuşuk (DS-II, s. 833).

büzütmek Soğuktan uyuşup büzülmek (DS-II, s. 834).

- C -

caba Güveç, toprak tencere (DS-III, s. 837).

cabcuk Şımarık, hoppa (DS-III, s. 838).

cacık Yabani mantar (DS-III, s. 839).

cag bk. *cağ* (DS-III, s. 841).

cağ Büyük bez veya deri torba, tuluk (DS-III, s. 841).

cal Birbirine dargın olanların söyledikleri sözler (DS-III, s. 849).

calgazan İş bozan, oyun bozan (DS-III, s. 851).

calgıcı Oyunbozan, mızıkçı (DS-III, s. 903).

calgımak Oyunda mızıkçılık etmek (DS-III, s. 903).

calkımak Caymak, dönmek (DS-III, s. 868).

candarma Jandarma (25/35).

canefe Arık, ince, zayıf (DS-III, s. 881).

capcuklanmak Hoppa hareket etmek, konuşmak (DS-III, s. 858).

caplan bk. *coblan 1.* (DS-III, s. 992).

caraz yapmak Bir çift öküze bir çift de yardımcı öküz koşmak (DS-III, s. 860).

carcur Şarjör (DS-III, s. 860).

carı Canlı, becerikli, eli çabuk (DS-III, s. 861).

carlaşmak Gürültü yapmak (DS-III, s. 1002).

cecün Harmanda aktarılacak hale gelmiş hububat sapı (DS-III, s. 873).

cehiz Çeyiz (1/35).

celep Dişi deve (DS-III, s. 877).

cember Kadın başörtüsü, yemeni, yazma (DS-III, s. 1128).

cemek Öğendirenin ucundaki demir sıyırgı (DS-III, s. 880).

cemle Cemre (18/19).

cenber bk. *cember* (DS-III, s. 1128).

cepahir Cevahir (23/14).

cerek (I) Boyunduruğu dövene bağlayan, uzunluğu hayvanların boynuna göre değişen bir ağaç (DS-III, s. 876).

cerek (II) 1. İnce uzun, yuvarlak sırık, dilme. 2. Çatılarda kullanılan ağaç. 3. Taze çam fidanı (DS-III, s. 884).

cerge Bostan ve tarlalara yapılan basit kulübe, gölgelik (DS-III, s. 885).

cevüz Ceviz (10/40).

cıba Tüyü kırkılmış keçi ve koyun (DS-III, s. 888).

cıbar Bebeklikten çıkmış çocuk (DS-III, s. 889).

cıbır (I) Geçim darlığı çeken, yoksul, züğürt (DS-III, s. 892).

cıbır (II) Tüyü dökülmüş (DS-III, s. 893).

cıbır (III) çıplak (DS-III, s. 907).

cıblak Çıplak (DS-III, s. 908).

cıdavu Omuzbaşı, kürek kemiğinin (insan ve hayvanlarda) üstü (DS-III, s. 961).

cıdımak Oyun bozanlık etmek (DS-III, s. 897).

cığa Zayıf ve uzun boylu (DS-III, s. 899).

cılbır Manda ve öküzleri yürütmek için çenelerinin altına gelecek şekilde konulan sivri demir (DS-III, s. 909).

cıldır Az akan su (DS-III, s. 909).

cıldır kaymak Yassı taşları su üzerinde yüzdürmek (DS-III, s. 910).

cılga (I) İnce, dar, taşlı yol, patika (DS-III, s. 910).

cılga (II) Deste olarak dizilmiş ekin (DS-III, s. 910).

cıllımak Bıkmak, usanmak (DS-III, s. 914).

cımbalamak Sıvıyı çalkalamak, sarsmak (DS-III, s. 1015).

cımbıldamak Su çalkalanmak (DS-III, s. 915).

cımbıt Küçük üzüm salkımı, üzüm salkımındaki küçük salkımcıklar (DS-III, s. 921).

cıngar Kavga, gürültü (DS-III, s. 920).

cıngıldamak Su bulunduğu kabın içinde çalkalanmak (DS-III, s. 922).

cınık bk. calgıcı (DS-III, s. 903).

cırlak İnce ve sürekli sesle bağırıp ağlayan (DS-III, s. 931).

cırmalamak Tırmalamak (DS-III, s. 933).

cırmıklamak bk. *cırmalamak* (DS-III, s. 934).

cırtalak Şımarık, hoppa, züppe (DS-III, s. 938).

cırtlak Kendini beğenmiş, şımarık (DS-III, s. 939).

cırtlak sakızı Sakız çıkarılan bir cins ot (DS-III, s. 939).

cırtlambuk Su fışkırtan oyuncak (DS-III, s. 939).

cıv Kendir sapı (DS-III, s. 941).

cıvdırmak (I) Su fışkırmak (DS-III, s. 942).

cıvdırmak (II) Güzel ok atmak (DS-III, s. 942).

cıydan Derin olmayan dere (DS-III, s. 945).

cıynak 1. Ispanak. 2. Kırlarda yetişen, çorba ve börekte kullanılan yabanî bir çeşit ot (DS-III, s. 945).

cızdan çıkmak Doğru yoldan çıkmak (DS-III, s. 948).

cızık İç, can (DS-III, s. 948).

cızlama Yağda veya saçta pişirilen sulu hamurdan yapılmış yağlı veya yağsız ekmek (55/10), (DS-III, s. 951).

cibdirmek Bir vuruşta kesmek (DS-III, s. 953).

cibertlemek İncelemek, yeniden karıştırmak (DS-III, s. 954).

cibük Köşe (DS-III, s. 955).

cice Abla (DS-III, s. 957).

cicik Teneke kutu (DS-III, s. 959).

cicik boğaz Her yemeği beğenmeyen (DS-III, s. 959).

cicikli Karışık renkli (DS-III, s. 959).

cidkada Azıcık, bir parça (DS-III, s. 897).

ciğara Sigara (102/44).

cilde Saraçların kullandıkları tahta mengene (DS-III, s. 965).

cilli Belli, gerçek (DS-III, s. 967).

cillik Dişilik organı (DS-III, s. 1218).

cillimek bk. *cıllımak* (DS-III, s. 914).

cimcik (I) Çimdik (DS-III, s. 969).

cimcik (II) 1. Ev makarnası, erişte 2. Yoğurtlu hamur çorbası (DS-III, s. 970).

cimciklemek Çimdiklemek (DS-III, s. 970).

cimcime Ufak tefek (DS-III, s. 971).

cimit Keten tohumu (DS-III, s. 973).

cinarabası Bisiklet (DS-III, s. 974).

cinbüzük Sinirli, öfkeli (DS-III, s. 975).

cindalak Terbiyesiz, geveze (DS-III, s. 977).

cinge Kıvılcım (DS-III, s. 1180).

cingen Çingene (17/4).

cinini dermek Öfkesini gidermek (DS-III, s. 981).

cirbitik kesmek Ansızın, birden kesmek (DS-III, s. 984).

cirman İri fare (DS-III, s. 861).

civek Kıvılcım (DS-III, s. 988).

civek sıcağı **A**ğustos ayında yerden yukarı doğru dalga dalga yükselen sıcaklık (DS-XII, s. 4473).

ciynak Mısır tarlalarında biten, yaprakları buğday yaprağına benzeyen bir çeşit ot (DS-III, s. 978).

cizleme bk. *cızlama* (DS-III, s. 951).

coblan 1. Büyük, derin dere 2. Bataklık (DS-III, s. 992).

cobran bk. *coblan 1.* (DS-III, s. 993).

coluk Hindi (DS-III, s. 1014).

combu Büyük ve saplı testi (DS-III, s. 997).

cor cor etmek bk. *carlaşmak* (DS-III, s. 1002).

corlaşmak Toplanıp konuşmak, tartışmak. (DS-III, s. 1001).

cortlamak Saklanan bir şeyi söylemek (DS-III, s. 1002).

coruk Gelişmemiş, büyümemiş (DS-III, s. 1002).

coruk Manda yavrusu (DS-III, s. 1001).

cödü Gelişmemiş, büyümemiş (DS-III, s. 1005).

cöfü (I) 1. Yılmaz, cesur. 2. Çalışkan (DS-III, s. 1006).

cöfü (II) İyi yürüyen eşek (DS-III, s. 1006).

cöngürdemek Söylenerek ağlamak (DS-III, s. 1007).

cörütmek bk. *çömmek* (DS-III, s. 1287).

cudam Beceriksiz (DS-III, s. 1009).

cümce_ḥamuru Hamurdan yapılan ve yoğurtlanarak yenilen bir çeşit makarna yemeği (55/2).

cümcük bk. *cimcik (II) 2.* (DS-III, s. 970).

cümcüklemek bk. *cimciklemek* (DS-III, s. 971).

cüvab Cevap (2/1).

- Ç -

ça Çarşamba (DS-III, s. 1030).

çaba Tasa (DS-III, s. 1030).

çabıḳ Çabuk (2/57).

çağlagan Çağlayan (DS-III, s. 843).

çağlık Lavabo, banyo (DS-III, s. 842).

çağlık bucağı bk. çağlık (DS-III, s. 842).

çağşak Koyunların kuyruklarının altına yapışıp kuruyan pislik (DS-III, s. 1036).

çakal Titiz, huysuz (DS-III, s. 1041).

çal Taşlık yer, çıplak tepe (DS-III, s. 1046).

çāla Badem (26/3).

çalarmak Ekinler veya meyvalar olmağa yüz tutmak (DS-III, s. 1049).

çalgıç Erkek yaban domuzu (DS-III, s. 1051).

çalgın Kötürüm, inmeli, sakat (DS-III, s. 1052).

çalık Bir tarafı yontulmuş ağaç (DS-III, s. 1054).

çalınmak İnme inmek (DS-III, s. 1055).

çalkı Kadınların başlarına sardıkları örtü (DS-III, s. 1058).

çalmaç Tahtadan yapılmış kap (DS-III, s. 1059).

çalmak Yoğurt yapmak için sütü mayalamak (DS-III, s. 1059).

çaluşturmak Karanlıkta el yordamıyla birşey aramak (DS-III, s. 1063).

çampara Zil (DS-III, s. 1061).

çamsıtmak (I) 1. Sezdirmek, duyurmak. 2. Ağzından söz kaçırmak (DS-III, s. 1066).

çamsıtmak (II) Meylettirmek (DS-III, s. 1066).

çanak Dağ tepeleri üzerindeki oyuklar, çukurlar (DS-III, s. 1067).

çangal Dallı budaklı, eğri ağaç (DS-III, s. 1069).

çangaza 1. Gürültücü, kavgacı. 2. Geveze (DS-III, s. 1070).

çap Köşe (DS-III, s. 1072).

çapar Sarışın mavi veya yeşil gözlü, çilli insan (DS-III, s. 1073).

çapmak Koşmak, ivmek (DS-III, s. 1077).

çar 1. Çarşaf, siyah üstlük. 2. Bel bağı (DS-III, s. 859).

çara Memeli hayvanların kızgınlık zamanlarında ve doğumları yaklaşınca dişilik organlarından akan sıvı (DS-III, s. 1079).

çarmık Küçük çatı çivisi (DS-III, s. 1082).

çarpanak Selden korunmak için evlerin önüne yapılan eğik kârgir duvar (DS-III, s. 1083).

çat Orta yer (DS-III, s. 1086).

çatayaz Çok soğuk (DS-III, s. 1088).

çatçene Geveze (DS-III, s. 1089).

çatı ayrılmak Bacakları ayrılmak (DS-III, s. 1089).

çatık Birleşik (DS-III, s. 1089).

çatma Duvarları ağaç gövdesinden birbirine takılarak ve çivisiz olarak yapılan yayla evi, yığma ev (DS-III, s. 1091).

çatmı Samanlık (DS-III, s. 1092).

çav Hayvanların erkeklik organı (DS-III, s. 1093).

çavga Geçirilen kazadan sonra verilen şükran yemeği (DS-III, s. 1094).

çavgu Süpürge (DS-III, s. 1094).

çavşut Casus (DS-III, s. 1085).

çavuş Fes ibiği (DS-III, s. 1096).

çaykara Çay kenarında çıkan göze, kaynak, pınar (DS-III, s. 1097).

çaynak Eli kolu tutmayan, eli ve kolu sakat olan (DS-III, s. 1098).

çebeş Sayvan geminin damaklı ve demirden ibaret olan kısmı (DS-III, s. 1099).

çecik Kulp, sap (DS-III, s. 1102).

çeç Savrularak samanından ayrılmış tahıl yığını (DS-III, s. 1103).

çefkel Saban demirinin çamurunu temizlemek için kullanılan demirden bir aygıt (DS-III, s. 1106).

çeğil Çakıl, çakıl yığını (DS-III, s. 1035).

çeğmel Yüksek dallardaki meyveleri çekmek için kullanılan çatal biçimindeki sopa (DS-III, s. 1107).

çeğzinmek Ağır davranmak, oyalanmak (DS-III, s. 1108).

çekel Öğendirenin alt ucundaki demir sıyırgı (DS-III, s. 1109).

çeki Kadınların başlarına bağladıkları başörtüsü (DS-III, s. 1111).

çekim Damızlık iri eşek (DS-III, s. 1113).

çekme Çıkrıkçı tezgâhında tornadan geçirilerek alt tarafı kalınca yapılan çoban değneği (DS-III, s. 1115).

çekülük Pullu fes üzerine bağlanan şerit (DS-III, s. 1117).

çekürge Çekirge (92/10).

çelermek Büyüklere karşı gelmek(DS-III, s. 1121).

çellemek Soğuktan donmak (DS-III, s. 1124).

çeltek Korkak (DS-III, s. 1126).

çemek bk. *cemek* (DS-III, s. 880).

çemkirmek (I) Karşı gelmek, sert cevap vermek (DS-III, s. 1130).

çemkirmek (II) 1. Köpek, olduğu yerde kesik kesik havlamak. 2. Çakal bağırmak. (DS-III, s. 1130).

çemre Çehre (DS-III, s. 1131).

çendik Tırtık (DS-III, s. 1135).

çenet Kalça (DS-III, s. 1136).

çepel Toz, saman, yoz tohumlarla karışık hububat (DS-III, s. 1141).

çepin Küçük çapa (DS-III, s. 1143).

çepiş 1. Bir yaşındaki keçi yavrusu. 2. Bir yaşındaki dişi keçi yavrusu (DS-III, s. 1100).

çeptirmek Göndermek (DS-III, s. 1144).

çetene Kendir, kenevir tohumu (DS-III, s. 1106).

çevirme Ekin desteleri yığın yapılırken konan birinci sıra (DS-III, s. 1153).

çeyil Taşlı, kumlu yer (DS-III, s. 1155).

çeymel bk. *çeğmel* (DS-III, s. 1107).

çığıt Hamile kadınların yüzünde görülen koyu renkli leke (DS-III, s. 1162).

çığmak Testi dışına su vermek (DS-III, s. 1163).

çığsak Nemli (DS-III, s. 1163).

çığsık bk. *çığsak* (DS-III, s. 1163).

çıḫanaca Çıkana kadar (7/19).

çıḫı bk. *çıkı* (36/57).

çıkartma Balkon (DS-III, s. 1165).

çıkı Bohça, çıkın (DS-III, s. 1166).

çıkılamak Bohça haline getirmek, çıkın yapmak (DS-III, s. 1167).

çıkım Tarla, sürülürken, çapalanırken veya ekin biçilirken 1,5-2 metre genişliğinde ayrılmış tarla boyunca uzanan bölümlerin herbiri (DS-III, s. 1167).

çıkışmak Hesaplaşarak uzlaşmak (DS-III, s. 1168).

çılık Evlerde pis suların dışarıya akması için yapılan uzun oluk (DS-III, s. 1173).

çılpa Kulakları küçük keçi (DS-III, s. 1174).

çılpı Çalı çırpı (DS-III, s. 1173).

çılpık Yaramaz (çocuk) (DS-III, s. 1175).

çīnamaḳ Çiğnemek (1/69).

çırnak Tırnak, pençe (DS-III, s. 936).

çıtak Kavgacı, huysuz (kimse) (DS-III, s. 1192).

çıtır Çamaşır kili (DS-III, s. 1194).

çıtırık İlkbahar fırtınası (DS-III, s. 1195).

çıtkı Kadınların başlarına koydukları tepeliğin etrafına süs için dikilen allı basmadan veya ipekten yapılan şerit (DS-III, s. 1196).

çıtlaḳ Bir çeşit ot (17/48).

çıtlık Hindiba (DS-III, s. 1196).

çıvdırmak Delirmek (DS-III, s. 1198).

çī Çiğ (12/59).

çibillik Su içinde yetişen bir çeşit ot (DS-III, s. 1202).

çibük bk. *cibük* (DS-III, s. 955).

çice bk. *cice* (DS-III, s. 957).

çifçi Çiftçi (5/36).

çiğ Yağ çıkarmak için biriktirilmiş çiğ süt (DS-III, s. 1206).

çiğle Taşlı toprak (DS-III, s. 1207).

çiid Çekirdek (15/5).

çil Kök (DS-III, s. 1213).

çilte Semerlerin iki tarafına yük bağlamak için takılan urgan (DS-III, s. 1220).

çimdinmek İsteksiz yemek yemek (DS-III, s. 1222).

çimke İki parmak ucuyla alınan miktar, tutam (toz şeyler hk.) (DS-III, s. 969).

çimmek Yıkanmak (DS-III, s. 1224).

çīnemek Çiğnemek (30/1).

çini (I) Madenî çorap şişi, mil (DS-III, s. 980).

çini (II) Kalemin ucu (DS-III, s. 1228).

çinte Minder (DS-III, s. 1230).

çipildik Göz çapağı (DS-III, s. 1233).

çipirdik bk. *çipildik* (DS-III, s. 1233).

çit Küçük sepet, küfe (DS-III, s. 1242).

çiten Buzağı veya kuzu için yapılmış özel ağıl (DS-III, s. 1242).

çitilemek Kumaş ve örgülerin yırtıklarını örmek, dikmek (DS-III, s. 1244).

çitme Eski bakır paraları duvara çarpmak ve birbirine yakın düşürmek suretiyle çocukların oynadığı bir kumar (DS-III, s. 1247).

çittirmek Kibarlaşmak (DS-III, s. 1248).

çivirdik 1. Ağaçların küçük taze dalı, filiz, sürgün 2. Tomurcuk (DS-III, s. 1248).

çiyindirik bk. *çivirdik 2.* (DS-III, s. 1248).

çiynak Çoban çantası denilen ot (DS-III, s. 936).

çizgi İz (DS-III, s. 948).

çoban Bastı oyununda ortaya dikilen dananın başında bekleyen kişi, ebe (41/14).

çoğen Kökü ve dalları sabun gibi köpüren hem helvacılıkta, hem de temizlik işlerinde kullanılan bir bitki, çöven (DS-III, s. 1256).

çokuşmak Toplanmak, birikmek, üşüşmek, kalabalık etmek (DS-III, s. 1261).

çolar Üç dört öküzle çekilen yük (DS-III, s. 1263).

çolkok Pilâv (DS-III, s. 1263).

çolu Uzun saplı süzgeç (DS-III, s. 1257).

çomaca Dövenin oku ile boyunduruğu bağlayan çivi şeklindeki tahta aygıt (DS-III, s. 1264).

çomça Kırlarda pınarlardan su içmek için çamdan oyulmuş saplı su kabı, çömçe, susak (DS-III, s. 1266).

çon Kalça, but (DS-III, s. 1267).

çonmak Çömelmek (DS-III, s. 1266).

çor Ağaçlarda olan bir çeşit hastalık (DS-III, s. 1269).

çorana bk. *çolar* (DS-III, s. 1263).

çot El veya ayağı sakat olan kimse, kötürüm, çolak (DS-III, s. 1274).

çotlak Patlamış mısır (DS-III, s. 1275).

çotuk Yere dikilen bir tahta parçasına değneklerle vurmaya çalışma şeklinde oynanan bir oyun (122/3).

çotul 1. Taze buğday kavurgası. 2. Mısır (DS-III, s. 1275).

çotura bk. *çötüre* (52/33).

çou Çoğu (13/38).

çöğdürmek Fışkırtarak, kavis çizerek işemek (DS-III, s. 1277).

çöğe durmak Yeni yürümeye başlayan çocuk bir kaç saniye ayakta durmak, tay durmak (DS-III, s. 1278).

çöğmek Alçalmak, aşağı inmek (DS-III, s. 1279).

çöğür Dikenli ağaç (DS-III, s. 1280).

çökek Çukur yer (DS-III, s. 1281).

çökelez Sincap (DS-III, s. 1110).

çömelti Tarlada yığınların yanına yapılan küçük küme (DS-III, s. 1286).

çömez Kısa boylu (DS-III, s. 1286).

çömmek Ayaklar üzerine oturmak, çömelmek (DS-III, s. 1287).

çöplenmek Birisinin sırtından geçinmek (DS-III, s. 1290).

çördük Yabanî armut, ahlat (DS-III, s. 1291).

çört Savruk, sakıntısız (DS-III, s. 1293).

çörten Pınar veya damdan su akıtan ağaç veya teneke oluk (DS-III, s. 1293).

çöte Sebzelerin arasındaki otları temizlemek için kullanılan küçük çapa (DS-III, s. 1296).

çötere Ağaç su kabı (DS-III, s. 1297).

çötmek Ağaç gövdesinde dal çıkan yumru yer, budak (DS-III, s. 1297).

çöve durmak bk. *çöğe durmak* (DS-III, s. 1278).

çövürmek Çevirmek (34/14).

çözek çözek Birbiri arkasına (gidiş hk.) (DS-III, s. 1299).

çuğur Bir çeşit saz, tambur (DS-III, s. 1280).

çullama 1. Ekmek veya yufkadan yapılmış tirit. 2. Yumurtaya batırılarak yağda kızartılmış ekmek (DS-III, s. 1303).

çutol Mısır (DS-III, s. 1305).

çükündür Pancar (DS-III, s. 1307).

çüle Çoban yamağı (DS-III, s. 1307).

çüne bk. *çüle* (DS-III, s. 1307).

- D -

dā Dağ (16/35).

daban (I) 1. Döşeme. 2. Üç dört santimetreden kalın tahta, kalas, döşemelik tahta (DS-IV, s. 1312).

daban (II) Sürgü, tırmık (DS-IV, s. 1313).

dabanca Tabanca (8/45).

daban halısı Yere serilen büyük halı (DS-IV, s. 1314).

daban tahdası bk. *daban 2.* (DS-IV, s. 1313).

dadak Tavşan ve tilki avlamak için bir gün önce yiyecek bırakılan yer (DS-IV, s. 1318).

dadıtmak Tatlılaştırmak (DS-IV, s. 1320).

dağnamak Ayıplamak, kınamak (DS-IV, s. 1362).

dahar Keçi (DS-IV, s. 1328).

daḫım Takım. (1/36).

daḫmaḳ Takmak (17/10).

dahra Bir çeşit budama bıçağı, tahra (DS-IV, s. 1329).

daḫsid Taksit (33/12).

daıdım Acemi birliğinde sonra askerlerin usta birliğine gönderilmesi (18/53).

dakga Dakika (DS-IV, s. 1321).

daklaşmak 1. Bozuşmak, zıt gitmek. 2. Sataşmak (DS-IV, s. 1332).

dakmak İki kişinin arasını bozmak, kavga ettirmek (DS-IV, s. 1332).

dalabur Çok alevli, çabuk geçen ateş (DS-IV, s. 1334).

dalabur etmek Sobayı çalı çırpı ile tutuşturmak (DS-IV, s. 1335).

dalak Bozulmamış bal peteği, kovanın yanlarındaki küçük beyaz bal peteği (DS-IV, s. 1336).

dalanmak Çatmak, kavga çıkarmak istemek (DS-IV, s. 1337).

dalaz Alev (DS-IV, s. 1339).

dalbızlamak Oyalanmak (DS-IV, s. 1340).

daldingil Çırılçıplak (DS-IV, s. 1343).

dalduz Marangozların kullandığı, ağaç oymaya yarayan oluklu demir aygıt (DS-IV, s. 1342).

damla İnme, felç (DS-IV, s. 1353).

damla inmek Felç olmak, inme inmek (DS-IV, s. 1353).

dana Oyunlarda vurulmaya çalışılan çubuk (41/14).

dangırdamak Bağıra bağıra, yüksek sesle konuşmak (DS-IV, s. 1359).

dānık Karışık, dağınık (DS-IV, s. 1361).

danışmaḳ Tanışmak (6/27).

dankırdamak bk. *dangırdamak* (DS-IV, s. 1360).

dan_yeri Tanyeri (46/32).

dapuklamak Uyuklamak, dalmak (DS-IV, s. 1364).

daraba 1. Tahta perde, tahta bölme. 2. Parmaklık (DS-IV, s. 1365).

darak Tarak (DS-IV, s. 1366).

darar Kantar (DS-IV, s. 1367).

dar_ġurbanı Alevilerde ölenin darda kalmaması için kesilen ve yoksullara dağıtılan kurban (44/30).

dārih Tarih (106/4).

dartmak El değirmeninde bir şey öğütmek (DS-IV, s. 1374).

daşırgamak Hayvanın ayağını taş aşındırıp, acıtırak hayvan yürüyememek (DS-IV, s. 1376).

davlu Çarık yapmak için uzunlamasına kesilen ham deri (DS-IV, s. 1380).

davlum bk. *davlu* (DS-IV, s. 1380).

davlüm bk. *davlu* (DS-IV, s. 1380).

davun çıksın İlenç olarak kullanılır (DS-IV, s. 1383).

dayama Ağzına kadar doldurulmuş çuval (DS-IV, s. 1385).

daylanmak Büyüldenmek, böbürlenmek (DS-IV, s. 1388).

dayramak Kumaş eskimeye yüz tutmak, yırtılmak (DS-IV, s. 1390).

dē Ta. (uzaklık anlatan ünlem). (118/16).

debertmek Gizli, unutulmuş bir şeyi meydana çıkarmak, ortaya atmak (DS-IV, s. 1393).

dedekıl Sapanda okun ucundaki deliğe geçirilerek boyunduruk ve sapanı birbirine bağlayan kayış halkaya geçirilen ağaç çivi (DS-IV, s. 1397).

dedirgin Rahatsız, dirliksiz (DS-IV, s. 1398).

dedirgin etmek, dedirgiñ etmek Rahatsız etmek, huzurunu kaçırmak, üzmek (DS-IV, s. 1398).

dedirgin olmak Rahatsız olmak, huzursuz olmak (DS-IV, s. 1399).

dedürgün etmek bk. *dedirgin etmek, dedirgiñ etmek* (DS-IV, s. 1399).

deermen Değirmen (3/10).

değetlemek Gözetlemek, gözlemek, dikkatle bakmak, takip etmek (DS-IV, s. 1405).

değirmek Duyurmak, bildirmek, ulaştırmak (DS-IV, s. 1401).

değiş dokuş Değiş tokuş, mübadele, alışveriş (DS-IV, s. 1401).

değmek Miras kalmak (DS-IV, s. 1403).

değnekci Düğünlerde düzeni sağlayan efe (DS-IV, s. 1403).

değnemek Toplamak (DS-IV, s. 1435).

deh Çuval (DS-IV, s. 1404).

dehetlemek bk. *değetlemek* (DS-IV, s. 1405).

dehlemek Atlatmak, baştan savmak, kovmak (DS-IV, s. 1405).

deil Değil (14/47).

dek durmak Uslu, terbiyeli, rahat durmak (DS-IV, s. 1406).

dek gelmek Uygun gelmek, rasgelmek (DS-IV, s. 1406).

dēl Değil (7/18).

delibiber Kırmızı acı biber (DS-IV, s. 1411).

delibuğday Kundura denilen buğday çeşidi, kırmızı buğday (DS-IV, s. 1411).

delim Çok fazla (DS-IV, s. 1412).

delisen Sersem, salak, çılgın, delişmen (DS-IV, s. 1413).

delük Delik (DS-IV, s. 1415).

dembur Tambura (DS-IV, s. 1351).

demir Çoban köpeklerinin boynuna takılan demir tasma (DS-IV, s. 1417).

demrē Temriye, egzama (DS-IV, s. 1419).

demür Demir (DS-IV, s. 1420).

dene 1. Tane. (34/14). 2. Kabuğu dövülerek soyulmuş buğday, aşlık (DS-IV, s. 1420).

dēnek Değnek (5/64).

denelemek Sığır, at, koyun vb. hayvanlar fazla arpa, buğday yiyerek karınları şişmek, kabız olmak (DS-IV, s. 1422).

dengesek Sersem, dengesiz, akılsız, dalgın (DS-IV, s. 1423).

dengilmek Yıkılmak, devrilmek, yuvarlanmak (DS-IV, s. 1423).

deñişmek Değişmek (17/5), (35/2).

deñiz Deniz (18/21).

denk gelmek Rastgelmek, rastlamak (DS-IV, s. 1425).

depe Tepe (18/54)

deppe Tepe (63/10).

depitmek Ekmek saçta pişmeğe yüz tutmak (DS-IV, s. 1429).

depme Güğüm (DS-IV, s. 1430).

depmik Tekme, çifte (DS-IV, s. 1429).

depmük bk. *depmik* (DS-IV, s. 1429).

depni İki kulplu bakır zemzem kabı (DS-IV, s. 1431).

deprem Zelzele, yer sarsıntısı (DS-IV, s. 1431).

depük bk. *depmik* (DS-IV, s. 1429).

deramet Kuvvet, kudret, güç (DS-IV, s. 1431).

dergi Tırmık denilen tarım aracı (DS-IV, s. 1433).

deri, dėri 1. Panayır, pazar, pazar kurulan gün 2. Panayır ve pazarın kurulacağı günün arefesi. 3. Çarşamba günü. 4. Pazar günü (DS-IV, s. 1433).

deriertesi Pazartesi günü (DS-IV, s. 1434).

dērmen Değirmen (1/13).

dernemek bk. *değnemek* (DS-IV, s. 1435).

dēsdi Testi (12/35).

deşmek (I) Delmek, yarmak, yara açmak (DS-IV, s. 1438).

deşmek (II) Yeri eşmek, kazmak (DS-IV, s. 1438).

deüşdürmek Değiştirmek (125/39).

deüştürmek Değiştirmek (32/11).

devcinmek bk. *devinmek* (DS-IV, s. 1443).

devdala Elbise ve eşyalarını çabuk kirletip eskiten (kimse) (DS-IV, s. 1440).

deveboynu Eğri soba borusu (DS-IV, s. 1440).

devek 1. Asma kütüğü ve çubuğu, tevek. 2. Fasulye, kabak, bostan gibi bitkilerin sebze ve meyvesi alındıktan sonra kalan kısmı, gövdesi. (DS-IV, s. 1441).

devinmek Çabalamak, uğraşmak, didinmek (DS-IV, s. 1443).

devir Ölen kişinin namaz ve oruç borcuna karşılık fakirlere dağıtılmak üzere para ile yapılan bir işlem (101/14), (102/25).

devşek Çoluk çocuk (DS-IV, s. 1445).

devşinmek bk. *devinmek* (DS-IV, s. 1443).

deyda İşte, orada, şurada (DS-IV, s. 1327).

deydaha bk. *deyda* (DS-IV, s. 1327).

deyha bk. *deyda* (DS-IV, s. 1327).

deyim Mâni, destan, ağıt, şiir, mısra, şarkı, türkü, gazel (DS-IV, s. 1446).

deyirmen Değirmen (62/17), (105/4).

deyişleme Beste, makam (DS-IV, s. 1447).

deynek Değnek (2/32).

deynemek bk. *değnemek* (DS-IV, s. 1435).

dėyze Teyze (25/19).

dıbız Kısa boylu, bodur (DS-IV, s. 1449).

dıdılamak Üşümek, üşüme sebebiyle titremek(DS-IV, s. 1449).

dığdığının dığdığı Uzak akrabalığı anlatmak için kullanılan deyim (DS-IV, s. 1452).

dığrak Erken olgunlaşan, sarı renkli, kısa saplı bir çeşit buğday (DS-IV, s. 1453).

dıhrızlamak Kapıyı arkasından kapamak (DS-IV, s. 1454).

dıka basa Ağız ağıza dolu, tıka basa (DS-IV, s. 1454).

dıkılmak Girmek, sokulmak (DS-IV, s. 1455).

dıklım dıklım Tıka basa, tıklım tıklım (DS-IV, s. 1457).

dıkmak Sokmak, koymak, kapamak (DS-IV, s. 1457).

dımbaç Ağaç ya da topraktan yapılmış küçük yayık (DS-IV, s. 1459).

dımısı batık Ilık su (DS-IV, s. 1460).

dımıtmak Suyu hafif ısıtmak, ılıtmak(DS-IV, s. 1461).

dımmamak bk. *dınmamak* (DS-IV, s. 1466).

dınaz Alay, eğlenme, taklit (DS-IV, s. 1462).

dıngırdatmak Tıkırdatmak (DS-IV, s. 1465).

dınmamak Aldırış etmemek, değer vermemek, tınmamak (DS-IV, s. 1466).

dıraca gelmek Karşı koymak, karşı gelmek (DS-IV, s. 1467).

dıraẖtor Traktör (14/12).

dırık (I) Sebat, ayak direme (DS-IV, s. 1469).

dırık (II) Kök, temel, esas (DS-IV, s. 1469).

dırık tutmak Bir işte sebat etmek, sonuna kadar beklemek, tutunmak (DS-IV, s. 1470).

dırkazlamak Kapıyı sürmelemek (DS-IV, s. 1467).

dırlamak Gereksiz ve çok konuşmak, gevezelik etmek (DS-IV, s. 1470).

dırlaşmak Kavga etmek, ağız kavgası yapmak (DS-IV, s. 1471).

dırmuḳ Tırmık (16/73).

dışarı ayaklı Ahlâkı bozuk, kötü kadın (DS-IV, s. 1473).

dışlık 1. Rahat, huzur, neşe, iç ferahlığı. 2. İyi geçinme, geçim (DS-IV, s. 1473).

dışlıksız Yaramaz, kimseye rahat vermeyen, huysuz (çocuk) (DS-IV, s. 1474).

dızıkmak Koşmak, kaçmak, seyirtmek (DS-IV, s. 1476).

dibek Tahıl dövmek için kullanılan taştan oyulmuş yapı (13/63).

dibi geçmek Tencere, tava gibi kapların dibi çıkıp ayrılmak (DS-IV, s. 1479).

dibildemek Kımıldamak (DS-IV, s. 1480).

dibine sarmak Pişen ya da ısınan yemeğin dibi tutmak, yanmak (DS-IV, s. 1480).

didik Yırtık, didilmiş şey (DS-IV, s. 1481).

diil Değil (17/15).

dik bk. *dink, diñk* (DS-IV, s. 1508).

dikelmek Karşı gelmek, kafa tutmak, dayatmak, dikleşmek (DS-IV, s. 1485).

dikidek atmak Korku ve heyecanla birdenbire irkilip sıçramak (DS-IV, s. 1485).

dikme 1. Fidan, yeni dikilmiş fidan. 2. Çelikleme yoluyle dikilen kavak ve söğüt fidanı. 3. Bir yapıda dikey olarak dikilen direk (DS-IV, s. 1488).

dilgöz Ortası yüzük gibi çok delik mavi katır boncuğu (DS-IV, s. 1493).

dilik Yırtık, sökük (giyim, eşyası için) (DS-IV, s. 1494).

dilkanatan Sarmaşık gibi büyüyen üstü dikenli bir ot (DS-IV, s. 1495).

dillemek Aleyhte bulunmak, kötülemek (DS-IV, s. 1496).

dilli düdük Söğüt, kavak gibi ağaçların ince dallarından, kamıştan yapılan bir çeşit düdük (DS-IV, s. 1496).

dilmeç Pantalonun ve iç donunun önündeki ilikli kısım (DS-IV, s. 1497).

dimece Atasözü (DS-IV, s. 1416).

dînemek Dinlemek (13/11), (23/24).

dinelmek, diñelmek Ayakta durmak, ayağa kalkmak, dik durmak (DS-IV, s. 1501).

dineltmek, diñeltmek Ayağa kaldırmak, ayakta tutmak (DS-IV, s. 1502).

dingilbaş kurmak Takla atmak (DS-IV, s. 1504).

dingildemek Kımıldamak, oynamak, sallanmak (DS-IV, s. 1504).

diñgil diñgil Sallana sallana, yavaş yavaş (DS-IV, s. 1505).

dingilibaş Takla (DS-IV, s. 1504).

dingilmek bk. *dengilmek* (DS-IV, s. 1423).

dingimek Kabı ağzına dikip içmek (DS-IV, s. 1506).

dink, diñk Tahılın kabuğunu yumuşatmaya ve ayırmaya yarayan değirmen (DS-IV, s. 1507).

direcen 1. Duvarların yıkılmaması, ağaç dallarının kırılmaması için konulan ağaç destek, payanda. 2. Arabaların dingil ucu ile süveni arasındaki eğri ağaç (DS-IV, s. 1512).

direkleme Sağanak halinde yağan yağmur (DS-IV, s. 1512).

direme Tıka basa doldurma (DS-IV, s. 1513).

direşmek Karşılıklı ayak diremek (DS-IV, s. 1514).

dirgen Harmanda sapları yaymaya yarayan demir ya da tahtadan yapılmış ucu çatallı tarım aygıtı (DS-IV, s. 1515).

dirgeşmek Karşı gelmek (DS-IV, s. 1514).

dirlik dışlık Dirlik düzenlik (DS-IV, s. 1518).

dirliksiz Geçimsiz, huysuz (DS-IV, s. 1518).

dirme Çıplak tepe (DS-IV, s. 1519).

diş atmak Yemek (DS-IV, s. 1520).

dişe, dişē 1. Taşları yontmak için kullanılan dişli bir çeşit çekiç. 2. Yeni dişlenmiş, dişleri yeni açılmış değirmen taşı (DS-IV, s. 1521).

dişemek (I) 1. Bebek ve hayvan yavrusu diş çıkarmak, diş çıkarmaya başlamak. 2. Yedi yaşındaki çocukların süt dişleri dökülüp esas dişleri çıkmak (DS-IV, s. 1521).

dişemek (II) Dişeği denilen ucu tırtıllı çekiçle değirmen taşı ya da herhangi bir şey üzerinde diş yapmak (DS-IV, s. 1522).

dişi kesmek Gücü yetmek, hakkından gelmek (DS-IV, s. 1524).

dişlen, dişleñ Dişleri dışarı doğru çıkık olan (kimse) (DS-IV, s. 1525).

divdiv Kerkenez kuşu (DS-IV, s. 1526).

divlim Tepelerin yağmurdan dilinen yerleri, yarık (DS-IV, s. 1528).

dizek Kadın feslerinin önüne dizilen bir sıra altın (DS-IV, s. 1530).

dizeme Kâgir olmayan evlerde oda bölmelerindeki çapraz ağaçlar (DS-IV, s. 1530).

dizge Erkeklerin giydiği getr biçiminde çorap, tozluk (DS-IV, s. 1530).

dizi Kadınların boyunlarına taktıkları altın kordon (DS-IV, s. 1531).

dizlik 1. Pantalon, şalvar. 2. İç donu (DS-IV, s. 1532).

doā Dua (23/66).

dobura dobur Dolambaçlı yollara sapmadan gerçeği söylemeyi anlatır (DS-IV, s. 1534).

dodak Dudak (DS-IV, s. 1534).

doğ Küçük kulaklı davar (DS-IV, s. 1538).

doğıca Zatürre (DS-IV, s. 1536).

doğuca olmak Hayvan soğuk algınlığı hastalığına yakalanmak (DS-IV, s. 1539).

doğuç At, eşek vb. hayvanlarda soğuk almaktan, terli ve yorgunken su içmekten ileri gelen hastalık (DS-IV, s. 1538).

dōha, dōhā Sığırları durdurma ve yürütme ünlemi (DS-IV, s. 1540).

dokumak Ağaçtaki meyveyi toplamak için sırıkla vurarak düşünmek (DS-IV, s. 1541).

dolakalmak Bollaşmak, yığılmak, yığılıp durmak (DS-IV, s. 1541).

dolbaç Cömert (DS-IV, s. 1546).

dolça Kepçe (DS-IV, s. 1546).

dolma Toprağı sonradan doldurulmuş yer (DS-IV, s. 1546).

dolukmak 1. Göz yaşarmak, ağlayacak duruma gelmek. 2. Çeşitli nedenlerle nefesi kesilmek, nefes alamaz hale gelmek, kuvveti kesilmek (DS-IV, s. 1547).

doluksamak bk. *dolukmak 1.* (DS-IV, s. 1548).

domata Domates (DS-IV, s. 1550).

domatis bk. *domata* (DS-IV, s. 1550).

dombi Keklik (DS-IV, s. 1552).

domuşmak Somurtmak, sessiz ve dargın durmak (DS-IV, s. 1554).

domuşuk Somurtkan, asık suratlı (DS-IV, s. 1555).

dondon böceği Karafatma denilen böcek (DS-IV, s. 1559).

dondon böcü bok böceği (DS-IV, s. 1559).

don kesmek Bitkiler soğuktan bozulmak, donmak (DS-IV, s. 1561).

doñra Kalınlaşmış, tabaka haline gelmiş kir (DS-IV, s. 1561).

doñuz Domuz (38/3).

doruk Tepe, en yüksek yer, uç (DS-IV, s. 1564).

dosdosa gömlek Eteği, önü, kolları işlemeli çeyiz gömleği (DS-IV, s. 1567).

doslamak Boşa çıkmak, boş yere gitmek (DS-IV, s. 1567).

dóüşmek Döğüşmek (3/29).

dovā Dua (8/22).

dovah bk. *dōha, dōhā* (DS-IV, s. 1540).

doyla Killi, çorak toprak (DS-IV, s. 1568).

döğeç Tahta havan ve eli (DS-IV, s. 1592).

döğnemek Kazılmış, yumuşak toprağı basarak ezmek, çiğnemek (DS-IV, s. 1571).

dökme Tavan ve tabanda kullanılan ağaç kiriş (DS-IV, s. 1573).

döküle kal İlenç olarak kullanılır (DS-IV, s. 1574).

döküm (I) Genel olarak bütün köylülerin yararlanacağı işlerde kullanılmak için köylülerin aralarında topladıkları para ve verilen paraların niceliğini gösterir liste (DS-IV, s. 1574).

döküm (II) bk. *dökme* (DS-IV, s. 1573).

döl 1. İnek, koyun, keçi, köpek, kedi gibi hayvanların yavruları (16/91). 2. Kavun, karpuz, kabak ve hıyar bitkisinin daha çiçeği dökülmemiş meyvesi (DS-IV, s. 1575).

döl dökmek 1. İlkbaharda hayvanlar yavrulamak. 2. Kavun, karpuz, hıyar ve sebzeler ürün vermeye başlamak. (DS-IV, s. 1576).

dölek 1. Düz, engebesiz arazi, tepenin eteği. 2. Kıvrıntısız, düz yol (DS-IV, s. 1577).

dölenmek Bozulmuş bir şey düzelmek, iyileşmek (DS-IV, s. 1578).

dömelmek Secde eder gibi durmak, arkasını çıkarmak, çıkıntı yapmak (DS-IV, s. 1549).

dönbaba Turnagagası bitkisi (DS-IV, s. 1581).

döneğen Su çevirisi (DS-IV, s. 1583).

dönelemek Acele ve telaşla bir iş yapmak (DS-IV, s. 1583).

dönelge Hortum, kasırga (DS-IV, s. 1583).

dönemeç Köşebaşı, yolun kıvrım yeri, viraj (DS-IV, s. 1584).

döneyen bk. *döneğen* (DS-IV, s. 1583).

döngel Muşmula (DS-IV, s. 1585).

dönük Tersine çevrilmiş (DS-IV, s. 1586).

dönüşük Babadan kalma olup kardeşler arasında sırayla ekilip biçilen ortak tarla (DS-IV, s. 1586).

dörüşmek Çabalamak (DS-IV, s. 1588).

döşeme Evlerin, ahırların tabanı (DS-IV, s. 1590).

döşin vermek Mola vermek (DS-IV, s. 1591).

döşşek (I) Yatak, süte, minder (DS-IV, s. 1591).

döşşek (II) Döğülmek için harman yerine serilen ekin sapları (DS-IV, s. 1589).

dövecek bk. *döğeç* (DS-IV, s. 1592).

dudgun Sadık (DS-IV, s. 1595).

dulda Yağmur, güneş ve rüzgârın etki yapamadığı gizli, kuytu yer, kenar, saklanılacak yer, ağaç, bina gölgesi, gölge (40/3), (DS-IV, s. 1596).

dulga bk. *dulda* (DS-IV, s. 1597).

dullanık Bulanık olmayan, berrak (sıvı) (DS-IV, s. 1608).

duluk Avurt (DS-IV, s. 1598).

dulunmak Gözden kaybolmak, görünmez olmak (DS-IV, s. 1599).

duma Nezle, grip, bronşit (DS-IV, s. 1600).

duncukmak (I) 1. Sıkılmak, bunalmak. 2. Fazla yem yiyen, uzun zaman dinlenen hayvan dışarı çıkınca atlayıp zıplamak, haşarılaşmak (DS-IV, s. 1603).

duncukmak (II) Nemli yerde bulunan bitki havasızlıktan kızışmak, çürümek (DS-IV, s. 1603).

durçalak Deve tabanına benzeyen, halk arasında sıtma tedavisinde kullanılan bir bitki (DS-IV, s. 1605).

durlamak Çamaşır ya da bir kabı yıkadıktan sonra temiz sudan geçirmek (DS-IV, s. 1605).

durmuḫ Tırmık (16/69).

durna Turna kuşu (DS-IV, s. 1606).

duruluncu Durulunca (1/73).

duruşmak Çalışmak, uğraşmak (DS-IV, s. 1608).

dutacak Tencere tutacağı (DS-IV, s. 1610).

dutak Sapanı elle tutarak idare etmeye yarayan çatallı ağaç (DS-IV, s. 1611).

dutamak Vesile, neden (DS-IV, s. 1612).

dutkunluk Bağlılık (DS-IV, s. 1612).

dutmaç İnce ince kesilen hamurdan yapılmış çorba (39/58), (DS-IV, s. 1612).

dutmak Tutmak (12/55).

dutu Nişanlanan kızla erkeğin birbirlerine verdikleri hediyeler (DS-IV, s. 1613).

dúún Düğün (7/24).

dúün Düğün (1/40).

duvā Dua (56/63).

duvak günü Gerdek gecesinin ertesi günü erkek evinde yapılan eğlence (DS-IV, s. 1614).

duz Tuz (1/63).

duzluya mal olmak Herhangi bir şey pahalıya mal olmak (DS-IV, s. 1615).

duzsuz Bayağı, yavan (kimse) (DS-IV, s. 1615).

düdü bk. *düğdü* (DS-IV, s. 1619).

düğdü Kuş gagası (DS-IV, s. 1619).

düğdülemek Gagalamak (DS-IV, s. 1619).

düğe Boğaya gelmemiş iki üç yaşında dişi dana, düve (DS-IV, s. 1619).

düğülce Kışın soğuk havalarda yağan sert ve yuvarlak kar tanecikleri (DS-IV, s. 1624).

düğür Evlenenlerin anne ve babaları (DS-IV, s. 1625).

dülbet Tülbent (20/53).

dümbüllü Pezevenk (DS-IV, s. 1629).

dünek Tünek (DS-IV, s. 1631).

düneklik bk. *dünek* (DS-IV, s. 1631).

dünemek Kümes hayvanları tünemek (DS-IV, s. 1631).

dúñür Dünür (1/20).

dünürşü (I) bk. *düğür* (DS-IV, s. 1625).

dünürşü (II) Gelin almaya giden kadınlar (DS-IV, s. 1633).

dürelenmek Ürkerek, sıçrayarak ayağa kalkmak (DS-IV, s. 1633).

dürü Gelinin çehizinden akrabalara dağıtılan hediyeler (17/34).

dürüm Yufka ekmeğinin içine çeşitli katıklar konularak sarılmış durumu (DS-IV, s. 1637).

düün Düğün (124/17).

dúven Ekini saptan ayırmak için kullanılan altında taştan dişler bulunan tahtadan alet (9/6).

düvmek Döğmek (13/61).

düzen Ev bark (DS-IV, s. 1644).

düzetmek Düzeltmek (DS-IV, s. 1646).

düzünmek Süslenmek (DS-IV, s. 1648).

- E -

ebe Büyükanne, nine (DS-V, s. 1650).

ebekulağı Salyangoz (DS-V, s. 1653).

ebem ekmeği Ebegümecine benzeyen bir bitki (DS-V, s. 1654).

eccüg Azcık (30/11).

ecevit Çevik, çalışkan, açık fikirli, açıkgöz (DS-V, s. 1660).

eci Abla, büyük kız kardeş (DS-V, s. 1660).

ecük Azcık (17/60).

edik Patik, çocuk ayakkabısı (DS-V, s. 1664).

ediklemek Sağılan bir hayvanı ikinci kez sağmak (DS-V, s. 1665).

efil efil Rüzgârın hafif hafif, yavaş yavaş esmesini anlatır (DS-V, s. 1668).

eften püften Dayanıksız, derme çatma, yalan yanlış, asılsız (DS-V, s. 1670).

eğdi Yüksek dallardaki meyveleri toplamaya yarayan çatal ağaç (DS-V, s. 1674).

eğek 1. Sabanın el ile tutulan ağaç kısmı, tutak. 2. Sabanın demir takılan ve biraz da toprağa giren kısmı, ökçe(DS-V, s. 1675).

eğeşmek Herhangi bir işin yapılmasını birbirinden bekleyerek iki kişi iddialaşmak (DS-V, s. 1677).

eğil bk. *eyin* (DS-V, s. 1822).

eğiş Ateş küreği (DS-V, s. 1822).

eğnemek Herhangi bir giyeceği giymeyip, sırta almak (DS-V, s. 1681).

eğrelti Yıkılmak üzere olan (DS-V, s. 1682).

eğrice Hayvanlara dadanan, eğri belli, boz renkli bir çeşit sinek, sığır sineği, büğelek (DS-V, s. 1684).

eğrim büğrüm Eğri büğrü, yamuk yumuk, dolambaçlı (DS-V, s. 1685).

eğsen Araba dingili (DS-V, s. 1686).

eğseri Döğme ya da köşeli büyük çivi (DS-V, s. 1760).

eğsıran bk. *eğsiran* (DS-V, s. 1688).

eğsi Yarı yanmış odun (DS-V, s. 1686).

eğsiran Kazan ya da teknedeki hamuru kazımaya ve kesmeye yarayan bir çeşit araç (DS-V, s. 1687).

eh Peki, evet, tamam, olur (DS-XII, s. 4491).

ehdiyār İhtiyar (2/15).

ejdat Ecdat (13/2).

ekdi (I) Anası ölüp de başka bir koyuna alıştırılan ya da elde beslenen kuzu (DS-V, s. 1700).

ekdi (II) Anası başka bir kocaya gidince babasının evinde kalan çocuk (DS-V, s. 1691).

eke (I) Büyük, yetişkin, yaşlı, kart, olgun (insan ve hayvan) (DS-V, s. 1691).

eke (II) 1. Kurnaz, açıkgöz (insan). 2. Tecrübeli, usta. 3. Görgülü (DS-V, s. 1692).

ekelmek Büyümek, yetişmek, çocukluk çağını geçirmek (DS-V, s. 1694).

ekinnege Dağ aralarında ya da tepelerde, yamaçlar üzerinde bulunan düz ve verimli yerler (DS-V, s. 1695).

ekleşmek Sataşmak, birinin başına belâ olmak (DS-V, s. 1696).

eksan bk. *eğsen* (DS-V, s. 1686).

ekserî Çoğunlukla (18/25).

eksi Kötü, ters, fena, aksi (DS-V, s. 1695).

eksiketekli Kadın (DS-V, s. 1698).

ekşihamur Hamur mayası (DS-V, s. 1698).

ekşileme Hamur köftesi (DS-V, s. 1699).

el değiştirmek Süt çocuklarının kollarını ve bacaklarını, çaprazlayarak vücutlarına idman yaptırmak (DS-V, s. 1707).

elenci Yabancı (DS-V, s. 1711).

ēlenti Eğlence (33/2).

elevayı Beceriksiz, tembel, başıboş (DS-V, s. 1712).

elik Dağ keçisi, karaca (DS-V, s. 1717).

elincek Kedi ve köpek yavrusu (DS-V, s. 1757).

ellek 1. Zeki, akıllı, anlayışlı. 2. Oynak, cilveli, fahişe, orospu (DS-V, s. 1720).

ellep Beş ya da on taşla oynanan oyun (DS-V, s. 1721).

ellik Eldiven (DS-V, s. 1723).

ellikleme Ekin biçerken bir elin kavrayabildiği kadar kısmını avucunun içine alma (DS-V, s. 1724).

el öpmelik Gelin ya da güveye, kaynana ya da kayınbaba tarafından verilen armağan (DS-V, s. 1727).

elpük selpük Ufak tefek, öteberi (DS-V, s. 1728).

emece Köylülerin işleri el birliği ile yapması (102/51).

emecen (I) Ballıbaba denilen bir çeşit bitki (DS-V, s. 1731).

emecen (II) Sigara ağızlığı (DS-V, s. 1731).

emendirmek Yormak, zahmet vermek (DS-V, s. 1733).

emenmek Boş yere yorulmak, emek vermek, uğraşmak, didinmek (DS-V, s. 1734).

eminmek İneğin sütünden faydalanmak (DS-V, s. 1736).

emişik Süt kardeş (DS-V, s. 1736).

emlik 1. Anası ölmüş kuzu. 2. Mevsimsiz doğan kuzu (DS-V, s. 1739).

emsiz Beceriksiz (DS-V, s. 1741).

emüşük bk. *emişik* (DS-V, s. 1737).

en (I) Eşyaya vurulan damga, işaret (DS-V, s. 1742).

en (II) Dişi hayvanların üreme organlarının dış kısmı (DS-V, s. 1743).

endelep Oyun, hile, düzen (DS-V, s. 1745).

ene Resim (DS-V, s. 1747).

enek Taş, kemik, cam ya da madenden yapılmış zıpzıp, bilye (DS-V, s. 1749).

eneme İğdiş edilmiş hayvan (DS-V, s. 1750).

eñemek İyisini seçmek, ayırmak (DS-V, s. 1750).

enetmek Hayvanları iğdiş ettirmek (DS-V, s. 1751).

eneze (I) Cılız, zayıf, kudretsiz (DS-V, s. 1752).

eñeze (II) Çok ağlayan, huysuzlaşan çocuk (DS-V, s. 1752).

eneze (III) Boşboğaz, geveze (DS-V, s. 1752).

engin İyi, güzel, temiz, sağlam (DS-V, s. 1755).

enyan olmak Şaşmak, şaşa kalmak (DS-V, s. 1754).

eremeki Bir çeşit ot (DS-V, s. 1766).

erezge Kapılara konulan tahta ya da demir sürgü (DS-V, s. 1767).

erig Temiz (DS-V, s. 1769).

erinmek Üşenmek, tembellik etmek (DS-V, s. 1770).

eriş Dokuma tezgâhlarında uzunluğuna atılan ip, arış, boy ipliği (DS-V, s. 1771).

erişgin Yetişkin, evlenme çağına gelmiş (kız) (DS-V, s. 1772).

eritmek Sindirmek (DS-V, s. 1773).

ersün 1. Ateş küreği. 2. Tekneye yapışmış hamuru kazımağa yarayan demir araç (DS-V, s. 1777).

ertelik Sahur yemeği (DS-V, s. 1765).

esenlemek Hayır dua ile yolcu etmek, selametlemek (DS-V, s. 1779).

ēsgi Eski (6/3).

esgin Tipi (DS-V, s. 1781).

esik 1. Uçurum. 2. Dağ ve tepelerde suların ayrı ayrı yamaçlara ayrılıp aktığı bölge (DS-V, s. 1781).

esirgeyinci Esirgeyince (1/60).

esirik 1. Kızgın, öfkeli, sinirli. 2. Dalgın, yarım akıllı (DS-V, s. 1783).

eskin Karla dolan ve düz yerden ayırt edilemeyen çukur (DS-V, s. 1785).

esnek 1. Hayvanların ısırmaması için burunlarına takılan demir halka. 2. Hayvanların yayılmamaları için ağızlarına geçirilen torba, sepet (DS-V, s. 1785).

estirmek Duygularına yenilip, aklına eseni yapmak (DS-V, s. 1787).

eşekturpu Hardal denilen ot (DS-V, s. 1790).

eşelek 1. Ceviz içinin ortasında bulunan ve içi ikiye ayıran sert madde. 2. Elma, armut gibi meyvelerin yenildikten sonra kalan çekirdekli kısmı (DS-V, s. 1790).

eşgi Ekşi (1/77).

eşgin Atın tırılla rahvan arası yürüyüşü (DS-V, s. 1791).

eşire Yaramaz, haşarı (DS-V, s. 1793).

ēşitmek İşitmek (105/1).

eşkimek Ekşimek (10/3).

eşme (I) Kaynak, göze, pınar (DS-V, s. 1794).

eşme (II) Ağaçsız yerlerde, hayvanları sıcaktan korumak için yapılan gölgelik (DS-V, s. 1795).

eşmek Toplanmış bir şeyi dağıtmak (DS-V, s. 1795).

eşşek Eşek (18/15).

etekcek Eteklik (DS-V, s. 1797).

eten İnsan ya da hayvan eşi, sonu (DS-V, s. 1797).

etene bk. *eten* (DS-V, s. 1797).

eteş Ateş (14/30).

etlik Kış için etinden kıyma, kavurma, pastırma ve sucuk yapılan semiz hayvan (DS-V, s. 1799).

ėtmek Etmek (15/3).

et toprak Yumuşak ve tavlı toprak (DS-V, s. 1800).

evcimik Tutumlu (DS-V, s. 1802).

evecen Aceleci (DS-V, s. 1803).

evermek Evlendirmek (DS-V, s. 1805).

evet Acele, çabuk (DS-V, s. 1804).

evetlemek bk. *evmek* (DS-V, s. 1812).

evirgeç Saç üzerinde pişirilen yufka ekmekleri çevirmeye yarayan uzun ve yassı tahta araç (DS-V, s. 1808).

evkelemek Kadın salına salına yürümek (DS-V, s. 1810).

evlek 1. Tarlaya tohum ekmek için saban iziyle bölünen kısımlardan herbiri. 2. Bahçelerde sebze vb. şeyleri dikmek için ayrılan parçalardan herbiri. (100/3), (DS-V, s. 1810).

evmek Acele etmek, acele ettirmek (DS-V, s. 1811).

evrecek bk. *evirgeç* (DS-V, s. 1809).

evsmek Tahılın içindeki yabancı cisimleri evsecek denilen kap içinde savurarak temizlemek (DS-V, s. 1814).

eya Böyle mi, doğru mu? (DS-XII, s. 4492).

ēyce İyice (1/5).

eyce İyice (20/21).

ēydām İdam (96/40).

eye Eğe (9/5).

eyele Kağnı okuna geçirilen bir çeşit çivi (DS-V, s. 1820).

eyi İyi (110/5).

eyin Üst baş, giyecek, elbise (DS-V, s. 1822).

eyle Öyle (43/31).

eylence Eğlence (126/10).

eylenmek Eğlenmek (12/14), (21/14).

ēymek Eğmek (59/37).

eymeli Utangaç (DS-V, s. 1824).

eymenmek Utanmak, sıkılmak, çekinmek (DS-V, s. 1824).

eyrice Hayvanın but tarafından yapılan pastırma (DS-V, s. 1826).

eyseri bk. *eğseri* (DS-V, s. 1761).

eysi bk. *eğsi* (DS-V, s. 1687).

eysiran bk. *eğsiran* (DS-V, s. 1688).

eze Tırnakların dibindeki deri (DS-V, s. 1828).

ezinmek Nazlanmak (DS-V, s. 1830).

- F -

fan fan Eskimiş, ihtiyarlamış (DS-V, s. 1833).

fanlamak Kulak çınlamak (DS-V, s. 1833).

fartfurtçu Gelişi güzel iş yapan, konuşan, palavra atan (kimse) (DS-V, s. 1837).

fas Baş (DS-V, s. 1837).

fasla Büyük parça (DS-V, s. 1838).

faslamak Yanık nedeniyle cilt kabarmak (DS-V, s. 1839).

FelFele Eğlence, şamata (124/25).

felfers bk. *felfes* (DS-V, s. 1843).

felfes Beceriksizce, baştan savma, üstünkörü yapılan işler(DS-V, s. 1842).

fengire Yün eğirmeğe yarayan iğ, kirman (DS-V, s. 1843).

ferfene Ortaklaşa yapılan yemekli içkili toplantı (DS-V, s. 1845).

ferik Kümes hayvanlarının civcivlikten çıkmış yavruları, piliç (DS-V, s. 1846).

fermāne Kadınların giydiği üzeri işlemeli yelek (10/32), (39/13), (DS-V, s. 1847).

feşel Yaramaz, haşarı çocuk (DS-V, s. 1848).

fetir Saçta pişirilen mayasız yufka ekmeği (DS-V, s. 1848).

fırtık Oynak, hoppa (DS-V, s. 1857).

fırtmak (I) Herhangi bir şey yerinden oynamak, çıkmak (DS-V, s. 1857).

fırtmak (II) Sözünden dönmek (DS-V, s. 1857).

fışırdamak Herhangi bir yiyecek maddesi ekşimek (DS-V, s. 1852).

fışnamak bk. *fışırdamak* (DS-V, s. 1852).

fm (20/67), (20/68).

ficik Ağacın filizi (DS-V, s. 1863).

fiğen Ekin destelerinden yapılan yığın (DS-V, s. 1864).

filik Tahılın topraktan ilk yeşerip çıkan kısmı (DS-V, s. 1865).

filke Musluk (DS-V, s. 1866).

fişek Yayık tokmağı (DS-V, s. 1872).

fişne Vişne (45/8).

fiyen Yığın (DS-V, s. 1874).

frenk Büyük anahtar (DS-V, s. 1879).

- G, Ġ -

gāam Görünüşe göre, anlaşılan, galiba (DS-VI, s. 1991).

ġabarālı Kundura altına çakılan yuvarlak tepeli çivi (16/89).

ġab ġara Kapkara (35/21).

gadı 1. Solgun, kansız yüzlü (kimse). 2. Gelişememiş kısa boylu, çelimsiz (kimse) (DS-VI, s. 1890).

gaga Meyve ve kuru yemiş (Çocuk dilinde) (DS-VI, s. 1892).

gağşamak (I) Dağılıp parçalanmak, kırılmak (DS-VI, s. 1894).

gağşamak (II) Yenilmek, bir davayı kaybetmek (DS-VI, s. 1894).

gağşatmak Yenmek (DS-VI, s. 1894).

gaham Akraba (DS-VI, s. 1881).

ġaḫmaḳ Kalkmak (17/66).

gam bk. *gāam* (DS-VI, s. 1991).

gamga Yonga (DS-VI, s. 1907).

ganca Kanca, ucu eğri, sivri demir (DS-VI, s. 1909).

gangal Dikenli bir çeşit ot (DS-VI, s. 1911).

ġānı Kağnı (31/38).

ganıkmak Alışmak (DS-VI, s. 1913).

garagavuk Beyaz kökü olan ve yenen bir ot (DS-VI, s. 1918).

ġara ġavruḳ bk. *garagavuk* (17/48).

gargun Karların erimesiyle fazlalaşan su (DS-VI, s. 1924).

garık Tarh, bölüm (tarla için) (DS-VI, s. 1925).

garılmak Cinsî ilişkide bulunmak (insan ve hayvan için) (DS-VI, s. 1926).

garım Tınazdan, savrulmak için ayrılan bir parça (DS-VI, s. 1926).

garipsimek Özlemek (DS-VI, s. 1927).

garmak Kümes hayvanları çiftleşmek (DS-VI, s. 1928).

garsalamak (I) Baştan savma iş yapmak (DS-VI, s. 1929).

garsalamak (II) Sarsmak, hırpalamak (DS-VI, s. 1929).

garsanbalık İnsan kalabalığı (DS-VI, s. 1930).

gartılaç Buğdaydan yapılan yufka ekmeği (DS-VI, s. 1931).

ġaruşduru ġaruşduru Karıştıra karıştıra (65/13).

ġaş Tepe, dağ (17/40).

ġaş Kaç (8/50).

gaşal Rüzgârla uçmayan iri sap parçaları (DS-VI, s. 1933).

ġaşuk Kaşık (89/7).

ġatıḫ Katık (yemek) (43/46).

gav Ağaçlarda meydana gelen mantar, kav (DS-VI, s. 1936).

ġayfe Kahve (48/6).

gaytarmak İşten kaçmak (DS-VI, s. 1951).

gazbağı Çocuk göğüslüğü, önlüğü (DS-VI, s. 1953).

ġazuḫ Kazık (32/50).

gebertleme Buğday ıslanarak şişme (DS-VI, s. 1956).

gecekuşu Yarasa (DS-VI, s. 1958).

gecirgemek Geç kalmak (DS-VI, s. 1960).

gecirgetmek İşi uzatmak, geciktirmek (DS-VI, s. 1960).

geçgili Sözü geçen, sözü etkili, beğenilen (kimse) (DS-VI, s. 1962).

geçgülü bk. *geçgili* (DS-VI, s. 1962).

geellemek Yeşil cevizin içini çıkarmak (DS-VI, s. 1970).

gege Taş, toprak, kum taşımaya yarayan sedye şeklinde bir çeşit araç, teskere (DS-VI, s. 1961).

geğelemek Tavuk ses çıkarmak (DS-VI, s. 1969).

gelberi Büyük ocaklardan ateşi dışarı çekmek, tıkanmış boru, ark vb. şeyleri temizlemek ya da harç, çamur, kireç karıştırmak için kullanılan uzun saplı demir araç (DS-VI, s. 1972).

gelik Çocuk ayakkabısı, patik (DS-VI, s. 1978).

gelincik Lenfa düğümü iltihabı, boyun sıracası (DS-VI, s. 1979).

gelinnüg Gelinlik (21/9).

gelinparmağı Havuç (DS-VI, s. 1981).

gelür Gelir (20/60).

geme (I) Alt ya da üst çenesi uzun (kimse) (DS-VI, s. 1986).

geme (II) Boyu büyümeyen katır (DS-VI, s. 1986).

gemi Üzerine binilerek su üstünde gezilen buz parçası (DS-VI, s. 1986).

gemrük Zayıf, çukurlaşmış (yüz için) (DS-VI, s. 1988).

gen Ham araziden açılmış, hiç işlenmemiş, sürülmemiş tarla (DS-VI, s. 1988).

gendem Dibekte dövülerek yemek yapılan buğday ya da arpa (DS-VI, s. 1990).

gendeme bk. *gendem* (DS-VI, s. 1990).

genne bk. *gege* (DS-VI, s. 1961).

genre bk. *gege* (DS-VI, s. 1962).

genş Genç (4/28).

genye bk. *gege* (DS-VI, s. 1962).

gepgebi Küçük, dörtköşeli ayakkabı çivisi (DS-VI, s. 1993).

gercik Süslü, güzel, zarif, şık (kimse) (DS-VI, s. 1994).

gergi Yol geçitlerini kapamak için kullanılan ağaç (DS-VI, s. 2000).

gerilik Her zaman giyilmeyen, yabanlık elbise (DS-VI, s. 2002).

geriş Şilte (DS-VI, s. 2003).

germe Süzgeç (DS-VI, s. 2004).

gēşler Gençler (13/11).

geşlig Gençlik (5/56).

geşmek Geçmek (36/51).

gėşmek Geçmek (44/14).

gettürmek Getirmek (96/11).

gevcek Elbise, çamaşır vb. giyilecek şey (DS-VI, s. 2017).

geve Saban okuna takılan çivi (DS-VI, s. 2018).

gevel vermek Söz vermek (DS-VI, s. 2009).

gevilcen Ateş karşısında fazla ısınmaktan yüz, el ve bacaklarda meydana gelen kırmızı benekler (DS-VI, s. 2011).

gevremek Ekin olgunlaşmak (DS-VI, s. 2014).

gevşemek Ağızda katı bir şey çiğnemek, geviş getirmek (DS-VI, s. 2013).

geygel 1. Başı kel kimse. 2. Aptal (kimse) (DS-VI, s. 2015).

geyin Geviş getiren hayvanların dişilik organı (DS-VI, s. 2016).

geymek Giymek (86/25).

geyn bk. *geyin* (DS-VI, s. 2016).

geyrek Kaburga kemiğinin alt kısmı (DS-VI, s. 2016).

gezdan 1. İki yaşındaki dişi keçi (DS-VI, s. 2021). 2. Üç yaşında dişi keçi (DS-VI, s. 2022).

gezekçi Seyyar satıcı (DS-VI, s. 2021).

gezelemek (I) Belli bir şeyin üzerinde gezmek (DS-VI, s. 2021).

gezelemek (II) Bir müzik aletini akort etmek (DS-VI, s. 2021).

gezgin Çok gezen (kimse) (DS-VI, s. 2020).

gezik Sıra ile hayvan gütme (DS-VI, s. 2020).

gezyaz İki üç yaşma kadar kısır kalan keçi, koyun (DS-VI, s. 2024).

ġıbi Bir çocuk oyunu (18/40).

gıcı (I) Çam kozalağı (DS-VI, s. 2025).

gıcı (II) Büyümemiş, ufak hayvan (DS-VI, s. 2025).

gıcı (III) Deve, keçi, koyun vb. hayvanların pisliği (DS-VI, s. 2036).

gıcık Kuyruğu düz, kısa olan ya da hiç olmayan koyun (DS-VI, s. 2026).

gıcıklamak Nehir akarken ses çıkarmak (DS-VI, s. 2027).

gıcır Öç (DS-VI, s. 2028).

gıcırganmak Nazlanmak (DS-VI, s. 2028).

gıcırı bükme Bir işi baştan savma ve çabucak yapma (DS-VI, s. 2029).

gıcırlı Kuvvetli, şişman (insan ve hayvan için) (DS-VI, s. 2029).

gıç Bacak (DS-VI, s. 2030).

gıdak 1. Çocukların oyunda yerlerini belli etmek için yere koydukları değnek ya da taş. 2. Bazı çocuk oyunlarında kararlaştırılan yenme sayısı. (DS-VI, s. 2031).

gıdık (I) Çene altı, gerdan (DS-VI, s. 2033).

gıdık (II) Boyuna takılan boncuk vb. şeyler (insanlar için) (DS-VI, s. 2033).

gıdıklık Gerdanlık (DS-VI, s. 2033).

gıdım gıdım Azar azar (DS-VI, s. 2034).

gığırdım Bayram arifesinden bir önceki gün (DS-VI, s. 2037).

gıldır Zayıf, kuvvetsiz, cılız (DS-VI, s. 2039).

gıldırdamak Fare kemirirken ses çıkarmak (DS-VI, s. 2040).

gımramak Hareket etmek, kımıldamak (DS-VI, s. 2045).

ġıraç Kıraç, verimsiz (2/4).

gıran (I) Öldürücü salgın hastalık (DS-VI, s. 2052).

gıran (II) Dağ sırtı (DS-VI, s. 2052).

ııraş Kıraç (15/5).

gırcı kırmak Küçük taneli dolu (DS-VI, s. 2054).

gırçmak Kesmek, biçmek, koparmak (DS-VI, s. 2055).

gırıdak Kendini beğenen, çalımlı (kimse) (DS-VI, s. 2057).

gıribci Amele, ırgat (DS-VI, s. 2059).

gırna (I) Bir çeşit melez köpek (DS-VI, s. 2057).

gırna (II) Çok konuşan (kimse) (DS-VI, s. 2060).

gıvanmak Özenmek (DS-VI, s. 2063).

gıvgıv Bir çeşit keman (DS-VI, s. 2066).

ġıvrak Kadınların başa örttükleri ince tülbent, gelinlerin yüzüne örtülen kırmızı, yeşil renkli, pullu tül ya da krep (17/21).

gıyak Güzel, şık, gösterişli, yakışıklı (DS-VI, s. 2065).

gıygaşık Aralık (kapı, pencere vb. şeyler için) (DS-VI, s. 2065).

gıygaşuk bk. *gıygaşık* (DS-VI, s. 2066).

gıyıklamak Bir şeyin yokluğunu çekmek, arayıp bulamamak (DS-VI, s. 2067).

ġíymalı Kıymalı pide (12/46).

giçim Geçim (102/10).

gide gide Yavaş yavaş, aheste aheste (DS-VI, s. 2073).

gidenece Gidene kadar (17/9).

gidi Ahlaksız, pezevenk (DS-VI, s. 2074).

gidişik Uyuz hastalığı (DS-VI, s. 2072).

-gil Bir adın sonuna eklenerek ailesini belirtir (105/3), (110/15), (DS-VI, s. 2075).

gine Yine (15/10), (112/12), (DS-VI, s. 2079).

gireği Pazar günü (DS-VI, s. 2080).

giren Havanın bulutlu, sisli, kapalı olması hali (DS-VI, s. 2081).

girenlemek Hava bulutlanmak (DS-VI, s. 2082).

girenli bk. *giren* (DS-VI, s. 2082).

girevüt Yapağı ve yünün tarandıktan sonra kalan posa ve firesi (DS-VI, s. 2082).

girey bk. *gireği* (DS-VI, s. 2081).

gireyi bk. *gireği* (DS-VI, s. 2081).

girinti (I) Göçmen (DS-VI, s. 1982).

girinti (II) İçgüveyi (DS-VI, s. 2084).

girintili Sokulgan, becerikli, girgin (kimse) (DS-VI, s. 2084).

gişmek Geçmek (8/36).

gizo Boğaya gelen ineğe, boğayı atlatmak için söylenir (DS-VI, s. 2088).

gobel 1. bk. *göbel* 2. Yaramaz çocuk (DS-VI, s. 2114).

gobü Evlerde pişirilen ve bir okka ağırlığında olan ekmek (DS-VI, s. 2088).

gócce bk. *göce* (51/14).

góce bk. *göce* (57/9), (83/6).

gocunmak Sakınmak, çekinmek, kaçınmak (DS-VI, s. 2090).

góçmen Göçmen (128/1).

gofar (I) Kendini beğenmiş (kimse) (DS-VI, s. 2093).

gofar (II) Kimseden korkmayan (DS-VI, s. 2093).

gól Göl (14/4).

golot Francala biçiminde ekmek (DS-VI, s. 2098).

gón Gön, deri (2/56).

gonç Ayağa giyilen şeylerin aşık kemiğinden yukarı olan kısmı (DS-VI, s. 2100).

ġonşu Komşu (10/15), (35/42).

ġonu_ġoñşu Konu komşu (17/59).

goraf Topluluk (DS-VI, s. 2104).

góre Göre (1/34).

górü Kız istemeye giderken götürülen lokum, şeker vb. hediye (10/19).

gostak Eda (yürüyüş için) (DS-VI, s. 2107).

ġoş Koç (103/19).

góşmek Göçmek (11/4).

gotarmak Sulu yemeği kaplara koymak (DS-VI, s. 2108).

gov Dedikodu, birini arkasından çekiştirme (DS-VI, s. 2108).

ġóva Kova (10/3).

góz Göz (6/62).

gőzer bk. *gözer* (84/16).

göbek Oda tavanlarının ortasına yapılan süs (DS-VI, s. 2114).

göbel Piç (DS-VI, s. 2114).

göbelek Yenilen bir çeşit mantar (DS-VI, s. 2115).

göbü Saç ekmeği, bazlama (DS-VI, s. 2117).

göbüt Dağ güvercini (DS-VI, s. 2118).

göce 1. Tarhana, bulgur yapmak için kullanılan kabuğu soyulmuş ve kırılmış buğday. 2. Yarılmış ve kırılmış bulgurdan yapılmış çorba (DS-VI, s. 2118).

göcek Semerlerin arka tarafına takılan çengelli demir (DS-VI, s. 2119).

göcen Tavşan yavrusu (DS-VI, s. 2119).

göçen Çingene (DS-VI, s. 2121).

göçmel Herhangi bir yere sonradan gelen (kimse) (DS-VI, s. 2121).

göçük Çökmüş, kaymış toprak (DS-VI, s. 2121).

göde Kısa boylu, şişman, göbekli (DS-VI, s. 2122).

göde bakla Bakla (DS-VI, s. 2123).

gödürge Su değirmenini indirip çıkartan ya da ayarlayan kaldıraç (DS-VI, s. 2126).

göğe gelmek Dişi hayvan çiftleşmek istemek (DS-VI, s. 2127).

göğermek (I) Vurma ya da çarpma sonunda vücudun herhangi bir yeri morarmak, çürümek (DS-VI, s. 2129).

göğermek (II) Çok acıkmak (mecazen) (DS-VI, s. 2130).

göğerti (I) Yeşillik, yeşerti, sebze (bitki hakkında) (DS-VI, s. 2130).

göğerti (II) Vurma ve çarpma sonunda vücutta meydana gelen çürüklük, morartı (DS-VI, s. 2130).

göğlez bk. *gölbez* (DS-VI, s. 2140).

gök öksürük Boğmaca öksürüğü (DS-VI, s. 2138).

gökgörmedik 1. Açgözlü, obur. 2. Görgüsüz, sonradan görme. (DS-VI, s. 2137).

gökkuşağı Ebe kuşağı, alkım (DS-VI, s. 2138).

göksulu Sulu ve yeşil renkli bir çeşit armut (DS-VI, s. 2139).

gölbent Küçük su birikintisi, gölcük (DS-VI, s. 2141).

gölbez Köpek yavrusu (DS-VI, s. 2140).

gölemez Sütün içine bir çeşit ot suyu konarak yapılan yoğurt (DS-VI, s. 2143).

gölermek Yayılarak, serilerek oturmak, yatmak (DS-VI, s. 2143).

gölez Çok sulanmış yer (DS-VI, s. 2144).

göllenmek Akarsu çukurlarda birikmek, gölcük olmak (DS-VI, s. 2145).

gölük At, eşek, beygir, katır vb. yük taşıyan ve binilen hayvan (DS-VI, s. 2145).

gömeç Bal peteği (DS-VI, s. 2148).

gömele Bağ ve bahçelerde yaz için yapılan küçük kulübe, bağ evi (DS-VI, s. 2149).

gömme 1. Sonbaharda ekilen ekin. 2. Kışın ekilen ekin (DS-VI, s. 2149).

gömü Toprak altına gömülerek saklanmış para ya da değerli şeyler, define (DS-VI, s. 2150).

gömüldürük Madenden yapılmış kemer tokası (DS-VI, s. 2151).

gömüm Küçük parça, bir parça (DS-VI, s. 2151).

göncükmek Meyve bozulmaya başlamak, çürümek (DS-VI, s. 2152).

göndürme Ramazan bayramından sonra tutulan altı günlük oruç (DS-VI, s. 2153).

gönen Nem, rutubet, yaşlık (toprak için) (DS-VI, s. 2153).

gönenlemek Tarlayı sulamak (DS-VI, s. 2154).

gönenmek Mutlu ve rahat bir hayat yaşamak (DS-VI, s. 2154).

göp Kağnının ön ve arka tarafındaki tahta (DS-VI, s. 2156).

görbez bk. gölbez (DS-VI, s. 2141).

görenek 1. Gelenek, her çeşit alışkı. 2. Terbiye (DS-VI, s. 2159).

görgöz Ayna (DS-VI, s. 2160).

görkü Görgülü (kimse) (DS-VI, s. 2161).

görümlük İlk görülen bir şeye yapılan tören ya da karşılığında verilen armağan (DS-VI, s. 2163).

götlük (I) At, eşek gibi hayvanların arkasına örtülen kilim ya da çul parçasından yapılan örtü (DS-VI, s. 2165).

götlük (II) Eteklik, etek (DS-VI, s. 2165).

göv Taze, yeşil (sebzeler için) (DS-VI, s. 2171).

göve Yünlü kumaşları ve dokumaları yiyen bir çeşit böcek, güve (DS-VI, s. 2167).

gȫveç İçinde yemek pişirilen toprak kap, güveç (21/30).

gövlez bk. gölbez (DS-VI, s. 2141).

gövsemek bk. *göğe gelmek* (DS-VI, s. 2127).

göye gelmek bk. *göğe gelmek* (DS-VI, s. 2127).

göynek 1. Frenkgömleği. 2. İç çamaşırı (DS-VI, s. 2171).

göyü Mayasız ekmek (DS-VI, s. 2173).

göz bayıcı Göz boyayıcı, sihirbaz (DS-VI, s. 2175).

göz Oda (DS-VI, s. 2174).

göz belertmek Hiddetle ya da korkutmak için gözlerinin akını göstererek bakmak (DS-VI, s. 2176).

gözcü Kendisine gözetlemek işi yaptırılan kimse, bekçi, casus (DS-VI, s. 2176).

gözemek Örme ya da dokuma eşyanın delik yerlerini örerek onarmak (DS-VI, s. 2178).

gözer Buğday, toprak vb. şeyler elenen iri gözlü büyük kalbur (DS-VI, s. 2180).

gözerlemek Buğday toprak vb. şeyleri iri gözlü kalburdan elemek (DS-VI, s. 2180).

gözgere Ocakların ve büyük dolapların iki yanındaki küçük hücrecikler (DS-VI, s. 2181).

gözlük Küçük ev penceresi (DS-VI, s. 2183).

gözü kızarmak İradesine bakim olamayacak kadar öfkelenmek (DS-VI, s. 2184).

gözündeki olmak Canı istediği şeyi elde edememekten meydana gelen bir çeşit sinir hastalığı (DS-VI, s. 2184).

gubaşmak İmece ile iş görmek, yardımlaşmak (DS-VI, s. 2185).

gúbre Gübre (2/11).

ġuca_ġuca Koca koca (46/36).

gúce bk. *göce* (51/14).

gúdekçi Oyunlardaki ebe (88/4).

ġuFa Kova (52/35).

gúleş Güreş (27/15).

gún_dönümü Gündüz ile gecenin eşit olduğu gün. (18/23).

gunnacı Gebe hayvan (DS-VI, s. 2196).

gúnüz Gündüz (119/28).

ġurbanadan Kurbana kadar (20/59).

gursalık Bir çeşit ot (DS-VI, s. 2200).

gúşlü Güçlü (20/70).

gúvey_başı_ekmē Düğünlerde yapılan ve misafirlere dağıtılan bir çeşit ekmek (19/12).

ġuymaḳ Koymak (1/4).

gúyük Saklambaca benzer bir oyun (120/4).

gúz Güz (2/11).

gúzel Güzel (1/76).

gübür Süprüntü, toz, çöp (DS-VI, s. 2206).

gücük Kısa, bodur, gelişmemiş (DS-VI, s. 2209).

gücürgenmek Bir işi isteksiz, gönülsüz yapmak, üşenmek (DS-VI, s. 2210).

güç üzmek Can sıkmak, yaramazlık yaparak üzmek (DS-VI, s. 2211).

güdecek Okurken satırları izlemekte kullanılan araç (DS-VI, s. 2212).

güdermek Şişmek (DS-VI, s. 2212).

güdü (I) Küçük çömlek, güveç (DS-VI, s. 2213).

güdü (II) Hayvan otlatma işi (DS-VI, s. 2213).

güdü (III) bk. *gücük* (DS-VI, s. 2209).

güdüllemek Yemeği karıştırmak (107/15).

güğem Mavi (DS-VI, s. 2216).

güğüldemek Çocuk konuşmaya başlamak, konuşur gibi yapmak (DS-VI, s. 2216).

güğüş Mavi (DS-VI, s. 2216).

güllü Hindi (DS-VI, s. 2220).

gülük bk. *güllü* (DS-VI, s. 2220).

gümbü Testi, toprak güğüm (DS-VI, s. 2221).

güme 1. Avcı kulübesi. 2. Ahır (DS-VI, s. 2222).

gümele 1. Bağ ve bostana yapılan basit bekçi kulübesi 2. Ahır (DS-VI, s. 2222).

gün burnu Güneş doğarken ya da batarken görünen küçük parçası(DS-VI, s. 2225).

gündem Uysal, herşeyi kolay kabul eden (kimse) (DS-VI, s. 2225).

günlük Balkon, seren (DS-VI, s. 2230).

günsüz Henüz tutuklanmamış suçlu (DS-VI, s. 2231).

günücü Kıskanç (kimse) (DS-VI, s. 2231).

günülemek Çekememek, kıskanmak (DS-VI, s. 2231).

güpür Süprüntü (DS-VI, s. 2233).

güre Bir yaşından üç yaşına kadar olan taylara verilen ad (DS-VI, s. 2234).

gürk Kuluçka (tavuk için) (DS-VI, s. 2199).

gürültmek Üşümekten tüyler diken diken olmak (DS-VI, s. 2238).

gürüz Çalılık, ormanlık (DS-VI, s. 2233).

güşlü Güçlü (90/4).

güvenmek Sevinmek (DS-VI, s. 2241).

güvlek 1. Ağaçtan kulplu ya da kulpsuz bakraç. 2. Kapaklı yağ kutusu (DS-VI, s. 2241).

güvürdemek bk. *güğüldemek* (DS-VI, s. 2216).

güyelek İçine yağ konan tahta kutu (DS-VI, s. 2242).

güzlük Sonbaharda ekilen tahıl (DS-VI, s. 2244).

- H -

hab etmek Çocuk dilinde yemek, yutmak (DS-VII, s. 2246).

habire Ara vermeden, sürekli olarak (DS-VII, s. 2247).

haçan Ne vakit, ne zaman (DS-VII, s. 2248).

hadimala Dereotu (DS-VII, s. 2250).

hahla Budala (DS-VII, s. 2252).

ḥaḳ Tahıl ölçeği (17/37), (DS-VII, s. 2253).

hakçı Gelin almaya gelenler (DS-VII, s. 2253).

hakırdamak Kahkahayla gülmek (DS-VII, s. 2254).

hakla Tahıl ölçeği (DS-VII, s. 2255).

haklaa bk. *hakla* (DS-VII, s. 2255).

hal Folluk yumurta (DS-VII, s. 2255).

halavurt Kaba adam (DS-VII, s. 2257).

ḫalışka 1. Erişte. 2. Bir çeşit hamur yemeği, mantı (DS-VII, s. 2260).

halke bk. *helke* (DS-VII, s. 2335).

halluk Tavuğun yumurtladığı yer, folluk (DS-VII, s. 2261).

halta Çarık ya da ayakkabı yamalığı (DS-VII, s. 2262).

haltan bk. halta (DS-VII, s. 2262).

haluşka Taze üzüm yaprağı doğranarak yapılan, sarmısaklı bir çeşit yemek (DS-VII, s. 2262).

ḥambar Ambar (69/11).

hambuş Saçak (DS-VII, s. 2265).

hampa (I) Para ve emek harcamadan kazandan şey (DS-VII, s. 2268).

hampa (II) Bir şeyi almaya hazır olma (DS-VII, s. 2268).

hampuç Çatı (DS-VII, s. 2269).

hampuş bk. *hampuç* (DS-VII, s. 2269).

hamşor Acemi, tecrübesiz (DS-VII, s. 2269).

hamur saplısı Delikli kepçe (DS-VII, s. 2270).

handal (I) İki ark arasındaki ekilmiş toprak (DS-VII, s. 2272).

handal (II) Babası belli olmayan, piç(DS-VII, s. 2272).

hangıra Nere, neresi, nereye (DS-VII, s. 2273).

hantıl hantıl Hırslı hırslı, şapur şupur, acele (yemek için) (DS-VII, s. 2276).

hantıl hantıl etmek Yiyecek aramak (hayvanlar için) (DS-VII, s. 2276).

hapahap gelmek Karşı karşıya, yüz yüze gelmek, karşılaşmak (DS-VII, s. 2277).

hapaz Avuç dolusu (DS-VII, s. 2278).

hapazlamak Avuçlamak (DS-VII, s. 2278).

hap kapan Her şeyi alan (kimse) (DS-VII, s. 2280).

happa Züppe (DS-VII, s. 2280).

hara geçmek bk. *hora geçmek* (DS-VII, s. 2408).

haranlamak Hayvan kızmak (DS-VII, s. 2285).

harasan Kireç, zeytinyağı, kıtık ve kiremit tozu karıştırılarak yapılan bir çeşit harç (DS-VII, s. 2285).

haraza Ciğer hastalığı, öksürük (DS-VII, s. 2285).

haraza çıkarmak Kavga çıkarmak, gürültü yapmak (DS-VII, s. 2286).

harazalı 1. Soluyan, kesik kesik öksüren. 2. Hastalıktan zayıf düşen (DS-VII, s. 2286).

harın Fazla işsizlikten hamlamış, güçsüz, kuvvetsiz hayvan (DS-VII, s. 2289).

harlamak (I) Yorgunluktan ses çıkararak sık sık nefes almak (DS-VII, s. 2292).

harlamak (II) Su birdenbire ses çıkararak akmak (DS-VII, s. 2292).

harsa Kızgınlık, öfke (DS-VII, s. 2295).

hartı İplik eğirirken örekenin başına dolanan yünü ya da pamuğu tutturmak için üzerine sarılan enli kayış şeklindeki deri parçası (DS-VII, s. 2295).

hartıl hurtul Düzensiz, biçimsiz (DS-VII, s. 2296).

haruza Herkese çatan, kavgacı (adam) (DS-VII, s. 2297).

has Boş yer (DS-VII, s. 2297).

hasıllamak Arıtmak (DS-VII, s. 2299).

haslak (I) Kısık ses (DS-VII, s. 2300).

haslak (II) Gevşek, cansız (kimse) (DS-VII, s. 2300).

haşal Tarhanayı ekşitmek için konulan pişmiş buğday kırması (DS-VII, s. 2301).

haşıl (I) Tarhana mayası, mısır unundan yapılan bulamaç (DS-VII, s. 2302).

haşıl (II) Pürüz (DS-VII, s. 2303).

haşlak Kabadayı (DS-VII, s. 2302).

haşul Ürünü alındıktan sonra, hayvanlara yedirilen sebze tevekleri (DS-VII, s. 2304).

haşulga Bulgurlu lahana yemeği (DS-VII, s. 2304).

haşūre Aşure (43/61).

hatıl Kereste (DS-VII, s. 2306).

hatmul Hatır, gönül dinlemeden konuşan (DS-VII, s. 2306).

havaklı Yüksekten konuşan, olmayacak şeyler isteyen (DS-VII, s. 2307).

havkalamak Saldırmak (DS-VII, s. 2421).

hayat 1. Sofa. 2. Salon, hol. 3. Koridor (DS-VII, s. 2314).

ḥayıllı Hayırlı (14/47).

he Evet anlamında gerçekleme edatı olup soruların olumlu olduğunu belirtir (DS-VII, s. 2323).

heblem Ahmak (DS-VII, s. 2324).

hėcaz Hicaz (6/30).

hecil Büyük (iğne için) (DS-VII, s. 2325).

hedik Haşlanmış buğday, bulgur, mısır, nohut vb. şeyler (DS-VII, s. 2327).

hel Kartal (DS-VII, s. 2330).

helke Su, süt vb. şeyleri koymaya yarayan, çoğunlukla bakırdan yapılan, bakraçtan büyük bir çeşit kova (10/3), (DS-VII, s. 2334).

helkil bk. *herkil 2.* (DS-VII, s. 2346).

henek Şaka, alay (DS-VII, s. 2272).

hengi Çelik (DS-VII, s. 2339).

herace bk. *herece* (DS-VII, s. 2342).

here bk. *hıra 2.* (DS-VII, s. 2367).

herece Yayık (DS-VII, s. 2342).

herg bk. *herk* (2/9), (5/46).

herek (I) Asma dalları ve fasulyelerin sarkmaması için destek olarak dikilen sırık (DS-VII, s. 2342).

herek (II) Kıvırcık koyun (DS-VII, s. 2343).

herek (III) Sabanın tarlada açtığı iz (DS-VII, s. 2351).

hereksi İriliğine göre zayıf olan hayvan (DS-VII, s. 2343).

hereni 1. Tencere. 2. Kazan (DS-VII, s. 2284).

herenlik Küfe (DS-VII, s. 2344).

herennik bk. *herenlik* (DS-VII, s. 2344).

herk Sürülüp dinlenmeye, nadasa bırakılan tarla (DS-VII, s. 2345).

herke At arabası (DS-VII, s. 2346).

herkere Ufak bahçe (DS-VII, s. 2346).

herkeş Herkez (1/40).

herk etmek Tarlayı sürüp dinlenmeye bırakmak (DS-VII, s. 2346).

herkil 1. Erzak sandığı. 2. Erzak ambarı (DS-VII, s. 2346).

hey Meyve ya da sebze taşımaya yarayan büyük sepet, küfe (DS-VII, s. 2329).

heyden Tabaklıkta deri ıslatılan kireç çukuru (DS-VII, s. 2328).

heyder Ekin yığını (DS-VII, s. 2352).

heydermek bk. *heydirmek* (DS-VII, s. 2353).

heydirmek Ağdırmak (DS-VII, s. 2353).

hėyet Heyet (5/54).

heykirmek Soğuk sudan etkilenmek (DS-VII, s. 2354).

hıcıldamak Şiddetli yağmur yağarken ya da sel gelirken gürültülü ses çıkarmak (DS-VII, s. 2356).

hıcıp Oyunda ebe, baş olan (kimse) (DS-VII, s. 2357).

hımız Cimri, aç gözlü (DS-VII, s. 2362).

hıngıç Ceviz ya da kestane içi (DS-VII, s. 2364).

hıra 1. Cılız, çelimsiz, sıska. 2. Küçük (çocuk için) (DS-VII, s. 2367).

hırızma bk. *hırızman* (DS-VII, s. 2370).

hırızman Gerdek gecesinden bir gün evvel yapılan gelin hamamı (DS-VII, s. 2370).

hırkalamak Sallamak (DS-VII, s. 2336).

hırsız almaz Evlenmemiş kız (DS-VII, s. 2372).

hırtlak Gırtlak (DS-VII, s. 2374).

hırt olmak Yemek tam pişmemek (DS-VII, s. 2374).

hırvat Destelenmiş ekin sapları (DS-VII, s. 2375).

hışıldak Kükürtlü kaynak suyu (DS-VII, s. 2376).

hışır İri, şişman ve kuvvetli adam (DS-VII, s. 2376).

hızan Çocuk (DS-VII, s. 2382).

hin Zekasını hile yapmakta kullanan, kurnaz, açıkgöz (kimse) (DS-VII, s. 2385).

hincik Şimdi (114/2).

hingiç 1. Kestane. 2. Ceviz içi (DS-VII, s. 2387).

hingirdemek Kendi kendine söylenmek (DS-VII, s. 2387).

hinik Sümük (DS-VII, s. 2387).

hire (I) bk. *hıra 1.* (DS-VII, s. 2367).

hire (II) Küçük ağaç yayık (DS-VII, s. 2388).

hirik Baca (DS-VII, s. 2388).

hiykirmek Korku ile bağırmak (DS-VII, s. 2389).

hiyniktirmek Korkutarak ürkütmek (DS-VII, s. 2389).

hodala Kazlara yedirilen hamur topağı (DS-VII, s. 2391).

hodul Hatır gönül dinlemeden konuşan, tok sözlü (kimse) (DS-VII, s. 2393).

hoğlamak Üstüne yürümek, saldırmak (DS-VII, s. 2394).

hokelek bk. *hökelek* (DS-VII, s. 2429).

hokra Sığırların sırtında çıkan çıbanların içindeki kurt (DS-VII, s. 2395).

hokurdamak Su ses çıkararak kaynamak (DS-VII, s. 2396).

hol Fol yumurtası (DS-VII, s. 2396).

holluk Tavuğun yumurtladığı yer, folluk (DS-VII, s. 2397).

holt Tahıl konulan ambar (DS-VII, s. 2398).

holtan Çarık ve ayakkabılara konulan keçe, deri yama (DS-VII, s. 2398).

hombur Çocukların kaydırak oynarken diktikleri yuvarlak taş (DS-VII, s. 2400).

homurdak Öfkelenerek kendi kendine konuşan (kimse) (DS-VII, s. 2401).

hopa Yaşlı manda (DS-VII, s. 2404).

hopuş Çok şişman (kimse) (DS-VII, s. 2407).

hora geçmek Hoşa gitmek, işe yaramak (DS-VII, s. 2407).

horata 1. Şaka. 2. Laf, söz, sohbet (DS-VII, s. 2409).

horeke Kırmalı ve potlu, potur (DS-VII, s. 2411).

horhor Kaynakçıların kullandığı küçük ispirto ocağı (DS-VII, s. 2411).

horkut Umacı (DS-VII, s. 2411).

hoslak 1. Hastalıklı, kansız cansız (kimse). 2. Beceriksiz, tembel (kimse). 3. İşsiz adam (DS-VII, s. 2415).

hosos Top (DS-VII, s. 2416).

hoşuk Kötü kadın (DS-VII, s. 2417).

hoşulga Lahana (DS-VII, s. 2417).

hoşuntu 1. Öç alma isteği, hınç. 2. Güceniklik (DS-VII, s. 2417).

hot (I) Büyük hayvanların aşık kemiği (DS-VII, s. 2418).

hot (II) Çocukların değnekle, kutu, yuvarlak taş ya da aşık büyüklüğünde bir ağaç parçasına vurarak oynadıkları oyun (DS-VII, s. 2418).

hot oyunu bk. *hot* (DS-VII, s. 2418).

hotun Ağaç yayık (DS-VII, s. 2420).

hoydana Başıboş, serseri (kimse) (DS-VII, s. 2422).

hoyder Biçilmiş ekin yığını (DS-VII, s. 2422).

hoylamak bk. *havkalamak* (DS-VII, s. 2421).

hozzik Ufak tefek, büyüyememiş zeki (kimse) (DS-VII, s. 2426).

höbek Yığın, öbek (DS-VII, s. 2426).

höbül Ödünç (DS-VII, s. 2426).

höcükmek Çok acıkmak (DS-VII, s. 2427).

höddü Yaşından umulmayacak kadar akıllıca hareketler yapan, konuşan (çocuk) (DS-VII, s. 2427).

hödüklemek 1. Korkmak, ürkmek. 2. Şüphelenmek (DS-VII, s. 2428).

hökelek Büyüklük, çalım, kurum, gösteriş (DS-VII, s. 2429).

hökelekli Çalımlı, gösterişli (kimse) (DS-VII, s. 2429).

hökerekli bk. *hökelekli* (DS-VII, s. 2429).

hökümet Hükümet (121/19), (126/18).

höllüm 1. Düzensiz ve yırtık pırtık giyinen (kimse). 2. Bol elbise giyerek şişman görünen (kimse) (DS-VII, s. 2431).

hörle Mercimeğe benzer bir çeşit yiyecek (DS-VII, s. 2434).

hörlemek 1. Bağırmak. 2. Su ses çıkararak akmak (DS-VII, s. 2434).

hörmet Hürmet (13/10).

hörpüldetmek Ses çıkararak içmek (DS-VII, s. 2435).

hörtlemek Göz dışarı fırlamak (DS-VII, s. 2435).

höst At, katır, sığır vb. hayvanları durdurma, kovalama ünlemi (DS-VII, s. 2437).

höşmelim Peynir helvası (DS-VII, s. 2438).

höşük (I) Yaşlı kadın (DS-VII, s. 2438).

höşük (II) Buruşmuş meyve (DS-VII, s. 2438).

höyüklemek Ansızın korkmak (DS-VII, s. 2440).

hözen Geçimsiz, dirliksiz (kimse) (DS-VII, s. 2440).

husa (I) Kaygı, korku, tasa (DS-VII, s. 2445).

husa (II) Üzüntü, kuşku (DS-XII, s. 4520).

husalanmak Kaygılanmak, tasalanmak (DS-VII, s. 2445).

hutun Şişman, gürbüz (DS-VII, s. 2446).

huysukmak Çekinmek, tedirgin olmak (DS-VII, s. 2447).

hülüşkü Karma karışık, paçavra olmuş (şey için) (DS-VII, s. 2449).

hütlü Ağır başlı (kimse) (DS-VII, s. 2452).

hüyük Toprak yığını, tepecik (DS-VII, s. 2440).

- I -

ıccaḫ Sıcak (86/13).

ıdı Miskin, hımbıl (DS-VII, s. 2455).

ığıl ığıl Sürekli, yavaş yavaş (su vb. sıvıların akması için) (DS-VII, s. 2456).

ığıl ığıl olmak Çok şişman olmak (DS-VII, s. 2456).

ığım Dert, hastalık, ağrı, sızı (DS-VII, s. 2456).

ığrıp Yöntem, tutulması gereken yol (DS-VII, s. 2458).

ıhhı İşte (DS-VII, s. 2459).

ıhrız Eski elbise, ayakkabı (DS-VII, s. 2461).

ıı Hayır (DS-VII, s. 2461).

ık Rüzgâr ve yağmurun etki yapamadığı gizli, kuytu yer (DS-VII, s. 2461).

ıkılamak Yorgunluktan, hastalıktan ya da sıkıntıdan sık sık nefes almak, inlemek (DS-VII, s. 2462).

ıkırcık Akşam karanlığı (DS-VII, s. 2462).

ıkırcıklı Şüpheli, açık olmayan, kararsız, karışık (DS-VII, s. 2463).

ılbız Zayıf, hastalıklı (DS-VII, s. 2464).

ıldır Alacakaranlık (DS-VII, s. 2464).

ıldır ıldır Aydınlık, temiz ya da saydam olmayı anlatır (DS-VII, s. 2465).

ılga Yorgunluk ve kırıklık nedeniyle yükselen vücut ateşi (DS-VII, s. 2466).

ılgartmak Kavgayı kışkırtmak (DS-VII, s. 2467).

ılgıdır Çorabı genişletmeye ya da düzgün tutmaya yarayan tahta kalıp (DS-VII, s. 2467).

ılgıt ılgıt Yavaş yavaş, hafif hafif (esen rüzgâr, akan su vb. şeyler için) (DS-VII, s. 2469).

ılğıdır İpliği çile yapmaya yarayan iki ucu çengelli tahta araç. 2. Çorabı genişletmeye ya da düzgün tutmaya yarayan tahta kalıp (DS-VII, s. 2468).

ıncık Ceviz (DS-VII, s. 2477).

ıngırızlamak Yavaş yavaş zayıflamak, sağlığı bozulmak (DS-VII, s. 2478).

ınrık Sabah karanlığı (DS-VII, s. 2479).

ıpılak Parlak (DS-VII, s. 2495).

ıpıl ıpıl Pırıl pırıl (DS-VII, s. 2479).

ırak Uzak (DS-VII, s. 2480).

ıramak Uzaklaşmak, uzamak, ara açılmak (DS-VII, s. 2481).

ıramazan Ramazan (27/26).

ıratmak Uzatmak, geciktirmek (DS-VII, s. 2482).

ırgalamak Sarsmak, sallamak (DS-VII, s. 2483).

ırık Az açıklık, aralık (DS-VII, s. 2485).

ırıktım Toz inmemesi, soğuk girmemesi, yarıkların kapanması için tavan arasına döşenen çamur (DS-VII, s. 2486).

ırıp bk. *ığrıp* (DS-VII, s. 2458).

ırıpcı Aldatıcı, yalancı (DS-VII, s. 2486).

ırışkancı Birinin damarına basan, nispet yapan (DS-VII, s. 2487).

ırışkan vermek Nispet yapmak, imrendirmek (DS-VII, s. 2487).

ırkı Yonca (DS-VII, s. 2487).

ırmak Kapı, pencere vb. şeyleri açmak (DS-VII, s. 2488).

ısdar Halı, kilim vb. şeyler dokunan tezgah (DS-VII, s. 2489).

ısıcaḳ (I) Sıcak (16/85), (DS-VII, s. 2489).

ısıcak (II) Hamam (DS-VII, s. 2489).

ısılak bk. *ıpılak* (DS-VII, s. 2495).

ıska bk. *isgelen* (DS-VII, s. 2556).

ıslama Doğranmış ekmeği yağ ile sıcak su ya da et suyuyla sahanda pişirerek yapılan bir çeşit yemek (DS-VII, s. 2492).

ıssuz Issız (90/2).

ıstapan Hardal otu (DS-VII, s. 2494).

ıstıraç Yazgı, baht (DS-VII, s. 2494).

ışıklık Üzerine lamba konan masa (DS-VII, s. 2495).

ızgar Cimri (DS-VII, s. 2499).

- İ -

ibi (I) Hindi (DS-VII, s. 2501).

ibi (II) Şaşma bildirir ünlem (DS-VII, s. 2501).

ibibük Çavuşkuşu (DS-VII, s. 2500).

ibiği kızarmak Benzine kan gelmek, sağlığı düzelmek (DS-VII, s. 2501).

ibübük bk. *ibıbük* (DS-VII, s. 2500).

ici Kızkardeş, abla (DS-VII, s. 2501).

içge Saygılı, kibar (kimse) (DS-VII, s. 2504).

içlik İçe giyilen hırka, zıbın (DS-VII, s. 2506).

idiş Armut (DS-VII, s. 2507).

iğ Çatılarda eşit aralıklarla ve birbirine paralel olarak konulan ağaçlar (DS-VII, s. 2509).

iğdemir Marangozlukta ağaç delmek için kullanılan çelik araç (DS-VII, s. 2509).

iğdiş Bir çeşit küçük armut (DS-VII, s. 2509).

iğeze Süreğen hastalıklı (kimse) (DS-VII, s. 2510).

ikilemek Tarlayı iki kez sürmek, aktarmak (DS-VII, s. 2514).

il El, yabancı (39/22).

ilā İlahi (25/55).

ilbade Hırka, ceket (DS-VII, s. 2518).

ilbiz (I) Zayıf, cılız, hastalıklı (DS-VII, s. 2518).

ilbiz (II) Kötü, fena (DS-VII, s. 2518).

ilbüz (I) Dağ başında görülen ateş, ışık (DS-VII, s. 2518).

ilbüz (II) Yumurta biçimindeki maden kömürü (DS-VII, s. 2518).

ildirmek Değdirmek, dokundurmak (DS-VII, s. 2518).

ileen Leğen (1/10).

ilenmek Beddua etmek (DS-VII, s. 2520).

ilgüdür (I) Sezgi, anlayış, duyuş (DS-VII, s. 2522).

ilgüdür (II) Yırtılan bir şeyin kopmasına az kalmış durumu (DS-VII, s. 2522).

ilinti Seyrek dikiş, teğel (DS-VII, s. 2526).

ilistir Süzgeç, kevgir (DS-VII, s. 2526).

ilişgi Et sucuğu (DS-VII, s. 2527).

ilişgü bk. *ilişgi* (DS-VII, s. 2527).

ilişki bk. *ilişgi* (DS-VII, s. 2527).

ilişkü bk. *ilişgi* (DS-VII, s. 2527).

ilişmek Irza geçmek (DS-VII, s. 2528).

ilk_yazın İlk baharda (19/26).

ilme Tarla sürerken sabana takılan taş, kaya vb. şeyler (DS-VII, s. 2531).

ilmi bile olmak Aynı düşüncede, aynı kanıda olmak (DS-VII, s. 2535).

ilvan Gösteriş, çalım, kibir (DS-VII, s. 2533).

imbal Üvendirenin ucuna çakılan küçük çivi (DS-VII, s. 2534).

imçer Küçük hızar, bıçkı (DS-VII, s. 2534).

imece Birçok kimselerin toplanıp elbirliğiyle bir kişinin işini görmesi (126/21), (DS-VII, s. 2535).

imik Gırtlak (DS-VII, s. 2536).

inbal bk. *imbal* (DS-VII, s. 2534).

incaz Kabuğu soyulmuş erik kurusu (DS-VII, s. 2537).

incedalan İnce ve uzun boylu (kimse) (DS-VII, s. 2538).

inçer Bıçkı (DS-VII, s. 2539).

indirinci İndirince (39/11).

ineze Lafı uzatarak anlatan (kimse) (DS-VII, s. 2541).

ingin (I) İnme hastalığı (DS-VII, s. 2542).

ingin (II) Aşağı, alçak, çukur yer (DS-VII, s. 2543).

irelde İleride (123/57).

ireli İleri (3/21).

irezil Rezil (58/39).

irilemek (I) Hayvan saman yerken irisini seçip bırakmak (DS-VII, s. 2549).

irilemek (II) Birini istememek, hor görmek (DS-VII, s. 2550).

irilemek (III) Beğenmemek (DS-VII, s. 2550).

irkilmek Halk toplanmak (DS-VII, s. 2552).

irkmek Biriktirmek, toplamak (DS-VII, s. 2530).

īsan İnsan (116/49), (116/27).

isgelen Tohumluk küçük soğan, arpacık soğanı (DS-VII, s. 2556).

isiran Teknelerdeki hamuru kazımaya yarayan araç (DS-VII, s. 2490).

isot Yeşil biber (DS-VII, s. 2557).

ispit Tekerleğin merkezinden çemberine kadar uzanan tel çubukların her biri (DS-VII, s. 2559).

istapan bk. *ıstapan* (DS-VII, s. 2494).

işçimen Çalışkan, becerikli, iş bilen (DS-VII, s. 2561).

iş dutmaḳ İş yapmak (17/67).

işkilli Yüzük oyununda yüzüğü saklamaya yarayan havlu, çorap, mendil vb. şeyler (DS-VII, s. 2563).

işme suyu İçme suyu (11/6).

işmek İçmek (5/16).

itdirseği Göz kapağında çıkan sivilce, arpacık (DS-VII, s. 2567).

iteği İçinde hamur saklanan ya da üzerine yufka serilen örtü (DS-VII, s. 2567).

itelli Ayak uçları dışarıya doğru olan at, eşek, katır vb. hayvanlar (DS-VII, s. 2567).

iti 1. Çok tuzlu. 2. Acı. 3. Tadı tiksinti verici olan (DS-VII, s. 2568).

itişgen Kavgacı, geçimsiz(DS-VII, s. 2569).

itişmek Tartışmak, inatlaşmak, kavga etmek (DS-VII, s. 2569).

īti̇yāc İhtiyaç (12/67).

itmek Etmek (34/25).

ivdik ivdik İnceden inceye (DS-VII, s. 2570).

ivil ivil Yavaş yavaş, sürekli (çalışma için) (DS-VII, s. 2571).

ivmek Acele etmek (DS-VII, s. 2572).

iyecen Ayakkabılara, çoraplara, girerek insanı rahatsız eden, tarlalarda olan bir çeşit bitki (DS-VII, s. 2573).

iyer Eğer (88/18).

iyleme Harmanda buğdayı kalburdan geçirme, eleme (DS-VII, s. 2575).

izbet Satışlarda beğenilmeyerek satılamayan, zayıf, hastalıklı, sürüden ayırdedilmiş koyun vb. hayvanlar (DS-VII, s. 2575).

izehir Zehir (16/48).

- K -

ḱaat Kağıt (48/6).

kabakuşluk Öğleden bir iki saat önceki zaman (DS-VIII, s. 2578).

kabala Toptan, götürü, hepsi birden (DS-VIII, s. 2579).

kabalak Geniş, etli, tüylü, kabak yaprakları biçiminde yaprakları olan, kırda ya da su kenarlarında yetişen bir bitki (DS-VIII, s. 2579).

kabalamak Tahıl, pamuk ya da samanı ölçerken kaba sıkıştırmadan, bastırmadan koymak (DS-VIII, s. 2580).

kacunmak 1. Kuşkulanmak, sakınmak. 2. Gıdıklanmak (DS-VIII, s. 2585).

kaçak Eliaçık, cömert (DS-VIII, s. 2586).

kaçan (I) Tapu senedi (DS-VIII, s. 2586).

kaçan (II) Mısır (yeşil yaprakları ile) (DS-VIII, s. 2586).

kadak (I) Ayakkabıların altına çakılan demir çivi, kabara (DS-VIII, s. 2588).

kadak (II) bk. *kodak* (DS-VIII, s. 2896).

kağırmak Seslenmek, çağırmak (DS-VIII, s. 2594).

kağşak (I) Eskimiş, gevşemiş, yıkılmağa yüz tutmuş eşya, yapı (DS-VIII, s. 2596).

kağşak (II) Koyunların kuyruğu altında yapışarak kuruyan pislik (DS-VIII, s. 2596).

kağşak (III) Uçurum, sarp kayalık yerler (DS-VIII, s. 2596).

kağşamak 1. Herhangi bir şey ek yerlerinden ayrılmak, oynamak. 2. Parça parça olmak, dağılmak, yıkılmak, kırılmak. (DS-VIII, s. 2596).

kağunmak Bir binanın dibini kazmak (DS-VIII, s. 2597).

kahımak Kırmak, berelemek (DS-VIII, s. 2597).

ḱāıd Kağıt (5/69).

kak (I) Meyve kurusu (DS-VIII, s. 2598).

kak (II) Dilim, parça, diş (DS-VIII, s. 2599).

kakaç Pastırma, kurutulmuş et (DS-VIII, s. 2599).

kakalmak 1. İtelemek, sarsmak, sokuşturmak. 2. Bir kimseyi hor görmek (DS-VIII, s. 2601).

kakırdak Eritilmiş iç yağı ya da kuyruk yağından kalan posa (DS-VIII, s. 2603).

kakışmak Toslaşmak (DS-VIII, s. 2603).

kaklamak 1. Kurutmak için meyveleri çizmek ya da parçalara ayırmak. 2. Küçültmek. 3. İkiye bükmek (DS-VIII, s. 2604).

kaklık (I) 1. Taş, ağaç oyukları ve içindeki su birikintisi. 2. Su kaynağı(DS-VIII, s. 2604).

kaklık (II) Güneş alan yer (DS-VIII, s. 2605).

kakma Taç üzerine konulan daire biçimindeki gümüş levha (DS-VIII, s. 2605).

kalafat (I) Gösteriş, irilik, büyüklük (DS-VIII, s. 2607).

kalafat (II) Sapan (DS-VIII, s. 2607).

kalagezen bk. *kallegezen* (DS-VIII, s. 2610).

kalak Aptal (DS-VIII, s. 2608).

kalıntı Olduğu yerde geceleyen, eve gelmeyen kimse (DS-XII, s. 4531).

kalkan Devedikeni (DS-XII, s. 4531).

kallegezen Havuç (DS-VIII, s. 2610).

kaman İnce demir saçlardan şerit gibi kesilen parça (DS-VIII, s. 2612).

kamat Uğraşma isteği, heves (DS-VIII, s. 2613).

kanara (I) 1. Doymak bilmeyen, obur (insan ya da hayvan). 2. Başıboş ve obur köpek (DS-VIII, s. 2617).

kanara (II) Kayalık, dik yamaç (DS-VIII, s. 2618).

kanlaşmak Ortak malları anlaşarak paylaşmak (DS-VIII, s. 2625).

kanlıca Kırmızı renkli, yenilen bir çeşit mantar (DS-VIII, s. 2626).

kapak Bir tarafı düz, öteki tarafı yuvarlak kalas (DS-VIII, s. 2629).

kapaklamak (I) Sebze dipleri sulandıktan sonra çatlamak (DS-VIII, s. 2629).

kapaklamak (II) Ayak bir yere takılarak yüzüstü düşmek, kapaklanmak (DS-VIII, s. 2629).

kapcık bk. *kapçık* (DS-VIII, s. 2631).

kapcur bk. *kapçur 1.* (DS-VIII, s. 2632).

kapçık Tahıl tanelerinin kabuğu(DS-VIII, s. 2631).

kapçur 1. Hayvan vergisi. 2. Davar vergisi (DS-VIII, s. 2632).

kapıkızı Besleme, hizmetçi kız (DS-VIII, s. 2633).

kapınmak Ağrı ve sızıdan kıvranmak (DS-VIII, s. 2633).

kaplama Yorgana yüz geçirme işi (DS-VIII, s. 2634).

kaptırmak Kıstırmak (DS-VIII, s. 2636).

kara akça Köylerde muhtara verilen yıllık ücret (DS-VIII, s. 2637).

karabakal Serçegillerden, eti için avlanan siyah tüylü bir kuş, karatavuk (DS-VIII, s. 2637).

karaca Koldaki kas kitlesi, pazı (DS-VIII, s. 2639).

karaçalı Engel (DS-VIII, s. 2640).

karaçalı deliği Kerpiç duvarlarda iskele kurmak için arıları delik (DS-VIII, s. 2640).

karaçav Ekin saplarını taşırken kağnı ya da arabalarda okla, küpler arasına konulan parmaklık (DS-VIII, s. 2640).

karadağ Buğday arasında görülen siyah tohumlar, fiğ (DS-VIII, s. 2641).

karadene Burçak, fiğ, mercimek, nohut vb. tahıl (DS-VIII, s. 2642).

karadoğ Buğday başaklarında görülen, taneleri kömür gibi karartan bir hastalık, sürme hastalığı (DS-VIII, s. 2642).

karadoğu bk. *karadoğ* (DS-VIII, s. 2642).

karaf karaf Küme küme (DS-VIII, s. 2643).

karahaber Yaprak dolması (DS-VIII, s. 2644).

karakavuk Hindiba (DS-VIII, s. 2646).

karakçe bk. *kara akçe* (DS-VIII, s. 2646).

karakılçık Kılçıkları siyah olan kırmızı ya da beyaz sert taneli buğday (DS-VIII, s. 2646).

karakucak Yağsız, kisbetsiz güreş (DS-VIII, s. 2647).

karaltı Ev, yapı (DS-VIII, s. 2649).

karanlık oluğu Değirmene su veren ikinci oluk (DS-VIII, s. 2651).

karavul Gözcü, nöbetçi, öncü (DS-VIII, s. 2654).

kargaburnu Kapı mandalı (DS-VIII, s. 2657).

kargadüleği Ebucehilkarpuzu, acıhıyar (DS-VIII, s. 2658).

kargasoğanı Tükürük otu (DS-VIII, s. 2659).

kargın Erimiş buz ve kar parçalarının oluşturduğu akarsu (DS-VIII, s. 2659).

karık Bağ ve bahçelerde sebze ekmek için ayrılan bölümler, evlek (DS-VIII, s. 2661).

karıklı 1. Buğday, arpa ve çavdar karışımı. 2. Arpa ve buğday karışımından yapılan un (DS-VIII, s. 2661).

karılmak Hayvanlar çiftleşmek (DS-VIII, s. 2662).

karım Harmanda savurmak için tınazdan ayrılan bölüm, parça (DS-VIII, s. 2662).

karınmak Cinsel ilişkide bulunmak (DS-VIII, s. 2663).

karmaç Arpa, çavdar ve mısır unu su ile karıştırılarak yapılan hayvan yemi (DS-VIII, s. 2665).

karmak Karıştırmak (DS-VIII, s. 2665).

karpışmak Kapışmak, boğuşmak (DS-VIII, s. 2667).

karşambalık Topluluk (DS-VIII, s. 2668).

kartan Saban işlemeyen, sert toprak (DS-VIII, s. 2670).

kartlaç Yufka, gözleme (DS-VIII, s. 2669).

karuk Olmamış üzüm (DS-VIII, s. 2672).

kasan Araba tekerinin inişte kaymaması için takılan ve fren görevi yapan ağaç gergi (DS-VIII, s. 2673).

kasınk Selin getirdiği kum, çöp, birikinti, mil (DS-VIII, s. 2675).

kaş (I) Tepe, dağ (DS-VIII, s. 2676).

kaş (II) Duvar, duvarın üstü (DS-VIII, s. 2677).

kaş (III) Semerin iki yanındaki ağaçlar (DS-VIII, s. 2677).

kaş (IV) Ufuk (DS-VIII, s. 2677).

kaşal 1. İri saman. 2. Harman yerinde kalan toprak ve taşla karışık tahıl artığı (DS-VIII, s. 2678).

kaşbastı Çatı saçağı (DS-VIII, s. 2677).

kaşık çalımı Ortalığın kararmaya başladığı, akşam yemeği zamanı (DS-VIII, s. 2679).

kaşka Hayvanların alnındaki beyazlık, ak leke ve alnı beyaz lekeli olan hayvan (DS-VIII, s. 2680).

kaşmer Şakacı, maskara, güldürücü (DS-VIII, s. 2680).

kaştarmak Yönetmek, kayırmak, korumak, bakmak (DS-VIII, s. 2681).

katar Yığılmış, üstüste dizilmiş odun (DS-VIII, s. 2681).

katarmak bk. *kotarmak* (DS-VIII, s. 2936).

katıklı (I) Yoğurtlu bulgur ya da yarmadan yapılan çorba (DS-VIII, s. 2682).

katıklı (II) Karışık, arı olmayan, hileli (DS-VIII, s. 2684).

katılaç Yufka ekmek (DS-VIII, s. 2683).

kavaklamak (I) Güreşte tepe üstü yuvarlamak ya da yuvarlanmak (DS-VIII, s. 2686).

kavaklamak (II) Marul, tere vb. bitkiler tohuma kaçmak (DS-VIII, s. 2686).

kavanlamak Gözlemek, korumak (DS-VIII, s. 2687).

kavara Yalan (DS-VIII, s. 2687).

kavelle Ökçesiz ayakkabı, yemeni (DS-VIII, s. 2657).

kavlağan Çınar ağacı (DS-VIII, s. 2689).

kavşut İki yolun, iki suyun, iki dağın birleştiği yer, kavşak (DS-VIII, s. 2693).

kavuç 1. Fıtık hastalığı ve bu hastalığa tutulmuş olan (kimse). 2. Zayıf, hastalıklı (DS-VIII, s. 2693).

kavuk Sidik torbası (insan ve hayvanlarda) (DS-VIII, s. 2693).

kavurga Ateşte kavrulmuş tahıl (DS-VIII, s. 2693).

kavurmuk Balgam (DS-VIII, s. 2627).

kavut Kavrulduktan sonra öğütülen tahıl unu (DS-VIII, s. 2694).

kavuz İç tutmamış çürük buğday, kapçıklı tane (DS-VIII, s. 2695).

kavzamak Korumak (DS-VIII, s. 2695).

kayanak Yassı, düz, kat kat oluşmuş taşlar (DS-VIII, s. 2696).

kayar Hayvanın eski nallarının çivilerini değiştirme işlemi (DS-VIII, s. 2697).

kayar etmek bk. *kayarlamak* (DS-VIII, s. 2697).

kayarlamak (I) Hayvanın eski nallarını onarmak, eski nalın çivilerini yenilemek (DS-VIII, s. 2697).

kayarlamak (II) Küçük çocuk büyüğü dövmek (DS-VIII, s. 2697).

kaydırma İnce yufka ekmek (DS-VIII, s. 2699).

kayık Kızak (DS-VIII, s. 2700).

kayış kanat Yarasa (DS-VIII, s. 2701).

kayışlamak Sövmek, küfür etmek (DS-VIII, s. 2697).

kaynaşık Yaramaz, sevimli çocuk (DS-VIII, s. 2705).

kayrak Taşlı, kumlu, ekime elverişli olmayan toprak (DS-VIII, s. 2706).

kayran bk. *kayrak* (DS-VIII, s. 2706).

kaysaklı bulut Güneş batarken ufukta görülen kızıl renkli bulut (DS-VIII, s. 2708).

kazbağı Çocuk önlüğü (DS-VIII, s. 2711).

kazgıç Bitki kökü çıkarmaya yarayan ucu sivriltilmiş sopa (DS-VIII, s. 2711).

keçemük Sütlü ve tatlı bir çeşit ot (DS-VIII, s. 2716).

keçire Köy bekçisi (DS-VIII, s. 2716).

kedibatmaz Suyunu çekmiş, koyulaşmış (yemek, çorba için) (DS-VIII, s. 2717).

kef Keyif (110/20).

keğam Galiba (DS-VIII, s. 2720).

keh Kenar, köşe, uç (DS-VIII, s. 2720).

kekeç Kekeme, peltek (DS-VIII, s. 2722).

kekez Kötü huylu, sapık erkek (DS-VIII, s. 2723).

kel Aşı kalemi (DS-VIII, s. 2724).

kelākir Yağmurluk, çobanların giydikleri aba (DS-VIII, s. 2724).

kelem Lahana (19/36).

kelep İplik çilesi (DS-VIII, s. 2728).

kelepir İyesiz, sahipsiz mal (DS-VIII, s. 2729).

keleplemek İpi çile yapmak (DS-VIII, s. 2729).

kelete Hemen kullanılmak için öğütülen az ölçüde buğday, tahıl (DS-VIII, s. 2730).

kelez Büyümemiş, gelişmemiş (DS-VIII, s. 2731).

kelezimek Zayıflamak (DS-VIII, s. 2732).

kelici Söz, boş laf (DS-VIII, s. 2732).

keliz Bağ evi, kulübe (DS-VIII, s. 2733).

kelpirtetmek Göz kapaklarını oynatmak (DS-VIII, s. 2735).

kelte Tarikatten olmayan, yabancı (DS-VIII, s. 2735).

kelteme Verimsiz toprak (DS-VIII, s. 2736).

kelti Yabancı (DS-VIII, s. 2736).

kemeçe Sığır aşığı (DS-VIII, s. 2738).

kemis Süzgeç (DS-VIII, s. 2739).

kemre Gübre, tezek (DS-VIII, s. 2740).

kendimelik Kendine, kendisi için (ayırma) (DS-VIII, s. 2741).

kendirik bk. *kendürük* (DS-VIII, s. 2742).

kendürük Deriden, çadır bezinden yapılan ve hamur tahtasının altına serilen yaygı, sofra örtüsü (DS-VIII, s. 2742).

kepeklik Evlerde ocakların iki tarafında bulunan hücreler, gözler (DS-VIII, s. 2745).

kepenek Çobanların omuzlarına aldıkları keçeden giysi, aba (DS-VIII, s. 2745).

keperim Güçsüz, beceriksiz (DS-VIII, s. 2746).

kepermek Dövülen tahılın ince kabuğu, zarı çıkmak (DS-VIII, s. 2746).

kepertmek 1. Dibekte tahıl dövmek. 2. Dövmek(DS-VIII, s. 2746).

kepez (I) 1. Tavuk ve kuşların ibiği ya da başındaki uzun tüyler, sorguç. 2. Koyunların başlarındaki kabarık yünler (DS-VIII, s. 2747).

kepez (II) bk. *kepir* (DS-VIII, s. 2748).

kepi (I) Ayakkabı derisi, kösele, gön (DS-VIII, s. 2747).

kepi (II) Bıçak, tırpan, keser gibi eşyalarda sapın sıkıştırılması için kullanılan çivi, teneke ya da ağaç yongası (DS-VIII, s. 2747).

kēpiç Kerpiç (12/72).

kepir Verimsiz, kıraç toprak (DS-VIII, s. 2748).

ker Rastık (DS-VIII, s. 2751).

kerç Alay, kinayeli söz (DS-VIII, s. 2751).

kerçetmek Lâf atmak (DS-VIII, s. 2751).

kerhaneci Testi ve tuğla ocağı sahibi (DS-VIII, s. 2754).

kerif Pis (DS-VIII, s. 2754).

kerli Ondan dolayı, sonra (DS-VIII, s. 2755).

kerti Ağaçlarda yapılan çentik (DS-VIII, s. 2757).

kertmek Yontmak, çizmek, kertik yapmak (DS-VIII, s. 2759).

kes Dövülerek saman yapılan ot (DS-VIII, s. 2759).

kese Kestirme, kısa (yol vb.) (DS-VIII, s. 2760).

keseğen Fare (DS-VIII, s. 2760).

kesek Belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak parçası (DS-VIII, s. 2761).

kesen bk. *keş* (DS-VIII, s. 2769).

kesene 1. Götürü, toptan iş. 2. Ortaklaşa tutulan bekçiye verilecek ücretin, her eve düşen eşit payı. 3. Haraç, vergi (DS-VIII, s. 2762).

kesene kesmek Mal sahiplerinin vereceği bekçi ücretini kararlaştırmak (DS-VIII, s. 2762).

kesenkes Kesin, kati, kesinliğe yakın olarak (DS-VIII, s. 2762).

kesergen Bitki köklerini yiyen, dana burnu da denilen bir böcek (DS-VIII, s. 2761).

kesik Çiğ sütten yapılan yağsız peynir, çökelek (DS-VIII, s. 2763).

kesim Belli, kesin ücret (DS-VIII, s. 2764).

kesken Keskin (DS-VIII, s. 2765).

kesme (I) Kumlu, sert toprak (DS-VIII, s. 2766).

kesme (II) Alındaki saçlar, kâkül (DS-VIII, s. 2767).

kesmen (I) bk. *kese* (DS-VIII, s. 2760).

kesmen (II) Büyük kaya (DS-VIII, s. 2767).

kesmük Başaklı iri saman (DS-VIII, s. 2767).

keş Kış için kurutulan yağsız, tuzlu yoğurt (DS-VIII, s. 2769).

keşik Sıra, nöbet (DS-VIII, s. 2771).

keşür Havuç (DS-VIII, s. 2771).

keyli Sonra, artık (DS-VIII, s. 2779).

kıbal (I) Yaradılış, huy (DS-VIII, s. 2781).

kıbal (II) Değişik ve özel biçim, yol (DS-VIII, s. 2781).

kıcı (I) Çam kozalağı (DS-VIII, s. 2782).

kıcı (II) Koyun, keçi vb. hayvanların yuvarlak, katı pisliği (DS-VIII, s. 2782).

kıcı (III) Koyun, keçi, kuzu (DS-VIII, s. 2782).

kıcık (I) 1. Kuyruksuz, kıvırcık koyun. 2. Çok küçük, çelimsiz, ufak tefek (koyun, keçi için) (DS-VIII, s. 2782).

kıcık (II) Gıcık (DS-VIII, s. 2782).

kıcıngaç Tahterevalli (DS-VIII, s. 2807).

kıcır Öç, intikam (DS-VIII, s. 2784).

kıcırganmak İlgi göstermemek, önemsememek (DS-VIII, s. 2784).

kıcırım bükmek Zorla yapmak (DS-VIII, s. 2784).

kıç Ayak (DS-VIII, s. 2784).

kıdık (I) Gerdan, çene altı (DS-VIII, s. 2786).

kıdık (II) Boyuna takılan inci, boncuk dizisi, gerdanlık (DS-VIII, s. 2787).

kıdıklamak (I) Dedikodu yapıp iki kişiyi birbirine düşürmek, kışkırtmak (DS-VIII, s. 2783).

kıdıklamak (II) Gıdıklamak (DS-VIII, s. 2807).

kıdıklanmak Gıdıklanmak (DS-VIII, s. 2787).

kıdım Beştaş oyunu (DS-VIII, s. 2787).

kıdım kıdım Küçük küçük, azar azar (DS-VIII, s. 2787).

kıdır kıymık Zorla, güçlükle (geçinmek için) (DS-VIII, s. 2788).

kıfıdak Birdenbire (DS-VIII, s. 2788).

kığıştı Kuru yaprakların ya da sert cisimlerin birbirine değerek çıkardıkları ses (DS-VIII, s. 2790).

kılağı Keskinlik (Bıçak, makas vb. şeyler için) (DS-VIII, s. 2792).

kılağlamak Keskinletmek, bilemek (DS-VIII, s. 2793).

kılalı (I) Kavga ve gürültü etmeye hazır olan kimse, öfkeli (DS-VIII, s. 2792).

kılalı (II) Keskin (DS-VIII, s. 2793).

kıldır (I) Patiska (DS-VIII, s. 2795).

kıldır (II) Zayıf, iyi gelişmemiş (DS-VIII, s. 2795).

kılı Çocuk oyununda bir süre için oyundan ayrılanın yerine koyduğu iz, bel (DS-VIII, s. 2797).

kılıç Saban ökçesini oka bağlayan ağaç parçası (DS-VIII, s. 2797).

kılıç arpa Hayvanlara yedirilen, başağının taneleri iki sıralı dizilmiş olan, sivri, uzunca ve kuvvetli arpa (DS-VIII, s. 2797).

kılırotu Çiçeklerindeki tohum sapları kürdan yerine kullanılan, bazı yerlerde kuş yuvası denilen bir ot (DS-VIII, s. 2799).

kılkurdu Soğuktan, nemden davarların ciğerlerinde, nefes borularında olan ince uzun bir kurt (DS-VIII, s. 2800).

kım Sus, sakın ha anlamında ünlem (DS-VIII, s. 2801).

kımçı Küçük, ince değnek, kamçı (DS-VIII, s. 2801).

kımıt Hamam havlusu (DS-VIII, s. 2803).

kımkım Her işinde ağırlık gösteren (kimse) (DS-VIII, s. 2803).

kımkım etmek İşi ağır ağır yapmak, oyalanmak (DS-VIII, s. 2803).

kınacık Tahıl bitkileri çiçekteyken yağmurun çok yağması nedeniyle, başakların arasında kalan damlaların oluşturduğu pas rengindeki hastalık (DS-VIII, s. 2804).

kınalı parmak Havuç (DS-VIII, s. 2805).

kınamak Ayıplamak (DS-VIII, s. 2805).

kınçımak Sıçramak, zıplamak (DS-VIII, s. 2813).

kındıra Sulu yerlerde biten ince uzun yapraklarının kenarları keskin, ucu diken gibi, koyu renkli bir çeşit çayır otu (DS-VIII, s. 2808).

kındırık (I) Aralık (DS-VIII, s. 2806).

kındırık (II) Ekmek yapılırken yere serilen, tüyleri yolunup temizlendikten sonra kurutulmuş keçi derisi (DS-VIII, s. 2809).

kındirik bk. *kendürük* (DS-VIII, s. 2742).

kıpık Gözünü çok kırpan insan (DS-VIII, s. 2813).

kıralı Parlak, cilâlı (DS-VIII, s. 2815).

kıran Dağ tepesindeki ağaçsız, çıplak düzlük (DS-VIII, s. 2815).

kırcı 1. Ufak ve sert taneli kar. 2. Bora, rüzgarla karışık yağan yağmur (DS-VIII, s. 2817).

kırçav (I) Kış günlerinde insanların sakal ve bıyığı, hayvanların tüyleri, bitkilerin yaprak ve dalları üzerinde olan buz (DS-VIII, s. 2818).

kırçav (II) Kır saçlı insan ya da kır tüylü hayvan (DS-VIII, s. 2818).

kırç kırç bk. *kırı kırı* (DS-VIII, s. 2824).

kırçmak Bir vuruşta biçmek (DS-VIII, s. 2820).

kırı kırı At ve eşek çağırma ünlemi (DS-VIII, s. 2824).

kırıdak 1. Şıklığa özenen, gösteriş çabasında olan. 2. Dik yürüyen adam (DS-VIII, s. 2823).

kırık bk. *kırıdak 1.* (DS-VIII, s. 2823).

kırık kırtık Ufak tefek, döküntü, işe yaramaz ev eşyası (DS-VIII, s. 2824).

kırıklanmak Bir şeyi istediğini durumu ile anlatmak, göz koymak, gözü kalmak (DS-VIII, s. 2825).

kırışak (I) Çok süslü, temiz ve güzel giyinen (DS-VIII, s. 2796).

kırışak (II) bk. *kırıdak 2.* (DS-VIII, s. 2823).

kırışak (III) Kendini beğenmiş, mağrur (DS-VIII, s. 2827).

kırışıvermek Uyuyuvermek (DS-VIII, s. 2827).

kırışmak bk. *kırıtmak 1.* (DS-VIII, s. 2827).

kırıtak (I) bk. *kırıdak 2.* (DS-VIII, s. 2823).

kırıtak (II) bk. *kırışak* (DS-VIII, s. 2827).

kırıtmak 1. Başını dikerek gösteriş yapmak, kasılmak. 2. Göğsünü gererek oturmak (DS-VIII, s. 2827).

kırkır Kurbağa (DS-VIII, s. 2829).

kırklık Davar kırkılan makas (DS-VIII, s. 2830).

kırlı Taşralı, köylü, yabancı (DS-VIII, s. 2832).

kırma (I) Bir çeşit av tüfeği (DS-VIII, s. 2832).

kırma (II) Kanı karışık, melez (DS-VIII, s. 2832).

kırmancı Kürt (8/4), (8/8).

kırna (I) bk. *kırma* (II) (DS-VIII, s. 2832).

kırna (II) Çok konuşan kadın (DS-VIII, s. 2834).

kırpışmak Çevresindekilerle sürekli tartışmak (DS-VIII, s. 2835).

kırtıl El değirmeninde çekilmiş buğday (DS-VIII, s. 2837).

kırtış Şık, yakışıklı (DS-VIII, s. 2838).

kırtkırtcı Cimri, pinti (DS-VIII, s. 2804).

kısık (I) 1. İki dağ ve tepe arasındaki dar geçit, boğaz. 2. Sıralanmış tepelerin küçük vadileri (DS-VIII, s. 2840).

kısık (II) Apışarası, kasık (DS-VIII, s. 2841).

kıskıs Cimri, pinti (DS-VIII, s. 2843).

kısmak Pintilik etmek (DS-VIII, s. 2843).

kısnet bk. *kıskıs* (DS-VIII, s. 2844).

kıstak bk. *kısık (I) 1.* (DS-VIII, s. 2840).

kıt ekmeği Ölü çıkan eve komşuların gönderdiği yemek (DS-VIII, s. 2846).

kıvanmak İş görmeye özenmek (DS-VIII, s. 2849).

kıvıç (I) İnce çam dalı, çamların iğne gibi olan yaprakları (DS-VIII, s. 2849).

kıvıç (II) Kısa boylu, kuru, cılız (kimse) (DS-VIII, s. 2849).

kıvrak (I) Kadınların başa örttükleri ince tülbent, gelinlerin yüzüne örtülen kırmızı, yeşil renkli, pullu tül ya da krep (DS-VIII, s. 2851).

kıvrak (II) Çevik, tetik, çalışkan (DS-VIII, s. 2851).

kıvramak Hızlı yürümek (DS-VIII, s. 2852).

kıvranmak İki büklüm bir halde gezmek, dolaşmak (DS-VIII, s. 2852).

kıvrımca Toprak altında bulunan fındık büyüklüğünde bir ot kökü, devetabanı (DS-VIII, s. 2853).

kıvşak Tavşan çalısı (DS-VIII, s. 2853).

kıyacak Ceviz kütüğünden et kıymak için yapılan kalın tahta (DS-VIII, s. 2854).

kıyak Güzel, biçimli, yakışıklı, düzgün giyimli (DS-VIII, s. 2854).

kıygaşık Az açık, aralık (DS-VIII, s. 2858).

kıyma Küçük kuşbaşı etlerden kavrularak yapılmış kışlık kavurma (DS-VIII, s. 2857).

kıynak 1. Cevizin yarısı. 2. Bütün çıkarılmış ceviz içi. 3. Ceviz içinin dörtte biri (DS-VIII, s. 2858).

kızan Cimri (DS-VIII, s. 2861).

kızansak Kızana gelmiş hayvan (DS-VIII, s. 2861).

kızansamak Dişi kedi ve köpek erkek istemek (DS-VIII, s. 2861).

kızansaya gelmek bk. *kızansamak* (DS-VIII, s. 2861).

kızarcı Oyun bozan, mızıkçı (DS-VIII, s. 2862).

kızıl (I) Kızıl renkli küçük küp (DS-VIII, s. 2863).

kızıl (II) Öfkeli, sert, kinci (DS-VIII, s. 2863).

kızılca Bir çeşit çiçek hastalığı (DS-VIII, s. 2864).

kızılıdrık Gökkuşağı (DS-VIII, s. 2865).

kızılümük Gırtlak, yemek borusu (DS-VIII, s. 2866).

kiniş Marangozların pencere kasalarına açtıkları lamba ve lambayı açan araç (DS-VIII, s. 2873).

kirçal Köpekle çakalın birleşmesinden doğan melez yavru (DS-VIII, s. 2876).

kiren Kızılcık (DS-VIII, s. 2876).

kirez Kiraz (32/15), (32/25).

kirimek İnat etmek, geri çekilmek, ayak diremek, huylanmak (DS-VIII, s. 2877).

kirman Elde yün eğirmeye yarayan araç (DS-VIII, s. 2880).

kirt (I) Sağlam, dayanıklı (DS-VIII, s. 2874).

kirt (II) Gevrek, çabuk kırılan, az sert (DS-VIII, s. 2881).

kirtlek Kıkırdak (DS-VIII, s. 3036).

kirtten Gerçekten, doğru olarak (DS-VIII, s. 2883).

kis Taş, kum, kil ile karışık kaynaşmış sert tabaka (DS-VIII, s. 2884).

kişelemek Kümes hayvanlarını kovalamak (DS-VIII, s. 2885).

kiştirmek İnsan ya da hayvanı kavgaya kışkırtmak (DS-VIII, s. 2886).

kitleşmek Yapışmak, iyice bitişmek, sıkışmak (DS-VIII, s. 2887).

kitleyik Sarımtırak ve killi toprak (DS-VIII, s. 2887).

kocabaş Pancar, şeker pancarı (DS-VIII, s. 2891).

kocalık Sidik (DS-XII, s. 4562).

kocalık tutmak İşeme gereksinimi duymak (DS-XII, s. 4562).

kodak Yavru katır (DS-VIII, s. 2896).

kodalak Erkek hindi (DS-VIII, s. 2897).

koğlamak Arkadan çekiştirmek, dedikodu etmek (DS-VIII, s. 2902).

koğu Çekiştirme, yerme, kötüleme, dedikodu (DS-VIII, s. 2900).

kokoliz Kavrulmuş başaktan çıkan taneler (DS-VIII, s. 2906).

kolmaşık Şımarık, çaçaron (DS-VIII, s. 2911).

k̲óm Hayvan ağılı (13/6), (13/8).

kom Ağıl, davar ahırı (DS-VIII, s. 2913).

komuk Çamurlu su birikintisi (DS-VIII, s. 2914).

k̲ómür Kömür (7/11).

k̲ómüş Manda (5/44), (81/22).

konursu Yanan kıl ya da yün kokusu (DS-VIII, s. 2903).

konursu kokmak Yün ve kıl gibi şeyler yanarken fena kokmak (DS-VIII, s. 2917).

kopçurmak bk. *kopturmak* (DS-VIII, s. 2921).

kopdurmak bk. *kopturmak* (DS-VIII, s. 2921).

kopturmak Atı dörtnala koşturmak (DS-VIII, s. 2921).

kortalaç Mayasız hamurdan yapılan peynirli ya da peynirsiz pide (DS-VIII, s. 2669).

kostak 1. Çalımlı, iyi giyinmiş, güzel yakışıklı. 2. Kendini beğenen, onurlu (DS-VIII, s. 2931).

kotarmak Bir kaptan başka bir kaba yemek boşaltmak, yemeği kaplara dağıtmak (DS-VIII, s. 2936).

k̲ótü Kötü (2/47).

koyak Dağ üzerinde otu bol olan, bitek, çukur yer (DS-VIII, s. 2941).

koyaşmak Karşılıklı yardım etmek, yardımlaşmak (DS-VIII, s. 2942).

k̲óylü Köylü (2/18).

koyuk Etkili, dokunaklı, acıklı, içli (ses, şarkı vb.) (DS-VIII, s. 2942).

koyultmaç Sütlerin koyulaştığı zaman yapılan bir çeşit tatlı (DS-VIII, s. 2943).

koyun bilekli Sol ayak bileği eğri olan at (DS-VIII, s. 2943).

koyun gözü 1. Papatya. 2. Mor çiğdem (DS-VIII, s. 2944).

koyutmaç Sonbaharda doğal olarak koyulaşan ya da kaynatılarak koyulaştırılan süt (DS-VIII, s. 2943).

kozalak Tanesi alınmış mısır koçanı (DS-VIII, s. 2945).

köcek Deve yavrusu (DS-VIII, s. 2979).

köçek Köpek yavrusu (DS-VIII, s. 2947).

köçekçi Hoppa, dönek, kötü huylu (DS-VIII, s. 2947).

köçün Çarşı (DS-VIII, s. 2947).

köftere (I) Tarla ve bahçeye su salmak için büyük arka açılan delik (DS-VIII, s. 2949).

köftere (II) Bağlardaki ufak keçi yolları (DS-VIII, s. 2949).

köğtere bk. *köftere (I)* (DS-VIII, s. 2949).

köklemek Yağmur bitki köklerine inmek (DS-VIII, s. 2952).

köklez Toprağa gömülen köksüz bağ çubuklarının bir yıl sonra köklenmiş durumda olanı (DS-VIII, s. 2953).

kölge Gölge (35/53).

köme köme Küme küme, toplu olarak (DS-VIII, s. 2957).

kömşütmek Öfkesini gidermek, yumuşatmak (DS-XII, s. 4568).

kömüş Manda (DS-VIII, s. 2957).

könbe İki saç arasında ya da külde pişirilen mayasız ekmek (DS-VIII, s. 2955).

köp 1. Kağnı arabalarının ön ve arkasına enlemesine konulmuş iki uzun ve yassı tahta. 2. Kağnı arabaları sap taşırken ok arasına konulan parmaklıkları birbirine bağlayan parça (DS-VIII, s. 2959).

köpeküzümü Yaprakları söğüt yaprağı biçiminde, meyveleri siyah ya da kırmızı olan bir çeşit ot (DS-VIII, s. 2960).

köpen Kışın küpe konularak olgunlaştırılan, ahlata benzer iri armut (DS-VIII, s. 3040).

köpene (I) Çocuk bezi, kundak bezi (DS-VIII, s. 2960).

köpene (II) Küçük çocuk yorganı (DS-VIII, s. 2961).

kör Tahıllarda görülen sürme hastalığı (DS-VIII, s. 2962).

körez Sevimli, şirin, güzel (DS-VIII, s. 2965).

körlemek Bir kimseyi kötüleyerek başarısını engellemek (DS-VIII, s. 2966).

körlenmek bk. *körlemek* (DS-VIII, s. 2966).

körükmek Kuvvetini, gücünü yitirmek (DS-VIII, s. 2969).

körüktürmek Bir hayvan diğerini korkutmak (DS-VIII, s. 2969).

kös Karşılıklı iki sıra on ikişer delikli bir tahta ve sivri çöplerden yapılmış tavla ve damaya benzer bir oyun aracı (DS-VIII, s. 2970).

kösnü Köstebek (DS-VIII, s. 2974).

kösülmek 1. Büzülmek, toplanmak, toparlanmak. 2. Yılmak, pısmak, korkmak (DS-VIII, s. 2977).

kösüre Kesici araçları bilemeye yarayan bir çeşit taş, bileği taşı (DS-VIII, s. 2978).

köş Üstüne yatak serip etrafına yastık konulan sedir (DS-VIII, s. 2979).

köşe Ocağın bir kenarı (DS-VIII, s. 2979).

köşne Burçak (DS-VIII, s. 3052).

köten Hayvanların boğazlarının altında çıkan bir çeşit öldürücü çıban, şişlik (DS-VIII, s. 2981).

kötürüm Yufka ekmek pişirilen saçların altına konulan üç ayaklı demir, saçayak (DS-VIII, s. 2982).

kövtere Bahçe ve tarlalardaki arklardan su almak için açılan ince su yolu (DS-VIII, s. 2983).

köyçü Avlu, bahçe (DS-VIII, s. 2983).

köynük Dağ yamaçlarındaki tarla (DS-VIII, s. 2984).

köz İyice yanıp ateş durumuna gelmiş odun ya da kömür parçası, kor (DS-VIII, s. 2984).

közgüç Yerelması (DS-VIII, s. 2985).

közlemek Et, sebze, meyve, hamur vb. şeyleri ateşte pişirmek (DS-VIII, s. 2986).

kubarmak Karşı gelmek (DS-VIII, s. 2987).

kubaşık Ortaklaşarak, yardımlaşarak iş yapma, imece (DS-VIII, s. 2987).

kubaşma bk. *kubaşık* (DS-VIII, s. 2987).

kubaşmak İmece ile iş yapmak, yardımlaşmak (DS-VIII, s. 2987).

kúbre Gübre (14/15).

kula Siyaha yakın bir renk (DS-VIII, s. 2993).

kulak Makbuz (DS-VIII, s. 2994).

kulak davutmak Kulak kabartmak, kulak vermek (DS-VIII, s. 2994).

kulaklık Küpe (DS-VIII, s. 2994).

kuli Hindi (DS-VIII, s. 2995).

kúlleme Bağlarda görülen bir hastalık (30/51).

kúlte bk. *külte* (34/22).

kumaşmak bk. *kubaşmak* (DS-VIII, s. 2987).

kumbil Patates (DS-VIII, s. 3000).

kundak (I) Kedi yavrusu (DS-VIII, s. 3001).

kundak (II) Üzüm salkımı (DS-VIII, s. 3001).

kundak (III) Yağda kavrulmuş soğan ve bulgurla yapılan dolma (DS-VIII, s. 3001).

k̲únde Her gün (2/60).

kunduk Kedi, köpek yavrusu (DS-VIII, s. 3002).

kunduru Başağı dört sıralı bir çeşit sert, sarı buğday (DS-VIII, s. 3001).

kunnacı Karnında yavrusu olan at, eşek vb. hayvan (DS-VIII, s. 2998).

kunnamak Hayvanlar doğurmak (DS-VIII, s. 3002).

kunu Kedi yavrusu (DS-VIII, s. 3003).

kupay İri kulaklı bir çeşit av köpeği (DS-VIII, s. 3003).

k̲úpe Küpe (7/22).

kuram Durum, biçim (DS-VIII, s. 3004).

kuran Çatı boşluğu, tavanarası (DS-VIII, s. 3005).

kurutma Kuru, zayıf, cılız (DS-VIII, s. 3007).

kuşkuyruğu Difteri (DS-VIII, s. 3016).

küçü Dokuma tezgâhlarında arış ipliklerini açıp kapayan tarak (DS-VIII, s. 3023).

küfün Yumuşak, dayanıksız, kil gibi çabuk ufalanan taş, kireçtaşı (DS-VIII, s. 2948).

külçe Çocuklara yapılan çörek (DS-VIII, s. 3033).

küllük Kül ve süprüntü atılan yer, çöplük (DS-VIII, s. 3030).

külte Bağlam, demet, düzine (DS-VIII, s. 3031).

küm Bir dalda meyve kümesi, salkım (DS-VIII, s. 3033).

kümele Bostan ve bağ bekçisinin kulübesi (DS-VIII, s. 3034).

kün Birkaç yıl yerinde kalarak iyice yanmış ve kül gibi olmuş hayvan gübresi (DS-VIII, s. 3036).

künde Et tahtası (DS-VIII, s. 3036).

küpecik Küçük testi (DS-VIII, s. 3040).

kürdek Kadın ceketi, uzun hırka (DS-VIII, s. 3043).

kürelemek Sürüklemek, itelemek (DS-VIII, s. 3044).

kürik At ve eşek yavrusu (DS-VIII, s. 3046).

kürtük Kuytu yerlere toplanmış kar ya da kum yığını (DS-VIII, s. 3047).

kürü Eşek yavrusu, sıpa (DS-VIII, s. 2822).

kürüngü Saman toplamaya yarayan tahta araç (DS-VIII, s. 3049).

kürüşlü Zengin, malı, parası çok olan (DS-VIII, s. 3049).

küskü Taş kaldırmakta kullanılan uzun demir çubuk ya da ağaç, basit kaldıraç (DS-VIII, s. 3050).

kütlü Ağırbaşlı, onurlu (DS-VIII, s. 3054).

küt olmak Kötürüm olmak, bacakları tutmamak (DS-VIII, s. 3054).

küymek Kaçmak (DS-VIII, s. 3056).

- L -

lan Ey, ulan anlamında kabaca seslenme ünlemi (DS-IX, s. 3062).

lap lap hamuru Yoğurtlu mantı(DS-IX, s. 3066).

laşka Laçka (DS-IX, s. 3067).

loda Üstü toprak ve otla örtülmüş koni biçimindeki saman yığını (DS-IX, s. 3081).

lom sözlü Sözünü, konuşmasını bilmeyen (DS-IX, s. 3086).

lök Gaz lambalarının makine kısmını cam kısmına tutturmaya yarayan şap (DS-IX, s. 3089).

lüpçü Hazır yiyici, beleşçi (DS-IX, s. 3095).

- M -

maalle Mahalle (40/58).

macar Manda, manda yavrusu (DS-IX, s. 3098).

mahya Pazar, panayır (DS-IX, s. 3106).

makak İnsanın dizkapağı (DS-IX, s. 3106).

mal Hayvan (6/25), (12/55).

malak Manda yavrusu (DS-IX, s. 3108).

malama Taneleri ayrılmamış, samanla karışık tahıl (DS-IX, s. 3109).

malcılıg Hayvan alıp satma (14/17).

mancar Yenilen bir çeşit ot (DS-IX, s. 3117).

maniye Domates (DS-IX, s. 3123).

mard_doḫuzu 21 veya 22 mart tarihine rastlayan gün, nevruz (18/18).

marha Döşemelere ve tavanlara atılan büyük ağaçlar (DS-IX, s. 3129).

masra 1. Kabağın küçüğü. 2. Hıyarın küçüğü (DS-IX, s. 3132).

matyaşmak Görüşmek (DS-IX, s. 3137).

mavuk Sersem, şaşkın (DS-IX, s. 3138).

maya Dişi eşek (DS-IX, s. 3138).

mayasır Basur hastalığı (120/61).

mayasur bk. *mayasır* (120/61).

maydalak Aptal, şaşkın (DS-IX, s. 3140).

māyiş Maaş (14/19), (87/22).

mayla Köşe kapmaca oyununda kapılan köşe (DS-IX, s. 3141).

maylaḫ Deve yavrusu (36/53).

maymak Ayakları çarpık (kimse) (DS-IX, s. 3142).

mazalak Sonbaharda büyüyememiş, küçük kalmış meyve (DS-IX, s. 3144).

mazı (I) Kağnı ve arabalarda iki tekerleği birbirine bağlayan, kalın ağaç dingil (DS-IX, s. 3144).

mazı (II) Meşe ağacı ve meyvesi (DS-IX, s. 3145).

mazman Üç yaşına girmiş koyun (DS-IX, s. 3146).

me Al, buyur (DS-IX, s. 3146).

mede Çocuk oyunlarında kale (DS-IX, s. 3148).

meğersimemek Önemsememek (DS-XII, s. 4593).

mehelsimek Değer vermek, önem vermek, önemli saymak (DS-IX, s. 3104).

mehersimek bk. *mehelsimek* (DS-IX, s. 3104).

mehirsek Sevgisi gerçek ve sürekli olan (DS-IX, s. 3151).

mehirsemek bk. *mehelsimek* (DS-IX, s. 3104).

mehre Büyük tahta kalıpla çamurdan yapılan duvar (DS-IX, s. 3152).

mejbūr Mecbur (16/58).

meküç Davul tokmağı (DS-IX, s. 3148).

melef Yatak kılıfı (DS-IX, s. 3154).

melefe Yastık yüzü (DS-IX, s. 3154).

melemet Eğreti (DS-IX, s. 3155).

melemez (I) Konuşmayan, gülmeyen, durgun, utangaç (DS-IX, s. 3155).

melemez (II) Yapağı (DS-IX, s. 3155).

melez Karışık (DS-IX, s. 3156).

melhe Sellerin getirdiği, kumlu, çamurlu toprak, mil (DS-IX, s. 3157).

melmeket Memleket (13/20).

melük Keçiboynuzu (DS-IX, s. 3158).

memük Kulağın yumuşak yeri (DS-IX, s. 3159).

mengere İp eğirmek için kullanılan kirmen (DS-IX, s. 3162).

mengül (I) Koyun, keçi vb. hayvanların boğazlarının altından ampul gibi sarkan bezler (DS-IX, s. 3163).

mengül (II) Çocuğun erkeklik organı (DS-IX, s. 3164).

mengülkurdu Bağların köklerini kesen bir çeşit kurt (DS-IX, s. 3164).

meres (I) Köpeğin yaşı (DS-IX, s. 3167).

meres (II) Köpeklerin boynuna takılan diken gibi demirli halka, tasma (DS-IX, s. 3168).

meresimek bk. *mehelsimek* (DS-IX, s. 3104).

meses Hayvanları dürtmekte kullanılan ucu demirli değnek, üvendire (DS-IX, s. 3171).

meşes bk. *meses* (DS-IX, s. 3172).

mēşur Meşhur (13/50).

med bk. *met* (122/3).

med_dėyneg bk. *met* (52/11).

met Çelikçomak oyunu ve bu oyunda kullanılan 10-15 cm. uzunluğundaki değnek (13/44), (31/41), (DS-IX, s. 3173).

metiro Metre (81/60).

meyirsek Yavrusuna çok düşkün insan ya da hayvan (DS-IX, s. 3150).

meytellālide kalmak Kimsesiz, iyesiz, işsiz güçsüz kalmak (DS-XII, s. 4593).

mezellik Mezarlık (14/28).

mezer Mezar (15/12).

mıḫdar Muhtar (123/56).

mıhlama Soğanlı kıyma, pastırma üstüne yumurta kırılarak yapılan yemek (DS-IX, s. 3180).

mıncıkmak Cıvımak (DS-IX, s. 3184).

mırık (I) Cıvık çamur, bataklık (DS-IX, s. 3187).

mırık (II) 1. Hayvan tırnağıyla oynanan bir çeşit çocuk oyunu. 2. Yassı taşlarla oynanan bir çocuk oyunu (DS-IX, s. 3187).

mısmıl 1. Temiz, derli toplu. 2. Eti yenilebilen, murdar olmayan (hayvan için) (DS-IX, s. 3191).

mışırık Karışık, bulaşık, çözümü güç (iş için) (DS-IX, s. 3192).

mışırıklı Kuşkulu, oyunlu, sonucu belli olmayan (iş için) (DS-IX, s. 3192).

mıza Erkek eşek (DS-IX, s. 3194).

mızıklamak Canı yanan köpek acı acı bağırmak, inlemek (DS-IX, s. 3195).

mini Köpek yavrusu, küçük köpek (DS-IX, s. 3202).

mişirikli Oyunlu (DS-IX, s. 3204).

miyāna Bir çeşit helva (81/67).

mocuk Deve yavrusu (DS-IX, s. 3206).

moçu Kısa boylu ve şişman (kimse) (DS-IX, s. 3207).

modul Hayvanları dürtmek için kullanılan ucu çivili değnek ya da değneğin ucundaki çivi, nodul (DS-IX, s. 3207).

moluz Toprak, taş birikintisi (DS-IX, s. 3209).

mormorus Konuşma, gizli konuşma, anlaşma (DS-IX, s. 3211).

möhüm Mühim (91/55).

mucuk Domuz yavrusu (DS-IX, s. 3214).

mucur Sekiz kilo alabilen bir tahıl ölçeği (DS-IX, s. 3214).

mudul bk. *modul* (DS-IX, s. 3207).

muğlu Taş çıkarmakta kullanılan uzun demir, kaldıraç (DS-IX, s. 3226).

muğur olmak Olur demek, istemeyerek kabullenmek (DS-IX, s. 3216).

munnaz Büyük taş (DS-IX, s. 3220).

murç Taşları tıraş etmekte kullanılan sivri uçlu demir, taşçı kalemi (DS-IX, s. 3220).

muşabak Pencere kafesi, cumba (DS-IX, s. 3224).

muza Soysuzlaşmış, yozlaşmış hayvan (DS-IX, s. 3226).

muzu (I) Arabozucu (DS-IX, s. 3227).

muzu (II) Engel (DS-IX, s. 3227).

muzu (III) Baş belası (DS-XII, s. 4601).

mühre Toprağı, çamuru sıkıştırarak yapılan bir çeşit duvar (DS-IX, s. 3228).

mürdük Mercimek (DS-IX, s. 3229).

mürdüme Fiğe benzeyen yaban otu (DS-IX, s. 3229).

mürdümük Bezelye büyüklüğünde yabanıl bir bitki (DS-IX, s. 3229).

mütüş Müthiş (36/7).

- N -

nadas Tarla dinlenmeye bırakılma, nadas (2/9).

nakul Mayalı hamurdan dört köşe kesilerek yapılan yağlı, küçük çörek (DS-IX, s. 3235).

naldırnaç Kaydırak oyunu (DS-IX, s. 3235).

namazlağı Üstünde namaz kılınan kilim, post vb. şeylerden yapılmış seccade (DS-IX, s. 3236).

namlı 1. Biçilmiş ekin, ot demetleri sırası. 2. Harman yerinde halka biçiminde yığılmış saman(DS-IX, s. 3237).

narpuz Yabannanesi (1/15), (DS-IX, s. 3240).

nassı Nasıl (79/15).

naşapa Su tası, maşrapa (DS-XII, s. 4604).

naşba bk. *naşapa* (DS-XII, s. 4604).

natır Köylü kadınların başlarına taktıkları fesin çevresine dizilen yalancı altınlar (DS-IX, s. 3241).

navruz Nevruz, martın yirmi ikisine rastlayan gün (18/23), (52/28).

ne_blem Ne bileyim (99/19).

nehre Küp biçiminde toprak yayık (DS-IX, s. 3244).

neprüs 1. Uğursuz, işi ters giden. 2. Pis, kirli kimse. 3. Eğitim görmemiş kimse (DS-XII, s. 4605).

netameli Kel (DS-XII, s. 4605).

nezelmek Güçsüzleşmek, zayıflamak (DS-IX, s. 3249).

nışabak Pencere kafesi (DS-IX, s. 3251).

nodul Üvendirenin ucundaki sivri demir (DS-IX, s. 3253).

nodulla Ucunda sivri demir olan değnek, üvendire (DS-IX, s. 3254).

nodullamak Hayvanı üvendire ile dürtmek (DS-IX, s. 3254).

nükrü dönmek İğrenmek, tiksinmek (DS-IX, s. 3257).

nünük Saydam alçı taşı (DS-IX, s. 3258).

- O -

oã Ona (3/2), (36/30), (123/22), (122/9).

oflaz (I) İyi, güzel, eksiksiz, tam (DS-IX, s. 3265).

oflaz (II) 1. Cesur, kabadayı. 2. Yakışıklı (DS-IX, s. 3265).

oflaz (III) Eflâtun rengi (DS-IX, s. 3265).

ofurcuk Kereste yapmaya elverişli olmayan, yalnız yakacak olarak kullamlan bir çeşit ağaç (DS-IX, s. 3266).

oğaççа Güzel, iyi (DS-IX, s. 3266).

oğamaç Yufka ekmeğini yağda kızartarak yapılan yemek (DS-IX, s. 3266).

oğan Tanrı (DS-IX, s. 3267).

oğrun Gizli, saklı (DS-IX, s. 3269).

oğul Arıların baharda çıkardığı yavrular (DS-IX, s. 3269).

oğul balı Bakarda çıkan arı yavrularının yaptığı beyaz ve iyi bal (DS-IX, s. 3270).

oğundurmak Ses çıkarmadan çırpınmak, dövünmek (DS-IX, s. 3270).

oğursak Süt veren koyun (DS-IX, s. 3271).

oğuş Erkek çocuk (DS-IX, s. 3272).

oḫuyucu Düğüne çağrı yapan (kimse) (12/30), (12/31).

oḫuyuntu 1. Davetiye (2/65) 2. Düğün armağanı, takı (2/68).

ok Miras kalan mallar pay edilirken yapılan ad çekme (DS-IX, s. 3274).

ok atmak Miras kalan malları pay etmek için ad çekmek (DS-IX, s. 3274).

oḳlaac bk. *oklağaç* (34/23).

oklağaç Oklava (DS-IX, s. 3274).

oksundurmak Bir şeyi istediğini dolaylı olarak belirtmek (DS-IX, s. 3274).

okutmak Surat asmak (DS-IX, s. 3276).

óḵúz Öküz (2/9).

ōlaḥ Oğlak (2/67).

ő́le Öyle (32/75).

ő́lenece Öğlene kadar (17/67).

om_beş On beş (34/10), (34/11), (48/9).

óñden Önceden (17/12).

onulmak İyileşmek (yara için) (DS-IX, s. 3284).

ȯ́ra ora (37/25).

oranlama Tekerleme (DS-IX, s. 3286).

oranlamak Yaklaşık olarak söylemek, değer biçmek (DS-IX, s. 3286).

orce gitmek Tartışmaya başlamak (DS-IX, s. 3287).

ordubozan (I) Mızıkçı, dönek (DS-IX, s. 3287).

ordubozan (II) Varis hastalığı (DS-IX, s. 3287).

ő́renci Öğrenci (14/41).

ő́renmek Öğrenmek (27/2).

orine Sıcak ve kuraklığın çokluğu (DS-IX, s. 3288).

oriya Oraya (1/62).

ortakçı Tarlayı, ürünü tarla sahibiyle yarı yarıya pay etmek üzre ekip biçen çiftçi (DS-IX, s. 3289).

ort_oḫul Ortaokul (88/30).

orun Gizli, habersiz (DS-IX, s. 3290).

oteriği Çok erken olgunlaşan, tatlı bir çeşit erik (DS-IX, s. 3293).

otlakçı Başkalarının sırtından geçinen, bir şeyi parasız ve emeksiz elde eden (DS-IX, s. 3294).

ot tutmak Otlarken ağılı ot yiyen hayvan hastalanmak (DS-IX, s. 3295).

ottuz Otuz (122/1).

oturak (I) Lazımlık (DS-IX, s. 3295).

oturak (II) Tahtadan yapılmış arkalıksız sandalye (DS-IX, s. 3296).

oturgaç bk. *oturak (II)* (DS-IX, s. 3296).

ovaz Meyve (35/5).

oyma (I) Duvarda eşya koymaya yarayan kapaksız dolap, raf (DS-IX, s. 3301).

oyma (II) Ağaç yongası (DS-IX, s. 3301).

oyma (III) Yayık (DS-IX, s. 3301).

oynak (I) İş bilen (kimse) (DS-IX, s. 3302).

oynak (II) Üstü çayır, altı bataklık yer (DS-IX, s. 3302).

oyulgama Kalın, seyrek, gelişigüzel dikiş (DS-IX, s. 3304).

oyulganmak Yılan, kertenkele vb. sürüngenler eğri büğrü gitmek (DS-IX, s. 3304).

ozannama Asılsız söz, masal (DS-IX, s. 3305).

- Ö -

ödmek Öğütmek (17/38).

ödek Korkak (DS-IX, s. 3309).

ödül Güreşte, at yarışlarında, yarışmalarda kazananlara verilen armağan (DS-IX, s. 3311).

öfelek Labada bitkisi (DS-IX, s. 3313).

öğrek Kaburga kemikleri (DS-IX, s. 3317).

öğrün Gizli (DS-IX, s. 3318).

öğşemek Yıkanırken vücuttaki kirler yumuşamak (DS-IX, s. 3319).

öğüncek Kendi kendini öven, övüngen (DS-IX, s. 3320).

öğür olmak Birbirine alışmak, dost olmak, birbirinden ayrılmayacak derecede sevişip anlaşmak (DS-IX, s. 3322).

öğürsek Çiftleşmek isteyen dişi sığır, kısrak vb. hayvan (DS-IX, s. 3322).

öğürsemek Dişi hayvan çiftleşmek istemek (DS-IX, s. 3323).

öğüş Çok (DS-IX, s. 3323).

öle Öyle (1/64).

ölük Ölmüş, cansız (DS-IX, s. 3333).

ömel (I) Oyunda çocukların kaptıkları kale (DS-IX, s. 3334).

ömel (II) 1. Küçük çukur. 2. Kuyu (DS-IX, s. 3334).

öncü Kılavuz, önder (DS-IX, s. 3335).

öncülük İş önlüğü (DS-IX, s. 3335).

öndüç Ödünç (DS-IX, s. 3336).

öndüğü gün Evvelki gün (DS-IX, s. 3337).

öndül bk. *ödül* (DS-IX, s. 3311).

öndün Peşin (DS-IX, s. 3337).

ön göp Kağnılarda döşemenin ön tahtası (DS-IX, s. 3339).

önlemek, öñlemek Bir şeyin önünü almak, engel olmak (DS-IX, s. 3341).

önücek bk. *öncülük* (DS-IX, s. 3335).

önya Balkon (DS-IX, s. 3342).

örbük Köşe, açı (DS-IX, s. 3343).

örce 1. Can sıkan, kızdıracak söz. 2. Kavgaya dönüşen tartışma (DS-IX, s. 3343).

örceleşmek Kavga eder gibi tartışmak (DS-IX, s. 3343).

örçe gitmek bk. *örceleşmek* (DS-IX, s. 3343).

ördek Çinko çaydanlık (DS-IX, s. 3344).

öreği Yün, iplik eğirme aracı, kirmen (DS-IX, s. 3344).

örene Taş yığını (DS-IX, s. 3346).

ō̈retmen Öğretmen (88/8).

örice Söylediğinin karşıtı davranış (DS-IX, s. 3346).

örk Hayvanları bağlamaya yarayan kalın ip ya da zincir (DS-IX, s. 3347).

örme İpten örülmüş kuşak (DS-IX, s. 3348).

örtme 1. Üstü kapalı, önü açık yer. 2. Üstü örtülü ağıl (DS-IX, s. 3350).

örü (I) Otlak (DS-IX, s. 3351).

örü (II) Dik, düşey (DS-IX, s. 3351).

örü (III) Saç örgüsü (DS-IX, s. 3352).

örüklemek 1. Tepeleme doldurmak. 2. Yığmak (DS-IX, s. 3352).

örüklü Tepeleme, dolu, taşkın (DS-IX, s. 3352).

örünü örünü Kollarını sallaya sallaya (gezmek için) (DS-IX, s. 3354).

örüzgar Yel (DS-IX, s. 3354).

ösme Rastık (DS-IX, s. 3355).

ō̈süzlük Öksüzlük (55/44).

öşelemek Bir şeyi iki avuç arasında ovalayıp ezmek (DS-IX, s. 3356).

öşertmek Abartmak, büyültmek (DS-IX, s. 3292).

ötlek bk. *ödek* (DS-IX, s. 3310).

ötürek bk. *ötürük* (DS-IX, s. 3360).

ötürmek İshal, sürgün olmak (DS-IX, s. 3359).

ötürük Sürgün, ishal (DS-IX, s. 3359).

ötürüklü İshalli (insan ya da hayvan) (DS-IX, s. 3360).

ötürük olmak bk. *ötürmek* (DS-IX, s. 3359).

ötütdür- İshal yapmak (18/34).

öün Öğün (11/14).

öveç 1. Bir yaşından dört yaşına kadar erkek koyun, koç. 2. Enenmiş erkek koyun ya da keçi (DS-IX, s. 3314).

övelmek Darılmak, gücenmek (DS-IX, s. 3362).

övez Atsineği (DS-IX, s. 3363).

övşelemek bk. *öşelemek* (DS-IX, s. 3356).

öydül bk. *ödül* (DS-IX, s. 3311).

öyün Yemek vakti (DS-IX, s. 3366).

öz (I) Tepeler arasındaki çukur, düzlük yer, koyak (DS-IX, s. 3368).

öz (II) İlkel tahterevallinin dikey duran ağacı (DS-IX, s. 3368).

özek Arabalarda ön ve arka dingili birbirine bağlayan uzun ağaç direk (DS-IX, s. 3369).

özelemek Ezip çalkalamak, karıştırmak (yoğurt vb. yiyecekler için) (DS-IX, s. 3370).

özemek Yoğurt, pekmez vb. şeyleri sulandırmak (DS-IX, s. 3371).

özengi Ocağın altına döşenen ağaç (DS-IX, s. 3371).

- P -

paalı Pahalı (24/23).

paca Baca (5/52).

paḫla Bakla (1/2).

pala Paçavra, bez parçası (DS-IX, s. 3381).

pala pala Lapa lapa (karın iri parçalarla yağışı için) (DS-IX, s. 3383).

palaz (I) Kırılmış taş parçaları (DS-IX, s. 3384).

palaz (II) Keçi kılından, pamuktan dokunmuş kaba kilim, yaygı (DS-IX, s. 3384).

palazlanmak Kuş uçmaya başlamak, uçacak duruma gelmek (DS-IX, s. 3385).

paldım dudak Kalın dudaklı (kimse) (DS-IX, s. 3385).

pambul Tombul, şişman, gürbüz (çocuk) (DS-IX, s. 3388).

panak Ayı yavrusu (DS-IX, s. 3389).

pantı Şişman, tombul (DS-IX, s. 3392).

parlanmak Yiyeceklerin üstü küflenmek, pas tutmak (DS-IX, s. 3397).

parti Yaşken kesilmiş meşe dalı (DS-IX, s. 3395).

paryandı Kızamık hastalığı (DS-IX, s. 3403).

pasa Ekmek pazısı konulan, uzun, göz göz tahta tabla (DS-IX, s. 3403).

pasan Sisli havalarda dallarda donan kar, kırağı, kırç (DS-IX, s. 3502).

pata çakmak Elle selâm vermek (DS-IX, s. 3406).

patatiz Patates (39/89).

patırdamak Gürültü yapmak (DS-IX, s. 3410).

patlak Mürver ağacı (DS-IX, s. 3411).

pavkırmak Çok öfkelenmek (DS-IX, s. 3413).

pavşut Hoşaf (DS-IX, s. 3414).

payınsımak Bir kimseden çekinmek, saymak, önem vermek (DS-IX, s. 3415).

paysımak Önem vermek, değer vermek (DS-IX, s. 3416).

pazar Perşembe (DS-IX, s. 3417).

pazı Hamur topağı, beze (53/5), (DS-IX, s. 3417).

pazılamak Hamuru topak haline getirmek (53/59).

pele Oyunda merkez sayılan yer, kale (DS-IX, s. 3422).

pelit Meşe ağacı (18/4).

per Dişlerde, dilde hastalık, açlık nedeniyle olan sarı tortu, pas (DS-IX, s. 3394).

peri Çark, değirmen ve vapurun pervanesi (DS-IX, s. 3427).

peseği Soğuk nedeniyle, ağaç dalları, kapı ellerinin buz tutmuş durumu (DS-IX, s. 3433).

pesengi bk. *peseği* (DS-IX, s. 3433).

pete Mendil (DS-IX, s. 3436).

petleç Sacda pişirilen hamuru çevirmeye yarayan araç (DS-IX, s. 3437).

peyik 1. Giysi ve gömleklerin koltuk altlarına konulan parça 2. Şalvar ve donun üçgen biçimindeki ağı (DS-IX, s. 3438).

peyk bk. *peyik 2.* (DS-IX, s. 3438).

pezik Pancar yaprağı (DS-IX, s. 3438).

pıhtı Pişirilmiş ve kaşıkla lokma lokma dökülmüş hamurun üstüne yağ, şerbet konularak yapılan bir çeşit tatlı (DS-IX, s. 3440).

pıktı Suda pişirilen hamurun içine yağ, ceviz, bal ya da şeker koyarak yapılan bir çeşit tatlı (DS-IX, s. 3440).

pına Büyük parça, dilim (DS-IX, s. 3440).

pınalatmak Ayakkabıyı pençeletmek (DS-IX, s. 3440).

pına pına yapmak Ufalamak, parça parça etmek (DS-IX, s. 3440).

pırlangıç Topaç (DS-IX, s. 3442).

pıttırmak Tutulan bir şey elden kaçmak, kurtulmak, elden kaymak (DS-IX, s. 3446).

pısmak Sinmek, büzülmek, korkudan saklanmak (DS-IX, s. 3447).

pıstırmak Korkutarak kımıldayamayacak duruma getirmek, sindirmek (DS-IX, s. 3448).

pıta (I) Çam ağacı (DS-IX, s. 3448).

pıta (II) Üstünde çimen ya da yosun olan, yerinden çıkarılmış toprak parçası (DS-IX, s. 3448).

pıtırak Dikenli tohumu insanların giysilerine, hayvanların tüylerine yapışan bir ot (DS-IX, s. 3449).

piçine (I) 1. Yavrulama çağından önce doğuran sığır, davar. 2. Babası belirsiz çocuk (DS-IX, s. 3451).

piçine (II) Ürün toplanırken dökülen tohumlardan süren filizler (DS-IX, s. 3452).

pinpin İspinoz kuşu (DS-IX, s. 3456).

pirebolu Arıların, kovanlarının deliklerini ve ağzını sıvamak için yaptıkları, siyaha yakın renkte, yeşil balmumu (DS-IX, s. 3458).

piriç Pirinç (35/57).

piriş Pirinç (7/1).

pisik (I) Kedi (DS-IX, s. 3460).

pisik (II) Erik, kayısı, badem vb. ağaçlardan sızan zamk, kedibalı (DS-IX, s. 3501).

pişek Yayık döğeci (DS-IX, s. 3461).

pita Çamurlu yosun parçası (DS-IX, s. 3463).

pitik Kız çocuklarının dişilik organı (DS-IX, s. 3463).

poğ Armağan (DS-IX, s. 3466).

polç Cinsel gücü olmayan erkek (DS-IX, s. 3467).

por Bozulmaya başlayan sulu yiyeceklerin üzerinde oluşan köpük, küf (DS-IX, s. 3394).

porlanmak bk. *parlanmak* (DS-IX, s. 3397).

poşu Poşu (1/45).

potça Sıcak nedeniyle kuzularda görülen hastalık (DS-IX, s. 3473).

potuk (I) 1. Kısa boylu, bodur, tıknaz (kimse) 2. Tombul (DS-IX, s. 3474).

potuk (II) Ayı yavrusu (DS-IX, s. 3474).

pozuk Meşe palamudu (DS-IX, s. 3477).

poyra Ağaç ya da topraktan yapılmış su borusu, künk (DS-IX, s. 3478).

pöyre bk. *poyra* (DS-IX, s. 3478).

pöyrek bk. *poyra* (DS-IX, s. 3478).

pörtlek Patlak, dışarıya doğru çıkık (göz için) (DS-IX, s. 3479).

pörü Su değirmeninin çarkını çeviren araç (DS-IX, s. 3480).

pullu Çevresi ve üstü sırmayla, pulla işlenmiş, kırmızı, kadın başörtüsü (DS-IX, s. 3485).

puñar Pınar (8/2), (13/6).

purç Ağaçların üstünde asalak olarak yaşayan ot, ökseotu (DS-IX, s. 3487).

purçak bk. *purç* (DS-IX, s. 3487).

purtul Üstü düz olmayan, pürüzlü (DS-IX, s. 3488).

purul Boyna takılan renkli boncuk (DS-IX, s. 3488).

pusmak Bulutlu, puslu, yağışlı (hava için) (DS-IX, s. 3489).

puştlama Soğuğa engel olması için iki döşeme tahtası arasına konulan 10 cm. genişliğindeki tahta (DS-IX, s. 3492).

puyru Saban demirinin iki yanında bulunan ve toprağı devirmeye yarayan, kanat gibi yassı tahta, saban kulağı (DS-IX, s. 3493).

pür 1. Ardıç ve çam ağaçlarının yapraklı ince dalları, ağaçların budanmış ince dalları. 2. Çam, ardıç, ladin ağaçlarının iğne gibi ince yaprakları (DS-IX, s. 3494).

pürçek (I) Kadınların şakaklarından sarkan saç, saç buklesi, zülüf (DS-IX, s. 3496).

pürçek (II) Ağaç ve bitkilerin saçak gibi ince kökleri (DS-IX, s. 3496).

pürçek (III) Oya, püskül, saçak (DS-IX, s. 3496).

pürtük Arpacık soğanı (DS-IX, s. 3500).

- R -

reçbel (3/2).

rezle Kapı mandalı (DS-IX, s. 3506).

- S -

saa Sana (16/38).

saã Sana (17/70), (34/22).

sabankaya Sicimden örülmüş, taş atmaya yarayan bir çeşit çocuk oyuncağı (DS-X, s. 3507).

saçÇı Sazcı (48/53)

saçı Gelinin başına saçılan şeker, arpa ve para gibi şeyler (124/21), (DS-X, s. 3508).

saçuzatan Pişmiş et içindeki şerit gibi kalın sinirler (DS-X, s. 3510).

sādıç Sağdıç (3/19).

sağmak (I) Hastalık ya da yara iyileşmek (DS-X, s. 3512).

sağmak (II) Bir şeyi kucaklayarak yukarı çıkarmak (DS-X, s. 3514).

saḥat Saat (111/7).

sak Uykusu hafif kimse (DS-X, s. 3516).

sakavi Sakağı da denilen, atlarda olan mankafa hastalığı (DS-X, s. 3517).

sak durmak Uyanık durmak, tetikte bulunmak (DS-X, s. 3519).

sakızlık Hindiba (DS-X, s. 3519).

sal Tabut (DS-X, s. 3520).

salacak bk. *sal* (DS-X, s. 3521).

salak 1. Ağıl, mandıra. 2. Evlerin bodrum katında hayvanlara ayrılan yer (DS-X, s. 3522).

salgı Vergi (DS-X, s. 3523).

salık Beli çökük (hayvan için) (DS-X, s. 3524).

sallama Sırmalı yelek ve şalvar (DS-X, s. 3526).

salma Bulgurlu ya da pirinçli lahana yemeği (DS-X, s. 3528).

samaruk İçi boşalmış kof, çürük ağaç (DS-X, s. 3531).

samı Boyunduruğa geçirilen, öküzlerin bağlanmasına yarayan demir ya da ağaç çubuklar, boyunduruk zelvesi (DS-X, s. 3531).

sanad Düğün (DS-X, s. 3534).

sandalle Sandalye (47/35).

sanduk Sandık (8/17), (88/2).

sangama Aptal, sersem, şaşkın (DS-X, s. 3536).

saplı Saplı su tası, maşrapa (DS-X, s. 3541).

sapnı tahtası Sine indirilen ölünün üstüne konulan aynı boyda kısa ve düzgün ağaçlar (DS-X, s. 3540).

sarak Bebek için tülbent içine tatlı konarak yapılan emzik (DS-X, s. 3542).

sardakıl Takılma, çatma, sataşma (DS-X, s. 3543).

sarıkakaç Büyük kertenkele (DS-X, s. 3546).

sarıkıvrım Toprak altında sürüp filiz veren tane (DS-X, s. 3545).

sarımburma Bir çeşit yufka tatlısı (DS-X, s. 3545).

sarıyemiş Şeftali (DS-X, s. 3546).

sarkanak Çene altından sarkan et (DS-X, s. 3547).

sarmak Değirmen arklarındaki suyu tahtalarla öbür yana geçirmek (DS-X, s. 3547).

savacak Değirmen suyunu başka yöne çevirmek için oluk önüne konulan tahta (DS-X, s. 3551).

savak (I) bk. *savacak* (DS-X, s. 3551).

savak (II) Değirmende suyun oluğa girdiği yer (DS-X, s. 3552).

savat Gümüş üstüne yapılan çizgiler, süsler (DS-X, s. 3553).

savsal Beceriksiz, baştan savma iş yapan (DS-X, s. 3555).

savu Yas, sağu (DS-X, s. 3556).

saya Salon (DS-XII, s. 4675).

sayak İnsan ya da hayvan ayak izi (DS-X, s. 3558).

sayıklaştırmak Araştırmak (DS-X, s. 3559).

saykal Düz, düzgün, doğru, pürüzsüz (yol, iş, vb. için) (DS-X, s. 3559).

sayu Sayı (13/45).

sazak (I) Kuvvetli ve soğuk esen yel, poyraz (DS-X, s. 3562).

sazak (II) Bataklık, sazlık (DS-X, s. 3562).

seç Harmanda savrulmuş tahıl yığını (DS-X, s. 3563).

seçime Firengi, belsoğukluğu gibi hastalık (DS-X, s. 3564).

segizen Seksen (55/46), (93/17).

segi̊zen Seksen (124/2).

segzen Seksen (5/26).

seğrimek Seğirmek (DS-X, s. 3566).

sehem_sehem Bölüm bölüm (45/35).

seke Alçak ayaklı, arkalıksız iskemle (DS-X, s. 3569).

seklem 1. Kıldan, yünden dokunmuş çuval. 2. Dolu çuval (DS-X, s. 3571).

sekü Sedir, kerevet (DS-X, s. 3569).

sele (I) 1. Kulplu sepet. 2. Küfe (DS-X, s. 3574).

sele (II) Harç, çamur taşımaya yarayan dört saplı araç, teskere (DS-X, s. 3575).

selevi Bahçe ve bağ arasından geçen suyolu, suyatağı (DS-X, s. 3576).

selmin Dokuma aygıtında bezlerin sarıldığı sopa (DS-X, s. 3577).

seme Aptal, sersem, budala (DS-X, s. 3578).

sēmen bk. *seymen* (54/27)

senek Çam ağacından oyularak yapılan su kabı, tahta testi (DS-X, s. 3581).

sennüç Sırlı yağ testisi (DS-X, s. 3583).

sepi Islak (DS-X, s. 3584).

seren Sırık, uzun ağaç (DS-X, s. 3586).

sergen Mutfak rafı (DS-X, s. 3587).

sergi Yaygı, kilim (DS-X, s. 3589).

ser kapan Kiremitliğe çıkmak için çatıya konan küçük pencere (DS-X, s. 3589).

serpme Bir çeşit balık ağı (DS-X, s. 3591).

seselmek Gelişmek, büyümek, yetişmek (DS-X, s. 3592).

sesirgenmek Karanlıkta yürürken ya da birisini beklerken, engel olup olmadığım anlamak için hafifçe seslenmek (DS-X, s. 3592).

seslemek Dinlemek (DS-X, s. 3592).

setik Taneleri olgunlaşmamış ekin başağı (DS-X, s. 3593).

setük Düzensiz (DS-X, s. 3593).

sey Şap (DS-X, s. 3565).

seyirdim Akarsuyun eğimi, akıntısı (DS-X, s. 3596).

seyirdim oluğu Değirmenlerde suyun akışını hızlandıran oluk (DS-X, s. 3596).

seyirtmek Koşmak (DS-X, s. 3596).

seyis İki, üç yaşında enenmiş erkek keçi (DS-X, s. 3597).

seymen Köyden köye gelin almaya giden güvey yanlısı, atlı, davullu, zurnalı, silahlı ve cepken giyinmiş delikanlı alayı (58/9), (61/14), (DS-X, s. 3598).

seyrekleme Sık biten bitkilerin aralarından kimilerini söküp atma işlemi, aralama (DS-X, s. 3598).

seyremek Sinek konan etlerde kurt yumurtaları oluşmak, et kokmağa yüz tutmak (DS-X, s. 3599).

seyrimek bk. *seğrimek* (DS-X, s. 3566).

sığırcık bk. *sivilcik* (DS-X, s. 3648).

sığıt Utanma, saygı (DS-X, s. 3604).

sıır Sığır (12/55).

sıkma 1. İç giysisi, gömlek. 2. Kollu ya da kolsuz korsa gibi sıkan kadın yeleği. 3. Kısa palto, ceket (DS-X, s. 3606).

sıkma meme Büyük meme (DS-X, s. 3607).

sına Araba tekerleğinin çemberi (DS-X, s. 3608).

sıncıkmak Sabırsızlanmak, bekleyememek (DS-X, s. 3610).

sıntıraç Nalbantların kullandıkları tırnak yontma bıçağı (DS-X, s. 3613).

sıpır sıpır Parça parça (DS-X, s. 3613).

sırabaşı Sınıf başkanı (DS-X, s. 3614).

sırlamak Küpü sır sürerek parlatmak (DS-X, s. 3617).

sırtarmak Dişlerini göstererek gülmek, sırıtmak (DS-X, s. 3619).

sırt sıra Dağbaşından geçen yol (DS-X, s. 3619).

sıruḫ Sırık (30/11).

sıtaç Staj (18/52).

sıtmak İçi su ya da için dolu yara, kabarcık patlamak (DS-X, s. 3621).

sıvaşmak Bulaşmak, yapışmak (DS-X, s. 3622).

sıymak Kabuklu meyvelerin kabuğunu kırmak (ceviz, fındık, badem vb. için) (DS-X, s. 3626).

sıynak Keçi, koyun, inek vb. hayvanların tırnağı (DS-X, s. 3626).

sıyurmuk Genç çamların kabukları altındaki yenilebilen zar (DS-X, s. 3627).

sızgıç Kavrulmuş parça et, kıyma (DS-X, s. 3628).

siftime İş bilmeyen (DS-X, s. 3629).

siğirseği (I) Anlayışı az kimse (DS-X, s. 3631).

siğirseği (II) Davranışları ağır, beceriksiz (DS-X, s. 3632).

siğirse olmak Ağaç, odun vb. ıslanarak yanmaz duruma gelmek (DS-X, s. 3632).

sila Sıla (6/54).

silgin Çukur yerlere yel etkisiyle dolan kar yığını (DS-X, s. 3634).

simile (I) Aptal (DS-X, s. 3636).

simile (II) Sevimsiz, uyuşuk kimse (DS-XII, s. 4696).

sim sim Yavaş yavaş, ince ince (yağmur yağmak, su, gözyaşı vb. akmak için) (DS-X, s. 3652).

singemeç Köşe bucak (DS-X, s. 3640).

sinirse Islak odun, yaş ağaç (DS-X, s. 3642).

sinirse olmak bk. *siğirse olmak* (DS-X, s. 3632).

siñ siñ bk. *sinsin, sīnsīn* (3/22), (45/12), (55/38).

sinsin, sīnsīn Gece ateş çevresinde oynanan bir çeşit oyun (DS-X, s. 3644).

sirkecen bk. *sirken* (DS-X, s. 3646).

sirken Yabanıl semizotu (DS-X, s. 3646).

sitil (I) Kulplu su kabı, bakraç, kova (DS-X, s. 3647).

sitil (II) Taze buğday kavurgası (DS-X, s. 3647).

sivilci Sivilce (DS-X, s. 3648).

sivilcik Küçük dolu (DS-X, s. 3648).

sivrik Topraktan yeni çıkmış, yeşermiş ekin (DS-X, s. 3649).

siyat Dam (DS-X, s. 3650).

siyeklemek Gürbüz, damızlık hayvan analık çağı gelmemiş küçük hayvanı aşmak (DS-X, s. 3650).

siyez Kaplıcaya benzeyen, hayvan yemi olarak kullanılan bir çeşit tahıl (DS-X, s. 3651).

siymek Hayvan işemek, sidiklemek (DS-X, s. 3652).

siyürcük bk. *sivilcik* (DS-X, s. 3648).

soan Soğan (13/57).

soğukaş Sütlaç (DS-X, s. 3655).

soğukluk Semizotu (DS-X, s. 3655).

soğulmak Sütü kesilmek, suyu çekilmek, buruşup pörsümek, sönmek (DS-X, s. 3656).

sohum, soḫum Lokma (DS-X, s. 3657).

sokluk, sōkluk bk. *soğukluk* (DS-X, s. 3655).

soku Kısa boyunlu (kimse) (DS-X, s. 3659).

solku Dibekte, havanda dövme işini yapan tokmak (DS-X, s. 3659).

somak Taneleri alınmış mısır koçanı (DS-X, s. 3678).

soñ Son (45/16).

soñucu Sonunda, sonra (DS-X, s. 3664).

sorak bk. *sarak* (DS-X, s. 3666).

sorunca Sorgu (DS-X, s. 3666).

souḫ Soğuk (28/16).

sovukluk bk. *soğukluk* (DS-X, s. 3655).

soya Bodrum (DS-X, s. 3668).

soyak İz sürmede, avda hayvanın aldığı koku (DS-X, s. 3668).

soymuk Çam ağacının dış kabuğu altındaki yenilebilen bölüm (DS-X, s. 3670).

soyuk Kendi kendine kuruyan ağaç (DS-X, s. 3671).

sōyuncı Soğuyunca (1/10).

söbek Tomurcuk (DS-X, s. 3672).

söbelek Tarlada biten bir çeşit mantar (DS-X, s. 3672).

söbü Yumurta biçimi, oval (DS-X, s. 3671).

sökel Güçsüz, düşkün (DS-X, s. 3675).

sökü bk. *seke* (DS-X, s. 3569).

sölpük Kötü giyimli, kılıksız (DS-X, s. 3677).

söye (I) Çit yapmakta kullanılan kazıklar (DS-X, s. 3682).

söye (II) Yatık, eğik (DS-X, s. 3682).

söykenmek Uzanmak, yatmak, yaslanmak (DS-X, s. 3683).

söyletmelik Düğün gecesi gelini konuşturmak için damadın verdiği armağan, para (DS-X, s. 3684).

sufra Sofra (15/20).

suğla Su akıntısını çevirmek için açılan hendek (DS-X, s. 3689).

sulan Bataklık, sazlık, sulu yer (DS-X, s. 3691).

suluk Şırınga, enjektör (DS-X, s. 3692).

suluzırtlak (I) Limon (DS-X, s. 3693).

suluzırtlak (II) Suyunu iyice çekmemiş yemek, iyi pişmemiş sulu yemek (DS-X, s. 3693).

sunak Sulu yiyecekleri yemek için yufka ekmekten koparılarak kaşık biçimi verilen lokma (DS-X, s. 3695).

sundurma Sofa, küçük salon ya da koridor (DS-X, s. 3696).

susak bk. *sunak* (DS-X, s. 3696).

susığırı Manda, dişi manda (DS-X, s. 3700).

suvarmaḳ Sulamak (42/29).

süd Süt (21/46), (36/68).

sügü Buzağı (DS-X, s. 3705).

süğlüm İnce, uzun ve düzgün olan (DS-X, s. 3706).

süğü, süğǖ Tarlanın yüzüne saçılan tohumun, toprakla örtülmesi için sabanın demirine geçirilen merdane (DS-X, s. 3706).

süksün 1. Ense. 2. Eğri boyunlu (DS-X, s. 3707).

sülgüç Bulaşık bezi, paçavra (DS-X, s. 3634).

sülüngü Fırın süpürmeye yarayan, ucunda paçavra bulunan sırık (DS-X, s. 3680).

sümdük Arsız, açgözlü, başkasının yediğinden isteyen (DS-X, s. 3709).

sümek Taranmış yumak biçiminde yün (DS-X, s. 3710).

sümsük bk. *sümdük* (DS-X, s. 3710).

sümsüklemek Arsızlık, pisboğazlık etmek, bir yere istenmediği halde sokulmak (DS-X, s. 3710).

sümtük bk. *sümdük* (DS-XII, s. 4711).

sümürmek Hepsini birden bitirmek, silip süpürmek (yiyecek içecek için) (DS-X, s. 3679).

süngel Saçak (DS-X, s. 3715).

süngü Ense (DS-X, s. 3715).

sünmek Çekilerek uzamak, esnemek (DS-X, s. 3716).

sünter Kırmızı renkli çavdara benzer bir çeşit sert buğday (DS-X, s. 3716).

süpüğ Başörtüsü (DS-X, s. 3717).

sürek Satmak için pazara götürülen hayvan sürüsü (DS-X, s. 3718).

sürgüç Bulaşık bezi, paçavra (DS-X, s. 3720).

sürgün (I) İshal (DS-X, s. 3720).

sürgün (II) Ağaç filizi (DS-X, s. 3721).

sürtük Pudra (DS-X, s. 3723).

süsmek Küskün kimse yan yan bakmak (DS-X, s. 3725).

süzek Süzgeç, sıvıları süzmekte kullanılan gereç (DS-X, s. 3730).

süzüntü Tortu (DS-X, s. 3731).

- Ş -

şabşak bk. *şapşak* (DS-X, s. 3746).

şafaklamak, şafaḫlamaḫ Eli göze siper ederek, gözü kırparak bakmak (DS-X, s. 3733).

şak Bir tahıl ölçü birimi (16/31).

şakımak Aydınlanmak, parlamak (DS-X, s. 3736).

şakırdak (I) 1. Çocuk beşiğine bağlanan iri boncuk dizisi. 2. İçinden şıkır şıkır ses çıkan bir çocuk oyuncağı (DS-X, s. 3736).

şakırdak (II) Değirmentaşı üstüne konulan tahta (DS-X, s. 3736).

şakmak Işık, aydınlık vermek (DS-X, s. 3737).

şakşak Elde oynanan büyük taneli tespih (DS-X, s. 3737).

şakşakı bk. *şakşak* (DS-X, s. 3737).

şallaḫ, şallak 1. Donsuz. 2. Çıplak (DS-X, s. 3740).

şallavcı Abartıcı, yalancı (DS-X, s. 3740).

şaplama Tokat (DS-X, s. 3744).

şaplamak Sepicilikte deriyi şap ile işlemden geçirmek (DS-X, s. 3745).

şapşak (I) Ağaçtan oyma tas, bardak (DS-X, s. 3745).

şapşak (II) Şaşkın, beceriksiz, alık (DS-X, s. 3747).

şapşal Biçimsiz, düzensiz (DS-X, s. 3746).

şarkada Yaramaz, kavgacı (DS-X, s. 3748).

şarlayık Çağlayan (DS-X, s. 3750).

şarvan Geniş, iri (DS-X, s. 3751).

şaşalak Şaşı (DS-X, s. 3751).

şaştımaşı Bulgur çorbası (DS-X, s. 3752).

şataf Çalım, süs (DS-X, s. 3752).

şataflı Gösterişli, süslü (DS-X, s. 3752).

şavaye Izgara (DS-X, s. 3753).

şavşiri Çarpık, eğri büğrü (DS-X, s. 3754).

şaylandırmak 1. Abartmak, ballandırarak anlatmak. 2. İmrendirmek (yiyecek için) (DS-X, s. 3754).

şebel atmak Suç atmak, kara çalmak (DS-X, s. 3755).

şebeş Bir çeşit gem (DS-X, s. 3755).

şebit Yufka (53/7).

şekker Şeker (56/45).

şennig Şenlik (26/6).

şepirdek Yüzsüz, geveze (DS-X, s. 3746).

şepli çaruk İçine şap sürülen çarık (DS-X, s. 3761).

şerbetlik Bahşiş (DS-X, s. 3762).

şeytanteknesi Değirmenin üstündeki piramit biçiminde tahıl teknesi (DS-X, s. 3765).

şıdık Diz kapağı (DS-X, s. 3765).

şılgınlı Gözünden sürekli yaş akan (DS-X, s. 3768).

şıpıldak Takunya (DS-X, s. 3770).

şıpırdamak Su damlarken ses çıkarmak (DS-X, s. 3770).

şıraklamak Şırak sesi çıkarmak (DS-X, s. 3772).

şırtanak Yağsız, zayıf et (DS-X, s. 3773).

şıvga (I) İnce uzun, zayıf (DS-X, s. 3773).

şıvga (II) bk. *şıvgın* (DS-X, s. 3774).

şıvgın Filiz (DS-X, s. 3774).

şıvşıt Çarpık, yamuk (DS-X, s. 3774).

şibi Ördek (DS-X, s. 3775).

şinanay İdare lambası (DS-X, s. 3779).

şinlemek bk. *şirnemek* (DS-XII, s. 4727).

şinnimek bk. *şirnemek* (DS-X, s. 3785).

şip Ekmek yağlama gereci (DS-X, s. 3783).

şipi bk. *şip* (DS-X, s. 3783).

şipleme Şeker ya da pekmez ağdası (DS-X, s. 3783).

şipşip Ökçesiz, hafif ayakkabı (DS-X, s. 3782).

şipşipi bk. *şip* (DS-X, s. 3783).

şirevit Üzümlerin çiğnenerek suyunun akıtıldığı oluk (1/69), (4/47).

şirnemek Yaramazlık etmek, şımarmak (DS-X, s. 3785).

şirnük Hoppa, şımarık, yaramaz (DS-X, s. 3785).

şişek 1-2 yaşında koyun (DS-X, s. 3786).

şişgin Onurlu, kibirli (DS-X, s. 3787).

şişmek Onurlanmak, kibirlenmek (DS-X, s. 3787).

şo Şu (32.89).

şō Şu (120/39).

şonnar Şunlar (7/1).

şōra Şura (36/31).

şorda Şurda (33/16).

şōriya Şuraya (2/31), (17/36)

şuā̲ Şuna (17/5).

şubara Başlık, takke (DS-X, s. 3793).

şúk̲úr Şükür (6/57).

şulikdem Hemen, şimdi (DS-X, s. 3793).

şünkü Çünkü (64/21).

- T -

taban bk. *tapan* (DS-X, s. 3823).

tabasura Derin, geniş bakır kap (DS-XII, s. 4731).

tabla Üstünde yemek de yenilen yuvarlak hamur tahtası (DS-X, s. 3797).

tabuklamak Uyuklamak (DS-X, s. 3825).

tahal Arpa, buğday, yulaf vb. ürünler, tahıl (DS-X, s. 3800).

taḫım Tarla, bahçe ya da bağ sınırı (DS-X, s. 3801).

tahra Ağaç budamaya, kesmeye, odun kırmaya yarayan, satırdan biraz büyük, demir saplı araç (DS-X, s. 3802).

taka 1. Duvara açılmış kapaksız, küçük dolap. 2. Eski evlerde tavana yakın açılan küçük pencere (DS-X, s. 3804).

takaç Kirli giysileri yıkamaya yarayan tahta tokmak (DS-X, s. 3950).

takanak (I) İlişki (DS-X, s. 3806).

takanak (II) bk. *takıntı* (DS-X, s. 3808).

takı Düğüne gelenlerin getirdikleri armağan (DS-X, s. 3807).

takım Sigara ağızlığı (DS-X, s. 3808).

takıntı Alacak, borç (DS-X, s. 3808).

takış İleri çıkık (alın için) (DS-X, s. 3805).

takışmak Kavga etmek (DS-X, s. 3809).

takurcun Başaklar içe doğru konularak yapılan tahıl yığını (DS-X, s. 3812).

takurdak (I) Kabak oyularak yapılan bir çeşit oyuncak (DS-X, s. 3812).

takurdak (II) Davar ya da köpeklerin boynuna takılan çan (DS-X, s. 3960).

takuşmak Kafa kafaya vuruşmak (DS-X, s. 3812).

talamaḳ Hafifçe kızartmak (1/4).

talaḫa bk. *talaka* (63/41).

talaka Çeşitli biçimlerde at arabası (DS-X, s. 3813).

talas bk. *talaz* (DS-X, s. 3814).

talaz Kasırga, fırtına (DS-X, s. 3814).

tālmaḳ Dağılmak (43/4).

tambarlak Toparlak, küre biçiminde (DS-X, s. 3955).

tan dulunmak Güneş batmak (DS-X, s. 3819).

tangurdak bk. *takurdak* (DS-X, s. 3960).

tanıska En iyi (DS-X, s. 3820).

tanışık Bildik, ahbap (DS-X, s. 3820).

tanlamak Kınamak, ayıplamak (DS-X, s. 3821).

tanta Unu kepeğinden ayırmaya yarayan ince elek (DS-X, s. 3821).

tanuduḳ Tanıdık (60/41).

tanyıldızı Çobanyıldızı (DS-X, s. 3822).

tapan Tohum ekildikten sonra tarlayı düzeltmeye yarayan yassı ağaç araç, sürgü (DS-X, s. 3823).

tap durmak Yetmek, tam gelmek (DS-X, s. 3824).

tapıncak İlkel kuyularda, kovanın bağlandığı, aşağı yukarı hareket edebilen ağaç kol (DS-X, s. 3825).

tapsız Güçsüz (DS-X, s. 3828).

tapşalamak Birini beğenerek arkasını okşamak (DS-X, s. 3825).

tapuklamak bk. *tabuklamak* (DS-X, s. 3825).

tapuz arpa Dört, beş sıralı arpa başağı (DS-X, s. 3830).

tarana Tarhana (1/9), (10/2).

tarba Bez torba (DS-X, s. 3833).

tarka Çamur, kum, toprak vb. şeyler taşımaya yarayan, iki kişinin taşıdığı dört kollu tahta araç, teskere (DS-X, s. 3833).

tarlak Toy hayvan (DS-X, s. 3834).

tasarlamak Ağacın kabasını yontarak düzeltmek, biçim vermek (DS-X, s. 3836).

tasma İnce ince dilinmiş hayvan derisinden yapılmış ip (DS-X, s. 3838).

taşırkamak Çok yol yürüyen at, koyun, sığır vb. hayvanların tırnakları taşa çarpmaktan bozulmak, acımak (DS-X, s. 3840).

taşlama Hayvan ayaklarını kaldırarak yürüme (DS-X, s. 3840).

taşlık Ev ve oda önündeki taşla döşenmiş yerler (DS-X, s. 3841).

taşut 1. Yabanıl elma, armut kurusu. 2. Yemek yapmak için yağ, şeker, yumurta vb. gereçler (DS-X, s. 3841).

tat Kaba (kimse için) (DS-X, s. 3841).

tatlıkireç Alçı (DS-X, s. 3844).

tava böreği Mayasız hamurun içerisine yumurta ve kıyma konularak yapılan, yağda pişirilen bir çeşit börek (DS-X, s. 3845).

tava çörē Düğünlerde yapılan bir tür çörek (26/11).

tava gelmek Kanmak, yumuşamak, yola gelmek (DS-X, s. 3845).

tav olmak Uygun bulmak (DS-X, s. 3847).

tavşançakıldağı Sarı çiçekleri olan küçük bir ağaç (DS-X, s. 3848).

tavşut Elma, armut, erik kurusundan yapılan hoşaf (DS-X, s. 3849).

tay (I) Eşit, denk, yaşıt (DS-X, s. 3850).

tay (II) Toy (DS-X, s. 3850).

taygeldi İkinci kez evlenen kadının beraberinde götürdüğü çocuk (DS-X, s. 3851).

taylak 1. Yeni doğmuş at yavrusu. 2. Binilmeye alıştırılmamış at (DS-X, s. 3852).

taylamak Hayvanlara yük yüklenirken iki yana eşit ağırlık koymak (DS-X, s. 3852).

taytı Birinin arkasına takılan kimse ya da çocuk, takıntı (DS-XII, s. 4745).

tebreşmek Titreşmek (DS-X, s. 3855).

tebsermek bk. *tepsermek* (DS-X, s. 3886).

tebsetmek (I) Bir kavgayı, atışmayı uzlaştırmak, yatıştırmak, tarafları barıştırmak (DS-X, s. 3887).

tebsetmek (II) Küfretmek (DS-X, s. 3917).

tecce At, inek, öküz vb. hayvanların arka bacaklarında oluşan ve yürümelerini engelleyen bir çeşit hastalık (DS-X, s. 3856).

tecemek Yönetmek, çekip çevirmek (DS-X, s. 3856).

tecimek Tutumlu olmak, para biriktirmek (DS-X, s. 3856).

tecir Sürü hayvanlarının alım satımını yapan kimse (DS-X, s. 3857).

teç Leğen (DS-X, s. 3857).

tekdamar Zayıf, cılız (DS-X, s. 3862).

tekebıçağı Bir çeşit büyük bıçak, saldırma (DS-X, s. 3863).

tekecen Tarlalarda biten bir çeşit ot (17/48), (19/38), (DS-X, s. 3863).

tekedek Yarım metre uzunluğunda kesilmiş ağaç gövdesi (DS-X, s. 3863).

tekesemek Dişi keçi çiftleşmek istemek (DS-X, s. 3864).

teketek Kalın çam odunu, kütük (DS-X, s. 3864).

tekeye gelmek Keçi çiftleşmek istemek (DS-X, s. 3865).

tekin Boş ve önemsiz yer (DS-X, s. 3865).

teklime Kalın başörtüsü (DS-X, s. 3866).

teksenmek Küsmek, darılmak (DS-X, s. 3867).

teküllü 1. Sevgili. 2. Nişanlı (DS-X, s. 3867).

telas Evet (DS-X, s. 3868).

telek Kuş, tavuk gibi hayvanların tüyleri (DS-X, s. 3868).

teleme Zayıf, cansız, gelişememiş (DS-X, s. 3869).

telis Keten ya da kendirden seyrek dokunmuş çuval (51/6), (DS-X, s. 3871).

teltük (I) Dolaşık, karışık, yanlış (DS-X, s. 3873).

teltük (II) Nazlı, alıngan, çabuk küsen (DS-X, s. 3872).

temek Ahırlarda gübre atmaya ya da saman almaya yarayan delik, ahır penceresi (DS-X, s. 3874).

tenefeye gitmek Gelinlik dikmeye gitmek (DS-X, s. 3878).

tengellenmek Tepetakla olmak, yuvarlanmak (DS-X, s. 3878).

tengerlek Yuvarlak (DS-X, s. 3879).

tepegöz Gözleri yukarı doğru kaymış (kimse) (DS-X, s. 3882).

tepsermek Kurumaya yüz tutmak (DS-X, s. 3886).

tepük Tekme (DS-X, s. 3883).

tepüklemek Çiğnemek (DS-X, s. 3888).

terafih Teravih (19/47).

tercan Kırmızı buğday (DS-X, s. 3888).

terece Eski evlerde ocağın iki yanındaki kalın duvarlar oyularak yapılan ve ufak tefek şeyler koymaya yarayan göz (DS-X, s. 3889).

terecik Tifo (DS-X, s. 3888).

terek bk. *terece* (DS-X, s. 3889).

tergömlek İnce kabuklu kabak (DS-X, s. 3891).

terke Eğerin heybe asılan yeri (DS-X, s. 3891).

terslemek Pislemek (hayvan için) (DS-X, s. 3895).

tersyel Batıdan esen yel (DS-X, s. 3895).

teşt Büyük leğen (1/73), (DS-X, s. 3897).

tetik Çabuk davranan, çevik (DS-X, s. 3898).

tevek Üzüm kütüğü (DS-X, s. 3901).

tevge Akıllı, işbilir (DS-X, s. 3902).

tevkülü Nişanlı (DS-X, s. 3903).

tezce Beygir ve öküzlerde görülen, ön ya da arka ayaklarda topallık yapan bir hastalık (DS-X, s. 3904).

tezene Genellikle kiraz ağacı kabuğundan yapılan mızrap (DS-X, s. 3905).

tezikmek Koşmak (DS-X, s. 3906).

tığ Saman yığını (DS-X, s. 3908).

tığan Yağ tavası (DS-X, s. 3908).

tığlamak Ekin yeni fışkırmak (DS-X, s. 3908).

tıkırdak Toprak sürahi (DS-X, s. 3910).

tıkız 1. Çok dolu, sıkı, sıkışık. 2. Koyu, katı, sert (DS-X, s. 3911).

tıkna Kuş gagası (DS-X, s. 3912).

tınaz Savrulacak duruma getirilmiş dövülmüş ekin yığını (3/7).

tıngırdatmak Alay etmek (DS-X, s. 3915).

tırakkalı Çalımlı, edalı, kibirli (DS-X, s. 3918).

tırık Gereken ilgiyi göstermeyen, savsak (DS-X, s. 3919).

tırka Titiz, her şeye çabuk kızan, sinirli (DS-X, s. 3921).

tırkaz Kapı sürgüsü, dayağı, mandalı (DS-X, s. 3921).

tırkazlamak Kapıyı arkasından sürgülemek, dayaklamak, mandallamak (DS-X, s. 3922).

tırlamak Gizliden gitmek, kaçmak (DS-X, s. 3922).

tıtak Yan yan yürüyen (kimse) (DS-X, s. 3927).

tiğsirmek Aksırmak (DS-X, s. 3909).

tille Et asılan çengel (DS-X, s. 3932).

tingirdemek Teneke, bakır vb. şeylere vurulunca ses çıkarmak (DS-X, s. 3935).

tire İplik (DS-X, s. 3937).

tirşe Boyundurukta zelveleri bağlamaya yarayan ip (DS-X, s. 3939).

tise İnce ince yağan yağmur (DS-X, s. 3940).

tisenti bk. *tise* (DS-X, s. 3940).

toç Sınır (DS-X, s. 3968).

tohma Ana ya da babasına benzemeyen (insan ya da hayvan için) (DS-X, s. 3944).

tohtaşmak Dinlenmek, rahatlamak, serinlemek (DS-X, s. 3943).

tok Olgunlaşmamış tahıl tanesi (DS-X, s. 3946).

toka Saç tutturmaya yarayan bir çeşit firkete (DS-X, s. 3946).

tokaç Kayık küreğinin şişkin bölümü (DS-X, s. 3946).

toklu Altı aylıkla bir yaş arasındaki kuzu (DS-X, s. 3948).

tolaman Düşünmeden, aklı ermeden konuşan (kimse) (DS-X, s. 3952).

tolatar Tombul, iri, gürbüz, kanlı canlı (DS-X, s. 3952).

toman Don, şalvar (DS-X, s. 3989).

tomata Domates (35/24).

tomates Domates (13/55).

tomatis Domates (1/3).

tombalak bk. *tambarlak* (DS-X, s. 3955).

tonç Suyun dağılması için evlek çevrelerine yapılan toprak setler (DS-X, s. 3959).

toñra Deri üzerinde biriken kir tabakası, el ve ayaklardaki kirli çatlaklar (DS-X, s. 3960).

topuz arpa Yassı, kırmızımsı renkli bir çeşit buğday (DS-X, s. 3966).

torlak Toy, işe alışkın olmayan (insan ya da hayvan için) (DS-X, s. 3966).

tosba Kaplumbağa (DS-X, s. 3971).

tosbağı bk. *tosba* (DS-X, s. 3971).

tosnamak Somurtmak, surat asmak, küsmek (DS-X, s. 3957).

tosurdamak Kendi kendine söylenmek, homurdanmak (DS-X, s. 3973).

tosyapazarı Pazartesi (DS-X, s. 3973).

toyga Yoğurtlu pirinç, buğday ya da bulgur çorbası (DS-X, s. 3975).

toyga, toyğa Kabuğu çıkarılmış, ak buğday (DS-XII, s. 4771).

toyka bk. *toyga* (DS-X, s. 3975).

toyra Verimsiz, killi toprak (DS-X, s. 3976).

tozak Toz gibi ince ince ve hafif yağan kar (DS-X, s. 3976).

töke Hindi (DS-X, s. 3978).

tökecimek Ayağı engele takılıp sendelemek, düşer gibi olmak (DS-X, s. 3978).

tömbek Testi ağzına deri gerilerek yapılan bir müzik aracı (DS-X, s. 3980).

töngemen Çok genç, toy (DS-X, s. 3982).

töngül Püskül (DS-X, s. 3982).

törlek Bağırsak bozukluğu, sürgün (DS-X, s. 3984).

törtör bk. *törlek* (DS-X, s. 3984).

tūla Tuğla (13/17).

tula (I) Yüzülmüş deri (DS-X, s. 3987).

tula (II) Yabancı (DS-X, s. 3987).

tula (III) Tembel (DS-X, s. 3987).

tula (IV) Yüzsüz, utanmaz, çekinmeyen (DS-XII, s. 4773).

tuluk Pekmez, peynir, yağ vb. şeyler koymaya yarayan ya da yayık olarak kullanılan deri, tulum (DS-X, s. 3988).

tumbatın Pancar (DS-X, s. 3990).

tura Kimi oyunlarda ebeye vurmak için kullanılan düğümlenmiş mendil (14/32), (DS-X, s. 3994).

turfan Testi biçiminde kulplu yayık (DS-X, s. 3986).

turpan Tırpan (16/66).

tutak Saban eyerinin elle tutulan yeri (DS-X, s. 3997).

tutamak 1. Neden, sebep. 2. İpucu (DS-X, s. 3998).

tutar Parasal değerin tümü, toplamı (DS-X, s. 3999).

tutmaç Bir çeşit hamur çorbası (17/35).

tutturuk Raptiye (DS-X, s. 4000).

tutu Nişanlılara tarafların gönderdiği armağan (DS-X, s. 4001).

tutucu Tutumlu (DS-X, s. 4001).

tutuk Utangaç (DS-X, s. 4001).

tuyumuna Uluorta, gelişigüzel, bilir bilmez (DS-X, s. 4002).

tüğmen 1. Kimi kuşların tepelerinde bulunan uzunca tüy. 2. Perçem (DS-X, s. 4005).

tük Hindi (DS-X, s. 4006).

tülü Uzun tüylü, güreşçi erkek deve (DS-X, s. 4008).

tülütombalak Şeftali (DS-X, s. 4009).

tüney Güney (DS-X, s. 4011).

tüngül Perde püskülü (DS-X, s. 4012).

tüpürdemek Yürek hızlı hızlı çarpmak (DS-X, s. 4013).

tüve tüve Koşa koşa (DS-X, s. 4016).

tüydürmek Gizlice kaçırmak (DS-X, s. 4017).

tüymek Görünmeden gitmek, kaçmak (DS-X, s. 4017).

- U -

ubruḳ Su kabı, ibrik (54/30).

úç Üç (10/20).

uçlanmak Yararlanmak (DS-XI, s. 4022).

udlanmak bk. *utlanmak* (DS-XI, s. 4046).

udyeri İnsanın üreme organı (DS-XI, s. 4024).

uğra Yufka açılırken, hamurun tahtaya yapışmaması için kullanılan kalın un (DS-XI, s. 4025).

uğrak Yol üstünde durulacak yer, istasyon, otel, han (DS-XI, s. 4026).

uğralamak Kar, yeri beyazlatacak kadar yağmak (DS-XI, s. 4027).

uğru (I) Hırsız, yolkesen (DS-XI, s. 4027).

uğru (II) Yol (DS-XI, s. 4027).

uğru (III) Arka (DS-XI, s. 4027).

uğrulamak 1. Çalmak, aşırmak. 2. Gizlemek, saklamak (DS-XI, s. 4027).

uğrun Gizli (DS-XI, s. 4028).

uğrun uğrun Gizli gizli (DS-XI, s. 4028).

uğurlayın Gizlice (DS-XI, s. 4030).

uğut Çimlenmiş buğdayın kaynatılmasıyla yapılan bir çeşit yemek, tatlı (DS-XI, s. 4031).

ulak (I) Her zaman el altında bulunan kişi, yardımcı (DS-XI, s. 4031).

ulak (II) 1. Saça takılan ek saç ya da bağ. 2. Ekli, parçalı, yamalı (DS-XI, s. 4032).

ulasır Ağaçtan, bir yılda süren filiz (DS-XI, s. 4033).

ulaşık Nişanlı (DS-XI, s. 4033).

ulaşmak Nişanlanmak (DS-XI, s. 4033).

umarmak Onarmak, düzeltmek (DS-XI, s. 4039).

umma Özenilen şeyin ele geçmemesinden dolayı lohusada meme, erkekte üreme organında olan şişlik, acı (DS-XI, s. 4036).

unnarı Onları (61/7).

ūraşı_ūraşı Uğraşa uğraşa (112/49).

urba_kesme Düğün öncesi komşu ve yakınların erkek tarfının geline aldığı hediyeleri görmeye gitmeleri (61/6).

urdan Oradan (59/23).

usa Tasa, üzüntü (DS-XI, s. 4042).

uslular Yaşça büyük kimseler (75/17).

ustun 1. Yapının çatısına konan ağaç, mertek. 2. Sergen, raf. 3. Tavanın dayandığı duvara yatay çakılan tahtalar (DS-XI, s. 4044).

uşaḳ Çocuk (6/16).

uşak devşek Çoluk çocuk (DS-XI, s. 4044).

ut Utanma, sıkılma (DS-XI, s. 4023).

utancak Utangaç (DS-XI, s. 4045).

utlanmak Utanmak (DS-XI, s. 4046).

utlu bk. *utancak* (DS-XI, s. 4046).

utulmak bk. *ütülmek* (DS-XI, s. 4081).

utyeri bk. *udyeri* (DS-XI, s. 4024).

uvalamaḳ Ovalamak (54/7).

uvunmak Ağlaya ağlaya bayılmak, kendini yitirmek (DS-XI, s. 4029).

uyku semesi Uyku sersemi, uyku sersemliği (DS-XI, s. 4049).

uylaşmak Uzlaşmak, anlaşmak (DS-XI, s. 4050).

uylaştırmak Uzlaştırmak, anlaştırmak (DS-XI, s. 4050).

uyuntu Kişiliksiz, onun bunun ardına takılan, serseri, tembel, uyuşuk (insan ve hayvan için) (DS-XI, s. 4051).

uyuntulu bk. *uyuntu* (DS-XI, s. 4051).

uyutmak Yoğurt yapmak için sütü mayalamak (DS-XI, s. 4051).

uyvanmak Tinsel ya da tensel bir yitik, bir acı yüzünden çok sarsılmak, kıvranmak, bayılacak duruma gelmek (DS-XI, s. 4052).

uz 1. Doğru, temiz, uslu, dikkatli (kişi için). 2. Bön, saf (DS-XI, s. 4052).

uzca Uygun, yerinde, eşit, doğru, iyi, ustaca, düzgün (nesne, iş, durum için) (DS-XI, s. 4052).

- Ü -

übübük İbibik (DS-XI, s. 4055).

üçerleme Üçer üçer ayırma (DS-XI, s. 4056).

üç_eteg bk. üçetek (1/47).

üçetek Eskiden erkeklerin, şimdi kimi köylerde kadınların giydiği bir çeşit giysi (DS-XI, s. 4056).

üçgül Yabanıl yonca (DS-XI, s. 4056).

üçleme Üç dizelik halk türküsü biçimi (DS-XI, s. 4057).

üçürdüm 1. Her ortak, ürünün üçte birini alma koşuluyla, üç kişi ortaklaşa. 2. Üç kat (yün, iplik için) (DS-XI, s. 4057).

üfelmek Yavaş yavaş küçülmek (DS-XI, s. 4058).

üflük Islık (DS-XI, s. 4058).

üfürmek Üflemek (DS-XI, s. 4058).

üğmeç Arpa tarlasına öbek öbek dökülen kül (DS-XI, s. 4059).

üğrümek Yavaşça sallamak (DS-XI, s. 4060).

üğrünmek İstekle yapmak (DS-XI, s. 4060).

üğünlük Değirmene götürülen üç beş şinik tahıl (DS-XI, s. 4061).

ülçümlük Beceriksizlik (DS-XI, s. 4062).

üleşmek Paylaşmak (DS-XI, s. 4062).

üleştirmek Bölüştürmek, paylaştırmak (DS-XI, s. 4062).

ülük Çeşme musluğu (DS-XI, s. 4064).

ümük Soluk borusu, gırtlak (DS-XI, s. 4065).

ünnemek Seslenmek, çağırmak (DS-XI, s. 4066).

ünsüz Cılız, cansız, güçsüz (DS-XI, s. 4067).

üre İki buçuk - üç yaşında, henüz doğurmamış dişi tay (DS-XI, s. 4068).

üremek bk. *ürmek* (DS-XI, s. 4070).

ürendelemek Seçmek, ayırmak (DS-XI, s. 4068).

üretmek Uzatmak, çoğaltmak (özellikle söz, yol, iş için) (DS-XI, s. 4068).

ürgendere bk. *üvendire* (DS-XI, s. 4082).

ürmek Havlamak (DS-XI, s. 4070).

ürün Süt ve süt ürünlerine verilen genel ad (DS-XI, s. 4071).

ürün evi Sürü sahiplerinin yazın yağ, peynir koyup, sakladıkları serin oda (DS-XI, s. 4071).

ürünmek Salınmak (DS-XI, s. 4060).

üsgündür Ufak armut (DS-XI, s. 4073).

üsküf 1. Doğan, şahin gibi yırtıcı kuşların gözlerini kapalı tutmak için başlarına geçirilen deri başlık. 2. Nargile başlığına geçirilen madensel kafes (DS-XI, s. 4073).

üslük Başörtüsü, başa örtülen peştemal (DS-XI, s. 4074).

üst Aybaşı (kadınlarda) (DS-XI, s. 4074).

üsteklik Mal değişiminde, malı daha değerli olanın aldığı para (DS-XI, s. 4075).

üstelemek Ayak diremek, üstüne düşmek (DS-XI, s. 4075).

üstülük Kağnı arabasında, tekerin üstündeki bölüm (DS-XI, s. 4076).

üş Üç (6/49), (12/27).

üşelemek Ufalamak, parçalamak (DS-XI, s. 4077).

üşencek Tembel (DS-XI, s. 4077).

üşmek Bir yere toplanmak (DS-XI, s. 4078).

üşşek Vaşak (DS-XI, s. 4077).

üşük Çukur (DS-XI, s. 4078).

ztdür- (1/12).

ütek Çok ve çabuk üşüyen, ateş başından ayrılmak istemeyen (DS-XI, s. 4080).

ütelmek Ayıklamak, seçmek (DS-XI, s. 4079).

ütmek Oyunda, kumarda kazanmak (DS-XI, s. 4079).

ütülemek Koyun, tavuk vb. hayvanların kıllarını, tüylerini yakmak (DS-XI, s. 4079).

ütülenmek Tüyler, kıllar hafifçe yanmak (DS-XI, s. 4080).

ütülmek Oyunda, kumarda yitirmek (DS-XI, s. 4081).

üvelmek Öfkelenmek, darılmak (DS-XI, s. 4082).

üvendere Çiftçinin hayvanları yürütmek için kullandığı ucu çivili değnek, üvendire (DS-XI, s. 4082).

üvere İğ, kirmen (DS-XI, s. 4082).

üvez Bir çeşit sivrisinek (DS-XI, s. 4082).

üvmük Oymak, topluluk (DS-XI, s. 4083).

üymek Karınca, zararlı kuş kümesi, oymağı (DS-XI, s. 4083).

üymeşmek Karınca, zararlı kuş toplanmak (DS-XI, s. 4083).

üzmek Kopacak duruma getirmek (DS-XI, s. 4085).

üzük Eskimeye yüz tutmuş, yıpranmış, incelmiş (kumaş vb. için) (DS-XI, s. 4086).

üzülmek Hastalık yinelenmek (DS-XI, s. 4086).

- V -

vaḫıd Vakit (10/33).

vala 1. İpekten dokunmuş, ince başörtüsü. 2. El tezgâhında dokunan yünlü kumaş (DS-XI, s. 4089).

varavarası Eni sonu, olup olacağı (DS-XI, s. 4091).

vesek Tutu, rehin (DS-XI, s. 4097).

veyaud Veyahut (88/13).

vıcımak Oyunbozanlık etmek, caymak (DS-XI, s. 4098).

vıcır vıcır Çok cıvık, yumuşak (çamur, yağ vb. için) (DS-XI, s. 4098).

vıdı vıdı Geveze, dedikoducu (DS-XI, s. 4099).

vığır vığır Çok, çok bol, kımıltılarla kaynaşma durumunda (kurt, karınca, sinek, çocuk vb.) (DS-XI, s. 4100).

vırtlak bk. *vıdı vıdı* (DS-XI, s. 4099).

vicimek bk. *vıcımak* (DS-XI, s. 4098).

vidi Hindi yavrusu (DS-XI, s. 4104).

vidik Köpek yavrusu (DS-XI, s. 4104).

virmek Vermek (35/68).

vit vit Kaz, ördek, hindi çağırma ünlemi (DS-XI, s. 4106).

vizzik Güvercin palazı (DS-XI, s. 4106).

- Y -

yaba Tınazı savurmaya yarayan tahtadan yapılmış büyük çatal (3/8).

yağaş Yağmur (DS-XI, s. 4120).

yağdallı Tiftik ve yapağının yağlı, kirli durumu (DS-XI, s. 4118).

yağır (I) Çamsakızı, reçine (DS-XI, s. 4100).

yağır (II) Sırt (DS-XI, s. 4117).

yağla Et kıyılan tahta (DS-XI, s. 4121).

yaḫ, yah Hayır, yok, olmaz (DS-XI, s. 4125).

yaḫmak Yakmak (125/6).

yakarca Tatarcık (DS-XI, s. 4127).

yakınlık Cinsel ilişki (DS-XI, s. 4129).

yalabık Kavgada üstün gelen (DS-XI, s. 4132).

yalacan (I) Şımarık (DS-XI, s. 4133).

yalacan (II) Yayvan, derinliksiz (DS-XI, s. 4133).

yalaḫ, yalak Hayvanların su içtiği ağaç kap, taş oyuğu (DS-XI, s. 4134).

yalaka Açgözlü, bedavacı, asalak, arsız (DS-XI, s. 4136).

yalama Dudakta kuruma, çatlama (DS-XI, s. 4136).

yalamuk Çamın soyulup çıkarılan tabakası (DS-XI, s. 4137).

yalañuz Yalnız (120/50).

yalap yalap Hızlı hızlı (DS-XI, s. 4140).

yalım Onur, çalım (DS-XI, s. 4145).

yalın (I) Alev (DS-XI, s. 4141).

yalın (II) Çıplak (DS-XI, s. 4145).

yalın (III) Düz (DS-XI, s. 4145).

yalın (IV) bk. *yalınkat* (DS-XI, s. 4146).

yalınkat Tek kat, hafif, ince (DS-XI, s. 4146).

yalpak Yassı, düz ve kaygan (DS-XI, s. 4149).

yalpuk İnce, yassı taş (DS-XI, s. 4149).

yaltak Dalkavuk (DS-XI, s. 4150).

yama Dik yer, bayır, yokuş (DS-XI, s. 4150).

yamaç 1. Karşı. 2. Yan, yakın (DS-XI, s. 4151).

yamalıh, yamalık Yama, yamaya yarar bez parçası (DS-XI, s. 4152).,

yamanı etmek Çok iyi etmek (DS-XI, s. 4153).

yamanmak 1. Yüzüstü yere düşmek, yatmak, kapaklanmak. 2. Dayanmak, yaslanmak (DS-XI, s. 4153).

yamaş Yamaç (18/2).

yamçı Yağmur ve soğuktan korunmak için kıldan, keçeden yapılmış üst giysisi (DS-XI, s. 4154).

yāmır Yağmur (18/44).

yampiri 1. Yan yan yürüyen. 2. Eğrilmiş, eğri, yan, çarpık (DS-XI, s. 4156).

yamrı yumru Eğri büğrü (yuvarlak nesneler için) (DS-XI, s. 4157).

yamuç Eğri, bir yanı yassılmış, ezilmiş, çarpık (DS-XI, s. 4158).

yāmur Yağmur (12/19), (16/18).

yāmur ġurbanı Yağmur duasına çıkılınca kesilen adak (20/37).

yanaç bk. *yamaç 1.* (DS-XI, s. 4151).

yanaltı Giysi yakasındaki saç kiri (DS-XI, s. 4160).

yancık (I) Zırh (DS-XI, s. 4162).

yancık (II) Köylü kadınların yanlarına sarkıttıkları örme süsler (DS-XI, s. 4162).

yancuk bk. *yancık (I)* (DS-XI, s. 4162).

yandaḫ, yandak Dikenli bir ot (DS-XI, s. 4163).

yan değiştirme Döven sürülürken iç yandaki hayvanı dışa alma (DS-XI, s. 4163).

yangın Sevdalı (DS-XI, s. 4165).

yangırdamak Çok söylemek, söylenmek (DS-XI, s. 4166).

yanıçalma Bir yaşla üç ay arasındaki katır (DS-XI, s. 4167).

yanıkara (I) Sığırda, atta görülen bir hastalık (DS-XI, s. 4167).

yanıkara (II) Yıldırım (DS-XI, s. 4168).

yañıllı, yanıllı Sırt (DS-XI, s. 4168).

yanışak, yañışak Geveze (DS-XI, s. 4169).

yankabuz Kötü, kaba, aksi (DS-XI, s. 4164).

yannış Yanlış (16/53).

yannız Yalnız (15/9).

yañşaḫ, yanşak Geveze, densiz, yersiz konuşan (DS-XI, s. 4173).

yanşamak, yañşamak Gevezelik etmek (DS-XI, s. 4174).

yanuç Kurbağa yavrusu (DS-XI, s. 4175).

yapık Yemeni, başörtüsü (DS-XI, s. 4176).

yaprı Büyük ve yassı (kulak için) (DS-XI, s. 4179).

yar Ağızdan taşan tükrük (DS-XI, s. 4180).

yaraş Dalkavuk (DS-XI, s. 4181).

yārenlig Söyleşmek, birlikte eğlenmek (13/40).

yarenlik etmek Söyleşmek, birlikte eğlenmek (DS-XI, s. 4182).

yarım (I) Bir tahıl ölçeği (DS-XI, s. 4184).

yarım (II) Fıtıklı (DS-XI, s. 4184).

yarımlıḫ, yarımlık Fıtık (DS-XI, s. 4185).

yarım yamalak Eksik, özensiz yapılmış, düzensiz (iş için) (DS-XI, s. 4185).

yarışmak Koşmak (DS-XI, s. 4186).

yarlığamak Bağışlamak, korumak (DS-XI, s. 4187).

yarma (I) Buğday, arpa, mısır, bezelye vb. nin iri çekilmişi, dövmesi (1/1), (13/60), (DS-XI, s. 4187).

yarma (II) İri yarılmış ağaç, odun (DS-XI, s. 4187).

yārmak Düş yormak (DS-XI, s. 4188).

yarma vurmak Söz dokundurmak (DS-XI, s. 4188).

yarsımak 1. Beğenmek, hoşlanmak, imrenmek, istemek. 2. Bir şeyi, bir işi yapmaya heveslenmek, yapmaya başlamak (DS-XI, s. 4189).

yasdıgaç bk. *yaslaç, yaslāç* (DS-XI, s. 4193).

yaslāc bk. *yaslaç, yaslāç* (30/25).

yaslaç, yaslāç Üstünde hamur açılan, yemek yenilen tahta (DS-XI, s. 4193).

yaslağaç bk. *yaslaç, yaslāç* (DS-XI, s. 4193).

yassu Yığılıp dövenle sürülmeye hazırlanmış ekin (DS-XI, s. 4195).

yastık (I) Araba ve kağnıda, dingil ile sandık arasındaki iki ucu delikli, geniş ve kalın tahta (DS-XI, s. 4195).

yastık (II) Fide yetiştirmek için düzenlenen yüksekçe yer (DS-XI, s. 4195).

yaşandı Yaşantı (6/1).

yaşık Yağsız, katıksız (yavan sözüyle birlikte kullanılır) (DS-XI, s. 4197).

yaşmaḫ Başla birlikte yüzü, ağzı kapatan örtü (DS-XI, s. 4197).

yaşmak Ocak üstündeki sergen ve yanındaki gözler (DS-XI, s. 4198).

yatak Hırsızı, eşkıyayı barındıran, koruyan kişi (DS-XI, s. 4199).

yatanlar Ermişler (DS-XI, s. 4199).

yatar Yatır (38/52).

yatık Boynuzları arkaya eğik hayvan (DS-XI, s. 4200).

yatır Ermiş, ermiş sini (DS-XI, s. 4201).

yatkın Alışkın, usta, becerikli (DS-XI, s. 4202).

yavıncımak Çok acıkmak, midesi ezilmek (DS-XI, s. 4204).

yavsı Kene (DS-XI, s. 4206).

yavşağan Yavşanotu (DS-XI, s. 4206).

yavuḫlu, yavuklu 1. Nişanlı, sözlü. 2. Sevgili (DS-XI, s. 4207).

yavuz Sert, keskin, yabanıl (DS-XI, s. 4208).

yayak Atsız asker, piyade (DS-XI, s. 4208).

yaygıcı Bohçacı, gezici kumaş satıcısı (DS-XI, s. 4209).

yayıkmak Çekinmek (DS-XI, s. 4210).

yayılmak Otlamak (DS-XI, s. 4210).

yayıltmak Hayvan otlatmak (DS-XI, s. 4210).

yaylı Harmanda, dağıtılarak sürülen ekin sapları (DS-XI, s. 4212).

yaymak Yayığı çalkalamak (DS-XI, s. 4213).

yaynıkmak Yerinden, yuvasından uzaklaşmak, soğumak, tedirgin olmak (DS-XI, s. 4214).

yayuḫ Yoğurt ya da sütten yağ çıkarmaya yarayan araç (13/69).

yazı Düzlük, ova (DS-XI, s. 4216).

yazlık Sofa (DS-XI, s. 4217).

yazma Yemeni, başörtüsü (DS-XI, s. 4218).

yāzmak bk. *yazmak* (10/13)

yazmak Hamur açmak (17/46), (DS-XI, s. 4218).

yazme bk. *yazma* (DS-XI, s. 4218).

yazseri İlkbahar (DS-XI, s. 4219).

yazu bk. *yazı* (129/1).

yedā Yedek (104/4).

yedek 1. Kahve ocağında, su kaynatılan musluklu teneke. 2. İbrik (DS-XI, s. 4219).

yedeklemek Kolay akması için suyun önünü açmak (DS-XI, s. 4219).

yedekli Uzunlu kısalı dizelerden oluşan nazım türü, müstezat (DS-XI, s. 4220).

yedici Körü elinden tutup götüren (DS-XI, s. 4220).

yedikardeş Büyükayı da denilen yıldız takımı (DS-XI, s. 4221).

yeğdene Tek sıra olarak örülen kerpiç duvar (DS-XI, s. 4223).

yeğin (I) Yiğit, çevik, güçlü, hızlı, çalışkan (DS-XI, s. 4223).

yeğin (II) Çok, bol (DS-XII, s. 4818).

yeğre Çekingen, soğuk yaradılışlı (DS-XI, s. 4227).

yel, yėl Ağrı, sızı, romatizma (DS-XI, s. 4230).

yelçar Şımarık (DS-XI, s. 4231).

yeldirmek Koşmaya zorlamak (DS-XI, s. 4231).

yelek Telek, kuşların kanat uçlarındaki tüylerden her biri (DS-XI, s. 4232).

yelere düşmek Acele ile oraya buraya koşmak (DS-XI, s. 4233).

yeli Yele (DS-XI, s. 4234).

yelitmek Şımarmak, yaramazlık yapmak (DS-XI, s. 4234).

yelke Dağın doruğa yakın bölümü (DS-XI, s. 4234).

yelkenlik Esintili hava (DS-XI, s. 4236).

yelkovan Bir çeşit çatı saçağı (DS-XI, s. 4236).

yėller Eller, başkaları (7/8).

yelmek 1. Bir işin, bir şeyin, birinin peşinde koşmak, koşturmak. 2. Çabuk yürümek (DS-XI, s. 4238).

yelmeşük Sırnaşık (DS-XI, s. 4238).

yelmúk bk. *yelmük* (89/26).

yelmük İlkbaharda yetişen, uzun ve sivri yapraklı, toplanıp yenilen bir yabanıl ot (DS-XI, s. 4243).

yelönü, yelöñü Harman savrulurken, biriken cılız tahıl taneleri (DS-XI, s. 4239).

yelpeze Altınla birlikte takılan yürek biçiminde, gümüş, ince üstü savatlanmış takı (DS-XI, s. 4239).

yeltemek 1. Kışkırtmak. 2. İsteklendirmek, özendirmek (DS-XI, s. 4236).

yemeni Yumuşak, yazlık bir çeşit ayakkabı (DS-XI, s. 4241).

yėmiş, yemiş İncir (DS-XI, s. 4242).

yemişen Kırmızı, ufak yemişleri olan, dikenli yabanıl bir ağaç (DS-XI, s. 4242).

yemli Hafif (DS-XI, s. 4225).

yenbelek Çarpık (DS-XI, s. 4244).

yencecik bk. *yemli* (DS-XI, s. 4225).

yencilek Ağırbaşlı olmayan, hoppa (DS-XI, s. 4227).

yeñi Yeni (7/14), (8/44).

yenilcek bk. *yemli* (DS-XI, s. 4226).

yeñilmek Yenilmek (14/34).

yenişmek, yeñişmek Yarışmak (güreşte) (DS-XI, s. 4246).

yeniyetme Yeni yetişen delikanlı (DS-XI, s. 4247).

yepelek Taze, gür çayır (DS-XI, s. 4248).

yepelemek Topallamak (DS-XI, s. 4249).

yėr Yer (6/69).

yerden yığma Bodur, şişman (DS-XI, s. 4250).

yere baḫan, yere bakan Sinsi, iki yüzlü (DS-XI, s. 4250).

yerevi Bodrum, alt kattaki oda (DS-XI, s. 4250).

yerik yermek Aşermek (gebe kadın) (DS-XI, s. 4251).

yermek Birinin ardından kötülüğünü söylemek, bir şeyi beğenmemek (DS-XI, s. 4253).

yersarsıntısı Deprem (DS-XI, s. 4254).

yerselemek Örselemek, hırpalamak (DS-XI, s. 4254).

yeşilistan Yeşil renkli, kertenkeleye benzer bir hayvan (DS-XI, s. 4255).

yeşillenmek Cinsel isteklerini söz ve davranışla belli etmek (DS-XI, s. 4256).

yeşillik 1. Sofraya konulan, marul, tere, yeşil soğan vb. 2. Hıyar (DS-XI, s. 4256).

yetik Büyümüş, irileşmiş, yetişmiş, olmuş (DS-XI, s. 4257).

yetirmek Yetiştirmek, denk getirmek (DS-XI, s. 4258).

yetişdürmek Yetişdirmek (13/52).

yetli Şaka (DS-XI, s. 4259).

yey Yeğ (DS-XI, s. 4259).

yeydana Tek katlı, ağaç ve kerpiçle yapılan ev (DS-XI, s. 4259).

yeyin bk. *yeğin* (DS-XI, s. 4224).

yeykinmek Ikınmak, bir şeyi güç harcıyarak yapmaya davranmak, zorlanmak (DS-XI, s. 4229).

yeynicek bk. *yencilek* (DS-XI, s. 4225).

yığanak Toplantı, topluluk (DS-XI, s. 4262).

yığnaḫ, yığnak bk. *yığanak* (DS-XI, s. 4262).

yıkıntı Yıkılan evden çıkan kereste, toprak vb. (DS-XI, s. 4264).

yılancık Kasıkta, kol altında ya da boyunda şişkinlik yaparak beliren bir hastalık, akarca (DS-XI, s. 4264).

yılan kavı Yılanın, soyulmuş derisi (DS-XI, s. 4265).

yılbır yılbır İvedi (DS-XI, s. 4266).

yılçarık Arsız, şımarık (DS-XI, s. 4266).

yılçarmak Yüz bulmak, şımarmak (DS-XI, s. 4266).

yıldam Her yıl doğuran (DS-XI, s. 4267).

yıldırmak Üstün gelerek caydırmak, kaçırmak (DS-XI, s. 4267).

yıldızı düşük Kötü alınyazısı (DS-XI, s. 4268).

yılgın Bıkkın (DS-XI, s. 4269).

yılık Şaşı (DS-XI, s. 4269).

yılışmak Kendini sevdirmek, hoşa gitmek, ilgi toplamak için soğuk, yapma bir tavır takınmak, gülmek (DS-XI, s. 4270).

yılmak Dış etkilerle bozulmak, eğrilmek (DS-XI, s. 4271).

yılmanık Düzgün, parlak (DS-XI, s. 4272).

yılmatık bk. *yılmatık* (DS-XI, s. 4272).

yımırta Yumurta (20/31).

yırtlak Utanmaz (DS-XI, s. 4274).

yırtlaşık Arsız, şımarık (DS-XI, s. 4274).

yilleşmek Yerleşmek (18/16).

yimek Yemek (17/45).

yimmī Yirmi (23/30).

yir Yer (13/24).

yoğ udu Yok idi (118/37).

yoğun Kaba, kalın, iri (elek, iğne vb.) (DS-XI, s. 4286).

yoḫarı Yukarı (8/4), (34/3).

yoka Yufka ekmek (DS-XI, s. 4287).

yol vermek İşten çıkarmak (DS-XI, s. 4292).

yoldam Eğitim görmüş, incelikli (DS-XI, s. 4297).

yolluḫ, yolluk (I) Yolda yenmek için hazırlanan yiyecek, azık (DS-XI, s. 4290).

yolluḫ, yolluk (II) Sofa ve gezeneklerin çok basılan yerlerine, ayakçaklara serilen ince uzun yaygı (DS-XI, s. 4290).

yolma Ekini elle biçme eylemi (DS-XI, s. 4291).

yolpuk Katmanlı, katmanları kolay ayrılan taş (DS-XI, s. 4291).

yȯnan Yunan (126/45).

yonga Yontulmuş küçük odun parçaları, talaş (DS-XI, s. 4293).

yonmaḫ, yonmak Yontmak (DS-XI, s. 4294).

yoñsa Yoksa (110/48).

yoñurmaḳ Yoğurmak (51/2), (74/5).

yoo Hayır, asla olmaz (DS-XI, s. 4295).

yortan Hızlı yürüyen (DS-XI, s. 4298).

yosma Güzel, çok güzel (DS-XI, s. 4299).

yourd Yoğurt (5/15).

yoymak Yazılan yazıyı silmek, bozmak (DS-XI, s. 4301).

yoz (I) Kısır ve erkek davardan oluşan sürü (DS-XI, s. 4301).

yoz (II) Yabanıl (DS-XI, s. 4302).

yozmak İsteğinden caymak, bir şeyden soğumak (DS-XI, s. 4303).

yöndem Yol, uygun biçim, yöntem (DS-XI, s. 4305).

yönelmek Yüzünü çevirmek, dönmek (DS-XI, s. 4306).

yönet Yön (DS-XI, s. 4306).

yöre (I) Çevre (DS-XI, s. 4308).

yöre (II) Değirmenlerde, taşla kasnak arasında kalan ve hayvan yemi olarak kullanılan salt un (DS-XI, s. 4308).

yörelik Değirmen taşının çevresinde, iri unun biriktiği yer (DS-XI, s. 4309).

yörüdüm Damızlık davar, sığır (DS-XI, s. 4310).

yörük Göçebe (DS-XI, s. 4310).

yörümek Yürümek (8/53).

yufka (I) İnce açılmış hamurdan yapılan sac ekmeği (DS-XI, s. 4311).

yufka (II) Zayıf, ince, dayanıksız, hafif (DS-XI, s. 4311).

yūẖa Yufka (12/50).

yūḳa Yufka (34/19).

yumak Yıkamak (19/40), (DS-XI, s. 4314).

yumırta Yumurta (7/8).

yumkaç Saklambaç (DS-XI, s. 4315).

yumru Domates (DS-XI, s. 4316).

yumul yumul Sevimli, tombul (çocuk için) (DS-XI, s. 4317).

yumurtalık Parmağın, tırnak altında kalan, iç ve uç bölümü (DS-XI, s. 4318).

yunaẖ, yunak Çamaşır yıkanan yer, çamaşırlık (DS-XI, s. 4319).

yunmak Yıkanmak (DS-XI, s. 4320).

yuntu Bulaşık suyu (DS-XI, s. 4320).

yuñurmaḳ Yoğurmak (65/10).

yuurd Yoğurt (51/13).

yuvarlak Loğ taşı, toprak damı düzlemek ve pekiştirmekte kullanılan taş silindir (DS-XI, s. 4323).

yüğürmek Çiftleşmek, çiftleşme isteği göstermek (hayvan için) (DS-XI, s. 4327).

yülmek Yolmak (48/17).

yülümek Tıraş etmek, kazımak (DS-XI, s. 4330).

yülütmek Tıraş ettirmek, tüylerini yolmak (DS-XI, s. 4330).

yürük Verimli, doğurgan (DS-XI, s. 4333).

yüsselmek Yükselmek (63/5).

yüssük Yüzük (12/15).

yūsüg Yüzük (7/21).

yütmek Yitmek (DS-XI, s. 4334).

yütmek Oyunda yenmek (37/45).

yütük oyunu Saklambaç (DS-XI, s. 4334).

yütük Yitik (DS-XI, s. 4334).

yütükler Kırklar, yediler gibi yitik erenler (DS-XI, s. 4334).

yütüklere karışmak Uzun süre görünmez olmak (DS-XI, s. 4334).

yütürmek Yitirmek (DS-XI, s. 4334).

yüvemek Tüy değiştirmek (DS-XI, s. 4335).

yüzlemek Harmanda sapı döğenle sürmek (DS-XI, s. 4337).

yüzükoyun Yüzü aşağı gelecek biçimde (yatmak, düşmek, vb. için) (DS-XI, s. 4338).

yüzün düşmek Utanılacak duruma düşmek (DS-XI, s. 4338).

- Z -

zaab Sahip (10/52).

zabāca Sabaha kadar (17/13).

zabaleyin Sabahleyin (10/27).

zağar (I) Tazı (DS-XI, s. 4341).

zağar (II) Bodur, bacaksız (DS-XI, s. 4342).

zağar (III) Birinin ardına takılan (DS-XI, s. 4342).

zağlamak Hızla, akarcasına kayıp gitmek (DS-XI, s. 4342).

zağlı (I) Hızlı giden, güçlü (hayvan için) (DS-XI, s. 4342).

zağlı (II) İstekli (DS-XI, s. 4343).

zahra Yemeklik tahıl (DS-XI, s. 4344).

zamzak Aptal (DS-XI, s. 4346).

zamzaklanmak Saçma sapan konuşmak (DS-XI, s. 4346).

zamzuklanmak Oyalanmak, ayak sürümek (DS-XI, s. 4346).

zarlak Yorgun, bitkin (hayvan için) (DS-XI, s. 4349).

zarta Abartma, atma, övünme (DS-XI, s. 4350).

zarta atmak Abartarak kendini övmek, abartılı konuşmak (DS-XI, s. 4350).

zartacı Abartmalı, yalan konuşan (DS-XI, s. 4350).

zavır Hayvanlara yedirilmek için hazırlanan tahıl kırması (DS-XI, s. 4352).

zavza Hıyar (DS-XI, s. 4352).

zavur Bulgura yakın irilikte un (DS-XI, s. 4353).

zavzalık Sebzelik (DS-XI, s. 4353).

zavzana Ev önündeki ufak bahçe (DS-XI, s. 4353).

zebellā İriyarı, uzun, biçimsiz, korkunç, karayağız (DS-XI, s. 4354).

zebil Çok, fazla (DS-XI, s. 4354).

zebze Sebze (16/34).

zeklenmek Alay etmek (DS-XI, s. 4357).

zelber Dert, yük, sıkıntı (DS-XI, s. 4357).

zelve Öküzün boyunduruktan çıkmaması için, boyunduruğa geçirilmiş eğri değnek (DS-XI, s. 4358).

zelvi (II) bk. *zelve* (DS-XI, s. 4358).

zelvi (I) Kavak (DS-XI, s. 4359).

zembil Öteberi taşımakta, koymakta kullanılan örme, yassı sepet, meyve sepeti (DS-XI, s. 4359).

zēmheri Kışın en soğuk günleri (18/17).

zevelge Örme saman sepeti (DS-XI, s. 4363).

zevle bk. *zelve* (DS-XI, s. 4358).

zeyfi Doğandan küçük bir av kuşu (DS-XI, s. 4363).

zeykir Gövdesi biçimli, uzunboylu (DS-XI, s. 4363).

zeyrek Ketentohumu (DS-XI, s. 4363).

zıbın 1. El tezgâhlarında dokunan kalın bezlerden yapılan, astarsız ceket. 2. Kısa ceket (DS-XI, s. 4364).

zılgar Genç, uzun ağaç (DS-XI, s. 4367).

zılgıt 1. Paylama. 2. Korkutma, gözdağı verme (DS-XI, s. 4368).

zılkar bk. *zılgar* (DS-XI, s. 4367).

zımḥarı bk. *zēmheri* (52/27).

zımır Surat, yüz (DS-XI, s. 4370).

zıngıldamak Sarsılmak, titremek, yerinden oynamak (DS-XI, s. 4372).

zıpır Güçlü, iriyarı (DS-XI, s. 4374).

zıpka Ağı geniş, paçaları dar bir çeşit şalvar (DS-XI, s. 4375).

zırıldamak Kendi kendine söylenmek (DS-XI, s. 4377).

zırıltı (I) Yakışıksız tartışma, kavga (DS-XI, s. 4377).

zırıltı (II) İri, kaba, uzun, ağır (DS-XI, s. 4377).

zırıncımak Yılışmak, sırnaşmak (DS-XI, s. 4377).

zırlamak Anırır gibi ses çıkarmak, bağırarak konuşmak (DS-XI, s. 4378).

zırnık Tutam, elçim, en ufak parça (DS-XI, s. 4378).

zınık bk. *zırnık* (DS-XI, s. 4379).

zırmık bk. *zırnık* (DS-XI, s. 4379).

zırta Kızılcık ekşisi (DS-XI, s. 4379).

zırtaboz Patavatsız, saygısız, utanmaz, tembel (DS-XI, s. 4379).

zırtalak Yavan, özsüz (DS-XI, s. 4379).

zırtıl Yaramaz, haylaz (DS-XI, s. 4379).

zırto bk. *zırta* (DS-XI, s. 4379).

zırzımık İri taneli dolu (DS-XI, s. 4381).

zırzımuk bk. *zırzımık* (DS-XI, s. 4381).

zıvgar Kalın sırık (DS-XI, s. 4382).

zıvkar bk. *zıvgar* (DS-XI, s. 4382).

zimin Çok ağır (DS-XI, s. 4388).

zindan Emekleyen çocuğu yürümeye alıştırmak için kullanılan tahta araba (DS-XI, s. 4388).

zinik bk. *zırnık* (DS-XI, s. 4379).

zirat Bayramdan bir gün önce, arife (DS-XI, s. 4389).

zirte Kızılcık ekşisi (DS-XI, s. 4390).

zirzop Gelin alayına eşlik eden delikanlılardan her biri (DS-XI, s. 4390).

zivrik Çevik, atik (DS-XI, s. 4390).

ziylāt Bayram sabahı yapılan kutlama (77/20).

zoḥbet Sohbet (119/17).

zolam Yoksul (DS-XI, s. 4392).

zonguz Orman (DS-XI, s. 4394).

zontur Kaba saba (DS-XI, s. 4394).

zurzubuk Dolu (DS-XI, s. 4401).

züpürmek Süpürmek (3/46).

KAYNAKLAR

438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-İli Livâları), Başbakanlık Yay., Ankara 1997.

Alkaya, Ercan, *Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar*, Manas Yay., Elazığ 2007.

_____, "Eski Türkçe -qıña Ekinin Türk Lehcelerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kullanımı Uzerine", *Turkish Studies*, Volume 3/4, Summer 2008, s. 43-52.

Ayhan, Bahattin, "Türklerden Önce Çankırı Çankırı'nın Genel Tarihçesi", *Geçmişten Geleceğe Çankırı,* Çankırı Valiliği III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri (28-29 Eylül 2005), Çankırı, 2005.

Başdaş, Cahit, "Türkiye Türkçesinde Aslî Uzunluk Belirtileri", *Turkish Studies*, Volum 2/2 Spring 2007, s. 89-101.

Bayrak İşcanoğlu, İlknur, *Eldivan İlçesi (Çankırı) Ağzı*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.

Buran, Ahmet, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, TDK Yay., Ankara 1996.

_____, *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları***,** TDK Yay., Ankara 1997.

_____ ve Alkaya, Ercan, *Çağdaş Türk Lehçeleri***,** Akçağ Yay., Ankara 2007.

_____, "Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler", *Prof. Dr. Ahmet Buran - Makaleler*, Yay. Haz: Ercan Alkaya, S. Kaan Yalçın, Murat Şengül, Turkish Studies Publication Series-V, Ankara 2008, s. 288-305.

_____, "-Ik Ekinin Anadolu Ağızlarında Kullanılışı", *TDAY-Belleten 1994*, Ankara, 1996, s. 11-18.

_____, "Türkçede ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında ş/s Meselesi", *Prof. Dr. Ahmet Buran - Makaleler*, Yay. Haz: Ercan Alkaya, S. Kaan Yalçın, Murat Şengül, Turkish Studies Publication Series-V, Ankara 2008, s. 312-317.

_____, "Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies*, Volum 6/1 Winter 2011, s. 41-54.

Caferoğlu, Ahmet, *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*, TDK yay., Ankara, 1994

Çağatay, Saadet, "Türkçede ñ~g Sesine Dair"*, TDAY-Belleten 1954*, s. 15-30.

Çankırı il Yıllığı, Çankırı, 1999.

"Çankırı" maddesi, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 3, Anadolu Yay., İstanbul, 1982.

Demir, Necati, *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara 2001.

_____, *Tokat İli ve Yöresi Ağızları*, Gazi Kitabevi, Ankara 2005.

_____, *Trabzon ve Yöresi Ağızları*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006.

_____, *Dânişmend Gazi Destanı*, Hece Yay., Ankara, 2006.

_____ ve Şen, Ülker, *Sivas İli ve Yöresi Ağızları*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006.

_____, "Türkçede Gereklilik Kipi ve Anlamdaşları", *TDAY-Belleten 2003/I*, Ankara, 2006, s. 11-22.

Elibol, Ahmet, *Yakınçağ Başlarından Tanzimat'a Kadar Çankırı (1789-1839)*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2005.

Ercilasun, Ahmet Bican, *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*, Ankara, 1996.

Eren, M. Emin, *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları,* TDK Yay., Ankara 1997.

Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi,* Boğaziçi Yay., İstanbul 1986.

Gabain, Annemarie von, *Eski Türkçenin Grameri*, (Tercüme: Mehmet Akalın), TDK Yay., Ankara 1988.

Gülensoy, Tuncer, *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara 1988.

_____ ve Alkaya, Ercan, *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Akçağ Yay., Ankara 2003.

_____, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I-II*, TDK Yay., Ankara 2007.

_____, "24 Oğuz Boyunun Anadoludaki İzleri", *Türk Halkbilim Arştırmaları Yıllığı 1977*, Ankara 1979, s. 73-98.

_____, "Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki", *Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Armağanı*, Ankara 1985, s. 282-295.

Gülsevin, Gürer, *Uşak İli Ağızları*, TDK Yay., Ankara 2002.

_____, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yay., Ankara, 2007.

Günşen, Ahmet, *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara 2000.

Hacıeminoğlu, Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, MEB Yay., İstanbul 1992.

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 26 Ağustos 1921.

http://www.cankiri.gov.tr/default_B0.aspx?content=1132

http://www.cankiri.gov.tr/default_B0.aspx?content=216

Kankal, Ahmet, "16. Yüzyıl Osmanlı İdari Taksimatında Çankırı Sancağı ve Çankırı Kazası", *Geçmişten Geleceğe Çankırı*, Çankırı Valiliği III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri (28-29 Eylül 2005), Çankırı, 2005.

Karahan, Leylâ, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara 1996.

_____, "Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf-Fiil Ekleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ'a Armağan*, Yıl XXXII/1-2, (1994), Ankara, 1996, s. 205-236.

Keleş, İrfan, *Şabanözü Yöresi Ağzı*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1986.

Kiremit, Mehmet, *Yapraklı İlçesi (Çankırı) Ağzı*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1986.

Korkmaz, Zeynep, *Güney-Batı Anadolu Ağızları,* TDK Yay., Ankara 1994.

_____, *Bartın ve Yöresi Ağızları,* TDK Yay., Ankara 1994.

_____, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara 1994.

_____, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yay., Ankara 2003.

_____, "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu", *TDAY-Belleten*, Ankara, 1971, s. 21-32.

_____, "Batı Anadolu Ağızlarında Aslî Ünlü Uzunlukları Hakkında", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. 2, Ankara, 1995, s. 123-127.

_____, "Eski Anadolu Türkçesinde Aslî Ünlü (Vocal) Uzunlukları", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. 1, Ankara, 1995, s. 443-458.

_____, "Türkçede -*n* Zarf-Fiil Eki ile -pan/-pen Eki ve Türemeleri", *TDAY-Belleten 1984*, s. 151-165.

_____, "Türkçede ok / ök Kuvvetlendirme (İntensivum) Edatı Üzerine", *TDAY-Belleten 1961*, s. 13-29.

_____, "Türkçedeki -arak/-erek Zarf-Fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. I, Ankara, 1995, s. 128-132.

_____, "uçun/üçün/için v.b. Çekim Edatları Üzerine", *TDAY-Belleten 1961*, s. 31 -35.

Öner, Mustafa, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, TDK Yay., Ankara, 1998.

Özek, Fatih, "Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri", *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, 20-25 Ekim 2008, Ankara.

_____, "Arapkir/Malatya Ağzında Birincil Uzun Ünlüler", *Prof. Dr. Ahmet BURAN ARMAĞANI Turkish Studies*, Volume 4/8 Fall 2009, s. 1954-1964.

Sağır, Mukim, "Anadolu Ağızlarında Ünlüler", *TDAY-Belleten*, Ankara, 1997, s. 377-389.

_____, "Anadolu Ağızlarında Ünsüzler", *TDAY-Belleten*, Ankara, 1997, s. 391-409.

Sevim, Ayla ve Pehlivan, Cesur, "Dünden Bugüne Çankırı: Çankırı'nın Tarih Öncesi", *Geçmişten Geleceğe Çankırı,* Çankırı Valiliği III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri (28-29 Eylül 2005), Çankırı, 2005.

Sümer, Faruk, *Oğuzlar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1992.

Şahin, Kemal, "Emeviler Döneminden (714-715) Anadolu Selçukluları Dönemine Kadar Çankırı'nın Rolü", *Geçmişten Geleceğe Çankırı,* Çankırı Valiliği III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri (28-29 Eylül 2005), Çankırı, 2005.

Tekin, Talat, *Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler*, Hacettepe Üniversitesi Yay., Ankara, 1975.

_____, "Amca ve Teyze Kelimeleri Hakkında", *Makaleler III Çağdaş Türk Dilleri*, Grafiker Yay., Ankara, 2005, s. 201-212.

Thomsen, K., "Türkçede Kapalı e", (Çev: Günay Karaağaç), *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 51, Aralık, 1997, s. 193-196.

Timurtaş, F. Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, Akçağ Yay., Ankara, 2005.

Toparlı, Recep-Çöğenli, M. Sadi-Yanık, Nevzat H., *El-Kavânînü'l-Külliyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, Ankara, 1999.

Tuna, O. Nedim, "Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller", *TDAY-Belleten 1960,* Ankara, 1988, s. 213-282.

Turan, Osman, *Selçuklular Döneminde Türkiye*, Ötüken Yay., İstanbul, 2005.

Türk Dil Kurumu, *Derleme Sözlüğü***,** C. I-XII*,* TDK Yay., Ankara 1963-1982.

Türk Dil Kurumu, *İmlâ Kılavuzu*, Ankara 2005.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Basımevi, 1988.

Üstüner, Ahat, *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*, TDK Yay., Ankara, 2000.

_____, *Türkçede Pekiştirme*, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ, 2003.

_____, "Türkçedeki +-A Pekiştirme Ekinin Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanılışı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2000, Cilt: 10, S. 1, s. 189-206.

Yağcı, İlyas, *Devrez Vadisi Ağzı Ses ve Şekil Bilgisi*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1986.

Yavuz, Orhan, "Türkçede Kapalı e", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi,* S. 6, Konya, 1991, s. 271-306.

Yeşilay, Mustafa, *Milli Mücadele Yıllarında Çankırı (1919-1922)*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2000.

Yücel, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar,* TTK Basımevi, Ankara, 1991.

ÖZGEÇMİŞ

29 Temmuz 1976 yılında Almanya'da doğdu. İlkokulu, Elazığ Namık Kemal İlkokulunda; ortaokulu, Elazığ Mezre Ortaokulunda; liseyi de Elazığ Mehmet Akif Ersoy Lisesinde bitirdi. 1998 yılında Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde başladığı yüksek öğrenimini, 2002 yılında tamamladı. 2002-2003 yılları arasında Ağrı Patnos Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak, 2003-2006 yılları arasında ise Elazığ'da Palu Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda ve Yazıkonak İlköğretim Okulunda Türkçe öğretmeni olarak görev yaptı. 2006 yılının Kasım ayında Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Yüksek lisans eğitimini 2007 yılında tamamladı. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Yabancı dili, Almancadır.